

มงคลวิเสสสถาปกาสินี

จำนวนตัวอย่าง วิชา ต่างไทยเป็นมคธ

พระมหานพพร อริยาโณ (สีเนย์)

รวบรวม-เรียบเรียง

มงคลวิเสสสถาปกาสนี : สำนวนตัวอย่าง วิชา แต่งไทยเป็นมคธ

© พระมหานพพร อริยญาณ (สีเนย์)

ตัวอย่าง **ไม้ไผ่เฉลย**

ควรมุ่งศึกษา ไม่ควรมุ่งท่องจำ

พิมพ์ครั้งที่ ๑	มีนาคม ๒๕๕๗	ฉบับจีว ๒๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๒-๖	กันยายน ๒๕๕๗ - มีนาคม ๒๕๖๐	ฉบับจีว ๗๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๗	เมษายน ๒๕๖๐	ฉบับพิเศษ ๑๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๘	สิงหาคม ๒๕๖๑	ฉบับจีว ๑๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๙	สิงหาคม ๒๕๖๒	ฉบับจีว ๑๐๐ เล่ม ฉบับพิเศษ ๑๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๑๐ : สิงหาคม ๒๕๖๓ ฉบับพิเศษ ๑๐๐ เล่ม
ฉบับจีว ๔๐๐ เล่ม

ผู้ออกแบบปก : นางสาววิชา รัตนวิทย์

ที่พิมพ์ : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด
๕/๕ ถ.เทศบาลรังสฤษฏ์เหนือ แขวงลาดยาว
เขตจตุจักร กทม. ๑๐๙๐๐ โทร. ๐ ๒๙๕๓ ๙๖๐๐

ที่ติดต่อ : คณะ ๗ วัดอรุณราชวราราม
แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กทม.
โทร. ๐๘๕ ๑๓๙ ๙๓๓๒

อนุโมทนาถา

(พิมพ์ครั้งที่ ๙)

สำนักเรียนวัดอรุณราชวราราม ได้เปิดทำการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและแผนกบาลี มาเป็นเวลายาวนาน โดยได้รับอนุมัติให้จัดตั้งเป็นสำนักเรียน เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๗๙ ในสมัยของพระเดชพระคุณ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (นาค สุมนนาโค) เจ้าอาวาสรูปที่ ๑๐ และได้จัดการเรียนการสอนมาโดยตลอดจนถึงปัจจุบัน

โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดการเรียนการสอน ๖ ประการ ได้แก่ (๑) เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา (๒) เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา (๓) เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนา (๔) เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา (๕) เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของพระศาสนา และ (๖) เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม

การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนี้ จะสัมฤทธิ์ผลได้ ต้องอาศัยเหตุปัจจัยหลายประการ ทั้งผู้บริหาร ครูสอน นักเรียน กระบวนการจัดการเรียนการสอน รวมถึงอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน โดยเฉพาะส่วนที่สำคัญของการจัดการศึกษาแผนกบาลีนี้ ขึ้นอยู่ที่ความเสียสละ ความทุ่มเท ความตั้งใจของทุกๆ ฝ่าย หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่พร้อม ก็จะเป็นเหตุให้การบริหารสำนักเรียนไม่ประสบผลสำเร็จ

ขออนุโมทนา พระมหานพพร อริยญาณ (ป.ธ. ๙, พธ.บ., ศษ.บ., กศ.ม.) อาจารย์ใหญ่ สำนักเรียนวัดอรุณราชวราราม ที่ได้จัดทำ **หนังสือชุด บาลีศึกษา (ปาติปริยาปุณโนปกรณ์)** ไว้ประจำสำนักเรียนและเผยแพร่สู่สำนักเรียนอื่นๆ ทั่วสังฆมณฑล พร้อมทั้งขออนุโมทนาผู้สนับสนุนทุกฝ่าย ที่อำนวยความสะดวกให้งานวิทยาทานนี้สำเร็จด้วยดี ขอความเจริญในธรรมจงมีแก่ทุกท่าน ตลอดกาลนานเป็นนิรันดร์เทอญ.

พระธรรมรัตนดิลก

(สมเกียรติ โกวิท ป.ธ. ๙)

รก. เจ้าคณะภาค ๙

เจ้าอาวาส เจ้าสำนักเรียนวัดอรุณราชวราราม

๘ สิงหาคม ๒๕๖๒

อาทิพจน์

(พิมพ์ครั้งที่ ๑๐)

หนังสือ *มงคลวิเสสสถาปกาสิณี* : สำนวนตัวอย่าง วิชา แต่งไทยเป็นมคธ ที่ปรากฏอยู่นี้พิมพ์แล้ว ๙ ครั้ง พิมพ์ครั้งแรก เมื่อ ๑ มี.ค. ๒๕๕๗ จนถึงปัจจุบัน นับเป็นการพิมพ์ครั้งที่ ๑๐

หนังสือนี้ เดิมเป็นเอกสารประกอบการเรียนของนักเรียน ป.๕. ๙ ที่พิมพ์ลงในกระดาษขนาดใหญ่ (A4) ด้วยแบบอักษรที่สะดวกแก่การพิมพ์บาลีอักษรไทย แต่ค่อนข้างบาง และขนาดพอเหมาะกับการศึกษานั้น แต่เมื่อพิมพ์เป็นเล่มหนังสือ เพราะต้องการหนังสือขนาดพกพา จึงให้โรงพิมพ์ย่อจากต้นฉบับขนาดใหญ่ นั้น พิมพ์ลงในกระดาษขนาดเล็กอีกเท่าหนึ่ง (A5) ทำให้ตัวอักษรเดิมที่ค่อนข้างบาง กลายเป็นบางกว่าและเล็กจิ๋ว จนมีเสียงจากผู้ใช้หนังสือแจ้งมาว่าตัวอักษรเล็กเกินไป ไม่สะดวกแก่การอ่านมากนัก ผู้เขียนนี้ก็ได้แต่ขออภัย และกำหนดไว้ว่า ถ้าโอกาสและเวลาเหมาะจะเปลี่ยนแบบตัวอักษรใน *มงคลวิเสสสถาปกาสิณี*

ความจริง การเปลี่ยนแบบอักษรนั้นไม่ยาก แต่ส่วนที่ยากคือการใช้เวลาในการอ่านตรวจแก้วรรคตอนใหม่หมดทั้งเล่ม ซึ่งผู้เขียนนี้ต้องดำเนินการเอง ฉะนั้น *มงคลวิเสสสถาปกาสิณี* จึงรอโอกาสเปลี่ยนแปลงมาแล้ว ๖ ปีกว่า

บัดนี้ *มงคลวิเสสสถาปกาสิณี* ได้ดำเนินมาถึงช่วงเวลาที่เหมาะสมแก่การเปลี่ยนโฉมตัวใหม่ กล่าวคือ ในการพิมพ์ครั้งที่ ๑๐ นี้ ได้เปลี่ยนแบบอักษรเป็นแบบที่ผู้ทดลองใช้แล้วบอกว่า ชัดกว่า อ่านง่าย ไม่รุงรัง และเป็นแบบอักษรที่สะดวกกับการพิมพ์บาลีอักษรไทย จึงนับเป็นการเปลี่ยนแปลงสำคัญที่ควรเล่าไว้เป็นประวัติ ส่วนเนื้อหาได้เพิ่มเติมบางเล็กน้อย

เมื่อถึงขั้นตอนต้องพิมพ์ซึ่งจำต้องใช้ทุนรอนพอสมควร ได้อาศัยบุญกิริยาของ ร.ท.ภาณุวัฒน์ มีสัตย์ พร้อมผู้บังคับบัญชาและญาติมิตร มี พล.ร.อ.ชัยณรงค์ เจริญรักษ์ เป็นต้น และศรัทธาของผู้เคยใช้หนังสือนี้ มี พระมหาอาทิตย์ อรุโณทโย พระมหาสาคร สาครเมธี เป็นต้น ซึ่งได้นำปัจจัยมารวมรอไว้ก่อนนี้แล้ว จึงขออนุโมทนาทุกท่านที่อำนวยความสะดวกให้วิทายาทานนี้สำเร็จ

พระมหานพพร อริยภาโณ (สีเนย์)

๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๓

คำนำ

(พิมพ์ครั้งที่ ๒)

หลังจากพิมพ์ครั้งที่ ๑ ออกมาไม่นาน หนังสือ **มงคลวิเสศกถาปกาสินี** : สำนวนตัวอย่าง วิชา แต่งไทยเป็นมคอ ก็ถูกแจกจ่ายไปยังนักเรียนจนหมดสิ้น (เหลือเพียงส่วนที่กั้นไว้เป็นข้อมูลทางสถิติ ๓ เล่มเท่านั้น) ในระยะหลัง มีผู้มาขอรับที่กุฎิหลายราย แต่ก็ไม่มีหนังสือมอบถวายตามที่ต้องการ จึงตกลงพิมพ์หนังสือขึ้นอีกเป็นครั้งที่ ๒ โดยได้นำนิเทศภัทหลวงมาเป็นทุนในการพิมพ์

มงคลวิเสศกถาปกาสินี เป็นชื่อที่ตั้งขึ้นล้อ **พระมงคลวิเสศกถา** ซึ่งเป็นหนังสือประกอบการศึกษาบาลี ชั้นประโยค ป.ธ. ๙ มีประวัติความเป็นมา ดังที่เล่าไว้ในการพิมพ์ครั้งที่ ๑ นั้น และขอนำมาเล่าซ้ำอีก

เมื่อครั้งผู้เขียนนี้เริ่มศึกษา วิชา แต่งไทยเป็นมคอ มีผู้ถวายเอกสารที่เกี่ยวข้องบ้าง แนะนำให้ถ่ายเอกสารสำนวนตัวอย่างจากแหล่งต่างๆ บ้าง เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา จึงได้ดำเนินการตามคำแนะนำ โดยยืมเอกสารต้นฉบับจากเพื่อสหธรรมิก แล้วถ่ายสำเนารวมไว้ก่อนจำนวนหนึ่ง

ข้อมูลในเอกสารที่รวมไว้นั้น มองโดยรวมในขั้นต้น ก็พบว่า ครูอาจารย์และนักศึกษารุ่นก่อนผู้มีประสบการณ์ในด้านนี้ ได้แต่ง/รวบรวมนำด้วยความเพียรพยายามและปรารถนาดีต่อนักศึกษารุ่นหลัง

แต่มองอีกชั้นหนึ่งโดยมุ่งที่การปฏิบัติต่อข้อมูล ก็พบว่า ข้อมูลนั้นมีปริมาณและคุณภาพแตกต่างกันหลายหลาก ทั้งมีระบบระเบียบแตกต่างกัน ถ้าไม่จัดการให้ดีขึ้น นอกจากจะไม่ได้ประโยชน์ เพราะถูกข้อมูลท่วมทับให้ท้อแท้ไปเสียก่อนแล้ว ยังต้องสิ้นเวลาและแรงงานไปอย่างไร้ประโยชน์ ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ จึงตกลงจัดการข้อมูลโดยสำรวจ จัดระบบ คัดเลือก พิมพ์ และตรวจสอบความเรียบร้อยตามลำดับ

ในระหว่างการทำนี้ มีความจำเป็นต้องตรวจสอบข้อมูลกับคัมภีร์ โดยตั้งใจว่าจะค้นหาที่อ้างอิง (อาคตสถาน) ตั้งต้นแต่พระไตรปิฎกจนถึงคัมภีร์ประกอบอื่นๆ ซึ่งเคยคิดว่าเป็นเพียงรายการย่อย่อพ่วงเข้ามา แต่พอลงมือทำงานจริง งานย่อย่อนี้กลายเป็นงานใหญ่และสำคัญ เพราะต้องใช้เวลาและแรงงานมากมาย แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ไม่ควรสิ้นเวลาไปมากนัก เพราะวันสอบบาลีสนามหลวงในปีนั้นใกล้เข้ามาทุกวัน ฉะนั้น ในบางแห่งทั้งที่เห็นว่าควรตรวจสอบกับคัมภีร์ แต่ก็

จำต้องปล่อยผ่านไปก่อน หรือทำได้แค่บอกแนวสืบค้นไว้ให้ท่านที่มีเวลาไปศึกษาต่อกันเอง

สำนวนตัวอย่างเกือบทั้งหมดในเล่มนี้ถูกคัดลอกต่อๆ กันมา ผู้คัดลอกกับท่านผู้แต่ง ต่างก็ทำงานแยกขาดจากกัน ฉะนั้น ผู้คัดลอกจึงหมดโอกาสตรวจสอบข้อมูลกับต้นแหล่งเดิม ทางฝ่ายท่านผู้แต่งเอง ก็ไม่มีโอกาสตามมาตรวจสอบ คงไม่ทราบด้วยซ้ำว่าใครคัดลอกต่อๆ กันมาบ้าง ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ จึงอาจจะมีข้อผิดพลาดที่เกิดจากการคัดลอก และจึงขอเชิญชวนบัณฑิตร่วมกันพิจารณาชี้แจงข้อบกพร่องเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้องต่อไป

การแก้ไขข้อมูลนั้น ขึ้นต่อความรู้ชุดทั่วตลอด ความเจนจัดชัดเจนในหลักการ และความซื่อตรง คือตรงไปตรงมาต่อข้อมูล ทั้งนี้ก็เพื่อให้คำบาลีสื่อความหมายตรงกับข้อความภาษาไทย ทั้งถูกหลักบาลีไวยากรณ์ และตรงตามเจตนาของท่านผู้แต่ง ซึ่งข้อหลังนี้ยากต่อการปฏิบัติ

ฉะนั้น ในที่นี้จึงพยายามแจ้งไว้อย่างตรงไปตรงมา ข้อความที่ปรากฏ ได้คัดลอกจากแหล่งใด ได้ปรับแก้ข้อความตรงไหน มีพิรุณอาจจะไม่ถูกต้องอย่างไร ตรงไหนน่าสงสัย ตรงไหนบัณฑิตพึงวินิจฉัย เป็นต้น ก็ได้แจ้งไว้ในที่นั้นๆ ด้วยความซื่อตรง ทั้งนี้เพื่อป้องกันการกล่าวต่อผู้แต่งหรือแจ้งข้อมูลเท็จ เข้าทำนองว่าแต่งใส่พระโอษฐ์

เนื้อหาบางตอนโยงไปถึงเรื่องอื่นๆ ที่ควรรู้ ก็ได้นำเรื่องที่โยงไปถึงนั้นมารวมไว้เท่าที่จำเป็น ขอให้ถือว่าเป็นเกร็ดความรู้

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๒ นี้ ได้ให้โรงพิมพ์ถ่ายแบบจากต้นฉบับขนาดใหญ่ (A4) ลงในกระดาษขนาดเล็ก (A5) ตัวอักษรที่เคยมีขนาดพอเหมาะ ก็กลายเป็นขนาดเล็กจิ๋ว จึงขออภัยผู้อ่านไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ขออนุโมทนาขอบพระคุณครูอาจารย์ มีพระเดชพระคุณ ท่านเจ้าคุณอาจารย์ **พระธรรมกิตติวงศ์*** วัดราชโอรสาราม เป็นต้น และนักศึกษารุ่นก่อนที่เพียรพยายามแต่ง/รวบรวมข้อมูลให้นักศึกษารุ่นหลังได้ศึกษา ขออนุโมทนาเพื่อนสหธรรมิกทุกท่านที่ถวายเป็นข้อมูล และขอให้บัณฑิตร่วมกันพิจารณาชี้แจงข้อบกพร่องในที่นี้ เพื่อเป็นฐานในการศึกษาต่อไป

พระมหานพพร อริยญาณ (สีเนย์)

๑ ก.ย. ๒๕๕๗

* บัดนี้คือ พระมหาโพธิวงศาจารย์

นิทานพจน์

(พิมพ์ครั้งที่ ๔)

การศึกษาและทดสอบ วิชา แต่งไทยเป็นมคอช นี้ แม่กองบาลีสนามหลวง กำหนดข้อความภาษาไทยมาแล้วให้นักเรียนแต่งเป็นข้อความภาษาบาลี จึงเรียกวิชานี้ว่า แต่งไทยเป็นมคอช (คือแต่งข้อความภาษาไทยให้เป็นบาลี)

ในปัจจุบันนี้ เป็นที่ทราบกันว่า ข้อความภาษาไทยนั้นท่านนำมาจากหนังสือ พระมงคลวิเสสภคา ซึ่งเป็นแหล่งรวมพระมงคลวิเสสภคาที่สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ต่างๆ รับพระราชทานถวายวิสาขนาในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา

วิธีการเรียนการสอน วิชา แต่งไทยเป็นมคอช ที่นิยมกันก็คือ อาจารย์จะคัดเลือกข้อความภาษาไทยมาจากหนังสือ พระมงคลวิเสสภคา นั้น แล้วให้นักเรียนฝึกแต่งเป็นภาษาบาลี เรียกว่า “ทำแบบฝึกหัด”

เมื่อนักเรียนทำแบบฝึกหัดเสร็จแล้ว อาจารย์ก็จะตรวจดู พร้อมให้คำแนะนำเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้องและเข้าใจความสมบูรณ์มากที่สุด และท่านก็มักจะแต่งข้อความนั้นๆ เป็นภาษาบาลีไว้เป็นตัวอย่าง เรียกอย่างไม่เป็นทางการว่า “สำนวนตัวอย่าง”

สำนวนตัวอย่างดังกล่าวนี้จึงถูกแต่งขึ้นโดยท่านผู้แต่งต่างๆ ที่โน้นบ้าง ที่นี้บ้าง ทั้งที่ข้อความภาษาไทยอันเดียวกันนั้นแหละ แต่เพราะผู้แต่งเป็นภาษาบาลีนั้นต่างรูปกัน ข้อความภาษาบาลีจึงแตกต่างกันมากบ้างน้อยบ้าง ข้อความภาษาไทยบางแห่ง อาจมีผู้แต่งเป็นภาษาบาลีถึงสิบสำนวนก็ได้

การแต่งสำนวนบาลีต่างๆ กัน แฝงนัยแห่งความหมายว่า ผู้แต่งนั้นมีอิสระสามารถแต่งได้ตามความรู้ ความเห็น และการตีความของตนๆ บนหลักการอันเดียวกัน แม้นักเรียนก็มีอิสระ ไม่จำเป็นต้องแต่งตามสำนวนตัวอย่าง

สำนวนตัวอย่างจากสำนักเรียนต่างๆ ถูกบันทึกไว้โดยนักเรียนในสำนักแล้ว ส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่นและแผ่ขยายออกไปต่างสำนักด้วยน้ำใจเอื้อเฟื้อ สำนวนแต่งไทยๆ จากสำนักเรียนในกรุงเทพฯ อาจจะถูกเผยแพร่ไปไกลถึงเชียงใหม่ก็ได้

ในบรรดาสำนวนตัวอย่างจากสำนักต่างๆ นั้น สำนวนตัวอย่างแต่งไทยๆ ของท่านเจ้าคุณอาจารย์ พระมหาโพธิวงศาจารย์ นับเป็นสำนวนชั้นครูของครู ที่

นักเรียนทุกสำนักควรศึกษา แม้ไม่ได้มาเรียนที่สำนักเรียนส่วนกลางคณะสงฆ์ ที่ วัดสามพระยา กรุงเทพฯ แต่ก็ต้องชวนขยายหาสำนวนตัวอย่างนั้นไปศึกษา

มีคำถามว่า นักเรียนสามารถเรียนแต่งไทยๆ โดยไม่ต้องศึกษาสำนวน ตัวอย่างได้หรือไม่ ตอบว่า ได้ เพราะนักเรียนรุ่นโบราณนั้น ท่านก็เรียนและสอบกันดี ทั้งที่ไม่มีหนังสือรวมสำนวนตัวอย่าง ถึงอย่างไรก็ตาม ถ้ามีสำนวนตัวอย่าง กองอยู่ต่อหน้าแล้ว แต่นักเรียนกลับไม่สนใจศึกษา ก็ไม่ต่างอะไรกับไก่ได้พลอย

อาจารย์ผู้สอนแต่งไทยๆ มักจะเน้นย้ำเสมอว่า นักเรียนควรศึกษาสำนวน ตัวอย่าง แต่ไม่ควรสักแต่ว่าท่องจำตัวอย่าง แม้การจัดพิมพ์หนังสือนี้ก็ประสงค์ให้เป็นตัวอย่าง คือเป็นฐานในการฝึกทักษะของแต่ละท่านเอง ไม่ประสงค์ให้นักเรียน นำไปท่องจำ

พูดถึงการท่องจำนี้ ชวนให้ระลึกถึงบรรยากาศเก่าๆ เมื่อครั้งผู้เขียนนี้เป็น นักเรียนที่สำนักเรียนส่วนกลางคณะสงฆ์ วัดสามพระยา ในระหว่างการทำ แบบฝึกหัด วิชา แต่งไทยเป็นมคร ท่านพระมหารูปหนึ่งพูดชวนขำขันและชวนคิด ว่า “วิชาแต่งไทยนะท่าน ไม่ใช่วิชาท่องไทย” ผู้เขียนนี้บังเอิญได้ยินเข้า ก็คิดอะไร ได้หลายอย่าง

ในปีการศึกษาที่ผ่านมานั้น นักเรียนบางรูปเมื่อได้รับหนังสือแล้ว ก็แจ้ง ความประสงค์ขอร่วมพิมพ์หนังสือไว้ด้วย แม้จำนวนไม่มาก แต่ก็เปี่ยมด้วยน้ำใจ จึงขออนุโมทนาด้วยใจจริง

ขออนุโมทนาคุณภาณุวัฒน์ มีสัตย์ พร้อมครอบครัวและญาติมิตร ตลอดจน ท่านสาธุชนพุทธบริษัททั้งหลายที่ร่วมกันบริจาคทรัพย์เป็นทุนพิมพ์หนังสือนี้

เมื่อต้นฉบับหนังสือใกล้เข้าโรงพิมพ์ พระมหาเฉลา ฉนทชาโต พระภิกษุ ร่วมสำนักวัดอรุณราชวราราม ก็ช่วยออกแบบปกหนังสือนี้ถวายด้วยไมตรีจน สำเร็จตั้งใจหวัง จึงขออนุโมทนาขอบคุณ

อนึ่ง พระมหาสอน เตชปญโญ พระมหาปริทัศน์ วรกิจโจ และพระมหา ชาฟาน อาทโร นิสิตแห่งสำนักเรียนส่วนกลางคณะสงฆ์ ได้ส่งแบบฝึกหัดและ สำนวนตัวอย่าง ซึ่งแต่งโดยพระเดชพระคุณ พระมหาโพธิวงศาจารย์ มาถวายด้วย ใจหวังประโยชน์เกื้อกูลแก่นักศึกษารุ่นหลัง จึงขออนุโมทนาขอบคุณ และกราบ ขอบพระคุณพระเดชพระคุณผู้แต่งสำนวนตัวอย่างนั้นไว้ ณ ที่นี้ด้วย

พระมหานพพร อริยญาณ (สีเนย์)

๒๔ มี.ค. ๒๕๕๙

ปกาสนมาลา

(พิมพ์ครั้งที่ ๖)

วันเปิดการศึกษาตามหลักสูตรบาลีสนามหลวง ปีการศึกษา ๒๕๖๐ ใกล้เข้ามาแล้ว ผู้เขียนนี้จึงต้องจัดพิมพ์หนังสือ *มงคลวิเสสสถาปกาสิณี* : สำนวนตัวอย่าง วิชา แต่งไทยเป็นมคธ เพื่อถวายแด่นักเรียน

มีเสียงนักเรียนที่รับหนังสือนี้ไปศึกษาแล้วท้วงติงมาว่า ตัวอักษรเล็กเกินไป บางท่านอ่านลำบาก ถึงขั้นต้องนำหนังสือนี้ไปให้ร้านถ่ายเอกสารขยายให้ใหญ่จึงเป็นอันได้ใช้ และมีเสียงบางท่านว่า ขอให้พิมพ์ พระมงคลวิเสสสถา (ภาษาไทย) กับมงคลวิเสสสถาปกาสิณี (ภาษาบาลี) รวมเป็นเล่มเดียว (๒ ภาษา)

แม้จะมีเสียงท้วงติงและขอมาอย่างนั้น แต่ในการพิมพ์ครั้งนี้ มงคลวิเสสสถาปกาสิณี ก็ยังคงเป็นฉบับจิ๋วอยู่นั่นเอง เพราะนอกจากต้องการหนังสือเล่มเล็กพกพาสะดวกแล้วยังต้องการจัดการให้งานสำเร็จด้วยทุนพิมพ์ที่มีจำกัด

สำหรับการพิมพ์ในครั้งนี้ มีเรื่องที่ควรเล่าไว้เป็นบันทึกเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับหนังสือ เป็นบทเรียนสำหรับเตือนให้ไม่ประมาท และเป็นอนุสรณ์แห่งน้ำใจ มีเรื่องว่า

บรรดาต้นฉบับหนังสือทั้งหมดของผู้เขียนนี้ รวมอยู่ในคอมพิวเตอร์ซึ่งใช้นานาน ต่อมาวันหนึ่งคอมพิวเตอร์นั้นถูกภัยคุกคาม แม้ช่างจะพยายามแก้ไข แต่ก็จนปัญญา ต้นฉบับหนังสือและข้อมูลทั้งหลายที่เก็บไว้ในคอมพิวเตอร์นั้นจึงสูญหายไปหมดสิ้น

บังเอิญผู้เขียนนี้เคยคัดลอกต้นฉบับหนังสือ *มงคลวิเสสสถาปกาสิณี* (เฉพาะส่วนเนื้อหา ไม่รวมคำนำ สารบัญ) ไว้ในอุปกรณ์ชนิดหนึ่ง เป็นอันว่า *มงคลวิเสสสถาปกาสิณี* เป็นหนังสือเพียงเล่มเดียวที่รอดพ้นจากภัย

ในช่วงเวลาที่ผู้เขียนประสบปัญหาเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์นั้น พระวัดญาณเวศกวัน มาขอพักเพื่อเรียนบาลีที่กุฏิผู้เขียน จึงอยู่ในวิสัยที่จะทราบเรื่อง จากนั้นไม่นาน ที่ประชุมสงฆ์วัดญาณเวศกวัน คงทราบเรื่องด้วย ก็กรุณาให้นำคอมพิวเตอร์เครื่องใหม่มาถวาย โดยท่านพระครูวรวงค์ ผู้นำมา พูดทำนองว่า ถวายเพื่อแสดงน้ำใจที่สอนบาลีแก่พระวัดญาณเวศกวัน ฉะนั้น หนังสือนี้จึงเป็นผลงานเล่มแรกที่สำเร็จด้วยอุปกรณ์ทันสมัยซึ่งเกิดจากน้ำใจแห่งชาววัดญาณเวศกวัน

พระมหานพพร อริยภาโณ (สีเนย์)

๑๔ มี.ค. ๒๕๖๐

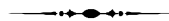
เรื่อง	สารบัญ พระมงคลวิเสสภกตา (ม.)	หน้า
อนุโมทนาภกตา (พิมพ์ครั้งที่ ๙)		ก
อาทิพจน์ (พิมพ์ครั้งที่ ๑๐)		ข
คำนำ (พิมพ์ครั้งที่ ๒)		ค
นิทานพจน์ (พิมพ์ครั้งที่ ๔)		จ
ปกาสนมาลา (พิมพ์ครั้งที่ ๖)		ช
สารบัญ		ซ
อภิธานศัพท์		ฎ
คำอธิบายอักษรย่อและการอ้างอิงคัมภีร์		ฅ
ปุพฺพเพทตปุณฺณตาทกตา	๑	๓
รฎฐาทิปาลโนปายกตา	๑๓	๑๒
อปจายนธมฺมกตา	๑๕	๑๕
อตฺตจวริยาทกตา	๑๘	๑๘
สทฺฐาสมปทาตกตา	๒๒	๒๑
พุทฺธเจตียกตา	๒๔	๒๒
สามตฺถียกตา	๒๕	๒๖
พาหุสจฺจกตา	๒๙	๒๙
อุปายโกสฺสลกตา	๓๒	๒๙
รฎฐาทิปาลโนปายกตา	๓๔	๓๗
สมานตฺตตาทกตา	๓๗	๓๙
กรุณาทกตา	๔๓	๔๖
เมตตาทกตา	๔๘	๔๙
ปฎิสนุถารกตา	๕๑	๕๒
กาลณฺณตาทกตา	๕๗	๖๑
ปุตฺตสงฺคหกตา	๖๓	๖๙

เรื่อง	พระมงคลวิเสสภิกขา (ม.)	หน้า
รฎฐาภิปาลโนปายภกขา , วณณภกขา	๖๕	๗๒
วริยภกขา, ทีปภกขา	๖๘	๗๕
วริยภกขา	๗๑	๘๐
โลกตถจรียาภกขา	๗๓	๘๔
มิตตสมปตติภกขา	๗๙	๘๙
มตตถญญตาทภกขา	๘๓	๙๔
ภตตภกขมยตาทภกขา	๙๐	๑๐๓
ปุกคคถญญตาทภกขา	๙๗	๑๑๒
สภกรณภกขา	๑๐๖	๑๑๖
สนตติภกขา	๑๐๙	๑๑๙
ขตติยสมปตติภกขา	๑๑๒	๑๒๓
ขนตติโสรัจจภกขา	๑๑๙	๑๒๔
จตจภกขภกขา	๑๒๕	๑๒๗
ติสรณคณภกขา	๑๓๒	๑๓๐
พาหุสจจธมมภกขา, ภลยาณมิตตตาทภกขา	๑๓๘	๑๓๒
พุรหุมวิหารธมมภกขา	๑๔๙	๑๓๗
พลวพุณนธมมภกขา	๑๕๐	๑๓๙
จภกขวตติสสุตภกขา	๑๖๐	๑๔๕
ธมมวินยภกขา	๑๗๑	๑๕๐
รฎฐาภิปาลโนปายภกขา	๑๗๙	๑๕๘
เมตตาทปารมีภกขา, สุวณณสามชาตภกขา	๑๘๙	๑๖๑
อุเปกขาทภกขา	๑๙๑	๑๖๕
อุเปกขาทภกขา, นาทชาตภกขา	๑๙๒	๑๖๖
ขนตติภกขา	๑๙๔	๑๖๙
อวิโรธภกขา	๑๙๖	๑๗๒
สจจปารมีภกขา, วิธูรชาตภกขา	๒๑๑	๑๗๗
อธิฐฐานปารมีภกขา , เนมิราชชาตภกขา	๒๑๒	๑๗๙
อกโกธภกขา, อวิหีสากภกขา	๒๑๔	๑๘๓

ญ

เรื่อง	พระมงคลวิเสสภกตา (ม.)	หน้า
อกุโธรกถา	๒๑๖	๑๘๕
วิริยภกตา, มหาชนกษัตถภกตา	๒๓๒	๑๙๑
ชนุตถภกตา, จนุทกุมารษัตถภกตา	๒๓๔	๑๙๔
ตปภกตา	๒๓๗	๑๙๘
กาลญุตภกตา	๒๔๕	๒๐๓
รฐฐาภิปาลโนปายภกตา, ราชสงคหภกตา	๒๕๔	๒๑๒
อปจายนธมมภกตา	๒๕๙	๒๑๔
อุบายโกสลลภกตา	๒๖๒	๒๑๘
อุบายโกสลลภกตา, วณณภกตา	๒๖๔	๒๑๙
อดตสมุมาปณิธิภกตา	๒๖๙	๒๒๕
วิริยภกตา, ทิปภกตา	๒๗๑	๒๒๘
มตตญุตภกตา	๒๗๘	๒๓๖
พาหุสจจภกตา	๒๘๑	๒๔๑
สมานตตตภกตา	๒๘๘	๒๔๗
มิตตภกตา	๒๘๙	๒๔๘
ปาวจนมุตทาปนภกตา	๒๙๔	๒๕๓
อดตภกตา, ธิติภกตา	๒๙๘	๒๕๖
ธิติภกตา, พหุปเปยตภกตา	๓๐๐	๒๕๙
สหกรณภกตา	๓๐๘	๒๖๙
สนุตถภกตา	๓๑๑	๒๗๔
ราชสงคหภกตา	๓๑๓	๒๗๖
ปฐฐูปเทสวาสภกตา	๓๑๗	๒๗๙
ปฐฐูปการภกตา	๓๑๘	๒๘๑
สตีปฐฐานภกตา	๓๒๔	๒๘๘
การณวลภกตา	๓๒๗	๒๙๑
การณวลภกตา, นิคคหปคคหภกตา	๓๓๒	๒๙๙
ชนุตถภกตา	๓๔๐	๓๐๙
โสรัจจภกตา, ราชสงคหภกตา	๓๔๓	๓๑๓

เรื่อง	พระมงคลวิเสสภิกขา (ม.)	หน้า
ธมฺมกามตากถา	๓๔๗	๓๑๗
ปุกุเพกตปุกุณฺตตากถา	๓๕๐	๓๑๘
อาชฺชวากถา	๓๕๓	๓๒๐
มิตฺตตากถา	๓๕๕	๓๒๔
สจฺจกถา	๓๕๙	๓๒๗
ธมฺมเทวปุกุตฺตชาตกถา	๓๖๐	๓๒๙
กตฺตुकุมฺยตาจฺนุทกถา	๓๖๗	๓๓๙
ปุกุคฺลณฺณตากถา	๓๘๐	๓๓๙
ยาจโยคตากถา	๓๘๖	๓๔๒
<i>บรรณานุกรม</i>		๓๔๕
<i>ภาคผนวก</i>		๓๕๐
<i>วิเคราะห์และอธิบายศัพท์</i>		๓๕๐
<i>สถิติข้อสอบ วิชา แต่งไทยเป็นมคธ</i>		๓๕๘
<i>ผลงานการประพันธ์ และรวบรวม-เรียบเรียง</i>		๓๕๙
<i>รายนามผู้ร่วมพิมพ์หนังสือ</i>		๓๖๐

อภิธานศัพท์

เรื่อง	พระมงคลวิเสสภิกขา (ม.)	หน้า
กตตุกมยตามนทกถา	๙๐, ๓๗๗	๑๐๓, ๓๓๙
กรุณากถา	๔๓	๔๖
กลุยาณมิตตตาทกถา	๑๓๙	๑๓๒
การณวลิกตาทกถา	๓๒๗, ๓๓๒	๒๙๑, ๒๙๙
กาลญญตาทกถา	๕๗, ๒๔๕	๖๑, ๒๐๓
ขตติยสมปตติกถา	๑๑๒	๑๒๓
ขนุติกถา	๑๙๔, ๒๓๔, ๓๔๐	๑๖๙, ๑๙๔, ๓๐๙
ขนุติโสรัจจกถา	๑๑๙	๑๒๔
จกกวตติสุตตกถา	๑๖๐	๑๔๕
จตุจกุกถา	๑๒๕	๑๒๗
จนทกุมารชาตกถา	๒๓๔	๑๙๔
ตปกถา	๒๓๗	๑๙๘
ติสรณคมนาถกถา	๑๓๒	๑๓๐
ทีปกถา	๖๘, ๒๗๑	๗๕, ๒๒๘
ธมมกามตาทกถา	๓๔๗	๓๑๗
ธมมเทวปุตตชาตกถา	๓๖๐	๓๒๙
ธมมวินยกถา	๑๗๑	๑๕๐
ธิติกถา	๒๙๘, ๓๐๐	๒๕๖, ๒๕๙
นารทชาตกถา	๑๙๒	๑๖๖
นิกคหปคคหกถา	๓๓๒	๒๙๙
เนมิราชชาตกถา	๒๑๒	๑๗๙
ปฏฐูปการีกถา	๓๑๘	๒๘๑
ปฏฐูปเทสวาสกถา	๓๑๗	๒๗๙
ปฏฐิสนุถารกถา	๕๑	๕๒
ปาวจนมุตทาปนกถา	๒๙๔	๒๕๓
ปุกคณญตาทกถา	๓๘๐	๓๓๙

เรื่อง	พระมงคลวิเสสภกตา (ม.)	หน้า
ปุคฺคณฺณตาทกถา	๙๗	๑๑๒
ปุคฺคตสงฺคหกถา	๖๓	๖๙
ปุพฺพเพกตปุณฺณตาทกถา	๑, ๓๕๐	๓, ๓๑๙
พลวฑฺฒนธมฺมกถา	๑๕๐	๑๓๙
พหุပ္ปียตาทกถา	๓๐๐	๒๕๙
พาหุสจฺจกถา	๒๙, ๒๘๑	๒๙, ๒๕๑
พาหุสจฺจธมฺมกถา	๑๓๙	๑๓๒
พุทฺธเจตียกถา	๒๔	๒๒
พุรหฺมวิหารธมฺมกถา	๑๔๙	๑๓๗
มตฺตณฺณตาทกถา	๙๓, ๒๗๙	๙๔, ๒๓๖
มหาชนกษัตถกถา	๒๓๒	๑๙๑
มิตฺตกถา	๒๙๙, ๓๕๕	๒๔๙, ๓๒๔
มิตฺตสมฺปตฺตติกถา	๗๙	๙๙
เมตตาทกถา	๔๙	๔๙
เมตฺตปารมฺมิกถา	๑๙๙	๑๖๑
ยาจโยคตาทกถา	๓๙๖	๓๔๒
รฏฺฐาภิปาลโนปายกถา	๑๓, ๓๔, ๖๕, ๑๗๙, ๒๕๕	๑๒, ๓๗, ๗๒, ๑๕๙, ๒๑๒
ราชสงฺคหกถา	๒๕๕, ๓๑๓, ๓๔๓	๒๑๒, ๒๗๖, ๓๑๓
โลกตฺถจฺริยาทกถา	๗๓	๙๔
วณฺณกถา	๖๕, ๒๖๔	๗๒, ๒๑๙
วิฑูรชัตถกถา	๒๑๑	๑๗๗
วิริยกถา	๖๙, ๗๑, ๒๓๒, ๒๗๑	๗๕, ๙๐, ๑๙๑, ๒๒๙
สจฺจกถา	๓๕๙	๓๒๗
สจฺจปารมฺมิกถา	๒๑๑	๑๗๗
สตีปฏฺฐานกถา	๓๒๔	๒๙๙
สทฺธาสมฺปทาบทกถา	๒๒	๒๑
สนฺตติกถา	๑๐๙, ๓๑๑	๑๑๙, ๒๗๔
สมานตฺตตาทกถา	๒๙๙	๒๔๗

เรื่อง	พระมงคลวิเสสภกตา (ม.)	หน้า
สมานตตตตากถา	๓๗	๓๙
สหกรณภกตา	๑๐๖, ๓๐๘	๑๑๖, ๒๖๙
สามตติยภกตา	๒๕	๒๖
สุวรรณสามชาติภกตา	๑๘๙	๑๖๑
โสรจภกตา	๓๔๓	๓๑๓
อภุโกธภกตา	๒๑๔, ๒๑๖	๑๘๓, ๑๘๕
อตตสมุมาปณิธิภกตา	๒๖๙	๒๒๕
อตถกามตตากถา	๒๙๘	๒๕๖
อตถจริยาภกตา	๑๘	๑๘
อธิฐานปารมีภกตา	๒๑๒	๑๗๙
อปรายนธมมภกตา	๑๕, ๒๕๙	๑๕, ๒๑๔
อวิโรธนภกตา	๑๙๖	๑๗๒
อวิหีสากถา	๒๑๔	๑๘๓
อาชชวภกตา	๓๕๓	๓๒๐
อุบายโกศลภกตา	๓๒, ๒๖๒, ๒๖๔	๒๙, ๒๑๘, ๒๑๙
อุเปกขากถา	๑๙๑, ๑๙๒	๑๖๕, ๑๖๖

คำอธิบายอักษรย่อและการอ้างอิงคัมภีร์

๑. อักษรย่อชื่อคัมภีร์

พระไตรปิฎกบาลี ที่อ้างอิงในที่นี้ อ้างอิงฉบับสยามรัฐ (สยามรัฐสส เตปิฎก) อรรถกถา ปกรณ์พิเศษ ฎีกาปกรณ์พิเศษ และตำราเรียนบาลี ตามหลักสูตรบาลีสนามหลวง อ้างอิงฉบับมหาวิทยาลัย ซึ่งบรรจุในซีดีรอมฉบับเรียนพระไตรปิฎก เวอร์ชัน ๒.๑ จัดทำโดย หจก. มุกเทออร์ ฐนธ์ โชน (๓๑ พ.ค. ๒๕๕๐) ฎีกาบาลี อ้างอิงฉบับที่บรรจุในพระไตรปิฎกคอมพิวเตอร์ ฉบับ “๒๖ ศตวรรษแห่งโพธิกาล” (BUDSIR) โดยคณะเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร มหาวิทยาลัยมหิดล และหนังสือประกอบอื่นๆ ได้แก่ อภิธมฺมวาทาร (บาลี-ไทย) อ้างอิงฉบับภูมิพโลภิกขุ (๒๕๓๐) ในกรณีที่ต้องการปรึกษาคำแปลไทย ได้ปรึกษาพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง ๔๕ เล่ม (๒๕๒๑) และพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ๙๑ เล่ม ฉบับมหาวิทยาลัย คัมภีร์ที่อ้างอิงทั้งหมดมีอักษรย่อและชื่อคัมภีร์ ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วินย. ๑	=	วินยปิฎก มหาวิภงฺคปาฬิ ๑	(ภาษาบาลี)
วินย. ๒	=	วินยปิฎก มหาวิภงฺคปาฬิ ๒	(ภาษาบาลี)
วินย. ๔	=	วินยปิฎก มหาวคฺคปาฬิ ๑	(ภาษาบาลี)
วินย. ๕	=	วินยปิฎก มหาวคฺคปาฬิ ๒	(ภาษาบาลี)
วินย. ๖	=	วินยปิฎก จุลลวคฺคปาฬิ ๑	(ภาษาบาลี)
วินย. ๗	=	วินยปิฎก จุลลวคฺคปาฬิ ๒	(ภาษาบาลี)
วินย. ๘	=	วินยปิฎก ปรีวารปาฬิ	(ภาษาบาลี)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลภุชฺชวคฺคปาฬิ	(ภาษาบาลี)
ที.ม.	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวคฺคปาฬิ	(ภาษาบาลี)
ที.ปา.	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวคฺคปาฬิ	(ภาษาบาลี)
ม.ม.	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณฺณาสกปาฬิ	(ภาษาบาลี)
ม.อุ.	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปณฺณาสกปาฬิ	(ภาษาบาลี)
สํ.ส.	=	สุตตันตปิฎก สํยุตฺตนิกาย สคาถวคฺคปาฬิ	(ภาษาบาลี)

สุตต.อ.	=	ขุททกนิกายสุตตสutta สุตตนิปาตวถุณณา (ปรมตถโชติกา)	(ภาษาบาลี)
วิมาน.อ.	=	ขุททกนิกายสุตตสutta วิมานวถุณณา (ปรมตถทีปนี)	(ภาษาบาลี)
เถร.อ.	=	ขุททกนิกายสุตตสutta เถรคาถาวถุณณา (ปรมตถทีปนี)	(ภาษาบาลี)
ชา.อ.	=	ขุททกนิกายสุตตสutta ชาตกวถุณณา	(ภาษาบาลี)
นิท.อ. ๒	=	ขุททกนิกายสุตตสutta จุฬินิทเทสวถุณณา (สททมมปชโชติกา)	(ภาษาบาลี)

อรรถกถาอภิธรรมปิฎก

สงคณี.อ.	=	อภิธมมฏจกถา ธมมสงคณีวถุณณา (อฏฐสาลินี)	(ภาษาบาลี)
----------	---	--	------------

ฎีกาพระวินัยปิฎก

สารตถ.ฎีกา	=	สารตถทีปนีฎีกา	(ภาษาบาลี)
------------	---	----------------	------------

ฎีกาพระสุตตันปิฎก

ที.สี.อภินิทฎีกา	=	ทีฆนิกาย สารุวิลาสินี สีลกขนุทวคคอภินิทฎีกา	(ภาษาบาลี)
------------------	---	---	------------

ปกรณ์พิเศษ

วิสุทฺธิ	=	วิสุทฺธิมคค	(ภาษาบาลี)
อภิ.วตาร.	=	อภิธมมวตาร	(ภาษาบาลี-ไทย)
มงคล.	=	มงคลตถทีปนี	(ภาษาบาลี)

ฎีกาปกรณ์พิเศษ

สงคห.ฎีกา.	=	อภิธมมตถสงคหฎีกา อภิธมตถวิภาวินี	(ภาษาบาลี)
วิสุทฺธิ.ฎีกา	=	วิสุทฺธิมคคสํวถุณณา มหาฎีกา (ปรมตถมณชฺสา)	(ภาษาบาลี)

๒. การระบุหมายเลขและคำย่อ

การอ้างอิงพระไตรปิฎก ระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ขุ.ชา. ๒๘/๘๙๓/๓๑๕ หมายถึง สุตตนต์ปิฎก ขุททกนิกาย ชาตกปาติ พระไตรปิฎกภาษาบาลี อักษรไทย ฉบับสยามรัฐ เล่ม ๒๘ ข้อ ๘๙๓ หน้า ๓๑๕

ส่วนการระบุหมายเลขและอักษรย่ออรรถกถา ฎีกา ปกรณ์พิเศษ และฎีกา-ปกรณ์พิเศษ ได้ระบุ อักษรย่อคัมภีร์ เล่ม/หน้า เช่น สงคห.ฎีกา. ๑/๒๕ หมายถึง อธิมมุตตสงคหฎีกา ชื่อ อภิธมมุตตวิภาวิณี เล่ม ๑ หน้า ๒๕

๓. อักษรย่ออื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

ม. = พระมงคลวิเสสกถา	อิต. = อิตถीलิ่งค์	ค. = คุณนาม
น. = หน้า	นป. = นปฺงสกลิ่งค์	วิ. = วิเคราะห์
ปฺ. = ปฺงลิ่งค์	ก. = กิริยา	

มงคลวิเสสสถาปกาสินี

๑

ม. (๓) พระมงคลวิเสสสถา เป็น (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๖ ส.ค. ๒๕๕๗)

สา หิ มงคลวิเสสสถา รมโย ชาตทิวเส สงฆปรินายกภูเตหิ มหาเถเรหิ ตสฺส
อนุมตฺตี ลภิตฺวา เทสิตเทสนา โหติ ๗ ตสฺสา สารตฺโถ หทยงฺคโม^๑ โหติ ปริปุณฺโณ รมฺมิโก
ตตถ จ อตถวณฺณนาปี วิภูตา หุตฺวา สุเขน อนุปฺสฺสิตฺถํ สกฺกา โหติ ๗ สา เทสนาย
ทิฏฺฐานฺนคฺติ ภวิตฺถํ สกฺโกติ, พุทฺธสาสนํ จ สนฺธาเรตฺถํ สมตฺถภูตानํ รมฺมกถิกานํ อนุสิทฺธิตฺถํ
เจว อนุปฺปฏิทฺธิตฺถํ จ ปฏฺฐิปปา โหติ ๗

☞ ปุพฺเพกตปุณฺณตาทกา

ม. ๓ บัดนี้ จะรับพระราชทาน (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๓๑ ส.ค. ๒๕๕๘)

อิทานาหิ มหามงฺคลาภิลกฺขิตกาเล มหาราชสฺส ปุณฺณานุกาสาสฺส เจว ปญฺญา ย จ
อนุพุทฺธหนตฺถาย ยาวตตฺถํ มงฺคลานุกาสาปสาทนียกถาภูตํ มงฺคลวิเสสสถานามํ
รมฺมเทสนํ เทเสมิ ๗ โส หิ มหาราชฯ อตตโน จนฺทคฺติยา ชาตีกาลสมฺมเต
ไปฏฺฐปทมาเส^๒ กาสปกฺขสฺส ตติยตฺติสฺสงฺขาเต อภิลกฺขิตกาเล อากเต นานปฺปการํ ปุณฺณํ

^๑ หทยงฺคโม แปลว่า ไพเราะ, จับใจ เช่น หทัย คจฺฉติ อนุปฺปฏิทฺธิตฺถมา นานา สุเขน จิตฺตํ ปวิสฺสตีติ
หทยงฺคมา (กถา) ๗ ที.อ. ๑/๑๑๗.

^๒ ๕ จิตฺต พ.ค., ๖ เวสขา ม.ย., ๗ เชษฐ ก.ค., ๘ อาสาฬห ส.ค., ๙ สาวณ ก.ย., ๑๐ ไปฏฺฐปท
ต.ค., ๑๑ อสฺสยฺช พ.ย., ๑๒ กตฺติก ฐ.ค., ๑ มาคสิโร/มคสิโร ม.ค., ๒ ปุสฺส/มุสฺส ก.พ., ๓ มาฆ มี.ค.,
๔ ผคฺคณ เม.ย., พืงศีกษา อภิธานปฺปทีปิกา คาถาที่ ๗๕-๗๖

จิตฺโต เวสขาเชฎฺฐจจา-	สาพุโ ทฺวิสุ จ สวาโณ
ไปฏฺฐปทาทสฺสยฺชา จ	มาสา ทฺวาทส กตฺติก
มาคสิโร ตถา มุสฺโส	กเมน มาคผคฺคณา
กตฺติกสฺสยฺชา มาสา	ปจฺจิมปฺพุทฺทตฺติกา
สวาโณ นิทฺทมนฺนโย	จิตฺตมาโส ตฺ รมฺมโก

ใน ๑๒ เดือนนี้ บางเดือนเรียกได้ ๒ ชื่อ ได้แก่ เดือน อสฺสยฺช เรียกอีกอย่างว่า ปุพฺพกตฺติก,
กิตฺติก นั้นเองเรียกว่า ปจฺจิมกตฺติก, สวาโณ เรียกว่า นิทฺทมนฺนโย, จิตฺต เรียกว่า รมฺมก

ปุเรตุ อารภิ ๕ กถ ๕ อาทิมหิ อธิการโน อตฺตโน อายุสมปฺปมาณํ พุทฺธปฏิมํ^๑ ปุชฺชภูจฺจานเ^๒
ปติภูจฺจาเปติ ๕ ตโต นํ สุขนุชฺธิปฺรฺฐปฺปฺพฺพาภิเกหิ มหาสกุการเหหิ สกุภโรติ ๕

ม. ๓ พระราชทานไตร (พระมหานพพร อริยธำณ, พ.ศ. ๒๕๕๗ อาจารย์ยังไม่ตรวจ)

โส ทยฺยราชา จีวราทีนึ ภิกฺขุสงฺฆเ^๓ เทติ, ภิกฺขุ โภเชตฺวา ปริตฺตํ ภาณิตุํ
นิมนฺเตติ ๕ ยถาวุตฺตํ สพฺพกิจจํ เตน ปุณฺณตฺถิเกน มหาราเชน ปจฺมํ กตํ โหติ, ปจฺจนา โส
ภุมฺมเทวอารกฺขเทวาทโย อุทฺทิสฺส ตสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส ชชฺชโภชฺชาทีนึ เจว สมณ-
ปริกฺขาราทีนึ จ ทานวตฺถุณึ เทติ ๕ กิमतฺถาย ๕ เทวานํ อนุโมทนาเวสเณ สุขสมฺปตฺติยา
เจว อตฺตโน กุสลจิตฺตเวสเณ รชฺเช ธิรภาวาย จ ๕ มหาราชา ยํ ฐฺจฺจาภิपालโนปายญฺเจว
กุสลปุณฺณนิธิญจ ปริปุเรติ, ตํ สคฺคคามินึปฺปฏิปทาติ เจว นิพฺพานคามินึปฺปฏิปทาติ จ สงฺขํ
คจฺจติ ๕ สพฺพมุปีสฺส กิจจํ อิจฺฉิตฺตผลํ สมฺปาเทติ ๕ อิทฺถุหิ เทวานุภาเวเน เจว กุสล-
วิปากสมฺปตฺติเวสเณ จ สมิขฺฆติ ๕ เอวํ เตน ฐมฺมิโก เทวตาพลี ปริปริโต อปรินิย-
ปฺปฏิปตฺติตี วุจฺจติ วุชฺฌอวโห โหติ จ ยถาห ภควา มหาลิจฺฉวินํ ฐมฺมํ เทเสนฺโต
ปญฺจจฺจคฺคตฺตเร อปรินิยสฺสุตฺเต ๕ กถ ๕

^๑ ในบางแห่ง ท่านใช้ศัพท์ว่า **ชินปฏิมา** (อิตฺ.) เช่น **สุวรรณรชฏเณ ชินปฏิมํ กริสฺสามิ ๕** บาง
แห่งว่า **พุทฺธรูป** (ปฺ.) เช่น **มหาทานํ ทตฺวา มหนตฺ พุทฺธรูปิ มหามหํ อกาสิ ๕** ดูรายละเอียดใน
ชินกาลมาลีปกรณ์, (๒๕๔๐, หน้า ๑๐๕ และ ๑๑๐). พึงสังเกตว่า ในหนังสือ **สังคีตยวงค์** (๒๕๒๑ หน้า
๓๕๐) ท่านแต่ง พุทฺธรูป เป็น ปุณฺณลึงค์ เช่น สพฺพเปปิ เต พุทฺธรูปา อติวิย เตชิตฺธิกา ภานฺนติ ๕, บางแห่งว่า
พุทฺธพิมฺพ (เช่น สังคีตยวงค์ หน้า ๔๒๗), แต่ใน **รัตนพิมฺพวิส** ว่า พิมฺพ เป็น ปุณฺณลึงค์ เช่น ชินพิมฺโพ,
พุทฺธพิมฺโพ

^๒ **ปุชฺชภูจฺจานเ** [ปุชฺช+จฺจาน+สฺมึ] ณ พระแท่น, แท่นบูชา, ที่ควรบูชา ; **ปุชฺช** (จฺจ) **ที่อันเขา**
ควรบูชา วิ. **ปุชฺชิตฺตพฺพหฺติ ปุชฺช** (จฺจ) [ปุชฺ ชาติ+ณฺย ปัจจัย] แปลง ณฺย กับ ช เป็น ชช, รัสสะ อุ เป็น อุ
(ดู สัททนีติ สุตตมาลา สุตฺร ๔๕๕, ๑๑๒๙, สัททนีติ ชาติมาลา ฉบับแปล หน้า ๗๕๕, ปทฺฐปฺลิตฺธิ, สุตฺร
๕๕๖, กัจจายน สุตฺร ๔๐๓)

ปุชฺช ปรากฏในบาลีหลายแห่ง เช่น **โส ตตฺถ ปุชฺช โส ตตฺถ ปาสฺโส**. (ม.อ. ๑๔/๑๗๗/๑๓๔)
ตามนัยแห่งอรรถกถา ปุชฺช มีความหมายว่า ปุชฺชารห, ปุชฺชตพฺพ เช่น **โส ตตฺถ ปุชฺชิตฺติ** โส ภิกฺขุ เตสุ
ภิกฺขุสุ ปุชฺชารโห (ม.อ. ๓/๖๑๑), **ปุชฺช โหติ ปสฺสิโยติ** ปุชฺชตพฺโพ จ ปสฺสิตพฺโพ จ โหติติ. (องฺ.อ. ๓/๔๙)

^๓ ภิกฺขุสงฺฆะ ลงสัทตมีวิภัตติในอรรถกถา (คือหักสัทตมีวิภัตติเป็นจตุตถีวิภัตติ) ในที่
ประกอบกับ ทา ชาติ ฉะนั้น ภิกฺขุสงฺฆะ ในที่นี้จึงแปลว่า **แก่ภิกฺขุสงฺฆ** (กัจจายน. สุตฺร ๓๑๑, สัททนีติ
สุตตมาลา สุตฺร ๖๔๒, ปทฺฐปฺลิตฺธิ. สุตฺร ๓๒๕), ลักษณะเช่นนี้ นักเรียนเคยพบมาบ้างแล้ว เช่น ในหนังสือ
มังคัลลตถทีปนี ภาค ๒ ข้อ ๒๑ ว่า **โสตาปฺนนาทีสุ ทินฺนทานสฺส** แปลว่า “ทานที่ทายกถวาย แก่พระ
โสตาบัน เป็นต้น”

ม. ๔ ดูก่อนมหานาม กุลบุตรผู้ใด (พระมหานพพร อริยญาณ, เทียบ ม. ๒๔๕)

ยสฺส กสฺสจฺจ มหานาม กุลปุตฺตสฺส ปญฺจ ฐมา สัมวิชฺชนติ, ยถิ วา รณฺโณ ชตฺตฺติยสฺส มุฑฺธาภิสิตฺตสฺส, ยถิ วา รณฺจิกสฺส เปตฺตนิกสฺส, ยถิ วา เสนาย เสนาปตฺติกสฺส, ยถิ วา คามคามณิกสฺส, ยถิ วา ปุคคามณิกสฺส^๑, เย วา ปน กุเลสุ ปจฺเจกาธิปจฺจํ กาเรนฺติ วุฑฺฒิเยว ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ ๗เปยฺ ๗ปุน จปรี^๒ มหานาม กุลปุตฺโต อญฺ्ञาน- วิริยาธิตฺเตหิ โภเคหิ พาหาพลปริจฺเจเตหิ เสทาวกฺขิตฺเตหิ ฐมฺมิเกหิ ฐมฺมลทฺเทหิ ยา ตา พลิปฺภิกฺคาหิกา เทวตา สกฺกโรติ ครุฑโรติ มาเนติ ปุเชติ ตเมเนํ พลิปฺภิกฺคาหิกา เทวตา สกฺกตา ครุฑตา มานิตา ปุชฺชิตา กลฺยาณน มนสา อนุกมฺปนฺติ จิรํ ชีว^๓ ที่มมายุํ ปาเลหีติ เทวตานุกมฺปิตสฺส มหานาม กุลปุตฺตสฺส วุฑฺฒิเยว ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ ๗^๔

ม. ๔ อนึ่ง พระราชกุศลบุญ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๓ ก.ย. ๒๕๕๘)

อิ มสฺมิณฺจ มหามงฺคลาภิลกฺขิตกาเล มหาราเชน กตํ มหาบุญญํ สมฺมาปฏิปนฺนानํ อิญฺจํ กนฺตํ มนาปี อายุกาธิสํวตฺตนิกา ปฏิปทา จ โหติ ๗ วุตฺตญฺเหตํ ภควตา อนาถปิณฑิกสฺส คหปติโน ปญฺจิเม คหปติ ฐมา อญฺ्ञา กนฺตา มนาปา ทุลลภา โลกสฺมี, กตเม ปญฺจ, อายุ คหปติ ... วณฺโณ ... สุขํ ... ยโส ... สคฺคา คหปติ อญฺ्ञา กนฺตา มนาปา ทุลลภา โลกสฺมี, ... อิเมสํ โข คหปติ ปญฺจนฺน ฐมานํ อญฺ्ञานํ กนฺตานํ มนาปานํ ทุลลภาณํ โลกสฺมี น อายาจนเหตุ^๕ วา น ปตฺถนเหตุ วา ปฏิลาภํ วทามิ, อิเมสญฺเจ คหปติ ปญฺจนฺน ฐมานํ อญฺ्ञานํ กนฺตานํ มนาปานํ ทุลลภาณํ โลกสฺมี อายาจนเหตุ วา

^๑ ศัพท์เหล่านี้ มีความหมายเฉพาะ นักเรียนควรศึกษาเป็นพิเศษ, รณฺจิกสฺสชาติอาทิสฺส รณฺจํ ภูษชฺชิตฺติ รณฺจิกโก ๗ ปิตฺรา ทตฺตํ สุปเตยฺยํ ภูษชฺชิตฺติ เปตฺตนิโก ๗ เสนาย ปติ เชฏฺฐจโกติ เสนาปตฺติกโก ๗ คามคามณิกสฺสชาติ คามานํ คามณิกสฺส คามสามิกสฺสชาติ อตฺโถ ๗ ปุคคามณิกสฺสชาติ คณเชฏฺฐกสฺส ๗ (อง.อ. ๓/๓๑), **คามณิ** [คาม+ณิ+ณิ] วิ. คามํ เนตฺติ คามณิ, คามสทฺทูปปท, นี นเย, ณิ, กุจจาทินา รสฺโส, นสฺส โณ, อิกนัยหนึ่ง **คามณิ** วิ. คามํ สมฺมํ เนตฺติ คามณิ, กุวิ, เตสุ วุฑฺธิจฺจาทินา นสฺส โณ (จุฬชาติปัจจย- ไซติกา, หน้า ๓๖๑), โดยนัย คามณิ หมายถึง สามิก บ้าง เชฏฺฐก บ้าง, **ปฺก** [ปฺ+ค+ก+วิ] คณะ, หมู วิ. ปุํ สมฺมทาวํ คจฺจตฺติ ปุโค

^๒ **ปุน จปรี** เป็นสำนวนบาลี ไม่ใช่ในที่ทั่วไป แต่ข้อความนี้ได้คัดมาจากบาลี จึงคงไว้

^๓ หลัง ชีว ลป หิ วิภตฺติ, ชีวาทิ

^๔ อง.ปญฺจก. ๒๒/๕๘/๘๘, เทียบ ม. ๔๐.

^๕ หลัง เหตุ ศัพท์ ลง สิ ปจฺจมาวิภตฺติ ใช้ในอรรถตติยวิภตฺติหรือบัญญัติวิภตฺติ แปลว่า เพราะเหตุ ไม่แปลว่า อ. เหตุ (ดู สัททนีติ สุตตมาลา, สุตฺร ๖๕๒)

ปตฺถนเหตุ วา ปฏฺฐิลโภ อภวิสฺส, โภ อธิ เกน หายเถถาติ^๑ ตตฺตฺรายํ อธิปฺปาโย ๫

ม. ๕ สัตว์ทั้งหลายล้วน (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๑๔ ส.ค. ๒๕๕๙)

โลกสมิณฺหิ สตุตฺตา आयํ วณฺณํ สุขํ ยสํ สคฺคณฺจ อภิปตฺถเนนฺติ, จานํ โข ปเนตํ น วิชฺชติ ยํ เต กตฺตํปตฺถนา หุตฺวา อณฺเณหิ สหฺธี สมสมํ วา สทิสํ วา आयํ วณฺณํ สุขํ ยสํ จ ปฏฺฐิลเกยฺยํ, กายสฺส จ เกทา ปรมฺมรณฺา สคฺคํ สคฺคํ โลกํ อุปฺปชฺเชยฺยํ ๫ สตุตฺตา หิ น เกวลํ อายาจนเหตุ วา ปตฺถนเหตุ วา อิเม ปญฺจ ฌมฺเม ปฏฺฐิลเกยฺยํ ๫ อริยสวากานํ आयํ วณฺณํ สุขํ ยสํ สคฺคณฺจ ปตฺถเนตฺตานํ เอกนฺเตเนว ปตฺถนา วา อายาจนา วา น วิชฺชติ ๫ เต ปน เตสํ สุภฺภูจฺจ ปวตฺตฺตาปนปฏฺฐิปทํ ปรีปฺุเรยฺยํ ๫ आयวณฺณสุขยสฺสานํ อากมปฏฺฐิปทํ ปรีปฺุเรนฺตา ทิพฺเพ จ มานุเส จ เต ปฏฺฐิลภนฺติ ๫ สคฺคสฺส จ สุภฺภูจฺจ ปวตฺตฺตาปนปฏฺฐิปทํ ปรีปฺุเรนฺตา ตาย ปฏฺฐิปทาย สคฺคํ สคฺคํ โลกํ ปฏฺฐิลภนฺติ ๫

ม. ๕ ปฏิปทา ซึ่งจะให้คุณ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๑๑/๖)^๒

ปญฺจวิทฺถคุณสงฺฆาตา ปฏิปทา อุปฺปชฺชมาณา आयวาทิหิ อุปฺปชฺเชยฺย ๫ กถํ ๫ กุสลจิตฺตํ หิ อโลภอโทสอโมหโต อุปฺปนฺนํ ทานสึลภาวนาวเสน กายิกววจสิกมานสิกาสุ^๓ ปวตฺเตยฺย ๫ การากพลวเหตุภูตํ อปฺปมาทํ นิสฺสาย ตํ ปฏิปทาสงฺฆาตํ ปุญฺญํ ปวตฺเตตพฺพํ ปรีปฺุเรตพฺพํ ๫ ตสฺมา โข อนาวรณฺวณฺโณ สคฺโต อนาถปิณฺฑทิกานุสฺสาเน อิมํ นิคมคฺคาถมาห

आयํ วณฺณํ ยสํ กิตฺติ	สคฺคํ อจฺจจากุสิเนตํ
รติโย ปตฺถยาเนน ^๔	อุพารา อปฺราปฺรา
อปฺปมาทํ ปสฺสนฺติ	ปุญฺญกิริยาสุ ปญฺหิตา
อปฺปมตฺโต อุโภ อตฺเถ	อธิคณฺหาติ ปญฺหิตโต
ทิฏฺฐเจ ฌมฺเม จ โย อตฺเถ	โย จตฺเถ สมฺปฺรายิก

^๑ ปญฺจิเม คหฺปติ ฌมฺมา อิกฺกา - โภ อธิ เกน หายเถถาติ เป็นสำนวนพระสูตร (อง.ปญฺจก. ๒๒/๔๓/๕๑)

^๒ เนื่องจากในเอกสารต้นฉบับ มีข้อมูลไม่เพียงพอสำหรับการอ้างอิงที่นิยมทั่วไป จึงตกลงอ้างอิงด้วยวิธีนี้ คือ (ผู้แต่ง, เอกสารชุดที่/หน้าที่) ดูรายละเอียดใน บรรณานุกรม

^๓ เช่น กายิกววจสิกมานสิกาวเสน (ชา.อ. ๔/๕๖๙), อย่าเปลอแต่งเป็น มนสิกาสุ

^๔ ปตฺถยาเนน [ปตฺถ+ณฺย+อาณ ปัจจัย] ปรารธนาอยู่, (หลวงเทพรัตนคุณิษฏ์, บาลีไวยากรณ์ พิเศษ (ฉบับรวมเล่ม), ๒๕๕๘, หน้า ๘๕), บางอาจารย์ว่า แปลง มาณ เป็น อาณ

อตุถาภิสมายา ธีโร

ปณฺฑิตโถติ ปุจฺจตฺติ ๙^๑

ม. ๖ พระราชกุศลบุญราศี (พระมหานพพร อริยวาโณ, แบบฝึกหัด ๑ มิ.ย. ๒๕๕๙)

อิสมฺมิญจ มหามงฺคลาภิลกฺขิตกาเล มหาราเชน มหาปุณฺณํ ปญฺญาเย เจว
อปฺปมาทรมฺเมณ จ กตฺถํ สมฺมาปฏฺธิปฺนฺนํ อิกฺกัจฺจํ กนฺถํ มนาปํ เจว อายุอาทิสํวตฺตนิ-
กฺกปฺปทา จ โหติ ๙ ตํ สุคฺโตวาเทเน สเมติ ๙

อิโต ปรี ปวฺกฺขามิ

ตํ ตํ วิเสสมงฺคลํ

มหาราชาธิราชสุส

คุณาลงฺการสมฺมตํ

วุจฺจมานํ ทิ สุตฺวาน

โยนิโส ปจฺจเวกฺขโต

อุปฺปชฺเชยฺย นรินฺทสุส

โสมนสุสมนปฺปกํ

ภิกฺขุโย สมฺปาทเน จิตฺตํ

ปณฺธิเช ตทหนฺตรํ

เตนาปิจ ชนินฺทสุส

โสตฺถิ จ มงฺคลํ สียา ๙

อิทฺถุหิ ปุพฺเพ ราชานํ ราชมฺเมสุ ปตฺติฏฺฐาเปเนเตน ปณฺฑิตฺเตน

อิจฺเจเต กุสเล ธมฺเม

จิตฺเต ปสฺสาหิ อตฺตนิ

ตโต เต ชายเต ปิติ

โสมนสุสญฺจนปฺปกนฺติ

วุตฺเตน คาถาพฺนฺเชเนว สเมติ ๙

ออยญจ จริยา ตสุส มหาราชาสุส คุณาลงฺการสมฺมตา อเนกปฺปกาเรณ ปากฺกา โหติ,
น สกฺกา อิมฺสมิํ กถามคฺเค สพฺพปการโต สํวณฺเณตฺถุ, เอกเทสโต ปเนตฺถ
สํวณฺณยิสฺสามิ ๙

ม. ๘ ปุพฺเพกตปุญฺญตาณฺ्ह (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๑๑ ก.ย. ๒๕๕๘)

ปุพฺเพกตปุญฺญตาติ ปเนตฺถ ๙ ปุพฺเพ กตฺถํ ปุณฺณํ เยเน โส ปุพฺเพกตปุญฺญโณ, ตสุส
ภาโว ปุพฺเพกตปุญฺญตา ๙ เอตฺถ ปน ทยฺยานมิเนเตน วรฺราเชน ปุพฺพกาลโต ปญฺญาเย ยาว
สนฺทิกฺกิกกาลา อนฺุปุพฺเพเน สมฺภริโต อตฺถิตํกุสฺลภูโต^๒ ปุณฺญาทิการโ ปุพฺเพกตปุญฺญตา

^๑ ส.ส. ๑๕/๓๘๐/๑๒๖.

^๒ สำนวนว่า อาศัย, **นิสฺสาย** อาศัยสถานที ตรีภูล เกร็องอุโปภคบริภค อาศัยเป็นอยู่, **ปฏฺิจจ**
อาศัยของไม่มีรูป เหตุการณ์ และอารมณ์, **อุปาทย** อาศัยกิเลส สัตว์ และบุคคล อาศัยแนบชิด, **อาคมฺม**
อาศัยสิ่งไม่มีตัวตนในเรื่องดี เช่น อาศัยนิพพาน ความไม่ประมาท, **อนฺุวาย** อาศัยวัย ความเจริญ การ
สืบพันธุ์ อาศัยแบบเป็นไปตามธรรมชาติ (พระธรรมกิตติวงศ์, หลักการแปลไทยเป็นมคธ, หน้า ๒๐๖)

นาม ๙ เอสา อนุคนุตวา ตสฺส มหฺนตํ วิปากํ อนุปปเทติ ยํ อาคมฺม^๑ โส ชาตีสมฺปทา
 อีสฺสรียสมฺปทา โภคสมฺปทา ฃาณสมฺปทาติ จตฺตสมฺปทาหิ ปริปุรี สมฺปาเทติ, อตฺถหิต-
 สฺขาวหฺเสสุ กิจฺเจสุ อนุวตฺตมานานํ ฐฏฺฐวาสิณํ ปสฺสนีโย เจว สพฺเพสํ โลภียชนานมฺปิ
 ปริกฺขกชนานมฺปิ ปโมทิตจิตฺเตน คารวณิปปจฺจการารโห จ โหติ ๙ โย เหตุถ
 ปุริสรตฺนภูโต อาคาริโก อิมาทิ สมฺปทาหิ สมฺนฺนาคโต โหติ, โส อกิจฺเณน อภิสฺเรน
 มหฺนตามหฺนตํ กรณีย^๒ สาเรตุํ สกฺโกติ ๙ กถํ ๙ โส อตฺตโน **ชาตีสมฺปทํ** อาคมฺม, เย ชนา
 ชาตีกฺลโต อตฺตนา สฺมา วา นิจฺตรา วา โหนฺติ, เต สฺขเนน อตฺตโน วจฺนํ สทฺทหาเปตุํ
 อตฺตนาญจ อนุวตฺตาเปตุํ สกฺโกติ, **อิสฺสรียสมฺปทํ** อาคมฺม, ยํ ยํ กิจฺจํ มหฺนเตน
 อานฺุภาเวน นิปฺผาเทตฺพุพฺ, ตํ ตํ สฺขเนน นิปฺผาเทตุํ สกฺโกติ, **โภคสมฺปทํ** อาคมฺม, ยํ ยํ
 กิจฺจํ มหฺนเตน ฃนพฺเลน นิปฺผาเทตฺพุพฺ, ตํ ตํ สฺขเนน นิปฺผาเทตุํ สกฺโกติ, **ฃาณสมฺปทํ** จ
 อาคมฺม ตํ ตํ นิรฺุปสคฺคํ กตฺวา สฺขเนน นิปฺผาเทตุํ สกฺโกติ ๙

ม. ๘ สมบัติ ๔ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒๖ ธ.ค. ๕๕, เพิ่มในวงเล็บ ที่นี่)

(อิจฺเจวํ อิมา จตฺตโส สมฺปทาโย ปุพฺเพกตฺปุญฺญตาสมฺภูตา หุตฺวา สฺขเนน
 มหฺนตานิ กิจฺจานิ อภินิปฺผาเทตุํ สกฺโกติ ๙) เตน ภควา ตสฺสา ปุพฺเพกตฺปุญฺญตาย ตุนฺนํ
 สมฺปตฺติจกฺกานํ อญฺญตรภาวํ ทสฺเสสิ ยานิ สมฺนฺนาคเต เทวมนุสฺเส น^๓ จิรฺสฺเสว วิเสสโต
 มหฺนตตฺตํ เวปฺลุลตฺตํ ปาเปนฺติ ยถา ตํ รกฺจกฺกานิ รกฺคตํ ยถิจฺจิตฺฐจฺานํ ปาปยมานานิ, (มฺง
 คลฺลตฺเต จ) เทวมนุสฺसानํ อฏฺฐตฺตีสาย อุตฺตมมฺงฺคลานํ อญฺญตรํ ทสฺเสสิ ๙ อปฺจ ภียโยโส
 มตฺตตาย ปุพฺเพกตฺปุญฺญตานุพฺรุหนาย อุตฺตสฺสํ ฃเนนโต

อสาธาณมมฺยเณสํ

อโจรฺหรโณ นิธิ^๔

กยิราถ ธีโร ปุญฺญานิ

โย นิธิ อนุคามิโก

เอส เทวมนุสฺसानํ

สพฺพกามทโท นิธิตี

เอวมาทินา อเนกปริยาเยน โโอวทิ ๙

^๑ **อติตฺส** [อติต+อฺส] คำว่า อฺส ใช้ในอรรถว่า ส่วน (โกฏฺฐาเส) เช่น อติตฺสเสติ อติตโกฏฺฐาเส ๙ (เถรี.อ. ๓๖๑), ดู สัททธานุกรมพระไตรปิฎกเชิงวิจัย ฉบับบาลี-ไทย, เล่ม ๓, หน้า ๔๖๙.

^๒ อวสฺสํ กาดพฺพํ กิจฺจํ ๙ อิตฺรํ กรณียํ ๙ (มฺงฺคลตฺถที่ปนี, ๒/๒๑๔)

^๓ น ตฺพทํ ปฏฺฐิเสธ ใน จิรฺสฺส

^๔ พ.ธ. ๒๕/๙/๑๒.

ม. ๙ ต่อไปนี้ท่านบรรยาย (พระมหามนตรี ขนฺติสารโ, ๐๐๑/๙ เทียบ ม. ๓๕๐)

อิโต ปรี, ยานิ ผลานิ เทวมนุสฺसानํ สพฺพกามททานิ โหนฺติ, เตสเมเกกํ
 วณฺณยิสฺสามิ ฯ ตานิ ผลานิ “มนุสฺสสมฺปตฺติ สคฺคสมฺปตฺติ นิพฺพานสมฺปตฺติตีติ ติวิธานิ
 สรฺูปโต วุตฺตทานิ โหนฺติ ฯ เตสุ เอเกกํ ปุณฺณนิธิโน อานุกาเวเน ลภิตพฺพํ โหติ ฯ ปุพฺเพ-
 กตปุณฺณตา สุภาสฺตถิวิปุลผลจานียา โหติ ฯ ชินสีหสมฺพุทฺโธ อเนกปริยาเยเน, เย ปุณฺณํ
 กโรนฺติ, เตสํ อุสฺสาหชนนตฺถาย โอวาทํ อทาสิ ฯ พุทฺโธวาทो ปเนส สงฺเขปโต “**กุสลํ
 ภิกฺขเว ภาเวถาติ เอเกเน นเยเน สมําหริตฺวา กถียเต** ฯ

“**สกุภา ภิกฺขเว กุสลํ ภาเวตฺ, โน เจตํ ภิกฺขเว สกุภา อภิวิสฺส กุสลํ ภาเวตฺ,**
นาหํ เอวํ วเทยฺยํ กุสลํ ภิกฺขเว ภาเวถาติ, ยสฺมา จ โช ภิกฺขเว สกุภา กุสลํ ภาเวตฺ,
ตสฺมาหํ เอวํ วทามิ กุสลํ ภิกฺขเว ภาเวถาติ ฯ กุสลญฺจหิ^๑ ภิกฺขเว ภาวิตํ อหิตาย
ทุกฺขาย สํวตฺเตยฺย, นาหํ เอวํ วเทยฺยํ กุสลํ ภิกฺขเว ภาเวถาติ, ยสฺมา จ โช ภิกฺขเว
กุสลํ ภาวิตํ หิตาย สุขาย สํวตฺตติ, ตสฺมาหํ เอวํ วทามิ กุสลํ ภิกฺขเว ภาเวถาติ ฯ^๒

ม. ๙ อีกร้อหนึ่ง (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๒ แบบฝึกหัด ๒๐ ส.ค. ๒๕๕๙)

อถวา ฯ พุทฺโธ ภควา ปุณฺณกรเณ อุสฺสาหํ ชเนนฺโต “**มา ภิกฺขเว ปุณฺณานํ**
ภายิตฺถ, สุขสฺเสตํ อธิวจฺนํ ยทิตํ ปุณฺณานิตี^๓” อาท ฯ ตตฺตฺรายํ อธิปฺปาโย ฯ ยานิ กานิจิ
 กมฺมานิ ติทฺวาเรหิ กตานิ, เตสุ ยํ อโลภาโทสํโหมสมฺมุจฺจํ โหติ, ตเทว ปุณฺณนฺติ
 กุสลนฺติปิ โวหารํ ลภติ ฯ อิทํ ปุณฺณกมฺมํ โลกปวตฺตติยา ปฏฺิโสตํ ปวตฺตติ น จ สุกรํ โหติ,
 ตถापิ โย ปณฺธิโต โปโส ปจฺจกฺขโต ปุณฺณผลํ สมฺปสฺสมานอ อุสฺสาเหเน ขนฺติยา จ ตํ
 ปุณฺณํ กโรติ, ตสฺส วิสยํ อนตฺตีตํ โหติ ฯ อิทเมว สตฺตํ น หีนปฺปณฺธิตฺตาสงฺขาตฺส
 อสมภาวสฺส การณํ โหติ ยถา “**กมฺมํ สตฺเต วิภชติ ยทิตํ หีนปฺปณฺธิตฺตายาติ**”^๔ โย
 หิ ปุณฺณผลํ ปจฺจกฺขโตปิ สมฺปสฺสตี, ปุณฺณกรเณ ปน โอสกฺกตีปิ มนฺทจฺนฺทอฺสฺสาห-
 ปาโมชฺโซ ภวตีปิ อติพลฺเล โลกโทสํโหมสงฺขาเต กิเลสฺมาเร ยฺชฺฉิตฺตํ อปฺปฏิพลฺโล ภวตีปิ โส
 ปุณฺณสฺส ภายตี นาม ฯ ยํ สตฺถารํ “**มา ภิกฺขเว ปุณฺณานํ ภายิตฺถาติ^๕**” วุตฺตํ ตํ ตาทิสํ
 ปุณฺณภายนํ สนฺชาย วุตฺตํ, ตมฺหิ จ ปุณฺณเณ จนฺทรุจฺฉิอุปฺปาทนตฺถาย อุสฺสาหกรณตฺถาย จ

^๑ กุสลญฺจหิ^๑ นี้ตรงกับพระไตรปิฎกบาลี อง.ทูก. ๒๐/๒๖๕/๗๕, ไม่ใช่ กุสลญฺจ หิ^๑

^๒ อง.ทูก. ๒๐/๒๖๕/๗๕.

^๓ อง.สตุตฺตก. ๒๓/๕๙/๙๐.

^๔ ม.อ. ๑๔/๕๙๖/๓๘๕.

^๕ อง.สตุตฺตก. ๒๓/๕๙/๙๐.

วุดต์ ยถาห “ตมฺหิ ฉนฺทํ กยิราถาติ ๕ ตํ หิ เยน กตํ ตสฺส นิธิกณฺทสฺสฺสฺเต ยถาวุดฺดานิ มนุสฺสสคฺคณิพฺพานสมฺปตฺติสงฺฆาตานิ ผลวิเสสานิ อาวหติ ๕

ม. ๑๐ พระราชกุศลชั้นร์ (พระมหามนตรี ขนฺติสโร, ๐๐๑/๑๐)

ตสฺมา มหาราชา อุปฺจิตาธิกาโร อุตฺสนนฺกุลโล หุตฺวา, ปุพฺเพ อตีตชาติโย อาทึ กตฺวา ยาว อตีเต ปุพฺเพกตปุณฺณตา สมฺภูจฺจณฺตปจฺจุปฺปนฺชาติโต ปารมฺมิโย ปุเรตฺวา, ตาสํ ปารมฺมึนํ อานุกาเวน วิปากขนฺธํ ปาปฺพนฺโต, จตฺตฺหิ ชาติอาทิสฺมปตฺตีหิ สมฺปปีโต โหติ, ตาสํ จตฺตฺนํ ชาติอาทิสฺมปตฺตีนํ อานุกาเวน สุขฺเชน มหนฺตานิ กิจฺจานิ สาเชติ ๕ อิํ ไช ปุริมํ วิเสสมงฺคฺลนฺติ วุจฺจติ ๕

ม. ๑๐ เมื่อสมเด็จบรม (พระมหานพพร อริยญาณ, แบบฝึกหัด ๑ มิ.ย. ๒๕๕๙)

โส หิ มหาราชา เอวํ ปุพฺเพกตปุณฺณตา อนฺคฺนตฺวา มหนฺตํ วิปากํ อนฺุปฺเพตีตี ปญฺญา ย ตํ ญตฺวา อุตฺสาโห วิริยสมฺปนฺโน ราชชฺมเม จรติ, ตสฺมา ยสาทิสฺมปนฺโน อนฺโต ชนฺานํ เจว รฏฺฐวาสิํ จ ปตฺติฏฺฐา โหติ ๕

ยถา หิ ปพฺพโต เสโล

ตํ รุกฺขา อุปฺนิสฺสาย

ตเถว สีลสมฺปนฺนํ

อุปฺนิสฺสาย วฑฺฒนฺติ

อมจฺจา ญาตีสงฺฆา จ

ตฺยสฺส สีลวโต สีลํ

ปสฺสमानานุกุพฺพนฺติ

อิธ ฐมฺมํ จริตฺวาน

นฺนฺทึโน เทวโลกสฺมึ

อรณฺณสฺมึ พุรฺหาเว^๑

วฑฺฒนฺเตเตเต^๒วนปฺปตี

สทฺธํ กุลปฺตตํ อิธ

ปฺตฺตทารา จ พนฺธฺวา

เย จสฺส อนฺุชฺวีโน

จาคํ สุจฺริตานิ จ

เย ภวนฺติ วิจฺกฺขณา

สคฺคํ สุคฺตฺติคามินํ

โมทฺนฺติ กามกามิโนติ ๕^๓

เอวญฺหิ อตฺตสมฺมาปณฺธิ อิธ เจว ปรโลเก จ อตฺตทานญฺเจว ปรญฺจ วุฑฺฒึ ปาเปติ ๕ ตสฺมา หิ พุทฺโธ ปุพฺเพกตปุณฺณตํ วิย ตํ อตฺตสมฺมาปณฺธิํ เทเสติ สมฺปตฺติจกฺกฏฺตํ เจว มงฺคฺลมฺตฺตมํ จาติ ๕ อิํ อตฺตสมฺมาปณฺธิ ทุติยํ มงฺคฺลวิเสสํ ๕

^๑ พุรฺหาเวติ มหาวเน (ส.อ. ๒/๑๕๗), อฏฺฐวิยํ (อง.อ.๓/๓๖), อรณฺณานิยํ (เถร.อ. ๑/๑๙๕)

^๒ วฑฺฒนฺเตเตเต นี้ว่าตาม อง.ปญฺจก. ๒๒/๔๐/๔๗-๔๘, ไม่ใช่ วฑฺฒนฺเตเต

^๓ อง.ปญฺจก. ๒๒/๔๐/๔๗-๔๘, ธ.อ. ๑/๗๐, เอโก สยปี เทติ ปรปี สมาทเปติ ... ๕

ทินุเนน นิจจทานเนน อนุกุลยณเณน มหปผลตรนุติ อปปสมารมภตรนุติ จ ญฎทนต์สุตเต
วณฺณิตํ โหติ ฯ อานิสฺโส ปเนตถ เสนาสนกฺขนฺธเก อนาถปิณฺฑิกสฺส คหปติโน วิหาร-
ทานสฺส อนุโมทนาถาย สรฺปนเยน กถิมานो ทฺพพิโธ โหติ, โส วิหาโร สิตฺตุนฺหาทิ-
ปฏิพฺพาหนภาวโต นิवासินํ ภิกฺขุณฺ อตถาวโห โหติ ตตถ นิवासินํ พุทฺธสฺสตาณํ สนฺติกา
ทฺกฺขาปนฺนุทนมมสฺสวณฺสส ปฏฺิลากโต วิหารการกานํ อตถาวโห โหติ ฯ

ม. ๑๒ และอานิสงส์นั้นเล่า (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๑๕ ส.ค. ๒๕๕๗)

อานิสฺโส ปเนตถ ฯ เสนาสนกฺขนฺธเก อนาถปิณฺฑิกสฺส คหปติโน วิหารทานสฺส
อนุโมทนาถาย สรฺปนเยน ทฺพพิโธ โหติ สิตฺตุนฺหาทิปฏิพฺพาหนภาวโต นิवासินํ อตถาวโห
โหติ ตตถ จ นิवासินํ พุทฺธสฺสตาณํ สนฺติกา ทฺกฺขาปนฺนุทนมมสฺสวณฺสส ปฏฺิลากโต การกานํ
อตถาวโห โหติ ฯ ราชานํ มาคธํ เสนิยํ พิมฺพิสารํ อาที กตฺวา พุทฺธมามกฺกฺกฺตา ปุพฺพ-
ชตฺติยา อิํ วิหารทานํ กรณิยํ กตฺวา อจฺริสฺส ฯ อถฺวา ฯ อิทานิปี ราชานํ ทฺยยานมิโนโท
พุทฺโธวาทานุสาสนิปากฎิกรณฺภูตานิ รจิตฺตตถไปตถกานํ สงฺคหฺภูจฺจนาถาย เจว
ยถารุจฺจยา วาเจตฺมปิ ปสฺสิตฺมปิ มหาชนสฺส อุปสงฺกมณารหํ ธรรมทานญฺจานํ กตฺวา
วิวรณฺตถาย จ **เบญฺจมบพิตร** อิตินามเชยฺเย อวาเส พุทฺธสาสนสงฺคหนามํ ไปตถกาลยํ
ปติญฺจาเปตฺตุ อารภติ, อิํ ธรรมทานํ มหาทานํ นาม สพฺเพสํ จ ทานานํ เสฏฺฐํ โหติ ยถา
สพฺพทานํ ธรรมทานํ ชินาตีติ ฯ กสฺมา ฯ น ทิ อญฺณํ ทานํ ธรรมทานํ วิย พุทฺธสาสนสฺส
จิตฺติยา ปจฺจโย โหติ ยํ สตถุ ปรียตฺติธมฺมํ ธาเรนฺติ เจว อนุปฏิปชฺชนฺติ จ, ตํ ยาวตา ภวติ
ตาวตา พุทฺธสาสนํ ปติญฺจาติ นาม ฯ

ม. ๑๒ เมื่อพระองค์ใกล้จะเสด็จ (พระราชปัญญาสุธี, แบบฝึกหัด ครั้งที่ ๗/๒๕๕๘)

มหาการุณิโก ทิ ภควา ปรีนิพฺพานทิวเส อนุปุพฺเพน อุปกฺกฺเจเยว พุทฺธฎฺฐจากสฺส
อาณนฺทตเถรสฺส อตตปฏฺิภาคํ ธรรมวินยํ กเถสิ โย โว **อาณนฺท มยา เทสิโต ปญฺญตฺโต**
ธมฺโม จ วินโย จ โส โว มมจฺจเยน สตถฺธาติ ฯ^๑ อปีจ ทฺยยรฺกฺกฺจนิวาสิโน ชนา ปุพฺพ-
ปุริตปารมี ปญฺจมมหาราชวรี นิสฺสาย ยทา ชมฺพุทีปรกฺกฺจปาลี ปจฺวิยา เญจฺจา ชนิตํ เจว
สิลาผลเก ลีขิตกฺขรํ จ พุทฺธสารีริกธาตฺถํ ปสฺสิตฺวา มหาราชวรสฺส ตํ ททฺนฺติ ตทา ตํ สาสนํ
ถตฺวา ตญฺจปฺปญฺจจิตฺตา อหฺลฺลํ ฯ ลงฺกาทีปมรฺมมอาทิจฺจทฺยยุโรปสงฺขาตา พุทฺธสาสนิกา
ตํ ปวตฺตี สุตฺวา อตตโน มหาชนสฺส อภิปฺชฺชนฺตถาย พุทฺธสารีริกธาตฺถํโกญฺจาสํ มหาราชวรี
ยาจิตฺตุ ทฺเต อญฺโยเชสฺส ฯ ปญฺจโม ทิ มหาราชานํ วิเทสิเกทฺติ มานิตฺเต เจว ปคคฺทิตฺเต จ อปจฺจิตฺเต

^๑ ท.ม. ๑๐/๑๔๑/๑๗๘.

จ หุตวา อตีเต มคธรรฐิสสุโร อโสกมหาราชา วีย พุทฐสาสนคโคปถมภโก อโหสิ
สกลมณฑล อพุกคตกิตติสทุโท ฯ

✎ **รฐาภิบาลโนปายกถา**

ม. ๑๓ ฝ่ายพระราชอาณาจักร (สำนวนที่ ๑ สำนักเรียนวัดชนะสงคราม, ๐๐๙/๓๔)

รฐาภิบาลนภาเค หิ คุณวิเสเส ตุมเห ปน กสิกมมส์วิทหนวเสน เสนาปดิณา
สัวิทหิตพุกิจจัม เขตตาทิการาลย์ กาทเรตวา **ทุ่งหลวง** อิติ ทยยภาสาย ลทรนาม-
นิคมภูจันภูเต เจว **เปรมประชา**^๑ อิติ **ประเวศบุรีรมย์** อิติ จ ทยยภาสาย ลทรนาม-
มาติกากูจันภูเต จ ภูมิภาเค อญมณญเยสั เขตตปเทศสสุ อภियุณชนปฏิพาหิตุ
ปริคคหณปฏิพาหิตุ เขตตปเทศสามิกานัน สามิกภาวการาปนวเสน วิเสสโต ราชภุมิ
ปติภูจเปถ ตโต อสสามิกานัน สามิกภาวปฏิพาหิตุ ราชอาณาจักรวเสน ตาวกาลิกภูมิปเทศ-
วิกุกยปกาสนั เทถ ฯ อิทมปี โว เขตตาทิการปரியานนกิจจัม โหติ ตญจ สสสมธั
สงคหวตฤติ วุจจติ ฯ

ถถวา ตุมเห ภูมิปเทศานุโลมโต เจว อติพหุสงกมุเลน กสิกมมิกานัน อปีพนโต จ
อุตตรปจฉิมภาคมณฑล สุงกปรีหาปนวเสน ภูมิปเทศสุงกคหณราชปญตฤติญจ
ตัตกมมการันัน อนติกิลมนตถาย สุงกปรีหาปนวเสน ฐมปานสุงกคหณปรีวตตน-
ราชปญตฤติญจ ตาลสุงกคหณปรีวตตนปกาสนญจ ปติภูจเปถ ฯ ตุมเห จ พืชมาทิกาย
ติปุกมมการันัน สุขกยากยอตุถั สมเวกขนุตา **มณฑลภูเก็ต** อิติ ทยยภาสาย ลทรนาม
ภูมิภาเค ติปุมลรูปยคคหณปரியานนปกาสนั กาทเรตวา ราชอาณาจักร สัวิทหิตพุกาจารย์

^๑ **คลองเปรมประชาร** เป็นคลองขุดที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ
ให้ขุดเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๑๓ เชื่อมแม่น้ำเจ้าพระยา จากคลองผดุงกรุงเกษมบริเวณหน้าวัดโสมนัสวิหาร
กรุงเทพมหานคร ไปทะลุตำบลเกาะใหญ่ แขวงกรุงเก่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นระยะทาง ๑,๒๗๑
เส้น ๓ วา (๕๐,๘๔๖ เมตร) เนื่องจากทรงเห็นว่าการเดินเรือขึ้นล่องตามแม่น้ำเจ้าพระยานั้น เส้นทางอ้อม
ไปมาทำให้เสียเวลาในการเดินทางมาก

คลองประเวศบุรีรมย์ เป็นคลองขุดที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ
ให้เจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์บัญชาการขุดต่อจากคลองพระโขนงไปเชื่อมกับคลองด่าน ออกสู่น้ำบาง
ปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา เรียกคลองที่ขุดต่อออกไปว่า "คลองประเวศบุรีรมย์" และให้ขุดคลองแยกจาก
คลองประเวศบุรีรมย์ อีก ๔ คลอง คือ คลองหนึ่ง คลองสอง คลองสาม และคลองสี่ เริ่มขุดตั้งแต่ พ.ศ.
๒๔๒๑ แล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๔๒๓ มีความยาวทั้งสิ้น ๑,๑๕๐ เส้น (๔๖ กิโลเมตร) (วิกิพีเดีย สารานุกรม
เสรี, ค้น ท.ค. ๒๕๕๔)

เสนาปดี สพุพการาลยกมมการีน อาน์ กาทเรถ ๙ อิทมปิ โว วาณิชกมมปริยาปนุณกิจจ
โหติ ตถจ สมมาปาส์ สงคหวตถุติ วุจจติ ๙

ม. ๑๓ ฝ่ายพระราชอาณาจักร (สำนวนที่ ๒, พระมหาอภิวัดร์, ๐๐๕/๔, มีพิรุทธหลายแห่ง)

อาณาจักเกปี, สพุพปจมฺ ทยยานมินุโท มหารราชา ปุณ เขตตาทิการาลย
ปฏฐเปตวา ยตถ เสนาปดี ฐุรคคาโห หุตวา กสิกมมํ อุปตถมเมสิ, วิเสสราชภฏฐเขมฺ
จาเปติ, สกฺขิภาวตถํ ทยยภาสาย ตำบลท่งหลวง คลองเปรมประชา คลองประเวศ-
บุรีรมย์ อิติ ลทุทธนาเมสุ ชนปเทศุ นิवासีนํ ทยยานํ สกเขตตาสามิกภาวปริทีปนภูต-
สิทธิปฏิตตสฺส นียยาทนตถาย เจว พลกุกาเรน ประเขตต์ คณฺหนฺตานิ พาลชนานํ
อณฺณมณฺณํ อภูตพุกุขานสฺส ปฏิพาหนตถาย จ ๙ โส จ ปรวิกิเณापนวตถุมหิ
ปริยาปนุณ อานตตี นิเวเสสิ ปรมณฺฑํ คณฺหิตุํ โอตารํ ปรีเยสนฺตานิ ปรีสิทธิปฏิตตหตถ-
ภูตานิ อสฺสสามิกานํ ปฏิพาหนตถาย ๙ เอเต เขตตาทิการสมุทายา โหนฺติ, ปุราณโวหารโต
วา “สฺสสเมธตา สงคหวตถุติ วุจจนฺติ ๙

ปุณ จปรํ, โส ปจฺฉิมาย อนุทิสาย มณฺฑลเ เขตตตพลิปญฺตตี ปญฺญาเปสิ
ภุมิภาคสฺसानุโลมโต กสิกมมฺปชีวิกานํ อตตนา อากฺกโภคโต อติเรกํ รมฺจสฺส ทาทพพ-
พลิกานํ ชนानํ รมฺจพลียา โอิหรณตถาย ๙

โส ฐมฺชายนํ นิสฺสาย โภคพลิสฺวีชานปญฺตตติญฺเจว คุพฺพลิสฺวีชานปญฺตตติญฺจ
ปฏฐูปิ อกาสิ ชนानํ สงคหาย โส จ ทีปมณฺฑลเ รมฺจตีปฺภณฺฑมฺมูลานตถาย ฌนวลยชน-
ปริยาปนุณปญฺตตตี นิเวเทสิ สฺเชน กยวิกุกายา ติปฺภณฺฑทานิ หรมานานํ ติปฺวตถุกมม-
การีนํ สงคหาย ๙ โส จ ฌนปริยาปนุณกมฺมาธิการานํ ราชภฏฐานมาณตติยาโรปนตถาย
กมฺมเชยฺยํ กตฺวา เสนาปดี อนุชานิ ๙ อิเม วณฺิชชกมมสมุทายา โหนฺติ, ปุราณโวหารโต
วา สมมาปาส์ สงคหวตถุติ วุจจนฺติ ๙ ปุณ จปรํ, มหารราชา อุตฺตราย อนุทิสาย มณฺฑลเ
สุ, เย หิ สกฺชีวิตกปฺปนตถาย กมฺมการิโน โหนฺติ, น ทาสพฺยุปคตตตาย กมฺมการิโน
โหนฺติ, เตสํ ฌนทานปริยาปนุณปญฺตตติ ทาสพฺยลกฺขณปญฺตตติ จาติ เทว อีมา
ปญฺตตติโย ปญฺญาเปสิ, เย พาทาพลมนุวาย กมฺมํ กโรนฺติ, เย จ รมฺจสฺส อตตนา
อากฺกโภคโต อธิกทาทพพพลิกา โหนฺติ, เตสํ ทาสพฺยโต วิโมจณตถาย ๙ โส จ ทหรานํ

๑ ปุณ จปรํ เป็นสำนวนบาลี คือเฉพาะพระพุทธรพจน์ นักเรียนไม่ควรใช้ในที่ทั่วไป

อายุขุฒนปริยาปนฺนทตฺตญฺเจว ชรราชชฺชริตานิ^๑ อายุสงฺขิปนปริยาปนฺนทตฺตญฺเจ
 นิเวเทสิ ๗ โส จ ชายปติกัน วิวามงฺคเล กณฺณาย ทาทพฺพชนสฺวณฺณมยมนฺททน-
 ปริยาปนฺนทตฺตญฺ นิเวเทสิ เตสํ วิปฺปวฺตตฺตกาเล ปติโน อปฺปฏิทานตฺถาย ๗ โส จ
 กมฺมเชยฺย^๒ จาเปนฺโต นิเวเทสิ นิคมโกชกสฺส เจว คามโกชกสฺส จ วิภวิตพฺพภูมิ-
 ลณฺจนสฺสาณตฺติยาโรปนตฺถาย ๗

โส จ ทยฺยภาสาย พระองค์เจ้าในสมเด็จพะเจ้าน้องยาเธอ อิติ ลทฺธนามานํ
 ทฺวินฺนํ อิสฺสราทินํ ทยฺยภาสาย พระเจ้าวรวงค์เธอ ลทฺธนามานํ เตสํ อภิธานาทิวจนสฺส
 ปยุทฺชนํ นิเวเทสิ ๗ โส จ อาทิตฺย ยถาวุตฺตนเยน ลทฺธนามานํ เตสํ ปุตฺตตฺติตฺถนํ
 ทยฺยภาสาย หม่อมเจ้า อิติ ลทฺธนามานํ อิสฺสราทินํ อภิธานาทิวจนสฺส ปยุทฺชนํ
 นิเวเทสิ ๗ โส จ มหามณฺฑลเ ราชภฺวานํ สตฺติปริยาปนฺนญฺเจว สตฺติภาวปรีทีปน-
 ปรีทททตฺตปริยาปนฺนญฺจ ปณฺณตฺตตี ปณฺณปาเปสิ ๗ อิเม สงฺคหฺพายสมฺมทฺยา โหนฺติ
 (ปุราณโวหารโต วา) ปรีสมเธธา สงฺคหฺวตฺตญฺตี วุจฺจนฺติ ๗

ปุณ จปรี^๓ ๗ โส จ สกฺขิภาวปณฺณตฺตญฺเจว อภฺภูวณฺีตฺติวินิจฺจนญฺจ ปฏฺฐึปี อกาสิ, ปุณ
 สภาย รฏฺฐมฺนตฺติมาณตฺตญฺจ จเปสิ ๗ อิเม อภฺภูวณฺีตฺติวินิจฺจนญฺจ สมฺมทฺยา โหนฺติ ๗ โส จ
 อาณตฺตติยาโรปนเ เสนาปตี จเปสิ ปจฺจิมาย อนฺุทิสาย มณฺฑลนิวาสิณํ ชนานํ
 ปสาสนตฺถาย ๗ อิเม รฏฺฐปฺปสาสนสมฺมทฺยา โหนฺติ ๗ เทวเม (อภฺภูวณฺีตฺติวินิจฺจนญฺจ เจว
 รฏฺฐปฺปสาสนสมฺมทฺยา จ) ปุราณโวหารโต นิรคฺคลํ สงฺคหฺวตฺตญฺตี วุจฺจนฺติ ๗ ปุณ จปรี ๗ โส
 จ ทยฺยภาสาย ถนนราชดําเนน อิติ ลทฺธนามํ ราชสญฺจรณมคฺคญฺเจว วชิรปฺรู คตมคฺค-
 สงฺชาตํ ฐมฺรณมคฺคญฺจ กาเรสิ ๗ เทวเม โยชกมฺมการกสมฺมทฺยา โหนฺติ ๗ ปุณ จปรี ๗ โส
 จ วิเทเสสฺส อฺสฺสนนกาฬโรคฺสส ปฏฺฐิพาหนตฺถาย สํวิทหนปณฺณตฺตตี ปณฺณปาเปสิ ทยฺยรฏฺฐสฺส

^๑ **ชราชชฺชริตานิ** แปลว่า ผู้คร่ำคร่าแล้วเพราะชรา, ทรมโทรมเพราะชรา, วิ. **ชราย ชชฺชริตา**
ชราชชฺชริตา (ชนา), **ชชฺชริตา** [ชร ธาตุ อี อากม ต บัจจย] เทวภาวะ ช ช้อน ชฺ (ดู พจนานุกรมบาลี-
 ไทย, หน้า ๓๑๖, พจนานุกรม มคธ-ไทย, หน้า ๒๗๓) เช่น ชราชชฺชริตา โหนฺติ หตฺถปาทา อนสฺสวา ... ๗
 (ธ.อ. ๑/๖)

^๒ แก่ **กมฺมเชยฺย** นี้เป็น **กมฺมเชยฺย** (การงาน) จะเหมาะกว่า แต่ถึงแม้จะแก้แล้วก็ยังสื่อความ
 ไม่ตรงกับภาษาไทยนัก เพราะในภาษาไทยว่า “ให้เจ้าหน้าที่ตั้งข้อบังคับแจกตราภูมิแก่กำนันและ
 ผู้ใหญ่บ้าน”, คำว่า **กมฺมเชยฺย** มีความหมายว่า **กมฺมกรณฺญฺจาน**-ที่ทำงาน (อง.อ. ๓/๓๙๐) อตฺตโน
 กตฺตพฺพกมฺม-งานที่ตนต้องทำ (ชา.อ. ๑๐/๓๒๓)

^๓ **ปุณ จปรี** เป็นสำนวนบาลี คือพระพุทฺทพจนํ นักเรียนไม่ควรใช้

มาตาเปติภร ชนุต
 สณห์ สขิลสมภาส
 มจฺเจรวินเย ยุตต์
 ตฺ เว เทวา ตาวตฺสา

กุลเชฏฺฐาปจายิน
 เปสฺสณฺเอยฺยปฺปหายิน
 สจฺจํ โภธาภิภูํ หนํ
 อาหุ สปฺปริโส อิตฺติ ๙^๑

เย ปน ตสฺเสว ปรมวฺสานุวฺสิกา เจว เสวคามจฺจา จ วโยวฺชฺชตฺรา โหนฺติ เตสํ
 ตสฺมี ตสฺมี กาลเ ยถารหํ ฌนฺวตฺถานิ ทาเปติ ๙ อิทฺมปิ กุเลเชฏฺฐาปจายนฺธมฺเมน
 ปริยาปนฺนํ นาม โหติ ๙ ยถาห

เย วฺชฺชตฺมปจายนฺติ
 ทิฏฺฐเจ ฌมฺเม จ ปาสฺสา

นฺรา ฌมฺมสฺส โภวิทา
 สมฺปราโย จ สฺคคฺตฺติ ๙^๒

ตสฺสตุโถ ๙ กิณฺจาปี ทิธ วฺชฺชตฺมปฺคฺคฺลา อนฺนิยเมน ทสฺสิตา ปภทฺโต ปน ติปปการา
 โหนฺติ ชาตฺวิวฺชฺชโณ จ วโยวฺชฺชโณ จ ฌนฺววฺชฺชโณ จาติ ๙

ตตฺถ ชาตฺวิวฺชฺชโณ ตาว ๙ โย จ ขตฺติยฺมหาสาลาทีโก ชาตฺสมฺปนฺโน สพฺเพหิ ชเนหิ
 เสฏฺฐสฺสมฺมตภาวโต ปคฺคหิตโต โหติ มานิตโต อปฺจิตโต โส ชาตฺวิวฺชฺชโณ นาม ๙ โย จ วเย
 จิตโต โส วโยวฺชฺชโณ นาม ๙ โย จ สทฺธาสิลาทีสมฺปนฺโน โหติ โส ฌนฺววฺชฺชโณ นาม ๙ ตโย
 เม หิ สกฺการครุการวฺนฺนาทอปจายนฺกมฺมารหา โหนฺติ ๙ เยเกจิ ปน ชนา
 ยถาวตฺตปฺปการา วฺชฺชตฺมานํ สามิจิกมฺมตฺตวเสน อปจายนฺธมฺมํ กโรนฺติ, เต ปเรสํ
 อฺปวาทโต อตฺตตฺทฺทภาวโต^๓ จ มุจฺจนฺติ ตาทิสสา กลฺยาณชฺฌาสนสมฺปนฺนา หุตฺวา ปริสณฺณ
 นาม โหนฺติ ตสฺมา เต ปสฺสิตพฺพาเยวาทิ ๙

ม. ๑๗ เมื่อมารำพึงถึงกุศลจริยา (พระมหาอภิวัตร วิจารณ์มโ, ๐๐๕/๗ หน้า ม. ๒๖๐)

โส จ วฺชฺชตฺมานํ สมฺมาปฺปฏิปตฺติปริยาปนฺนํ กุสลกิริยํ อนฺุสฺสรนฺโต เสฏฺฐชาตฺวิวฺชฺชโณ
 เจว อฺจฺจกุล ชาโต จ ทีชฺชายุโก จ โหติ ๙ นโร จ สฺจฺริตสงฺขาตฺกุสลสฺส อธารภาชน-
 ภาเวน เจว ฌมฺมการวฺนฺนปฺปชาภาเวน จ เต ตีหิ ทฺวาเรหิ ครุโรติ อปจายติ ๙ อิหํ โช
 อปจายนฺมยฺกุสฺลนฺติ สงฺขํ คจฺจติ ๙ เกจิ ทิฏฺฐจฺมฺเม อิกฺขวิปฺลผลทํ เอตฺนฺติ วทฺนฺติ ๙
 วตฺตตฺถเหตํ ภควตา

อภิวาทนสี่ลิสฺส

นิจฺจํ วฺชฺชตฺมาปจายิน

^๑ ส.ส. ๑๕/๙๐๗/๓๓๖.

^๒ พ.ช. ๒๗/๓๗/๑๒.

^๓ คำครหาและกิริยาไม่สุภาพ

จตุตถาโร ฐมา วฑฺฒนฺตฺติ

อายุ วณฺโณ สุขํ พลนฺตฺติ ๙^๑

อตฺถอ ปเนตฺถ เวทิตฺตฺตฺโป, อปจายนฺมยฺกฺสฺลฺมฺปเนตฺ ปโยคสมฺปตฺติฏฺฏตฺถเจว เตสฺส
 อฺปปีฬกมฺมฺสฺส เจว อฺปฆาตกมฺมฺสฺส จ, โย วุฑฺฒเณ อปจายติ, ตสฺส อนิฏฺฏจวิปากํ
 ปฏฺฐิลาภนฺนตฺตอธารํ อทตฺวา เตสฺส วิหฺรึสฺสเน พลวปฺปจจยฺกฺตํ โหติ โย จ อปจายนฺมย-
 กฺสฺลฺเลหิ สมฺนฺนาคโต โหติ, โส นานฺุปทฺทเวหิ ปริมุจฺจติ, โส จ ทีฆายุกุ โหติ, ตโต
 ทีฆายุกุตา สมฺภูจฺจานานิ ตีณิ วณฺณสุขฺพลานิ ตสฺส วฑฺฒนฺตฺติ ๙ โส กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺนา
 สุกฺคตฺติสมฺปราโย โหติ ๙ วุฑฺฒตฺถเจตํ ภควตา สมฺปราโย จ สุกฺคตฺติ ๙

ม. ๑๗ อีกรัการ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๑๗ ส.ค. ๒๕๖๒ ช้า ม. ๒๖๑)

อปิจ ทฺยยานมิโนโท มหาราชา อาณาจกฺกํ อติกฺกมฺม มหาเตชานฺุภาเวน
 สมฺนฺนาคโต โหติ ตถापิ โส ฐมฺมคฺรุ ฐมฺมคารโว หุตฺวา เนว ราชฐมฺมํ โกเปติ น
 ราชปฺปเวณฺเีย มิจฺฉา จรติ ๙ อยํ ฐมฺมิโก อปจายนฺวิริ โหติ ๙ อยญฺจ รฏฺฐมณฺฑลํ เขมํ
 นิพฺภยํ จ กตฺวา อนฺุรกฺขติ ๙

เอวเมว มนฺุสฺเสสฺส ปวตฺติปิ ๙ กถํ ๙ โย มนฺุสฺเสสฺส **เสฏฺฐสมฺมโต** โหติ
 ปวรสฺมภาวิทฺ, โส เจ อฐมฺมํ จรติ^๒ อิตฺรา ปชา ตเถว อฐมฺมํ จรติ, โส เจ ฐมฺมํ จรติ
 อิตฺราปิ ปชา ฐมฺมํ จรติ, ราชฯ เจ อฐมฺมิโก โหติ อฐมฺมกฺกฺจิตฺ, สพฺพํ รฏฺฐจํ ทฺกฺขํ เสติ ๙
 โลกเ สพฺพสฺตฺถาเรหิ อคฺคตโร โลกนาโถปิ ฐมฺมคฺรุ โหติ ฐมฺมคารโว ๙ ตตฺตร สฺทํ เอกํ สมยํ
 ภควา อฺุรเวลาญํ วิรหติ นชฺชา^๓ เหนรณฺชาย ตีเร อชฺปาลนิโคฺรเช ปจฺสมาภิสฺมพฺุทฺโร ๙ อถ
 โช ภควโต เอวํ เจตฺโส ปริวิตกฺโก อฺุทฺปาทิ ทฺกฺขํ โช อคารโว วิรหติ อปฺปติสฺโสติ ๙ ตโต
 อตฺตนา สกฺกาตพฺุพํ วา ครุกาตพฺุพํ วา ปุคฺคลํ อฺุจฺจินิ ๙ เอวํ อฺุจฺจินนฺโตปิ อตฺตนา
 สีสฺสมาธิปญฺญาวิมุตฺติวิมุตฺติญาณทสฺสนสมฺปนฺนตฺริ อญฺญํ สมณํ วา พุราหมณฺํ วา น

^๑ พ.ธ. ๒๕/๑๘/๒๙.

^๒ ว่าโดยทั่วไป ตามมติที่ศึกษากันมา ประโยค สเจ, เจ, ยที นิยมคุมพากย์ด้วย ๓ วิภัตติ ได้แก่
 ปญฺจมี, ภวิสฺสันติ, และกาลาติปัตติ แต่ในที่นี้คุมพากย์ด้วยวัตตมานา โดยมีรูปประโยคเหมือนในบาลีว่า

เอวเมว มนฺุสฺเสสฺส

โย โหติ เสฏฺฐสมฺมโต

โย เจ ฐมฺมํ จรติ

ปเคว อิตฺรา ปชา

สพฺพํ รฏฺฐจํ สุขํ เสติ

ราชา เจ โหติ ฐมฺมิโก ๙

^๓ นชฺชา [นที+ส ฉฺฉฺวี. แผลง ส กับ ที เป็น ชฺชา] ดู สัททณีติ, สุตฺร ๒๖๔.

ปัสสติ ยัม สกุกตฺวา ครุกตฺวา อุปนีสฺสาย วิหเรยฺย ๕ เวมปิ ภควา, ยฺวายัม ฐมฺโม อุตตนา
อภิสมฺพุทฺโธ, ตเทว ฐมฺมํ สกุกตฺวา ครุกตฺวา อุปนีสฺสาย วิหริติ ๕

ม. ๑๘ สมเด็จพระ (พระมหานพพร อริยญาณ, ๘ มิ.ย. ๕๙ ซ้ำ ม. ๒๖๑)

สตถา เทวมนุสฺसानํ พุทฺโธ ฐมฺมํเยว นีสฺสาย ฐมฺมํ สกุกโรนฺโต ฐมฺมํ ครุกโรนฺโต
ฐมฺมํ มาเนนฺโต ฐมฺมํ ปุเชนฺโต ฐมฺมํ อปจายมาโน ฐมฺมทฺชฺโช ฐมฺมเกตุ ฐมฺมาธิปเตยฺโย^๑
วิหริติ ๕ ตตฺรารยํ สงฺเขปตฺโต ๕ ภควา อรุเวลายํ วิหริติ นชฺชา เทรณฺชฺรราย ตีเร อชฺपाल-
นิโครเช ปจฺมาภิสมฺพุทฺโธ ๕ อถ โข ภควโต เอวํ เจตฺโส ปริวิตฺตโก อุตฺปาที ทุกฺขํ โข
อคารโว วิหริติ อปฺปติสฺสฺสตี ๕ โส หิ ภควา สกุกการารหํ อุตตนา สีสฺปญฺญาวิมตฺติ-
ญาณสมฺปนฺนตฺรํ สมณํ วา พุราหฺมณํ วา น ปัสสติ, ตสฺมา ยฺวายัม ฐมฺโม อุตตนา
อภิสมฺพุทฺโธ โหติ, ตเมว ฐมฺมํ สกุกตฺวา ครุกตฺวา อุปนีสฺสาย วิหริติ ๕ เอสา หิ
พุทฺธานฐมฺมตา ๕^๒ ยถา

เย จ อตีตา สมฺพุทฺธา	เย จ พุทฺธา อนาคตา
โย เจตฺรหิ สมฺพุทฺโธ	พฺพุนฺนํ โสภนาสโน
สพฺเพ สทฺฐมฺมครุโน	วิหริสฺสุ วิหริตฺติ จ
อถาปี วิหริสฺสนฺติ	เอสา พุทฺธาน ฐมฺมตา
ตสฺมา หิ อุตฺตกาเมน	มหตฺตมภิกฺกขตา
สทฺฐมฺโม ครุกาตพฺโพ	สรํ พุทฺธาน สาสฺนฺตฺติ ๕ ^๓

เอวํ ขตฺติโย มหาราชา ทฺยยานมฺินฺโท นิจฺจํ วโยวฺพุฒานญฺเจว ฐมฺมสฺส จ
อปจายนํ จรติ ๕ อยํ อปจายนฐมฺโม อุตฺตสมฺปตฺติภาคฺภูโต ปจฺโม มงฺคลวิเสโส ๕

๘ อตฺถจฺริยาถา

ม. ๑๘ อรรถจริยา คือราชกิจที่ทรง (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๑๒ ส.ค. ๒๕๖๐)

เอตฺถ หิ อตฺถจฺริยา นาม มหาราชสฺส ทฺยยานมฺินฺทสฺส กมฺมุนฺตการาปเน
วินยฺนวเสน กุสฺลจฺริยาภูตฺติจฺจการาปเน สฺมาทฺปนวเสน จ ราชวฺสิگانมฺปิ เสวกาที่นฺมฺปิ
รฺกฺจวาสิณมฺปิ ชนานํ อตฺถปุเรกฺขารตฺยา ปยุตฺตฺติจฺจํ ๕ สา อนุกฺกเมน วุจฺจมาเน
รฺกฺจวาภิปาลโนปาเย อนฺโตคฺชา โหติ ๕ เอตฺถ ปน กุสฺลสฺมาทฺปนมฺตฺตํ สํวณฺณยฺสิสฺสามิ ๕

^๑ ที.ปา. ๑๑/๓๕/๖๓.

^๒ ดูรายละเอียดใน ส.ส. ๑๕/๕๕๙-๕๖๒/๒๐๓-๒๐๖.

^๓ ส.ส. ๑๕/๕๖๒/๒๐๖.

กถิ ๕ มหาราชา ทყยานมินุโท สมหาคิจิตโต หุตวา นิพทฐิ สพุเพสสิ รฎฐวาสิโน อตถิ
คเวสตี ๕ รฎฐาภิपालโนปายฎฏานิ กิจจานิ กโรตี, ตโต อปรานิปิ กโรตี ๕ พุยาวัฏฐ
หุตวา กาลานุรูปโต ลพฐมานกสขบปุโยชปาปุณนตถาย อนวชชกิจจานิ ปยุณเชตฺถ
รฎฐวาสิโน สมหาทเปตี ๕ ทานํ ททมาโนปิ นิพทฐิ ตสฺมี ทาเน สหภาคิ ภวิตุํ โอตาริ
ปฏิลาภตถาย ราชวสิگانํ เจว สวากานํ จ รฎฐวาสิณญจ โอภาสํ เทตี ๕ โย จาคสิสิ
มคคนายโก อตตนา ทานํ ททมาโน ตาทิสํ ทาทุํ ปเร สมหาทเปตี, ตสฺส อนุสาเรน ชนตถาย
ทานชฎาสาญํ ทสเสตี ๕

ม. ๑๙ ดั่งที่สรรเสริญไว้ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๔, ๐๑๑/๑๕)

ยถาห เอโก อตตนา จ เทตี ปรยจ สมหาทเปตี โส นิพพตฺตนิพพตฺตฎฐาเน
ภคสมฺปทญจ ลภตี ปรिवารสมฺปทญจาทิ ๕ มหาชโน ปารมีธมฺมํ เจว ลภตี กุสลธมฺมํ
จ วฑฺฒตี ๕ วุตตถุเหตํ ภควตา

ยถา ทิ ปพฺพโต เสโล

ตํ รุกขา อุปนิสสาย

ตเถว สีลสมฺปนฺนํ

อุปนิสสาย วฑฺฒนตี

อมจจา ญาตีสงฺฆา จ

ตฺยสฺส สีลวโต สีลํ

ปสฺสमानานุกฺกพฺพนตี

อิธ ธมฺมํ จริตฺวาน

นหนฺทีโน เทวโลกสฺมี

อรญฺญสฺมี พุทฺทาวเน^๑

วฑฺฒนเตเต^๒ วนปฺปตี

สทฺธํ กุลปฺตฺตํ อิธ

ปฺตฺตทารา จ พนฺธวา

เย จสฺส อนุชฺชีวิน

จาคํ สฺจจิทานิ จ

เย ภวนฺตี วิจกฺขณา

สคคํ สฺคตฺติคามินํ

โมทนฺตี กามกามิโนตี ๕^๓

อิทํ ปรหิตปฺปฏิปตฺตติสงฺฆาตํ ทฺติยํ มงฺคลวิเสสํ นาม โหตี ๕

ม. ๑๙ พระราชจริยา (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒๓ ส.ค. ๒๕๕๙)

ราชจริยารฎฐาภิपालโนปายो นาม มหาราเชน ทყยานมินุเทน รฎฐสฺส เจว ตตถ
นิวาสิโน ชนानํ จ อตถาย เตชานุกาเวน กตํ สพุพกิจจํ ๕ ตตถ เอกกิจจมฺปิ สํวณฺเณตฺวา
อิมิณา กถามคฺเคน นิฎฐาเปตฺตุ น สฺกโร ๕ เอกเทสโต ปน ๑๑๙ รตนโกสิณฺทสกสฺส

^๑ พุทฺทาวเนติ มทาวเน (ส.อ. ๒/๑๕๗), อฎฺฐวิยํ (อง.อ.๓/๓๖), อรญฺญานิยํ (เถร.อ. ๑/๑๙๕)

^๒ วฑฺฒนเตเตเต นี้ว่าตาม อง.ปญจก. ๒๒/๔๐/๔๗-๔๘, ไม่ใช่ วฑฺฒนเต เต

^๓ อง.ปญจก. ๒๒/๔๐/๔๗-๔๘, ธ.อ. ๑/๗๐, เอโก สยปี เทตี ปรปี สมหาทเปตี ... ๕

กนุยายนมาสโต ปฏุจาย ยาว ๑๒๐ รตนโกสินุทสกสส สิงหาคมมาสา ปจฺฉิมวสุเสสุ
 ปวตฺติตํ กิจจเมว สํวณฺณยิสฺสามิ ฯ พุทฺธจกฺเก ตาว ๫ โส หิ มหาราชา ทยฺยานมิโนโท
 อาวาसानํ ปตฺติฏฺฐาปนตฺถาย เตสํ เจว สงฺฆิกภฺมมีนํ จ อตฺถํ อฺปปาเทตฺถํ กุสโลปายํ จินฺเตติ ๫
 กถํ ๫ โย อาวาโส อฺปปฏฺฐิรูปภฺมโก โหติ ทฺถคโม จ, ตตฺถ คมนวีถิโย มาเปตฺวา ตํ
 ปฏฺฐิรูปภฺมมี เจว สุเชน คมนียํ จ กโรติ ๫ โย อาทิตฺโต ปฏฺฐิรูปภฺมโก โหติ, ตํ มาปนฺมุลํ
 ปฏฺฐิลาเภตฺถํ เจว อาวาสสมฺปตฺติยา นิวารณตฺถาย ภิกฺขุโยโส (ตสฺสา) พฺรหฺมณตฺถาย จ
 กาลิกคาหิโน ตาวกาลิกํ ทาเปตฺถํ จ พุยฺยาวโฏ โหติ ๫ อฺพารจิตฺเต ปุคฺคเล อาวาส-
 ปฏฺฐิขคฺคนตฺถาย มคฺคนายกภาวํ ปฏฺฐิขคฺคเหตฺถํ วิเนติ ๫ อิํ ปุณฺณกิริยาวตฺถุสฺส เวยฺยาวจฺจ-
 มยฺปุณฺณภูโต สมฺมาภิกฺขุพฺยาปารโต อฺปปนฺโน กุสลโกฏฺฐาโส เจว ปยุตฺตानํ ปุณฺณราสิ-
 วทฺฒโนปายํ จ โหติ ๫

ม. ๒๐ ดังแสดงในกาลทานสูตร (พระมหานพพร อริยญาณ, ๑ พ.ย. ๒๕๖๑)

ยถาห

เย ตตฺถ อฺนุโมทฺหติ

เวยฺยาวจฺจํ กโรหนฺติ วา

น เตน ทกฺขิณา โอนา

เตปิ ปุณฺณสฺส ภาคิโนติ^๑

อิทฺถจฺจ นาถกรโณ โหติ ๫ ยถาห ยมฺปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ยานิ ตานิ สพฺรหฺมจารีนํ
 อฺจฺจาวจานิ กิจฺจกรณียานิ, ตตฺถ ทกฺโข โหติ อนฺลโส, ตตฺถุปายาย วิมฺสาय
 สมฺนฺนาคโต อลํ กาทํ อลํ สํวิธาตํ อยมฺปิ ฐมฺโม นาถกรโณติ ๫^๒

อาณาจกฺกปฺกฺเข ปน ราชา ทยฺยานมิโนโท ทยฺยรภฺภูจฺฉินฺวาสิโน วุฑฺฒี วิรุฬฺหี เวปฺลุลํ
 ปาเปตฺถํ เจว สุขสมฺปตฺตี ปฏฺฐิลาเภตฺถํ จ มนสิกรโรติ ๫ โส อตฺตโน ตํ ตํ
 ปสฺสาสนปายสฺสุปการกํ กรณียํ สมฺปสฺสิตํ สหุสฺสาโห หุตฺวา ชวา อิติ วิเทสํ อคฺมาสิ,
 ตปฺปจฺจยา กาเยน กิลมถํ ปาปฺณนฺติ ๫ ปุพฺเพปิ อเนกกฺขตฺตํ วิเทสํ อนฺตมโส ยุโรปเทสํปิ
 อคฺมาสิ ๫ อญฺโณ ปน ปุริมทิสฺสภูจฺฉิเต รภฺภูเจ ชตฺติโย ตาทิสํ วิเทสํ คจฺจนฺโต นตฺถิ ๫
 สงฺคามกาเล คจฺจนฺตํ จเปตฺวา อญฺโณปิ นตฺถิ ๫ วิเทสคฺมณํ ปนสฺส วิเสสกิตฺติคฺุณฺ^๔ โหติ
 ยํ วิสฺวาตาเร आयตี ปญฺญาภิสฺสตี ๫

^๑ อญฺ.ปญฺจก. ๒๒/๓๖/๔๔

^๒ นี้ว่าตามพระมงคลวิเสสกถา แต่ในบาลีที่อ้าง ต่างกันเล็กน้อยว่า ก็กรณียานิ (อญฺ.ทสก. ๒๔/๑๗/๒๖)

^๓ กิลมฺนฺตีติ กาเยน กิลมถํ ปาปฺณนฺติ ๫ มหานิทฺเทส.อ. (สทฺธมฺมปฺชฺโชติกา), หน้า ๓๕๓.

^๔ ตตฺถ กิตฺติมาติ กิตฺติคฺุณฺสมฺปนฺโน (ชา.อ. ๑๐/๗๔๒/๖๓)

ยំ เวชชชสส โรคัง วิจิณิตฺวา ตสฺส โรคฺชสส สมฺภูจฺจฺนสฺส วิชานนมิว วิปากัง อนุภวิตฺวา ตสฺส มฺลํ วิจิณฺหตฺสส อยํ อีทิสฺมึทิสกมฺมมฺลโกติ วิชานิตฺวา สทฺทหฺนํ, อิทํ วิปากสทฺธา นาม ๕ ยํ กิเลสฺนาคฺคตา สตฺตฺตา กาเยน วาจาย มนฺสา วา ยํ กมฺมํ กโรนฺหติ, ตสฺส วิปากัง ปฏฺิณฺทิตฺติปิ สพฺเพ สตฺตฺตา กมฺมสฺสกา กมฺมทายาทา กมฺมโยนี กมฺมพฺนฺธ กมฺม- ปฏฺิสรณฺา, ยํ กมฺมํ กริสฺสนฺหติ กลฺยาณํ วา ปาปกํ วา, ตสฺส ทายาทา ภวิสฺสนฺหติปิ^๑ กลฺยาณการี กลฺยาณํ ปาปการี จ ปาปกนฺหติปิ กมฺมํ สตฺเต วิภชฺติ ยทิทํ หีนปฺปณฺีตตฺยาติปิ^๒ เอวมาทีนึ วิชานิตฺวา สทฺทหฺนํ, อิทํ กมฺมสฺสกาตาสทฺธา นาม ๕ ยํ “อิตฺติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชชาจฺรณสมฺปนฺโน สฺคโต โลกวิทฺถุ อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺसानํ พุทฺโธ ภควาติ “สุวากุขาโต ภควตา ฅมฺโมติ “สุปฺปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆติ จาทึหิ นเยหิ พุทฺธสฺส สทฺมมฺสฺส สสงฺฆสฺส คุณฺเ วิชานิตฺวา สทฺทหฺนํ, อิทํ ตถาคตโพิธิสทฺธา นาม ๕ อถว ๕ ยํ “โส ภควา อรหํ อารกา สพฺพกิเลสฺปาเปหิ สุวิทฺตฺตฺเร จิตฺ สพฺพตฺถ สฺปริสฺพุทฺโธ เวเนเยเย ปริสฺพุทฺธิ ปาเปตฺุ ปโโพเชตา เทวมนุสฺसानํ สตฺถุภาเวน ฅรฺภูจฺจฺนโย มหาชนสฺส ปุชฺณีโย จ โหติ, โส ภควา สมฺมา สามํ สจฺจจฺนึ พุชฺฅิตา^๓ โหติ, อสฺตฺถุโก หุตฺวา ตถํ ภูตํ อวิปริตํ อตฺตโน เจว ปเรสญจ อตฺถาวหํ สพฺพทมฺมํ อพฺภณฺณาสีติ “สุวากุขาโต ภควตา ฅมฺโมติ “สุปฺปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆติ จาทึหิ นเยหิ พุทฺธสฺส สทฺมมฺสฺส คุณฺเ วิชานิตฺวา สทฺทหฺนํ, อิทํ ตถาคตโพิธิสทฺธา นาม ๕

ม. ๒๓ ศรัทธามีลักษณะและ (พระมหานพพร อริยญาณ, แบบฝึกหัด ๑๐ ธ.ค. ๒๕๖๒)

อิจฺเจวํ สทฺธา วุตฺตลกฺขณปฺปเกทา กุสฺลปฺกฺขิกานํ อณฺเฏตฺรเจตฺตสิกา โหติ ๕ สา ทิ ยสฺส อุปฺปชฺชติ, โส กิจฺเจสุ อวฺภูจิตฺจิตฺโต โหติ ๕ อุปฺปชฺชนฺหติปิ ตสฺส อสฺสทฺธิยญฺเจว วิจิกิจฺจญฺจ วินาเสติ ๕ ตตฺถ อสฺสทฺธิยํ นาม อสฺสทฺธภาโว^๔ ๕ วิจิกิจฺจนา^๕ นาม วิมติ วา ตสฺมึ ตสฺมึ กิจฺเจ มโนวิเลโข วา ๕ วุตฺตญฺเจตํ สทฺธา ทฺติยา ปุริสฺสฺส โหตีติ เจว สทฺธิธ

^๑ เทียบ อัง.ปญจก ๒๒/๕๗/๘๒.

^๒ ม.อ. ๑๔/๕๙๖/๓๘๕.

^๓ พุชฺฅิตา พุทฺ (ทิว.)-ย-อิ-ตุ, แจกแบบ สตฺถุ

^๔ นัยอรรถกถา อสฺสทฺธิยนฺหติ อสฺสทฺธภาโว ๕ (อัง.อ.๓/๒๒๕)

^๕ อรรถกถาว่า วิจิณฺหโต เอตฺยา ย กิจฺจติ น สกฺโกติ สนฺนิฏฺจฺจํ กาคฺคนฺหติ วิจิกิจฺจนา ... สตฺถริ กงฺขตีติ อาทินา นเยน อาคตา อฏฺจวตฺตฺถกา วิมติ วิจิกิจฺจนา นาม (ที.อ. ๓/๒๘๗), วิจิกิจฺจนาสงฺขาโต มโนวิเลโข (วินย.อ. ๒/๕๒๙)

วิทูรย์ ปรีชสุส เสฏฐ จุฑติจ สุขา สหุชา ปติภูจिताติ จ สหุชา พนุชติ ปาเถยยนุติ จ ฯ
 เอรัง วุฑตลภุชณุปปเกทาย สหุชาย สมุปทา สหุชาสมุปทา ฯ

ม. ๒๓ สมเด็จพระบรมบพิตรพระ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๑๗ ก.ย. ๒๕๕๘)

ททยานมินุโท หิ มหาราชา อิมาย สหุชาสมุปทาย ปติภูจาย นิจจํ ทสวิศราชธมม-
 จริยาโย ปุเรติ นานาอุปกาเรน จ พุทฺธสาสนํ อุปตถมฺเกติ ฯ กิณฺณุ อนุตฺตรํ สหุชาพเลน
 ปุริตํ อุทฺเทสาร์หํ กุสลํ ฯ โส หิ รชฺชํ กาเรตฺวา ราชาภูโต หุตฺวา เอกสมฺมํ สมเย รชฺชํ ปหาย
 พุทฺธสาสนเณ อุปสมุปทํ ลภิตฺวา ภิกฺขุภาเว ปติภูจิทฺโต ยถิจฺฉิตํ สมณธมมํ อกาลิ ฯ ตโต โส
 พุทฺธสาสนเณ อภิปุสฺสนโน หุตฺวา นวกาวาเส ปติภูจาเปสิ พหุเก ชินฺณกาวาเส
 ปฏิสงฺขราเปสิ ปรียตฺติธมมโปตถเก จ กาเรสิ ฯ เอกทา สหสฺสปมาเณ เตปิฏกपालิ-
 โปตถเก มุททาเปตฺวา พหุกาณํ รมฺมจฺานํ อทาสิ, ตปฺปจฺยยา ตสฺส กิตฺติคฺุเณ สพุพทิสา
 อภิปตฺถริ ฯ โส จ พหุภุชตฺตํ มหาทานํ อทาสิ ยถาตํ ราชา ปเสนทิ-
 โกสโล อสทิสทานํ ฯ ตํ ตสฺส สหุชาพเลน เจว วริทฺธิยา จ สํสิชฺฉมฺติ, อญฺเวย เอรัง กาคฺุ
 สมตฺถเณ นาม นตฺถิ ฯ ปจฺฉิมสเก จ มหาราชา อุตฺสาหปฺตโต หุตฺวา ททยธมฺมจฺส อุตฺตรทิ
 สภาเค พิชณฺุโลก^๑ อิตินามํ นครํ อคมาสิ, สุวณฺณปฏฺฐเณหิ พุทฺธชินฺราช อิตินามํ
 พุทฺธปฏฺฐิมํ ลิมเปสิ ตสฺสา จ มหํ กาเรสิ ยา ททยธมฺมเจ อุตฺตรา เจว ททยยวํสาวตาราเร จ
 ปากฏฺณามา โหติ ฯ

ม. ๒๓ และทรงหล่อพระพุทธรูปปฏิมากร (ไม่ปรากฏผู้แต่ง, ๐๐๙/๗๙)

ยา หิ พุทฺธปฏิมา ชเนหิ สุวณฺณปฏฺฐเณหิ อาลิมฺปิตฺวา โหติ กํสกตา มานิตา ปุชิตา
 ครุกตา सा อิมสมฺมํ รมฺมเจ เสฏฐพุทฺธปฏิมา วิณฺหุโลกนคเร อุโปสธาคารสฺส นิสินฺนพุทฺธ-
 ชินฺราชปฏฺฐิมาสทิสรูปา โหติ ติริยโต ปญฺจจฺกุลสูตฺตรวิทฺถติอธิกา ปญฺจรัตนปฺปมาณา^๒
 อยญฺหิ เสฏฐโจ มหาราชา ตํ พุทฺธปฏฺฐิมํ สมารหิตฺวา อลงฺกาเรตฺวา สุวณฺณปฏฺฐเณหิ ตํ
 อาลิมฺเปตฺวา महामหํ เทวมหานคเร ปญฺจมปวรตฺตฺสิตวนารามสฺส^๓ อุโปสธาคาเร
 ปติภูจาเปสิ ฯ

^๑ ศัพท์ว่า พิชณฺุโลก นี้ ในภาษาบาลี ท่านใช้ ๓ ศัพท์ ได้แก่ วิณฺหุโลก, วิสฺสุโลก, วิสฺสนฺุโลก
 ใน ๓ นี้ ในหนังสือสังคีตยวงค์ (๒๕๒๑ หน้า ๓๘๒) ท่านใช้ศัพท์ว่า วิสฺสนฺุโลก เช่น วิสฺสนฺุโลกนคเร,
 พึงดูคำว่า ท้าววิษณุกรรม (วิสฺสกมม)

^๒ ปญฺจจฺกุลเอกวิทฺถติปญฺจรัตนปฺปมาณา ฯ

^๓ ควรใช้ ปญฺจมปฺปวิทฺถตฺตฺสิตวนาราม (วัดเบญจมบพิตรตฺตฺสิตวนาราม) ดูในหน้า ราชปฺปเวทน์
 ส่วนต้นคัมภีร์ สมณุตปาสาทิกา ภาค ๑

อวยงหิ สงฆารามโ ทยยภาสาย “สวนตุลิต” อิติ ลทุทธนาเม ภูมิภาเค จาปีโต โหติ ๕ มหาราชา มหกมมญเจว อิมิสสาย^๑ จ มหุพารปฐั กาวเรสิ พุทฺธสาสนิกานั พุทฺธานุสฺสตีภาวนาสงฆาตาย เจว สุกตคามินีทุกุขนิสฺสรโณปายคามินียา จ กุสล-สมฺมาปฏิปตฺติสงฆาตาย ปุชฺชนตถาย อตถาย ปตฺติฏฺฐาเปสิ ๕ อวยงหิ พุทฺธชินราชปฏิมมา สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อุทฺเทสิกกเจตียนฺติ สงฺขั คตา โหติ ๕

๔ พุทฺธเจตียกถา

ม. ๒๔ แท้จริงพุทธเจดีย์ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒๖ ส.ค. ๒๕๕๖)

พุทฺธสาสนเน หิ พุทฺธเจตียั ติปฺปเกทํ โหติ สารีริกเจตียั ปริโภคเจตียั อุทฺเทสิกกเจตียั จ ๕^๒ ตตถ สารีริกเจตียั^๓ นาม พุทฺธสฺส สารีริกธาตุนั นิธานเจตียั ยั พุทฺโธ ปรินิพฺพานสฺส อาสนนฺกาลเ มหาชนสฺส ปุชฺชนตถาย เจว ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย สัวตฺตนิกสฺส กุสลกมฺมสฺส ปุรณตถาย จ จตฺตูปฺเป กาทุํ อญฺญาสิ ๕ ตโต ภควติ ปรินิพฺพุเต โกสินารกา^๔ มลฺลา ภควโต สรีริ ฌาเปตฺวา สตฺตธา ภควโต สารีริกธาตฺโย วิภชิตฺวา ตา ยาจิตุํ อาคตानันฺ นคราธิปานันฺ พุทฺธสาสนิกานันฺ ขตฺติยพฺราหฺมณานันฺ อทิสฺ ๕ เต สพฺเพ ปฏฺฐิตฺตสารีริกธาตฺโย คเหตุวา อาโท^๕ อตฺตโน อตฺตโน นคเร ฐปึ กาวเรตฺวา ตา ตตถ ปกฺขิปีสฺ ๕ ยมฺปิ ปิปลฺลิวนิเยหิ โมริเยหิ สารีริกธาตุนันฺ วิภตฺตกาเล อาคนฺตฺวา ปฏฺฐิตฺตสฺส ภควโต อญฺคารสฺส นิธานฐปฺสงฆาตํ อญฺคารเจตียั ตํ สารีริกเจตียนฺติ สงฺขั คจฺจติ ตทฺถายมฺปิ พุทฺธเจตียั โหติ ๕ ปริโภคเจตียั นาม เย ภควโต ปริภุตฺตานันฺ ปตฺตาทิปริกฺขารานันฺ นิธานภูตา ฐปา ยา จ เซตฺวนาทีสุ ภควโต นิवासญฺจาเนสุ คนฺธกุฎฺฐิโย อิทมฺปิ พุทฺธเจตียั โหติ ๕ อุทฺเทสิกกเจตียั นาม ยั พุทฺธานุสฺสตีฏฺฐานญฺตํ เจตียญฺจานมฺปิ

^๑ อิมิสส สงฆารามสส หรือ อิมิสสาย พุทฺธปฏิมาย (ผู้รวบรวม)

^๒ สารตถ.ฎีกา. ๑/๒๖๓-๒๖๔ ว่า ติวริหิ หิ เจตียั วทนฺติ ปริโภคเจตียั ธาตฺเจตียั ฐมฺมเจตียนฺติ ๕ สารีริกํ ปริโภคิกํ อุทฺทิสฺสกนฺติ เอวมฺปิ ติปฺปเกทํ เจตียั วทนฺติ ... ปริโภคเจตียญฺจานนฺติ เอตถ ปริภุตฺตูปกรณานิ นินฺทิตฺวา กตเจตียั ปริโภคเจตียนฺติ ทฏฺฐพฺ ๕

^๓ สารีริก [สรีร-ณิก, พฤทธิ อ เป็น อา] ณิก ปัจจัยใช้ในอรรถว่า สนฺนิธาน, ปทฺรูปสิทฺธิ สุตฺร ๓๗๙-๓๗๙]

^๔ กุสินาเร ชาโต โกสินารโก (ปทฺรูปสิทฺธิ, สุตฺร ๓๗๗), แต่ในบางแห่งว่า กุสินาราย อิสฺสโรติ โกสินารโก (กุสินาราร+ณ) พฤทธิ อ เป็น โอ, ลง ก อาคม (รูปสิทฺธิที่ปนี เล่ม ๕, หน้า ๔๕)

^๕ อาโท [อาท+สฺมี] แปลง สฺมี กับ อี เป็น โอ แปลว่า ในเบื้องต้น (กจฺจายน. สุตฺร ๖๙)

เจติยวตถุมปี ปรินิพพานสุส อาสนุนกาเลเยว พุทฺเชนานุญญาตံ ๗ อิทมปิ อุทฺเทสิก-
เจติยัม ๗

ม. ๒๔ มีพระบรมพุทธานุญาตไว้ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๑๐)

ตทา หิ พุทฺเชน ภควตา อิมานิ จตตารี สทฺธสฺส กุลปฺุตตสฺส ทสฺสนีนยานิ
สํเวชนีนยานิ จานานิ ทสฺสิตานิ ยํ ตถาคตสฺส ชาตญฺจจํ ยํ ตถาคตสฺส อนุตฺตราย สมฺมา-
สมฺโพธิยา อภิสมฺพุทฺฐญฺจจํ ยํ ตถาคตสฺส อนุตฺตรสฺส ฐมฺมจกฺกสฺส ปวตฺติตญฺจจํ ยํ
ตถาคตสฺส อนุปาทิเสสาย นิพฺพานชาตฺยา ปรินิพฺพุตญฺจจํ ๗^๑

ม. ๒๔ ในกาลเป็นลำดับมา (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๑๑/๑๘)

อถาปรภาเค พุทฺธสฺส ภควโต ตจฺจนฺตาทา สารีริกชาตฺโย สุทฺถุลลา อหฺลํ ๗ ตสฺมา
ปจฺจิมาย ชนตาย เจติยัม การิตัม **เย ฐมฺมา**ติอาทิกกาถายตฺถปริทีปกสฺส สาสนฐมฺมสฺส
โปตฺถเก ปตฺติญฺจาเปตฺตุ ๗ อิทมเวว อุทฺเทสิกเจติยญฺติ วุจฺจติ ๗ ปจฺจนาปรภาเค ทีฆทสฺสีโน
ชนา โปตฺถเก วุตฺตตฺนเยเนว ยถาสตฺติ ยถาพลํ สีลาโลหาทีหิ ชุทฺทกัม วา มหนฺตัม วา
พุทฺธปฏฺฐิรูปกัม^๒ กาเรสุ ๗ อิทมเวว อุทฺเทสิกเจติยญฺติ วุจฺจติ ๗

ม. ๒๕ และการสร้างพระพุทธรูป (สำนวน ๑ พระเมธีวราภรณ์ วรทสฺสี^๓, ๔ ม.ค. ๒๕๕๖)

พุทฺธปฏฺฐิมากรณํ มหปฺผลํ โหติ มหานิสฺสํ ยํ ชตฺติเยน มหาราเชน ทยฺยานมิเนแทน
อนุปฺพุเพน ปูริตัม (พุทฺธปฏฺฐิมากรณํ ชตฺติเยน มหาราเชน ทยฺยานมิเนแทน วิเสสญฺตัม
มหากุสลํ อากฺขมาเนน อนุปฺพุเพน ปูริตัม) ๗ วุตฺตตฺถเหตฺตัม วํสวาทาเร (โปราณคนฺถ),
สิริฐมฺมตีปฏฺฐโก กิร ชตฺติโย มหาราชา อุตฺตรปเทเส ทยฺยภาสาย **ลานนา** อิติ
ลทฺชนามสฺส รฏฺฐสฺส ทยฺยภาสาย **เชียงใหม่**^๔ ลทฺชนาเม นคเร ฐมฺเมน เอกราชฺชํ
กาเรสิ ๗

^๑ พึ่งดูบาลี ที.ม. ๑๐/๑๓๑/๑๖๓ ว่า จตตารีมานิ อานนฺท สทฺธสฺส กุลปฺุตตสฺส ทสฺสนีนยานิ
สํเวชนีนยานิ จานานีติ ๗

^๒ คำว่า พระพุทธรูป ตรงกับบาลีว่า **พุทฺธรูปํ พุทฺธปฏฺฐิมา พุทฺธพิมฺพํ พุทฺธปฏฺฐิพิมฺพํ**
(พจนานุกรมไทย-บาลี) แต่ใน สังคีตยวงศ์ (๒๕๒๑ หน้า ๓๕๐) ว่า พุทฺธรูป เป็นปฺงฺลึงค์

^๓ บัดนี้คือ **พระธรรมราชานุวัตร** (สุทัศน์ วรทสฺสี ป.ธ. ๙) เจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม กทม.

^๔ ในหนังสือบางเล่มท่านใช้ **ชยเสนปุริ** เช่น พระรัตนปัญญาเถระ, ศ. ร.ต.ท. แสง มนวิฑูร
แปล, **ชินกาลมาลีปกรณ์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, พิมพ์ในการออกเมรุพระราชทานเพลิงศพ พระพรหม-
คุณาภรณ์ (เจียม จิรปุณฺโณ), กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐, หน้า ๑๑๓.

โส จาตุรงค์กัม เสน่ อาทาย วิสุสุโลก^๑ นาม นว่ ปุรี มาเปตวา พุทฺธิชินราชา
 พุทฺธิชินสีโห สตุณฺมุณี จาติ^๒ ติสฺโส พุทฺธิปฎิมา กาเรตฺวา ตา อพฺภาหริตฺวา ตตฺเถว
 สิริรัตนมหาธาตฺวารามสฺส มหาวิหาเร ปติฏฺฐาเปสิ ๕ ตา พุทฺธิปฎิมา สกุกตา ครุกตา
 มานิตา ราชวํสวตาเร ปากฏฺณามา โหนฺติ ๕

ม. ๒๕ และการสร้างพระพุทฺธ (สำนวน ๒ พระราชบัญญัติ, แบบฝึกหัด ๙/๒๕๕๘)

เสฏฺโฐ ปณฺจโม มหาราชา พุทฺธสาสเน อภิปฺปสนฺโน นิจฺจํ วิเสสฺปญฺญปฏิพฺพเท
 พุทฺธิปฎิมากรสงฺขาเต^๓ พุทฺธิรูปเ กาเรสิ ๕ นิทานญฺเจตฺถ เวทิตฺพฺพ ๕ สิริธมฺมตีปฎิโก
 ราชฯ ลกฺขชยงฺคปฺรนามํ (ทยฺยภาสาย เขียงแสน อิติ ลทฺธนามํ) นครํ มาเปตฺวา อตฺตโน
 ปฺราณนฺครํ จตฺตเทตฺวา จตุรงฺคิกเสนํ อาทาย วคฺควคฺคา หุตฺวา ตโต ปฺลายิตฺวา
 ปฎิฐูปเทเส วิณฺหุโลกนามํ นวนฺครํ มาเปสิ ๕ โส พุทฺธิชินราชพุทฺธิชินสีหสตุณฺมุณีสงฺขาเต
 ตโย พุทฺธิรูปเ^๔ การาเปตฺวา ตสฺส วิณฺหุโลกนฺครสฺส สิริรัตนมหาธาตฺวารามเ เอเต
 ปติฏฺฐาเปสิ ๕ อิเม ตโย พุทฺธิรูปา ปวรา อุตฺตมา ราชวํสวตาเร ปากฏฺณามา
 โหนฺตฺติติ ๕

๘ สามตฺถิยกถา

ม. ๒๕ สามตฺถิยนั้น (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒๕ ก.ย. ๒๕๕๘)

เอตฺถ หิ สามตฺถิยํ^๕ นาม กิจจากิจฺเจสฺส สมตฺถกาวโ ๕ อิํ ยสฺสตฺถิ, ตสฺส ตํ ตํ กิจฺจํ
 นิรุปสคฺคํ หุตฺวา สฺฐุจฺจํ สมิทฺธิํ ปฺปโปติ, อตฺตโน เจว ปเรสญฺจ อตฺถิโยปี ยถิจฺจิตํ สมิชฺชติ ๕
 ตตร พุทฺธาธิปฺปาเยน จีวรรูปํ สํวิทฺทิตฺวา ทสฺเสตฺวา สตุณฺ สนฺติกา ปสฺสํ ลภมานสฺส

^๑ ในหนังสือ สังคิตฺยวงค์ หน้า ๓๘๒, ๔๑๗ ท่านใช้ **วิสุสนฺโลก** แม้ในประชุมพระราชนิพนธ์
 ภาษาบาลี ใน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า ๑๒๒ ก็ปรากฏคำว่า **วิสุสนฺโลกนฺคร**

^๒ พระพุทฺธิรูป ๓ องค์นี้จัดเข้าเป็นชุดเดียวกัน เดิมประดิษฐานที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตฺ
 วรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก แต่ปัจจุบัน พระพุทฺธิชินสีห์และพระศรีศาสดา ประดิษฐานที่วัดบวรนิเวศ
 วิหาร กรุงเทพฯ

^๓ ควรเป็น พุทฺธิปฎิมาสงฺขาเต พุทฺธิรูปเ

^๔ พึงสังเกตว่า ท่านให้ **พุทฺธิรูป** เป็นปฺงลึงค์ เช่น ในหนังสือ **สังคิตฺยวงค์** (๒๕๒๑ หน้า ๓๕๐)
 ว่า สพฺเพปิ เต พุทฺธิรูปา อติวีย เตชิตฺทิกา ภาวนฺติ

^๕ **สามตฺถิย** วิ. **สมตฺถเอติ สกฺโกตฺติติ สมตฺถิ** (สมตฺถ ชาติ สตุณฺ ในความอาจ+อ ปัจจัย),
สมตฺถสฺส กาวโ สามตฺถิย (สมตฺถ+ณิย ปัจจัยนอกแบบ ในภาวตฺทิต, ลงด้วย ตฺ ตัพทฺ ตามสูตรใน
 คัมภีร์ปทฺธิปทฺธิ, สูตร ๓๘๗), ปณฺจิกา ปจโม ภาโค, ๑/๓๗, ๕๐, ๔๙๔. เฉพาะ **สมตฺถ** ดูใน จุฬธาตฺปัจจย-
 ไซติกา หน้า ๙๓๓, พึงระลึกว่า **สมตฺถ** เป็นคุณนาม, **สามตฺถิย** เป็นนามนาม

อานนทตเถรสุส วตถุ นิตฺตสนฺ โหติ ฯ นินทานํ เจตถ มหาวคฺคสุส จีวรขนฺธเก ปากฏํ ฯ
 ตตฺตรายํ วิตถารกถา ฯ เอกทา ภควา ทกฺขินฺณาคริสิมฺมํ จาริกญฺจรมาโน **อจฺฉิพฺพทฺธิ์ ปาลีพฺพทฺธิ์**
มริยาทพฺพทฺธิ์ สิงฺฆาฏพฺพทฺธิ์^๑ มคฺชกฺเขตฺตํ ทิสฺวา “อุสฺสหสิ อานนท ภิกฺขุณฺโณ เอวรูปาณิ
 จีวรานิ สํวิทฺทิตฺตุนฺติ ปุจฺฉิ ฯ เถโร หตฺถกฺกุสลตาย “อุสฺสหาสิ ภนฺเตติ อาห ฯ โส สตฺถริ ปุณ
 เทว ราชคหํ ปจฺฉาคเต ตถารูปาณิ จีวรานิ สํวิทฺทิตฺวา สตฺถุ ทสฺเสสิ ฯ

สตฺถา เถโร ปสฺสนฺโต ภิกฺขุ อามนฺเตสิ “ปณฺฑิโต ภิกฺขเว อานนฺโท มหาปญฺโญ
 ภิกฺขเว อานนฺโท **ยตฺร ทิ นาม** มยา สงฺฆิตฺเตน ภาสิตฺตสฺส วิตถาเรน อตฺถํ **อาชานิสฺสตี**^๒,
 กุสิมฺปิ นาม กริสฺสตี อทฺตมฺกุสิมฺปิ นาม กริสฺสตี มณฺฑลมฺปิ นาม กริสฺสตี อทฺตมณฺฑลมฺปิ
 นาม กริสฺสตี ฯ เปฯ ฉินฺนภยจ ภวิสฺสตี สตฺถลฺลขฺมฺ สมนฺสารถุปี ปจฺจตฺถิกานญฺจ
 อนภิชฺฉิตฺตุนฺติ ฯ ตตฺถ **กุสิ** นาม อายามโต จ วิตถารโต จ ปาลีสิทฺธิ์ทิมฺปฏฺ ๕ **อทฺตมฺกุสิ**
 นาม อนตฺตรนฺตฺรา รสฺสปฏฺ ๕ **มณฺฑลํ** นาม มหามริยาทสฺทิสฺเส เอกเกกฺสมฺมํ ขณฺฑเท
 มณฺฑลํ ๕ **อทฺตมณฺฑลํ** นาม ขุทฺทกมณฺฑลํ ๕ ตโต ภควา ภิกฺขุณฺโณ ปรีโภคตถาย
 ตถารูปสฺถจฺฉานํ ติจีวรํ อนุญฺญาสิ “**อนุชานามิ ภิกฺขเว ฉินฺนํ สงฺฆาฏํ ฉินฺนํ**
อุตฺตฺราสงฺคํ ฉินฺนํ อนตฺตรวาสกนฺติ ๕”^๓ ยถาวุตฺตํ ทิทํ สามตฺถิยํ นาติสยภิกฺจเจปि
 ปวตฺติตํ หุตฺวา ปกตฺติวิสเยน อตฺตโน เจว ปเรสญฺจ อตฺถํ สาเชติ ฯ สเจ ปน มหนฺเตสฺสุ
 อตฺติสเยสฺสุ ภิกฺจเจสฺสุ ปวตฺติตํ สียา, มหนฺโต อตฺถโถ ภิกฺโยโยโส มตฺตตาย ปาตุภาวติ ฯ

ม. ๒๕ ถ้ามุขมาตยาริบัติมีสามารถ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๑๑/๒๕)

สเจ ทิ เสนาปติ วา อมจฺโจ วา อิมินา สามตฺถิเยน สมนฺนาคโต ภวิสฺสตี โส
 ราชกรณียํ อนากุลปฺปตฺตํ กตฺวา อนุญฺจชิตฺตุ เจว ตเมว อุปสคฺคาภาเวน อภินิพฺพาเทตฺตุ จ

^๑ วินย. ๕/๑๔๙/๒๐๒, วินย.อ. ๓/๒๖๓; อธิบายว่า **อจฺฉิพฺพทฺธิ์** จตุรสุสเกทารกพฺพทฺธิ์ ๕
ปาลีพฺพทฺธิ์ อายามโต จ วิตถารโต จ ทิมฺมริยาทพฺพทฺธิ์ ๕ **มริยาทพฺพทฺธิ์** อนตฺตรนฺตฺรา รสฺสมริยาทาย
 มริยาทพฺพทฺธิ์ ๕ **สิงฺฆาฏพฺพทฺธิ์** มริยาทาย มริยาทํ วินิวิชฺฉิตฺวา คตฺถจฺฉานเน สิงฺฆาฏพฺพทฺธิ์ จตฺตก-
 สนฺจฺฉานนฺติ อตฺถโถ ฯ

^๒ **ยตฺร ทิ นาม** เป็นนิบาตลงในอรรถัจฉริยะ นิยมกิริยาประกอบวิภัตติหมวดเป็นอนาคตกาล,
 มีอำนาจเปลี่ยนกาลกิริยา คือทำกิริยาคุมพากย์ที่มีประกอบเป็นอนาคตกาลนั้นให้ในอดีตกาล (ยตฺร ทิ
 นามาติ อจฺฉริยตฺเถ นิปาโต, นิปาตวเสน อนาคตวจัน, อตฺถโถ ปเนตฺถ อตฺติตวเสน เวทิตฺตพฺโพ ๕ ม.อ. ๓/
 ๖๙๓) หรือมักให้เป็น ปัจจุบันกาล, นิยมแปลว่า มา...แล้ว เช่น มา^๓ทั่วถึงแล้ว, (ดู อธิบายวากยสัมพันธ์
 เล่ม ๒ หน้าที่ ๑๒๕), นี้ว่าโดยทั่วไป แต่บางแห่งก็ไม่เปลี่ยนกาลกิริยา, **ยตฺร** ในที่นี้ มีความหมายเท่ากับ
 โย, ดูตัวอย่างใน ธ.อ. ๑/๕๑.

^๓ สำนวนนี้ ท่านแต่งตาม มังคลัตถทีปนี (มจฺค.ล. ๑/๑๕๐)

สมตโถ อภวิสุส ปฏิพล โผตโต ๙ อีทิส ปนายิ ยสุส พลนิกายโ โหติ ตสุเสว รณโย
 อิสสรียยสญเจว กิตติสททญจ นานารฏเจสุ ปวตตะปาเปตุ สกโกติ จกฏวตติรณโย
 อิสสรียยสญเจว กิตติสททญจ นานารฏเจสุ ปวตตะปาเปตุ สกโกนโต วिय ๙ สเจ ราชา
 สามตถิยสมนุหาคโต ภวิสุสติ, อตตโน อนโตรฏจสุส เอกรรชช รุกขิตุ โคเปตุ สมตโถ
 อสกุขิสส เจว ปจจตถิเก ปฏิพาหิตุญจ, ตปปัจจยา ปน อนโตรฏจวาสิโน ปรมนาโถ
 อภวิสุสเยว ๙

ขตติโย หิ สยามิกานมิโนโท รฏจปปาสโนปาเย สามตถิเยน สมนุหาคโต
 ยาวชชตตนา สยามรฏจสุส เอกรรชช ปติฏจาเปตญเจว รฏจ นินุภยัม เขมัม เวปุลลัม จ
 ปาเปตญจ สมตโถ อโหสิ ๙ ยัม ยัม กรณียัม รฏจสุส จ รฏจวาสิเนญจ พหุปรการัม โหติ
 อตถสาธกัม, ตัม ตัม อาณาจกเก อุปปาเทสิ, ยา จายัม ตนตติปเวณิ กาลาตีตา โหติ ตนตัม
 ยถากาลัม ปรีวตเตสิ ยมปน รฏจสุส จ รฏจวาสิเนญจ อนตถาวหัม โหติ ตสุส อนุปาทาย
 อารกขัม สุตวิหิตัม อกาสิ, เย จิเม อุปปนุหา โหนติ เต สพเพปิ วินาเสตุ ปฏิกจเจว อุปายัม
 คเวสิ ๙ นิสสนนญเจตถ ทฏจพพัม ๙ ยทา ปน โจรา ปาจันทิสาย วา พายพพทิสาย วา
 ปจจนตชนปเทสุ ขนุชวารัม พนุชิตวา วคคควคคา หุตวา ตตถ ตตถเวว คามัม วิลุมปีตวา
 วิจรณติ, ตทา มหารราชา สยามิกานมิโนโท อิมินา ว สามตถิเยน สมนุหาคโต ขิปโปเมว
 วุปลเมตุ อสกุขิ ๙ จริยาปี จสุส สามตถิยสงฆาโต कुโณเตวว^๑ สงฆาตัม คจจติ ๙ เอวมยัม
 ทูติโย มงคลวิเสโส ๙

ม. ๒๖ ฝ่ายพระพุทธจักร (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒๓ ส.ค. ๒๕๕๗)

พุทธจกเกปิ ราชา ทยยานมิโนโท สงฆปสาสนรูปุ มุลการณัม กาคุ
 สงฆปสาสนปญตตี ปญญาเปสิ, ตตถ จ ยาว มหาสงฆคณิหิ อาวาสิกานัม ภิกขุณัม สุขเขน
 สาสนกัจจันนัม กรณตถาย อลชชชนิคคณนสงฆาเต นิคคหปุกเข เจว เปสลปคคหณ-
 สงฆาเต ปคคหปุกเข จ ปวตตฏตัม อิสสรียัม อทาสิ, สพเพสสัม สงฆคณินัม อุปตถมภานัม
 อธิการภูตानัม คิหีนัม ชุรัม กตวา นิยมเมสิ ๙ อยัม สงฆปสาสนปญตติ ภิกขุสงฆสุส รุกขน-
 ภูตา โหติ วินยปญตติยา สฎจ ปติฏจาปนภูตา โหติ อาณาจกเวเสน จ
 วินยปญตติยา อุปตถมภานภูตา โหติ ๙ ภิกขุสงฆโม วินยปญตติยา เจว รุกขน-
 ปติฏจาปนปญตติยา จ สมนุหาคโต หุตวา จิรฎจโต โหติ พุทธสาสนัม จ จิรฎจติกัม
 กโรติ ๙

^๑ कुโณ อิติ เอว แปลง อี ที ตี เป็น ว (กจจายน. สูตร ๓๙๑)

พาหิรเก หิโตปเทศปกครอง ปากฎฎฎฎา วตฎฎฎฎา ๗ กถ ๗^๑ อตีเต กิร ภาคีรถีนทียา ตีเร ปาตลিপุตโต นาม นคร อโหสิ ๗ ตตถ สุทสุสนโน นาม ราชา รชช กาวเรสิ, โส สพุพกิจจ-โกวิโท อโหสิ ๗ เอกทิวส์ โส อเนกนเยน สิขานิสส์สัณณนัง สิโลกั สุตวา สัเวคปุตโต อโหสิ, ตสส หิ ปุตตา อุปปถคามิโน หุตวา น สิขั มนสิกรีส ๗ ตโต นานปกาเร อญญาณโทสสิขานิสส์เส วิตฎฎฎฎา สกปุตเต อารพุก ปณฐิตะ สนนิปาเตตวา สกปุตตานัน นีตีสตถวินยเน สมตถัง อัจฉริย อัจฉินิตุ เตหิ สพุธิ มนุเตสิ ๗ ตสสมิยจ สนนิปาเต วิสสุกมโม^๒ นาม เอโก มหาธีโร อโหสิ ๗ โส อิเม กุมารา ราชกุเล ชาตา หุตวา ชิปปิ นีตีสตถัง สิขชิตุ สมตถา ภวิสสนตีติ วตวา สจจณแทน เตส วาจโก ภวิตุ สมปติจจิ ๗ ราชา สุทสุสนโน ตฎฎฎฎฎา หุตวา ตสส สกปุตเต นียยาเทสิ ๗ โส เต อนุสาสิตวา เตส สิขาย อภิรุจึ อุปปาเทสิ ๗ เต สิขาย ปโยคั ปฎิคคเหตุวา นีตีสตถะ ปริชานิตวา ปิตรา ยถาปตถิตานิ กรณียานิ กาทุ สมตถา อหสิ ๗

ม. ๒๙ ในฝ่ายพระพุทธศาสนา (ไม่ปรากฏผู้แต่ง ๐๐๖/๘ หน้า ม. ๒๘๑)

ธมมโตปี เหตุ พาทุสจจ พุทธสาสนิกะหิ อตีวีย สมภาวิทอ อโหสิ ตสุมายถา นาม ยงกิกุจจิ คิลานสุส สปปายัง เตลมธุมานิตาหิ สพุพเกสชเชสุ สโมธานัง คจจติ, เอวเมว สตตส อริยธนธมเมสุ ปญจสุ เวสราชชกรณธมเมสุ สตตส สปปุริสธมเมสุ ทสสุ

^๑ พึ่งเทียบกับสำนวนที่ปรากฏในหนังสืออุภัยพากย์ปริวัตน์ ข้อ ๔๐๓ หน้า ๓๒ ว่า ปาตลิปุตตสมัน นคร สุทสุสนโน นาม ราชา โย สิปปิ น ชานาติ โส อนุโธ วีย โหตีติ อิม อตถัง คเหตุวา คีต คายนุตสุส วจัน สุตวา อตตโน ปุตเต สิปปิ อชานนเต ญตวา สัวิกคมานโส หุตวา ราชปณฐิตะ สนนิปาเตตวา โก เม ปุตเต สิปปิ สิขยาเปตุ สกขิสสตีติ ปุจจิ. ต สุตวา อญญาณโร ราชปณฐิตโต อหนเต เทว ปุตเต ฉหิ มาเสหิ สิปปิ ชานาเปสสามิติ อาท. โส ตสิตวา ตสส นียยาเทสิ.

^๒ คำว่า **วิษณุกรรม** นี้ ปรากฏมีผู้เขียนเป็นสันสกฤตอักษรไทย เท่าที่ค้นพบ ๒ แบบ ได้แก่ ๑) ในหนังสือ **หิโตปเทศ** (ฉบับนี้มีทั้งสันสกฤตอักษรไทย และคำแปล) แปลโดยเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (๒๔๔๕ หน้า ๔๓) ปรากฏคำสันสกฤตว่า **วิษณุกรรม** และ ๒) ในสุโขทัยการมอชรี (หน้า ๖) ปรากฏว่า **วิษณุกรรม**

ส่วนในภาษาบาลี มีผู้ถ่ายทอดเป็นภาษาบาลีหลายศัพท์ คือ นอกจากศัพท์ว่า **วิสสุกมม** นี้แล้ว ยังมี **วิณหุสมม** และ **วิสमानปณฐิต**, บัณฑิตพึงค้นดูเอกสารอ้างอิงต่อไปนี้ **วิณหุสมม** : ดู พระคันธ สาราภิงค์ (แปลและอธิบาย), **สุโขทัยการมอชรี**, หน้า ๖. ทำนอธิบายว่า วิษณุ ในที่นี้เป็นชื่อ, ส่วน **กรรม** เป็นตำแหน่งของพรหมณ์ผู้แตกฉานคัมภีร์, **วิสमानปณฐิต** : ดู สยาม ภัทรานุประวัติ, **หิโตปเทศวัตถุกรรม** : ร่องรอยของหิโตปเทศฉบับสันสกฤตในประเทศไทย, วารสารดำรง วิชาการ, หน้า ๔๒๖.

นาถกรณธมเมสุติอาทีสุ อเนเกสุ ธมมวิภาเคสุ สโมธานัน คจจติ ๕ กามญจ พหุสสุโต
 ปุคคโล นิทฐโนปี โหติ, ตถापि อทลิตุโท นาม โหติ อโมฆัง จสฺส ชีวิตัง ๕ ยถุญเทว^๑ เจส
 ปริสฺส อุปสงฺกมติ ยทิ^๒ ขตฺติยปริสฺส ยทิ พุราหฺมณปริสฺส ยทิ คหปติปริสฺส ยทิ สมณปริสฺส วิสาร
 โท อุปสงฺกมติ อมงฺกุฏโต^๓ ปณฺณวา ธมฺมณฺณ อตฺถณฺณ จ หุตฺวา อตฺตानัน สมฺมาปฏฺิพทา
 ปตฺติจฺจาเปติ สปุริสฺโส จ หุตฺวา ปเร อตฺเถ นิโยเชติ ๕

ม. ๓๐ เหตุตั้งนั้น (ปรับจาก พระมหามนตรี ขนฺติสารโ, ๐๐๑/๒๙ ซ้ำ ม. ๒๘๒)

ตสมฺมาตีห สตุถา ธมฺมเทสนัน เทเสนฺโต อเนกปริยาเยน ตํ พหุสฺสจฺจํ ปสฺเสสิ^๔ ๕
 ทญฺจพฺพญเจตฺถ ทสฺงกฺคฺตฺตเร สีลาทิสนาถกรณธมฺมกถาย สาธกํ โหติ, **ปุน จปริ**
ภิกฺขเว ภิกฺขุ พหุสฺสโต โหติ สุตฺตโร สุตฺตสนฺนิจโย, เย เต ธมฺมา อาทิกฺลยาณา
มชฺฌกฺลยาณา ปริโยสานกฺลยาณา สาตฺถํ สพฺยณฺชนัน เภวลปริปฺพณฺณัน ปริสฺสุทฺธ
พฺรหฺมจริยํ อภิวทฺหติ, ตถารูปาสุส ธมฺมา พหุสฺสตา โหนฺติ ธตา วจฺสา ปริจิตา
มนฺसानุเปกฺขิตา ทิฏฺฐิจฺยา สุปฺปฏิวิทฺธา, อัยปี ธมฺโม นาถกรโณ สพฺรหฺม-
จารินฺหฺติ ๕^๕ อานนฺทตฺเถโรปี อตฺตโน พหุสฺสจฺจํ นิสฺสาย เอตทคฺคํ ภิกฺขเว มม
สวากานัน ภิกฺขุณฺ พหุสฺสฺตानัน ยทิทํ อานนฺโทติ^๖ สตุถุปฺปสฺสิตตฺตํ ปตฺโต (ธมฺมิสฺสรเณ
ทสพฺเลน ปสฺสิตตฺตํ ปตฺโต) ๕

ม. ๓๐ พระอานนทเถรเจ้า (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๔ ก.ย. ๒๕๖๒, ซ้ำ ๒๘๒)

อานนฺทตฺเถโร หิ อตฺตโน พหุสฺสจฺจํ นิสฺสาย เอตทคฺคํ ภิกฺขเว มม สวากานัน ภิกฺขุณฺ
 พหุสฺสฺตानัน ยทิทํ อานนฺโทติ เอตทคฺคฺกุสาเน ธมฺมิสฺสรภูตฺสฺส ทสพฺลสฺส ปสฺสํ อลภิตฺถ ๕
 เอโก กิร พุราหฺมโณ จินฺเตสิ พุทฺธรตนฺสฺส เจว สงฺฆรตนฺสฺส จ ปุชฺชา ปณฺณายติ ๕ กถํ นุ
 โข ธมฺมรตนัน ปุชฺชิตํ นาม โหตีติ ๕ โส ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา เอตมตฺถํ ปุจฺฉิ ๕ ภควา อาห

^๑ ยถุญเทว [ย+ย+เอว], อาเทศนิกหิตเป็น ท = ย ยเทว, เพราะ ย อยู่หลังแปลงนิกหิตกับ ย (ตัวหลัง) เป็น ญ = ย ญเทว, ซ้อน ญ = ยถุญเทว (ดู ปทฺฐปสฺสิทฺธิ, สุตฺร ๕๑)

^๒ ยทิ ในที่นี้เป็น วิกฺขปฺตฺถ ใช้เหมือน วา หรือ จ แปลว่า ก็ดี ก็ตาม, ดูใน สัททนีติ สุตฺตมาลา (พระอัครควังสมหาเถระ รจนา, พระมหาประนอม ธมฺมาลังกาโร ปรีวรรต, สทฺทนีติ สุตฺตมาลา, กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๙, หน้า ๓๘๙)

^๓ วิสฺสุทฺธิ. ๑/๑๑.

^๔ แก้เป็น ปสฺสิ, ปสฺสิติ ป+สฺส [ญ.] เป็นกัตตฺวาจก

^๕ ที.ปา. ๑๑/๔๖๖/๓๓๔.

^๖ อัง.เอก. ๒๐/๑๔๙/๓๒.

สเจปี พราหมณ ฆมมรตน์ ปุเชตุกาโม, เอก์ พหุสสุตฺ ปุเชหิตี ๗ พหุสสุตฺ ฆนเต
 อัจจกธาติ ๗ ภิกขุสงฆํ ปุจจาติ ๗ โส ภิกขุ อุปสงกมิตวา ปุจนิ ๗ อานนฺทเถโร
 พราหมณาติ ๗ พราหมโณ เถร์ สหสฺสคฺขปณีเตน ติจีวเรน ปุเชสิ ๗^๑

โส อานนฺทเถโร โลกนาเถ ธรรมาเนเยว กาลเณ กาลํ ฆมฺมเทสนาย เจว
 โอวาทานุสาสนินยา จ ภิกขุภิกขุณีอุปาสกอุปาสิกาวเสน จตฺสโส ปริสา อนุคฺคณฺหิ ๗
 ภควติ ปรีนิพฺพุเต สาสนสฺส จิรฺภูจิตฺติยา มหาภสฺสปมหาเถรปมุขสฺส ฆมฺมสงฺคีติการกสฺส
 ภิกขุสงฆสฺส ฆมฺมํ วิสฺขุเชสิ ๗

คหฺภูจนิกาเยปี พหุสสุโต โปโป ปเรสํ นาโถเยว โหติ ๗ เอกสฺมี กุเล อีสฺสรภูตํ
 คหฺปตี อาทิ กตฺวา ยาว อนุตฺมโส ราชชา ขตฺติโย มุฑฺธาภิสิตฺโต ตาว โปโส พหุสสุโต
 สมานो ว สุเชน อดฺตโน วसानุคํ ชนตํ รกฺขิตุํ สกฺโกติ ๗ อดฺดมณฺณสฺส อนุตราย-
 ปฏฺิพาหนาย เจว สุขฺปริเยสนาย จ กิจฺจานิ ปยุณฺขิตุํ ปวตฺตํ อุปายโกสฺลลฺมปี พหุสฺจ-
 มฺลเยว โหติ ๗

ม. ๓๐ ในเวลาที่สมเด็จพระเจ้า (ปรับจาก พระมหามนตรี ขนฺตีสาวโร, ๐๐๑/๒๙ ข้า ม. ๒๘๓)

โลกนาถสฺส หิ ธรรมานกกาเล เถโร โอวาทานุสาสนินยา ฆมฺมิกถาย ภิกขุภิกขุณี-
 อุปาสกูปาสิกาย จตฺสโส ปริสಾಯ อนุคฺคเหสิ ๗ สดฺถริ ปรีนิพฺพุเต, ปจฺมมหาสงฺคีติยํ
 อานนฺทเถโร มหาภสฺสปมุขานํ ฆมฺมสงฺคีติการกานํ ภิกขุณํ ฆมฺมํ วิสฺขุเชสิ, ตนฺตฺติภูตํ
 พุทฺธสาสนํ ปตฺติฏฺฐาเปสิ ๗

อาคาริเยสุปี, พหุสสุโต จ นามสฺ สพุเพสํ อวสฺสโย โหติเยว ๗ คามวาลิกาทิสฺ
 มนุสฺเสสฺส เอกกุลเชฏฺโฐ คหฺปติ, อีสฺสราทิสฺ อุกฺกภูเจสฺ มุฑฺธาภิเสกปฺปตฺโต ขตฺติโย,
 พหุสสุโต สมานปี สุเชน สกฺวसानุเค ชเน อภิปาเลติ ๗

ยมฺปน อุปายโกสฺลลํ พาทฺรกาทิสฺสยานํ ปฏฺิพาหาย เจว อดฺดมณฺณสฺส
 สุขฺปวตฺตปนฺตถาย จ ตตฺตกรณฺิยปฺปโยเค อุปายภูตํ โหติ, ตํเยว พหุสฺจจสมฺภูจฺจานํ
 โหติ ๗ ทฺยยานมิโนโท หิ มหาราชา สกฺปร (สกนฺตร) สมยภูตานํ อดฺธฆมฺมานญฺเจว
 อนเภาวิธสฺตถานญฺจ ปรีชณฺญภูโต หุตฺวา, เย จ ราชนฺีติสฺตถานํ โกวิทา โหนฺติ, เตสฺมคฺโค
 โหติ อสโม ๗ รฺภูจนิวาสิโน อาทิ กตฺวา ราชวฺลิกานํ อคฺคภูโต อวสฺสโย โหติ วุตฺตญฺเหตํ
 ภควตา

^๑ ดูรายละเอียดในมังคลัตถทีปนี ภาค ๑ (ม.จ.ล. ๑/๑๓๙)

หิโต พุทฺทํ ปฏิปชฺช โภเค
 ตํ เทวตา รกฺขติ ฌมฺมคฺคตฺตํ
 พหุสฺสุตํ สีลวตฺตปนฺหนํ
 ฌมฺเม จิตฺ น วิชหาติ กิตฺติ

ฌมฺมจฺจํ สีลสมฺปนฺหนํ

สจฺจวาที หิริมนํ

เนกขํ ฌมฺโพทนทสฺเสว

โก ตํ นินฺทิตุมฺรหติ

เทวาปี นํ ปสฺสฺสนฺติ

พฺรหฺมฺนาปิ ปสฺสฺสิโตติ ๑*

ตสฺมา หิ อิทํ มหาราชสฺส พหุสฺสจฺจํ ปุริมิวิเสสมงฺคณฺหติ วุจฺจติ ๒

☞ อุปายโกสลลกถา

ม. ๓๒ อุปายโกสล (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ข้อสอบปี ๒๕๒๘, ๒๕๔๙, หน้า ม. ๒๖๒)

อุปายโกสลลกถา^๒ นามेतํ วิภาคโต อายาปายโกสลลวเสน ทูริชํ โหติ ๓ ตถเจตํ
 ยสฺสสตฺถิ, โส ปุคฺคโล พยฺยโตโต โหติ ปฏิพโล ยมตฺตโน กรณียมสฺส, ตเมว อนากุลปฺปตฺตํ
 กตฺวา อนุยุตฺตชิตฺตํ ยถาสตฺติ ยถาพลํ อตฺตตทตฺถญฺเจว ปฺรตฺถญฺจ อภินิพฺพาเทตฺตํ สบฺปฏิภาย-
 กาลปิ จ สโตตฺตินา ว อตฺตตานญฺเจว ปเร จ ตโต ปรีโมเจตฺตํ ๔ นิสฺสนฺนญฺเจตฺถ ที่นฺนิกายสฺส
 มหาวคฺเค มหาปรินิพฺพานสฺสตฺตกถา ๕^๓

ยทา หิ ปรินิพฺพุเต ภควติ โกลินารกา^๔ มลฺลา พุทฺทสฺส สรีรํ ฌาเปสฺสุ, ตทา โช ตํ
 ภควนฺตํ^๕ กิตฺติสทฺโท อญฺญาสุปี ราชธานีสุ อพฺภุคฺคโต ภควา กิร กุสินารายํ ปรินิพฺพุโต
 ตสฺส จ สรีรํ ฌาปิตนฺติ ๖ ตํ สุตฺวา ว มาคธอชาตสฺสตรราชปฺปมฺขา สตฺต ชตฺติยา ราชานो
 พุทฺเธ อภิปฺปสนฺนา ราชทูเต สปริวारे โกลินารากานํ มลฺลानํ กุสินารํ ปาहेสฺสุ

* อัง.ปญจก. ๒๒/๔๒/๕๑.

^๒ เฉลยครั้งล่าสุด (๒๓ ส.ค. ๒๕๖๐) ท่านดัด หิ ศัพท์ออก จึงเป็น อุปายโกสลล นามेतํ, ฟังศักรวิธีการใช้ หิ นาม

^๓ บัณฑิตพึงทราบไว้เป็นความรู้ประกอบ ท่านอธิบายอีกนัยหนึ่งว่า ตีฉิ โกลลลานิ อายโกสลลล
 อายโกสลลล อุปายโกสลลล ๕ ที่.ปา. ๑๑/๒๒๘/๒๓๑ ดูคำอธิบายใน อภ.วิ. ๓๕/๘๐๗/๔๓๙, ที่.อ. ๓/๓๑๕,
 วิสุทฺธิ. ๓/๕, วิสุทฺธิ.ฎีกา. ๓/๑๒

^๔ กุสินาร ชาโต โกลินารโก (ปทฺรปฺปสิทฺธิ, สุตฺร ๓๗๗), แต่ในบางแห่งว่า กุสินาราย อิสฺสโรติ
 โกลินารโก (กุสินาราวณ) พฤทฺธิ อุ เป็น โอ, ลง ก อาคม (รูปสิทฺธิที่ปนี เล่ม ๕, หน้า ๔๕)

^๕ ตํ ภควนฺตํ แปลและสัมพันธ์อย่างไร บัณฑิตพึงพิจารณาตถุเกิด

พุทธสารีริกธาตุโย อภิยาจิตฺวา อตฺตโน อตฺตโน ปเทเส อพฺภาหริตฺวา มหาชนสฺสากิ-
ปฺพชนตฺถาย ญฺเปสฺส ปตฺติฏฺฐาเปตฺตํ ๕

สเจ ปน โกสินารกา มลฺลา อิมินาว อุบายโกสลฺเลน สมณฺนาคตา นาภิสฺสํสุ
ทิมทสฺสิโน จ อาคตาคตสฺเสว เอเกกสฺส ราชทฺตสฺส พุทฺธสารีริกธาตุโย วิภชิตฺวา
อทิสฺสํสุ, ยทฺธิ วา พุทฺธสารีริกธาตุโย ปริกฺขีณา อภวิสฺสํสุ, โย วา ขตฺติโย ราชา อตฺตโน
ราชทฺตํ สปริวารํ กุสินารํ ปาหฺเสสฺส ปุณฺนปี พุทฺธสารีริกธาตุโย อภิยาจิตฺตํ เสวว จ
พุทฺธสารีริกธาตุโย นาลภิสฺส, โกจิ วา ขตฺติโย ราชา วิภตฺตพุทฺธสารีริกธาตุโย ลภิตฺวา
ยถาลทฺธํ อสนฺตฺตฺตฺตํ หุตฺวา ตโตปิ ปฏฺฐิลภิตฺตํ อภิปตฺตฺตฺตํ, สพฺเพเปเต ยถิจฺฉิตฺตํ
พุทฺธสารีริกธาตุโย เนวาลภิสฺสํสุ, เตเนว จ เนสํ ภาณฺทนาทฺนินิ อภวิสฺสํสุ, เต จ เอกโต
หุตฺวา สยเมว วา มหตฺติยา จาตุรงฺคินิยา เสนาย อาคจฺฉิสฺสํสุ พลกฺกาเรน พุทฺธสารีริก-
ธาตุโน อจฺฉินฺทนตฺถาย โกสินารเกหิ มลฺเลหิ สงฺคามํ กาทฺตํ ๕

กฺโต ปเนตฺตํ ภวิสฺสติ ยํ โกสินารกา มลฺลา อปฺปพฺลนิกายา อปฺปเสนา หุตฺวา
สกกฺกณฺเอยํ มหพฺพลนิกายเ มหาเสเน อรโย ปฏฺฐิพาหิตฺตํ ๕ อปฺปฏฺฐิรูป โข ปเนตฺตํ โหติ ยเมตฺถ
สงฺคาโม อุปฺปชฺชเยย ๕ เอวํ มนฺสิกโรนฺดา โกสินารกา มลฺลา เตสํ พุทฺธสารีริกธาตุโย
อวิภชิตฺวา ยาว นานาราชธานีํ ราชทฺตตา สมากตา อหฺสิ พุทฺธสารีริกธาตุโย จ วิชาเปสฺสุ
วายมีสฺสเยว, ตาว อาคเมสฺสุ ๕

เอวณฺหิ สติ โทเณ นาม พฺราหฺมเณ ตาสํ สตฺตฺตฺตํ ราชธานีํ ราชทฺตทานํ สฺนุทฺรกกํ
กเถตฺวา เตเยว ราชทฺเต โกสินารเกหิ มลฺเลหิ สทฺธิ สมคฺเค กตฺวา สญฺญาเปตฺวา
พุทฺธสารีริกธาตุโย อฏฺฐจธา สมํ สฺวิภตฺตํ วิภชิตฺวา เตสํเยว เอเกกํ ยถิจฺฉิตฺตํ นิยฺยาเทหิ ๕
เอวณฺหิ สติ สเจ โย โกจิ ขตฺติโย ราชา ปจฺฉา อตฺตโน ราชทฺตํ สปริวารํ กุสินารํ ปาหฺเสสฺส
พุทฺธสารีริกธาตุโย อภิยาจิตฺตํ, เตเนว จสฺส โกสินารกา มลฺลา นิสฺสํสยเมวํ วทิสฺสํสุ
วิภชิตฺวาเยว พุทฺธสารีริกธาตุโยติ ๕ โส เจ ขตฺติโย ราชา โกสินารเกหิ มลฺเลหิ สทฺธิ
ยฺยทฺมสชฺชิสฺส พุทฺธสารีริกธาตุโย อจฺฉินฺทิตฺตํ, เต โกสินารกา มลฺลา เตหิ สตฺตฺตฺติ ขตฺติเยหิ
ราชทฺธิ สทฺธิ สมานจิตฺตา สมานจฺฉนฺทา สมคฺคา หุตฺวา เตเนว สทฺธิ ยฺยทฺธํ กเรยฺยํ ๕

ตถา หิ วิภตฺตาสฺสเยว พุทฺธสารีริกธาตุสฺส อสฺสํสฺสุ โข ปิพฺพลินิยา โมรียา ภควา กิร
กุสินารายํ ปรีนฺพิพฺโตติ หุตฺตญฺจ สปริวารํ โกสินารกาณํ มลฺลาณํ กุสินารํ ปาหฺสิ
พุทฺธสารีริกธาตุโย อภิยาจิตฺตํ, ยสฺมา จ นาสกฺขีสฺสุ โกสินารเก มลฺเล ปุณฺนปี เตสํเยว สนฺตกา
พุทฺธสารีริกธาตุโย วิชาเปตฺตํ, ตสฺมา ตโต อวเสสํ องฺคารํ อภิหฺริสฺสุ ๕ อิจฺเจว โกสินารกา
เจว มลฺลา โทเณ จ นาม พฺราหฺมเณ อิมินาว อุบายโกสลฺเลน สมณฺนาคตา อหฺสิ

ที่ขมทสสินโน จ, กาลานรูรูป รฐจปปสาสนไณปายั อนุญชชมานา อตตโน กุสินารานคร
ตถารุปมพพภยโต โสตติภาวปุตตมกัสูติ ฯ

ม. ๓๓ ถ้าอำนาจ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ข้อสอบปี ๒๕๖๓ ขั้ ม. ๒๖๔)

สเจ หิ อิสสรชนโน อุปายโกสลลปทฐจเนน อิสสรียพเลน สมณนาคโต หุตวา
รฐจวาสิอาทินั อตตสาธกานิ กิจจานิ อนุญชชเยย, โส อตตโน อาณุภาวั วิปฺพาเรตุ
สกุโกติ ฯ นิทสนนญเจตถ ที่ฃนิกายสส ปาฎิกวคเค จกกวตติสฺสุดั ๖^๑ ทพฺพหเนมิสส กิร
มหาราชสส เขฎฐกปุตโต กุมารโ ปิตุ โอวาเท สฺปติฎฐิจโต หุตวา จกกวตติวตตั
ปริปฺปุเรสิ ฯ กถั ฯ **ธมฺมิกั อารกฺขวารณคฺคตฺตี สัวิทฺหติ อนุโตชนสฺมึ พลกายสฺมึ**
ขตฺติเยสฺ อนุยฺนฺเตสฺ พฺราหฺมณคหปติเกสฺ เนคมชานปทาเส^๒ **สมณพฺราหฺมณเส**
มิกปกฺขีสุ จ,^๓ เต สฺขีเต เจว นินฺนฺตฺราเย จ กตฺวา อารกฺขติ โคเปติ, เตสั ภยานิ อวารติ
นปฺปวตฺเตติ, เย อชนา โหนฺติ เตสั ฃนั อนุปฺปเทติ ยั **นิสฺสาย** เต ปรวีหีสาสมฺภูจปิ กั
มิจจาชัว น ปโยเชนฺติ, เย สมณพฺราหฺมณา ธมฺมิกา โหนฺติ^๔ มทปฺปมาทา ปฎิวิริตา, เต
กาเลน กาลั อุปสงฺกมิตฺวา กุสลากุสลมฺปิ สาวชฺชานวชฺชมฺปิ อตฺถานตฺถมฺปิ ปริปฺุจฺฉติ
ปริปฺญหติ^๕ ยั อฺกุสลั สาวชฺชญจ ตั อภินิวชฺเชติ, ยั กุสลั อนุวชฺชญจ ตั สมาทาย
วตฺเตติ ๖^๖ ตโต ตสฺส เตชานุภาโว เจว กิตฺติสทฺโท จ สพฺพทิสาสฺ อภิปตฺถริสฺ ๗^๗ เย เต
นคเรสฺ ขตฺติยา วา ปฎิวิราชานो วา ตั ปวตฺตี ปชานนฺติ, เตสฺ เอโกปิ เตน สทฺธิ์ ยฺคคฺคาหั
คหมานो วา นิปฺจจการั อฺกโรนฺโต วา นตฺถิ ฯ โส จาตุรฺงคิกั เสนั อากทฺตฺติตฺวา ยั ยั นครั
ภชติ, ตตฺถ ตตฺถ อนุวตฺตนั ปฎิลภิ ฯ โส ธมฺมิเกน อุปาเยน จกกวตฺติรชฺชั อฺปาปฺุณิ

^๑ ดูรายละเอียด ที่.ปา. ๑๑/๓๕/๖๕.

^๒ **เนคมชานปทา** แปลว่า ผู้อยู่ในบ้านและชนบท ไม่พึงสับสนกับ **นิคมชนปทา** ที่แปลว่า บ้าน
และชนบท, ดังคำอธิบายว่า ตตฺถ เนคมาติ นิคมนิวาสินโน ฯ ชานปทาติ ชนปทวาสินโน ฯ (ที่.อ. ๑/๔๔๐)
เนคม (นิคม+ณ) วิ. นิคเม วสตีติ เนคโม, ลบ ณ, พถทริ อี เป็น เอ ฯ **ชานปทา** (ชนปท+ณ) วิ. ชนปเท
วสตีติ ชานปโท, ลบ ณ, พถทริ อี เป็น อา ฯ (ดู ปทฺฐปสิทฺธิ, อธิบายสูตร ๓๖๕, ๓๗๖-๗) มีคำอธิบายในแง่
ความหมาย อนุโตชนสงฺขชาติ ... ปุตฺตทารั, **ขตฺติยาติ** ชาติขตฺติยา ฯ **อนุยฺนฺตาติ** อนุคามินโน เสวกา ฯ
ขุ.สฺสุด.อ. ๓๗๙. **อนุยฺนฺตาติ** วสวตฺติโน ฯ ที่.อ. ๓/๑๗๗.

^๓ อันโตชน พลกาย กษัตริยั อนุยฺนนต์ พฺราหฺมณั คหปตี ประชา ชี มิกปักษี

^๔ ขนฺติโสฺรจเจ นิวิฎฐา

^๕ สำนวนพระสูตรว่า ก็ ภาเน กุสลั ก็ อฺกุสลั ก็ สาวชฺชั ก็ อนุวชฺชนฺติ ปริปฺุจฺฉติ ปริปฺญหติ ฯ

^๖ บางสำนวนว่า ตั วตฺตสมาทานั กตฺวา ภาเวติ ฯ

^๗ **ข้อสังเกต:** ท่านแต่งจักรวรรดิวัตร เป็นปัจจุบันกาล แทรกไว้ระหว่างอดีตกาล

สมุทฺทปริยนต์ จ ปจวี ปสาสิตุ อสกุชฺช, โน อาณาย ๕ อิหิ กิณฺจาปิ ปรมปรมาถ, ตตฺถิสฺสรียาภิวทฺถณฺนฏตฺส ปน อุบายโกสลลฺล อตฺถปรีทีกํ สาธกํ โหติ ๕

สาสนจกฺเกปิ พุทฺโธ ภควา อิหิ อุบายโกสลลฺล ปทฺฐจฺานํ กตฺวา เวเนยฺยานํ ฌมฺมํ เทเสนฺโต เตสํ อชฺฌาสยสฺส กาลสฺส จานฺุรูป ฌมฺมํ เทเสติ ๕ กถํ ๕ เย ชนา อกฺุสเลหิ ฌมฺเมหิ อฺุสนฺนสนฺตนา โหนฺติ, เตสํ สํเวคํ อุปฺปาเทตฺวา อกฺุสลานํ ฌมฺมานํ ปทานตฺถาย ทฺุจฺริตํ ตสฺส จ ผลํ ทสฺเสติ, เย กฺุสเลหิ ฌมฺเมหิ อฺุสนฺนสนฺตนา โหนฺติ เตสํ ปีติปาโมชฺชํ อุปฺปาเทตฺวา ภยฺโยโส มตฺตตาย กฺุสลานํ ฌมฺมานํ สฺมาทานตฺถาย สฺุจฺริตํ เจว ตสฺส จ ผลํ ทสฺเสติ, เย ชนา มฺุทฺกาธิมฺุตฺติกา โหนฺติ, เตสํ ทิฏฺฐจฺมฺมิกตฺถํ เทเสติ, เย มชฺุฌิมาธิ-มฺุตฺติกา โหนฺติ เตสํ สฺมฺปรายิกตฺถํ เทเสติ ๕

ยทา เต ติกฺุขาธิมฺุตฺติกา โหนฺติ ตทา เตสํ ปรมตฺถํ เทเสติ ๕ อปิจ ยาทิสฺเส กाले ยาทิสฺโส ฌมฺโม เทเสตฺพุโป ตาทิสฺเส กाले อนฺุรูป ตาทิสฺ ฌมฺมํ เทเสติ ๕ เตน หิสฺส ภควโต สาสนํ สฺปฺปาภฺุทฺทริยคฺุณํ โหติ ยํ อนฺุปฺปฏิปชฺุชนฺุโต ปฺฏิปตฺติยานฺุรูปํ ผลํ ลภฺติ ๕ ตปฺปจฺุจยา จ ภควติ สทฺุทฺสาสมฺุปนฺนา ภควโต **อนฺุตฺโตโร ปฺริสทฺุหมฺุสสารเถติ** เนมิตฺตกนามํ อํกํสุ ๕ อิติ โส ภควา อิหิ อุบายโกสลลฺล ปฺฏิจฺจ ยาวชฺุชตนา เทวมนฺุสฺสานํ อตฺถาย หิตาย สฺุชฺาย จ พุทฺุทฺสาสนํ โลกํ ปตฺติฏฺุจาเปติ ๕

ม. ๓๔ สมเด็จพระบรมบพิตร (พระมหาอภิวัตร วิจารณ์ธมฺโม, รวบรวม, ๐๐๕/๑๘)

มหาราชา ปน อิมินา อุบายโกสลเลน สมฺุหนาคโต รฺุฏฺุสฺสาภฺุทฺุทฺุณี อิจฺุจมาโน สฺมฺยานฺุรูปฺเส เนติปเวณิรฺุฏฺุสฺปฺปาสเนสฺ กฺุสโล หุตฺวา อตฺตโน รฺุฏฺุสฺส เจว ทฺุยฺยานํ จ อุปฺปชฺุชิตพฺุภยนฺุตรายํ ปฺฏิเสธิตุํ กฺุสโลปายํ อจินฺุตฺติ ๕ ยํ ยํ หิตานฺุหิตํ โหติ สาตฺถํ ตํ ตํ อุบายโกสลเลน อุปฺปาเทตฺวา จิรฺุฏฺุจิติกํ เอกรชฺุชํ กาวเรติ ๕ ตสฺมา หิ สฺุพฺุเพ ทฺุยฺยรฺุฏฺุจ-นิวาลิโน ทฺุยฺยา อีทิสฺส^๑ มหาราชวรสฺส เมตฺตาทิปารมฺิ นิสฺสาย สฺุชิตา หุตฺวา ุทฺุทฺุณี วิรฺุทฺุหิ เวปฺุลลํ ปาปฺุณฺุสฺ ๕ อฺุจฺุคฺุตฺตรนิกาเย จตฺุกฺุณิปาเต ุทฺุตฺถเจตฺุ^๒ ภควตา

^๑ **อีทิสฺส** ศัพท์เดิมเป็น **อีที** (อิม+ทิส+ภฺุวิ, ลบ ม ทีฆะ อิ เป็น อี แปลง สฺ ที่สุดธาตุเป็น อี ลบ ภฺุวิ) ลง ส ันฺุฎฺุจิวัดฺุติ (ดู ปทฺุรูปฺลิตฺติ, สฺุตร ๕๘๘), ควรเลือกใช้รูปศัพท์ที่คุ้นเคย เช่น **อีทิสฺส**

^๒ ผิดหลักการเรียง จ ศัพท์, บัณฺุชิตพิงพิจารณา จ ศัพท์ที่เรียงไว้เป็นลำดับที่ ๔

คุณนุญเจ ตรมานาน	อุขุ คจฉติ ปุงคโว
สพพา ตา อุขุ คจฉติ	เนตเต อุขุ คเต สติ
เอวเมว มนุสเสสุ	โย โหติ เสฏฐสมมโต
โส เจ ฌมม จรติ	ปเคว อิตรา ปชา
สพพ รฎจ สขุ เสติ	ราชา เจ โหติ ฌมมิโกติ ๙ ^๑

อัย โข ปเนตถ ทุตติยมงฺคลวิเสสกา โหติ ๙

๘ ฎฐาภิपालโนปายกถา

ม. ๓๔ พระราชจริยารฎฐาภิपाल (ปรับจาก พระมหาอภิวัตร รวบรวม, ๐๐๕/๒๐)

ฎฐาภิपालโนปายติ ปเนตถ ๙ รฎจ อภิपालติ เอเตนาติ ฎฐาภิपालโน, ฎฐาภิ-
पालโน จ โส อุปาโย จาติ ฎฐาภิपालโนปาย ๙ ทยฺยานมินุทฺสส ปเนวรูปุ ราชจริยา-
ฎฐาภิपालโนปาย ราชานาจกฺกสฺส เจว สพพชชาย จ หิตาย สุขาย ปรมเตชานุภาเวน
กตราชกิจจํ นาม โหติ ๙ อิถยจ ตสฺส รตนโกสินุทฺมทานครการาปนโต ปฎฺจาย สตตฺสฺสปริ
เอกวิสตีมสฺส สํวจฺจรสฺส ปฎฺจายปทมาสโต ปฎฺจาย ยาว รตนโกสินุทฺมทานครการาปนโต
ปฎฺจาย สตตฺสฺสปริ ทวาวิสตีมสฺส สํวจฺจรสฺส สาวนมาสา^๒ กตราชกิจจํ อahrtiva
วณฺเณตพฺพ ๙

พฺพุทฺชจกฺกภาเค ปน ยทา อคฺคิ มุตโต ราชเคหปฺปริเวเณ สิริรัตนสตฺถารามะ พฺพุทฺช-
มหามณิรัตนปฎฺธิมากรุโปสธาคารสฺส สมิปํ จิตํ มหาชเนน สกฺกตํ ปุชิตํ พฺพุทฺชวรงฺคณฺ-
ปาสาทํ ทหติ, ตทา โส ทยฺยานมินุโท อคฺคิภยา ปมฺจเจตฺวา เอตํ พฺพุทฺชมหามณิรัตน-
ปฎฺธิมากรํ หราเปตฺวา อคฺคิภยกฺเขมฎฺฐาเน อมรินุทฺวินิจฺเจเย นาม ภาทฺทปฺปิเส
ปติฎฺฐาเปตฺวา ปุนทิวเส อคฺคิภยฺปสมกาละ ปุน ยถาปติฎฺฐิตฎฺฐาเน ปติฎฺฐาเปสิ, ตสฺส จ
มหามหํ การะสิ ๙ เอวรูปะ สปฺปฎฺธิภยกาละปิ โส พฺพุทฺชสาสนสฺสมาหิตะ หุตฺวา
พฺพุทฺชสาสนิเกหิ มานิตํ ปุชิตํ พฺพุทฺชมหามณิรัตนปฎฺธิมากรํ ว มนสิกโรติ อนุสฺสรติ
อวาชฺเชติ ๙ อิทมฺปิ พฺพุทฺชสาสนิกานํ ปิติปาโมชฺชมาวหิติเยว ๙

น เจส เภวลํ พฺพุทฺชสาสนสฺสมาหิตะ โหติ, อถโฆ พฺพุทฺชสาสนาภิปนุโน หุตฺวา
นคฺรราชสีมามณฺฑลิสฺสรสฺส อฎฺจจฺจเตชารุทฺสส นาม ปุตฺตสฺส พฺพุทฺชสาสนะ สามเณร-

^๑ อัง.จตุกก. ๒๑/๗๐/๙๙.

^๒ ตั้งแต่ กันยายน ศก ๑๒๑ ถึง สิงหาคม ศก ๑๒๒.

ภาเวน ปุพฺพชฺช ทาเปสิ ๗ อิทมปี **กลฺยาณ นีเวสเณตฺติ** จานสงฺคหํ คจฺจติ ชนนานญจ “อยมฺปี มหาราชา พุทฺธสฺสสนฺโน โหติ พุทฺธมามโกเยวติ อภินิเวสมาวหติ ๗

ราชาณาจกฺกาเค เจส ปุตุตฺตานํ วุฑฺฒี อากงฺขนฺโต สงฺคหํ กโรนฺโต สิปปุคฺคหณฺตถาย ปุตุเต ยฺุโรปเทสฺส เปเสสิ ๗ เตปีสฺส สิปปุคฺคหณฺตถาย เปสิตฺตปุตุตฺตา กาลานุรูปฺเณ อุกฺคหิตฺติสิปปา หุตฺวา ทยฺยรฏฺฐํ นีวตฺตีสุ ๗ นินทานวตฺถุมหิปี วุตฺตํ ชตฺตिय-มหาสาลาปี คหปติมหาสาลาปี ปุตุตฺตนตฺตุนฺหํ สงฺคหํ กโรนฺตา ตกฺกสิลาเยํ ทิสาปาโมกฺขสฺสาจริยสฺส สนฺติกํ สิปปุคฺคหณฺตถาย อเปสยิตฺถาติ ๗ เอวํ มาตาปิตโร นาม ปุตุตฺตานมฺนุกมฺปนฺตา สงฺคหํ กโรนฺตา สิปปิ ลิกฺขาเปนฺติเยว ๗ เอวรฺูโปยํ ปุตุตฺตสงฺคโห **สิปปิ ลิกฺขาเปนฺตฺติ** จานสงฺคหํ คจฺจติ นาม ๗^๑

สพฺเพปีสฺส ปุตุตฺตา อุกฺคหิตฺติสิปปา อตฺตโน อตฺตโน สมฺปตฺตจฺจาเน จิตฺตา, ยานิ สมฺปฺปนฺนานิ กิจฺจานิ, ตานิ อนิกฺขิตฺตตฺตฺตรา หุตฺวา กโรนฺติ ๗ เตปีสฺส ปุตุตฺตา จกฺกวตฺติโน รณฺโณ ปารมีธมฺมาลงฺการูปฺมปุตุตฺตา วีย ปรมเตชานุกาवालงฺการูปฺมา ปรมเสนปฺมทฺทนา โหนฺติ ทยฺยรฏฺฐมณฺฑลโคปกา ทยฺยรฏฺฐวาลโคปกา ๗ จกฺกวตฺติสฺสฺสฺสฺสฺส เตปี **ปโรสฺสสฺส โข ปนฺสฺส ปุตุตฺตา อหฺสฺสฺส สฺสุรา วีรจฺจรฺูปา ปรมเสนปฺมทฺทนาติ**^๒ วณฺณิตเมว ๗ อิจฺเจวํ ราชจริยวตฺตํ มหานิสฺสํ โหติ รฏฺฐาภิปาลโนปายปทฺฏจฺานภฺุตํ ๗

ม. ๓๕ ฝ่ายราชอาณาจักรนั้น (พระมหาสงฺสูน ฐมฺมวโรโต, พ.ศ. ๒๕๕๕-๕๖)

อาณาจกฺเก ทิ ปุพฺเพ ชตฺตिय มหาราชา ทยฺยานมิโนโท ฐมฺมิกํ รฏฺฐาภิปาลโนปายํ ปริปุเรนฺโต อตฺตโน โอรเส ปรมสมยสงฺฆาตํ สิปปิ ลิกฺขาเปตฺตุ ยฺุโรปเทสฺส^๓ เปเสสิ ๗ ยทา จ โอรสา สพฺพลิปฺปปารคฺุ โหนฺติ ตทา สพฺเพ อนุปุพฺเพเนน โปราณกทิกฺฎจฺานคฺุ คณฺหนฺตา อตฺตโน อตฺตโน นครํ ปจฺจาคมฺิสฺ ๗ วุตฺตญฺเหตุํ ตสมฺมิ ตสมฺมิ วตฺถุนิทาเน “เย ชตฺตियมหาสาลา วา พฺุราหฺมณมหาสาลา วา คหปติมหาสาลา วา สพฺพกิจฺเจสุ ปณฺหิตา โหนฺติ สมตฺถา, เตสุ เอเกโก, ยํ ตกฺกสิลาเนครํ นิคเมสุ มหาชนํ อนุสฺสาสนฺตสฺส ทิสาปาโมกฺขชาจริยสฺส วสนภฺุจฺานภฺุตํ ตทา สพฺพชเนหิ จ อติวีย ครฺุกตํ โหติ มานิตํ, ตสมฺมิ

^๑ **กลฺยาณ นีเวสเณตฺติ** กิตฺติ **สิปปิ ลิกฺขาเปนฺติ** กิตฺติ เป็นหน้าที่ของบิดามารดาที่พึงปฏิบัติต่อบุตร ตามหลักทศ ๖ ดังบาลีว่า อิมเหิ โข คหปติปุตุตฺต ปณฺจหิ จาเนหิ ปุตุเตน ปฺุรตฺติมา ทิสา มาตาปิตโร ปจฺจจฺุภฺุจิตา ปณฺจหิ โข จาเนหิ ปุตุตฺตํ อนุกมฺปนฺติ ปาปา นีวาเรนฺติ กลฺยาณ นีเวสเณตฺติ สิปปิ ลิกฺขาเปนฺติ ปฏฺิวุเปเน ทาเรน สมฺโณเชนฺติ สมเย ทายชฺช นียยาเทนฺติ ๗ (ที.ปา. ๑๑/๑๙๙/๒๐๓)

^๒ ที.ปา. ๑๑/๓๕/๖๕.

^๓ หรือ **ยฺุโรป อิติ ทยฺยภาสาย**

วินาสेतูกาโม จาตุรงคิกเสณิโย ยุทฺธสฺสชฺช กตฺตฺปาสโน เยน สากิยา ตทาภิมุโข คจฺจติ ตทา ทฺวิภฺชตฺตํ กุสโลปาเยน ตํ ปฏิกฺขิปี นิวารยิ ๙^๑

อปัจ สตุถา เย ฅาตกา ติตฺถิยปฺกนฺตา, เตสํ ปจฺเจกํ ปรีหารํ อทาลิ ๙ เตหิ ฅาตเกหิ ฅมฺมวินเย ปพฺพชิตฺตกาเมหิ ยถา อญฺเฆหิ ติตฺถิเยหิ ฅมฺมวินเย ปพฺพชิตฺตกาเมหิ จาตุมฺมาเส ติตฺถิยปรีวาโส จริตฺพุโป ตถา น ติตฺถิยปรีวาโส ๙^๒ ยทา เต ฅาตกา ปพฺพชฺชายตฺถาย อาคจฺฉนฺติ ตทา เต ปพฺพาเชสิ ๙ ตสฺมา หิ ฅาตกา อญฺเฆหิ วิสฺสาส- ปรมมา โหนฺติ สุขทฺทุกฺเขสุ จ สหภาคี สุขานฺุททายโน กรณฺิเยสุ พลานฺุปฺททายโน ๙ ยถา หิ อสมฺปนฺนสาโข รุกฺโข วาเตน ปหโต สณฺุจาทํ น สกฺโกติ น จิรสฺเสว วินาสํ ปาปฺุณาติ ตถาเยว อญฺเฆตโก ชโน ๙ จกฺกวตฺติราชาปี ยตฺถ กตฺถจิ คจฺฉนฺโต ฅาตีสาลโหิตฺเทหิ เจว อมจฺเจหิ จ ปรีวฺโต หุตฺวา อคมาสิ ๙

โก ปน วาโท อญฺเฆสุ ชเนสุ ๙ ยสฺส ปน ฅาตีสงฺคโห อกตฺปพฺพโก โหติ โส อโยนิโส มนสิการกตฺตา อตฺตโน พลมฺุปจฺฉินฺุทติ ๙ เอตมฺสฺส ปราภาวโต มุขํ ๙ วุตฺตญฺเฆตํ ภควตา ปราภาวสุตฺเต

**ชาติถุโร ฅนถุโร
สณฺุจาทิมติมญฺเฆติ**

**โคตฺตถุโร จ โย นโร
ตํ ปราภาวโต มุขนฺุติ ๙^๓**

ตสฺมา หิ ฅาตีสงฺคเห สมานตฺตา จานานฺุรูปโต ปวตฺเตตพฺพา ๙

ม. ๓๘ อีกรประการหนึ่ง (พระมหาไพฑิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๓ ก.ย. ๕๖ ข้า ม. ๒๘๙)

อถวา ๙ โย หิ อญฺเฆสุส มิตฺตภูโต ปุคฺคโล มิตฺตภาวานฺุโลมโต อจฺรติ อตฺตโน มิตฺตสุส วรตฺราทิกตกาเล วา ปรีหานิปตฺตกาเล วา ตาหิ โหติ อวิปรีณามฅมฺโม อย์ มิตฺตฅมฺเม สมนํ จรติ นาม ๙ กิณฺุจาปี เหลส มิตฺโต ตสฺส ปุคฺคลสุส ฅาตโก น โหติ เตน ปน ทพฺุหํ เสวียมาโน ปียฅาตกสฺทิส โหติ ๙ โส ตสฺส ปุคฺคลสุส กิจฺเจ สมนฺุปนฺเน สกพฺเลน อฺุปตฺถมฺเภาโนโต ตํ สาเชติ เจว ตสฺมิณฺุจ สมนฺุปตฺติวิปตฺตี สมนฺุปตฺเต ตสฺส อนฺุตาปาหิ- จิตฺตสภาวํ ทสฺเสติ ๙ มิตฺโต จ พหุโส พหุปฺเปโท โหติ, สงฺเขปโต ปน ทุปฺเปโทเยว โหติ ปาปมิตฺโต เจว กลฺยาณจิตฺโต จ ๙ ตตฺถ ปาปมิตฺโต มิตฺตปฏฺิรูปโกติ อริยโหวาเรน วุจฺจติ กลฺยาณมิตฺโต ปน ทพฺุหมิตฺโตติ สงฺขํ คจฺฉติ ๙

^๑ ธ.อ. ๓/๕.

^๒ ดูรายละเอียดใน วินย. ๑/๑๐๐/๑๔๗.

^๓ พ.ธ. ๒๕/๓๐๔/๓๔๗.

เอตถ จ มิตตเสวนาปี ภาติमानนาปี วิสทิสสา โหนติ ๕ กถ ๕ ยงกณฺจิจิ ปุคฺคํ
 อตฺตโน ภาตํ มาเนนโต อตฺตโน ปิตุณา วา มาตฺยา วา สทฺธิ ปริยาปนฺนตาย มาเนติ,
 ยงกณฺจิจิ ปน อตฺตโน มิตฺตํ เสวมาโน ตสฺมึ ตสฺมึ กิจฺเจ สมานชฺฌาสยตาย เสวติ, सा ज
 मित्तसेवना परिहाणी वा वृक्षणी वा पापेत्तुं प्रविप्लव्णतेसु पाथिरपञ्जयेसु अतिसारगुता होति ५
 तस्मा पुत्रातीहि पापमित्तसेवना प्रविपाहिता वा गल्याणमित्तसेवना ज विनीता होति ५
 गल्याणमित्तโต ज भोकस्मपทาย ज्ञेव โลกियโลกुत्तरगुताय कुณस्मपทาย ज
 वृक्षणिपञ्जयोติ ส่วนุณฺโติ होติ ๕ เตन लृत्तगल्याणमित्तโต यถारहं सङ्कहविधिना तं
 सङ्कण्हेय ๕

ม. ๓๘ และกัลยาณมิตรนั้น (พระมหามนตรี ขนฺติสโร, ๐๐๑/๓๘ ซ้ำ ม. ๒๘๙)

เต “ภอกสมฺปตฺติยา จ्ञेว โลกियโลกุत्तरสงฺฆาตาย จ कुณสมฺปตฺติยา
 วृक्षणिปञ्จยगुताति ส่วนุณฺโติ โหนติ ๕ ตस्มา โย गल्याणमित्तํ เสวति, โส जानानुरुเปन
 ทานาतिสงฺกहतฺตฺตวิธานेन तसस जित्तं कण्हेय ๕ อิथฺยहि สन्นิฏฺฐานं ทฏฺฐพฺพ ๕ ภควา
 สิงฺคาลมาณ्वํ นาม कथपत्तिपुत्तํ โววทฺโต สิงฺคาลสฺตฺเต เอตทโวจ “**ปญฺจहि โข
 कथपत्तिपुत्त जानेहि गुलपुत्तेन उत्तरा तिसा मित्तमज्जा पञ्जपुग्गतपुपा
 ताเนन पियवञ्चैन अत्तज्रियाय समानत्तตาย อวิสฺวาทนตาย जाति ๕**” อิจฺเจว
 มิต्तตฺตมเม สมานत्ตตา ยถारहं มิต्तตฺตฺตสฺส ปุคฺคเลสฺส ปวตฺเตตฺตพฺพา ๕

ม. ๓๙ อีกประการหนึ่ง (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๒๖ ส.ค. ๒๕๕๗ เทียบ ม. ๒๙๐)

อถวา ये ते ऐकस्मिं निकाये प्रियापन्ना शना प्रदुग्धगण्डेन पหृत्तरं अत्तत्तत्तं
 लक्ष्णं न वायमन्ति, अण्णमण्णसस पन अत्तं अनुरกฺขित्तुं वायमन्ति, ते त्पปริยาपन्ना
 त्तมเมสฺส สมนํ จรन्ति นาม ๕ นिकायปริยาपन्नेน हि अत्तत्तत्तं अनुरกฺขมาเนन प्रदुग्धि
 अनुरกฺขित्तपोयेव होति, ऐवं सति अत्तत्तत्तो जिरग्गจित्तโก होति ถาวโร ๕ सजे सो
 अत्तत्तत्तपण्णे सत्तत्तत्तो भवेय ज्ञेव प्रदुग्धेण गण्डेय, अत्तत्तत्तोपि नेव
 जिरग्गจित्तโก भवेय न ถาวरो ๕ तत्तरायं อุปमा ๕ **เสยฺยถาปี นาม तโย वा जत्ताโร वा
 तारुण्णतगा अण्णमण्णं निससय जित्ता, तेसฺ ऐโก वा तेव वा เกนจิ
 अपนित्ता โหนति, सेसा त्पพฺพลา หุตฺวา अण्णमण्णं सन्ธาเรत्तुं न सकोหนति, खिปปमेव
 गुमियं पत्तन्ति, ऐवं समपत्तिทं ทฏฺฐพฺพ ๕** त्तมपत्तกาถाय ปกิณฺณกवคฺเค อयमतฺतोपि
 นितฺติฏฺโฐ

๑ ที.ปา. ๑๑/๒๐๒/๒๐๔.

ปรทุกขุปธานน

โย อตตโน สุขมิจจติ

เวรสัคคัสสฏโ

เวรา โส น ปริมัจจตีติ ๙^๑

ม. ๓๙ เหตุตั้งนั้น สมเด็จ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๑๕ ธ.ค. ๒๕๕๕ หน้า ม. ๒๙๐)

เตน ภควา อญญมณฺณสฺส อตถํ อนฺรกุขิตฺตํ ภิกฺขุสงฺฆสฺสปี คหฺนุจคณฺณสฺสปี
โธวาทมทาสี ๙ ตตถ ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทินฺโนวาทโต สนฺนิฏฺฐานํ ทฏฺฐพฺพํ ๙ กถํ ๙ ภควา ทิ
“อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุณา เมตตํ กายกมฺม...เมตตํ วจิกมฺม...เมตตํ มโนกมฺมํ ปจฺจุปฺปฏิจิตฺ
โหติ สฺพหฺมจารีสุ อวิ เจว รโห จ...เย เต ลาภา ฐมฺมิกา ฐมฺมลทฺฐา อนฺตมโส
ปตฺตปริยาปนฺนตตมฺปิ ตถารุเปหิ ลาเภหิ **อปฺปฏิวิทฺตโกคิ** โหติ, สีลวเนตฺติ
สฺพหฺมจารีหิ **สาธาณโกคิ...สีลสามณฺณคโต** วิหฺรติ สฺพหฺมจารีหิ อวิ จ รโห จ...
ทิกฺขุสามณฺณคโต วิหฺรติ สฺพหฺมจารีหิ อวิ เจว รโห จาติ อาทิสฺสุ^๒ เจว “ยาวกั๊วญจ
ภิกฺขเว ภิกฺขุ เย เต ภิกฺขุ เถรา รตฺตณฺณ จิรปพฺพชิตา สงฺฆปิตโร สงฺฆปริณายกา เต
สกุทริสฺสนฺติ ครุทริสฺสนฺติ มาเนสฺสนฺติ ปุชฺเชสฺสนฺตีติ...ปจฺจตฺตณฺณเยว สตี อฺปฺปฏิเปสฺสนฺติ
กินฺติ อนาคตา จ เปสฺลา สฺพหฺมจารี อาคจฺเจยฺยํ อาคตา จ เปสฺลา สฺพหฺมจารี ผาสฺ
วิหฺเรยฺยณฺติอาทิสฺสุ^๓ จ อาคตฺนเยหิ ภิกฺขุสงฺฆํ โอวทิ ๙

ม. ๓๙ และพระบรม (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๑๒ ก.ย. ๒๕๕๙ หน้า ม. ๒๙๐)

โย เหตุถ พุทฺธสฺส โอวาทอ คิหิณํ ทิปิตโ โหติ, ตตถ ลิจฺฉวีณํ วชฺชินํ เทสิเต
อปฺริหานิยธมฺมสฺสุตเต เอกจฺจอตถานุสาเรน สนฺนิฏฺฐานํ ทฏฺฐพฺพํ ๙ ตสฺส โอวาทสฺส อตฺถ
คณฺณภาเวน ปวตฺตํ วชฺชิปสาสนํ อนฺุโลเมติ ๙ กถํ ๙ ลิจฺฉวี วชฺชิ คณฺณภาเวน สมคฺคภูตา
วิชิตํ ปฺริหรีสุ ๙ น โกจิ ตตถ ปจฺเจกอิสฺสุโร อโหสิ, สนฺนิปาทกาเล ปน เอโก
คณฺณปมุขฏฺฐาเน ปตฺติฏฺฐิตอ อโหสิ, ตาทิสฺส คณฺณปมุโข วาเรน ปรีวตฺติ ตสฺมา สฺพเพ วาเรน
คณฺณปมุขา อหฺลํ ๙ เต สมคฺคา สณฺจาคารสาลาโย สนฺนิปตฺติสุ ยถาธมฺมํ กรณฺเณยานิ
วินิจฺฉินฺติสุ ๙ เตน พุทฺธโรวาทน เต อภิณฺหสนฺนิปาทา อหฺลํ สนฺนิปาทาพหฺลา
สนฺนิปาทกาเล สมคฺคา สนฺนิปตฺติสุ, ฎฺฐานกาเล สมคฺคา ฎฺฐจฺหีสุ, สมคฺคา วชฺชิกรณฺเณยานิ
กรีสุ, ยํ สามคฺคีธมฺเมน อปฺปณฺณตฺตํ โหติ, ตํ น ปณฺณาเปสฺสุ, ยํ ปณฺณตฺตํ โหติ, ตํ น
สมฺมุจฺฉินฺติสุ, ยถาปณฺณตฺเต โปราธเน วชฺชิธมฺเม สมหาทาย วตฺตีสุ, เย เต วชฺชินํ

^๑ พุ.ธ. ๒๕/๓๑/๕๓.

^๒ **สาราณียธรรม ๖** เมตตาคายกมฺมํ เมตตาวจิกมฺมํ เมตตมโนกมฺมํ สาธาณโกคิ/อปฺปฏิ-
วิทฺตโกคิ สีลสามณฺณคโต ทิกฺขุสามณฺณคโต (ที.ปา. ๑๑/๓๑๗/๒๕๗)

^๓ **อปฺริหานิยธรรม** ข้อ ๔, ๗ (อิง.สตุตฺก. ๒๓/๒๑/๒๒)

วชฺชิมหลลกา เต สกฺกโรสุ ฅรฺกโรสุ มาเนสุ ปุเชสุ เตสญจ โสตพฺพ มณฺเฬสุ, ยา ตา
 กุสิตฺถิโย กุลกุมาริโย ตา น โอฺกกุสฺส ปสฺยห วาเสสุ, ยานิ ตานิ วชฺชนี วชฺชิจเจติยานิ
 อพฺภนฺตรานิ เจว พาทิรานิ จ, ตานิ สกฺกโรสุ ฅรฺกโรสุ มาเนสุ, เตสญจ ทินฺนปฺพพฺพ กตปฺพพฺพ
 ฅมฺมิกํ พฺลึ โน ปริหาเปสุ^๑ ๕

ม. ๔๐ สมานตตตา (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒๗ ส.ค. ๒๕๕๔ หน้า ม. ๒๙๑)

อิติ ตปฺปฺริยาปนฺนฅมฺเมสุ สมานตตตา เอกนิกายปฺริยาปนฺนเนสุ ชเนสุ ยถารหิ
 ปวตฺเตตพฺพา ว ๕ อยํ **พหุปฺปิยตํ** ชเนติ ๕ พหุปฺปิยตา ปนายํ สพฺเพสํ นิกาย-
 ปฺริยาปนฺนानํ ชนानํ อตฺถาย หิตาย ปวตฺตติ, น เกวลํ ยสฺส กสฺสจฺจ นิกายสฺเสว อตฺถาย
 หิตาย ปวตฺเตยฺย ๕ กถํ ๕^๒ เย หิ สมานตตตาสมฺนาคตา โหฺนฺติ, เต เจ อปฺปฏฺจานา
 สิยฺ, อิสฺสรานํ ปิยา โหฺนฺติ, เตสํ สนฺติกา สงฺคหํ ลภนฺติ, สเจ สมานฏฺจานา สิยฺ,
 อญฺญมณฺญสฺส ปตฺติฏฺจา ภวิตุํ สกฺโกนฺติ, สเจ อิสฺสรา สิยฺ, อปฺปฏฺจานานํ
 ปกฺขภาวํ ลภนฺติ, เต ยานิ กานิจฺจ อิสฺสรานํ กิจฺจานิ สมฺปฺปนฺนानิ ภเวยฺยํ, ตานิ ภตฺติวเสน
 สกฺกจฺจํ กตฺวา สารุํกํ นิปฺพาเทนฺติ ๕ ตโต เนสํ กายิกายิ มนสิกาปิ^๓ สามคฺคิ อญฺญมณฺญสฺส
 ปิยภาวการณฺา สารุํกํ ปวตฺตติ ๕ อยํ หิ สามคฺคิ เยน สงฺเขน ปวตฺติตา โหฺติ, ตตฺถ วุฑฺฒิ
 วิรุฬฺหิ เวปฺลุล^๔ ปวตฺเตติ ๕ วุตฺตญฺเหตํ ราชสฺภาสิตญฺตํ

สพฺเพสํ สงฺฆญฺตานํ

สามคฺคิ วุฑฺฒิสาธิกาทิ

สงฺเขปโต ปน, โย พหุณฺนํ ชนानํ ปิโย โหฺติ, ตสฺส วุฑฺฒิเยว ปาฏิกงฺขา โน
 ปริหานิ ๕ ภควาปิ ปญฺจกงฺคฺตฺรสฺส อปฺริหานิยฅมฺมสฺตฺเต^๕ มหานามสฺส ลิจฺจวิโน
 เอตทตฺถาย ฅมฺมาวสมานเหติ กตฺตพฺพกิจฺจํ อุกฺทิสิ ๕ ตตฺรารยํ สรฺูปตฺโต ๕ เย เกจฺจ ราชานํ

^๑ สำนวนพระสูตรว่า วชฺชี่ สมคฺคา สนฺนิปตฺนฺติ, สมคฺคา วุฏฺจฺหนฺติ, สมคฺคา วชฺชិกรณฺียานิ
 กโรนฺติ, วชฺชี่ อปฺญตฺตํ น ปญฺญเปนฺติ ปญฺญตฺตํ น สมฺจฺฉินฺทนฺติ, ยถาปญฺญตฺเต โปราณฺเณ วชฺชិฅมฺเม
 สมาทาย วตฺตนฺติ, วชฺชี่ เย เต วชฺชนี วชฺชิมหลลกา เต สกฺกโรนฺติ ฅรฺกโรนฺติ มาเนนฺติ ปุเชนฺติ เตสญจ
 โสตพฺพ มณฺเฬนฺติ, วชฺชี่ ยา ตา กุสิตฺถิโย กุลกุมาริโย, ตา น โอฺกกุสฺส ปสฺยห วา เสนฺติ, วชฺชี่ ยานิ ตานิ
 วชฺชิจเจติยานิ อพฺภนฺตรานิ เจว พาทิรานิ จ ตานิ สกฺกโรนฺติ ฅรฺกโรนฺติ มาเนนฺติ ปุเชนฺติ, เตสญจ
 ทินฺนปฺพพฺพ กตปฺพพฺพ ฅมฺมิกํ พฺลึ โน ปริหาเปนฺติ ๕ (ที.ม. ๑๐/๖๘/๘๗)

^๒ ใช้ อถฺโข แทน กถํ ก็ได้ เป็น น เกวล... , อถฺโข เย สมานตตตาสมฺนาคตา โหฺนฺติ เต... ๕

^๓ บางแห่งท่านใช้ **มานสิก** เช่น กายิกเณ จ วาจสิเกณ จ มานสิเกณ จ สิลฺปสเมน (ที.อ. ๑/๒๒๗)

^๔ **วิปฺล** ค. กว้างขวาง, มาก **เวปฺลุล** นป. ความไพบุลย์

^๕ กุมารลิจฺจวิสุตฺร อง.ปญฺจก. ๒๒/๕๘/๘๘. เทียบ ม. ๔

ขตติย์ มุฑาภิสิทธิ์ อาทิ กตวา ยาว กุเลส ปจเจกาธิปัจจ กาเรนติ, ตาว อิสสรชนา
 อตติ, เตสฺ โย โภจิ กุลปุตโต **อุฎฐานวิริยาริทธิโกเคติ โภเคติ พาหาพลปริจเจติ**
เสทาวกขิตเตติ ฐมฺมิเกติ ฐมฺมลทุเทติ มาตาปิตโร เจว **ปุตตทาทาสกมฺมกร-**
โปรเส จ เขตตกมฺมหนุตสามหนุตสโพุหาระ^๑ จ พลิปฏิกคาหิกา เทวตา จ สมณ-

พฺรหฺมณฺเ จ สกฺกโรติ ครุฑโรติ มาเนติ ปุเชติ, ตเมณฺ มาตาปิตุอาทโย สกฺกตา
 ครุฑตา มาเนตา ปุชิตา กลฺยาณน มนสา อนุกมฺปนฺติ จิรํ ชีวํ ทีฆมายุํ ปาเลหิตี
 มาตาปิตุอาทียิ อนุกมฺปิตสฺส กุลปุตตสฺส วุฑฺฒิเยว ปาฏิกงฺขา โน ปริหานีติ ๕

ม. ๔๐ แม้พระเจ้าจักร (พระราชบัญญัติ, อบรมบาลีก่อนสอบ ๑/๒๕๕๙ ชั้น ม. ๒๙๒)

มหาราชา จตุรนต์มหาราษฏร^๒ ปจวิสุสโร หุตวา ฐมฺเมน จกฺกวตฺติรชฺชํ กาทเรตฺวา
 ราชานาย ปชํ อปีเพตฺวา ปุริตปารมียา มหาชนสฺส ปิยญฺจานิโย อโหสิ ๕ อิทธิวิสุส
 รญฺจปฺปสาสนํ พหิทฺธา อมิตฺเต ปฏฺฐิเสชิตฺถเจว อตฺตโน รญฺจํ อภิรกฺขิตฺถเจว ปชาย สามคฺคี
 อวาทํ อโหสิ ๕ สงฺเขปโต อสิณฺจิตฺตชาตเก นิสฺสนํ เวทิตพฺพํ ๕^๓

ม. ๔๑ ในอดีตกาล พระเจ้าพรหม (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๒/๓๐ ชั้น ม. ๒๙๒)

อดีตเต กิร ราชา พุรหมทตโต พาราณสิยํ รชฺชํ กาทเรตฺโต เอกํ สพฺพเสตํ ราชโภคํ
 หตฺถาชาเนยโปตํ ลภี, ตทาสฺส กิตฺติสทฺโท สกฺลชมฺพฺพีเป อพฺภคฺคโต ๕ อปรภาเค ตสฺส
 อคฺคเมเสสิ คพฺภินี อโหสิ ๕ ตสฺสา ปรีปากคพฺภกาเล พาราณสีราชา ทิวงฺคโต ๕ โภสฺลราชา
 ปนสฺส กาลกตภาวํ สุตฺวา “ตฺจจํ กิร รชฺชนฺติ มหิตฺยา เสนาย อาคนฺตฺวา นครํ ปรีวารสิ ๕
 นครวาสินฺ นศรทวารานิ ปิทฺทิตฺวา ทพฺพํ นครารกฺขํ อกฺสุ ๕ ตสฺมี สมเย เทวี ปุตฺตํ
 วิชಾಯิ ๕ โส มหาชนสฺส ลินฺจิตฺตํ ปคฺคณฺหนฺโต ชาโต, ตสฺมา “อสิณฺจิตฺตกฺมาโรติ นามํ
 กเรสิ ๕ ชาตทิวสโต ปญฺจาย ปนสฺส นาคฺรา อโนสฺกกิตฺวา สมคฺคา หุตฺวา ราชกฺุมารํ
 มงฺคลหตฺถินอ กุมฺภะ นิสฺสีทาเปตฺวา อาทาย โภสฺลรณฺญา สทฺธิ ๕ ชฺชมิตฺวา ปจฺจามิตฺเต

^๑ ศัพท์เหล่านี้ ท่านนำมาจากพระสูตร เป็นศัพท์เฉพาะที่ควรศึกษา, คำว่า สโพุหาร นี้
 สันนิษฐานว่าประกอบด้วย สห-วิ-โอ-หฺร, ยังค้นหาหลักฐานไม่พบ พึงเทียบกับคำว่า ไวหาร

^๒ จตุรนต์มหาราษฏร บทนี้น่าสนใจ, นักศึกษาพึงสังเกตว่า ถ้าใช้เป็นคุณนาม ท่านใช้คำว่า
 จาตุรนต์ ดังบาลี ที.สี. ๙/๑๔๓/๑๑๖ ว่า ราชา โหติ จกฺกวตฺติ ฐมฺมิโก ฐมฺมราชา จาตุรนต์ วิชิตาวิ
 ชนปทญฺจาวริยปฺปโต สตฺตรตนสมฺนฺนาคโต, อรรถกถา ที.อ. ๒/๖๒ แก้วว่า จาตุรนต์ตี ปฺรตฺถิมสมฺพฺทา
 ทินํ จตฺนุณํ สมฺพฺทานํ วเสน จาตุรนต์าย ปจฺวิยา อสิสโร ๕ ส่วนใน ที.อ. ๑/๓๖๘ ว่า จาตุรนต์าย อสิสโรติ
 จาตุรนต์ จตฺสมฺพฺทนต์าย ๕ จตฺพฺพิชฺชปฏฺฐิตาย จ ปจฺวิยา อสิสโรติ อตฺถโก ๕

^๓ ดูรายละเอียดใน พ.ชา. ๒๗/๑๖๑/๕๒, ชา.อ. ๓/๒๗.

ปราชยั ปาเปตวา โกสลราชานั ชีวคคาหัง คเหตุวา กรมร^๑ กตวา อาเนตวา ราชกุมารสสุ
 นิยยาเทสุ ๕ ราชกุมารโ ต โอวทิตวา อูโยเชสิ ๕ ตโต ปฏุจาย ราชกุมารสสุ อาณุภาโว
 สกลชมพุทีป ปตถริ ๕ อญโณ ปฏิสตตุ นาม อฏุจัจจุ สมตโธ นาโหสิ ๕ (กาลสิกรฎุจสสุ
 อนนุตรสามนุโต)

ม. ๔๑ และพระราชกุมาร (พระมหาอภิวัตร, ๐๐๕/๒๔, ๐๑๐/๑๐๓, ข้า ม. ๒๙๒)

พาราณสิยั จ ปน ราชกุมารโ สตุตวสสิกกาลเอ อภิเสกั ปตวา อลีนจิตตราชา นาม
 หุตวา สเมน ฐมเมน ราชู กาทเรตวา ยาวชีวั สุขปุตโต อโหสิ ๕ สตุถา อิมั อตีตัง
 อาหริตวา ภิกขุสงฆสสุ โอวาทั อทาสิ ๕

อลีนจิตตัง นิสสาย	ปฏุจา มหตี จมุ
โกสลั เสนาสนุตุฏุจัน	ชีวคคาหัง อคาหิ
เอวั นิสสายสมปนโน	ภิกขุ อารทฐวีริโย
ภาวยั กุสลั ฐมมัม	โยคกมุขมสสุ ปตติยา
ปาปุณเณ อนุปุพเพน	สพพัสโยชนกขยณติ ๕ ^๒

ม. ๔๒ สมเด็จพระบรมพิตรพระราช (พระมหานพพร อริยญาณ, ๑๕ มิ.ย. ๒๕๕๙)

ขตุติโย หิ มหารราชา ทยยานมินุโท ฌาตตุถจริยัม ปรีปุเรติ ๕ กถั ๕ ฐมเมน
 วีสานูวสิเก ปสาสติ, ฌานิสสรจาปนเนน ปคคหารเห ฌาตเก ปคคณหาคิ, เตสั ราชภฎุภาวั
 เทติ, อัย โข ปนสสุ ปคคหจริยา ๕ อุปลถจารี นิคคหารหัง นิคคณหาคิ, อัย โข ปนสสุ
 นิคคหจริยา ๕ อถวา เตสั วิสสาสิกกภาวั เทติ, เนว อีสสรียยสวเสน เต อฏุฎิยติ หรายติ
 ชิคุจจติ ๕

อิทเมตถ วีสานูวสิกันนั โภชนทานัน รณญา กตัม ทฏุสพพัม ๕ ยทา รณโณ ปญญาส
 วสฺสานิ ปรีปญณานิ โทหนติ รฎุจวาสิ มหามหัง กโรหนติ, ตทา โส มหุลลกตธานัน นิปจจการัง
 ทสฺเสติ เตสั อญชลี ปคคณหาคิ, เตสญจ โผสิตพพสุคนุโฑทกั เทติ ๕ อัย ปนสสุ จริยา
 เขฎุจจาปจายนฐมโมติ สงขัม คจจติ ๕ โส ทหตรธานปี อตตนา สทฐี ปรีฎุยชนัน เทติ,
 เมตตาสมปนโน เตสั นิปจจการัง ทสฺเสนุทานัน ภตตเวตตณัน จ วรั จ โอวาทญจ เทติ ๕ อัย
 ปนสสุ ฌาตตุถจริยา ๕

^๑ กรมร (ป.) เชลย, ชนผู้จะพึงตายด้วยมือแห่งศัตรู วิ. สตุตุนัน กเรน มริตพโพติ กรมโร
 (พจนานุกรม มคธ-ไทย หน้า ๑๗๖)

^๒ พุ.ชา. ๒๗/๑๖๑/๕๒.

๘ กรุณาภกตา

ม. ๔๓ ความมีกรุณาได้ชื่อว่า (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๑๘ ก.ย. ๒๕๕๙)

กรุณาภกตา ปเนตถ ๕ การุณญตา^๑ นาม กรุณาย ภาโว ๕ กรุณา เหาสา พุยณชนโต
 อตถโต จ เวทิตพพาเยว ๕ ตตถ พุยณชนโต ปรทุกุเข สติ สาธุนํ หทยกมปนํ กโรติ, กั
 สุขํ รุณฐตีติ วา กรุณา^๒ ๕ อตถโต ปน ปรทุกุขาปนยนกามตา กรุณา นาม ๕^๓ อัยํ หิ
 วิหเสาย อุชฺฐวิปฺจจณีภฺภูตา ญญณมญฺญสฺส จ อตฺถจริยา ย พลวปฺจจยภฺภูตา โหติ ยาย
 สมฺนนาคโต ปุคฺคโล ญญเยหิ วิเสสโตโร โหติ ๕ ปกตียา หิ ชนฺนิกาเยสฺส อีสฺสรธา อนตฺมโส
 กุลเชฏฺฐกาปิ กรุณาวิหริโน โหหนฺติ ๕ อัยํ กรุณา ปุคฺคลวเสน อปริมาณว ว ปวตฺตติ ๕
 ตตถ อุกฺกฏฺฐโต ตาว ๕ อาณาจกฺเก ขตฺติโย ราชา กรุณาการณาเยว รมฺมจฺวาสิหิ อติกนฺโต
 โหติ อติมานิโต ๕ ยถา มาตาปิตโร อตฺตโน ปุตฺเตสฺส กรุณายนฺติ เตสํ หิตกฺกรา โหหนฺติ,
 เอวเมว โสปิ ราชา รมฺมจฺวาสิสฺส กรุณายติ, เตหิ สทฺธิ สฺमानทุกุขสฺส^๔ โหติ ๕ ยสฺมา เจส
 กรุณาสมาคโต โหติ ตสฺมา ฐมฺมญฺจิตโต โหติ อปฺกฺขปาตี^๕ น จนฺทา โทสา โมหา ภยา
 อคตํ คจฺจติ รมฺมจฺวาสิโน จ สุขทุกุขํเยว มนสิกโรติ ๕

^๑ ในคำว่า การุณญตา มีปัจจัยในภาวตฺทิตชฺชนกัน ๒ ตัว ได้แก่ ญฺย และ ตา ปัจจัย, ญฺย
 ปัจจัยที่ลงนั้นไม่ได้เพิ่มความหมายพิเศษอะไร แต่ใช้ในอรรถสํกตฺถ มีความหมายเท่าเดิม วิ. กรุณาเยว
 การุณญ (กรุณานันแหละ ชื่อว่า การุณญ) (ดู ปทรูปสัทฺธิ, อธิบายสูตร ๓๘๗), ฟังสังเกตว่า ปัจจัยที่ใช้ใน
 อรรถสํกตฺถ ท่านวิเคราะห์ด้วย เอว ศัพท์

^๒ กํ ในที่นี้แปลว่า ความสุข (สุขฺเข), ในที่นี้ท่านต้องการให้ “ก” ออกไปแฝงอยู่ในศัพท์ว่า
 กรุณา, คัมภีร์เอกักรโกส (คาถาที่ ๒๐) ท่านว่า กํ มีความหมาย ๓ อย่างได้แก่ สุขฺเข (ความสุข) ชฺเล
 (น้ำ) สีเส (ศรัทธา), ตัวอย่างตามแนวเอกักรโกสฎีกา เช่น ๑) สุขฺเข เช่น น กํ สุขนฺติ อกํ ทุกุขํ. ตํ นตฺถิ
 เอตฺถาติ นาโก, สคฺโคติ อตฺโต (สวรรณ) ๒) ชฺเล อุกฺกมฺหิ เช่น เกน อุกฺกเกน ตริตฺทโพ อติทุกฺกมิตฺทโพติ
 กนฺตาโร (ทางกันดาร) ๓) สีเส เช่น กํ สีสํ ติจฺจติ เอตฺถาติ กณฺโจ (คอ)

^๓ นิท.อ. ๒/๔๒๙; สฺงคฺห.ฎีกา. ๑/๑๐๖-๗. วิสฺสุทฺธิ. ๒/๑๒๒, ๑๔๐; อภิ.วตฺตาร. ๑/๗๖ เทียบ ม. ๑๔๙.

^๔ สุขทุกุข ที่มาพร้อมกับ สฺमान ท่านนิยมเรียง สุข ขึ้นก่อน เช่น สฺमानสุขทุกุโข (ม.อ. ๒/
 ๑๖๑), สฺमानสุข-ทุกุขภาเวน (ที.อ. ๓/๑๘๔), แต่ที่ไม่ได้มาพร้อมกับ สฺमान บางแห่งท่านก็เรียง ทุกุข
 ขึ้นก่อน เช่น อเตเนตฺถ ทุกุขสุขปฏฺิปกฺขญฺตํ ตติยเวทณํ ทีเปติ (นิท.อ. ๑/๒๐๑)

^๕ ในหนังสือวิสุทธิธรรมรค ภาค ๑ ว่า อคฺคสุขฺเขปิ ตสฺมี อปฺกฺขปาตชนฺนี อุกฺเปกฺขา (วิสฺสุทฺธิ.๑/๒๐๕)

ม. ๔๔ ที่สุดจนทรง (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๙ ก.ย. ๒๕๕๖)

อนุดมโส กทาจปี โส สยัเยว รฏฐวาสิโน ปริคคหิตุ อญญาตกเวเสน^๑ นิภขมิตวา
 วิจารณ์ ๕ (นิทสนนญเจตถ กตถจิจ อฏฐกถาย วตถ ๕) ยทา ปจจามิตตา ปจจปฏฐิจิตา นคร
 ปริวาเรนติ ตทา รฏฐวาสิโน ภยํ สัวริตุ เสน อากกัฒมิตวา นิภขมิตวา ยุทฺธิ กโรติ ๕
 อีทิสเมตํ ปนปฺปนํ ภวติ ๕ เอวํ หิสฺส กรุณา อปริมาณาว ปวตตติ ตสฺมา โส รฏฐนิวาสิท
 อติกกนโต โหติ อติมานโต ๕

ม. ๔๔ ควรได้รับอภัยและรับความยกย่อง (พระธรรมวโรดม, น. ๒๙๓, ๓๒๙)

ปชาย อภยทานญเจว อภิสมภาวนญจ ลภิตุ ยุตโต, เสยยถาปี มานุสกาณ
 เทวตา ๕ ตปฺปจฺจยา เจส โลเกหิ สมฺมตเทวราชาติ สมฺมานโต โหติ, ยํ ยํ กุสลํ มหาชเนน
 ตสฺเสว มหาราชสฺส ภยโยโส มตฺตตาย วุฑฺฒิกาวาย อุกฺทิสฺส กตํ โหติ อุปจิตํ, ตสฺส
 ตสฺเสว ปตฺติยา อรหฺภูโต ๕

ม. ๔๔ ในฝ่ายศาสน (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒ ก.ย. ๕๔, ๑๘ ก.ย. ๒๕๕๙)

พุทฺธจกฺเก ปน ภควาปี เอตเทว กรุณํ ปฏฺฐิจ ธรรมานกกาลโต ปฏฺฐาย ยาวชฺชตนา
 พุทฺธสาสนิกานํ สรณํ โหติ สกฺกโต ครุกโต มานโต ปุชฺชิต ๕ กรุณา เจสา ภควโต
 โพธิสฺสตฺตกาลโต ปฏฺฐาย ปารมิปฺรณสฺส ปจฺจโย โหติ ยา เหตุสมฺปทาย เอกเทสฺภูโต
 มหากฺรณาสมาโยโคติ สงฺขํ คจฺฉติ, ผลสมฺปทาภุตสฺส จ อนฺุตตรสพฺพญฺตญฺญาณาว
 โพธสฺส ปจฺจโย โหติ ๕ โส ภควา อภิสมฺโพธิโต ปฏฺฐาย ยาว ปรีนิพฺพานา มหากฺรณาย
 นิยฺยโต หุตฺวา เตสฺส เตสฺส คามนิกมาทิสฺส จาริกญฺจรมาโน เวเนยฺยานํ ฌมฺมํ เทเสตฺวา เต
 อุปนิสฺสยานุรูปโต โลกียสมฺปตฺติมฺปี โลกุตฺตรสมฺปตฺติมฺปี ปาเปสิ ๕ आयฺหปรีโยसानเป
 พาพุทฺทคิลาโน ปรีนิพฺพานมญฺจเก นิปนฺโน หุตฺวา กิณฺจาปี ตสฺสํ รตฺติยา ปรีนิพฺพายิสฺสติ,
 สุกฺททปรีพุทฺทชกฺสฺส ปน ฌมฺมํ เทเสตฺวา อรหฺตตํ ปาเปสิ ปจฺฉิมสาวกภาวํ ปฏฺฐิลากฺสิ ๕
 อยมฺปน ยถาวุตฺโต อตฺถิ ภควโต สตฺเตสฺส ปวตฺตมหากฺรณาย ยาวมหนฺตภาวปรีทึปก ๕

ม. ๔๔ เพราะเหตุนี้ พระองค์ (พระธรรมวโรดม, น. ๒๙๓, ๓๒๙)

อิตฺติปี โส ภควา ยาวชฺชตฺตนา พุทฺธสาสนิกานํ สรณมฺุตตมํ โหติ, อิมเมวตฺถํ
 สนฺธาเยตํ มงฺคลกิริยาย วจีสจฺจจาธิฏฺฐาเน วุตฺถํ

^๑ คนปลอมตัว ใช้ -เวเสน, เทวตาปลอมตัว ใช้ -วณฺณน

มหากาญณีโก นาโถ	อตุถาย หิตาย สุขาย สพุพปาณิน
ปุเรตวา ปารมี สพุพา	ปตุโต สมโพธิมุตตม
เอเตน สจจวชเชน	มา โหนตุ สพุพพุททา ๗

ม. ๔๕ ฝ่ายพุทธจักร (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒ ต.ค. ๒๕๕๘)

พุทฺธจกฺกภาเค หิ มหาราชา ทยยานมินโท มกุฏราชกุมารมุตฺตสฺส มหาวิชารวฺชสฺส
 ปุตุตฺตสฺส พุทฺธสาสนเ ภิกขุภาวตฺถาย อุปสมฺปทํ อุนฺชานิ, เอตถ จ กรมขุนสงขลา
 นครินทร์ อิติ ลทฺธาภิธานสฺส มหิตลตฺถุยเตชสฺส ปุตุตฺตสฺส ปจฺฉานุกตฺตสามเณรภาวตฺถาย
 ปพฺพชฺช^๑ อุนฺชานิ ๗ สเจ หิสฺส ปุคฺคสิกฺกาวัตโต อิมํ จริยํ อุปปริกฺเขยฺย เอรํ ปจฺจกฺขโต
 ชานาติ “อัยํ ปุตุตฺตสงฺคหฺมตฺตา โหติ กลฺยาเณ นิเวเสนฺตํ อาคตฺถฺจฺจเณ อุนฺโตคฺชาติ^๒ ๗
 เอตถ ปน ตโต อธิกตฺรํ ปโยชนํ วิชฺชติ ๗ กถํ ๗ อัยํ อาณาจกฺกํ เจว พุทฺธจกฺกํ จ
 ทพฺพหสมฺพนฺธภาวูปคตานิ กโรติ ๗ ยํ มหาราชา มหาทานปริจฺจาเคน พุทฺธสาสนํ
 อุปตฺถมฺภตฺติปิ เจตฺติยวิหाराทโย มาเปตฺติปิ ปจฺจยลาเภหิ ภิกขุสงฺฆํ อุปฏฺฐหฺตฺติปิ ตํ
 ยาวมฺหนตฺตมฺปิ, น ปน ปุตุตฺตานํ พุทฺธสาสนเ อุปสมฺปทาย อุนฺชานเนน สทิสํ โหติ ๗ ยา
 ตสฺส ตถาจริยา อาณาจกฺกพุทฺธจกฺกานํ สมฺพนฺธภาวูปคมนปจฺจโย โหติ สา ภียโย ตฺถฺจฺจ
 อุปฺปาเทติ ๗ โปราณิกา เถรา มณฺเวย ยถาวุตฺตํ การณํ ปฏฺิจจ อโสภสฺส มหาราชสฺส ปุจฺฉ
 วิสฺสชฺเชนฺตา เอตทโวจฺจํ กิณฺจาปี มหาราช ตฺวํ ทสพฺลสฺส สาสนเ มหาปริจฺจาคํ ปริจฺจชิ
 อาณาจกฺเก จ ฐมฺมกฺขนฺธสมานิ จตุราสีตฺติฎฺฐปวิหารสฺสสฺสานิ มาเปสิ, น ปน สาสนสฺส
 ทายาทฺติ สงฺขยํ คจฺฉสิ, โย หิ โภจิ มหาราช อตฺตโน โอรสํ ปุตุตฺตํ ปพฺพาเชติ อัยํ วุจฺจติ
 มหาราช ทายาทฺติ สาสนสฺสชาติ^๓ ๗ เตน โส มหาราชา มหิณฺทํ นาม ปุตุตฺตํ ภิกขุณํ สนฺติเก
 อุปสมฺปทํ อลาเภสิ สงฺฆมิตฺตํ นาม ธีตฺรํ ภิกขุณินํ สนฺติเก ๗ เต อุโภ ลงฺกาที่ปี คนฺตฺวา
 ปจฺมํ ตตฺถ พุทฺธสาสนํ ปตฺติฏฺฐาเปสฺสุ ๗

^๑ ปพฺพชฺชา อิตฺ., ปพฺพชน นปฺ., ปพฺพาชน นปฺ.

^๒ อุนฺโตคฺ = อุนฺโตคตฺ แปลง ต เป็น ฐ, แต่บางมติว่า คาค ฐาตุในอรรถว่าตั้งอยู่ อ ปัจจัย,
 รัสสะ วิ. อุนฺโต โอคาคตฺติ อุนฺโตคธํ โอคธํ, คาค ปตฺติฏฺฐายํ, อ, รัสสะ. (จุฬชาติปุจฺจยไซตฺติกา, หน้า ๗๒)

^๓ โย หิ โภจิ มหาราช อทฺโฒ วา ทลิตฺทโท วา อตฺตโน โอรสํ ปุตุตฺตํ ปพฺพาเชติ, อัยํ วุจฺจติ มหาราช
 ทายาทฺติ สาสนสฺสชาติ ๗ (วินย.อ. ๑/๕๐)

พुरुหุมาตี^๑ วุจจนฺติ, ตเถว ปจวิสุสรา ราชานोปี เมตตาวีหารธมฺภาวโต ปชาย เทวาทิ
สมฺมตา โหนฺติ, ตสฺมา เต สมฺมตเทวาทิ วุจจนฺติ ฯ

ม. ๔๙ คุณธรรมข้อนี้ (๑ พระเมธีวราภรณ์ วรทสฺสี, แต่ง ๒๘ มิ.ย. ๒๕๕๔)

อัย เมตตตา พุทฺธสาสนเน อิจฺฉิตพฺพาเยว โหติ, ฌมฺโม จ วินโย จ สุวากฺขาโตติ
ปริทีปกา โหติ ฯ วุตฺตมฺปิ เอตํ สุวากฺขาโต ภควตา ฌมฺโมติ ฯ सा साสนपฺฏิปत्ติยา
มฺลภูตาทิ ปลฺลิตพฺพา ฯ

ม. ๔๙ คุณธรรมข้อนี้ (๒ พระมหาอภิวัดร์ โรจนธมฺโม, รวบรวม, ๐๐๕/๓๐)

อัย ทิ เมตตตา พุทฺธสาสนเน อิจฺฉิตพฺพา โหติ, सा ज भक्वता तेषीते पण्णत्तो
ธมฺมวินโย สุวากฺขาโต โหตีติ อตฺถปริทีปกา สายํ เมตตตา ภควตา ฌมฺมปฺฏิปत्ติยา
ปทฺฏจกภาเวण “**อจฺจราสงฺฆาตมตฺตํปี เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เมตฺตจิตฺตํ อาเสวติ ภาเวติ
มนสิกรโติ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อริตฺตชฺฌาโน**^๒ **วิหริติ สตฺถุสาสนฺกรโ อวาทกรโ อโหมฬํ
รฏฺฐปิณฺทํ ภูชฺชติ โก ปน วาโท ये नं พหุสิกรโหนฺตีติ**^๓ ปลฺลสฺสฏฺจา^๔ โหติ ฯ ตสฺมา
เมตฺตจิตฺตํ มนสิกรโหนฺโต สตฺถุ อวาทานุสาสนิยา อนฺรูปปฺฏิปทํ ปฺฏิปชฺชติ นาม ฯ

ม. ๔๙ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๑๑/๕ ทำยเล่ม)

สมฺมาสมฺพุทฺโธ ทิ ฌมฺมเทสนาชนนตฺถาย อตฺถปฺปตฺติยา อนฺรูบฺโต เวเนยฺเย
อิมสฺมึ ทฺวิธเมตฺตาสงฺฆาเต ฌมฺเม นิโยเชติ ฯ กถํ ฯ ยํ โอิทิสฺสผรณา เมตฺตตา
ภาเวตพฺพาติ วุตฺตํ, ตตฺริทํ นิทสฺสนํ โหติ ฯ ปพฺพชิตปฺกฺเข ตาว อิทํ ทฺฏฺจพฺพํ ฯ สมฺมา-
สมฺพุทฺโธ “**อุปชฺฌาเยน ภิกฺขเว สทฺธิวิหริกมฺหิ สมฺมา วตฺติตพฺพนฺติอาทิกานิ**^๕ **วตฺตานิ
ปณฺญาเปสิ ฯ ตตฺรารยํ สรฺูปตฺโต ฯ อุปชฺฌาโย ทิ ปีตา ปฺตฺเตว อตฺตโน สทฺธิวิหริเก สมฺมา
วตฺเตยฺย, ตํ เมตฺตตาเยยฺย ปิยาเยยฺย, ตถา อาจฺริโยปี อนฺเตวาลิเก, สทฺธิวิหริกาทโยปี
อุปชฺฌายาทีสุ สมฺมา วตฺเตยฺยฺเยว เต สพฺเพว อตฺตนา กาทพฺพวตฺตภาเวण อณฺณมณฺณสฺส
ภารคฺคาหา ภเวยฺยํ ฯ คหฺฏฺจปฺกฺเขปี ทฺฏฺจพฺพํ ฯ สมฺมาสมฺพุทฺโธปี ปฺตฺตาทินํ คิหิณํ ปฺตฺเตน**

^๑ แต่งเป็น **พुरुหุมาตี** เป็นเอกวจนะ เพราะมุ่งที่พระพรหมผู้สร้างเท่านั้น ไม่ได้มุ่งพระพรหม
ทั่วๆ ไป

^๒ **อริตฺตชฺฌาโนติ** อตฺถจฺจชฺฌาโน อปริจฺจตฺตชฺฌาโน วา ฯ (องฺ.อ. ๑/๙๓)

^๓ องฺ.เอก. ๒๐/๔๔-๔๕/๑๒.

^๔ **ปลฺลสฺสฏฺจา** ประกอบรูปผิด, แก้เป็น **ปลฺลสิตา** หรือ **ปสฺสฏฺจา** [ป+ปลฺล+ต]

^๕ วินย. ๑/๘๒/๙๑.

ปรตุติมา ทิสา มาตาปิตโร ปจจุปฏฐาตพพชาติอาทิก^๑ โอวาทำ อทาสี ๕ ตตฺรรายํ สรุปรตุโถ ๕
 ปุตโต ภารณาทีหิ อตฺตโน มาตาปิตุนํ ปจจุปฏฐานํ กเรยฺย, มาตาปิตโรปิ ปาปา
 นิวารณาทีหิ อตฺตโน ปุตฺตํ อนุกรมเปยฺยํ, ตถา อนุเตวาสิปิ อุปฏฐานาทีหิ อตฺตโน
 อัจจริยานํ, อัจจริยาปิ วินยนาทีหิ อตฺตโน อนุเตวาสิ, สามิกโก สมมานนาทีหิ อตฺตโน
 ภริยาย, ภริยาปิ กมฺมนตฺตสฺสวิทหนาทีหิ อตฺตโน สามิกํ, กุลปุตฺโต ทานาทีหิ อตฺตโน
 มิตฺตามจฺจานํ, มิตฺตามจฺจาปิ ปมตฺตรกฺขณาทีหิ กุลปุตฺตํ, อยิริโก^๒ ยถาพลํ กมฺมนต-
 สฺสวิตานาทีหิ อตฺตโน ทาสกมฺมกรานํ, ทาสกมฺมกรปิ ปุพฺพฏฐานาทีหิ อตฺตโน อยิริกํ,
 กุลปุตฺโต เมตฺตาทายกมฺมาทีหิ สมณพฺรหฺมณานํ ปจจุฏฐานํ กเรยฺย, สมณพฺรหฺมณปิ
 ปาปา นิวารณาทีหิ กุลปุตฺตํ อนุกรมเปยฺยํ ๕

ยํ โอนทิสฺสผรณา เมตฺตา ภาเวตพพชาติ วุตฺตํ, ตตฺริทำ นิทฺสสนํ โหติ ๕ สมฺมา-
 สมพฺพุโธ หิ อนาคตา จ เปสลา สพฺรหฺมจฺจารี อาคจฺเจยฺยํ, อาคตา จ เปสลา
 สพฺรหฺมจฺจารี ฬาสฺส วิหเรยฺยนฺติ^๓ ปจฺจตฺตญฺเวย สตี อุปฏฺฐเปยฺยนฺติ อาทินา นเยน

สพฺเพ ตสนฺติ ทณฺทสฺส สพฺเพสํ ชีวิตํ ปิยํ

อตฺตานํ อุปมํ กตฺวา น หเนยฺย น ฆาตयेตี^๔

อาทินา นเยน จ ภิกฺขุ อนุสาสตี ๕ อิติ สมฺมาสมพฺพุโธ เวเนยฺเย อิมิสฺสํ ทฺวิธ-
 เมตฺตตาย นิโยเชตฺถุ กาลเณ กาลํ ฐมฺมเทสนํ อทาสี ๕ อานิสฺสโต ปเนสา เมตฺตา อตฺตโน
 เจว ปเรสญจ อตฺเถ สาเชตี ๕ กถํ ๕ เยน หิ เมตฺตา อาเสวิตา โหติ ภาวิตา พหุสฺสีกตา, โส
 สฺขํ เสตี ปฏฺวิวีเนตฺตามาโต อุปสนฺตปฏฺวิโฆ อปฺปฏิหโต จ โหติ อคฺยาทิสญฺชาตฺนตฺรรายโต^๕
 อารกา โหติ มนุสฺสชาตินํ จ ปิโย โหติ ๕

ม. ๕๐ เมื่อพรรณนาถึงผล (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๒๖)

อานิสฺสโต ปเนสา เมตฺตา อตฺตโน เจว ปเรสญจ อตฺเถ สาเชตี ๕ อตฺตโน ตาว ๕
 เยน หิ เมตฺตา อาเสวิตา โหติ ภาวิตา พหุสฺสีกตา, โส สฺขํ เสตี พฺยาปาเทนาสมฺมุฏฺโง โหติ

^๑ ที.ปา. ๑๑/๑๙๙/๒๐๓.

^๒ อยิริก (ป.) เจ้านาย

^๓ พุ.ธ. ๒๕/๒๐/๓๒.

^๔ เรื่องเดียวกัน (พุ.ธ. ๒๕/๒๐/๓๒.)

^๕ **อคฺยาทิสญฺชาตฺนตฺรรายโต** [อคฺคิ+อาทิ], อาเทศ อิ เป็น ย, พยัณชนะซ้อนกัน ๓ ตัว ลบพยัณชนะที่มีรูปเสมอกัน
 เทียบ อคฺยาการํ (ปทฺรฺปสฺสิทฺธิ, สุตฺร ๕๖)

มหาราชา อิมินา อุปาเยน ทยยรรฎุเจ กุลปุตตา เจว กุลชิตโร จ อตตโน อตตโน
 สพพกิจจัน^๑ โกวิทา โหนติ สมตถา, สพเพหิ กลยาณชเนหิ ภวิตพพ, สกกา อตตโน
 ชาติภูมิย์ ภตติยา ปาตุกมมาย จาติ จินเตนโต ยุขนาทินิ สิกขาย มูลนิธิ^๒ จเปสิ ๕
 อนตมโส เย วิเทสิกา ชนา อตตโน อตตโน ชีวิต กปเปตุมปี วณชชกมม กาทุมปี
 ทยยรรฎุจ อากตา เต ตตถ รมณยา ทินน รมมิภัง รกขาวรรณคตติ ลภิตวา นิรูปสคคา
 หุตวา ผาสุ วสนติ ๕ สาสนูปถมภเน โส มหาราชา พุททมามโก หุตวา มหชฌาสโย
 พาหิรสาสนิกสส อนุคคหนตถัง สาสนกัจจปยุตต์ อารามัง การาเปตु สกั ภูมิ ปริจจชิ ๕ เนว
 เกวล ๕ เกจปี หตถีสสาทโย ตีรจจนา อตถิ, โส หิ สพพฐาเนส เตส รมมิภัง อภยทานัง
 อทาสี ๕ เสยยถีท ๕ นีติปญญตติ เตน เกนจ หตถีสสาทโย พุพพกาเล น ฆาเตตพพา
 กิจเจส จ น ปโยเขตพพาติ ปกาสิตา โหติ ๕ อปรัง ปน สพเพส สมนมทนีย โหติ ๕ กถ ๕
 ตสส ปุพเพ สัณณโต สพเพส ปิติปาโมชชสงฆาตสมมิมทนชนนสมตถโก ภาติวส-
 สนนิปาโต เจว สหชาติโปสนนญจ อตถิ, ตัง สตถุ ภาติสนนิปาเต ปากภู ภาวิสสตีเยว
 ปจจุปปนนาตีตกาเล จิท มหจจริย โหติ จิรสส ติสสตีติ เวสสนตราชตเก ทสสิตัง
 ปกขชรสสธาราปวสสาปนัง วिय ๕ เย เตน เมตตาย อนุคคหิตา โหนติ เตสปี ตสมี
 ตีพพา ภตติ เจว คารโว จ อตถิ, เอวรโป เหส กลยาณ คุณ นานาปเทเสส
 อพุกคจจติ, ตสมา โส ขตติโย มหาราชา มหาชเนน อีทิส รฎุจวาสิท สทธี วิสสาสิโก
 ราชา น สลโภติ ปสสิโต โหติ ปคคหิต ๕

๘ ปฏิสนุถารกถา

ม. ๕๑ ปฏิสนุถารกถานัน (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๒๘+ท้ายเล่ม หน้า ๙)

ปฏิสนุถารกถาติ ปเนตถ ๕ อยมสสา อตถวณณนา ๕ ปฏิสนุถาเร กุสโล
 ปฏิสนุถารกถา, ตสส ภาโว ปฏิสนุถารกถา ๕ ปฏิสนุถาโร นาม สงคโห ปฏิสนุถารณัง
 กถาสลลาโป จ, กิริยโต ปนาย อตตโน สนติภัง อากตสส อากนตูกสส อนตมโส กถายปี
 กาทพโพ โหติ ยา **สมมิมทนาติ** วุจจติ ๕ เอตตกาปี สมมิมทนา ปฏิสนุถารกัจจัง สาเชติ,
 อากนตูกสส ตุมมิจิ อุปปาเทติ, ภियโย มิตตีสณนิจิตยตถาย สนถวพฐนตถาย จ

^๑ สพพกิจจัน เป็นฉนัญญูวิภตติ ใช้ในอรรถสัตตมีวิภตติ แปลว่า ไน, มีหลักการว่า ฉนัญญูวิภตติใช้ในอรรถแห่งสัตตมีวิภตติในทีประกอบด้วยบทที่มีอรรถว่าฉลาค เป็นต้น (ดู ปทรูปสิทธิ, สูตรที่ ๓๑๗)

^๒ คำว่า **มูลนิธิ** พระมหาโพธิวงศาจารย์ ท่านใช้ศัพท์บาลีว่า **มูลปติฐจา** (ดู ม. ๒๙๕)

สงฺคโหปาโย โหติ^๑, ตสฺมา มิตฺเตน มิตฺตสฺส กาทพฺพกิจฺจภาเวน **ปิยวชฺชนฺติ** นาม
จตุสงฺคเหสุ สงฺคหิตา โหติ ๒

สา จ น เกวลํ มิตฺเตน มิตฺตสฺส กาทพฺพาเยว, อถโข อีสฺสเรหิปี อตฺตโน สฺนฺติเก
อนฺโตชนานํ อสฺสาทปฏฺฐิลาภาย อญฺเญสมฺปิ สมฺภาวนชนนนาย^๒ จ กาทพฺพา, ตสฺมา
ราชธมฺมภาเวน อปฺเรสุปี จตุสงฺคเหสุ **วจาเปยฺยฺนฺติ** นามเนน สงฺคหิตา โหติ ๒ อปิ จ น
เกวลํ กถาย ปฏฺฐิสฺนฺธารโรวะ, ปฏฺฐิรูปกาเล ปน วตฺถุหิ ปฏฺฐิสฺนฺธารโรวะ กาทพฺโพ ๒ โส หิ
ปฏฺฐิสฺนฺธารโรวะ ยถากาฆานุรูปานํ ปานโมชนาวสธาทีนํ ทานวเสน วตฺถุหิ กาทพฺโพ โหติ, อयํ
วุจฺจติ **อามิสฺปฏฺฐิสฺนฺธารโรวะ**, อปิ จ สงฺคหสงฺขาตํ ปฏฺฐิสฺนฺธารํ ธมฺเมเนน ปวตฺตาเปตํ ยุชฺชติ ๒

อิทํ เจตฺถ นิสฺสนํ ๒ ยํ ปฏฺฐิสฺนฺธารการโก อาคนฺตฺกสฺส อตฺตโน สฺนฺติกํ อาคนฺตสฺส
ยถาสภาวโต สมานตฺตตตาย สงฺคณฺหาติ, ตถจ อตฺตโน อนฺรุปี สมฺมานนฺมปิ อาทรมฺปิ
ปฏฺฐิลาภะติ, อิทํ **ธมฺมปฏฺฐิสฺนฺธารโรวะ** นาม ๒^๓

ม. ๕๒ การปฏิสนธานนี้ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒๑ ก.ย. ๒๕๕๙)

อโย หิ ปฏฺฐิสฺนฺธารโรวะ พุทฺธูปาทพฺพกาเลปี โปราณกปณฺธิตานํ สมัจฉินฺโณว
โหติ,^๔ เต ปเนตํ เย เต อาคนฺตฺกกา สุวาคตา วา โหนฺตุ ทูราคตา วา เตสมฺปิ วตฺตภาเวเนน
กาทพฺพํ มณฺเณน ๒ นิสฺสนํ เจตฺถ โภทิสฺตตฺถฺเตน เวสฺสนฺตเรเนน ชุชฺชกสฺส นาม
พฺรหฺมณฺสฺส อตฺตโน เทว ทารเก^๕ ยาจิตฺตุ อาคนฺตสฺส เจว สกฺกสฺส^๖ เทวราชสฺส มทฺที^๗ นาม

^๑ มิตฺตีสฺนฺธิจฺตยตฺถาย สฺนฺถวพฺรหฺมณฺสฺส จ สงฺคโหปาโย โหติ ตรงกับภาษาไทยในหนังสือ
พระมงคลวิเสสกถาว่า “เป็นอุบายเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ เพื่อตั้งอยู่ในไมตรี และทวีความสนธิยิ่งขึ้น”

^๒ ปลูกความนิยม

^๓ โส ปเนส ปฏฺฐิสฺนฺธารโรวะ “ปฏฺฐิสฺนฺธารโก อาคนฺตฺกานํ จานานุรูปเนน อตฺตทานํ ทสฺเสยฺย, เต จ อาคนฺต
ตฺถก จานานุรูปเนน สมฺภาวนมานนาทราทีภาวํ ปฏฺฐิลาภะติติ เอวมาทินเยหิ กาทพฺโพ โหติ, อโย วุจฺจติ
ธมฺมปฏฺฐิสฺนฺธารโรวะ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๕/๓๑)

^๔ โส อาคนฺตฺโกปี กลฺยาณจิตฺโต วา โหตุ ปทฺฐจฺจิตฺโต วา, ตสฺส กิจฺจวเสน กตฺตพฺโพเยว โหติ ๒
(พระเทพปริยัติโมลี, แต่งเป็นตัวอย่างในสำนักวัดโมลีโลกยาราม, พ.ศ. ๒๕๕๔)

^๕ ฟังระลึกถึงคาถาพันว่า **ชาลี กณฺหาชิโน จูโก** (ขุ.ชา. ๒๓/๑๐๙๔/๓๘๗)

^๖ ภาษาไทยว่า ท้าวฆวณ ตรงกับศัพท์บาลีว่า **มฆวา** (มฆ+วณฺตุ) วิ. มฆํ วุจฺจติ ธนํ, ตํ ปน
สทฺธาสงฺขาตํ มฆํ อสฺส อตฺถิติติ มฆวา, ผู้มีทรัพย์คือศรัทธา (ส.ฎี. ๑/๓๕๙) แจกแบบ ภควณฺตุ ศัพท์ เช่น
มฆวาโต ที่แปลว่า แห่งท้าวฆวณ

^๗ นักเรียนมักแต่งผิดเป็น มทฺรี

ราชเทวี ยาจิตุ์ พุราหุมณณณณ^๑ อาคตสสุ จ กโต ปฏิสนุถาโร ๕ ตทา หิ โส
เวสสนุถโร ตสสุ ตสสุ นานปปรการุ ปฏิสนุถารุ อกาลิ ๕ กถ ๕ โส เตน เตน สหฐี มฐุ
สมโมทนีย กถ กเถสิ^๒, ปาเท **ปกฺขาลลสิ**^๓, **อสุสมปทสฺส** อนโต ปเวเสสิ, วรานิ **วนมฺล-**
ผลานิ วิจิณฺตวา โภเชสิ, **คิริคพฺภรภถ**^๔ สิต ปานีย ปาเยสิ^๕ ๕

พทุฐปปาทกาเลปิ พทุฐน ภควตา ปฏิสนุถารคารโว เทลิตโตเยว ๕ ตสฺมา อัย
ปฏิสนุถาโร ปพฺพชิตนปิ กาทพฺโพ โหติ ๕ กถ ๕ อาคนฺตูกสฺส อาวาสฺ สมฺปตฺตสฺส
อวาสิกกฺวเตน ภิกฺขุณา วตฺตภาเวน ปฏิสนุถาโร กาทพฺโพเยว ๕ กิณฺจาปี อนนฺนุณฺดาตานิ
ปุกฺคลานิ อนามภฺจปิณฺทปาททานे สทฺธาเทยฺยวิปาตานิ เจว เกสชฺชกรณสงฺฆาตํ
เวชฺชกมฺมํ จ ปฏิกฺขิตฺตานิ โหนฺติ, สเจ ปน เต อาคนฺตูกา หุตฺวา อาวาสฺ อาคจฺเจยฺยํ, เต
ปฏิสนุถารารหาเยว โหนฺติ, ภิกฺขุ อญฺเจะหิ^๖ วา อญฺเจะหิ วา ยถิจฺจิตฺเทหิ อามิเสหิ เต

^๑ สำนวน “ปลอมตัว” นี้ ฟังทราบว่าเป็นที่นิยมใช้ศัพท์เฉพาะ กล่าวคือ คนปลอมตัวใช้ -เวเสน, เทวดาปลอมตัวใช้ -วณฺณเนน (พระมหาชัยศรี กิตติปัญโญ, น. ๓๗)

^๒ ดูรายละเอียดใน ซาตกฏจกถา มหานิปาตวณฺณนา (ชา.อ. ๑๐/๕๕๙) ท่านเล่าไว้ในคาถาว่า

สุวาคตนฺเต มหาพฺรหฺเม	อโถ เต อพฺรหฺม
อนโต ปวิส ภทฺทนฺเต	ปาเท ปกฺขาลยสฺส เต
ดิณฺฑุกานิ ปิยาลานิ	มฐฺเก กาสมาริโย
ผลานิ ชุทฺทกปฺปานิ	ภฺยช พฺรหฺเม วริ วริ
อิหฺปิ ปานีย สิต	อภถ คิริคพฺภร
ตโต ปิว มหาพฺรหฺเม	สเจ ตฺว อภิกฺขุชฺชิตฺติ ๕

^๓ **ปกฺขาลลสิ** [ป+ขล โสธนมฺหิ (จฺราทิกณฺเ) +ณฺ ปัจจยฺในกตฺตฺวจาก+อิ+ส อาคม], กิริยาศัพท์นี้เป็นกตฺตฺวจาก เช่น **ปกฺขาลลตฺวาติ** ปาเทเนว ปาทำ โหวิตฺวา ๕ (ม.อ. ๓/๔๔๐) ข้อความนี้ ในเวสสันดรชาดกใช้ศัพท์ว่า **ปกฺขาลยสฺส** (ท่านจงล้าง) ในเวสสันดรที่ปณี (หน้า ๓๔๙) อธิบายว่า **ปกฺขาลยสฺสฺติ** โหวหิ สฺจ กโรหิ ๕ ในเหตุกตฺตฺวจาก ได้รูปว่า **ปกฺขาลาเปสิ, ปกฺขาลาปิ**

^๔ **คิริคพฺภรภถ**, คิริ-คพฺภร-อภถ, คำว่า **คพฺภร** แปลว่า ที่คงไว้ซึ่งช่องทางไป, ได้แก่ ถ้า วิ. คตฺ คพฺภตฺติ คพฺภร, คพฺภ ชาติ ในความทรงไว้, อร ปัจจย, แต่ในเวสสันดรที่ปณีว่า หมายถึง หุบเขา คือ อธิบายว่า คิริคพฺภรภถ ปพฺพตฺกฺจฺจิตฺ อาคตฺยา นทียา อภถ ปานียนฺติ วุตฺต (เวสสันดรที่ปณี, หน้า ๓๕๐)

^๕ ปา ชาติ (ภ.) ด้วยอำนาจ อ แปลง ปา เป็น ปิพ, แปลง พ เป็น ว คือ แปลง ปา เป็น ปิว นั่นเอง (ปทฺรปฺปสิทฺธิ. ๔๔๔, สทฺทนีติ. สุตฺร ๙๔๙), ด้วยอำนาจปัจจยฺเนื่องด้วย ณ แปลง อา เป็น อาย, บทสำเร็จในกตฺตฺวจาก จึงเป็น **ปิวติ** ในเหตุกตฺตฺวจาก จึงเป็น **ปาเยติ** เป็นต้น, นักเรียนมักแต่งผิดเป็น ปิวาเปติ

^๖ **อญฺเจะ** (ป.) เสบียงกรัง, ของที่เก็บสะสมไว้เพื่อเลี้ยงชีวิต

สงฺคหิตฺตํ ลภนฺติ, ยทฺธิ วา ปน เต คิลานา ภเวยฺยํ, เตสํ ยํ วา ตํ วา เกสชฺชํ กตฺวา ทาทํ^๑
 ลภนฺติ ๕ โทโส เหตุถ นตฺถิ ๕ สเจ ปน ภิกฺขุหิ เมตฺตจิตฺเตหิ หุตฺวา ปจฺจโปกการภฺตํ อามิสฺ
 อนาสีสมานะหิ ตถารูปํ กตํ สียา, เอตํ กุสฺลํ โหติ ๕ ภควตาปิ อຍံ ปฏฺิสนุถาโร วตฺตภาเวน
 กโต โหติ ๕ กถํ ๕ พุทฺธกาเล เหตุํ วตฺตํ ยํ อญฺญทေสิกา ภิกฺขุปริสา เตมาสํ วุตฺถวสุสา
 ปวาเรตฺวา ภควนฺตํ ทฏฺจํ อากนฺตฺวา ภควนฺตํ อุปสงฺกมตฺติ ๕ ภควา ตโต ตโต อากเตหิ
 อากนฺตฺเกหิ ภิกฺขุหิ สทฺธิ การณานุรูปโต ปฏฺิสมมโหมตฺติ (กจฺจิ ภิกฺขเว ชมนนฺยํ กจฺจิ ยาบนฺยํ
 กจฺจิตฺถ อปฺปกิลมเถน อทฺธานํ อาคตา กุโต จ ตุมฺเห ภิกฺขเว อากจฺจณตฺติ อาทินา วจเนน)
ม. ๕๒ แม้สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์เอง (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๕/๓๒)

ปฏฺิสนุถาโร จ นามะส ปกตฺติยา สมฺมาสมฺพุทฺธเรนปี วตฺตวเสน อากนฺตฺกานํ กรียเต
 เยว ๕ นิสฺสนนฺนเจตฺถ ทฏฺจพฺพํ ๕ ทิสาวาสินอ ภิกฺขุ นาม วุตฺถวสุสา หุตฺวา ปวารณาย^๒
 สตฺถุ ทสฺสนตฺถาย อากมฺสฺ, สพฺเพ เต สตฺถารา กตปฏฺิสนุถารา อหสิํ ๕ สตฺถา เตหิ สทฺธิ
 สลฺลปมานอ “กจฺจิ वो ภิกฺขเว ชมนนฺยํ, กจฺจิ ยาบนฺยํ, กจฺจิ คมนนฺยาทินฺนิตฺติ”^๓ เอวมาทิ-
 นเยเนว การณานุรูปโต ปุจฺจิตฺวา, เตหิ อารอจฺเจ, ตมตฺถํ ญตฺวา, เอกทา ปุณ
 ลิกฺขาปทปญฺญตฺติ ปญฺญาเปสิปิ, เอกทา โส ทพฺพทฺกรณตฺถาย อนุปญฺญตฺติ ปญฺญาเปสิปิ,
 ครุกญฺเจ ภเวยฺย, ลหุํ ปญฺญาเปสิ ๕ เอกทา โส อตฺถานุรูปเณ อนนฺกปริยาเยน
 อากนฺตฺกานํ โอวาทานุสาสนนฺ อทาสิ, เอกทา วิเสสปฏฺิสนุถารวเสน เตสํ เสนาสนานน
 ปญฺญาเปสิ ๕ เอกทา ปฏฺิสนุถาโร นามะส สมฺมาสมฺพุทฺธเรนปี อวิเสสโต สนฺตฺติกสมฺปตฺตทานํ
 ติตฺถียนนปี กรียเตเยว ๕

อากาเรยปิ, โส ปเนส ปฏฺิสนุถาโร กิจฺจวเสน อากาเรยหิ กาทพฺโพเยว ๕ อຍံ ปญฺจ-
 พลนฺนมญฺญตฺรา **อติถิพลีตฺติ** วุจฺจติ ๕ อติถิพลี จ นามะสา^๔, อตฺถโต, ยทา อากนฺตฺกา
 อตฺตโน สนฺตฺติกํ

^๑ ประกอบยาให้ตามความรู้ความเข้าใจ

^๒ แก่เป็น ปวาเรตฺวา เช่น อิทานิ วุตฺถวสุสา ปวาเรตฺวา สตฺถุ สนฺตฺติกํ คมฺิสฺสามาติ (ธ.อ. ๒/๑๒๑)

^๓ กจฺจิ ภิกฺขเว ชมนนฺยํ กจฺจิ ยาบนฺยํ กจฺจิตฺถ อปฺปกิลมเถน อทฺธานํ อาคตาติ (เช่น วินย. ๘/
 ๙๐/๑๐๘)

^๔ อติถิพลี จ นามะสา โภคานมตฺถคทนตฺถํ อริยสาวเกหิ อนนฺวชฺชกมฺเมสฺ อญฺ्ञจฺานนฺวเสน
 อุปฺปนฺนानํ โภคานํ พลลหิ กาทพฺพา ๕ (พระเมธีวราภรณ์, วัดโมลีโลกยาราม, ๒๕๕๔), พลล ควเรแก่ **พลล**
 เป็น **พลล** ที่เป็น ปุณฺลึงค์, เป็น อຍံ ปญฺจพลนฺนมญฺญตฺโร อติถิพลีตฺติ วุจฺจติ ๕ อติถิพลี จ นามะส

อาคจณฺหิตฺติ, ตทา จานานุรูปเณ เคหสามินา^๑ เตสํ กาดพฺพา ๗ โส ปเนส ปฏฺฐิสฺสนุถาโร
 อติถิพฺลีสํ สนุชาย วุตฺโต อริยสาวเกหิ อุปฺปนฺนโมคคานํ พลสฺसानุปทานวเสน กาดพฺโพ,
 อนวชฺชกมมสฺส ปโยเค อฏฺฐจฺจานวเสน, อนิสฺสารภาวโต สมฺปตฺติยา สารสฺสชาติยวเสน
 กาดพฺโพ ๗

ม. ๕๓ แลปฏิสันถารนั้น (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๑๐ ก.ย. ๕๔)

กิญฺจาปี เหส ปฏฺฐิสฺสนุถาโร ยสฺส กโต ตสฺส สงฺคหฺปาโย โหติ, สเจ ปน อกฺุสเลน
 กโต ภเวยฺย, จานเมตํ วิชฺชติ ยํ โส อนตฺถชนโก ภเวยฺย สกฺเขหิ ราชูหิ ปเสนทิกโกสลสฺส
 กุมารสฺส วิชฺชทภสฺส นาม กโต วีย ๗ เตหิ กิร กตปฏฺฐิสฺสนุถาโร อนนฺรุโป หุตฺวา ตสฺส อิเม
 มํ อวมณฺณนฺตฺติ มณฺณนาปจฺโย โหติ เยน โส เตสฺ อฆาตํ พนฺธิ, ตสฺมา หิ ปจฺจมาภาเค
 รชฺชํ กาเรตฺวา เสนํ อากขฺมิตฺวา สกฺยชนปทํ คนฺหุตฺวา สกฺเขหิ สทฺธิ ญฺหุชฺชํ กตฺวา เต
 วินาสปฺตเต อกาสิ ๗ เตสํ ปน อีทิสฺส อนตฺถโย ปฏฺฐิสฺสนุถารกฺุสลตฺยา อภาวโต ปวตฺโต ๗ โส
 หิ ปฏฺฐิสฺสนุถาโร อตฺถชนโกเยว สียา, ปฏฺฐิสฺสนุถารากฺุสลตฺยา ปน อนตฺถชนโก ชาโต ๗
 ตสฺมา หิ ปฏฺฐิสฺสนุถารกฺุสลตา อิจฺฉิตพฺพา, ตปฺปจฺจยา โส อตฺถสาธโกเยว ๗

ม. ๕๓ แลปฏิสันถารอันบุคคล (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๑๗ ก.ย. ๕๕)

กฺุสเลน หิ ปุคฺคเลน อนนฺรุปกาลे โกสลเลน กโต ปฏฺฐิสฺสนุถาโร กโรโต มงฺคลภฺุตํ ผลํ
 อาวหติ ๗ นิทสฺสนํ เจตฺถ สีสฺหพฺพิสฺสวตารภฺุเต มหาวิเส วตฺถุ ๗ สีสฺหพฺพิเป กิร โกลาหเล
 อุปฺปนฺเน วฏฺฐคามณฺโภโย ราชา ทมิเพหิ สทฺธิ ญฺชฺฉิตฺวา ปราชิตฺโต สปฺตฺตทาโร
 อนนฺรชฺปฺริ ปหาย ปลายิตฺวา เวสฺสคิริวิหารสฺส อุปวเน นิสฺสิยิ ๗ โส ตตฺถ วสนฺโต
 เวสฺสคิริวิหารเ เนวาสิเกน มหาติสฺสตฺเถเรน กตํ อนามภฺุจฺปิณฺททานาทิกํ ปฏฺฐิสฺสนุถารํ
 ปฏฺฐิลภิ ๗ ปจฺจมา โส อนนฺรชฺปฺริ ปจฺจาคนฺหุตฺวา ทมิพฺราชานํ ฆาเตตฺวา ปฺน ราชา หุตฺวา
 เถรสฺส อุปการํ อนนฺสฺสรนฺโต อภยคิริวิหารํ กาเรตฺวา อทาสิ ๗

ม. ๕๓ แม้ผู้มามีจิตคิดร้ายอยู่ก่อน (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๑๑ ก.ย. ๒๕๖๒)

กทาจิ โย โภจิ ปทฺฐจฺจิตฺโต หุตฺวา อาคโตปี โหติ, ปฏฺฐิสฺสนุถารกฺุสโล ปนสฺส
 ทฺฐจฺจิตฺตํ วุปลเมตฺวา ตํ กฺุสลจิตฺตชาตํ กาดุํ สกฺโกติ ๗ นิทสฺสนํ เจตฺถ สีสฺหพฺพิเป
 โกลาหลสฺส อุปฺปนฺนกาเล อุปฺปนฺนํ เจตฺยคิริวิหารเ เนวาสิกสฺส อภยตฺเถรสฺส วตฺถุ ๗ ตทา
 กิร เอกสฺมี จาเน ชนฺธาวารํ พนฺธิตฺวา วสนฺตา อภยปมฺุชา โจรา เจตฺยคิริ วิลุมฺปิสฺสามาติ

^๑ เนวาสิก (นิवास+ณิก) เจ้าถิ่น, ผู้อยู่ประจำ เช่น เนวาสิกเกหิตติ นิพทฺฐวาลํ วสฺมานเหติ ๗
 อุทาน.อ. ๒๗๐

อาคมี่สุ ๕ เกโร ต่ ปวตฺตี สุตฺวา ภาตฺตสปปิอาทีนิ สชฺชาเปตฺวา เตสํ สมฺปตฺตานํ โจรานํ
 ทาเปตฺวา สนฺตปฺเปสิ ๕ เต ตาทิสํ ปฏฺิสนฺถารํ ปฏฺิถิตฺวา อุปฺปนฺนเมตฺตจิตฺตา หุตฺวา, ยํ
 วิลุมฺปิสุสามาติ ปฺุเร อุปฺปนฺนจิตฺตํ, ตํ ปฏฺิสํหริตฺวา ตสฺมี วิหาเร ฅมฺมิการกฺขํ อํสุ, อยฺเยสํ
 จ โจรานํ ภิกฺขุวิหีสาย โอกาสํ นาทํสุ ๕ ภิญฺจาปี อิหํ วจฺตุ อวิภูตฺตถํ โหติ^๑, อิหํ ปน
 เอตมฺตถํ ปรีทีเปตฺุ อลํ โหติ ปฏฺิสนฺถาโร นาม อสากฺุ การณํ สาธุชาติ กาคฺุ
 สกโกติ, มหฺพฺพลสฺส ชนฺนิกายสฺส อาสนฺนฺญฺจาเน นีวาสิโน อปฺปพฺลสฺส ชนฺนิกายสฺส
 ชยปจฺจโย โหติ ยถาคํ มหฺนตฺสฺส โจรฺนิกายสฺส อาสนฺนฺญฺจาเน ปตฺติฏฺิจิตฺตฺอุปฺสยสฺส
 อภยตฺเถรสฺส, วุตฺตมฺปิ เจตํ **อสาธุ สาธุหา ชินฺเตตี**^๒

สเจปิ วสสมฺปนฺโน อีสฺสรชฺโน ปฏฺิสนฺถาเร อาทฺรสํยฺตุโต สียา, ตสฺส ปฏฺิสนฺถาโร
 วิสาลผฺโล โหติ, ชนฺตาย สมฺมานนํ อาวหติ, กิตฺติคฺุณฺเ จสฺส ทิสาสฺส อพฺภุคฺจจฺจติ ๕ เหว
 อุปฺปนฺนเมตฺตจิตฺตตาย ชนฺตาย วุฑฺฒิเยว อนุภฺกเมน ภาวติ ๕ เตน โปราณกปณฺฑิตา
 จตฺตารี สงฺคหฺวตฺตฺถุณี ราชฅมฺภาเวเน อุกฺทิสฺสีสุ ๕ ยทา มหิปาโล ราชา ตานิ ปรีปุเรติ, ตทา
 ตตฺถ ตตฺถ นีวาสิเน ปชา นีรฺนตฺรํ ตสฺส อาณฺภาวํ ปสฺสติ ๕ ตสฺส ตาทิสํ กิตฺติคฺุณฺเ
 วิเทสิเก ปโลเกตฺวา ฐฺญฺเจ นีวาสนปจฺจโย โหติ, ตโต เต ทพฺหฺริยา หุตฺวา อตฺตโน
 อตฺตโน สามตฺถิเยเน กสิกมฺมํปี วาณิซชกมฺมํปี กโรนฺติ ๕ เหวภาโว ฐฺญฺจํ ชนฺตาย เจว
 โภเคหิ จ สมฺกิตฺตํ ปาเปติ นาม ๕

ม. ๕๓ เหตุตั้งนั้น โปราณบัณฑิต (พระมหาอภิวัตร วิจารณ์มโ, รวบรวม, ๐๐๕/๓๔)

ตสฺมา โปราณกปณฺฑิตา ราชฅมฺภาเวเน จตฺตารี สงฺคหฺวตฺตฺถุณี อุกฺทิสฺสีสุ ยานิ
 ปรีปุเรตฺวา ราชา ฐฺญฺจวาสิหิ ครุกโต โหติ มานิตฺ ๕ อยมฺสฺส กลยาโณ กิตฺติสทฺโท ทิสาสฺส
 อพฺภุคฺจจฺจติ ๕ เหว สติ วิเทสิกา ตสฺส ฐฺญฺจํ อาคจฺจนฺติ ตสฺมี ฐฺญฺเจ กสิกมฺมวาณิซช-
 กมฺมานิ ปโยเชนฺติ ๕ เตน ตเมว ฐฺญฺจํ อากิณฺณมฺนุสฺสํ โหติ มหาโภคํ ตญฺจ พหุชนํ
 มหฺนตโภคญฺจ นิสฺสาย มหฺพฺพลํ โหติ สนฺตฺรพาหิรานํ จ ปจฺจตฺถิกานํ ภีรฺจฺมภีตํ ๕
 ฐฺญฺจนีวาสิเนนินฺโท หิ มหาราชา สพฺเพสํ ชนฺานํ ปฏฺิสนฺถารกฺุสโล โหติ ๕ เต ราชานํ
 อุปฺสงฺกมิตฺวา ว เตน จ วุจฺจมานํ วจฺนํ สุตฺวา โสมนสฺสชาตา โหนฺติ, อยํ โช อจฺจริยคฺุณฺเ
 รณฺเเว สํวิซชติ ๕^๓

^๑ สำนวนไทยว่า “เรื่องเป็นอย่างใรอยู่”. สำนวนเดิมใช้ **กขขณียตถ**

^๒ พ.ศ. ๒๕/๒๗/๔๕.

^๓ เต ฐฺญฺจนีวาสิโน ราชานํ ทสฺสนาย อุปฺสงฺกมิตฺวา ทสฺสเนน อตฺตมฺนา โหนฺติ, เตน ภาสิตํ วจฺนํ
 สุตฺวา ว อตฺตมฺนา โหนฺติ ๕

ทฎจพพญเหตุ ไหติ มหาปรินิพพานสุตเต ภควตา ยถาเทสิเตน รมโย
 จกุกวตติสส อจจริยภุตตมเมเน **ขตติยปริสา พุราหุมนปริสา คหปติปริสา**
สมณปริสา จาติ จตูปริสา ราชาน์ จกุกวตติ **ทสฺสนาย อุปสงกมติ ทสฺสเนน** ตา
 อตตมนา โหนฺติ ตตร เจ ราชา จกุกวตติ ภาสติ ภาสิเตนปี ตา อตตมนา โหนฺติ
 อติตฺตา ว จตูปริสา โหนฺติ, อถ ราชา จกุกวตติ ตฺถุหิ ไหตีติ ๙^๑ สเจปี จตูปริสา
 ราชูปถมฺภนํ ปฏฺลิภยฺยํ, เตน ตา อตตมนา ภวิสฺสนฺติ เจว รมเย สภตฺติจิจิตฺตา ภวิสฺสนฺติ
 จ ๙ เตน หิ ราชูปถมฺภเนน จตูปริสา สุขิตา โหนฺติ, เตน จ ตา นีรนฺตฺรายา โหนฺติ ๙
 ตปฺปจฺจยา หิ, เย วิเทสิกา ชนา รฎฺจํ อากตา โหนฺติ, เย จ ราชเตเชน สุขวิทฺวาริโน
 โหนฺติ, เต ปเนเต ยถิจฺฉิตํ สมมาอาชีว์ ปญฺชุนฺตา นานาภณฺฑเหหิ รฎฺจํ สมิทฺธิภาวํ
 ปาเปเนติ ๙

วุตตญฺหิ **ปฏฺภทหนฺติ**^๒ โปราณกสฺส วาณิชนปถนกรสฺส โถมนวจฺนํ ไหติ, อิทํ โข
 ตทา รฎฺจสฺส เอกํ องคสมฺปนฺนคฺณํ ไหติ ๙ ยํ คฺณวิเสสมาคมฺม ตสฺส รมโย กิตฺติสทฺโท
 นานารฎฺจเสสุ อพฺภคฺคจฺฉนฺติ, โส คฺณวิเสโส **โอปานฺติ** โปราณกโวหารวเสน วุจฺจติ ยถา
 มจฺฉาทีนํ ชลลโย ยตถ สพฺเพ ชลจฺรา นีวสนฺติ เจว ปีวฺนฺติ จ ๙

รฎฺจปาลีหิ กตมิตฺตสมฺปนฺนชฺฐเต รฎฺจเ รมโย ทายาทภาวโต ปตฺตาภิเสเก
 ราโชรสเ อาทึ กตฺวา ยาว จานนฺตฺรปฺตฺตเสวากามตฺตภฺตฺตชฺนโต มหเสกฺขา อากนฺตฺกา อิมํ
 ทิสํ อากจฺฉนฺตา ราชปฏฺสิณฺธาเร ตสฺสนฺติ เจว สกสกรฎฺจเสสุ นีวตฺตมานกาเลปี อตตมนา
 โหนฺติ จ ปากฎฺฎิภฺตํ จ รมโย กิตฺติสทฺทํ ปกาเสนฺติ ๙ วุตตญฺเหตุ ภควตา

ทฺฐเร สนฺโต ปกาเสนฺติ **หิมวฺนฺโต ว ปพฺพโต**

อสนฺเตตฺถ น ทิสฺสนฺติ **รตฺตี ชิตฺตา ยถา สฺราติ ๙^๓**

อัย หิ รมโย ปฏฺสิณฺถารสฺส กุสลภาโว ปฏฺสิณฺถารกุสลตาติ วุจฺจติ, สภา ปเนสา
 ทฺฐติยมฺจฺฉลวิเสสภฺตฺตา ไหติ ๙

ม. ๕๕ ในหมวดการโยธา (พระมหานพพร อริยญาณ, แบบฝึกหัด ๒๐ มี.ย. ๒๕๕๙)

นวกมฺเม หิ ขตฺติโย มหาราชา ทยยานมิโนโท รฎฺจวาสินํ สุขคมนาคนํ กาคฺตุ
 อธิภฺจฺหติ, วิเทสโตเยว ฐนํ ตาวกาลิกํ คเหตุวา ตํ ปโหนกํ วิสฺสชฺเชตฺวา ฐมฺรณมคฺคํ

^๑ ที.ม. ๑๐/๑๓๖/๑๖๘.

^๒ พ.อ. ๒๕/๑๗๒/๒๒๐. (ดู ม. ๓๐๕)

^๓ พ.อ. ๒๕/๓๑/๕๕.

มาเปติ, น ปน มหาราสีเกส อเอกเทศโต อตตโน สนุดกั อปุโปหนกั ฌนั วิสฺสชฺเชตฺวา ตั
 ฐุมรณมคฺคั มาเปติ ๕ สเจ หิ โส สนุดกั อปุโปหนกั ฌนั นิสฺสาย ตั มาเปยฺย, ตสฺส
 ฐุมรณมคฺคมาปนสฺส ปปญฺโจ อปุปชฺชิสฺสตี ๕ กถั ๕ โส เทวนครโต ปฏฺจาย ยาว
 บางประกง อิติ นามิกาย นทียา ปุรตฺถิมทิสภาเค ฐุมรณมคฺคั มาเปติ, สมุทฺรสาคร อิติ
 นครโต ปฏฺจาย ยาว สมุทฺรสาคร อิติ ลทฺชนามา นครา อญฺญั ฐุมรณมคฺคั มาเปตุ
 วาณิสสมวายสฺส โอภาสั เทติ ๕ อญฺโย เตน รณฺญา การิโต เทวนครโต ปฏฺจาย ยาว
 สมุทฺรสาคร อิติ นครา ฐุมรณจกุกมคฺโค ปรีนฺนิฏฺจาปิโต โหติ ชนานั สุขคมนาคมนั
 อปุปาเทติ ๕ อถวา โส นครเ วิสम्म มคฺคั สมฺ การาเปติ เจว โอลุคฺควิลุคฺคั ทุพฺพลปฺปตฺตั
 เสตุ ปฏฺิสงฺขริตฺวา ตั ปากติกั กโรติ จ ๕ อิมสฺมึ ปน สัวจฺจเว โส ทุพฺพลปฺปตฺตั ผ่านฟ้า
 ลีลาศ อิติ นามิกั เสตุ เจว อญฺเย จ ปฏฺิสงฺขโรติ ๕

๘ กาลญฺญาตากถา

ม. ๕๗ กาลัญญาตาข้อ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๓๑ ต.ค. ๕๔ เทียบ ม. ๒๔๗)

กาลญฺญาตาติ ปเนตฺถ ๕ เอตฺถ หิ กาโล นาม ตัตฺถกรณียปฺปโยคานุรูปา เวลา วา
 โอภาโส วา ๕ ตาทิสั กาลั ชานาติ สีเลนาติ กาลญฺญา, ตสฺส ภาโว กาลญฺญาตา ๕ สา
 สพฺพกรณียปโยเค อิจฺฉิตฺตพฺพา โหติ ๕ สเจ หิ อกาลญฺญา ภาเวยฺย, โส กรณียสฺส
 กาดพฺพกาเล สมฺปตฺเต ตั น กโรติ, เอว สติ โย อตฺถเ อตฺตนา ปฏฺิลภิตฺตพฺโพ โหติ
 ปาปฺุณิตฺตพฺโพ, ตั เนว ปฏฺิลภิตฺต น ปาปฺุณชาติ, โย อตฺถเ อตฺตนา ปฏฺิลทฺโธ โหติ โส
 ปรีหายติ, อตฺตโน จ อนุปฺปนฺนปฺพพํ ภยฺปิ อนฺตฺราโยปิ อปุปชฺชนติ ๕ นิสฺสนญฺเจตฺถ
 ที่ฆาวุกุมารสฺส ปุพฺพภาควตฺถ ๕^๑

อตีเต กิร พุรหมทฺโต นาม กาลิกฺราชา มหนฺตํ เสนาพฺยุหิ^๒ อาทาย โภสฺสรญฺจัน
 หตฺถคตฺ กาทู อคมาสิ ๕ ตทา เจตฺถ ที่สฺมิตฺติ นาม ราชา รชฺชั กเรสิ, ตั สุตฺวา ตสฺส
 เอตฺทโหสิ โภสฺสรญฺจัน เม ชุทฺทกั เจว โหติ อปุปรนั จ, เอตฺถ จ โยธาปี วาหนานิปี

^๑ **กถญฺจจริ** ตามนัยแห่งคัมภีร์ปทฺฐปฺปติทริว่า **กถั** เป็นนิบาตบอกคำถาม (ปุจฺจนตฺถ), **จริ** เป็น
 นิบาตสั่งว่าทำบให้เต็ม (ปทฺฐปฺรณ), ส่วนในสารัตถที่ปณีฏิกา ว่า **จริ** เป็นนิบาตแสดงถึงการทนไม่ได
 (อกฺขนฺติ) เช่นในประโยคที่ว่า กถญฺจจริ ภาเนตฺ สาสนสฺส ทายาโท โหตีติ เอตฺถ จริตีติ นิปาโต อุกฺขนฺตี
 ที่เปติ ๕

^๒ **พฺยุห** กองทัพ, ขบวน [วิปฺพ-อุห ฐปน, สมฺปิณฺทเน-อปฺจฺจโย] แปลง อิ เป็น ย ว เป็น พ
 รัสสะ อุ เป็น อ.

อปปกานี โหนฺติ, อาวุธาทีโกโสปี ยุทธภณฺธานิปี ปริพฺพยาคารานิปี^๑ อุณฺกานี โหนฺติ
 อปริปฺปรานี, น สกฺกา เอกวารมตฺตมฺปี มหาพเลน พุรหฺมทตฺเตน สทฺธิ์ ยุชฺฉิตฺตฺนฺติ ๕ โส เหว
 สนนฺนิฏฺฐานํ กตฺวา ราชินี อาทาย อยฺยวาทกเวเสน นครโต นิกฺขมิตฺวา ปลายี ๕
 พุรหฺมทตฺโต ปน ยุทธภวาท สฺเชน โกสลรฏฺฏจํ หตฺถคตํ อกาสิ, ปจฺจนา จ ตํ ที่ซีมีตราชานํ
 สราชินี^๒ ชีวคฺคาหํ อคาหยิ ๕ อยมฺปนฺเนตถ อตฺถทีปนา ๕

โกสลรฏฺฏจํ หิ ชุทฺทกํ โหติ มหฺนตฺตฺตฺสส จ กาสีรฏฺฏสฺส สามนฺตสีมาย จิตํ โหติ,
 เหว สนฺเต, เตน โกสลรฏฺฏว อตฺตโน รฏฺฏเจ อีสฺสรภวํ ฐาเรนฺเตน โยธาปี วาหนานิปี
 พหฺนึ สชฺเชตพฺพานิ โหนฺติ, อุโปคปริโกคาปี อาวุธยุทฺธภณฺธานิปี ปริพฺพยวตฺตฺตฺนฺนิปี
 ปริปฺปรานี อัจฉินิตพฺพานิ โหนฺติ, รฏฺฏจวารณารกฺษาปี ภยฺโยโส มตฺตตาย รฏฺฏจพฺลานพฺรหฺนนาย
 โยชพฺลานมฺปฺปทานานิปี สํวิทิตพฺพานิ โหนฺติ ๕ ยถาวตฺตเมตํ สพฺพกรณียํ อรินํ
 อปจฺจปฏฺฐิจิตกาเล ปริปฺปรํ กาทพฺพํ โหติ ๕ สเจ ตํ ตํ กรณียํ อมนสิกาเรนปี วิชฺชนนฺปี อุณฺกํ
 กเรยฺย, อริสฺส ปจฺจปฏฺฐิจิตฺเตสฺสเยว สํวิทฺเหยฺย, กถฺยจฺรหิ^๓ ตํ ตํ กรณียํ ชิปฺปเมว สมฺปาเทตฺ
 สกฺขิสฺสตี ๕ อโรโย สฺเชน ปริมฺทฺทฺนฺติ ๕ เหว กาลญฺญตฺตภาวาท กาลาติกฺกมฺนํ ปจฺจนา
 หายนปจฺจโย โหติ ๕

ม. ๕๗ อีกประการหนึ่ง (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๔ ก.ย. ๒๕๕๗ หน้า ม. ๒๔๘)

อถฺวา ๕ อกาลญฺญ ชโน กิจจํ กโรนฺโตปี ตํ อกาเล กโรติ, ตสฺส กาทพฺพกาเล
 อสมฺปตฺเต ตรมาโน ว ตํ ปุเรตรํ กโรติ, เหว สตี, ตํ กิจจํ อตฺถํ น สฺญจฺสุ สาเชตี ๕ นิสฺสสนํ
 เจตฺถ ทฏฺฐพฺพํ ๕ ราชา กิร มาคฺโธ อชาตสฺตฺตฺ เวสาลีเกหิ ลิจฺฉวีหิ สทฺธิ์ สงฺคามํ อกาสิ ๕
 ตทา ลิจฺฉวีโน สมคฺคา สมานจฺฉนฺทา หุตฺวา เอกีภาเวน สามตฺถิเยน จ มาคฺเชหิ ริปฺพิ สทฺธิ์
 ยุชฺฉิตฺตฺวา อตฺตโน อาณาจกฺกํ ปาเลสฺสุ ๕ เตน ราชา มาคฺโธ ลิจฺฉวีโน ชิตฺตุํ นาสกฺขี ๕
 ปจฺจนาภาเค อุปายํ อนุยฺยชิตฺตฺวา ลิจฺฉวีณํ เกทํ กาทเรตฺตุํ วสฺสการํ พุรหฺมณํ มคฺธมฺหามตฺตํ
 ตํ รฏฺฏจํ เปเสสิ ๕ โส พุรหฺมณฺเณ ตํ คนฺตฺวา ลิจฺฉวีโน ปริภินฺทิตฺวา เกเทสิ ๕ ตโต ราชา
 มาคฺโธ ลทฺชชโย หุตฺวา วชฺชี อตฺตโน หตฺถคตํ อกาสิ ๕

^๑ ปริพฺพย ป. เสบียง

^๒ เช่น มหาราชา สราชินี (ดู ข้อสอบบาลีไวยากรณ์ ป.ศ. ๓ ปี ๒๕๒๓)

^๓ ดูรายละเอียดใน วินย. ๕/๒๔๓/๓๒๒.

ม. ๕๘ ข้อนี้ก็ให้ลง (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๑๐๒ หน้า ม. ๒๔๘)

อิทเมตถ สาธกั โหติ ๙ อยมตฺโถ ชาตกปกรณเปี คามณิราชสฺส ภาสิตภาเวน
คากาย ปาททวเณน อุทฺทิกฺกุโส

อปี อตฺรมาหานัน

ผลาสาว สมัชฌตีติ ๙^๑

ม. ๕๘ อีกฝ่ายหนึ่ง เมื่อถึงเวลา (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๔ ก.ย. ๒๕๕๗ เทียบ ม. ๒๔๘)

อปโร นโย ๙ โส อกาลญญ ชโน กิจจสฺส กาดพุกาเล สมฺปตฺเต ตํ น กโรติ,
ปจฺจกา กาคู อิจฺจนฺโต กาลํ อติฏฺกามาติ, เหวํ สติ ลทฺทพฺพตฺโต ปริมุจฺจติ ๙ นิทสฺสนํ เจตฺถ
เทวทตฺตวตฺถ ๙ โส สมตฺถกาเลปี สตฺถ โอวาทานุสฺสานึ น ปคฺคณฺหิ, สตฺถริ ปน อาฆาตํ
พนฺธิตฺวา อนนฺทริยฺยตฺโต^๒ อโหสิ ๙ เหวํ ปนสฺส มโนโร ยาวทตฺถํ น อิจฺฉิ ๙ ปจฺจกาภาเค
โส คยาสีเส วสนฺโต คิลานํ หุตฺวา สตี ปฏฺลิภิตฺวา สตฺถารํ ทฏฺฐกาโม อตฺตโน สวเก
ยาคิตฺวา เตหิ เซตวานํ นีโต อโหสิ ๙ วิปฺปตฺติ ปนสฺส สตฺถ อุปสงฺกมณกาลโต ปุเรตรํ
อุปฺปชฺชิตฺวา ชีวิตํ อุปจฺฉิชฺชิตฺวา ๙ เอตฺถาหุ โปราณกาจรียา ปจฺวี ปริสิตฺวา อวิจิมฺหิ
นิพฺพตฺตีติ ๙ สเจ หิ โส สมตฺถกาเล น เหวรูปุ อภวิสฺส, ปฏฺธิปตฺติยานุรูปุโต โลกียภุตํ วา
โลกุตฺตรภุตํ วา คุณวิเสสํ ปาปุณฺเอย ๙

ม. ๕๘ นี้มากลับจิต (พระมหาอภิวัตร วิจารณ์, รวบรวม, ๐๐๕/๓๕ หน้า ม. ๒๔๘)

ยสฺมา หิ โส กตฺตพุกาเล กรณียสฺส กรณตฺถาย สมานิตฺตจิตฺโต อโหสิ, ตสฺมา, โย
โย อตฺตนา ปฏฺลิภิตฺวา โหติ ปตฺตพฺโพ, ตํ ตํ เนว ปฏฺลิภิตฺวา น ปาปุณฺนาติ, ปฏฺลิทฺโ
จตฺโถ ปริหายติ ๙ ชาตกฏฺฐกถายปี ตกฺกสิลาเย ปญฺจนฺนํ มาณวสฺตานํ โอวาทํ ททฺตสฺส
ทิสปาโมกฺขาจรียสฺส ภาสิตภาเวน คากายํ อุทฺทิกฺกุสมิหํ โหติ ๙ อตีเต กิร ตกฺกสิลาเย
ทิสปา โมกฺขาจรียโย ปญฺจมาณวสฺตานิ^๔ สิปฺปี อคฺคณฺหาเปสิ ๙ เตสมฺพฺกนฺตเร เอโก
มาณโว เอกทิวสํ ทารุอาหฺรณตฺถาย อรณฺณํ คนฺตฺวา ทารุณิ อุทฺทริ ๙ โส กุสึตฺตตาย โหตีโน
อโหสิ, สายณฺหสมเย ยาวทตฺถํ สุกฺขทารุณิ อุทฺทริตฺตุ อสฺกโกณฺโต อลฺลทารุณิ ภณฺชิตฺวา

^๑ ขุ.ชา. ๒๗/๘/๓. อรรถกถาว่า ผล อสสา

^๒ อนนฺทริยฺย ความไม่พอใจ, เช่น อุปฺปตฺตีโตติ เตน จ โกเปน เตน จ โทเสน ตาย จ อนตฺต-
มณตาย ตาย จ อนนฺทริยฺยา อุปฺปตฺตีโต โหติ ๙ (วินย. ๑/๕๔๘/๓๓๗)

^๓ อุปฺปชฺชิตฺติ ยุตฺตตรํ

^๔ ใน พระมงคลวิเสสกถา หน้า ๕๘ ว่า **มาณพ ๕๐** แต่สำนวนตัวอย่างนี้ท่านแต่งเป็น **มาณพ ๕๐๐** (ปญฺจมาณวสฺตานิ) ทำให้แย้งกันเอง แต่เมื่อตรวจดูใน ธรรมปฏฺฐกถา สตฺตโม ภาโค (ธ.อ. ๗/๖๔) พบว่า ท่านกล่าวถึง มาณพ ๕๐๐.

ตานี อุทธริตวา อคมาสิ ๗ ทิสปาโมกษาจริโย หิ อตถุปรตตี กตวา อิหํ วตถุ อุททิสิ ๗
 ตโต โส สพุเพสฺ มาณวากานํ โอวาทตถาย ตํ มาณวํ วิครหนโต อิมํ คาถมาห

โย ปุพฺเพ กรณียานิ ปจฺจมา โส กาทุมิจฺจติ

วรฺณกฏฺจํ ภณฺโชนว ส ปจฺจมา อนฺตปฺปตีติ ๗^๑

ม. ๕๙ แม่สมเด็จ (พระมหานพพร อริยญาณ, นักเรียน ป.ธ. ๙ แต่ง ช้า ม. ๒๔๙)

ภาสิตมิมิ ภาควตา กาลาติกมณเหตุ อตถาปคมนภาวํ ทสฺเสนฺเตน

อฏฺฐจานกาลมฺหิ อนฺนุจฺหาโน

ยฺววา พฺลึ อาลสิยํ อุเปโต

สฺสหนฺนสงฺกปฺมโน กุสิโต

ปณฺณายมคฺคํ อลฺโส น วินทตีติ ๗^๒

ตตฺรายนมฺโต ๗ ปจฺมโยพฺพนเป จิตฺโต พลสมฺปนฺโน ปุคฺคโล อลสภาวํ อุเปโต
 สมฺเปโต น ลียา, เอวณฺหิ โลกโต เจว ฐมฺมโต จ ลทฺทพฺพอตตตฺถปรตฺถสมฺปาทเนน
 นาติกฺกามาตพฺโพ ลียา ๗ ยถาวุตฺตปฺปกาวโร หิ อกาลณฺณฺญ กรณียสฺส กาทพฺพกาเล
 สมฺปตฺเต กิจฺจานิ น กโรติปิ, ตสฺส กาทพฺพกาเล อสมฺปตฺเต ตฺรมาโน ว กิจฺจานิ กโรติปิ,
 ตสฺส กาทพฺพกาเล สมฺปตฺเต ตโต ปจฺจมา ตานิ กิจฺจานิ กาทุํ อารภติ, อตฺตนา ปฏฺฐิลทฺทพฺพํ
 อตถํ น ปฏฺฐิลภติ, โสปีสฺส ปฏฺฐิลทฺทฺโร อตฺถอ ปรีหายติ ๗ เตนาห ภาควา อตฺตโคปนวเสน

นคฺรํ ยถา ปจฺจหนฺตํ

คฺคตฺตํ สนฺตฺรพาหิรํ

เอวํ โคเปถ อตฺตทานํ

ชฺโณ โว มา อุปจฺจคา

ขณฺาตีตา หิ โสจฺหนฺติ

นิริยมฺหิ สมฺปปีตาติ ๗^๓

ม. ๕๙ บุคคลผู้เป็น (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๑๓ พ.ย. ๖๒ ช้า ม. ๒๕๐ ใหม่)

โย หิ กาลณฺณฺญ หุตฺวา ฐุรํ กาลปฏฺฐิรูปํ กโรติ โส ปฏฺฐิรูปการี นาม ๗ ปฏฺฐิรูปการี
 โภคาทิกเกหิ อิหํ ธี วิรฺุพฺหิ เวปุลลํ ปาปฺณาติ ๗ คณฺธรจนาจริโย อิมมตฺถํ ปจฺจกฺขโต
 วิภาเวตฺถํ จุพฺพเสณฺณฺญ จิโน วตถุํ อหริตฺวา ชาตกฺกฺจกถาย จุพฺพเสณฺณฺญ จิอนฺเตวาสิกสฺส
 อฏฺฐ จานวณฺณนํ กเถสิ ๗ โส กิร กาลปฏฺฐิรูปสฺส วณฺชิชชกมฺมสฺส ปยุณฺชนเ กุสโล หุตฺวา น

^๑ พ.ช.า. ๒๗/๗๑/๒๓.

^๒ พ.ธ. ๒๕/๓๐/๕๒.

^๓ พ.ธ. ๒๕/๓๒/๕๖.

อิมินา เอวรूप ปุคฺคัล ปัสสตี ๙ กิจฺจาปี ปเนตฺ อาทิมฺหิ วจันํ การกํ ปุคฺคัล สนฺธาย
 วุตตํ, สมฺภูฏาทานํ ปน ชนानํ สาธารณํ โหตี ๙ นิทสฺสนํ เจตถ ทฏฺจพฺพํ ๙ เย พหุภาว
 เอกโต หุตฺวา เอกภูฏาเน ปุคฺคฺตํ กตฺวา นีวสนฺติ, ยํ ปเทโสตี โวหาเรน วุจฺจตี ชุทฺทกํ วา
 โหตุ มหนฺตํ วา^๑, ตตถ เจ ชนา สมคฺคา เอกฉนฺทา เอกจิตฺตา อุฏฺฐานสมฺปนฺนา
 อสฺตีลปรกฺกมา หุตฺวา อตฺตโน อตฺตโน กมฺมหนฺตสงฺขาตํ ฐรํ กาลเทसानุรูปํ เจว อนาถุญฺจ
 กตฺวา นิยุญฺเชยฺยํ ปฏฺฐูปการิโน จ ภเวยฺยํ, โส อิทฺโธ ภเวยฺย ฝีโต (เตหิ) โภเคหิ จ
 สมฺปนฺโน, เย (โภเค) พลวปฺปจฺจยภาเวน นิสฺสาย ตสฺมี ปเทเส นีวาสิโน อตฺตโน ปเทสํ
 สํวิทฺตีตุํ ปาเลตฺตุํ ตโต จ อุตฺตริ วิรุฬฺหิ เวปุลลํ ปาเปตฺตุํ สกฺโกนฺตี ๙

ตโต ปเทโส อนุปฺพุเพน กิตฺติยสวสาทินา อภิวฑฺฒตี, วิเทสิเกหิ ครุกโต โหตี
 มานิตฺโต ปเทสํ สมฺภูฏาเปตี สกฺโกตี, อตฺตนา ว อตฺตานํ อนฺรูกฺขิตฺตุํ สกฺโกตี สพฺเพสํ
 ปรีปฺณณสงฺขาตา วุฑฺฒิ อฺปปชฺชตี อิทฺปิ สมฺมาปยุญฺชนฺตานํ ปจฺจโย โหตี ๙ เภฏฺจา
 วุตตํทิวาชาตเก กาสิริฏฺจํ นิทสฺสนํ ๙ ยถาวุตฺตปฺปการา กาลญฺญตา กาลิกกรณียสฺส
 ปฏฺฐูปา โหตี ๙

ม. ๖๐ อีกรบรรยายหนึ่ง (พ.อ. ชรินทร์ จุลประดิษฐ์^๒ ตรวจสอบแก้, ๐๐๗/๑๒, ข้า ม. ๒๕๑)

อปโร นโย ๙ ตตํกาลานุรูปกิจฺจปฺปโยคชานนภาโว กาลญฺญตาตี วุจฺจตี ๙
 กาลญฺญตาตี ปเนตถ ๙ กาลํ ชานาตีตี กาลญฺญ ๙ กาลํ วา ชานาตี สีเลนาคี กาลญฺญ กาลํ
 วา ชานิตฺตุํ สีลมสฺสาตี กาลญฺญ ๙ ตสฺส ภาโว กาลญฺญตา ๙ सा ज निपतृकियजेसु
 อิจฺฉิตพฺพา ๙ ยตฺตโก หิ กิจฺจปฺปโยคกาโล อติกฺกมตี, ตตฺตโก อตฺโต ปรีหายตี (วินสฺสตี),
 ตสฺมา ภควา ภิกฺขุณํ อปฺปมาทํ อฺปปาเทนโต **กถมฺภูตสฺส เม รตฺตินทิวา วิตีปตนฺตีตี**
ปพฺพชิตฺเตน อภินฺหนํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพนฺตีอาทินา^๓ นเยน ทสฺกงฺคตฺตเร ทสมฺสฺตเต
 อาห ๙ ยสฺมา ปน อตีโต กาลो อีสกมฺปิ นีวตฺตตี, ตสฺมา อตฺตโน วุฑฺฒิมายฺยมาเนน
 สมฺมา อติกฺกาเมตพฺโพ ๙ ภควา ปพฺพชิตานํ อนฺกุลํ เอตถ ตนฺตีภูตํ ฐมฺมํ เทเสนโต
 กาลญฺญ จ กถํ โหตี อิทฺ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาลํ ชานาตี อยํ กาลो อฺพฺเทสสฺส อยํ กาลो

^๑ โย ภูมิภาโค ปเทโสตี โวหาเรน วุจฺจตี ชุทฺทโก วา โหตุ มหนฺโต วา, ตตถ ๙ (พระมหานพพร)

^๒ พันเอก ชรินทร์ จุลประดิษฐ์ ป.ธ. ๙, พธ.บ., ศษ.บ. อนุศาสตราจารย์ กองทัพอากาศที่ ๒,
 อดีตสามเณรนาครหลวงรูปแรกของสำนักเรียนวัดมหาพฤฒาราม กทม. (พ.ศ. ๒๕๒๑)

^๓ อัง.ทสก. ๒๔/๔๘/๙๒.

ปริญญาย อัย กาลโยคสุส อัย กาลโยค ปฏิสลุลานายาติ^๑ เหว่ ปุริมสมี่ วิกปเป
กาลญุตานิทเทศ วิภาช ๕

คหญเจสุ ปน สตุถา

อติสึต อติอุณห์

อติสายมีท อหุ

อติ วิสสุญจกมมเหตุ

อตุถา อจเจนติ มาณเวติ^๒

หานิปกุเข (เจว อิม คากมาห)

โย จ สิตญจ อุณ्हยจ ตินา ภียโย น มญญติ

กรั ปุริสกิจจานิ

โส สุขา น วิหายตีติ^๓

วฑุติปกุเข จ อิม คากมาห ๕

ม. ๖๑ บุคคลผู้รู้จักใช้กาล (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๕/๓๘ ขั้ ม. ๒๕๑)

โย หิ ปุคคโล กาลจจยสฐานุรูปน อตุถ์ อุปปาเทติ โส ปฏีรูปการีติ วุจจติ ๕
เอวรूपิ อนากุลภาเวน กิจจ สาคตุ สุกโกติ, ฐุร จ วหิตวา อกาลญญา อธิกตร เวปลล
ปาเปตุ สุกโกติ ๕ วิภขณา หิ ปณทิตาปี พหุทานิ ตตุอุปกรณานิ กตวา กาลานุรูปน ฐุ
สาคตุ อิจจนติ ๕ เวลาย อุชุกปวตติ ตเถว อิจจิตพพา โหติ ๕ ตสฺมา อิมสมี่ อตุถวิกปเป
กาลญุตานิ นินนุชกิจจสส ปฏีรูปา โหติ ๕

ม. ๖๑ บุคคลผู้อภิลัญญ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๖ ก.ย. ๒๕๕๗ ขั้ ม. ๒๕๒)

อกาลญญา หิ ชโน กาล อชานนุโต เจว อกาเล กมมเหตุ ปญญชนุโต จ น เกวล^๔
อตุถโน หายน อาวหติ, อถโย อตุถปริยาปนุหนัน ปเรสมปี หายน อุปปาเทติ ๕ ตตุริท
นิทสนน ๕ อกาลญญา มหาเสนานี เสน สนนยหิตวา อกาเล ริปู อพญเยยเยย, เหว่ สติ
พหุกา โยธา อการณ (อนายตนโส) วิปตุตี คจจนติ, จานเมต วิชชติ ย กทาจิเปส ปราชย
อาปชชติ ๕ อยมตุโถ ซาตกปกรณปี อกาลราวี่ กุกุกุฏ มนุชชฎายเก^๕ มาณเว อกาเล

^๑ อง.สตุตทก. ๒๓/๖๕/๑๑๕.

^๒ ที.ปา. ๑๑/๑๘๕/๑๘๙.

^๓ เรื่องเดียวกัน.

^๔ นี่เป็นตัวอย่างของประโยค น เกวล, ฟังศึกษาว่า ประโยค น เกวล เป็นอเนกัตถประโยค
ต้องการมากกว่า ๑ ประโยค จึงจะได้เนื้อความสมบูรณ์ ฉะนั้น หลังประโยค น เกวล จึงต้องมีประโยค
ตามมาเสมอ และมักเชื่อมประโยคที่ตามมานั้นด้วย อถโย, ปี, อถโย... ปี, หรือ ปน (พระมหานพพร)

^๕ มนุชชฎายก ค. ผู้เรียนมนต์

มหาราชา หิ ทყยานมินุโท เอวံ กาลเณ ปวตฺตวิปริณามံ ปชานนุโต อตีตยตฺตาราชาณาโย เจว จาริตฺตานิ จ อุทฺทฺตปิ สัโสเสตฺตปิ กาลานุรูปา อภินวปญฺจตฺตโย ปญฺญาเปตฺตปิ อาณาจกฺกสฺส รกฺขาวรณคฺคตฺตี สัวิทฺตวา โสตฺตตินา อภิวทฺตฺตติ อาณาจกฺกสฺส จ เอกรชฺช ฐาเรตฺติ, ตํ ปฏฺิจจ ทყยรฏฺฏจํ อเนกปฺปการโต นิรฺุปสคฺคํ นิรฺุปททวํ นิพฺพายํ จ หุตฺตวา ยาวชชตฺตนา จิรฏฺฏจิตฺตํ โหตฺติ ๕ อิทํ กาลญฺญตฺตาสงฺขาทสปฺปฺริสทฺตมมโต อุปฺปนฺนผลํ โหตฺติ ๕ อิทญฺจ อคฺคมงฺคลวิเสสํ หุตฺตวา ทყยรฏฺฏจสฺส โสตฺตเถิ เจว สนฺตติญฺจ อุปฺปาเทตฺติ ๕

๘ ปุตฺตสงฺคทกถา

ม. ๖๓ บุตรนั้นในชั้นเดิม (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๓ ก.ย. ๒๕๖๐)

อาทิมฺหิ เหตุถ ปุตฺโต นาม อตฺตโน อนนฺตฺตรา กุลงฺกฺรภูโต ชโน, ปจฺจมา ปเนตํ ปุตฺตวจนํ อีทฺฏฺฐาเน สณฺจิตฺตปฺรชานนํปิ อธิวจนํ, ตตฺถ ทินฺนํกปุตฺโต นิตฺตสนํ โหตฺติ ๕ อิธ ปน โอรโสติ โวหริโต กุลงฺกฺรภูโต ปุตฺโตเยว อธิปฺเปโต โหตฺติ ๕ อิทํ หิ โลกานํ ทมมตา ยํ อิธ ซาตา ยาว วยปฺปตฺตติ ตาว มาตาปิตฺตุนํ โปสนํ นิสฺสาย ชีวนฺตติ ๕ อิทํ สพฺพโยเนสิ สัวิทฺตติ ตเถว ซลาพฺพชณฺทชโยนิยมฺปิ ๕ ตสฺมา อตฺตโน ปุตฺตานํ โปสนํ ปฺพทกาลโต ปฏฺฐาย มาตาปิตฺตุนํ ภาโร โหตฺติ ๕ มาตาปิตฺตุนํ โภคปฺริเยสนาปิ เอตทตฺตยา ปวตฺตตติ ๕ เต เอวํ พหฺลิกตฺตวา โภคานํ อตถํ อธิคณฺหนฺตติ นาม, โภเค วิสฺสชฺเชนฺตวา สมฺมา วิสฺสชฺเชนฺตติ นาม, เตสํ เอตฺถ ครหา นตฺถิ ๕ อิทํ โลกนาเถนฺปิ ชฺรมาวสนฺตานํ อริยสวากานํ กิจฺจนฺตติ อุทฺทฺตปิ โหตฺติ ๕ ตํ อิธ อริยสวากอ อฏฺฐานวิริยาธิคเตหิ โภเคหิ พาหาพลปฺริจิตฺเตหิ เสทวาทฺตเตหิ ทมฺมิเกหิ ทมฺมลทฺเตหิ ปุตฺตทาทํ สฺุเขตฺติ ปิเนตฺติ สมฺมา สฺุขํ ปฺริหฺรตฺตติ^๑ เจว ปุตฺตวา วตฺตถ มนฺุสฺसानนฺตติ^๒ จ สุตฺตนฺตนิทฺเตเส ปากฏํ โหตฺติ ๕ ตตฺตรายํ อธิปฺปาโย ๕ ปุตฺตวา หิ กุลงฺกฺรา หุตฺตวา กุลํ ปชาสงฺขยาย อภิวทฺตฺตเนตฺติ ยถาตํ วสฺฐาตลํ รุกฺขานํ อารุหนฺนญฺจานํ หุตฺตวา เต มหาวนภาเวณ อภิวทฺตฺตเนตฺติ ๕

ม. ๖๓ แต่บุตรนั้นมี ๓ จำพวก (ข้อสอบปี ๒๕๕๘)

ปุตฺตวา นาม ตโย โหนฺตติ ๕ กตฺเม ตโย ๕ อติซาโต อนฺุชาโต อวซาโต จาติ ๕ ตตฺถ อติซาโตติ อตฺตโน คฺุณฺเนหิ มาตาปิตโร อติกฺกมิตฺตวา ซาโต เตหิ อธิคฺุณฺเนตฺติ อตฺถโถ ๕

^๑ เทียบ อง.ปญจก. ๒๒/๕๘/๕๘.

^๒ ส.ส. ๑๕/๑๖๔/๕๑.

อนุชาโตติ คุณณี มาตาศิปตุนัน อนุรุโป หุตวา ชาโต เตหิ สมากุณเติ อตุโถ ๕ อวชาโตติ
คุณณี มาตาศิปตุนัน อสโม หุตวา ชาโต เตหิ นิหีนคุณเติ อตุโถ ๕^๑

ตตถ อติชาโต ปุตโต กุลวัส จเปตญเจว ภียโยโส มตตตาย วฑฒตญจ สกโกติ ๕
อนุชาโต ยถารห กุลวัส อนุรกขิตุ สกโกติ ๕ อวชาโต ปน เอกนุเตน กุลวัส วินาเสติ ๕
ตตราชัย อุปมา ๕ เสยยถาปี นาม อคคัม พิช สามีเกน สุรกขิตัม จิรัม วฑฒติ วิรุหติ, มชฌิมม
พิช ยถารห วฑฒติ, หีน พิช ปุพผลเลหิ อสมปุตตัม สามีกัม น โตเสติ ฉินุทิตพพัม จ โหติ,
เอว สมนพหิมิ ทฏจพพัม ๕ ตสฺมา มาตาศิปตโร อตตโน ปุตตัม เหฏฐจาวุตตนเยน
ปกติโปสนโต สฏฐุตโร โปเสยยัม ๕ โส ปุตโต มาตาศิปตฺหิ สุปสิโต อวชาตา ปริมุจจติ, จิรัม
จ กุลวัส อนุรกขิตุ สมตโถ โหติ ๕

ม. ๖๔ สมเด็จพระโลกนาถเจ้า (พระธรรมวโรดม น. ๑๑๐)

ตสฺมา ภควา สิงคาลมาณว โววทนต์ ปญจหิ จาเนหิ มาตาศิปตุนัน กิจจํ ทสฺเสสิ
อิเมหิ โข คหปติปุตต ปญจหิ จาเนหิ ปุตเตน ปุรตถิมา ทิสสา มาตาศิปตโร
ปจฺจุปฏฺฐิตา ปญจหิ โข จาเนหิ ปุตตัม อหุภมฺพนฺติ ปาปา นิวาเรณฺติ กลฺยาณ
นิเวเสนฺติ สิปปํ สิขฺขาเปณฺติ ปฏฺฐิรฺเปณ ทาเรน สญฺโฆเชนฺติ สมเย ทายชฺช
นียฺยาเทณฺติ ๕^๒

ตตราชัย อธิปปาโย ๕ ตตถ ปุริเมหิ ทวีหิ จาเนหิ มาตาศิปตโร ปุตตัม ปจฺจุปฏฺฐเณติ
ยํ นิสฺสาย ปุตโต ฐมเมหิ สมนุหาคโต หุตวา อภิชาโต วา อนุชาโต วา โหติ ตติเยน
จาเนน ปุตตัม ปจฺจุปฏฺฐเณติ ยํ นิสฺสาย ปุตโต อตตानํ สมนุจจาเปตฺตุ สมตโถ โหติ ๕
ปจฺจิมเมหิ ทวีหิ จาเนหิ ปุตตัม ปจฺจุปฏฺฐเณติ, มาตาศิปตโร เตน เตน ปกาเรน ปุตตัม
อุปตถมฺภณฺติ นาม ๕

เอวณฺหิ ญตฺวา ปณฺทิตา มาตาศิปตโร สกปุตตัม อตตโน อตตโน สามตฺถิยานุรูปโต
อุปตถมฺภณฺติ, สมนุมา สุขํ ปรีหฺรณฺติ สมนุมา วินนฺติ, ปาปชฺมเมสนฺ น ปาเตนฺติ ๕ ปุตโต ปน
นามเส มาตาศิปตฺหิ สมนุมา ปรีหฺริตพฺพตตาย อริยโหวหาเรน คหปตคฺคิตฺติ สงฺขํ คจฺฉติ ๕
เสยยถาปี นาม ปกตฺติยา อคฺคิ, โย ตสฺสตุถํ คณฺหิตุํ กุสโล โหติ, ตสฺส อญฺหาโลกกรณฺทิกํ
อตถํ สาเรติ, สเจ ปน อกุสโล สฺยิยา, นานปฺปการํ อนตถํ อุปฺปาเทติ, ตสฺมา อยํ อคฺคิ

^๑ เฉพาะย่อหน้านี้ คัดมาจากมังคลัตถทีปนี (มงฺคล. ๑/๓๓๗/๓๔๖)

^๒ ที.ปา. ๑๑/๑๙๙/๒๐๓.

สาตถิโก เจว โหติ อนตถิโก จ, เอวเมว ปุตโต มาตาปิตุหิ ปญจหิ จาเนหิ อนุคคหิโต
 ปิริหิตโต เตสํ อตถํ อวหติ, ปุตตสมนุหาคตตตปรียาปนุผลภูตํ จ อภินนุทนต์
 อุปปาเทติ (ตสฺมา เต มาตาปิตโร ปุตเตหิ อภินนุทนต์) ๙ วุตตญฺเหตํ **นหฺทติ ปุตเตหิ**
ปุตฺติมาติ ๙^๑ อถวา ปุตโต นามส กุลวํสมปิ อทฺธนียํ จิรภูจิติกํ กโรติ ๙ สเจ ปน
 มาตาปิตุหิ ปญจหิ จาเนหิ ยถารหํ อนนุคคหิโต พาลภาวํ อาปชฺเชยฺเยว, เอวํ สติ
 มาตาปิตุณํ ทุกชโหมนสฺสํ อุปปาเทติ ๙ วุตตญฺเหตํ ภควตา **โสจติ ปุตเตหิ**
ปุตฺติมาติ ๙^๒ อถวา เอวรูปุ ปุตโต นามส กุลวํสมปิ น จิรสฺเสว วินาสติ ๙ ตสฺมา เอวํ
 มาตาปิตโร เหฏฺฐา ยถาวุตตปฺปกारेหิ สงฺคหวิธาเนหิ สกปุตฺตํ สมฺมา ปิริหเรยฺยํ
 อุปตถมฺเภยฺยํ ๙

ม. ๖๔ สมเด็จพระบรมพิตร (พระมหานพพร อริยญาณ, ม.ค. ๒๕๕๘)

ขตติโย หิ มหาราชา ทยฺยานมินุโท กาลานุรูปเน ปุตตสงฺคหํ ปรีปุเรติ ๙ กถํ ๙
 โส ปุตเต ประสมยสงฺฆาตสิปฺปวิเสสํ สิขฺขาเปตฺุ เต วิเทสํ เปเสสิ^๓ ปเสนทิกอสลาทโย
 โปราณกขตติยา วีย ๙ วุตตญฺเหตํ ฐมมปทญฺจกถาย^๔ กุมารกาลे กिर ราช
 ปเสนทิกอสโล เจว เวสาลียํ ลิจฺฉวิกุมารो महालि ज गुलिनारायं मल्लराजपुत्रो पनुकुलो
 जाति इमे तयो तिसापामोखससाजियसस सन्दिगे सिपुकคहणत्तं दग्गसिं कन्तवा
 अण्णमण्णसस विससालिका अहेसुं सहायाति ๙ ते उคคหิตสิปฺปา อตฺตโน อตฺตโน นครํ
 आकम्मिसु ๙ अठ नेसं पिता राजग्गुमारं अहासि यถारहं केहं कारेतฺวา เตसं
 अहासि ज ๙ जातपुपकाले सम्पत्ते उपरुप्रीजानนฺदरे सकपुत्ते जเปสิ ๙ सपुपे ते
 प्रसेनपुपमतฺते रग्गुจโคपने ज अत्तโน अत्तโน पितु पหุपकारा चाता, जग्गवत्तिราชसस
 विय पुत्ता ๙ यथाह पसंसาวจन्^๕จग्गवत्तिสुत्ते **ปโรสहसฺสํ โข ปนสฺส पुत्ता अहेसुं**
सुरा वीरुक्रुपा प्रसेनपुपमतฺतนาति ๙^๖ อิจฺเจวํ ปุตตสงฺคโห ตสฺส รญฺเอยे เจว
 อาณาจग्गसฺส ज อिฏ्ठจं วิปุลผลं साचेति ทุตฺติยมจฺจลวิเสสग्गโต ज โหติ ๙

^๑ ส.ส. ๑๕/๒๖/๙.

^๒ เรื่องเดียวกัน (ส.ส. ๑๕/๒๗/๙.)

^๓ หลักการใช้ศัพท์ว่า ส่งไป : **อุยโยเชสิ** ส่งไปอย่างมีเกียรติ, **เปเสสิ** ส่งไปอย่างธรรมดาสามัญ, **ปทิณิ** ส่งของส่งข่าวสาร, **อนุคจฺฉติ** ตามไปส่ง (พระธรรมกิตติวงศ์, หลักการแปลไทยเป็นมคธ, หน้า ๒๑๑)

^๔ วิฑฺฐทภวตฺถ. ธ.อ. ๓/๕.

^๕ **ปสंसาวจัน** คำสรรเสริญ, ท่านใช้ศัพท์นี้บ้าง เช่น เสสํ ปสंसาวจัน (ม.อ. ๑/๒๑๔)

^๖ ที.ปา. ๑๑/๓๕/๖๕.

ย่ กิจจํ อาณาจกษส เจว ฎฐนิวาสินํ จ อตุถาย เตชานุภาเวน รมณยา กตํ
โหติ, ตํ ตติยฎฐจาภิपालโนปายฎฐํ โหติ ๗ รตนโกสินุทมหานครสส อัจจเยน
การาปนโต ปฎฐาย สตสสุปริ จตุวิสติมสส สํวจจรสส โปฎฐปทมาเส ยาว
รตนโกสินุทสกสส ปณจวิสตุยตุตตรสสสํวจจรสส อัจจเยน สาวนมาสา ปวตติตํ
ฎฐจาภิपालโนปายํ วมณณยิสสามิเยว ๗

☞ ฎฐจาภิपालโนปายกถา, วมณณกถา

ม. ๖๕ ในฝ่ายพระราชอาณาจักร (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ข้อสอบปี ๒๕๖๑, หน้า ม. ๒๖๕)

มหาราชวเรน หิ ทყยานมิณฑน อาณาจกเก อารกษามาถฎฐาย
ฎฐจาวรณคตุติยา พลานํกปรีหารปณณตุติปิ ปณณตุตา ๗ อิทํ กิจจํ มนุสสานํ
ขตติยพราหมณเวสสสุททวเสน จตุวณณภาเวน วิภตตุตกาลโต ปฎฐาย ขตติยานํ ภาโร
โหติ ๗ ตตถ **ขตติยา** นาม เย ฎฐจาวรณคตุติกิจจํ กโรนุติ เย ปสาสกา เจว เย จ เนสํ
ทายาทา เตปิ **ขตติโยติ** สงขํ คจจนุติ ๗ **พราหมณา** นาม เย สาสนกิจจ-
พยาวฎฐา เวทตตยกุลลา พุทธีธรา หุตวา กุลปุตเต สิปปานิ สิग्ขาเปนุติ นานายณณ-
วิธิมหิ จ อธิการิโน โหนุติ ๗ **เวสสา** นาม เย วณิซชกมมํ ปโยเชนุติ สพเพสํ จ
สขวตถุณี สํวิทหนุติ ๗ **สุททา** นาม เย หีนชจจา หุตวา กายพเลน ปเรสํ ภาติกมมาทิกํ
กตวา ชีวนุติ ๗^๑ เย หิ ชนา ฎฐจหนุติปิ ปเทโสติปิ ลทฐุปจารโวหาเร ยสมํ กิสมิณจิจิ จาเน
สมมุหภูมิภาเวน ปฎฐาสนุติ เตสํ กิจจสํวิภาโค ชนตํ ธิรํ กตวา อารกษิตุํ อิจฉิตพุโพ โหติ ๗
จกกวตติสตุเตปิ อยมตถุเถ ทิปโต โหติ ๗ กถํ ๗ ฎฐปฎพพํ ทพหเนมิ นาม ราชา จกกวตติ
อโหสิ, ตสส เตชานุภาวปฎฐิมณทนภาเวน จกกรตนปโยคฎฐตา หตุถิสสรถปตุติกวเสน
จตุรจตุนี้ เสนา อโหสิ, โส สพเพส อนุโตชนาทิสฺ สพพชเนสฺ อนุตมโสปี มิคปกขิอาทิสฺ
โคปนียติรจจานคเตสฺปี ฐมมิกํ รกขาวรณคตุตี สํวิทหิ ๗ ตเถว เอเกกสมํ ฎฐเจปิ ขตติโย
สมปาทิตพลนิกาโย อโหสิ เหฎฐจา ยถาวุตเต ทีฆาวุชาตเก กาสิกราชา วิย ๗

พุททกาเล มาคธพิมุพิสารราชาทโย ขตติยาปี กิฎฐาปี พุททสาสเน อภิสทฐา
โหนุติ อภิปสนุณา, ราชฐมเมเน ปน ราชกิจเจสฺ ทรอยหสีลา โหนุติ ๗ อยมตถุเถ วินยปิฎฐเก
มหาวคคสส ปพพชชาชนุชเก อาริฎฐโต โหติ ๗ กถํ ๗ เอกสมํ หิ สมเย รมณโย มาคธสส

^๑ คัมภีร์อภิธานวรรณนา (พระมหาสมปอง, น. ๔๓๙, ๕๑๙, ๕๖๐, ๖๒๙) วิเคราะห์ไว้ว่า
ขตตสสาปจจํ ขตติโย, เขตตทานํ อธิปติฎฐตตุตา วา ขตติโย, พราหมุณเณ อปจจํ พราหมุณเณ, วิสตีติ เวสโส
ชนคิทุเชน อโต จิต วิสตี จรตีติ เวสโส, สทตีติ สุกโท สามิเกหิ ภาตี สุกติ ปคฆรตีติ สุกโท.

พิมพิสารสส เสนียสส ปจจนุโต กุปีโต โหติ ยัม ปฏิจจ โส วูปสมตถาย เปเสตุ โยเช
 สัวิททาเปสิ ๕ อาณาปีตา โยธา สมพหุลาว คนตุ อนิจจกา โหนติ, เต ปลาตา ภิกขุณ
 สนติ กั คนตวา ปพพชี่สุ ๕ ราชา มาคโธ พิมพิสารโธ ตมตถัม ฌตวา โวหาริกเก มหามตเต
 ปุจฉิ โย ภณเณ ราชภุมิ ปพพาเชติ, กิ โส ปสวตีติ ๕ เต อุปชฌายสส เทว สีส์
 เณเทตพพนุติ อาหึสุ ๕ โส เอตัม นิทานัม เอตัม ปกรณัม อาโรเปตวา ภควนตุ อุปสงกมิตวา
 เอตทโวจ ภนเต อยยา ราชภุมิ น ปพพาเชยยุนุติ ๕ ภควาปี อนุชานิ ๕ ตโต จ เอตัม
 นิทานัม เอตัม ปกรณัม อารพภ วิตีกกมนตสส ทุกกฏาปตติภาเวเน สิขขาปทัม ปณณวาเปสิ น
 ภิกขเว ราชภุมิ ปพพาเชตพโพ, โย ปพพาเชยย, อาปตติ ทุกกฏสสาติ ๕^๑ ราชา มาคโธ
 พิมพิสารโธ สาสนกิจจัม เจว ราชกิจจญจ อนจฉินุทเนน ปวตเตตุ สิริสิกรณโกสเลน เหว
 อยaji ๕ ตโต ปฏิจาย สาสนุปตถมภกา ขตติยา สนุติสมเย สงครี^๒ กตวา พุททสาสเน
 ปพพชชาย สทชายุตตทานัม ราชเสวกันัม ราชภุมิภาวโต โมกขัม อนุชานนุติ ๕ อิทัม
 ยาวชชตตนา สาดจจภูตา ปเวณิ โหติ ๕

ม. ๖๕ อันมหาชน (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒๑ พ.ย. ๒๕๖๒)

โย โภจิ ภูมิภาโค รฏจนุติ วา ปเทโสติ วา ลทฐุปจารโวหารโ โหติ ตตถ
 สมุหตาคเตหิ ชเนหิ อตตโน รฏ จสส ติรภาวาย อภิปาลนตถาย กิจจวิภาโค
 อิจฉิตพโพ ๕ ตตริทัม จกกวตติสสุตเตปี วุตตัม ๕ กถัม ๕ อตีเต ทพฺพเนมิ นาม ราช
 จกกวตติ จกกรตนโยคคภูตตาย หตถิอสรตปตติกสงฆาตาย จตฺรงคินิยา เสนาย
 สมนุหนาคโต อโหสิ, โส อนุโตชนาทิสฺ สุพพชเนสุ อนุตมโส โคปนียมิคปทชี่สุปี ฐมมิกัม
 รกขาวรณคตฺตี สัวิททิ ๕ เอเกกสส รฏ จสส ราชาปี สมพหุลานิ โยธาทิพลानิ สัวิททิ
 ทีฆาฐาตกปกรณเณ กาสีราชา วิย พุททกาลโต ปุพเพ พิมพิสาราทโย ราชาน วิย จ ๕
 เตสุ ราช มาคโธ พิมพิสารโธ กิจจาปี พุททสาสเน อภิสทโธ โหติ อภิปุสสนโน,
 ราชกิจจปโยเค ปน ราชฐมเมเน กิจจานิ ปยุชติ ๕ อยมตถโธ วินยปิฏเก มหาวคคสส
 ปพพชชานนุทเก อาวิภูโต โหติ ๕ กถัม ๕ เอกสมึ หิ สมเย ตสส รณโธ มาคธสส
 พิมพิสารสส ปจจนุโต กุปีโต โหติ ๕ ตัม นิทานัม ปฏิจจ โส วูปสมตถาย เปเสตุ โยเช
 สัวิททาเปสิ ๕ อาณาปีตา โยธา สมพหุลา ว น คนตุกามา โหนติ, เต ปลาตา ภิกขุณ

^๑ วินย. ๑/๑๐๒/๑๕๒.

^๒ คำว่า **สงคร** ตรงกับภาษาไทยว่า ทรงผ่นผัน, แปลกันมาว่า ความผิดเพี้ยน เช่นในข้อว่า
น หิ โน สงครนุเตน มหาเสเนน มจจุนา (ธ.อ.๗/๘๑) กติกา, ข้อบังคับ (สมนุตปาสาทิกา. ๓/๒๐๔)

สนธิกำ คนตุวา ปพพชี่สุ ๕ ราชชา มาคโธ พิมพิสาโร ตมตถัม ฅตุวา โวหาริเก มหามตเต
 ปุจฉิ โย ภณ ราชภฏั ปพพาเซติ, กี่ โส ปสวตีติ ๕ เต อุชฌายสุส เทว สีส์
 ฅเตตพพนติ อาหังสุ ๕ โส เอตัม นิทานัม เอตัม ปกรณัม อาโรเปตวา ภควนตัม อุปสงกมิตวา
 เอตทโวจ ภนเต อยยา ราชภฏั น ปพพาเซยยุนติ ๕ ภควาปี อนุชานี ๕ ตโต จ เอตัม
 นิทานัม เอตัม ปกรณัม อารพุกา วีตีกกมนตสุส ทุกกฏาปตติภาเวณ สีกขापทัม ปญญาเปสิ น
 ภิกขเว ราชภฏั ปพพาเซตพโพ, โย ปพพาเซยย, อาปตติ ทุกกฏสุสาตี ๕^๑ ราชชา มาคโธ
 พิมพิสาโร สาสนกัจจัม เจว ราชกัจจยจ อนุจฉินทเนน ปวตเตตุม สีถิสีกรณโกสลเลน เอว
 อयाจि, พุททสาสเน จ สทชาย ปพพชิตุกาฆานัม เสวกาฆจจัน ราชภฏภาวโต มุตตภาวัม
 อนุชานี ๕ อิทัม ยาวชชตตนา สาตจจภูตา ราชปุปเวณิ โหติ ๕

ม. ๖๖ อันหน้าที่รักษา (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๑๐๘/๓๘, ๑๐๒/๑๒๓ หน้า ม. ๒๖๖)

อิทัม ทิ ฐฐสุส สนธิภาวรกขณกัจจัม โลเก ขตติเยหิ อาเสวิตัม พหุสีกตัม โหติ ๕
 ตสฺมา ทิ เนสํ ปุพพนาฆานัม อาทิมหิปี อนุเตปี เนमितตกนาฆานัม อหสิ ๕ นิทสฺสนัม เจตถ
เสนียติ วจัน ฐฐโย พิมพิสารสุส เนमितตกนาฆานัม อหสิ อถโข **ราชชา มาคโธ เสนियो**
พิมพิสาโรติอาทิสฺ วिय, **เสนาปตีติ** วจัน เวสาลียัม สีหราชกุมารสุส เนमितตกนาฆานัม อหสิ
 เตเน โข ปน สมเยน **สีโห เสนาปติ** นิคคณฺสสาวโกติอาทิสฺ วिय ๕ โส จ โข สนธิภาโว
 อญญมญญปจจโย โหติ ๕ ยทา พาหิรสนธิภาโว ปุเรตรัม ปวตตติ, ตทา สนตรสนธิภาโว
 ปจจฉา อนุปวตตติ ๕ ตโต ตตถ ตตถ ชนา กุโต ภยนุตรายาภาวโต น พยาปชชนติ,
 อภีรูกา โหนติ อจฉมฺภินอ อนุตตราสินอ, ตปฺปจจยา ปกตียา อตฺตโน อตฺตโน
 กมฺมนเต ปโยเชตุม กรณียานี จ กาทุม ลภนติ ๕ สนธิภาวรกขณ ทิ อสุสารณนิวารณ-
 ปโหนกัม พลัม อิจฉิตพพัม, เยน อุปฺปนฺนสุส **อสุสารณสุส**^๒ นิวารณัม สมิชฺฉติ, **กณฺฏเกณ**
กณฺฏกุทธรณัม วिय ๕ **กณฺฏเกณา**ติอาทิกัม हेตัม **ปภาวฏตภาเวณ สทิสาการัม ภยนิวารณ-**
วิธานัม สนชาย อญจกถาย วุตตัม ๕ เตเน วิจกขณา ขตติยา, ยถา ฐฐสุส สพพพลัม
 สมฺปชชิสฺสตี, ตถา พยาฆา หุตวา ฐฐปสาสนไนปายัม ปโยเชนติ ๕

ม. ๖๗ สมเด็จพระบรมพิตรพระราช (พระมหานพพร อริยญาณ, ๒๙ มี.ย. ๒๕๕๙)

ยญฺหิ ขตติโย มหาราชชา ทยยานมินโท ฐฐนินวาสินัม สนธิภาวรกขณตถัม

^๑ วินย. ๑/๑๐๒/๑๕๒.

^๒ อสุสารณ นป. ความวุ่นวาย

สกรณฺเจ ขตฺตียตฺนุติยานุรูปํ ฌมฺมิกํ อารกฺขาวารณคฺคฺตฺตี สฺวิทฺทิตฺติ, อิทํ รกฺขจฺกิปาลโนปายโ
 ติ สงฺขํ คจฺจนฺติ ๕ ตตฺตฺรายํ สงฺเขปตฺโต ๕ อิมสฺมึ หิ สํวจฺจนฺเร ปจฺจนฺตปฺเทเส นินฺวาสิํ
 อนฺตรายนินฺวารณตฺถถฺยเจว อปายมฺขปิทฺทหนฺตฺถํ จ ชฺชุตฺกิทฺทํ นินฺวาเรติ ชฺชุตฺสาลณฺจ
 วิทฺธฺเสติ^๑ ๕ อถวํ โส หอพระสมุทฺตวชิรณฺญาณ อิติ โปตฺถกกาลยํ นาคฺรณํ สาธารณํ กโรติ
 ยตฺถ นานาสิปฺปทีปกาณิ ปณฺณณานิ ปริปฺนณฺณานิ โหนฺติ ๕

๘ วิริยกถา, ที่ปกถา

ม. ๖๘ วิริยสมบัติ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๑๑/๘๒, ฐ่ำ ม. ๒๗๑)

วิริย^๒ หิ กิจฺจปฺปโยเค จิตฺตสฺส ปคฺคณฺหนฺนุตฺตํ^๓ อสิถิลกรณฺญตฺถย โหติ ๕ ตถฺย
 ปาลิยํ วิริยํ อุกฺกจฺจํ อุกฺกสาโห ธิติ อุกฺกจฺจิตฺติ วายาโม ปฺรกฺกโม อปฺปปฏิวณฺณี ปฺรณํ ปคฺคโ
 จาติ อากตฺลกฺขณาทิหิ อากาเรหิ ลทฺทนามํ โหติ ๕ ตตฺตฺรายํ อธิปฺปาโย ๕ วิรภาวเหตุ วิริย^๔
 วุกฺกจฺจานเหตุ อุกฺกจฺจํ อุกฺกสฺสหนเหตุ อุกฺกสาโห^๕ ฌรณเหตุ ธิติ^๖ อุกฺกจฺจานเหตุ อุกฺกจฺจิตฺติ วายมฺนเหตุ
 วายาโม ปฺรกฺกมฺนเหตุ ปฺรกฺกโม อปฺปปฏิกฺกมฺนเหตุ อปฺปปฏิวณฺณี ปคฺคทฺถนเหตุ ปฺรณํ วา
 ปคฺคโ วาติ วุตฺตปฺปการํ เจตํ วิริยํ ๕ วิริยํ ปเนตํ ยํ ฌมฺมิกํปี อฌมฺมิกํปี กิจฺจํ ปคฺคณฺหาติ
 ตํ ทพฺพํ กโรติ ๕ ตสฺมา ตํ วิริยํ ฌมฺมิเกเยว กิจฺจเจ ปฺยณฺชิตฺทพฺพํ, เอวํ สติ อิกฺกจํ วิปฺลผลํ
 สาเชติ ๕

อปิจ ตํ เกณฺจि อฌมฺมิเกเยว กิจฺจเจ ปโยชิตํ ตสฺเสว วินาสาย วิปตฺตติยา จ สํวตฺตติ ๕
 นินฺทสฺสนณฺเจตฺถ ทกฺกพฺพํ ๕ ยถา หิ วทฺทกฺกีนํ วาสีผฺรสุอาทีนินิ ปเรสํ ปฺรณณาทิสฺสุ
 มิจฺจกมฺมฺนเตสฺ^๗ ปฺยณฺชียมานานินิ อตฺตโน จ ปเรสณฺจ อนตฺถมวาทฺติ, กุกฺกจฺจาทินํ ปน
 จินฺทณณาทิสฺสุ สมฺมกมฺมฺนเตสฺ ปฺยณฺชียมานานินิ ตํ ตํ ยถิจฺจิตํ กมฺมฺนตํ อภินิปฺผาเทณฺติ,
 เอวเมว วิริยมฺปิ ๕ สมฺมาปโยชิตํ หิ วิริยํ สพฺเพสํ อตฺถสาธกํ โหติ ๕ นินฺทสฺสนณฺเจตฺถ

^๑ เช่น ยณฺณสาลํ วิทฺธฺเสตฺวา (อ.อ. ๓/๒๗๐)

^๒ เนื่องจากคัดลอกจากต่างแหล่ง บทบาลีจึงล้กั้ล้นไม่ลงเป็นแบบเตี๋ยว เป็น วิริยํ บ้าง วิริยํ บ้าง

^๓ ยุ ปัจจย ถ้า -ห/ร อยู่หน้า แปลงเป็น อน, -ห อยู่หน้าเป็น อน ได้บ้าง

^๔ วิรฺสฺส ภาโว วิริยํ. (วิมาน.อ. ๑/๑๒๙)

^๕ ทฺกฺขลภาํ อุกฺกจฺจํ วา สหติ ฌมฺมิตฺติ อุกฺกสาโห. (อภิธานวรรณา, น. ๒๑๔)

^๖ ติกฺกจฺจิตฺติ เอตฺถ สฺภาสฺสภณฺณนฺติ ธิติ, ปวตฺตตฺนวเสน กุสฺลสฺนฺตณํ ฐาเรตีติ ธิติ. (สงฺคณฺเ.อ. ๑/๓๐๖)

^๗ พระธรรมวโรดม (น. ๒๕๙) แต่งอุปมานี้ ใช้ศัพท์ว่า สวชฺชกมฺเมสฺ ตรงข้ามกับ อนวชฺช-

ทฎจพพ์ ๕ เอโก กิร จุลลกเสฏฐิจิสฺส อุปฏฺฐาโก วีริเยน สมนฺนาโคโต กาเลน กาลํ วนฺธิชฺช์
 ปยุตฺติตฺถุ ทกุโข อนลโส หุตฺวา น จิรฺสฺเสว มหฺทฺชนภาวํ ปาปฺณาติ, ปจฺฉาปี มหาเสฏฐิ-
 ญฺโต โหติ ๕

โส หิ

อุปปกเนปิ เมธาวิ

ปากฎน วิจกฺขณ

สมฏฺฐาเปติ อตฺตานํ

อณฺเฏ อคฺคิวั สหฺรฺมมฺหฺติ ๕^๑

เอวมาทินา นเยน ปสฺสเนียภาวํ ปาปฺณาติ ๕ นิทฺสสนฺนญฺเจตฺถ ที่ฆาฏุกุมารวตฺถ
 ทฎจพพ์ ๕

ม. ๖๙ ที่ฆาฏุกุมาร (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๔๒, ฐ้า ม. ๒๗๒)

อดีเต กิร ทีฆีติสฺส โภสฺสรณฺโณ โอรสญฺโต ที่ฆาฏู นาม กุมารो ปิตุ รมฺมจฺส
 พุรฺหมทตฺตสฺส กาสีรณฺโณ หตฺถกคตฺกาลโต ปจฺฉากาเล ปสฺสูโต ๕ ปิตฺตฺสนฺตํ รัชช์
 อภินิคฺคณฺหิตฺถุ อฏฺฐานสงฺฆาตํ วีริยํ อารภิ ๕ อาทิมฺหิ พาราณสียํ หตฺถาจฺริยสฺส สนฺติเก
 ลิปฺปิ ลิกฺขิตฺถุ อตฺตานํ นิยฺยาเทสิ ๕ ปจฺฉา หตฺถิสาลายํ **มณฺชฺนา สเรณ คายิ วิณฺญจ วา
 เทสิ^๒ ๕** ตํ สุตฺวา พุรฺหมทตฺโต กาสีรราชา อภิรโต หุตฺวา ตสฺส อมิตฺตปฺตฺตภาวํ
 อชานนฺโตว ตํ ปกฺโกสาเปตฺวา วิสฺสฏฺฐโจ นิราสงฺโก หุตฺวา อนฺเตปุเร กิจจํ กาเรสิ ๕
 ที่ฆาฏู กุมารो อนุปฺพุเพน อตฺตโน ภตฺติญฺเจว สามตฺถิยญฺจ ตสฺส ปากฏฺ์ กตฺวา ทสฺเสสิ ๕
 พุรฺหมทตฺโต กาสีรราชาปี ปโมทิตฺโต หุตฺวา อพฺภนฺตริเก วิสฺสาสิกฏฺฐาเน จเปสิ ๕ ตโต
 ปฏฺฐาย โส กุมารो ตสฺส วลฺลโภ หุตฺวา ตํ จานฺนสฺสุ อนฺจริ ๕ เอกทา พุรฺหมทตฺตํ กาสีรราชานํ
 ชีวิตา โวโรเปตฺถุ โอดารํ ปฏฺฐิลภิ ๕ ตํขณฺํ ปน ทีฆํ ปสฺส มา รสฺสนฺตฺยาทิกํ^๓ ปิตฺรา
 ทินฺโนวาทํ อนุสฺสรนฺโต ตสฺส อุตฺตราสมตฺตเมว อุปฺปาเทตฺวา ตสฺส ชีวิตํ อทาสิ ๕ เตน โส
 อตฺตโน กุลสนฺตํ โภสฺสรณฺจํ ปฏฺฐิลภิ พุรฺหมทตฺตสฺส จ กาสีรณฺโณ ชีตรํ ลภิตฺวา
 มहेสิกฏฺฐาเน จเปสิ ๕ ปจฺฉา กาสีรณฺจํ เจว โภสฺสรณฺจญฺจ เอกโต กตฺวา ปสฺสาสิ ๕

^๑ ขุ.ชา. ๒๗/๔/๒.

^๒ **วาเทสิ** ประค่อม, ตีต **มณฺชฺ** ไพเราะจับใจ (วิ. สุนนฺตานํ มนฺ รณฺเชตฺติ มณฺชฺ, มนฺสทฺทูปปท-
 รณฺช ราเค, อุ, นรโลปา, มโน ชวติ เอตฺถาติ มณฺชฺ, มนฺสทฺทูปปท-ชฺ คมเน, กฺวิ, นโลโป, นิคฺคทิตฺตาคโม,
 มีหลายนัย ดู จุฬธาทูปจฺยชฺชิตฺติกา, หน้า ๗๕๕)

^๓ สำนวนพระไตรปิฎกว่า “มา โข ตวํ ตาต ที่ฆาฏู ทีฆํ ปสฺส มา รสฺสนํ น หิ ตาต ที่ฆาฏู เวเรน
 เวรา สมฺมมฺหฺติ เอเวเรน หิ ตาต ที่ฆาฏู เวรา สมฺมมฺหฺตีติ (วินย. ๕/๒๔๔/๓๒๗)

ม. ๖๙ ความเพียร (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒๗ พ.ย. ๕๔ ขึ้น ม. ๒๗๒)

วิริยัม ปน เย ธมฺเม นิสฺสาย เมธาวิ อุตฺตานิ โภเค อิสฺสรียะ จ สมฺมูจฺจาเปติ เย จ นิสฺสาย อุตฺตานิ ทีปสทิสํ กโรติ เตสํ เอกมฺงคํ โหติ, ตสฺมา हि ภควา เอวมาห

อุฏฺฐาเนนปฺปมาเทน

สญฺญเมน ทเมน จ

ทีปํ กยิราถ เมธาวิ

ยํ โอโฆ นากิเริตฺติ^๑

เอตฺถ हि ทฺวิทฺธิ นเยทฺธิ สนฺนิฏฺฐานํ ลพฺภติ พุญฺญชนโต เจว อตฺถโต จ ๗ พุญฺญชนโต ตาว ๗

ม. ๖๙ เกาะหรือดิน (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๑๖ ธ.ค. ๒๕๕๙ ขึ้น ม. ๒๗๒)

ตตฺถ ทีโป นาม อุตฺตโน นีวาสนญฺจานญโต ทีปโก วา คามนิคมปเทศานํ วา ปติฏฺฐาโนกาโส วา ๗ อยํ นีวาสนญฺจานตฺตา สามิกภาเวน ตตฺถ ชาตานิ ชนานิ ปติฏฺฐา สงฺขาโต ทีโป นาม โหติ ๗ โอโฆ นาม โย สนฺตรพาหิโร อนฺตราโย นีวาสนญฺจานสฺส อุปฺปชฺเชยฺย ๗ เสยฺยถาปี นาม สมฺพุทฺเท ทีปโก อคฺคิภูตฺตพฺภิชฺชนาทฺธิ^๒ อุปฺปนฺนการณฺทิสฺยํ อุทฺริยติ เอวํ สติ โอโฆ ตํ อภิกิรฺนโต สมฺพุทฺทํ กโรติ โส วา ปน อุทกสมฺมูจฺจาเน จิตฺโต โหติ ยทา มหาวาโต อุปฺปนฺโน สาคฺร์ โขภเกติ ตทา โอโฆ ตํ อภิกิรฺนโต ตตฺถ ชาตานิ ชนานิ อุทกภยํ อุปฺปาเทติ เอวเมว อนฺตราโย นีวาสนญฺจานสฺส อุปฺปชฺชนโต ทฺวิทฺธิ การณฺทิสฺยํ อุปฺปชฺชติ ๗ กถํ ๗ สามคฺคิเกทอญฺญมญฺญปริสฺงกาทฺธิ อพฺภนฺตริก- การณฺทิสฺยํ อุปฺปชฺชติปี ปจฺจามิตฺตวิมฺหนาทฺธิ พาทริกการณฺทิสฺยํ อุปฺปชฺชติปี ๗ อนฺตรายา เหตุ นีวาสนญฺจานํ สามิกานํ อนิสฺสยํ กโรนฺติ โอโฆ ตํ ทีปํ สมฺพุทฺทชาตํ กโรนฺโต วีย ๗

ม. ๗๐ สมเด็จพระโลก (สำนวนที่ ๑ พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๑๑/๘๘ เทียบ ม.๒๗๓)

สมฺมาสมฺพุทฺโธ हि อุตฺตโน นีวาสนญฺจานสฺส ทีปสฺส อารกฺขาภิपालนฺปปฏิสฺงขรณํ กตฺวา อนฺตรายสงฺขาตสฺส โอฆสฺส อนากิเริณ นรํ นิโยชิตฺตุ **อุฏฺฐาเนนปฺปมาเทน สญฺญเมน ทเมน จาติ^๓** จตฺพุพิชาย อํงคสมฺปตฺติยา โอวาทํ อทาสี ๗

สเจ हि ปเทศสามิกอ นนฺุจฺจาโน โหติ กุสฺสิต อลโส ปมตฺโต อสญฺญโต วินาสญจ น วุปฺสเมติ, อนฺุปฺปชฺชมาโน อนฺตราโย อุปฺปชฺชติ ๗ สเจ เหส ยถาวุตฺตาย จตฺพุพิชาย อํงคสมฺปตฺติยา สมฺนฺนาคโต โหติ ๗ กถํ ๗ วิริยสมฺปนฺโน โหติ ทกฺโข อนนฺโส, ยํ กิจจํ

^๑ พ.ธ. ๒๕/๑๒/๑๘.

^๒ อคฺคิ-ภูตฺต-อุพฺภิชฺชน-อาทฺธิ, ภูตฺต แปลว่า สภาพที่ทรงแผ่นดินไว้ ได้แก่ ภูเขา วิ. ภู ภูมึ ธรตฺติ ภูตฺโร ปพฺพโต, ภูสทฺทุปฺท-ธรร ธารณ-, อ. (จุฬาราชูปจฺยไชติกา, หน้า ๗๔๖)

^๓ พ.ธ. ๒๕/๑๒/๑๘. (เรื่องเดียวกัน)

อสิวิทิต์ ตัม สัวิทิต์, ยญจ กิจจํ อกตัม ตัม กาทุ ตัม ตัม รุกขิตวา สมํ สตตัม ปวตเตตตุ
 อปมชชิตวา อนเปกขิตวา ตัม ตัม ปรีหาเปตวา, ยา ปรีหานิ อนุปปนฺนา ตาย สญญมํ นิเสธนํ
 กโรนโต, ยา จ ปรีหานิ อนุปปนฺนา ตัม วินาสेतฺ อภิกงฺขมาโน โหติ, อนุปปชชมาโน
 อนุตราโย น อนุปปชชติ, อนุปปนฺโน จ อนุตราโย วุสเสเมติ ฯ ยถา หิ มหาชนฺ ที่เป วา
 นิพฺนฏฺจานเ วา นิพฺนฏฺโต นิพฺนฏฺจานํ ถลํ กโรติ อวารณพฺนํ พนฺชติ, ยํ โอโฆ นากิกรฺติ,
 อนุปปมาเทน จ สญญมติ รุกขติ โคเปติ ปรีวตฺตณํ กโรติ ฯ อิติ อิมสฺมี ภาสิตตฺเถ
 พุยฺยชนฺโต ยํ โอโฆ นากิกรฺติ, ตัม กโรติ นาม ฯ

อตฺถโต ปน กุสลธมฺโม สํสารสาครเ สํสรนฺตสฺส สตฺตโลกสฺส ทีโป นาม โหติ ฯ
 กุสลอนุตราโย สงฺกิลเสธมฺโม โอโฆติ วุจฺจติ ฯ เอเต หิ สตฺตา อตฺตโน นาถกรณญฺตํ
 กุสลมาคมฺม สํสารวญฺญเ อตฺตานํ สมฺภูจฺจาเปตฺ สกฺโกนฺติ อปาเย นิมฺคฺคา น โหนฺติ,
 โภคอิสฺสรียสาทิกาสุ ตาสุ ตาสุ สมฺปตฺตีสฺส อตฺตานํ สมฺภูจฺจาเปนฺติ, อตฺตภาวํ โสตฺถินา
 ยาเปตฺ สมตฺถา โหนฺติ ปฏฺิพฺลา ฯ เวน ชีวิตเหตุ อปายคามิฏฺฏานิ ตีณิ ทฺวจฺจริตานิ
 จรณฺตีติ ฯ

ม. ๗๐ สมเด็จพระโลก (สำนวนที่ ๒ พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๔๔ ชั่ว ม. ๒๗๓)

สตฺถา เมธาวิ นโร อุกฺขานาทีหิ^๑ จตฺุหิ ธมฺเมหิ, ยถา อนุตรายสงฺขาโต โอโฆ
 นากิกรฺติ, เหวํ อตฺตโน นิพฺนฏฺจานสงฺขาตํ ทีโป มนสิกรเยย อภิปาเลยย อภิวทฺุเมย
 จาติอาทินา นเยน โอวาทํ อทาสิ ฯ ตตฺุรายํ อธิปปาโย ฯ สเจ หิ ตตฺถ นิवासีสงฺขาโต
 สามีโก อลฺโส ปมตฺโต หุตฺวา อนุปปนฺนํ อนุตรายํ เวน นิวาเรยย น จ อนุปปนฺนํ
 วุสเสเมย, เหวํ อนุปปนฺโน อนุตราโย อนุปปชชิตฺุ โอตารํ ลภติ อนุปปนฺโน จ ตัม อภิกาวติ
 พหุํ อนตฺถํ ปาเปติ ฯ สเจ ปเนส สามีโก เมธาวิ หุตฺวา อิมสฺ จตฺุสฺ ปธานงฺเคสฺ
 ปติฏฺฐเฮยย ยํ อกตปฺุพฺพํ กิจจํ กาทุ สัวิทิตฺุ วายมติ, ยํ กตํ วา กรियมานํ วา กิจจํ
 อนุรุกขิตฺุ สมํ ปวตเตตฺุ วายมติ, ยํ มนสิกาเรน ตสฺส กิจจสฺส ปรีหานิ อนุปปาเทตฺุ
 อนุปปนฺนํ อนุตรายํ สัวิทิตฺุ วายมติ, ยํ จ อนุปปนฺนํ อนุตรายํ ปรีกฺขยํ ปฏฺิพาหิตฺุ วายมติ,
 เหวํ สติ ภายปี อนุตราโยปิสฺส อนุปปชชิตฺุ โอตารํ น ลภนฺติ ฯ

เสยฺยถาปี นาม ทีเปปี นิพฺนฏฺจานเปี นิवासินฺ ชนา อตฺตโน โสตฺถี
 อาสีสมานาว ตัม จานํ ปัสฺสูอาทีหิ อนุพฺุรฺุหนเณน อฺุจจํ กรเยยฺุปี, **อาสิกรเณน**^๒ โอฆํ

^๑ อุกฺขานเณ อนุปปมาเทน สญญเมเน ทเมเน จาติ จตฺุหิ ธมฺเมหิ

^๒ อาสิ, อิติ. เชื้อน

นิวาเรยฺยปี, อปฺปมาเทน สํวเรน จ ตํ อภิปาเลยฺยปี, เอวํ สติ เตสํ ภยปี อนฺตรายปี น
อุปฺปชฺเชยฺย, เอวํ สมฺปทมิทํ ทฏฺจพฺพํ ฯ อิจฺเจวํ เมธาวิ ทิป กยิราถ เมธาวิ ยํ โอโฆ
นาภิกีรตีตฺธาทิกิ^๑ สตุถฺโน โอวาทํ อนฺุปฺปฏิปชฺชติ นาม ฯ

ม. ๗๐ โดยอรรถนั้น (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๑๖ ธ.ค. ๒๕๕๙ หน้า ม. ๒๗๓)

อตฺถโต ปน ฯ เยเกจิ กุสลา ฐมฺมา, สพฺเพเต สํสาราสาครสงฺขาเต โอฆเ ปตฺมานานํ
สตุตฺตานํ ปตฺติฏฺจาภูตตฺตา ทิปฺปติ วุจฺจนฺติ ฯ เยเกจิ ปน สงฺกิเลสสงฺขาตา อุกฺสุลา ฐมฺมา
กุสลาณํ ฐมฺมานํ วิทฺธํสกา โหนฺติ, สพฺเพเต โอโฆติ วุจฺจนฺติ ฯ เมธาวิโน สตุตฺตา อิม
อฏฺฐานาทย โธมเม นาถภาเวน อาคมฺม โภคอิสฺสรียาทีสุ สมฺปตฺตีสุ อตฺตฺตานํ
สมฺภูจฺจาเปนฺติ โสตุถิณา ยาเปตฺตุํ สกฺโกนฺติ, ซีวิตการณา จ อฺปายคมนียาทีนํ
กายทฺวจฺริตาทีนํ อุกฺสุลาณํ ฐมฺมานํ จริยํ นาปชฺชนฺติ ฯ

สเจ ทิ กตฺกุสลา สตุตฺตา สงฺกิเลสฺเท อชฺโฆตฺถริตฺวา ภเวยฺย, เต สงฺกิเลสฺสา เตหิ
กตฺตานํ กายสฺวจฺริตาทีนํ กุสลาณํ ฐมฺมานํ อนฺตรายํ กโรนฺติ, เต จ อฺปาเยปิ วฏฺฏทฺทุกฺเขปิ
ปาเตนฺติ ฯ ยถา กิ ฯ ยถา ทิ โยโกจิ สมฺทุกฺทมชฺฉเม ภินฺนนาโว ชโน ทิปฺปตีริ ปตฺโต โหติ,
อถ นํ โอโฆ โอตฺถริตฺวา อาทาย ปฺน สาคร ปาเตติ, เอวํ สมฺปทมิทํ ทฏฺจพฺพํ ฯ

ม. ๗๐ สมเด็จพระ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๖ ธ.ค. ๒๕๕๔ หน้า ม. ๒๗๓)

ตสฺมา ทิ สตุถฺตา เมธาวิโน ทิปฺปกรณฐมฺโมติ ลทฺทโวหาเรหิ จตฺุทฺติ ฐมฺเมหิ ยํ โอโฆ
นาภิกีรตี ตํ ทิปฺป กาทฺุ โอวาทิ สํวรปฺปชานํ อนฺุรกฺขนาปฺปชานํ ภาวนาปฺปชานํ ปหานปฺปชานํ
จ ฯ วุตฺตถฺยเหตุํ ภควตา ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อนฺุปฺปนฺนํ ปาปกาณํ อุกฺสุลาณํ ฐมฺมานํ
อนฺุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมตี วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทฺหติ, อุปฺปนฺนํ
ปาปกาณํ อุกฺสุลาณํ ฐมฺมานํ ปหานาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมตี วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ
ปทฺหติ, อนฺุปฺปนฺนํ กุสลาณํ ฐมฺมานํ อุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมตี วิริยํ อารภติ จิตฺตํ
ปคฺคณฺหาติ ปทฺหติ, อุปฺปนฺนํ กุสลาณํ ฐมฺมานํ จิตฺติยา อสมฺโมสาย ภยฺโยภาย
เวปฺลุลาย ภาวนาย ปารีปุริยา ฉนฺทํ ชเนติ วายมตี วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ
ปทฺหตีติ^๒ อตฺถโต ทิ อิมสฺส พุทฺทวจนฺสส วิกฺกเปน เอวํ ปฏิปชฺชมาโน ยํ โอโฆ
นาภิกีรตี ตํ ทิปฺป กโรตี นาม ฯ

อิมสฺส อุกฺกิณฺนํ วิกฺกปฺปานํ อตฺถโต มหาปริณิพฺพานสฺตุเต อาณนฺทาทีนํ ภิกฺขุณฺนํ พุทฺเธน

^๑ พ.ธ. ๒๕/๑๒/๑๘.

^๒ ที.ม. ๑๐/๒๙๗/๓๔๔.

เทสิตตมเมเน สหุธิ สันนุหติ ๕ กถ ๕ ตตถ วุตตํ **ตสุมาทิหานนุท ภิภุขเว อตตทึปา**
วิหรรถ อตตตสรณา อนญญสรณา ฐมมทึปา ฐมมสรณา อนญญสรณาตีอาทิกํ ๕^๑
 อิทํ ทิ ภิกขจาปี ภิกขุณฺ อญจจวิภปฏิปทาย ปริทีปกํ โหติ, เอวํ ปน สนฺนิฏฺฏจาทสนสนสฺส
 อุปเทสภูตํ โหติ โยโกจิ อตตโน เทสสงฺขาตํ ทีปํ กาทํ อิจฺฉติ ยํ อนุตฺตรายสงฺขาโต โอโฆ
 อภิกิรีตํ น สกโกติ, โสปี อตตตสรโณ ภเวยฺย, น อนญญสรโณ เหฏฺฐจา จ ยถาวุตฺเต
 อญฺ्ञานาทโย จตฺตารโ อาทึ กตฺวา ฐมเม ปริปุเรยยาตี ๕ (เตน วุตตํ **อตตทา ทิ อตตโน**
นาโถ โก ทิ นาโถ ปโร สียาตี)^๒

๘ วิริยกถา

ม. ๗๑ วิริเยน ทุกขมจฺเจติ (พระมหาสอสงฺสูน ฐมมรโต, ๒๕๕๕-๕๖ ช้า ม. ๒๗๔)

วุตตญฺเหตํ ภควตา วิริเยน ทุกขมจฺเจตีตี ๕ ปุคฺคโล ทิ ทุกขํ วินฺทนฺโต วิริเยเนว
 ตํ อติภุมิตฺตํ สกโกติ ๕ นิทฺสสนํ เจตถ วฏฺฏคามณิอภยรณฺโณ วตฺถ ๕ โส กิร พุทฺธ-
 ปรินิพฺพานโต ปญฺ्ञาย จตฺนุณฺ สํวจฺจรสตานมฺปรี สตตตีสสํวจฺจรสจฺเจเยน ลงฺกาทีเป รชฺชํ
 กಾರೆสิ ๕ ตสฺส รชฺเช ทมิเพหิ อจฺฉินฺเน โส ปลายิตฺวา อรณฺเย นิสีย ๕ โส อนิสีทิตฺตจิตฺโต
 ปุณฺ รชฺชํ อตตโน หตฺถคตํ กาทุมิจฺฉติ ๕ มหุสฺสาเหเน สมฺนฺนาคโต ปณฺณรส วสฺसानิ
 มหาชนํ สมาทเปตฺวา พลนิกายํ สํหฺรฺโต สกํ รชฺชํ อจฺฉินฺทิตฺตกาโม ทมิเพน ยฺทุทํ กตฺวา
 ทมิพฺราชานํ มาเรตฺวา นิพฺภเยน รชฺชํ กಾರೆสิ ๕ ตถา ทิ วิริยํ มหพฺพลํ โหติ อิจฺฉิตฺตถ-
 สาทกํ ๕ วุตตมฺปิ เจตํ

วายเมเถว ปุริโส ยาว อตฺถสฺส นิปฺปทา^๓

กยิรา เจ กยิราเถน ทพฺพเมหนํ ปรกฺกเมตี ๕^๔

ตตฺตฺรายํ อธิปฺปาโย ๕ ปุริโส เอวํ กโรนฺโต, อิจฺฉิตํ ผลํ สมฺมิชฺฉติ วา น วา สมฺมิชฺฉติ
 ปจฺฉา อวิปฺปฏิสารี โหติ ๕ ปพฺพชิตฺเตสุ ฐมฺมสामी ภควา จตฺนุณฺ องคปจฺจจฺจนํ อคณฺนฺโต
 มหาวิริยสงฺขาตํ จตฺตฺรจฺคมหาปธานํ ปสฺสนฺโต อปฺปฏิวณฺ สฺวาทํ ภิภุขเว ปทฺทามิ **กามํ**
ตโจ นหารุ จ อญฺฉิ จ อวสิสฺสตุ สรีเร อุปฺสฺสสฺสตุ มํสโลหิตํ ยนฺตํ ปุริสฺตถาเมเน
 ปุริสฺวิริเยน ปุริสฺปรกฺกเมเน ปตฺตพฺพํ น ตํ อปาปฺณิตฺวา วิริยสฺส สณฺจานํ ภวิสฺสตีตี^๕

^๑ ที.ม. ๑๐/๙๓/๑๑๙.

^๒ บุ.ธ. ๒๕/๒๒/๓๖.

^๓ ส.ส. ๑๕/๘๙๑/๓๓๐.

^๔ ส.ส. ๑๕/๒๓๙/๖๗.

^๕ อง.ท.ก. ๒๐/๒๕๑/๖๔.

อุปปฏิวานจิตโต กิเลสเหติ วิมุตตจิตโต อุชุปฏิปนโน หุตวา อนุตตรํ โโพธิธามํ
 อภิสมพฺขุณฺณิ ๕ เสฏฺโฐ ปน ขตฺติโย มหानุภาวิสฺสรียสมฺปนฺโน จกฺกวตฺติราชภูโต จ หุตวา
 อตฺตโน ปารมียา สกฺเล มหิมณฺทเล รชฺชํ กาเรตฺวา สมหิตฺตจิตโต สวีริโย หุตวา
 อนิสฺสโกโกนฺโต ปรกฺกมฺนฺโต จกฺกวตฺติวตฺตํ ปุเรตฺวา อตฺตโน รชฺชสีมายํ ชเน เจว
 พลนิกายวาทานิ จ สงฺคณฺหนฺโต อุปฺภุจฺหนฺโต อตฺตานํ ติววิสฺสุจฺริเต เจว
 ทสฺวิธราชธมฺเม จ ปตฺติภูจฺจาเปสิ ๕ อีทิสฺสณฺหิ วิริยํ อุตฺตมปฺริสฺสส องฺคสมฺปทาภูตํ โหติ
 สาสนโวหารโต ปน ทสฺปารมีสุ วิริยปารมี สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส เจว มหาราชสฺส จ ปารมีติ
 สงฺขยํ อุปคจฺจติ ธมฺมโวหารโต จ ทสฺวิธราชธมฺเม **ตโปติ** สงฺขยํ อุปคจฺจติ ๕

อตฺถอ ปเนตฺถ เวทิตฺตโป ๕ เสยฺยถาปี นาม มหาคารุณิโก สมฺมาสมฺพุทฺโธ
 อนุตตรํ โโพธิธามํ อภิสมฺพฺขุณฺณิตฺวา คามนิกมฺชนปทราชธานีสุ จาริกญฺจรมานो
 พรหิตปฏฺิปปตฺตี ปุเรตฺวา สพฺพเวเนยฺยานํ หิตาย สุขาย ธมฺมํ เทเสสิ อยมฺปิสุส จริยา
สตุตฺตูปการสมฺปทาติ วุจฺจติ เอวเมว ราชา รชฺชาภิสกฺปโต สวีริโย หุตวา ราชกรณียํ
 กตฺวา สุจิริ รฏฺฐญฺเจว ปชณฺจ วุฑฺฒิ วิรุฬฺหิ เวปุลฺลํ ปาเปสิ ๕

ม. ๗๒ สมเด็จพระบรมพิตร (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๑๑๑/๑๙๖ เทียบ ม. ๒๗๕)

จกฺกิวสฺสสฺส หิ ปญฺจโม มหาราชา ทฺยยานมฺินฺโท รชฺชปฺปตฺตกาลโต ปฏฺุจาย
 ทฺยยรฏฺฺจํ ปฏฺิพาหิตํ โคเปตฺตุ วุฑฺฒิ วิรุฬฺหิ เวปุลฺลํ ปาเปตฺตุ จ รฏฺฐปฺปสาสนโณปายภูเต
 ราชกิจฺจสฺวิทฺหเน พฺยาปารปฺปโต อโหสิ ๕ กถํ ๕ ยานิ รฏฺฐสฺส อนตฺถสฺสวตฺตนิทานิ
 อหิตาวทานิ การณานิ อนุปฺปนฺนานิ โหนฺติ, เตสํ ปฏฺิพาหนํ สฺวิทฺหติ ๕ นิสฺสนํ เจตฺถ
 ทฏฺฐพฺพํ ๕ อพฺภนฺตรโกลาหลํ พาทฺริปจฺจตฺถิกเก จ ปฏฺิพาหิตุํ พลนิกายํ อนุคฺคณฺหาติ
 อนตฺถมโสปี เย โรคา อคฺคิภยาทีนิจ รฏฺฐวาสิณํ อุปฺปชฺเชยฺยํ เตปิ สฺวรติ ปิทฺหติ, ยทา เต
 อุปฺปชฺชนฺติ ตทา วุปฺสเมตฺตุ อฺสุสฺสุกํ กโรติ, (ทฺยยภาสาย มณฺทลพಾಯัพและอีสาน อิติ
 ปจฺจนตฺชนปเทสฺส โกลาหลวฺุปฺสมํ เอตฺถ นิสฺสนํ) ๕ อนฺโตตนคเรปี พหฺินคเรปี โจรา อตฺถิ
 เต นินฺหติ ๕ ยํ จ รฏฺฐเจ อหิตการณํ อตฺถิ ตํ อฺทฺฐริตฺตุ อธิฏฺฐหติ ๕ (ทาสพฺยโมจนาทิจ
 ปญฺตติ เจตฺถ นิสฺสนํ) ๕ อญฺญานิปี ปฺุราณานิ อตฺถิกาลิกานิ รฏฺฐวฑฺฒนอุปฺสคฺค
 ภูตานิ จ จาริตฺตานิ พหฺุกานิ อตฺถิ ตานิปี อฺทฺฐริตฺตุ อธิฏฺฐหติ ๕ (พระมหานพพร
 อริยญาณ, เพิ่มข้อความในวงเล็บ)

ม. ๗๒ การณ์ใดๆ (๐๐๙/๔๕, พระมหาอภิวัดร์ รวบรวม, ๐๐๕/๔๖ ข้า ม. ๒๗๖)

ยํ สยามรฏฺจสฺส อภิวฑฺฒินิยา ปวตฺตติ ตํ กตฺวา อนิกฺขิตตฺตฺตฺโร หุตฺวา สเมน ธมฺเมน
 กรณฺยานิ^๑ อกาลิ ๗ โส กิจฺจานุกิจฺเจสฺส ปสฺสโต ธมฺมิเก จานคฺเค อภฺภุํ อฺปฺชาเรนฺโต
 วินิจฺฉยามจฺเจ จเปสิ ๗ ราชธฺรํ กโรนฺตํ ราชภฺภานํ นานาตฺนตี วฏฺจเปตฺวา กุลปฺตฺตํ
 สิขุญฺเจว กสิกมฺวาณิขกมฺมญฺจ^๒ อภิวฑฺฒสิ สยามรฏฺเจ ปจฺมํ ญฺมรณฺมคฺคสาสน-
 เปสนาทีนํ กาเรตฺวา ตสฺมึ นินฺนฺจิตฺเต สฺจิริํ สพฺพานิ ตานิ ปติฏฺฐาเปตฺว อิจฺฉนฺโต นิจฺจํ อตฺตโน
 กรณฺยานิ^๓ โอโลเกสิ ๗

ม. ๗๒ สมเด็จพระมบพิตร (พระราชปัญญาสุธี, ครั้งที่ ๔๓/๒๕๕๗ ข้า ม. ๒๗๕)

เอวํ เจตฺถ อฺปมา เวทิตฺตฺวา เสฏฺโฐ ญฺโฐ ราชา ทสธมฺเมหิ สมฺนฺนาคโต ยถา
 มหาชนโก นาม ปุพฺพชาติณฺณปารมี โปธิสฺสโต นาวาย มหาสมฺมุตฺเต ภินฺนํ มหาสมฺมุตฺตํ
 ตริตฺถํ ฆณฺเณโต เจว วายมนฺโต จ ตีรมฺปิ อทิสฺวา อนฺนสโกนฺโต ปุริตฺตวิริยปารมี หุตฺวา
 มณฺเฆลาเทวตีตาย อฺปถมฺภิตฺโต โสตฺถินา เขมฏฺฐานํ ตีริํ อปาปฺณิ อยมฺปิสฺส
 สฺฐราววิปากฺโกโต โหติ เอวํ สฺจิริํ อตฺตโน สกัลลํ มหิมณฺทลล์ อภิวฑฺฒสิ ปาเปสิ ๗ อยํ
 ปุริมปพฺพภูตา จริยา เสฏฺจสฺส ญฺญจราชสฺส สิริมหา มงฺคลสญฺญิตวิริยสมฺปทา โหติ ๗ (ปรับ
 พุติยปพฺพภูตา เป็น ปุริมปพฺพภูตา ดู ม. ๒๗๕)

^๑ มีข้อสังเกตว่า ในบาลี อรรถกถา และฎีกา ไม่ปรากฏศัพท์ว่า **กรณฺย** นี้เลย ควรเลี่ยง ไม่ควร
 ใช้, อย่างไรก็ตาม ศัพท์นี้ได้รับความนิยมในการแต่งฉันทภาษามคธ แม้ในตัวอย่างฉันทภาษามคธของ
 สนามหลวงแผนกบาลี ก็มีศัพท์นี้ เช่น **กรณฺย** (๒๕๐๖), **ภทฺทกรณฺเยหิ** (๒๕๒๓), **สพฺพราชกรณฺยานิ**
 (๒๕๓๕, ๒๕๓๘), **กรณฺยกรณฺสฺส** (๒๕๓๙) และคำนี้ถูกปรับใช้ในภาษาไทยบ้าง แต่ใช้เป็นชื่อเฉพาะ เช่น
พระที่นั่งราชกรณฺยสภา ในพระบรมมหาราชวัง, **พระราชกรณฺยานุสร** พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระ
 พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

^๒ เมตฺตา ปเนสา จตฺนุํ พุรฺหมวิหารานํ อณฺตโร (พุรฺหมวิหารโร) โหติ ๗ ให้ อณฺตโร โยค
 พุรฺหมวิหารโร มาเป็นวิกิตฺกัตตํนาม นี้ได้ความและถูกสภาวะธรรม แต่ถ้าแต่งเป็น เมตฺตา ปเนสา จตฺนุํ
 พุรฺหมวิหารานํ อณฺตโร (เมตฺตา) โหติ ๗ ให้ อณฺตโร โยค เมตฺตา มาเป็นวิกิตฺกัตตํนาม จะทำให้
 เนื้อความผิดไปว่า มีเมตฺตาหลายอย่างในพุรฺหมวิหาร ซึ่งผิดความมุ่งหมายในที่นี้

^๓ ควรใช้ **กรณฺย** แทน

☞ โลกตถจริยาถา

ม. ๗๓ โลกัถถจริยานัน (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒๖ ก.ย. ๕๕)

โลกตถจริยา นาม โลกสฺส อตถาย จรณํ ๫ ตตถ โลโกติ พุยณฺชนโต
 สพุพาวตฺติยา^๑ ปจฺวิยา เอตสฺสา วา เอกเทสสเสตํ อธิวณฺ, อุปจารโวหารโต ปน ตตถ
 นิวุตถสฺตตฺตนิกายสฺส ๫ ตสฺมา ปรียายโต นิवासนญฺจานญฺตปจฺวิยา เจว สฺตตฺตนิกายสฺส จ
 อตถาย ปวตฺติตา จริยา โลกตถจริยาติ สงฺขํ คจฺฉติ ๫ อยํ พุทฺธาทีนํ ปุริสรตฺตนญฺจาทนํ
 ปุคฺคลานํ นิमितฺตปฏิปทา โหติ ๫ อมฺหากํ หิ ภควา สมฺโพธิปตฺตกาลโต ปญฺจาย อปฺปมาณํ
 โลกตถจริยาปรียาปนฺนํ พุทฺธกิจฺจํ ปรีปุเรสิ ๫ กถํ ๫ โส หิ ภควา ปจฺจुสฺสมเย เจว
 สายณฺหสมเย จ ฅาณชาลํ ปตฺถริตฺวา โลกํ โวลเกนฺโต^๒, เย พุทฺธเวเนยฺยา
 มคฺคผลาธิคฺมาย วา ตีรตฺตคฺมนาย วา อญฺญคฺคณฺปฏิลาภาย วา อุปฺนิสฺสยสมฺปนฺนา
 โหนฺติ, เต ฅาณชาลอนฺโตคฺเช^๓ ทิสฺวา มหฺการุณํ ปฏฺิจฺจ เต อุปคฺมิตฺวา^๔ ฅมฺมํ เทเสสิ ๫
 อิทํ พุทฺธกิจฺจํ ปญฺจวคฺคิยานํ ภิกฺขุณฺ ฅมฺมเทสนํ อาที กตฺวา ปวตฺติตํ โหติ ๫ ยทา จ
 สวากา พุทฺธา ภวฺนฺติ, ตทา เต ทิสฺส สฺตถุสฺสาสนสงฺฆาตสฺส พุทฺธมฺจริยสฺส ปกาสนตถาย
 เปเสสิ ๫ อิทมฺปิ โลกสฺส อตถहितสฺขํ อารพฺภ ปวตฺติตํ โหติ ๫ อยมตฺโถ ติปฏฺิกเ
 พุทฺธวจเน ปากฏฺิฏฺโต โหติ ๫ วุตฺตถมฺเหตํ ภควตา จรฺถ ภิกฺขเว จาริกํ พุทฺธชนฺหิตาย
 พุทฺธชนฺสฺขาย โลกานุกมฺปาย อตถาย หิตาย สฺขาย เทวมฺนุสฺसानํ มา เอเกน เทว
 อคฺมิตฺถ เทเสถ ภิกฺขเว ฅมฺมํ อาทิกฺลฺยาณํ มชฺฅเมกฺลฺยาณํ ปรีโยสฺสานกฺลฺยาณํ
 สาทถํ สพุยณฺชนํ เกวลปรีปุณฺณํ ปรีสุทฺธํ พุทฺธมฺจริยํ ปกาเสถ, สฺนฺติ สฺตตฺตา
 อปฺปราชฺกขชาติกา อสฺสวณฺตา^๕ ฅมฺมสฺส^๖ ปรีหายนฺติ ภวิสฺสนฺติ ฅมฺมสฺส

^๑ สพุพ+อาวณฺตุ วิ. สพุพํ ปริมาณมฺสส สพุพาวนฺตํ (โมค. ๔.๔๓), ทำตัวรูปตามวิธีแห่งอิติถิลิงค์
 กล่าวคือ อาเทส -นฺตุ เป็น ต ลง อี ปัจจัยในอิติถิลิงค์ เช่น คุณวตี (ปทฺรูปสฺสทฺธิ, อธิบายสูตร ๑๙๑)

^๒ ในที่นี้ควรแต่งเป็น ทรงแผ่ชายคือพระฅาณก่อนตรวจดูโลก

^๓ ศัพท์เฉพาะ, สำนวนนิยม

^๔ รูปศัพท์ อุปคฺมิตฺวา คล้าย อุปสงฺกมิตฺวา แต่ไม่เหมือนกัน ไม่ควรสับสน

^๕ อสฺสวณฺตา เดิมเป็น อสฺสวณฺตาย ลบ ย (สัททฺนิตฺติ สุตตมาลา, สูตร ๑๖๐) แต่ใน สวรรตฺถทีปนี
 ฎีกา อธิบายไว้ว่า เป็นปฐฺมาวิภตฺติใช้ในอรรถตฺติยวิภตฺติ แปลว่า เพราะ

^๖ แปลว่า เหล่าสัตว์ ย่อมเสื่อมจากธรรม เพราะมิได้สดับ ฅมฺมสฺส ลงนฺจฺฉีวิภตฺติ แต่ด้วย
 อำนาจบทว่า ปรีหายนฺติ จึงใช้ในอรรถปฏฺิจฺจมีวิภตฺติ ตามหลักไวยากรณ์ว่า นฺจฺฉีวิภตฺติใช้ในอรรถแห่ง
 ปฏฺิจฺจมีวิภตฺติในที่นี้เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ (ดู สัททฺนิตฺติปกรณํ สุตตมาลา สูตรที่ ๖๔๐)

อภยาตารโ อหัมปิ ภิกฺขเว เยน อุรุเวลาเสนานิคมฺ เตนุปรสฺงกมฺิสฺสามิ
 ฅมฺมเทสฺนายาติ ๕^๑ ตโต ปฏฺจาย ยาวชฺิวํ ตตฺถ ตตฺถเว จาริกํ จริตฺวา โลกสฺส ฅมฺมํ
 เทเสตฺวา พุรฺหมจฺริยํ ปกาเสตฺวา สาสนฅมฺมํ วุฑฺฒิ วิรุฬฺหิ เวปฺลุลํ ปาเปสิ ๕

ม. ๗๓ พระคัมภรจนาจารย์ (สามเณรอุทัย ะกะกิจ, ๐๐๗/๑๓, ๐๐๖/๖)

อิจฺเจวมยญฺหิ อตฺถจฺริยา คณฺถกาเรหิ ตีสฺส พุทฺธจฺริยาสุ โลกตฺถจฺริยาติ ตีสฺส จ
 สมฺปทาสุ สตฺตูปการสมฺปทาติ วนฺณิตา โหติ ปสฺสิตา ๕

ม. ๗๓ พระมหากษัตริย์เจ้า (พระมหากษัตริย์ ไรจณฅมโม, รวบรวม, ๐๐๕/๔๗)

ขตฺติยราชูหิปี จกฺกวตฺติราชูหิปี อญฺเฆหิ ราชูหิปี พหุชนหิตฺสฺขาวหา ราชจฺริยา
 จริตาเยว โหติ ปรีปฺริตา ๕ เตสํ เจตฺถ จกฺกวตฺติวตฺตปฺรณสฺงคหฺวตฺถจฺรณาทิราชจฺริยา
 นิสฺสนํ ๕

ม. ๗๔ จักรวรรดิวัตรนั้น (พระมหานพพร อริยญาณ, แต่งตามอรรถกถา)

จกฺกวตฺติวตฺตํ หิ ทฺวาทสฺวิธํ โหติ ๕ เสยฺยถิํ ๕ จกฺกวตฺติสฺสุตฺตนเยน อนฺโตชนสฺสมิ
 พลกาเย เอกํ ขตฺติเยสฺส เอกํ อนฺยนฺเตสฺส เอกํ พุราหฺมณคหฺปติเกสฺส เอกํ เนคมชานปเทสฺส
 เอกํ สมณพุราหฺมเณสฺส เอกํ มิคปฺกฺขิสิ เอกํ อฅมฺมการปฏฺิกฺเขโป เอกํ อฅนानํ
 ฅนานุปรทานํ เอกํ สมณพุราหฺมเณ อุปรสฺงกมิตฺวา ปญฺหปุจฺฉนํ เอกนฺติ เหวเมตํ ทสฺวิธํ
 โหติ, ตพฺพณฺณนายนเณ อฅมฺมราคสฺส จ วิสมโลภสฺส จ ปหฺนนฺติ เหวเมตํ ทพฺพิธํ โหติ
 อิจฺเจวํ เตน จกฺกวตฺติสฺสุตฺตนเยน สทฺธิํ ทฺวาทสฺวิธํ โหติ ๕^๒

ม. ๗๕ โลกัถถจฺริยา (พระมหาสงฺสน ฅมฺมรโต, แต่ง ๙ ก.ค. ๕๖ ท่านัดตต่อ)

โลกตฺถจฺริยาติ ปเนตฺถ ๕ โลกตฺถจฺริยา นาม โลกสฺส อตฺถาย จรณํ ๕ อัย
 ปพฺพชิตฺสฺปิ คหฺภูเจสฺปิ พุทฺธาทีนํ ปุริสรัตนภูตฺตานํ ปุคฺคลนํ ปฏฺิปปทา เจว โหติ
 นิमितฺตภูตา จ ๕ เหวํ โย เหวรูปาย สมนฺนาคโต โหติ โส สตฺตโลกสฺส หิตาย สฺขาย ชีวิทํ
 สนฺธาเรติ ๕ พุทฺธาทีนญฺจ ปสฺตฺถโถ โหติ **ปญฺญาชีวีชีวิทมาหุ เสฏฺฐนฺติ** ๕^๓ วิริยํ
 อุตฺตมปุริสสฺส คฺณสมฺปตฺติ หุตฺวา ภียโยภาวาย โลกตฺถจฺริยาปฺรเณ อุปตฺถมภกปจฺจโย
 โหติ ๕

กิญฺจาปี ปกฺติยา กาโย เจว ชีวิทํ จ จิรํ วตฺตติ อุทาทุ น วตฺตติ, พุทฺธาทีนํ
 อรหฺนฺตานํ กาเย เจว ชีวิทเเต จ อาลโย น โหติ, อถโข พุทฺโธ โลกนาโถ โลกสฺส หิตาย

^๑ วินย. ๔/๓๒/๓๙-๔๐.

^๒ ที.อ. ๓/๕๖.

^๓ ในพระไตรปิฎก ส.ส. ๑๕/๒๐๓/๕๘ ว่า ปญฺญาชีวี ชีวิทมาหุ เสฏฺฐํ

สุชาย พุทฺธจริย์ ปุเรตฺกามุ หุตฺวา อิธ อายุสงฺขาราริฏฺจฺจํ อกาสิ (อิธ อายุสงฺขาราริฏฺจฺจํ อกาสิ โลกสฺส หิตาย สุชาย พุทฺธจริย์ ปุเรตฺ), เอวเมว ขตฺติโย มหาราชา ทยฺยานมิโนโท รฏฺจสฺส เจว รฏฺจวาสิณฺณจ ภิโยภาวาย หิตาย สุชาย ราชจริย์ ปุเรตฺกามุ อตฺตโน ชีวิตฺ รกฺขติ เจว กายพลฺ อนุปเทติ จ (อตฺตโน ชีวิตฺ รกฺขติ เจว กายพลฺ อนุปเทติ จ รฏฺจสฺส เจว รฏฺจวาสิณฺณจ ภิโยภาวาย หิตาย สุชาย ราชจริย์ ปุเรตฺ)

ม. ๗๕ สมเด็จพระบรมพิตร (สำนวนที่ ๑, พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๑๙ ก.ย. ๒๕๖๒)

มหาราชา หิ ทยฺยานมิโนโท วิริยสมฺปทาย สมฺปยุตฺโต หุตฺวา ราชธมฺเมสุ ปติฏฺฐาย พุทฺธสฺสํ อุปตฺถมฺเภติ, อาณาจกฺกํ สมฺมา ปสาสติ, ราชวํสิทฺทเน จ เสวคามจฺเจ จ โยธฺภูเตปิ อยุชฺฌกชนฺภูเตปิ ราชปริวารเ จ โปเสติ, สมณพฺรหฺมณเ จ รฏฺจวาสิโน จ นิทฺทุกฺขนิพฺภยภาเวน สุชฺวาเสตฺถาย อฺปฏฺจหติ ๙ ตปฺปจฺจยา โส มหาราชา ยถานุกุมํ ปริหีนฺโพล อทกฺโข จ โหติ ๙ อิมินา การเณน ทยฺยวาสิณฺ์ สาทฺถกรณฺีเยปฺรณฺตฺถาย ชีวิตฺ เจว กายพลฺ จ รกฺขิตฺ ปรวิสยภฺตํ ยฺโรปทีปํ คนฺตพฺพ^๑ โหติ ๙ ตํ คมนํ มหานคราทีปฺย- จานฺปิยปฺคฺคฺลาปคฺมนเหตฺกํ จิตฺตนิชฺฌายนเหตฺกํ จ โหติ โส มหาราชา ทยฺยรฏฺเฐ ปฏฺิลทฺฐปฺพุพฺพจฺจํ อปฺริปฺณฺตฺตา จิตฺตทฺกฺเขทํ อทฺธา ปฏฺิลเกยฺย ๙

อิทํ อภิสมฺโพธิยา อาทิกาลเ พุทฺธจริยาสทิสํ โหติ ๙ กถํ ๙ พุทฺโธ หิ อภิสมฺโพธี สมฺพุชฺฌิตฺวา ธมฺมํ อณฺเฑาตุํ ภพฺพเสตฺตานํ อฺปนฺนิสฺสยสฺส อตฺถิภาวํ ปฏฺิลสฺสจิกฺขิตฺวา ธมฺมเทสฺนายน สนฺนิฏฺฐจํ อกาสิ ๙ ตโต อายุสงฺขาราริฏฺจฺจํ อกาสิ ๙ กถํ ๙ ยาว ภิกฺขุอาทโย สวากา วิยตฺตา ภวิสฺสนฺติ ธมฺมธฺรา ธมฺมานุธมฺมปฏฺิปนฺนา, ธมฺมํ อคฺคเหตฺวา สมตฺถา หุตฺวา โลกานํ ตํ อาจิกฺขิสฺสนฺติ เทเสสฺสนฺติ ยาว จ อิทํ พฺรหฺมจริย์ อิทํ ภวิสฺสติ ผีตํ วิตฺถาริกํ พหุชฺฌณฺ์ ปุณฺณํ จ, ตาว ชีวิตฺสงฺขารํ สนฺธาเรสฺสามีติ^๒ ปณฺิธานํ อกาสิ ๙ โส พุทฺโธ, สเจปิ อายุสงฺขารหาปนฺภูตา โรคา อฺปฺปชฺเชยฺย, อิทธิปาทพฺเลน เต วิทฺธีเสสฺสติ, ยาว พฺรหฺมจริย์ ปริสา จ ปาริปุรี คมิสฺสนฺติ ตาว สนฺธาเรตฺ ตรีริ ปฏฺิขคฺคสฺสติ ๙

ม. ๗๕ สมเด็จพระบรมพิตร (สำนวนที่ ๒, พระมหาทองสุน ธรรมโรต, ๒๕๕๕-๕๖)

ขตฺติโย หิ มหาราชา ทยฺยานมิโนโท วิริยสมฺปตฺติยา สมฺนฺนาคโต ธมฺเมน รชฺชํ การเณโต พุทฺธสฺสเน อุปตฺถมฺภานํ กโรนฺโต อนฺโตชนฺสฺมีปิ ราชวํसानุวํสิเกสฺ พฺลกายสฺมีปิ ขตฺติเยสฺ อนฺยนฺเตสฺ พฺรหฺมณคฺหปติเกสฺ เนคมชานปเทสฺ สมณพฺรหฺมณฺสฺ มิคปกฺขิสฺ

^๑ คนตพพ ในที่นี้เป็นประธานในประโยค แปลว่า อ. อัน (อัน...) ฟังไป, จำตองไป เช่น มนุสฺสานํ มงฺคฺลามงฺคฺลจฺจํ ภิภุทฺธิ คนตพพ โหติ (ธ.อ. ๘/๕๖), อาคนตพพ ภเวยฺย (ธ.อ. ๘/๑๕๙)

^๒ นัย ส.ส. ๑๐/๙๕/๑๒๒.

ธมมิกัม รุกขาวรณคฤตตี สัวิทหติ สพฺเพเต สุขิตเต นินฺนตราเย กตฺวา รุกฺขติ โคเปติ ๙ อยํ
 จริยา เหฏฺฐา วุตฺตนเยเนว จกฺกวัตฺติวตฺเต เจว สงฺคหฺวตฺถุธมฺเม จ อนฺโหลเมติ ๙ ยสฺมา โส
 กิจฺจกรณเณ อติวีย อฺสุสาหปฺปโต ตสฺมา โส อนฺุพฺพเพน ทฺพฺพล อพาธิโก โหติ
 ตปฺปจฺจยา สพฺพชนานํ หิตานฺุหิตาย กิจฺจํ ปฺรยมาเนน มยา ซีวิทํ รุกฺขิตฺํ สกพลํ อนฺุทาทํ
 วฏฺฐตีติ ปฺรวิสยภูตํ ยูโรปทีปํ อคมาสิ เอวํ โส นครราชวํสปฺริวารชนรชฺชทฺยยิเกหิ
 ปฺริพาหิรตฺตา ลินฺจิตฺโต เจว ปฺพเพ อฺปฺตถมฺภานปฺริจารสงฺขาเตน อฺปฺภูจฺาเนน
 อปฺริปฺถนตฺตาย กิลนฺตจิตฺโต จ โหติ ๙ อยํ ปฺเนเตน จริยา สมาจिณฺณา โหติ ทฺพฺเพน วีย ๙
 ปจฺมโพธิยํ กิร ทฺพฺโธ เวเนยฺยสฺตฺตานมฺุปนิสฺสยํ ปจฺจเวกฺขนฺโต “สนฺติ สตฺตา
 อปฺปรุกฺขชาติกา ภวิสฺสนฺติ ธมฺมสฺส อณฺเฑตาโรติ ชานิตฺวา ธมฺมเทสฺนาย นิฏฺฐจฺกโต “น
 ตาวาหํ ปฺรินิพฺพายิสฺสามิ ยาว เม ภิกฺขุอาทโย น ทฺพฺทฺปฺริสา ภวิสฺสนฺติ วียตฺตา วินีตา
 วิสารถา ทฺพฺสฺสฺตา ธมฺมธฺรา ธมฺมานุธมฺมปฺฏิปฺนฺนา สามิจิปฺฏิปฺนฺนา อนฺุธมฺมจาริโน สกํ
 อาจริยํ อฺคฺคเหตฺวา อาจิกฺขิสฺสนฺติ เทเสสฺสนฺติ ปฺณเฑเปสฺสนฺติ ปฺฏฺฐเปสฺสนฺติ วิวริสฺสนฺติ
 วิภกฺขิสฺสนฺติ อฺตฺตานํภวิสฺสนฺติ อฺปฺปนฺนํ ปฺรปฺปวาทํ สหธมฺเมเน สฺนินฺคฺคหิตํ นินฺคฺคเหตฺวา
 สปฺปาภฺภิหาริยํ ธมฺมํ เทเสสฺสนฺติ, น ตาวาหํ ปฺรินิพฺพายิสฺสามิ ยาว เม อิทํ พฺรหฺมจฺริยํ น
 อิทฺทญฺเจว ภวิสฺสตี ผิตฺถจ วิตฺถาริตํ พาทฺุชญฺณํ ปฺถุภูตํ ยาว เทวมนฺุสฺเสหิ
 สฺุปฺปกาสิตฺถนฺติ^๑ आयฺสงฺขารํ อธิฏฺฐหิ ๙ สเจ आयฺสงฺขารุปฺจเฑโก อพาโธ ภควโต
 อฺปฺปชฺเชยฺย, เอวํ สนฺเต โส อิทฺธิปาทพฺเลน ตํ วินเฑตฺํ วายมฺนฺโต ยาว ตสฺส จตฺปฺริสา
 เจว พฺรหฺมจฺริยํ จ น อิทฺทญฺเจว ภวิสฺสตี ผิตฺถจ วิตฺถาริตํ พาทฺุชญฺณํ ปฺถุภูตํ น ตาว ซีวิทํ
 รุกฺขนฺโต ปฺรินิพฺพายิสฺส ๙

ม. ๗๕ ข้อนี้เหมือนสมเด็จพระ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๒๒ ก.ย. ๒๕๖๑)

อิตฺติ โลกตฺถจฺริยา อิทฺ ปฺริสฺรตฺนภฺุตานํ ปฺพฺพชิตานมฺปิ คหฺภูจฺานมฺปิ ปฺฏิปฺทา
 โหติ ๙ อิทํ อภิสฺมโพธิยา อาทิกาลเ พฺทฺทฺจฺริยาสทิสํ โหติ ๙ กถํ น ทฺพฺโธ หิ อภิสฺมโพธิ
 สมฺพฺชฺฉิตฺวา ธมฺมํ อณฺเฑาตุํ ภพฺพสฺตฺตานํ อฺปนิสฺสยสฺส อตฺถิภาวํ ปฺฏิสฺสจิกฺขิตฺวา
 ธมฺมเทสฺนาย สนฺุณฺุจฺานํ อกาสิ ๙ ตโต आयฺสงฺขาราทิฏฺฐจฺานํ อกาสิ ๙ กถํ ๙ ยาว
 ภิกฺขุอาทโย สวากา วียตฺตา ภวิสฺสนฺติ ธมฺมธฺรา ธมฺมานุธมฺมปฺฏิปฺนฺนา, ธมฺมํ อฺคฺคเหตฺวา
 สมตฺถา หุตฺวา โลกานํ ตํ อาจิกฺขิสฺสนฺติ เทเสสฺสนฺติ ยาว จ อิทํ พฺรหฺมจฺริยํ อิทฺธํ ภวิสฺสตี
 ผิตํ วิตฺถาริกํ พาทฺุชญฺณํ ปฺถุภูตํ จ, ตาว ซีวิทฺสงฺขารํ สนฺธาเรสฺสามีติ ปฺณิธานํ อกาสิ ๙ โส

^๑ นัย ส.ส. ๑๐/๒๕/๑๒๒.

พทุโธ, สเจปี อายุสงขารหาปนภูตา โรคา อุปฺปชฺเชยฺยํ, อิทธิปาทพเลน เต วิทุธฺเสสิ, ยาว
 พุรหมจริยํ เจว ปริสา จ ปารีปฺรึ คมิสฺสนฺติ ตาว สนฺธาเรตุํ สรีริ ปรฺชฺชคฺติ ๕ กิณจาปี
 ปกตียา อรหนฺโต ซีวิตสงฺขารे นีราลยา โหนฺติ เตปี จิรฺภูจिता โหนฺตุ โน วา, โลกนาโถ
 ปน โลกานํ อตฺถสาธนสงฺขาตํ พุทฺธจริยํ ปรีปฺเรตุํ เอวํ อายุสงฺขาราริฏฺฐานํ อกาลิ ๕

ม. ๗๖ ในคราวที่เสด็จประพาส (พระมหานพพร อริยญาณ, ก.ย. ๒๕๕๘)

ยุโรปคมนกาลเอ หิ ราชา ทยฺยานมิหนฺโท ปเวณิยานุรูปิ ราชกิจจการภูจฺจาเน
 มหามจฺเจหิ จ เสนาปตีหิ จ สทฺธิ โอรสปฺตุตํ จเปตฺวา ตํ ราชกิจจํ กาวเรสิ ๕ โส ปน
 ราชโอรโส มหามจฺเจหิ เจว เสนาปตีหิ จ อุปตฺถมฺภิตโต วิริยปญฺญาสามตฺถิเยหิ ราชกิจจํ
 วิจาเรติ ตณฺจ สมฺมา ปวตฺเตติ ยถาตํ อตฺถณฺณ จ ฐมฺมณฺณ จ มตฺตณฺณ จ กาลณฺณ จ
 ปรีสณฺณ จาติ อิมฺเหหิ ปญฺจหิ องฺเคหิ สมฺนฺนาคโต รณฺโณ จกฺกวตฺติสฺส เชฏฺฐปฺตุโต ๕
 ตตฺตฺรายํ อธิปฺปาโย ๕ อตฺถสฺส ผลสฺส จ ฆาตตฺตา อตฺถณฺณ, ฐมฺมสฺส วากฺยสฺส การณฺสฺส
 ฆาตตฺตา ฐมฺมณฺณ, มตฺตสฺส ปมาณฺสฺส ฆาตตฺตา มตฺตณฺณ, กาลสฺส กิจจปญฺญชนกาลสฺส
 ฆาตตฺตา กาลณฺณ, เยน เกนจि สงฺคหิตาย ปรีสาย ฆาตตฺตา ปรีสณฺณ ๕

ขตฺติโย หิ มหาราชา ทยฺยานมิหนฺโท ตาทิสํ สมฺปตฺตีหิ สมฺนฺนาคตํ อตฺตโน
 กิจฺจานุกิจจํ กโรหนฺตํ ปฺตุตํ ปฏฺฐิภตฺติ, ตสฺมา กิจฺจเสสุ วิตฺถกํ วิโนเทตฺวา สกจิตฺตํ สลฺลหุํ
 กโรหนฺโต นครโต อณฺณสมฺมึ ทูเร วสตี ๕ ตถา สกนคเรปี วสตี ๕ วุตฺตณฺเหตํ ปญฺจจฺจตฺตเร
 ปญฺจหิ ภิกฺขเว องฺเคหิ สมฺนฺนาคโต ราชา ขตฺติโย มุทฺธาภิสิตโต ยสฺสํ ยสฺสํ ทิสายํ
 วิหฺรติ สกสมฺมึเยว วิชิตฺเต วิหฺรติ, กตเมหิ ปญฺจหิ^๑, อธิ ภิกฺขเว ราชา ขตฺติโย
 มุทฺธาภิสิตโต อุภโต สุชาโต โหติ มาตีโต จ ปีตีโต จ สํสฺสทฺคคหณฺโก ยาว สตฺตมา
 ปีตามหฺยคา อุกฺขิตโต อณฺุปกฺกฺโข ชาตีวาเทน (อิตฺติ เอกํ) อทฺโธ โหติ มหฺทฺชโน
 มหาโกโค ปรีปฺญณฺโกสโกฏฺฐาจาโร (อิตฺติ เอกํ) พลวา โข ปน โหติ จตฺรจฺฉินฺนียา
 เสนาย สมฺนฺนาคโต อสฺสวาย โววาทปฏฺฐิการาย (อิตฺติ เอกํ) ปรีนายโก โข ปนสฺส
 โหติ ปณฺทิตโต พยฺตุโต เมธาวิ ปฏฺฐิโณ อตฺตนาคตปจฺจบุปฺนฺเน อตฺเถ จินฺเตตฺตํ
 (อิตฺติ เอกํ) ตสฺสิเม จตฺตารโ ฐมฺมา ยสํ ปรีปาเจนฺติ (อิตฺติ เอกํ ปญฺจมํ) ๕ โส อิมินา
 ยสฺปญฺจเมเน ฐมฺเมเน สมฺนฺนาคโต ยสฺสํ ยสฺสํ ทิสายํ วิหฺรติ สกสมฺมึเยว วิชิตฺเต

^๑ กตม เช่น กตเมหิ ปญฺจหิ, กตเม ปญฺจ เป็นสำนวนบาลี คือพระไตรปิฎก ไม่ใช่ทั่วไป

วิหริตติ ตัม กิสุส เหตุ เอวญเหตุ กิขเว โหติ วิชิตาวันิ^๑ ๙^๑ ราชชา ทยยานมิโนโท ตาทิสัม
สมปตติหิ สมณนาคตัม สมโมทนีย^๒ ปุตตัม ปฏิลภิตวา ปฏิลทุสสาโส โหติ ๙ ตสฺมา โส
รฏฺฐนิवासินิ มุทิตารโห ๙

ม. ๗๘ พระราชจรรยาสาธปฏิบัติ (พระมหานพพร อริยญาณ, ๖ มิ.ย. ๒๕๕๙)

เอวญหิ ราชจริยา มงฺคลวิเสสสุส พลวปจฺจโย ๙ ราชวสิกาทโย ปน เตน กตัม
อุปการิ สริตฺวา กตญญู ภเวยฺยํ, ตสฺมี จ รญเณ ภตฺตี ทสฺเสยฺยํ ยถาสตฺติ ยถาพลํ สจฺเจน
ภตฺติยา จ ตสฺส ปฏิการิ กาคุํ จิตฺตํ อธิฏฺฐเหยฺยํ, ถถ วุฑฺฒิ วิรุฬฺหิ เวปุลฺลํ ตสฺส รญเณ
อนฺตมโส รฏฺฐวาสิโน อูปฺชเชยฺย ๙

✍ มิตตสมปตติกา

ม. ๗๙ มิตตสมปตติ (๑ พระมหาวิรัชย์ ตนฺติปาโล^๓, แต่ง ๒๗ มิ.ย. ๕๔ เทียบ ม. ๓๕๕)

ปจฺมา ปเนสา มิตตสมปตฺติ มิตตสมปทาติ^๔ วุจฺจติ ๙ โย หิ ปุคฺคโล สาธารณโต
สนฺทิกฺุโจ เจว สมภตฺโต จ โหติ, โส มาตา มิตฺตํ สเก ฆเรติอาทิสฺ วจเนสฺ มิตตฏฺโถ นาม
โหติ ๙ โย ปน อญฺญมญฺญสุส เมตฺตจิตฺโต โหติ, โส อริยมิตตกโร สียาติอาทิสฺ
มิตตฏฺโถเยว ๙ โย จ อสาธารณโต อญฺญมญฺญสุส ปิยสหาโย เมตฺตจิตฺโต จ, โส
ปาปมิตฺโต กลฺยาณมิตฺโตติอาทิสฺ มิตตฏฺโถ โหติ ๙ โย สหาโยปิ อมจฺโจปิ หุตฺวา
เอกญฺจาเน กมฺมํ กโรติ, โส น มิตตฏฺโถ นาม, ยทา ปน โส สุจิรมฺปิ เอวํ เสวนฺโต
อญฺญมญฺญสุส ปิยมิตฺโต เมตฺตจิตฺโต จ, ตทา อญฺญมญฺญสุส อติปิยมิตฺโตเยว โหติ ๙
โส หิ มิตฺโต ปาโปปิ กลฺยาณมิตฺโต หุวิโร โหติ ๙ ปาโป ปาปมิตฺโตติ วุจฺจติ, กลฺยาณ
กลฺยาณมิตฺโตติ วุจฺจติ ๙ โส จ มิตฺโต พาหิโร พลวปจฺจโย หุตฺวา เสวกํ พรหฺนํ ๙
อภิวฑฺฒิ ๙ ปาเปตฺตํ สกฺโกติ ๙ เตน โลกนาโถ ภควา เอวํ กเถสิ **พาหิโร กิขเว องฺคนฺติ**
กริตฺวา นาญญํ เอกงฺคฺมฺปิ สมฺนุปฺสฺสามิ, ยํ เอวํ มหโต อนตฺถาย สํวตฺตติ ยถยิทํ
กิขเว ปาปมิตฺตา ปาปมิตฺตตา กิขเว มหโต อนตฺถาย สํวตฺตติ พาหิโร กิขเว

^๑ อ.ปญจก. ๒๒/๑๓๔/๑๖๙. (อักษรหนา คือ สำนวนพระสูตร)

^๒ ยังไม่เป็นที่พอใจของผู้แต่ง, ผู้อ่านควรคิดหาศัพท์อื่นที่ใกล้เคียงกับคำว่า เป็นที่วางพระทัย, ศัพท์ที่นักเรียนคุ้นเคยว่า **สมสุสาเสตฺวา** แปลว่า **ยัง...ให้เบาพระทัย** นั่นก็ไม่เข้ากับเรื่องนี้

^๓ บัดนี้คือ พระศรีปริยัติดิลก

^๔ อรรถกถาปรมัตถโชติกา ว่า; มีชฺชติ ตายติ จาติ **มิตฺโต**, สมปชฺชติ เอตาย คุณฺวิภูติ ปาปฺณาตีติ **สมปทา**, มิตฺโต เอว สมปทา **มิตฺตสมปทา** ๙ (ชฺททก.อ. ๑/๓๑๔, ๓๔๓)

องคนฺตุ กิริตฺวา นาณญํ เอกงฺคฺมฺปิ สมนุปฺสุสํมิ, ยํ เอวํ มหโต อนตฺถาย สํวตฺตติ
 ยถยิทํ ภิภฺขเว กลฺยาณมิตฺตา กลฺยาณมิตฺตตา ภิภฺขเว มหโต อนตฺถาย
 สํวตฺตติ ๙^๑ กณฺหปฺกฺเข เหตุถ ยถาวุตฺโต อตฺถเ มคฺชรฺภูจิสฺสรสฺส อชาตสฺตฺตุมหาราชสฺส
 วตฺตนา เวทิตฺพุโป ๙ โส กิร อชาตสฺตฺตฺ ราชกฺุมารกาเล รชฺชํ น กาวเรสิ ๙ โส ทุฏฺฐจิตฺตํ
 เทวทตฺตภิภฺขุํ นิสฺสาย ตสฺส วจฺนํ สทฺทหิตฺวา ครุกกมฺมํ ปิตฺตฺมาตกมฺมํ อกาสิ, ภิภฺจเว
 ฐมฺเม เจว ปฺรสฺมึ โลกเก จ ภิภฺโย มหาวิปฺปฏิสํวํ ปตฺโต, ตสฺมึ จ อตฺตภาเว
 ปาปฺพนิตฺพุพอกคฺบฺปจฺมผลสฺส อฺปนิสฺสยคฺคํ อฺปจฺฉินฺทิตฺ ๙

ม. ๗๙ มิตฺรสมฺบัติ (๒, พ.อ. ชรินทรรุ จุลประติษฐ์ ตรวจแก้, ๐๐๗/๑๔ เทียบ ม. ๓๕๕)

มิตฺตสมฺปตฺติ ปเนตฺถ ๙ มิชฺชตฺติ มิโต ๙ สมฺปชฺชติ เอตายาติ สมฺปตฺติ ๙ มิตฺเตน
 สมฺปตฺติ มิตฺตสมฺปตฺติ ๙ สา จ สพฺพชนฺสฺส พหุปการา โหติ อตฺถสาธิกา ๙ ปฺริยาเยน จ เย
 ชนา อติวีย อณฺณมณฺญํ ปิยายนฺติ, เต มิตฺตาติ วุจฺจนฺติ มาตา มิตฺตํ สเก ฆเรติอาทิสฺ
 วีย ๙ เย ชนา อณฺณมณฺญํ เมชฺชนฺติ สนิยฺหนฺติ, เต มิตฺตาติ วุจฺจนฺติ อริยมิตฺตกฺกโร
 สียาติอาทิสฺ วีย ๙ นิปฺปฺริยาเยน ปนฺ เย สนฺทิกฺกจา โหนฺติ สมฺภตฺตา สฺหชฺชา เมตฺตจิตฺตา
 (อติปฺปิยสหายกา โหนฺติ, สฺหชฺชา เมตฺตจิตฺตา) เต มิตฺตาติ วุจฺจนฺติ ปาปมิตฺโต
 กลฺยาณมิตฺโตติอาทิสฺ วีย ๙ สหกมฺมการิโน ปนฺ ชนา สหาโยติ วุจฺจนฺติ, โน ปนฺ มิตฺโตติ
 วุจฺจนฺติ ๙ ยทา จ เต อณฺณมณฺญํ ปิยายนฺติ เมตฺตายนฺติ, ตทา มิตฺโตติเยว วุจฺจนฺติ ๙
 มิโต จายํ ปภทฺโต ปาปมิตฺโต กลฺยาณมิตฺโตติ ทุวิโร โหติ ๙ ตตฺถ โย กายทุจฺจริตาทิสฺ
 อภิรมฺติ อนตฺถเยว จ นิโยเชติ, โส ปาปมิตฺโต นาม ๙ เอกนฺตทิตฺเตสิ ปนฺ วุฑฺฒิปฺกฺเข
 จิตฺโต กลฺยาณมิตฺโต นาม ๙ มิโต ทิ พาทิโร พลวปจฺจโย โหติ โส ตํเสวํ วัฑฺฒนํ วา
 หายนํ วา ปาปาตุํ สกฺโกติ ๙ ยถาห ๙ (วุตฺตณฺเหตํ ภควตา) พาทิโร ภิภฺขเว องคนฺตุ
 กิริตฺวา นาณญํ เอกงฺคฺมฺปิ สมนุปฺสุสํมิ, ยํ เอวํ มหโต อนตฺถาย สํวตฺตติ ยถยิทํ
 ภิภฺขเว ปาปมิตฺตา ปาปมิตฺตตา ภิภฺขเว มหโต อนตฺถาย สํวตฺตติ พาทิโร ภิภฺขเว
 องคนฺตุ กิริตฺวา นาณญํ เอกงฺคฺมฺปิ สมนุปฺสุสํมิ, ยํ เอวํ มหโต อนตฺถาย สํวตฺตติ
 ยถยิทํ ภิภฺขเว กลฺยาณมิตฺตา กลฺยาณมิตฺตตา ภิภฺขเว มหโต อนตฺถาย
 สํวตฺตติ ๙^๒

หานิปฺกฺเข เจตฺถ อชาตสฺตฺตฺวตฺตฺ กเถตฺพุพ ๙ อลฺทฺธาภิเสกกาเล กิเรส ปาปเกน
 เทวทตฺเตน สทฺธี มนฺเตตฺวา ตสฺส วจฺนํ คเหตุวา ปิตฺตฺมาตมกาสิ ๙ ตปฺปจฺยา ภิภฺจเว

^๑ อัง.เอก. ๒๐/๑๑๒/๒๒.

^๒ อัง.เอก. ๒๐/๑๑๒/๒๒. (เรื่องเดียวกัน)

ธมเม สมปราเย อติกฏ กัม ทุกข์ อนุภาวิ, อุปัจฉินนมคฺคฺปนีสฺสยาตา จ โสตาปตฺติผลโต
 ปริหาโย ๕ โส หิ กิณฺจาปิ สกฺลเมทนิภฺยโก ราชา หุตฺวา (สมาโน) สพฺพํ อาณํ อติกฺกมฺติ
 น จ สกฺกา โหติ ทณฺฑนฺ นิสฺเสเชตฺถํ ปิตริ ปน กตาปราชตฺยา นิจฺจํ วิปฺปฏิสําริ โหติ
 สตตฺตฺพุทฺโธ^๑, รชเช จ สฺขํ น วินฺทติ ๕ น เกวลญฺเจตฺถ, อถ โข ปนสฺส ปาปโก
 กิตฺติสทฺโธ สพฺพตฺถ อพฺภุคฺคโต ๕ โส หิ ทิฏฺฐเจว ธมฺเม ตํนิทานํ ทุกข์ ปฺปโปสิ สมปราเย
 กถาเยว นตฺถิ ๕ เอวํ จ ราชา ปาปมิตฺตสํสคฺคเหตุเยว เอวรूपิ นาม วินาสํ ปาปฺณิ ๕

ม. ๗๙ ครั้งท้าวเธอยังเป็นพระราชกุมาร (พระมหาสองสุน ฐมฺมรโต, ๒๕๕๗)^๒

อชาตสตฺตฺราชา หิ กุมารกาเลปิ ปาปจิตฺเตน เทวทตฺเตน ภิกฺขุณา สทฺธิ
 มนฺเตตฺวา ทฺพุพฺพีโต ตสฺส วาจํ คเหตฺวา ครุกํ ปิตฺตฺฆาตกมฺมํ อกาสิ ตสฺมา อสฺมี โลก
 ปรมฺหิ จ กฏ กัม ผลํ อนุภเวสิ เตน จ ตสฺมี อตฺตภาเว อธิคฺนตฺตฺพสฺส โสตาปตฺติผลสฺส
 อุปนีสฺสโย อุปัจฉินฺโน ๕ กิณฺจาปิ โส ภูปาโล^๓ มหาราชา หุตฺวา เตชสี อาณาติกฺกนฺโต
 กมฺมกรณฺน อปฺพิโต อโหสิ ๕ ปุพฺเพ ปน กตอาณานฺตฺเตน ปาปกมฺเมน วิปฺปฏิ-
 สํารปฺตฺโต ๕ โส โอรเสปิ ภิโต อาสงฺกปฺตฺโต ชาโต กุลสํวาเสปิสฺส ผาสฺ น อโหสิ ๕ น
 เกวลํ ราชวํเส อสนฺหํ กมฺมํ อุปฺภูจิตํ โหติ, อถ โข ขตฺติยมณฺฑลฺเลปิ พฺยสนฺ อฺปฺปาเทสิ
 ตสฺมา อตฺตนา โลกสฺส สมากโม อุปัจฉินฺโน โหติ ๕ กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺา ตสฺส กิฺทิสี
 คติ ๕ คติยา น วตฺตพฺพํ ๕ อชาตสตฺตฺ ปาปมิตฺเตน เทวทตฺเตน สทฺธิ สมากมํ ปฏฺิจจ เอวํ
 กฏ กัม วิปากํ อนุภเวสิ

ม. ๘๐ ในศุกกปิกษ์ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒๙ ก.ย. ๒๕๕๙ เทียบ ม. ๓๐๐)

สุกฺกปฺกฺเข หิ เอกนิปาตสฺส ปญฺจภีรฺกฺชาตเก^๔ พาราณสีราชกุมารภูตสฺส
 ตกฺกสิลาธมฺโม กุมารภูตกาเล ตกฺกสิลาธมฺมํ รชชํ คเหตุํ กนฺตารทฺธานมคฺคํ คจฺฉนฺตสฺส
 วตฺตฺนา สาธกํ ทฏฺฐพฺพํ ๕ โส ปจฺเจกพฺพทฺถกฺลยาณมิตฺตปฏฺิจลาภโต เจว ปจฺเจกพฺพทฺธานํ
 โอวาเท ปตฺติฏฺฐาย อนติกฺกมนฺโต จ อนฺตรามคฺเค อุปาเยหิ ปโลภยมานาย ยกฺขินฺนิยา
 วสา ปริมุจฺจิ โสตฺถินา จ ตกฺกสิลํ ปาปฺณิ ๕

^๑ แก่ สตตฺตฺพุทฺโธ เป็น สตตฺตฺพุทฺโธ (ไม่มีจุด) เช่น วิสุทฺธิ. ๑/๖๗.

^๒ พระมหาสองสุน ฐมฺมรโต (จำเริญ), **สำนวนแต่งไทย ประโยค ป.ธ. ๙**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: พิมพ์สวय, ๒๕๕๗), หน้า ๖๙.

^๓ ภูมิปาโล เช่น ภูมิปาโล มนุสฺสสินฺโห (ช.ชา. ๒๘/๑๙๔/๗๕), ส่วน ภูปาโล มีใช้บ้าง เช่นใน หนังสือ วชิรสารัตถสังคหะ

^๔ ช.ชา. ๒๗/๑๓๒/๔๓, ชา.อ. ๒/๔๐๒.

[โส ราชขปโต อุทาน์ อุทานเสิ

กุสลูปเทเส ธิตียา ทฬุหาย จ

อวตฤติตตตา ภยภีรุตาย จ

น รกขสีนั วสภาคิมิห เส

ส โสตุถิภาโว มหตา ภเยน เมติ]^๑

อิทึ ยวกาลโต ปฏจาย ยาว อาทิมุหิ เอกกุลपालเน เจว ปจฉา ตโต
 อติสยภูจาเนส จ อาธิปจจปฏิลาภา อตตารกขากุสลสส กุลปุตตสส ปวตฺตี สัสนเหตุ
 โปราณเกหิ ทสฺสิตึ ๗ ตตฺริทึ โอบมมสัสนทน ๗ ตกุกสิลาัย รชชึ คเหตุ คจฉนโต
 พาราณสีราชกุมารโ วิย ปรัต อตตโน วาสนาโกฏี ปจจตุตฺรมาโน ยวภูโต กุลปุตโต ๗
 ทูรินัน นครานัน อนนฺตเร กนฺตารทฺธานมคฺโค วิย ตสฺส ปจจตุตฺรมาณสฺส
 อาทิปฺริโยสานพฺภนฺตเร พหุทฺรปฺปมาเณ มคฺโค โย ทคฺคโม โหติ อนุกฺกเมน
 อติกฺกมิตพฺพสคฺคภูโต จ ๗ อนนฺตรามคฺเค อตตโน วเส ปาเตตฺวา ตกุกสิลาณุปฺตติยา
 อสกฺกญเณยํ กาคู อฺปาเยหิ ปโลภยมาณา ยกฺขินึ วิย รูปสทฺทคณฺธรสโผฏฺฐพฺพวเสน
 ปญฺจวิธา มโนรมา มทนียา หานิหฺรา จ กามคฺคณา เย กุลปุตฺเตน วยพฺภนฺตเร
 อาปชฺชิตพฺพา โหนฺติ ๗ ยกฺขินึนึ วเส มุฬฺหา เจว ปติตา จ ราชกุมารา วิย เอกจฺเจ รตฺตา
 เจว มุฬฺหา จ มโนรเมหิ รูปเปหิ คีตฺวาทีเตหิ คณฺธวิเลปเนหิ ชชฺชโกชฺเชหิ อาสนสยเนหิ
 อญฺเณหิ วา ผสฺसानุกุลภณฺฑเทหิ ปฺริจิจฺฉนฺตฺตา จ กุลปุตฺตา ๗ รูปาทีนึ ปเนตานิ
 อปายมุขภูตานิ โหนฺติ วินาสการณฺภูตานิ ยานึ ปฏิจฺจ กุลปุตโต วาสนาโกฏี ปจจตุตฺริตฺ
 น สกฺโกติ, กาลนฺตเรเยว ปฺราภวํ นิคจฺฉติ ๗

ม. ๘๑ ขันนี้พึงสาธก (พระมหานพพร อริยฉาโณ คัดจากพระไตรปิฎก, เพิ่มในวงเล็บ)

สาธกญฺเจตฺถ สัยฺตฺตนิกาเย มหาวารวคฺเค อาคตเมตํ ทฏฺฐพฺพ ๗ อถ โข आयสฺมา
 อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ อฺปทฺตมิมิทํ ภนฺเต พฺรหฺมจฺริยํ ยทิตํ กฺลฺยาณมิตฺตฺตา
 กฺลฺยาณสหายตา กฺลฺยาณสมฺปวํกตฺตาติ ๗ (ภควา เอตทโวจ) มา เหว อานนฺท อว
 สกฺลเมว ทิทํ อานนฺท พฺรหฺมจฺริยํ ยทิตํ กฺลฺยาณมิตฺตฺตา กฺลฺยาณสหายตา
 กฺลฺยาณสมฺปวํกตฺตา ๗ กฺลฺยาณมิตฺตฺสเสตํ อานนฺท ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ กฺลฺยาณสหายกฺส
 กฺลฺยาณสมฺปวํกสฺส อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ ภาเวสฺสติ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ
 พหุสึกฺริสฺสตีติ ๗ (ตโต อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ วิภชิตฺวา ภควา อาห) ตทิมินาเปตํ อานนฺท

^๑ ในแบบฝึกหัดท่านตัดคาถาออก

ปริยาเยน เวทิตัพพ์ ยถา สกกลเมวิทํ พุรหมจรรย์ ยทิทํ กลฺยาณमितฺตตา กลฺยาณสหายตา
 กลฺยาณสมฺปวงฺกตาติ ฯ มมณฺหิ อานนฺท กลฺยาณमितฺตํ อากมฺม ชาตฺถมฺมา สตฺตา ชาตฺถิยา
 ปริมุจฺจนฺติ ชราธมฺมา สตฺตา ชราย ปริมุจฺจนฺติ มรณธมฺมา สตฺตา มรณฺเนน ปริมุจฺจนฺติ
 โสภปริเทวทฺทุกฺชโทมนสฺสุปายาสธมฺมา สตฺตา โสภปริเทวทฺทุกฺชโทมนสฺสุปายาสเหติ
 ปริมุจฺจนฺติ ฯ อิมินา โข เอตํ อานนฺท ปริยาเยน เวทิตัพพ์ ยถา สกกลเมวิทํ พุรหมจรรย์
 ยทิทํ กลฺยาณमितฺตตา กลฺยาณสหายตา กลฺยาณสมฺปวงฺกตาติ ฯ^๑

องฺคฺลิมาโล ปน ปุพฺเพ จณฺทโจโร หุตฺวา ปจฺฉา กลฺยาณमितฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ
 ลภิตฺวา ทฺวจฺจิตฺตานิ ชหิตฺวา อิมสฺมึ ฐมฺมวินฺเย ปพฺพชิตฺวา อรหตฺตํ ปาปุณฺนิ ฯ อิทานิ ภิกฺขุ
 สจฺจจาทิฏฺฐาเนน ตสฺส เมตฺตจิตฺตํ อปทิสิตฺวา คพฺภินิยา อิตฺถิยา สพฺเพสญฺจ ชนฺานํ
 โสตฺถิมงฺคฺลสฺส ปรีตฺตํ สชฺฌายนฺติ ฯ ตณฺจ ปรีตฺตํ ปรมฺปราย องฺคฺลิมาลปรีตฺตํ นาม ฯ อิทํ
 เหฏฺฐา วุตฺตตฺถสฺสากํ โหติ ฯ เอรํ กลฺยาณमितฺตตา พุทฺธสฺสเน อิจฺฉิตฺพุพา โหติ ฯ

ม. ๘๒ ในสังคาโลวาทสูตร (พระมหานพพร อริยญาณ, ตามพระไตรปิฎก เทียบ ม. ๓๕๕)

วฺุตตฺถเหตํ ภควตา สิงฺคาโลวาทสฺสฺเต ฯ^๒ ปาปมิตฺโต อมิตฺโต มิตฺตปฏฺฐิรูปโกติ
 วฺุจฺจติ โส อณฺฎทตฺถุโร^๓ วฺิจฺปรโม อนฺุปฺปิยภาณิ อปายสหาโย จาติ จตฺพุพิโร โหติ ฯ
 กลฺยาณมิตฺโต ปน สุหฺโหติ^๔ วฺุจฺจติ โสปี อุปการโก สมานสฺขทฺทุกฺช อตฺถกฺขายี
 อนฺุภมฺโปโก จาติ^๕ จตฺพุพิโร โหติ ฯ อิจฺเจวํ สตฺถา ปาปมิตฺตตฺถเวย กลฺยาณมิตฺตตฺถ
 ทสฺเสสิ ฯ ตสฺมา หิ ปณฺทิตฺโต กลฺยาณมิตฺตเมว สกฺกจฺจํ ปยฺธิรฺุปาเสยฺย มาตา ปุตฺตํว ออรสฺ,
 ปาปมิตฺตํ อารกา ปริวชฺเชยฺย มคฺคํ ปฏฺฐิภยํ วย ปริวชฺชนฺโต ฯ

ทฺวาทสนิปาตสฺส หิ มิตฺตตามิตฺตชาตเก อาคตา มิตฺตสฺมึ สฺสปฺติฏฺฐิตา โสฬสาการา
 เวทิตฺพุพา ฯ

^๑ ตั้งแต่ อถ โข อายุสฺมา-กลฺยาณสมฺปวงฺกตาติ ฯ เป็นสำนวนพระไตรปิฎกบาลี, ผู้รวบรวม
 เพิ่มข้อความในวงเล็บ

^๒ ที.ปา. ๑๑/๑๘๖/๑๘๙.

^๓ ตตฺถ อณฺฎทตฺถุโรติ สยํ ตฺวจฺจเหตุโต อาคนฺตุวา เอกํเสน ยํภิกฺขุจิ หรฺติเยว ฯ วฺิจฺปรโมติ
 วจนฺปรโม วจนมตฺเตเนว ทายโก การโก วย โหติ ฯ อนฺุปฺปิยภาณิติ อนฺุปฺปิยํ ภณฺติ ฯ อปายสหาโยติ
 โภคานํ อปาเยสฺ สหาโย โหติ ฯ (ที.อ. ๓/๒๒๑) แปลตามลำดับว่า คนปกอลอก, คนตีแต่พูด, คนหัวประจบ,
 คนชวนฉิบหาย)

^๔ อุปกาโร จ โย มิตฺโต โย มิตฺโต สฺขทฺทุกฺชโก
 อตฺถกฺขายี จ โย มิตฺโต โย มิตฺโต อนฺุภมฺโปโกติ ฯ (อปทาน.อ. ๓๖๔)

^๕ ที.ปา. ๑๑/๑๘๖/๑๘๙.

ปวุดถญจสฺส สรติ	อาคตํ อภินนฺทติ
ตโต เกลายิกอ โหติ	วาจาย ปฏินนฺทติ ๕
มิตฺเต ตสฺเสว ภขติ	อมิตฺเต ตสฺส น เสวติ
อกโกสนฺเต นีวาเรติ	วณฺณกาเม ปัสฺสติ ๕
คฺยฺหญจ ตสฺส อภฺชาติ	ตสฺส คฺยฺหญจ คฺหติ
กมฺมญจ ตสฺส วณฺเณติ	ปญฺญมสฺส ปัสฺสติ ๕
ภเว จ นนฺทติ ตสฺส	อภเว ตสฺส น นนฺทติ
อจฺฉริยํ โภชนํ ลทฺธา	ตสฺส อฺปฺปชฺชเต สติ
ตโต นํ อนุกมฺปติ	ปหาโสปี ลภฺยฺยิตโต ๕
อิจฺเจเต โสฬสกาการา	มิตฺตสฺมี สฺปฺติภูจिता
เยหิ มิตฺตญจ ชาเนยฺย	ทิสฺวา สฺตฺวา จ ปณฺทิตฺติ ๕ ^๑

วุดตญฺเหตํ

สหาโย อตฺถชาตสฺส	โหติ มิตฺตํ ปุณฺปนุํ
สกุทฺตฺวา สกุทโต โหติ	คฺจฺ โหติ สคารโวติ ๕

ภควาปี สิงฺคาลมาณวสฺส โอวาทํ อทาสี ปญฺจหิ โช คหฺปติปฺตฺต จาเนหิ กุลปฺตฺเตน
 อุตฺตรา ทิสฺวา มิตฺตามจฺจา ปจฺจุปฺภูจฺจาทพฺพา ทาเนน ปิยวชฺเชน อตฺถจฺริยาย สฺมานตฺตตาย
 อวิสฺวาทนตาย ๕ อิมฺหิ โช คหฺปติปฺตฺต ปญฺจหิ จาเนหิ กุลปฺตฺเตน อุตฺตรา ทิสฺวา
 มิตฺตามจฺจา ปจฺจุปฺภูจिता ปญฺจหิ จาเนหิ กุลปฺตฺตํ อนุกมฺปนฺติ ปมตฺตํ รกฺขนฺติ ปมตฺตสฺส
 สฺปาเตยฺยํ รกฺขนฺติ ภิตฺสฺส สรณํ โหนฺติ อาปทาสุ น วิชฺชนฺติ อปรปชฺ์ปิสฺส ปฏฺิปปุเชนฺตีติ ๕^๒

มตฺตญฺญตฺกถา

ม. ๘๓ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าประทาน (พระมหาอภิวัตร วิจารณ์มโ, ๐๐๕/๕๑)

อิติ ภควา มิตฺตสงฺคหฺุปายํ ฅาเปตฺุ โอวาทํ อทาสี ๕ มิตฺตมจฺจตา จ
 ทิฏฺฐมฺมิกตฺเถ อิจฺฉิตพฺพาเยว โหติ ๕ สเจ มิตฺตมจฺจตา น สียา, ปุคฺคโล อนาโถ อตาโณ
 หุตฺวา เสยฺยถาปี นาม อสมฺปนฺนมูลสาโช รุกฺโข มหฺนตฺวาเตน ปหฺริยมาโน มหฺนตฺวาเตน
 ปหฺริยมาโน วาตพลํ ตาณฺตํ อสกุโกนฺโต ปจฺวิตเล ปเตยฺย, เอวํ อตฺตานํ สณฺจาทฺุ น
 สกุโกติ ๕

^๑ พ.ช.า. ๒๗/๑๗๑๓/๓๔๐.

^๒ ที.ป.า. ๑๑/๒๐๒/๒๐๔.

ตสุม่า สุคโต ติฏฐธมมิกตถเทสนาย อริยสาวเก โววทนต์ ฆรมาวสนตานุณมริย-
สาวากัน จตุสุงควตถุณมณตริ มิตตสุงคหปรียาปนุณกัจจํ ทสเสสิ ๙ มิตตสุงคโห หิ
นาเมส, กิณจาปี โภคานํ วลณชนภูโต โหติ, เยน ปเนเต มิตตานุณตถาย วลณชิตา
โหนติ, โส โภคโต สมุปปนุณํ สารํ อาทียติ นาม ๙ มิตตทา หิ นาเมเต^๑ ปุคคฺลวเสน
ภินุณปปเกทา โหนติ, ตสุม่า มิตตานุณํ สุงคโห ปุคคฺลปเปกฺขวเสน กาดพุโพ ๙

ม. ๘๓ คนเดียวกันความตองการก็ยงตางไป (พระมหาอภิวัดร์ วจนธมโม, ๐๐๕/๕๒)

โลกสมิ หิ สพุเพสเมกสฺส อตโถ กาลาทิวเสน นานปปกาเรน ปวตตติ, ตสุม่า
มิตตสุงคโห อุบายโกสเลน ปุคคฺลสฺส เจว กายสฺส จ อนรุรูปโต กาดพุโพ โหติ ๙
มิตตสุงคหโกวิทฺโต เจปี มิตตสุงคหํ กเรยฺย, โส ปรีวารวา ภวิสฺสติ, ตสฺส จ ปรีวารวา
สกกปฺปเรสํ อตถาย กิจฺจปฺปยุณฺชเน พลวปฺปจฺจยา ภวิสฺสนฺติ ๙ ตสุม่า มิตตสุงคโห
ปรีวารยสญฺเจว ปรีวารสมฺปทญฺจ สมฺปาเทติ, อิมสฺสตถสฺสาวีภาวนตถาย จ
ทญฺจพพเมตถ อาพรีวาสโน หตถกสฺส อุปาสกสฺส มิตตสุงคหสฺส วตถุณา นิสฺสนํ ๙

ภควา กิร ยทา อาพรียํ วิหริติ, ตทา หตถโก อาพวโก มหาปรีวาเรหิ อุปาสเกหิ
ปรีวุโต, เยน ภควา, เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภีวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสฺสีติ,
เอกมนฺตํ นิสฺสินฺนํ โข หตถกํ อาพวํ ภควา เอตทโวจ “มหตี โข ตฺยาย”^๒ หตถก ปรีสา,
กถมฺปน ตวํ หตถก อิมํ มหตี ปรีสํ สงฺคณฺหสฺสีติ, เตน “สตุถารา เม วุตตานุสาสนินฺเยน
ทานาทิจตุสุงคเหหิ ปรีวาเร สงฺคณฺหามิ, โย หิ นโร ยาทิสฺเสน อากาเรน มยา
สงฺคณฺหิตพุโพ, ตํ ตาทิสฺเสน สงฺคณฺหามิตฺติ สมฺนุสฺสนฺเตน “พหุปรีวาเร ทาเนน
เปยฺยวชฺเชน วา อตถจรียาย วา สมานตตตตาย วา สงฺคณฺหามิตฺติ วุตเต “สาธุ สาธุ หตถก
โยนิ”^๓ โข ตฺยาย หตถก มหตี ปรีสํ สงฺคเหตุ, เยปี หิ เกจฺ หตถก อตีตมทฺธานํ มหตี ปรีสํ
สงฺคเหตุ, สพุเพ เต อิมเหว จตุหิ สงฺคหวตถุหิ มหตี ปรีสํ สงฺคเหตุ, เยปี หิ เกจฺ หตถก
๙เปยฺย สงฺคณฺหิสฺสนฺติ ๙เปยฺย สงฺคณฺหนฺตีติ ๙

อถโข ภควา อจิริปกฺกนฺเต หตถเก อาพวเก, ภิกฺขุ อามนฺเตสิ “อญฺจหิ ภิกฺขเว
อจฺจริเยหิ อพฺภูตธมฺเมหิ สมฺนุณาคตํ หตถกํ อาพวํ ฐาเรถ, หตถโก หิ นาเมส”^๔, โย

^๑ ควรศึกษา หลักการใช้ หิ นาม

^๒ เต+อัย

^๓ ท่านแต่งตามสำนวนพระสูตร (อง.อญฺจก. ๒๓/๑๑๔/๒๒๒) แปลว่า **หัตถกะ กำเนิดของท่าน
นี้แล มีเพื่อสงเคราะห์บริษัทใหญ่**

^๔ ควรศึกษา หลักการใช้ หิ นาม

อุบาย ปรสงค์ณหณตถาย ส่วตตติ, ปุคฺคณสฺส เจว ตํชณสฺส จ อนุจฺฉวิเก ตสฺมี (อุบาย) อาชานนุโต ปรีวเรหิ เจว ยเสน จ วฑฺฒติ, พหุปรีวารสมงฺคี เจว อตฺตโน พลวปฺปจฺจโย จ ปรเสณจ อวสฺสโย โหติ ๕ วุตฺตณฺเหตํ ภควตา ปญฺจกนิปาตงฺคฺตฺเร^๑

สาขาปตฺตผลฺลเปโต

ขนฺธิมา ว มหาทุโม

มุลวา ผลสมฺปนฺโน

ปติฏฺฐา โหติ ปกฺขินฺนุติ ๕^๒

อิจฺเจวํ กลฺยาณมิตฺตตา นาถกรณฺธมฺมฏฺฐา เจว โลกสนฺนิวาเส จ สมฺปปีตาย ปชาย ปติฏฺฐฏฺฐา โหตีติ ๕

ม. ๘๔ สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า (พระมหานพพร อริยญาณ)

ทยฺยานมิฺนุโท หิ มหาราชา สงฺคโหปาเย พุยฺโต โหติ ปฏฺวิโล ตปฺปจฺจยาราชวฺลิกานณฺเจว อณฺเณสณฺจ อมจฺจาทีนํ จิตฺตานิ คเหตุํ สกฺโกติ อนุปฺพุเพน อตฺตโน อาณฺุภาเวน กิจฺจานุกิจฺจานิ สาเชติ รฏฺฐาธิปติสฺส มหาราชสฺส จ วิเทสฺรณฺโณ จ ปพฺนุณฺนํ กโรติ

สกลอาณาจกฺเปสฺส กิตฺติสทุโท อพฺภุคฺคจฺฉิ ๕ กถํ ๕ ยทา เจส ยฺโรป คจฺฉติ ตทา ตตฺถ ตตฺถ มิตฺตสมฺปทาย สมฺนฺนาคตฺตตา ปจฺจคฺคมนํ ลภติ ๕ ยถาห สฺนฺนทสฺสารถี เตมียกฺมารโ โพธิสฺตตฺถุโต

ยํ ยํ ชนปทํ ยาทิ

นิคเม ราชธานีโย

สพฺพตฺถ ปุชฺชิต โหติ

โย มิตฺตานํ น ทฺพภติ

อกุทฺโธ สขมฺรํ เอติ

สภาย ปฏฺวินฺนุติโต

ถาตีนํ อุตฺตโม โหติ

โย มิตฺตานํ น ทฺพภติ ๕^๓

ม. ๘๕ มัตตัญญูตา (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๔๖ ซ้ำ ม. ๒๗๘)

มตฺตณฺญูตา^๔ ปเนตฺถ ๕ มตฺตํ ชานาตีติ มตฺตณฺญู ปมาณํ ชานาตีติ อตฺถโถ, ตสฺส ภาโว มตฺตณฺญูตา ๕ วิตฺถารโต เจสา “โภเคสฺส กรณฺเณสฺส อตฺตภาวปริหาเร ปุคฺคเลสฺส ฐมฺเมสฺส จ มตฺตณฺญูตาติ อาทีนา นเยน ส่วณฺเณตฺถํ สกฺกา โหติ ๕ สงฺเขปโต ปน อิทํ ลพฺภติ “เย กิจฺจาทิปโยคา มตฺตณฺญูตาย อุปฺตถมฺภิตา โหณฺติ, เต สพฺเพว อิฏฺฐํ กนฺถํ มนาปี ผลํ สาเชนฺตีติ ๕ อิทานิ โช ปนาหํ นิทสฺสนมตฺตวเสน โภเคสฺส มตฺตณฺญูตเมว

^๑ นิยมว่า ปญฺจกงฺคฺตฺเร

^๒ อัง.ปญฺจก. ๒๒/๓๘/๔๖.

^๓ ชุ.ชา. ๒๘/๔๐๑/๑๕๔.

^๔ มตฺตณฺญูตาติ ปเนตฺถ ๕

ส่วนคุณยิสสามิ ๕ สา จ กิจจเภทโต ปริเยสนารกษปรีโภควเสน ติวธา โหติ ๕ โภคา หิ
 คิหิหิ กามโภคีหิ สุขุสสุ อุปการาย อิจฉิตา โหนติ ๕ กถ ๕ โภคี นาม “อาทิมหิ เม อตถิ
 อุกฺขานวิริยาธิตตา โภคา พาทาพลปริจิตา เสทาวกฺขิตตฺตา ฌมฺมิกา ฌมฺมลทฺธาติ อธิคจฺจติ
 สุขํ อธิคจฺจติ โสมนสฺสํ, อิหิ “**อตฺถิสฺขนฺหติ** วุจฺจติ, ยทา เตหิ โภเคหิ อตฺตानํ สุขเขติ ปิณฺเณติ
 มาตาปิตุอาทโย ภจฺเจ^๑ สุขเขติ ปิณฺเณติ, ตทา อธิคจฺจติ สุขํ อธิคจฺจติ โสมนสฺสํ, อิหิ
 “**โภคสฺขนฺหติ** วุจฺจติ, ยทา อานณฺยเหตุ^๒ อตฺตानํ ภูทิสฺสํ นิรูปทฺทวญฺจ สมฺปสฺสติ, ตทา
 อธิคจฺจติ สุขํ อธิคจฺจติ โสมนสฺสํ อปฺปฏิหตฺติโต โหติ, อิหิ “**อนณสฺขนฺหติ** วุจฺจติ, ยทา
 จ เต โภเค นิสฺสาย อนนฺวชฺเชหิ กายสฺจจริตาทีหิ สมฺนฺนาคโต หุตฺวา สมฺมา ชีวิทํ กปฺเปติ
 สาวชฺชานิ กายทฺวจฺจริตาทีนิ อกาตุํ ลภติ, ตทา อธิคจฺจติ สุขํ อธิคจฺจติ โสมนสฺสํ อิกฺกํ
 กนฺถํ มนาปํ ผลํ อนฺนุภวิตฺตํ ปฏฺฐิลภติ, อิหิ “**อนนฺวชฺชสฺขนฺหติ** วุจฺจติ”^๓ เอวํ ฌมฺมิกา ฌมฺมลทฺธา
 โภคา สุขาวหํ ผลํ สาเชนฺติ ๕ น ปน อฌมฺมิกา อฌมฺมลทฺธา โภคา ตเถว สาเชนฺติ ๕
 ตสมฺมา โภคปริเยสนา สมฺมา ปวตฺเตตฺตพฺพา ๕ ยา สา โภคปริเยสนา ปรสฺส โภคสามิก-
 ภาวภยชเนน ปวตฺติตา โหติ เถยฺเยน วา วญฺจเนน วา อจฺฉินฺทเนน วา วสพฺเลน วา
 อฌมฺมิเกหิ วา ปนญฺเณหิ อากาเรหิ, เอวรูปา “อนเนสฺนาติ วุจฺจติ ๕ อนเนสฺนา เหา
 พุทฺธาทีหิ สาวชฺชชาติ ครหิตา โหติ เยน จ สมฺนุญฺชิตา ตสฺส อตฺถํ น อุปฺปาเทติ ๕

ม. ๘๕ ความแสวงหา (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๘ ธ.ค. ๕๔ ฐำ ม. ๒๗๘)

ยา สา ปริเยสนา ตาทิเสหิ เถยฺยาทิกากาเรหิ วิรหิตา เจว อตฺตโน จ อุกฺขาน-
 วิริเยนปี กายพฺเลนปี ปญฺญาพฺเลนปี โภคพฺเลนปี ปรสฺส โภคสามิกภาวภยชเนนปี
 ปวตฺติตา โหติ, เอวรูปา สฺปริเยสนา นาม โหติ, อุกฺขานสมฺปทาติปี วุจฺจติ ๕ สา พุทฺธาทีหิ
 อนนฺวชฺชชาติ ปสฺสฺจฺจา โหติ เยน จ สมฺนุญฺชิตา ตสฺส อตฺถํ อุปฺปาเทติ ๕ กมฺมฺนุเตสฺสุ หิ โภจ

^๑ ภริยตีติ ภจฺโจ, ภร ธารณโปสเนสฺสุ, ริจฺจติ โยควิภาเคน ภราทิตปี ริจฺจปจฺจโย, รการริการ-
 โลโป. (จุฬชาติปจฺจยไซติกา, หน้า ๗๓๒)

^๒ **อานณฺยํ, อานณฺยํ** (น+อณฺ+ณฺย) วิ. นตฺถิ ตสฺส อณฺหติ อนนฺ, ตสฺส ภาโว อานณฺยํ แปลง
 น เป็น อน, แปลง อี เป็น อ, ลบ ญ ที่ ญย, พทฺธิ อ ที่ อนฺ เป็น อา, ลบ อ หน้า ย, นำไปประกอบกับ
 สระหลัง สำเร็จรูปเป็น อานณฺย (ปทฺรูปสิทฺธิ, สุตฺร ๓๔๕, ๓๗๐, ๓๖๓, ๓๖๔, ๓๖๙, ๑๔), ส่วน **อานณฺย**
 นั้น เหมือน อานณฺย แปลกแต่เพียง หลังจากแปลง น เป็น อนฺ แล้ว ให้แปลง ญ ที่ อนฺ เป็น ญ (ปทฺรูป
 สิทฺธิ, สุตฺร ๓๗๐)

^๓ กามโภคีสุข มาใน อจฺ.จตฺกฺก. ๒๑/๖๒/๙๐.

กสมิณจิ เทเส กสมิณจิ กาเล จ กสฺสจि ปุคฺคลสฺส ปฏฺฐิโปเยว, ตสฺมา ตํ ตํ กมฺมนตํ
 ปยุชฺชนโต มตฺตตณฺณเยว ภเวยฺย, เอวฺรูปो มตฺตตณฺณเยว ปฏฺฐิรูปการี นาม ๕ เตน
 ปยุชฺชิตโต^๑ กมฺมนโต วิปลํ ผลํ นิปฺผาเทติ ๕ เย จ อฏฺฐานวิริยาธิคตา พาหาพลปริจิตา
 เสทวารกฺขิตฺตา ฐมฺมิกา ฐมฺมลทฺธา โภคา อตฺถิ, เต อารกฺขสมฺปทาวเสน ถาวรา โหนฺติ ๕
 นิทฺสฺสนํ เจตฺถ ทฏฺฐพฺพํ ๕ ฐนํ อตฺถิ, ฐนสามิโก ปน ฐนารกฺขวิธึ น ชานาติ, ตสฺส ตํ ฐนํ
 สนฺตรายํ หุตฺวา น สนฺจฺจติ ๕ เคหํ อตฺถิ, เคหสามิกสฺส ปน เคหารกฺขพลํ อปฺปโหนกํ
 โหติ, ตสฺส เคหํ ฐิณฺณภาวํ คจฺจติ อนฺุพฺพเพน โอลุคฺควิลุคฺคํ โหติ ๕ วิตฺถาริกํ
 กสิกมฺมเขตฺตํ อตฺถิ, เขตฺตสามิโก ปน ตสฺมี สพฺพเขตฺเต กสิกมฺมํ น กโรติ, เย จสฺส เขตฺตํ
 กาลิกคเหน คณฺหนฺติ, เต อปฺปกา โหนฺติปิ น สพฺพเขตฺเต กสิกมฺมํ กโรนฺติปิ, เอวํ สติ
 กิณฺจาปิ ตสฺส เขตฺเต สญฺญฏฺฐานํ ภเวยฺย, เตน ปน เขตฺตสามิเกน สพฺพกเขตฺตสฺส
 สุงฺกธนํ สมํ ทาทพฺพํ โหติ ๕ อญฺเฌปิ ฐนพลเนน อารกฺขิตพฺพโภคา สนฺติเยว, โภคสามิโก
 ปน สมฺมา สํวิธาตุํ น สกฺโกติ, เอวํ สติ ตสฺส ตตฺโภคารกฺขาย วลฺลชฺชิตํ ฐนํ เอกํเสน^๒
 ปริกฺขยํ คจฺจติ น จ ลทฺฐพฺพตฺถํ อวหาติ ๕ อิติ อารกฺขวิริทฺธาปิ ทูรารกฺขิตฺธาปิ โภคา
 ปริกฺขยํ คจฺจนฺติ, เนว จิรฺภูจฺจิตฺกา โหนฺติ น จ โภคสามิกสฺส ยถิฉฺฉิตตฺถํ สาเรนฺติ ๕ สเจปิ
 โภคานํ กิณฺจิทูรารกฺขภยาทิกํ น ตถา ภเวยฺย, โส ปน โภคสามิโก อญฺญทตฺถุ ปฺนปฺนํ
 โภคนิทานํ กุกฺกจฺจมฺปิ มโนปโทสมฺปิ ลภติ ๕ อีทิสฺสา ทิ เวกฺลลสมฺนฺนาคตา อารกฺขา
 “อนารกฺขาติ วุจฺจติ ๕

อปิจ โภคา สํวิชฺชนฺติ, เตสมฺปน อารกฺขพลํ นปฺปโหติ, เต อนฺุพฺพเพน ปริกฺขยํ
 คจฺจนฺติปิ, น จิรฺสฺเสว อนฺฺตรธายนฺติปิ น ถาวรา สนฺจฺจนฺติปิ ๕ อถฺวา โภคสามิโก
 สํวิชฺชมาเน สเก โภเค น รกฺขติปิ โภเค สีมฺมาตีตํ ปริกฺกษฺติปิ, เอวํ สติ โภคา น
 ติฏฺฐนฺติ ๕

ม. ๘๖ ต่อมัสสมบัติเท่าไร (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๕๐, ๐๑๑/๗๒ หน้า ม. ๒๗๙)

อถฺโข โภคา ยาวตกา (ยาวตา) สนฺติ, เตสํ อารกฺขพลํ ตาวกตํ (ตาวตา)
 สํวิธาตพฺพํ, เอวํ สติ, เต โภคา จิรํ สนฺจฺจนฺติ, เต จ สนฺจฺจิตา โภคา อปฺปกา วา โหนฺติ

^๑ **ยฺช** ชาติ เมื่อลง ต ปัจจัยแล้ว ลบที่สุดธาตุและชอน ต ได้รูปเป็น **ยฺชต** (ปทฺฐปฺลิตฺติ, สุตฺร ๖๑๔) หรือ ลงนิกหิตอาคมแล้วทำตามวิธีแห่งหมวด รุช ชาติ ได้รูปเป็น **ยฺชชิต** (นिरฺตฺติที่ปนี, สุตฺร ๗๖๕), ชาติอื่นๆ ที่บางแห่งคงปัจจัยประจำหมวดธาตุไว้/บางแห่งลบ เช่น **ภฺช** (รุช) ปริกฺกษฺติ/ปริกฺกษฺต, **พฺช** (ทิว.) พุชฺฉิต/พฺช, **วิช** (ทิว.) ปฏฺฐิวิชฺฉิต, ปฏฺฐิวิชฺช เช่น สมฺมาสมฺพฺพเทหิ **พฺชฉิตฺตานิ** สจฺจานิ (เถร.อ. ๔๑๑), จตฺสจฺจํ **ปฏฺฐิวิชฺฉิตํ** (เถร.อ. ๒๙๙)

^๒ **เอกํส** เอก+อํส ฟังเทียบกับ อตีตํส, อํส ใช้ในอรรถว่าส่วน (โกฏฺฐาส)

พหุภา วา, ตัม นปฺปมาณัง, เต โภคสามิกสฺส อารกฺขพฺยาปารานุจฺฉวิกัม อตถํ อาวหนฺติ ฯ
 อีทิสฺสา จ โข อารกฺขาย มตฺตณฺณมณฺญตา อารกฺขสมฺปทา นาม ฯ ปุคฺคลานํ ทิ สมตฺตภาโว
 นานา โหติ, ตสฺมา โภคารกฺขา ปุคฺคลานํ พฺลานุโลเมน ปวตฺเตตพฺพา, น โภคานํ
 ปมาณานุโลเมน, โภคปฺปมาณัง เหตุถ คเหตุํ น ยุตฺตํ ฯ

ม. ๘๖ บุคคลทั้งหลาย (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๑๗ ก.ย. ๕๖ ซ้ำ ม. ๒๗๙)

ปุคฺคลานํ ทิ สามตฺถิยํ นานาเยว โหติ ฯ ตสฺมา โภคานํ อารกฺขา ปุคฺค-
 พลสฺसानุรูปโต ปวตฺเตตพฺพา น โภคพลสฺसानุรูปโต, ตัม ทิ โภคานํ อนุรูปโต ปวตฺตาเปตฺตํ
 น ยุชฺชติ ฯ ตตฺตรายํ อุปมา ฯ เอโก อวาโส มหนฺโต โหติ, ตตฺถ ปน ภิกฺขุ อปฺปกา, ตสฺส
 อารกฺขนํ พลํ นปฺปโหติ เอโก อวาโส ชุทฺทโก โหติ, ตตฺถ ปน ภิกฺขุ พหุภา, เต
 สยนาทึนํ อปฺปโหนกภาเวน กิลมถํ คจฺฉนฺติ ฯ สเจ เต อวาเส ปุคฺคลานุรูปโต สํวิทฺธิตฺตํ
 สกฺกณฺเณยฺย, กถํ, ชุทฺทกาวาเส ภิกฺขุ อาเนตฺวา มหนฺตาวาเส วสาเปยฺย, อิจฺเจตํ กุสฺลํ,
 ทฺวินฺนญจ อวาसानํ อตฺถาวหํ โหติ ฯ

อปฺรา อุปมา ฯ เอกาย เสนาย โยธา อปฺปกา, เต วิปฺปกีริยมาณา วิตฺถารํ เขตตํ
 อารกฺขิตฺตํ ตทฺถิ ตทฺถิ วสนฺติ, เอวํ สติ สึฆํ เอกโต ภวิตฺตํ ปจฺจตฺถิเก จ นินฺวาเรตฺตํ น สกฺโกนฺติ,
 มหาเสนาย ปน โยธา ตทฺถิ ตทฺถิ วิปฺปกีริตพฺพา โหนฺติ, เอวํ สติ วิตฺถารํ เขตตํ อารกฺขิตฺตํ
 สกฺโกนฺติ, สเจ อิมํ อุปายํ น กเรยฺย, ปจฺจตฺถิเก ปฏฺวิพาหิตฺตํ น สกฺโกนฺติ ฯ กิจฺจภูตา
 อารกฺขา พฺลานุรูปโต ปวตฺเตตพฺพา โหติ, เอวํ อิจฺฉิตตฺถิโก สมฺปชฺชติ ฯ

เย ทิ โภคา อุกฺกจฺฉานวิริเยน พาทาพเลน เสทาวิกฺขेषเนน ปริจิตา เจว โหติ
 อารกฺขิตา จ, เต เจ ปฏฺวิสามิตมตฺตา ภเวยฺยํ, สามิกสฺส ปีติมตฺตเมว อาวหนฺติ, ยทา
 ปเนเต อตฺตโน เจว มาตาปิตฺตอาทึนญจ สฺขํ อุปฺปาทเนน ปริภุชฺชิตา^๑ โหนฺติ ตทา
 ภิกฺขุโยโส มตฺตตาย สฺขํ อาวหนฺติ ฯ โภคานมฺปน ปริโกโคปิ อธิคตโภคานุรูปโต สมฺมา
 ปวตฺเตตพฺโพ โหติ เอวํ สติ อิจฺฉิตตฺถิโก สาเชติ ฯ ตตฺตริทํ นิสฺสนํ ฯ เสยฺยถาปิ นาม
 มหาตพฺพาเก อุทกํ วิวฏฺเณน เอกเทเสน สนฺทติเยว โส น จิรฺสเสว สฺสสฺสติ, ยทา ตทฺถิ ตทฺถิ
 อุทกฉิทฺทานิ วิวริตฺวา^๒ เตหิ อุทกํ ปเวเสติ ตทา ตตฺถ อุทกํ นิจฺจํ สมฺปชฺชติ, เอวํ โภคานํ
 ปริโกโคปิ ทฏฺฐพฺโพ ฯ ปริภุชฺชิตมาณาเยว โภคา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ, ยทา อปฺเร โภเค

^๑ กฺข ชาติ เมื่อลง ต ปัจจัยแล้ว ลบที่สวดธาตุและซ้อน ต ได้รูปเป็น กฺขตฺ (ปทฺฐปสฺสิทฺธิ, สุตฺร ๖๑๔) หรือ ลงนิกหิตอาคมแล้วทำตามวิธีแห่งหมวด รุช ชาติ ได้รูปเป็น กฺขชิต (นินฺรุตฺติที่ปณี, สุตฺร ๗๖๕), มีใช้ทั้ง ๒ เช่น กฺขตฺตาทิ มยา ปริภุชฺชิตา โภคา ฯ (มงฺคลตฺถที่ปณี, ๑/๓๓๖)

^๒ วิวริตฺวาติ วิวณฺเหตฺ ๕ แปลว่า เพราะเปิด

ปริเยสิตวา อาเนตวา อวเสสโภคราสิมฺหิ อนุพฺพุหติ ตทา เต โภคา สณฺจิตฺตี ปาปฺพนฺนติ ๕
 อปเร โภเค ปริเยสิตวา อตฺตานํ สปริชนํ สุขิตํ กาทํ วลฺณชิตโภคานํ ปฏฺฐิทาเนนปิ โภคานํ
 พหฺลึกรณฺเนนปิ ลาภปริโภเคสุ มตฺตตฺตญฺจตา สมชฺวีตฺตา นาม ๕

ม. ๘๖ ความรู้จักประมาณ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๑๑/๒๐ ทำยเล่ม, ข้า ม. ๒๘๐)

สมชฺวีตฺตาติ ปเนตฺถ ๕ สมชฺวีตฺตา นาม ยํ อายวเยสุ^๑ มตฺตํ ชานนฺโต ลหฺุทโภคํ
 วลฺณชิตโภคโต พหฺุตรํ อุปฺปาเทตฺวา อตฺตานํ สุขเขติ ปิณฺเนติ เจว โภเค จ อนุพฺพุหติ ๕ อยํ
 ปมาทชฺวีตฺตอมิตพฺพตาสงฺขาทาย อสมชฺวีตฺตายน ปฏฺฐิทกฺขญฺจตา ๕ โย หิ โภคปริโภเค มตฺตํ
 ชานนฺโต โภคานํ หายนฺมุขํ ปริวชฺุเขติ โภคานํ วฑฺฒนฺมุขํ เสวติ, โส โภคพลาณฺุรูปํ สุขํ
 อธิคจฺจติ ๕ ยถา ปริเยสฺนายน อารกฺุเข ปริโภเค จ มตฺตตฺตญฺจตา ปุคฺคลสฺส อตฺถาวหา โหติ
 เอวํ ฐฺฏจฺจสฺสปี ยตฺถ ชนฺตา ปุณฺุภาเวน นีวสฺติ ยสฺส จ อตฺตโน อีสฺสรภาเวน ปสาสนสฺส
 อาณกฺุเขตฺตํ อตฺถิ ๕

ม. ๘๖ ประเทศ กล่าว (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๖ ต.ค. ๒๕๕๙ ข้า ม. ๒๘๐)

ฐฺฏจฺจํ นาม ยตฺถ ชนฺตา ปุณฺุภาเวน นีวสฺติ ยสฺส จ อตฺตโน อีสฺสรภาเวน ปสาสนสฺส
 อาณกฺุเขตฺตํ ภาวติ ๕ เย ตํ ฐฺฏจฺจํ ปาเลนฺติ, เต สฺุปริเยสฺนายน ปติฐฺฏจฺเจยฺยํ ๕ กถํ ๕
 สกรฐฺฐจฺจปวตฺตปนฺตถาย โภเค สมฺมา ปริเยเสยฺยํ, ฐฺฏจฺจนีวสฺสํ อิจฺฉิตฺตผลสมฺปชฺุชนสฺส
 อุปการกฺุทํ อาชีวปโยควิธี อนุสาเสยฺยํ, เตสํ आयโต สมฺมเทว มตฺตตฺตญฺจตฺตํ พลฺลี คณฺุเหยฺยํ,
 เนว อนวเสสโต คณฺุเหยฺยํ น จ เตสํ พลฺลิตทณฺุณิทานํ วิหเสสํ อุปฺปาเทยฺยํ, ยถา ฐฺฏจฺจญ
 ฐฺฏจฺจวาสิโน จ อุโภปิ อตฺถํ ลภนฺติ เอวํ กเรยฺยํ ๕ ตตฺตรายํ อุปมา ๕ ยถา หิ เจโก โคปาลโก
 คาวียา ซีรํ ทุหนฺโต อนวเสสโต อคณฺุหิตฺวา วจฺจสฺส อตฺถาย อวเสสํ กตฺวา ทุหติ เอวํ
 สมฺปทมิทํ ทฐฺจพฺพํ ๕ ยา จ ชนฺานํ ชฺุชฺุชานฺุโยคาทิอฺปายมุขปรียาปฺนฺนา อนนฺุจจฺจวิกา
 โภคปริเยสฺนา, ตํ น อุปตฺถมฺุเกยฺยํ เจว ยถา เต สุขเณ ตาทิสํ ปริเยสนํ กาทํ น
 สกฺุโกนฺติ ตถา นีวเรยฺยํ จ ๕ อปิจ ฐฺฏจฺจปาลีโน อารกฺุชสมฺปทาย ปติฐฺฏจฺเจยฺยํ ๕ กถํ ๕
 ฐฺฏจฺจพลาณฺุคตฺานํ ฐฺฏจฺจโภคานํ อารกฺุชโนปายํ วิชานเยฺยํ, น จ ฐฺฏจฺจโภเค
 นีรตฺถกวลฺณชเณน ปรีกฺุชยํ ปาเปยฺยํ ๕ ยถา หิ รุกฺุชสฺส โทสญฺจตา รุกฺุชาทนีโย ยตฺตกา
 อตฺถิ, ตตฺตโก ตสฺส รุกฺุชสฺส โปสกาหาโร เตนฺ ตา โปเสตฺตุํ จชิตพฺุโพ โหติ เอวํ ฐฺฏจฺจสฺส

^๑ **อายวเยสุ** ในรายได้และรายจ่าย **อาย** (ป.) รายได้, การมา, การถึง, การมาถึง, ความเจริญ, ส่วน, อากร, ภาษี, **สรฺระ วย** (ป.) รายจ่าย, ความเสื่อม, ความสิ้นไป, ความสิ้นเปลือง, ความแปรไป **อมิตพฺพต** ไม่ประหยัด, สรุ่ยสุร่าย, มีการใช้จ่ายอันนับไม่ได้

นिरตถกवलญชเน ภาโร พหุโก โหติ, ฐฏฐสฺส พหุภุมปี พลญเจว โภคา จ ตสฺมี ภาเร
 วลญชิตพฺพา โหนติ ๕ พลโภคานํ สหโรณปาโย ชานิตฺวา เต ลภิตฺวา อตฺตชนภฏฺฐจาเน
 วลญเชยฺยุ ๕ อปิจ สมชีวิตายํ ปติภฏฺฐเปยฺยุ ๕ กถํ ๕ อนุรูปฐฏฺฐาเน โภคवलญชนมตฺตํ
 ชานเยยฺยุ, ลทฺธโภคานํ มตฺตํ อติจฺจ น วลญเชยฺยุ ๕ สเจ ทิ ฐฏฺฐปาลีโน เอวรूपิ วิธินियมํ
 ปริชานเยยฺยุ เอวํ จ อตฺตโน ฐฏฺฐํ มหาปฺถุณฺณํ กาทุํ สกฺกญฺเยยฺยุ, ฐฏฺฐสฺส วุฑฺฒิ วิรุฬฺหิ
 เวปฺตุลฺลํ จ สมภวานฺติ, จิรฐฏฺฐิจฺฉิ จสฺส ภวติ, โน ปริหานิ ๕

ม. ๘๗ สมเด็จพระบรมพิตร (พระมหานพพร อริยวาโณ, ๒๕๕๘ ช้า ม. ๒๘๐)

ขตฺติโย ทิ มหาราชฯ ทยยานมิโนโท อาณาจกฺกสฺส สมภาวํ ชานาติ ตมฺจ
 กาลานุรูปํ อุปตฺถมฺภเถติ, ยถา ฐฏฺฐนิวาสิโน ชีวิตฺปาโย ลภนฺติ, ตถา เตสํ ฌนาทีนึ
 อนุปฺปาเทติ, โยนิโส พลิกคณฺวิธึ วิจาเรตฺวา ยถารหํ สํวิทฺติ ยํ ฐฏฺฐนิวาสิณํ ทุกุขํ
 อนุปฺปาเทติ^๑ ๕ ยํ ยํ คณฺหิตพฺพปี โหติ สมฺมุหนิตพฺพปี อุปเนตพฺพปี อปเนตพฺพปี, ตํ ตํ
 การณานุรูปํ สํวิทฺติ ๕ รณฺโณ เจว ฐฏฺฐนิวาสิณํ จ อตฺถํ รกฺขติ ตมฺจ ฐฏฺฐํ ปวตฺเตติ ๕
 ฐฏฺฐนิวาสิสงฺขาตสฺส มหาชนสฺส อุปฺปชฺชิตพฺพ^๒ อปายมุขํ ปฏฺฐิพาหิตุํ มนสิกโรติ, ตสฺมา
 กตฺถจึ พลึ เนว คณฺหาติ, กตฺถจึ ปน คณฺหาติ, ตํ วา สิถิลํ กตฺวา คณฺหาติ ๕ อญฺญมฺปิ
 ปราภวมุขํ ปฏฺฐิพาหิตุํ สํวิทิตฺวา ตสฺส โอตารํ น เทติ ๕ เตน มหาราชเชน ตสฺมี วสฺเส
 ลภิตพฺพโภคาปิ วลญชิตพฺพโภคาปิ สมํ สํวิทิตฺวา ๕ สเจ กตฺตพฺพกิจฺจํ น สียา, เต
 วลญชิตพฺพโภคา ลภิตพฺพโภคาโต เนว พหุตรฯ ภเวยฺยุ ๕ เนว อายโต^๓ วยํ พหุตรํ กตฺวา
 วิปฺปกริณฺโต โภเค ปริภุญชติ ๕ ตสฺมา ตสฺส วโย อายํ ปริยาทาทุํ น สกฺโกติ ๕ สเจ
 ยงฺกิลฺลจึ กิจฺจํ พหุติ โภเคหิ นิปฺปาเทตพฺพํ สียา, เนว ปน อตฺถํ สาเรตพฺพํ สียา, โส ราชฯ
 ตํ กิจฺจํ ปชฺชติ ๕ ยานิ กานิจิ หตฺถิลิสฺสาทีนึ สวิญญานกานึ วาหนานึ เจว เขตฺตวนาทีนึ

^๑ น+อุปฺปาเทติ, พึงระลึกไว้ว่า น ที่ปฏิเสธกิริยาอาชยฺยาตให้คงรูปไว้ ไม่นิยมแปลงเป็น อ หรือ
 อน ถ้าแปลงถือว่าผิดร้ายแรงมาก (หลักการแปลไทยเป็นมคธ, หน้า ๗๕)

^๒ อุปฺปชฺชิตพฺพ [อุ+ปท+ย+ตพฺพ], ตพฺพ บัจจย โดยทั่วไปเป็นกัมมวาทก แต่บางแห่ง ตพฺพ
 บัจจย ใช้เป็นกัตตวาทก (กตฺตา) ก็ได้ โดยถือเป็นข้อยกเว้น ตามนัยแห่งคัมภีร์สัทศาสตร์ว่าให้แบ่งสูตร
 ว่า ตพฺพานิยา (ปทฺฐปฺปสฺส, สูตร ๕๔๕), เช่น อุปฺปชฺชเยยฺยาติ อุปฺปชฺชิตพฺพํ โทมนสฺส ๕ อุปฺพุโป ปท
 คติมฺหิ ตพฺพานิยาติ โยคฺวิภาเคน กตฺตริ ตพฺโพ ทิวาทิตฺโต โย ตสฺส จวคฺค...ตฺวนตฺสส ยถาคมฺมิกาโร
 ปฺรทฺเวภาโว จาเน ๕ (อภิธมฺมตฺถวิภาวีนิยา ปญฺจิกานา ม อตฺถโยชนา, ปจฺโม ภาโค, หน้า ๓๒๓), ถ้อยตาม
 นัยนี้ อุปฺปชฺชิตพฺพ จึงใช้เป็นวิเศษนคัลลย อุปฺปชฺชมานก

^๓ อาย (รายได้), วย (รายจ่าย) เช่น ... โย อายโต วยํ พหุตรํ กตฺวา วิปฺปกริณฺโต โภเค
 ปริภุญชติ โส อุกฺมฺพรชาทิกญฺจายํ กุลปฺตุโต โภเค ขาทิตฺติ วุจฺจติ (อง. อ. ๓/๓๘๙)

จ อวิญญานกานี วตถุณี ทยยรรฆเจ อตถิ, ตานี รกขติ เจว โคเปติ จ ๕ เหว่ ตสฺส รณโณ
 อาณาจกักร กขิตฺตํ เจว โคปิตํ จ อนุกกเมน วุฑฺฒี วิรุฬฺหี เวปุลลํ ปาปุณนติ ๕ ตสฺมา หิสฺส
 นครํ ปุณฺณเกทนํ โหติ มนุสฺसानํ โอสรรณญฺจานํ วาณิชาณํ อาหฺมณฺณทสฺส กยวิกุกยญฺจานํ
 ยถาตํ ปาลียํ วณฺณิตํ อคฺคณคฺรํ ๕

ม. ๘๘ รัฏฐาภิบาลโนบายนั้น (พระมหากษัตริย์ ราชชนนี, รวบรวม, ๐๐๕/๕๗)

รัฏฐาภิบาลโนบายติ ปเนตถ ๕ รัฏฐํ อภิบาลติ เอเตนาติ รัฏฐาภิบาลโน,
 รัฏฐาภิบาลโน จ โส อูปาโย จาติ รัฏฐาภิบาลโนปาโย ๕ โส ปเนส รณโณ
 เตชานุภาวมาคมม เตน กตกรณียो เจว รัฏฐสึมายุปตถมฺภานุปาโย จ โหติ ๕
 รัฏฐาภิบาลโนปาโย หิ นามเส รตนโกสิณฺทสทสฺส สํวจฺจรสตสฺสปริ ฉพฺพิสตีเม สํวจฺจเร
 โปฏฺฐปทมาสโต ปุณฺญา ยาว สํวจฺจรสตสฺสปริ สตตวิสตีเม สํวจฺจเร สาวนมาสา ปจฺฉิเม
 สํวจฺจเร กตกรณียो โหติ ๕ เหว่ ราชกรณียํ อุกุทิสิตพฺพิ โหติ ๕

ม. ๘๘ ในฝ่ายพุทธจักร (พระมหานพพร อริยญาณ, อาจารย์ยังไม่ตรวจ)

พุทธจกฺเกปิ ทยยานมินฺโท มหาราชา ราชาวาสอารามํ ปฏฺฐิสฺขโรติ ๕ ตตฺตรายํ
 สฺงเขปตฺโต ๕ ยตถ หิสฺส อิสฺสรสฺนุทโรติ^๑ วิสฺสุโต ปิตามโหปี **มหามกุฏฺติ**^๒ นามโก
 ปิตาปี พุทฺธสาสนเน ปพฺพชิตฺวา วสตี, ยตถ จ ฌมฺมยุตฺตินิกายโย อาโท อูปปาทีโต โหติ
 ปติฏฺฐิตฺ, โส อาวาโส ราชาวาโสติ นามเน ปากุฏฺ อโหสิ, ปจฺฉา โส กาลานุรูปเน
 ชินฺณภาวํ คจฺฉตี โอลุคฺควิลุคฺโค โหติ, โสปีสฺส มหาราชา ปฏฺฐิสฺขรณํ กาทุ อารภี ๕ สเจ
 ปนสฺส ปฏฺฐิสฺขรณกิจฺจํ พลวตเรหิ กุสฺลณฺทาทิหิ ปวตฺติตํ ลียา, ตเมว ทิฏฺฐจฺจเม อิจฺจํ
 กนฺตํ มนาปี ผลํ สาเชติ ๕ ตตฺตรายํ อธิปฺปาโย ๕ ตสฺส หิ อารมฺภกาเล ปุพฺพเจตนา โอทคฺยํ
 อูปปาเทติ, กรณฺกาเล กรณฺเจตนา กายิกมฺปิ เจตสิกมฺปิ สฺขํ อูปปาเทติ, ตสฺส กต-
 กิจฺจกาเล อปรารเจตนา ปิตฺปาโมชฺชํ อูปปาเทติ อริยสาวกสฺส วิย วุสิตพฺรหฺมจริยสฺส,
 ตปฺปจฺจยา โส **กตํ กรณียนฺติ** อาโภคํ กโรติ ๕ สเจ ตีสุ กาลेषु ปวตฺติตา เจตนา
 ปรีปฺพณฺนา ภเวยฺย, สา आयุเขมฺสฺซานํ อณฺเณสณฺจ กิตฺติคฺคณาทีนํ พลวปจฺจโย โหติ ๕
 อิจฺเจว เตน รณฺญา ปฏฺฐิสฺขรณกิจฺจํ เขตตสมฺปทํ อารพฺภ กตํ หุตฺวา ปรีปฺริตํ
 ปุณฺณานุภาเวเน สโตติภาวาย สํวตฺตติ ๕

^๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (ดู ธงชัย สุมณจักร, รู้ทันฉันท์แต่ง, ๒๕๕๐ : ๑๙๔)

^๒ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ดู เรื่องเดียวกัน)

ม. ๘๘ ในฝ่ายราชอาณาจักร (พระมหาอภิวัตร โจรนธมโม, รวบรวม, ๐๐๕/๕๗)

อาณาจักรกบฏ หิ เสฏโฐ มหาราชา อาณาภุชณญเจว ถลิกเสนานาวิกเสนานัน
 ฐมมณฺญสาลญจ อุกกฏฐนิตฺถญจ ปญญเปตฺวา ยุตฺติฐมฺมสงฺฆาตํ วา ฐมมณฺญสาลํ
 วินิจฺฉยามจฺจานํ วา อฏฺฐวินิจฺฉยราชปญฺญตฺตํ จเปสฺสิ ๕ โส อาณาเขตต์ โคเปตฺุ วา รกฺขิตฺุ
 วา เอกํ ชลปฺกฺขนฺทนพฺยคฺฆํ นาม วิฆาตนาวิ เจว ติสฺโส จ อนฺโตทกนาวาโย กาเรสฺสิ ๕
 ปฺรตฺถิมทิสภาเค ทยฺยภาสาย ฉะเชิงเทรา อิติ เอวํ ลทฺธนามํ นครํ คตมคฺคสงฺฆาตํ
 ฐมฺรตฺมคฺคํ กาเรตฺวา อุตฺตรทิสภาเค สุเขน ชนानํ วิจฺรณตฺถาย วิณฺหุโลกนคฺร
 คตมคฺคสงฺฆาตํ ฐมฺรตฺมคฺคํ วทฺฒาเปสฺสิ ๕ โส วิเทสปฺกฺเข ราชานาจกฺกสฺส สมฺนฺตา
 ปสาสนฺเตหิ ปฺรจฺคีชนฺเหหิ (ฝฺรังเศษ) สทฺธิ อาณาเขตต์ วิฆนฺเต มหาอมฺจเจ จเปตฺวา
 สยามานญเจว ปฺรจฺคีชนานญจ สามคฺคํ อฺปฺปาเทสฺสิ ๕

รฏฺฐาภิปาลโนปาย ปน มหาราษสฺส กรณฺยปฺรณเณ^๑ นิสฺสนนฺภูโต อโหสิ อยํ ตติโย
 มงฺคลวิเสโส นาม ๕ สยามานญหิ มหาราชา สมนํ กรณฺยานิ กตฺวา สยามเมหิ เจว
 วิเทสิทฺชเนหิ จ มานิตฺอโหสิ ปคฺคหิตฺอ ๕ อถาปฺรภาเค ยฺโรปนคฺรโต เทวมหานคฺร
 นิวตฺติตฺวา โลกนาโถ สตฺถา กปิลวตฺถนคฺรํ ปเวเสนฺโต วิย มหาชนสฺส อติวิย ปิตฺิปาโมชฺช
 อฺปฺปาเทสฺสิ ๕

สยามานมิหนฺโท หิ มหาราชา, เทวานํ ปิโย ปิยทสฺสิตฺติ ลทฺธนาโม อโสกมหาราชา
 วิย, รมฺโย รฏฺฐนินฺวาสิํ เมตฺตตฺตาย เจว เตสฺญจ รมฺเย ฆตฺติตฺตาย สมงฺคิกฺภูโต ทฏฺฐพฺุ ๕
 เอวํ หิ สารุปฺปฏิปตฺติยํ ปฺรียาปฺนฺนา รมฺโย จรียา สฺภาสิริโสตฺถิตฺถเจวตฺตมมงฺคลวิเสสญจ
 สมฺภูจาปิกา ยถาสํวณฺณิตตฺถสเสกเทสฺภูตา โหติ ๕

☞ กตฺตูกมฺยตาจฺนทกถา

ม. ๘๐ กัตตูกมฺยตาจฺนทหั้น (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๗ ต.ค. ๒๕๖๑)

กาดูกามตฺตาย จฺนฺโท กตฺตูกมฺยตาจฺนฺโท นาม ๕ อยํ อิทฺธิปาทธมฺโม หุตฺวา อิจฺฉิตํ
 ปตฺถิตํ นิปฺผาเทติ, อิทฺธิสงฺฆาตปาราทสฺสเนน จ จินฺนาสกาเลปิ วิริยสฺส อโนสฺสกนํ กตฺวา
 อฺปฺตฺถมฺภานปจฺจโย โหติ ๕ สมฺมาสมฺพุทฺโธปิ อิมํ ปฏฺิจจ สมฺมาสมฺโพธิธานํ อภิสมฺพุชฺฉมิ,
 ตโต พหุชฺชนตฺถาย พหุชฺชนหิตฺตาย โลกานุกมฺปาย ฐมฺมํ เทเสสฺสิ, จิรกาลํ จ พุทฺธสาสนํ
 ปตฺติฏฺฐาเปสฺสิ ๕ อิมํ ปฏฺิจจ โส สมฺมาสมฺพุทฺโธ พุทฺธกิจจํ สฺฏฺฐุ สาเรสฺสิ นาม ๕ มหาราชาปิ

^๑ ในบาลี อรรถกถา และฎีกา ไม่ปรากฏศัพท์ว่า กรณฺย นี้เลย ควรเลี่ยง ไม่ควรใช้

ทยยานมินโท อิมสมี่ ฌมเม ปติภูจិត หุตวา อนุกกเมน อาณาจกุกสส ฌมมีกั
รทวารณคตตี สวิทติ สมมา จ อาณาจกุก อนุปาเลติ ฯ

เสวิตพพาเสวิตพพ ปุคคัล ซานาตีติ ปุคคณณญ, ตสส ภาโว ปุคคณณญตา ฯ อย
เตส เตส กิจจัน ปยุณชเน อตถสาธกา โหติ ฯ วิเสสโต ปน อิสสรชชานัน อตถสาธกา
โหติ ฯ กถ ๙ อิมาย ปติภูจิต อิสสรชชโน ตสมี่ ตสมี่ กิจเจ ปฏีรูป ปุคคัล นิโยเชตุ
สกุโกติ ฯ โส นิโยชิตปฏีรูปปุคคโล ตํ ตํ กิจจํ สกุสุ สาเชติ ฯ นิสสนัน เจตถ ทฎจพพ ๙
โกสินารกา มลลา โทณ พุราหุณ มหามจจุจจาเน ปติภูจาเปสุ ๙ โส สมตโต หุตวา
อตตโน นิยยาทิต นครกิจจํ สกุสุ สาเชติ ๙ กถ ๙ พุททสส นีพพตกาเล สตตนน
มหานคราน หุตวา ภควโต สรீรานัน ภาคํ ปฏีคคเหตุ กุสินารัน นครํ อาคจจิส ๙ โทโณ
พุราหุณ เต มนุญญกกาย สมสสาเสตวา สมมา สามคคิฌมเม ปติภูจาเปตวา ภควโต
สรี่รานัน ภาคํ อฏจธา สมํ สุวิภตตํ วิภชิตวา เตส นิยยาเทสิ ๙ อิมินา อุปาเยน ตสส
ชุททกภูตสส กุสินารานครสส อุปปชชิตพพ^๑ อนุตรายัน นีวาเรสิ นาม ๙ มหาราชาปี
ทยยานมินโทปิ อิมาย ปุคคณณญตาย ปติภูจิต หุตวา ปฏีรูปเสเวเก วิจินิตวา
ราชกิจจจาเนสุ ปติภูจาเปติ, นิจจญจ วิโลเกนโต, โย นิยยาทิตกิจเจ อุปปฏีรูป โหติ
เวกลลยตุโต, ตํ ราชกิจจา อปเนติ ๙ เตน ราชกิจจานิ อนุกกเมน วุฑฒี วิรุฬหี เวปลล
ปาปณนติ ๙

ม. ๙๐ กัตตุกมยตาฉนทหั้น (พ.อ. ชรินทร์ จุลประดิษฐ์ ตรวจสอบ, ๐๐๗/๑๗)

กตตุกมยตาฉนโทติ ปเนตถ ๙ กตตุกมยตาเอว ฉนโท กตตุกมยตาฉนโท ๙^๒ โส
ปเนโส, โย โย อตโต อิจฉิตโต ปฏีจิต อตตทิตโต วา พรทิตโต วา, ตสส ตสส สมปาทนต์ถ

^๑ **อุปปชชิตพพ** [อุ+ปท+ย+ตพพ], ตพพ ปัจจัย โดยทั่วไปเป็นกัมมวาก แต่บางแห่ง ตพพ
ปัจจัย ใช้เป็นกัตตุวาก (กตต) ก็ได้ โดยถือเป็นข้อยกเว้น ตามนัยแห่งคัมภีร์ศาสตร์ว่า ให้แบ่งสูตร
ว่า ตพพานิยา (ปทรูปสทธิ, สูตร ๕๔๕)

^๒ **กตตุกมยตาฉนท** ศัพท์นี้ นักเรียนวิเคราะห์กันว่า กตตุกมยตา เอว ฉนโท กตตุกมยตา-
ฉนโท แต่ในปัจจุบัน ควรถือตามสำนวนพระมหาโพธิวงศาจารย์ (๑๕ ต.ค. ๒๕๖๑, ตู ม. ๙๐) ว่า
กตตุกมยตา ฉนโท กตตุกมยตาฉนโท ในคำนี้ กตตุกมยตา มีความหมายว่า กตตุกมยตา โดยนัย
แห่งฎีกาว่า กตตุกมยตาติ กตตุกมยตา (อง.ทุกก.ฎ.), กตตุกมยตาติ กตตุกมยตา (ที.ปา.ฎ.), กตตุ-
กมยตาฉนโทติ กตตุกมยตาสงขาโต กุสลจฉนโท (ม.อุ.ฎ.), กตตุกมยตาติ กตตุกมยตา (อง.ทุกก.ฎ.),
แต่ในบางแห่งว่า กตตุ กามเมติ อิจฉิตติ กตตุกาโม, ตสส ภาโว กตตุกมย, ตเทว กตตุกมยตา (ปรมตถ
ทีปนี สงคหมหาฎีกา)

ทวิหิ คุณเณหิ เจว ปุพเพว ยถาวุตเตหิ อปรเหหิ จ สมนุทธาโต สมปปีโต หุตวา อนุปปุเพน
 ฐฐาภิपालโนปายสงฆาตํ ราชธมมํ ปริปุเรติ ฯ กถํ ฯ

อถาปรภาเค ปนายํ อาณาภูตํ นีติปทํ ปณญาเปสิ (สุวรรณคณขมปฺปณฺณตฺติปทํ)
 สุวณฺณํ อคฺขมาเปสิ ฯ เทวมหานครเอ ปชาย นามสฺส อาโรปนปณฺณ^๑ กาเรสิ จ ฯ
 มหาวชนสฺส จายํ อจฺฉํ วิมลํ ปริสุทฺธญจ ปานีเยํ ปิวณตฺถาย ปปี อิมสฺมี มณฺฑลเเล กาเรสิ
 วิสสุโลกนครโต ปญฺญาาย ยาว วิชยนครเอ ตาราคามา (ตโต ยาว) อุตฺตรตฺติถนคฺรา
 ฐมฺรณมคฺคํ วทฺฐมาเปสิ ฯ ตาราคามโต จ ปญฺญาาย ยาว สคคโลกนคฺรา อปรํ วทฺฐมาเปสิ ฯ
 อิจฺจเจตํ นิฏฺฐาปิตํ อยญจ วชิรปุรโต ปญฺญาาย ยาว ทกฺขินมณฺฑลลา ทกฺขินทิสาย
 ฐมฺรณมคฺคํ การาเปสิติ ฯ

ม. ๙๑ สมเด็จพระบรมพิตรพระราช (พระมหานพพร อริยญาณ, ๗ ส.ค. ๒๕๖๒)

ขตฺติโย หิ มหาราชา ทยยานมิโนโท อิทํ กตฺตुकฺกมยตาจฺนทํ สมฺมา ปริปุเรติ, ตสฺมา
 หิ ทยฺยิเกหิ เจว วิเทสิเกหิ จ มานีโต โหติ ฯ นิสฺสนํ เจตฺถ ทญฺจพฺพํ ฯ ยทา โส อยฺเยสํ
 ทยฺยราชูณํ ราชฺชสมยโต อติเรกตฺรานิ จตฺตาฬีส วสฺसानิ ราชฺชํ กาเรติ, ตทา มหาชน “อโย
 หิ ฐฐจฺจทฺฐมโนติ ปกาลิสฺสุ ตํปฏฺฐิรูปกํ อกาลิสฺสุ อิจฺจเวว ราชจฺริยา มงฺคลวิเสสภูตา โหติ
 โสตฺถิมาวหา ฯ

เตหิ เตหิ วิเสเสหิ
 จิรญชีวี มหาราชา
 ยสฺสา เตชสา จาปี
 สทา ภาทรานิ สมฺปสฺสํ

คุณเณหิ ปฏฺฐิมณฺฑลโต
 สุขปฺปโต อนามโย
 วทฺฐมยโนโต นรุตฺตโม
 จิรํ ราชเช ปตฺติภูจตฺติ ฯ

ม. ๙๓ กัตตुकัมยตาจันทะ (พระมหานพพร อริยญาณ, ๑๕ พ.ย. ๒๕๖๐ เทียบ ม. ๓๗๗)

กตฺตुकฺกมยตาจฺนโทติ ปเนตฺถ ฯ กาทูกามตาย จฺนโท กตฺตुकฺกมยตาจฺนโท ฯ^๒
 จฺนทสทฺโท เจตฺถ มชฺฌตฺตสภาโว กุสเลสุปี อกุสเลสุปี ฐมฺเมสุ ลพฺภติ ฯ ยญจ จฺนโท
 กาโมติ วุตฺตํ, เอตฺถ จฺนโท กามจฺจจฺนทนีวฺรณฺนติ อธิปฺเปโต ฯ

^๑ ปชาย อภิธานปฺปณฺณ

^๒ กตฺตुकฺกมยตาจฺนท ศัพท์นี้ นักเรียนวิเคราะห์กันว่า กตฺตुकฺกมยตา เอว จฺนโท กตฺตुकฺกมยตา-
 จฺนโท แต่ในปัจจุบัน ควรถือตามสำนวนพระมหาโพธิวงศาจารย์ (๑๕ ต.ค. ๒๕๖๑, ตู ม. ๙๐) ว่า
 กาทูกามตาย จฺนโท กตฺตुकฺกมยตาจฺนโท ในคํานี้ กตฺตुकฺกมยตา มีความหมายว่า กาทูกามตา โดยนัย
 แห่งฎีกาว่า กตฺตुकฺกมยตาติ กาทุมิจฺฉา (อง.ทกก.ฎ.), กตฺตुकฺกมยตาติ กตฺตูกามตา (ที.ปา.ฎ.), กตฺตฺ-
 กมยตาจฺนโทติ กตฺตูกามตาสงฆาโต กุสลจฺจจฺนโท (ม.อ.ฎ.), กตฺตुकฺกมยตาติ กาทุมิจฺฉา (อง.ทกก.ฎ.),
 แต่ในบางแห่งว่า กตฺตฺ กามเอติ อิจฺจตฺติติ กตฺตูกาโม, ตสฺส ภาโว กตฺตูกมฺยํ, ตเทว กตฺตูกมยตา (ปรมตฺถ-
 ที่ปนี สงคหมหาฎีกา)

โส สพพปกาเรน อุปวาทโต น มุจจติ ๗ ประส อุปวาโท นปุปมาณ โหติ, อตตโน ปน ปมาณ ๗ ตํ ทิ ปจจา วิปปฏิสาร์ อุปปาเทติ ๗

ม. ๙๔ แม่สมเด็จ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๑๔ ก.ย. ๕๔, ๑๙ ม.ค. ๕๙ ข้า ม. ๓๗๘)

พทุโรปี อิม โอวาท อทาสี

สัจจ ภิกขุ อิม นาวํ สิตตา เต ลหุเมสสุตตีติ ๗^๑

โอวาโท เสส โสตุณํ ภิกขุณํ กตตุกมยตาณนํ ชเนตุํ วุตโต อตตโน เจว ประสจจ อตตสวัตตนิกํ กิจจํ ปยุณชนุตานํ พุทธศาสนิกานํ อุทาหรณญตารโห จ โหติ ๗ เอตถ นาวาวจัน อุปมามตต์เยว ๗ กถํ ๗ เสยฺยถาปี นาม นาวา ชลมคเคน คตานํ ปาริมตีริ วา คตานํ นิสฺสยวาทนํ โหติ, สเจ นาวาย จิฑุทํ ภาเวยฺย, ตตถ อุทกสฺส ปเวโส โหติ, ตปฺปจฺจยา สา น สุเชน คจฺจติ, ทนฺธคมนํ ชเนติ, อุทเก วา ปน โอสีหติ, สเจ ปน ตํนาวาคตา ชนา วายามสมาคตา หุตฺวา นาวํ สิจฺจเยยฺย จิฑุทํจ ปิทหิตุํ ยงฺกณฺจิ อุปายํ จินฺเตตฺวา เตน ตํ อจฺจิทุทํ กาทุํ สกฺกญฺเยยฺย, สา สิตฺตา นาวา สลฺลหฺกา เจว นินฺนตฺรายา จ หุตฺวา สีมํ คจฺจติ, เอวเมว อตตภาโวปี กมฺมนฺโตปี วสนญฺจานมฺปี อนฺตมโสปี รญฺจํ ภาวเวสฺส สัสนฺนุตานํ สตฺตานํ นิสฺสยวเสน นาวาสทิสสา โหนฺติ, สเจ เต อตตภาวาทโย น ติธา ภาเวยฺยฺย เยน เกนฺจि การณฺน วิปตฺตี คจฺเจยฺยฺย วา, ทนฺธากาเรน ปวตฺตนฺติ สพพปกาเรน วา วุฑฺฒี ปาปุณฺนิตุํ น สกฺโกณฺติ, สเจปี เตสํ นิสฺสิตฺตฺวา สามิกา อนิกฺขิตฺตฺฐรา หุตฺวา อนฺอุปฺนฺนทานิ จิฑุทานิ อนฺอุปฺปาทาย สํวเรยฺย, อุปฺนฺนทานิ อุปายโส ปชฺเหยยฺย, กาลเณ เตสํ อุปฺญฺจานปฺปฏิสัชรณาทินิ ปยุณฺเชยฺย, เต จ อปริหาเปนฺตา ปฏฺิซคฺเคยฺย, เอวํ เต ชิปฺปี วุฑฺฒิปาริ คจฺจนฺติ, ตสฺมี ตสฺมี ภาเว หีนภาวํ น คจฺจนฺติ ๗ อิติ กตตุกมยตาณนโ อตตลสิทฺฐิยา วิริยสฺส อุปตฺถมภกปจฺจโย โหติ ๗

ม. ๙๕ แม่สมเด็จพระ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๑๓ ก.ย. ๕๗, ๑๙ ม.ค. ๕๙ ข้า ม. ๓๗๘)

ภควาปี กตตุกมยตาณนํ ปฏฺิจจ สมฺมาสมฺโพธิ อภิสมฺพุชฺฌิ พุฑฺธกิจจญฺจ ปุเรนฺโต สารุณา สาสนํ ปตฺติฏฺจาเปสิ ๗ โน เจ ภควโต กตตุกมยตาณนโ อภวิสฺส, กถํ ทิ นาม ภควา วิสาร์โ หุตฺวา อภินิกฺขมณํ **อนิกฺขมิสฺส**, ทุกฺกรกิริยากาลे จ กิลมถสฺส ชโม **อภวิสฺส**, เอวํ สนฺเต ฆรราวาสาย **อวตฺติสฺส**, น โมกฺขปตฺติยา **อปรกฺกมิสฺส**, มารวสํ **อปาปุณฺิสฺส ๗** อถวา โปธิณฺณํ ปตฺวา ภควา ปฏฺิสญฺจิกฺขมาโน “**อริคโต โข มยายํ**

^๑ พ.ธ. ๒๔/๓๕/๖๕.

ธมฺโม คมฺภีโร ทุทฺทโส ทุรฺนุโพโธ สฺนุโต ปณฺโฑ อตฺตกาจโร นิปฺโปณ ปณฺทิต-
เวทนีโยติ^๑ อุปลนฺนปริวิตฺตโก อโหสิ ๗ อิติ ภควโต ปฏฺิสถฺยจิกฺขโต จิตฺตํ
อโปสฺสูกฺกตฺยา นมิเยว, โน ธมฺมเทสฺนาย ๗ ยสฺมา ปน ภควโต
มหากฺรณฺาพเลนุปฺตถมฺภีโต กตฺตฺกมฺยตาจฺนฺโท ติกฺขํ ปวตฺตติ, ตสฺมา ธมฺมเทสฺนาย ชฺรํ
น นิกฺขิปี ๗

อถโข ภควา พุทฺธจกฺขฺนา โลกํ โวลเณฺโต อทฺทส “สนฺติเยว สฺตฺตา ย
ติกฺขินฺทฺริยา ธมฺมํ อาชานิตฺตํ สกฺโกนฺติ, อปเรปี จ สฺตฺตา จเปตฺวา อภพฺพสฺตฺเต กิณฺจาปี
มฺุทินฺทฺริยา โหนฺติ, ธมฺมํ ปน สฺตฺวา โลกิยผลานิ ปาปฺณิตฺตํ สกฺขิสฺสนฺติ, อภพฺพา หิ สฺตฺตา
ธมฺมํ โสตฺตํ น มนสิกโรนฺตา ยงฺกิณฺจि ผลํ ปาปฺณิตฺตํ น สกฺโกนฺติเยวาทิ ๗ เสยฺยถาปี นาม
ยานิ กานฺจि อุปลาทินิ อตฺถิ, เตสฺส อปฺเปกฺจฺจานิ อุทกํ อจฺจุคฺคมฺม ติฏฺฐนฺติ^๒,
สฺริยรสมฺมสฺสํ อคฺมยมานานิ จิตานิ, ตานิ อชฺช ปุปฺพนกานิ, อปฺเปกฺจฺจานิ สโมทกํ
จิตานิ, ตานิ เสว ปุปฺพนกานิ, อปฺเปกฺจฺจานิ อุทกา อนฺคคฺตานิ อนฺโตนิมฺคคฺโปสิณี, ตานิ
ตฺติยทิวเส ปุปฺพนกานิ, เตสฺสปี อปฺเปกฺจฺจานิ สโรคานิ อตฺถิ, ตานิ เหว
ปุปฺพิสฺสนฺติ มจฺจกฺจปภกฺขาเนว ภวิสฺสนฺติ, เอวํ อีธ สฺตฺตา นานปฺปเกทา โหนฺติ, เตสฺส
อปฺเปกฺจฺเจ อปฺปรชฺกฺขา อปฺเปกฺจฺเจ มหารชฺกฺขา อปฺเปกฺจฺเจ ติกฺขินฺทฺริยา อปฺเปกฺจฺเจ
มฺุทินฺทฺริยา โหนฺตีติ^๓ ๗ เอวํ ปฏฺิสถฺยจิกฺขิตฺวา ปน ภควา ธมฺมํ เทเสตฺตํ อธิฏฺฐหิ, โลกสฺส จ
อตฺถาย หิตาย สฺุขาย ธมฺมํ เทเสสิ, อตฺตโน กายเขทํ อคเณฺโต ว พุทฺทมฺจริยํ
ปกาสฺเตว อุตฺตริ วิตฺถาเรสิ ๗ อิติ ภควา อตฺตโน โลกเ อุปลาทํ โลกสฺส อตฺถสาธกํ
อกาสิ ๗

^๑ ม.ม. ๑๓/๕๐๙/๔๖๑.

^๒ **อนฺโตนิมฺคคฺโปสิณีติ** ยานิ อุทกสฺส อนฺโต นิมฺคคฺคาเนว โปสิยนฺติ ๗ **สโมทกฺกจิตานิ** อุทเกน
สมฺภูจิตานิ ๗ **อุทกํ อจฺจุคฺคมฺม ติฏฺฐนฺติ** อุทกํ อติกฺกมิตฺวา ติฏฺฐนฺติ ๗ (วินย.อ. ๓/๑๙, ที.อ. ๒/๑๐๖)

^๓ สำนวนนี้เป็นมติจากคัมภีร์อรรถกถา; ในพระไตรปิฎก (เช่น ม.ม. ๑๓/๕๑๑/๔๖๓) พระพุทธเจ้า
ตรัสเปรียบเทียบสัตว์ทั้งหลายด้วยบัว ๓ เหล่า แต่ในอรรถกถา เช่น สุมังคลวิลาสินี เล่ม ๒ (ที.อ. ๒/๑๐๕) ท่าน
อธิบายขยายออกไปอีก จึงเปรียบเทียบสัตว์ทั้งหลายด้วยบัว ๔ เหล่า

ม. ๙๕ กัตตุกมยตาฉันทะ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๒ ต.ค. ๒๕๕๕ ข้า ม. ๓๗๙)

กัตตุกมยตาฉันทะ ปเนตถ ๕ อัย หิ ทุกฺกกรมปี อิจฺฉิตตถํ สาเชติ ๕ สาธกํ เจตถ ตติยสงคีติยา อากตวตถุ ๕^๑ ตทา กิร โมคคลีปุตตตเถโร^๒ มิจฺฉาทิฏฺฐิเก พุราหุมนกุลฺเล ชาโต ๕ ลีคฺควตเถโร อติเรกสตุตวสฺसानิ วิริเยน ตํ กุลํ ปโลเกตุํ คนฺตฺวา ตํ กุลปุตฺตํ อาเนตฺวา สาสเน ปพฺพาเชตฺตุ อสฺกฺขิ ๕ ตตฺรารยํ สงฺเขปตฺโต ๕ อาทิมฺหิ เถโร ตสฺส กุลสฺส เคหทวารํ ปิณฺฑทาย ปาวีสี ๕ น ปน เอกทิวสมฺปิ กญฺจจุมตฺตํ อลตถ ๕ ปุนปฺปุนํ ปวิสฺสูโต เอกทิวสํ อติจฺฉน^๓ ภาเนตฺติ วจนมตฺตํ อลตถ ๕ ตโต ภาตฺตํ อลตถ ตโต วิสฺสาสํ ตโต เคเห ภาตฺตกิจฺจํ กาทุํ ปเวสํ (อลตถ) ๕ ตปฺปจฺจยา โมคคลีปุตฺเตน มาณเวณ สทฺธิ วิสฺสาสํ อาปชฺชิตฺวา ตินฺถณํ เวทานํ ปารคฺคตฺยา เตสํ คณฺฉิฏฺฐาเนสุ สกฺพทฺธิ ทสฺเสตฺวา ตํ ปฏฺฐานาเปสี ๕ ตโต นํ จิตฺตยเมเก พุทฺธธมฺมปริยาปนฺนํ ปญฺหํ ปุจฺฉิ ยํ มาณโว วิสฺชเชตฺตุ อสฺกโกนฺโต ยสฺส จ วิสฺชชนํ ชานิตุํ อิจฺฉนฺโต เถโร อนุคนฺตฺวา ปพฺพชฺชํ ยาจติ ๕ ปพฺพชิตฺวาน โส พุทฺธวจนํ อุกฺคเหตฺวา ตตถ ปภทฺตปฺปตฺโต หุตฺวา ปจฺฉาภาเค ลทฺฐปสมฺปโท หุตฺวา กมฺมญฺ्ञานํ วทฺฒฺเตตฺวา อรหตฺตํ ปาปฺณิ ๕ อปรภาเค อโสภมหาราชสฺส รชฺชสมเย ชมฺพทฺธิเป สงฺฆปโมกฺโข อโหสี ๕ ตทา จ พุทฺธา ตติติยา ลากสฺกการํ ปฏฺฐยมาณา พุทฺธสาสนเน ปพฺพชิตฺวา สกานิ สกานิ ทิฏฺฐิจิตฺตานิ ทิปฺเปสฺสุ ๕ เถโร ตถา พุทฺธสาสนเน อุปฺปนฺนสฺส อพฺพทฺธสฺส กณฺฐกสฺส จ วิทฺธฺสเน อโสภมหาราชสฺส พหุปกาวโร อโหสี ๕ อถาปรภาเค ตสฺมี สมเย สนฺนิปตฺติตฺวา ตติยสงคีตี กโรนฺตสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส ปมฺโข อโหสี ๕ ตโต ปรี ปจฺฉนฺติเมสุ ปเทเสสุ สาสนธมฺมสฺส ปกาสนตถาย เถเร เปเสสิ ๕ อิติ ลีคฺควตเถโร กัตตุกมยตาฉนฺทํ ปฏฺฐิจฺจ วิริเยน ตํ พุราหุมนกุลํ คนฺตฺวา โมคคลีปุตฺตมาณโว ปโลเกตฺวา ตํ ยถิจฺฉิตํ ปพฺพาเชตฺตุ อสฺกฺขิ ๕

ม. ๙๖ อีกรื่องหนึ่ง (ปรับจากพระไตรปิฎก, เทียบ ๐๐๘/๔๒, ๐๐๑/๙๕ ข้า ม. ๓๗๙)

อปรณฺเจตถ ทญฺจพฺพํ ๕ อตีเต กิร ทิฉิตฺสส โกสฺลรณฺโณ ออรสฺสุโต ทิฆาเว นาม กุมาโร ปิตุ รญฺจสฺส พุทฺหมทตฺตสฺส กาสีรณฺโณ หตฺถงคตกาลโต ปจฺฉากาเล ปสฺสูโต ๕

^๑ ดูรายละเอียดใน วินย.อ. ๑/๓๙.

^๒ ศัพท์ว่า โมคคลีปุตตตเถโร (-คลี ไม่ซ้อน ล) นี้ถูกตรงตามอรรถกถาวินัยแล้ว ไม่พึงสับสนกับศัพท์ว่า โมคคฺลลีปุตตตเถโร (-คลฺลี ซ้อน ล), แต่ในหนังสือบางเล่มที่บันทึกว่าแต่งขึ้นภายหลังอรรถกถา เช่น ฅาโนทยปกรณ (ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๖) ว่า โมคคฺลลีปุตตตเถโร (-คลฺลี ซ้อน ล)

^๓ อติจฺฉน (ตุเมเห อ. ท่าน ท.) ของจงปรารถนาล่วง อติ บทหน้า + อิจฺฉ ชาติ ในความปรารถนา + อ ปัจจัยในกัตตุวาจก + ถ ปัจจัยมีวิภัติ ลบ อิ ที่ ติ สำเร็จรูป เป็น อติจฺฉน (บุญสืบ อินสาร)

ปิตุสหนตกำ รชชํ อภินิหคณหิตุํ กตตุกมยตาจหนุํ อารภิ ตสเสว สนฺติเก วสนตถาย โอตารํ
 คเวสิ ปจฉา เตน พุรหุมทตฺเตน วิสฺสาสิกสารธิฏฺฐาเน จปิโต ๕ อถโข พุรหุมทตฺโต
 กาสีราชา มิควํ คมิตุกาโม ทีฆาวิํ รถํ โยชาเปตฺวา ตํ รถํ อภิรฺยุห นิภฺขมิ, ทีฆาวิํ กุมาโร
 รถํ เปเสสิ ๕ **ตถา ตถา รถํ เปเสสิ, ยถา ยถา อญฺเฆเนว เสนา อคมาสิ, อญฺเฆเนว
 รโถ**^๑ ๕ อถโข พุรหุมทตฺโต กาสีราชา ทูรํ คนฺตฺวา ทีฆาวิํ กุมารํ เอตทโวจ “เตนหิ ภณฺเ
 มาณวค รถํ **มฺญจสฺส** กิลนฺโตมฺหิ นิปฺชฺชิสฺสามิตี ทีฆาวิํ สฺส กุมารสฺส อจฺจงฺเค สีสํ กตฺวา
 เสยฺยํ กปฺเปสิ ๕ ตสฺส กิลนฺตสฺส มฺหุตฺตเกเนว นิทฺทํ โอบกมิ ๕ ตทา โส
 พุรหุมทตฺตํ กาสีราชานํ ชีวิตา วโรโรเปตฺุ โอตารํ ปฏฺิลภิตฺวา **โกสิยา ขคคํ นิพฺพาหิตฺวา**
 ตํ ปโปเชตฺวา “ปีตา เม เตน มาริโต อิทานาหนฺตํ มาเรสฺสามิตี รณฺโณ อตฺตโน
 ปฏฺิปกฺขภาวํ ทสฺเสสิ ๕ พุรหุมทตฺโต อุตฺราสิโต หุตฺวา กุมารํ อตฺตโน ชีวิตํ ยาจิตฺวา
 “ทมฺมิ เต โกสฺลรฏฺฐนฺติ สจฺจํ อทาสิ ๕ ตํขณฺํ ปเนส “มา โข ตฺวํ ตาต ทีฆาวิํ ทีฆํ ปสฺส มา
 รสฺสนฺตฺยาทิกํ ปีตฺรา ทินฺโนวาทํ อนุสฺสรนฺโต ตํ เวรํ วุปฺสเมตฺวา ตสฺส ชีวิตํ อทาสิ ๕ เตน
 โส อตฺตโน กุลสฺหนตํ โกสฺลรฏฺฐจํ ปฏฺิลภิ พุรหุมทตฺตสฺส จ กาสีรณฺโณ ธีตฺรํ ลภิตฺวา
 มहेสิฏฺฐาเน จเปสิ ปจฉา กาสีรชฺชํปี กारेสิ ๕ อิจฺเจวํ ทีฆาวิํ กตตุกมยตาจหนฺทาคุมม
 ยถิจฺจิตตฺถํ อภินิปฺพาเทสิ ๕

ม. ๙๖ พระมหาชนก ยกเอา (พระมหามนตรี ขนฺติสาโร ๐๐๑/๙๖, ข้า ม. ๓๘๐)

มหาชนกน เกน หิสฺส อาสาย อภินิปฺพตฺติภาเว

อาสีเสถว ปฺริโส

นิพฺพินฺเทยฺย ปณฺทิตฺโต

ปสฺสามิ โวหํ อตฺตานํ

ยถา อิจฺฉิํ ตถา อหฺตึ^๒

อิมาย โอบาทฏฺฏตฺยา คาทาย อุกฺทิกฺกจฺมิทํ (นิทฺสสนฺ) โหติ ๕ พุทฺธสาสนฺ,
 กตตุกมยตาจหนฺโท นาเมส สตฺถารา อิทฺธิปาทฐมฺโมติ ปสฺสิโต, อยญฺหิ อิทฺธิปาทฏฺฏโต
 โหติ, อยญฺจ ฉนฺทิตฺธิปาทฐมฺโมติ วุจฺจติ ๕ โส ปเนส โปธิปกฺขิยธมฺมสมฺมาทฺยาเย สงฺคหํ คโต
 โหติ ๕ อิมมาคมฺม สมฺมาสมฺพุทฺโธ สมฺมาสมฺโพธิณฺณํ อภิสมฺพุทฺธิ เตเนวโส
 สพุพฺพญฺญติ วุจฺจติ ๕

^๑ วินย. ๕/๒๔๔/๓๓๐.

^๒ พุ.ชา. ๒๘/๔๕๐/๑๖๗.

๘ ปุคคณญตาทกา

ม. ๙๗ สมเด็จพระบรมพิตร (พระมหามนตรี ขนฺติสโร ๐๐๑/๙๗, ข้า ม. ๓๘๐)

ทวยานมินโท หิ มหาราชา กตตุกมยตาฉนฺเทน สมงฺคิภูโต หุตฺวา อนุปฺพุเพน นานุปลศฺศโคโต รฎฺฐสฺส เจว รฎฺฐนิวาสินญจ วิโมจเน สมตฺถภูโต, ปจฺจกฺขโต จิตฺตสฺสสทาหมนุปรปทาตุํ รฎฺฐาภิปาลโนปายปริยาปนฺนํ ทานาทิสวริํ ราชธมฺมํ ปริปุเรติ นาม ๕ อัย โข มงฺคฺลวิเสโสติ วุจฺจติ ๕

ม. ๙๗ ปุคคณญตาทนััน (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๒/๕๒, เทียบ ม. ๓๘๐)

ปุคคณญตาทิ ปเนตฺถ ๕ ปุคคณฺ วิจินฺตํ ชานาตีติ ปุคคณญ, ตสฺส ภาโว ปุคคณญตา ๕ วิภาคโต เจสา อิตฺตรอิสฺสราทิวเสน^๑ ทสฺเสตฺตพฺพา น เกวลฺเยว เสวิตพฺพา เสวิตพฺพปุคคณวเสน, อิสฺสรโรปี กิจฺเจสฺส ปุคคณฺ นโยเชนฺโต ปุคคณญ ภาเวย, นโยเชตฺตพฺพานิโยเชตฺตพฺพปุคคณ วิจินฺตํ ชานเยย ๕ กิจฺจปฺปโยคปฏฺฐิรฺเป ปรีวารปุคคณ วิจินฺตํ ชานนํ ปุคคณญตาย อธิปฺเปตฺตโต โหติ ๕ ปุคคณนโยเชเน หิ ปฏฺฐิรฺเป ปุคคณฺ วิจินฺตํ ยฺชชติ เอว วิจินฺตฺวา นโยชนํ กิจฺจสาธกํ โหติ, โน เจ วิจเณย, ตํ น กิจฺจสาธกํ ๕ นิสฺสนนญเจตฺถ ทฎฺฐพฺพํ ๕ อนุตฺตรํ อภิสมฺโพธิํ สมพฺพชฺฉิตฺวา ตถาคโต พุทฺธกิจฺจํ ปริปุเรตุํ คามนิกมาทีสุ จาริกญจรมาน ชานนํ ธมฺมํ เทเสตฺวา ราชคหํ อนุปฺปโต ตตฺถเวว วิหสิ ๕ ตํ สุตฺวา กปิลวตฺถุสมฺมํ สฺสุทฺโชน นาม มหาราชา โพธิญาณปฺปตฺตํ สพฺพญญภูตํ อตฺตโน ปฺปตฺตํ ปสฺสิตุกาโม โลกนาถํ กปิลวตฺถุํ อาเนตุํ อมจฺจํ เปเสสิ ๕

โส สตฺถุ สนฺติเก ปตฺวา ธมฺมํ สุตฺวา อรหตฺตปฺปโต อธิ ปพฺพชฺ, น ปน สตฺถารํ อาราเชสิ ๕ สฺสุทฺโชน ปน ตโต สาสนํ อสฺสุณฺนิตฺวา ปฺน ทูเต เปเสสิ ๕ นว วาเร อิมินา นียาเมน ทูเต เปเสสิ ๕ ทสเม วาเร กาทฺุหายี นาม อมจฺจํ เปเสสิ ๕ โส กิณฺจาปี คนฺตฺวา สตฺถุ สนฺติเก ธมฺมํ สุตฺวา อรหตฺตปฺปโต ปฺริมามจฺจา วีย อธิ ปพฺพชฺ, กปิลวตฺถุ-คมนตฺถาย ปน สตฺถารํ อาราเชสิ ๕ สฺสุทฺโชนนญจ ราชานํ ยถิจฺจิตฺตํ ปฺปตฺตทสฺสนํ ธมฺมสฺสวณญจ อลาเภสิ ๕ กิจฺจปฺปโยเค อปฺปฏฺฐิรฺปสฺส ปุคคณสฺส นโยชนํ น กิจฺจสาธกํ โหติ ๕

^๑ อิตฺตร วิ. หินภาวํ เอติ คจฺจตีติ อิตฺตรโร นินฺโน, อิ คติเมหิ, ตฺตรก. (จุฬชาติปุจฺจยชิตฺติกา, หน้า ๑๘๒) อิตฺตร แปลว่า ผู้น้อย, ผู้ต่ำต้อย ไม่พึงสับสนกับ อิตฺร, มีใช้หลายแห่ง เช่น อิตฺตรสฺสโต (ธ.อ. ๑/๙๘), อิตฺตรมทฺธานํ (สมนฺต. ๑/๕๐๐)

หิ ปโร อนุพชฌิตวา ตีรตนปุรกสาวกสงฆฎโต สัมวิชชติ ตทา พุทฺธภูมิ ปริปุรติ ๕ ตโต
ภควา “อิเม ปณฺธิตา พุยตฺตา โหนฺติ, สเจ ฌมฺมํ โสตุํ ลภยฺยํ ฌมฺมํ ชิปปฺเมว
อาชานิสฺสนฺตีติ เทว ตาปเส อนุสฺสริ อาพาโร กาลาโม เจว อุทฺทโก รามปฺตุโต จาติ ๕ เตสํ
ปน กาลกตภาวํ อญฺญาสิ ๕^๑ ตทนนฺตรํ อนุตฺตรํ ฌมฺมจกฺกปฺวตฺตตฺนสฺสฺตํ นาม ปจฺมํ ฌมฺมํ
เทเสตุํ ปณฺจวคฺคิเย ภิกฺขุ อฺจฺจินิ ๕ อปรภาเค จ มคฺเช รฎฺเฐ ฌมฺมํ
ปติฏฺฐาเปตฺกามาโม หุตฺวา อุปนยเน สมตฺถํ อฺรุเวลกสฺสปี อฺจฺจินิ, โส หิ พฺหุหิ มาคฺเชหิ
มานิโต อโหสิ ๕ ตสฺมา ภควา มคฺธํ รฎฺเฐ ฌมฺมํ ปเคว ตสฺส ฌมฺมํ เทเสสิ ๕ เอตถ หิ
สํวณฺณโต ปจฺมสมฺโพธิกถาย อตฺถเ อวํ สนนฺนิฏฺฐานสฺส ปฏฺิลาภตฺถาย ปวตฺตติ
“ฌมฺมสามิสฺสโร ภควา กิจฺจปฺปโยคารหานํ ปุคฺคลานํ อฺจฺจินนสฺส ชานนตฺตาย อกฺสิเรน
พุทฺธกิจฺจํ สาเชติ, อยํ หิ ปุคฺคลญฺญตฺตา เจโตปริยญฺญาณฺูปคา กตฺตุมยตฺตานนฺทสฺส จ
อุปการญฺญาโต หิ ๕ สเจ หิ กิจฺจปฺปโยเค ฉนฺโท ภเวยฺย, อนนฺรูปํ ปน กิจฺจสทฺทการี ลภยฺย
ตํ กิจฺจํ สมิทฺธี น อาปชฺชตีติ ๕

ม. ๙๘ พระอาจารย์ผู้ (พ.อ. ชรินทร์ จุลประดิษฐ์ ตรวจแก้, ๐๐๗/๒๑, ข้า ม. ๓๙๒)

ฌมฺมปทญฺจกถายมฺปิ อิหํ ฌมฺมสงฺคาหกาจริเยหิ วุตฺตํ สารีปฺตุตโมคฺคฺลลานาปี
ลทฺฐปสฺมปทา หุตฺวา น จิรสฺเสว สตฺถารา สพฺเพสํ ภิกฺขุณํ อคฺคสาวกญฺจาเน ปสฺสิตา, ภิกฺขุ
อุชฺฌายีสุ สตฺถา มุโขโลกเนน สารีปฺตุตโมคฺคฺลลานํ อคฺคสาวกญฺจานํ เทติ,
อคฺคสาวกญฺจานํ เทนฺเตน นาม ปจฺมํ ปพฺพชิตานํ ภิกฺขุณํ ทาทู วัฏฺฐตีติ, สตฺถา ตํ ปวตฺตี
ณฺตฺวา ตมตฺถํ อาห อยํ ภิกฺขเว มม ปฺตุเตหิ ตทา ปตฺถิตปตฺถนา, เต ยถาปตฺถิตเมว
ลภีสุ, นานํ มุขํ โอลเกตฺวา เทมีติ ๕^๒ เอตฺตาวตาว^๓ สตฺถา ตตฺถกรณียสฺสเยว อนฺจฺจวิกํ
ปุคฺคลํ อฺจฺจินิตุํ สมตฺถเ นามาตี วุจฺจติ

ทฺยยานมินฺโท หิ ราชา ทีฆทสฺสี กิจฺจานุกิจฺเจสุ อนฺจฺจวิกเ ราชภญฺเ ว ราชปฺริเส
วา ราชยฺตุตเก วา อฺจฺจินาติ, อฺจฺจินิตฺวาน จ ปน โส ตตฺถกรณียานํ อนฺจฺจวิกํ สิปปํ อตฺตโน
คามทฺารเกปิ

^๑ สำนวนพระไตรปิฎกว่า อยํ โข อาพาโร กาลาโม ปณฺธิโต วิยตฺโต เมธาวิ ทีฆรตฺตํ อปฺปรชฺกฺข-
ชาติโก ยนฺนุนานํ อาพารสฺส กาลามสฺส ปจฺมํ ฌมฺมํ เทเสยฺยํ โส อิมํ ฌมฺมํ ชิปปฺเมว อาชานิสฺสตีติ...สฺตฺตาหํ
กาลกโต อาพาโร กาลาโมติ ๕ และแสดงถึงท่าน อุทฺทโก รามปฺตุโต ข้อความเหมือนกันที่แสดงแล้ว
(ม.ม. ๑๓/๕๑๒/๔๖๕)

^๒ สกฺขยวตฺถุ ฌมฺมปทญฺจกถา ปจฺโม ภาโค (ธ.อ. ๑/๑๐๓)

^๓ เช่น น โส เอตฺตาวตาว สกฺกาทพฺโพ ๕ (วินย.อ. ๑/๗๑๘)

ราชปุตตาทิเกปิ สิทธิกาเปติ, โส จ ราชกิจเจสุ อนุจฉวิเก ปุคฺคเล อุจฉินาติ เจว, จานโต จ
อนนุจฉวิเก นีหริติ, เอวณฺหิ สนฺเต, โส โสตุถินา ราชกิจจํ นิฏฺฐาเปสิ ๗ อยเมว
ปุคฺคลณฺฏตาปริยาปนฺนา ทุตฺติยา มงฺคลวิเสสกา โหตีติ ๗

ม. ๙๙ ส่วนราชกิจเนื่องในการปกครอง (พระมหานพพร อริยญาณ, ๗ ส.ค. ๒๕๖๒)

รฏฺฐปสาสเน ปน โส ราชา รฏฺฐาภิपालโยปายปริยาปนฺนํ สพฺพกิจจํ กโรติ ๗
ราชธมฺโมปิ เตน ปริปุริโต โหติ พหุสีกโต อิมินา เอกกถามคฺเคน พฺยนฺตีกถวา อุกฺกสิตฺตํ
น สกฺกา ๗ ตํ กนฺยายนมาสโต ปฏฺฐาย ยาว (๑๒๙) รตนโกสินฺทสทสฺส สิงฺหาคมมาสา^๑
ปริปุริตํ นิสฺสนมตฺตวเสน สํวณฺณยิสฺสามิ ๗

ม. ๙๙ ในส่วนบำรุงพระพุทธศาสนา (พระมหานพพร อริยญาณ, ๑ ส.ค. ๒๕๕๙)

พุทฺธสาสนฺนปุตฺตมฺภานเ ปเนโส ราชา ยทา อตฺตโน พระบาทสมเด็จพะพุทฺธเลิศ
หล้าภาลัย อิติ นามิกสฺส อยฺยกสฺส आयुना सोम, ตทา อรุณราชวรารามे वरुणपुण्यजेव
ตสฺส ปริวารปฺนุจ อฺโปสเถคารณฺจ सालญจ ปฏฺฐิสฺขราเปสิ, เตสํ นิฏฺฐापิตกาเล มหกมฺมํ
กาเรสิ ๗ อถวา โส สิรินฺทนสตฺถุอาราเม มณฺฑปญฺเจว พุทฺธปทวณฺชเจติยญจ
ปฏฺฐิสฺขราเปสิ ๗

ม. ๙๙ เเทหิ เเทหิ

เตหิ เเทหิ วิเสเสหิ	คฺเณหิ ปฏฺฐิมณฺฑิตโต
จิรณฺชิวี มหาราชา	สุขปฺปโต อนามโย
ยสสา เตชสา จาปิ	วฑฺฒยฺนโต นรุตฺตโม
สทา ภทฺรานิ สมฺปสฺสํ	จิรํ รชเช ปติฏฺฐจตุ ๗

ม. ๑๐๖ ลำดับนี้ (พระมหามนตรี ขนฺติสารโ, ๐๐๑/๑๒๕ ฐํ ม. ๑๒๕)

อิทานาหํ มงฺคลวิเสสตี ลทฺธนามํ วิเสสสุวตฺถิมงฺคลสมฺภูจํ สพฺพคฺุณสมฺปตฺตี
อาหริตฺวา กเถสฺสามิ ปญฺญาปารมียานุพฺรุหนตฺถาย ๗ อิมณฺหิ สุตฺปิ มงฺคลวิเสสํ ปฏฺฐิจจ
อุตฺตมปญฺญาเพลน ปจฺจเวกฺขณญฺเจว เตสญจ สพฺพคฺุณสมฺปตฺตีนํ ปฏฺฐิปชฺชนตฺถาย ราช
ปณฺธานญจ เสฏฺฐสฺส ทยฺยานมินฺทสฺส มหาราชสฺส อุตฺตริตฺริ ปริปุริฏฺฏํ หุตฺวา
อฺปปชฺเชยฺยํ ๗ เอวํ อฺปปนฺเน ราชปณฺธานเ, มหาราชา สมฺมาวายามสมฺมจฺฉี หุตฺวา
ราชกรณฺียํ ปญฺชติ อสมฺปนฺนानํ ตตฺตคฺุณสมฺปตฺตีนํ สมฺปาทนตฺถาย เจว ภียโยโส เตสํ

^๑ ลักษณะการแต่ง เดือนกันยายน และสิงหาคม นี้ ถู้อตามพระมหาโพธิวงศาจารย์ ฟิ่งดูใน ม. ๑๙.

สัทธิทานัน อนุพुरुหนตถาย จ ๗ มหาราชา หิ ฌมเมเน ยัม กิจจัม ปยุณชติ, ตัม ปฏิจจ
 อคคภูตสิริสูวตถิตวทุพนมงคลานิ เสฏฺฐสฺส ทยยานมินุทสฺส มหาราชสฺส สมัชฺชิสฺสนนฺติ ๗

☞ สหกรณกถา

ม. ๑๐๖ สหกรณ์ นั้น (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๒๔ ก.ย ๒๕๕๖ เทียบ ม. ๓๐๘)^๑

สหกรณ์ ปเนตถ ๗ สห กรณภาโว สหกรณ์ ๗ อิทธิ หิ สภาวโตปิ กิจจโตปิ
 สหการีภูเตสฺส สงฺขาราเรสฺส เจว กมฺมนเตสฺส จ ปวตตติ, เย กมฺมนตา สภาวโต สหปวตตนฺติ
 เย จ ปาฏิเยกกกิจจโต วิภินฺนา โหนฺติ เหตุผลวเสน ปน ปฏิพทุธา โหนฺติ, เตสํ
 สัทธิณฺนตถํ ๗

สร้รังคสงฺขาทสงฺขารา เหตุถ อุทาหรณํ ๗ สร้รภาวโต ปน สมุสฺสิตานิ สร้รคานิ
 ปาฏิเยกกํ^๒ สกกิจจัม กโรนฺติ สร้ริ อุตฺตมเมตฺวา สมฺมา ปวตเตนฺติ ๗ ยาว เจตานิ
 สามคฺคิยา สกกิจจัม กโรนฺติ ดาว สร้รสฺส ฆาสฺส โหติ ๗ สร้รฆาสฺสกาตาย ปน สติ สร้รคานิ
 สุกฺกุสฺส สกกิจจัม กาทุํ สกโกนฺติ ๗ สเจ เอกํ วา อติเรกํ วา สร้รจํ อปากติกํ หุตฺวา สุเขน
 สกกิจจัม น กโรติ อสมํ กโรติ อญฺญานิปี สร้รคานิ สุเขน สกกิจจัม กาทุํ น สกโกนฺติ ๗ เตสํ
 อปากติภาโว ยัม สร้รจํ นญฺจํ โหติ ตสฺส ปมาณโต วตตติ ๗

ยานิ หทยปฺปฆาสาทินิ เยน เกนจิ การณฺน อปากติกาณิ โหนฺติ อญฺญานิ
 สร้รคานิ ทุพฺพลภาวญจ วิการภาวญจ ปาเปนฺติ ตโต สร้รสฺส อฆาสฺส โหติ ๗ กถํ ๗ โรโค
 อุปฺปชฺชิตฺวา ตัม สร้ริ ทุพฺพลํ กโรติปี ชีวิตนฺตรายํ อุปฺปาเทติปี ๗ อิติ สร้รคานิ
 ยถารมฺมตาย อญฺญมญฺญสฺส สหกรณํ อิจฺจนฺติ ๗ เตนาห ภควา เตสํ สหกรณผลํ
 นิทสฺสิตฺถุ “อปฺปาพาโร อปฺปาตงฺโก สมเวปากิณฺเีย คหณฺเีย สมนฺนาคโต นาทิสีตาย
 นาจฺจุญฺหาห มชฺฌิมาย ปธานกฺขมายาติ^๓ ๗

ผลํ เหตุ อโรคฺยปรมา ลาภาติ^๔ วจนโต ปรมํ โหติ, เย จ ภิกฺขุ ตัม ผลํ
 ปฏิลภนฺติ เตสํ อนธิคทานัน ฌมฺมานัน อธิคมา ย กาลัน อนติกกาเมตฺวา สหสา ปธานสฺส
 อญฺยุณฺชเน วินยตถาย อุทฺธิฏฺฐัน โหติ ๗ (เฉพาะย่อหน้านี้คัดมาจาก พระมหาโพธิวงศา
 จารย์, ดู ม. ๓๐๘)

^๑ สำนวนนี้คล้าย ม. ๓๐๘ แต่ไม่ใช่สำนวนเดียวกัน ไม่พึงสับสนกัน

^๒ ปาฏิ+เยกก, ย อาคม (ปทรูปสิทธิ, สูตร ๓๔)

^๓ ที.ม. ๑๐/๑๗๓/๒๐๕.

^๔ นี้ว่าตามพระไตรปิฎก ม.ม. ๑๓/๒๘๗/๒๘๑; ส่วนในพระมงคลวิเสสเถกกา ว่า อโรคยา

ม. ๑๐๗ ส่วนทั้งหลายย่อมรวมกันเข้า (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ข้อสอบปี ๒๕๕๙)

ยถา หิ หตถาทโย โภกฺกฐาสา สโมสริตฺวา สรีรภาวํ สาเชนฺติ เอวํ ออาหาโร อจฺฉาทนํ
 สยนาสนํ คิลานปจฺจยเภสชฺชํ จาติ จตฺตารโ สงฺขารนิสฺสยภูตา ปจฺจยา สหการีนญฺเจว
 เตสํ เตสํ วตฺถุณญจ สหกรณํ ปฏิจฺจ ยถิจฺฉิตานิ สกสกกิจฺจานิ สาเชนฺติ ๕ ปุคฺคโล ตาว
 คณฺหาเวณปี รฏฺฐภาเวณปี สโมสรมาณา เยเกจิ ปุคฺคลาปิ ยากาจิ ชนตาปิ สรีรสฺส
 โภกฺกฐาสา วีย อยฺมมญฺญสฺส สหกรณํ นิสฺสยนฺติ ๕ กุเลปิ คณฺเปี กิจฺจสํวิภาโค ปจฺมํ
 อิจฺฉิตพฺโพ, ตทนนฺตรา สหกรณํ อิจฺฉิตพฺพํ ๕ ตทญฺยํ เจ สมฺพนฺธภาเวณ ปวตฺเตยฺย, ยถา
 โภกฺกฐาสนํ สหกรณํ สรีริ ฆาสฺสภาเวณ ปวตฺตาเปติ, เอวํ ตํ กุลํ วา คณํ วา ปติฏฺฐาเปติ
 ตมฺปิ วุฑฺฒิ วิรุฬฺหิ เวปุลฺลญฺจ ปาเปติ ๕

สตถา หิ โปราณํ รฏฺฐปฺปสาสนนยฺภูตํ สหกรณวิธิํ ทสฺเสตฺถกาโม ทิฆนิกายเ
 สีลชนธวคฺคสฺส กุฏฺทนตฺตสฺส เต รณฺโณ มหาวิชิตฺสส วตฺถุํ กเถสิ ๕ ตตฺตรายมตฺโต ๕ โส กิร
 ราชา มหาวิชิโต สหกรณปฺปสคฺคสงฺขาตฺรฏฺฐกณฺฏกภูตํ อยฺมมญฺญสฺส วิหะณํ วิหุสฺเสตฺถ
 มหายญฺญสงฺขาตํ รฏฺฐปฺปสาสนนปายํ ปุเรสิ ๕ กถํ ๕ เย ปน รณฺโณ ชนปเท อุตฺสฺหิสุ
 กสิโครกฺเข, เตสํ ราชา มหาวิชิโต พิชภตฺตํ อนฺุปฺปทาสิ, เย รณฺโณ ชนปเท อุตฺสฺหิสุ
 วาณิชฺชาย, เตสํ ราชา มหาวิชิโต ปาภตํ อนฺุปฺปทาสิ, เย รณฺโณ ชนปเท อุตฺสฺหิสุ
 ราชปฺริสา^๑ เตสํ ราชา มหาวิชิโต ภตฺตเวตฺตนํ กปฺเปสิ, เตว มนฺุสฺสา สกมฺมปฺสฺตา
 รณฺโณ ชนปทํ น วิหะณํ, มหา จ รณฺโณ ราสิโก อโหสิ, เขมฺภูจिता ชนปทา
 อกณฺฏกา อนฺุปฺปปีฬา, มนฺุสฺสา มุทา โมทมาณา อูเร ปฺตฺเต นจฺเจนฺตา อปารุตฺทวรา
 มญฺเเย วิหริสฺสูติ ๕^๒ โย โภจิ สหกรณปฺริยาปนฺโน หิ ปุคฺคโล วา โหตุ คณฺเ วา, โส เจ
 วุปกฺกฺโข หุตฺวา อยฺเมหิ สห กมฺมฺนฺเต น กเรยฺย, สกิจฺจํ อภิโรนฺเตหิ วา ตํ สเวกฺลลํ
 กโรนฺเตหิ วา อจฺลฺนฺเตหิ สรีรสฺส อวยเวหิ ปฏฺฐิภาโค โหติ, สรีเร อฺุปฺปนฺนโรโค วีย ตสฺมि
 สหกรณเ อฺุปฺปนฺนโรโค โหติ, ตสฺส พลํ หาเปติ วินาสํ ปาเปติ ๕

ธมฺมโต ปน ตเถว สหกรณํ อิจฺฉิตพฺพํ โหติ ๕ สฺจฺริตกมฺมํ เจตฺถ นิสฺสนํ
 ทฏฺฐพฺพํ ๕ ตํ เจ ติทฺวาเรหิ สมฺปโยคํ น คจฺเจยฺย, น สฺจฺริตภาวํ สมฺปาเทติ ๕ กสฺมา ๕ สเจ
 หิ กุกฺกจฺจปโกโต หุตฺวา กาเยน สฺจฺริตํ กเรยฺย, วาจา ปนฺสฺส น อนฺุโลเมยฺย มโน จสฺส

^๑ ราชปฺริสา นี้ ถูกต้องตามพระสูตรแล้ว ไม่ใช่ ราชปฺริเส

^๒ ที.สี. ๙/๒๐๖/๑๗๓.

ทูลจรรยิตปฐมาโร ภาเวยย, เตน กตํ สุจริตํ น สาดติกั* สุจริตกมมํ โหติ, ยทา ปเนตํ
 ติทวาเรหิ สมุโปยคํ คจจติ, ตทา สุจริตภาวํ สมุปาเทติ ๕ ฐมมจารินาปี อญเณสํ
 สหกรณมปิ อิจฉิตพพํ โหติเยว ๕ ตถเจ น ภาเวยย, สาดติกา ฐมมจริยา ทุกกรา โหติ ๕
 สเจปิ อุณกัปี อธิกมปิ หุตวา น สเมน ฐมเมน ปวตเตยย, เอวํ สนุเต เอกีภาโว น
 ภาเวยย ๕ เตน ภควา ภิกขุ สีสสามญตตาย ปติฏฐาเปนุโต เตสํ จรณปทฏฐานตถาย
 การณานรุปานิ สิग्ขาปทานิ ปญญาเปสิ, ตํ ตํ ปญญตตสิग्ขาปทํ, ยสฺมา ภิกขุ เอตถ สห
 อาชีวนุติ เอกชีวิกา สภาคชีวิกา สภาควุตติโน โหนติ, ตสฺมา **สาชีวนุติ** วุจจติ ๕^๒ (จบ
 ข้อสอบปี ๒๕๕๙)

ม. ๑๐๘ ภิกษุผู้ประพฤติ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๒๓ ก.ย. ๕๔ เทียบ ม. ๓๑๐)

ตํ ปรีปุเรนโต ภิกขุ **สิग्ขาสาชีวสมาปนุโนติ** วุจจติ, โส สหกรณ-
 สมนุณาคตานมญตโร โหติ ๕ สตุถา เจว สาวกา จ สหกรณ สมานจณนุทา หุตวา สาสนํ
 ปกาเสนุตตา มหาชนํ อฐมโต อปนเนตวา ฐมเม ปติฏฐาเปสฺ, ตสฺส วิปตตี ปฎิหนิตวา ตํ
 โสตุถี ปาปยิสฺ นาม ๕ ยถา หิ ยุทฺธเสนา ยํ ยํ ปาปญนุติ ตตถ ตตถ อนตถํ กโรนุติ, ตถา
 เต ยตถ ยตถ จาริกํ จรณุติ ตตถ ตตถ หิตํ สุขญจ อุปปาเทนุติ, เตน สตุถา **ฐมมราชาตี**
 โวหริยติ, สาริปุตโต **ฐมมเสนาปตีตี** โวหริยติ, สจฺโฆ จ **ฐมมเสนาตี** โวหริยติ ๕ อิติ
 สตุถา เจว สาวกา จ สหกรณํ นิสฺสาย เอกีภุตา หุตวา พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย
 โลกานุกมปาย สาสนํ ปติฏฐาเปนุติ ๕

ม. ๑๐๘ สมเด็จพระบรมพิตร (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๑๕ ต.ค. ๒๕๖๑)

มหารราชา หิ ทยยานมินุโท ปจจเวกขณปญญา ยิจาเรตวา เอกํ มหามจจํ
 นิโยเชสิ ตสฺส จ รฎฐปาลีณํ นิโยชนภาวํ อทาสิ อยํ รฎฐปาลีสหกรณํ ปรีหาเรตวา สมํ สมํ
 ปรีวตตาเปตํ เจว ทยยรฎฐํ โสตุถินา วุฑฺฒิ วิรุฬฺหิ เวปุลลํ ปาเปตํ จ สมตฺโถ ภวิสฺสตีตี ๕
 โส ทยยานมินุโท ราชปรีสสหกรณสฺส สุขเณ ปวตตูปนตถาย อมจจปทาทีนํ
 สํโสชนฎฐา ราชปญญตติโย เจว ตตถ ตตถ ราชปรีสวินยานํ สํวิทหนฎฐา
 ราชานตติโย จ ปญญาเปสิ ๕ รฎฐนินวาสิณํ อนุสาสนปรีปาลนตถาย เจส เตสํ จ समाจาเร
 ปติฏฐาปนตถาย วฑฺฒนฐมมามจจปทํ ปติฏฐาเปสิ, สหกรณสฺส ปชานนตถาย เจว ตถจ
 สุขเณ ปวตเตตํ ยถาพลํ อุกฏฐาปนตถาย สหกรณามจจปทํ ปติฏฐาเปสิ ๕ ตํ รฎฐวาสิโน
 โภคปุรเก เจว อญญมญญหิตกฺกเร จ กาทํ ปวตตติ ๕ อิหํ สนุตรสหกรณํ ๕

* เป็นไปต่อเนื่อง

^๒ วินย.อ. ๑/๒๙๑.

สนธิ์กรณกุลโล เจส สหตถปฏิลาภาย วิเทเสหิ สหุธิ์ สมพนธเมตตี กโรติ ฯ อิหิ
 นานาเทสนตริกสทกรณโ หิติ ฯ

อถวา ฯ ยัม มหาราชสส ทยยานมินทสส รฏฐปาลี นานาปเทสิยปुकสส สามาชิกดตัม
 อุปคจจติ กรณีนยานรูปโต จ ตสส มารัม ปฏิปชชมาโน สฎฐจ ปวตเตติ, ตัม
 สทกรณปริยาปนุณัม ปสาสนวิธานโ หิติ เตน จ อธิปเปตมहाปโยชนภุตสส สนฺติผลสส
 อธิปปาเยน ปวตตติ ฯ อิหิ ปจम्म วิเสสมงคัล ฯ

๘ สนฺติกา

ม. ๑๐๙ สันติ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๒๓ ต.ค. ๒๕๕๘, ๑๒ ต.ค. ๒๕๕๙ เทียบ ม. ๓๑๑)

สนฺตีติ ปเนตถ ฯ^๑ สา หิ สทกรณสมมุจจนา โหติ โลกโต เจว ชมมโต จ
 อิจจิตพพา ฯ ตตถ โลกโต ตาว ฯ กุสิสสรสสปี คณิสสรสสปี อนตมโส รฏฐปาลีนมปี
 ปสาสนโนปาย สนฺติปรายโน โหติ สนฺติภาวาย สํวตตติเยว ฯ กถัม ฯ ยทา กุลวาสิโน ชนา
 อญญมญญัม กลหนฺติปิ วิวทหนฺติปิ, คณวาสิโน วา ชนา อญญมญญัม วิเหเจหนฺติปิ ตปฺปจฺจยา
 น เตสํ สุขสํวาโส, ตทา กุสิสเรนปี คณิสเรนปี เตสํ อนุปฺปนนานัม กลหาทีนัม
 อนุปฺปาทาย ปฏิพาหนัม เจว เตสํ อุปฺปนนานัม วุสสมนัม จ มนสิกาตพพานิ โหนฺติ นิจจญจ
 สนฺติวาโส รกฺขิตพโพ โหติ ฯ น โข เอตตํ กาทพพกิจจํ เอตตาวตา^๒ ว อตฺถิ อญญมปี
 อตฺถิเยว ฯ กถัม ฯ อตฺตโน กุเล วา คณเ วา ปริชชา อญญเสํ กุเลน วา คณเ วา สหุธิ์
 สามนฺตพรวาสิโนปิ สทกมฺมุนตการิโนปิ อตฺถิ, กทาจิ ปเนเต อสมคฺคา โหนฺติ
 กลหวิวาทาปนุณา, ตปฺปจฺจยาปิ น เตสํ สุขสํวาโส, เอวํ ตตถ สพฺเพหิ อิสฺสเรหิ
 อญญมญญสฺส เมตฺติ^๓ เจว วิสฺสาโส จ ปุเรตโร กาทพพา โหนฺติ ฯ ตโต สพฺเพสํ สุขสํวาโส
 ภวิสฺสติเยว ฯ

อาณาจกฺเกปิ กทาจิ สมพหุลา โจรา โจริกัม กโรนฺตปิ วิโลปัม กโรนฺตปิ วิฆาตัม
 กโรนฺตปิ อุปฆาตัม กโรนฺตปิ วิจฺรนฺติ, ตปฺปจฺจยา พหุ ชนา นิจจํ อุปฺพิคคททยา โหนฺติ,
 น จ กาเย เจว ชีวีเต จ โภเคสฺ จ วิสฺสาสํ อาปชฺชิตุํ สกฺโกนฺติ, เต โจรา รฏฐกณฺฏกสทิสสา
 หุตฺวา รฏฐปาลีหิ ปฏิกจฺเจว สมฺมุนิตพพา โหนฺติ ฯ

^๑ สมนํ สนฺติ นาม ฯ (อภิธานวรรณนา น. ๓๑)

^๒ **เอตตาวตา** [เอต คัพพ+ตาวนฺตุ บัจจัย+นา วิภตฺติ, แปลง เอต เป็น เอ, ช้อน ต เป็น, แปลง
 นฺตุ กับ นา เป็น ตา] (ปทฺรูปสัทธิมัญจรี เล่ม ๑, หน้า ๒๑๖)

^๓ **เมตฺติ, เมตฺตา** อิต. ความเอ็นดู, **เมตฺตวจิตฺต** ค. ผู้มีจิตเมตฺตา

ตสุม่า เหตุถ รฎจปาลีโน อนุโตรฎเจ สนฺติริกขณตถาย กตปราชานัน^๑ ทณฺฑํ ปณฺเฑตุ ชน่าน ฌนินทานัน วิวาทํ วุปสมเฑตุ เตสํ อีสฺสรียาทินิ โคเปตุ จ นีติปญฺญตติโย ปญฺญเปนฺติปิ อฏฺฏเฏ ตีเรตุ วินิจจยสาลํ กาเรนฺติปิ โจราทีหิ อุปฺปชฺชมานานิ ฃยาทีนิ ปฏฺฐิพาทิตุ อารกฺขํ สฺสํวิหิตํ กโรนฺติปิ ยานิ วา ปนญญานิ กรณียานิ สํวิทหนฺติปิ, พหิรฎเจ จ สนฺติริกขณตถาย จาตุรงฺคินี เสนํ สํวิทหนฺติปิ อาวุธาทิยฺทุทฏญฺญาทานิ สมฺพลาณิ วาหนานิ อญฺเฆ จ อุปโภคาทโย สํหรนฺติปิ, วิเทเสหิ สทฺธี มิตฺตภาวํ กโรนฺติปิ เอกปกฺขิกภาเวณ สหภาคินิ โหนฺติปิ ๗ ส่า จ สนฺติ รฎจาทิปาลนสฺส อธิปฺเปตฺโต โหติ อเนเกหิ ฌเนหิ ปญฺญาย วิริเยณ สามตฺถิเยณ สหกรณเณ อภินิปฺพาเทตพฺพา สพฺพปจฺมญฺจ กาทพฺพา ๗

ม. ๑๐๙ ในทางคตินิยม (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๑๓๖ หน้า ม. ๓๑๒)

ธมฺมโต ปเนสา สนฺติ พุทฺธสาสนสฺส อาทิ โหติ ๗ วุตฺตญฺเหตํ ภควตา **สนฺติเมว สฺสสิกฺเขยฺยาติ** ๗ ปฺน จ ปรมฺปิ **สนฺติมคฺคเมว พุทฺธยฺยาติ** ๗ ตตฺตรายํ อธิปฺปาโย ๗ พุทฺธสาสนิกา จ กาเยณ วา วาจาเย วา มนสา วา ยงฺกิญฺจि กมฺมํ กโรนฺตา สนฺติเปกฺขา สนฺติปฺรายนา ภเวยฺยํ ๗ ภควาปิ ภิกฺขุณฺํ สิกฺขาปทานิ ปญฺญาเปนฺโต อุปฺปนฺน่าน อาสวญฺจานียานํ ฌมฺมานํ ปฏฺฐิฆาตาย อายตฺติญฺจ อุปฺปชฺชมานานํ สํวราย ปญฺญาเปติ, อตฺถโต ปน ภิกฺขุณฺํ สนฺติวิหาราย ปญฺญาเปติ ๗ สงฺฆเณ อนฺวตฺตมฺมาสํ อุกฺกุฏฺสฺส ปาฏิโมกฺขสฺสาวสาเน อยมตฺโต อุกฺกุฏฺสฺส **ตตฺถ สพฺเพเหว สมคฺเคหิ สมฺโมทมาเนหิ อวิวทมาเนหิ สิกฺขิตพฺพนฺติ** ๗^๒

ม. ๑๑๐ ฝ่ายคฤหัสถ์ (พระมหาอภิวัตร โจนธมฺโม, รวบรวม, ๐๐๘/๑๕๘ หน้า ม. ๓๑๒)

อาคาริเยปิ นิจฺจสีลวเสน ปญฺจกฺสมนฺนาคตานิ ปญฺจ สีลานิ ปญฺญตฺตานิ โหนฺติ ๗ กตมานิ ปญฺจ ๗ ปาณาติปาตา เวรมณิ อทินฺนาทานา เวรมณิ กาเมสฺสุ มิจฺจจาจารา เวรมณิ มุสสาวาทา เวรมณิ สฺราเมรยมชฺชปฺปมาทญฺจานา เวรมณิ เอตานิ พุทฺชนานํ ฆาสฺสวิหารตาย ปญฺญตฺตานิ โหนฺติ ๗ จิตฺตสิกฺขาย ภาวนาติ จิตฺตภาวนาสงฺขาตา จิตฺตสิกฺขา ๗^๓ ส่า ปเนสา จิตฺตสฺส สมถสฺसानุรกฺขณตถาย เจว จิตฺตสฺส จ อวิกฺเขปนตถาย อาเสวิตา โหติ ภาวิตา พหฺลิกตา ๗ ปญฺญาสิกฺขาย ภาวนาติ วิปฺสฺสนา-ภาวนาสงฺขาตา ปญฺญาสิกฺขา ๗ ส่า

^๑ อปราชิน ก็ใช้ได้ กตปราชิน ใช้ไม่ได้ เพราะเป็นวิเคราะห์ซ้อนวิเคราะห์

^๒ วินย. ๒/๘๘๑/๕๗๑.

^๓ จิตฺตญฺจ ตํ สิกฺขา จาติ จิตฺตสิกฺขา, เทียบ อธิสีลญฺจ ตํ สิกฺขิตพฺพโต สิกฺขา จาติ อธิสีลสิกฺขา ๗

ปเนสา จิตตสฺส สมถสฺส ปฏิปทขภูตํ กิเลสํวาทํ ปฏิฆาตํ อาเสวิตา โหติ ภาวิตา พหุสิกตา ๕ โย สมโถ พหิทฺฐโต เจว อชฺชตฺตภูโต จ โหติ, โส เจตถ (จิตตสมถ) อธิเปโต โหติ ๕ ตสฺมา เอวํ ปฏิปชฺชมาโน อุปสนฺโตติ วุจฺจติ ๕ วุตฺตมปี เหตุ

สนฺตกาโย สนฺตวาโจ สนฺตมโน สฺสมาหิตโต วตฺตโลกามิสฺส ภิกฺขุ อุปสนฺโตติ วุจฺจติ ๕^๑

ม. ๑๑๐ สันติย่อมนเป็นมูล (พระมหานพพร อริยญาณ, ๒๖ ต.ค. ๒๕๖๑ หน้า ม. ๓๑๓)

สนฺติ หิ อามิสฺสวิริตสฺส สุขสฺส มฺลกา ยํ นีรามิสฺสขฺนฺติ วุจฺจติ ๕ อิถฺยหิ นีรามิสฺสขฺนฺติ สนฺตํ โหติ ปณฺตีตํ ยถาห **นตฺถิ สนฺติปรํ สุขนฺติ** ๕ ยมฺปน ลามาทีอามิสฺเสหิ สทฺธิ คตํ โหติ ทฺกขาวหํ, ตํ สามีสฺสขฺนฺติ วุจฺจติ ๕ ตตฺถ ยถา วิจกฺขณา สนฺติสมฺภูจฺจํ นีรามิสฺสขฺนฺติ สมฺปสฺสमानา ปรมํ วทนฺติ, เอวํ สามีสฺสขฺนฺติ ๕ วุตฺตมฺเหตํ **นิพฺพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธาติ** ๕ กสฺมา ๕ นิพฺพานํ หิ สนฺตึนํ ปรมํ ๕ ยํ สาสนํ สนฺติวิริตํ, ตํ สาสนธฺมโมติ สงฺขํ น คจฺจติ ๕ ตสฺมา หิ อญฺโฆ ธฺมโม ตาย สโม นตฺถิ ๕

ม. ๑๑๐ สมเด็จพระบรมพิตร (พระมหานพพร อริยญาณ, ๘ ส.ค. ๒๕๕๙ หน้า ม. ๓๑๓)

ขตฺติโย หิ มหาราชา ทฺยยานมฺนิโท นีติปญฺญาปกสฺสกาย วิจารณสฺส เจว อนฺชานนสฺส จ อนฺรูปี นีตี ปญฺญเปติปิ สมฺहनฺติปิ, อธิกรณสาลาย ปญฺทิตานํ สกอาณํ เทติปิ, อารกฺขาวรณคฺคฺติ สํวิทฺติปิ, โยชานํ พลํ อนฺอุปเทติปิ วิเทเสหิ สทฺธิ สนฺถวํ พุทฺทยติปิ^๒ ๕ กิมตฺถาย ๕ มิติตฺตสฺสจฺจิตฺตฺถาย เจว สนฺตรพาหิราย สนฺติภาวาย จ ๕ อิทํ ทฺติยมจฺจลวิเสสํ ๕

ม. ๑๑๑ รัฏฐาภิบาลโนบาย (พระมหานพพร อริยญาณ, ๑๘ ต.ค. ๒๕๕๘)

รัฏฐาภิบาลโนบาย นาม รัฏฐสงฺฆาตสฺส อาณาจกฺกสฺส อภิบาลนฺอุปาย ๕ โส หิ ขตฺติเยน มหาราเชน รัฏฐปฺปมฺเขน รัฏฐทฺชชฺชเสน ปุริสฺรตนสมฺปตฺติสมฺนฺนาคเตน ปรีปฺริโต, ตสฺส โสตฺถินา รัฏฐอภิบาลนวิธานํ โหติ ๕ เอตฺถ จ รมฺโฆ โปราณเกหิ อฺทฺทิฏฺจํ วิสฺตึนฺปิอาตสฺส หังสาตเก^๓ อาคตํ ขตฺติยสมฺปตฺติ สํวณฺณยิสฺสามิ ๕ ตตฺรายนํ

^๑ พ.ธ. ๒๕/๓๖/๖๖.

^๒ **พุทฺทยติ** ย่อมยัง...ให้เจริญ, พุทฺท วทฺฒเน [ภฺ.] + ญฺย + ติ เหตุกัตฺตฺวาจก เป็น พุทฺเทติ, พุทฺหาเปติ, พุทฺหาปยติ ก็ได้ (ชาตวตฺถสํคหปาจนิสฺสยะ, หน้า ๒๘๑)

^๓ ดูรายละเอียดใน ชา.อ. ๗/๒๑๓๓-๒๑๔๑/๗๕.

สงฺเขปตฺโต ๙ หังสราชา หิ ฆตฺรภูโจ โฟธิสฺตตฺภูโต รณฺโณ สมฺปตฺตี อารพฺภ ปพฺนฺชคาถาหิ
พาราณสีราชานํ ปุจฺฉิ

กจฺฉิ นุ โภโต กุสลํ กจฺฉิ โภโต อนามยํ
กจฺฉิ รฏฺฐมิตํ ผิตํ ฌมฺเมน อนุสาสสิ
กจฺฉิ โภโต อมจฺเจสุ โทโส โกจิ น วิชฺชติ
กจฺฉิ อารา อมิตฺตา เต ฉายา ทกฺขินฺโตริว
กจฺฉิ เต สาทิสี ภริยา อสุสฺวา ปิยภาณินิ
ปฺตฺตรูปยสุเปตา ตว ฉนฺทวसानุคา
กจฺฉิ เต พหฺโว ปฺตฺตา สุชาติตา รฏฺฐวฑฺฒเน
ปญฺญาชเวณ สมฺปนฺนา สมฺโมทฺนติ ตโต ตโตติ ๙

พาราณสีราชา ปน ตสฺส ปฏฺิปาฎิยา ตํ ตํ ปฏฺิวจฺนํ อทาสิ, ปฏฺิวจฺนวสาเน หังสราชานํ
สกปฺตฺตานํ โอวาทํ ทาเปนฺโต อิมํ คาถมาห

สํ เอโก จ เม ปฺตฺตา ฆตฺรภูจฺ มยา สฺตา
เตสํ ตฺวํ กิจฺจมกฺขาหิ นาวรฺชฺฉนฺติ เต วโจติ ๙

ฆตฺรภูโจ เต ราชกุมารे อารพฺภ หายนวฑฺฒนการณํ เทเสสิ

อุปฺปนฺโนปิ เจ โหติ ชาติยา วินเยน วา
อถ ปจฺฉา กุรุเต โยคํ กิจฺเจ อาวาสฺ สิทฺติ
ตสฺส สํหิรปญฺญสฺส วิวโร ชายเต มหา
รตฺติมนฺโชรฺว รูปานิ ฌฺลานิ มนุสฺสตีติ ๙

ตฺตรายํ อธิปาโย ๙ เอวรฺูโป สํหิรปญฺโณ สํหริตพฺพปญฺโณ อนิจฺจลปญฺโณ^๑ ปุคฺคโล
กิสฺมิญฺจิทฺเว ภเย อุปฺปนฺเน สุขุมานิ กิจฺจานิ ปสฺสิตุํ น สกฺโกติ โอพาริกาเนว ปสฺสตี ๙

อสาเร สารโยคญฺญ มตี นเตวว วินฺทติ
สรโภาว คิริทฺคฺคฺสมิ อนฺตราเยว สิทฺติ
หีนชจฺโจปิ เจ โหติ อฏฺฐาตา ธิติมา นโร
อาจารย์ลสมฺปนฺโน นิสเ อคฺคว ภาสติ
เอตํ เว อุปมํ กตฺวา ปฺตฺเต วิชฺชาสุ จापย

^๑ แต่งตามนัยแห่งอรรถกถา ขา.อ. ๗/๒๑๓๓-๒๑๔๑/๗๗ ว่า สํหิรปญฺญสฺสชาติ ตสฺส อสิกฺขิตฺตฺตา
ตโต สํหริตพฺพปญฺญสฺส อนิจฺจลพฺพุทฺธิโน ๙

สังวิรุฬเหถ เมธาวิ เขตเต ฟ้าชั่ว วุฏฐิยาติ ๕

๘ ขตติยสมปตติกถา

ม. ๑๑๒ โบราณบัณฑิตได้ (พระมหามนตรี ขนุตินาโร ๐๐๑/๑๑๒, ดูเทียบ ๐๐๙/๖๒)

ขตติยสมปตติโย หิ โปราณกปณฺฑิตเตหิ รมฺโณ วิจฺจนฺดานุรฺกขณปฺปฏิ-
ปตฺตีนมตฺถาย อุทฺทิกฺกฐา ๕ เอตา หิ รมฺจฺจนฺวาสิโน อตฺถาย หิตาย สุขาย จ สํวตฺตฺนฺติ ๕
กตมา^๑ ฉ ๕ อาโรคฺยสมปตฺติ อารกฺขสมปตฺติ ปรีวารสมปตฺติ อภยสมปตฺติ ทารสมปตฺติ
ปฺุตตสมปตฺติ จาติ ฉ อีมา ขตติยสมปตฺติโย ๕ เอตาสุ อาโรคฺยสมปตฺติ ตาว วุจฺจเต ๕

อาโรคฺยสมปตฺตีติ รมฺโณ อโรคาภาเวน สมปตฺติ ๕ สา ปเนสา รมฺโณ ปธานภาเวน
มหาสมปตฺติภฺจฺจตา โหติ ๕ ยทา หิ ราชา สุขิตฺโต โหติ อโรโค พลปฺปตฺโต, ตทา โส รมฺจฺจสฺส
วุฑฺฒิยา เจว รมฺจฺจจนฺวาสิโนญจ อตฺถาย หิตาย สุขาย จ นีรฺุสคฺคภาเวน กิจฺจํจํนุกิจฺจํนุ
กโรติ ๕ ตสฺมา รมฺโณ สุขวาโส ขตติยสมปตฺติ โหติ ๕

อารกฺขสมปตฺตีติ รมฺโณ ฐมฺเมน สเมน รมฺจฺจปฺปสาสนํ ๕ ตํ ปเนตํ รมฺโณ
ปธานภาเวน มหาสมปตฺติภฺจฺจตํ โหติ ๕ รมฺจฺจจนฺวาสิโน หิ, โย รมฺจฺจจฺจิโป ฐมฺเม จิตฺโต โหติ,
ตมาคฺคฺม สุขวิหริโน โหนฺติ, สพฺเพเต, โย ปน รมฺจฺจสฺสโร ฐมฺมปรีพาหิโร โหติ
วิโรชนสมนฺนาคโต ตมาคฺคฺม ทฺกฺขิตา โหนฺติ สปฺปฏิภยา ๕ ตปฺปจฺจยา รมฺจฺจสฺส วุฑฺฒิ วา
หํนิ วา โหติ ๕ ตสฺมา รมฺโณ ฐมฺเมน สเมน รมฺจฺจปฺปสาสนํ ขตติยสมปตฺติ โหติ ๕

ปรีวารสมปตฺตีติ ปรีวาเรหิ สมปตฺติ ๕ สา ปเนสา รมฺโณ ปธานภาเวน
มหาสมปตฺติภฺจฺจตา โหติ ๕ กถํ ๕ เย หิ อมฺจฺจา เจว เสวกา จ รมฺโณ กิจฺจํจํนุกิจฺจํนุ
ปญฺชเน สหภาคิโน อุชฺฐตาฐมฺมจิตฺตมาเมตฺตาสฺสุรตาหิ เจว พุทฺธิสฺสจฺเจหิ จ ราชภตฺติยา จ
สมนฺนาคตา โหนฺติ, เย จ ยาวชิวํ สุจฺริเต สมหิตา หุตฺวา รมฺจฺจสฺส วุฑฺฒิยา
กิจฺจํจํนุกิจฺจํนุ กโรนฺติ, เตสํ สามตฺถิยญฺเจว พลญจ งามญจ ปฏิจฺจ เอกํเสน รมฺจฺจสฺส
อภิวฑฺฒนํ โหติ, ตปฺปจฺจยา ราชานินฺหาโร รมฺจฺจจนฺวาสิโน สนฺติสฺสุขํ อุปฺปาเทติ ๕ ตสฺมา
รมฺโณ ปรีวารสมปตฺติ ขตติยสมปตฺติ โหติ ๕

อภยสมปตฺตีติ อภยภาเวน สมปตฺติ ๕ สา ปเนสา พาหิรกา รมฺจฺจ
วิคตปฏฺธิปฺกฺขตาสงฺขาตนิพฺภยภฺจฺจตา โหติ ๕ สจฺจ ขตติโย ราชานฺภาเวน ปจฺจามิตฺตํ
วูปสมนตฺถาย อุปายกฺุสโล วา วิเทเสหิ วา สทฺธี มิตฺตสมพฺนธนฺกฺุสโล โหติ, รมฺจฺจ ฆมํ

^๑ สำนวนว่า กตเม สงวนไว้ใช้สำหรับพระพุทธรพจน์ ไม่ควรใช้ทั่วไป

โหติ สุขิตํ นิพภยํ ๕ ตสฺมา รณฺโณ รณฺเญ วิคตปฏิปกฺขตาสงฺขาตนิพภยาภาโว
ขตฺตियสมฺปตฺติ โหติ ๕

ทารสมฺปตฺตีสฺติ ขตฺตियนาริยา สมฺปตฺติ ๕ สา ปเนสา รณฺจสฺสาภิวุฑฺฒิยา วิรุฬฺหิยา
เวปฺลุลาย จ กิจฺจานุกิจฺจานํ ปยุณฺชนเณ สิรินาริรตเนน สมฺปตฺติภูตา โหติ ๕ ตสฺมา รณฺโณ
ทารสมฺปตฺติ ขตฺตियสมฺปตฺติ โหติ ๕

ปุตฺตสมฺปตฺตีสฺติ ขตฺตियงฺกุเรหิ สมฺปตฺติ ๕ สา ปเนสา รณฺโณ ขตฺตियวฺसानุเคหิ
ปุตฺเตหิ สมฺปตฺติภูตา โหติ ๕ ตสฺมา รณฺโณ ปุตฺตสมฺปตฺติ ขตฺตियสมฺปตฺติ โหติ ๕

ม. ๑๑๔ พระอรหันตสัมมา (พระมหานพพร อริยฌาโณ, ๓๑ ส.ค. ๒๕๕๙)

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อุตฺตมํ ฌมฺมํ อชฺฌมฺคา
มหาสงฺฆํ ปโปเชสิ อิจฺเจตํ รตนตฺตยํ

รตนตฺตยํ หิ ปุณฺณภิกฺษุณฺหา โหติ สทฺธาสมฺปนฺนํ วุฑฺฒิยา วิรุฬฺหิยา เวปฺลุลาย
ปวตฺตติ, เอตฺสฺสาณฺภาเวน สพุทฺธิโย อฺปทฺทวฺนฺตราโย อฺปสคฺคา จ ทฺยยวาสินํ มา โหนฺตุ,
เตสํ รณฺโณปิ อาโรคฺยํ สุขํ โสมนสฺสํ ทีฆายุตฺตา สพุทฺธสมฺปตฺตีสฺสิทฺธิ สพุทฺธโสตุถิ สพุทฺธา จ
โหนฺตุ ๕

๘ **ขนฺติโสรัจฺจกถา**

ม. ๑๑๙ ขันติเป็นธรรมเครื่อง (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๙ พ.ย. ๒๕๕๘)

ขนฺติ เหตุถ โสภณฌมฺโม โหติ^๑ ๕ สา ตเถว โสภณฌมฺมภูเตน โสรัจฺเจน สทฺธิ
ยฺคนทฺชภูตา^๒ โหติ ๕ ตตฺถ ขนฺติ นาม ขมนํ, โสรัจฺจํ นาม สุรตฺตสฺส ภาโว^๓ ๕ โย หิ ขนฺติ

^๑ อรรถกถาสุมังคลวิลาสินี (ที.อ. ๓/๒๗๕) ว่า **ขนฺติ** ขมนตา อธิวาสนตา อจฺณฺทิกุกํ อนสฺสุโรไป
อตฺตมนตา จิตฺตสฺส ๕ **ขันติ** คือ ความอดทน ความกลั่น ความไม่เดือดดาล ความไม่หุนหันพลันแล่น
ความใจเย็นแห่งจิต ๕ **โสรัจฺจนฺติ** กายิกอ อวีติกฺกโม วาจสิโก อวีติกฺกโม กายิกวาจาสิโก อวีติกฺกโม ๕
โสรัจฺจํ คือ ความเสงี่ยม ความไม่ล่วงล้นออกมทางกาย ความไม่ล่วงล้นออกมทางวาจา ความไม่ล่วง
ล้นออกมทางกายและวาจา

^๒ ยฺคน ทฺธา วิทยาติ ยฺคนทฺธา (ชื่อว่า ยฺคนทฺธา เพราะตฺยเทียมคฺกัน) ดู ปฎิสม.อ. ๑/๔๕๘.

^๓ ปโรปวาทํ ปโรปการํ สิตฺถนฺหาทีเกทญจ कुโณปโรธํ ขมฺติ สหติ อธิวาเสตีสฺติ **ขนฺติ** ๕ (สารตฺถ.ฎี.
๑/๖๘๘) **ขนฺตีสฺติ** อธิวาสนทฺขนฺติ ๕ **โสรัจฺจนฺติ** สฺสิลภาโว สุรตภาโว ๕ (อฺง.อ. ๒/๙๙) **โสรัจฺจํ** สฺจิสฺสิลตาเยว
อฺปปฏิภูลสมฺมาจารตา ๕ (อฺง.อ. ๓/๑๒๖, สุตฺต.อ. ๒/๑๗๕) ปาปโต สฺกุจฺจํ โอรตฺตตา **โสรัจฺจํ** (สงฺคณฺ.อ. ๑/
๖๙๘) บางแห่งมุ่งถึงพระอรหันตผลว่า อรหตฺตผลํ ปน อธิปฺเปตํ ๕ ตมฺปิ หิ สฺนฺทเร นิพฺพาเน รตภาวโต
โสรัจฺจนฺติ วุจฺจติ ๕ (สุตฺต.อ. ๑/๒๐๒), บางแห่งมุ่งถึงศีล ว่า **โสรัจฺจนฺติ** สฺสิล ๕ (เถร.อ. ๑/๔๒๐)

โสรจจสมปปีโต โหติ โส โสภติ, ฌมมโสมโณติ สงข์ คจจติ ๕ อุโภเปเต ปธานภูตา
 ฌมมา นิจจกาลัง มหาราเช ทยยานมินุเท ปจจกขโต ปากฎา โหนติ ๕ ตสฺส ชีวีเต
 อุปฺปนฺนานิ การณานิ อนเภาวิธานิ เจว เอตถ จ พุยนตีกตฺวา วทิตฺถุ พลาตีตานิ โหนติ ๕
 ตานิ ปน สพฺเพสํ ชานนภทสฺสกาณํ จิตฺเต สนฺนิทฺทหนฺติ ๕ เตสฺส ยงฺกิญฺจิ การณํ มหนฺตํ เจว
 อติภาริยํ จ โหติ ๕ มหาราชสฺส เทวานมินุทสฺส^๑ อธิวาสนสทิสํ ทพฺพชนฺติยา ตสฺส
 การณสฺส อธิวาสนํ จิตฺตกมฺปนสฺส อสนุทสฺสนํ จ อญฺเณสํ กิจฺจภูตานิ โหนติ ๕ มหาราชา
 หิ ทยยานมินุโท ชนฺติพฺเลน กาลเณ กาลัง ตาทิสํ การณํ อธิวาเสตฺถุ สกฺโกติ ๕ ตสฺส
 อุกกฏฺจภูโต ชนฺติชฺมโม สพฺเพสํ ฐฏฺฐวาสิณํ ปจจกขโต ปญฺญาติ^๒ ๕ อโหโรตฺตานิ
 อจฺจเยน โส ชนฺติชฺมโม ภียโยโส มตฺตตาย มหคฺคโต โหติ สพฺพโส วณฺณนาตีโต ๕ ยํ
 ฐฏฺฐเ ออุปฺปนฺนวิกตการณํ ปฏฺิจฺจ สพฺพตฺถ ทยยวาสิโน ชนา ปริวิตกฺเกนฺติปิ สงฺโขภนฺติปิ^๓
 ภายนฺติปิ ชีวีตฺถุ ทพฺพหฺวายาเม น อุตฺสหนฺติปิ ตํ อนปฺปกํเยว ๕ ทยยวาสิณํ หิ ชนฺติ ตาทิสํ
 อนิยตฺวิตการณํ อธิวาเสตฺถุ นปฺปโหติ ๕ ตาทิสํ อคฺคชนฺติปาฎิโกภคฺคตฺถุ^๔ วิตการณํ
 มหาราชวรสฺส เทวานมินุทสฺส^๕ ยถาตถํ อจฺจริยํ โหติ ๕ โส ชนฺติโสรจฺจานํ วเสน นิจฺจ
 อุปฺปสฺสสมฺภติ นิพฺพิกาโร โหติ, ตสฺมี เอกกขเณ สพฺเพ ชนา อญฺเณ เหตุภูตาติ
 อุปวทฺหนฺติ ๕ ตสฺมี จ กाले โย อญฺเณสฺส วาทโต อนุปวทิตฺ^๖ สุปริโส โหติ โส นตฺถิ
 มญฺเณ ๕ ตสฺส มหาราชสฺส อติโสมภณภาเวน อุปฺปสฺสสมฺภนํ “ชตฺติโย อปฺปมาณภาวโต
 สพฺเพสฺส ฐฏฺฐวาสิสฺส สาเปกขจิตฺโตติ ฐฏฺฐวาสิณํ ปจจกขโต ปญฺญาติ ๕

ม. ๑๒๐ ขันติเป็นประธาน (ข้อสอบปี ๒๕๕๑ พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๖๔)

ชนฺตีติ ปเนตฺถ ๕ สา สีลํ สมาธิ จาติ ทฺวินฺนํ คุณานํ ปธานญฺเจว
 อุปฺปาทการณญจ ๕ วุตฺตมฺปิ เจตํ

สีลสมาธิคุณานํชนฺตี ปธานการณนฺติ ๕^๗

^๑ ทยยานมินุทสฺสชาติ ยุตฺตตฺถุ

^๒ สำนวนว่า **ชายติ** : ปรากฏ: มักมาคู่กับอุปมา

^๓ **สงฺโขภนฺติ** ส-ชฺก-อ-นฺติ

^๔ **ปาฎิโกภ** (ป.) ผู้ประกัน, ผู้รับรอง, การประกัน, การรับรอง ในที่นี้หมายถึง ประกาศรับรอง, ศัพท์มีปรากฏในคัมภีร์ที่เรียนกันมาแล้ว เช่น ใน นนฺทตฺเถรวตฺถุ (ธ.อ.๒/๑๐๐)

^๕ ทยยานมินุทสฺสชาติ ยุตฺตตฺถุ

^๖ ในต้นฉบับ ศัพท์ว่า อนุปวทิตฺ ถูกแก้เป็น อุปวาทคโต

^๗ บอแก้วตฺร, สวดมนต์ฉบับหลวง พิมพ์ครั้งที่ ๑๒/๒๕๒๒, น. ๒๒๑.

ตตฺรารยํ อธิปฺปาโย ๕ สีลฺมปิ สมาริปี น อภฺขนฺตํ ปฏฺิจจ อฺปฺปชฺชนฺติ, ขนฺตี ปน
 ปฏฺิจจ อฺปฺปชฺชนฺติ ๕ เตสฺสุ สีลํ ตาว ๕ เอตฺถ หิ ปญฺจ สิग्ฺขาปทสงฺฆาตานิ สีลานิ ปวฺจฺจเร ๕
 ขนฺตี ปเนสา ปาณาติปาทานิเสธสฺส การณํ ๕ ขนฺติสมนฺนาโคโต หิ ปุคฺคโล โภธาทีปฺพนสฺส
 เจว ยาวเทว อตฺตโน อิจฺฉาปสิทฺธิยา ปาณาติปาทสมตฺถาย อธฺมมิกาย อตฺริจฺฉาย จ ขโม
 โหติ ๕ ขนฺตี อิมินากาเรน ปาณาติปาทาเวรมณีสงฺฆาตสฺส ปจฺมสีลสฺส รกฺขณการณํ ๕ सा
 ज अतिनुनाहानावेरमणिสงฆाตसुस तुதியसिलसुस रกखणकारणं โหति ๕ ยथा हि
 अधम्मिका प्रगणहानाเน अत्रिज्ज्ञा อฺปฺปชฺชนฺติ, ตทา เจ ขนฺตี น ภาเวยฺย, อิํ สีลํ
 อชฺฉาจรติ, ขนฺตี ปน ปฏฺิจจ อิํ สีลํ รกฺขิตฺตํ สกฺโกติ ๕ ขนฺตี อิมินากาเรน
 तुதியसिलसुस रकखणकारणं ๕ सा ज तदेव गामेसुमिज्ज्ञाजारावेरमणिสงघातसुस त्तियसिलसुस
 रकखणकारणं ๕ गत् ५ अधम्मिगानं गामानं अภฺขโม ปุคฺคโล อิํ สีลํ รกฺขิตฺตํ น สกฺโกติ ๕
 ยथा हि ขนฺติสมนฺนาโคโต หุตฺวา ยาว अधम्मिगे गामे चेत्तु สกฺโกติ ตาว ขโม โหติ, ตทา
 त्तियसिलं रกฺขิตฺตํ สกฺโกติ ๕ ขนฺตี อิมินากาเรน त्तियसिलसुस रกखणकारणं ๕ सा ज मुसावाथा
 वेरमणिสงघातसुस जत्तुद्यसिलसुस रकखणकारणं ๕ गत् ๫ โย ยาว प्रविसंवाथนาธิपฺปาเยน
 मुसावाथเจतनं चेत्तु สกฺโกติ ตาว ขโม โหติ, โส อิํ สีลํ รกฺขิตฺตํ สกฺโกติ ๕ จานํ โข ปเนตํ
 วิชฺชติ ยํ สพฺเพ กทาจิ อตฺตทตฺถาย วิสंวาทกา ภาเวยฺย ๕ สเจ ปน ยาว
 तंวิसंवाथनाธิपपायं चेत्तु สกฺโกติ ตาว ขโม ภาเวยฺย, อิํ จตฺตฺถสีลํ รกฺขิตฺตํ
 สกฺโกติ, สจฺจวาโจ โหติ ปณฺทิตานญฺจ ปสฺสนีโย ๕ ขนฺตี อิมินากาเรน จตฺตฺถสีลสฺส รกฺขณ
 การณํ ๕ सा ज सुरामेरमชฺชปมาทญฺจानาवेरमणिสงघातसुस पญ्जमसिलसुस रकखणकारणं
 ๫ गत् ๫ ขนฺติยา มชฺชปานเจตนํ चेत्तु อสกฺโกโนโต มชฺชปายี โหติ, เตน อิํ สีลํ รกฺขิตฺตํ น
 สกฺโกติ, โย ปน **มชฺชรสญฺญ นานาวิธมชฺชปานสุขปฏิสเวที** वा गुत्तपुप्पो, สเจ ปจฺฉา
 ขนฺติโก หุตฺวา ตํมชฺชปานเจตนํ चेत्तु สกฺกญฺเอยฺย, โส อิํ สีลํ รกฺขิตฺตํ สกฺโกติ
 นานาวิธมชฺชปानา विरमति ๫ ขนฺตี อิมินากาเรน ปญฺจมสีลสฺส รกฺขณการณํ ๕

โย ปน โภธสฺส เจว अधम्मिकอत्रिज्ज्ञาย จ अधम्मิกกามสฺส จ प्रविसंवाथนากายวจี-
 ปโยคสมฺภูจฺจาปิเกตนาถ จ มชฺชปานสุขกามตาย จ ขโม โหติ ขนฺติยา จ เต โภธาทีโย
 चेत्तु สกฺโกติ, ตสฺส สีลํ เจว สมาริ จ สุเขน ภาวนฺติ ๕ ปริสุทฺธสีลสฺส หิ จิตฺตํ สุเขน
 สมาริยติ, เอวํ จิตฺตสฺส สมาริ ภาวติ ๕ ขนฺติยา หิ อฺปฺปนฺเนหิ สีลสมาริคุณฺเหหิ สมปฺนโน
 ปุคฺคโล สพฺเพ กุสลธฺมเม วทฺถุเชตฺตํ สกฺโกติ, เตน วุตฺตํ

สพฺเพปิ กุสลา ธมฺมา ขนฺตฺยาเยว วทฺเตนฺติ เตติ^๑

ม. ๑๒๑ ศรัทธา (พระมหานพพร อริยวาโณ, ๑๘ ต.ค. ๒๕๕๘)

สทฺธาภา ปนํยํ ๕ เอตถ หิ สทฺธา นาม “สมุพฺพุโธ ภควา เจว สุวากุขาโต ภควตา ธมฺโม จ สุปฺปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ จาติ ตีสุ รตนฺสุ ปสาทสทฺธา^๒ ๕ น เกวลํ สา พุทฺธสํนิเกสฺส พหุ ปากฺกฺวา, อถโข อญฺเฆสฺสปี ๕ ยํ ขตฺติโย มหาราชา ทยฺยานมิโนโท สทฺโธ โหติ เมธาวิ ธมฺมญฺโจะ สีสสมฺปนฺโน, อิหํ สพฺเพสํ ทยฺยวาสิโน ปจฺจกฺขโต ปญฺญาติ ๕ อิหํ จ พุทฺธสํนิกันปี ตโต อญฺเฆสฺสปี อตฺถาวหํ โหติ ๕ เตสํ หิ สพฺพทา ปวตฺติตา ภตฺติ สทฺธาปญฺญาธมฺมสีลสมฺนฺนาคเต รณฺเเว สมฺโมทนํ อุปฺปาเทติ ๕ ตํ สมฺโมทนํ ภตฺตีเยว นิสฺสาย อุปฺปชฺชติ, สา ภตฺติ สมฺโมทนฺสส พลวปจฺจยภูตา โหติ สทฺธญฺจ อุปฺปาเทติ ๕ รณฺโเว หิ สีนจิตฺตกาเล ภตฺติอนฺุคฺคหิตา ทยฺยนิวาสิโน ตสฺส จิตฺเต อุปฺปชฺชิตพฺพโสมนสฺสํ อากงฺขมานา สทฺธํ นิสฺสาย ตสฺส โสมนสฺสสฺส อุปฺปาทนฺตถาย สาตฺถิกํ อนฺุรูปฺปฏิปทํ ปฏิปชฺชนฺติ ๕

✍ จตฺตกุกกถา

ม. ๑๒๕ ลำดับนี้ (พระมหามนตรี ขนฺติสาโร, ๐๐๑/๑๒๕ ข้า ม. ๑๐๖)

อิทานาหํ มงฺคลวิเสสฺสตี ลทฺธนามํ วิเสสฺสวตฺถิมงฺคลสมฺภูจฺจํ สพฺพคุณสมฺปตฺตี อหริตฺวา กเถสฺสามิ ปญฺญาปารมียานุพฺพุทฺทหนฺตถาย ๕ อิมญฺหิ สุตฺปิ มงฺคลวิเสสํ ปฏิจฺจ อุตฺตมปญฺญาเพลน ปจฺจเวกฺขณญฺเจว เตสญฺจ สพฺพคุณสมฺปตฺตีนํ ปฏิปชฺชนฺตถาย ราชปณฺิธานญฺจ เสฏฺฐสฺส ทยฺยานมิหนฺตสฺส มหาราชสฺส อุตฺตริตฺรํ ปริปริภูตํ หุตฺวา อุปฺปชฺเชยฺยํ ๕ เอวํ อุปฺปนฺเน ราชปณฺิธานเ, มหาราชา สมฺมาวายามสมฺมจฺฉี หุตฺวา ราชกรณฺีเย ปญฺญชติ อสมฺปนฺนํ ตตฺถคุณสมฺปตฺตีนํ สมฺปาทนฺตถาย เจว ภียโยโส เตสํ สํวิทิตานํ อนฺุพฺพุทฺทหนฺตถาย จ ๕ มหาราชา หิ ธมฺเมน ยํ กิจฺจํ ปญฺญชติ, ตํ ปฏิจฺจ อคฺคภูตสิริสฺวตฺถิวทฺถนมนฺุคฺคานิ เสฏฺฐสฺส ทยฺยานมิหนฺตสฺส มหาราชสฺส สมฺมิชฺฉิสฺสนฺติ ๕

อิมสมฺมิญฺจ พุทฺธสเก พุทฺธปรินิพฺพานโต ปฏฺจาย ปญฺจสตาทิกเทวสํวจฺจร- สหสฺसानมฺุปรือฏฺจตฺตีสติเม สํวจฺจเร ปฏิฐฺปะเทสวาสาทิจตฺตจฺกเกสฺส ปรียาปนฺนํ อตฺตสมฺปตฺตี กเถสฺสามิ, ยา จ รฏฺจาภิपालโนปาเย ปรียาปนฺนา พรหิตสมฺปตฺติ, ทฏฺจพฺพ

^๑ บอแก้วตร, สวดมนต์ฉบับหลวง พิมพ์ครั้งที่ ๑๒/๒๕๒๒, น. ๒๒๒.

^๒ ที.อ. ๒/๒๑๑. ท่านอธิบายไว้ว่า สทฺธาติ สทฺธาสมฺปนฺนา ๕ ตตฺถ อากมนฺีเยสทฺธา อธิคมสทฺธา ปสาทสทฺธา โอบุปนสทฺธาติ จตฺตพฺพิธา สทฺธา ๕ ... พุทฺโธ ธมฺโม สํโฆติ วุตฺเต ปน ปสาโท ปสาทสทฺธา ๕

ปเนตถ อรหนตฺตมฺเมเน นิตฺตสนมตฺตํ ๕ ปฏฺฐูปเทสวาโส สปรฺฐิสฺสโย อตฺตสมฺมาปณฺธิ
ปฺพุเพกตปฺญญาจาติ เอวํ วฑฺฒนาหวจกฺกสงฺฆาตานิ จตฺตาริ จกฺกานิ โหนฺติ ๕

ม. ๑๒๖ จักร ๔ คือ (พระมหานพพร อริยญาณ, นักเรียน ป.ธ. ๙ แต่ง พ.ศ. ๒๕๕๔)

จกฺกกถา ปนายํ ๕ จตฺตารีมานิ จกฺกานิ นามตฺถ ๕ **ปฏฺฐูปเทสวาโส**
สปรฺฐิสฺสโย อตฺตสมฺมาปณฺธิ ปฺพุเพกตปฺญญาจาติ จตฺตารีมานิ จกฺกานิ เยหิ
สมนฺนาคตา เทวมนฺุสฺสา น จิรฺสฺเสว มหนฺตตฺตํ เวปฺลฺลตฺตํ ปาปฺณนฺติ โภเคสุ ๕^๑

ม. ๑๒๖ ปฏฺฐูปเทสวาสะ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๑๘ ก.ย. ๒๕๖๐)

ตตฺถ หิ ปฏฺฐูปเทสวาโส นาม อนฺุจฺฉวิกะ เทเส นิวาโส ๕ อิํ วุตฺตํ โหติ ปฺญญา-
กิริยฺปตฺถมฺนสมนฺนาคเต ปริกฺเขปฏฺฐุจฺฉาเน นิวาโส ปฏฺฐูปเทสวาสิ ๕ อมฺหากํ หิ
สฺยามรฺภูจํ เอกนฺเตน สมฺปฏฺฐิจฺฉิยฺปฏฺฐูปเทโส โหติ ๕ กสฺมา ๕ สฺยามรฺภูเจ หิ พุทฺธสฺสณฺ์
จิรกาลํ เทสิยสฺสณฺ์^๒ โหติ, โย ฐมฺโม สมฺมาสมฺพุทฺเธน อธิคโต เจว ปฏฺฐิปตฺติยานุรูปโต
ทุกฺขมุตฺติอวาทถาย สฺขุปรฺสมปฏฺฐิลาทถาย จ มหากฺรฺณาย โลกานํ เทสิโต จ โหติ, ตํ
อนฺุปฏิปชฺชนฺุโต ยถาตถํ สพุทฺทุกฺขนิโรธํ อธิคนฺตุํ ภพฺโพ โหติ ทยฺยรฺภูเจ จ ชตฺติโย
มหาราชฯ ปจฺจกฺขโต ตถาคเตน เทสิเตสุ ทานาทีสุ ทสฺวิธราชฐมฺเมสุ นิจฺจํ ปตฺติฏฺฐาติ ๕
เอตํ ยถาวุตฺตํ อุกฺกมฺปิ ทยฺยรฺภูจฺจสฺส ปฏฺฐูปเทสวาเว ปาฏฺฐิโกโค ภวิตฺถํ อลํ โหติ ๕

ม. ๑๒๖ สปรฺฐิสฺสโยติ (พระมหานพพร อริยญาณ, พ.ศ. ๒๕๕๔)

สปรฺฐิสฺสโยติ พุทฺธาทีนํ สปรฺฐิสฺสณฺ์ อปรฺฐิสฺสณฺ์ ภชฺชนํ ๕ โส เหตุถ
สตฺตสปรฺฐิสฺสณฺ์เม สนฺุชาย วุตฺโต ๕ ฐมฺมณฺุญฺญา อตฺถณฺุญฺญา อตฺตณฺุญฺญา มตฺตณฺุญฺญา
กาลณฺุญฺญา ปรีสณฺุญฺญา ปุคฺคณฺุญฺญา จาติ อิมะ สตฺต สปรฺฐิสฺสณฺ์มา ๕ **อตฺตสมฺมาปณฺธิติ**
อตฺตโน สมฺมา ปณฺิธานํ จปนํ ยฺญชฺชนํ ๕ สเจ ปฺพุเพ อสฺสทฺธาทีหิ สมนฺนาคโต โหติ, ตานิ
ปหาย สทฺธาทีสุ ปตฺติฏฺฐาปนํ ๕

^๑ อัง.จตุกก. ๒๑/๓๑/๔๑; อัง.อ. ๒/๔๘๓;

^๒ **เทสิยสฺสณฺ์** แปลว่า ศาสนาประจำชาติ, เฉพาะ **เทสิย** แปลว่า ประจำชาติ (พระมหาโพธิ
วงศาจารย์, พจนานุกรมไทย-บาลี, น. ๓๘๖), **เทสิย** [เทส+ณฺิย] เป็นศัพท์ิต วิ. เทเส วิทิตํ เทสิยํ (นัย
ศัพท์นิตี สุตฺร ๗๖๑)

ปุพฺพเพกตปุญฺญตาติ ปุพฺพเพ กตํ ปุญฺญํ เยน โส ปุพฺพเพกตปุญฺโญ, ตสฺส ภาโว
ปุพฺพเพกตปุญฺญตา ๕ อิติ จตฺตารีมานิ จกฺกานิ เยหิ สมฺมุนาคตา เทวมนุสฺसान จิรฺสฺเสว
มหนตฺตตํ เวปฺพลตฺตํ ปาปฺพนฺนติ โภเคสุ^๑

ม. ๑๒๖ ขอรับพระราชทาน (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๑๘ ก.ย. ๒๕๖๐)

อิทานิ เอกํ พุทฺธภาสิตํ อุทฺเทสํ กตฺวา อุทฺทิสฺสึสฺสามิ ๕ อยเมตฺถ อุทฺเทโส

คาเม วา ยทิวา รณฺเณ

นินฺเเน วา ยทิวา ถเล

ยตฺถ อรหฺนฺโต วิหรนฺติ

ตํ ภูมिरามเณยฺยกนฺติ ๕^๒

ตตฺถ อรหฺนฺโตติ นิปฺปริยายโต สพุทฺทิกิเลสฺสึ ทูรภูจฺเจเต อริเย สนฺธาเยตํ วุตฺตํ ๕
มาตาปิตโร ปน อาหุเนยฺยา จ ปุตฺตานนฺติอาทิสฺสึ ปุตฺตานํ อรหฺนฺตสงฺฆาตอาหุเนยฺยาติ
วณฺณิตา โหณฺติ ๕ กสฺมา ๕ มาตาปิตฺตูนํ หิ ปุตฺเตสุ กติปิโยปิ ภยภาโว นตฺถิ ๕ ตํ ภยํ
กิเลสฺโต อุบฺปนฺนํ, เตน อภยภาวปฺยตฺโต ปุคฺคโล นิกฺกิลฺโส นาม โหติ ๕ ยสฺมา หิ
มาตาปิตฺตูนํ ปุตฺเตสุ อภยภาโว สํวิชฺชติ ตสฺมา สมฺมาสมฺพุทฺโธ พุทฺธมาติ มาตาปิตโร ...
อาหุเนยฺยา จ ปุตฺตานํ ... ตํ ภูมिरามเณยฺยกนฺติ เอกนเยน ฌมฺมํ อเทเสสิ ๕

ม. ๑๒๗ สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า (พระมหาสองสุน ฌมฺมฺรโต, ๒๕๕๗)^๓

ยสฺมา ขตฺติโย มหาราชา ทยฺยานมิโนโท เมตฺตาทิกุณฺสมฺปนฺโน โหติ นิพฺภโย โส
จ กรุณํ ปฏฺิจฺจ ทยฺยิกานํ หิตํ สุขํ จ ปูเรนฺโต สพุทฺทชฺเนสุ จ โลภโทสมโหฬสํ น คจฺฉติ,
ตสฺมา เม น เกวลํ สกปุตฺตานํ อรหา โหติ อนฺตมฺโส รฏฺฐวาสิณฺนฺติ เอวํ วตฺตํ วฏฺฐติ ๕
ตถา หิ โส รฏฺฐวาสิโน เมตฺตตายติ กรุณฺทายติ มาตาปิตโร สปุตฺตเก วย, ยสฺมี คาเม วา
อรณฺเณ วา นินฺเเน วา ถเล วา คจฺฉติ, ตํ ภูมिरามเณยฺยกํ โหติ ๕ อิํ ติถเว ภูตํ โหติ
เกนฺจิจ ปฏฺิจฺเชตฺตํ น สกฺกา ๕ ยสฺมา โส เหมจฺจา วุตฺตนเยเนว อรหฺนฺตานํ คุณฺวิเสสฌมฺเมหิ

^๑ สำนวนนี้แต่งเติมตามแนวอรรถกถาโมรธปุรณี (อง.อ. ๒/๔๘๓); ส่วนในมงคลสูตรที่ปนี ภาค ๑ (มงคล. ๑/๘๖) ว่า **ปฏิรูปเทสวาโสติ** อนุจฺฉวิก เทเส วาโส ๕ ยตฺถ จตฺสฺโส ปริสา วิจฺรนฺติ ทานาทีนิ ปุญฺญกิริยาวตฺถุณี ปวตฺตนฺติ นวฺคสฺตฺถุสฺสานํ ทิปฺปติ ตตฺถ นิวาโส ๕ **อตฺตสมฺมาปณฺธิ** นาม อิธฺกจฺโจ อตฺตานํ ทุสฺสีลํ สีเล ปติภฺจเปติ อสฺสทฺธํ สทฺธาสมฺปทาย มจฺฉเร จาคสมฺปทาย ปติภฺจเปติ อยํ วุจฺจติ อตฺตสมฺมาปณฺธิ ๕

^๒ ส.ส. ๑๕/๑๙๑/๓๔๑. **รามเณยฺยก วิ.** รณฺเณยฺยสฺส ภาโว รามเณยฺยกํ, เณยฺยกปฺปจฺจโย.

^๓ พระมหาสองสุน ฌมฺมฺรโต (จำเริญ), **สำนวนแต่งไทย ประโยค ป.ธ. ๙**, กรุงเทพฯ: วัดโมลีโลกยาราม, ๒๕๕๗, หน้า ๗๓-๗๔.

สมนุภาคโต ทยยวาสินน์ หิตาย สุขาย รภูจัน ปสาสติ, ตสฺมา ทยยวาสินน์ อาณาจุกั โลเก
 อาณาจุกเกหิ อุตฺตริ์ สุขั วุฑฺฒิ์ วิรุฬฺหิ์ เวปุลลั อูปคจฺจติ ๕

ม. ๑๓๑ สปปุริโส ภิกฺขเว (พระมหานพพร อริยฉาโณ, ๓๑ ส.ค. ๒๕๕๙ ข้าหลายแห่ง)^๑

วุตฺตญฺเหตฺมฺ เสงฺยถาปิ ภิกฺขเว มหาเมโฆ สพฺพสฺสฺสานิ สมฺปาเทนฺโต พหุโน ชนสฺส
 อตฺถาย หิตาย สุขาย โหติ เอวเมว โข ภิกฺขเว สปปุริโส กุเล ชายมาโน พหุโน ชนสฺส
 อตฺถาย หิตาย สุขาย โหติ มาตาปีตุนํ อตฺถาย หิตาย สุขาย โหติ ปุตฺตทารสฺส อตฺถาย
 หิตาย สุขาย โหติ ทาสกมฺมกรโปริสสฺส อตฺถาย หิตาย สุขาย โหติ มิตฺตามจฺจันํ อตฺถาย
 หิตาย สุขาย โหติ สมณพฺราหฺมณานํ อตฺถาย หิตาย สุขาย โหติตีติ ๕

หิโต พหุณฺนํ ปฏิปชฺช โภเค

ตํ เทวตา รกฺขติ ฌมฺมคฺคตฺตํ

พหุสฺสฺสฺตํ สีลวตฺตูปนฺนํ

ฌมฺเม จิตฺตํ น วิชหาติ กิตฺติ ๕

ฌมฺมภูจัน สีลสมฺปนฺนํ

สจฺจวาทิ์ หิริมนํ

เนกฺขั ฌมฺโพนทสฺเสว

โก ตํ นิมนฺทิตุมฺรหติ

เทวาปิ นํ ปสฺสนฺติ

พฺรหฺมุนาปิ ปสฺสิโตติ ๕^๒

๕ ติสฺรณคฺมนกถา

ม. ๑๓๒ ไตรสรณคฺมณฺ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๒ ต.ค. ๒๕๕๖, ๑๒ ต.ค. ๒๕๕๙)

ติสรณคฺมณํ นาม พุทฺโธ ฌมฺโม สงฺโฆ จาติ ติรตฺนสงฺฆาตสฺส สรณสฺส คมนํ ๕ ตตฺถ
 สรณํ นาม วรา ปติฏฺฐา อวสฺสโย ตาณํ ๕ อญฺญตฺร^๓ พุทฺธาทิรตฺนตฺตยา อญฺเณ โย โภจิ
 ปุคฺคโล วา อญฺเณ วา ยงฺกิญฺจิ วตฺถุ สรณํ ภวิตฺตํ อญฺจจฺจวิกั โหติ, ตํ นตฺถิ ๕ เตนหา นตฺถิ
 เม สรณํ อญฺญนฺติอาทิกั ๕ สรณวจนํ เหตุถ อญฺเณหิ ปติฏฺฐาตฺถวจนหิ วิเสสตรตฺถ^๔,
 ตสฺมา อิหํ อญฺญตฺร พุทฺธาทิรตฺนตฺตยา อญฺเณน ปุคฺคเลน วา วจเนน วา สทฺธิ์ น
 โยเชตพฺพํ ๕ (อญฺเณ ปุคฺคลั วา วตฺถุ วา สนฺชายน น ปญฺญชิตพฺพํ) ๕ รตฺนตฺตย^๕ หิ กิญฺจาปิ

^๑ สำนวนพระสูตร, ข้า ม. ๑๑๘, ๑๒๕, ๑๓๑, ๑๓๗, ๑๔๖, ๑๕๗ และ ๑๗๐.

^๒ อัง.ปญจก. ๒๒/๔๒/๕๑-๕๑.

^๓ วิหา เว้นอย่างสูง, ขาดเสียมิได้, อญฺญตฺร เว้นเฉพาะกรณี, จเปตฺวา เว้นกันไว้ส่วนหนึ่ง

^๔ วิ. วิเสสตรโร อตฺถโต ยสฺส ตํ วิเสสตรตฺถํ (สรณวจน)

^๕ รตฺน+ตฺย, ในคำนี้ ตฺย แปลว่า ประชุมแห่งรัตนะ ๓, วิ. ตินฺณํ สมฺมโห ตฺย (ติ+ณ, ลป ณ
 อาเทศ อิ เป็น อย, ดู ปทฺรปฺปสิทฺธิ, สุตฺร ๓๗๙)

พุทฺธาภิภาเวน วิภาคมาปชฺชติ, อตฺตโถ ปน เอกีภาวํ คจฺจติ ๕ กถํ ๕ เตสุ พุทฺโธ
 ทุกฺขนิสฺสรณญฺตํ ฌมฺมํ สมฺมา สามญฺจ พุชฺฌิ ตโต จาริกญฺจรมาโน ชนตาย ตํ ฌมฺมํ
 ปกาเสสิ สาวกสมฺมุหฺสงฺขาตํ จ สงฺฆํ อุปฺปาเทสิ โย ยาวชฺชตนา ฌมฺมํ สนฺธาเรติ (เยน
 ฌมฺโม ยาวชฺชตนา ปรมฺปรมาโถ โหติ) ๕

ม. ๑๓๒ เมื่อปฏิบัติธรรม (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒ ต.ค. ๒๕๕๖)

ยํ พุทฺธสาสนิกา อิทานิ ปฏิปชฺชมานา วีย ปฏิปชฺชนฺติ, ตํ สงฺฆสฺส เทสนาย
 ปฏฺิลทฺธํ พุทฺเธน สุวากุขาทฌมฺมํ ปฏิปชฺชนฺติ นาม ๕ อิติ ตินฺนํ รตนานํ เอกีภาวो
 ปวตฺตติ ๕ ยํ ติสฺรณสฺส อปฺปมตฺตกมฺปิ วชฺชํ นตฺถิ, ตํ สรณวจนารหสฺส รตนตฺตยสฺส
 วิเสสภาวो โหติ, สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส หิ สาสนฌมฺโม เอกนฺเตน ตโถ อวิปริโต โหติ, น เจตฺถ
 อณุมตฺตมฺปิ^๑ วชฺชํ ภวติ, อญฺเณสํ ปน ติตฺถกรรณํ สาสนฌมฺโม ยสฺมา วิปริตฺตโถปิ
 วิกลตฺโถปิ โหติ น เกวลปริปฺญฺโณ ปริสุทฺโธ โหติ, ตสฺมา ยถาวตฺตตฺถํ สรณํ ภวितฺถํ น
 ลพฺภติ ๕ ตโต หิ เตสํ สาสนฌมฺโม ปากติกปติฏฺฐา ภวितฺถํ ลพฺภติ, น ปน สรณํ โหติ ๕

ม. ๑๓๒ พระพุทธศาสนสุภาษิต (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๗๐)

ยมฺปนฺเต วจัน พุทฺธญฺจ ฌมฺมญฺจ สงฺฆญฺจ อณฺสฺสรตํ ยมฺภวิสฺสตี ภยํ วา ฌมฺภิตตฺตํ
 วา โลมฺหฺโส^๒ โส ปหฺยยิสฺสตีตีอาทิกํ วุตฺตํ, ตํ พุทฺธาทิสฺสรณตฺตยสฺส เทวมนุสฺसानํ
 สรณนฺติ สโมธานํ คจฺจติเยว ๕^๓ ตตฺรารยํ อธิปฺปาโย โหติ ๕ อิเชกฺจโจ ปุคฺคโล พุทฺธํ สรณํ
 คโต ฌมฺมํ สรณํ คโต สงฺฆํ สรณํ คโต โหติ เอโส มรณภยตฺชฺชิตฺตปิ ตํ สรณมาคมฺม กายเณ
 เจว วาจา ย จ มนสา จ สพฺพภายเหหิ ปมฺุจฺจติ ๕ เสยฺยถิํ ๕ โย พุทฺธญฺจสฺส ฌมฺมญฺจสฺส
 สงฺฆญฺจสฺส^๔ อณฺสฺสรตี นาม โส ภยานเกสฺส^๕ จาเนสฺส อภีรุ อจฺจมฺภี อนฺุตฺราสี^๖ อปฺลาयी จ

^๑ อณุมตฺตมฺปิ เช่น อณุมตฺเตสฺ วชฺเชสฺ (วิสฺฐิติ. ๑/๒๔)

^๒ โลมฺหฺโส วา

^๓ คาทานในรัชต์คคสุตร (สํ.ส. ๑๕/๘๖๖/๓๒๓) ว่า

เอวมฺพุทฺธํ สรณฺตานํ ฌมฺมํ สงฺฆญฺจ ภิกฺขโว

ภยํ วา ฌมฺภิตตฺตํ วา โลมฺหฺโส น เหสฺสตีตี ๕

^๔ ผู้รวบรวมเรียบเรียง เห็นว่าควรเป็น พุทฺธญฺจ ฌมฺมญฺจ สงฺฆญฺจ

^๕ ภยานก [ภี ภเย, อานโก], แदनกลั้ว, ก่อความกลั้ว, นำกลั้ว วิ. ภายติ เอตฺสฺมาติ ภยานกํ,
 หรือ ลง ญฺว ปัจจย อาเทศ ญฺว เป็น อานก, จุฬธาตูปัจจยไซติกา, หน้า ๗๓๕.

^๖ น+อฺุตฺราสี เฉพาะ อฺุตฺราสี, อุ+ตส+ณิ ช้อน ต, แปลง ตต เป็น ตฺร เป็น อฺุตฺตาส, อฺุตฺราส ลง
 ณ ปัจจยได้บ้าง วิ. อฺุตฺตสเตติ อฺุตฺตาโส อฺุตฺราโส วา, อุ+พุพ - ตส อุ+พุเพเค, โณ, ตฺตสฺส ตฺรตฺตํ วา.
 อฺุตฺราสีตี รูป, ณีปัจจโย. (จุฬธาตูปัจจยไซติกา, หน้า ๑๘๘)

โหดิ ๕ อิติปิ โส ภควา อรหิ สมมาสมพุทฺโธ วิตฺตราโค วิตฺโทโส วิตฺโมโห ปชาย ฅมฺมํ เทเสติ เตเยว สคฺคมคฺเค เจว โมกฺขมคฺเค จ ปติฏฺฐาปยมาโนติ ๕

ม. ๑๓๓ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท (พระมหาอภิวรรต วิจารณ์, ๐๐๕/๗๗)

วโร จ มหาราชา พุทฺธญจ ฅมฺมญจ สงฺฆญจ สรณเมว คโต, ภเย วา ฅมฺมกิตฺตเต วา โลมหํเส วา อตฺตโน ปจฺจุปฺภูจฺจิตฺเต อภีรุ อจฺจมฺภี อนุตฺตราสี อปฺลาयी จ โหติ, สพุพฺพา จ สพุพฺพยานิ ชินาติ ๕

☞ พาทุสจฺจฅมฺมกถา, กลฺยาณมิตฺตตาทถา

ม. ๑๓๔ พาทุสจฺจฅมฺมกถา (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๑๕ ต.ค. ๕๖)

เอตฺถ หิ พาทุสจฺจํ นาม พุทฺธสุตฺตมาโว ๕ ยํ ตตฺถ พหุํ สุนฺธิตพุพฺโ พโหติ ตํ อาทิกกลฺยาณํ มชฺฅเมกกลฺยาณํ ปรีโยสานกกลฺยาณํ สุตฺตาทินวงฺคสตุตฺตสฺสางฺขาตํ ฅมฺมํ อุกฺกิสฺส วุตฺตํ ๕ โส สาธิปฺปายานํ อตฺถานํ เจว ทสฺสิตฺตภาสาสงฺขาตานํ พุยญฺชนานํ จ วเสน กลฺยาโณ โหติ เกวลปรีปฺนฺโณ ปรีสุทฺโธ ๕

เอตฺถ หิ ฅมฺมสฺส สวณํ ฅมฺมสฺส วาจนฺตารณสชฺฅายนนิชฺฅมานวิจารณมฺปิ สนฺธาย วุจฺจติ ๕ ยํ ตํ ฅมฺมํ สุตฺวา วา วาเจตฺวา วา น ปฺน มนสิกโรติ, เอตฺตาวตา ว นิฏฺฐาเปติ, อิหํ พาทุสจฺจนฺติ น วุจฺจติ, อิหํ ปน พาทุสจฺจนฺติ วุจฺจติ ยํ ฅมฺมํ สุตฺวา วา วาเจตฺวา วา ตํ นิชฺฅายมาโนปี วิจารมาโนปี ยถาภูตํ ปญฺญํ อุปฺปาเทติ, सा จ ปจฺจกฺขโต ปาตุภูตาทตฺตปญฺญา โหติ, อตฺตโน ว ตตฺตปญฺญา โหติ, น อญฺเฆสํ ปญฺญา ย ฅารณภูตาท โหติ, น สมมาสมพุทฺธสฺส ปญฺญํ ฅาเรตฺวา อุปฺเนตฺวา ภาสนํ วา ลินฺนํ วา อาเทสนา วา โหติ ๕ อถ โข सा อุกฺคหนฺสฺส เจว ปฏฺฐิปฺตติยา จ สมฺปโยคํ นิสฺสาย ปวตฺเตตฺตพุพฺพา โหติ, เอวํ สติ ฅมฺมสฺส สวณสงฺขาตํ อุกฺคหนํ พหุปการํ โหติ ๕

ม. ๑๓๕ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท (ไม่ปรากฏผู้แต่ง ๐๐๕/๗๘)

ขตฺติโย จ มหาราชา สฺเตน เจว วาเจน จ^๑ ฅมฺมํ อุกฺคณฺหิตฺวา ตํ มนสิกโรติ นิชฺฅายติ อุปฺปรีกฺขติ เยน ปญฺญา อุปฺปชฺชติ, सा จ โข โลกคฺติโต เจว ฅมฺมคฺติโต จ ตสฺส มหาราชสฺส จ รฏฺฐวาสีนํ จ รฏฺฐสฺส จ วุทฺธึ วิรุพฺหึ เวปฺุลลํ อาวหติ ๕

ม. ๑๓๖ กลฺยาณมิตฺตตาท (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒๕ ก.ย. ๒๕๕๗)

กลฺยาณมิตฺตตาทิ ปเนตฺถ กลฺยาณา มิตฺตาทิ อสฺสาติ กลฺยาณมิตฺโต, ตสฺส ภาโว กลฺยาณมิตฺตตาท, กลฺยาณมิตฺตตาทเอว ฅมฺโม กลฺยาณมิตฺตตาทมฺโม ๕ โส หิ กลฺยาณมิตฺโต,

^๑ ควรเป็น สฺเตน เจว วาจาย จ, ที่เป็น วาเจน มีใช้ในกรณีต่อกับศัพท์อื่น เช่น ปิยวาเจน

โย สขาติ วา มิตุโตติ วา สหาโยติ วา โวหริยติ, ตเมว สนุชาย น วุจจติ ๕ โส จ มิตุโต
 กลยาณมิตุโตปิ ปาปมิตุโตปิ โหติ ปิยมิตุโตปิ อปฺปิยมิตุโตปิ โหติ ทพฺพมิตุโตปิ
 มิตุตปฏฺฐิรูปโกปิ โหติ ๕ ตตถ กลยาณวจนํ สนุทฺรโสภณมงฺคลภูตตถํ หุตฺวา, เยน วจเนน
 สหฺฐี อฺปฺยญฺชียเต, ตํ สนุทฺรตถาภิภาเวน วิเสสฺสํ กโรติ ๕ นิทฺสสนํ เหตุถ กลยาณ-
 ปุณฺณชฺชนโตอาทีนํ วจนานํ ๕ ตตถ กลยาณปุณฺณชฺชนโต โย น อริยปฺคฺคโล โหติ, วิเสสโต
 ปน อตฺถกามจิตฺโต ปุณฺณชฺชนโต โหติ ๕ กลยาณจิตฺตุนฺติ ยํ วิเสสโต อตฺถกามตาสมฺปยุตฺตํ
 จิตฺตํ ๕ กลยาณมิตุโตติ โย วิเสสโต อตฺถกามจิตฺโต สหาโย ๕ อิมินา นียาเมเน เอตถ
 สรฺูปตฺถเว ทิตฺตพฺโพ ๕ กลยาณมิตุโต นาม โย อตฺถกาโม หุตฺวา อฺปฺตถมฺภเกติปิ อฺปวทิตฺติ
 อนุสาสตีปิ, สยฺยจิจฺจ วิรุทฺธํ จินฺติตฺตํ วา วิรุทฺธํ ภาสิตฺตํ วา วิรุทฺธํ กาทฺตํ วา โอภาสํ น เทติ,
 นิวาเรตฺตํ สกฺกญฺเยยฺยญฺจํ ภายํ วา ปริหานี วา น อฺปฺปาเทติ ๕ ยถาวุตฺตตาย สมฺปทาย
 สมฺนนาโคโต สาธารณตฺถวเสน มิตุโต วา โหตุ อมิตุโตวา อญฺญทตฺถเยว กลยาณมิตุโต
 นาม โหติ ๕ ตตฺตรายํ อธิปฺปาโย ๕ โย हि อวิสฺสญฺจสฺสปี ทูรญฺจิตฺตสฺสปี อสนฺทิจฺจปฺพพฺพสฺสปี
 ปฺคฺคลสฺส เมตฺตจิตฺโต เจว อตฺถกาโม จ หุตฺวา ตํ สพฺพททาเมเน นิวาเรตฺตํ จ สพฺพปริหานียา
 ปโมเจตฺตํ จ จินฺเตติปิ ภาสตีปิ กโรตีปิ, โส กลยาณมิตุโตติ สงฺขํ คจฺฉติ ๕

ม. ๑๔๐ อย่างไรก็ตาม (สำนวนที่ ๑ พระราชบัญญัติสุธี, แบบฝึกหัด ครั้งที่ ๒๙/๒๕๕๗)

อายุตี มยา กลยาณมิตุโต วิสฺชชียเต ๕ อยฺยญฺหิ กลยาณมิตุโต ทูลฺลโก โหติ
 ชเนหิ จ สพฺพตฺถถ เเนว ลพฺพภาติ ๕ กลยาณมิตุโต ปฺคฺคโล สมํ ปุณฺณํ อฺจฺจิจฺฉินฺตุมิจฺฉมาโน
 อตฺตทานํ สีลธมฺเมสุ ปติฏฺฐาเปตฺวา เมตฺตาทิยฺยุตฺโต โหติ อตฺตทนฺโต สติปญฺญาสมฺปนฺโน ๕
 อิมเ ปฺคฺคลา “ภริยา สามิกโก มาตา ปิตา ปุตุโต ธีตา มิตุโต สหาโย จาติ พหุพฺพิธา โหนฺติ
 เต อตฺตทานํ ยถาวุตฺเตสุ สีลาธิธมฺเมสุ อปฺปติฏฺฐาเปตฺวา อญฺญมญฺญสฺส น กลยาณมิตุต-
 ฎตาเยว นาม โหนฺติ ๕

ม. ๑๔๐ อย่างไรก็ตาม (สำนวนที่ ๒ พระมหาสองสุน ธรรมวโร, ๒๓ ม.ค. ๒๕๕๖)

อปิจ อหํ “กลยาณมิตุโต น สฺลโก โหติ ปเรสํ จ อสาธาณนฺติ ปวฺกขามิ ๕ กถํ ๕
 ยา हि สามิกานํ ภริยา โหนฺติ สพฺพา ตา^๑ เตสํ น กลยาณมิตุตา โหนฺติ, เย हि ภரியานํ
 สามิกา โหนฺติ สพฺเพ เต ตาสํ น กลยาณมิตุตา โหนฺติ, เย हि มิตุตานํ มิตุตา โหนฺติ
 สพฺเพ เต เตสํ น กลยาณมิตุตา โหนฺติ ๕ โย ธรรมิกโก สติปญฺญาสมฺนนาโคโต โส
 กลยาณมิตุโตติ สงฺขํ คจฺฉติ ๕ เย โลเก ชายปโตโย มาตาปิตโร ปุตุตตีโร มิตุตา จ

^๑ ตา ควรเรียงเป็นอันดับแรกของประโยค, แก่เป็น ตา สพฺพา หรือ สพฺพาเปตา

โหนดิ, สเจ เต ปุพเพ วุตตนเยน ปิยครุอาทีหิ สมนุภาคตา น โหนดิ, เอตตาวตา
 สพเพหิปี อญญมญญสฺส กลฺยาณมิตฺเตหิ ภวิตุํ น สกกา ๕ กิณฺจि ภยฺโย ยสฺสปี
 กลฺยาณมิตฺโต อตฺถิ โส ตสฺส กลฺยาณมิตฺตํ ปฏฺฐิเสเชติ, เอวํ สนฺเตปี ตสฺส กลฺยาณมิตฺโต
 โหติ กลฺยาณมิตฺโต ตสฺส น โหตีติ ปญฺญาติ ยถานฺรูเปณ ปฏฺฐิลภิตฺวาโพ อตฺถิ น
 ปาฏิกงฺขติ เวทิตฺวา ๕

ยสฺมา หิ ขตฺติโย มหาราชา ทยฺยานมิโนโท กตาริกาโร โหติ อตฺตสมฺปตฺติยา
 สมฺปปีโต ตสฺมา ปิยครุภาวนียาทีหิ กลฺยาณมิตฺตมฺเมหิ สมนุภาคโต, โส จ สพฺพตฺถ
 ชนानํ กลฺยาณมิตฺโต โหติ เย กลฺยาณการี ปเรสํ สุนฺทรโสภณมฺงคฺลกา มา สติปญฺญา-
 สมนุภาคตา โหนดิ เตสํ กลฺยาณมิตฺตํ สมฺปฏฺฐิจฺฉติ, กลฺยาณมิตฺตมฺเมน สมนุภาคตฺตยา
 ยสฺส กสฺสจิ กลฺยาณมิตฺตํ น ปฏฺฐิเสเชติ, ตปฺปจฺจยา อภิจฺเจน ฅมฺมตฺยา รฏฺฐเ จ ปเรสํ หิตํ
 สุขํ อุปฺปาเทตุํ สกโกติ เหนว อนตฺตมโน ปเรสํ หิตาย สุขาย จ กิจฺจานิ สาเชติ ๕

ม. ๑๔๐ พระราชจริยา (พระมหาอภิวัตร โรจนธมฺโม, รวบรวม, ๐๐๕/๗๙)

อหํ สกฺลมหาสงฺฆปริณายโก^๑ ญาณสํวรนาโม สงฺฆราชาภูโต หุตฺวา โย กุสฺลูปาโย
 รฏฺฐจาภิपालสฺส หิตสุขสนฺตี อวหติ ตเมว มหาราชวรสฺส โลกธมฺมคตฺติสมิทฺธิอวหํ เสฏฺฐจํ
 ปญฺญาพลธมฺมํ วิสขุเชสฺสามิ ๕ วุตฺตญฺเหตํ ภควตา

ปญฺญา พุทฺธิสมฺปนฺโน วิชานวิธิโกวิท

กาลญฺญ สมยญฺญ จ ส ราชาวสตี วเสติ ๕^๒

ตสฺสตุโถ เวทิตฺวาโพ ๕ มหาราชา ตู วิจกฺขโณ สชาติกปญฺญา สมนุภาคโต
 ปจฺจกฺขโต กาลสมยฺยานุรูปเมว อนโต เจว พหิทฺธา จ อุปฺปนฺนกรณํ วิมฺลิตุํ สมตฺถิ หุตฺวา
 รฏฺฐจาภิपालโนปายโกสฺสเลน เจว ปญฺญาพเลน จ อุปฺปนฺนภยฺนตฺตรายุสคฺคํ นีวาเรตฺวา
 ยตฺถ ทยฺยา ทุกฺขิตา โหนดิ กิจฺฉวีวิกา ภายตฺตชฺชิตา, ตตฺถ นิพทุธํ ทยฺยานํ สนฺติสุขปีติ
 โสมนสฺสํ อุปฺปาเทตีติ ๕

ม. ๑๔๑ การปรับปรุงหมู่บ้าน (ไม่ปรากฏผู้แต่ง ๐๐๙/๔๗)

ภูมิปโล นาม มหาราชา มหาการุณิโก^๓ คามนิคมนิวาสีโน ทยฺเย สุขญฺเจว
 วุฑฺฒิณฺจ ปาเปตฺวา ยํ จานํ อุปฺโปทกํ วา นิรุทกํ วา เขตเต สสฺसानํ เจว กสิกมฺมพีชานํ จ

^๑ เช่น พุทฺธปมฺขนฺติ พุทฺธปริณายกํ ๕ (วินย.อ. ๑/๒๓๑)

^๒ พุ.ชา. ๒๘/๙๖๙/๓๓๙.

^๓ มหาการุณิโก สงวนไว้ใช้สำหรับพระพุทธเจ้า

บุปผโรปนภูจนานัน จ อุตถาย น ปวตตติ สพพนต์ ตนต์ กตวา เวเคน ทยยรฏฐนิวาสินัน
 สุขุ อุปเนติ ๕ โส หิ ชนปเท ทยยานัน สงคหิ กาดุ ราชวฏฐิจิวตฤกสเล เจว
 กสิกรมมอากาศยานกสเล จ ราชภฏฐ ปกโกสาเปตวา นวปุรสสุ อากาศยาน-
 นิวตตตณภูจนาสสุ อวิทุเร วาปิย^๑ เจว ตากมณทเล ภูมิมพลอุทกมยวิชชวาปิย จ วฏฐี
 วสสาเปสิ (ปาวสสิ) ๕

มหาราชา ปน กรณยปสุโต^๒ มหาการุณโก หุตวา ทยเยหิ ทุกุขิ อุปเนตุ เจว
 ทยยานัน สุขุ อุปเนตุ จ ราชภฏฐ นานาสิปปานิ อุทกปวตตติวตฤวสีภาวปุตเต กตวา
 สิขสาเปสิ ๕ อยญจ คามิ วา นิคมิ วา คนตวา ทพพภูจิกาภิภยิ ปฏิพาหิตุ นวปุรสสุ
 ชนปเท ราชวฏฐิสลลกขณูปกรณนิวตตตณภูจนัน ททาทิ ทยยภาสาย แม่น้ำปิง อิติ เอว
 ลทธนาเม นทีสนุติเก สิริกิตติวาปิย วฏฐี วสสาเปสิ ๕ โส มตตตณุตาย กสิกรมมกรานัน
 สชชิตุทโก หุตวา อุทกั ปิวนตทานัน ทยยานัน โทสาวหิ ปจวิมลวิสิ สมนุปสสนโต อิตโต จิตโต
 จ ปจวิคคณตถาย กุเส^๓ โรปาเปติ ๕ อีทิส กรณัน นิปปริยายโต ปจวิยา สาตถัน สผลัน โหติ ๕

ม. ๑๔๒ พาทุสัจจะ (พระมหานพพร อริยญาณ, ๒๐ ต.ค. ๒๕๕๘ อาจารย์ยังไม่ตรวจ)

พาทุสัจจะ^๔ กลุยาณมิตตตตา จ โลกโต เจว ฐมมโต จ นิปุตตติการณภูตา
 โหนติ ๕ กสฺมา ๕ ยสฺมา อิม ฐมมา สพพนิปุตตติการณภูตัม ปณณัม อุปปาเทนติ, ตสฺมา
 นิปุตตติการณภูตา โหนติ ๕ ขตติโย หิ มหาราชา ทยยานมินโท สวณธารณวจสาปริจย-
 มนसानุเปกขาทิภูจิปฏิวะธวเสน ฐมมัม ปริยาปุณชาติ, โส จ มยา ฐมโมเอว กลุยาณมิตโต
 โหตีติ โวหริยเต, กลุยาณมิตตัม วิย ฐมมัม คณหาติ ปฏิสเวติ สยปี ปเรสํ กลุยาณมิตโต
 โหติ, ปณณาสมฺปนหนตตตา ปน ทยยรฏฐัน รกขติ ทยยวาสิโน อภิปาเลติ, ยทา เต
 ภายปุตตตตา ตทา ภายโต เต ปรีโมเจติ สุขิเต จ นินทรายาเย จ กตวา อารกขติ ๕ กาลेปิ
 อนุพุเพน วิตติวตเต รณญา ทยเยสุ ปวตตติตัม การุณณัม ปจจกขโต ปณณายติ, โส
 รฏฐวาสินัน จิตตัม ปรีคคณหิตุ สกโกติ อสโม โหติ จ ๕ รณโย ภริยาปิ ปุตตตติโรปิ
 มาตานิ เชฏฐภคินีปิ อนตมโส ราชภฏฐาปิ อาณาจกุกปะเข จ สาสนจกุกปะเข จ

^๑ วาปิ อิต. ถังเก็บน้ำ, หนองน้ำ ในที่นี้ท่านผู้แต่งคงจะหมายถึง เชื้อน

^๒ ในบาลี อรรถกถา และฎีกา ไม่ปรากฏศัพท์ว่า **กรณย** นี้เลย, ควรเสียง ไม่ควรใช้

^๓ **กส** ป. หย้าคา ในที่นี้ท่านผู้แต่งคงมุ่งถึง หย้าแฝกที่ปลุกตามพระราชดำริ

^๔ ในคัมภีร์ ปทฐปฐิติ (อธิบายสูตร ๓๘๗) ว่า **พาทุสัจจ** (ช้อน สุ) วิ. พุทฺธสุตฺตสฺส ภาโว พาทุสัจจ แต่ในบาลีและอรรถกถาฉบับที่ผู้รวบรวมใช้นี้ ไม่พบ พาทุสัจจ นี้เลย, แต่พบ **พาทุสัจ** (ไม่ช้อน สุ)

ปริยาปนุหนานํ สพุพรภูจวาสิ่นํ หิตาย สุขาย จ ตสฺส กิจจํ กโรนฺติ ตํ อตฺตโน อตฺตโน ภาโร
 กโรนฺติ ราชจินฺตاپริยาปนฺนกิจจํ จ สฺมฺมจฺ ปโยเชนฺติ ฯ

ม. ๑๔๗ สุขวัฒนธรรม (พระมหานพพร อริยญาณ, ๑๑ ก.ย. ๕๕)

สุขวทุณฺณธมฺโมติ ปเนตถ ฯ สุขสฺส วทุณฺณธมฺโม สุขวทุณฺณธมฺโม ฯ วุตฺตญฺเหตํ
 ภควตา จกฺกวตฺติสฺส
 ฐมฺมทีปา ฐมฺมสฺรณฺนา อนนฺยสฺรณฺนา ฯ ... อิทฺ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กายเ กายานุปลฺสฺสี วิหฺรติ
 อาตานิ สมนฺชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิขุฌาโทมนสฺสํ ... เวทนาสุ เวทนานุปลฺสฺสี ...
 จิตฺเต จิตฺตานุปลฺสฺสี ... ฐมฺเมสุ ฐมฺมานุปลฺสฺสี ... โคจเร ภิกฺขเว จรธ สเก เปตฺติเก วิสเย ฯ
 โคจเร ภิกฺขเว จรฺนฺตา สเก เปตฺติเก วิสเย आयุนาปี วทุณฺนิสฺสถ วณฺเณนปี วทุณฺนิสฺสถ
 สุเขนปี วทุณฺนิสฺสถ โภเคนปี วทุณฺนิสฺสถ พเลนปี วทุณฺนิสฺสธาติ^๑ ฯ

พุทฺธปรินิพฺพานโต ปญฺจาย ปญฺจสตาธิกาณํ ทฺวินฺนํ สหสฺसानมฺปรี ปญฺจตีสาย
 สกาณมจฺเจ เตสุ ปญฺจสุ วทุณฺณธมฺเมสุ आयวทุณฺณธมฺโม เจว วณฺเณวทุณฺณธมฺโม จาติ
 เทวเม วทุณฺณธมฺมา มยา เทสิตา ฯ

พุทฺโธ หิ ภิกฺขุ อุกฺทิสฺส สุขวทุณฺณธมฺมํ เทเสสิ กิณฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน
 สุขสฺมินฺติ ฯ กถํ ฯ กิณฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน สุขสฺมึ ฯ อิทฺ ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ
 วิวิจฺจ อกฺุสเลหิ ฐมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจาร์ วิเวกฺขํ ปีตฺติสุขํ ปจฺมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหฺรติ
 วิตกฺกวิจารานํ วุปสมฺมา ฯเปฯ ทฺติยํ ฌานํ ฯ ตติยํ ฌานํ ฯ จตฺตถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช
 วิหฺรติ ฯ อิทํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุโน สุขสฺมินฺติ ฯ^๒

ตฺตรายํ อธิปฺปายो ฯ น เกวลํ สุขํ ปฏฺฐิภานฺเตน ปุคฺคเลน กายิกฺสุขํ อิจฺฉิตพฺพํ
 โหติ, อถโข เตน เจตสิกฺสุขํ อิจฺฉิตพฺพํ ฯ กถํ ฯ เตน ฌานสงฺขาโต สมาริ อิจฺฉิตพฺพโ ๕
 เตน จ จิตฺตํ สมาริตํ กมฺมณีนํ กุสลสมฺปยุตฺตํ กตฺวา ปฏฺฐิปฺตติ อิจฺฉิตพฺพา เจว
 กมฺมภูจฺานภูตสฺส อารมฺมณฺสฺส อุปนิชฺฌานํ จ อิจฺฉิตพฺพํ ฯ เอวํ หิสฺส จิตฺตํ เอกคฺคตํ ชาตํ
 สุขสฺหคตํ สมาริตํ กมฺมณีนํ ฯ ตํ นิสฺสาย โส ปุณฺณกมฺมานิ กาทู สมตฺโถ โหติ, อนฺตมฺโสปี
 สตี จ ปญฺญํ จ ปฏฺฐิภฺติ กมฺมณฺเตสุ สมตฺโถ โหติ ฯ

^๑ ที.ปา. ๑๑/๔๙-๕๐/๕๔-๕๕.

^๒ ที.ปา. ๑๑/๕๐/๕๕.

วุดตญเหตุ

นตฺถิ ฌานํ อปญฺยสุส

ปญฺญา นตฺถิ อฌายโต

ยมฺหิ ฌานญจ ปญฺญา จ

ส เว นีพฺพานสนฺติเกติ ฯ

ขตฺติโย มหาราชา ทყยานมินฺโท ทสพฺพิชราชทมฺเมหิ ปุญฺญานุกาเวน จ
สมนฺนาคตตาย กิจฺจานิ กโรติ ตานิ ยาวทตฺถํ นิปฺพาเทติ ฯ จิตฺตํ หิสฺส วุปฺสมิตฺตํ ชาตํ
สมาหิตํ ฌานสงฺขาโต สมาธิติ สงฺขํ คจฺจติ เยน สุขํ ตสฺส เจว ทყยรฏฺฏจฺฉินฺวาสิเน จ
อุปฺปชฺชติ ฯ อิจฺเจวํ มยา สุขวฑฺฒนธมฺโม ปจฺมมจฺจลวิเสโส เทสิโต ฯ

ม. ๑๔๘ โภควฑฺฒนธรรม (พระมหานพพร อริยญาณ, ๑๒ ก.ย. ๒๕๕๘)

จกฺกวตฺติสฺสุตเต ภควตา ตทนนฺตรํ โภควฑฺฒนธมฺโมปิ เทสิโต กิญฺจ ภิกฺขเว
ภิกฺขุโน โภคสมฺมึ ฯ กถํ ฯ กิญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน โภคสมฺมึ ฯ อิทฺถ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เมตฺตา-
สทฺคเตน เจตฺสา เอกํ ทิสฺสํ ฝริตฺวา วิหริติ ตถา ทฺติยํ ตถา ตฺติยํ ตถา จตฺตถํ อิติ อุทฺธมฺโห
ติริยํ สพฺพทิ สพฺพตฺตตฺตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสทฺคเตน เจตฺสา วิปฺุเลน มหคฺคเตน
อฺปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเณน ฝริตฺวา วิหริติ ฯ กรุณาสทฺคเตน เจตฺสา ฯ มุทิตา-
สทฺคเตน เจตฺสา ฯ อุเปกฺขาสทฺคเตน เจตฺสา เอกํ ทิสฺสํ ฝริตฺวา วิหริติ ตถา ทฺติยํ ตถา ตฺติยํ
ตถา จตฺตถํ อิติ อุทฺธมฺโห ติริยํ สพฺพทิ สพฺพตฺตตฺตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสทฺคเตน
เจตฺสา วิปฺุเลน มหคฺคเตน อฺปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเณน ฝริตฺวา วิหริติ ฯ อิทํ โข
ภิกฺขเว ภิกฺขุโน โภคสมฺมึ ฯ^๑

☞ พุรฺหมวิหารธมฺมกถา

ม. ๑๔๙ ธรรม ๔ ข้อนี้ (สำนวนที่ ๑ พระมหาสองสุน ธรรมโรต, พ.ศ. ๒๕๕๕-๕๖)

พุรฺหมวิหารธมฺโมติ ปเนตฺถ ฯ พุรฺหมวิหารธมฺโมติ เจตํ พุรฺหมโน วิหารสฺส
อธิวจฺนํ ฯ สาธารณโต เหตุถ โย เมตฺตาทิหิ สมนฺนาคโต โส พุรฺหมมาติ ปสฺสฏฺโง^๒ โหติ ฯ
โส พุรฺหมวิหารธมฺโม จตฺตฺพิโห เมตฺตา กรุณา มุทิตา อุเปกฺขา จาติ ฯ ตตฺถ เมตฺตาทิ
เมชฺชติ สนิยฺหตีติ เมตฺตา, सा ปเนसा ปรสฺชูปฺนยนาการปวตฺติลกฺขณา หิตฺุปสฺสรณ-
รสา วิฆาตปจฺจุปฺภูจฺฉานา ฯ กรุณาทิ ปฺรทฺกฺเช สติ สาธฺนํ หทยกมฺปนํ กโรตีติ กรุณา, सा
ปฺรทฺกฺขาปฺนยนาการปวตฺติลกฺขณา อวิหีสารสา พฺยาปาหุปสมปทฺฏจฺฉานา ฯ มุทิตาทิ
โมทฺนติ เอตฺยาติ มุทิตา, सा ปฺรสมฺปตฺติโมทฺนาการปวตฺติลกฺขณา อนิสฺสายนรสา

^๑ สำนวนพระสูตร, ที.ปา. ๑๑/๕๐/๘๕.

^๒ แก้เป็น ปสฺสิโต, ปสฺสฏฺโง

อรตีสุมภาวปทภูจนา ๕ อุเปกขชาติ อุเปกขชาติติ อุเปกขชา, สา สดเตส มชฌตตการ-
 ปวตติลภขณา จิตตสส รากปฏิเมส อปติตวา ปฏิมานุนยวูปสมปจจุปฏจนา ๕
 อยณหิ พุรหุมวิหารธมโม อปุปมาณสตุตารมมณตตวา อปุปมณณชาติ วุจจติ ๕ ยถาห อัย
 เอตถ จกุกวตติสตุตเต ภควตวา โภควตตมณภาเวณ อุททิฏฐโจติ ๕ พุรหุมวิหารธมโม ทิ
 กรุณาสีเสน พุทศคณเส ปากโฏ โหติ ๕ วุตตถเหตุ รตนตตยปุปณามคากายั จกุกิวสส
 จตตถมหาราเชน **พุทฺโธ สุตฺพุทฺโธ กรุณามหณณโวติ ๕**^๑

ม. ๑๔๙ ธรรม ๔ ข้อนี้ (สำนวนที่ ๒ พระมหานพพร, อาศัณัยจากคัมภีร์)

พุรหุมวิหารธมโมติ ปเนตถ ๕^๒ โส จตฺพุพิธา โหติ เมตตวา กรุณา มุทิตา อุเปกขชา
 จาติ ๕ ตตถ **เมตตวาติ** เมชชติ สีนหตีติ เมตตวา ๕ มิตเตเต วา ภวา มิตตสส วา เอสา
 ปวตตีติปิ เมตตวา ๕ สา หิตสชูปสัทรณภขณา ๕ **กรุณาติ** กั^๓ วา สุขั รุณชตีติ กรุณา,
 ปรทุกเข วา สติ สาธุนั กมปนั กโรตีติ กรุณา, กิณชาติ วา ปรทุกขั หีสติ วินาเสตีติ
 กรุณา, กิริยติ วา ทุกุชิตเส ผรณาวเสน ปสาร์ยตีติ กรุณา; สา ปรทุกขาปนยนา-
 กามตาลภขณา ๕ **มุทิตาติ** โมทนุติ ตาย ตัสมงคิโน สยั วา โมทติ โมทนมตตเมว วา
 ตนุติ มุทิตา, โมทนุติ เอตยาติ มุทิตา; สา ปรสมปตติอนุโมทนภขณา ๕
อุเปกขชาติ อเวรา โหนตฺตติอาทิพยาปารปฺพาเนน มชฌตตการวูปคมเนน จ อุเปกขชาติติ
 อุเปกขชา ๕ สา อิกฺขจณินฺนวมชฌตตการปวตติลภขณา ๕^๔

^๑ ดู ประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาบาลี ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า ๒๔.

^๒ อุดตมวิหารภาวโต อุตตมานั วา วิหารภาวโต **พุรหุมวิหารโ** (สงคห.ฎีกา. ๑/๒๖๐)

^๓ กั ส่องอรรถ สุขั แปลว่า ความสุข

^๔ บัณทิตพิงคันดูใน นิต.อ. ๒/๔๒๙; ที.ฎีก.อภิณว. ๑/๘,๔๐๐, สงคห.ฎีกา. ๑/๑๐๖-๗, ๒๕๙-๒๖๐,
 วิสุทฺธิ. ๒/๑๒๒, ๑๔๐; อภิธานวรรณนา น. ๒๒๐, ๒๒๑; สำนวน พระมหาโพธิวงศาจารย์, ว่า

พุรหุมวิหารา ทิ จตฺพุพิธา โหนติ เมตตวา กรุณา มุทิตา อุเปกขชาติ ๕ ตตถ **เมตตวา** สตุตตานั
 หิตการปวตติลภขณา สชูปนยนาการปวตตวา, **กรุณา** สตุตตานั ทุกุขาปนยนาการปวตติลภขณา,
มุทิตา สตุตตานั สมปตติยา ปโมทนภขณา ๕ **อุเปกขชา** สดเตส มชฌตตการปวตติลภขณา ๕ จิตตสส
 รากปฏิเมส อปติตวา สดเตส มชฌตตการปวตติ อุเปกขชา นาม (๐๐๘/๗๖)

ใน คัมภีร์อริขัมมวาร (อภิ.วตาร. ๑/๗๖ ฉบับภูมิพโลภิกขุ) ว่า **กรุณาติ** ปรทุกเข สติ สาธุนั
 ททยกมปนั ชเนตีติ กรุณา กิณชาติ วินาเสติ วา ปรสจส ทุกุชนุติ กรุณา, สา ปรทุกขาปนยนาการ-
 ปวตติลภขณา ปรทุกขาสหรรสา อวิหีสปจจุปฏจนา ทุกุขาภิกุทานั อนาถภาวทสสนปทภูจนา ๕

๘ พลวทุฒนธมมกถา

ม. ๑๕๐ ในจักกวัตตสูตร (พระมหานพพร อริยวาโณ, ๑๒ ก.ย. ๒๕๕๘)

จกุกวตตีสุตเต ทิ พุกุโธ ภิกขุณฺโณ พลวทุฒนธมฺมํ เทเสสิ “กิญจ ภิกขเว ภิกขุโน พลสฺมึ ๕ อธิ ภิกขเว ภิกขุ อาสวานํ ขยา อนาสวณฺเจโตวิมุตฺตี ปญฺญาวิมุตฺตี ทิฏฺฐเ ว ธมฺเม สยํ อภิญญา สจฺฉิกถวา อุปสมฺปชฺช วิหริติ ๕ อิทํ โข ภิกขเว ภิกขุโน พลสฺมึ ๕

นาหํ ภิกขเว อญฺญํ เอกพลมฺปิ สมฺนุปฺสสามิ เอวํ ทุปฺปสฺหํ ยถายิทํ ภิกขเว มารพฺลํ กุสลานํ ภิกขเว ธมฺมานํ สมาทานเหตุ เอวมิทํ ปุญฺญํ ปวทุฏฺฐิตีติ ๕ อิทมฺวโจ ภควา ๕ อุตฺตมฺนา เต ภิกขุ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทฺนฺติ ๕”

ม. ๑๕๐ ส่วน พลวัฑฒนธรรม (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๑๕ พ.ย. ๒๕๕๘)

ขตฺตียสฺส ทิ พลวทุฒนธมฺโม พุกุทฺตสฺสเน อากตฺตมฺโม^๒ โหติ ๕ ตตฺถ ปญฺจ พลาณี ทสฺสิตานี โหนฺติ กายพฺลํ โภคพฺลํ อมจฺจพฺลํ อภิขจฺจพฺล^๓ ปญฺญาพลญฺจาติ ๕

เตสุ กายพฺลํ นาม กายสฺส พฺลํ ๕ ยโต ทิ ขตฺติโย ทยฺยานมฺินฺโท กายผาสฺก- ปริปุรโก ทพฺพพลธโร โหติ, ตํ พฺลํ ปฏิจฺจ สุเขน นานปฺปการานี ราชกิจฺจานิ^๔ กโรติ, ตโต กายพฺลํ ตสฺส ชาตํ โหติ ๕

โภคพฺลํ นาม โภคานํ พฺลํ ๕ ยโต ทิ โส มหากุณฺธารโร หุตฺวา ทยฺยรฏฺฐวาสิ นํ กสิวานิชฺชาทีนํ ปฏิปชฺชิตุํ อุตฺตมฺกตฺติ, ตานํ ปฏิจฺจ สมฺพหฺลลา โภคา อุปฺปชฺชนฺติ, เต โภคา ราชกิจฺจานิ ปริหริตุํ เจว ราชภฺภูอนฺเตปฺริกาทีนมฺปิ ทยฺยชฺชานมฺปิ ผาสฺกภาเวน ชีวิทํ กปฺเปตุํ จ อลฺภฺวตา โหนฺติ, ตโต โภคพฺลํ ชาตํ โหติ ๕

อมจฺจพฺลํ นาม อมจฺจานํ พฺลํ ๕ โส ทิ ทยฺยานมฺินฺโท, เย มเสสฺกฺขาปี อปฺเปสฺกฺขาปี อมจฺจา ปริหาราธิกรณนํตีสมฺปาทเน ปฏฺิพลา โหนฺติ, เตสํ ปริปฺนฺณภาวโต อตฺถิตาย อมจฺจพฺเลน สมฺปปีโต นาม โหติ ๕

มูทิตาติ โมทนต์ิ ตาย, สยํ วา โมทตฺตี มูทิตา, สา ปโมทนลฺกฺขณา อนิสฺสายนรสา อรติวิฆาต- ปจฺจปฏฺจานา สตฺตานํ สมฺปตฺติทสฺสนปฏฺจานา ๕

^๑ สำนวนพระสูตร, ที.ปา. ๑๑/๕๐/๘๖. ทุปฺปสฺหํ หมายถึง ทุริสสมุภวํ ช่มได้ยาก (ที.อ. ๓/๖๘.)

^๒ อากโต

^๓ **อภิขจฺจ** (อภิชาติ+ณฺย) วิ. อภิชาติยา ภาโว อภิขจฺจํ, รัสสะ อา ที ชาติ เป็น อ, ลบ ณ, ลบ อิ หน้า ย, แผลง ตฺย เป็น จ ช้อน จ (ดู ปทฺฐปฺสิทฺธิ, สุตฺร ๓๘๗, ๓๕๔, ๓๖๓, ๓๖๙, ๔๑ และ ๔๐), มติผู้รวบรวม

^๔ **กิจฺจานิ**

อภิขจจุพล นาม มหาชนสมภาวิตาย ขตติยกุลวเสน ชาตีสมปตติยา พล ๙ อิท์
ตสส อตีตกาเล ปูริตปุพพกุสลสงฆาตาย ปุพเพกตปุณณตาย วเสน อุปปนฺนผล โหติ ๙ ตํ
ปฏิจจ ทยฺยานมิโนโท อตีเต ปูริตปุพพกุสลธมฺมตาย สุขฺเชน สุขฺจิตํ จรติ สมฺมาปฏฺิพทาย จ
ปตฺติฏฺฐาติ ๙ เตน โส หิริโอบุตฺตปฺปสมฺปนฺโน ปาปานํ อกรณฺเณ วิสาร์โท กุสลานิ จ
อุปสมฺปาเทตฺถํ ปจฺจาสีสโก โหติ, อาชานียหตฺถิอสุสฺตรอุสมฺภทิสฺส อานาจกุกุสฺส
สิริมงฺคฺลภูโต ปตฺติฏฺฐาติ ๙

ปญญาพล นาม ปญญา พล ๙ โส หิ ทยฺยานมิโนโท เตน ปญญาเพลน
วิจฺกฺขณฺเณ เจว ปจฺจกฺขโต ปรีชานนตฺถาย ตสฺมึ ตสฺมึ สมเย อุปปนฺนานิ อชฺฌตฺติก-
พาหิรการณานิ วิจาเรตฺถํ สมตฺถเณ จ โหติ ๙ ตสฺมา ทยฺยานมิโนโท นานปฺปการานิ
อุปสคฺคการณานิ อติกกมฺม รฏฺฐจฺจุตฺตปวตฺตอุบายภูตานิ ราชกิจฺจานิ สุขฺเชน ปวตฺเตติ,
ยถาจิณฺติตฺตอุบายโต รฏฺฐจฺวาสิเน วุจฺจสิขวาทํ ราชกิจฺจสมิทฺธี ปาปฺณาติ ๙^๑

ม. ๑๕๑ กายพล คือ กำลังพระกาย (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๑ ต.ค. ๒๕๖๐)

ขตฺติยาธิราชสฺส ปนาหํ พฺลวทุณฺนธมฺเม อายตี วณฺณยิสฺสามิ ๙ พุทฺธสฺสเน ปญฺจ
พลานิ เทสิทานิ โหนฺติ กายพลํ โภคพลํ อมจฺจุพลํ อภิขจฺจุพลํ ปญญาพลํ จาติ ๙ อยมตฺถ
อตฺถเณ ๙

ตตฺถ **กายพล** นาม กายสฺส พล ๙ นวโม หิ จกฺกิวิสฺสโก มหาราชา ทยฺยานมิโนโท
พฺลวทุณฺนธมฺมปริยาปฺนฺเนน กายเพลน สมปฺปิโต ปหฺตฺตกรณียธฺมโร จ โหติ, เย
ทยฺยนิวาสิโน ตํ ขตฺติยํ ตานิ กรณียานิ นิพหฺรํ กโรนฺตํ ชานนฺตฺติปิ ปสฺสนฺตฺติปิ เต พหุสฺสว
กาเลน กาลํ เตน อตฺตโน ปิยภูเตน ขตฺติเยน สห กิลมถาการํ อุปคจฺจนฺติ ตสฺส จ
สุขภาวาโรคฺเยสฺส จิตฺตาทุลา โหนฺติ ๙ เอวํปี สติ โส มหาราชา ทยฺยานมิโนโท
นานปฺปการานิ อายาเสน เจว กิจฺเจเน จ กาทพุพฺพกิจฺจานิ กตฺวา สาเชนฺโต นิจฺจํ สมิทฺธี
อุปฺปาเทติ ๙ เอวํ หิ โส มหาราชา พฺลวทุณฺนธมฺมานํ อาทิภูเตน กายเพลน สุขฺยฺตุโต โหติ ๙

โภคพล นาม หิรณฺยสุวณฺณาทีอุปฺโภคานํ พล ๙ อิท์ ขตฺติยาทีนํ ธมฺมิกปมฺขภาเว
อติภฺภูตํ โหติ ๙ โภคพลสมปฺปิโต รฏฺฐสฺสปี สาสนสฺสปี ปชายปี อตฺถาย ตสฺส โภคพลสฺส

^๑ ในพระไตรปิฎก (ขุ.ชา. ๒๗/๒๔๔๔/๕๓๒) ท่านใช้ศัพท์ว่า พาทุพล แต่ในอรรถกถา (ชา.อ. ๗/
๓๕๕) ไขความว่า กายพล ดังนี้ **พาทุพลนฺติ** กายพล ๙ **โภคพลนฺติ** อุปตฺถมฺภนวเสน สพฺพ
หิรณฺยสุวณฺณาทีอุปฺโภคชาติ โภคพล นาม ๙ **อมจฺจุพลนฺติ** อภยชฺชมฺนตสฺส สุรสฺส สฺสทยสฺส
อมจฺจมนฺทลสฺส อตฺถิตา ๙ **อภิขจฺจุพลนฺติ** ตีณิ กุลาณิ อติกกมิตฺวา ขตฺติยกุลวเสน ชาตีสมปตฺติ ๙ และ
อธิบายต่อไปว่า ปัญญาพล ประเสริฐกว่าพล ๔ ขัณฑ์

ปโยชนั วลณฺชนโต เตสํ อธิปฺปมาณคฺเณ อุปฺปาเทติ ฯ โสปี มหาราชา ทყยานมินฺโท
 ฅมฺมิกปฺมุโข หุตฺวา อตฺตโน โภคพลํ วิสฺสชฺชนโต รฏฺฐสฺส อิหฺรี วิรุฬฺหี เวปฺลุลญจ
 อุปฺปาเทติ, กถํ, ปชาย วาณิชกมฺมกสิกมฺมาทีนึ อุปฏฺฐหิตฺุ โภคาทโย เทติ เต นิสฺสาย
 ปชา กาเล กาเล สฺฐสฺสุ กิจจผลานิ ลภติ ฯ เอวํ หิ โส มหาราชา พลวฑฺฒนฅมฺมานํ
 ทฺติยภฺภูเตน โภคพฺเพลน สฺยุตฺโต โหติ ฯ

อมจฺจพลํ นาม อภยชฺชนนฺตานํ สุรานญจ อมจฺจจันํ พลํ ฯ อิหํ ปริวารสงฺฆาตานิ
 อมจฺจจันํ ปมุขภาเว อธิกฏฺถํ โหติ ฯ โย ปมุโข พหุปริวาโร เจว สฺสปริวาโร จ โหติ โส
 สฺุชเชน สมิทฺธี อุปฺปาเทติ ฯ โสปี มหาราชา ทყยานมินฺโท สพฺพจินฺตานุกรานํ ปริวาร-
 สงฺฆาตามจฺจจันํ พฺเลน ปริปฺนุณฺตตฺตา นานปฺปการํ ยถิจฺฉินฺตํ สมิทฺธี อุปฺปาเทตฺุ สมตฺโถ
 โหติ ฯ อิหํ ตสฺส มหาปารมิวเสน ปวตฺตติ ฯ เอวํ หิ โส มหาราชา พลวฑฺฒนฅมฺมานํ
 ตฺติยภฺภูเตน อมจฺจพฺเพลน สฺยุตฺโต โหติ ฯ

อภิษจฺจพลํ นาม อญฺญานึ กฺุลาณึ อติกฺกมฺม อุจฺจกฺุลวเสน ชาติสฺมปฺตฺติยา พลํ ฯ
 อุจฺเจ กฺุเล ชาโต นาม ปฺุริมภเว ปฺุชฅนียานํ ปฺุชกฏฺถปฺุโพ โหติ ฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ ภควฺตา
 เอกจฺโจ อิตฺถึ วา ปฺุริโส วา อตฺถทฺุโ โหติ อนตฺติมานึ ... ปฺุชเชตฺพํ ปฺุชเชติ โส เตน
 กมฺเมน ... ยตฺถ ยตฺถ ปจฺฉา ชายติ อุจฺจากฺุลีโน โหตีติ ฯ ตสฺมา อุจฺจากฺุลีโน ปฺุริมภวโต
 ปรมฺปราคตฺชฅมาสยวเสน ปิยสีโล โหติ ปิยวโท มฺุทฺุโก สิลิฏฺฐโก ฯ โสปี มหาราชา
 ทყยานมินฺโท สพฺเพ ทყยวาลิโน อติกฺกมฺม ชตฺติยกฺุลวเสน อุจฺจากฺุลีโน โหติ ฯ ตสฺส
 จริยวตฺตํ มฺุทฺุกํ เจว สิลิฏฺฐกํ จ โหติ ตํ นิสฺสาย โส สพฺเพหิ พหุตรํ ปชาย อุชฺุจิตฺเตน
 สมฺมานนํ ภตฺติญจ ปฏฺิลภติ ฯ สมฺพหฺุลา ทყยวาลิโน ตฺุฏฺฐจิจิตฺตา หุตฺวา, โส ยานึ กานิจิ
 กรณียานึ กตฺตํ ปตฺถเถติ, ตานึ สพฺพานึ สฺฐสฺสุ นิฏฺฐาเปตฺุ อนฺุปฏฺิพชฺชนฺติ ฯ เอวํ หิ โส
 มหาราชา พลวฑฺฒนฅมฺมานํ จตฺตตฺถภฺภูเตน อภิษจฺจพฺเพลน สฺยุตฺโต โหติ ฯ

ปญฺญาพลํ นาม ปญฺญาย พลํ ฯ सा अक़्काव़् โहति ५ च़ुत़्तक़्काऩ्मपि़् मह़्न्ताऩ्मपि़्
 कि़्ज्जान् न्निप़्पत्ति़् प़्णव् न्निस्सय़् उ़्पप़्चช़्ति ५ प़्णव़् तेस्स प़्जमाऱ्मग्ग़् उ़्पपाเทति सप़्पानि़्
 ज़् न्निप़्पत्ति़् प़्वต़्तापेति ५ ऐत्त़् हिस्स म़्हारาช़्स्स स्सम़्माจि़्न्तना उ़्पप़्นना प़्หุल़्ลऱ्ग्ग़्-
 व़्ฑम़्न्नेป़्पโยคา उ़्त्ताह़्रण्णि โहन्ति ५ ते सप़्पेपि ऱ्ग्ग़्स्स ज़्เว ทყยप़्ชय ज़् อत्त़्ถม़्पि हित़्मपि़्
 สฺุชมฺปิ อุปฺปาเทนฺติ ๕ เตสฺสุ นราธิวาสนคเร บางนรานทิวฑฺฒโนปโยโค สพฺพปจฺฉิม
 โหติ ๕ สา นทึ ลวณฺทเกน เจว อโลณิกามฐโรทเกน จ นิจฺจํ อาปฺุรฺติ, ตสฺมา เนว
 อุปโภการหา น ปรีโภการหา น กสิกมฺมารหา โหติ ๕ โส มหาราชา ทყยานมินฺโท

๑ ในต้นฉบับแก้วว่า สพฺเพสํ จ กิจฺจจันํ นฺนิปฺพตฺตี ปวตฺตาเปติ ๕

ปณฺญาพเลน อิมํ ปวตฺตี สมฺปสฺสิตฺวา อุโปคาทึนํ อตฺถาย สาธุชลํ สํหริตุํ เจว กสิกกมฺม-
ภูมียา อนชฺโฆตฺถรณตฺถาย โลณชลํ นิวาเรตุํ จ อุทกภยสฺส อนฺุปปาทนตฺถาย ชลํ
นิสฺสาเรตุํ จ อิมํ บางนรานทิวฑฺฒโนปโยคํ กาเรสิ ๗ อยํ มหาอุปโยโค หุตฺวา ทสสํวจฺจ-
ปมาณสฺส กาลสฺส อจฺจเยน สมิทฺธี ปาปฺุณิสฺสตีติ เอวํ ปริจฺฉินฺโน โหติ ๗

ม. ๑๕๓ สมเด็จพระมปิตฺร (พระมหาอภิวัดร์ โจรนธมโม, รวบรวม, ๐๐๕/๕๕)

ภูมิลลตฺถลฺยเตโช นาม นวโม มหาราชา สสิริกิตฺติราชินี พุทฺธปรินิพฺพานโต
ปญฺจาย ปญฺจสตฺธาธิกาณํ ทฺวินฺนํ สหสฺसानมฺปรี ปญฺจตีสตีมสฺส สํวจฺจรสฺสจฺจเยน
ครุวารภูเต มากสิรมาสสฺส ตตีเย ทิเน มหาราชวรสฺส ปสฺสูติทิวเส สมฺปตฺเต อจฺจรภฺษกาณํ
สุรโยธานํ สจฺจปฏฺิณฺญาทานญฺเจว สามคฺคิณฺจ โอลเกตุํ ราชตฺสึตราชงคณสฺส ปริเวณฺ
คจฺจติ ๗

มหาราชา หิ พุทฺธปรินิพฺพานโต ปญฺจาย ปญฺจสตฺธาธิกาณํ ทฺวินฺนํ สหสฺसानมฺปรี ปญฺจ-
ตีสตีมสฺส สํวจฺจรสฺสจฺจเยน มากสิรมาสสฺส จตฺตเถ ทิเน ตฺสึตราชนิเวสนสฺส อนฺโตจิตฺต-
ลตฺราโหจาเน ตฺสึตฺตลยสาลํ คนฺุตฺวา ชนตํ เจว นายกรภฺจมนฺตี จ สนนฺิปาเตติ ๗ สทฺโย
นายกรภฺจมนฺตี^๑ ตสฺมี มหาสนนฺิปาเต มหาราชวเร อภิกตฺตี ปเวทิตฺวา ภฺยโยโส มตฺตาย
อุปฺปนฺนปีติปามฺชฺโช โหติ ๗

สาสนจกฺเก เหส สพฺพกรณฺยสาธโก^๒ พุทฺธมามโก เอกคฺคสาสนฺุปถมโก จ
หุตฺวา นานาอดตฺถมมํ สิกฺขิตฺวา นิจจํ ฐมฺมานุฐมฺมปฏฺิบัติ มนสิโกโรนฺโต พุทฺธสาสนเ
อจฺจลสทฺโธ โหติ โส อีทิสเ ปสฺสูติกาลสมฺมเต มงฺคลทิวเส สมฺปตฺเต จานนฺตเร
อาจารย์รตฺตาทิสมนฺเน ภิกฺขุ จเปสิ อิมสฺมิณฺจ กाले ปุพฺพมหาชตฺติยาศิราชานฺ
ทกฺขินฺนาทานสงฺฆาตํ อนนฺกปฺุณฺณํ ททาติ ๗

อาณาจกฺเก ยณฺหิ ราชกรณฺียํ เหฏฺฐา ยถาวุตฺตํ กตํ สพฺพเพสเมกเทสฺมตฺตํ โหติ, ตํ
จกฺกวตฺติวตฺตปรียาปฺนเนหิ สุชวฑฺฒนโภควฑฺฒนธฺมเมหิ สมฺปฺุณฺณตฺาย รณฺญา กตํ,
สพฺพนฺตํ ปารมีนญฺเจว ราชธฺมมจฺริยาย จ อนฺุพฺรุหนตฺถาย อภินิพฺพาทิตํ โหติ ๗

ม. ๑๕๔ อายุวฑฺฒนธฺม (พระมหานพพร อริยญาณ, ๑๒ ก.ย. ๒๕๕๕ เทียบ ม. ๑๕๓)

อายุวฑฺฒนธฺมโมติ ปเนตฺถ ๗ ภควา หิ จกฺกวตฺติสฺสฺสฺสฺสฺส อายุวฑฺฒนธฺมมํ
เทเสสิ ๗ กถํ ๗ “อดฺตทึปา ภิกฺขเว วิหฺรถ อตฺตสรณฺา อนนฺยสรณฺา ธฺมมทึปา ธฺมมสรณฺา

^๑ พระธรรมวโรดม แต่งคำว่า นายกรภฺจมนฺตี ว่า **รภฺจมนฺตินายโก** (ฉบับวัดบพิตรฯ หน้า ๒๑)

^๒ ในบาลี อรรถกถา และฎีกา ไม่ปรากฏศัพท์ว่า **กรณฺย** นี้เลย ควรเลี่ยง ไม่ควรใช้

อนณฺณสรณฺหา ๕ กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อตฺตที่โป วิหฺรติ อตฺตสรณฺโณ อนณฺณสรณฺโณ
 ฌมฺมที่โป ฌมฺมสรณฺโณ อนณฺณสรณฺโณ ๕ อิทฺ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปฺสฺสึ วิหฺรติ อาตานิ
 สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเก อภิชฺฌมาโทมนสฺสํ ๕ เวทนาสุ เวทนานุปฺสฺสึ ... จิตฺเต
 จิตฺตานุปฺสฺสึ ... ฌมฺเมสุ ฌมฺมานุปฺสฺสึ วิหฺรติ อาตานิ สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย^๑ โลกเก
 อภิชฺฌมาโทมนสฺสํ ๕ เอรํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อตฺตที่โป วิหฺรติ อตฺตสรณฺโณ อนณฺณสรณฺโณ
 ฌมฺมที่โป ฌมฺมสรณฺโณ อนณฺณสรณฺโณ ๕

โคจเร ภิกฺขเว จรธ สเก เปตฺติเก วิสเย ๕ โคจเร ภิกฺขเว จรณฺตา สเก เปตฺติเก
 วิสเย आयุนาปี วฑฺฒิสฺสธ วณฺเณนปี วฑฺฒิสฺสธ สุเขนปี วฑฺฒิสฺสธ โภเคนปี วฑฺฒิสฺสธ
 พเลนปี วฑฺฒิสฺสธธาติ ๕

กิญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน आयุสฺมี ๕ อิทฺ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฉนฺทสมฺมาธิปฺธานสงฺขาร-
 สมฺนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ วิริยสมฺมาธิปฺธาน...จิตฺตสมฺมาธิปฺธาน...วีมฺสาสมฺมาธิปฺธาน-
 สงฺขารสมฺนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ ๕ โส อิมํสํ จตฺนุํ อิทฺธิปาทานํ ภาวิตตฺตา
 พหุสฺสีกตตฺตา อากงฺขมาโน กปฺเป วา ติฏฺฐเจยฺย กปฺปาวเสสํ วา ๕ อิทํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุโน
 आयุสฺมี ๕^๒

ตตฺตรายํ อธิปฺปาโย ๕ ตตฺถ ฉนฺทสมฺมาธิปฺธานสงฺขารสมฺนฺนาคตฺตนิทฺธาทีสุ
 ฉนฺทเหตุโก ฉนฺทาทิโก วา สมฺมาธิ **ฉนฺทสมฺมาธิ** ๕ กตฺตฺกมฺยตาฉนฺทมฺธิปฺตี กิริตฺวา
 ปฏฺฐิตฺตสมฺมาธิสฺเสตํ อธิวจฺนํ ๕ ปฺธานภูตา สงฺขารา **ปฺธานสงฺขารา** ๕ จตฺกิจฺจสาธกสฺส
 สมฺมปฺปฺธานวิริยสฺเสตํ อธิวจฺนํ ๕ สมฺนฺนาคตฺตนิทฺธิ ฉนฺทสมฺมาธินา จ ปฺธานสงฺขาราเรหิ จ
 อฺเปตํ ๕^๓

ตตฺถ จ จตฺกิจฺจสาธกสฺส สมฺมปฺปฺธานวิริยสฺสาติ เอตฺถ จตฺตาริ สมฺมปฺปฺธานานิ
 ทฏฺฐพฺพานิ ๕ ตานิ หิ วุตฺตานิ ภควตา “จตฺตารีมานิ ภิกฺขเว สมฺมปฺปฺธานานิ กตฺมานิ^๔
 จตฺตาริ อิทฺ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อนฺุปฺนฺนํ ปาปกานํ อฺกุสลานํ ฌมฺมานํ อนฺุปฺปาทาย ฉนฺทํ
 ชเนติ วายมฺติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทฺหติ, อฺุปฺนฺนํ ปาปกานํ อฺกุสลานํ
 ฌมฺมานํ ปหานาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมฺติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทฺหติ,

^๑ ตตฺถ **วิเนยฺยาติ** ตทฺงฺควินเยน วา วิทฺขมฺภนฺวินเยน วา วินยิตฺวา ๕

^๒ อตฺตที่โป ภิกฺขเว วิหฺรติ-อิทํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุโน आयุสฺมี. สำนวนบาลี ที.ปา. ๑๑/๔๙-๕๐/๙๔-๙๕.

^๓ ย่อหน้านี้ สำนวนอรรถกถา ที.อ. ๒/๔๑๒-๓

^๔ สำนวนว่า **กตม** (เท่าไร) นิยมกับพระพุทธพจน์ ไม่ใช่ในที่ทั่วไป

อนุปฺปนฺนํ กุสลํ ฌมฺมานํ อุปฺปาทาย ฌนฺท์ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ
 ปคฺคณฺหาติ ปทฺหติ, อุปฺปนฺนํ กุสลํ ฌมฺมานํ จิตฺตยา อสมฺโมสาย ภิกฺขุโยภาวาย
 เวปฺลุลาย ภาวนาย ปาริปุริยา ฌนฺท์ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ
 ปทฺหตีติ ๙^๑ (ตฺเตกฺขณฺ๒ อภิสงฺขิปิตฺวา อิํ วณฺํ วุจฺจติ ฌนฺทสมฺมาติ เจว ปชานสงฺขารธา จ
 ฌนฺทสมฺมาติปชานสงฺขารธา, เตหิ สมฺนฺนาคตํ อิทิธิปาทํ ภาเวตีติ)

ตถา ภิกฺขุ วิริยสมฺมาติปชาน...จิตฺตสมฺมาติปชาน...วิมฺสาสมฺมาติปชานสงฺขารธา
 สมฺนฺนาคตํ อิทิธิปาทํ ภาเวติ ๙ (ขาด ม. ๑๕๙ อธิบายตามนวกวาท)

ม. ๑๖๐ วรรณวิทฒนธรรม (พระมหาสองสุน ฌมฺมรโต, ๒ ก.ย. ๒๕๕๖)

วณฺณวฑฺฒนธมฺโม อายวฑฺฒนธมฺมสนฺนฺตเร จกฺกวตฺติสฺส
 ภิกฺขเว ภิกฺขุณฺํ วณฺเณ อิธ ภิกฺขุ ปาฏิมอกฺขสํวรสํวฺโต วิหฺรติ อจฺจโรจฺจโรจฺจโรจฺจโรจ
 อณฺมตฺเตสฺส วชฺเชสฺส ภยทสฺสาวิ สมาทาย สิภฺขติ สิภฺขาปเทสฺส, อยญฺจ ไช เอตถ อธิปฺปาโย
 ติ ๙ ภิกฺขุปทฺฏจฺานภาวเณ เจตถ สีสํ วณฺณวฑฺฒนเหตุฏฺณฺติ เทสิตํ ๙ อตฺถโต ปน สีสํ
 สพฺเพ กลฺยาณชเน สนฺธาย เทสิตํ ๙ ถํ ๙ เต อตฺตโน อตฺตโน อชฺฌาสยฺยานุรูปเณ สีเสสฺส
 ปฏฺิพฺชชฺมานา สุนฺทรจฺวิวณฺณสงฺฆาตํ วณฺณวฑฺฒนํ คจฺจฺนฺติ ๙

เอตถ พุทฺเธน สพฺเพสํ ชนฺนํ อายวณฺณปฺริหฺานิเหตุ เทสิโต, สตฺตา อิํ อกุสฺสํ
 กมฺมปถํ สมาทาย วตฺติสฺสนฺติ, เตสํ อกุสฺสํ กมฺมปถํ สมาทานเหตุ เตสํ อายฺปิ
 ปฺริหฺายติ วณฺเณปี ปฺริหฺายตีติ ๙ อายวณฺณวฑฺฒนเหตุ ปน เทสิโต สตฺตา อิํ กุสฺสํ
 กมฺมปถํ สมาทาย วตฺติสฺสนฺติ เตสํ กุสฺสํ กมฺมปถํ สมาทานเหตุ อายฺนาปี
 วฑฺฒิสฺสนฺติ วณฺเณปี วฑฺฒิสฺสนฺตีติ ๙ ปฺรสมํ อายวณฺณปฺริหฺานิเหตุ สพฺเพสฺส จฺานเส
 ปสาสกานํ ปสาสนํ สนฺธาย วุตฺโต ๙

ยทา อธฺนํ ฐนํ นานุปฺปยิตฺติ ยํ วา ปสาสนํ अधฺนํ ฐนํ อุปฺปาเทตฺถ สกฺโกติ ตํ
 ปสาสกเณ รฏฺเฐ น ปวตฺติตฺตํ โหติ ตทา ทาพิทฺธิยํ เวปฺลุลํ คจฺจฺนฺติ ทาพิทฺธิเย เวปฺลุลํ คเต
 อทินฺนาทานํ เวปฺลุลํ คจฺจฺนฺติ อทินฺนาทาเน เวปฺลุลํ คเต สตฺถ เวปฺลุลํ คจฺจฺนฺติ สตฺถ เวปฺลุลํ
 คเต ปาณาติปาโต เวปฺลุลํ คจฺจฺนฺติ ๙

^๑ ที.ม. ๑๐/๒๙๙/๓๔๔, เทียบ ม. ๗๐, ๒๗๓ ถ้านักเรียนแต่งเอง ควรรักษาให้ศัพท์เหล่านี้ไว้
 ได้แก่ สวรรปชาน, ปหานปชาน, ภาวนาปชาน, อนุภุชชปชาน

^๒ เอกขณฺ อเอก+ขณฺ เหมือน ธา ปัจจัย ในคำว่า เอกธา (โดยส่วนเดียว) จึงใช้เป็นอพยยศัพท์
 วิเคราะห์ได้หลายแบบ เช่น เอกเณ ปกาเรน เอกขณฺ เอกธา (จุฬชาติปัจจัยโชติกา, หน้า ๒๓๒)

๘ จกุกวตติสูตตกถา

ม. ๑๖๐ เมื่อท่านผู้ปกครอง (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๔ ต.ค. ๒๕๕๗)

ปสาสนการเกหิ ปน อชนาน์ ธเน อนนุปปาதியมาเน วา ชนนาน์ ธนตติภาวตถาย
ปสาสนเน อกรियมาเน วา ทาลิทุฑิย^๑ เวปุลลคมมาสิ, ทาลิทุฑิเย เวปุลล์ คเต อทินุหนาทาน์
เวปุลลคมมาสิ, อทินุหนาทาน เวปุลล์ คเต สตุถัง เวปุลลคมมาสิ, สตุเถ เวปุลล์ คเต
ปาณาติปาโต เวปุลลคมมาสิ, ปาณาติปาเต เวปุลล์ คเต มุสาวาทิ เวปุลลคมมาสิ,
มุสาวาเท เวปุลล์ คเต ปีสุณา วาจา เวปุลลคมมาสิ, กาเมสุมิจจาจาโร เวปุลลคมมาสิ ฯ
อิมินา นียาเมเน ผรุสา จ วาจา สมพปปลาโป จ เวปุลลคมมีสุ, ... อภิขณาพยาปาทา
เวปุลลคมมีสุ, มิจจาทิฏฐิ เวปุลลคมมาสิ ฯ ตโต ตโย ฐมา เวปุลลคมมีสุ อฐมมราโค
วิสมโลภ มิจจาฐมโม ฯ ตทนนตธา อิเม ฐมา เวปุลลคมมีสุ อมตเตยยตา อเปตเตยยตา
อสามณตธา อพฐมณตธา น กุเลชฏฐาปจายิตา ฯ อิเมสุ อกุสลกมมปเถสุ เจว
อฐมเมสุ จ เวปุลล์ คเตสุ เตสั มนุสฺสสงฺฆาตาน์ สตุตทาน์ อายุปี ปริหาโย วณฺเณปี ปริหาโย ฯ
ปริโยसानเน อกุสลกมมปเถสุ เจว อฐมเมสุ จ ติพฺเพสุ เต สตุตธา อณณมณณัง มิคสณณัง
ปฏฺฐิลภิสฺสนฺติ, สตุตทาหิ ตินฺนเหหิ สตุเถหิ อณณมณณัง อฺจฉินฺทิสฺสนฺติ ฯ อิทํ สตุตฺต-
กปฺโปติ วุจฺจติ ฯ โย ปลายิตฺวา วนคหณั ปริสิตฺวา วนมูลผลาหาเรน ยาเปติ, โส ชีวิทํ
ลภติ ฯ^๒

เตสั ลทฺฐชีวิทาน์ สตุตทาน์ เอว ภวิสฺสติ “มยฺ โข อกุสฺลान์ ฐมฺมาน์ สมหาทานเหตุ
เอวรूपํ आयตํ ญาติกุขยํ ปตฺตธา, ยนฺนุน มยฺ กุสฺลํ กเรยฺยาม, กิ กุสฺลํ กเรยฺยาม, ยนฺนุน
ปาณาติปาตา วิรเมยฺยามาติ ฯ เต กุสฺลान์ ฐมฺมาน์ สมหาทานเหตุ आयุนาปี วฑฺฒนฺติ
วณฺเณปี วฑฺฒนฺติ ฯ เต วิปฺลาภิสฺสนฺทํ ลภนฺตา ภิชฺโยโส มตฺตตาย กุสฺลํ กาดุ อฺปกกมฺนฺติ,
กถํ, อทินุหนาทานา วิรมนฺติ กาเมสุมิจจาจาโร วิรมนฺติ มุสาวาทา วิรมนฺติ ปีสุณาย วาจา
วิรมนฺติ ผรุสาย วาจา วิรมนฺติ สมพปปลาปา วิรมนฺติ, อภิขณั ปชฺชนฺติ พยาปาหิ
ปชฺชนฺติ มิจจาทิฏฐิ ปชฺชนฺติ, ตโย ฐมา ปชฺชนฺติ อฐมมราคํ วิสมโลภํ มิจจาฐมมํ,

^๑ ทาลิทุฑิยนฺติ ทลิตุฑาโว ฯ (ที.อ. ๓/๕๘), ทลิตุฑ+ณฺย วิ. ทลิตุฑฺสส ภาโว ทาลิทุฑิย, ลป ญ,
พฤทธิ อ เป็น อา, ลป อ, อี อาคม

^๒ ที.ป. ๑๑/๓๕/๓๗-๓๘.

มตเตยยา ภาวนติ เปตเตยยา สามณฺญา พุรหฺมณฺญา^๑ กุเลเชฏฺฐาปจายีโน, เตสํ กุสลานํ
 ฅมฺมานํ สมหาทานเหตุ เต สตุตา อายุณาปี วฑฺฒิสฺสนฺติ วณฺณณปี วฑฺฒิสฺสนฺติ^๒

สรุปรุโธ เหตุถ “ทสากุสลกมฺมปถาทโย อกุสลา ฅมฺมา อายุวณฺณณปริหานิการณ-
 ภูตา โหนฺติ, สพุเพ ปน กุสลา ฅมฺมา อายุวณฺณณวฑฺฒนการณภูตา โหนฺตีติ เหวํ
 เวทิตพุโพ ๕ ยํ สีสํ วณฺณณวฑฺฒนฺนฺติ วุตฺตํ, ตํ ทสากุสลกมฺมปถานํเยว อนฺโตตฺถํ โหติ ๕

ม. ๑๖๒ พระราชจริยา (๑ พระราชบัญญัติสุธี, แบบฝึกหัด ๓๐/๒๕๕๗)

รฎฺฐาภิปาลโนปายิตี ปเนตถ ๕ รฎฺฐจํ อภิปาเลติ เตนาติ รฎฺฐาภิปาลโน,
 รฎฺฐาภิปาลโน จ โส อูปาโย จาติ รฎฺฐาภิปาลโนปายี ๕ เหวํ อาโท จกฺกวตฺติสฺสุเต
 จกฺกวตฺตสาคกั^๓ วิสขุเชสฺสามิ ๕ จกฺกวตฺติราชา ปวรรตณจกฺกฐารี มหาเตโช มหาปุณฺญโย
 มหาปญฺญโย จ หุตฺวา รฎฺฐานิ อตฺตโน วเส ปวตฺตาเปตฺวา จตฺสุมุทฺทปริยนฺเต
 สกฺลมหิมณฺฑลเ ราชาโน เจว รฎฺฐารฎฺฐานิ อปสาลิ อชินิ ๕ โลกคฺติยา หิ เหวรุโป
 มหาเตโช มหาราชา อตฺตโน ราชาณาจกฺกํ สฎฺฐุ ปติฎฺฐาเปตฺวา “**จกฺกรตฺนํ หตฺถิรตฺนํ
 อสฺสรตฺนํ มณฺิรตฺนํ อิตฺถิรตฺนํ คหฺปติรตฺนํ ปริณายกรตฺนํ จาติ** เหวํ สตฺตฺติ
 อุตฺตมรตฺเนหิ สมนฺนาคโต อโหสิ ๕ อปิจ มหาราชา ฅมฺมนิสฺสิโต อโหสิ ฅมฺมสกฺกโต
 ฅมฺมครุฑโต ฅมฺมมานิโต ฅมฺมปุชฺิโต ฅมฺมสปฺปติสฺโส ฅมฺมชชคฺโค ฅมฺมตฺตโม

^๑ ในอรรถกถาท่านอธิบายไว้ว่า มตเตยยาติ มาตุหิตา มาตริ สมมาปฏิปนฺนาติ อตฺโต ๕ ...
 ปิตุหิตา เปตเตยยา ๕ ... สมณานํ หิตา สามณฺญา ๕ พุราหฺมณานํ หิตา พุรหฺมณฺญา ๕ (ส.อ. ๓/๔๙๔-๕)
 ฟังสังเกตว่า พุรหฺมณฺญา ในที่นี้หมายถึง ผู้เฝ้ากกุลพราหมณ์ (ไม่ใช่พรหม), พราหมณ์ ในที่นี้มี
 ความหมายพิเศษ คือหมายถึงท่านผู้ลอยบาปแล้ว เช่น **พุรหฺมณฺญตาติ** วาหิตปาเปสฺสุ พุทฺธจเจกพุทฺธ-
 พุทฺธสาวเกสฺสุ สมมาปฏิปตฺติเยว ๕ (ขุ.ธ.อ. ๒/๕๑๙), พุรหฺมณฺญาติ พาหิตปาปฺปุชกาติ อตฺโต ๕ (ขุ.เปต.อ.
 ๑/๑๔๗)

มตเตยยา (มาตุ+ณฺย) วิ. มาตุ หิตา มตเตยยา (ชนผู้เฝ้ากกุลมารดา) ช้อน ต, รัสสะ อา
 เป็น อ ๕ **เปตเตยยา** (ปิตุ+ณฺย) วิ. ปิตุ หิตา เปตเตยยา (ชนผู้เฝ้ากกุลบิดา) พฤทธิ อี เป็น เอ, ช้อน ต ๕
สามณฺญา (สมณ+ณฺย) วิ. สมณานํ หิตา สามณฺญา (ชนผู้เฝ้ากกุลสมณะ) พฤทธิ อ เป็น อา, ลบ ณ, ลบ อ
 หน้า ย, แผลง ณฺย เป็น ณ ช้อน ณ ๕ **พุรหฺมณฺญา** (พุราหฺมณ+ณฺย) วิ. พุราหฺมณานํ หิตา พุรหฺมณฺญา
 (ชนผู้เฝ้ากกุลพราหมณ์) รัสสะ อา เป็น อ, ลบ ณ, ลบ อ หน้า ย, แผลง ณฺย เป็น ณ ช้อน ณ, ใต้รูปเป็น
พุรหฺมณฺญา (ไม่รัสสะ อา เป็น อ) บ้าง (ดู ปทฺฐปสฺสิทฺธิ, สุตฺร ๓๓๖๗-๘)

^๒ ที.ปา. ๑๑/๓๕/๘๑.

^๓ จกฺกวตฺติวุตฺตํ

ธมมาธิปเตยโย ๙ อยญจ จกกรตนาทีหิ สตุตติ รตเนหิ สมนุนาคโต จกุกวตุติราชาติ
วจุจติ ๙

เอว ปเนตถ มหาราเชน ปูริตธมโม เวทิตพุโพ ๙ เมตตาทิธมมฏโจ มหาราชา
สเมน ธมฺเมน อนฺโตราชเคหชเน ปาเลนฺโต โคเปนฺโต เตสุ ธมฺมํ จรติ นาม ๙ อตฺตโน
พลกายสุส ทาทพฺพวตฺถุณี เทนฺโต อนฺอุปฺปาเทนฺโต ตสฺมี ธมฺมํ จรติ นาม ๙ ราชาภิเสกปฺปตฺเต
นानรฎฺฐิสฺสรชตฺติเย อภิปาเลนฺโต โคเปนฺโต เตสุ ธมฺมํ จรติ นาม ๙ หิริญญสุวณฺณนาทีหิ
วตฺถุหิ อมจฺจพฺราหฺมณคหปตโย อนฺคฺคหฺนฺโต เตสุ ธมฺมํ จรติ นาม ๙ เมตตจิจฺโต
มิกปฺกฺขิโน อนฺคฺคณฺหฺนฺโต เตสุ ธมฺมํ จรติ นาม ๙ ปาปธมฺมสงฺขาตํ อธมฺมํ อตฺตโน รฎฺฐเ
อปฺปวตฺตํ กตฺวา วิหฺธํเสสิ ๙ มหาราชา ทานสํวิภาครโต เย ชนา รฎฺฐเ ทคฺคตา โหนฺติ
ทุกฺเขชิตา เตสํ ธนาทีนํ ทเทยฺย เย รฎฺฐจฺนิวาสิโน พฺราหฺมณา อมทา นิมฺมทา อปฺปมตฺตา
หุตฺวา อนฺอุปฺพเพน อตฺตนาณํ ชนฺติโสฺรจฺเจ ปติฎฺฐาเปตฺวา อตฺตทนฺตา อตฺตูปสนฺตา กิเลเสหิ
อตฺตนาณํ ปโมเจนฺติ เต อนฺรูปกালে อุปสงฺกมิ ๙

ม. ๑๖๒ พระราชจริยา (๒ พระมหาอภิวัตร รวบรวม, ๐๐๕/๘๘ สำนักพระสูตร)

รฎฺฐาภิपालโนปาโยติ ปเนตถ ๙ รฎฺฐจํ อภิปาเลติ เอเตนาติ รฎฺฐาภิपालโน,
รฎฺฐาภิपालโน จ โส อุปาโย จาติ รฎฺฐาภิपालโนปาโย ๙ อิมฺสมิ ปนาหํ ปุพฺพภาเค ตํ
จกุกวตุติสตุเตน วิสฺสชฺเชสฺสามิ ๙ ตตฺตรายํ สงฺเขปฺโตโย ๙

ราชา ทลฺหเนมิ^๑ นาม อโหสิ จกุกวตุติ ธมฺมิโก ธมฺมราชา จาตุรฺนฺโต
วิชิตาวิ ชนปทฎฺฐาวริยปฺปตฺโต^๒ สตุตฺตรตฺนสมฺนุนาคโต ๙ ตสฺสิมานิ สตุต รตนาณิ อหฺลฺ
เสยฺยถิหํ จกุกกรตณํ หตฺถิรตณํ อสฺสรตณํ มณฺธิรตณํ อิตฺถิรตณํ คหปติรตณํ ปริณายก-
รตฺนเมว สตุตฺตมํ ๙ ปโรสฺหสฺสํ โข ปนฺสส ปฺตฺตา อหฺลฺ สุรา วีรจฺครุปา ปฺรเสนปฺปมทฺทนา ๙
โส อิมํ ปจฺวี สาคฺรปฺริยนฺตํ อทณฺเทน อสตุเถน ธมฺเมน สเมน อภิวิชีย อชฺฌาวสิ ๙^๓

โส ธมฺมํเยว นิสุสาย ธมฺมํ สกฺกโรนฺโต ธมฺมํ ครุกโรนฺโต ธมฺมํ มาเนนฺโต ธมฺมํ
ปฺุเชนฺโต ธมฺมํ อปฺจายมาโน ธมฺมทฺชฺโซ ธมฺมเกตุ ธมฺมาธิปเตยโย ธมฺมิโก รกฺขาวรณ-
คฺตุตฺตี สํวิทฺติ อนฺโตชนฺสฺมี พลกายสฺมี ชตฺติเยสุ อนฺยนฺเตสุ พฺราหฺมณคหปติเกสุ
เนคมชานปเทสุ สมณพฺราหฺมณฺเสสุ มิกปฺกฺขิสฺสุ น ตสฺส วิชิตे อธมฺมกาโร ปวตฺตติ เย จ เต

^๑ ในพระสูตรว่า **ทลฺหเนมิ** ส่วนในอรรถถาว่า **ทพฺพเนมิ**

^๒ พระไตรปิฎกภาษาไทยแปลศัพท์นี้ว่า เป็นใหญ่ในแผ่นดิน, แต่ในอรรถถาบางแห่งแสดงต่าง
ออกไปว่า ชนปทฎฺฐาวริยปฺปตฺโตติ ชนปเท ชฺวภาวํ ถาวรภาวํ ปตฺโต ๙ (ที.อ. ๑/๓๖๙)

^๓ ที.ปา. ๑๑/๓๕/๖๕, ตตฺถ อภิวิชียาติ อภิวิชินฺติวา ๙ อ. อ. ๓/๒๘๖

วิชิตะ อธนา เตสญจ ฐนั อนุปปทาสิ เย จ เต วิชิตะ สมณพราหมณา มทปุปมาทา
 ปฏิวิรตา ขนฺติโสรัจเจ นิวิฐจา เอกมตฺตานํ ทเมนฺติ เอกมตฺตานํ สเมนฺติ เอกมตฺตานํ
 ปรีนิพฺพาเปนฺติ เต กาเลน กาลํ อุปสงฺกมิตฺวา ปรีปุจฺจติ ปรีปญฺหติ ก็ ภาเนเต กุสลํ ก็
 ภาเนเต อกุสลํ ก็ สาวชฺชํ ก็ อนวชฺชํ ก็ เสวิตพฺพํ ก็ น เสวิตพฺพํ ก็ เม กรียมานํ ที่ฆรตฺตํ
 อหิตาย ทุกุชาย อสุส ก็ วา ปน เม กรียมานํ ที่ฆรตฺตํ หิตาย สุขาย อสุสาติ เตสํ สุตฺวา
 ยํ อกุสลํ ตํ อภินิวชฺเชติ ยํ กุสลํ ตํ สมากาย วตฺเตติ อิํ ไซ ตํ อริยํ จกฺกวตฺติวตฺตุนฺติ^๑

ม. ๑๖๒ จักกวัตตีสุตฺร (พระมหานพพร อริยญาณ, แต่งตามแนวอรรถกถา)

จกฺกวตฺติวตฺตํ หิ ทฺวาทสฺวิธํ โหติ ๕ จกฺกวตฺตีสุตฺตุนฺเยน (๑) อนุโตชนสฺมึ เอกํ (๒)
 พลกายเย เอกํ (๓) ขตฺติเยสุ เอกํ (๔) อนุยฺนเตสุ เอกํ (๕) พฺราหมณคหฺปติเกสุ เอกํ (๖)
 เนคมชานปฺเทสุ เอกํ (๗) สมณพฺราหมเณสุ เอกํ (๘) มิคปฺกฺชีสุ เอกํ (๙) อชฺมมการ-
 ปฏิกฺเขโป เอกํ (๑๐) อชฺชานํ ฐนาหฺปฺพานํ เอกํ (๑๑) สมณพฺราหมเณ อุปสงฺกมิตฺวา
 ปญฺหปุจฺจนํ เอกํ (๑๒) อกุสลํ ฐมฺมํ ปหาย กุสลํ ฐมฺมํ สมากาย วตฺตุนํ เอกนฺติ เอวเมตํ
 ทฺวาทสฺวิธํ โหติ ๕

พฺราหมณคหฺปติเกสุ เอกนฺติ ปเนตฺถ พฺราหมเณสุ เอกํ คหฺปติเกสุ เอกนฺติ เอวํ
 ทฺวิธํ กตฺวา วตฺตํ ๕ มิคปฺกฺชีสุ เอกนฺติ ปเนตํ มิเคสุ เอกํ ปกฺชีสุ เอกนฺติ เอวํ ทฺวิธํ กตฺวา
 วตฺตํ ๕ อิจฺเจวํ จกฺกวตฺติวตฺตํ จตฺตทฺสฺวิธํ โหติ ๕^๒

ม. ๑๖๓ สมเด็จพระบรมพิตร (พระมหาอภิวัดร์ โรจนธมฺโม, รวบรวม, ๐๐๕/๕๕)

ขตฺติโย จ มหาราชา ทสฺวิเชสุ ราชธมฺเมสุ สฺปติภูจฺจิตฺโต ยถิจฺจกํ^๓ ปารมีธมฺมกถํ
 ปฏิปชฺชติ ฐมฺมราชา สพฺพํ กรณียํ กุรฺมาโน ฐมฺมเยว นิสฺสาย ฐมฺมํ สกฺกโรนฺโต ฐมฺมํ
 ครุกโรนฺโต ฐมฺมํ มาเนนฺโต ฐมฺมํ ปุเชนฺโต ฐมฺมํ อปจายมาโน ฐมฺมทฺชโซ ฐมฺมเกตุ
 ฐมฺมาธิปเตยโย ฐมฺมิกํ รุกฺขาวรณคฺคฺตํ สํวิทฺติ ๕^๔ ราชา จกฺกวตฺติ จ จกฺกวตฺติวตฺตํ จ
 อายุวฑฺฒนธมฺโม จ วณฺณวฑฺฒนธมฺโม จ วิย วตฺตโต ๕^๕ เอวํ ขตฺติโย จ มหาราชา
 จกฺกวตฺตีสุตฺตวตฺตุนฺเยน สพฺเพหิ ฐมฺเมหิ สมากโต โหติ ๕

^๑ ที่.ป.า. ๑๑/๓๕/๖๓.

^๒ แต่งตามแนวอรรถกถา (ที่.อ. ๓/๕๖)

^๓ ตามความปรารถนา เช่น รัตนํ นิคฺคณฺหิตฺวา ยถิจฺจกํ จเปสิ ๕ (ธ.อ. ๖/๑๖๔)

^๔ นัย จักกวัตตีสุตฺร (ที่.ป.า. ๑๑/๓๕/๖๕)

^๕ ประโยคนี้ท่านแต่งให้แปลและมุ่งความหมายอะไร บัณฑิตพึงแปลและพิจารณาตุเกิด

ม. ๑๖๓ ในพระราชปฏิบัติ (พระมหานพพร อริยญาณ, ๑๘ ต.ค. ๒๕๕๘ ดู ม. ๑๗๙)

มหาราชา หิ ทยยานมิโนโท จกกวตติวตตํ आयुณณวฑฒนธมมํ จ อตตหิต-
 พรหิตสมปตตี กตวา อุคคณหิตวา ตํ สพพรวุจจาภิपालโนปายภาคภูตยา ราชจริยา
 อุปนโยเซตวา อนุปชชติ ๕ ตสฺมา โส ราชจริยาสมปุรณสมตโถติ สพพตถ ปจจกขโต
 ปญญาติ ๕ กถํ ๕ โส ราชา, ยา จ นีติปญญตติชตติยปเวณินอรูปา ราชจริยา, ยา จ
 รกฎปมุขฎจําเน กตา ราชจริยา, ยา จ สพพรวุจจาสิ่นํ ทุกขาปนยนสุขุปนยนตถาย
 พุสุ จินตตามยุโปเยเศสุ ปยุณชิตา^๑ ราชจริยา, ตา สพพาว ปารีปุรี ปาเปติ ๕ ราชา หิ ตาหิส
 จริยํ จริตวา จกกวตติวตเตสุ อธนานัน^๒ ธนานุปทานนติ เอกํ ปริปุเรติ นาม ยํ นิสสาย
 รกฎวาสิโน สุขปตตตา จกกวตติสตุตตนเยน आयुณณการณภูเตสุ กุสลกम्मปเถสุ
 อตตานํ ปติฎจําเปนติ ๕

ม. ๑๖๖ สมเด็จพระนางเจ้า (พระมหากษัตริย์ ราชชนนี, ๐๐๕/๘๙)

อิมสมิณฺหิ โลกสนฺนิวาเส ปุคฺคลา สิริกิตติปรมราชินีนาถา ปุตตธีตโร
 สิรินครินฺทนาปรมราชชนนี เชฎฐภคินี ปรมวํสานุวัสิกถาตกา รกฎปาลี จาติ วํสานุวัส-
 ปริยาปนุณา เจว รกฎจาภิपालปรียาปนุณา จ โหติ ๕ สพเพเต สพพทยयरกฎจนิวาสิ่นํ หิตาย
 สุขาย มหาราชวรสฺส สพพกิจจําเน เจว เตน จ จินตติกิจจําเน สาเชนติ ๕ เหว อีทิส
 สพพกิจจํ รมญา ปฏิปชชิตํ รกฎจาภิपालโนปายติ สงฺขยํ คจฺจติ ๕ อตตสมปตติสงฺขาตา
 ราชจริยา आयุณณวฑฒนธมมํ เจว วณฺณวฑฒนธมมํ จาติ ทูริธา โหติ รกฎจาภิपालโนปาย-
 สงฺขาตา ปน พรหิตปฏิปตติ วิเสสสิริมงฺคลาวตฺถภูตวา โหติ เหว อนุปฺพุเพน เอกเทสํ
 วิสชฺชามิ ๕

ภูมิจโล หิ มหาราชา อตตสมปตติวิเสสมงฺคลสงฺขาเต ทสธมฺเม ปุเรตวา จิรั
 รชฺเช ปติฎจําหิตวา ทยयरฎเจ มหาชนสฺส หิตาย สุขาย จ ธมฺเมเน รฎจํ ปาเลติ ๕ อยํ
 รกฎจาภิपालโนปาย พรหิตปฏิปตติปฏิพทุโธ มงฺคลวิเสสโสติ วุจฺจติ ๕ อิมสมิณฺหิ วโรกาเส
 สพเพ ทยยา เจว ภิกฺขุ จ พุราหุณฺณา จ รมโย มหาการุณฺณํ อนุสฺสรนฺตา ปสฺสูติทิวเส
 สมปตเต นานาวินิชา สกเล มหิมณฺฑเล มหามหํ กโรนฺติ ๕

^๑ ยฺช ชาติ เมื่อลง ต ปัจจัยแล้ว ลบที่สุดธาตุและช้อน ต ได้รูปเป็น **ยฺชต** (ปทรูปสัท, สูตร
 ๖๑๔) หรือ ลงนิกหิตอาคมแล้วทำตามวิธีแห่งหมวด รุช ชาติ ได้รูปเป็น **ยฺชชิต** (นिरฺตติที่ปนี, สูตร ๗๖๕)

^๒ สำนวนว่า ผู้ไม่มีทรัพย์ ไม่ควรแต่งเป็น อทุธนา เพราะศัพท์นี้ไม่มีใช้ในบาลี ควรใช้ อธนา,
 นิตฺธนา

☞ **ธมฺมวินยกถา**

ม. ๑๗๑ ธรรม (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๘ ต.ค. ๕๔, ๖ ต.ค. ๕๖)

ธมฺโมติ ปเนตถ ๗ สทฺทฐุเปน ปน ธาเรตีติ ธมฺโม ยถาตถ สลกฺขณฺธ ธาเรตีติ
 อตฺโถ, นิทสฺสนํ เจตถ “กุสลา ธมฺมา อกุสลา ธมฺมา อพฺยากตา ธมฺมาติ อภิธมฺเม วา
 “พุทฺโธ ธมฺมํ อภิสมฺพุชฺฌิ จตฺตาริ อริยสจฺจานิ อภิสมฺพุชฺฌิ ทฺกฺขํ อริยสจฺจํ ทฺกฺขสมฺทโย
 อริยสจฺจํ ทฺกฺขนิโรธ อริยสจฺจํ ทฺกฺขนิโรธคามินีปฺปฏิปทา อริยสจฺจนฺตฺวาทีสุ วา เทสิโต
 ธมฺโม ๗ อิมินา วุตฺตนฺเยน สจฺจํเยว ธมฺโมติ อยมตฺโถ ลพฺภติ, กถํ, ทฺกฺขสจฺจํ อริยสจฺจ-
 ธมฺโม โหติ ทฺกฺขสมฺทฺยสจฺจํ อริยสจฺจธมฺโม โหติ ทฺกฺขนิโรธสจฺจํ อริยสจฺจธมฺโม โหติ
 ทฺกฺขนิโรธคามินีปฺปฏิปทาสจฺจํ อริยสจฺจธมฺโม โหติ ๗ อิมินาปิ นิยาเมน กุสลสจฺจํ กุสล-
 ธมฺโม โหติ อกุสลสจฺจํ อกุสลธมฺโม โหติ อพฺยากตสจฺจํ อพฺยากตธมฺโม โหติ ๗”

ยมฺปน พุทฺธธมฺมสงฺฆวเสน รตนตฺตยํ, ตตฺถ ธมฺโมติ มคฺคผลนิพฺพานานิ เจว
 ปริยตฺติ จ อธิปฺเปตา ๗ ตเทกชฺฌ^๒ อภิสงฺขิปีตฺวา ปริยตฺติธมฺโม ปฺปฏิปตฺติธมฺโม ปฺปฏิเวธ-
 ธมฺโมติ ตโย ธมฺมา ลพฺภนฺติ ๗ ตตฺถ ปริยตฺติธมฺโม นาม ปริยาปฺุณฺตพฺพธมฺโม ยทิทํ
 พุทฺธสฺส เจว พุทฺธสวากานญจ โววาทานุสฺสานิ, สาทิ สวณฺวจนฺธารณฺวจสาปฺริจย-
 มนฺसानุเปกฺขาทิฏฺฐิปฺปฏิเวธวเสน ปริยาปฺุณฺตพฺพา ๗ ปฺปฏิปตฺติธมฺโม นาม ปฺปฏิชฺชิตพฺพ-
 ธมฺโม ปริยาปฺุณฺตธมฺมานํ กาเยน วาจาเยน มนฺสา วา อนฺุปฺปฏิปตฺติ, สรฺูปโต ปเนตถ
 สพฺพปาปสฺส อกรณฺธ กุสลสฺสุปฺสมฺปทา สจฺจิตฺตปฺริโยทปนํ จาติ ติวริชา ปฺปฏิปทา
 ลพฺภติ ๗ ปฺปฏิเวธธมฺโม นาม ปฺปฏิวิทฺธธมฺโม อาทีโต ปฏฺุจาย ปฺปฏิปตฺติธมฺมผลภฺุโต
 สจฺจปฺปฏิเวโร ๗ ตตฺถายํ อธิปฺปาโย ๗ ปฺปฏิปตฺติธมฺมํ ปน อนฺุปฺปฏิชฺชมาโน อตฺตาทนํ ปาปเกหิ
 อปเนตฺวา อนฺุปฺพุเพน สคฺคโลกํ आरोเปตฺวา โลกุตฺตรภาวสงฺฆาตํ โลกสฺสนฺตํ ปตฺตํ
 สกฺโกติ มคฺคผลนิพฺพานเมว ปาปฺุณฺตติ ๗ เอวํ หิ ปฺปฏิชฺชมาโน อนฺุปฺพุเพน ยถาวุตฺตผลํ
 ปาปฺุณฺตติ, ตโต อตฺตโน จิตฺเต ปาตฺุฏฺตตฺตา ปจฺจกฺขโต ยถาลทฺธผลํ ชานาติ ๗

^๑ สำนวนอภิธรรมัตถวิภาวีนี ว่า อตฺตาทนํ ธาเรเนเต จตฺตสุ อปาเยสุ วมฺภูทฺกฺกฺเขสุ จ อปตฺมานเ
 กตฺวา ธาเรตีติ ธมฺโม ๗ ธาเรณญจ ปเนตฺสสุ อปายาทินิพฺพตฺตกฺกิลเสวิทฺธฺสนํ ๗ **ธมฺโม** พิงคันตฺตฺ สุคฺคห.
 ฎีกา. ๑/๖๕, สารตฺถ.ฎีก. ๑/๒๕๐, ที.ฎีก.อภิณฺว. ๑/๘, ๔๐๐, **ปฺริยตฺติ** พิงคันตฺตฺ ที.ฎีก.อภิณฺว. ๑/๖๗, ๑๓๑,
ปฺปฏิเวโร พิงคันตฺตฺ ที.ฎีก.อภิณฺว. ๑/๑๒๙.

^๒ **เอกชฺฌ** เอก+ชฺฌ โดยส่วนเดียว, ทำให้เป็นหนึ่ง เหมือน ธา ปัจจัย ในคำว่า เอกธา (โดยส่วน
 เดียว) จึงใช้เป็นอักษยศัพท์ วิเคราะห์ได้หลายแบบ เช่น เอกเณ ปกาเรณ เอกชฺฌ เอกธา (จุฬชาติ-
 ปัจจัยไชติกา, หน้า ๒๓๒)

อปัจ โย ฌมโม เยภุยเยน เทสิโต ฌมมํ สุณาติ ฌมมํ ปฏิปชชติ ฌมมํ ปสสตีติ-
อาทีสุ วีย, โส สรูปโต อิมํ ปริยตติฌมมาทิกํ ฌมมตฺตยํ สนุชาย เทสิโต ๕ ยญจ ฌมมํ
ปฏิปชชตีติ วุตฺตํ, ตํ อกุสลากรณกุสลสมฺปาทนสงฺขาตํ กลฺยาณฌมมํ ปฏิปชชตีติ อิมเมว
อตุถํ สนุชาย วุตฺตํ ๕ เตน ภควตา สพฺพตฺถ สพฺเพสํ ฌมมปฏิปตฺติยา โอวทฺนเตน
อนุสาสนฺเตน กลฺยาณฌมมสงฺขาตกุสลตฺถ ฌมโม กถิตอ ปาปฌมมสงฺขาตอกุสลตฺถ
อฌมโม กถิตอ ๕

ม. ๑๗๒ คำว่า ธรรม (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒๗ ต.ค. ๒๕๕๙)

ฌมมสุสวานํ ฌมมปฏิปตฺติ ฌมมทสฺสนนฺทิตอาทีสุ วีย เยภุยเยโต ฌมโมติ วุตฺตวจนํ
สรูปโต อิมเ ตโย ฌมเม สนุชาย วุตฺตํ โหติ ๕ ตสฺมา หิ ฌมมปฏิปตฺติหิ วจนเปิ ฌมโม
ปาปากรณกุสลุปสมฺปาทสงฺขาตสฺส ปุณฺณภาคภูตสฺส กุสลฌมมสฺส ปฏิปตฺติ สนุชาย วุตฺโต
โหติ ๕ พุทฺโธ ภควา สพฺพตฺถ สพฺเพสํ ปุคฺคานํ ฌมมจรณตฺถาย ฌมมปฏิปชชนตฺถาย จ
ฌมมํ เทเสนโต คุณฌมมสงฺขาตํ กุสลฌมมํ สนุชาย ฌมโมติ วจนํ เจว ปาปฌมมสงฺขาตํ
ตพฺพิปรีตฌมมํ สนุชาย อฌมโมติ วจนํ จ เทเสสิ ๕

ม. ๑๗๒ ตั้งพระพุทธรูป (สามเณรอุทัย ชะกิจ^๑ เปรียญ, ๐๐๗/๒๙)

วุตฺตตฺถเหตุ ภควตา

น หิ ฌมโม อฌมโม จ

อุโภ สมวิปากิโน

อฌมโม นิริยํ เหนติ

ฌมโม ปาเปติ สุกตินฺทิต ๕^๒

โย จ ปุคฺคโล ยถาวุตฺตนเยน ฌมมานุฌมมจาริโน โหติ สตุถาปี ตเมว ปสฺสีตฺวา
ปฺน อิมํ คาถมาห

ฌมโม หเว รกฺขติ ฌมมจาริ

ฌมโม สุจิณฺโณ สุขมาวหาติ

เอसानิสฺโส ฌมเม สุจิณฺเณ

น ทฺคคฺตึ คจฺจติ ฌมมจาริตี ๕^๓

^๑ บัดนี้คือ พระมหาอุทัย ฐิริเมธี ป.ธ. ๙ วัดระฆังโฆสิตาราม กทม.

^๒ ชุ.ชา. ๒๗/๒๒๘๔/๔๗๓.

^๓ ชุ.เถร. ๒๖/๓๓๒/๓๑๔.

ม. ๑๗๓ พระผู้มีพระภาคเจ้า (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒๗ ต.ค. ๒๕๕๙)

ภควา หิ ราชานํ จกฺกวตฺตํ อารพฺภ เอตทวโจ “โยปิ โข ภิกฺขเว ราชา จกฺกวตฺตํ
 ฌมฺมิโก ฌมฺมราชา, โสปี น อรชกํ จกฺกํ ปวตฺเตตฺติ ๕ เหวํ วุตฺเต อณฺณตโร ภิกฺขุ ภควนฺตํ
 เอตทวโจ “โก ปน ภนฺเต รมฺโณ จกฺกวตฺติสฺส ฌมฺมิทสฺส ฌมฺมรมฺโณ ราชาทิ ๕ ฌมฺโ
 ภิกฺขุติ ภควา อวโจ, “อิธ ภิกฺขุ ราชา จกฺกวตฺตํ ฌมฺมิโก ฌมฺมราชา ฌมฺมเยว นิสฺสาย ฌมฺมํ
 สกฺกโรนฺโต ฌมฺมํ ฌรฺกโรนฺโต ฌมฺมํ อปฺจายมาโน ฌมฺมทฺช ฌมฺมเกตุ ฌมฺมาธิปเตยฺโย
 ฌมฺมิกํ รกฺขาวรณคฺคตฺตํ สํวิทฺติ อนฺโตชนสฺมํ ๕ ฌตฺติเยสฺส อนฺยนฺเตสฺส พลกายสฺมํ
 พฺรหฺมณคฺคปฺตฺติเกสฺส เนคฺมชานปฺเทสฺส สมณพฺรหฺมณฺเสสฺส มิคปฺกฺชีสฺส, ... ฌมฺมิกํ รกฺขาวรณ-
 คฺคตฺตํ สํวิทฺติวาทา ... มิคปฺกฺชีสฺส ฌมฺเมเนว จกฺกํ ปวตฺเตตฺติ, ตํ โหติ จกฺกํ อปฺปฏฺวตฺติยํ
 เกนจิ มนุสฺสสฺสวเตน ปจฺจตฺติเกน ปาณินาติ ๕

ม. ๑๗๓ ตถาคตอรหันต (พระมหานพพร อริยญาณ, ๑๒ ก.ย. ๒๕๕๘)

เอวเมว โข ภิกฺขุ ตถาคโต อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ฌมฺมิโก ฌมฺมราชา ฌมฺมณฺเวยว^๑
 นิสฺสาย ฌมฺมํ สกฺกโรนฺโต ฌมฺมํ ฌรฺกโรนฺโต ฌมฺมํ อปฺจายมาโน ฌมฺมทฺช ฌมฺมเกตุ
 ฌมฺมาธิปเตยฺโย ฌมฺมิกํ รกฺขาวรณคฺคตฺตํ สํวิทฺติ ภิกฺขุสฺส เอวรूपํ กายกมฺมํ เสวิตพฺพํ เอว
 รูปํ กายกมฺมํ น เสวิตพฺพํ เอวรूपํ วจีกมฺมํ เสวิตพฺพํ เอวรूपํ วจีกมฺมํ น เสวิตพฺพํ เอวรूपํ
 มโนกมฺมํ เสวิตพฺพํ เอวรूपํ มโนกมฺมํ น เสวิตพฺพํ เอวรूपํ อาซีโว เสวิตพฺโพ เอวรूपํ
 อาซีโว น เสวิตพฺโพ เอวรूपํ คามนิคฺโม เสวิตพฺโพ เอวรूपํ คามนิคฺโม น เสวิตพฺโพติ ๕
 ปฺน จปร^๒ ภิกฺขุ ตถาคโต อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ฌมฺมิโก ฌมฺมราชา ๕เปย ฌมฺมาธิปเตยฺโย
 ฌมฺมิกํ รกฺขาวรณคฺคตฺตํ สํวิทฺติ ภิกฺขุนี้สฺส ... อุปาเสกฺส ... อุปาสิกาสฺส เอวรूपํ กายกมฺมํ
 เสวิตพฺพํ เอวรूपํ กายกมฺมํ น เสวิตพฺพํ ๕เปย เอวรूपํ คามนิคฺโม เสวิตพฺโพ เอวรूपํ
 คามนิคฺโม น เสวิตพฺโพติ, ส โข โส ภิกฺขุ ตถาคโต อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ฌมฺมิโก
 ฌมฺมราชา ๕เปย ฌมฺมาธิปเตยฺโย ฌมฺมิกํ รกฺขาวรณคฺคตฺตํ สํวิทฺติวาทา ภิกฺขุสฺส ฌมฺมิกํ
 รกฺขาวรณคฺคตฺตํ สํวิทฺติวาทา ภิกฺขุนี้สฺส ... อุปาเสกฺส ... อุปาสิกาสฺส ฌมฺเมเนว อนฺตฺตรํ
 ฌมฺมจกฺกํ ปวตฺเตตฺติ, ตํ โหติ จกฺกํ อปฺปฏฺวตฺติยํ สมณฺเนว วา พฺรหฺมณฺเนว วา เทเวณ วา
 มาเรณ วา พฺรหฺมณา วา เกนจิ วา โลกสฺมินฺติ ๕^๓

^๑ ฌมฺมเยว, แปลงนิกหิตกับ ย เป็น ณ, ช้อน ณ (ดู ปทฺรูปสิทฺธิ, สฺตร ๕๑)

^๒ ปฺน จปร เป็นสำนวนบาลี ไม่ควรใช้ในที่ทั่วไป สงวนไว้สำหรับพระพุทฺทพจนฺ ในที่นี้เป็นพระ
 พุทฺทพจนฺ

^๓ อง.ปญจก. ๒๒/๑๓๓/๑๖๘.

ม. ๑๗๓ อนึ่ง พระผู้มีพระภาค (พระมหานพพร อริยญาณ, ๑๒ ก.ย. ๒๕๕๘)

อปิจ “ปญจหิ ภิกขเว อังคะหิ สมณุนาคโต ราชชา จกุกวตฺตตี ฌมเมเนว จกุกํ ปวตฺเตตติ, ตํ โหติ จกุกํ อปฺปฏิวตฺตติยํ เกนจิ มนุสฺสญฺเตน ปจฺจตฺตติเกน ปาณินา, กตเมหิ^๑ ปญจหิ, อิทฺ ภิกขเว ราชชา จกุกวตฺตตี อตฺตถญฺญ จ โหติ ฌมฺมญฺญ จ มตฺตถญฺญ จ กาลญฺญ จ ปริสญฺญ จ, อิเมหิ โข ภิกขเว ปญจหิ อังคะหิ สมณุนาคโต ราชชา จกุกวตฺตตี ฌมเมเนว จกุกํ ปวตฺเตตติ, ตํ โหติ จกุกํ อปฺปฏิวตฺตติยํ เกนจิ มนุสฺสญฺเตน ปจฺจตฺตติเกน ปาณินา, เอเวเมว โข ภิกขเว ปญจหิ ฌมเมหิ สมณุนาคโต ตถาคโต อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ฌมเมเนว อนุตฺตรํ ฌมฺมจกุกํ ปวตฺเตตติ, ตํ โหติ จกุกํ อปฺปฏิวตฺตติยํ สมณฺเณ วา พุราหฺมณฺเณ วา เทเวณ วา มารเณ วา พุรหฺมณา วา เกนจิ วา โลกสฺมึ, กตเมหิ ปญจหิ อิทฺ ภิกขเว ตถาคโต อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อตฺตถญฺญ ฌมฺมญฺญ มตฺตถญฺญ กาลญฺญ ปริสญฺญ, อิเมหิ โข ภิกขเว ปญจหิ ฌมเมหิ สมณุนาคโต ตถาคโต อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ฌมเมเนว อนุตฺตรํ ฌมฺมจกุกํ ปวตฺเตตติ, ตํ โหติ จกุกํ อปฺปฏิวตฺตติยํ สมณฺเณ วา พุราหฺมณฺเณ วา เทเวณ วา มารเณ วา พุรหฺมณา วา เกนจิ วา โลกสฺมินฺติ”^๒

ม. ๑๗๔ ทศพิธราชธรรม ๑๐ (พระมหานพพร อริยญาณ, แบบฝึกหัด ๑๒ ก.ย. ๒๕๕๘)

ทส ราชธมฺมาติ ปเนตฺถ ๕ อิเม หิ ทสฺวิธา ราชธมฺมา ทานํ สีลํ ปริจฺจาโค อาชฺชวํ มทฺทวํ ตโป อุกฺโกโธ อวิหีสฺสา ขนฺติ อวิโรธนํ ๕ ตตฺถ อนุคฺคหฺปฺชฺนิจฺฉาวเสณ ทานาทีสุ ปวตฺติตฺตเจตนา ทานํ นาม ๕ กายิกวาจสิโก อนฺตมโส มานสิโกปิ อวีตฺติกฺกโม สํวโร สีลํ ๕ มหฺปผลํ ลภิตฺตุํ อปฺปปฺผลสฺส เทยฺยวตฺถุสฺส จาโค ปริจฺจาโค ๕ อุชฺฐภาโว อาชฺชวํ ๕ มุทฺฐภาโว มทฺทวํ ๕ โกสฺชชฺส ตปนฺโต เจว ปาปกรรมฺมานํ ตปนฺโต จ ตโป ๕ อพฺยาปาโท เมตฺตาปฺพุพฺภาโค อุกฺโกโธ ๕ ปเรสํ อวิหีสฺนภาโว กรุณาปฺพุพฺภาโค อวิหีสฺสา ๕ ทุรตฺตานํ ทุรตฺตานํ วจนฺปถานํ เจว ทุกฺขานํ ติพฺพานํ การณานํ จ อธิวสนํ ขมนํ ขนฺติ ๕ ฌมฺมโต อวิโรโธ อวิโรธนํ นาม ๕^๓

วุตฺตถฺยเหตุํ ปุพฺเพ ราชานํ ราชธมฺเมสุ ปตฺติฏฺฐาเปเนเตน ปณฺหิตฺเตน

ทานํ สีลํ ปริจฺจาคํ
อุกฺโกธํ อวิหีสฺสญฺจ

อาชฺชวํ มทฺทวํ ตโป
ขนฺติญฺจ อวิโรธนํ

^๑ กตม เป็นสำนวนบาลี ไม่ใช่ในที่ทั่วไป ในที่นี้เป็นพระพุทฺธพจน์ จึงคงสำนวนนี้ไว้

^๒ อัง.ปญจก. ๒๒/๑๓๑/๑๖๖.

^๓ นัย ชา.อ. ๘/๒๘๓.

อิจเจเต กุสเล ธมฺเม
ตโต เต ชายเต ปิตี

จิตะ ปัสสาหิ อตฺตนิ
โสมนสฺสยจนุปกนฺติ^๑ ฯ

ม. ๑๗๕ แม้บารมี ๑๐ ประการ (พระราชบัญญัติ, แบบฝึกหัด ครั้งที่ ๓๒/๒๕๕๗)

ทสปรามีปิ โปราณกาลे ขตฺติยภูเตหิ โปธิสฺตเตหิ อิมสฺส พุทฺธูปาทสฺสนฺตรา
ปริปุริตา สมภาวิตา พหุสีกตา ฯ เอวํ ปารมีภาวณา ชาตกคณฺเถ เวทิตพฺพา ฯ ยถา
เวสฺสนฺตโร โปธิสฺตโต ปุริตปารมี มยา ปุพฺเพ วิสฺซชิตทสฺราชมมํ ปุเรตฺวา นิจฺจํ ทุกฺเขติตํ
ปชํ สงฺคณฺหาติ ตาย จ ทุกฺขํ อปเนติ เอวํ ขตฺติยาปิ ฯ โปราณกาลา ปญฺจาย ยาว
ปจฺจุปฺนนา ทยฺยรฏฺเฐ ขตฺติยาปิ ปุพฺพาจิณฺณปารมี เมตฺตาทิยฺตุตฺตา หุตฺวา สเมน ธมฺเมน
รชฺชํ การุณฺติ สพฺพทฺยเย จ สฺขํ ปาเปนฺติ ฯ กิณฺจาปิ ทสฺราชมฺมา นานานามา
วิเสสนามา โหนฺติ, อตฺถโต ปน ทสปรามีสฺทิสฺสา โหนฺติ ตํปฺฐิสฺยฺตุตฺตสพฺพตฺตา ฯ อนุปฺพุเพน
อติกฺกนฺเต พุทฺธสเก ทสปรามีหิ สหฺริ สฺสนฺทนฺนฺตา ทสฺราชมฺมา อุกฺกิณฺจา ฯ
โปราณกาลโต ปญฺจาย ทยฺยานํ เสฏฺฐา ขตฺติยา ทสฺวิธฺราชมฺมานุจาริ ปุริตทสปรามี
หุตฺวา ยาวชฺชตฺนา สเมน ธมฺเมน ทยฺยรฏฺเฐ ปสาสนฺติ ฯ

ภูมิลโล หิ มหาราชา ธมฺมิโก ธมฺมฏฺเฐ ราชธมฺมทฺธโร หุตฺวา ทยฺยรฏฺเฐนิวาสิณํ
หิตาย สฺขาย จ สพฺพกรณฺยานิ กโรติ ธมฺมนิสฺสิโต ธมฺมสฺกโกโต ธมฺมครุโกโต ธมฺมาปจฺจิโต
ธมฺมชฺชโคโต ธมฺมจกฺกปุพฺพงฺคโม ธมฺมาธิปเตยฺโย^๒ หุตฺวา สเมน ธมฺเมน ทยฺเย โคเปติ
รชฺชติ ปสาสฺติ ฯ ทสฺราชมฺมา เจว ทสปรามี จ พุทฺธาภิวิญญฺหิ จกฺกวตฺติมหาราชสฺส
ปจฺมมฺงฺคลวิเสสสงฺขาตา อตฺตสมฺปตฺตีหิ วุจฺจนฺติ ฯ

ม. ๑๗๖ วินัย (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ทดสอบในสำนักส่วนกลาง ๒๖ ต.ค. ๒๕๕๕)

วินโยติ ปเนตฺถ ฯ วินโย นาม อาสวฏฺฐาณิยํ กายิกวาจสิกอชฺชณาจาร์ กโรนฺตํ ภิกฺขุ
อาปตฺตี อาโรเปตฺตุ อาณตฺติภูตา พุทฺธสฺส ปญฺญตฺติ ฯ^๓ อัยํ หิ พุทฺเธน ภควตา ยสฺส กสฺสจิ
ภิกฺขุโน ตาทิสํ อชฺชณาจาร์ นินาณํ ปญฺิจจ สิกฺขาปทภาเวน ปญฺญตฺโต โหติ ฯ โส
อาทิกมฺมิโก ภิกฺขุ เอตฺถสมิ นินาเน สิกฺขาปทสฺส อปฺปญฺญตฺตภาวโต น อาปตฺตี
อาปชฺชติ ฯ โย ปน ตสฺส ตสฺส สิกฺขาปทสฺส ปญฺญตฺตกาลโต ปจฺฉา ตาทิสํ อชฺชณาจาร์
กโรติ โส อาปตฺตี อาปชฺชติ ฯ กายิกวาจสิกอชฺชณาจาร์นิเสชนโต เจว กายวาจัน

^๑ ชา.อ. ๕/๖๙.

^๒ สำนวนพระสูตรว่า ธมฺมิโก ธมฺมราชา ธมฺมญฺเฐว นิสฺสาย ธมฺมํ สกฺกโรนฺโต ธมฺมํ ครุโรนฺโต
ธมฺมํ อปฺจายมาโน ธมฺมทฺธโร ธมฺมเกตุ ธมฺมาธิปเตยฺโย ธมฺมิโก รกฺขาวรณฺคตฺตี สํวิทฺหติ อนฺโตชฺชนสมิ

^๓ วินย.อ. ๑/๑๘, มีหลายสำนวน เช่น ใน ที.ฎี.อภิท. ๒/๒๔๑ ว่า วินิตี สตฺเต เอเตนาคี วินโย ฯ

วินยโนโต จ วินโย นาม ๒ วินโย จายํ สงฆสฺสจฺจุตฺตชนโก โหติ ๒ ยถาห ภควา “เตนหิ ภิกฺขเว ภิกฺขุณฺโณ สิกฺขาปทํ ปญฺญาเปสฺสามิ ทส อตฺถวเส ปฏิจฺจ สงฆสฺสจฺจุตฺตย ๒เปยฺ วินยานุคฺคหยาติ^๑

วินยปฏิเภา ปนายํ อตฺถทีปนา ๒^๒ เอกทา หิ อายสฺมา สารีปฺตุโต ภควนฺตํ เอตทโวจ กตเมสฺสํ นุ โข พุทฺธานํ ภควนฺตานิ พุทฺทมจฺริยํ น จิรฺภูจฺจิตฺกํ อโหสิ, กตเมสฺสานํ พุทฺธานํ ภควนฺตานิ จิรฺภูจฺจิตฺกํ อโหสิ, โก นุ โข ฆนฺเต เหตุ โก ปจฺจโย เยน พุทฺทมจฺริยํ น จิรฺภูจฺจิตฺกํ อโหสิ, โก นุ โข เหตุ โก ปจฺจโย เยน พุทฺทมจฺริยํ จิรฺภูจฺจิตฺกนฺติ ๒ ภควา อิทมโวจ “ภควโต จ สารีปฺตุต วิปสฺสิสฺส ภควโต จ สิชฺสิสฺส ภควโต จ เวสฺสภุสฺส พุทฺทมจฺริยํ น จิรฺภูจฺจิตฺกํ อโหสิ, ภควา จ สารีปฺตุต วิปสฺสี ภควา จ สิชฺชี ภควา จ เวสฺสภุ กิลาสฺโน^๓ อหฺสิ สวากานํ วิตฺถาเรน ฆมฺมํ ทสฺเสตฺถํ, อปฺปกณฺจ เนสฺ อโหสิ สุตฺตํ ๒เปยฺ เวทลฺล^๔ (นวงคฺสตุตฺตสฺสณฺ), อปฺปณฺณตฺตํ สวากานํ สิกฺขาปทํ, อนฺุทฺทิฏฺจํ ปาติโมกฺขํ, เตสฺ พุทฺธานํ ภควนฺตานิ อนฺตรชาเนน พุทฺธานุพุทฺธานํ สวากานํ อนฺตรชาเนน, เย เต ปจฺจิมมา สวากา นานานามา นานาโคตฺตา นานาขจฺจา นานากุลา ปพฺพชิตา, เต ตํ พุทฺทมจฺริยํ ชิปปฺณณฺเวว อนฺตรชาเปสฺสุ, เสยฺยถาปี สารีปฺตุต นานาปฺปฺพานิ ผลเก นิกฺขิตฺตานิ สุตฺเตน อสงฺคหิตานิ, ตานิ วาโต วิกิริติ วิธมฺติ วิทฺธฺเสติ, ตํ กิสฺส เหตุ, ยถาตํ สุตฺเตน อสงฺคหิตตฺตา^๕, เอวเมว โข สารีปฺตุต เตสฺ พุทฺธานํ ๒เปยฺ อนฺตรชาเปสฺสุ, ภควโต จ สารีปฺตุต กกุสนฺธสฺส ภควโต จ โภนาคฺมนสฺส ภควโต จ กสฺสปสฺส พุทฺทมจฺริยํ จิรฺภูจฺจิตฺกํ อโหสิ, ภควา จ กกุสนฺธ ภควา จ โภนาคฺมโน ภควา จ กสฺสโป อกิลาสฺโน อหฺสิ สวากานํ วิตฺถาเรน ฆมฺมํ เทเสตฺถํ ๒เปยฺ อฺุทฺทิฏฺจํ ปาฏิมอกฺขํ, เตสฺ พุทฺธานํ ภควนฺตานิ

^๑ บาลีว่า เตนหิ ภิกฺขเว ภิกฺขุณฺโณ สิกฺขาปทํ ปญฺญาเปสฺสามิ ทส อตฺถวเส ปฏิจฺจ สงฆสฺสจฺจุตฺตย สงฆสฺสจฺจุตฺตย ทุมมฺงฺกุณฺโณ ปุคฺคลาณํ นิคฺคหยา เปสฺลานํ ภิกฺขุณฺโณ ผาสฺวิหาราย ทิฏฺฐจฺจมฺมิกานํ อาสวานํ สํวราย สมฺปรายิกานํ อาสวานํ ปฏิจฺจตฺตย อปฺปสฺนฺนํ ปสฺนฺนํ ปสฺนฺนํ ภิกฺขุณฺโณ สิกฺขาปทํ ปญฺญาเปสฺสามิ ทส อตฺถวเส ปฏิจฺจ สงฆสฺสจฺจุตฺตย วินยานุคฺคหยาติ ๒ (วินย. ๑/๒๐/๓๗)

^๒ ดูรายละเอียดใน วินย. ๑/๗/๑๒.

^๓ กิลาสฺโน [ก+ลส ในความชอบใจ+ณ+โย] วิ. กุจฺฉิตํ ลสนฺตีติ กิลาสฺโน, แปลง อฺ เป็น อิ, พฤทธิ อ เป็น อา, (ศัพทวิเคราะหฺ, ๒๕๕๘, น. ๒๓๓), แปลง โย เป็น โน (สัททนีติ สุตฺตมาลา, สุตฺร ๒๙๔)

^๔ สุตฺตํ เคยยํ เวยฺยากรณํ คาธา อฺุทฺธานํ อิตฺตฺตํ ชาตํ อพฺภูตฆมฺมํ เวทลฺล

^๕ แต่งเป็นกรรมวาทกว่า เสยฺยถาปี สารีปฺตุต นานาปฺปฺพานิ ผลเก นิกฺขิตฺตานิ สุตฺเตน อสงฺคหิตานิ วาเตน วิกิริยนฺติ วิทฺธฺสิยนฺติ, เอวเมว ๒เป ๒ อนฺตรชาเปสฺสุ

อนฺตรธานน พุทฺธานุพุทฺธานํ สวากานํ อนฺตรธานน, เย เต ปจฺฉิมมา สวากา
 นานานามา นานาโคตฺตา นานาขจฺจา นานากุลา ปพฺพชิตา, เต ตํ พุรฺหมจฺริยํ จิรํ
 ที่มฺมทฺธานํ จเปสฺสุ, เสยฺยถาปี สารีปฺตุตฺต นานาปฺปฺผานิ ผลเก นิกฺขิตฺตานิ สุตฺเตน
 สฺสงฺคหิตฺตานิ, ตานิ วาโต น วิกริตฺติ น วิธมฺติ น วิทฺธํเสติ, ตํ กิสฺส เหตุ, ยถา ตํ สุตฺเตน
 สฺสงฺคหิตฺตฺตา, เอวเมว โข สารีปฺตุตฺต เตสํ พุทฺธานํ ๗เปฯ ที่มฺมทฺธานํ จเปสฺสุนฺติ ๗

ม. ๑๗๗ ท่านพระสารีบุตร (พระมหานพพร อริยฉาโณ, สำนวนพระวินัยปิฎก)^๑

อถ โข อายสฺมา สารีปฺตุตฺโต^๒ ภควนฺตํ เอตทวโจ เอตฺตสฺส ภควา กาโล เอตฺตสฺส
 สฺกตฺ กาโล ยํ ภควา สวากานํ สิกฺขาปทํ ปญฺญาเปยฺย อุกฺกุทฺติเสยฺย ปาติโมกฺข์ ยถฺยิทํ
 พุรฺหมจฺริยํ อทฺถนฺนํ อสฺส จิรฺภูจิตฺติกนฺตฺติ ๗ อากเมหิ ตฺวํ สารีปฺตุตฺต อากเมหิ ตฺวํ สารีปฺตุตฺต,
 ตถาคโธ ว ตตฺถ กาลํ ชานิสฺสตี น ตาว สารีปฺตุตฺต สตฺถา สวากานํ สิกฺขาปทํ ปญฺญาเปติ
 อุกฺกุทฺติสตี ปาติโมกฺข์ ยาว น อิธกจฺเจ อาสวภูจฺฉานียา ฐมฺมา สงฺฆเ ปาตุภวณฺตี, ยโต (ยทา)
 จ โข สารีปฺตุตฺต อิธกจฺเจ อาสวภูจฺฉานียา ฐมฺมา สงฺฆเ ปาตุภวณฺตี อถ (ตทา) สตฺถา
 สวากานํ สิกฺขาปทํ ปญฺญาเปติ อุกฺกุทฺติสตี ปาติโมกฺข์ เตสญฺเณว อาสวภูจฺฉานียานํ ฐมฺมานํ
 ปฏฺฐิมาทาย, น ตาว สารีปฺตุตฺต อิธกจฺเจ อาสวภูจฺฉานียา ฐมฺมา สงฺฆเ ปาตุภวณฺตี ยาว น
 สงฺโฆ รตฺตตญฺญมฺหตฺตํ เวปฺปุลลมฺหตฺตํ ลากคฺคฺคฺมฺหตฺตํ ปตฺโต โหติ, ยโต (ยทา) จ โข
 สารีปฺตุตฺต สงฺโฆ รตฺตตญฺญมฺหตฺตํ เวปฺปุลลมฺหตฺตํ ลากคฺคฺคฺมฺหตฺตํ ปตฺโต โหติ อถ (ตทา)
 อิธกจฺเจ อาสวภูจฺฉานียา ฐมฺมา สงฺฆเ ปาตุภวณฺตี อถ (ตทา จ) สตฺถา สวากานํ สิกฺขาปทํ
 ปญฺญาเปติ อุกฺกุทฺติสตี ปาติโมกฺข์ เตสญฺเณว อาสวภูจฺฉานียานํ ฐมฺมานํ ปฏฺฐิมาทาย, อิเมสํ หิ
 สารีปฺตุตฺต ปญฺจนฺนํ ภิกฺขุสฺตฺตานํ โย ปจฺฉิมโก ภิกฺขุ โส โสตาปนฺโนติ ๗

ม. ๑๗๗ ต่อมา เมื่อมีภิกษุ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๓ พ.ย. ๒๕๖๑)

ปจฺฉามาเค พุทฺธา ภิกฺขุ อชฺชฌาจารย์ กโรนฺติ, อาสวภูจฺฉานียธมฺโม สงฺฆเ อฺปปนฺโน
 นาม โหติ, ตสฺมา พุทฺโธ ภควา วาเรน วารํ ภิกฺขุณํ สิกฺขาปทานิ ปญฺญาเปสิ, ตโต จ
 ภิกฺขุณํ โอวาทปาติโมกฺข์ อุกฺกุทฺติสตี ๗ อปรมาเค ภิกฺขุ ปญฺญตฺตสิกฺขาปทานิ เอกเทสโต
 ปาติโมกฺขภาเวน อุกฺกุทฺติสทาเปสิ ๗

ม. ๑๗๗ อนึ่ง ได้ทรงบัญญัติ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒๓ ต.ค. ๕๕)

อปัจจ พุทฺโธ ภควา คหฺภูจฺฉานํ สิกฺขาปทานิ ปญฺญาเปตฺวา เต ตานิ สมาทเปสิ
 กิมตฺถาย ปญฺจสีลาทินามเกหิ ปญฺจเวเรหิ วิรมณสงฺฆาตาย เวรมณียา ปตฺติภูจฺฉาปนตฺถาย ๗

^๑ วินย. ๑/๕/๑๘.

^๒ ในคัมภีร์บาลีและอรรถกถา พบว่า ท่านใช้ทั้ง สารีปฺตุตฺต และ สารีปฺตุต

เตน วินโย อนาคตวินโย อคารวินโย จาติ ทูริโธ วิภตโต, อตถาธิปโปโย จ
 นิททิฏฐโธ ๕ อยเมตถ วิตถาโร ๕ อนาคตวินโย นาม สตตะปาตติกขณฺฐานํ อนาคตวินโย,
 จตฺตปาริสฺสูลํ วา อนาคตวินโย ปาติโมกฺขสํวโร อิทฺตปาริสฺสูลํ อาชีวปาริสฺสูลิ-
 ปจฺจยสนฺนิสฺสิตํ จาติ ๕^๑

อนาคตวินโย นาม ทสกุสลกมฺมปถวิรมณํ ปาณาติปาโต อทินฺนาทานํ กาเมสุ
 มิจฺฉาจาโรติ อิมะหิ ตีหิ อกุสเลหิ กายกมฺเมหิ วิรมณํ มุสาวาทो ปิสฺสณฺวาจา ผรุสฺวาจา
 สมฺผปฺปลาโปติ อิมะหิ จตฺตหิ อกุสเลหิ วจีกมฺเมหิ วิรมณํ อภิชฺฌา พยาปาโท มิจฺฉาทิฏฐิ-
 อิมะหิ ตีหิ อกุสเลหิ มโนกมฺเมหิ วิรมณํ จ ๕ ยานิ ปญฺจสีลาทีนํ คหฺภูจสีลานิ ตานิ
 สพฺพานิ อนาคตวินโยเยว อนฺโตคฺชานิ ๕ โส วินโย อสงฺกิสฺเสลาปชฺชเนน อจารคฺคณ-
 ววตถาเนน จ สฺสึกฺขิโต อุกฺมโลภิตฺตสฺสวาวหนโต มงฺคลํ ๕

ม. ๑๗๘ พระดาบสโพธิสัตว์ (พระมหานพพร อริยญาณ, ๑๒ ก.ย. ๒๕๕๘ สำนักบรรณกิจ)

ดาบส ปน คนฺธาโร โพธิสฺสตฺตภูโต อตฺตโน สหายกํ ไวยทฺตโน อิมมา คาคา อภาสิ

โน เจ อสฺส สกา พุทฺธิ	วินโย วา สฺสึกฺขิโต
วเน อนฺธมฺหิโสว	จเรยฺย พหุโก ชโน ๕
ยสฺมา จ ปนฺิเชกฺจเจ	อาเจรมฺหิ สฺสึกฺขิตา
ตสฺมา วินิตฺวินยา ธีรา	จรฺนฺติ สฺสฺมาหิตาติ ๕ ^๒

อิทํ ทสฺเสติ อิมินา หิ สตฺเตน คิหิโน หุตฺวา อตฺตโน กุลาณฺรูปา, ปพฺพชิตฺเตน
 ปพฺพชฺชานฺรูปา ลิกฺขา ลิกฺขิตพฺพา, คิหิโนปิ หิ อตฺตโน กุลาณฺรูเปสฺส กสิโครฺกฺขาทีสฺส
 สฺสึกฺขิตาว สมฺปนฺนชีวา หุตฺวา สฺสฺมาหิตา จรฺนฺติ ๕ ปพฺพชิตาปี ปพฺพชฺชานฺรูเปสฺส
 ปาสาทิเกสฺส อภิกฺกนฺตปฏิกฺกนฺตาทีสฺส อธิสฺสิลอิจิตฺตอชิปญฺญาสิกฺขาสุ จ สฺสึกฺขิตาว
 วิคตฺวิกฺเขปา สฺสฺมาหิตา จรฺนฺตีติ ๕^๓

^๑ แต่งตามแนวคัมภีร์อภิธรรมมัตถวิภาวินีฎีกา ว่า ตตถ ปาฏิโมกฺขสํวโร สํวโร ปาฏิโมกฺขสํวโร
 สิลฺลจจาติ ปาฏิโมกฺขสํวรสํลํ, มนจฺฉนฺนํ อิทฺตปาริสฺสูลํ รูปาทีสฺส สํวรนฺวเสน ปวตฺตํ สํลํ อิทฺตปาริสฺสูลํ ๕
 มิจฺฉาชีววิวชฺชเนน อาชีวสฺส ปริสฺสูลิวิวชฺชปวตฺตํ สํลํ อาชีวปาริสฺสูลิ ๕ ปจฺจย เสนฺนิสฺสิตํ เตสํ ปจฺจยानํ
 ปจฺจเวกฺขณฺสีลํ ปจฺจยสนฺนิสฺสิตํ ๕ สงฺคหฺฎีกา. ๒๖๘-๘. (ได้ปรับนิดหน่อย)

^๒ พ.ช. ๒๘/๑๐๔๘-๘/๒๒๔.

^๓ ชา.อ. ๕/๒๑๐. หรือคั่นดูใน มงคลัตถปิณี ภาค ๑ ข้อ ๒๕๘.

๘ รกฎากิपालโนปายกถา

ม. ๑๗๙ พระราชจริยา (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒๑ ต.ค. ๒๕๕๗)

รกฎากิपालโนปาย นาม รกฎสงฆาตสส อาณาจกุกสส อภิपालนวิธาน ๗ ภูมิพล
 หิ มหาราชา ทยยานมินุโท ฌมมวินยํ นิสสยติ สกุกโรติ ครุกโรติ จ ยํ สนุชชา ย พุทุโร
 ปรีนิพพานสมเย พุทุรฎฐจากฎตสส อาณนทตเถรสส กเถสิ “โย โว อาณนท มยา
 เทสิโต ปญญตโต ฌมโม จ วินโย จ โส โว มมจจเยน สตถาติ” ๗ สทุทมมณยโต
 ปเนตถ ฌมโม อนุสาสนฎโต โหติ, วินโย อาณาฎโต โหติ, ตทุภยํ อภิสญญหิตวา
 สตุฎสาสนสงฆาตํ พุทุรสาสนํ นาม ๗ โส หิ ฌมมวินโย ปจมี ปรียาปุนิตพุโพ
 ปรียตติฌมโม โหติ, ตโต ปฏิปชชิตพุโพ ปฏิปตติฌมโม โหติ ๗

มหาราชา หิ ทยยานมินุโท ปรียตติภาคฎตญเจว ปฏิปตติภาคฎตญจ ฌมมวินยํ
 อตตหิตสมปตตี กตวา อุกคณหิตวา ตํ สพุพรฎฐากิपालโนปายภาคฎตตาย ราชจริยาย
 อุปนียเซตวา อนุปชชติ ๗ เตน โส ราชจริยาสมปุรณสมตโถติ สพุพตถ ปจจกขโต
 ปญญาติ ๗ กถํ ๗ ยา จ นีติปญญตติชตติยปเวณโย อนุคตา ราชจริยา ยา จ
 รกฎปมุขฎฐาเน กตา ราชจริยา ยา จ สพุพรฎฐวาสิเน ทุกขาปนยนสนุขปนยนตถาย
 พหุสุ จินตตามยุปโยเคสุ ปยุณชิตา ราชจริยา, ตา สพุพาว ปารีปูรี ปาเปติ ๗

ยานิ หิสส กตานิปี กรियมานานิปี आयตี กาทพุพานิปี จินติตอุปโยคานุกตานิ
 สพุพกรณียานิ, เอเตสสุ เอกสสุปี อิมินา กถามคฺเคน โอสีทาปนวเสน วณฺณนา กิจฺจนา ว,
 เตน สงฺเขปโต ยงฺกิญฺจ นิตฺเทเสมีติ ๗

ม. ๑๗๙ สมเด็จพระบรมพิตร (พระมหาอภิวัตร วิจารณ์ธมโม, รวบรวม, ๐๐๕/๙๓)

ทยยานมินุโท หิ มหาราชา มนสิกรโรติ กสฺมา ยญจ อุปฺปนฺนฎตํ ยญจ ปากฎฐาตํ
 ปจฺจูปฺปนฺเน โลเก สํวิชฺชนฺติ, เอเตสเมกกมาคฺมม โลกสฺส ปรีหานิภาโว ชิปปิ อุปฺปชฺชิสฺส
 สติ เจวสฺส สวิสฎฐภาโว อนุปฺพุพโต ทิคฺคณํ ปญญาติ จ, เอวํ สนฺเต, เย โลกสฺส
 สพุพภาเคสุ ปญฺชิตา โหนฺติ, อถ^๒ เนสํ เอตทโหสิ “สเจ โลเก มนุสฺสา, ยญจ อุปฺปนฺนฎตํ
 ยญจ ปากฎฐาตํ ปจฺจูปฺปนฺเน โลเก สํวิชฺชนฺติ, สพุเพสํ วิโนทนตถาย สมคฺคา เอกณฺทา
 น ภาเวยฺยํ, ตปฺปจฺจยา โลเก มนุสฺสา आयตี โลกนิสฺสิตา หุตฺวา ฝาสฺสูหริโน น
 ภวิสฺสนฺตีติ ๗ อิจฺเจวํ จินตยิตฺวา โส พุทฺธานิ ราชกรณียานิ ปยุณชิตุกาโม โหติ, ยญจ

^๑ ที.ม. ๑๐/๑๔๑/๑๗๘.

^๒ อถ ขวางประโยค ต

รฎุเจ อุปปนุณนุถุติ ยถจ ปากฎุชาตัม รณณา สุฎุจ กตานิ, ปากติภาวโต เตสมนุรฎุขนตถาย สทฐิ เตสมนุรฎุขเนน สทฐิ อทิฎุจปุพเพ พหุเก สาตถเถ รฎุขพีชพนุชเว คเวสิตุกาโม โหติ ๕ महाराजा ज निशुसेति “सपुपे, यथा लोकासु मलगावं नुपुपातेनति, ऐवं मनसिगरोनुत्ति ५ महाराजा ज सपुपे णापेतुगाโม होति “सपुपे यथा अनुत्तमसोपि तायालिमपनानि तारुणि णापेतुता अनुत्तं उप्पुपातेनति, मा ऐवं गरोनुत्ति ५

มหาราชา จ รุกเข โรปาเปนตถาย^๑ ทยเย นโยเซติ “เย หิ อรณณานุรฎุขเน ทกขฎุตา โหนติ, เต นิทสุเสยยूं “เย พีชพนุชโว สาตถา โหนตีติ ऐवं สนเต สपुपे ทยยา, ยสมิ อรณเเว รุกขา จินนุฎุตา โหนติ, ตสมิ อรณเเว พหุเก รุกเข โรเปนตุ, ยถจ ทยยาสาาย “ก้าช” ลทุชนามัม กิตตกปริมาณัม ปณณายิสสติ, ตสสุ สมगावं उप्पुपातनตถาย อนาคเตติ ๕

ม. ๑๘๐ สมเด็จพระมพิตร (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๑๘ ต.ค. ๒๕๖๐)

มหาราชา หิ ทยยานมินโท อนาคเต วิสปริกขेषุปุปาทกัม ฎุมิอุโปโยคัม มุขยปณหาติ अनुत्तสสति, तेन तं चेपेतूं उपायं โยเซति ๕ सो उपायो पृष्ठीपागृया पवत्तति, न अगिमुखमेव पवत्तति ५ सो महाराजा समिपकालतो पृष्ठीयाय याव तुरुगाला उप्पुชชิตपुप्पं तं पण्हं अनुत्तससति ५ तातिसा अनुत्तसनाव तुरुगानानुत्तसनाय जेव तुरानुत्तसनाय ज उทาทरणัม ภาविตุं पवत्तति ५ तासु तुरुगुजानानुत्तसना^๒ नाम ฎुมิสนนุจानสัวิทहनตถาย उप्पคहेन ञायारुत्तस आथानं, सा आकासे ञायारुत्ताननुजेव परिर्विमसितूं ज पवेसनं निसुसाय ससिचुฉติ ५ तुरानुत्तसना नाम आशुवपोकगुมิ न विरुहति अणुणत्तर वनखेततागिगुमा, पचाय पन पमाणं अननुत्तरिगं वत्तुฉตีति अनुत्तसना, तसुमा उत्तमत्तुउप्पुपातनतถाय जेव वत्तुฉตีपमानाय पचाय सทฐि समानाकं गत्वा लतुชफलपुरुहनตถाय ज उप्पुत्तुळगुมิउपोโยके नानปुपकारं विथानं กாதपुप्पं होति ५ सो महाराजा हूंयชूंองไครั อิตินามสสุ वत्तुฉนसिगुखावेमชुฉฎุจानสสุ กิจจทสसनตถाय คตกาเล गतिगतगामकुคनियामेन तययवासिन् पृष्ठीपत्तितिविธี परिणुणाตุगाโม होति ५ तत्तถायं पठानसारतुโठ ५ समावं पजจาหริตุं अगिमत्तुจानนุฎุตาय वनगुमित्यापि नทีपภาวगुत्तชुत्तग- मातिकायपि संसेทपृष्ठीयससु मनุทีकरणे सिगुखा जेव विजโย ज काषुहाกาเรน गாதपुप्पा ५ तसुमा समिहृति उप्पुपातेतूं अनुत्तमसो पकतिपवत्तुत्तुत्तुगेन जेव उत्तुगसमुपातनुपोโยคतो

^๑ รุกขสสุ/รุกขานัม โรปนตถาย

^๒ บางแห่งว่า **อุปคห** (ป.) แปลว่า ดาวเทียม (พจนานุกรม ไทย-บาลี, หน้า ๒๒๐)

อุทกสุส อุปราเนน จ วนสภาวะปจจาทรณสุส สันนุทนต์ อุปปาเทตูปิ นานปปรการ
ปฏิบัติวิธี นิสเสสิ ๕

โส มหาราชา มนุสสานํ ชีวเน สปปโยชนทพพภูตอุทกสุส ปวตติปญหาสงฆาตํ
วิจาเรตพพทํ วิจาเรติ, สเจ หิ อุทกवलณชนํ อนนุจจวิกกิจเจสุ ปวตเตยย, ตํ มนุสเสหิ
वलณชิตอุทกเมว วิสาลปการโต เตสํ วิสปริกฺเขปํ อุปปาเทสสุตตีติ ปสฺสตี ๕

ม. ๑๘๐ ได้ทรงมีโครงการ (พระมหาอภิวัตร โรจนธมโม, รวบรวม, ๐๐๕/๙๔)^๑

อิทํ ปญหากมมํ วิสสุชชิตุํ ยถาจินติตํ อุทกนโยปายํ จเปเนโต เจว อุทกปฏิสํยุตตํ
ราโชวาทกถํ กเถเนโต จ อิทยหิ ทยยรภูจนิวาสิโน ชีวิตสฺส จิตฺติยา มหุพารหิตภูตํ โหติ,
ปจฺจุปปนเน หิ ปญหากมมํ โหติ อุทกํ วลณชิตํ วลณชมานานํ นปโปหิตีติ ๕ กถํ ๕ ยสฺมา
หิ รภูจนิวาสิโน สหสาทิกุณภูตา โหนติ ๕ ตปฺปจฺจยา พหู อตตนา อาวตฺถปฺพพภูมิภาคโต
นิกฺขมม มหานครํ มหาปุรณจาทิอาทิกุมิภาเคสุ นิวสนฺติ, ตสฺมา อุทกํ วลณชิตํ มนุสสานํ
อุทกกายตนาภูตอรณฺเณ รุกฺขเจทนการณฺหา อุนปริมาณภูตํ โหติ เจว เตยเวว นานปปรการหิ
นทํอาทิลลเยสุ อหิตมารํ อุปปาเทนฺติ, อิทํ อธิมตฺตํ ปญหากมมํ โหตีติ ปจฺจกฺขโต
อิมมตฺถํ ชานาติ ๕ มหาราชา หิ อหิตภูตมฺหทํ มนสิกรโรนฺโต ปชาย หิตาย สุขาย ตํ
วิโนทิตุํ ติปฺเปทานิ อุทกวิโสชนนฺตฺปรกณฺหานิ การेतวา วิมฺสนตฺถาย ชลาปทานาลยสฺส
ราชภฏานํ ตานิ เทติ ๕ โส จ “คมฺภีรฺปนฺณาย อเนวสมานา”^๒ เอเตสเมเกกํ
ปสิทฺธิภาวสฺส
สํสฺส
ชลาปทานาลยสฺส

ม. ๑๘๗ เมื่อนรชน (พระมหานพพร อริยธมโม, ๑๔ ก.ย. ๒๕๕๙ หน้า ม. ๒๐๙, ๒๓๑)

อายุ วณฺณ ยสํ กิตฺตี สคฺคํ อจฺจจากุสิณฺตํ
รติโย ปตฺถยานเนน^๓ อพารา อปราปฺราติ

ตตฺต
รติโย ปฏฺจยมาโน กุสฺลสมฺภูจฺจานํ อปฺปมาทํ ปฺริปฺปฺเรยย, เมธาวิปี ปุณฺณกิริยาสุ อปฺปมาทํ
ปสฺส

^๑ สำนวนนี้มีพิรุณหลายแห่ง บัณฑิตพึงพิจารณาให้มาก

^๒ บัณฑิตพิจารณาศัพท์นี้, เทียบ ขุ.ชา. ๒๗/๖๔๖/๒๓๓. เอวํ อเนวสมานา นํ ปญฺหํ นาชฺฌคฺคมาเมส ๕

^๓ ปตฺถยาน [ปตฺถ+ณฺย+อาณ ปัจจย] ปรารธนาอยู่, (หลวงเทพรัตนคุณิษฐ, บาลีไวยากรณ์
พิเศษ, ๒๕๕๘, หน้า ๘๕), บางอาจารย์ว่า แปลง มาณ เป็น อาณ

โลกุตตรวเสน จตุภูมิภัสส กุสลธมมสส ปริปุรณัม จ ๕ อปฺปมตฺโต หิ ทิฏฺฐจฺฉมฺมิโก
สมฺปรายิโก จ อตฺถิโต อุมฺโห อตฺถเ อธิคฺคณฺหาติ, อตฺถาภิสฺมยา ธีโร ปณฺหิโตติ ปุจฺจติ ๕
อถวา ปณฺหาย อตฺถสฺส อิตตฺตา^๑ ปณฺหิโตติ ปสฺสิโต ๕ เหวํ อปฺปมาโท อปฺปมตฺตสฺส
อุภินฺนํ อตฺถานํ ปฏฺฐิลากการณํ โหติ ๕

☞ เมตฺตาปารมฺมิกา, สุวณฺณสามชาตกกา

ม. ๑๘๙ เมตฺตาบารมฺมิ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒๖ ต.ค. ๒๕๖๒)

เอตฺถ หิ เมตฺติตา นาม มิชฺชนหิตกามตายุตฺตสฺส พรหิตานุกูลสงฺกปฺ-
สมนฺนาคตฺสส อาฆาตาทิวิตฺตสฺส จ จิตฺตสฺส ภาโว^๒ ๕ เมตฺตาปยุตฺโต
สนฺตมุขวณฺณจกฺขุปลภาวโต อาการํ ทสฺเสติ, อตฺถกามตายุตฺตสฺส เวรภูตพฺยาปาห-
วิตฺตสฺส จิตฺตสฺส สฺจเกน จกฺขุปลเนน ปเร โอลิเกติ ๕ อโย จตฺตสฺส พุรฺหมวิหาเรสฺส ปจฺจโม โหติ
จิตฺเต จ อฺปฺปาเทตฺถุ ภาเวตฺตพฺพา ๕ ตตฺริทํ ภาวนาวิธานํ ๕ อาทิมฺหิ จิตฺตสฺสวเรน สํวฺโต
หุตฺวา น โกธมฺปิ อาฆาตมฺปิ อฺปฺปาเทยฺย ๕ ตสฺมि อฺปฺปนฺเนน ยถาหํ
สฺขกาโมมฺหิ ตเถว อณฺเณปฺปี สตฺตา, ยถา จ ปิยชนสฺส สฺขกาโมมฺหิ^๓ ตเถว อณฺเณสํ
สตฺตานํ สฺขกาโม ภเวยฺยนฺติ วายมิตฺวา ตํ วุปลเมยฺย ๕ เหวํ โกธาทีสฺส วุปลนฺเตสฺส เจว
เมตฺตจิตฺเต อฺปฺปาเทติ จ ตโต ปรี สพฺเพ สตฺตา อเวรา โหนฺตุ อพฺยาปชฺชมา อนิฆา สฺขี
อตฺถานํ ปรีหรนฺตุติอาทินา^๔ นเยน หิตกามจิตฺเตน โอลิโสปี อนฺธิโสปี อณฺเณ สตฺเต เหว
รูปาย เมตฺตตาย ผเรยฺย ๕ สุวณฺณสามชาตก^๕ เหตุถ สาทกํ กตฺวา อุทฺธิฏฺฐิ ๕

^๑ ปณฺหา ปัญญาชื่อปัญญา, อิตตฺตา เพราะความที่เขาดำเนินไปแล้ว, [อิ+ต+ตฺต], เทียบ
ปณฺหาย อิตฺโต ปณฺหิโต (ผู้ไปด้วยปัญญาชื่อปัญญา ชื่อว่า ปัญหิต), ปณฺหทูปปท-อิ คติมฺหิ, โต
(จุฬารัตนุจฺจยไซตฺติกา, หน้า ๖๔๔)

^๒ ในหนังสือ วิสฺสุทฺธิมรรค ภาค ๒ หน้า ๑๒๓ ว่า หิตการปฺปวตฺตติลกฺขณา เมตฺตา หิตฺปสฺสหารรสา
อาฆาตวินยปจฺจูปฺภูจฺจานา สตฺตานํ มนาปภาวทสฺสนปทฺฐจฺจานา ...

^๓ เทียบ วิสฺสุทฺธิ. ๒/๙๓

^๔ วิสฺสุทฺธิ. ๒/๑๑๑.

^๕ ดูรายละเอียดใน พุ.ชา. ๒๘/๔๘๒/๑๘๕, ชา.อ. ๑๓๒-๑๓๒.

ม. ๑๘๙ มีเรื่องโดยย่อว่า (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒๑ ต.ค. ๒๕๖๐)

ตตฺรายํ สงฺเขปตฺโต ๕ อตีเต กิร ทฺวินฺนํ เนสาทกฺลฺลํ ปฺตฺโต จ ฐิตา จ อเหตุ ๕
 เตสํ มาตาปิตโร อตฺตโน ปฺตฺตฐิตโร ฆรพฺนฺเนน พนฺธิตฺตฺกามา อเหตุ ๕^๑ อุโภ ปน ชนา
 ปพฺพชฺชานินฺนมานสา กุลธมฺมภูเต ปาณาติปาตกฺมเม อนภิตา จ อเหตุ ๕ เตน เต
 คามา นิภฺขมิตฺวา หิมวฺนฺเต อธิปพฺพชฺชํ ปพฺพชฺชํ ๕ อปรภาเค สามํ นาม ปฺตฺตํ ปฏฺฐิลฺลํ ๕
 โส ปน เยภฺยเยน สุวณฺณสาโมติ วุจฺจติ ๕ ปจฺจมา สุวณฺณสามสฺส มาตาปิตโร อาสิวิเสน
 จกฺขุสฺส นาสวาเตน ปหฺญา อนฺธา อเหตุ ๕ สุวณฺณสาโม ตตฺถ วณฺมุลผลาผลาหรณาทินํ
 กิจฺจํ igrณน อตฺตโน มาตาปิตโร สมฺมา ปฏฺฐิขคฺคฺติ ๕ ตโย ชนา นิพทฺธํ กามาจรเมตฺตํ
 ภาเวตฺวา ตตฺถ ปฏฺฐิลฺลํ ๕

ม. ๑๘๙ ด้วยอำนาจของเมตตา (สำนวนที่ ๑ พระราชปัญญาสุธี, แบบฝึกหัด ๓๗/๒๕๕๗)

เตสํ เมตฺตานุภาเวน มหาวเน จณฺหา วา อจณฺหา วา มิกา อญฺญมญฺญสฺส
 มุทฺจิตฺตา อเหตุ อนนฺตรายการี วิสฺสาสการี มิตฺตสนฺถวการี จ ๕ สุวณฺณสาโม โภธิสฺตฺโต
 พหิทฺธา นิภฺขมฺนฺโต มิคคณฺปริวฺโต อิตฺโต จิตฺโต จ มหาวเน สญฺจริตฺวา อตฺตโน มาตาปิตฺนํ
 โปสนตฺถาย ปานียาหาราทิวตฺถํ อาเนสิ ๕ ตโยปิเม ตตฺถเว ผาสฺสูกิวหารี อเหตุ ๕

ม. ๑๘๙ ด้วยอำนาจของ (สำนวนที่ ๒ พระมหาสองสุน ฐมฺมวโร, ๒๕ ม.ค. ๒๕๕๖)

โส กิร สตฺเตสฺส เมตฺตาสหคเตน เจตฺสา เมตฺตตาย ผริ, ตสฺมา หิ สตฺตา จณฺหา วา
 อจณฺหา วา โหนฺติ เต เตสํ เมตฺตานุภาเวน มุทฺจิตฺตา อนนฺตรายกรว วิสฺสาสิกา อเหตุ
 ปิยา สหายกา วिय ๕

สตฺตา หิ สามสฺส ปานีโยชฺชนิยาหรณตฺถํ คตาคตกาเล ตํ ปรีวาเรตฺวา โคเปนฺติ
 อภิปาเลนฺติ ๕ อรณฺเย เตสํ ตินฺณํ ผาสฺสูกิวโร อโหสิ ๕ เอกสฺมี สมเย พาราณสิยํ
 ปิลยฺกฺโข นาม ราชานํ มคฺมฺสโลภน มาตฺร รชชํ นิยฺยาเทตฺวา เอกโกว หิมวฺนฺตํ คนฺตฺวา มิเค
 วธิตฺวา มํสํ ขาทฺนฺโต วิจฺรณฺโต ตํ จานํ ปตฺวา สามสฺส ปานียคฺคฺคหณฺตฺติเต มิคปทฺวลยฺชํ
 ทิสฺวา สาขาทิ โภจฺจกํ กตฺวา นิลียิตฺวา สายณฺหสมเย มิคคณฺปริวฺตํ สามํ อาคนฺตฺวา
 นฺหาตฺวา คจฺจนฺตํ ทิสฺวา วิสปีเตน สเรณ วิชฺฌิ ๕ โภธิสฺตฺโต ปติตฺวา นิปนฺโน อปฺราธการํ
 ปรีเยสนฺโต มุทฺกํ วาจํ อภาสิ ๕ ราชานํ สุตฺวา อยํ มยา วิชฺฌิตฺวา ปาติโตปิ เนว มํ
 อกฺโกสตี น ปรีภาสตี ปิยวจฺเนน สมฺมาจฺรตีติ จินฺเตตฺวา มุทฺกจิตฺโต ตสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา

^๑ เต ทหฺรกาเลเยว เหวํ กตฺกํ กรีสุ สเจ อมฺเหสุ เอกสฺส ฐิตา โหติ เอกสฺส ปฺตฺโต เตสํ
 อวาทวิวิทํ กโรมาติ, ชา.อ. ๙/๑๓๓.

“อิโตทานิ นุ โข โก มยหํ มาตาปิตโร ปฏฺชชคฺคิสุสฺสตีติ, ตํ ทุกฺขิตํ ปริเทวนุตํ ทิสฺวา ปวตฺตี
 ปุจฺฉิตฺวา ตํ สุตฺวา อตฺตนา กตาปราชฺสมิ สํวิคฺคจิตฺโต โทมนสฺสปรฺตฺโต ปจฺฉา จ ราชา
 สามสฺส ยาจิตฺวาจเนน เต อฺปฏฺจหิตฺุ อสฺสมํ คโต ฯ”

ม. ๑๘๙ ด้วยอำนาจของเมตตา (ไม่ปรากฏผู้แต่ง, ๐๐๖/๑๑๖)

เมตตานุภาเวน จณฺหา วา อจณฺหา วา สุตฺตา สพฺเพ ว มุทุกฺกจิตฺตา หุตฺวา เตสํ
 อนฺตรายํ อกริตฺวา เตสญฺจ วิสฺสาสํ กตฺวา อติปฺปิยสหายกา โหนฺติ สุวณฺณสามสฺส จ
 อรญฺญํ คนฺตฺวา ปาณียาหารปฏฺธิคฺคหณาทินํ นานากิจฺจानํ igrณกาลे อรญฺญเเว มิคคณา
 ตเมว ปรีวาเรสฺสุ โคปปีสฺสุ ฯ เตสํ ตินฺณํ ผาสูกํ อโหสิ ฯ ตทา จ ปน พาราณสียํ ราชา นครา
 นิทุกฺขมิตฺวา มิคคชตฺถาย อรญฺญํ คนฺตฺวา มิคคณปริวฺตํ สุวณฺณสามํ ปาณียคฺคหณตฺถํ ติตฺถํ
 คจฺฉนฺตํ ทิสฺวา สาขาโย ปฺรโต กตฺวา^๑ นิลียิตฺวา ตเมว วิสปีเตน สเรณ วิชฺฉมิ ฯ
 สุวณฺณสาโม ตํขณฺญเเวว มุจฺฉิตฺวา^๒ ปติโต ว อปรารทการกํ ปรีเยสนฺโต อญฺญสฺส
 อโกชฺจิตฺโต ว มธฺรฺวจํ กเถสิ ฯ^๓ พาราณสียํ จ ราชา เตन กถิตฺวจฺนํ สุตฺวา
 โทมนสฺสชาโต ตสฺส กนฺทนฺตสฺเสว ปฏฺวิจฺฉนํ สมปฏฺวิจฺฉิตฺวา ตสฺส มาตาปิตโร ปฏฺชชคฺคิ ฯ
 สุวณฺณสามสฺส มุจฺฉิตฺกฺขณฺเยว โส เตสํ อสฺสมํ คนฺตฺวา อฺปการํ อกาสิ มาตาปิตโร ปนสฺส
 กิริยาทินํ วิการํ ววฏฺจเปตฺวา โส น สุวณฺณสาโมติ ญตฺวา ตํ การณํ ปุจฺฉีสฺสุ ฯ ราชา เตสํ
 ปจฺจกฺขโต ปวตฺตี อาโรเจตฺวา เตหิ สฺสนิตฺวา เตนหิ มหาราช อมฺเห ตตฺถเวย เนถาติ กถิตฺ
 ตเถว อกริ ฯ เต อฺโก ทุมมฺนา ว อาคนฺตฺวา

เยน สจฺเจนยํ สาโม ฐมฺมจารี ปฺน อหุ

เอเตน สจฺจวชฺเชน วิสํ สามสฺส หญฺญตฺติ ฯ^๔

เอวมาทิกาทิ สุตฺตคาถาทิ สจฺจกิริยํ อกํสฺสุ ฯ ตโต วสฺนุธรี นาม คนฺธมาทนวาสินี
 เทวธีตา มหาสุตฺตสฺส อตีตภวเน มาตฺถุฏฺตปฺพุพา ว ตํ การณํ ญตฺวา

น เม ปิยตโร โกจิ อญฺโถ สาโม หิ วิชฺชตีติ ฯ^๕

^๑ สาขาหิ โกฏฺจกํ กตฺวา (ชา.อ. ๙/๑๓๙)

^๒ มุจฺฉิตฺวา (มุจฺฉ [ญ.] โมหวฑฺฒเนสุ, สลบแล้ว), คำว่า สลบ ในภาษาบาลี เช่น มุจฺฉติ, วิสญฺญิภาวํ ปาปฺณมาติ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, พจนานุกรม ไทย-บาลี, หน้า ๖๘๓)

^๓ ปิยวจเนน สมฺมทาจริ (ชา.อ. ๙/๑๔๒)

^๔ ชา.อ. ๙/๑๖๗.

^๕ ชา.อ. ๙/๑๖๙.

สัจจกิริย์ อกาสิ ๕ ตสฺสา สัจจกิริยาวสาเน สาโม อโรโค หุตฺวา สมุฏฺฐหิ ๕ อิติ อโรคาภาโว
 มาตาปิตุณฺ จกฺขุปฏิลาโก อรุณฺคฺคฺมณฺ ทเวตฺตานุภาเวเน เตสํ จตฺตุนฺ อสฺสเม ปากฺกฺภาโว
 จาติ สพฺพํ อจฺฉริยํ เอกกฺขณฺเวยว อโหสิ ๕ เอวณฺหิ เตสํ อผาสฺกํ อโหสิ ๕ ราชายี
 อปฺปมตฺโต หุตฺวา ปณฺจสีลํ คเหตุวา ทานาทิกํ ปุณฺณํ กตฺวา ปณฺจสีลณฺจ รกฺขิตฺวา ฌมฺเมน
 รชชํ กาเรสิ ๕

ม. ๑๙๐ ตามเรื่องใน (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๑ พ.ย. ๕๙, ๒๖ ต.ค.๖๒)

อิมสฺมี หิ ชาตเก ปวตฺตติกา สัจจกิริยาวเสน อุปฺปนฺนผลสงฺฆาตการณฺสฺส
 อภินิหารวเสน อุปฺปนฺนการณฺสทิสภาวํ นิทฺสเสติปิ, เอตถ ปน สารตฺโถ จิตฺตวเสน
 อุปฺปนฺนการณฺชิปปาเยน นิทฺสสิโต โหติ ๕ อิมสฺมี ชาตเก สมพฺนธิภูตानํ ปุคฺคฺลानํ
 จิตฺตวโส* ทฺพพิโธ โหติ ฌมฺมสํยุตฺโต อฌมฺมสํยุตฺโต จ ๕ เตสฺ ฌมฺมสํยุตฺโต นาม
 เมตฺตาทกตณฺญกตเวทิตาที่หิ สมฺนฺนาคโต จิตฺตวโส ๕ ปุคฺคฺลวิเสสโต หิ ชาตกตตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 นิทฺสสิตฺต
 สงฺฆาเตหิ อฌมฺเมหิ สมฺนฺนาคโต โหติ ๕ โยโกจิ เหตุถ โทเสน วา วิหีสาย วา
 พฺยาปาเทน วา สํยุตฺตจิตฺโต โหติ โส ปเร วิเหเจติปิ อนฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 สมฺปโยคมาปนฺเนสฺ เมตฺตาสงฺฆาตฌมฺมสํยุตฺโต จิตฺตวโส โอสานกาลे โทสาทิ-
 สงฺฆาตอฌมฺมสํยุตฺตํ จิตฺตวสํ ชินาติ ๕

ม. ๑๙๐ ในเรื่อง เมื่อจะพิจารณา (พระมหานพพร อริยญาณ, ๒๕๕๘)

ปฏฺิปรตฺติภาเค ปเนตถ อตถํ ปจฺจเวกฺขตา สกฺกา ทฏฺฐํ “ฌมฺมาฌมฺมสงฺคามे หิ
 เอกทา ฌมฺมสมฺปยุตฺโตปิ ปุคฺคฺโล ทฺกฺขํ นิคฺจจฺติ, สเจ โส อธิฏฺฐานสงฺฆาตสัจจกิริยาย
 วิรหิตฺโต ลียา, ปราชโย โหติ ๕ สเจ ปเนส สัจจกิริยํ กเรยฺย สัจจกิริยาอุปฺตถมฺภิตฺโต
 ภเวยฺย, ชยติเยว น ปราชยตีติ ๕

* ศัพท์ว่า **จิตฺตวส** มีปรากฏอยู่บ้าง เช่น ราคจิตฺตวसानุคา (ขุ.เถรี. ๒๖/๔๔๑/๔๕๓), แต่ใน
 โยชนาอภิธรรม ท่านอธิบายว่า วสนํ วโส เช่น วิตฺยา อุปลกฺขิตํ จิตฺตํ วิตฺยจิตฺตํ, วสนํ สมพฺพชฺฉนํ วโส,
 วิตฺยจิตฺตสฺส วโส วิตฺยจิตฺตวโส ๕ (ดู อภิธรรมตฺถวิภาวินิยา ปณฺจิกา นาม อตฺถโยชนา ปจฺโม ภาโค, หน้า ๒๒๓)

๘ อุเพกขากถา

ม. ๑๙๑ อุเพกขาในพรหมวิหาร (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๑ พ.ย. ๒๕๕๙)

อุเพกขาติ ปเนตถ ๕ จิตตสฺส ราคปฏิฆะสฺส อปติตฺวา สตฺเตสฺส มชฺฌตฺตภาวูปคมนํ
 อุเพกขา นาม ๕ สา พุรฺหมวิหารานมถฺยโร^๑ โหติ ๕ พุรฺหมวิหารา हि जटुपुषिठा โหนฺติ
 เมตฺตา กรุณา มุทิตา อุเพกฺขาติ ๕ ตตฺถ เมตฺตา สตฺตานํ หิตาการปฺปวตฺติลกฺขณา หิตุสฺส
 หารรสา^๒, กรุณา สตฺตานํ ทุกฺขาปนยนาการปฺปวตฺติลกฺขณา ปรทุกฺขาสหนรสา, มุทิตา
 ปรสมฺปตฺติยา ปโมทนลกฺขณา อนิสฺสายนรสา^๓, อุเพกฺขา สตฺเตสฺส
 มชฺฌตฺตภาวูปคมนํ สมนฺทสฺสสนรสา ๕ ยถาวุตฺตายํ อุเพกฺขา อิธาธิปฺเปตา
 โหติ ๕ อุเพกฺขา ปนายํ ยथा เมตฺตาทิกํ ปุริมพุรฺหมวิหารตฺตยํ ภาเวตฺถ น สกฺกา ตทา
 ภาเวตฺตพฺพา ๕ ตตฺริทํ ภาวนาวิธานํ ๕ อุเพกฺขาภาวนํ อารภิตฺตกาเมน ปิยปฺคคฺลาทีสฺส
 ยงฺกณฺจ อชฺฌุเพกฺขิตฺวา “อัยมํ กมฺมสฺสโก โหติ กมฺมทายาโทติ อาทินา นเยน ตสฺส
 กมฺมสฺสกาตา กมฺมทายาทตา จ ปจฺจเวกฺขิตฺตพฺพา ๕ อชฺฌุเพกฺขิตฺวา ตสฺส กมฺมสฺสกาตา-
 ภาเวน ปจฺจเวกฺขโต จิตตสฺส มชฺฌตฺตภาวูปคมนํ อุเพกฺขา อุปฺปชฺชติ ๕ ตสฺมา อัย
 พุรฺหมวิหารอุเพกฺขา อาเสวิตฺตพฺพา ภาเวตฺตพฺพา พหุสฺสีกาตพฺพา ๕

ม. ๑๙๒ วิธีอบรม คือ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๑ พ.ย. ๒๕๕๖)

อุเพกฺขาภาวนํ हि ภาเวตฺตกาโม อตฺตโน สมนฺปตฺติปฺตตกาเลปิ วิปตฺติปฺตตกาเลปิ
 ปฏฺฐิฆานฺนุชฺชเวสนน น อุจฺจาวจาการํ ทสฺเสยฺย เหนว อุณฺณเมยฺย น โอนเมยฺย ยथा ปฏฺฐิฆ
 ภา อนฺนุโย วา จิตฺเต อุปฺปนฺโน ตทา ตํ วุสฺสเมตฺถ วายเมยฺย, อาทิมฺหิ กมฺมญฺเจว
 กมฺมวิปากณฺจ ปจฺจเวกฺขิตฺวา อิทํ กมฺมนิทานํ กมฺเมน ปวตฺติตํ โหตีตี นเยน กมฺมสฺส
 กิจฺจํ กตฺวา ฐุรํ นิทฺธิเปยฺย กมฺมํ ฐุรํ วหาเปนฺโต วिय ภเวยฺย ๕ โส เอวํ อุปฺปนฺนุเพกฺขา-
 จิตฺโต หุตฺวา ตโต อุเพกฺขาสทฺคเตน เจตฺสา “สพฺเพ สตฺตา กมฺมสฺสกา กมฺมทายา
 กมฺมโยนี กมฺมพนฺธ กมฺมปฏฺฐิสฺสรณา ยํ กมฺมํ กริสฺสนฺติ กลฺยาณํ วา ปาปกํ วา ตสฺส
 ทายาทา ภวิสฺสนฺตีตี^๔ นเยน โอนิสฺโส วา อนฺนอิสฺโส วา อุทฺธมฺโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย

^๑ ข้อความเช่นนี้ พระมหาโพธิวงศาจารย์, แต่งไว้ ๒ นัย ได้แก่ **อถฺยตโร** บ้าง **อถฺยตฺรา** บ้าง
 ในปีการศึกษา ๒๕๕๔ ให้ถือยุดิที่ **อถฺยตโร** (เทียบ ม. ๔๙)

^๒ นี้ว่าตามคัมภีร์ อภิธมฺมวาทาร แต่ในบางคัมภีร์ เช่น สงฺคห.ฎีกา. ๑/๒๕๙ ว่า **หิตฺตฺสฺสฺสฺสฺส-**
ลกฺขณา

^๓ อภิ.วตฺตาร. ๑/๓๗-๓๘ (ฉบับภูมิพโลภิกขุ), เทียบ ม. ๑๔๙.

^๔ เทียบ อัง.ปญฺจก ๒๒/๕๗/๘๒.

สพพาวนุต์ โลกั^๑ อุเพกขาย ฝเรยย ๕ ปฏิกษานุนเยหิ หิ อปปฏิหิตสส จิตตสส
 อุเพกขามาโว ปกตिया ปวตตติ, เอวรูปา ปน อุเพกขา อญญาณสหคตา โหติ ยา
 อญญาณูปะกขาติ วุจจติ สุขเขน จ ปฏิกษานุนยภาเวณ วิปริณามัง คจจติ ๕

ม. ๑๙๒ อันที่จริงภาวะของ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๑๑ ต.ค. ๒๕๕๕)

ยถาวุตตเนเยน หิ จิตตสส อุเพกขามาโว ปกตिया สัวตตติ ๕ จิตเต รากปฏิเมหิ
 อปปฏิหิต อุเพกขา ปากติกา โหติ ๕ เอวรูปา ปน อญญาณสหคตา หุตวา อญญาณูปะกขาติ
 วุจจติ, สุขเขน จ ปฏิกษานุนยภาเวณ วิปริณามัง คจจติ ๕ อมหากัง หิ สตุถา สาวเก อีทิสเมว
 จิตตสส อุเพกขามาโว ภิโยโย หิตกกรภูตปริสุทฐภาวสงฆาตัง ฐมมปฏิปัตติภาวัง
 อาโรปาเปตัง อนุสาสติ ๕ น เกวลัเยว อปปฏิหิตจิตตกาเล อุเพกขโก โหติ, อถโข ยทาปี
 เยน เกนจิ ปฏิหิตจิตโต หุตวา รากปฏิมัง อุปปาเทติ ตทา ฌาณวเสน ตัง นิวาเรตัง จิตตัง
 อุปสมेतัง จิตตัง จ อุเพกขาสหคตัง กาทัง สกโกติ ๕ อุเพกขาย หิ รากสงฆาโต อนุโรโธ
 ปฏิสมสงฆาโต วิโรโธ จ ทูรปจจตติกา โหนติ, อญญาณูปะกขาติ ปเนตถ อญญาณัง
 อาสนนปจจตติกัง ๕ ตสฺมา อุเพกขามาเวณากาเล อตตานิ อุปมัง กตวา ภาเวตพฺพา ๕ กถัง ๕
 ยถา หิ เนว ปเรสํ สกภณุทสส อนุโรธภูตัง อภิษมํ อิจจติ น จ ปเรสํ อตตนิ วิโรธภูตัง
 พยาปาหัง, ตถา สยมปี ปเรสฺ ตาทิสํ อนุโรธวิโรธัง น อุปปาเทยย, เตสฺ ปน มชฺชตตจิตโต
 ลียา ๕ อถวา มชฺชตตปุคฺคลํ อุปมัง กตวา อุเพกขา ภาเวตพฺพา ๕ กถัง ๕ ยถาห เสยยถาปี
 นาม เอกัง ปุคฺคลํ เนว มนาปี น อมนาปี ทิสฺวา อุเพกขโก อสฺส, เอวเมว สพฺเพ สตุเต
 อุเพกขาย ผรตีติ ๕^๒

☞ **อุเพกขากถา, นารทชาตกถา**

ม. ๑๙๒ อุเบกขาที่เป็นโพชฌงค์ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒ พ.ย. ๒๕๖๒)

โพชฌงค์อุเบกขา นาม มชฺชตตาทกาเรณ สมหิตจิตตสส อุเพกขา ๕ โพชฌงค์า
 สติอาทิกอุเบกขาปริโยสานภาวโต สตุตวิธา โหนติ ๕ สมาริมฺหิ อุเพกขา เอว เวทิตพฺพา ๕
 จตฺตถุชฌานสงฆาตอุปริมสมาธิยุตฺเตน จิตฺเตน ปริสุทฺฐูปะกขาสมฺปยุตฺเตน ภาวิตพฺพัง
 เหาฏ จิมสมาธิยุตฺเตน จิตฺเตนปี อนุปปุพฺเพน อุเพกขาสมฺปยุตฺเตน ภาวิตพฺพัง

ปญญา ย ปน อุเพกขา เอว เวทิตพฺพา ๕ สงฆารูปะกขาวิปัสสนูปะกขา หิ อตถโต
 ปญญาเยว ๕ सा ปญญา กิจจวเสน ทูริธา ภินฺนา โหติ เหตุภาคิยปญญา เจว

^๑ วิสุทฺธิ. ๒/๑๐๙.

^๒ อภิ.วิ. ๓๕/๗๔๘/๓๗๔, วิสุทฺธิ. ๒/๙๓.

ผลภาคียปถญา จ ๕ ตตถ เหตุภาคียปถญา วิจารณกิจเจ อุปโยเชติ วิจินนการา
 วิจินิตคคณาการา จ โหติ ๕ ตสฺมา ตาทิสา ปถญา อุเปกฺขาติ สงฺขํ น คจฺจติ ๕
 ผลภาคียปถญา ปน ลกฺขณตตยสฺส ทิฏฺฐจกाले อุปฺปนฺนา โหติ ปฺนเรว วิจินน
 คคณาภาวโต สฺสญฺญา หุตฺวา จปนาการา โหติ ๕ ตาทิสา ปถญา อุเปกฺขาติ สงฺขํ ๕
 โพชฺฌนฺคฺอุเปกฺขา เอวํ ลกฺขณา ๕ อิธ ปน วิปฺสฺสนฺุเปกฺขาทิอุทฺทเส วุตฺตา
 วิปฺสฺสนฺุเปกฺขา อธิปฺเปตา ๕ ยถา हि ปุริสฺสฺส สายํ เคหํ ปวิฏฺฐํ จํ สปฺปํ ปริเยสฺमानสฺส ตํ
 เอกสฺมี จาเน นิปฺนฺนํ ทิสฺวา สปฺโป นุ โข โนติ อวโลเกนฺตสฺส สฺวตฺถิกตตยํ ทิสฺวา
 นิพฺพेमตฺติกสฺส สปฺโป น สปฺโปติ วิจินเน อุเปกฺขา โหติ วิจินนสฺส ปชฺชนสงฺฆาโต
 มชฺฌตตตากรอ อุปฺปชฺชติ เอวเมว อารทฺธวิปฺสฺสกสฺส ลกฺขณตตये ทิฏฺฐเจ สงฺฆารานํ
 อนิจฺจภาวาทิวิจินเน มชฺฌตตตอ อุปฺปชฺชติ ๕ อयํ วิปฺสฺสนฺุเปกฺขา นาม ๕ ยถา ปน ตสฺส
 ปุริสฺสฺส สปฺปํ ทิสฺวา อชปททณฺเฑน คาทุหํ สปฺปํ คเหตุวอ กิณฺตาทํ อิมํ สปฺปํ อวิเหเจนฺโต
 อตฺตทานญจ อิมินา อํสาเปนฺโต มุญฺเจยฺยนฺติ มุญฺจนาการเมว ปริเยสโต คคเณ
 มชฺฌตตตอ โหติ สปฺปคคเณ อติกฺกนฺเต อชฺฌุเปกฺขา โหติ เอวเมว วิปฺสฺสนาย ผลํ โหติ
 สงฺฆารคคเณ มชฺฌตตตอ โหติ ๕ อयํ สงฺฆารุเปกฺขา นาม ๕ อิติ วิปฺสฺสนฺุเปกฺขาย ลทฺธาย
 สงฺฆารุเปกฺขา ลทฺธว โหติ ๕

ม. ๑๙๓ อุเบกขาในปัญญา (พระมหาอภิวัตร วิจารณ์มโม, รวบรวม, ๐๐๕/๙๙)

ยา วิจยปริเยสนวิจินนคคณาการเณ ปวตฺตา ปถญา, สา น อุเปกฺขา โหติ, อयํ
 ปถญา เหตุกา โหติ ๕ ยา ปน ปริเยสนคคณาภาเวณ วิชานนมชฺฌตตตากรเณ ปวตฺตา
 ปถญา, สา อุเปกฺขา โหติ, อयํ ปถญา ผลภูตา โหติ ๕ โพชฺฌนฺคฺอุเปกฺขา เอวมาการเณ
 ปวตฺตติ ๕ เอตถ ปน ปถญานูเปกฺขาสงฺฆารุเปกฺขาสีเสน วุตฺตนเยน วิปฺสฺสนฺุเปกฺขา
 อธิปฺเปตา ๕* ตตฺตรายํ อุปมา ๕

ยถา हि ปุริสฺสฺส สายํ เคหํ ปวิฏฺฐํ จํ สปฺปํ อชปททณฺเฑน คเหตุวอ ปริเยสฺमानสฺส ตํ
 อุกฺกุฏจเก นิปฺนฺนํ ทิสฺวา สปฺโป นุ โข โนติ อวโลเกนฺตสฺส สฺวตฺถิกตตยํ ทิสฺวา
 นิพฺพेमตฺติกสฺส สปฺโป น สปฺโปติ วิจินเน มชฺฌตตตอ โหติ, เอวเมว ยา อารทฺธวิปฺสฺสกสฺส
 วิปฺสฺสนาญาเณน ลกฺขณตตये ทิฏฺฐเจ สงฺฆารานํ อนิจฺจภาวาทิวิจินเน มชฺฌตตตอ
 อุปฺปชฺชติ อयํ วิปฺสฺสนฺุเปกฺขา นาม ๕ ยถา ปน ตสฺส ปุริสฺสฺส อชปททณฺเฑน คาทุหํ สปฺปํ
 คเหตุวอ กิณฺตาทํ อิมํ สปฺปํ อวิเหเจนฺโต อตฺตทานญจ อิมินา อํสาเปนฺโต มุญฺเจยฺยนฺติ

* เอตถ ปน สงฺฆารุเปกฺขาวิปฺสฺสนฺุเปกฺขา อธิปฺเปตา ๕

มฤจนการเมว ปรีเยสโต คหณะ มฆตตตตา โหติ, เอาเมว ยา ลกขณตตตยสสุ
ทิวจตตตา อาทิตเต วย ตโย ภาเว ปสสโต สงฆารคคหณะ มฆตตตตา อัย
สงฆารุเปกขา นาม ๙ อิติ วิปสสนูปेกขाय สิทธิชาย สงฆารุเปกขาปี สิทธิชาว โหติ ๙^๑

จตตเถ สติปฏฺฐาเน อนุปฺพเพเน สติปฏฺฐานํ ปฏิปชฺชนตสฺส “ปณฺณาย ตํ
อนุโรธวิโรปหานํ ทิสฺวา อุเปกฺขโก สฺมฺมฺจ วิหฺรตีติ ทสฺสีตา อุเปกฺขา อุปฺปชฺชติ, อัย
สติปฏฺฐานุเปกฺขา นาม ๙

อิตฺรา อุเปกฺขาปี เวทิตพฺพา ๙ ยา ปน กาลเณ กาลํ อุเปกฺขานิमितฺตํ มนสิกรอตีติ
เอวมาคตา อนจฺจาทุรนาตีสติลวิริยสงฺฆาตา อุเปกฺขา, อัย **วิริยุเปกฺขา** นาม ๙ ยา ปน
“ยสฺมี สมเย กามาจรํ กุสลํ จิตฺตํ อุปฺปนฺนํ โหติ อุเปกฺขาสหคตฺนติ เอวมาคตา
อทุกขมสุขสญฺญิตา อุเปกฺขา, อัย **เวทหนุเปกฺขา** นาม ๙ ยา จนนทาทิสฺสฺสฺ ยาวปนเกสฺ
อาคตา สหฆาตานํ สมวาหิตฺตฺตตา อุเปกฺขา, อัย **ตตฺตรมฆตตตฺตูปेกฺขา** นาม ๙^๒ ปจฺจิมายํ
ทพฺพิธา อุเปกฺขา ปกตียา สํวชฺชติ ๙

นารทฆาตกสงฺฆาเตเยส^๓ ทสชาติฆาตกคณฺเถ อุเปกฺขาปารมี อุทฺทิวฺจ ๙ ตตฺตรายํ
สงฺเขปตฺโต ๙ อตีเต วิเทหฺรภูเจ องคฺติ นาม ราชฯ คุณสฺส นาม ชิวกสฺส วจณํ สุตฺวา นตฺถิ
ปฺนญฺญํ นตฺถิ ปาปนฺติ เอวมาทินา นเยน มิจฺฉาทิวฺจ คณฺหิ ๙ โสปี รุจาย นาม ตรีฑฺยา สมฺมา
ธมฺมํ กถิต๔ ตํ มิจฺฉาทิวฺจ น ปชฺหิ ๙ นารโท นาม พุรหฺมา ตสฺสา รุจาย ราชตรีฑฺยา
อธิฏฺฐานํ ถตฺวา พุรหฺมโลกโต อารโหิตฺวา องคฺติริญฺโย ธมฺมํ เทเสตฺวา ตสฺส มิจฺฉาทิวฺจ

^๑ วิสุทฺธิ. ๑/๒๐๖-๒๐๗.

^๒ วิสุทฺธิ. ๑/๒๐๕.

^๓ พึงตรวจดูใน ชุ.ชา. ๒๘/๘๓๔/๒๘๒, ชา.อ. ๑๐/๑๖๘.

^๔ บัณฑิตพึงพิจารณา ในที่นี้กรรมซ้อนกรรม คือ ทั้ง โส ซึ่งเป็นวิเสสนะของกรรมแต่ถูกนำไป
เป็นประธานในประโยค และ ธมฺมํ ซึ่งเป็น อวุตตกมฺม ใน กถิต แต่มีกรณียกเว้นบ้าง เช่น ปุญฺจ ที่มี
อวุตตกมฺม มารับอีกชั้นหนึ่ง เช่น ในบุพพภาคปฏิโมกข์ว่า อหํ อายสมฺมา (อิตฺถนฺนาเมเน) วินยํ ปุญฺจ
วิสขุเชยฺย

ประโยคเช่นนี้ นิยมแต่งในที่เกี่ยวข้องกับธาตุสองกรรมที่สามารถเรียกหากรรม ๒ ตัว
(ทวิกรมิก) ดังตัวอย่างใน ปทฺรูปสิทฺธิ (อธิบายสูตร ๒๘๕) ว่า **ยญฺยทตฺตํ กมฺพลํ ยาจเต พุรหฺมโณ**
(พรหมณ์ขอซึ่งผ้ากัมพลจะนายัญญุตตต) **ยญฺยทตฺโต กมฺพลํ ยาจียเต พุรหฺมเณ** (นายัญญุตตต
อันพรหมณ์ขอซึ่งผ้า), ธาตุสองกรรม เช่น

ทฺหฺ ยาจ รุติ ปุจฺฉ-
นี วทฺ ทฺร มาที จ

ภิกฺขฺ สาส วจาทโย,
อุภเยเต ทวิกรมิกฯ. (รูปสิทฺธิที่ปณี, ๑/๕๕๘)

อุทฺธริ ๕ อิหํ วตถุ “นารโท นาม พรหฺมา สมาริ วชฺฌตฺวา อุเปกฺขาปาริสฺสุทฺธิ จตฺตถํ ฌานํ
 อปาปฺณีติ ปรีทึปกํ โหติ, ตสฺมา อิหํ นารทชาตกํ อุเปกฺขาปารมีปรีทึปกํ โหติ ๕
 ตตฺตรายมตฺโถ ๕

น หิ ปุคฺคโล อุเปกฺขาย สมฺนฺนาโคโต อญฺญานุเปกฺขาย อชฺฌมฺเปกฺขาติ, โส ปน ยทา
 ยํ กาทพฺพํ ตทา ตํ กโรติ, ฐมฺมปฺปรโต จ อคฺติอภาเวน อุเปกฺขาย อสมฺนฺนาโคโต สาธุกตฺรํ
 กโรติ ๕ ยถฺหิ เหฏฺฐา “ปุคฺคโล สตฺเตสฺสุ มชฺฌตฺตาการฺภูโต ก็ ทฺวจฺจริตํ ก็ สฺวจฺจริตํ, สตฺตา
 กมฺมสฺสกา กมฺมทายาทา กมฺมโยนี กมฺมพฺนฺธุ กมฺมปฏฺฐิสฺรณฺยา ยํ กมฺมํ กริสฺสนฺติ กลฺยาณํ
 วา ปาปกํ วา ตสฺส ทายาทา ภวิสฺสนฺตีติ^๑ สตฺตานํ กมฺมํ ปจฺจเวกฺขติ, ยถฺภูตํ วิจฺินาตีติ
 อิหํ “ยฺตุตีติ วุจฺจติ ๕ ตสฺมา อโย อุเปกฺขา อิจฺฉิตฺตพฺพา โหติ ๕

๔ ขนฺติกถา

ม. ๑๙๔ ขันติ ความอดทน (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒๓ พ.ย. ๒๕๕๘)

ขนฺติ นาม ขมนํ รุปาทีนํ ผุฏฺฐกาเล โลกสฺสปี โทสฺสปี โมหสฺสปี ขมนตา ๕^๒
 ตตฺรายนํ อธิปฺปาโย ๕ ยํ เตสํ ขโม โหติ ยานิ รุปาทีนํ จกฺขวาทีนํ อาปาถมาคฺนฺตฺวา โลกํ
 อุปฺปาเทนฺติปิ วินาสํอุปฺปาเทนฺติปิ วิหเสํ อุปฺปาเทนฺติปิ, โลกาทีนํ วเสน กายวาจาหิ วิการํ
 น ทสฺเสติ, ยํ สีสฺตฺถุหาทีนํ อุปฺปาติตานํ ทุกฺขานํ เวทฺนํ ขโม โหติ, ยํ อเนกวิธกรณฺีย-
 ปริปฺรูเณ สารีริกานํ ทุกฺขานํ เวทฺนํ ขโม โหติ, ยํ จ ทฺรุตฺตานํ ทฺรุตฺตานํ อมฺนาปานํ
 วจนฺปถานํ ขโม โหติ, อิหํ ขนฺตีติ สงฺขํ คจฺจติ ๕^๓

รฏฺฐปฺสาสเน หิ ราชฺยา มหาขตฺติโย รฏฺฐานํ หิตาย สุขาย ขนฺตี ปริปฺรูเรติ ๕ โอติโส
 ปนายํ วุจฺจเต ๕ ยํ โส วีรฺชาโต ขโม โหติ จกฺขวาทีปถมาคตารมฺมณานํ ผุสนฺโต
 อุปฺปนฺนํ โลกโทสโมหานํ, ขโม สีสฺตฺถุหาทีนํ ทุกฺขานํ, ขโม ทฺรุตฺตานํ ทฺรุตฺตานํ
 วจนฺปถานํ, อเนกวิธกรณฺียปริปฺรูเณ สารีริกานํ เวทฺนํ ทุกฺขานํ ติพฺพานํ ขรานํ กฏฺฐ กานํ
 อสาดานํ อมฺนาปานํ ปาณฺหรานํ อธิวาสกชาติโก โหติ กายาทิตฺทวารํ อาการณฺจ สฺฐุ
 สฺยเมติ, อิหํ ขนฺตีติ สงฺขํ คจฺจติ ๕

ยา จ ทสฺนํ ปารมีนํ นวมฺภูตา เมตฺตา ยา จ ทสฺวิธานํ ราชฐมฺมานํ นวมฺภูตา
 ขนฺติ, ตทฺภยํ นาเมเน นานาปี โหติ อญฺญมญฺญสฺส ปน ปจฺจโย โหติ, ตทฺภยานญฺจ

^๑ เทียบ อญฺ.ปญฺจก ๒๒/๕๗/๘๒.

^๒ เทียบ ม. ๑๑๙, ๒๓๔.

^๓ ขมนตา-เป็น อธิวาสนํ อธิวาสนตา ก็ได้/ มิชฺชติ สินฺยฺหติ เอตฺยาติ เมตฺตา. (ที.ฐฺ.อภิณฺว. ๑/
 ๒๕๕) / ยํ แปลว่า ข้อที่บุคคลเป็น...

ปฏิบัติ อญญมณณมิมิสิตา โหติ ฯ กถํ ฯ ขนฺติปริภาวิตา ขนฺติอนุคฺคหิตา (ขนฺโตปตฺตมฺภิตา) เมตฺตา สฺกฺขฺ สมนฺจ ปวตฺตติ, เมตฺตาปริภาวิตา เมตฺตานุคฺคหิตา (เมตฺโตปตฺตมฺภิตา) ขนฺติปี สฺกฺขฺ สมนฺจ ปวตฺตติเยว ฯ (สา เมตฺตา ขนฺติอุปตฺตมฺภิตา อิจฺฉิตฺตพฺพา, สา ขนฺติ เมตฺตาอุปตฺตมฺภิตา อิจฺฉิตฺตพฺพา)^๑

ม. ๑๙๕ ในชื่อว่า (สำนวนที่ ๑, พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๑๑/๑๓๖, ควรรคศึกษาสำนวนที่ ๒)

ขนฺโตปตฺตมฺภิตา เมตฺตาทิ เจตฺถ โทสพฺยาปาทปฏิปกฺขภูตา เมตฺตา ขนฺโตปนิสฺสยา อุปปชฺชติ ฯ กถํ ฯ ขนฺติปริภาวิตา ขนฺติอนุคฺคหิตา เมตฺตา สฺกฺขฺ ปวตฺตติ, เมตฺตาปริภาวิตา เมตฺตานุคฺคหิตา ขนฺติปี สฺกฺขฺ ปวตฺตติเยว ฯ ตตฺตรายํ อธิปฺปาโย ฯ มิชฺชติ สินฺนิยฺหติ เอตฺตยาติ เมตฺตา ฯ อถฺวา เมตฺตนา นาม สฺตฺเตสฺส เมตฺตายนฺนา เมตฺตายิตตฺตํ สฺตฺตนาํ วา สุขกามตา ฯ^๒ สา พฺยาปาทปจฺจนีกา โหติ ฯ ตสฺมา หิ ยทา พฺยาปาโท อุปปนฺโน โหติ, ตทา ตํ วุปฺสเมตฺตํ ขนฺติ อุปปาเทตฺตพฺพา พฺยาปาทนียานํ จ อารมฺมณานํ อธิวาทนฺตฺติ อุปปาเทตฺตพฺพา ฯ อปีจ เมตฺตาทาวนาภาเลน น เกวลํ พฺยาปาทสมฺปยุตฺตํ จิตฺตํ น อุปปาเทตฺตพฺพํ, อถฺโข เมตฺตาสนฺนลภฺขโณ ราโคปี น อุปปาเทตฺตพฺโพ ฯ ตสฺมา ตทา อุปปชฺชมานกราคสฺส เจว รากนียานํ อารมฺมณานญจ ขนฺติ อิจฺฉิตฺตพฺพา ฯ เอวํ สติ เมตฺตาทาวนา สฺกฺขฺ ปวตฺตติ ฯ

เมตฺโตปตฺตมฺภิตา ขนฺตีติ ปเนตฺถ สเจ ขนฺตี ภาเวนฺตสฺส ขนฺติเยว สียา เมตฺตนา น สียา, ขนฺติภาวนา ทุลลภา ทุกฺกรา ฯ ตสฺมา พลวตี ขนฺติ อิจฺฉิตฺตพฺพา ฯ ขนฺติญจ ภาเวนฺเตน โลภาทิสฺส อุปปนฺเนสฺส วา โลภาทินํ ปทฺฐจฺานารมฺมเณสฺส อาปถํ อากฺจณฺเตสฺส วา พลวตี ขนฺติ อิจฺฉิตฺตพฺพา เต วิภฺขมฺภิตํ ฯ สเจ ขนฺติ ทุพฺพลา สียา, โลภาทโย วิภฺขมฺภิตํ น สกฺโกติ วา เตสํ น ชินฺนติ วา ฯ เอวํ โลภาทโย ภิชฺชโยโส อุปปชฺชขนฺติ สํวตฺตนฺติ, ตสฺสา ขนฺติยา ทุพฺพลา ย ชินฺนติ ฯ เมตฺตฺตฺตฺตมฺภิตา หิ ขนฺติ พลวตี หุตฺวา กิเลเส วุปฺสเมตฺตํ สกฺโกติ ฯ ตสฺมา โย อิมเมว ขนฺตี พลวตี กาทํ อิจฺฉติ เตน โลภาทิกฺกิลเส เจว กิเลสวตฺตฺต- ภูตานํ จ อารมฺมณานํ วุปฺสเมตฺตํ เมตฺตา ภาเวตฺตพฺพา ฯ อปีจ “สพฺเพ สฺตฺตา สุขิตา โหนฺตุ อพฺยาปชฺฌาติ เอวํ สพฺพสฺตฺเต เมตฺตา ฝริตฺตพฺพา^๓” ฯ ยถา หิ กิเลสคฺคิเวสเนน ตตฺตํ จิตฺตํ

^๑ ผู้รวบรวมเพิ่มข้อความในวงเล็บ เพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหาใน ม. ๑๙๕.

^๒ คำอธิบาย เมตฺตา ใน ม. ๑๔๙.

^๓ กรณีเช่นนี้ ในอรรถกถา นิยมให้ เมตฺตา เป็น กรณ ใน ฝริตฺตพฺพา (แผ่ไปด้วย...) เช่น **สพฺเพปี สฺตฺตา อโนธิโส เมตฺตตาย กรุณาย จ ฝริตฺตพฺพา** (ขุ.จ.รียา.อ. ๕๑๓), **เมตฺตจิตฺเตน ฝริตฺตพฺโพ** (ม.อ.๑/๒๖๗), กำหนดง่าย ๆ ว่าไม่ใช่ **เมตฺตา ฝริตฺตพฺพา** ฯ

เมตโตททน สัตถุจิมมานํ ขิปโปเมว สนฺตํ โหติ วุปฺสนฺตํ, เหวํ โลภาทิกิเลสานํ วุปฺสฺมา ย อโนธิโส เมตฺตา ผริตฺตพฺพา ฯ เหวํ เมตฺตูปตฺถมฺภิตา ขนฺติ พลวตี หุตฺวา กิเลสํ วุปฺสเมตฺตํ สกฺโกติ ฯ ขนฺติ ทสฺวิธานํ ราชนมฺมานํ นวมา โหติ ฯ

ม. ๑๙๕ ในข้อว่า (สำนวนที่ ๒, พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๑๑/๑๓๘, ๑๔๐)

ยํ **สา เมตฺตา ขนฺติอุปตฺถมฺภิตา อิจฺฉิตฺตพฺพาติ** วุตฺตํ, ตตฺตฺรายํ อธิปฺปาโย ฯ มิชฺชติ สินฺนิยฺหติ เอตฺตยาติ เมตฺตา ฯ อถว เมตฺตา นาม สत्เตสฺส เมตฺตยา น เมตฺตยิตฺตํ สत्ตฺตานํ วา สุขกามตา ฯ **สา พฺยาปาทปจฺจนีกา โหติ** ฯ ตสฺมา หิ ยทา พฺยาปาทอฺ อุปฺปนฺโน โหติ, ตทา ตํ วุปฺสเมตฺตํ ขนฺติ อุปฺปาเทตฺตพฺพา พฺยาปาทนียานํ จ อารมฺมณานํ อธิวาทนฺตฺติ อุปฺปาเทตฺตพฺพา ฯ อปีจ เมตฺตาภาวนากาเล น เกวลํ พฺยาปาทสมฺปยุตฺตํ จิตฺตํ น อุปฺปาเทตฺตพฺพํ, อถโข เมตฺตาสนฺนลภฺขโณ ราโคปี น อุปฺปาเทตฺตพฺโพ ฯ ตสฺมา ตทา อุปฺปชฺชมานกราคสฺส เจว รากนียานํ อารมฺมณานญจ ขนฺติ อิจฺฉิตฺตพฺพา ฯ เหวํ สติ เมตฺตาภาวนา สุกฺกํ ปวตฺตติ ฯ

ยํ **สา ขนฺติ เมตฺโตปตฺถมฺภิตา อิจฺฉิตฺตพฺพาติ** วุตฺตํ, ตตฺตฺรายํ อธิปฺปาโย ฯ สเจ หิ ขนฺติสมนฺนาคโต เอกนฺเตน ขเมยฺเยว ตสฺส อุปตฺถมฺภกปจฺจยฺภูเตน เมตฺตาธมฺเมน จิตฺตสฺสาโท น ภาเวยฺย, จิรํ ขมิตฺตํ เจว ตํ ขนฺตี สาเชตฺตํ จ ทุกฺกโร โหติ ฯ เอตฺถ โลภโทส-โมหสงฺขาตานํ กิเลสานํ อุปฺปนฺนกาเล วา โลภนียาทีหิ อารมฺมณเณหิ สมฺปโยคกาเล วา ขนฺติโกมฺหีติ อุปฺปชฺชมานเจตนา นิสฺสนํ หุตฺวา ทฏฺฐพฺพา ฯ ตสฺมา กิเลสอธิวาทน-สงฺขาตา เจตสิกขนฺติ อิจฺฉิตฺตพฺพา ฯ **สา จ พลวตี อิจฺฉิตฺตพฺพา** ฯ สเจ ปเนสา ขนฺติ ทพฺพลา ภาเวยฺย, ปราชญํ ปาปฺณาติ น กิเลสํ วุปฺสเมตฺตํ สกฺโกติ, เหวํ สติ กิเลสานํ ชโย นาม ภาวติ ฯ สเจ ขนฺติ มหพฺพลา ภาเวยฺย, ขมนกิจจํ กาทํ สกฺโกติ จิรญจ จาทํ สกฺโกติ ฯ อปีจ ขนฺติยา มหพฺพลา อิจฺฉนฺเตน ปรสฺสุขฺปสํหารกามตาสงฺขาตํ เมตฺตํ ปฏิจฺจ โลภโทสโมห-สงฺขาตา กิเลสา นิคฺคณฺหิตพฺพา โหนฺติ โลภนียาทีนํ อารมฺมณานํ จ ฯ เตสฺส จิตฺตํ ผริตฺตพฺพํ ฯ

เอวฺวโป หิ กิเลสนิกฺคโห ปรสฺสุขฺปสํหารกามตาสงฺขาตํ เมตฺตํ ปฏิจฺจ สมฺมิชฺชติ ฯ กถํ ฯ โลภาทิกิเลสานํ ปน โลภนียาทีนญจ อารมฺมณานํ วเสน อาตฺตฺรจิตฺตํ อุกฺกนฺตํ ปริปฺโปเสนฺโต วิย เมตฺตยา ผเรยฺย ฯ กิเลสา หิ อุกฺกนฺตฺวา จิตฺตํ อายฺหมาโน อคฺคิ วิย โหนฺติ เต เมตฺโตททน ปริปฺโปเสยฺยมานา นิสฺสนนฺติ เตสํ วา ปน อนฺตฺวาไปปี พลฺปิ ปริหายนฺติ, ตโต ขนฺติ ภียโยโส ขมนกิจจํ กาทํ สกฺโกติ, เมตฺตาปริภาวิตา หิ ขนฺติ

โลภาทิกิเลส เตสญจ อารมมณานิ นิพพาเปตุ สุกโกติ ฯ ขนฺติ ทสฺวิธานํ ราชธมฺมานํ
นวมมา โหติ ฯ

๔ อวิโรธนกถา

ม. ๑๙๖ อวิโรธนะ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๑๓ ต.ค. ๒๕๕๕, ๑๐ พ.ย. ๒๕๕๙)

อวิโรธนนฺติ ปเนตถ ฯ เอตํ เอวํ อตฺถโต เวทิตพฺพํ ฯ อวิโรธนํ นาม ยํ วิรุทฺธํ
วิรุทฺธภาเวน ชานิตฺวา น อภิวิตฺติตฺวา^๑ ปฺน วิรุทฺธํ กโรติ น ชานํ วิรุทฺธํ กโรติ วา ฯ
วิรุทฺธนนฺติ เหตุถ อคตฺวเสน ยุตฺติธมฺมโต^๒ วิรุทฺธํ อาทิ กตฺวา สพฺพสมฺมตฺโต วิรุทฺธํ
สนฺธาเยตํ วุตฺตํ ฯ อิทเมตถ นิสฺสนํ โหติ ยํ อธิจฺจารมฺมณญฺตํ วฑฺฒนมนฺปี อนธิจฺจารมฺมณ-
ญฺตํ หายนมนฺปี ปฏฺลิภานฺโต กายาทินํ ตาทิกาวํ รกฺขิตฺตุํ สุกโกติ, น อนฺุโรธวิโรธวเสน^๓
อุจฺจาวจํ อากาโร ทสฺเสติ ฯ ปุณฺณชฺชานา นาม อาทิมฺหิ “อิทํ วิรุทฺธนนฺติ อญฺญาณน วิรุทฺธํ
กโรนฺติ ฯ สเจ ปน สสฺตํ ตเถว กเรยฺยํ, น จ อิทํ วิรุทฺธํ อิทํ อวิรุทฺธนนฺติ ชานิตฺตุํ สิกฺขเขยฺยํ,
เอวํ สติ เต เนว สมฺมตฺตํ ชานนฺติ น มิจฺจตฺตํ น จ สมฺมา ปฏิปชฺชิตฺตุํ สุกโกนฺติ ฯ อปรมนฺปี
นิสฺสนํ ทญฺจพฺพํ ฯ สเจ คณฺชญฺจกฺโกโต ปสาสนกาโร จนฺทาคตฺวเสนปี โทสาคตฺวเสนปี
โมหาคตฺวเสนปี ภยาคตฺวเสนปี วิรุทฺธํ กเรยฺย, เย ชเน ปสาสฺติ, เต วิหญฺณนฺติ ทฺกฺขํ
เสนฺติ จ ฯ

ม. ๑๙๖ ผู้อยู่ในปกครอง (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๑๓ ต.ค. ๒๕๕๕)

สเจปี เต ชนา ตเถว วิรุทฺธํ กเรยฺยํ, สพฺเพเต อนฺตมโส ปสาสนกาโรปี ตถา
วิหญฺณนฺติ ทฺกฺขํ เสนฺติ จ ฯ สเจ ปน ปสาสนกาโร ฐมฺมิกจิตฺโต สมฺมตฺตปรายโน หุตฺวา
สมฺมตฺตมิจฺจตฺตํ ชานิตฺตุํ สิกฺขิตฺวา อตฺตโน กิจฺจานิ ฐมฺมปถานุกตฺตานิ เจว อวิรุทฺธานิ จ
กเรยฺย, อตฺตโน จ ชเน ตถา กาวเรตฺตุํ อนฺุสาเสยฺย ฯ เตปี ชนา ยถานฺุสิญฺจํ ปฏิปชฺชชฺชุนฺตา
อตฺตโน กิจฺจานิ ฐมฺมปถานุกตฺตานิ เจว อวิรุทฺธานิ จ กเรยฺยํ, เอวํ สติ สพฺเพเยว สฺขํ
เสนฺติ ฯ

ม. ๑๙๖ กล่าวโดยเฉพาะข้อ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๑๐ พ.ย. ๒๕๕๙)

ยํ ราชชา ขตฺติยปเวณฺิภูเตสฺสุ ราชธมฺเมสฺสุ^๔ ปติญฺจชาติ, ราชธมฺมโต เจว นีติสฺตถโต จ
อวิรุทฺธจฺริยํ จรฺติ, ยุตฺติโต อวิราเชตฺวา จรฺติ, โย กตฺกถยาโณ โหติ ปคฺคหารโห, ตํ

^๑ เช่น อภิวิตฺติตฺวา ก. ข้าม, ก้าวล่วง, สังเกต ในที่นี้แปลว่า ขึ้นคือ

^๒ ยุตฺติ อิต. (นาม.), ยุตฺต กิต. (คุณ.)

^๓ เช่น อนฺุโรธวิโรธปฺพานํ (วิสุทฺธิ. ๑/๙๘)

^๔ ดู ราชธรรม ๑๐ ใน ขุ.ชา. ๒๘/๒๔๐/๘๖.

อนุรูปโต ปคคณหาติ อุปตถมเถติ, โย กตปาโป โหติ นิคคหารโห, ตัมมมิกเกน นิคคเหน นิคคณหาติ, ตัม ตัม จนนทาทิคมนวเสน เนว อุปตถมเถติ น ปคคณหาติ น นิคคณหาติ, ยัม จ ราชชา ลากยสปลัสสาสุขสงฆาตานิ อธิฏฐารมมณานิ อนุภวานโต น อนุโรธการมปิ โสมนสฺสาการมปิ ปาตุกโรติ ยัม ทิสฺวา ชนา “อโย อธิฏฐารมมณฺสฺ ปมตโต โหตีติ อวมณฺณนฺติ, อลาภอยสนินฺหาททุกฺขสงฆาตานิ วา อนธิฏฐารมมณานิ ปฏฺฐิลภานโต น วิโรธการมปิ โทมนสฺสการมปิ ปาตุกโรติ ยัม ทิสฺวา ชนา “อโย น ขนฺติโก โหตีติ อวมณฺณนฺติ, ยัม วา ทิสฺวา อมจฺจจฺจาทย โอดตโน ปริชฺชา อุตฺตสนฺติปิ โกลาหลฆาตา โหนฺติปิ, ตาทิภาเว ปน สณฺจติ, อปากติภณฺจ อจฺจาวจากรํ น ทสฺเสติ, อิหํ อวิโรธนํ นาม ฯ”

ม. ๑๙๗ เมื่อพิจารณาแล้ว (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒๔ ต.ค. ๒๕๕๗)

อิหํ โยนิโส ปจฺจเวกฺขตา สกฺกา ภาตุมฺ อวิโรธนํ สพฺเพสฺสเยว ราชธมฺมานํ สโมธานํ โหตีติ ฯ กสฺมา ฯ เย หิ ทสฺวิธา ราชธมฺมา สพฺเพเต อวิรุทฺธปฏิบัติ โหนฺติ อนุโลมปฏิบัติ อนุรูปปฏิบัติ ฯ กถํ ฯ สเจ เตสฺส ยงฺกณฺจि น ปฏิปชฺเชยฺย, ตสฺมี วิรุทฺธปฏิบัติ ปฏิปชฺชติ นาม ฯ สเจ ปน ตเทว ราชธมฺมํ วา สพฺเพ วา ปฏิปชฺเชยฺย, อวิรุทฺธปฏิบัติ ปฏิปชฺชติ นาม ฯ ตสฺมา สรูปโต ยัม “อปณฺณกภูตํ อวิโรธนภูตนฺติ วุจฺจติ, อิหํ เตสฺส ทานาทิทสฺราชธมฺเมสฺส ปธานภูตํ โหติ ฯ”

ม. ๑๙๗ หนึ่ง ทศปารมีข้อครบ ๑๐ (พระมหานพพร อริยญาณ, ม.ค. ๒๕๕๘)

อปิจ อุเปกฺขา ทสฺปารมีนํ ทสฺมา โหติ, อวิโรธนํ ปน ทสฺวิธราชธมฺมานํ สตฺตโม^๑ ฯ กิจฺจายปิ อิเม เทว ธมฺมา นามโต นานา โหนฺติ, อตฺถโต ปน ปฏิปตฺติภาเค อณฺณมณฺณนิสฺสิตา โหนฺติ ฯ กถํ ฯ โย หิ อุเปกฺขาย อุปาทนตฺถาย ปฏิปชฺชิตฺกามา โหติ, เตน อวิโรธนสมฺปยุตฺตจิตฺเตน ภวิตพฺพํ, ตสฺมา सा อุเปกฺขา ตถอุเปกฺขา โหติ พุรหฺมวิหารธมฺมาทิสฺสุ อุเปกฺขา วिय ฯ ตถา โย ทสฺวิธราชธมฺมานํ อวิโรธนสฺส อุปาทนตฺถาย ปฏิปชฺชิตฺกามา โหติ, เตน อุเปกฺขาย สมฺปยุตฺตจิตฺเตน ภวิตพฺพํ ยา มชฺฌตฺตตฺถे สํวตฺตติ จนนทโทสโมภยวเสน จตฺตพฺพิชานํ อคตฺตํ อคมนตฺถे ปวตฺตติ ฯ สเจ โส อุเปกฺขาวิริทิจิตฺโต ภเวยฺย จนนททิวเสน อคตฺตํ คจฺเจยฺย, ตาวเทว วิรุทฺธปฏิบัติ

^๑ ทสฺวิธราชธมฺมานํ นิทฺธารณ ใน สตฺตโม๑ นิทฺธารณีย ฯ (เป็นปงฺลึงค์เหมือน ทสฺวิธราชธมฺมานํ คือเป็นธรรมที่ ๗ ในบรรดาทสฺพิธราชธรรม, แต่ถ้แต่งเป็น สตฺตมํ ก็ผิดความหมาย เพราะสื่อความว่า อวิโรธน มีหลายอย่าง มี อวิโรธน ที่ ๑, ๒, ๓ และในที่นี้เป็นที่ ๗)

ปฏิปชชติ นาม ๕ ตสฺมา หิ ทสปรามีนํ อุเปกฺขา เจว ทสวិธราชชฺมมานํ อวิโรธนํ จาติ เทว
ธมฺมา อญฺญมญฺญนิสฺสิตา โหนฺติ ๕

ขตุติโย หิ มหาราชา ทยฺยานมิโนโท ทสปรามิโย เจว ทสวิธราชชฺมเม จ
ปริปุเรติ ๕ ตตฺถ ปนาหํ อิมสฺมึ กถามคฺเค เมตฺตาอุเปกฺขา เจว ขนฺติวิโรชนานิ จ กเถสิ ๕
อยํ หิสฺส จริยา อตฺตสมฺปตฺตีติ วุจฺจติ ๕ อปิจ โส พรหิตปฏิปฺตติปริยาปนฺนา
รฎฺฐ จปฺสาสนสฺส วุฑฺฒิอวาทกการณสงฺฆาตานิ ฐฺฐจาภิपालโนปายภูตานิ กิจฺจานิ กโรติ ๕
ตานิ มยา อิมสฺมึ กถามคฺเคเยว สพฺพโส สํวณฺเณตฺถุ น สกฺกา ๕ เตสฺส ปน เอกเทสํ
สํวณฺเณยิสฺสามิ ๕ โส หิ มหาราชา อตฺตนา ปริปุริตํ ธมฺมํ สมฺปสฺสมาโน ปิติปาโมชฺชปฺปตฺโต
โหติ ๕

ม. ๒๐๑ หนึ่ง ในวโรกาส (สำนวนที่ ๑, ไม่ปรากฏผู้แต่ง ๐๐๖/๕๙)

อิมสฺมิญฺหิ วโรกาเส จกฺกิวสฺส นวมิโนโท ภูมิลอตุลฺยเตโช มหาราชา
อมรินทฺวินิจฺจยราชสณฺจาคารปริเวเณ มหาสมาคมภูจฺฉานํ คนฺตฺวา ปรีนิพฺพานโต ปฏฺฐาย
ปญฺจสตฺธาธิกาณํ ทฺวิณฺนํ สหสฺसानมฺปรี เอกธี่สตีมสฺส สํวจฺจรสฺสจฺเจเนน มาคสิรมาสฺส
ปญฺจเม ทิเน สมฺปตฺเต เอตทวโจ ตํ โช ปเนตํ มยฺหํ ปรมปีติปาโมชฺชชาวหํ โหติ ยํ สพฺเพว
ทยฺยรฎฺฐวาสี สมานจิตฺตา สมานจฺจนฺทา สมคฺคา หุตฺวา มยฺหํ สมภวทินสมฺมเต
มจฺจลทิวเส สมฺปตฺเต สมากนฺตฺวา นิจฺจกาลํ มยฺหํ วรํ เทถ สมภตฺติญฺจ ทสฺเสถ อีทิสฺเส
โอกาเส ตุมฺเห วรํ ทมฺมิ ๕

ทยฺยรฎฺฐวาสี หิ อตฺตโน อตฺตโน ปญฺญาสามตฺถิเยน เจว สุจฺริตธฺมเมเนน จ อตฺตโน
ทยฺยรฎฺฐจฺสสิสฺสริยญฺเจว ภูชิสฺสญฺจ อทฺธนียญฺจ จิรฎฺฐจิตฺติญฺจ กตฺวา อภิริกฺขิตฺถํ สมตฺถายเว
โหนฺติ อิทานิ ปน สพฺพาภิวุฑฺฒิหิ สทฺธิ อิสฺสริยญฺจ สนฺตฺสิขญฺจ ตานิปิ โน อตฺตโน
อตฺตโน รฎฺฐจฺสส อภิสมภตฺติพฺหุเลหิ ปุพฺพการีหิ อภิริกฺขิตานิ โหนฺติ พฺหุสีกตานิ ๕ ตสฺมา
หิ เอตฺรหิ สพฺเพปิ มยฺ ทยฺยรฎฺฐจิสฺสริยญฺจ ภูชิสฺสญฺจ อทฺธนียญฺเจว จิรฎฺฐจิตฺติญฺจ กตฺวา
อภิริกฺขิตฺถํ อติภารา จสฺสาม ฐฺฐคฺคาหา จ ตปฺปจฺจยา ปน ทยฺยรฎฺฐจํ สกฺขิสฺสตี ทิชมมทฺธานํ
นิรฺนตฺรํ ทยฺยรฎฺฐจฺสสิสฺสริยํ อภิริกฺขิตฺถนฺติ ๕

อิมสฺมิมฺปนาหํ กถาปริโยसानเ รตนตฺตยานุภาวํ อุทฺทิสฺส สพฺเพสํ ตุมฺหากํ
ปสิทฺธิวํ ททามิ

รตนตฺตยานุภาเวณ	รตนตฺตยเตชฺสา
ยญฺจ โว สกฺกตํ โหติ	เอตสฺสิธานุภาวโต
สุชิตา โทถ นิทฺทุกฺขา	อนีฉา นิรุพฺทวา

พลปรตดา จ สปรปัญญา สพุพีตีโต จ นิคคตา
 พยตดา โหถ สมตดา จ หิตาวหานิ สพุพพา
 อุจจาวจანი กิจจანი ยถิจฉิตต์ ปยุญชิตุนฺติ ๕

ม. ๒๐๑ อึ่ง ในวโรกาส (สำนวนที่ ๒, ไม่ปรากฏผู้แต่ง ๐๐๙/๕๐)

อิมสมิณฺหิ วโรกาเส ภูมิลลตฺตฺยเตโช มหาราชา ปจฺจสสมเย อมรินฺทวินิจฺฉย-
 ราชสณฺจาคารปริเวณ มหาสมาคมฺภูจันํ คนฺตฺวา ปรีนินฺพพานโต ปญฺจาย ปญฺจสตาทิกานํ
 ทฺวินนํ สหสฺसानุปริ เอกถีสมสฺส สัจจจรสฺสจฺเจยน มาคสิรมาสสฺส ปญฺจเม ทินฺเน สมฺปรตเต
 ปจฺจวณฺํ อภาสิ ตุมฺเหสุ ปสนฺโนมฺหิ ตุมฺเห สมานจิตฺตา สมานจฺจนฺทา สมคฺคา หุตฺวา
 มยฺหํ สมฺภวทินสมฺมเต มงฺคลทิวเส สมฺปรตเต สมาคนฺตฺวา นิจฺจกาลํ มยฺหํ วรํ เทถ
 สมฺภตฺติญฺจ ทสฺเสถ อีทิสฺเส โอกาเส ตุมฺเห วรารสฺส^๑ ทมฺมิ ๕

ทฺยยรฺภูจฺวาสิ หิ ทฺยยา อตฺตโน อตฺตโน รฺภูจฺสส อภิสมฺภตฺติพฺพลา^๒ โหนฺติ
 สพุเพว สมานจฺจนฺทา สมคฺคา หุตฺวา ปญฺญา ยํ กรณียญฺเจว โหติ
 สฺจฺริตญฺจ สพุพฺพนฺตํ กตฺวา กลฺยาณมฺมญฺจ ทฺยยรฺภูจิสฺสรียญฺจ สฺขสฺนฺตฺติญฺจ
 สพุพฺพาทิวุฑฺฒินฺจ อภิริกฺขนฺติ ๕ ปุพฺพาทิชฺตฺติยา เจว ปุพฺพาทิมตฺตา จ ทฺยยรฺภูจฺวาภิ-
 สมฺภตฺติกา หุตฺวา ยาวชฺชกาลา ทฺยยรฺภูจิสฺสรียํ อนฺรฺกฺขนฺติ ๕ ปจฺจฺปฺนฺเน หิ ทฺยยา
 สมานจฺจนฺทา สมคฺคา หุตฺวา ที่มฺมทฺธานํ นินฺนฺตรํ ทฺยยรฺภูจิสฺสรียํ อนฺรฺกฺขิตฺตํ สกฺขิสฺสฺนฺติ ๕

สพุเพว ตุมฺเห กายจิตฺตพลสมฺปฺนฺนา สมานจิตฺตา สมคฺคา หุตฺวา รฺภูจฺสส เจว
 อตฺตโน จ ปเรสฺส จ หิตสฺสขาวหํ กลฺยาณมฺนุญฺญเชถ ยานิ กมฺมานิ กรณียานิ สฺจฺริตานิ จ
 โหนฺติ ตานิ กตฺวา ฉนฺทชาตา อุสฺสาหปรตฺตา หุตฺวา อนฺุพฺพเพน สาดถํ สผลญฺจ
 สพุพฺพกรณฺยํ อภินิปฺพาเทถ สทา อิทธิ วิรุพฺหิ เวปฺลลํ จ ปปฺโปถ จิรํ สพุเพสฺส ทฺยยานํ
 จิรฺภูจิสฺสิจิ เจว ทฺยยรฺภูจฺวาวิวุฑฺฒิ จ ทฺยยรฺภูจิสฺสรียํ ภวานฺตฺติ ๕

ม. ๒๐๑ อึ่ง ในวโรกาส (สำนวนที่ ๓, พระมหาอภิวัดร์ โรจนธมฺโม, รวบรวม, ๐๐๕/๑๐๕)

อิมสมิณฺหิ วโรกาเส ทฺยยานมินฺโท มหาราชา ปุพฺพณฺหสมเย อมรินฺทวินิจฺฉยราช-
 สณฺจาคารปริเวณ มหาสมาคมฺภูจันํ คนฺตฺวา พุทฺธปรีนินฺพพานโต ปญฺจาย ปญฺจสตาทิกานํ

^๑ ยังค้นไม่พบว่า วรารส หมายถึงอะไร, ควรใช้ วรํ แทน, ท่านผู้แต่งคงหมายถึง วร+อาส เช่น สาส

^๒ สำนวนว่า รัชชาติ ในพจนานุกรม ไทย-บาลี ว่า เทสภตฺติ (อิต), เทसानุราค (ปุ.) ถ้าเป็น
 คุณนามได้รูปเป็น เทสภตฺติค, เทसानุราคิ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, พจนานุกรม ไทย-บาลี, หน้า ๕๙๑)

เทวสัจจจรสหัสสานมฺปริ เอกตฺตีสมฺสฺส สัจจจรสฺสจฺเยน มาคสิรมาสฺสฺส ปญฺจเม ทิวเส
 สมฺปตฺเต ปรวมจัน อภาสิ ๕ ตุมฺเหสุ ปสนฺโนสมิ, ตุมฺเห สมานจิตฺตา สมานจฺจนฺทา
 สมคฺคา หุตฺวา, มยฺหํ สมภวฺทินสมฺมเต มงฺคลทิวเส สมฺปตฺเต, สมาคนฺตฺวา นิจฺจกาลํ
 มยฺหํ วราสวฺวุฒิปฺริทฺธิปฺน^๑ วริ เทถ สมภตฺติณฺจ เทเสถ อีทิสเ โอภาเส ตุมฺเหเยว เม^๒
 เมตฺติธมฺมํ ปฏฺิคฺคณฺหถ จ ๕

ททยฺยรฺกฺขนิวาสินฺนํ หิ รฺกฺขกามา โหนฺติ รฺกฺขสฺส จิรฺกฺขจิตฺติกา, เตสํ ปญฺญาเย เจว
 สามตฺติเยน จ รฺกฺขกามตฺตาย จ ฐมฺเมสุ ปตฺติกฺขิตฺตฺตาย จ อิสฺสรียเณ จ ฝาสฺวิหฺรตฺตาย จ
 กลฺยาณธมฺเมน จ สพฺเพ ว รฺกฺขจํ วุฑฺฒิ ปาเปนฺติ ๕ ปุพฺพาธิชตฺติยา เจว ปุพฺพาธิมจฺจา จ
 ททยฺยรฺกฺขสฺสสภิกฺสมภตฺติกา หุตฺวา ปุพฺพกาลโต ปญฺจาย ยาวชฺชโต ททยฺยรฺกฺขสฺสสฺสรียํ
 อนฺรฺกฺขนฺติ ๕ ปจฺจุปฺนฺเน หิ ทยฺยา ทยฺยาเว สมานฺนํ เถตฺสา ทิมฺมทฺธานํ นินฺนตฺริ
 ททยฺยรฺกฺขสฺสสฺสรียํ อภิรฺกฺขิตฺตํ สกฺขิสฺสนฺติ ๕

สพฺเพ ว ตุมฺเห กายจิตฺตพลสมฺปนฺนา สมคฺคา หุตฺวา สกฺพฺพุทฺธิสามตฺติเยหิ รฺกฺขสฺส
 เจว อตฺตโน จ ปเรสฺสจ หิตฺสฺซาวหํ กลฺยาณมฺนุญฺชถ, สพฺเพ จ สฺจฺริตฺสณฺนิจิเตน
 ฐมฺมสมานฺนํ เถน จ เถตฺสา อญฺจฺจาเนน ปรฺกฺกเมน สามคฺคิยา รฺกฺขสฺส เจว รฺกฺขนิวาสินฺนํ
 สหิตฺตํ สผลํ สพฺพํ กรณฺนํ อภินิปาเตถ, สพฺเพ จ สมิทฺธิ รฺกฺขจิรฺกฺขจิตฺตฺสงฺขาตํ เวปฺลลํ
 วุฑฺฒิ วิรุฬฺหิ ฝาสฺวิหฺรภาวํ รฺกฺขสฺสสฺสรียํ ททยฺยรฺกฺขจํ ปาเปถ โสตฺตินา ๕

พุทฺโธ จ ฐมฺโม อริโย จ สงฺโฆ

อิจฺเจวเมตํ รตนตฺตยณฺจ

สมฺมานิตา ททยฺชเนหิ เทวา

สพฺเพ ว ทยฺเย อภิปาถนฺตฺ

ทยฺยา สุขี โหนฺตุ อภิจฺจชฺวี

เต นิพฺภยา สพฺพฺธิ นิจฺจกาลํ

กายสฺส จิตฺตสฺส พเลนฺเปตา

ปญฺญาเย สพฺเพ พลสมฺปยุตฺตา

อตฺถาย รฺกฺขสฺส จ ทยฺยิกานํ

กมฺมํ ปญฺชนฺตฺ จ รฺกฺขวาสิ

^๑ ปรับเป็น **วราภิวุฒิปริทฺธิปฺน** เพราะยังค้นไม่พบว่า **วราส** ในคัมภีร์บาลีและคัมภีร์อื่นๆ, ทำนผู้แต่งคงจะหมายถึง **วรา+อาส** (ผู้มีความหวังดี), พบแต่ **กลฺยาณา อาสา** อ. ความปรารถนาอันดี (วินย.อ. ๓/๔๖๐)

^๒ ควรศึกษาการเรียง เม

วินิจฉัยยกัร อักสุ ๗ ตตถ^๑ นาคราชา โภปนเยเยปี อโกป^๒ วณณสิ ๗ สุปณณราชา
มิตปานโกชนปริโศคั วณณสิ ๗ สกโก เทวราชา ปญจกามคุณรติยา วิปปห่าน
วณณสิ ๗ ชนนชโย ราชา อภิณจนั วณณสิ ๗ วิธูรปณฺธิโต เตสั วจนั สุตฺวา อิมั
คาถมาห

ยสมิณฺจ เอตานิ ปติฏฺจิตานิ
อรานพฺภา สฺสโมหิตานิ
จตุพฺภิ ฌมเมหิ สมงฺคิภูตัม
ตัม เว นรํ สมณมาหุ โลเกติ ๗

วิธูรปณฺธิโต จตฺนุณฺปี ชน่าน สีสั เอกสมเมว อกาสิ ๗ ตัม สุตฺวา จตฺตาโร ชนา
ตฺถุจทฺถุจาทึ กโรนฺตา “ตฺวํ นุ เสฏฺโฐติอาทีนิ อาหุสฺ ๗

ม. ๒๑๑ ทำให้พระราชาทัง ๔ มีพระหฤทัย (พระมหาอภิวัตร วจนธมฺโม, ๐๐๕/๑๐๖)

ตัม สุตฺวา จตฺตาโร ชนา ทฺถุจทฺถุจาทึ ตสฺส “ตฺวํ เสฏฺโฐ ตฺวํ อนุตฺตโรปี ตฺวํ ฌมฺมคฺ
ฌมฺมวิฑู สฺเมโธ ปญฺญาเย ปญฺหํ สมวิคฺคหิตฺวา อมฺหากัม วิจิกฺจจิตฺตานิ เจว กงฺขั จ จินฺทสิ,
ตฺวํ **วิจิกฺจจิตฺตานิ**^๓ จินฺทนฺโต ยถา ทนฺตกาโร กกเจน หตฺถิทนฺตัม จินฺทเยยฺย เอวํ จินฺทสิตี
ตฺถึ อักสุ ๗ นาคราชา อตฺตโน ภริยาย วิมลาทเวีย “โส วิธูรปณฺธิโต มธฺรธมฺมกถิโกติ
ตสฺส คณั วณณสิ ๗ สา วิธูรปณฺธิตสฺส คณกถั สุตฺวา ตสฺส ฌมฺมกถั โสตุกามา หุตฺวา
คิลานาลยั ทสฺเสตฺวา “อหิ ฌมฺเมน สเมน **อสาหสิยกฺมฺเมน** อาหุณฺ วิธูรสฺส หทยั
อภิปรตฺถยามี, ตัม เม ลภมานาย ชีวิตัม อตฺถิ, อลภมานาย อิเชว มรณฺนฺตี^๔ อาห ๗ อถสฺส

^๑ ขอให้พิจารณาคาถาสรูปคำสรรเสริญของราชาทัง ๔ ที่ในอรรถกถา (ชา.อ. ๑๐/๒๕๒) ว่า

ขนฺตี หเว ภาสติ นาคราชา
อปฺปาหารั ครุโห เวนเตยโย
คณฺพพฺราชา รติวิปปห่าน
อภิณฺจนั ภูรณฺ ราชเสฏฺฐิโน ๗ (ฉบับพม่าว่า ราชเสฏฺโฐ)

ตสฺสตุโถ ปณฺธิต นาคราชา ตาว โภปนเยเยปี ปุคฺคเล อุกโกปนสงฺขาตัม (อูกฺปฺนสงฺขาตัม)
อธิวาสนขนฺตี วณณสิ, ครุโห อปฺปาหารสงฺขาตัม อาหารเหตุ ปาปสฺส อกรณั วณณสิ, สกโก ปญจกาม-
คฺเณ รติวิปปห่าน (ปญจกามคฺเณรติณ วิปปห่าน) วณณสิ, ภูรราชา นิปฺปสิโพธภาวํ วณณสิตีติ ๗

^๒ อรรถกถาแนะนำให้ใช้ศัพท์ว่า อุกโกปน หรือ อูกฺปฺน (ดูเชิงอรรถต่อจากนี้)

^๓ **วิจิกฺจจ** อิตฺ. บทว่า **วิจิกฺจจิตฺตานิ** นี้ ท่านนำมาจากอรรถกถา (ชา.อ. ๑๐/๒๕๓-๔) ท่านมุ่ง
แต่งให้สัมพันธ์เข้ากับ เอตานิ ปติฏฺจิตานิ (แต่งเป็นวิเสสนะ) นักศึกษาอาจปรับเป็น **วิจิกฺจจ** (แต่งเป็นนาม)

^๔ ชา.อ. ๑๐/๒๕๗.

ชิตา อีรันทตี นาม นาคกณฺญา ตมตฺถํ ฌตฺวา “โย มม มาตุ มโนรํ มตฺถกํ ปาเปตฺถุ
สมตฺถโต โหติ, โส มยํ ภาตฺตา ภวิสฺสตีติ ปกาเสสิ ๕ ปุณฺณโก นาม ยกุโข อีรันทตี “ตฺยํ
วิตุรปณฺหิตสฺส หยํ อหริสฺสามีติ วตฺวา คนฺตฺวา ธนญฺชเยน สทฺธิ ชิตํ กิฬิตฺวา ธนญฺชยํ
ชินิตฺวา วิตุรปณฺหิตํ ยาจิ ๕ ธนญฺชโย ปน ราชา ปราชิตฺโต “อโย วิตุรปณฺหิตโต มม
ชีวิตสทิสฺส โหตีติ อาห ๕ วิตุรปณฺหิตโต วินิจฺฉยิตฺถุ อชฺฉเมสิโต “อิมสฺมี โลเก สจฺจสโม
อวสฺสโย นาม นตฺถิ, สจฺจเมว กเถตฺถุ วฏฺฐติ, อหํ เทวสฺส ทาโสเมหิ, ตยา ปราชยฺนฺเตน
ชยฺนตฺสส ทาสํ มํ ทาทฺถุ วฏฺฐตีติ^๑ อาห ๕ ตสฺส สจฺจวชฺเชน ปุณฺณโก วิตุรปณฺหิตํ ลภิตฺวา
นาคภวํ เนสิ ๕ วิมลาทวี ปน ตสฺส มจฺจํ ฌมฺมกถํ อสฺโสสิ ๕ อิทมปิ วิตุรปณฺหิตสฺส
อตฺถสาธกํ เจว อติฌมฺมกถํ^๒ จ สจฺจานุรทฺทปริทํ ปกํ โหติ ๕

ม. ๒๑๒ อธิษฐานอุปัชฌายะ (ไม่ปรากฏผู้แต่ง ๐๐๙/๕๐)

สจฺจญฺหิ ปณฺหิตเตหิ ปุพฺพปุริตฌมฺมกถํ สกลอตุมฺหิ สพฺพทิสฺสา โอภาเสนตํ นกฺขตฺถํ
วีย สจฺจปารมีสจฺจอุปัชฌายี สจฺจปรมตฺถปารมีวเสน ติวริํ โหติ ๕ เอวํ เตสฺส ตีสุ สจฺจเจสุ
อตฺถโต เวทิตพฺโพ ๕ สมานิตฺตูปนินฺสยปุริตปารมี ปุคฺคโล ปียปุคฺคโลโต เจว ธนโกโต จ
อภิกตฺรโพธิธานเปโม สจฺจปารมี นาม ๕ สมานิตฺตูปนินฺสยปุริตปารมี ปุคฺคโล อตฺตโน
กายงฺคโต อภิกตฺรโพธิธานเปโม สจฺจอุปัชฌายี นาม ๕ สมานิตฺตูปนินฺสยปุริตปารมี
ปุคฺคโล อตฺตโน ชีวิตโต อภิกตฺรโพธิธานเปโม สจฺจปรมตฺถปารมี นาม ๕

✎ อธิษฐานปารมีกถา, เนมิราชชาตกถา

ม. ๒๑๒ อธิษฐานปารมี (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ข้อสอบปี ๒๕๕๗ ท่านตัดออกบ้าง)

อธิษฐานปารมีติ ปเนตฺถ ๕^๓ ยํ ทยฺยภาสาย อธิษฐาน อิติ วลฺลชิตํ อธิษฐานวจนํ,
ตํ อตฺถโต จิตฺตสฺส ปติฏฺฐานํ ๕ ตํ อธิษฐานํ สพฺเพสํ สพฺพกิจฺจปฺปโยเค อิจฺฉิตพฺพํ โหติ ๕
กถํ ๕ สพฺเพ หิ ชนา อชฺชยาปนกมฺมนตฺตปโยคกฺกุสฺสกรณาทิสฺสุ^๔ ยงฺกิญฺจ กิจฺจํ กโรนฺตา ตโต
ปฏฺฐิลภิตพฺพผลํ อาสีสนฺติ ๕ ตสฺส อาสีสิตฺตผลสฺส ปาปฺพนสงฺฆาตา สมิทฺติ ตํ ยถาวุตฺถํ
อธิษฐานํ ปฏฺฐิจฺจ ลพฺภติ ๕ ตถจฺจ โข อธิษฐานํ ผลे เจว เหตุมฺหิ จ อิจฺฉิตพฺพํ โหติ ๕
นิตฺสสนํ เจตฺถ ทฏฺฐพฺพํ ๕ อชฺชยาปเน ตาว ลิกฺขาปารคฺมนสงฺฆาเต ผลे อวิจฺเจทโต
อชฺชยาปนสงฺฆาเต เหตุมฺหิ จ อธิษฐานํ อิจฺฉิตพฺพํ โหติ, กมฺมนตฺตปโยเคปิ ธนยฺสาทิ-

^๑ ชา.อ. ๑๐/๒๙๙.

^๒ ควรแต่งเป็นคุณนาม อาจจะเป็น ฌมมิกํ, อติฌมมิกํ, อติฌมมกถาภูตํ

^๓ อธิษฐานติ เอเตน เอตฺถ วา อธิษฐานติ อธิษฐานํ (ที.ฎี.อภิ.น.ว. ๑/๓๕๔) ดูอธิบายคำว่า ปารมี ใน (ที.ฎี.อภิ.น.ว. ๑/๓๐๐)

^๔ อชฺชยาปน นป. เล่าเรียน

ลามสงฆาเต ผล กมมนตสาธกกรณสงฆาเต เหตุมุหิ จ อธิฏฐานัน อิจฉิตพัพพ โหติ, กุสลกรณปี จ กลยาณสยชาติกิตติสมปทาสงฆาเต ผล ปาปวิริติกุลยาณกรณสงฆาเต เหตุมุหิ จ อธิฏฐานัน อิจฉิตพัพพ โหติ ๕ สมพหุลา เหตุถ ชนา อตตโน รุจจนกผลเยว อธิฏฐานันติ, ปณฺทิตภาวํ ปตฺเถนฺติปิ เสฏฺฐิภาวํ ปตฺเถนฺติปิ เอวรूपํ วา เอวรूपํ วา ลากํ ปตฺเถนฺติปิ เอวรूपํ วา เอวรूपํ วา ภาวํ ปตฺเถนฺติปิ; เตสมฺปน อาสีสิตผลสมฺปาทก- เหตุปฺปโยเค อธิฏฐานัน นตฺถิ, นิสฺสนํ เจตฺถ ทฏฺฐพฺพ ๕ เตสฺส โกจิ อตฺตนา อธฺยาปน กุสิโต โหติ, ปณฺทิตภาวํ ปน สยํ อุปฺปาเทตฺถกาโม โหติปิ; โกจิ สมฺมากมฺมนตํ ปยุญฺชิตฺวา อณฺเฏ อคฺคิ สนฺธมํ สมฺภูจาเปตฺวา มหคฺคิกฺขนธกรณสทิสฺสฺสฺสฺส อณฺเฏกเมน ธนสญฺจินเน กุสิโต โหติ, สหสา ปน มหาชนราสี อุปฺปาเทตฺถกาโม โหติปิ; โกจิ ปาปา วิริมิตฺตญฺเจว กลยาณํ กาคฺคญฺจ น ปตฺเถติ, อถฺวา ปาปกรณํ โรเจติ น กลยาณกรณํ โรเจติ, กิตฺติมา ปน ภวิตฺตุมฺปิ สชฺชโน^๑ ภวิตฺตุมฺปิ ปตฺเถติ, โย “อัยํ ทุชฺชโนติ ตํ สนฺธาย วทติ, ตสฺมี นาทิรฺมตฺติปิ ๕ ตสฺมา हि เหตุมุหิ อธิฏฐานัน อิจฉิตพัพพ โหตีติ ๕ อตฺถกาโม ยถิจฉิตผลํ สมํ ปวตฺตาเปตฺถ เหตุกรณ อธิฏฺฐเหยฺย สมํ จ วิริยขนฺตฺติสจฺจจาธิฏฺฐานสํยฺยุตฺโต ภเวยฺย ๕

ยถาวุตฺตา हि วิริยํ ขนฺตฺติ สจฺจํ อธิฏฺฐานญฺจาติ จตฺตาโร ฐมฺมา สมฺปยุตฺตภูตา โหนฺติ ๕ เตสฺส เอโก อุทฺทิกฺกฺโข เสสาปิ ตโย ฐมฺมา สมฺปโยคปตฺตา ว โหนฺติ ๕ สเจ हि เตสํ สมฺปโยโค น สียา เตสฺส เอโกปิ น ลพฺภติ ๕ นิสฺสนํ เจตฺถ ทฏฺฐพฺพ ๕ เอตฺถ हि จิตฺตปติฏฺฐานสงฆาตํ อธิฏฺฐานํ สเจ เตสํ ติณฺณํ ฐมฺมานํ อธิฏฺฐานภาโว นตฺถิ อธิฏฺฐานภาวํ สาเชตฺถ น ปฏฺฐิพลํ โหติ ๕ อิมาย हि อธิฏฺฐานปารมฺมียา โปสิตฺตสฺส อเนกชาติกาเลสฺส ปุริตภาวทฺธิปกาณิ พหุกาณิ ชาตกาณิ กถิตาณิ ๕ ทสชาติปกรณ ปน เนมิราชชาติกํ อธิฏฺฐานปารมฺมียา นิสฺสนํ กตฺวา อุทฺทิกฺกฺจํ ๕ (ต่อ ม. ๒๑๓)

ม. ๒๑๓ มีเรื่องย่อ (พระมหาอภิวัตร โจรจนธมฺโม, รวบรวม, ๐๐๕/๑๐๙)

อัยเมตฺถ สงฺเขปตฺโต ๕ อตีเต กิร วิเทหฺรฏฺฐเจ มิถิลายํ เนมิ นาม ราชา อโหสิ ๕ โส กุสลตฺถิกโก ทาเน จ สีเล จ อุปฺสถกมฺเม จ อภิรโต อโหสิ ๕ ขตฺติยปเวณฺนียา हि มิถิลายํ ราชา รชฺชํ กาเรนฺโต ชรํ ปตฺโต ปุตฺตสฺส รชฺชํ นียยาเทตฺวา ปพฺพชฺช ๕ เนมิราชา ปน นิจฺจํ ทานํ ทตฺวา “ทานสฺส นฺุชฺ โผลํ มหนฺตํ อุทาหุ พุรฺหมจฺริยวาสสฺส ผลนฺติ

^๑ สชฺชช น. คนผู้งาม, คนงาม, วิ. โสภโณ ชโน สชฺชชโน. (จุฬชาติปัจจุยชาติกา, หน้า ๙๑๗)

จินฺเตตฺวา อตฺตโน กงฺขิ จินฺทิตฺถุ นาสกฺขิ ๕^๑ โภจิปิ รมฺโณ กงฺขิ จินฺทิตฺถุ นาสกฺขิ ๕ ตสฺมึ
ขณฺเณ สกฺกสฺส ภวนํ อุณฺหการํ ทสฺเสสิ ๕

สกฺโก อาคนฺตฺวา “มหาราช ทานโต สตฺคฺเณน สหสฺสคฺเณน สตฺสหสฺสคฺเณน
พฺรหฺมจฺริยวาโส มหปฺผลิตฺติ วณฺเณสิ ๕^๒ เทวคณฺา จ ราชานํ ทฺวญฺจกามา หุตฺวา สกฺกํ “ตํ
เทวโลกํ อานะหิตฺติ^๓ วทิสฺสุ ๕ สกฺโก มาตลีสึ เนมิราชานํ นิมนฺเตตฺถุ เปเสสิ ๕ มาตลีสึ
สงฺคาหโก^๔ มิตฺถิลํ คนฺตฺวา เนมิราชานํ นิมนฺเตตฺถวา ตาว นิริยํ ปสฺสิตฺถุ เนสิ, ปจฺจมา เทวโลกํ
เนสิ ๕ นิริยํ สคฺคํ จ ทิสฺวา เนมิราชาปิ “มยาปิ มหาชนสฺส มหาทานํ ทินฺนํ,
พฺรหฺมจฺริยวาสสฺส ปน ปพฺพชิตฺถุ วญฺญตฺติ จินฺเตตฺถวา ปุริมราชาโน วีย ปพฺพชิตฺถุ ๕ อิหํ ชาตกํ
“เนมิราชา กตฺตพฺพเหตุมฺหิ อธิจฺจฺจาเนน เจว ปญฺญา ย ลทฺฐพฺพผลเ อธิจฺจฺจาเนน จ
สมนฺนาคโต โหตฺติติ ปรีทิตฺติ ๕

ม. ๒๑๓ ในชาตกนี้แสดงว่า (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ข้อสอบปี ๒๕๕๗ ต่อจาก ม. ๒๑๒)

ตสฺมึ ชาตเก เอวมตฺโต นิทสฺสิโต ๕ เนมิราชา กิร ปญฺญา ย กตฺตพฺพเหตุมฺหิ เจว
ลภิตพฺพผลมฺหิ จ อธิจฺจฺจาเนน หุตฺวา ปญฺหากมฺมํ อกาสิ, จิตฺตาทิจฺจฺจาเนน จ อตฺตโน
ปญฺหากมฺมํ วิสขฺเชตฺถุ สมตฺถภูตํ ปุคฺคํ คเวสิ ๕ ปรีโยसानเ ปญฺหากมฺมํ อวิกิตฺวา
วิสขฺเชตฺถุ สมตฺถํ นิริยสคฺคณิทฺเทสกสฺทิสฺส ปณฺทิตํ อธิจฺจฺจ ๕ เนมิราชา วิสขฺชนํ สุตฺวา
“ทินฺนมฺเม ทานมตฺตเมว นปฺโปหิตฺติ, พฺรหฺมจฺริยํ จริตพฺพํ โหตฺติติ เอวํ ปจฺจกฺขโต
สมนฺนปสฺสิ ๕ อิมสฺมึ ชาตเก อยมตฺโต ทสฺสิโต โหติ “โย หิ สจฺจํ คเวสิตฺถกาโม หุตฺวา กิณฺจ
ฉาตฺถุ เจว ทฺวญฺจ จ อิจฺจติ, โส จิตฺเต อธิจฺจฺยานยฺตฺเต ปณฺทิตคเวสนํ นิสฺสาย ตํ ฉาตฺถุ เจว
ทฺวญฺจ จ สกฺโกติ, โลกิกกถมฺปิ^๕ นิริยกถมฺปิ สคฺคกถมฺปิ ยาว นิพฺพานกถาย ฉาเปตฺถุ เจว
ทสฺสิตฺถุ จ สมตฺถํ ปณฺทิตํ อธิจฺจฺจตฺติติ ๕

^๑ ชา.อ. ๙/๑๗๙, มิตฺถิลนคเร (ชา.อ. ๙/๑๗๕)

^๒ ชา.อ. ๙/๑๗๗, ๑๘๑.

^๓ ในอรรถกถาว่า เทวคณฺา ตํ ทฺวญฺจกามฺมหา ตํ ปกฺโกสาเปหิ มหาราชชาติ วทิสฺสุ ๕ (ชา.อ. ๙/๑๘๑)

^๔ เทวสารถิ

^๕ เทียบ โลกิกาย ปญฺญา ย (ม.อ. ๓/๕๖๓), **โลกิก** (โลก+ณิก) วิ. โลเก วิทิตา โลกิกา, โลกาย
สํวตฺตตฺติติปิ โลกิกา กถา ๕ ดู ปทฺฐปสฺสทฺธิ, อธิบายสูตร ๓๗๕ หน้า ๒๗๕.

ม. ๒๑๔ พระโพธิสัตว์ได้ทรงบำเพ็ญ (พระมหาสองสุน ฐมมรโต, ๒๕๕๗)^๑

อดีตเต หิ โพธิสตุโต อธิฏฺฐานปารมี อธิฏฺฐานอุปปารมี อธิฏฺฐานปรมตฺถปารมี วเสน
 ปุเรติ ๕ ตตร ยํ โพธิสตุโต ปารมีโย ปุเรนฺโต ปิยชนฺโต จ โภคฺโต จ อธิกตรํ (กตฺวา)
 อธิฏฺฐานํ รกฺขติ อิทํ อธิฏฺฐานปารมีติ วุจฺจติ, ยา อุปปารมี ปุเรนฺเตน อวยวโต เจว
 สรีโรโต จ อธิกตรํ (กตฺวา) อธิฏฺฐานํ รกฺขิตา सा อธิฏฺฐานอุปปารมีติ วุจฺจติ, โส จ
 ปรมตฺถปารมี ปุเรนฺโต อตฺตโต ชีวิตโต อธิกตรํ (กตฺวา) อธิฏฺฐานํ รกฺขติ อยํ
 อธิฏฺฐานปรมตฺถปารมีติ วุจฺจติ ๕

พทุโธ หิ ภควา โพธิรตฺติยา มาเรน สทุธิ ยฺทุธํ กโรนฺโต ทานสึลาทิปารมีโย
 อนุสฺสริตฺวา ปจฺวิรกฺขิกํ เทวธิตฺรํ สกฺขี กตฺวา มารํ สวาหนํ ปราเชสิ ๕ อภิสมฺพุชฺฌิตฺวา จ
 ปน โส ภควา “น ตาวาหํ ปรีนิพฺพายิสฺสามิ ยาว เม ภิกฺขุอาทโย น พุทฺธปริสา ภวิสฺสนฺติ
 วิยตฺตา วินีตา วิสารทา พหุสฺสุตา ฐมฺมชฺรา ฐมฺมานุฐมฺมปฏฺธิปนฺนา สามิจิปฏิปนฺนา
 อนุฐมฺมจาริโน สกํ อาจริยํ อุกฺคเหตฺวา อาจิกฺขิสฺสนฺติ เทเสสฺสนฺติ ปญฺญเปสฺสนฺติ
 ปญฺญสฺสเนสฺสนฺติ วิวริสฺสนฺติ วิภวิสฺสนฺติ อุตฺตานิกริสฺสนฺติ อุปปนฺนํ ปรบฺบวาทํ สหฺธมฺเมน
 สุนิคฺคหิตํ นิคฺคเหตฺวา สบฺปาภฺภิหาริยํ ฐมฺมํ เทเสสฺสนฺติ, น ตาวาหํ ปรีนิพฺพายิสฺสามิ ยาว
 เม อิทํ พุทฺธมฺจาริยํ น อิทฺธญฺเจว ภวิสฺสตี ผีตญฺจ วิตฺถาริกํ พหุชฺฌณฺ
 ปุณฺณุตํ ยาว เทวมฺนุสฺเสหิ สฺบฺปกาสิตฺนฺติ^๒ อายุสงฺขารํ อธิฏฺฐหิ ๕ พุทฺธสาสนํ อดีตกาลโต
 ปญฺญาย ยาวชฺชตฺนา สมฺมาปฏิปชฺชมานานํ ชนานํ อานิสฺสาวหานุภาวํ พุทฺธาธิฏฺฐานผลํ
 โหตีติ วตฺตุ วฏฺฏติ ๕

ขตฺติโย มหาราชา ทยฺยานมิโนโท สพฺพภกรณียานิ ปญฺญชฺมาโน สจฺจาธิฏฺฐาเน
 สฺบฺตฺติฏฺฐิตฺโต โหติ ๕ ตสฺมาสฺส สจฺจํ ภาวิตํ พหุสฺสิกตํ ภิชฺชโย มตฺตตาย ปวตฺตติ ๕ อิทํ
 วิทฺธราตเก วิทฺธรปฺนฺทิตสฺส สจฺจํ วิย สจฺจปารมีติ สงฺขํ คจฺจติ ๕ ตถา อธิฏฺฐานํ เนมิราช-
 ชาตเก เนมิรณฺโณ อธิฏฺฐานํ วิย อธิฏฺฐานปารมีติ วุจฺจติ ๕ ตทฺภยํ รณฺโณ อตฺตสมฺปตฺติ-
 วเสน ปฏิปทาฏฺฏนฺติ สงฺขํ คจฺจติ ๕ กถํ ๕ สจฺจํ ปจฺมํ มงฺคลวิเสสฺสภูตํ โหติ, อธิฏฺฐานํ ปน
 ทฺติยํ ๕ (ขาด ม. ๒๑๔ พระราชจริยา)

^๑ พระมหาสองสุน ฐมมรโต (จำเริญ), **สำนวนแต่งไทย ประโยค ป.ธ. ๙**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: พิมพ์สวาย, ๒๕๕๗), หน้า ๘๕.

^๒ นัย ที.ม. ๑๐/๙๕/๑๒๔.

๘ อุกโกธกถา, อวิหีสากถา

ม. ๒๑๔ อักโกธะ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๖ พ.ย. ๒๕๖๒)

อุกโกโธติ อุกุชฌนํ ๕ ยํ ทิ ปรสฺส พุยาปาทำ อาทิ กตฺวา โกธํ น ปากฎีกโรติ, กตาปรารสฺส ทณฺฑํ ปณฺณโตปิ การณวเสน ปณฺณติ, น โกววเสน, อิทํ อุกโกโธ นาม ๕ คณฺภาเวน สหฺวาสิโน ชนา กทาจิ อญฺญมญฺญํ ปฎิหฺญญนฺติ, เต วิภฺขมฺภิตุํ อสฺสโกนฺดา อญฺญมญฺญเสฺส โกธํ อุปฺปเทฺนฺติปิ เวรํ พนฺธนฺติปิ, เอรํ สติ ตํ ปจฺมํ มนฺสา ปทฺสฺสนสงฺขาต- โทสฺสส อุปฺปาทนสมฺภู จานํ โหติ, ตโต นิพฺพุทํ กาเยนปิ วาจาเยปิ อญฺญมญฺญํ ปทฺสฺสนนฺติฯ อิทํ พุยาปาโทติ วุจฺจติ ๕ ตํ ปฎิจุจ ชนา อสฺสกาเวน สํวสนฺติ ๕ ยทา จิตฺตํ วิภฺขมฺภิตฺวา โกธํ น อุปฺปาเทฺนฺติ, อุปฺปนฺนโกธา หุตฺวา ตํ อธิวาทเสตฺวา น ปากฎีกโรนฺติ โทสวสงฺคมเนน วา น ปฎิปชฺชนฺติ, ตทา สนฺติภาเวน สฺขภาเวน จ สํวสิสฺสนฺติ ๕ อุกโกโธ จายํ อตฺตโน เจว อญฺญมญฺญสฺส จ สฺขวฺพุทฺธิกามตาสงฺขาตาย เมตฺตตาย วเสน ภวิสฺสติ ๕ สเจ ทิ ปรปฺสาสน- นายกาปิ ปรปฺสาสิตาปิ ชนา โกธํ ปากฎีกเรยฺยํ, อตฺตโน โกววสงฺคตภาวํ ทสฺเสนฺติ นาม ๕ ตํ น โสภณํ โหติ ๕

สจฺจปารมี ทิ ทสฺปารมีนํ สตฺตมา โหติ, เมตฺตาสํยฺยุตฺโต ปน อุกโกโธ ทสฺวิธราช- ธรรมานํ สตฺตโม ๕ กิณฺจาปิ อิเม เทว ธรรมา พุญฺชนโต นานา โหนฺติ ปฎิปฺตฺติภาเค ปน อญฺญมญฺญนิสฺสิตา โหนฺติ ๕ กถํ ๕ โย ทิ เมตฺตาสงฺขาตอฺกโกธสฺส อุปฺปาทนตฺถาย ปฎิปชฺชิตฺกามา โหติ, เตน เมตฺตาอุปฺปาทาย จิตฺตาทิฏฺฐ จานสงฺขาเตน สจฺเจน สมฺปยุตฺต จิตฺเตน ภวิตพฺพํ, ตถเมตฺตา จิตฺเต อุปฺปาเทตพฺพา, เอรํ สติ โกววิปริตํ อุกโกธํ อุปฺปาเทตฺตุํ สกฺโกติ ๕ โส อุกโกธํ อุปฺปาเทตฺวาน เมตฺตาปยุตฺโต ภวิตุํ ลภติ, ปรเสสฺสิ หิตกาโม โหติ, ตณฺ्हีภฺภูโต ภวิตุํ น สกฺโกติ, ยํ จ เมตฺตายนฺติ, ตสฺส เมตฺตาทิปปายภฺภูตํ หิตํ สุขญจ อุปฺปาเทตฺตุํ พุยาปารํ กโรติ ๕

ม. ๒๑๕ ข้อที่พระมหา (พระมหาอภิวัดร์ วิจารณ์ธมฺโม, รวบรวม, ๐๐๕/๑๑๐)

ยํ ทิ ราชา เมตฺตาชฺฌาสโย หุตฺวา ยสฺมี กสมฺมิญจ เวรํ อุปนยฺหิตุํ น อิจฺจติ, อการณฺน น กุชฺฌติ, ยํ โกวการณฺปิ อตฺถิ, ตํ ขมฺติ วุปฺสเมติ อนฺตรธาเปติ เหตุปจฺจเวกฺขนสงฺขาเตน มนฺสิกาเรน ปฎิปชฺชติ, อิทํ อุกโกโธ นาม ๕ โส จ ทสฺวิธานํ ราชธรรมานํ สตฺตโม โหติ ๕

ม. ๒๑๕ หนึ่งข้อที่ ๗ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒ พ.ย. ๒๕๕๗)

สจฺจปารมี ทิ ทสฺปารมีนํ สตฺตมา โหติ, เมตฺตาสํยฺยุตฺโต ปน อุกโกโธ ทสฺวิธราช- ธรรมานํ สตฺตโม ๕ กิณฺจาปิ อิเม เทว ธรรมา พุญฺชนโต นานา โหนฺติ, ปฎิปฺตฺติภาเค ปน

อณวมณณนิสสิตา โหนฺติ ๗ กถํ ๗ โย หิ เมตฺตาสงฺขาตอกุโกธสฺส อุปฺปาทนต์ถาย
 ปฏิปชฺชิตุกาโม โหติ, เตน เมตฺตาสงฺขาตอกุโกธสฺส จิตฺตาทิฏฺฐานสงฺขาเตน สจฺเจน
 สมฺปยุตฺตจิตฺเตน ภวิตพฺพํ, ตถเมตฺตาสงฺขาตอกุโกธสฺส อุปฺปาทนต์ถาย เอวํ สติ โภจฺจปีรํตี อุกุโกธํ
 อุปฺปาทนต์ถํ สกุกุโกตี ๗ โส อุกุโกธํ อุปฺปาทนต์ถวาน เมตฺตาสงฺขาตอกุโกธสฺส ภวิตํ ลภติ, ปเรสํ
 หิตฺตกาโม โหติ ตฺถุณฺหิภูโต ภวิตํ น สกุกุโกตี, ยํ จ เมตฺตาสงฺขาตอกุโกธสฺส เมตฺตาสงฺขาตอกุโกธสฺส
 สขฺยญจ อุปฺปาทนต์ถํ พฺยาปารํ กโรตี ๗ ตถเมตฺตาสงฺขาตอกุโกธสฺส หิ อุเปกฺขโก ภวิตํ น สกุกุโกตี,
 ตตฺถ ตตฺถเอว คนฺตฺวา หิตฺตกิจฺจานิ วิจฺจาเรตฺวา วุฑฺฒิ วิรุฬฺหิ เวปุลฺลํ อุปฺปาทนต์ถํ ๗ ตถเอว
 ทฺยยานมิโนทฺปิ นวโม มหाराชา ยสฺมา รฏฺฐวาสิโน เมตฺตาสงฺขาตอกุโกธสฺส, ตสฺมา ตตฺถ ตตฺถเอว
 คนฺตฺวา อเนกกรณฺเยานิ ปุเรตฺวา เตสํ วุฑฺฒิ วิรุฬฺหิ เวปุลฺลํ อุปฺปาทนต์ถํ พฺยาปารํ กโรตี ๗
 อิทํ หิ เมตฺตาสงฺขาตอกุโกธสฺส จิตฺตาทิฏฺฐานสงฺขาตํ สจฺจํ ปฏิจฺจ ปวตฺตติ ๗ ตสฺมา เมตฺตาสงฺขาตอกุโกธสฺส
 ปฏิจฺจ ตถเมตฺตาสงฺขาตอกุโกธสฺส อาปชฺชติ, อุกุโกธสฺส สจฺจํ ปฏิจฺจ ตถเมตฺตาสงฺขาตอกุโกธสฺส
 อาปชฺชติ ๗ ยา เมตฺตาสงฺขาตอกุโกธสฺส สจฺจวิริยิตา โหติ, सा अतथमेतदा โहति पथितुथा
 ปากฎีกตเมตตามตदा यदात् चनानं “เมตตาสงฺขาตอกุโกธสฺส” วาจามตฺตเมว กเถตฺวา वा
 กิริยามตฺเตน เมตตาสงฺขาตอกุโกธสฺส ทสฺเสตฺวา वा पुन ओมนสิกริตฺวา อญฺเณสํ กิณฺจि สारภุตํ
 อุกุโรนตฺสส ๗ สจฺเจ ปน เมตฺตาสงฺขาตอกุโกธสฺส สจฺจสมฺปยุตฺตาสงฺขาตอกุโกธสฺส, กถํ, เมตฺตาสงฺขาตอกุโกธสฺส
 เมตฺตาสงฺขาตอกุโกธสฺส, อุกุชฺฌนฺโตปปี สจฺจํ น กุชฺฌเณยฺย, सा परेसं नानुपकारहितसुखत्तथा
 พฺยาปาราวหปฺจฺจโย โหติ ๗

ม. ๒๑๕ เพราะฉะนั้น (พระมหาอภิวรฺ วจนธมฺโม, รวบรวม, ๐๐๕/๑๑๐)

ตสฺมา “สจฺจํ เมตฺตาสงฺขาตอกุโกธสฺส จาติ เทว ธมฺมา อณวมณณนิสฺสาย
 ปวตฺตนฺติ ๗ อยญจ อุกุโกธสฺส ทสฺสวิทานํ ราชธมฺมานํ สตฺตโม โหติ ๗

ม. ๒๑๖ อวิหิงสา (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๙ พ.ย. ๒๕๖๑)

อวิหิงฺสาติ ปเนตฺถ ๗ อวิหิงฺสา นาม ทฺถุชฺชูปฺปาทกฺกรเณน อวิหิงฺสนํ โมหวเสน
 อตฺตโน ชิตฺตทาทิปฺปาเยน อญฺเณสํ ปุคฺคลานํ อนฺตมโส สตฺตทานํ กิจฺจานุปฺปาทนํ ๗ ตฺตร
 หาสวเสน อญฺเณสํ ทารุณกมฺมํ อุทาทรณํ ๗ เย สมฺมุทฺตวเสน สห วสนฺติ ปสาสกาโรโน वा
 โหนฺตุ ปสาสิตชฺชานา वा เต อณวมณณนิสฺส วิหิงฺสาย อภาวโต สุขํ วสนฺติ ๗ ตฺตริทํ สาทกํ ๗
 ปสาสนกาโรหิ อตฺตโน รฏฺฐปสาสเน วลฺลเชตฺตุ ปสาสิตชฺชานานํ อากฺรา คนฺหิตพฺพวา โหนฺติ,
 กทาจิ จ อิจฺฉิตกาเล ปสาสิตชฺชานานํ พลํ ปสยฺห อาทาทพฺพํ โหติ ๗ สจฺเจ ปน ปสาสนกาโรโน

๑ เมตตาสงฺขาตอกุโกธ+อหัง+อิติ

พลาตีตคาเหน ทารุณ คณฺเหยฺยํ วา อาทเทยฺยํ วา, ปสาสิตชนา กิจจํ ปาปุณฺณติ น จ สุขํ
 วสนฺติ ฯ อตฺถิ เอตฺถ สาทกฺกุตํ โปราณกฺวตฺถุ ฯ ตตฺริทํ วุตฺตํ ปสาสิตชนา ปสาสนการินา
 ปีพิตา หุตฺวา สเทสํ จชิตฺวา คนฺตฺวา อณฺยตฺถ อวสนฺตีติ ฯ อวิหีสํ ปุเรกฺขารภาวโต กรุณฺ
 นิสฺสาย ปวตฺตติ ฯ อวิหีสาย จ อุกโกธํ ยุกคากํ คณฺหนฺติยา เตสํ ฐมฺมานํ นานาปี โหติ
 สมฺพนฺโรปิ โหตีติ ฯ (หรือ อวิหีสาย จ อุกโกธเนน สทฺธิํ ยุกคากวํ อาคตฺยา เตสํ
 ฐมฺมานํ นานา ภาวติปิ สมฺพนฺโร จ ภาวติปิ ฯ)

๔ อุกโกธกถา

ม. ๒๑๖ อันธกัโธระ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๙ พ.ย. ๒๕๖๑)

อุกโกโธ หิ ทสฺวิธานํ ราชฐมฺมานํ สดฺตโม โหติ ฯ อุกโกโธ นาม โทสอนฺโตคฺคธฺส
 โภธฺส วสฺส อคมนํ เยน สมฺนฺนาคโต โภทฺวเสนปี โทสวเสนปี อณฺเวย วิหีสติ ฯ อตฺถโต
 ปน เมตฺตาเอว อุกโกโธ นาม ฯ เอวํ สนฺเต กสฺมา สีสวเสน เมตฺตา น อุทฺทิจฺจํ อุกโกโธ
 ปน อุทฺทิจฺจํติ ฯ วสสมฺปนฺนํ ปสาสนการินํ ปากติกจฺริยาย นิสฺสนตฺถาย ฯ
 อตีตกาลโต ปฏฺจาย หิ เต โภทฺวสคามินो โหหนฺติ, ยสฺส จ กุชฺฌนฺติ, ตสฺส ทารุณํ ทณฺทํ
 การนฺติ ฯ โปราณกา ปสาสนการินอ เอวรูปจารินเวย ฯ ตสฺมา อตฺตโน
 โสตฺถิมากงฺขมานา, ยถา เต น กุชฺฌนฺติ, ตถา เตสํ ยถารุจิตานิ กตฺวา อนฺวตฺตนฺติ ฯ
 อิติ ये วสสมฺปนฺนา โหหนฺติ เหว ปน ฐมฺมิกา น ฐมฺมจารินอ, เต วุตฺตนเวยเนว โภทฺวา
 โหหนฺติ โภทฺวเรตา อตฺตโน จ रुจिया อณฺเวยสํ ทณฺทํ การนฺติ ฯ

ม. ๒๑๖ เพราะฉะนั้น เมื่อ (ข้อสอบปี ๒๕๕๓, พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๑๑/๑๕๔, ๑๕๖)

เตน ภควา ปสาสนการินํ ปากติกจฺริยํ นิสฺสเสตฺถํ ปสาสนโนปายภูตํ ฐมฺมํ เทเสนฺโต
 วุตฺตนเวยน เมตฺตาสีเสน อุกโกธํ อุทฺทิสิ ฯ เอตฺถ จ กรุณาสีเสน อวิหีสํปี อุทฺทิจฺจํ ฯ
 กสฺมา ฯ โปราณกา หิ ลทฺทวสา ปสาสนการินอ นาปี อุกโกธนา โหหนฺติ, เยภฺยเวยน ปน
 โลกสฺสปี โมหสฺสปี วสํ คจฺจนฺติ ฯ กถํ ฯ อนนฺนฺวิจฺจ อปฺริโยคาเหตุวา โลกวเสนปี
 โมหวเสนปี พหฺชเน อาณาเปตฺวา ปรีตาเปนฺติ ฯ เอตํ เหตุถ นิสฺสนํ โหติ ยํ ปสาสน-
 การินอ ยํ ยํ คจฺจนฺติ ตตฺถ ตตฺถ อณฺเวยสํ รุจฺจนฺกานิ ฐนานิ วา อิตฺถิโย วา มณฺโย วา
 ยานิ วา ปนญฺยานิ กานิจิ รตนชาติานิ ทิสฺวา โลกชาติา หุตฺวา ตานิ นานาวิเชหิ อุปาเยหิ
 อตฺตโน อตฺถาย อาหาราเปนฺติ ฯ เตน ตานิ ฐนาทีนึ เยสมตฺถิ, เต เตสํ ปสาสนการินํ
 อทสฺสตฺถาย ตานิ ปฏฺฐิสาเมนฺติ ฯ

ตสฺมา สีสวเสน อวิหีสํ อุทฺทิสิตพฺพา โหติ ฯ อตฺถโต ปน กรุณาเอว อวิหีสํ นาม
 วิหีสาย ปฏฺฐิปกฺขภูตตฺตา ฯ กรุณา นาม ยํ การุณฺยจิตฺโต หุตฺวา อณฺเวยสํ ทุกขํ

อปเนตูกาโม โหติ เจว ยถา เต ตโต มุจฺจนฺติ ตถา ปฏิปชฺชติ จ ๕ ตสฺมา เหาสา กรุณา
 ตินฺณํ พุทฺธคฺคณานํ อณฺณตรสฺส อุตฺตมคฺคณสฺส ภาเวน ทสฺสีตา ปณฺณาคฺุโณ วิสุทฺธิคฺุโณ
 กรุณาคฺุโณ จ ๕ เตสฺส กรุณาคฺุโณ ตติโย โหติ ๕ กรุณาคฺุโณ นาม ยํ พุทฺโธ ความนิคมาทีสุ
 จาริกํ จรฺนโต ตตฺถ ตตฺถ เวเนยฺยานํ ฌมฺมํ เทเสสิ เต จ อตฺตโน อตฺตโน สมฺมาปฏิปตฺติ
 ยานูรูปเ อตฺเถ ปฏิลาเภสิ ๕

อปิจารย์ กรุณา ทยฺยภาสาย **พระมหากรุณาธิคุณ** อิติ นามเนน ทยฺยรฏฺเฐ ราชฺสุ
 สํวิชฺชติ เตสํ จ การุณฺณํ ทสฺเสตฺถุ ทยฺยภาสาย **ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรด**
กระหม่อม อิติ อาทิวจัน กตฺวา วลฺยชิตา โหติ ๕ ยํ ราชานอ รฏฺฐวาสินํ ทุกฺขโต
 ปโมจนาย นานปฺปการเณ ปสาสนอปาเยน นานปฺปการํ อนุคฺคหํ กโรนฺติ ตํ กรุณา นาม ๕

กรุณาปิ จายํ เมตฺตาปริยาปนฺนาเยว โหติ ๕ กถํ ๕ ยทา หิ
 หิตาการปฺปวตฺติลกฺขณา เมตฺตา ปุคฺคลานํ จิตฺตสฺส ภูมि หุตฺวา ปาตุภวติ ตทา
 ทุกฺขาปนยนาการปฺปวตฺติลกฺขณา กรุณา ปาตุภวติ ๕ เย เต ฌมฺมกฺขนฺธา กรุณาย วเสน
 ปาตุภวฺนติ เต พหุกา อตฺถิ ๕ นิทสฺสนํ เจตฺถ จตฺตาริ สงฺคหฺวตฺถุนิ ๕ ตสฺมา กรุณา
 วิหีสาย ปฏิปฺกฺขญฺจตา โหติ, เอตฺถ จ เทสิตา อวิหีสสา กรุณาติ อธิปฺเปตา ๕

ม. ๒๑๗ กล่าวโดยเฉพาะข้อที่ (พระมหาอภิวัตร วิจารณ์มโ, รวบรวม, ๐๐๕/๑๑๒)

ยํ ขตฺติโย มหาราชฯ มหากรุณาชฺฌาสโย หุตฺวา ยสฺส กสฺสจิ ทุกฺขํ อุปฺปาเทตฺถุ น
 อิจฺจติ, อการเณน วฺसानุวฺสิเก ฌาตเก เจว รฏฺฐวาสินอ จ น วิเหเสติ, อติพหุํ วา พลี น
 คณฺหาติ, ปิตา ปุตฺตํ วิย รฏฺฐวาสินอ ปสาสติ, อิทํ อวิหีสสา นาม ๕

ม. ๒๑๗ ในทศพิธราชธรรม (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๓๐ ต.ค. ๒๕๖๐)

อวิหีสสา หิ ทสฺวิทราชฌมฺเมสุ อฏฺฐโโม โหติ, อธิฏฺฐานํ ปน ทสฺปารมีฌมฺเมสุ อฏฺฐโโม
 โหติ ๕ สํสนฺทนวเสน อิมานิ เทว วจฺนานิ นานตฺถานิ ๕ กถํ ๕ ปารมีสุ อธิฏฺฐานนฺติ วจัน
 จิตฺตสฺส ปติฏฺฐานํ สนฺธาย วุตฺตํ, ราชฌมฺเมสุ อวิหีสชาติ วจัน กรุณาสงฺขาตํ อวิหีสํ สนฺธาย
 วุตฺตํ ๕ วิจารณาวเสน ปน อิเมสํ ทฺวินฺนํ ฌมฺมานํ สมฺพนฺโธ ภวติ ๕ กถํ ๕ อธิฏฺฐานปเท หิ
 กีสฺส อธิฏฺฐานนฺติ เอรํ ปณฺหา ภเวยฺย ๕ ตตฺถ ปเรสํ ทุกฺขํ อปเนตฺถุ ทุกฺขโมจเน ปฏิปชฺชิตฺถุ
 เต จ สฺขํ ปฏิลาเภตฺถุ กมฺยตาสงฺขาตาย กรุณาย ปยุณฺชเน อธิฏฺฐานํ กาดพฺพํ ๕ อยํ กรุณา
 อวิหีสากฺุตฺตาย กรุณาย อธิฏฺฐานํ นิสฺสาย ปวตฺตติ ๕ สเจปิ อวิหีสापทํ นิฏฺเขปปทํ กตฺวา
 อุกฺทเรยฺย, สฯ ปเรสํ อวิหีสาย อธิฏฺฐานํ นิสฺสาย ปวตฺตติ ๕ เอรํ สนฺเต กรุณาภฺวตฺถุ อวิหีสาย
 ปฏิปตฺติ อุปฺปชฺเชยฺย ตณฺจ อวิหีสาสงฺขาตกรุณํ นิสฺสาย ปเรสํ อนุคฺคเห อธิฏฺฐานํ
 ภเวยฺย ๕ ตสฺมา อธิฏฺฐานํ กรุณาอุปฺปาทกเหตุกํ โหติ, “กรุณา อธิฏฺฐานูปฺปาทกเหตุกา

โหตีติ วตตุมปี ยุตุตํ ๕ อตถโต อิมส์ ทูวินัน ฐมมานัน สมุพนุโธ ภาเวย ๕ กถํ ๕
 ปารมีภูตํ อธิฏฐานัน ปฏิปชชนโต กรุณาสงฆาตํ อวิหีสํ ปฏิปชชติ นาม, กรุณาสงฆาตํ วา
 อวิหีสํ ปฏิปชชนโต ตํ อธิฏฐานัน ปฏิปชชติ นาม ๕ ตสฺมา สพฺพติ กรุณาผรณาวเสน
 ทสฺวิธราชฐมมานัน อญฺญตฺรภูตาย อวิหีสาย ปติฏฺฐิจิตฺโต มหาราชา ทสฺปารมีนํ อญฺญตฺรภูตํ
 อธิฏฐานัน ปุเรติ นาม ๕

ม. ๒๑๘ และบุคคลทั่วไป (พระมหาอภิวัตร โจรจนธมฺโม, รวบรวม, ๐๐๕/๑๑๒)

สพฺเพ ปสาสนการิโน ชนา วา ปสาสิตปริชนา วา กรุณาสงฆาตํ อวิหีสํ
 ปฏิปชชนตาปี อธิฏฐานปารมี ปฏิปชชนติ นาม, อธิฏฐานปารมี จ ปฏิปชชนตาปี
 กรุณาสงฆาตํ อวิหีสํ ปฏิปชชนตา นาม ๕ อยํ วิหีสสา ทสฺวิธานัน ราชฐมมานัน อญฺฐมา
 โหติ ๕

ทยฺยานมินุโโท หิ มหาราชา อิมสฺมี กถามคฺเค อุทฺทิกฺกุจฺจาหิเยว ปารมีหิ เจว
 ราชฐมฺมจฺริยาย จ สมฺนาคโต โหติ ๕ อยญฺจ อตฺตสมฺปตฺติ “สจฺจํ อธิฏฐานญฺจาติ ทฺวีหิ
 ปารมีหิ อุทฺทิกฺกุจฺจา อยญฺจ พรหิตปฺปฏิปตฺติ “อกฺโกโธ อวิหีสสา จาติ ทฺวีหิ ราชฐเมหิ
 อุทฺทิกฺกุจฺจา โหติ ๕ อกฺโกธญฺเจว อวิหีสญฺจ ปฏฺิจจ โส ปเรสํ หิตาย สุขาย อุกฺกฏฺจโต
 ราชกรณียานิ ปยุณฺชติ ๕ อยํ โช ราชจฺริยา พรหิตปฺปฏิปตฺติยา ปริยาปนฺนรฏฺฐาภิปาโลนฺปาโย
 โหติ ๕

โส หิ มหาราชา อตฺตสมฺปตฺติญฺเจว พรหิตปฺปฏิปตฺติญฺจ ปฏฺิจจ รฏฺฐจํ อภิปาเลนฺโต
 ตํ วุฑฺฒิญฺเจว ธิรตญฺจ ปาเปติ ๕ ทฏฺฐพฺพญฺเจตฺถ นิจฺจํ กเตหิ นานาปฺปการหิ
 ราชกรณียเอหิ นิสฺสนํ ๕ ราชกรณียานิ หิ เอเกเนว กถามคฺเคน อุทฺทิสิตฺตํ น สกฺกา ๕
 อิทานานํ ปิตฺโตสมฺนสฺสสฺสคตฺททยฺสสาวิฑฺฒนตฺถาย รญฺเเว ปติฏฺฐิตานัน “ปารมีราชจฺริยา
 จาติ” ฐมมานัน สมฺมา ปฏฺิสญฺจิกฺขนตฺถาย อตฺตสมฺปตฺติอาทิเอกเทสเมว กเถสฺสามิ ๕ (ขาด
 ม. ๒๑๘ จากการเสด็จพระราชดำเนิน)

ม. ๒๒๓ สมเด็จพระบรมพิตร (ไม่ปรากฏผู้แต่ง, ๐๐๗/๕๑)

เสฏฺโฐ หิ นวโม มหาราชา ทสฺหิ ฐมเมหิ สมฺนาคโต เทวมหานคเร ทยฺยานัน
 จรณาจรณัน มนสิโกโรนฺโต ราชปฺริเส เอวํ อาณาเปสิ อหํ คมนกาเล สกัลลํ มคฺคํ ปิตฺเหตุํ น
 อิจฺฉามิ ราชปฺริสา มยฺหํ คมนาคมนัน สุขเขเนว ปวตฺเตนตฺตํ วิปรีตมคฺคโต ปน ปกตฺติยา

๑ จ เกินมา

จรณาจรณั วิวรรณตุ มยหิ คมนาคมนัน สุกฺกุสุ ปวตฺเตนตุ ทยยานัน จรณาจรณตถาย สกัลลํ มคคํ มา ปีทหนตฺตติ ฯ

สรุบทโต เจตถ กรณฺยปวตฺติ^๑ เวทิตพฺพา ฯ ภูมิลลอลฺลยเตโช หิ มหาราชา จตฺตาฬีส วสุธานี อตฺตโน กายเขทฺถเจว จิตฺตเขทฺถจ อจินฺตมาโน ทยเยสุ การุณฺณมฺนวย ปจฺจนตคาเม ทยยรฺกฺขณิวาสินัน สุมมาอาชีวกมฺนเต วิเนตฺถเจว ทุกฺขโต ทุกฺขิตท ทยเย ปโมเจตฺถจ กรณฺยานิ กโรติ ฯ โส วิเทสิเกหิปี มจฺเจหิ โถมิโต ปลฺลีสโต หุตฺวา อตฺตโน สุขํ จชิตฺวา สพฺพทยฺยานมตฺถาย สพฺพกรณฺยานิ ปุเรติ ฯ เสฏฺโฐ มหาราชา ทสฺสมฺมธารี ปจฺมราโชวาทํ อโวจ สยามานัน อตฺถาย หิตาย สุขาย สเมน ฐมฺเมน รชฺชํ กาเรมิตฺติ ฯ

ม. ๒๒๔ สมเด็จพระบพิตร (พระมหาอภิวัดร์ โรจนธมฺโม, รวบรวม, ๐๐๕/๑๑๔)

ทยฺยานมิโนโท หิ นวโม มหาราชา เจว “ปรมราชินี ปุตฺตธิตโร ปรมราชชนนี กลยาณิวทฺธนา นาม เชฏฺฐภคินี จาติ ราชวสิกา จ สพฺเพ ทานาทีทสฺวิธราชฐเมหิ สมนฺนาคตา โหนฺติ, อัย โข สพฺพทยฺยานมตฺถาย หิตาย สุขาย สํวตฺตติ ฯ สพฺเพหิ ทยฺเยหิ สทุธี รณฺโถ ทพฺพสมฺพนฺธภาโว โปราณกาลโต ปฏฺจาย ยาวชฺชโต ปากฺกฺวิภูโต โหติ เจวายติณฺจ^๒ ภิโยโยโส มตฺถาย ปติฏฺฐหิสฺสติ ฯ สพฺเพปิ ทยฺยา ปกตฺติยา รณฺโถ สราชวสิกสฺส มหาการุณฺณมฺนวย ตสฺมํ สภตฺตํ เจวสฺส กตฺถกตเวทินโน จ โหนฺติ ฯ ทยฺยานมิโนโท หิ มหาราชา ปสนฺนเนน เจตฺสา อิมสฺมํ กถามคฺเค ยถาทสฺสิตฺเทหิ ทานาทีทสฺวิธราชฐเมหิ เจว ราชฐมฺมจริยาย จ สมนฺนาคโต โหติ ฯ อัย โข “สจฺจํ อธิฏฺฐานณฺจจาติ ทพฺพพิธมฺมปฏฺฐิสฺยตฺโต “อกฺโกโธ อวิหีสฺสา จาติ ทพฺพพิธรฺกฺขาภิपालโนปาย-ปฺริยาปโนน ปฺรหิตปฏฺฐิตฺตฺตฺตฺโต โหติ ฯ

กุโต ปุณ อีทิสฺเสยว ฯ ปรมลภา วต ทยฺยรฺกฺขณิวาสินัน โหนฺติ ปุณฺณมตฺตมณฺจ อีทิสฺส หิ ขตฺติโย มหาราชา เสฏฺฐคฺคุณสมฺมจฺจติ โหติ ฯ โส หิ ทยฺยานัน อตฺถहितสุข-ปฺเรกฺขารตฺถาย เตสฺ สุขทุกฺขานิ มนสิกโรติ เจว เตสฺสจ อตฺถาย หิตาย สุขาย สุมมา กิจฺจานุกิจฺจานัน ปยุณฺชเน รกฺขปาลีโน นโยเชติ ฯ

^๑ ในบาลี อรรถกถา และฎีกา ไม่ปรากฏศัพท์ว่า กรณฺย นี้เลย ควรเสียง ไม่ควรใช้

^๒ โหติ เจว आयติณฺจ ภิโยโยโส มตฺถาย

ม. ๒๒๕ สมเด็จพระบรมพิตร (พระมหาอภิวัตร โจรนธมโม, รวบรวม, ๐๐๕/๑๑๕)

ทวยานมิหนุโท หิ มหาราชา อตตสมปุตติปริยาปนุเนน มงฺคลวิเสสธมฺเมน
ภาวิตตโต^๑ หุตฺวา รมฺจฺสฺสาภิวุฑฺฒินิยา เจว ทยฺยรมฺจฺจฺนิวาสิณญจ อตฺถาย หิตาย สุขาย
ธมฺเมน รัชฺช การฺเถติ ๗ อัย โข สพฺพตฺถ สพฺพทา รมฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
ปริยาปนุโน มงฺคลวิเสส โหติ ๗ มหาราชา หิ “อายุณา วณฺเณน สุขฺเชน พลฺเณน สพฺพธฺน-
สสารสมปุตฺติยา จาติ อิมฺเหหิ ทยฺยรมฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
โข พรหิตปริยาปนุโน โหติ ๗

สาสนจกฺเก มหาราชา อคฺคฺสฺสโนปตฺถมฺภโก หุตฺวา ราชสมฺภวสมฺมตฺติเน
สมปุตฺเต จานนฺตเรสุ อจฺจรวตฺตาทิสมฺปนุเน เถรานุเถเร จาเปติ เจว สพฺพตฺถ สพฺพทา
นानปฺปการฺเหหิ สงฺคหฺวตฺถุหิ พุทฺธสฺสเน ภิกฺขุสงฺฆมฺเจว สงฺคหฺวเร จ ทยฺเย
อุปตฺถมฺภติ จ ๗ ตปฺปจฺจยา อีทิสฺ ราชสมฺภวสฺสยูกาลสงฺขาเต มหามงฺคฺลิกฺวเร สพฺเพ
ทยฺยรมฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
ภตฺติธมฺมํ ทสฺเสตฺถุ รมฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
ปฺพพฺพคฺมา รมฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
การฺเถตฺถกาโม โหติ, ตาทิสฺ การฺเถติ ๗ มหาราชา พุทฺธสฺสเน พลฺวสพฺพธาปฺสทสมฺมจฺจฺจฺจฺจ
ปฺรธาณราชปเวณิยา อนฺโหลมโต ราชปฺสฺตฺติทินปริยาปนุโน พุทฺธปฺปฺภิมฺ การฺเถตฺถกาโม โหติ ๗ ส
ปเนสา ทยฺยภาสาย ปางหฺมฺภวติ อิติ ลทฺธนามา ทิมฺโต นวฺงคฺสิปฺมาณา โหติ
โสวณฺณมยรชตฺกตา ๗

โสปีจ ราชวสฺสยูกณฺนวเสน ราชปฺสฺตฺติสมฺมตฺกาลปริยาปนุโน สภฺจฺจฺจฺจฺจ
พุทฺธปฺปฺภิมฺ การฺเถตฺถกาโม หุตฺวา อิมฺสฺมํ ปน^๒ วสฺเส ราชปฺสฺตฺติสมฺมตฺวาเร เอกเมว
การฺเถตฺถกาโม โหติ ๗ ส ปเนสา ติริยโต ราชกปฺปฺรปฺปฺมาณสงฺขาตา อญฺจารสงฺคฺสิปฺมาณา
โหติ พุทฺธนวราชปวิตฺรปฺปฺภิมฺสทิสฺรูปา ๗^๓ อยมฺปน พุทฺธปฺปฺภิมฺ ทยฺยภาสาย ปางสมฺภ
อิติ ลทฺธนามพุทฺธปฺปฺภิมฺสทิสฺรูปา โหติ โสวณฺณมยรชตฺกตา ๗ ตโต โส สยํ ปทฺมปฺลลฺงก-

^๑ อตต ศัพท์ เมื่อเข้าสมาสแล้ว แจกแบบ **ปฺริส**, ดู สัททนีติปกรณ์ ปทมาลา (ฉบับภูมิพล),
หน้า ๒๖๐. เช่น ปหิตตโต, ภาวิตตโต, สมहितตโต, สมมาปณฺหิตตโต

^๒ บัณฑิตพึงพิจารณา **ปน** ศัพท์ที่เรียงไว้กลางประโยค

^๓ **พระพุทฺธนวราชปวิต** ควรเป็น **พุทฺธนวราชปวิต** เพราะศัพท์ว่า **ปวิต** ไม่พบใน
พจนานุกรมบาลี พบแต่ **ปวิต** เช่น ในคำว่า ปณฺจมปฺปวิตตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
วณาราม) ดูในหน้า ราชปฺปเวทนี ส่วนต้นคัมภีร์ สมฺมตฺปาสาทิกกา ภาค ๑

นามสสุ พุทฺธปฎิมาชาธสสุ อนุโต กตคพภูฏาเน จิตฺตลตาทิมุพคติกนียาเมน
อลงกตภูตํ จุณฺณมยํ พุทฺธปฎิมํ ปกฺขิปติ ฯ

เทวมา หิ พุทฺธปฎิมา พุทฺธปรินิพฺพานโต ปฏฺจาย ปญฺจสตาธิกานํ
เทวสํวจฺจรสฺสหสฺसानมุปริ ตีสฺติมสฺส สํวจฺจรสฺสจฺเจยน สวานมาสฺสส ทสเม ทิเน
สิริรัตนสฺตถารามे महाराध्वरेण सुवณฺณปฏฺฐेहि सुवณฺณกตา โหติ ฯ อยญฺหิ
ราชสภูจิวสฺสาयुकาลปริยาปนฺนา महामงฺคลิกพุทฺธปฎิมา สิริรัตนสฺตถารามสฺส
อุโปสธาคาเร สมุพุทฺธพณฺเณนามพุทฺธปฎิมาय สมิเป ปติฏฺฐจानภูฏาเน ปติฏฺฐापิตา โหติ ฯ

อจฺเจวํ รมฺจปาลี ราชสภูจิวสฺสาयुकาลปริยาปนฺนมหามงฺคลิกกาลสฺส ราชานุสฺสรณ-
ภาวตฺถํ รมฺโย ปตฺติยา อุปปาทนตฺถาย โสวณฺณมยจตฺตยुकฺลญฺเจว โสวณฺณรชตมย-
มาลาทามยुकฺลญฺจ ทาตุํ ราชานํ อนุชานาเปสฺสนฺหติ ฯ ตานิ จ (พุทฺธปรินิพฺพานโต ปฏฺจาย
ปญฺจวิสาธิกานํ เทวสํวจฺจรสฺสหสฺसानมุปริ ตีสฺติมสฺส สํวจฺจรสฺสจฺเจยน มิคสิรมาสฺส
สตฺตเม ทิเน) ทยฺยรฏฺฐสฺส สพฺพภาเคสุ ทยฺยรฏฺฐนิวาสิโน ราชภตฺตินิทสฺสนสฺส
สภฺภิภาวตฺถํ สิริรัตนสฺตถารามสฺส อุโปสธาคาเร พุทฺธปฺชนตฺถาย ปติฏฺฐापิตานิ โหนฺติ ฯ

มหाराธา หิ พุทฺธปรินิพฺพานโต ปฏฺจาย ปญฺจสตาธิกานํ เทวสํวจฺจรสฺสหสฺसानมุปริ
ตีสฺติมสฺส สํวจฺจรสฺสจฺเจยน มิคสิรมาสฺส จตฺตเถ ทิเน สิริรัตนสฺตถารามสฺส
อุโปสธาคาเร ราชปฺสูตฺติทินปริยาปนฺนาย พุทฺธปฎิมาय เจว ราชสภูจิวสฺสาयुकาล-
ปริยาปนฺนาย महामงฺคลิกพุทฺธปฎิมาय จ ราชสภูจิวสฺสาयุมหามงฺคลิกสงฺคีตเตปิฏฺก-
โปตฺถกานญฺจ महามหฺภูตํ ยญฺญวิธานํ กาคูํ คโต โหติ ฯ มหाराธา จ พุทฺธปรินิพฺพานโต
ปฏฺจาย ปญฺจสตาธิกานํ เทวสํวจฺจรสฺสหสฺसानมุปริ ตีสฺติมสฺส สํวจฺจรสฺสจฺเจยน ชยช-
ตฺติสฺงฺขาเต วุชฺวารภูเต กตฺติกมาสฺสส เอกาทสเม ทิเน ทยฺยภาสาย “๑๓.๓๐ น.” อิติ
สญฺญิตกาลภูเต มชฺฌณฺหสมเย, เย รมฺจสฺส สพฺพภาเคสุ มหิทฺธิสญฺญิตา
มงฺคลิกนามา ตยฺยตฺตรสฺตชลาเย^๑ โปราณกาลโต ปฏฺจาย พุชฺเชเนหิ ครุกตา มานิตา จ
อตฺถิ, เตหิ สพฺเพหิ ชลาเยหิ พลิกมฺมวิชานารหํ มหิทฺธิอุทฺกํ อพฺภาทริตฺวา สชฺเชติ ฯ

โส จ พุทฺธปรินิพฺพานโต ปฏฺจาย ปญฺจสตาธิกานํ เทวสํวจฺจรสฺสหสฺसानมุปริ
ตีสฺติมสฺส สํวจฺจรสฺสจฺเจยน ชยชตฺติสฺงฺขาเต วุชฺวารภูเต มิคสิรมาสฺส ทฺติเย ทิเน
ทยฺยภาสาย “๑๓.๓๐ น.” อิติ สญฺญิตกาลภูเต มชฺฌณฺหสมเย, เทวมหานคเร สฺทสฺสน-
เทววรารามสฺส มหาวิหารเ มหิทฺธิพุทฺธมนฺเตหิ สชฺฌายนมยฺมฺกํ อพฺภาทริตฺวา

^๑ แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่มีชื่อเป็นมงคล ๑๐๓ แห่ง

สิริมงคลกยณวิธานปยุตชนตถาย มหิทุธิเอกภาชเน สขุเชติ ๗ มหิทุธิยณ-
 วิธานการกยติ เจตถ มหาราชา สกลมมหาสงฆปริณายโก ปธานภูโต เจว
 ราชทินนาภิธานภูตา จานนตฺรปตฺตา มหาเถรา จ “ภาวนาจริยาติ ปัสสารหา เถรานุเถรา
 จ สพเพ เอกสภูจี โหนติ ๗

โส จ (พทุชปรินิพพานโต ปญฺจาย ปญจวีสาธิกานํ เทวสัจจรสสหสฺसानมุปริ
 ตีสติมสฺส สัจจรสจฺเจเนน) ราชสภูจีวสายุกาลปริยาปนํ มหุตตมมฺงคฺลวิเสสภูเต
 มิคสิรมาสสฺส โสรวารภูเต ปญจเม ทิเน ราชทินนีสฺสรียภูตานิ ราชวสิگانญฺเจว
 ราชปฺริสานญฺจ สมุทโย ปฏิมณฺสีเตหิ มหุพาราลงฺกาเรหิ สฺขุสฺสนเทววารามโต
 ชยมฺงคฺลาภิเสกนามราชวิริมณฺสทลภูตํ ราชงฺคณปริเวณํ มหิทุธิพทุชมนฺเตหิ สฺขุฌายน-
 มยมฺทกํ อพฺภาหริติ ๗

โส จ ราชมหากรุณาธิคฺคณมาคฺคม ราชชยมฺงคฺลกถํ กเถตฺถญฺเจว ปุพฺพณฺสสมเย
 ทยฺยานมฺนฺมตฺติยา ราชภฺเณ ทินนํ มหิทุธิพทุชมนฺเตหิ สฺขุฌายนมยมฺทกํ
 มุทฺธาภิเสกาธารภาชเน ปคฺขรฺาเปตฺถญฺจ ชยมฺงคฺลาภิเสกนามราชวิริมณฺสทลภูเต
 ราชงฺคณปริเวณํ มหาสมาคมํ คมนตฺถาย อชฺฉินฺนุจ โหติ ๗

๘ วิริยถา, มหาชนกชาติกถา

ม. ๒๓๒ วิริยะ ความเพียร (พระมหานพพร อริยญาณ, ๓ ต.ค. ๒๕๕๙)

วิริยนฺติ ปเนตฺถ ๗ ตํ สทฺทโต เจว อตฺถโต จ เวทิตพฺพํ ๗ ตตฺถ สทฺทโต ตาว ๗
 วีรานํ ภาโว วิริยํ ๗ อตฺถโต ปเนตํ ปหานาย เจว กุสลานํ จ ภาวนาย ปธานํ ๗ วิริยสทฺโท
 หิ มชฺชตฺตภาโว หุตฺวา วุจฺจมาโน กุสลากุสลกรเณ ปยุตฺตํ สกฺกณฺตีพฺโพ โหติ ๗
 พทุชสาสเน ปน กุสลกรเณปี อกุสลกรเณปี วิริยํ อธิปฺเปตํ ๗ วุตฺตญฺเหตํ อิมานิ โข
 ภิกฺขเว จตฺตาริ สมฺมปฺปธานานีติ ๗ ตตฺถ สํวรปธานํ นาม กุสลานํ ฅมฺมานํ สํวราย
 อุปฺปนฺนวิริยํ ๗ ปหานปธานํ นาม อนฺุปฺปนฺนํ อกุสลาณํ ปหานาย วิริยํ ๗ ภาวนาปธานํ
 นาม อุปฺปนฺนํ กุสลาณํ ภาวนาย อุปฺปนฺนวิริยํ ๗ อนฺุรฺกฺขนาปธานํ นาม อุปฺปนฺนํ
 กุสลาณํ อนฺุรฺกฺขนาย อุปฺปนฺนวิริยํ ๗

ม. ๒๓๓ ในการตั้งความเพียรตั้งกล่าว (พระมหานพพร อริยญาณ, ๑๐ ต.ค. ๒๕๖๒)

ตตฺถ ยํ ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ จิตฺตํ วีรมสํ ชเนติ วายมติ, อิํ วุจฺจติ
 อิทธิปาโท ๗ โส หิ ปธานํ อาทึ กตฺวา อิทธิํ ปาเปติ, อปฺปชฺชมาโนปี โกสชฺชํ วิทฺธเสติ ๗
 โส หิ ฅรณฺลภฺยโณ, ตสฺมา ฅาตฺตติ วุจฺจติ ๗ ฅาตฺ ฅेतฺถ ติวฺธา โหติ **อารมฺภฅาตฺ**

นิภกมชาตฺ ปรภกมชาตฺติ ๙^๑ ยทา สา ปคฺคณฺหาติ อุปตฺถมฺเภติ, ตทา วีริยํ อิทธิํ ปาเปติ ๙

ม. ๒๓๓ **วีริยะ** (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๗ พ.ย. ๕๖ อธิบาย ๑๓ พ.ย. ๕๖ เทียบ ม. ๙๔)

วีริย^๒ หนี ทสนน^๓ ปารมี^๓ ปญจมา^๓ โหติ ย^๓ โภชิตฺเตน อเนกชาติสฺสุ ทพฺพํ ปุริตํ โหติ พหุสิกตํ ๙ ทสชาตินามเก ปกรณฺ ปากฎิภูตํ มหาชนกชาตก^๔ โภชิตฺตสฺส วีริยาธิก- ภาเว นิทสฺสนํ หุตฺวา ทสฺสิตํ ๙ ตตฺรารยํ วิตุถาโร ๙ อตีเต มหาชนโก นาม โภชิตฺโต มิถิลายํ รณฺโณ ปุตฺโต ภูโต มาตฺตคฺพคตกาลโต ปฏฺจาย นคฺรวิปฺปยุตฺโต หุตฺวา วิเทเส วาสํ วิหาลิ ๙ โส วีโร ทพฺพวีริโย ภณฺตปฺปूरํ นาวํ อภิรฺยุห วนิชฺชตฺถาย สฺวณฺณภุมิยาภิมุโข หุตฺวา มหาสมฺมุทํ ปกฺขนฺทิ ๙ นาวา อติจณฺทอุมิเวเคน ปหฺวามหาสมฺมุทมฺชฺฉเม นิมฺมุคฺคา ๙ มหาชนโก มิถิลามุโข หุตฺวา อนิสฺสกนฺน พาทฺพเลน^๕ มหาสมฺมุทํ ตฺรติ ๙ สตฺตเม ทิวเส มณฺิเมชลา นาม สมฺมุทฺทรกฺชิภา เทวตีตา อาคฺนฺตฺวา ตํ ทิสฺวา “กิมตฺถํ สมฺมุทํ ตฺริตฺถํ วีริยํ กโรสิ, มรณํ เต สมฺมุทิตฺตํ ภาวิสฺสตีติ ปุจฺฉิ ๙ มหาชนโก เอตทวโจ “ยสฺมา หนี โลกสฺส วตฺตํ นิสฺสมม อุปฺชาเรตฺวา วายามสฺส จ อานิสฺสํ นิสฺสมม ปสฺสิตฺวา วิหฺรามิ, ตสฺมา ตีรํ อุปฺสฺสนฺโตปิ มหาสมฺมุทเท วีริยํ กโรมิ, วายาเมน หนี ปุริสฺกิจฺจานิ กโรนฺโต ฅาตี^๖ นอนโณ นาม โหติ เทวานํ นอนโณ มาตาปีตฺนํ นอนโณ จ โหติ^๖ น จ ปจฺจานฺตฺปฺปติ, อิธกฺจเจ ปุริสา กสิวนิชฺชาทีนิ กมฺมานิ ปโยเชนฺติ ตานิ สมฺมุทฺตฺนฺติปิ น สมฺมุทฺตฺนฺติปิ, อิหํ ทิสฺสตีเยว, อณฺเฎปี ชนา มหาสมฺมุทเท นิมฺมุคฺคา โหนฺติ, อหํ ปนฺ เอกโตว ตฺรามี, ตณฺจ อิมินา ทิพฺพตฺตฺภาเวน มม สนฺติเก จิตฺํ ปสฺสามิ,

^๑ ตตฺถ **อารมฺภชาตฺ** นาม ปจฺมารภวีริยํ ๙ **นิภกมชาตฺ** นาม โภชชฺชโต นิภกฺนฺตฺตฺตฺย ตโต พลวตฺรํ ๙ **ปรภกมชาตฺ** นาม ปรี ปรี ฅานํ อภกฺมณฺโต ตโตปิ พลวตฺรํ ๙ (ที.อ. ๒/๖๔๔)

^๒ เนื่องจากคัดลอกจากต่างแหล่ง บทบาลีจึงลักลั่นไม่ลงเป็นแบบเดียว เป็น วีริยํ บ้าง วีริยํ บ้าง

^๓ ถอนจาก **ปารมี** จึงคงรูปอดีตถึงค์เป็น **ปญจมา** ถ้าแต่งเป็น ปญจมํ แสดงว่า วีริยะ มีหลายข้อ

^๔ ฟังดูรายละเอียดใน ขุ.ชา. ๒๘/๔๔๒/๑๖๕, ชา.อ. ๙/๕๘.

^๕ อรรถกถาว่า พาทฺพเลน มหาสมฺมุทํ ตฺรติ ๙ (ชา.อ. ๙/๖๕)

^๖ นี้แก้ตามสำนวนเฉลยแบบฝึกหัด ๔ ม.ค. ๒๕๕๔, ต้นฉบับท่านคัดลอกมาเมื่อ ปี ๒๕๕๖ ว่า ฅาตี^๖ นอนโณ นาม โหติ น เทวานํ น มาตาปีตฺนํ... เข้าใจว่าคัดลอกมาผิด เพราะถ้าขึ้น วิกตฺกตฺตา มา แปลว่า **น** นอนโณ **เทวานํ** โหติ ได้ความกลับกันเลย, ในพระไตรปิฎกบาลีว่า **นอนโณ ฅาตี^๖ โหติ เทวานํ ปิตฺนญจ โส**, อรรถกถาอธิบายว่า **วายามํ กโรนฺโต มรณฺโตปิ ฅาตี^๖ญจ เทวานญจ พุทฺหมานญจ อนฺตเร นอนโณ โหติ ๙** จึงมั่นใจได้ว่าคัดลอกมาผิดแน่

เตน สมุททตีร์ ปตตุ่ ยถาสตติ ยถาพล วายมิสสามีติ ๙ อิทมสฺส วจัน ปุริสกิจจ กาคู
วีริเย อวภูจิตตสฺส เจว สมุททตีร์ จ ปตตุ่ อโนสกุสฺส จิตตสฺส ปรีทีปน โหติ ๙ ตํ สุตฺวา
เทวธิตา มหาชนกํ อุกฺขิปิตฺวา อุกฺโกหิ พาทาหิ ปคฺคยฺห เนตฺวา โสตฺถินา มิถิลานครํ
ปาเปสิ ๙

เอตถ ปนายิ วิเสสโต สารตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ ๙ มหาชนโก นาม โพรสิสฺสโต อาทิโต
เทวตํ นาถํ กาคู น จินฺเตติ, อตฺตานํ ปน อตฺตโน นาถํ กาคู จินฺเตติ ๙ ตสฺมา นาวํ
มหาสมุทฺเท นิมุขฺชมานํ^๑ ทิสฺวา มหาสมุทฺทํ โอลงฺฆเมตฺถ สขฺเชตฺวา นาวาย ภินฺนาย
ตีราภิมุโข หุตฺวา อเนกทิวเส พาทาพเลน มหาสมุทฺทํ ตฺรติ ๙ ตทา โส เทวธิตาย^๒
อาคนฺตฺวา วีริยํ วิสฺสขฺเชตฺถ สฺมาทเปนฺติยาปิ น วิสฺสขฺเชติ, อปฺปฏิวณฺเณ ปน อโนสกุ
หุตฺวา ยาว ชีวิตโอสานา สมุทฺทํ ตฺริตฺถ วายมตีเยว ๙ โส ตํ เทวธิตํ
สมมุขภูจฺจาเนเยว ปญฺญาเยนฺตี ทิสฺวาปิ ตํ อุตฺถมฺภนํ น ยาจติ, อตฺตานํ ว อตฺตโน นาถํ
กโรติ ๙ เอวํ สติ เทวธิตา ตํ อุตฺถมฺภิ ๙ เอวรูโป หิ ปุคฺคโล “เทวคฺตฺโตติ วุจฺจติ ๙
(วีริยเมว เทวภูตํ ทฏฺฐพฺพํ ๙)

ม. ๒๓๔ เมื่อจับทำงานที่แรก (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๙๐)

กมฺมฺนฺติโก หิ อาทิวาเร วีริเยน กมฺมฺนฺตํ กโรนฺโต “วีริยเมตํ ทฺกฺกรนฺติ จินฺเตติ,
ปจฺฉา ปน ฆมฺเณนฺโต วายมฺนฺโต ตํ กมฺมฺนฺตํ กตฺวาเนว, ยทา โส “สมิทฺธี คมิสฺสตีติ สงฺขํ
คจฺจติ, ตทา “วีริยเมตํ เทวตา โหตีติ อาชานาติ, มนาปิยํ กมฺมฺนฺตผลํ ปสฺสนฺโต
นิกฺกิลมฺโถ โหติ ๙ เย ทสฺสวีริเยน อคฺคผลํ กมฺมฺนฺตํ กโรนฺตา กิลนฺตปฺพุพา โหนฺติ,
สพฺเพเต ตสฺมี สมิทฺธี คจฺจมาเน ตเถว วิชานนฺติ ๙ นียตํ หิ นิปฺปชฺชมานสฺส กมฺมฺนฺตสฺส
ปโถ วิภูโต โหติ, อิทํ ตกฺกรานเมว วิภูโต วีริยานิสฺโส โหติ ๙ โกสฺซชฺชปกฺติกา ปน
หีนวีริยา ตถารูปี วีริยานิสฺสสงฺฆาตํ เทวตํ อญฺญาตुํ โอกาสํ น ลภนฺติ ๙

^๑ ต้นฉบับที่ท่านคัดลอกมา ไม่ซ้อน ม เป็น **นิมุขชมานํ**, ในที่นี้ได้ซ้อน เพราะในอรรถก
มหาชนกชาตก ท่านซ้อน ม ในคำว่า **นิมุคฺคา**, นาวาย **นิมุขฺชนสมเย**, น่าสังเกตว่า กิริยาว่า ดำลง
บางแห่งท่านไม่ซ้อน เช่น นิมุขฺชติ วา อุมุขฺชติ วา อาปตฺติ ทฺกฺกฏฺฐสฺส ๙ วินย. ๑/๙๕/๙๙; บางแห่ง
ซ้อน เช่น อถโข อายสฺมา สาคโต เตสํ อสีติยา คามิกสฺสทฺธานํ ปุโรโต เปกฺขมานานํ ปาฏิกาย นิมุขฺชิตฺวา
ภควโต... (วินย. ๕/๑/๒), **นิมุคฺค** [นิ+มุขฺช อีสฺทเน+ต]

^๒ **เทวธิตฺยา** (แจกแบบ มาตุ) ไม่นิยมใช้ แต่นิยมใช้ **เทวธิตาย** แทน, มาตุ และ ธีตุ แจกแบบ
ภควตา ได้บ้าง เช่น ธีตฺยา, กถณมาตฺยา (ดู สัททนีติ ปทมาลา ฉบับแปล, หน้า ๖๔๙)

ม. ๒๓๔ วิจารณ์ (ปรับจาก ไม่ปรากฏผู้แต่ง ๐๐๙/๕๐)

วิจารณ์ จ นามสา วิจารณ์วิจารณ์อุปการมีวิจารณ์ปรมตถปารมีวเสน ติพิพิธา
โหติ ๕ ตตถ สมหิตูปนิสสยปฐิตปารมี ปุคคโล ปิยปุคคโลโต เจว ธนโภคโต จ
อภิกตรโพธิธานเปโม วิจารณ์ นาม ๕ สมหิตูปนิสสยปฐิตปารมี ปุคคโล อตตโน
กายงคโต อภิกตรโพธิธานเปโม วิจารณ์อุปการมี นาม ๕ สมหิตูปนิสสยปฐิตปารมี
ปุคคโล อตตโน ธีวโต อภิกตรโพธิธานเปโม วิจารณ์ปรมตถปารมี นาม ๕

๘ ขนฺติกา, จนนทกุมารชาตกกา

ม. ๒๓๔ ขันติ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๑๒ พ.ย. ๒๕๕๙)

ขันตีติ ปเนตถ ๕ ขันติ นาม ขมนํ สหนํ ๕ สามญญโต หิ อธิวาสนลกฺขณา ขันติ
อธิวาสนขันตีติ วุจฺจติ ๕ นิทสฺสนํ เจตถ “ขโม โหติ สีตสฺส อุณหสฺส ชิมฺจฉาย ปิปาสา
ทํสมกสวาตาทปสิริสฺสพสมฺผลสฺสานํ ทฺรุตฺตทานํ ทฺรุตฺตทานํ วจนปถานํ อุปฺปนฺนํ สารีริกานํ
เวทนํ ทุคฺขานนฺติอาทินา นเยน วุตฺตา ขันติ ๕^๑ ยสฺมา หิ อิมะ ธมฺมา กาเยปิ จิตฺเตปิ
ปาตุภวฺนฺติ, กทาจิ สีตาทโย ปาตุภวฺนฺติ กทาจิ กายิกทุคฺขเวทนา ปาตุภวฺนฺติ กทาจิ
เจตสิกทุคฺขเวทนา ปาตุภวฺนฺติ ตสฺมา เต อธิวาเสติ ๕ กถํ ๕ สีตาทิสฺส ปาตุภวฺนฺติ
ตทฺนฺรูปกาเรณ อธิวาเสติ, กายิกทุคฺขเวทนาย ปาตุภวฺนฺติ อธิวาเสติ อปริฺพนฺทมาโน,
เจตสิกทุคฺขเวทนาย ปาตุภวฺนฺติ อธิวาเสติ^๒ กาเยน วา วาจาเยน วา โกปการํ อทฺสเสนฺโต,
อธิวาเสติ อชฺชตฺตเมว นิคฺคยฺหมาโน^๓, ตโต ตํ ทุคฺขเวทนํ ปฏฺวิโนเทติ วา พฺยนฺตีกโรติ
วา, จิตฺตกฺโขภํ น อุปฺปาเทติ, จิตฺตํ ปสฺสมฺภเวติ, ตปฺปจฺจยา จิตฺตํ วิปฺปสีทติ
กาโยปิ อุปฺสมํ อุปฺคจฺจติ, อิทํ โสฺรจฺจนฺติ วุจฺจติ ๕ โสฺรจฺจํ นาม สฺรตสฺส ภาโว
สฺสึลภาโว ๕ เตนหิ ขันติ ปรีปนฺนภาวตฺถาย โสฺรจฺจสมฺปยุตฺตา สียา ๕ อนิฏฺฐารมฺมณ-
สฺมาโยคกาเล หิ อธิวาเสตฺมฺปิ จิตฺตํ อุปฺสเมตฺมฺปิ ปรีจโย อาทิวาเร ทฺกฺกโร โหติ, นินฺนฺตรํ
ปน ปรีจยํ กโรนฺโต สฺวเขน กาทํ สกฺโกติ, ยาวเทว อวสาเน จิตฺตํ อุปฺสเมตฺมํ สกฺโกติ, ตโต
อนิฏฺฐารมฺมณ ตาทิ โหติ, เยน เกนจิ อนิฏฺฐารมฺมณนฺน พฺยจฺจปี นปฺปเวตฺติ, ขันตีปิ
ตีติทุคฺขาลกฺขณภาวํ อุปฺคจฺจติ, ตาทิสฺส ตีติทุคฺขานนฺตีติ วุจฺจติ, ยถาห โอวาทปาฏิโมกฺข
ขันตี ปรมํ ตโป ตีติทุคฺขาติ ๕^๔

^๑ เทียบ ม. ๑๑๙, ๒๓๔.

^๒ อธิวาเสติ อตถลัน ซึ่ง..., ขมฺติ อนนฺน ตอ...

^๓ นิคฺคยฺหมาโน [นิ+คห+ย+มาน] ช่มอยู่

^๔ ดูรายละเอียดใน ที.ม. ๑๐/๕๔/๕๗.

ขนฺติ ปเนสา วิเสสาลงฺกาโร โหติ, ยสฺส จตฺถิ ตสฺส หิตสาธิกา โหติ ยถาห ขนฺติ
 ธีรสฺสาลงฺกาโร ขนฺติ หิตสุขาวหาติ ๗ โย หิ ธีรจิตฺโต สีตาทินํ ขโม เจว โสโรโต จ โหติ,
 สีตาทโย ฌมฺเม อธิวาเสติ, โส ธีรปติฏฺฐาณํ ลภติ นาม ตตฺถ จ ชยปฺปตฺโต โหติ ๗ ตโต ยํ
 ยํ กิจจํ กโรติ ตํ ตํ สฺกฺขุ สาเรตุํ สกฺโกติ ๗

ม. ๒๓๕ ขันติเป็นอสังการพิเศษ (พระมหาสองสุน ฌมฺมโรโต, ปีการศึกษา ๒๕๕๕-๕๖)

ขนฺตีติ ปเนตฺถ ๗ ขนฺติ นาม ขมนํ วา สหนํ วา อธิวาสนนฺติ อตฺถโธ ๗ ขนฺติ ธีรสฺส
 วิเสสาลงฺกาโร โหติ, เยสญจ ขนฺติ อตฺถิ, เตสํ สพฺเพสํ สทา หิตสุขานิ อวาทิ ๗ กสฺมา ๗
 โย หิ ธีรจิตฺโต ขนฺติวิหารี หุตฺวา สีตฺถุนหาทินํ อธิวาสนชาติโก โหติ ขมฺติ โส เจวํ ทพฺพํ
 ตาณํ ปติฏฺฐํ ลภติ นาม สพฺพตฺถ ชยํ ปตฺโต โหติ, สฺกฺขุ จ สพฺพกิจฺจานิ นิปฺพาเทตุํ
 สกฺโกติ ๗ สา จ ขนฺติ ทสหนํ ปารมีนํ ฌมฺมฺภุตา โหติ ยา โโพธิสตุเตน ภาวิตา โหติ ปูริตา
 พหุสีกตา ๗ ทสชาติชาตเก ปรมขนฺติวเสน จนฺทกุมารชาตกํ อุตฺถิฏฺฐํ โหติ ๗ อยเมตฺถ
 สงฺเขปตฺถโธ ๗ จนฺทกุมารโ กิร ปุปฺผวตฺตินคเร รณฺโณ โอรโส* ขนฺตฺยาทีสุ ฌมฺเมสุ
 สฺปติฏฺฐิตฺโต หุตฺวา ฌมฺเมน อฏฺเฐ วินิจฺฉยํ อกาสิ ตปฺปจฺจยา โย ยุตฺติฌมฺมวิริโต ปุโรหิตो
 อโหสิ, โส ลทฺทพฺพลาภสฺกการโต ปรีหยา, เอวํ สนฺเตปิ ปุโรหิต จนฺทกุมารํ มาเรตฺถกาโม
 หุตฺวา ตสฺส มรณฺุปายํ ปรีเยสติ ๗ อปรภาเค จนฺทกุมารํ ฌาเปตุํ ยถญํ สขฺชาเปสิ ๗
 กุมารโ ปน ขนฺติยา สมฺนฺนาตตตฺตา เตน ฌาปีโต ซีวิตํ อคเณตฺวา อฌมฺมํ เนว
 จรติ ๗ ยํ จนฺทกุมารโ ฌมฺมํ รกฺขมาโน ซีวิตํ จขติ พหุชนหิตาย จ พหุชนสุขาย ขนฺตี ปูเรติ
 มนุสฺสา ปจฺจกฺขโต เตน อาจิณฺณขนฺตี ทิสฺวา เอกฉนฺทา ตํ มรณฺโต ปรีโมเจสุ* ๗ ยา
 โโพธิสตุตสฺส ขนฺติ สา ติวิธา โหติ ขนฺติปารมี จ ขนฺติอุปปารมี จ ขนฺติปรมตฺถปารมี
 จาติ ๗ ตตฺตร ยํ โโพธิสตุโต ปารมีโย ปูเรนฺโต โโพธิฌาณเปกฺขโก ปิยชนโต จ โภคโต จ
 อธิกตรํ (กตฺวา) ขนฺตี รกฺขติ อิหํ ขนฺติปารมีติ วุจฺจติ ยา อุปปารมี ปูเรนฺเตน
 โโพธิฌาณเปกฺขเกน อวยวโต เจว สรีโรโต จ อธิกตรํ (กตฺวา) ขนฺตี รกฺขิตา สา
 ขนฺติอุปปารมีติ วุจฺจติ, โส จ ปรมตฺถปารมี ปูเรนฺโต โโพธิฌาณเปกฺขโก อตฺตโต ซีวิตโต
 อธิกตรํ (กตฺวา) ขนฺตี รกฺขติ อยํ ขนฺติปรมตฺถปารมีติ วุจฺจติ ๗

* โอรโส (อฺร+ณ), อฺรสิ ภาโว โอรโส, พทฺทธิ อฺ เป็น โอ ลง ส อาคม (ปทฺรฺปสิทฺธิ, สุตฺร ๓๗๖)

ม. ๒๓๕ ขันติเป็นบารมีข้อที่ ๖ (พระมหาสำราญ อคฺคธมฺโม, ๐๐๗/๓๘)

ขนฺติ จ นามเสา ฉฏฺฐปารมิตี สงฺขํ คจฺจติ ๕ โโพธิสตุโต หิ อเนกชาติสฺส อิมเมว ขนฺติปารมิตี ปุเรสิ ๕ ทสชาติชาติเก ปน จนฺทกุมารวตฺถุ^๑ ทสฺสิตํ ๕ ตสฺสายํ สงฺเขปตฺโต ๕ ปุพฺพวตฺถิ กิร เอกราชา รชฺชํ การสิ ๕ ตสฺส ปฺตฺโต จนฺทกุมารโ นาม อุปรชฺชํ การสิ ๕ กณฺฑหาโล นาม พุราหฺมโณ ปุโรหิตโ อโหสิ ๕ โส จ รณฺวา วินิจฺฉยญฺจฺจาเน ปตฺติญฺจาปีโต หุตฺวา ลญฺจจิตฺตกตฺตาย ลญฺจํ คเหตุวา อสฺสามิกํ สามิกํ สามิกํ จ อสฺสามิกํ อกาลิ ๕ ปจฺฉา จนฺทกุมารโ ตํ สุตฺวา ปฺน วินิจฺฉยํ กตฺวา สามิกเมว สามิกํ อสฺสามิกเมว อสฺสามิกํ อกาลิ ๕ ตํ สุตฺวา ราชา ปิตฺโสมนสฺสชาโต หุตฺวา ตสฺส วินิจฺฉยญฺจฺจฺจํ อทาสิ ๕ กณฺฑหาโล อโย ปจฺฉิขฺชิ ๕ โส ตโต ปญฺจาย กุมารเ อาฆาตํ พนฺธิตฺวา โอตาราเปกฺโข วิจฺริ ๕ อเถกทิวสํ กุมารํ ฆาเตตฺวา ยถฺยปฺนุชํ กาคฺตุํ โอตารํ อลภิ ๕ จนฺทกุมารโ ปน สทา ขนฺติโก หุตฺวา ยถฺยปฺนุชนตฺถาย ฆาปิยมาโนปี ปาปกสฺส กณฺฑหาโล อปราชิโต อโหสิ ๕ นาครา จสฺส ขนฺติสมฺปนฺนตํ ปจฺจกฺขโต สมฺปสฺสมานา ฐมฺมรทฺกฺชนตฺถาย เจว อายติญฺจ มหาชนสฺส หิตาย สุขาย กุมารํ อนฺตรายา ปริโมจยีสฺส ๕

โพธิสตุตฺตานํ จ ขนฺติปารมิตี วิภาคโต ขนฺติปารมิตี ขนฺติอุปปารมิตี ขนฺติปรมตฺถปารมิตี จาติ ติวธา โหติ ๕ ตตฺถ ยํ โโพธิสตุตา โพธิธานํ อากงฺขมานา ขนฺตี ปุเรนฺติ, ยถฺย ปิยชนโตเจว ฐนโต จ อธิกตฺรํ โพธิธานสํวตฺตนิกขนฺตี สินฺนิยฺหนฺติ, อยํ ขนฺติปารมิตี นาม ๕ ยํ โโพธิสตุตา โพธิธานํ ปุเรจาริกํ อากงฺขมานา ขนฺตี ปุเรนฺติ, ยถฺย อตฺตโน สรีรจฺจโต อธิกตฺรํ โพธิธานสํวตฺตนิกขนฺตี สินฺนิยฺหนฺติ, อยํ ขนฺติอุปปารมิตี นาม ๕ ยํ โโพธิสตุตา โพธิธานํ ปุเรจาริกํ อากงฺขมานา ขนฺตี ปุเรนฺติ ยถฺย อตฺตโน ชีวิตโต อธิกตฺรํ โพธิธานสํวตฺตนิกขนฺตี สินฺนิยฺหนฺติ, อยํ ขนฺติปรมตฺถปารมิตี นาม ๕

ม. ๒๓๕ สมเด็จพระบรมพิตร (พระมหาอภิวัตร วิจารณ์ธมฺโม, รวบรวม, ๐๐๕/๑๒๒)

ทฺยยานมิโนโท หิ มหาราชา ราชปเวณียญฺเจว รฏฺฐสฺส สพฺเพสฺส ญฺมิภาเคสฺส รฏฺฐจ- นีวาสิณฺมตฺถาย สุขาย รณฺวารทฺชนโยปาเย จ สพฺเพสฺส โลกวตฺตคคฺติโลกฐมฺมคคฺติฐมฺเมสฺส ปรียาปนฺเนสฺส สพฺเพสฺส ราชกรณียेषฺส วิริยํ ปุเรติ ๕

ยถฺย วิริยํ รณฺวา ปุริตํ, ตํ เวปฺลุลคตํ โหติ, วิริยปารมิตี วตฺตพฺพภาวํ อุเปติ, มหาชนกชาติเก มหาชนเกน ปุริตวิริยปารมิตี สทิสํ ๕ โส กิร, มหาสมฺมุเท อตฺตโน นาวาย ภินฺนาย, พาหาพเลน มหาสมฺมุทํ ตริตฺวา มิถิลานคราภิมุโข หุตฺวา อคมาสิ ๕ โส เหตุถ

^๑ พึ่งดูรายละเอียดใน พ.ชา. ๒๘/๓๗๕/๒๓๒, ชา.อ. ๑๐/๑๑๕.

ปชาย อตุถาย หิตาย สุขาย ฌมเมเน รชชั กอารสิ ๕ โส เจตถ ขนุติปารมียา สมณนาคโต
 หุตฺวา สัตฺตณฺหสิขจฉาปิปาสาทินญเจว ราชกรณียปยุณชนกาลे ทุกฺขเวทนียญจ เกลณญเ
 นานิภูตกาเล อาพาธาทีนญจ อิกฺขจารมมณาทิหิ อภิภูตกาเล ปุคฺคณานํ ทุรฺรุตฺตวจน-
 ปถาทินญจ นานาการณานญจ ขมตี สหตี ๕ โส หิ สพฺพภูจฺจาเนสุ พลขนฺตีสมฺงคฺตี เจว
 สนฺตจิตฺโต จ ทพฺพหจิตฺโต จ โหตี ๕ โส หิ สพฺพภูจฺจาเนสุ พลขนฺตีสมฺงคฺตี เจว สนฺตจิตฺโต จ
 ทพฺพหจิตฺตฺโต จ โหตี ๕

ยญฺหิ รมญฺหา ปุริตํ, ตํ เวปฺลุลลคฺตํ โหตี, วิริยปารมิตี วตฺตพพภาวํ อุเปตี,
 จนฺทกฺมารชาตเก จนฺทกฺมาเรเน ปุริตวิริยปารมิตฺสทิสํ ๕ โส กิร ขนฺติโก หุตฺวา ฌมเมเน
 อญฺญํ วินิจฺฉยิ ๕ นานปฺปการเอหิ ปุโรหิตเอหิ ปทฺฏจตาขโม หุตฺวา ยญฺญกรณตฺถาย เตหิ
 นียมาเนปิ ฌมมํ น ชหายิ, ปชาย ฌมมปุเรกฺขารภูโต เจว ชีวิตนฺตราเยหิ อกมฺปิยภูโต
 โหตี ๕ อยํ โข วิริยสงฺฆาตา อตฺตสมฺปตฺติปริยาปนฺนาราชปฏฺิพทา โหตี ๕ อิถญจ วิริยํ
 ปจฺจมมฺงคฺลวิเสสตี วุจฺจติ, อยญจ ขนฺติ ทฺถิตยมฺงคฺลวิเสสตี วุจฺจติ (ขาด ม. ๒๓๖
 พระราชจริยา)

ม. ๒๓๖ มัททวะ (พระมหานพพร อริยวาโณ, ม.ค. ๒๕๕๗ อาจารย์ยังไม่ตรวจ)

มทฺทวนฺตฺติ ปเนตฺถ ๕ อตฺถโต อตฺถทฺชตา อนฺติมานิตา มทฺทวํ นาม ๕^๑ อิถญฺหิ
 ยสฺสตฺถติ โส การณสฺส วเส วตฺตติ ยถาห **การณวสิโกตี**, อปิจ โส อนฺติมานิ อถมฺถิ
 วุฑฺฒาปจายี วโยวุฑฺฒเ สคารโว นินวาโต โหตี อตฺตานํ อตฺตโน ปฏฺิรูปภาเว ปตฺติฏฺจาเปตี
 ชาตีโคตฺตยโสโกคาทิวเสน จ ปเร น อวมญฺญติ ๕

ม. ๒๓๖ บารมีข้อที่ ๕ คือ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๔ พ.ย. ๒๕๕๗)

ปญฺจมปารมฺิภูตสฺส หิ วิริยสฺส เจว ปญฺจมราชฌมมฺภูตสฺส มทฺทวสฺส อตุถโถ
 วจนโต นานา โหตี, พหุสฺตฺตุนฺตโต ปน สมฺมา ปจฺจเวกฺขมาโน เตสํ ฌมฺมานํ สารภูตภาเค
 สมฺปโยคํ สมฺปสฺสตี ๕ กนฺทรกสฺตฺต^๒ เหตุถ นินฺทสฺสนํ ๕ ตตฺถ “สมาหิตํ ปริสุทฺธํ ปริโยทาทํ
 อนงฺคณํ วิคตฺตูปกิเลสํ มุทฺฎุทํ กมฺมณฺยํ จิตฺตํ อเนญฺชปฺปตฺตํ จิตฺตํ อภิญฺญาธิกถานตฺถาย

^๑ **มทฺทวนฺตฺติ** มุทฺฎาโว ๕ อตฺถโต อตฺถทฺชตา อนฺติมานิตา จ ๕ (สฺตฺต.อ. ๒/๑๗๕), วิ. มุทฺฎโน
 ภาโว มทฺทวํ (มุทฺฎ+ณ) แปลง อุ เป็น อา ซ้อน ทฺ รัสสะ อา เป็น อ แปลง อุ หลัง เป็น อว, (ดู ปทฺฐปสฺสทฺธิ
 ที่ปณี เล่ม ๕, หน้า ๘๗)

^๒ ม.ม. ๑๓/๑๕/๑๕.

อภินิหฺนาเมตฺถุ สกฺกา โหตีตี^๑ เอวมาทีนา นเยน อตฺโถ ทสฺสีโต ๕ ตตฺถายํ อธิปฺปาโย ๕ ยํ
 จิตฺตํ ฅาณปฺปาทนตฺถาย กมฺมโยคฺคตฺสงฺขาตํ กมฺมนิยํ โหตี, เตน สมานินา สมานิตฺถน เจว
 มุทฺทุตทสฺสีเตน มุทฺทกฺขณฺเนน จ ภวิตพฺพํ ๕ วิเสสโต ปน ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ สมปฺสฺสตี
 “อสมานิตํ จิตฺตํ นีวรนสฺส วเสน ธีลํ โหตี ยํ จิตฺเต อปฺปชฺชิตฺวา ตํ ปริยฺยฺจาย
 เขทฺวยากุลตํ อปฺปาเทตีตี ๕ เอวรूपํ จิตฺตํ กมฺมํ กาทฺถุ น สกฺโกตี วิจารณตฺถายปี
 ฅาณตฺถายปี อภินิหฺนมิตฺถุ น สกฺโกตี ๕ เอวํ สตี วิริยฺยฺจายปนพลสฺส นตฺถิตาย วิริยํ
 อปฺยญฺชิตฺถุ น สกฺโกตี, ตสฺมา ตาทิสํ จิตฺตํ อกมฺมนิยํ นาม ๕ ยทา ปน จิตฺตํ สมานิตํ โหตี
 สมานิตฺตํ ตทา กมฺมนิยํ โหตี ๕ กถํ ๕ มุทฺทุตตฺถาย วิริยํ อธิยฺยฺจิตฺวา กมฺมํ กเรยย
 กมฺมกรณตฺถาย อภินิหฺนาเมตฺถุ อญฺชาเนยย ๕ วิริเยน สพฺพกมฺมกรณฺเปี จิตฺตํ มุทฺทกาเวน
 ตตํกมฺมกรณฺ วิริยาธิยฺยฺจาย^๒ อภินิหฺนาเมตฺถุ อญฺชาเนยย ๕ ยงฺกิญฺจि กมฺมํ สาเชตฺถุ
 วิริยํ จิตฺตสฺส มุทฺทาวอญฺชานเนหิ สมปฺยตฺตํ ภเวยย ๕

ม. ๒๓๗ ในธานูวักคสูตร (พระมหาอภิวัดร์ โจรนธมโม, รวบรวม, ๐๐๕/๑๒๓)

ธานูวักคสุตฺเต^๓ สุวณฺณการุปฺมา สฺปฺสฺสิตฺถุ ทสฺสีตา ๕ ยถา หิ สุวณฺณกาโร อุกฺกํ
 พนฺธิตฺวา อุกฺกามุขํ อาลิมเปยย อุกฺกามุขํ อาลิมเปตฺวา สนฺทาเสน ชาตฺรูปํ คเหตุวา
 อุกฺกามุเข ปกฺขิเปยย ๕ ตเมนํ กาลเณ กาลํ อภิชฺเมยย กาลเณ กาลํ อุกฺกเณ
 ปริปฺโผเสยย ๕ ตํ โหตี ชาตฺรูปํ นินฺทํ นินฺนิตฺกสวํ มุทฺ จ กมฺมญฺญํ จ ปภสฺสรณฺจ ตํ
 ยถิจฺฉิํ ปิลนฺทวิทฺตี กโรตี, เอวํ สมปฺทมิทํ ทญฺจพฺพํ ๕ เอวํ วิริยํ เจว มทฺทวํ จ อญฺญมญฺญํ
 ปญฺญชฺนตี ๕ มทฺทวณฺจ ทสฺสีชานํ ราชธมฺมานํ ปญฺจมํ^๔ โหตี ๕

๕ ตปกถา

ม. ๒๓๗ ตปะ หรือ (สำนวนที่ ๑, พระมหาอภิวัดร์ โจรนธมโม, รวบรวม, ๐๐๕/๑๒๓)

ตโปตี ปเนตฺถ ๕ ตปตีตี ตโป อุกฺสลวิตกฺกาทโย ปาปชฺมเม สนฺตาเปตีตี อตฺโถ ๕
 ตตฺถายมตฺโถ ๕ เอกกฺขณฺเปี ปญฺญตฺติตฺตตฺสมาทานํ อุกฺสลวิตกฺกปาปชฺมมวิทฺธํสมุปาย-
 ญฺโต ตโป นาม โหตี ๕ พุราหฺมสมเย ปน รญฺจวาสิปฺสาสนสงฺขาตา สมฺมาปฺปฏิปตฺติ
 มหาชตฺตียสฺส ตโป นาม โหตี ๕

^๑ สำนวนพระสูตรว่า โส เอวํ สมานิตฺเต จิตฺเต ปริสุทฺเต ปริโยทาเต อนนฺคเณ วิคตฺตูปกฺกิลเส
 มุทฺทุต กมฺมนิเย จิตฺเต อาเนญฺชปฺตเต ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติฅาณาย จิตฺตํ อภินิหฺนาเมตีตี (ม.ม. ๑๓/๑๕/๑๕)

^๒ วิริยาธิยฺยฺจาย เช่น ที.อ. ๑/๙๑-๙๒ ว่า วิริยาธิยฺยฺจาย

^๓ ข้อความดังกล่าวมาใน ธาตุวิภังคสูตร (ม.ญ ๑๔/๖๙๑/๔๔๑)

^๔ แก่เป็น ปญฺจโม เพราะถอนจาก ราชธมฺมานํ (ปฺจฺลึงค์)

วุดตญเหตํ ภควตา

ทิวา ตปติ อาทิจโจ

รตติมาภาติ จนุทิมมา

สนนทุโธ ขตติโย ตปติ

ฌายี ตปติ พุราหุมนโณ

อถ สพุพมโหระตตํ

พุกุโธ ตปติ เตชสาติ ๕^๑

บุคคลโล กิจจํ สุกฺขํ สาชยมาโน ตปสี นาม โหติ ปากฺกสิริ เตชสี “ตปสี เตชสีติ-
อาทิสฺสู วีย ๕ บุคคลโล ปน อตฺตโน จานานุรูปเณ กิจจํ อปฺปฏิปชฺชนฺโต ตถา น ตปสี โหติ
ปากฺกสิริ เตชสี ๕

ม. ๒๓๗ ตปะ หรือ (สำนวนที่ ๒, พระมหาอภิวัดร์ โรจนธมฺโม, รวบรวม, ๐๐๕/๑๒๔)

ตโปติ เอตถ ปน ๕ ปาปกเ ชมฺเม ตาเปตีติ ตโป, กุสลสมาทานํ ตโป นาม, อกุสล-
วิตกกปาปธมฺเม ตาเปตีติ ตโปติ อตฺโต ๕ โวหารโต ตโป สมาทานวตฺตํ โหติ, โส จ
เอกกฺขณปี วา เอกสมยปี วา อกุสลวิตกกปาปธมฺมาตาปนุปาโย โหติ ๕ โส (ตโป)
พุราหุมนสมเย สมฺมาปฏิปทาติ วุจฺจติ “รณฺโณ ตโป รณฺจปสาสนนฺติอาทิสฺสู ๕ วุดตญเหตํ
ภควตา ๕

ทิวา ตปติ อาทิจโจ

รตติมาภาติ จนุทิมมาติ ๕^๒

โย กิจจํ กโรนฺโต สุกฺขํ ตํ สาเชติ, โส ตปสี โหติ, ตปสี นามเส วิโรจติ, อปจายิตฺโต
โหติ มหิตฺโต ปุชฺชิตฺโต อรหิตฺโต อจฺจิตฺโต มานิตฺโต อปจิตฺติ^๓ ปญฺญาตตีติ อตฺโต, วุดตญเหตํ ตโป
เยน ปุริโต โส ตปสี ๕ โย ปน ตพฺพิปริโต โหติ, กิจจํ กโรนฺโต น สุกฺขํ ตํ สาเชติ, เนโส
ตปสี โหติ, โส เนว วิโรจติ, น อปจายิตฺโต โหติ มหิตฺติ^๔ ปญฺญาตติ ๕

วุดตญเหตํ มหาสุตฺโตสมชาตเก

น โส ราชา โย อเชยฺยํ ชินาติ

น โส สขา โย สขารํ ชินาติ

น สา ภริยา ยา ปติโน น วิภะติ

น เต ปุตฺตา ये น ภรณฺติ ชินฺณํ ๕

^๑ ส.น. ๑๖/๗๒๔/๓๓๑.

^๒ เรื่องเดียวกัน.

^๓ เท่าที่ค้นดู ยังไม่พบว่าท่านใช้ศัพท์ชุดนี้ในคัมภีร์บาลี, พบแต่สำนวนนิยม ว่า **สกุโกโต**
ครุกโต มานิตโต ปุชิตโต อปจิตโต มีตัวอย่างหลายแห่ง เช่น ในพระไตรปิฎก เล่ม ๑ (วินย. ๑/๒๓๐/๑๖๙),
ถึงใช้สำนวนนิยมนี้ ก็ได้ความหมายไม่ตรงกับข้อความในภาษาไทย

^๔ อันเขาบูชาแล้ว, เช่น ตตถ มหิตฺติ เทวมนุสฺสาทีหิ จตฺตปจฺจยปุชฺชาย ปุชฺชิตฺโต ๕ (ม.อ. ๗/๓๗๕)

น สภา ยตถ น สนฺติ สนฺโต
 น เต สนฺโต ये น ภณฺนติ ฌมฺมํ
 ราคญจ โทสญจ ปหาย โมหํ
 ฌมฺมํ ภณฺนตา วา นฺติ สนฺโตติ ๙^๑

ตสฺมา โย กิจจํ กโรนฺโต โภสชฺชสฺส เจว อสฺสกจฺจกิริยตฺยา จ ตาปนวิริยํ ปฏิจฺจ
 สฺกฺกฺสฺ ตํ สาเชติ, โส ตปสี โหติ ๙ เอตสฺส จ วิภาวนตฺถาย วิริยปารมีย์ วุตฺตนเยเนว
 วิริยสฺหิตตโป นิสฺเสตฺตพฺโพ^๒ ๙

ทฺยยานมิโนโท หิ มหาราชา วิริยสมฺปนฺโน หุตฺวา ขนฺติยา สมฺนฺนาคโต
 รฺกฺจปฺปสาสเน มนสิโกโรนฺโต ทฺยยรฺกฺจนิวาสิเนมตฺถาย หิตาย สุขาย ฌมฺเมเน สเมเน รชฺชํ
 กาเรติ, ตสฺส เตชานฺุภาเวเน สพฺเพ ทฺยยา นิพฺภยา โหนฺติ ฌาสฺวิหริโน ๙

โสปิจ ตปสมฺปนฺโน สพฺเพหิ อปจายิตो โหติ มาณีโต, ตสฺส เตชานฺุภาเวเน น
 เกหิจิ อวมญฺญตฺตพฺโพ ๙ มหาราชา หิ สมฺาตินฺนกุสลวตฺโต หุตฺวา ตปฌมฺเมเน ทมิตกาเย-
 จิตฺโต โหติ อฺนุปฺปนฺนํ ปาปากุสลนํ อฺนุปฺปาทาย เจว อฺนุปฺปนฺนํ ปาปากุสลนํ
 อนนฺตรานาย จ ๙ ตโป นามส ๙

ม. ๒๓๘ สมเด็จพระมหารัชมงคลมุนี (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๙๘)

จกฺกิวสฺส หิ นวมิโนโท ภูมิปโล มหาราชา อเนเกหิ ปารมีย์ฌมฺเมหิ เจว
 ราชจริยาฌมฺเมหิ จ สมฺนฺนาคโต โหติ ๙ อิมสฺมี กถามคฺเค เตสํ ฌมฺมานํ เอกเทสํ
 วณฺณยิสฺสามิ ๙ โส หิ มหาราชา “วิริยํ ขนฺติ มทฺทโว ตโป จาติ จตฺตฺหิ อตฺตสมฺปตฺติภูเตหิ
 ฌมฺเมหิ สมฺนฺนาคโต โหติ, โย จ พรหิตปฺฏิปตฺติภูโต รฺกฺจาภิपालโนปาย รฺกฺจปฺปสาสเน
 สมิทฺธิสมฺปาปฺณนสฺส พลวปฺปจฺจโย โหติ ตํ ชุรคฺคาหํ คเหตุวา สฺกฺกฺสฺ ปฏฺธิปชฺชติ ๙ นิสฺสนํ
 เจตฺถ ๙ เตเน ทฺยยวาสิเน ชนฺนํ อตฺถาย หิตาย สุขาย จ กตานิ อเนกปฺปการานิ
 กรณียานิ อตฺถิ ยานิ อิมินา เอกกถามคฺเคน พฺยนฺตีกตฺวา อฺทฺทิสฺติตฺถํ น สกฺโกมิ ๙

ม. ๒๓๘ สมเด็จพระมหารัชมงคลมุนี (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๑๙ พ.ย. ๒๕๕๙)

โส หิ มหาราชา พุทฺธปรินิพฺพานา จตฺสตาธิกานํ ทฺวิสฺหสฺसानมฺุปริ ปญฺจนวฺุตติม-
 วสฺสโต ปฏฺจาย ยาวชฺชตฺตนา รฺกฺจวาสิเน ชีวิตวฺุตตี โอลเกตุํ นิพฺพุตํ คามนิคมาทิสฺสุ

^๑ พ.ช. ๒๘/๓๙๓/๑๕๑.

^๒ เช่น เทวตฺตตาทโย นิสฺเสตฺตพฺพา ๙ (อิตฺ.อ. ๑/๓๘๙)

จรติ, ฌมิกานันท์ ทุกขาปนโยโนปายาทีนัง อนุสาสนนปทาเนน ตตถ ตตถ ชนนานัง อนุคฺคหัง
กโรติ ฯ ก็การณา ฯ เอวํ กิรฺสฺส โหติ ฯ

“รฏฺฐวาสีนัง กิร อนุคฺคโห นาม ราชนัน นินพทฺธิกัจจํ โหติ, ทุกฺขิตานัง จ กโต
อนุคฺคโห พุทฺธสาสนัง อนุโลเมติ, เยน ทิ กโต, โส ปุณฺณํ กโรติ นาม, กตปุณฺณโณ จ
ปุณฺณยานิสํสภูตํ ปีตํ ลภตํติ

“รฏฺฐวฑฺฒนา ทิ อนุกฺกเมน กาทพฺพา โหติ, กถํ, พหุชฺชนานัง อุปฺภอคปริภอคานัง
อตฺถิภาวสงฺฆาตํ ชีวิตมฺมูลญฺจานัง สตฺถนิยามสมฺบยุตฺเตหิ ฌมฺมิโกปายะหิ จ มิตพฺพตตาย
วลฺลชิตอุปฺกรณะหิ จ สพฺพปจฺมํ ปวตฺเตตพฺพํ, ยโต เต ตาทิสฺส ชีวิตมฺมูลญฺจานสฺส ธิรภาวํ
ปาปฺพนฺนติ อตฺตนา จ อุปฺภอคปริภอคเ อูปฺปาเทตฺถํ สกฺโกนฺนติ, ตโต ปญฺจาย เตสํ อุปฺฐปริ
อุปฺภอคปริภอควฑฺฒนํ เจว เสฏฺฐกัจจญฺจานัง จ อนุปฺปทาตพฺพาติ จ ฯ

โย ขตฺติยวฺโส เจว ยญฺจ ราชสงฺกปฺปนโยปายะติ ลทฺธนาเมหิ รฏฺฐ-
วฑฺฒนนานโยปายะหิ ปรียาปนฺนํ นานปฺปการํ ขตฺติเยน กตกรณียํ, ตทฺถุญฺเยว ปจฺจุปนฺน-
กาเลปิ อนาคตกาเลปิ ทยฺยรฏฺฐสฺส สนฺนจิตฺติยา เจว ทยฺยรฏฺฐวาสีนัง สนฺนติสุชฺชาย จ
อานยนปจฺจโย โหตีติ ฯ

๒๔๙๔-๒๔๙๕ พุทฺธสกโต ปญฺจาย อารทฺธา ราชสงฺกปฺปนโยปายา กาเลน กาลัง
ทยฺยรฏฺฐสฺส สนฺนจิตฺติยา อารกฺขณวิธานสฺส ปรีคคเห อตฺติสยกรณียภูตา โหนฺติ ฯ
รฏฺฐจฺรูกปญฺหานัง วิสทึกรณ ราชสงฺกปฺปนโยปายานัง กรณียานิ ปจฺจกฺขโต รฏฺฐสนฺนจิตฺติยา
อารกฺขเน กรณียสฺเสว ทสฺสนตฺถาย สรฺฐปโต วิคคเหตฺถํ สกฺกา โหนฺติ ฯ

ม. ๒๓๙ เกี่ยวกับโครงการ (พระมหาอภิวัตร วิจารณ์ธมฺโม, รวบรวม, ๐๐๕/๑๒๖)

โส จ ตเมว ราชจินฺตาทปรียาปนฺนิกัจจํ กุรฺมาโน สมํ มนสิกรโหนฺโต รฏฺฐสฺส กมฺมํ
วา ตสฺส วา กมฺเมน สทิสํ อญฺญํ กมฺมํ กาทุนํ ปตฺถเถติ ฯ โส ทิ ตานิ กมฺมานิ จาเปตฺถํ วา
วินาสะตฺถํ วา น อิจฺฉติ, เย รฏฺฐสฺส ปากตินโยปายา อตฺถิ, ยานิ วา กตกมฺมานิ สฺฐจฺ
สมิชฺฉนฺนติ, ตาเนว รฺฐปานิ วชฺเชติ, อญฺญสมฺมํ อนุรฺฐเป จาเน ตํ กโรติ ฯ เตเนวํ ตํ
ทยฺยรฏฺฐสฺส สนฺนจิตฺติยา เจว ทยฺยรฏฺฐวาสีนัง สนฺนติสุชฺชาย จ อวหนปจฺจโย โหติ ฯ

ม. ๒๓๙ เราจะครองแผ่นดิน (พระมหาไพฑิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๑๔ พ.ย. ๒๕๖๐)

ยํ ทิ “ฌมฺเมน รชฺชํ กาเรมิ สุยามิกมฺหาชฺชนสฺส หิตาย สุชฺชายาติ วจฺนํ ปญฺญาตํ
โหติ, อิทํ จกฺกิวสฺส นวมิหนฺเทน ภูมिพฺเลน มหาราเชน พุทฺธปรีนิพฺพานโต ปญฺจาย
จตฺตสตาทิกานัง ทฺวิหนฺนํ สหสฺसानมฺปรี ตินวฺตุติมสํวจฺจรสฺสจฺเจเยน (วิสาขมาสสฺส ปญฺจเม

ทีเน) ไพศาลทักษิณ อิตินามเก ราชมนุทีเร^๑ รัชชากิเสกวิธานเ ทยยวาสิ่น ุตุตา
 ปจมวจา โหติ ๕ ตโต ปฏจาย ยานิ กรณียานิ ทยยานัน หิตาย สุขาย เตน กตานิ โหนุติ,
 ตานิ สพพานิ ตสสา ปจมวจายานุสาเรน ปวตตทานิ ๕ อถวา สกกา วตุตุ “อัย ปจมวจา
 เตน รัชชปุตตกาลโต ปฏจาย สมมา ปณิหิตัง เจว อณุกตัง จ ปณิธานัง โหตีติ ๕ เตน โข
 ปเนตัง ปจมวจาภาเวเน ปากัญญัง ปณิธานัง “สจจัน เว อมตา วาจาติ พุททวจนุสสาณุสาเรน
 สจจาธิฏฐานัน เจว สจจวาจา จ โหติ, ตเมว ปฏิจจ ทยยรรณัง พุททสาสนัน ขตติยวิโสติ
 ตีณงคานิ เจว ทยยวาสิโน จ ตสส ตสสา ปจมวจา ย ปกาสิตรมมทุชชภูตตาย ธิวั
 ติฏจนุติ, อยเนเตสั ธิรฎจิติ “ธมโม หเว รกขติ ธมมจารินุติ พุททวจนุสสาณุสาเรน
 ปวตตทานิสัส โหติ ๕ อปจสส ปรมราชินีปี ปุตตธีตโรปี ปรมชนนีปี เชฎฐภคินีปี
 ทยยวาสิ่น หิตาย สุขาย เตนานุจริตัง ธมมํ อณุวตตุนุติ ๕ ตสมา โปราณโต ปฏจาย ธิวั
 ปวตโต ขตติยวิสสส เจว ทยยวาสิณญจ อถมมญญัง สมพนุโธ สนุติฏจติ อปุรุปริ จ
 วฑฒติ ๕ กถัง ๕ สขตติยวิสิโก ราชา ทสวเเทหิ ราชธมเมหิ อถเยหิ จ ธมเมหิ สัหิตจิจโต
 พหุหิ วตตจริยาหิ สมาปนุโน จ หุตวา ทยยวาสิ่น หิตาย สุขาย อธิมตตมหากฎณาย
 ปติฏจติ, ทยยวาสิโนปี ตสมี มหาราชา อธิมตตกตถญญตาวเสน ทพุททตติสททาย
 ปติฏจนุติ ๕ อิทัง อิมสมิ ปรหิตปฏิปตติภาคญเต กถามคเค อุกุทิจุสสาธกานุสาเรน
 ปวตตติ ๕

ม. ๒๔๐ ตั้งที่รับพระราชทาน (พระมหาอภิวัตร วิจารณ์ธมโม, รวบรวม, ๐๐๕/๑๒๗)

ยั หิ ฎฐาภิบาลโนปาโย ทุพพิโธ โหติ วิริเยเน สัโยชิตโต มททโว^๒ ขนุติยา
 สัโยชิตโต ตโป จาติ, ยั จ ฎฐปาสิ สพพานิ ฎฐกัจจานิ กุฎมานา ทยยรรณุจวาสิ่น ทุกุขัง
 อปสัทรนุติ จ สุขัง ออุปสัทรนุติ, ยั จ ราชวโร มหาขตติโย มหาการุณีโก หุตวา ทยยรรณุจ-
 วาสิ่น หิตสุขัง อากงขมาโนเยว สุขทุกุขัง โอลเณโต เตสั ผาสุวิหาราย ว ฎฐปาสิ่น
 ฎฐกัจจานุกคหัง กโรติ, สพพเมตัง สพเพสั ทยยิกานเมว อตถัง หิตัง สุขัง จ อาวหติ ๕ ตสมา
 วิริเยเน สัโยชิตโต มททโว เจว ขนุติยา สัโยชิตโต ตโป จ “ปรหิตปฏิปตติภูโต
 ฎฐาภิบาลโนปาโยติ สขัง คจจนุติ ๕ อยมปิ ตติยมงคลวิเสสกาญโต ๕

^๑ มนุทีริ วิ. มนุทนุเต โมทนุเต เอตถาติ มนุทีริ ฆริ, มนุท มที วา โมทเน, ติมรุทฐพธาทีนา
 กิโร, มนุทีรินุติปี ปาโจ. (จุฬาทูปจจยไซติกา, หน้า ๗๖๑)

^๒ ผิตลึงค์, ฟังแก้เป็น สัโยชิตัง มททโว

๔ กาลญญตาทถา

ม. ๒๔๕ บัดนี้จักรับพระราชทาน (พระมหานพพร อริยวาโณ, ก.ย. ๒๕๕๘ เทียบ ม. ๓)

อิทานาหิ มหามงฺคลาภิลกฺขิตกาเล มหาราชสุส ปุณฺณานุภาวสุส เจว ปญฺญา ย จ อนุพฺรุหนตถาย ยาวทตฺถํ มงฺคลานุโมทนาปสาทนียกถาภูตํ มงฺคลวิเสสกถานามํ ฌมฺมเทสนํ เทเสมิ ฯ โส หิ มหาราช อตฺตโน ชาตีกาลสมฺมเต อภิลกฺขิตกาเล อาคเต นานปฺปการํ ปุณฺณํ ปุเรตุํ อารภิ ฯ กถํ ฯ อาทิมฺหิ อธิการิโน อตฺตโน อายุสมปฺปมาณํ พุทฺธปญฺญิมํ ปุชฺชิตพพฺภูจฺจาเน ปติภฺภูจฺจาเปติ ฯ ตโต นํ สุคนฺธที่ปฐฺมปฺปฎาภิเกหิ มหาสภกาเรหิ สภกโรติ ฯ ภิกฺขุสงฺฆสุส ขชฺชโกชฺชาทีนึ เจว จีวราทินึ จ วตฺถุณิ เทติ ฯ ภูมฺมเทวอารกฺขเทวาทโย อุกฺกิสฺส นานปฺปการํ ปุณฺณํ ปรีปฺปุเรติ ฯ

อัยฺ หิ เทวตาลี พุทฺธสาสนิกะหิ อาจิณฺณสมาจิณฺโณ โหติ ฯ วุตฺตยฺเหตํ อปริหานิยฌมฺโม ปรีปฺปุเรนฺตสุส วุฑฺฒิเยว อวหตีติ ฯ ตตฺตรายํ สงฺเขปตฺโต ฯ โย โภจิกฺกุลปฺตฺโต ราชาน โหตุ ขตฺติโย มุทฺธาภิสิตฺโต รกฺกจิโก เปตฺตนิโก เสนาย เสนาปติโก คามคามณิกโก ปุคคามณิกโก^๑ อนุตฺมโส กุเลสฺส ปจฺเจกาธิปจฺจสุส การโกปิ, โส อญฺ्ञานวิริยาธิคเตหิ โภเคหิ พาหาพลปรีจิตะหิ เสทาวกฺขิตเตหิ ฌมฺมิเกหิ ฌมฺมมทฺเทหิ พลิปฺปฏิคคาหิกา เทวตา สภกโรติ ครุกโรติ มาเนติ ปุเชติ, ตเมเนํ ตา พลิปฺปฏิคคาหิกา เทวตา สภกตา ครุกตา มานิตา ปุชิตา กลยาณน มนสา อนุกมฺปนฺติ “จิริ ชิว ที่มมายุํ ปาเลหิตี, เทวตานุกมฺปิตสุส กุลปฺตฺตสุส วุฑฺฒิเยว ปาฏิกงฺขา โน ปรีหานิ”^๒ ฯ

ม. ๒๔๗ กาลญญตาขัณฑ์ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๑๕ ธ.ค. ๒๕๕๘ เทียบ ม. ๕๗)

กาลญญตาทติ ปเนตถ ฯ เอตถ หิ กาลโณ นาม ตตฺถกรณียปฺปโยคานุรूपาว เวลา วา โอกาโส วา ฯ ตาทิสํ กาลํ ชานาติ สีเลนาติ กาลญญ, ตสุส ภาโว กาลญญตา ฯ สา สพฺพกรณียปโยเค อิจฺฉิตพฺพา โหติ ฯ สเจ หิ กาลญญ น สียา, โส กรณียสุส กาทพฺพกาเล สมฺปตฺเต ตํ น กโรติ, เอวํ สติ โย อตฺโต อตฺตนา ปฏิลภิตพฺโพ โหติ ปาปฺณิตพฺโพ, ตํ เนว ปฏิลภติ น ปาปฺณติ, โย อตฺโต อตฺตนา ปฏิลทฺโธ โหติ โส ปรีหายติ, อตฺตโน จ อนุปฺปนฺนพฺพํ ภยปี อนุตฺตรายปี อุปฺปชฺชนฺติ ฯ นิสฺสนนญฺเจตถ ที่ชามฺวฺชาตกสุส ปฺพพภาควตฺถุ ฯ^๓

^๑ นัยแห่ง อจ.ปญจก. ๒๒/๕๘/๘๘, เทียบ ม. ๔๐.

^๒ รกฺกจิโกติ โย รกฺกจํ ภูณฺชติ ฯ เปตฺตนิโกติ โย ปิตฺตรา ภุตฺตานุกฺกตํ ภูณฺชติ ฯ เสนาปติโกติ เสนาย เขมฺมจโก ฯ คามคามณิกโกติ คามโกชฺโก ฯ ปุคคามณิกโกติ คณเขมฺมจโก ฯ (อจ.อ. ๓/๑๖๐)

^๓ ดูรายละเอียดใน วินย. ๕/๒๔๓/๓๒๒.

อดีตเต กิร พุรหมทตโต นาม กาลิกราชา มหนต์ เสนาพยุห์ อาทาย โกลสรภูจ้
 หตถคตฺ กาทุ อคมาสิ ๕ ตทา เจตถ ที่ขีติ นาม ราชา รชชฺ การะสิ, ตํ สุตวา ตสส
 เอตทโหสิ “โกลสรภูจ้ เม ชุททกํ เจว โหติ อปฺปณฺ จ, เอตถ จ โยธาปี วาหนานิปี
 อปฺปกานิ โหนติ, อาวุธาทีโกโสปี ยุทฺธภณฺทานิปี ปริพฺพยาคารานิปี^๑ อุนกานิ โหนติ
 อปฺปฺปรานิ, น สกฺกา เอกวารมตฺตมฺปิ มหาพเลน พุรหมทตฺเตน สทฺธิ ยฺชฺฉิตฺตฺนฺติ ๕ โส เหว
 สนนฺนิฏฺฐานํ กตฺวา ราชนิ อาทาย อณฺญาตกเวเสน นครโต นิภฺขมิตฺวา ปลายิ ๕
 พุรหมทตฺโต ปนฺ ยุทฺธภาวโต สุขฺเชน โกลสรภูจ้ หตถคตฺ อกาสิ, ปจฺฉา จ ตํ ที่ขีติราชานํ
 สราชนิ ชีวคฺคาหํ อคาหฺย ๕ อยมฺปนฺเนตถ อตถทีปนา ๕

โกลสรภูจ้ หิ ชุททกํ โหติ มหนฺตภูตสฺส จ กาลิรภูจฺสส **สามนฺตสีมาย** จิตฺ โหติ,
 เหว สนฺเต, เตน โกลสรณฺญา อตฺตโน รฏฺเฐ อีสฺสรภาวํ ธาเรนฺเตน โยธาปี วาหนานิปี
 พฺหฺนุสิ **สชฺเชตพฺพานิ** โหนติ, อฺปฺโภคปริโภคาปี อาวุธฺยุทฺธภณฺทานิปี ปริพฺพยาณิปี
 ปริพฺปรานิ **อฺจุจฺฉินิตพฺพานิ** โหนติ, รฏฺเฐจฺวารณฺรทฺขาปี ภฺยโยโส มตฺตตาย รฏฺเฐ-
 พฺลานพฺรุหนาย โยธพฺลานมฺปฺปทานานิปี **สํวิทิตพฺพานิ** โหนติ ๕ ยถาวุตฺตเมตํ
 สพฺพกรณฺียํ อรินํ อปฺจฺจุปฺภุจฺฉิตกาเล ปริพฺรุ กาทพฺพํ โหติ ๕ สเจ ตํ ตํ กรณฺียํ อมนฺสิกา
 เรนปี วิชฺชนฺนปี อุนกํ กเรยฺย, อริสฺส ปจฺจุปฺภุจฺฉิตฺเตสฺยเว สํวิทฺเหยฺย, **ภถญฺจฺรหิ** ตํ ตํ กรณฺียํ
 ชิปปฺเมว สมฺปาเทตฺ สกฺขิสฺสตี ๕ อโรย สุขฺเชน ปริมฺทฺทฺนฺติ ๕ เหว หิ กาลณฺญาตภาวโต
 กาลาติกฺกมฺนํ ปจฺฉา หายนปฺจฺจโย โหติ ๕

ม. ๒๔๘ หนึ่ง ชนผู้ไม่ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๔ ก.ย. ๒๕๕๗ หน้า ม. ๕๗)

อถวา ๕ อกาลณฺญา ชโน กิจจํ กโรนฺโตปี ตํ อกาเล กโรติ, ตสฺส กาทพฺพกาเล
 อสมฺปตฺเต ตฺรมาโน ว ตํ ปุเรตฺรํ กโรติ, เหว สติ, ตํ กิจจํ อตฺถํ น สฺภุจฺ สาทฺเตติ ๕ นิทฺสสนํ
 เจตถ ทฏฺฐพฺพํ ๕ ราชา กิร มาคฺโธ อชาตสฺตฺตฺ เวสาลีเกหิ ลิจฺฉวีหิ สทฺธิ สงฺคามํ อกาสิ ๕
 ตทา ลิจฺฉวีโน สมคฺคา สมานจฺฉนฺทา หุตฺวา เอกีภาเวน สามตฺถิเยน จ มาคฺเชหิ ริพฺพิ สทฺธิ
 ยฺชฺฉิตฺตฺวา อตฺตโน อาณาจฺกํ ปาเลสํ ๕ เตน ราชา มาคฺโธ ลิจฺฉวีโน ชิตฺุ นาสกฺขิ ๕
 ปจฺฉาภาเค อฺปายํ อณฺญชิตฺวา ลิจฺฉวีเน เกทํ กาทเรตฺุ วสฺสการํ พฺรหฺมณํ มคธมฺหามตฺตํ
 ตํ รฏฺเฐ เปเสสิ ๕ โส พฺรหฺมณํ ตํ คนฺตฺวา ลิจฺฉวีโน ปริภินฺทิตฺวา เกเทสิ ๕ ตโต ราชา
 มาคฺโธ ลทฺชชโย หุตฺวา วชฺชี อตฺตโน หตถคตฺ อกาสิ ๕

ม. ๒๔๘ ข้อนี้ก็ให้ลงสันนิษฐาน (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๑๐๒ หน้า ม. ๕๘)

^๑ ปริพฺพย ป. นป. เสปียง

อิทเมตถ สาธกั โหติ ฯ อยมตโถ ชาตกปกรณเปี คามณิราชสุส ภาสิตภาเวน
คาถาย ปาททวเยน อุททิฏฐโ

อปี อตรมานานั ผลสาว สมัชฌตีติ ๑^๑

ม. ๒๔๘ อีกฝ่ายหนึ่ง เมื่อถึง (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๔ ก.ย. ๒๕๕๗ ข้า ม. ๕๘)

อปโร นโย ฯ โส อกาลณญ ชโน กิจจสุส กาทพพกาเล สมฺปตฺเต ตํ น กโรติ,
ปจฺจ กาคํ อิจฺจนฺโต กาลํ อติกกาเมติ, เหวํ สติ ลทฺทพพตฺถโต ปริมุจฺจติ ฯ นิทสฺสนํ เจตฺถ
เทวทตฺตวตฺถุ ฯ โส สมตฺถกาเลปี สตฺถุ โอวาทานุสาสนึ น ปคฺคณฺหิ, สตฺถริ ปน อาฆาตํ
พนฺธิตฺวา อนภฺริทฺธิยฺตุโต^๒ อโหสิ ฯ เหวํ ปนสฺส มโนโรถ ยาวทตฺถํ น อิจฺฉิ ฯ ปจฺจภาเค
โส คยาสิเส วสนฺโต คีลาโน หุตฺวา สตี ปฏฺลิภิตฺวา สตฺถารํ ทฏฺฐกาโม อตฺตโน สาวเก
ยาจิตฺวา เตหิ เขตฺวานํ นีโต อโหสิ ฯ วิปฺปตฺติ ปนสฺส สตฺถุ อุปสงฺกมณกาลโต ปุเรตรํ
อุปฺปชฺชิตฺวา ชีวิทํ อุปฺจฉฺชิตฺติ ฯ เอตฺถาหุ โปราณกาจรียา ปจฺวี ปริสิตฺวา อวิจฺฉิตฺติ
นิพฺพตฺตีติ ฯ สเจ หิ โส สมตฺถกาเล น เหวรุโป อภฺวิสุส, ปฏฺธิปตฺติยานุรูปโต
โลกิยภฺภูตํ วา โลกุตฺตรภฺภูตํ วา คุณวิเสสํ ปาปุณฺเวยย ฯ

ม. ๒๔๙ นี้มากลับจิต (พระมหาอภิวัดร์ โรจนธมฺโม, รวบรวม, ๐๐๕/๓๕ ข้า ม. ๕๘)

ยสุมา หิ โส กตฺตพพกาเล กรณียสุส กรณตฺถาย สมฺมาหิตฺตจิตฺโต อโหสิ, ตสฺมา, โย
โย อตฺตนา ปฏฺลิภิตฺพโ โหติ ปตฺตพฺโพ, ตํ ตํ เนว ปฏฺลิภิตฺติ น ปาปุณฺนาติ, ปฏฺลิทฺโ
จตฺถโถ ปริหายติ ฯ ชาตกฏฺฐกถายปี ตกฺกสิลาญํ ปญฺจนฺนํ มาณวสฺตานํ โอวาทํ ททฺตสุส
ทิสปาโมกฺขาจรียสุส ภาสิตภาเวน คาถายํ อุททิฏฺฐมิตํ โหติ ฯ อตีเต กิร ตกฺกสิลาญํ
ทิสปาโมกฺขาจรียโย ปญฺจมาณวสฺตานิ^๓ ลิปฺปี อุกฺคณฺหาเปสิ ฯ เตสมพฺพนฺตเร เอโก
มาณโว เอกทิวสํ ทารุอาหฺรณตฺถาย อรณฺณํ คนฺตฺวา ทารุณิ อุทฺธิริ ฯ โส กุสึตฺตตาย โอหึโน
อโหสิ, สายณฺหสมเย ยาวทตฺถํ สุกฺขทารุณิ อุทฺธิริตฺตุํ อสฺกโกนฺโต อลฺลทารุณิ ภณฺชิตฺวา
ตานิ อุทฺธิริตฺวา อคฺมาสิ ฯ ทิสปาโมกฺขาจรียโย หิ อตฺถุปฺปตฺตี กตฺวา อิทํ วตฺถุํ อุทฺทิสสิ ฯ
ตโต โส สพฺเพสํ มาณวกาณํ โอวาทตฺถาย ตํ มาณวํ วิครฺหนฺโต อิมํ คาถมาห

^๑ ขุ.ชา. ๒๗/๘/๓.

^๒ **อนภฺริทฺธิ** ความไม่พอใจ, เช่น อุปฺปตฺตีโตติ เตน จ โกเปน เตน จ โทเสน ตาย จ อนตฺตมณ-
ตตาย ตาย จ อนภฺริทฺธิยา อุปฺปตฺตีโต โหติ ฯ (วินย. ๑/๕๔๘/๓๗๗)

^๓ ใน พระมงคลวิเสสกา หน้า ๕๘ ว่า **มาณพ ๕๐** แต่สำนวนตัวอย่างนี้ท่านแต่งเป็น **มาณพ
๕๐๐** (ปญฺจมาณวสฺตานิ) ทำให้แย้งกันเอง แต่เมื่อตรวจดูใน ธรรมปฏฺฐกถา สตฺตโม ภาโค (ธ.อ. ๗/๖๔)
พบว่า ท่านกล่าวถึง มาณพ ๕๐๐.

โย ปุพเพ กรณียานิ

ปจฺจํ โส กาทุมิจฺจติ

วรุณกฺกุจฺ ภูมฺโซว

ส ปจฺจํ อหฺตปฺปตีติ^๑

ม. ๒๔๙ แม่สมเด็จ (พระมหานพพร อริยญาณ นักเรียน ป.ธ. ๙ แต่ง ข้า ม. ๕๙)

ภาสิตมิมิ ภาควตา กาลาติกุกมนเหตุ อตฺถาปคมนภาวํ ทสฺเสนฺเตน

อฺภูจฺานกาลมฺหิ อหฺภูจฺหานิ

ยฺวํ พฺลึ อาลสิยํ อูเปโต

สํสฺนฺนสงฺกปฺมโน กุสิโต

ปญฺญายมคฺคํ อลฺโส น วินฺทตีติ^๒

ตตฺรายนมตฺโต ๕ ปจฺมโยพฺพเนปี^๓ จิโต พลสมฺปนฺโน ปุคฺคโล อลสฺภาวํ อูเปโต
สมฺเปโต น สียา, เหวณฺหิ โลกโต เจว ฐมฺมโต จ ลทฺทพฺพอดตฺตตฺถปรตฺถสมฺปาทเนน
นาติกฺกาเมตฺตพฺโพ สียา ๕ ยถาวุตฺตปฺปกาโร หิ อกาลณฺณฺญ กรณียสฺส กาทพฺพกาเล
สมฺปตฺเต กิจฺจานิ น กโรตีปี, ตสฺส กาทพฺพกาเล อสมฺปตฺเต ตรมาโน ว กิจฺจานิ กโรตีปี,
ตสฺส กาทพฺพกาเล สมฺปตฺเต ตโต ปจฺจํ ดานิ กิจฺจานิ กาทู อารภติ, อตฺตนา ปฏฺิลทฺทพฺพ
อตฺถํ น ปฏฺิลภติ, โสปีสฺส ปฏฺิลทฺทอ อตฺถอ ปรีหายติ ๕ เตนหา ภควา อตฺตโคปนวเสน

นคฺร์ ยถา ปจฺจนตฺ

คฺตตฺ สนฺตรพาหิรํ

เอวํ โคเปถ อตฺตานํ

ชโณ โว มา อูปจฺจคา

ขณฺหาตีตา หิ โสจฺนติ

นิรมฺหิ สมปฺปีตาติ ๕^๔

ม. ๒๕๐ บุคคลผู้เป็น (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๑๓ พ.ย. ๖๒ ข้า ม. ๕๙ ใหม่)

โย หิ กาลณฺณฺญ หฺตฺวา ชฺร์ กาลปฏฺิรูปํ กโรตี โส ปฏฺิรูปการิํ นาม ๕ ปฏฺิรูปการิํ
โภคาทีเกหิ อิทธิ วิรุฬฺหิ เวปุลลํ ปาปุณาติ ๕ คณฺดรจนาจริโย อิมมตฺถํ ปจฺจกฺขโต
วิภาเวตฺถํ จุฬกเสณฺญ จิโน วตฺถํ อหริตฺวา ชาตกฺกฺจกฺกถาย จุฬกเสณฺญ จินฺหวเตวาสิกสฺส
อฺภูจฺานวณฺณนํ กเถสิ ๕ โส กิร กาลปฏฺิรูปสฺส วณฺชิชชกมฺมสฺส ปญฺญชเน กุสโล หฺตฺวา น
จิสฺเสว พหุเก โภเค สมฺภู จาเปตฺวา ตทณฺนฺตรํ มหาเสณฺญ จิณฺญ จานํ ปฏฺิลสิ โลกนาถปิ
เอตาทิสํ ปุริสํ โถเมสิ

^๑ พ.ช.า. ๒๗/๗๑/๒๓.

^๒ พ.ธ. ๒๕/๓๐/๕๒.

^๓ ยวสฺส ภาโว โยพฺพนํ, (ยว+ณ) ลบ ณ, พฤทธิ อู เป็น โอ, แปลง ว เป็น พ ซ้อน พ, น อาคม (ปทฺรูปสิทฺธิ, อธิบายสูตร ๓๘๘)

^๔ พ.ธ. ๒๕/๓๒/๕๖.

ปฏิรูปการี ฐรวา อุฎฐาตา วินุทเต ฐนหฺติ^๑

กิญจาปี อาทิมฺหิ วุตตโย อตฺถโธ เอกกํ การกปฺกคฺคํ สนฺธาย วุตฺโต, อตฺถโธ ปน
คณปริยาปนฺเน ชเนปี สนฺธาย ๕ นิสฺสนํ เจตฺถ ทฏฺฐ จพฺพํ ๕ เย สมากนฺตฺวา ปุณฺณตฺวา
เอกฺกฺจ จาเน นิสฺสนฺติ, ตํ จานํ มหฺนตํ วา โหตุ ชุทฺทกํ วา, ปเทโสติ วา รฏฺฐ จนฺติ วา อฺปจฺจา
โวหารเณ วุจฺจติ, เต เจ เอกีภาเวณ สมคฺคา ภเวยฺยํ, อฺกฺก จานสมฺปนฺนา หุตฺวา อตฺตโน เจว
อณฺณมณฺณสฺส จ ฐรวานิ กาลปฏิรูปานิ กตฺวา ปยุณฺเชยฺยํ, น ตานิ วิชฺชิตฺวา อากฺขานิ
กเรยฺยํ, ปฏิรูปการีโน จ ภเวยฺยํ, เตสํ ปเทโส อทฺโธ โหติ โภเคหิ จ สมฺปุริติ ये
สพฺพธาเมณ ตสฺส ปเทสสฺส ปฏิพาหนอฺปฏฺฐ จหนสงฺขาเต ปรีหาเร พลวปจฺจนภฺตฺวา
โหนติ ๕ ตโต ตสฺส กิตฺติปี อานฺุภาโวปี โสภคคฺมปี อนุกฺกเมณ อฺปฺปชฺชนฺติ, ตปฺปจฺจยา โส
ปเทโส อณฺเณสํ ปเทसानํ มานนฺจानิโย เจว ภยานโก จ โหติ, จิรกาลํ ปฏิติฏฺฐ จติ, อตฺตนา
จ อตฺตानํ รกฺขิตฺตํ สกฺโกติ ๕ ยา ตตฺถ ชนानํ วุฑฺฒิ อฺปฺปชฺชติ सा เตสํ สมฺมานิยฺยชฺชนสฺเสว
ผลํ โหติ ๕

ม. ๒๕๐ บุคคลผู้เป็นกัลลัญญ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๑๐๔ ข้า ม. ๕๕ เก่า)

โย หิ กาลญฺญ หุตฺวา กาลสฺส ปฏิรูปํ ฐรํ กโรติ โส ปฏิรูปการี นาม ๕ ปฏิรูปการี
โภเค อาทิ กตฺวา วิปฺลาหิ^๒ สมฺปตฺตีหิ วุฑฺฒิ ปาปฺณาติ ๕ อิมมตฺถํ วิภาเวตฺถ ชาทก-
วณฺณนายํ จุลลเสฏฺฐจิวตฺถุ อหริตฺวา กถิตํ ๕ ตตฺถ หิ อฺกฺกฺจาเนน เจว ปญฺญาเย จ
วณฺชิชฺชกมฺมํ กาลานุรูปํ กตฺวา นิยฺยชฺชมานสฺส น จิรสฺเสว พหุ ฐนํ สมฺภูจฺจาเปตฺวา
ปจฺจภาเค มหาเสฏฺฐจิวฺจฺจานํ ลภนฺตสฺส จุฬกนฺเตวาลิกสฺส อสิถิลปรกฺกโม ปสฺสิโต ๕
ยถาห ๕

อปฺปเกนปี เมธาวิ

สมฺภูจฺจาเปติ อตฺตานํ

ภคฺวาปี

ปฏิรูปการี ฐรวา

ปาภฺเณน วิจฺกฺขโณ

อณฺํ อคฺคิ ว สนฺธมฺหฺตฺติ ๕^๓

อุฎฐาตา วินุทเต ฐนหฺติ^๔

^๑ ส.ส. ๑๕/๘๔๕/๓๑๖.

^๒ วิปฺล ค. กว้างขวาง, มาก เวปฺลฺล นป. ความไพบุลย์

^๓ ชุ.ชา. ๒๗/๔/๒.

^๔ ส.ส. ๑๕/๘๔๕/๓๑๖.

อิมินา เอวรูปุ ปุคฺคํ ปสฺสตี ๕ กิญจาปี ปเนตํ อาทิมฺหิ วจันํ การกํ ปุคฺคํ สนฺธาย
 วุตตํ, สมฺมทฺตํ ปน ชนํ สาธารณํ โหตี ๕ นิสฺสนํ เจตถ ทฏฺฐพฺพํ ๕ เย พหุทฺทว
 เอกโต หุตฺวา เอกทฺตํ ปุคฺคํ กตฺวา นิสฺสนตี, ยํ ปเทสตี โวหาเรน วุจฺจตี ชุทฺทกํ วา
 โหตุ มหนตฺ วา^๑, ตตถ เจ ชนา สมคฺคา เอกฉนฺทา เอกจิตฺตา อุทฺทจฺจสมฺปนฺนา
 อสฺสิตฺตปรกฺกมา หุตฺวา อตฺตโน อตฺตโน กมฺมมฺตสฺสงฺชาตํ ฐรํ กาลเทสํนุรูปุ เจว อนาทฺตญฺจ
 กตฺวา นิสฺสนชยฺยํ ปฏฺฐูปการิโน จ ภาเวยฺยํ, โส อิทฺโธ ภาเวยฺย ฝีโต (เตหิ) โภเคหิ จ
 สมฺปนฺโน, เย (โภเค) พลวปฺปจฺจยภาเวน นิสฺสาย ตสฺมี ปเทเส นิสฺสนโน อตฺตโน ปเทสํ
 สํวิทฺตี ปาเลตฺ ตโต จ อุตฺตริ วิรุฬฺหิ เวปุลลํ ปาเปตฺ สกฺโกนตี ๕

ม. ๒๕๑ อภิปราย (พระมหาอภิวัตร รวบรวม, ๐๐๕/๓๗, พ.อ. ชรินทร์ ๐๐๗/๑๒, ข้า ม. ๖๐)

อปโร นโย ๕ ตตํกาลานุรูปุกิจฺจปโยคชานนภาโว กาลญฺจตตี วุจฺจตี ๕
 กาลญฺจตตี ปเนตถ ๕ กาลํ ชานาตีตี กาลญฺจ ๕ กาลํ วา ชานาตี สีเลนาตี กาลญฺจ กาลํ
 วา ชานตี สีสฺมสฺสาตี กาลญฺจ ๕ ตสฺส ภาโว กาลญฺจตา ๕ สา จ นิสฺสนกฺิจฺเจสฺ
 อิจฺจิตฺตพฺพา ๕ ยตฺตโก หิ กิจฺจปโยคกาลอ อติกฺกมตี, ตตฺตโก อตฺโต ปรีหายตี (วินิสฺสนตี),
 ตสฺมา ภคฺวา ภิกฺขุณฺ อปฺปมาทํ อปฺปาทนโต “**กถมฺตสฺส เม รตฺตนิทฺทวา วิตีปตฺนตีตี
 ปพฺพชิตฺน อภินฺทํ ปจฺจเวกฺขิตฺตพฺพนตี**อาทินา^๒ นเยน ทสฺกนฺคตฺตเร ทสฺมสฺตเต
 อาห ๕ ยสฺมา ปน อตีโต กาลอ อีสฺกมฺปี นิสฺสนตี, ตสฺมา อตฺตโน วุทฺถิมํกนฺชมาเนน
 สมฺมา อติกฺกามตฺตพฺโพ ๕ ภคฺวา ปพฺพชิตานํ อนุกฺกํ เอตถ ตนฺตีฏฺฏตํ ฐมฺมํ เทเสนโต
 “**กาลญฺจ จ กถํ โหตี อิทฺ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาลํ ชานาตี** อยํ กาลอ อุกฺกเทสฺส อยํ กาลอ
 ปรีพฺจฉาย อยํ กาลอ โยคสฺส อยํ กาลอ ปฏฺฐิสฺสลาณายาตี^๓ เอวํ ปุริมสฺมี วิกปฺเป
 กาลญฺจตานิทฺเทสํ วิภชิตี ๕

คหฺนุเจสฺ ปน สตฺถา

อติสตี อติอุทฺทํ

อติสายมิตํ อหุ

อติ วิสฺสฏฺฐกมฺมมฺเต อตฺถา อจฺเจนตี มาณเวตี

หานิปฺกเช (เจว อิมํ คาถมาห)

^๑ โย ภูมิกาคอ ปเทสตี โวหาเรน วุจฺจตี ชุทฺทโก วา โหตุ มหนโต วา, ตตถ... ๕

^๒ อัง.ทสฺก. ๒๔/๔๘/๕๒.

^๓ อัง.สฺตฺตก. ๒๓/๖๕/๑๑๕.

โย จ สัตถุจ อญฺหญจ
กรํ ปุริสกิจจานิ

ติณา ภียโย น มญฺเจติ
โส สุขาน วิหายตีติ^๑

วฺจฺจํปุกฺเข จ อิมํ คาถมาห ฯ

ม. ๒๕๑ บุคคลผู้รู้จักใช้กาล (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๕/๓๘ ซ้ำ ม. ๖๑)

โย หิ ปุคฺคโล กาลจฺยสฺसानุรูปเณ อตถํ อูปฺปาเทติ โส “ปฏิรูปการีติ วุจฺจติ ฯ
เอวรฺวโป อนากุลภาเวณ กิจจํ สาเชตฺถํ สกฺโกติ, ฐุํ จ วหิตฺวา อกาลญฺญา อธิกตฺรํ เวปฺลลํ
ปาเปตฺถํ สกฺโกติ ฯ วิจกฺขณา หิ ปณฺหิตาปี พหุกาณิ ตตฺถอูปกรณานิ กตฺวา กาลานุรูปเณ ฐุํ
สาเชตฺถํ อิจฺจนฺติ ฯ เวลาย อชุกฺปวตฺติ ตเถว อิจฺฉิตพฺพา โหติ ฯ ตสฺมา อิมสฺมึ
อตถวิกปฺเป กาลญฺญาตา นิพฺนุชกิจจฺสส ปฏิรูปา โหติ ฯ

ม. ๒๕๒ บุคคลผู้ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๖ ก.ย. ๒๕๕๗ ซ้ำ ม. ๖๑)

อกาลญฺญ หิ ชโน กาลํ อชานนฺโต เจว อกาเล กมฺมหนตํ ปญฺญชนฺโต จ น เกวลํ
อตฺตโน หายนํ อวหติ, อถโข อตฺตปริยาปนฺนานํ ปเรสมฺปิ หายนํ อูปฺปาเทติ ฯ ตตฺริทํ
นิทสฺสนํ ฯ อกาลญฺญ มหาเสนาณี เสนํ สนฺนยหิตฺวา อกาเล ริปู อพฺกุยเยยฺย, เอวํ สติ
พหุกา โยธา อการเณ (อนายตนโส) วิปตฺตี คจฺจนฺติ, จานเมตํ วิชฺชติ ยํ กทาจิเปส ปราชยํ
อาปชฺชติ ฯ อยมตฺโต ชาตกปกรเณปี อกาลราวี กุกฺกุฏํ มนฺตชฺฌายเก^๒ มาณเว อกาเล
วสฺสิตสทฺเทน อฏฺฐาเปตฺวา เต มนฺตชฺฌเณปฺปโยชนา^๓ ปริหาเปนฺตํ วิครหโต
ทิสปาโมกฺขสฺส อจฺริยสฺส ภาสิตภาเวณ มหาชนสฺส ปวตฺติยา สํสนฺทนํ กตฺวา
อุทฺทิกฺกโธ ฯ^๔

^๑ ที.ปา. ๑๑/๑๘๕/๑๘๙.

^๒ มนฺตชฺฌายก ค. ผู้เรียนมนต์

^๓ เช่น ตตฺถ วิชฺชาปริเยญฺจตีติ มนฺตชฺฌเณน ฯ (สุตฺต.อ. ๒/๑๓๒)

^๔ อพฺกุยเยยฺย เข้าใจผิด, อนายตนโส โดยเหตุไม่สมควร, วสฺสิตสทฺเทน เสียงชั้น; ข้อควร
คํานึง วิกาล กับ อกาล มีความหมายต่างกัน ในเรื่องนี้ไม่ควรใช้แทนกัน, อหฺรูปฺ คุณ., ปฺริกฺขีณ กิริยา,
วิเสสนะ, ปฺริกฺขย นาม., พหุล คุณ., พหุล นาม., ปฺริณาม น้อมไป, วิปฺริณาม เปลี่ยนแปลง, กุปีโต
กำเร็บ, กุปีโต โกรธ, ปฺราชโย นาม. ปฺราชโต คุณ., ในประโยค ย-ต เฉพาะประโยค ย ต้องแต่งเป็น
ปัจจุบันกาลเท่านั้น ในประโยค ต ต้องเรียง ต ที่รับ ย ไว้เป็นตัวแรกเสมอ, ประโยค สเจ หรือ เจ ต้องมี
ประโยครับอีกหนึ่งประโยค ระหว่างประโยค สเจ กับประโยครับนั้น ไม่ใช่ ฯ ให้ใช้ ,

ม. ๒๕๒ ไก่นี่มิได้ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๑๕ พ.ย. ๒๕๕๕ หน้า ม. ๖๒)

อมาตูปิตุสั่วทุโธ

อนาจริยกุลเล วสั

นาย กาลมกาล วา

อภิขานาติ กุกุกุโฏติ ๗^๑

พุทฺธาทโย หิ สปุริสา กาลญฺตตาย ปติฏฺฐนฺตติ กิจจํ กาลานุรูปํ นิยุชฺชนฺตติ
 อตฺตอุปฺปาทเนน จ กาลํ วีตินาเมนฺตติ, อิติ เต อตฺตโน เจว ปเรสญฺจ อตฺตถาย หิตาย สุชಾಯ
 จ ปฏิปชฺชนฺตติ นาม ๗ เตนายํ กาลญฺตตยา สตฺตตฺตํ สปุริสธมฺมานมญฺตโร โหติ ๗

ม. ๒๕๒ อันกาละนี้ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๑ ธ.ค. ๒๕๕๙ หน้า ม. ๖๒)

อยมฺปน กาลอ โลกสนฺนิสฺสยสตฺตตฺตนิกายสงฺฆาตฺตสฺส โลกสนฺนิวาสสฺส วิปริณามํ
 ปฏิจฺจ วิปริณามธมฺโมติ สงฺขํ คจฺจติ ๗ อยญฺจ โลกสนฺนิวาโส สงฺขโต โหติ ธมฺมตตาย
 วิสเย ปติฏฺฐาติ ชราทุทฺทชาทิสฺส ปตฺนสีโล จ โหติ, ตสฺมา อุปฺตตฺตมฺภกปจฺจยภฺภูตานิ พฺลานิ
 ปฏิจฺจ สนฺธาเรตุํ สกฺโกติ ๗ ตานิ ปนฺสส สนฺธารณภฺภูตานิ พฺลานิ อสมปกตฺติกานิ โหนฺติ
 อุณฺกานิปี อธิกานิปี ๗ อิํ สนฺธารณพฺลสมภาวตฺตถาย อุณฺกพฺลปฺกขสฺส วิปริณามปจฺจโย ๗
 โน เจ เอวรฺูปานิ พฺลานิ ภาเวยฺยํ, โส โลกสนฺนิวาโส สนฺธาเรตุํ น สกฺโกติ ๗ ยถา ก็ วย ๗
 ยถา ยงฺกิญฺจ วตฺตฺต เกนฺจ อสนฺธาริยมาํ ปจฺจเวตฺตเล ปตฺนสีลํ โหติ เอวํ สมปทมิทํ
 ทฏฺฐพฺพํ ๗ กิญฺจาปี มนุสฺสา ยานิ กานิจฺจ สพฺพโลกสฺส เอกเทสโต คฺคณฺโทสวหาณิ
 อุปฺกรณานิ ปโยชิตุํ สกฺโกนฺตติ ตานิ ปน โลกสฺส วิปริณามปจฺจยภาเวน ปวตฺตตฺตติ ๗ เตน
 วิรุปลสงฺฆตวตฺตตฺตสงฺฆาตา สงฺฆารวิเสสา กทาจิ ปณฺีตสนฺนิภาวโต ปากฺกฺวิภาวนฺตติ
 กทาจิ พุทฺพพฺลนฺีนภาวโต ปากฺกฺวิภาวนฺตติ กาลเณ กาลํ ปรีวตฺตตฺตติ ๗

มหาราชา หิ ทยฺยานมิทฺโท เอวํ กาลเณ ปวตฺตตฺตวิปริณามํ ปชานนฺโต อตฺติตายตฺตตา
 ราชานาโย เจว จาริตฺตานิ จ อุทฺทตฺตติปี สํเสตฺตติปี กาลานุรูปา อภินวปญฺตตฺตติโย
 ปญฺญาเปตฺตติปี อาณาจกฺกสฺส รกฺขารณคฺคตฺตติ สํวิทิตฺตวา โสตฺตตินา อภิวทฺตตฺตติ
 อาณาจกฺกสฺส จ เอกรชฺชํ ชาเรติ, ตํ ปฏิจฺจ ทยฺยรฏฺฐจํ อเนกปฺปการโต นิรฺุปสคฺคํ นิรฺุปททวํ
 นิพฺภยํ จ หุตฺตวา ยาวชชตฺตตนา จิรฏฺฐจิตฺตํ โหติ ๗ อิํ กาลญฺตตยาสงฺฆาตฺตสปุริสธมฺมโต
 อุปฺปนฺนผลํ โหติ ๗ อิทญฺจ อคฺคตมฺกคฺลวิเสสํ หุตฺตวา ทยฺยรฏฺฐจฺจสฺส โสตฺตติ เจว สนฺตติญฺจ
 อุปฺปาเทติ ๗ (ขาด ม. ๒๕๓ กาลญฺตตยา)

^๑ พ.ชา. ๒๗/๑๑๙/๓๘.

ม. ๒๕๓ อรรถจริยา คือราชกิจที่ (พระมหาอภิวัตร โจรนธมโม, รวบรวม, ๐๐๕/๘)

อรรถจริยาติ ปเนตถ ๗ ทყยานมินุโท หิ มหารราชา ราชวสิگانญเจว มหามจจาภิ-
โปसानญจ ทყยรฎจนิวาสิเนญจ หิตตตถปุเรกขารฎโต โหติ ๗ กถ ๗ โส เตสสิ หิเตสสิ สમાโน
สมมาอาชีวปริยาปนนกิจจปะยญชเน สพพทყเย นโยเซติ จ วิเนติ จ กุสลจரியาย จ เต
ปติฎจาเปติ ๗

อყ โข รฎจาภิपालโนปาโยติ สงขิ คจจติ ๗ อิทานาหิ โสตุนมตถาย กุสลจริยา-
ปริยาปนน รฎจาภิपालโนปาย กเถสสามิ ๗ อหมบนิมสมิ โอกาเส กุสลจริยาปริยาปนน-
กุสลสมาทาปนมตถ วณณยิสสามิ ๗

ม. ๒๕๓ สมเด็จพระบพิตร (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๔)

ทყยานมินุโท หิ มหารราชา นิจจ ทყยรฎจวาสิเน หิต ปรีปุเรตติ อธิฎจหติ ตสมา น
เกวล รฎจาภิपालโนปายฎถ ราชกิจจ กโรติ, เต ปน กาลานรุรูป สุขาวหิ อนวชชกิจจ
กาตุม สมาทเปติ ๗ ยทา หิ อตตนา ทาน เทติ ตทา วसानุวสิگان ราชฎฎาน อญเณสญจ
ชนาน อตตนา อนุตเตตตุ โอตาร เทติ ๗ ชนान วิตุถิณณ ทานชฎาสย ปาตูกโรติ
ทყาลุจิตตสส^๑ ทานปติโน ปฎิปท หิฎจานุคตี ปฎิปชชติ ๗ กถ ๗ โส หิ อตตนา ทาน
ททนโต อญเณปี ทาตุ สมาทเปติ ๗

ม. ๒๕๓ ดั่งมีเนื้อความสรรเสริญ (พระมหาอภิวัตร โจรนธมโม, รวบรวม, ๐๐๕/๘)

วุตตา หิ การณานุรูปะ นิทานะ ปัสสา “เอโก อตตนา จ เทติ ปรมจ สมาทเปติ
โส นิพพตตนิพพตตฎจาเน โภคสมปะทญจ ลภติ ปรีวารสมปะทญจาติ ๗ ตปะจจา
สพเพ ทყยา ทყยิณทราชานมาคम्म ผาสุกวิหาริโน เจว สุจริตสงขาทกุสลาภิวุฑฒิยา
สมนุนาคตา จ โหนติ ๗

วุตตญเหตุ ภาควตา

ยถา หิ ปพพโต เสโล

อรญญสมิ พุทธาเน^๒

ตัม รุกขา อุปนิสสาย

วฑฒนเตเต วนปปี

ตเถว สีลสมปะนุ

สทฐ กุลปะตติ อธิ

อุปนิสสาย วฑฒนติ

ปะตตทารา จ พนฐวา

อมจจา ฎาติสงฆา จ

เย จสส อนุชิวิน

^๑ แก่ ทყาลุจิตตสส เป็น ทყาลุจิตตสส

^๒ พุทธาเน หมายถึง มหาวเน, อฎวิยิ, อรญญานิย (ส.อ. ๒/๑๕๗, อ.อ. ๓/๓๖, เถร.อ. ๑/๑๕๕)

ตยสฺส สีลวโต สีลํ

ปสฺสมานานุกุพฺพนฺติ

อิธ ฌมฺมํ จริตฺวาน

นหนฺติโน เทวโลกสฺมี

จาคํ สุจริตานิ จ

เย ภาวนฺติ วิจกฺขณา

สคฺคํ สุคตฺติคามินํ

โมทนฺติ กามกามิโนติ^๑ ๕

อัย โข รมฺโถ ปรหิตปฏิปตฺติปริยาปนฺนหุตฺติยมฺงคฺลวิเสโสติ สงฺขํ คจฺจตฺติติ ๕

๕ ฐฎฐาภิपालโนปายกถา, ราชสงคหกถา

ม. ๒๕๔ ฐฎฐาภิपालโน (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๑๕ พ.ย. ๕๖ ซ้ำ ม. ๓๑๓ เทียบ ม. ๓๔๔)

ฐฎฐาภิपालโนปายติ เจตถ ๕ ฐฎฐํ อภิปาเลติ เอเตนาติ ฐฎฐาภิपालโน, ฐฎฐาภิपालโน จ โส อูปาโย จาติ ฐฎฐาภิपालโนปาย ๕ อัย หิ ชนตาย สามคฺคํ ปริปาเลตฺตํ สนฺธาเรตฺตญฺจ พลวปฺปจฺจโย หุตฺวา สํวตฺตติ ๕ เตเนส โปราธกัจริเยหิ สงฺคหฺวตฺตญฺจ จกฺกวตฺตติวตฺตญฺจ จ ราชกรณียภาเวเน ทสฺสิโต โหติ ๕ ตตถ สงฺคหฺวตฺตญฺจ จตฺตพฺพิธาเน สงฺคหฺวตฺตญฺจ ทสฺสิตานิ “สสฺสเมธํ ปุริสเมธํ สมมาปาสํ วาจาเปยฺยญฺจาติ ๕ เตสฺ ฐฎฐเจ สสฺสสมฺปาทเน เมธาวิตา สสฺสเมธํ นาม ๕ ภาติ^๒-เวตนาทิกนฺนปฺทาเนเน ราชปุริสสงฺคณฺหणेเน เมธาวิตา ปุริสเมธํ นาม ๕ ทานาทีหิ สมมาชนนฺทยปาสเน เมธาวิตา สมมาปาสํ นาม ๕ สณฺหาย ปิยาย เปมณียาย ทนฺยงฺคมา ย วาจา ย ภาณํ วาจาเปยฺยํ นาม ๕ อิมานิ หิ นิริคฺคฺลนฺติ ลทฺธนามกํ อิทฺธิวิรุฬฺหิเวปฺลล-สงฺขาตฐฎฐสมฺปทํ อูปปาเทตฺตํ สํวตฺตนฺติ, นิริคฺคฺลานีติ ปวฺจจฺนฺติ ๕ โจรภยาทีนํ นตฺถิตาย ฉรทฺวาเรสฺ อคฺคฺลนํ^๓ อภาวโต นิริคฺคฺลํ นาม ๕ อิทํ ปญฺจมํ สงฺคหฺวตฺตญฺจ ๕ กสิกกมฺมํ ปน ปุริมทิสฐฎฐิตานํ ฐฎฐานํ พลวปฺปจฺจโย โหติ ยถาห นตฺถิ ฌญฺยสมฺมํ ฌนฺนฺติ ๕^๔ สเจ ตสฺมํ ตสฺมํ ฐฎฐมฺหิ ชนฺนํ กสิกกมฺมํ ปรีปฺถนฺนผลํ ภาเวยฺย, ตํ ตํ อิทฺธํ วิรุฬฺหิ วิปฺลํ ปหฺตฺนฺนปานํ โหติ ๕ ตโต กสิกกมฺมสฺส อุตฺตมฺภานํ สสฺสเมธปริยาปนฺนํ ราชกรณียํ โหติ ๕ โยธาทโย จ ราชปุริสา อตฺตโน อตฺตโน อายาวเห^๕ กมฺมฺนฺเต ปโยเชตฺตํ โอตารํ น ลภนฺติ, ตสฺมา เต ชีวิตกปฺปนตฺตญฺจ ฌนํ ลทฺธํ เจว ตํตํราชกิจฺจปฺยญฺชนตฺตญฺจ จ อีสฺสรียจฺจานนฺตเรสฺ จาปนเน

^๑ อัง.ปญจก. ๒๒/๔๐/๔๗-๔๘.

^๒ ภาติ อิตฺ. คำจ้าง, ภาติ อิตฺ. การคบหา, การจงรักภักดี

^๓ อคฺคฺล นป. ดาล, กลอนประตุ

^๔ ฌญฺยสมฺมํ นี้ว่าตามพระไตรปิฎก ส.ส. ๑๕/๒๗/๙. ในหนังสือพระมวงคฺลวิเสสกา ว่า ฌญฺยสมฺมิกํ

^๕ อายาวเห (อันนำมาซึ่งรายได้)

ปกครอง ลพฺฐุ อรหฺนฺติ ๕ ตโต ราชปฺริสํ อนุตฺตมมฺภํ **ปฺริสเมธ**ปฺริยาปฺนํ ราชกรณีย โหติ ๕^๑

ม. ๒๕๕ อีกประการหนึ่ง พณิขยกรรม (ไม่ปรากฏผู้แต่ง, ๐๐๖/๔๙ หน้า ม. ๓๑๔)

กสิกรรมมยุคํ ปน วณิซชกมมํ ฐฏฐวาสิํ เอโก^๒ พลวปฺปจฺจโย โหติ ๕ สเจ ตสฺมี ตสฺมี ฐฏฐเจ วณิซา ธเนหิ กยวิกุกยํ ฐฏฐเจ ปวตฺตาเปยฺยํ, ฐฏฐมฺปิ อพฺถมํ โหติ มหฺตฺชนํ มหาโกคํ ๕ ตโต อนุสฺสคาภาเวน ตสฺส วณิซชกมมสฺส อนุตฺตมมฺภํ **สมฺมาปาส**ปฺริยาปฺนํ ราชกรณีย โหติ ๕ ราชฯ ปน มนุสฺसानํ ปมฺโข หุตฺวา มชฺฐวฺจาย มหฺชนํ ภณฺติ วา สพฺพตฺถเวว ปชาย สทฺธิํ ปฏฺฐิสฺนฺถารํ กโรติ วา, ตตฺถ ตตฺถ มหฺชโน รณฺโณ เมตฺตาทิยฺตุตฺตํ กลยณฺชฺฉาสนํ ทิสฺวา ชตฺติเย อติทพฺพหตฺติโก โหติ ๕ มชฺฐกณฺํ หิ มหฺราชวรสฺส เอกํ กรณียวิเสสฺสํ โหติ อิทมฺปิสุส วาจาเปยฺยนฺติ วุจฺจติ ๕

ม. ๒๕๕ อีกประการหนึ่ง (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๑๙ พ.ย. ๒๕๕๗ หน้า ม. ๓๑๔, ๓๔๕)

อถวา ๕ ยทา ฐฏฐมฺหิ สพฺเพ ชนา อนุตฺตมมฺภํ ลภิตฺวา พลสมฺปฺนฺนา หุตฺวา อตฺตานํ โปเสตุํ สกฺโกนฺติ ตทา ตํ ฐฏฐํ โจรฺภยาทิหิ วุปสมฺมติ ๕ ตตฺริทํ ทสฺสิตฺนิตฺสสนํ ๕ อตีเต กิร ราชฯ มหฺวิชิโต นาม อตฺตโน ฐฏฐเจ ทสฺสฺชิลฺภฺเต โจเร สมฺมฺหฺนฺตุํ เจตฺสิ อนุปฺนฺนปฺริวิตฺกโก อโหสิ ๕^๓ ตโต ปุโรหิตสฺส พฺราหฺมณสฺส อนุสฺสาสนเนน เอวํ สนฺนิฏฺฐานมกาสิ “โจเร คเหตุวา ทณฺชฺวินิปฺตมตฺตํเยว เต สมฺมฺหฺนฺตุํ น สกฺกณฺธาติ, เย หิ โจรา คหิตา เต เอกจฺเจ ว โหณฺติ, เย ปน หตาวเสสกา โจรา ภวิสฺสนฺติ เต ปจฺฉา ฐฏฐนิวาสิโน วิเหเจสฺสนฺตีติ ๕ ตํ อนุกโรนฺโต ราโชปายे สมฺมา ปติฏฺฐาสิ ๕ กถํ ๕ เย ตตฺถ กสิโครกฺเช อสฺสหนฺติ เตสํ วิชภตฺตํ อนุปฺรณานิ จ อนุปฺปทาสิ, เย วณิซชาย อสฺสหนฺติ เตสํ ปาภตํ อนุตฺตมฺภสิ, เย ราชปฺริสา โหณฺติ เตสํ อตฺตปฺสนกมฺมพฺยาปารตฺถาย ภตฺตเวตฺตนํ อนุตฺตมฺภสิ ๕ เต กสิกรฯ เจว วณิซา จ ตาทิสํ อนุตฺตมมฺภํ ลภิตฺวา สกมฺมปฺสฺตา หุตฺวา โจรฺกมฺมสงฺขาตํ ทฺวจฺจริตํ น กเรสิ ๕ ราชปฺริสา รณฺโณ สนฺติกา อลฺภฺตุํ อนุตฺตมมฺภํ ลภิตฺวา ฐฏฐกิจฺเจสฺส ฐมฺมจาริโน อหฺสิ,

^๑ เฉพาะเรื่อง **ราชสังคหัตถุ** มาในหลายแห่ง เช่น ส.ส. ๑๕/๓๑๕/๑๐๐, อัง.จตุกก. ๒๑/๓๙/๕๔.

^๒ มีพิรุธว่า สัมพันธ์เข้ากับ วิกิตกัตตา ได้หรือไม่

^๓ ที.สี. ๙/๒๐๖/๑๗๓.

อสมมา ลพุกเนยยามิสจกขุนา^๑ นาเหล็ ๗ อิมินา ปกาเรน ตสส รฎจ สนติปยุตต์ อโหสิ
อโจรกณฎกั ๗ ตตถ มนุสสา สกสกกกิจจปฺปสุตา หุตฺวา อภิริติยา อตฺตโน ฝโลทเย
ปฺหุตฺวราชชนวฑฺฒนญฺจ ราชพลี กตฺวา วิภวีสฺส, เต จ สุขิตา อนุปปีฬา โมทมานา อูเร
ปฺตเต นจฺเจนฺดา อปารุตฺมรา มณฺเณ วิหริสฺส ๗^๒ อัย รฎจสมปทา **นिरคฺคฺลนฺติ** วุจฺจติ ๗

ม. ๒๕๖ ในจักรพรรดิวัตร (พระมหานพพร อริยธำมณ, ๑๐ ต.ค. ๒๕๖๑ ข้า ม. ๓๑๕)

จกฺวตฺตฺวิตฺเต หิ รณฺเณ สงฺคณฺหิตฺพฺโพ ปุคฺคฺโล อุกฺทฺวิญฺญู ๗ กถํ ๗ อนุโตชน-
พลกาโย วิเทสราชา อนุยฺนโต พรหฺมคหฺปติกเนคมชานปโต สมณพฺรหฺมณฺหา จ ๗ เต
สงฺคณฺหนฺโต ราชา เตสํ หทยเย คเหตุํ เจว รฎฺเจ สามคฺคี สนฺธาเรตฺถ จ สกฺโกติ, เต นิสฺสาย
รฎฺจ โคเปติ, วุฑฺฒิ จ ปาเปติ ๗ อิติ ราชา รฎฺจวาสินํ ปากฺโก ्हติ นกฺขตฺตานํ มุขํ
จนฺโท วย ๗ เตปิ ตสฺส สนฺติกา สงฺคหํ อากงฺขนฺติ ๗

๘ **อปจายนธมมกถา**

ม. ๒๕๙ อปจายนธมมกถา (ปรับจาก พระธรรมวโรดม, น. ๓๒๑ ข้า ม. ๑๕)

อปจายนธมฺโม จ นาม วโยวฑฺฒานญฺจ กลฺยาณธมฺมสฺส จ คารวอปจิตฺติกรณ-
สงฺฆาตา ปุณฺณกิริยาวตฺถุญฺจตา สมมาปฺปฏิปตฺติ ๗ สยามินฺเทน จายํ นิจฺจํ อัจฉินฺณสมัจฉินฺณ
โหติ ๗ ยสฺมา เจส มหาราชา ปุพฺเพ กตฺปุณฺเณ อฺปจิตฺกฺสโล ตสฺมา อาทิตฺ
ชาติสมฺปนฺนตาทิสฺมปตฺติยา สมฺนฺนาคตฺตฺตา มหาชเนน สกฺโกโต โหติ ครุกฺโต มานิตฺ
ปุชิตฺ ๗ ยถา ๗ อุกฺโต สุขาโต มาติโต จ ปิตฺโต จ สํสฺสฺรคหณฺโก อุกฺชิตฺ
อนุปกฺฎฺโฐ ชาติวาเทนาติ ๗^๓ ตปฺปจฺจยา หิ สกฺลสฺยามวาสินํ อิสฺสรียาธิปจฺจภาวโต รชฺชํ
กาเรสิ ๗ วุตฺตมฺปิ เจตํ

ขตฺติโย เสฏฺโฐ ชเนตฺสุมิ

เย โคตตปฺปฏิสารินฺติ ๗^๔

^๑ **ลพุกเนย** ลง เอยย ปัจจัย เป็นคำอธิบายของคำว่า ลพุกนีย (พจนานุกรม บาลี-ไทย-
อังกฤษ ฉบับภูมิพโลภิกขุ, หน้า ๓๐๐๘), อรรถกถาชาดกว่า ตสฺมา อลพุกิยํ อลพุกเนยฺยญฺจานํ
นามตฺนฺติ อตฺถโ ๗ (ชา.อ. ๕/๖๑๔)

^๒ สำนวนบาลีว่า เย ปน รณฺเณ ชนปฺเท อฺสฺสทิสฺส กสิโครกฺเข เตสํ ราชา มหาวิชิตฺ ฝิชภตฺตํ
อนุปฺปทาสิ, เย รณฺเณ ชนปฺเท อฺสฺสทิสฺส วาณิชฺชาย เตสํ ราชา มหาวิชิตฺ ปาภฏํ อนุปฺปทาสิ, เย รณฺเณ
ชนปฺเท อฺสฺสทิสฺส ราชปฺริสา เตสํ ราชา มหาวิชิตฺ ภตฺตเวตฺตณํ อนุปฺปทาสิ, เตว มนุสฺสา สกฺมมปฺสุตา
รณฺเณ ชนปฺทํ น วิหเสสฺส, มหา จ รณฺเณ วาสินํ อโหสิ, เขมฺภุจิตฺา ชนปฺทา อกณฺฎกา อนุปฺปปีฬา, มนุสฺสา
มฺทา โมทมานา อูเร ปฺตเต นจฺเจนฺดา อปารุตฺมรา มณฺเณ วิหริสฺสฺติ (ที.สี. ๙/๒๐๖/๑๗๓)

^๓ วินย. ๒/๗๓๕/๔๘๖.

^๔ ที.ปา. ๑๑/๗๒/๑๐๗.

ม. ๒๖๐ เมื่อมารำพึงถึง (พระมหาอภิวัตร โจรจนธมโม, รวบรวม, ๐๐๕/๗ ข้า ม. ๑๗)

โส จ วุฑฒานัน สมมาปฏิบัติปริยาปนัน กุสลกิริย อนุสรนุโต เสฏฐชาติวุฑฒโ
 เจว อุจจุเกเล ชาโต จ ที่ฆายโก จ โหติ ๗ นโร จ สุจริตสงฆาทกุสลสส อาธารภาชน-
 ภาเวน เจว ฌมมการวธมมปุชาภาเวน จ เต ตีหิ ทวาเรหิ ครุกโรติ อปจายติ ๗ อิหิ โข
 อปจายนมยกุสลนุติ สงขั คจจติ ๗ เกจิ ทิฏฐธมเม อิกุจวิปลผลทหิ เอตนุติ วทนุติ ๗
 วุตตญเหตุ ภาควตา

อภิวาทนสี่ลิสส

นิจจัน วุฑฒาปจายิน

จตตารโ ฌมมา วุฑฒนุติ

อายุ วณโณ สุขิ พลนุติ ๗^๑

อตโถ ปเนตถ เวทิตพุโพ, อปจายนมยกุสลมปเนต ปโยคสมปตติภูตญเจว เตส
 อุปปีพกกมมสส เจว อุปฆาตกกมมสส จ, โย วุฑฒเ อปจายติ, ตสส อนิกุจวิปาก
 ปฎิลาภนภุตโธตาริ อทตวา เตส วิหุสเส พลวปจจยภูต โหติ โย จ อปจายนมย-
 กุสเลหิ สมนุนาคโต โหติ, โส นานุปททเวหิ ปริมุจจติ, โส จ ที่ฆายโก โหติ, ตโต
 ที่ฆายตา สมภูจจนาหิ ตีณิ วณฺณสุขพลานิ ตสส วุฑฒนุติ ๗ โส กายสส เกทา ปรมมรณา
 สุกตีสมปราโย โหติ ๗ วุตตญเจต ภาควตา **สมปราโย จ สุกคตตีติ^๒ ๗**

ม. ๒๖๑ อีกรการ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๑๗ ส.ค. ๒๕๖๒ ข้า ม. ๑๗)

อปีจ ทยยานมิโนโท มหาราชา อาณาจกั อติกกุมม มหาเตชานุภาเวน
 สมนุนาคโต โหติ ตถาปี โส ฌมมครุ ฌมมการโว หุตวา เนว ราชฌมม โโกเปติ น
 ราชปฺปเวณียา มิจจนา จรติ ๗ อัย ฌมมิโก อปจายนวิหิ โหติ ๗ อยญจ รฏฐมณฺหฬั เขม
 นิพภยั จ กตวา อนุรทขติ ๗

เอวเมว มนุสเสสุ ปวตติปี ๗ กถิ ๗ โย มนุสเสสุ เสฏฐสมมโต โหติ ปว-
สมภาวิโต, โส เจ อฌมม จรติ^๓ อิตรา ปชา ตเถว อฌมม จรติ, โส เจ ฌมม จรติ อิตราปี

^๑ ข.ธ. ๒๕/๑๘/๒๙.

^๒ โดยทั่วไป หลัง สุ อุปสัค ไม่นิยมซ้อนพยัญชนะ แต่ในที่นี้ท่านซ้อนด้วยอำนาจคณะฉันท

^๓ ว่าโดยทั่วไป ตามมติที่ศึกษากันมา ประโยค สเจ, เจ, ยหิ นิยมคุมพากย์ด้วย ๓ วิภัติ ได้แก่
 ปัญจมี, ภวิสสันติ, และกาลาติปัตติ แต่ในที่นี้คุมพากย์ด้วยวัตตมาณา โดยมีรูปประโยคเหมือนในบาลีว่า

เอวเมว มนุสเสสุ

โย โหติ เสฏฐสมมโต

โย เจ ฌมม จรติ

ปเคว อิตรา ปชา

สพพ รฏฐัน สุขิ เสติ

ราชา เจ โหติ ฌมมิโก ๗

ปชา ฌมมํ จรติ, ราชชา เจ อธมมิโก โหติ อธมมภูจิจโต, สพฺพํ รณฺฺจํ ทุกฺขํ เสติ ฯ โลก
 สพฺพสตุถาเรหิ อคฺคตโร โลกนาถปิ ฌมฺมครุ โหติ ฌมฺมคารโว ฯ ตตร สฺขํ เอกํ สมยํ
 ภควา อรุเวลายํ วิรหติ นชฺชา^๑ เนรณฺชราย ตีเร อชฺปาลนิกฺโรเช ปจฺมาภิสฺมพฺพุโธ ฯ
 อถ โข ภควโต เอวํ เจตโส ปริวิตกโก อุตฺปาถิ ทุกฺขํ โข อคารโว วิรหติ อปฺปติสฺโสติ ฯ
 ตโต อุตฺตนา สกฺกาตพฺพํ วา ครุกาตพฺพํ วา ปุคฺคลํ อุจฺจินิ ฯ เอวํ อุจฺจินนฺโตปิ อุตฺตนา
 สีสฺสมาธิปญฺญาวิมุตฺติวิมุตฺติญาณทสฺสนสมฺปนฺนตฺรํ อญฺญํ สมณํ วา พุราหฺมณํ วา น
 ปสฺสตี ยํ สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหเรยฺย ฯ เอวํปิ ภควา, ยวายํ ฌมฺโม อุตฺตนา
 อภิสฺมพฺพุโธ, ตเทว ฌมฺมํ สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิรหติ ฯ

ม. ๒๖๑ สมเด็จพระ (พระมหานพพร อริยญาณ, ๑๔ ก.ย. ๒๕๕๘ ช้า ม. ๑๘)

พฺพุโธปิ ภควา อนฺุตฺตโร สตุถา เทวมนุสฺसानํ ฌมฺมํ สกฺกโรนฺโต ฌมฺมํ ครุกโรนฺโต
 ฌมฺมํ มาเนนฺโต ฌมฺมํ ปุเชนฺโต ฌมฺมํ อปฺจายมาโน ฌมฺมทฺธโช โหติ ฌมฺมเกตุ
 ฌมฺมาธิปเตยฺโย ฯ ตตรายํ อุตฺถทีปนา ฯ ภควา อรุเวลายํ วิรหติ นชฺชา เนรณฺชราย ตีเร
 อชฺปาลนิกฺโรเช ปจฺมาภิสฺมพฺพุโธ ฯ อถ โข ภควโต รโหคตสฺส ปฏิสฺสลินฺสส เอวํ เจตโส
 ปริวิตกโก อุตฺปาถิ ทุกฺขํ โข อคารโว วิรหติ อปฺปติสฺโส กํ นุ ชฺวาทํ สมณํ วา พุราหฺมณํ
 วา สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหเรยฺยนฺติ ฯ อถ โข ภควโต เอตทโหสิ ...น โข
 ปนาหํ ปสฺสามิ ... อุตฺตนา สีส... สมาธิ... ปญฺญา... วิมุตฺติ... วิมุตฺติญาณสมฺปนฺนตฺรํ
 อญฺญํ สมณํ วา พุราหฺมณํ วา ยมฺหํ สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย วิหเรยฺยํ ยนฺนุหนาทํ
 ยวายํ ฌมฺโม มยา อภิสฺมพฺพุโธ ตเมว ฌมฺมํ สกฺกตฺวา ครุกตฺวา อุปนิสฺสาย
 วิหเรยฺยนฺติ ฯ^๒ เอสา หิ พุทฺธานฌมฺมตา ฯ^๓ ยถา

เย จ อตีตา สมฺพุทฺธา	เย จ พุทฺธา อนาคตา
โย เจตฺรหิ สมฺพุทฺโธ	พหุหนํ โสภนาสนโน
สพฺเพ สทฺธมฺมครุโน	วิหรีสุ วิหรนฺติ จ
อถาปี วิหรีสฺสนฺติ	เอสา พุทฺธาน ฌมฺมตา
ตสฺมา หิ อุตฺตกาเมน	มหตฺตมภิกงฺขตา
สทฺธมฺโม ครุกาตพฺโพ	สรํ พุทฺธาน สาสนฺนฺติ ฯ ^๔

^๑ นชฺชา [นที+ส ฌฺจฺจฺ. แผลง ส กับ ที เป็น ชฺชา] ดู สัททณีติ, สุตฺร ๒๖๔.

^๒ ส.ส. ๑๑/๕๕๙/๒๐๓.

^๓ ดูรายละเอียดใน ส.ส. ๑๕/๕๕๙-๕๖๒/๒๐๓-๒๐๖.

^๔ ส.ส. ๑๕/๕๖๒/๒๐๖.

๘ อุปายโกศลลกลา

ม. ๒๖๒ อุปายโกศล (ข้อสอบปี ๒๕๒๘, ๒๕๔๙ พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๕/๑๖ หน้า ม. ๓๒)

อุปายโกศลลลณฺหิ นามเต วิกาคโต อายาปายโกศลลลวเสน ทูวิธฺ โหติ ๕ ตณฺเจตํ ยสฺสตุถิ, โส ปุคฺคโล พยตฺโต โหติ ปฏฺวิโล ยมตฺตโน กรณฺนิยมสฺส, ตเมว อนากุลปฺปตฺตํ กตฺวา อนุญฺชิตฺตุํ ยถาสตุติ ยถาพลํ อตฺตทตฺถญฺเจว ปฺรตฺถญฺจ อภินิพฺพาเทตฺตุํ สปฺปฏฺภิภยกาลเป จ โสตุถินา ว อตฺตทานญฺเจว ปฺเร จ ตโต ปรีโมเจตฺตุํ ๕ นิทฺสสนญฺเจตฺถ ทิฆนิกายสฺส มหาวคฺเค มหาปรีนิพฺพานสฺสตุตฺถกถา ๕^๑

ยทา หิ ปรีนิพฺพุเต ภควติ โกลินารกา^๒ มลฺลา พุทฺธสฺส สรีริ ฌาเปสฺสุ, ตทา โข ตํ ภควนฺตํ^๓ กิตฺติสทฺโท อณฺเวยสฺปิ ราชธานีสฺสุ อพฺภุคฺคโต ภควา กิร กุสินารายํ ปรีนิพฺพุโต ตสฺส จ สรีริ ฌาปิตนฺหิ ๕ ตํ สุตฺวา ว มาคฺชอชาตสฺสตุตฺตราชปฺมุชา สตฺต ชตฺติยา ราชานํ พุทฺเธ อภิปฺสนฺนา ราชทุเต สปริวารे โกลินารากานํ มลฺลानํ กุสินารํ ปาहेสฺสุ พุทฺธสารีริกธาตุโย อภียาจิตฺวา อตฺตโน อตฺตโน ปเทเส อพฺภาหริตฺวา มหาชนสฺสากิ- ปุชนตฺถาย ญฺเปสฺสุ ปติฏฺฐาเปตฺตุํ ๕

สเจ ปน โกลินารกา มลฺลา อิมินาว อุปายโกศลเลน สมณฺนาคตา นาภิสฺสํสฺสุ ทิฆนฺทสิโน จ, อาคตาคตฺสเสว เอเกกสฺส ราชทุตฺสส พุทฺธสารีริกธาตุโย วิภิชิตฺวา อทิสฺสํสฺสุ, ยทฺธิ วา พุทฺธสารีริกธาตุโย ปรีกฺขีณา อภวิสฺสํสฺสุ, โย วา ชตฺติโย ราชานํ อตฺตโน ราชทุตํ สปริวารํ กุสินารํ ปาहेสฺส ปุณฺปิ พุทฺธสารีริกธาตุโย อภียาจิตฺตุํ เสว จ พุทฺธสารีริกธาตุโย นาลภิสฺส, โภจฺจิ วา ชตฺติโย ราชานํ วิภตฺตพุทฺธสารีริกธาตุโย ลภิตฺวา ยถาลทฺธํ อสนฺตุฏฺฐโส หุตฺวา ตโตปิ ปฏฺวิลภิตฺตุํ อภิปตฺถิสฺส, สพฺเพเปเต ยถิจฺจิตฺตุํ พุทฺธสารีริกธาตุโย เนวาลภิสฺสํสฺสุ, เตเนว จ เนสํ ภณฺฑนาทินิ อภวิสฺสํสฺสุ, เต จ เอกโต หุตฺวา สยเมว วา มหตฺติยา จาตุรงฺคินิยา เสนาย อาคจฺฉิสฺสํสฺสุ พลกฺกาเรน พุทฺธสารีริก- ธาตุณํ อจฺฉินฺทนตฺถาย โกลินารเกหิ มลฺเลหิ สงฺคามํ กาทฺตุํ ๕

^๑ บัณฑิตพึงทราบไว้เป็นความรู้ประกอบ ท่านอธิบายอีกนัยหนึ่งว่า ตีฉิ โกลลลานิ อายโกศลลล อุปายโกศลล อุปายโกศลล ๕ ที่.ปา. ๑๑/๒๒๘/๒๓๑ ดูคำอธิบายใน อภ.วิ. ๓๕/๘๐๗/๔๓๙, ที่.อ. ๓/๓๑๕, วิสุทฺธิ. ๓/๕, วิสุทฺธิ.ฎีกา. ๓/๑๒

^๒ กุสินาร ชาโต โกลินารโก (ปทฺรูปสฺสทฺธิ, สุตฺร ๓๗๗), แต่ในบางแห่งว่า กุสินาราย อิสฺสโรติ โกลินารโก (กุสินาราร+ณ) พฤทฺธํ อู เป็น โอ, ลง ก อาคม (รูปสฺสทฺธิที่ปนี เล่ม ๕, หน้า ๔๕)

^๓ ตํ ภควนฺตํ แปลและสัมพันธอย่างไร บัณฑิตพึงพิจารณาตุเถิด

กุโธ ปเนตฺ ภาวิสฺสติ ยํ โภสินารกา มลฺลา อปฺปพฺลนิกายา อปฺปเสนา หุตฺวา สกฺกฺเขยฺยํ มหพฺพลนิกายเ มหาเสนอรโย ปฏฺวิพาหิตฺ ๕ อปฺปฏฺวิรูปฺ โข ปเนตฺ โหติ ยเมตถ สงฺคาโม อปฺปชฺเชยฺย ๕ เหวํ มนสิกรโณตฺตา โภสินารกา มลฺลา เตสํ พุทฺธสารีริกธาตุโย อวิภิชิตฺวา ยาว นานาราชธานีํ ราชทูตฺตา สมากตฺตา อหฺลฺสํ พุทฺธสารีริกธาตุโย จ วิชาเปสฺสํ วายมีสฺสเยว, ตาว อาคเมสฺสํ ๕

เอวณฺหิ สติ โทโณ นาม พฺราหฺมโณ ตาสํ สตฺตุนฺนํ ราชธานีํ ราชทูตฺตานํ สุนฺทรกถํ กเถตฺวา เตเยว ราชทูเต โภสินารเกหิ มลฺเลหิ สทฺธิํ สมคฺเค กตฺวา สญฺญาเปตฺวา พุทฺธสารีริกธาตุโย อฏฺฐธา สมํ สุวิภตฺตํ วิภิชิตฺวา เตสํเยว เอเกกํ ยถิจฺฉิตฺ นียยาเทสิ ๕ เอวณฺหิ สติ สเจ โย โภจิ ขตฺติโย ราชา ปจฺฉา อตฺตโน ราชทูตํ สปริวารํ กุสินารํ ปาหฺลฺสํ พุทฺธสารีริกธาตุโย อภียาจิตฺ, เตเนว จสฺส โภสินารกา มลฺลา นิสฺสํสยเมวํ วทิสฺสํสุ วิภิชิตฺวาเยว พุทฺธสารีริกธาตุโยติ ๕ โส เจ ขตฺติโย ราชา โภสินารเกหิ มลฺเลหิ สทฺธิํ ยุตฺมสชฺชิสฺส พุทฺธสารีริกธาตุโย อจฺฉินฺหิตฺ, เต โภสินารกา มลฺลา เตหิ สตฺตหิ ขตฺติเยหิ ราชูหิ สทฺธิํ สมานจิตฺตา สมานจฺฉนฺทา สมคฺคา หุตฺวา เตเนว สทฺธิํ ยุตฺมํ กเรยฺยํ ๕^๑

ตถา หิ วิภตฺตาสฺสเยว พุทฺธสารีริกธาตุสฺส อสฺสโสสฺสํ โข ปิปลฺลิวณิยา โมริยา ภควา กิร กุสินารายํ ปรีนิพฺพุตฺติ หุตฺตญจ สปริวารํ โภสินารกานํ มลฺลานํ กุสินารํ ปาหฺลฺสํ พุทฺธสารีริกธาตุโย อภียาจิตฺ, ยสฺมา จ นาสกฺขีสฺส โภสินารเก มลฺเล ปุณฺปี เตสํเยว สนฺตกา พุทฺธสารีริกธาตุโย วิชาเปตฺ, ตสฺมา ตโต อวเสสํ องฺคารํ อภิหฺรีสฺ ๕ อิจฺเจวํ โภสินารกา เจว มลฺลา โทโณ จ นาม พฺราหฺมโณ อิมินาว อูปายโกสฺลฺเลน สมนฺนาคตฺตา อหฺลฺสํ ทีฆทสฺสิโน จ, กาลานฺรุรูปํ รฏฺฐปฺปสาสโนปายํ อนฺยุญฺชมานา อตฺตโน กุสินารานคฺร์ ตถารูปมพฺภยโต โสตฺถิภาวปฺปตฺตมกํสฺสูติ ๕

☞ อูปายโกสฺลฺลกถา, วณฺณกถา

ม. ๒๖๔ ถ้าอำนาจ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๑๙ ส.ค. ๒๕๕๔, ๑๐ ธ.ค. ๒๕๕๙ หน้า ม. ๓๓)

สเจ หิ อิสฺสรชโน อูปายโกสฺลฺลปทฏฺฐาเนน อิสฺสรียพฺเลน สมนฺนาคโต หุตฺวา รฏฺฐวาสีอาทินํ อตฺถสาธกานิ กิจฺจานิ อนฺยุญฺชเยยฺย, โส อตฺตโน อานุกาโว วิปฺพาเรตฺ สกฺโกติ ๕ นิทสฺสนญฺเจตฺถ ทีฆนิกายสฺส ปาฏฺฐิกวคฺเค จกฺกาวตฺติสฺสูตฺตํ ๕^๒ ทพฺพหเนมิสฺส กิร

^๑ ดูรายละเอียดการแบ่งพระสารีริกธาตุ ใน ที.ม. ๑๐/๑๕๗/๑๙๑.

^๒ ดูรายละเอียด ที.ปา. ๑๑/๓๕/๖๕.

มหาราชสุตฺต เขมฺมจกปฺตฺโต กุมารโ ปิตุ โอวาเท สฺปตฺติภูจฺโติ หุตฺวา จกฺกวตฺตฺติวตฺตํ
 ปรีปฺปุเรสิ ๗ กถํ ๗ **ธมฺมิกํ อารกฺขาวรณคฺคตฺตํ สํวิทฺติ อนฺโตชนสฺมึ พฺลกายสฺมึ**
ขตฺติเยสุ อนฺยนฺเตสุ พฺราหฺมณคหปติเกสุ เนคมชานปทาสุ^๑ สมณพฺราหฺมณฺเส
มคปฺกฺขีสุ จ,^๒ เต สฺขิตฺเต เจว นินฺนตฺราเย จ กตฺวา อารกฺขติ โคเปติ, เตสํ ภยานิ อวารติ
 นปฺปวตฺเตติ, เย อชนา โหนฺติ เตสํ ฌนํ อนฺุปฺปะเทติ **ยํ นิสฺสาย** เต ปรีวีสํสาสมฺภูจฺจาปิกํ
 มิจฺฉาชีวํ น ปโยเชนฺติ, เย สมณพฺราหฺมณา ธมฺมิกา โหนฺติ^๓ มทปฺปมาทา ปฏฺวิโรตา, เต
 กालเณ กาลํ อุปฺสงฺกมิตฺวา กุสลากุสลมฺปิ สาวชฺชานวชฺชมฺปิ อตฺถานตฺถมฺปิ ปรีปฺุจฺจติ
 ปรีปฺญหติ^๔ ยํ อกุสลํ สาวชฺชญจ ตํ อภินิวชฺเชติ, ยํ กุสลํ อนวชฺชญจ ตํ สฺมาทาย
 วตฺเตติ ๗^๕ ตโต ตสฺส เตชานฺุภาโว เจว กิตฺติสทฺโท จ สพฺพทิสาสฺส อภิปตฺถริสฺ ๗^๖ เย เต
 นครฺเส ขตฺติยา วา ปฏฺวิราชาโน วา ตํ ปวตฺตํ ปชานนฺติ, เตสุ เอโกปิ เตน สทฺธิ ญฺคคฺคาหํ
 คหฺมาโน วา นิปฺจจการํ อกรโหนฺโต วา นตฺถิ ๗ โส จาตฺรจฺจิกํ เสนํ อากกฺกมิตฺวา ยํ ยํ นครํ
 ภชติ, ตตฺถ ตตฺถ อนฺวตฺตนํ ปฏฺลิภิ ๗ โส ธมฺมิเกน อุปาเยน จกฺกวตฺติรชฺชํ อุปาปฺุณิ
 สมฺมทฺทปรียนฺตํ จ ปจฺวี ปสาสิตฺตุ อสฺกฺขิ, โน อาณาย ๗ อิทํ กิณฺญาปี ปรมฺปรารกตํ
 ตตฺถอิสิสฺริยาภิวทฺถณฺนฏฺตสฺส ปน อุปาโยสฺสลลสฺส อตฺถปรีทึปํ สาธกํ โหติ ๗

สาสนจกฺเกปิ พุทฺโธ ภควา อิทํ อุปาโยสฺสลลํ ปทฺฐจฺานํ กตฺวา เวเนยฺยานํ ธมฺมํ
 เทเสนฺโต เตสํ อชฺฌาสยสฺส กาลสฺส จานฺุรูปํ ธมฺมํ เทเสติ ๗ กถํ ๗ เย ชนา อกุสเลทฺติ
 ธมฺเมทฺติ อฺุสฺสนฺนสนฺตานา โหนฺติ, เตสํ สํเวคํ อุปฺปาเทตฺวา อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหาณตฺถาย
 ทฺุจฺจริตํ ตสฺส จ ผลํ ทสฺเสติ, เย กุสเลทฺติ ธมฺเมทฺติ อฺุสฺสนฺนสนฺตานา โหนฺติ เตสํ ปีติปามาชฺชํ
 อุปฺปาเทตฺวา ภิโยโยโส มตฺตตาย กุสลานํ ธมฺมานํ สฺมาทานตฺถาย สฺจฺจริตํ เจว ตสฺส จ ผลํ

^๑ **เนคมชานปทา** แปลว่า ผู้ในบ้านและชนบท ไม่พึงสับสนกับ **นิคมชนปทา** ที่แปลว่า บ้าน
 และชนบท, ดังคำอธิบายว่า ตตฺถ เนคมาติ นิคมนิวาสิโน ๗ ชานปทาติ ชนปทวาสิโน ๗ (ที.อ. ๑/๔๔๐)
เนคม (นิคม+ณ) วิ. นิคม เวสตีติ เนคโม, ลบ ณ, พฤทธิ อี เป็น เอ ๗ **ชานปทา** (ชนปท+ณ) วิ. ชนปเท
 วสตีติ ชานปโท, ลบ ณ, พฤทธิ อี เป็น อา ๗ (ดู ปทฺฐปฺสิทฺธิ, อธิบายสูตร ๓๖๕, ๓๗๖-๗)

^๒ อันโตชน พลกาย กษัตริย์ อนฺยนฺตํ พฺราหฺมณํ คหปตี ประชา ชี มคปฺกฺษี

^๓ ขนฺติโสจฺเจ นินฺนตฺรา

^๔ สำนวนพระสูตรว่า ก็ ภนฺเต กุสลํ ก็ อกุสลํ ก็ สาวชฺชํ ก็ อนวชฺชนฺติ ปรีปฺุจฺจติ ปรีปฺญหติ ๗

^๕ บางสำนวนว่า ตํ วตฺตสฺมาทานํ กตฺวา ภาเวติ

^๖ **ข้อสังเกต:** ท่านแต่งจักรวรรดิวัตร เป็นปัจจุบันกาล แทรกไว้ระหว่างอดีตกาล

ทสเสติ, เย ชนา มุทฺทาธิมุตฺติกา โหนฺติ, เตสํ ทิฏฺฐจฺฉมฺมิกตฺถํ เทเสติ, เย มชฺฌิมาธิมุตฺติกา โหนฺติ เตสํ สมฺปฺรายิกตฺถํ เทเสติ ฯ

ยทา เต ติกฺขาธิมุตฺติกา โหนฺติ ตทา เตสํ ปรมตฺถํ เทเสติ ฯ อปีจ ยาทีเส กाले ยาทีโส ฌมฺโม เทเสตพฺโพ ตาทีเส กाले อนุรูปํ ตาทีสํ ฌมฺมํ เทเสติ ฯ เตนํ หิสฺส ภควโต สาสณํ สปปาฏิหาริยคฺคณํ โหติ ยํ อนุปฺปฏิปชฺชนฺโต ปฏิปตฺติยานุรูปํ ผลํ ลภติ ฯ ตปฺปจฺจยาจ ภควติ สทฺธาสมฺปฺนฺนา ภควโต **อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิติ** เนมิตฺตกนามํ อํกํสุ ฯ อิติ โส ภควา อิทํ อุบายโกสลลํ ปฏิจฺจ ยาวชฺชตฺนา เทวมนุสฺसानํ อตฺถาย หิตาย สุขาย จ พุทฺธสาสณํ โลกํ ปตฺติจฺจาเปติ ฯ

ม. ๒๖๕ สมเด็จพระบรม (พระมหาอภิวัดร์ วจนธมฺโม, รวบรวม, ๐๐๕/๑๘๘ ฐํ ม. ๓๔)

มหาราชา ปน อิมินา อุบายโกสลเลน สมฺนฺนาคโต รฏฺฐสฺสาภิวุฑฺฒิ อิจฺจมาโน สมยานุรูปेषุ เนติปเวณิรฏฺฐปฺปสาสเนสุ กุสโล หุตฺวา อตฺตโน รฏฺฐสฺส เจว ทยยานํ จ อุปฺปชฺชิตพฺพภยฺนตฺรายํ ปฏิเสธิตฺถํ กุสโลปายํ อจินฺตยิ ฯ ยํ ยํ หิตานุหิตํ โหติ สาตฺถํ ตํ ตํ อุบายโกสลเลน อุปฺปาเทตฺวา จิรฏฺฐจิตฺกํ เอกฺรชฺชํ กาเรติ ฯ ตสฺมา หิ สพฺเพ ทยยรฏฺฐ-
นิวาสีโน ทยยา อีหิสฺส^๑ มหาราชวรสฺส เมตฺตาทิปารมี นิสฺสาย สุขิตา หุตฺวา วุฑฺฒิ
วิรุฬฺหิ เวปฺพลํ ปาปฺณิสฺสุ ฯ

อุจฺจตฺตฺรนิกาเย จตฺตฺกนิปาเต วุตฺตญฺเจตฺ^๒ ภควตา

คฺนฺนญฺเจ ตฺรมา นานํ	อุชฺฐํ คจฺจติ ปุํคโว
สพฺพา ตา อุชฺฐํ คจฺจนฺติ	เนตฺเต อุชฺฐํ คเต สติ
เอวเมว มนุสฺเสสุ	โย โหติ เสฏฺฐสมฺมโต
โส เจ ฌมฺมํ จรติ	ปเคว อิตฺรา ปชา
สพฺพํ รฏฺฐํ สุขํ เสติ	ราชา เจ โหติ ฌมฺมิโกติ ฯ ^๓

อัย โข ปเนตฺถ ทฺติยมฺงคฺลวิเสสกา โหติ ฯ (ขาด ม. ๒๖๕ พระคุณขัณนี้)

^๑ อีหิสฺส ศัพท์เดิมเป็น อีหิ (อิม+หิส+ภวิ, ลบ ม ที่ฆะ อิ เป็น อี แปลง ส ที่สุดธาตุเป็น อี ลบ ภวิ) ลง ส ฉฺฉิวีภตฺติ (ดู ปทฺรปฺลิตฺติ, สูตฺร ๕๘๘), ควรเลือกใช้รูปศัพท์ที่คุ้นเคย เช่น อีหิสฺส

^๒ บัณฑิตพึงพิจารณา จ ศัพท์ที่เรียงไว้เป็นลำดับที่ ๔

^๓ อัง.จตฺตฺก. ๒๑/๗๐/๘๘.

ม. ๒๖๕ ในฝ่ายพระราชอาณาจักร (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ข้อสอบปี ๒๕๖๑, ชั้น ม. ๖๕)

มหาราชวเรน หิ ทყยานมินุเทน อาณาจกเก อารกขามาตญตาย รฎจวารณ-
 คุตติยา พลาณีกรบริหารปญตติปิ ปญตตดา ๗ อิห กิจจ มนุสสานัน ขตติยพราหมณ-
 เวสสุททวเสน จตุวณณภาเวน วิภตตกาลโต ปฎจาย ขตติยานัน ภาโร โหติ ๗ ตตถ
ขตติยา นาม เย รฎจวารณคุตติกิจจ กโรนติ เย ปสาสกา เจว เย จ เนสั ทายาทา เตปี
ขตติโยติ สงขั คจจนุติ ๗ **พราหมณา** นาม เย สาสนกิจจพยาวฎา เวทตตยกุลลา
 พุทธิธรา หุตวา กุลปุตเต สิปปานิ สิขยาเปนุติ นานายญญวิธิมหิ จ อธิการิโน โหนติ ๗
เวสสุสา นาม เย วณิซขกมมัม ปโยเชนุติ สพเพสั จ สุขวตถุณี สัวิทหนุติ ๗ **สุททา** นาม เย
 หีนชจจา หุตวา กายพเลน ปเรสั ภตติกมมาทิกั กตวา ชีวนุติ ๗^๑ เย หิ ชนา รฎจนุติปิ ปเท
 โสติปิ ลทฐุปจารโวหาระ ยสมั กิสมิญจิจิ จาเน สมุหฎุมิภาเวน ปฎิวสนุติ เตสั
 กิจจสัวิภาโค ชนตัม ธิริ กตวา อารกขิตุ อิจจันตพโพ โหติ ๗ จกกวตติสตุเตปี
 อยมตถโต ทีปีโต โหติ ๗ กถั ๗ ฎตปพพั ทพหเนมิ นาม ราชา จกกวตติ อโหสิ, ตสสุ
 เตชานฎาฎาปฏิมณตทภาเวน จกกรตนปโยคญตา หตถิอสุสรตปตติกเวเสน จตฺรจฺคินี
 เสนา อโหสิ, โส สพเพสุ อนุโตชนาทิสุ สพพชเนสุ อนุตมโสปี มิคปฏิกขาทิสุ โคปนีย-
 ติจจจณนคเตสปี ฌมมิกั รกขวารณคุตติ สัวิทหิ ๗ ตเถว เอเกกสมั รฎเจปี ขตติโย
 สมปาทิตพลนิกาโย อโหสิ เหฎจจา ยถาวุตเต ทีฆาวุชาตเก กาสิกราชา วิย ๗

พุททกาเล มาคธพิมพิสารราชาทโย ขตติยาปี กิจจจาปี พุททสาสนะ อภิสทฐา
 โหนติ อภิปสนนา, ราชฌมเมเน ปน ราชกิจเจสุ ทรยหสีลา โหนติ ๗ อยมตถโต วินยปิฎเก
 มหาวคคสสุ ปพพชชาขนุชเก อาริกุโต โหติ ๗ กถั ๗ เอกสมั หิ สมเย รณโณ มาคธสสุ
 พิมพิสารสสุ เสนียสสุ ปจจนุโต กุปีโต โหติ ยัม ปฎิจจ โส วุปลสมตถาย เปเสตตุ โยเช
 สัวิททาเปสิ ๗ อาณาปีตา โยธา สมพหุลาว คนตุ อนิจจกา โหนติ, เต ปลาตา ภิกขุณัน
 สนุติกั คนตวา ปพพชชีสุ ๗ ราชา มาคธ พิมพิสารโร ตมตถัม ฌตวา โวหาริกะ มหามตเต
 ปุจจิจิ โย ภณ ราชฎั ปพพาเชติ, กิ โส ปสวตติ ๗ เต อุปชฌายสสุ เทว สีสั
 ฌเทตพพนุติ อาหัส ๗ โส เอตัม นิทานัน เอตัม ปกรณัน อาริเปตวา ภควนตุ อุปสงกมิตวา
 เอตทโวจ ภนเต อยยา ราชฎัน ปพพาเชยญนุติ ๗ ภควาปี อนุชานิ ๗ ตโต จ เอตัม

^๑ คัมภีร์อภิธานวรรณนา (พระมหาสมปอง, น. ๔๓๙, ๕๑๙, ๕๖๐, ๖๒๙) วิเคราะห์ไว้ว่า
 ขตตสสาปจจ ขตติโย, เขตตทานัน อธิปติญตตดา วา ขตติโย, พราหมณโณ อปจจ พราหมณโณ, วิสตีติ เวสสุโส
 ฌนคิทุเชน อโต จโต วิสตี จรตีติ เวสสุโส, สทตีติ สุกุโท สามิเกหิ ภาตี สุกุติ ปคฆรตีติ สุกุโท.

นิทาน์ เอตํ ปกรณํ อารพุกา วีตีกุมนตสฺส ทุกกฏาปตติภาเวเน สิฏฺขาปทํ ปณฺญาเปสิ น
ภิกฺขเว ราชภโฏ ปพฺพาเซตพฺโพ, โย ปพฺพาเซยฺย, อาปตฺติ ทุกกฏสฺสชาติ ๙^๑ ราชชา มาคโธ
พิมฺพิสาโร สาสนกิจจํ เจว ราชกิจจญฺจ อนจฺฉินฺทเนเน ปวตฺเตตฺตุํ สิถิลีกรณโกสฺสเลน เหวํ
อฺยาจิ ๙ ตโต ปฏฺจาย สาสนูปตฺถมฺภกา ขตฺติยา สนฺติสมเย สงฺครํ^๒ กตฺวา พุทฺธสาสนเ
ปพฺพชฺชาย สทฺธาเยตฺตานํ ราชเสวกาณํ ราชภฏฺภาวโต โมกฺขํ อนุชานนฺติ ๙ อิทํ
ยาวชฺชตฺตนา สาตจฺจภูตา ปเวณิ โหติ ๙

ม. ๒๖๖ อันหน้าที่รักษา (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๓๘, ๐๐๒/๑๒๓ ข้า ม. ๖๖)

อิทํ ทิ ฐฏฺจสฺส สนฺติภาวรกฺขณกิจจํ โลเก ขตฺติเยหิ อาเสวิตํ พหุสิกตํ โหติ ๙
ตสฺมา ทิ เนสํ ปุพฺพนามานํ อาทิมฺหิปี อนฺเตปี เนมิตฺตกนามานิ อฺหสิ ๙ นิทฺสสนํ เจตฺถ
“เสนียติ วจณํ รมฺโย พิมฺพิสารสฺส เนมิตฺตกนามํ อฺหสิ “อถโข ราชชา มาคโธ เสนีย
พิมฺพิสาโรติอาทิสฺสู วีย, เสนาปตฺติ วจณํ เวสาลียํ สีหราชกุมารสฺส เนมิตฺตกนามํ อฺหสิ
“เตเน โข ปน สมเยเน สีโห เสนาปติ นิคฺคณฺจสวาทิอาทิสฺสู วีย ๙ โส จ โข สนฺติภาโว
อณฺณมณฺณปจฺจโย โหติ ๙ ยทา พาทิสฺสนฺติภาโว ปุเรตรํ ปวตฺตติ, ตทา สนฺตรสนฺติภาโว
ปจฺจมา อนฺูปวตฺตติ ๙ ตโต ตตฺถ ตตฺถ ชนา กุโธ ภายนฺตรายาภาวโต น พฺยาปชฺชนฺติ,
อภีรูกา โหณฺติ อจฺฉมฺภินฺ อณฺตฺตราสินฺ, ตปฺปจฺจยา ปกตฺติยา อตฺตโน อตฺตโน
กมฺมมนฺเต ปโยเซตฺตุํ กรณียานิ จ กาทฺตุํ ลภนฺติ ๙ สนฺติภาวรกฺขणे ทิ อฺสฺสารถนนิวารณ-
ปโหนกํ พลํ อิจฺฉิตพฺพํ, เยเน อฺปฺปนฺนสฺส อฺสฺสารถนสฺส^๓ นิวารณํ สมฺมิชฺฉติ, กณฺฏเกเน
กณฺฏกฺุทฺธรณํ วีย ๙ “กณฺฏเกนาติอาทิกํ เหนตํ ปภาวภูตภาเวเน สทิสาการํ ภายนนิวารณวิธานํ
สนฺธาย อฏฺจกถาย วุตฺตํ ๙ เतेเน วิจกฺขณา ขตฺติยา, ยถา ฐฏฺจสฺส สพฺพพลํ สมฺปชฺชิสฺสติ,
ตถา พฺยารฎฺฐา หุตฺวา ฐฏฺจปฺสาสนโนปายํ ปโยเชนฺติ ๙ (ขาด ม. ๒๖๗ สมเด็จฯ ๙)

ม. ๒๖๗ อนึ่ง ทรงพระมหา (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒๓ พ.ย. ๒๕๕๗)

มหาราชชา ทิ ทฺยยานมิณฺโท ทฺวิทฺติ ราโชปายะหิ ฐฏฺจวาสิโน ปสาสติ เตชานุกา-
สงฺขาโต นิคฺคโห เจว คณฺณานุกาสงฺขาโต ปคฺคโห จาติ ๙ โส ปาปา นินวเรณฺตีติอาทินา
ปาฏฺวิคฺเค ทิฉนิกายสฺส สิงฺคาลกสฺสฺเต อาคตปสาสนวิธินา ปุตฺตตีตฺตูนํ ปสาสกานํ
มาตาปีตฺตูนํ นียาเมเน ฐฏฺจวาสิโน ปสาสติ ๙ ตตฺถ ปาปา นินวเรณฺตีติ อิมํ ปสาสนวิธึ
ปฏฺิพชฺชมาโน ปาปภูตानํ กายวชิทฺุจฺจริตานํ อจฺรณตฺถาย เจว อณฺณมณฺณสฺส

^๑ วินย. ๑/๑๐๒/๑๕๒.

^๒ คำว่า **สงฺคร** ตรงกับภาษาไทยว่า ทรงผ่อนผัน, แปรกันมาว่า ความผิดเพี้ยน เช่นในข้อว่า น
ทิ โน สงฺครนฺเตเน มหาเสเนเน มจฺจุนา (ธ.อ.๗/๘๑) บางแห่งว่า กติกา, ข้อบังคับ (สมนฺต. ๓/๒๐๔)

^๓ อฺสฺสารถน นปฺ. ความวุ่นวาย

อปีพนตถาย จ รกฎวาสินี นิวารณภูตํ นีตี ววฏจเปติ ๗ ยถา หิ วิสยตุโต รุกโข
 กุสมผลานิ เทนโต ปริภุณฺชนตํ มหาชนํ วิปตตี ปาเปติ, สามิโก ตํ วิปตตี
 นิวาเรนโต ตสฺส กุสมานิปี ผลานิปี นิทฺรนาติ เอวํ สมปทมิทํ เวทิตพฺพํ ๗ อิทํ
 นิคคหากาโร โหติ ๗ ตโต **กลฺยาณ นินเวเสนฺติ สิปปิ สิกฺขาเปนฺตตี** เทว ปสาสนวิธโย
 ปฏิปชฺชติ ๗ ตตฺตฺรายํ อธิปฺปาโย ๗ โส หิ รกฎสฺส สกฺลฏฺจาเนสฺส อภฺขรสมยสฺส เจว
 ซีวิตนาถภูตानญจ นิมนฺมานสิปปานํ สิกฺขํ วิตฺถาเรตฺวา ยฺวกาลโต ปฏฺจาย พุทฺธิอชฺชฺมาสย-
 ปริจยตถาย เจว กตตฺถานตฺถาทิผลสฺส สมปฏฺิจจนตถาย จ กุมारे สิกฺขาเปติ, ปจฺจ
 เตสฺส วยปฺตเตสฺส อิตฺถิโย กฺลิตฺถิภาวํ กลฺยาณปฺพพการินีภาวํ จ อาปชฺชนฺติ, ปฺริสา ปน
 พฺุโส จารปฺริสภาวํ^๑ ปฏฺิลภนฺติ ๗ เตสฺส สิกฺขาปารํ คมิตฺวา สิกฺขาฏฺจนา อปคเตสฺส
 เอกจเจ ราชภฏฺภาวํ อุปคจฺจนฺติ, เต จารปฺริสาปิ นาวิกโยธาปิ หุตฺวา อตฺตโน
 กตกรณิเยสฺส ปโยคํ ปฏฺิลภนฺติ, ปฺนปี อชฺชฺมาสยปริจยปี สิปปานิปี อภิวทฺตฺตฺนฺติ จ ๗

ม. ๒๖๗ **लग्नपवकर्णित्तरावदि** (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๒๙ ม.ค. ๒๕๖๐)

เอกจเจ วยปฺตตฺตา หุตฺวา พุทฺธสาสนเน ปพฺพชฺชมปี ลภนฺติ อุปสมปทมปี ลภนฺติ,
 ลภิตฺวาน ราชปฺตถมภเนน สาสนมฺมูลภุตํ ธรรมวินยํ สิกฺขนฺตฺตา ชันฺตริ อิตฺถิอาทิสฺส อนฺุภกเมน
 ธรรมชฺชฺมายกาปิ อุปาธิธาริโนปิ โหนฺติ, กालเนน อตฺตโน อชฺชฺมาสยสฺส เจว ติทฺวารานํ จ
 ปริจยํ อตฺตตรี ปณฺตี กาทฺตุ โอกาสํ ลภนฺติ, สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย คีหิ หุตฺวา ราชภฏฺภาวํ
 อุปคจฺจนฺติ, โยธาซีวิโนปิ นครคฺคตฺติกาปิ โหนฺติ, ปฺนปี สิกฺขญฺเจว อชฺชฺมาสยปริจยญจ
 ปฏฺิลภนฺติ, ตปฺปจฺจยา สเหตุกํ หายนญฺเจว วทฺตฺตฺนญจ ปชานนฺติ, อตฺตานํ รุกฺขิตฺตุ อตฺตโน
 รฏฺจํ อนฺุปาเปลตฺตุ สนฺตฺรพาหิรํ โกลาหลํ นิวาเรตฺวา อนฺุปฺปาเทตฺตุ จ สกฺโกนฺติ ๗ ยถา หิ
 สามิโก ตสฺส วิสมฺมสฺส รุกฺขสฺส มฺลํ จินฺทิตฺวา อนฺุตรธาเปติ เอวํ สมปทมิทํ เวทิตพฺพํ ๗
 อิทํ ปฺนปี ปคฺคหวิธิ โหติ ๗ ตทฺภยํ อฺภเยหิ ปสฺเสหิ ปจฺจปฏฺจนาฏฺโต สงฺคาเม ยฺทฺทวิธิ วิย
 โหติ พาหิรปสฺสโต ปหริตฺวา อนฺุโต อุปคจฺจนฺติ เจว อนฺุตรปสฺสโต ปหริตฺวา พาหิรํ
 นิกฺขมฺนฺติ จ, เอวํ สนฺเต ยฺทฺทวิธิพฺเลน ปจฺจามิตฺเต ปราชยํ ปาเปติ ๗ ตทฺภยญจ เจโก
 เวชฺไซ วิย โหติ, โส โรคสฺส มฺลจฺเจทโกสธมฺปี นาสโกสธมฺปี นิวารโกสธมฺปี ปโยเชตฺวา
 ตํ โรคํ อนฺุตรธาเปตฺตุ สกฺโกติ ๗

^๑ พึ่งสังเกตคำว่า **लग्न** ท่านใช้ศัพท์บาลีว่า **จารปฺริส**

๘ อุตตสมมาปณิกถา

ม. ๒๖๙ อุตตสมมาปณินั้น (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒๓ ธ.ค. ๒๕๕๘)

อุตตสมมาปณินิ นาม อุตตโน สมมา ปณิธานं จปนํ ยุณฺชนํ ๗^๑ โย หิ โลก
 อุปฺปนโน โหติ โส สํสارวฏฏมโหเม สํสรติ นาม ๗ เตนสฺส อุตฺตา อุตฺตโน ปฏฺฐิรूपฺปะจฺฉาน
 ปตฺติจฺฉาเปตพฺโพ^๒ โหติ ๗ กิमतฺถาย ๗ อุตฺตโน สพฺพฺพสฺสคฺคโต วิโมจฺนตฺถาย เจว ชีวิตสฺส
 สุกฺขํ ปวตฺตปาปนตฺถาย จ ๗ โน เจ ตถา ปตฺติจฺฉาเปตพฺโพ สียา, ตสฺส ชีวิตํ เนว โสตฺถินา
 ปวตฺตติ, น จ สุขุทฺตริยํ^๓ โหติ ๗ ตตฺตรายํ อุปฺมา ๗ ยถา หิ โย โกจฺจิ ชุทฺททกฺกนาวาคโต โหติ
 สา เตน อิตโต จิตโต จ ผิยปาชเนน^๔ สมฺปคฺคเหตุพฺพา โหติ ตสฺสา อนฺุสชฺชชฺนตฺถาย เจว
 โสตฺถินา ชาวนตฺถาย จ, เอวํ สมฺปทมิทํ เวทิตพฺพํ ๗ อุตฺตสมมาปณินิโน หิ วิธานํ พุทฺทํ ว
 โหติ ๗ ตตฺถ จตฺตาริ สมฺมปฺปชานานิ นิตฺสสนฺภูตานิ ทฏฺฐพฺพานิ ยานิ วุตฺตานิ ภควตฺตา
 “จตฺตาริมาณี ภิกฺขเว สมฺมปฺปชานานิ กตฺมานิ จตฺตาริ^๕ อิทฺ ภิกฺขเว ภิกฺขุ
 อนฺุสชฺชชฺนตฺถานํ อุกฺสลาณํ ฌมฺมานํ อนฺุสชฺชชฺนตฺถาย ฌนฺทํ ชเนติ วายมตี วิริยํ อารภติ จิตฺตํ
 ปคฺคณฺหาติ ปทฺทติ, อุปฺปนฺนํ อุกฺสลาณํ ฌมฺมานํ ปหานาย ... อนฺุสชฺชชฺนตฺถานํ อุกฺสลาณํ
 ฌมฺมานํ อุปฺปาทาย ... อุปฺปนฺนํ อุกฺสลาณํ ฌมฺมานํ จิตฺตยา อสมฺโมสาย ภิชฺชโยภาวาย

^๑ อุตตสมมาปณินิ อุตตโน สมมา ปณิธานं จปนํ ยุณฺชนํ ๗ สเจ ปุพฺเพ อสฺสทฺธาทีหิ สมฺนฺนาคโต
 โหติ ตานิ ปทฺทาย สทฺธาทีสุ ปตฺติจฺฉาปนํ ๗ (อฺจ.จตฺต.อ. ๒/๔๘๓); อุตตสมมาปณินิ นาม อิตฺทจฺจ
 อุตฺตานํ ทฺสสีลํ สีเล ปตฺติจฺฉเปติ อสฺสทฺธํ สทฺธาสมฺปทาย มจฺฉริ จาคสมฺปทาย ปตฺติจฺฉเปติ อยํ วุจฺจติ
 อุตตสมมาปณินิ ๗ (มฺจ.ค.ล. ๑/๘๖) เทียบ ม. ๑๒๖.

^๒ ปตฺติจฺฉาเปตพฺพ พึ่งให้ตั้งอยู่เฉพาะ เป็นเหตุกัมมวาทก, ในกรณีธาตุไม่เรียกหากรรม ลง
 ปัจจัยในเหตุกัตตฺวาจก จะกลายเป็นเหตุกัมมวาทก ไม่ต้องมี การิตกมฺม เช่น ปุริโส อิตฺถินา มาเรตพฺโพ
 อ. บุรุษ อันหญิง พึ่งให้ตาย, แต่ในกรณีธาตุเรียกหากรรม ต้องมี การิตกมฺม เช่น กมฺมํ สามิเกน ทาสํ
 การิตพฺพํ อ. กรรม อันนาย ยังทาส พึ่งให้ทำ ๗

^๓ ควรเป็น สุขุทฺตริยํ วิ. สุขุ อฺทโย อสฺสาติ สุขุทฺตริยํ (กมฺม) แปลกันว่า มีสุขเป็นกำไร แปลง ท
 ที่ อฺทย เป็น ทฺร (สัททนีติสฺตตฺมาลา สุตฺร ๗๖๓) พึ่งเทียบอรรถกถาว่า ปวตฺตติสุขตฺตา สุขุ อฺทโย อุปฺปตฺติ
 เอเตสนฺติ สุขุทฺตริยานิ, สุขุวิปากตฺตา วา สุขุ อฺทโย วทฺธิ เอเตสนฺติ สุขุทฺตริยานิ ๗ (ปฏฺฐิ.อ. ๑/๔๗๓)

^๔ ผิยปาชเนน พายวาทคัต, ผิย (ปฺ.) พาย, ปาชน (นฺปฺ.) การขับไป, คำว่า วาท และ คัต เป็น
 วิธีการพายเรือหรือบังคับเรือด้วยพายอย่างหนึ่ง

^๕ สำนวนว่า กตม เช่น กตฺมานิ จตฺตาริ เป็นสำนวนบาลี สงวนไว้ใช้กับพระพุทธพจน์

ภาวนาย ปารีปรียา ฉนุห์ ชเนติ วายมติ วิริย์ อารภติ จิตต์ ปคฺคณฺหาติ ปทหฺตีติ ๙^๑
 อตฺตโน อิมेषฺ จตฺตสฺ สมฺมาปฺปชาเนสฺ จปนํ อตฺตสมฺมาปณฺธิ นาม ๙

ยํ จ กายวจิมฺโนทฺวาเรหิ มิจฺฉาจรณวเสน ตีหิ ทฺวจฺริเตหิ วิรมนฺโต อตฺตानํ
 กายาทิทฺวาเรหิ สมฺมาจรณวเสน ตีสฺ สุจฺริเตสฺ ปติภฺจฺจาเปติ, ตานิ สุจฺริตานิ สมฺปาเทติ
 สมฺมุขาปิ ปรมฺมุขาปิ ปริสฺสุทฺธานิ ปริปฺภุณฺณานิ กตฺวา จรติ, อิหํ อตฺตสมฺมาปณฺธิ นาม ๙^๒
 อถวา ๙ ยํ อตฺตानํ อตฺตโน ปภฺวิฐฺูปภาเว ปติภฺจฺจาเปติ, กถํ, โย มหฺภูจฺจาโน อิสฺสรชฺโน โหติ
 โส ปภฺวิฐฺูปการี หุตฺวา อตฺตानํ อปฺปภฺจฺจานานํ อิตฺตฺรชฺชานํ นาถํ กตฺวา จรติ เตสฺ
 เมตฺตตายติปิ กรุณฺยาติปิ, โย อญฺเฆหิ สมฺภูจฺจาโน โหติ โส เตสํ มิตฺตตฺตมฺมํ สจฺจจฺตมฺมญฺจ
 จรติ อตฺตจฺจารี โหติ, โย อปฺปภฺจฺจาโน อิตฺตฺรชฺชโน^๓ โหติ โส มหฺภูจฺจานานํ อิสฺสรชฺชานํ
 อปฺจายนตฺตมฺมํ จรติ เตสฺ อาทฺรจฺจิตฺโต โหติ, อิทฺมฺปิ อตฺตสมฺมาปณฺธิ นาม ๙

ม. ๒๖๘ อีกประการหนึ่ง (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๓๐ พ.ย./แต่ง ๗ ธ.ค. ๕๖)

อถวา ๙ ยํ อตฺตานํ อตฺตโน ปภฺวิฐฺูปภาเว ปติภฺจฺจาเปติ, กถํ, โย มหฺภูจฺจาโน อิสฺสร-
 ชฺโน โหติ, โส ปภฺวิฐฺูปการี หุตฺวา อตฺตานํ อปฺปภฺจฺจานานํ อิตฺตฺรชฺชานํ นาถํ กตฺวา จรติ
 เตสฺ เมตฺตตายติปิ กรุณฺยาติปิ, โย อญฺเฆหิ สมฺภูจฺจาโน โหติ โส เตสํ มิตฺตตฺตมฺมํ สจฺจจฺตมฺมญฺจ
 จรติ อตฺตจฺจารี โหติ, โย อปฺปภฺจฺจาโน อิตฺตฺรชฺชโน โหติ โส มหฺภูจฺจานานํ อิสฺสรชฺชานํ
 อปฺจายนตฺตมฺมํ จรติ เตสฺ อาทฺรจฺจิตฺโต โหติ, อิทฺมฺปิ อตฺตสมฺมาปณฺธิ นาม ๙

ม. ๒๖๙ บุคคลมีความรุ่งเรือง (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๓๐ พ.ย./แต่ง ๗ ธ.ค. ๕๖)

อตฺตมิจฺฉาปณฺธิ ปภฺวิจฺจ อาทิมฺหิ วุฑฺฒิปฺปตฺโต ไชติปฺพุโพ หุตฺวา ปจฺฉา หานิปตฺโต
 ตโม ชาโต ๙ อตฺตสมฺมาปณฺธิ ปภฺวิจฺจ ปน ตโมปฺพุโพ หุตฺวา ปจฺฉา ไชติ ชาโต ๙ โย ปน
 ราชสฺสุภาสิตฺภูโต ฐมฺมปรียาโย จกฺกิวิสฺสส ญฺญจฺเมน มหฺราราเชน รจฺจิตฺ, ตสฺสสตฺโต เหว
 ปากภฺว โหติ “อตฺตสมฺมาปณฺธิ โลกโต เจว ฐมฺมโต จ สุนฺทรฐมฺมสมฺมโต โหติ, โส

^๑ นัย ที.ม. ๑๐/๒๘๘/๓๔๔, พึงเทียบกับ ม. ๗๐, ๒๗๓ ถ้านักเรียนแต่งเอง ควรรักษาให้มีศัพท์
 เหล่านี้ สวรรปธาน, ปทานปธาน, ภาวนาปธาน, อนฺรฺกฺขนปธาน

^๒ ปัญหาท่านตัดข้อความระหว่างนี้ออก

^๓ อิตฺตฺร วิ. ทินภาวํ เอติ คจฺจตฺติ อิตฺตโร นีหิโน, อิ คติมฺหิ, ตฺตฺรฺก. (จุฬชาติปุจฺจยไชติกา, หน้า
 ๑๘๒) อิตฺตฺร แปลว่า ผู้น้อย, ผู้ต่ำต้อย ไม่พึงสับสนกับ อิตฺร, มีใช้หลายแห่ง เช่น อิตฺตฺรสตฺโต (ธ.อ. ๑/
 ๙๘), อิตฺตฺรทฺตฺธานํ (สมนฺต. ๑/๕๐๐), ผู้ศึกษาพึงกำหนดศัพท์ที่มีกลุ่มกัน : อิตฺตฺร/อิสฺสร, กนิภฺจฺ/เชภฺจฺ,
 อปฺปภฺจฺ/มหฺภูจฺ, ทฺรฺตโร/วุฑฺฒโร

อติคมภิรภาเวน วิจาเรตพพตถาภาวโต สุเขน อตถํ ทฏฺฐํ สกุกุณเญโย โหติ, โย อตตานํ
 อตตโน จานสฺส เจว ภาวสฺส จ ปฏฺฐิรูปํ ปติฏฺฐเปติ, โส **สมมาปณฺหิตตโตติ**^๑
 ปลฺสนฺนํโยเยว, กถํ, โลกโต ตาว เยน อาซีเวน ซีวีกํ กปฺเปติ ตสฺส เจ หิตสํวตฺตนิกํ กิจจํ
 ปโยเชติ, อยํ สมมาปณฺหิตตโตติ ปลฺสนฺนํภาวํ คจฺจติ, อปีจ โย มตฺตถญฺญ เจว กาลญฺญ จ
 หุตฺวา กิจจปฺปโยคานุรูปํ มตฺตถญฺจ กาลญฺจ จานญฺจ ชานาติ, ปหิตตโต หุตฺวา อตตโน เจว
 อนฺโตชนปริชานญฺจ รฏฺฐสาสนราชวํसानญฺจ อตถสํวตฺตนิกํ กิจจํ กโรติ, อตฺตถญฺญ
 หุตฺวา **อุคฺคตฺตโน** **อุฏฺฐิตตฺตจฺจมาโน**^๒ น โหติ, เอวฺวโปปี สมมาปณฺหิตตโตติ วุจฺจติ ๕
ม. ๒๗๐ ในทางธรรม กล่าวโดยย่อ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๑๗ ทำยเล่ม)^๓

ธมฺมโต ปนายํ สงฺเขปตฺโต, สมมาปณฺหิตตโต นาม โย สีเลสุ เจว ธมฺเมสุ จ
 ปติฏฺฐิตโต โหติ, ติวาริกานิ ทฺวจฺจิตานิ ปรีวชฺเชติ, ติวาริกานิ สุจฺจิตานิ จรติ, ปาปกรรมํ
 ปรีวชฺเชติ ปุณฺณกรรมํ ปุเรติ, อปีจ โย คารโว^๔ จ นิวาโต จ สนฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 กาลน จ ธมฺมสฺสวณฺนติ อิมเหติ ปญฺจหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต โหติ, โส สมมาปณฺหิตตโตติ
 โวหาริตพฺโพ โหติ, อิม ธมฺมา นิจฺจํ สุจฺจิตํ จริตฺตํ อากฺขมาเนน อิจฺฉิตพฺพาเยว, โย จ
 อวฏฺฐิตจิตโต หุตฺวา อตตานํ อิมสุ ธมฺเมสุ ปติฏฺฐาเปติ, โสปี สมมาปณฺหิตตโตติ
 โวหาริตพฺโพ โหติติ ๕

^๑ อตฺต คัพท์ เมื่อเข้าสมาสแล้ว แจกแบบ **ปฺริส**, ดู สัททนีติปกรณ์ ปทมาลา (ฉบับภูมิพล),
 หน้า ๒๖๐.

^๒ สำนวนไทยว่า ใฝ่สูงเกินศักดิ์ แต่งเป็น **อุคฺคตฺตโน** (อุหนฺโท) **อุฏฺฐิตตฺตจฺจมาโน** ผู้มีกิเลส
 เพียงดั่งไม้้ออันฟูขึ้นแล้ว คือเป็นผู้มีมานะเปล่าอันตั้งขึ้นแล้ว

^๓ เฉลยวันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๓ แบบฝึกหัดทำนออกมากกว่านี้ แต่คัดมาเฉพาะที่ไม่ซ้ำ

^๔ **คารว** วิ. ครุโน ครุโน วา สีลาทีหิ คฺุณเหติ สพฺพชนเหติ ครุกาตพฺพสฺส ภาโว คารโว, ณ วิสมาทีหิติ
 ภาวตฺเถ โณ, อาทิวฺทฺหิ โหติ, อาตฺตถญฺจาติ วา อุการสฺส อาตฺตํ, โอ สเร จาติ สุตฺเต จสทฺทคฺคหณฺน
 อุการสฺส อวาเทโส, อชฺชวมทฺทวคารวสทฺทา ปน ปุณฺนปฺุสกลิงฺคา, อชฺชโว จ มทฺทโว จ, อชฺชวมทฺทวํ, คารโว
 จ นิวาโต จ, สห อวชฺชิตฺเต ญฺเป, คารวํ โหติ เม ตทาติ จ อาทิสฺสนโต ๕ (จุฬารัตนปัจฉยชาติกา, หน้า ๓๖๓)

๔ วิจารณ์, ที่ปกถา

ม. ๒๗๑ วิจารณ์สมบัติ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๑๑/๘๒ ข้า ม. ๖๘)

วิจารณ์^๑ หิ กิจจปโยเค จิตตสส ปคณหนฏ^๒ อสิถิกรณภูตญจ โหติ ๕ ตญจ ปาลิยํ วิจารณ์ อฏฺฐานํ อสุสาโห ธิติ อฏฺฐิติ วายาโม ปรกุกโม อปฺปฏิวาณี ปธานํ ปคคโห จาติ อาคตลกขณาทิหิ อากาเรหิ ลทฺฐนํ โหติ ๕ ตตฺตรายํ อธิปฺปาโย ๕ วิจารณ์^๓ อฏฺฐานเหตุ อฏฺฐานํ อสุสหนเหตุ อสุสาโห^๔ ทรณเหตุ ธิติ^๕ อฏฺฐานเหตุ อฏฺฐิติ วายมนเหตุ วายาโม ปรกุกมนเหตุ ปรกุกโม อปฺปฏิกุกมนเหตุ อปฺปฏิวาณี ปคคณเหตุ ปธานํ วา ปคคโห วาติ วุตตปฺปการํ เจตํ วิจารณ์ ๕ วิจารณ์ ปเนตํ ยํ ฐมมิกํปี อฐมมิกํปี กิจจํ ปคคณหาติ ตํ ทพฺพํ กโรติ ๕ ตสฺมา ตํ วิจารณ์ ฐมมิกะเยว กิจเจ ปยุญชิตพฺพํ, เอวํ สติ อฏฺฐจํ วิปุลผลํ สาเชติ ๕

อปิจ ตํ เกนจิ อฐมมิกะเยว กิจเจ ปโยชิตํ ตสฺเสว วินาสาย วิปตฺติยา จ สํวตฺตติ ๕ นิทสฺสนญเจตฺถ ทฏฺฐพฺพํ ๕ ยถา หิ วทฺฐกีนํ วาสีผรสุอาทีนิ ปเรสํ ปทรณาทิหิ มิจจากมฺมนเตสฺ^๖ ปยุญชียมานานิ อตฺตโน จ ปเรสญจ อนตฺถมาวหนฺติ, กฏฺฐาทินํ ปน ฉินฺทนาทีสุ สมฺมากรมฺมนเตสฺ ปยุญชียมานานิ ตํ ตํ ยถิจฉิตํ กมฺมนตํ อภินิพฺพาเทนฺติ, เอวเมว วิจารณ์ปปี ๕ สมฺมาปโยชิตํ หิ วิจารณ์ สพฺเพสํ อตฺถสาธกํ โหติ ๕ นิทสฺสนญเจตฺถ ทฏฺฐพฺพํ ๕ เอโก กิร จุลลกเสฏฺฐจิสฺส อฏฺฐจาโก วิจารณ์ สมฺนาคโตะ กาเลน กาลํ วณฺชิชฺชํ ปยุญชิตุํ ทกฺโข อนลโส หุตฺวา น จิรเสว มหทฺฐนภาวํ ปาปฺณาติ, ปจฺฉาปี มหาเสฏฺฐจิกฺกโตะ โหติ ๕ โส หิ

อปฺปกเนปปี เมธาวิ

สมฺภูจาเปติ อตฺตทานํ

ปาภฏฺเณ วิจกฺขโณ

อณฺโฏ อคฺคิวิ สนฺธมฺนฺติ ๕^๗

^๑ เนื่องจากคัดลอกจากต่างแหล่ง บทบาทีลัทธิไม่ลงเป็นแบบเดียว เป็น วิจารณ์ บ้าง วิจารณ์ บ้าง

^๒ ยุ ปัจจัย ถ้า -ห/ร อยู่หน้า แปลงเป็น อณ, -ห อยู่หน้าเป็น อน ได้บ้าง (ธาตุที่ลงท้ายด้วย ร, และ สม ณา มา ลู ธาตุ แปลง ยุ เป็น อณ แนนอน เช่น สมณ ณาณ ปมาณ โสณ, ดู เวทย์ วรรณัญ, แบบเรียนบาลีไวยากรณ์สมบูรณ์แบบ : นามกิตก, หน้า ๕๘)

^๓ วิจารณ์ ภาโว วิจารณ์, (วิมาน.อ. ๑/๑๒๙)

^๔ ทุกขลภา อุกุฏ วา สหติ ขมตีติ อสุสาโห, (อภิธานวรรณนา, หน้า ๒๑๔)

^๕ ติฏฺฐติ เอตฺถ สุภาสุภผลนฺติ ธิติ, ปวตฺตนวเสน กุสลสนฺदानํ ฐาเรตีติ ธิติ, (สงฺคณฺเ.อ. ๑/๓๐๖)

^๖ พระธรรมวโรดม (น.๒๕๙) แต่งอุปมานี้ ใช้ศัพท์ว่า **สาวชชกมฺเมสฺ** ตรงข้ามกับ **อนวชชกมฺเมสฺ**

^๗ พุ.ชา. ๒๗/๔/๒.

เอวมาทีนา นเยน ปัสสันนียภาวํ ปาปุณชาติ ๕ นิทสสนนญเจตถ ที่ฆมาวุกุมารวตถุ ทฏฐพพํ ๕
ม. ๒๗๒ ที่ฆมาวุกุมาร (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๕๒ ข้า ม. ๖๙)

อตีเต กิร ที่ขมิติสส โกสสรณโณ โอรสภูโต ที่ฆมาวุกุมาร ปิตุ รฏฐสส
 พรหมทตตสส กาสีรณโณ หตถงคตกาลโต ปจจกกาลे ปสูโต ๕ ปิตุสนุตกํ รชชํ
 อภินิคุคณหิตุ อฏฐจันสงฆาตํ วีริยํ อารภิ ๕ อาทิมหิ พาราณสิยํ หตถจายิสส สนฺติเก
 สิปปํ สิทธิขิตุํ อตฺตาทนํ นิยยาเทสิ ๕ ปจจก หตถิสาลายํ **มณฺชุนา สเรณ คายิ วิณญจ วา
 เทสิ**^๑ ๕ ตํ สุตฺวา พรหมทตโต กาสีราชา อภิวโต หุตฺวา ตสฺส อมิตตปุตฺตภาวํ อชานนโตว
 ตํ ปกโกสาเปตฺวา วิสสภูโจ นีราสงโก หุตฺวา อนนฺเตปุเร กิจจํ การะสิ ๕ ที่ฆมาวุกุมาร
 อนฺนุพฺพเพน อตฺตโน ภาตฺตติยเจว สามตฺถิยญจ ตสฺส ปากฺกํ กตฺวา ทสฺเสสิ ๕
 พรหมทตโต กาสีราชาปี ปโมทิตโต หุตฺวา อพฺภนฺตริเก วิสสาสิกฏฐาเน จเปสิ ๕ ตโต
 ปฏฐาย โส กุมารो ตสฺส วลฺลภो หุตฺวา ตํ จาเนสุ อนฺจริ ๕ เอกทา พรหมทตตํ กาสีราชานํ
 ชีวิตา โวโรเปตฺุํ โอบารํ ปฏฺฐิลภิ ๕ ตํขณํ ปน ที่ขมํ ปสฺส มา รสฺสนุตฺยาทิกํ^๒ ปิตฺรา ทินฺโน
 วาทํ อนฺนุสฺสรนฺโต ตสฺส อุตฺตราสมตฺตเมว อฺปฺปาเทตฺวา ตสฺส ชีวิตํ อทาสิ ๕

เตน โส อตฺตโน กุลสนุตกํ โกสสรณฺจํ ปฏฺฐิลภิ พรหมทตตสฺส จ กาสีรณโณ ชีตริ
 ลภิตฺวา มहेสิฏฐาเน จเปสิ ๕ ปจจก กาสีรณฺจํ เจว โกสสรณฺจญจ เอกโต กตฺวา ปสาสิ ๕
ม. ๒๗๒ ความเพียรเป็น (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒๗ พ.ย. ๕๕ ข้า ม. ๖๙)

วีริยํ ปน เย ธมฺเม นิสฺสาย เมธาวิ อตฺตาทนํ โภเค อิสฺสริเย จ สมฺมฏฐาเปติ เย จ
 นิสฺสาย อตฺตาทนํ ที่ปสทิสํ กโรติ เตสํ เอกมฺงคํ โหติ, ตสฺมา ทิ ภคฺวา เอวมาห

**อฏฐจันเนนปฺปมาเทน สญฺญเมน ทเมน จ
 ที่ปี กยิราถ เมธาวิ ยํ โอบิเฆ นาทิกิรตีติ**^๓

เอตถ ทิ ทวีหิ นเยหิ สนฺนิฏฐจันนํ ลพฺภติ พุญฺญชนโต เจว อตฺถโต จ ๕ พุญฺญชนโต
 ตาว ๕

ม. ๒๗๒ เกาะหรือดิน (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๑๖ ธ.ค. ๒๕๕๙ ข้า ม. ๖๙)

ตตถ ที่โป นาม อตฺตโน นีวาสนฏฐานภูโต ที่ปีโก วา คามนิกมปเทसानํ วา
 ปติฏฐาโนกาโส วา ๕ อโย นีวาสนฏฐานตฺตา สามิกภาเวน ตตถ ชาตาทนํ ชนันทํ ปติฏฐา-
 สงฆาโต ที่โป นาม โหติ ๕ โอบิเฆ นาม โย สนฺตฺรพาหิโร อนฺตฺรายิ นีวาสนฏฐานสฺส

^๑ วาเทสิ ประโคม, ติต

^๒ สำนวนพระไตรปิฎกว่า มา โข ตฺวํ ตาต ที่ฆมาวุกุมาร ที่ขมํ ปสฺส มา รสฺส, น ทิ ตาต ที่ฆมาวุกุมาร เวเรน
 เวรา สมฺมมฺนฺติ เอวเรณ ทิ ตาต ที่ฆมาวุกุมาร เวรา สมฺมมฺนฺตีติ (วินย. ๕/๒๔๔/๓๒๗)

^๓ พ.ธ. ๒๕/๑๒/๑๘.

อุปบุชเชย ๕ เสยยถาปี นาม สมุทเท ที่ปโก อคติภูธรุพริชชนาที่หิ อุปบุนนาการณหิ
 สยั อทุริยติ เอว สติ โอโฆ ตั อภิกริรโนโต สมุททำ กโรติ โส วา ปน อุกทสมภูจจาเน จิต
 โหติ ยทา มหาวาโต อุปบุโน สาคร์ โขภเกติ ตทา โอโฆ ตั อภิกริรโนโต ตตถ ชาตานิ
 ชนานิ อุกทภยั อุปปาเทติ เอวเมว อนตราโย นิวาสนภูจจาเนสส อุปบุชชโนโต ทวีหิ
 การณหิ อุปบุชชติ ๕ กถั ๕ สามคคีภาทอญมณญปริสงกาที่หิ อพภนตริกการณหิ
 อุปบุชชติปี ปจจามิตตวิมทุทนาที่หิ พาหิรการณหิ อุปบุชชติปี ๕ อนตรายา เหตุ
 นิวาสนภูจจาเน สามีกาณั อนิสสยั กโรนติ โอโฆ ตั ที่ปโก สมุททชาตั กโรนโต วิย ๕

ม. ๒๗/๓ สมเด็จพระ (สำนวนที่ ๑ พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๔๔ ชั ม. ๗๐)

สมมาสมพุทโธ หิ อตตโน นิวาสนภูจจาเนสส ที่ปสส อารกษาภิपालนปปฏิสงขรณั
 กตวา อนตรายสงขตสส โอฆสส อนาภิกริรณ นรั นิโยชิตุ อฏจาเนนปมาเทน
 สญมเมท ทเมท จาติ^๑ จตุพิชาย องคสมปตติยา โอวาทำ อทาสิ ๕

สเจ หิ ปเทสสามิโก อญจจาโน โหติ กุสิโต อลโส ปมตโต อสญมโต วินาสญจ น
 วุปสมเมติ, อญบุชชมาโน อนตราโย อุปบุชชติ ๕ สเจ เสส ยถาวุตตตาย จตุพิชาย
 องคสมปตติยา สมนุทธาโต โหติ, กถั, วิริยสมปบุโน โหติ ทกโข อนลโส, ยั กิจจัน
 อสัวิทิตั ตั สัวิทิตั, ยญจ กิจจัน อกถั ตั กาทุ ตั ตั รกชิตวา สม สตตัง ปวตเตตตุ
 อปมชชิตวา อนเปกชิตวา ตั ตั ปริหาเปตวา, ยา ปริหานิ อญบุปบุนา ตาย สญมม นิเสธนั
 กโรนโต, ยา จ ปริหานิ อญบุปบุนา ตั วินาสेतตุ อภิกงขมาโน โหติ, อญบุชชมาโน
 อนตราโย น อุปบุชชติ, อุปบุโน จ อนตราโย วุปสมเมติ ๕ ยถา หิ มหาชโน ที่เป วา
 นิหนุจจาเน วา นิวนุโต นิหนุจจาเน ถลั กโรติ อวารณพนั พนุติ, ยั โอโฆ นาภิกริรติ,
 อปมาเทน จ สญมมติ รกชติ โคเปติ ปริวตตณั กโรติ ๕ อิติ อิมสมิ ภาสิตตเถ
 พุยญชโนโต ยั โอโฆ นาภิกริรติ, ตั กโรติ นาม ๕

อตตโต ปน กุสลธมโม สัสารสาครเ สัสรนตสส สตตโลกสส ที่โป นาม โหติ ๕
 กุสลอนตรายกรโ สงกิเลสธมโม โอโฆติ วุจจติ ๕ เอเต หิ สตตทา อตตโน นาถกรณภูตัง
 กุสลมาคมม สัสารวภูฏเ อตตานิ สมภูจจาเปตุ สกโกนุติ อปาเย นิมุคคา น โหนติ,
 โภคอิสสิริยสาทิกาสู ตาสู ตาสู สมปตติสสุ อตตานิ สมภูจจาเปนติ, อตตภาว สัสตินา
 ยาเปตุ สมตถา โหนติ ปฎิพลา ๕ เนว ชีวิตเหตุ อปายคามิภูตานิ ตีณิ ทุจจริตานิ

^๑ พ.ธ. ๒๕/๑๒/๑๘.

จรรนุตีติ ๕

ม. ๒๗๓ สมเด็จพระ (สำนวนที่ ๒ พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๔๔ ข้า ม. ๗๐)

สตถา “เมธาวิ นโร อุกุณานาทีหิ^๑ จตุหิ ฌมเมหิ, ยถา อนฺตรายสงฺขาโต โโอโฆ นากิกรตี, เหว อตฺตโน นิวสนฺนฺจฺจนาสงฺขาตํ ทีปํ มนสิกรเยย อภิปาเลยฺย อภิวัฑฒเยย จาติอาทินา นเยน โอวาทํ อทาสี ๕ ตตฺรารํ อธิปฺปาโย ๕ สเจ หิ ตตฺถ นิวาสีสงฺขาโต สามิโก อลโส ปมตฺโต หุตฺวา อนฺุปฺพนํ อนฺตรารํ เนว นิวาเรยฺย น จ ุปฺพนํ ฐปสมเยย, เหว อนฺุปฺพนโน อนฺตรารโย ุปฺปชฺชิตฺตุํ โอตารํ ลภติ ุปฺพนโน จ ตํ อภิภาวติ พุทฺกํ อนตฺถํ ปาเปติ ๕ สเจ ปเนส สามิโก เมธาวิ หุตฺวา อิเมสุ จตุสุ ปชานงฺเคสุ ปติฏฺฐเจยฺย ยํ อกตฺพุพฺพํ กิจฺจํ กาทฺตุํ สฺวิธาตฺตุํ วายมติ, ยํ กตํ วา กรियมานํ วา กิจฺจํ อนฺุรฺกชิตฺตุํ สมํ ปวตฺเตตฺตุํ วายมติ, ยํ มนสิกาเรน ตสฺส กิจฺจสฺส ปรีหานิ อนฺุปฺปาเทตฺตุํ อนฺุปฺพนํ อนฺตรารํ สํวริตฺตุํ วายมติ, ยํ จ ุปฺพนํ อนฺตรารํ ปรีกขยํ ปฏิพาหิตฺตุํ วายมติ, เหว สติ ภายํ อนฺตรารโยปิสุส ุปฺปชฺชิตฺตุํ โอตารํ น ลภนฺติ ๕

เสยฺยถาปี นาม ทีเปปี นินฺนฺนฺจฺจนาเนปี นิวาสีโน ชนา อตฺตโน โสตฺถิ อาสีสมานาว ตํ จานํ ปัสฺวาทีหิ อนฺุพฺรุหเนน ุจฺจํ กรเยยฺยปี, **อาสิกรณน**^๒ โอฆํ นิวาเรยฺยปี, อปฺปมาเทน สํวเรน จ ตํ อภิปาเลยฺยปี, เหว สติ เตสํ ภายํ อนฺตรารโยปี น ุปฺปชฺชเยยฺย, เหว สมฺปทมิทํ ทฏฺฐพฺพํ ๕ อิจฺเจว เมธาวิ “ทีปํ กยิราถ เมธาวิ ยํ โอโฆ นากิกรตีติอาทิกํ” สตฺถโน โอวาทํ อนฺุปฏิบัติ นาม ๕

ม. ๒๗๓ โดยอรรถนั้น (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๑๖ ธ.ค. ๒๕๕๙ ข้า ม. ๗๐)

อตฺถโต ปน ๕ เยเกจิ กุสลา ฌมฺมา, สพฺเพเต สํสารสาครสงฺขาเต โอฆเม ปตฺมานานํ สตฺตานํ ปติฏฺฐจฺจนาตฺตา ทีโปติ ุจฺจนฺติ ๕ เยเกจิ ปน สงฺกิเลสสงฺขาตา อุกุสลา ฌมฺมา กุสลาณํ วิทฺธสกา โหนฺติ, สพฺเพเต โอโฆติ ุจฺจนฺติ ๕ เมธาวิโน สตฺตา อิเม อุกุณานาทโย ฌมฺเม นาถภาเวน อาคมฺม โภคอิสฺสรียาทีสุ สมฺปตฺตีสฺส อตฺตานํ สมฺภูจฺจาเปนฺติ โสตฺถินา ยาเปตฺตุํ สกฺโกนฺติ, ชีวิตการณา จ อปายคมนียาทีนํ กายทฺวจฺริตาทีนํ อุกุสลาณํ ฌมฺมานํ จริยํ นาปชฺชนฺติ ๕

สเจ หิ กตฺกุสลา สตฺตา สงฺกิเลสเห อชฺโฆตฺถริตฺวา ภาเวยฺย, เต สงฺกิเลสสา เตหิ

^๑ อุกุณานน อปฺปมาเทน สญฺญเมน ทเมน จาติ จตุหิ ฌมเมหิ

^๒ อาสิ อิ.ต. เขื่อน

^๓ พ.ธ. ๒๕/๑๒/๑๘.

กदान์ กายสุจริตาทินัน กุศลานัน ฌมมานัน อนุตตรายัน กโรนุติ, เต จ อปาเยปี วัฏฏทุกุเขปี
ปาเตนุติ ๙ ยถา กิ ๙ ยถา หิ โยโกจิ สมุททุหมชฺเฒ ฆิณฺณนาโว ชโน ทีปตีร์ ปตุโต โหติ,
อถ น โอโฆ โอตถริตฺวา อาทาย ปฺน สาคเร ปาเตติ, เอว สมฺปทมิทํ ทฏฺฐพฺพ ๙

ม. ๒๗๓ สมเด็จพระ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๖ ธ.ค. ๕๔ ข้า ม. ๗๐)

ตสฺมา หิ สตุถา เมธาวิโน ทีปกรณฌมโเมติ ลทฺทวโหาเรหิ จตุหิ ฌมเมหิ ยํ โอโฆ
นาภิกีร์ติ ตํ ทีปํ กาคฺตุ โอวทฺติ สํวรปฺปชานัน อนุรฺกขนาปฺปชานัน ภาวนาปฺปชานัน ปหานปฺปชานัน
จ ๙ วุตตถฺยเหตุ ภาควตา ๙ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อนุปฺปนฺนानัน ปาปกานัน อกุศลานัน ฌมมานัน
อนุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ, อุปฺปนฺนानัน
ปาปกานัน อกุศลานัน ฌมมานัน ปหานาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ
ปทหติ, อนุปฺปนฺนानัน กุศลานัน ฌมมานัน อุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ
ปคฺคณฺหาติ ปทหติ, อุปฺปนฺนानัน กุศลานัน ฌมมานัน **จิตฺติยา อสมฺโสมสาย ภฺยโยภาวาย**
เวปฺลุลาย ภาวนาย ปาริปุริยา ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ
ปทหตีติ ๙^๑ อตฺถโต หิ อิมสฺส พุทฺธวจนฺสฺส วิกปฺเปเน เอวํ ปฏฺฏิชฺชมาโน ยํ โอโฆ
นาภิกีร์ติ ตํ ทีปํ กโรติ นาม ๙

อิเมสฺส อุกฺกิณฺนํ วิกปฺปานัน อตฺถโต มหาปริณิพฺพานสฺส เต อาณนฺทาทีนํ ภิกฺขุณฺนํ พุทฺธเชน
เทสิตฺตมฺเมเน สทฺธิ สันนุทติ ๙ กถํ ๙ ตตฺถ วุตฺตํ **ตสฺมาตีหานนฺท ภิกฺขเว อตฺตทีปา**
วิหฺรธ อตฺตสรณฺา อนญฺญสรณฺา ฌมฺมทีปา ฌมฺมสรณฺา อนญฺญสรณฺาตีอาทิกํ ๙^๒
อิทํ หิ ภิกฺขเว ภิกฺขุณฺนํ อนุจฺฉวิกปฺปฏิปทาย ปรีทีปกํ โหติ, เอวํ ปนฺ สนฺนิฏฺฐานทสฺสนสฺส
อุปฺเทสภฺตํ โหติ “โยโกจิ อตฺตโน เทสสงฺฆาตํ ทีปํ กาคฺตุ อิจฺฉติ ยํ อนุตฺรายนสงฺฆาโต โอโฆ
อภิกีร์ติ น สกฺโกติ, โสปี อตฺตสรณฺเณ ภาเวยฺย, น อญฺญสรณฺเณ เภฏฺฐา จ ยถาวุตฺเต
อฏฺฐานาทย อตฺตาโร อาทึ กตฺวา ฌมฺเม ปรีปุเรยฺยาติ ๙ (เตน วุตฺตํ **อตฺตา หิ อตฺตโน**
นาถ โก หิ นาถ ปโร สียาตี^๓)

ม. ๒๗๔ วิริเยน ทุกฺขมจฺเจติ (พระมหาสองสุน ฌมฺมรโต, ปีการศึกษา ๒๕๕๕-๕๖ ข้า ม. ๗๑)

วุตฺตถฺยเหตุ ภาควตา **วิริเยน ทุกฺขมจฺเจตีติ** ๙ ปุคฺคโล หิ ทฺกขํ วินฺทนฺโต วิริเยเนว
ตํ อติภฺกมิตฺถํ สกฺโกติ ๙ นิทสฺสนัน เจตฺถ วัฏฏคามณฺิอภยรณฺเณ วตฺถ ๙ โส กิร พุทฺธ-

^๑ ที.ม. ๑๐/๒๗๗/๓๔๔.

^๒ ที.ม. ๑๐/๗๓/๑๑๙.

^๓ พ.ธ. ๒๕/๒๒/๓๖.

ปรีนิพพานโต ปฏฺจาย จตฺตุนฺหํ สํวจฺจรสฺตานิ มฺปฺริ สฺตตฺตํ สํวจฺจรสฺสจฺเจเนน ลงกาทีเป รชฺชํ
กาเรสิ ๕ ตสฺส รชฺเช ทมิเพหิ อจฺฉินฺเน โส ปลายิตฺวา อรณฺเย นิสฺสิ ๕ โส อโนสฺสีทิจิตฺโต
ปฺน รชฺชํ อตฺตโน หตฺถคตํ กาคฺมิจฺจติ ๕ มหุสฺสาเหเน สมนฺนาคโต ปณฺณรส วสฺसानิ
มฺหาชนํ สฺมาทเปตฺวา พลนิกายํ สํหรนฺโต สกํ รชฺชํ อจฺฉินฺทิตฺตกาโม ทมิเพเน ยฺทุทํ กตฺวา
ทมิพฺราชนํ มาเรตฺวา นิพฺภเยน รชฺชํ กาเรสิ ๕ ตถา หิ วิริยํ มหพฺพลํ โหติ อิจฺฉิตฺตถ-
สฺสาคํ ๕ วุตฺตมฺปิ เจตํ

วายนเมถว ปฺริโส ยาว อตฺถสฺส นิปฺปทา^๑

กยิรา เจ กยิราเถนํ ทพฺพเมหนํ ปฺรกกฺเมติ ๕^๒

ตตฺรายนํ อธิปฺปาโย ๕ ปฺริโส เอวํ กโรนฺโต, อิจฺฉิตํ ผลํ สมิชฺชติ วา น วา สมิชฺชติ
ปจฺฉา อวิปฺปฏิสฺสารี โหติ ๕ ปพฺพชิตฺเตสฺส ธมฺมสฺสามี ภควา จตฺตุนฺหํ อํคปจฺจจฺจนํ อคณฺนโต
มฺหาวิริยสงฺฆาตํ จตฺตฺรคฺมหาปฺธานํ ปสฺสนฺโต “อปฺปฏิวณฺ สฺทาหํ ภิกฺขเว ปทฺหามิ กามํ
ตฺโจ นหารุ จ อฏฺฐิ จ อวสฺสสฺตฺ สรีเร อฺปฺสฺสสฺตฺ มํสฺโลหิตํ ยนฺตํ ปฺริสฺตถาเมน
ปฺริสฺวิริเยน ปฺริสฺปฺรกกฺเมน ปตฺตตพฺพํ น ตํ อปฺปาณฺณิตฺวา วิริยสฺส สณฺจํ นํ ภวิสฺสตีติ”^๓
วจนฺโต ภิกฺขุณฺ ทสฺเสสิ ๕ ชินฺปี สมนฺมาสฺมพฺพุโธ มฺหาวิริยํ ปฏฺิจฺจ สมนฺมาสฺมโพธิธานํ
อภิสมฺพฺพุโธ โลก เอโก อคฺโคติ วุจฺจติ ๕ กถํ ๕ โส มฺหาภินิภฺขมฺนโต ปฏฺจาย
สมนฺมาสฺมโพธิธานํ คเวเสนฺโต ฉ วสฺसानิ ทฺกกรฺกิริยํ ปฺนเรตฺวา ปฺริโยสฺาเน จิตฺตภาวนาย
สมนฺมาสฺมโพธิ อภิสมฺพฺพุตฺติ ๕

ม. ๒๗๕ แม่สมเด็จพระ (พระราชปัญญาสุธี, แบบฝึกหัด ครั้งที่ ๔๓/๒๕๕๗ หน้า ม. ๗๑)

มฺหาการุณิกโก หิ ชินฺ มฺหาปฺธานมาคฺมม อณฺตฺตรํ สมนฺมาสฺมโพธิธานํ พฺุชฺฉิตฺวา
โลกสฺมี เอกคฺคปฺคฺคโล หุตฺวา ราชเคหฺโต มฺหาภินิภฺขมฺนํ นิภฺขมิตฺวา ฉพฺพสฺसानิ
ทฺกกรฺกิริยํ กตฺวา โพธิธานํ อปฺปาณฺณิตฺวา นานาวิธินา วิมฺสนฺโต ปฺริโยสฺานกาเล
อปฺปฏิวณฺจิตฺโต กิเลเสหิ วิมฺตฺตจิตฺโต อฺชฺชปฺฏิปฺนโน หุตฺวา อณฺตฺตรํ โพธิธานํ
อภิสมฺพฺพุตฺติ ๕ เสฏฺโฐ ปน ขตฺติโย มฺหานุภาวิสฺสริยสมนฺปฺนโน จกฺกวตฺติราชภฺโต จ หุตฺวา
อตฺตโน ปารมฺิยา สกฺเล มหิมณฺทฺเล รชฺชํ กาเรตฺวา สฺมาหิตฺจิตฺโต สฺวิริโย หุตฺวา
อโนสฺสโกนฺโต ปฺรกกฺมฺนฺโต จกฺกวตฺติวตฺตํ ปฺนเรตฺวา อตฺตโน รชฺชสฺีมายํ ชเน เจว

^๑ ส.ส. ๑๕/๘๘๑/๓๓๐.

^๒ ส.ส. ๑๕/๒๓๗/๖๗.

^๓ อัง.ทฺก. ๒๐/๒๕๑/๖๔.

พลนิกายวาหนานิ จ สงคณหนูโต อุปภูงหนูโต อุตตานัน ติวิธสุจรีเต เจว ทสวราชธมเม
จ ปติภูจาเปสิ ๕ อีทิสญหิ วิริยํ อุตตมปฺริสสุส องคสมปทาภูตํ โหติ สาสนโวหารโต
ปน ทสปารมีสุ วิริยปารมี สมมาสมพุทฺธสุส เจว มหาราชสุส จ ปารมีติ สงขยํ อุปคจฺจติ
ธมมโวหารโต จ ทสวราชธมเม **ตโปติ** สงขยํ อุปคจฺจติ ๕

อตฺถอ ปเนตถ เวทิตพฺโพ ๕ เสยฺยถาปี นาม มหาการุณิโก สมมาสมพุทฺโธ
อนุตฺตรํ โปธิธามํ อภิสมฺพุชฺฉิตฺวา คามนิคมชนปทราชธานีสุ จาริกญจรมาโน
ปรหิตปฏฺิพตฺตี ปุเรตฺวา สพฺพเวเนยฺยานํ หิตาย สุขาย ธมมํ เทเสสิ อยมฺปิสุส จริยา
สตตฺตูปการสมปทาติ วุจฺจติ เอวเมว ราชา ราชชาภิเสกปตฺโต สวีริโย หุตฺวา ราชกรณียํ
กตฺวา สุจิริ รฏฺฐญเจว ปชญจ วุฑฺฒิ วิรุฬฺหิ เวปุลลํ ปาเปสิ ๕

เอวํ เจตถ อุปมา เวทิตพฺพา ๕ เสฏฺโฐ ฌฏฺโฐ ราชา ทสธมเมหิ สมนฺนาคโต ยถา
มมหาชนโก นาม ปุพฺพวาจิณฺณปารมี โปธิสฺตโต นาวาย มหาสมฺพุทฺเท ภินฺนาย มหาสมฺพุทฺ
ตริตฺถํ ฌณฺเฑนโต เจว วายมนโต จ ตีรมฺปิ อทิสฺวา อนิสฺสโกนโต ปุริตฺตวิริยปารมี หุตฺวา
มณีเมฆลาเทวธิตาย อุปถมฺภิตโต โสตฺถินา เขมฏฺฐานภูตํ ตีริ อปาปฺถนิ อยมฺปิสุส
สุรภาววิปากภูโต โหติ เอวํ สุจิริ อุตตโน สกัล มหิมณฺฑลํ อภิวุฑฺฒิ ปาเปสิ ๕ อยํ
ทฺถิตยปพฺพภูตา จริยา เสฏฺฐสุส ฌฏฺฐราชสุส สิริมหามงฺคลสญฺญิตวิริยสมปทา โหติ ๕

ม. ๒๗๕ อาศัยพระอิตตสัมมา (พระมหาอภิวัตร วิจารณ์มโ, รวบรวม, ๐๐๕/๒๗๕)

ทฺถยานมินฺโท หิ มหาราชา “อุตตสมฺมาปณฺธิ วิริยสมปทา จาติ เทว ธมเม ปฏฺิจจ
ปรหิตปฏฺิพทํ ปรีปุเรนโต ตติยรฏฺฐาภิपालโนปาเย ปรียาปนฺนํ ราชกรณียํ กโรติ รฏฺฐสุส
สพฺพภาเคสุ ทฺถยิกานญเจว รฏฺฐสุส จ สุขสฺวตฺถิ วฑฺฒนมนงฺคลสฺसानุพฺรุหนตฺถาย ๕

ม. ๒๗๕ สมเด็จพระบรมพิตร (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๑๑/๑๙๖ เทียบ ม. ๗๒)

จกฺกิวสฺสุส หิ ปญจโม มหาราชา ทฺถยานมินฺโท รชชปฺปตฺตกาลโต ปฏฺุจาย
ทฺถยรฏฺฐจํ ปฏฺิพาหิตํ โคเปตฺถํ วุฑฺฒิ วิรุฬฺหิ เวปุลลํ ปาเปตฺถํ จ รฏฺฐปฺปสาสนโนปายภูเต
ราชกิจจสํวิทฺเทน พฺยาปารปฺปตฺโต อโหสิ ๕ กถํ ๕ ยานิ รฏฺฐสุส อนตฺถสํวตฺตนิกาณิ
อหิตาวหานิ การณานิ อนุปฺปนฺนานิ โหนฺติ, เตสํ ปฏฺิพาหนํ สํวิทฺติ ๕ นิสฺสนํ เจตถ
ทฺฐจพฺพํ ๕ อพฺพนฺตรโกลาหลํ พาหิรปจฺจตฺถิเก จ ปฏฺิพาหิตํ พลนิกายํ อนุคฺคณฺหาติ
อนตฺมโสปี เย โรคา อคฺคิภยาทีนิจ รฏฺฐวาสิโน อุปฺปชฺเชยฺยํ เตปิ สํวรติ ปิทฺติ, ยทา เต
อุปฺปชฺชนฺติ ตทา วุปฺสเมตฺถํ อฺสสุกํ กโรติ, อนโตนคเรปี พหฺนคเรปี โจรา อตฺถิ เต
นิหนฺติ ๕ ยํ จ รฏฺฐเจ อหิตการณํ อตฺถิ ตํ อฺทฺธริตฺถํ อธิฏฺฐหฺติ ๕ กิณฺตํ ๕ สุราเมรยสงฺฆาตํ
ชนานํ เจว รฏฺฐสุส จ อปายมุขํ ๕ ตํ สุราเมรยํ เตสํ กสิภูตํ โหติ กิจฺจานํ หานิสํวตฺตนิกํ

เยน ชนา ออนุพาลชาตา อญญมณฺญํ วิเหเจนฺติ ๕ อญฺญาณีปี ปุราณานิ อตีตกาลิกานิ
 รฏฺฐจฺวฑฺฒนอุปสคฺคภูตานิ จ จาริตฺตานิ พหุกันนิ อตฺถิ ตานิปี อุทฺธิริตฺตํ อธิฏฺฐหฺติ ๕

ม. ๒๗๖ การณ์ใด ๆ (พระมหาอภิวัตร โจรนธมโม, รวบรวม, ๐๐๕/๑๓๖ ข้า ม. ๗๒)

ยํ สยามรฏฺฐสฺส อภิวฑฺฒินิยา ปวตฺตติ ตํ กตฺวา อนิกฺขิตตฺตฺตฺโร หุตฺวา สเมน ธมฺเมน
 กรณฺยานิ^๑ อกาลิ ๕ โส กิจฺจานุกิจฺเจสฺส ปสฺสูต ธมฺมิเก จานคฺเค อญฺญํ อุปฺชาเรนฺโต
 วินิจฺฉยามจฺเจ จเปสิ ๕ ราชธฺรํ กโรนฺตานิ ราชภฺวานํ นานาตฺนตี ววฏฺฐเปตฺวา กุลปฺตฺตานิ
 สิขญฺเจว กสิกมฺมวาทินฺชกมฺมณฺจ อภิวฑฺฒินิยา สยามรฏฺฐเจ ปจฺมํ ญฺมรธมคฺคสาสน-
 เปสนาทีนึ กาทเรตฺวา ตสฺมี นินฺนิจิตฺเต สฺจิริ สพฺพานิ ตานิ ปติฏฺฐาเปตฺตํ อิจฺฉนฺโต นิจฺจํ อตฺตโน
 กรณฺยานิ^๒ โอโลเกสิ ๕

ม. ๒๗๖ สมเด็จพระบรมพิตร (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๑๑/๑๗๖)

โส รฏฺฐจฺวฑฺฒนทิสฺสภูโต มหาราชา อตฺตสมฺมาปณฺธินา เจว วิริเยน จ สามตฺถิเยน จ
 สมฺนฺนาโคโต หุตฺวา อุบายโกสฺลลพฺเลน รฏฺฐปฺปสาสนกิจฺจํ ปฏิปชฺชติ วชิรญาณ-
 สมฺปยุตฺเตน น จิตฺเตน อปฺเปว นาม รฏฺฐจฺวาสิโน สฺขํ ซีเวยฺยํ, ทุกฺขปฺปตฺตา จ นิทฺทุกฺขา
 ภายปฺปตฺตา จ นิพฺภยา ภเวยฺยํ, กถํ นุ โข ชนฺนํ อาชีวปฺปโยโค สมฺปนฺนผลฺโล ภเวยฺย
 สฺขปฺปตฺโต นินฺรูปสคฺโค, กถํ นุ โข มหฺชโน อทฺโธ ภเวยฺย มหฺชโน มหฺโกโค, อทินฺนา-
 ทานอจฺเจทาติกสฺส จริกสฺส กรณํ นาปชฺเชยฺย, กถํ นุ โข รฏฺฐเจ พาลชฺนา เจว ทุฏฺฐจฺจรา
 จ วิคตภาวํ อปชฺเชยฺย, กถํ นุ โข ชนฺนํ ปสฺสนณฺจ อุปฺปนฺนา โรคา อนฺตรธฺนํ
 อปชฺเชยฺยุนฺติ เอวมาทิกํ วิตฺกเกติ ๕

ม. ๒๗๖ จะดำเนินวิธีอย่างไร (พระมหาอภิวัตร โจรนธมโม, รวบรวม, ๐๐๕/๑๓๗)

เกนฺปาเยน สยามรฏฺฐสฺส ราชภฺวานํ ปสนฺนเนน เจตฺสา ธมฺเมสฺส ปสนฺนา สฺจิริเต จิตฺตา
 สกกิจฺจํ ปยุณฺชนฺติ, รฏฺฐเจ เจว สมฺพุทฺธสาสนเณ จ ขตฺติเย จ สภตฺตี โหนฺติ, เต ปเรสฺ
 เมตฺตาลูกา^๓ โหนฺติ จ, กถํ นุ โข ทยฺยา รฏฺฐาภิปาลเก รณฺเณ สคฺการวา จ สภตฺตี โหนฺติ,
 เกนฺปาเยน ราชภฺวานํ สามคฺคี สมฺมา ปวตฺตติ, ตถา ปสาสกานณฺเจว รฏฺฐนินฺวาสิณณฺจ,
 เกนฺปาเยน ทยฺยา สมคฺคา สฺมณา จิริฏฺฐิตฺติภาวโต เอกรชฺชณฺเจว ราชวฺสณฺจานุรฺกฺชนฺติ,
 กถํ นุ โข โยธา เจว ราชปฺริสา จ รณฺเณ อุปฺตฺถมฺภियมาณา, ยทา จ รฏฺฐสฺส อชฺมตฺตก-

^๑ ในบาลี อรรถกถา และฎีกา ไม่ปรากฏศัพท์ว่า **กรณฺย** นี้เลย ควรเสียง ไม่ควรใช้

^๒ ควรใช้ **กรณฺย** แทน

^๓ เท่าที่ค้นดู ไม่พบว่าท่านใช้ศัพท์นี้ในคัมภีร์บาลี อรรถกถา และฎีกา พบแต่คำว่า ทยา ลู เช่น
 เย ทยา ลูกา ปฺริสา ๕

พาหิรภาเคสุ รฏฺฐปฺปฏิปกฺขิกา สดฺตวโ ยํ โกลาหฺลํ อุปฺปาเทนฺติ, ตทา ตํ วุปฺสเมนฺติ, ตํ
 วินาสํ ปาเปนฺติ, ยทา จ เต รฏฺฐสฺส กุปฺปนฺปุเรกฺขารกฺขตา โหณฺติ, ตทา เต ปฺราเชนฺติ,
 เกนฺุปาเยน สพฺเพเปเต, ยถา โลก รฏฺฐานิ สมิทฺธิปฺตฺตานิ โหณฺติ, ตถา สยามรฏฺฐํ
 สมิทฺธิภาวํ ปาเปนฺติ, เกนฺุปาเยน สพฺเพเปเต วิเทเสหิ สทฺธิ เมตฺตติญฺเจว จิรสนฺถวญฺจ
 สมฺพนฺธตีติ ๕

ทยยานมิโนโท หิ มหาราชา เอวํ อเนกปริยาเยน มนสิกรโธโต เหฏฺฐา ยถาวุตฺตํ
 รฏฺฐาภิปาลโนปายโกสลลํ ปฏฺิจจ ปสนฺเนน เจตสา ราชกรณียานิ กโรติ รฏฺฐสฺส เจว
 รฏฺฐนิवासินฺญจ อตฺถาย หิตาย สุขาย ๕

๘ มตฺตตฺตฺตฺตฺตฺตฺต

ม. ๒๗๘ มตฺตตฺตฺตฺตฺตฺตฺต (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๔๖ ขั้ ม. ๘๕)

มตฺตตฺตฺตฺตฺตฺต ปเนตฺถ ๕ มตฺตํ ชานาตีติ มตฺตตฺตฺตฺตฺต ปมาณํ ชานาตีติ อตฺถ, ตสฺส
 ภาโว มตฺตตฺตฺตฺตฺต ๕ วิตฺถารโต เจสา โภเคสุ กรณียेषุ อตฺตภาวปริหาเร ปุคฺคเลสุ
 ฐมฺเมสุ จ มตฺตตฺตฺตฺตฺตฺตฺต อาทินา นเยน สํวณฺเณตฺตํ สกฺกา โหติ ๕ สงฺเขปโต ปน อิทํ
 ลพฺภติ เย กิจฺจาทฺปิโยคา มตฺตตฺตฺตฺตฺตฺตฺต อุปฺตถมฺภิตา โหณฺติ, เต สพฺเพว อิฏฺฐํ กนฺตํ มนาปํ
 ผลํ สาเชนฺตีติ ๕ อิทานิ โข ปนาหํ นิทฺสสนมตฺตวเสน โภเคสุ มตฺตตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 สํวณฺณยิสฺสามิ ๕ สา จ กิจฺจเกทโต ปฺริเยสนารกฺขปฺริโภควเสน ติวิธา โหติ ๕ โภคา หิ
 คิหิหิ กามโภคีหิ สุขสฺส อุปฺการาย อิจฺฉิตา โหณฺติ ๕ กถํ ๕ โภคี นาม “อาทิมฺหิ เม อตฺถิ
 อฏฺฐานวิริยาธิคฺตา โภคา พาหาพลปฺริจิตา เสทาวกฺขิตฺตา ฐมฺมิกา ฐมฺมลทฺธาติ อธิคฺจฺฉติ
 สุขํ อธิคฺจฺฉติ โสมนสฺสํ, อิทํ “**อตฺถิสฺขนฺติ** วุจฺจติ, ยทา เตหิ โภเคหิ
 อตฺตานํ สุขเขติ ปิเณติ มาตาปิตฺตฺตฺตโย ภจฺเจ สุขเขติ ปิเณติ, ตทา อธิคฺจฺฉติ สุขํ อธิคฺจฺฉติ
 โสมนสฺสํ, อิทํ “**โภคสฺขนฺติ** วุจฺจติ, ยทา อานณฺยเหตุ อตฺตานํ กฺขิสฺสํ นิรฺูปทฺทวญฺจ
 สมฺปสฺสติ, ตทา อธิคฺจฺฉติ สุขํ อธิคฺจฺฉติ โสมนสฺสํ อปฺปฏิหตฺจิตฺโต โหติ, อิทํ
 “**อนนฺสฺขนฺติ** วุจฺจติ, ยทา จ เต โภเค นิสฺสาย อนนฺสฺเซหิ กายสฺจฺจิตาที่หิ สมฺนฺนาคโต
 หุตฺวา สมฺมา ชีวิตํ กปฺเปติ สวชฺชานิ กายทฺจฺจิตาที่นิ อกาตฺถํ ลภติ, ตทา อธิคฺจฺฉติ สุขํ
 อธิคฺจฺฉติ โสมนสฺสํ อิฏฺฐํ กนฺตํ มนาปํ ผลํ อนฺุภวิตฺตํ ปฏฺิลภติ, อิทํ “**อนนฺสฺขนฺติ**
 วุจฺจติ”^๑

เอวํ ฐมฺมิกา ฐมฺมลทฺธา โภคา สุขาวหํ ผลํ สาเชนฺติ ๕ น ปน อฐมฺมิกา อฐมฺมลทฺธา

^๑ กามโภคีสุข มาใน อ.จ.ตฺตฺก. ๒๑/๖๒/๙๐.

โภคา ตเถว สาเชนฺติ ๕ ตสฺมา โภคปริเยสนา สมฺมา ปวตฺเตตพฺพา ๕ ยา สา โภคปริเยสนา
 ปรสฺส โภคสามิกภาวภณฺชเนน ปวตฺติตา โหติ เถยฺเยน วา วญฺจเนน วา อจฺฉินฺทเนน วา
 วสพฺเลน วา อชฺฉมิเกหิ วา ปนญฺเวยหิ อากาเรหิ, เอวรฺูปา “อเนสนาติ วุจฺจติ ๕ อเนสนา
 เหลสา พุทฺธาทีหิ สาวชฺชชาติ ครหิตา โหติ เยน จ สมฺนุญฺชิตา ตสฺส อตฺถํ น อุปฺปาเทติ ๕
ม. ๒๗๘ ความแสวงหา (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๘ ธ.ค. ๕๕ ซ้ำ ม. ๘๕)

ยา สา ปริเยสนา ตาทิเสหิ เถยฺยาทิกากาเรหิ วิรหิตา เจว อตฺตโน จ อฺุฏฺฐาน-
 วิริเยนปี กายพฺเลนปี ปญฺญาพฺเลนปี โภคพฺเลนปี ปรสฺส โภคสามิกภาวภณฺชเนนปี
 ปวตฺติตา โหติ, เอวรฺูปา สุปริเยสนา นาม โหติ, อฺุฏฺฐานสมฺปทาติปี วุจฺจติ ๕ สา พุทฺธาทีหิ
 อนวชฺชชาติ ปสฺสฺสา โหติ เยน จ สมฺนุญฺชิตา ตสฺส อตฺถํ อุปฺปาเทติ ๕ กมฺมฺนฺเตสุ หิ โภจ
 กสมฺมิญฺจ ทเส กสมฺมิญฺจ กาลे จ กสฺสจฺจ ปุคฺคฺลสฺส ปฏฺิฐโปเยว, ตสฺมา ตํ ตํ กมฺมฺนฺตํ
 ปญฺญชฺนโต มตฺตตญฺเยว ภเวยฺย, เอวรฺูโป มตฺตตญฺเยว ปฏฺิฐูปการี นาม ๕ เตน
 ปญฺญชฺนโต กมฺมฺนฺโต วิปลํ ผลํ นิปฺพาเทติ ๕ ये จ อฺุฏฺฐานวิริยาธิคตา พาหาพลปริจिता
 เสทาวกฺขิตฺตา ชฺฉมิกา ชฺฉมลทฺธา โภคา อตฺถิ, เต อารกฺขสมฺปทาวเสน ถาวรา โหนฺติ ๕
 นิทฺสฺสนํ เจตฺถ ทฏฺฐพฺพํ ๕ ฐนํ อตฺถิ, ฐนสามิกो ปน ฐนารกฺขวิริํ น ชานาติ, ตสฺส ตํ ฐนํ
 สนฺตรายํ หุตฺวา น สนฺจชาติ ๕ เคหํ อตฺถิ, เคหสามิกสฺส ปน เคหารกฺขพฺลํ อุปฺโปหนํ
 โหติ, ตสฺส เคหํ ชินฺณภาวํ คจฺฉติ อนฺุप्พพฺเพน โอลุคฺคฺวิลุคฺคํ โหติ ๕ วิตฺถาริกํ กสิกกมฺม-
 เขตฺตํ อตฺถิ, เขตฺตสามิกो ปน ตสฺมี สพฺพเขตฺเต กสิกกมฺมํ น กโรติ, ये จสฺส เขตฺตํ กาลิก-
 คเนน คณฺหนฺติ, เต อุปฺปกา โหนฺติปี น สพฺพเขตฺเต กสิกกมฺมํ กโรนฺติปี, เอวํ สติ กิณฺจาปี
 ตสฺส เขตฺเต สฺุณฺณญฺ्ञานํ ภเวยฺย, เตน ปน เขตฺตสามิกเนน สพฺพกฺเขตฺตสฺส สฺุณฺกณฺ สมนํ
 ทาดพฺพํ โหติ ๕ อญฺเวยปี ฐนพฺเลน อารกฺขิตพฺพโภคา สนฺติเยว, โภคสามิกो ปน สมฺมา
 สฺวิธาตฺุ น สกฺโกติ, เอวํ สติ ตสฺส ตตฺโภคอารกฺขาย วลญฺชิตํ ฐนํ เอกํเสน ปริกฺขยํ คจฺฉติ
 น จ ทฺทพฺพตฺถํ อวหาติ ๕ อิติ อารกฺขวิริทาปี ทฺุรารกฺขิตาปี โภคา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ,
 เนว จิรฺภูจฺจิติกา โหนฺติ น จ โภคสามิกสฺส ยถิจฺฉิตตฺถํ สาเชนฺติ ๕ สเจปี โภคานํ กิณฺจ
 ทฺุรารกฺขภยาทิกํ น ตถา ภเวยฺย, โส ปน โภคสามิกอ อญฺทตฺถุ ปฺนปฺนํ โภคนิทานํ
 กุกฺกจฺจมฺปี มโนปโทสมฺปี ลภติ ๕ อีทิสา หิ เวกฺลลสมฺนฺนาคตา อารกฺขา “อนารกฺชาติ
 วุจฺจติ ๕

อปีจ โภคา สฺวิชฺชนฺติ, เตสมฺปน อารกฺขพฺลํ นปฺปโหติ, เต อนฺุप्พพฺเพน ปริกฺขยํ
 คจฺฉนฺติปี, น จิรฺสเสว อนฺตรชานฺติปี น ถาวรา สนฺจหนฺติปี ๕ อถฺวา โภคสามิก
 สฺวิชฺชมาเน สเก โภเค น รกฺขติปี โภเค สีม่าตีตํ ปริกฺกฺชติปี, เอวํ สติ โภคา น ตฺิฏฺฐนฺติ ๕

ม. ๒๗๙ ต่อมีสมบัติเท่าไร (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๕๐, ๐๑๑/๗๒ หน้า ม. ๘๖)

อถโข โภคา ยาวตกา (ยาวตา) สนฺติ, เตสํ อารกฺขพลํ ตาวกตํ (ตาวตา) สํวิตาตพฺพํ, เอวํ สติ, เต โภคา จิรํ สณฺจหนฺติ, เต จ สณฺจिता โภคา อปฺปกา วา โหนฺติ พหฺกกา วา, ตํ นปฺปมาณํ, เต โภคสามิกสฺส อารกฺขพฺยาปารานุจฺฉวิกํ อตฺถํ อวหนฺติ ฯ อีทิสสา จ โข อารกฺขาย มตฺตตฺถมณฺญตฺตา อารกฺขสมฺปทา นาม ฯ ปุคฺคลानํ หิ สมตฺถภาโว นานา โหติ, ตสฺมา โภคารกฺขา ปุคฺคลानํ พฺลานุโลเมน ปวตฺเตตพฺพา, น โภคานํ ปมาณานุโลเมน โภคปฺปมาณํ เหตุถ คเหตุํ น ยุตฺตํ ฯ ปุคฺคลानํ หิ สมตฺถภาโว นานา โหติ, ตสฺมา โภคารกฺขา ปุคฺคลานํ พฺลานุโลเมน ปวตฺเตตพฺพา, น โภคานํ ปมาณานุโลเมน, โภคปฺปมาณํ เหตุถ คเหตุํ น ยุตฺตํ ฯ

ม. ๒๗๙ บุคคลทั้งหลายย่อมมี (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๕๕ หน้า ม. ๘๖)

ปุคฺคลानํ หิ สามตฺถิยํ นานาเยว โหติ ฯ ตสฺมา โภคานํ อารกฺขา ปุคฺคลพลสฺसानุรูปโต ปวตฺเตตพฺพา น โภคพลสฺसानุรูปโต, ตํ หิ โภคานํ อนุรูปโต ปวตฺตาเปตฺตํ น ยุชฺชติ ฯ ตตฺตฺรายํ อุปมา ฯ เอโก อวาโส มหนฺโต โหติ, ตตฺถ ปน ภิกฺขุ อปฺปกา, ตสฺส อารกฺขนํ พลํ นปฺปโหติ เอโก อวาโส ชุทฺทโก โหติ, ตตฺถ ปน ภิกฺขุ พหฺกกา, เต สยนาทึนํ อปฺปโหนกภาเวน กิลมถํ คจฺฉนฺติ ฯ สเจ เต อวาเส ปุคฺคลानุรูปโต สํวิทฺติตุํ สกฺกณฺเอย, กถํ, ชุทฺทกาวาเส ภิกฺขุ อาเนตฺวา มหนฺตาวาเส วสาเปยฺย, อิจฺเจตํ กุสลํ, ทฺวินฺนญจ อวาसानํ อตฺถาวหํ โหติ ฯ

อปฺรา อุปมา ฯ เอกาย เสนาย โยธา อปฺปกา, เต วิปฺปกีริยมาณา วิตฺถารํ เขตฺตํ อารกฺขิตฺตํ ตทฺตี วสนฺติ, เอวํ สติ สึฆํ เอกโต ภวิตฺตํ ปจฺจตฺถิเก จ นิวาเรตฺตํ น สกฺโกนฺติ, มหาเสนาย ปน โยธา ตทฺตี วิปฺปกีริตพฺพา โหนฺติ, เอวํ สติ วิตฺถารํ เขตฺตํ อารกฺขิตฺตํ สกฺโกนฺติ, สเจ อิมํ อุปายํ น กเรยฺย, ปจฺจตฺถิเก ปฏฺวิพาหิตฺตํ น สกฺโกนฺติ ฯ กิจฺจภูตฺตา อารกฺขา พฺลานุรูปโต ปวตฺเตตพฺพา โหติ, เอวํ อิจฺฉิตตฺถโต สมฺปชฺชติ ฯ

เย หิ โภคา อุกฺกฺขานวิริเยน พาหาพฺเลน เสทาวิกฺเขปเนน ปริจิตฺตา เจว โหติ อารกฺขิตฺตา จ, เต เจ ปฏฺวิสามิตมตฺตา ภเวยฺย, สามิกสฺส ปิติมตฺตเมว อวหนฺติ, ยทา ปเนเต อตฺตโน เจว มาตาปิตฺตฺวาทีนญจ สุขํ อุปฺปาทเนน ปริภุชฺชิตา^๑ โหนฺติ ตทา

^๑ กฺษ ชาติ เมื่อลง ต ปัจจัยแล้ว ลบที่สฺตฺตฺตฺตฺและชฺอน ต ได้รูปเป็น กฺตฺต (ปทฺรูปสฺทฺธิ, สฺตฺร ๖๑๔) หรือ ลงนคฺคิตฺตฺอากมแล้วทำตามวิธีแห่งหมวด รุช ชาติ ได้รูปเป็น กฺตฺตฺต (นฺรฺตฺตฺที่ปฺนึ, สฺตฺร ๗๖๕), มีใช้ทั้ง ๒ เช่น กฺตฺตฺตฺตฺตฺ มยา ปริภุชฺชิตา โภคา ฯ (มจฺคฺลตฺตฺที่ปฺนึ, ๑/๓๓๖)

ภิกขุโยโส มตตตาย สุขิ อวาทนุติ ๕ โภคานมปน ปริโกโคปี อธิคตโภคานุรูปโต สมมา
 ปวตเตตพโพ โหติ เอว สติ อิจฉิตตถัง สาเชติ ๕ ตตริทํ นินทสนนํ ๕ เสยยถาปี นาม
 มหาตพาเก อุทกํ วิวฏเณน เอกเทเสน สนทติเยว โส น จิรสเสว สุตตติ, ยทา ตหิ ตหิ
 อุทกนิททานิ วิวริตวา เตหิ อุทกํ ปเวเสติ ตทา ตตถ อุทกํ นิจจํ สมปชชติ, เอว โภคานํ
 ปริโกโคปี ทฏฐพโพ ๕ ปริภุญชียมานาเยว โภคา ปริภุชยํ คจจนุติ, ยทา อปเร โภเค
 ปริเยสิตวา อาเนตวา อวเสสโภคราสิมहि อนุพฐุหติ ตทา เต โภคา สณฺจิติ ปาปุณฺนุติ ๕
 อปเร โภเค ปริเยสิตวา อตตानํ สปริชนํ สุขิตํ กาทุํ วลณฺชิตโภคานํ ปฏิทาเนนปี โภคานํ
 พหุสิกรเนนปี ลามปริโกเคสุ มตตตถญฺจตา สมชีวิตา นาม ๕

ม. ๒๘๐ ความรู้จักประมาณ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๑๑/๒๐ ทำยเล่ม, ซ้ำ ม. ๘๖)

สมชีวิตาติ ปเนตถ ๕ สมชีวิตา นาม ยํ อายวเยสุ^๑ มตตํ ชานนุโต ลทฺชโภคํ
 วลณฺชิตโภคโต พหุตรํ อุปฺปาเทตวา อตตानํ สุขเขติ ปิณฺเนติ เจว โภเค จ อนุพฐุหติ ๕ อยํ
 ปมาทชีวิตาอมิตพฺพยดาสงฺขาตตาย อสมชีวิตาย ปฏิปทฺชฎตา ๕ โย หิ โภคปริโกเค มตตํ
 ชานนุโต โภคานํ หายนมุขํ ปริวชฺเชติ โภคานํ วฑฺฒนมุขํ เสวติ, โส โภคพลาณรูปํ สุขิ
 อธิคจฺจติ ๕ ยถา ปริเยสนาย อารกฺเข ปริโกเค จ มตตตถญฺจตา ปุคฺคลสฺส อตถาวหา โหติ
 เอวํ ฐฏฺฐสฺสปี ยตถ ชนตา ปุณฺณภาเวน นิสฺสติ ยสฺส จ อตตโน อิสฺสรภาเวน ปสาสนสฺส
 อาณกฺเขตตํ อตถิ ๕

ม. ๒๘๐ ประเทศ กล่าวคือ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๖ ต.ค. ๒๕๕๙ ซ้ำ ม. ๘๖)

ฐฏฺฐํ นาม ยตถ ชนตา ปุณฺณภาเวน นิสฺสติ ยสฺส จ อตตโน อิสฺสรภาเวน ปสาสนสฺส
 อาณกฺเขตตํ ภาวติ ๕ เย ตํ ฐฏฺฐํ ปาเลนฺติ, เต สุปริเยสนาย ปติฏฺฐเปยฺยํ ๕ กถํ ๕
 สกรฐฺฐปวตฺตาปนตถาย โภเค สมมา ปริเยเสยฺยํ, ฐฏฺฐนิวาสิเน อิจฉิตตผลสมปชฺชชนสฺส
 อุปการภูตํ อาชีวปโยควิธิ อนุสาเสยฺยํ, เตสํ आयโต สมมเทว มตตตายตตํ พลี คณฺเหยฺยํ,
 เนว อนวเสสโต คณฺเหยฺยํ น จ เตสํ พลิกคณฺนิทานํ วิหเสํ อุปฺปาเทยฺยํ, ยถา ฐฏฺฐญฺจ
 ฐฏฺฐวาสิโน จ อุโภปี อตถํ ลภนฺติ เอวํ กเรยฺยํ ๕ ตตฺตรายํ อุปมา ๕ ยถา หิ เจโก โคปาลโก
 คาวิยา ชีริํ ทุหนุโต อนวเสสโต อคณฺหิตวา วจฺจสฺส อตถาย อวเสสํ กตฺวา ทุหติ เอวํ
 สมปทมิทํ ทฏฐพพิ ๕ ยา จ ชนानํ ชุตานุโยคาทือปายมุขปริยาปนฺนา อนนฺจจฺจวิกา

^๑ อายวเยสุ ในรายได้และรายจ่าย आय (ป.) รายได้, การมา, การถึง, การมาถึง, ความเจริญ, ส่วน, อากร, ภาษี, สรีระ วย (ป.) รายจ่าย, ความเสื่อม, ความสิ้นไป, ความสิ้นเปลือง, ความแปรไป
 อมิตพฺพยตา ไม่ประหยัด, สรุยสุร่าย, มีการใช้จ่ายอันนับไม่ได้

โภาคปริเยสนา, ตัน น อุปตถมมเกยยุ จเว ยถา เต สุขเขน ตาทิสฺ ปริเยสนนฺ กาทฺ น
 สกโกนฺตติ ตถา นิวาเรยยุ จ ๕ อปิจ รฏฺจปาลีโน อารกฺขสมฺปทาย ปติฏฺจเปยยุ ๕ กถํ ๕
 รฏฺจพลานุกตฺตานํ รฏฺจโภคานํ อารกฺขโนปายํ วิชาเนยยุ, น จ รฏฺจโภเค นิรตฺถก-
 วลฺยชเนน ปริกฺขยํ ปาเปยยุ ๕ ยถา หิ รุกฺขสฺส โทสภูตา รุกฺขาทนฺนิโย ยตฺตกา อตฺถิ,
 ตตฺตโก ตสฺส รุกฺขสฺส โปสกาหาโร เตน ตา โปเสตฺถุ จชิตฺพุโพ โหติ เอวํ รฏฺจสฺส
 นิรตฺถกवलฺยชเนน ภาโร พหุโก โหติ, รฏฺจสฺส พหุภมฺปิ พลญฺเจว โภคา จ ตสฺมี ภาเร
 วลฺยชิตฺพุพา โหนฺติ ๕ พลโภคานํ สหฺรณฺปาโย ชานิตฺวา เต ลภิตฺวา อตฺถชนฺกฏฺจาเน
 วลฺยเชยยุ ๕ อปิจ สมชฺวีตายํ ปติฏฺจเปยยุ ๕ กถํ ๕ อนุรूपฺฏฺจาเน โภคवलฺยชนฺมตฺตํ
 ชานเยยุ, ลทฺธโภคานํ มตฺตํ อติจฺจ น วลฺยเชยยุ ๕ สเจ หิ รฏฺจปาลีโน เอวรूपํ วัธินฺยมํ
 ปริชาเนยยุ เอวํ จ อตฺตโน รฏฺจํ มหาปฺถณฺณํ กาทฺ สกฺกณฺเยยุ, รฏฺจสฺส วุฑฺฒิ วิรุฬฺหิ
 เวปฺลลํ จ สมภวานฺติ, จิรฺภูจิติ จสฺส ภวติ, โน ปรีหานิ ๕

ม. ๒๘๐ สมเด็จพระบรมพิตร (พระมหานพพร อริยญาณ, ๒๕๕๘ หน้า ม. ๘๗)

ขตฺติโย หิ มหาราชา ทยฺยานมิโนโท อาณาจกฺกสฺส สมภาวํ ชานาติ ตยฺจ
 กาลานุรูปํ อุปตถมฺมเกติ, ยถา รฏฺจนิวาสิโน ชฺวีโตปายํ ลภนฺติ, ตถา เตสํ ธนาทีนํ
 อนุปฺปาเทติ, โยนิโส พลิกฺคณฺวีธิ วิจาเรตฺวา ยถารหํ สํวิทฺหติ ยํ รฏฺจนิวาสินํ ทุกฺขํ
 อนุปฺปาเทติ^๑ ๕ ยํ ยํ คณฺหิตฺพุพฺปิ โหติ สมฺหนิตฺพุพฺปิ อุปเนตฺพุพฺปิ อปเนตฺพุพฺปิ, ตํ ตํ
 การณานุรูปํ สํวิทฺหติ ๕ รญฺโฆ เจว รฏฺจนิวาสินํ จ อตฺถํ รุกฺขติ ตยฺจ สฺฐสฺส ปวตฺเตติ ๕
 รฏฺจนิวาสิสงฺขาตสฺส มหาชนสฺส อุปฺปชฺชิตฺพุพฺปิ อปายมฺขํ ปฏฺิพาหิตฺตุ มนสิกโรติ, ตสฺมา
 กตฺถจิ พลี เนว คณฺหาติ, กตฺถจิ ปน คณฺหาติ, ตํ วา สิตฺถิํ กตฺวา คณฺหาติ ๕ อญฺญมฺปิ
 ปราภวมฺขํ ปฏฺิพาหิตฺตุ สํวิทฺหิตฺวา ตสฺส โอตารํ น เทติ ๕ เตน มหาราเชน ตสฺมี วสฺเส
 ลภิตฺพุพฺโภคาปิ วลฺยชิตฺพุพฺโภคาปิ สมํ สํวิทฺหิตา ๕ สเจ กตฺตฺพุพฺกิจจํ น สียา, เต
 วลฺยชิตฺพุพฺโภคา ลภิตฺพุพฺโภคโต เนว พหุตรา ภเวยยุ ๕ สเจ ยงฺกิญฺจิ กิจจํ พหุหิ
 โภเคหิ นิปฺพาเทตฺพุพฺ สียา, เนว ปน อตฺถํ สาเชตฺพุพฺ สียา, โส ราชา ตํ กิจจํ ปชฺหติ ๕
 ยานิ กานิจิ หตฺถิอฺสสาทีนํ สวิญฺญาณกานํ วาหนานํ เจว เชตฺตวนาทีนํ จ อวิญฺญาณกานํ
 วตฺถุนิ ทยฺยรฏฺจเ อตฺถิ, ตานํ รุกฺขติ เจว โคเปติ จ ๕ เอวํ ตสฺส รญฺโฆ อาณาจกฺกํ รุกฺขิตํ
 เจว โคปีตํ จ อนุกฺกเมน วุฑฺฒิ วิรุฬฺหิ เวปฺลลํ ปาปฺณาติ ๕

^๑ น+อนุปฺปาเทติ, พึงระลึกไว้ว่า น ที่ปฏิเสธกิริยาอาชยาดให้คงรูปไว้ ไม่นิยมแปลงเป็น อ หรือ
 อน ถ้าแปลงถือว่าผิดร้ายแรงมาก (หลักการแปลไทยเป็นมคธ, หน้า ๗๕)

สดตตสุ อริยชนธมเมสุ ปณจสุ เวสราชชกรณธมเมสุ สดตตสุ สปปริสธมเมสุ ทสสุ
 นาถกรณธมเมสุตีอาทีสุ อเนเกสุ ธมมวิภาเคสุ สโมธานํ คจจติ ๕ กามญจ พหุสสุโต
 ปุคคโล นิตุทโนปี โหติ, ตถापि อทลิตุโท นาม โหติ อโมฆํ จสส ชีวิตํ ๕ ยถุญเทว^๑ เจส
 ปริสํ อุปสงกมติ ยทิ^๒ ขตติยปริสํ ยทิ พุราหมณปริสํ ยทิ คหปติปริสํ ยทิ สมณปริสํ
 วิสารโท อุปสงกมติ อมงกุฎโต^๓ ปณญวา ธมมณญญ อตถณญญ จ หุตวา อตถานํ สมมา
 ปฏิปทาย ปติฏฐาเปติ สปปริสโต จ หุตวา ปเร อตถเถ นโยเซติ ๕

ม. ๒๘๒ เหตุตั้งนั้น (ปรับจาก พระมหามนตรี ขนดิสาวโร, ๐๐๑/๒๙ หน้า ม. ๓๐)

ตสมมาตีห สตุถา ธมมเทสนํ เทเสนโต อเนกปริยาเยน ตํ พาทุสจจํ ปัสเสสิ^๔ ๕
 ทฏฐพพญเจตถ ทสกกคตตเร สีลาทิสนาถกรณธมมกถาย สาธกํ โหติ, **ปุน จปรี**
ภิกขเว ภิกขุ พหุสสุโต โหติ สุตธโร สุตสนุนิจโย, เย เต ธมมา อาทิกถยาณา
มชฆเมกถยาณา ปรีโยसानกถยาณา, สาตถํ สพยญชนํ เกวลปรีปญญํ ปรีสุทฺธ
พฺรหมจริยํ อภิวทนต์ิ, ตถารูปาสุส ธมมา พหุสสุตา โหนติ ธตา วจสา ปรีจิตา
มนสาณูปกชิตา ทิฏฐิยา สุปปฏิวิทฺธา, อัยปี ธมโม นาถกรโณ สพฺรหม-
จารีหนฺติ ๕ อานนฺทตเถโรปี อตตโน พาทุสจจํ นิสสาย เอตทคคํ ภิกขเว มม สวากานํ
 ภิกขุณํ พหุสสุตานํ ยทิทํ อานนฺโทติ^๕ สดถุปลสสิตตตํ ปตโต (ธมมิมสสเรน ทสพเลน
 ปลสสิตตตํ ปตโต) ๕

ม. ๒๘๒ พระอานนทเถรเจ้า (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๔ ก.ย. ๒๕๖๒, หน้า ๓๐)

อานนฺทตเถโร หิ อตตโน พาทุสจจํ นิสสาย เอตทคคํ ภิกขเว มม สวากานํ ภิกขุณํ
 พหุสสุตานํ ยทิทํ อานนฺโทติ เอตทคคกฺกฺจาเน ธมมิมสสรภูตสส ทสพลสส ปลสสิ อลภิตถ ๕

^๑ ยถุญเทว [ย+ย+เอว], อาเทศนิตฺติหิตเป็น ท = ยํ ยเทว, เพราะ ย อยู่หลังแปลงนิตฺติหิตกับ ย (ตัวหลัง) เป็น ณ = ย เทว, ซ้อน ณ = ยถุญเทว (ดู ปทฺฐปสฺสิทฺธิ, สุตฺร ๕๑)

^๒ ยทิ ในที่นี้เป็น **วิกปฺปตฺถ** ใช้เหมือน ว่า หรือ จ แปลว่า ก็ดี ก็ตาม, ดูใน สัททนีติ สุตตมาลา (พระอัครควังสมหาเถระ รจนา, พระมหาประนอม ธมมาลงกาโร ปรีวรรต, **สัททนีติ สุตตมาลา**, กรุงเทพฯ: ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๙, หน้า ๓๘๙)

^๓ วิสุทฺธิ. ๑/๑๑.

^๔ แก้เป็น **ปลสสิ, ปลสสิติ** ป+ปลส [ภ.] เช่น อิติ พุราหมณ อตตโน สปปริสตาย ตํ เอเพยฺย-
 ราชานมฺปี ตสส ปรีวารเกปี อุทกมฺปี รามปฺตฺตํ **ปลสสิ** ๕ (อจ.อ. ๓/๖๐๗)

^๕ ที.ปา. ๑๑/๔๖๖/๓๓๔.

^๖ อจ.เอก. ๒๐/๑๔๙/๓๒.

เอโก กิร พุราหุมนโณ จินุเตสิ พุทฺธรัตนสฺส เจว สงฺฆรัตนสฺส จ ปุชฺชา ปญฺญาติ ๕ กถํ หนุ
 โข ฐมฺมรตฺนํ ปุชฺชิตํ นาม โหตีติ ๕ โส ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา เอตมตฺถํ ปุจฺฉิ ๕ ภควา อาห
 สเจปิ พุราหุมน ฐมฺมรตฺนํ ปุชฺชตฺกามา, เอกํ พหุสฺสุตํ ปุชฺชหีติ ๕ พหุสฺสุตํ ภาเน
 อาจิกฺขเถว ๕ ภิกฺขุสงฺฆํ ปุจฺฉาติ ๕ โส ภิกฺขุ อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉิ ๕ อานนฺทตฺเถโร
 พุราหุมนฺนาติ ๕ พุราหุมนโณ เถรํ สหสฺสคฺคฺขปณฺีเตน ติจีวเรณ ปุชฺเชสิ ๕*

โส อานนฺทตฺเถโร โลกนาถ ธรรมานเวยว กาลเณ กาลํ ฐมฺมเทสนาย เจว
 โอวาทานุสฺสาณียา จ ภิกฺขุภิกฺขุณีอุปาสกอุปาสิกาวเสน จตฺสโส ปริสา อนุคฺคณฺหิ ๕
 ภควติ ปรีนิจฺเจเต สาสนสฺส จิรฺภูจิจิตฺยา มหาภสฺสปมหาเถรปมุขสฺส ฐมฺมสงฺคีติการกสฺส
 ภิกฺขุสงฺฆสฺส ฐมฺมํ วิสฺขุเชสิ ๕

คหฺภูจฺฉินิกายปิ พหุสฺสุตโต โปโป ปเรสํ นาโถเยว โหติ ๕ เอกสฺมี กุเล อีสฺสรภูตํ
 คหฺปตี อาที กตฺวา ยาว อนฺตมโส ราชชา ขตฺติโย มุทฺธาภิสิตโต ตาว โปโส พหุสฺสุตโต
 สมานो ว สุเชน อตฺตโน วसानุคํ ชนตํ รกฺขิตุํ สกฺโกติ ๕ อญฺญมณฺณสฺส อนฺตราย-
 ปฏฺฐิพาทนาย เจว สุขปริเยสนาย จ กิจฺจานิ ปยุณฺชิตุํ ปวตฺตํ อุปายโกสฺลลุมฺปิ พาสฺสจฺจ-
 มุลฺเวยว โหติ ๕

ม. ๒๘๓ ในเวลาที่สมเด็จพระสังฆราช (ประยูรวงศ์ ๐๐๑/๒๕๙) ๓๐)

โลกนาถสฺส หิ ธรรมานกกาเล เถโร โอวาทานุสฺสาณียา ฐมฺมิกถาย ภิกฺขุภิกฺขุณี-
 อุปาสกอุปาสิกาย จตฺสโส ปริสาโย อนุคฺคณฺหสิ ๕ สตฺถริ ปรีนิจฺเจเต, ปจฺจมหาสงฺคีติยํ
 อานนฺทตฺเถโร มหาภสฺสปมุขานํ ฐมฺมสงฺคีติการกานํ ภิกฺขุณํ ฐมฺมํ วิสฺขุเชสิ, ตนฺตฺติภูตํ
 พุทฺธสฺสาณํ ปตฺติภูจฺจาเปสิ ๕

อาคาริเยสุปิ, พหุสฺสุตโต จ นามส สพฺเพสํ อวสฺสโย โหติเยว ๕ คามวาสิกาทิสฺสุ
 มนุสฺเสสฺส เอกกุลเชฏฺฐโจ คหฺปติ, อีสฺสรทิสฺสุ อุกฺกฏฺฐเจสฺส มุทฺธาภิสกปฺปโต ขตฺติโย,
 พหุสฺสุตโต สมานปิ สุเชน สกฺวसानุเค ชเน อภิปาเลติ ๕

ยมฺปน อุปายโกสฺลลํ พาทฺธิรกาทิสฺสยานํ ปฏฺฐิพาทาย เจว อญฺญมณฺณสฺส
 สุขปฺปวตฺตตฺตาปนฺตถาย จ ตํตฺกรณฺียปฺปโยเค อุปายภูตํ โหติ, ตํเยว พาสฺสจฺจสมฺภูจฺฉานํ
 โหติ ๕

ทญฺยานมฺินฺโท หิ มหาราชา สกปฺร (สกนฺตร) สมยภูตานํ อตฺถฐมฺมานญฺเจว
 อเนกวิธสฺตถานญฺจ ปรีชณฺญภูโต หุตฺวา, เย จ ราชนฺีติสฺตถานํ โกวิทา โหนฺติ, เตสฺมคฺโค

* ดูรายละเอียดในมังคลัตถทีปนี ภาค ๑ (ม.ค.ล. ๑/๑๓๙)

โหดิ อสโม ๗ รฏจนิวาสโน อาที กตวา ราชวสิگانัน อคคภูโต อวสสโย โหดิ วุตตญเหตุ
ภควตา

หิโต พหุหนัน ปฏิปชช โภเค

ตํ เทวตา รกขติ ฌมมคตตํ

พหุสสุตํ สีสวตูปปนัน

ฌมเม จิตัน วิชหาติ กิตติ

ฌมมฏจัน สีสสมปนัน

เนกขัน ฌมโพนทสเสว

เทวาปี นัน ปัสสนติ

สจจวาที หิริมนัน

โก ตํ นินทิตมรหติ

พหุมนนาปี ปัสสิตติ ๗^๑

ตสฺมา หิ อิทํ มหาราชสฺส พหุสจจัน ปุริมวิเสสมงคณนติ วุจจติ ๗ (ชาต ม. ๒๔๔
อาศัยพระมัตตัญญุตาน)

ม. ๒๔๔ อ้นชนนิกกร (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ข้อสอบปี ๒๕๕๘, ดูต่อ ม. ๒๔๕ หน้า ม. ๓๖๔)

สหทรการิโน หิ ชนา อญญมญญสฺส อาสนนญฺจานเน วสนนตา กมฺมนตการณนาปี
ชนการณนาปี วิวาทํ กโรนติ ๗ เตสํ ปสาสกชโน ปฏิเวกขิตฺวา วิรุทฺธํ วา อวิรุทฺธํ วา
ทสฺเสตฺวา ตํ วิวาทํ วุปลเมยฺย, อิทํ ปสาสกชนสฺสเยว กิจจัน ๗ เตสํ จ นิกายเ จริยํ กตฺวา
ปเรสํ อทินนํ อาทियมานา ฌนรหิตชนาปี ปรูปฆาติโน พาลชนาปี อตฺถิเยว ๗ เอมฺปิ
ปสาสกชนสฺส กิจจัน โหดิเยว ๗ โส ชนानํ อิสฺสรियเขมรกฺขณตฺถาย ปฏิเวกขิตฺวา วินิจฺจนํ
กตฺวา โย วิรุทฺธํ กโรติ ตสฺส ทณฺฑํ กเรยฺย ๗ สเจ หิ ปฏิเวกขิตฺวา วินิจฺจนกรณมฺปิ
ทณฺฑกรณมฺปิ อนุรูเปน ฌมเมน น ปวตฺเตยฺย, ตํ อทฺธา ว ชนानํ ปรีตาปจฺจโย โหดิ ๗
ตสฺมา สพฺเพสํ ปวตฺติโต ฌมมิกภาโว รฏฺจาภิपालโนปาโยเยว โหดิ ๗ โปราณชตฺติยา หิ
ตถารูปี กิจจัน อตฺตโน ฐุํ กตฺวา ฌรอยหสิลา หุตฺวา อตฺตนา ว วิโลเกสฺส, วิสฺสาสนีเย
อมจฺเจ โวหาริกญฺจานเน ปตฺติญฺจาเปสฺมปิ, นีตี ฌมมิกภาวูปถมฺภนตฺถาย ปฏิเวกขณทณฺฑ-
กรณานํ ปทญฺจานัน กตฺวา ปญฺญาเปสฺมปิ ๗ ตโต ปรี เอตํ ชตฺติยจาริตฺตํ ชาตํ ๗
พุทฺธสฺสาสนเนปี สมนฺมาสมฺพุทฺเธน ทิฏฺจานนฺคตฺติภูโต ฌมมิกภาโว กถิตฺเตว ๗

ม. ๒๔๔ ข้อหนึ่งตรัสไว้ใน (พระมหานพพร อริยญาณ, ๒๕๕๘ หน้า ม. ๓๖๔)

วุตตญเหตุ ชาตเก

นาทิจฺจา ปรีโต โทสํ

อญฺญลานิ สพฺพโส

^๑ อัง.ปญจก. ๒๒/๔๒/๕๑.

อิสฺสรโร ปณฺเย ทณฺฑํ	สามํ อปฺปฏิเวกฺขิยาติ ๙^๑
ธมฺมปทคากาย วุตฺตํ	
น เตน โหติ ธมฺมภูโจ	เยนตฺถํ สหสา นเย
โย จ อตฺถํ อนตฺถณฺจ	อุโป นิจฺเจยฺย ปณฺทิตฺ
อสาหเสน ธมฺเมน	สเมน นยตี ปเร
ธมฺมสฺส คฺตฺโต เมธาวิ	ธมฺมภูโจติ ปฺวฺจจตีติ ๙^๒

(ขาด ม. ๒๕๕ อีกข้อหนึ่ง ตรัสหลักก็คือ)

ม. ๒๕๕ **อนึ่ง** **ชนนิกาย** (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ข้อสอบปี ๒๕๕๘ ต่อ ม. ๒๕๔^๑ หน้า ม. ๓๖๕)

อปัจจ ปรวชิตสฺส สามนฺตภูมิกาคฺเส นินฺวาสิโน ชนา อตฺถิเยว ๙ กทาจิ ทฺวิหนํ วิชิตานํ สีมฺนตฺตริกวาสินฺ ชนา อาณกฺเขตตพฺภกฺขานการณานิ อีสฺสรียวสาติภฺกมฺน- การณานิ โวหารจฺฉินฺทการณานิ อญฺญมณฺณํ ภาณฺทนกลหาทโย กโรนฺติ ยถา ตํ เอกภฺรสมฺหิ สหवासินฺ ชนา ๙ ยทา เต สมคฺคา ภวิตฺตํ น สกฺโกนฺติ ตตฺถ จ โภจ ติตฺการณานิ วุสเมตฺตํ สมตฺโถ นิจฺฉยภโร นตฺถิ, ตทา อตฺตโน วสพลํ ปฏฺิจจ อิจฺฉิตกิจฺจํ สาเชตฺตํ สมฺปหารํ อุปคจฺฉนฺติ ๙ กิจฺจจาปีทานิ โลเก สมฺพหุลา มนุสฺสา วิจารณปญฺญาทีหิ วุฑฺฒิปฺปตฺตา โหนฺติ เจว อญฺเฆสํ ชนानํ นิจฺฉยานุชานนาทโย พหฺวิเช อุปฺปนฺนการณ- ปรีโมจโนปาเย ชานนฺติ จ, เตสํ ปน ภาณฺทนาทิกการณํ อตฺตโน วสพเลน อุปฺปนฺน- การณานํ นิจฺฉโย รุจฺจตีเยว ๙ เอวํ สนฺเต ตตฺถ ตตฺถ ชนา อตฺตโน ชนนิกายํ วิภชิตฺวา ตโต เอกจฺเจ ชเน ปฺรปฺกฺเขหิ สทฺธี สมฺปหารกิจฺจํ กारेสฺสุ ๙ เต สมฺปหารธฺรฺรา หุตฺวา โปราณกาลโต ปฏฺุสาย ขตฺติยาติ วุจฺฉนฺติ เต จ ราชปฺมุขา โหนฺติ ๙ อิมินา นินฺยาเมน เตสํ สนฺตตีวีสิกา กุมารานิ ขตฺติยาติ ลทฺธสมฺมณฺเฑว ๙ เตสมฺปน ขตฺติยานํ ปรีวารภูตา ชนา อตฺตโน สามิกานุสาเรน โยธี นาม โหนฺติ ๙ พาหิรานํ หิ ปฺรปฺกฺขานํ อวารณปรีหาโร รภูจฺจาภิปาลโนปาเย อนฺโตคฺโคเยว โหติ ๙

สงฺคาโม จ นาม กทาจิ สหสา อุปฺปชฺชติ ๙ ตสมฺมี สมฺปฺปนฺเน น เกวลเมว พหฺตฺรานิ พลาวฺฐาทีนํ นิสฺสาย ชโย ภวติ, อถโข อิเม ธมฺมา อิจฺฉิตพฺพา โหนฺติ ปญฺญา เจว วีรภาโว จ สามคฺคี จ อาณตฺติยา อวภูจฺจิตตา จ ๙ เตสฺส ปรีปฺณฺณสฺส สงฺคามคตา ชยํ ลทฺธํ สกฺโกนฺติ ๙ ตสมฺมา สงฺคามสฺส นตฺถิกาลเปปี ยฺยทฺธสํวิทหนํ กาทพฺพํ โหติ ๙ สเจ

^๑ พ.ช. ๒๗/๑๖๕๘/๓๓๘.

^๒ พ.ธ. ๒๕/๒๗/๔๗.

ปฏิภจเจว ยทุทสัวิทหนั น กรเยยั, สงคามเ สมุปนุเน ชิปปิ พลาฐาทีนิ สมปาเทตุ้ น
 สกโกนุติ, เอ่ว์ สุเขน ปรปกุขสส เหมฐจาวสั ปตนุติ ๕ เอตถ หิ ทีฆาฐากุมารชาตกั
 อุทาหรณั ๕ โกลสรฐจั กิร ชุททกั อโหสิ, ตสส พลาฐาทีนิ อนนุตรฐจฐกาสี-
 ฐจโต อปุกตรานิ อหะสิ โกลสรฐจวาลีโน จ ปมตตา หุตวา ยทุทสัวิทหนั น กรีสุ ๕
 ตสสมา ปจจตติเกสุ ปจจาตเตสุ ยชุฉิตุ้ อสกโกนุตา กาสีรฐจสส เหมฐจาวสั ปตีสุ ๕ เอ่ว์
 ภควา อปุปมตตสส นครสส สัวิทหนั อูปม กตวา อุกชิปีติ ๕

ม. ๒๘๖ เมืองอันตั้งอยู่ยั้งยืน (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๑๑๖ หน้า ม. ๓๖๖)

นคร ยถา ปจจนต์	คตุต สนุตรพาหิร
เอ่ว์ โคเปถ อตตานั	ชโณ โว มา อุปจจคา
ขณาตีตา หิ โสจหนุติ	นिरยมหิ สมปปีตาติ ๕^๒

อิท หิ สยามรฐจั สยามรฐจวาลีโน ยทุทตาเยว ทีฆมทฐานั สนุติฐจติ ๕ ยทา หิ
 สงคามเ อุปปชชติ ตทา สยามรฐจวาลี สมคคา สมานจิตตา สมานจณนุทา หุตวา
 ปรปกุเขหิ สทธี ยทุท กโรนุติ ๕ ยทา ปน สงคามเ นตถิ, ตทา อตตโน อตตโน
 กรณียานิ วิสุ วิสุ กโรนุติ, เอ่ว์ สติ, เต “อิเม รฐจวาลีตี วิภาคั คจจหนุติ ๕

ม. ๒๘๖ เพราะมีนักรบ (พระราชปัญญาสุธี, แบบฝึกหัด ครั้งที่ ๔๔/๒๕๕๗ หน้า ม. ๓๖๖)

โยธา ยทุเท สุรภาวคตปพพา หุตวา รฐเจ สุจิวิ อริวิหิตเต สนุเต อทนุตยทุท-
 ลิปปา อสัวิทหิตาฐา จ หุตวา อริสุ ปฐจปฐจิตเตสุ ยทุทฐมิจانه ลินจิตตา อสุรา โหนุติ
 ปชา จ ยทุเท วสิภาวั เนว ปาปุณนาคิ ๕ อถาปรภาเค จกุกิวเส ปญจโม จุพาลงกรโณ
 มหาราชา ถลฐจานวาลีโน โยธานั กิจจัน ภियโย วุชุฉิตต กตวา อุปฐจหิ เจว อูปถมภิ จ ๕
 ปจจปนนกาเล ฉฐุโจ ราชา รฐจสส อูปปนนการณเส อูปมตโต ภियโยโส มตตตาย
 ถลฐจานวาลีโน โยเช อูปถมภิ นาวิกโยธานั จ กิจจัน อูปถมภิ จารปฐจกิจเจ เจว วนจรณ
 จ กุสลั สุวิวิ ชนตัง จเปสิ สา ยทุทวิธิพุทธิณี ชนตา วนจรณเสนาติ ตทา ลทฐนามกา โหติ
 โปราณเปเวณิอนุสาเรน เตน อนุสาสิตา ทารกา เจว ทาริกา สุรา ยทุทนิพนุปนิสสยา
 โหนุติ ๕ รฐจาภิปาลโนปาโยปิสส กรณียนามโก โหติ ๕ ตสส กิตติสทโท นานาปเทเส
 อพุกคโต ๕ ฉฐุโจ สุรโยโร ราชา วิเทเสน มานิตอ ปคคหิตอ เสนาคคจانه จปีโต เตน
 สยามโยธา จ ปคคหิตา อิท ปฐจถิมทิสภาเค อปากฐปพพั โหติ ๕ วุตตถุเหตัง ภควตา

^๑ วินย. ๕/๒๔๓/๓๒๒.
^๒ พ.ธ. ๒๕/๓๒/๕๖.

ทูเร สหโต ปกาเสนติ

อสนุเตตถ น ทิสฺสนฺติ

หิมวหฺโต ว ปพฺพโต

รตฺถิ ชิตฺตา ยถา สฺราติ ๙^๑

ไปราณาชิตฺติเยหิ หิ สฺยามรฏฺจนิวาสีเน สฺขํ อุปนฺตํ เตหิ จ ทฺกขํ อปนฺตํ ปวตฺโต รฏฺจาภิपालโนปายี สฺมาจิณฺโณ โหติ ๙ ตสฺมา เจตถ ชิตฺติยานํ จริยวตฺตํ เวทิตพฺพํ ๙ เอกทา อิมํ ยสฺสิสฺสรียภฺยาสิตา ไปราณชิตฺติยา สฺยามานํ สฺขทฺกขํ ฌาตุํ สมนฺตาคามนิกมาทิจานํ วิจฺรึสฺส อเอกทาปิ อญฺญาตกเวเสน คนฺตฺวา รฏฺจสฺส เจว ปชาย จ ปวตฺถิ โอลเกตุํ วิจฺรึสฺส ๙ เสฏฺโฐ ปน ฌญฺโฐ ราชสา สกฺลนคฺรํ อนฺจฺริตฺวา เขตฺตสึมายํ สฺยามานํ สฺขทฺกขํ โอลเกนฺโต นิจฺจํ กรณฺเญํ อกาสิ อยมฺปิสฺส จริยา รฏฺจาภิपालโนปายีติ สฺงฺขยํ คจฺจติ ๙

☞ สฺมานตฺตตาคถา

ม. ๒๘๘ สฺมานตฺตตาคถา (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๑๒๒ ใช้อุสอพปี ๒๕๕๐ เทียบ ม. ๓๓๗)

สฺมานตฺตตาคถา ปเนตถ ๙ สฺมานํ ปฺรสุส อตฺตทา เตนาติ สฺมานตฺโต, ตสฺส ภาโว สฺมานตฺตา ๙ ตตฺรารยํ อธิปฺปาโย ๙ ตสฺมี ตสฺมี ปุคฺคฺเล ยถารหํ ปวตฺติตฺตมฺเมสฺส สฺมจฺริยา สฺมานตฺตตาคถา นาม ๙ ตตฺรารยํ จริยวิเสโส ๙ โย อตฺตโน ฌาตโก โหติ, ตสฺมี ปุคฺคฺเล ยถารหํ มานนายปี อสมานิสฺสรียยสวสชนปฺริวารเหตุ อนาวมญฺณนายปี ฌาตกฏฺฐานานุรูปโต สมนํ จรติ ๙ อยํ ฌาติตฺตมฺเม สฺมจฺริยา นาม ๙ อยญฺจ ยสฺสตฺถิ, ตสฺส วิปฺลผลวาทํ อุตฺตมมฺงคฺลํ โหติ ๙ ตสฺมา ภควาปิ คิหิโน เจว ปพฺพชิตฺเต จ อิมิสฺสํ สฺมจฺริยาย ปตฺติฏฺฐาเปตุํ โววทึ ๙ กถํ ๙ ฃรมาวสตํ คิหิโน โภควลญฺชนกิจฺจํ ทสฺเสนฺโต ฌาติสฺงคห- สฺงฺชาตํ ฌาตึพฺลึ กรณฺเญํ อุทฺทิสฺสิ ยํ กตฺวา โภคานํ อาทึเย อาทึยติ นาม น จ นฺิรตฺถกฏฺฐาเนน โภเค ปฺริภฺยชติ นาม ๙ ปพฺพชิตานมฺปิ ยถารหํ ฌาตตฺถจฺริยํ กาคฺตุํ โอลเกสํ อทาสึ ๙ กถํ ๙ ภิกฺขุสฺส ฌาตกานํ ฆอสฺชชกมฺมํ น นฺิวาริตํ, อตฺตโน สฺนฺตกํ ฌาตกานํ ททนฺตสฺส กุลทฺสชกมฺมํ น โหติ, น สทฺธาเทยฺยวินิปาตนํ, ฌาติกฏฺฐาย ภิกฺขุณฺเีย จิวฺรํ ททนฺตสฺส วา ตสฺสา หตฺถโต สหตฺถา ปิณฺทปาทํ ปฏฺฐิคฺคเหตุวา ภฺยชฺนตฺสฺส วา อาปตฺติ วา โหติ, ฌาตกฏฺฐํ คหปตี วา คหปตานี วา จิวฺราทึปจฺจเย วิญฺญาเปนฺตสฺส กตฺวิญฺญตฺติ น โหติ ๙ ภควตาปิ อยํ ฌาตตฺถจฺริยา อวิชิตฺตาเยว ๙

นิตฺสสนํ เจตถ ๙ พุทฺโธ ภควา อภิสมฺพุทฺโธ กปิลวตฺถุํ คนฺตฺวา ฌาตกานํ ฃมฺมํ เทเสสิ ๙ ฃมฺมปทฺฏฺจกถายญฺเจตํ วุตฺถํ “โส ภควา อุทกเหตุ วิวาทาปนฺนํ ฌาตกานํ

^๑ พ.ธ. ๒๕/๓๑/๕๕.

กลห้ วุฒิสมาชิก สากิยวสญจ วินาสตุ มหนฺเตน พเลน นิกฺขนฺตํ วิฑฺฒนํ โกสฺลราชานํ
อุปาเยน ทฺวิฑฺฒนํ นินฺวาเรสีติ ฯ

โส จ ภควา โย ชาติยา สากิยภูโต ฅาตโก อณฺตติตฺถิยปฺพุพโก หุตฺวา อาคนฺตฺวา
อิมสฺมึ ฅมฺมวินเย อุปสมฺปทํ อากงฺขติ, ตสฺส อาเวณิกํ ปรีหารํ อทาสี ฯ กถํ ฯ เตน
ฅาตเคน ยถา อณฺเณน อณฺตติตฺถิยปฺพุพเคน อิมสฺมึ ฅมฺมวินเย อุปสมฺปทํ อากงฺขมาเนน
จตฺตารอ มาเส ปรีวาโส ปฺุเรตพฺุโพ เอวํ น ปฺุเรตพฺุโพ, โส อาคตมตฺโตว อุปสมฺปาเทตพฺุโพ ฯ
วฺุตตมฺปิ เจตํ “สเจ ภิกฺขเว ชาติยา สากิโย อณฺตติตฺถิยปฺพุพโก อาคจฺจติ, โส อาคโต
อุปสมฺปาเทตพฺุโพ, น ตสฺส ปรีวาโส ทาทพฺุโพ, อิมานํ ภิกฺขเว ฅาตีนํ อาเวณิกํ ปรีหารํ
ทมฺมมีติ ฯ”

ฅาตกา นาม สินฺนิทฺธเมตฺถิยฺุตฺตา โหนฺติ สมานสฺขทฺุทฺทา กิจฺเจสฺสุ จ พฺลภฺุตา ฯ ยสฺส
ฅาตกา นตฺถิ, โส สฺุเขน วิปตฺตี ปาปฺุณาติ ฯ เสยฺยถาปี นาม โย รุกฺโข นิสฺสาโข โหติ,
ตสฺส วาตํ ตายิตฺตํ ปโหนกํ พลํ นตฺถิ, โส สฺุเขน วิปตฺตี ปาปฺุณาติ เอวํ สมฺปทมิทํ ทฏฺุจพฺุทํ ฯ
รณฺโถปี จกฺกวตฺติสฺส ฅาตกา กิจฺเจสฺสุ อณฺุยนฺตฺตา อิจฺฉิตพฺุพา โหนฺติ ปเคว ชนานํ ฯ โย
สณฺุฅาตี อติมณฺุญฺิตฺวา วิชหาติ น มนสิกโรติ โส อตฺตโน พลํ อุปจฺฉินฺทติ นาม อิทํ
ปฺราภวโต มุขํ โหติ ฯ [วฺุตตมฺเหตํ ภควตา ปฺราภวสฺุตฺเต

ชาติถุโร ฅนถุโร โคตตถุโร จ โย นโร
สณฺุฅาตติมตฺถิยเมติ ตํ ปฺราภวโต มุขํ ฯ”

ตสฺมา หิ ฅาติฅมฺเม สมจฺริยาสงฺฆาตา สมานตฺตฺตา ฅาติภฺุเตสฺสุ ปุคฺคเลสฺสุ ยถารหํ
ปวตฺเตตพฺุพา ฯ (จบข้อสอบปี ๒๕๕๐)

✍ มิตฺตกถา

ม. ๒๕๕ อีกประการหนึ่ง (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๑๑/๒๑ ท้ายเล่ม เทียบ ม. ๓๗)

อปิจ ยํ โย อตฺตโน มิตฺโต โหติ, ตสฺส อตฺตนา อธิกตรวฑฺฒนปฺปตฺตกาเล วา
หายนปฺปตฺตกาเล วา อณฺุฅาภาวาคมนเนน อวณฺุจฺฉิตฺตโต หุตฺวา มิตฺตฏฺุจฺฉานานฺุรูปโต สมํ
จฺจติ, อิทํ มิตฺตฅมฺเม สมจฺริยา นาม ฯ มิตฺโต จ นามเส กิณฺจาปี อตฺตโน ฅาตโก น
โหติ, อตฺตนา ปน สทฺุธี เสวิตฺวา ทพฺุหํ วิสฺสาสํ อาปชฺชนฺโต ทพฺุหฅาติสฺสโหติ โหติ ฯ ยถา

๑ วินย. ๔/๑๐๐/๑๔๗-๘.

๒ พ.ธ. ๒๕/๓๐๔/๓๔๗. (ในข้อสอบ ท่านตัดคำถานี้ออกไป)

วิสุตาสา ปรมมา ฅาตีตี^๑ ๗ โส หิ มิตฺโต อตฺตโน มิตฺตสฺส กิจฺเจสฺสุ อฺปฺปนฺเนสฺสุ สหายนํ ปรตฺวา ตานิ กตฺวา สาเชติ, อตฺตโน จ มิตฺตสฺส สมฺปตฺติยา วิปตฺตี ปตฺตตาย เตน สมาน-
ทุกฺขภาวํ ปตฺวา สมฺสฺสาเสติ ๗ มิตฺตา จ โข พหุปรฺเภทาว โหณฺติ, อตฺถิ มิตฺตปฏฺิรฺูปกาติ
อริยวฺหาเรน วุจฺจมานา ปาปมิตฺตา, อตฺถิ สฺหทาติ อริยวฺหาเรน วุจฺจมานา กลฺยาณ-
มิตฺตา ๗ อิติ มิตฺตา สงฺเขปโต พุทฺธปรฺเภทายว โหณฺติ, อปฺิจ มิตฺตภชฺนา จ
ฅาตกมานนา จ นานา โหณฺติ ๗ กถํ ๗ โย โกจิ มาติโต จ ปิตฺโต วา ยาว สตฺตมา
ปิตามหฺยคา สมฺพนฺชตฺตาย ฅาตกฏฺจฺาเน มานโต โหติ, ตํตํกิจฺเจสฺสุ ปน สห อยนภาเวน
มิตฺตฏฺจฺาเน ภชฺโต โหติ ๗ สา โข มิตฺตภชฺนา เตสมณฺณตโร พลวพาหิรฺปจฺโย โหติ, เยหิ
ปริหานํ วา วุทฺธํ วา ปาปฺณชาติ ๗ ตสฺมา หิ พุทฺธาทโย มหาชนสฺส ปาปมิตฺตวิวชฺชน-
กลฺยาณมิตฺตภชฺนตฺถาย เหวํ โหวทิสฺสุ

น ภเช ปาปเก มิตฺเตน ภเช ปรฺิสารเม

ภเชถ มิตฺเต กลฺยาणे ภเชถ ปรฺิสุตฺตเมติ ๗^๒

ม. ๒๘๙ แลกลฺยาณมิตฺรนั้น (พระมหามนตรี ขนฺติสารอ, ๐๐๑/๓๘ ซ้ำ ม. ๓๘)

เต “โภคสมฺปตฺติยา เจว โลกียโลกุตฺตรสงฺฆาตตาย จ ฅณฺสมฺปตฺติยา
วุทฺธมฺปิปรฺจยภฺตาทิ สํวณฺณิตา โหณฺติ ๗ ตสฺมา โย กลฺยาณมิตฺตํ เสวติ, โส จานานุรูปน
ทานาหิสงฺคหฺวตฺถุวิชาเนน ตสฺส จิตฺตํ ฅณฺเหยฺย ๗ อิทฺถหิ สนฺนิฏฺจฺานํ ทฏฺจพฺพํ ๗ ภคฺวา
สิงคาลมาณวํ นาม คหฺปติปฺตฺตํ โหวทฺนโต สิงคาลสฺสฺเต เตตทวโจ “**ปรฺยจฺหิ โข คหฺปติ
ปฺตฺต จาเนหิ ฎลปฺตฺเตน อุตฺตรา ทิสฺวา มิตฺตามจฺจา ปจฺจบุปฺฏฺจาทพฺพา ทาเนน
ปรฺยวชฺเชน อตฺถจฺริยาย สมานตฺตตาย อวิสฺวาทนตาย จาติ ๗^๓** อิจฺเจวํ มิตฺตธมฺเม
สมานตฺตตา ยถารหํ มิตฺตฏฺจฺาเสสฺสุ ปุคฺคเสสฺสุ ปวตฺเตตพฺพา ๗

ม. ๒๙๐ อีกรฺการหนึ่ง (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๑๓ ธ.ค. ๒๕๖๒ เทียบ ม. ๓๙)

อปฺิจ ยํ เอกคณฺเณ ปรฺิยาปนฺนา ชนา เอกภวาวานุรูปโต สมํ จรฺนฺติ, น สทฺถุปรฺสฺตา
หฺตฺวา ปรฺเสสิ วิหเสาย พหุํ สทฺถุํ ลหฺุํ วายมนฺติ, สพฺเพ ปน เอกโต หฺตฺวา
อณฺณมณฺณสฺส อตฺถํ รกฺขณฺติ, อิทํ ตปฺปรฺิยาปนฺนธมฺเม สมจฺริยา นาม ๗ ฅณฺปรฺิยาปนฺเนหิ
นาม สทฺถุํ รกฺขณฺเตหิ ปรฺตฺถอปี รกฺขิตพฺโพเยว โหติ, เหวํ สติ สทฺถุอปี ติโร โหติ

^๑ นี้ว่าตามพระมงคลวิเสสกถา ส่วนในบาลีเดิมว่า **วิสุตาสปรมมา ฅาติ** (พ.ธ. ๒๕/๒๕/๔๒)

^๒ พ.ธ. ๒๕/๑๖/๒๕.

^๓ ที.ปา. ๑๑/๒๐๒/๒๐๔.

คณภาเวน ปวตต์ วชชีปสาสน์ อนุโลเมติ ๗ กถ ๗ ลิจจวี วชชี คณภาเวน สมคคภูตา
 วิชิต์ ปริหรัสุ ๗ น โภจิจิ ตตถ ปจเจกอิสสุโร อโหสิ, สนฺนิปาตกาเล ปน เอโก
 คณปมุขจฺจาเน ปติฏฺจิจิโต อโหสิ, ตาทิสฺส คณปมุโข วาเรน ปรีวตฺติ ตสฺมา สพฺเพ วาเรน
 คณปมุขา อหฺลฺสุ ๗ เต สมคคา สณฺจาคารสาลาญฺ สนนฺิปตฺติสุ ยถาธมฺมํ กรณียานิ
 วินิจฺฉินฺตีสุ ๗ เตน พุทฺโธวาทเน เต อภินฺนุสนฺนิปาตา^๑ อหฺลฺสุ สนฺนิปาตาพหุลา
 สนฺนิปาตกาเล สมคคา สนนฺิปตฺติสุ, วุฏฺฏจฺจานกาเล สมคคา วุฏฺฏจฺหีสุ, สมคคา วชชีกรณียานิ
 กรีสุ, ยํ สามคคฺธิชฺมเมเน อปฺปญฺยตฺตํ โหติ, ตํ น ปญฺญาเปสฺสุ, ยํ ปญฺยตฺตํ โหติ, ตํ น
 สมฺมุจฺฉินฺตีสุ, ยถापญฺยตฺเต โปราธเน วชชีชฺมเม สมาทาย วตฺตฺติสุ, เย เต วชชีนํ
 วชชีมหลลกา เต สกฺกรีสฺส ครุกรีสฺส มาเนสฺสุ ปุเชสฺสุ เตสฺยจฺ สโตพฺพํ มณฺณีสฺส, ยา ตา
 กุลิตฺถิโย กุลกุมาริโย ตา น โอบกฺกสฺส ปสฺยหฺ วาเสสฺสุ, ยานิ ตานิ วชชีนํ วชชีเจตฺติยานิ
 อพฺภนฺตรานิ เจว พาทิรานิ จ, ตานิ สกฺกรีสฺส ครุกรีสฺส มาเนสฺสุ, เตสฺยจฺ ทินฺนปฺพพฺพํ กตฺปฺพพฺพํ
 ฐมฺมิกํ พลี โน ปริหาเปสฺสุ ๗

ม. ๒๙๑ สมานตตตา (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒๗ ส.ค. ๕๔ ช้า ม. ๔๐)

อิติ ตปฺปรียาปนฺนชฺมเมสุ สมานตตตา เอกนิกายปรียาปนฺนเนสุ ชเนสุ ยถารหํ
 ปวตฺเตตพฺพา ว ๗ อยํ พหุปฺปิยตํ ชเนติ ๗ พหุปฺปิยตา ปนายํ สพฺเพสํ นิกายปรียาปนฺนนานํ
 ชนนานํ อตฺถาย หิตาย ปวตฺตติ, น เกวลํ ยสฺส กสฺสจฺจि นิกายสฺเสว อตฺถาย หิตาย
 ปวตฺเตยฺย ๗ กถ ๗^๒ เย หิ สมานตตตาสมนฺนาคตา โหนฺติ, เต เจ อปฺปญฺจฺจานา สियฺ,
 อิสฺสรานํ ปิยา โหนฺติ, เตสํ สนนฺติกา สงฺคหํ ลภนฺติ, สเจ สมานญฺจานา สियฺ, อญฺยมณฺณยสฺส
 ปติฏฺจฺจา ภาวิตฺตํ สกฺโกนฺติ, สเจ อิสฺสรา สियฺ, อปฺปญฺจฺจานานํ ปกฺขภาวํ ลภนฺติ, เต ยานิ กานิจิ
 อิสฺสรานํ กิจฺจานิ สมุปฺปนฺนानิ ภาเวยฺย, ตานิ ภาตฺติวเสเน สกฺกจฺจํ กตฺวา สาธุกํ
 นิปฺพาเทนฺติ ๗ ตโต เนสํ กายิกายิ मनฺสิกายิ สามคคฺธิ อญฺยมณฺณยสฺส ปิยภาวการณา สาธุกํ

^๑ สำนวนพระสูตรว่า วชชี สมคคา สนนฺิปตฺนฺติ, สมคคา วุฏฺฏจฺหฺนฺติ, สมคคา วชชีกรณียานิ
 กโรนฺติ, วชชี อปฺปญฺยตฺตํ น ปญฺยเปนฺติ ปญฺยตฺตํ น สมฺมุจฺฉินฺนฺติ, ยถापญฺยตฺเต โปราธเน วชชีชฺมเม
 สมาทาย วตฺตฺนฺติ, วชชี เย เต วชชีนํ วชชีมหลลกา เต สกฺกโรนฺติ ครุกรโรนฺติ มาเนนฺติ ปุเชนฺติ เตสฺยจฺ
 สโตพฺพํ มณฺณนฺติ, วชชี ยา ตา กุลิตฺถิโย กุลกุมาริโย, ตา น โอบกฺกสฺส ปสฺยหฺ วา เสนฺติ, วชชี ยานิ ตานิ
 วชชีเจตฺติยานิ อพฺภนฺตรานิ เจว พาทิรานิ จ ตานิ สกฺกโรนฺติ ครุกรโรนฺติ มาเนนฺติ ปุเชนฺติ, เตสฺยจฺ
 ทินฺนปฺพพฺพํ กตฺปฺพพฺพํ ฐมฺมิกํ พลี โน ปริหาเปนฺติ ๗ (ที.ม. ๑๐/๖๘/๘๗)

^๒ ใช้ ถอโข แทน กถ ก็ได้ เป็น น เกวล... , ถอโข เย สมานตตตาสมนฺนาคตา โหนฺติ เต... ๗

ปวตตติ ๙ อัย หิ สามคคี เยน สงฺฆเณน ปวตติตา โหติ, ตตฺถ วุฑฺฒิ วิรุฬฺหิ เวปุลฺลํ
ปวตเตติ ๙ วุตตณฺเหตํ ราชสุภาสิตํ

สพฺเพสํ สงฺฆมฺภูตานิ สามคคี วุฑฺฒิสาทิกาทิ

สงฺเขปโต ปน, โย พหุณฺนํ ชนฺานํ ปิโย โหติ, ตสฺส วุฑฺฒิเยว ปาฏิกฺงฺขา โน
ปริหานิ ๙ ภควาปิ ปญฺจกฺคตฺตรสฺส อปริหานิยธมฺมสฺสฺเต^๑ มหฺานามสฺส ลิจฺจวิโน
เอตตฺถาย ฆรฺมวสฺมาเนหิ กตฺตพฺพกิจฺจํ อฺุทฺทิสฺสิ ๙ ตตฺรารยํ สฺรฺูปตฺโต ๙ เย เกจฺจ ราชานํ
ขตฺติยํ มุทฺธาภิสิตฺตํ อาที กตฺวา ยาว กุเลสุ ปจฺเจกาธิปจฺจํ กาเรนฺติ, ตาว อิสฺสรชฺนา
อตฺถิ, เตสุ โย โภจฺจิ กุลปฺตฺโต อฺุฏฺจฺานวิริยาธิคเตหิ โภเคหิ พาหาพลปริจฺเจเตหิ
เสทาวกฺขิตฺเตหิ ฆมฺมิเกหิ ฆมฺมมทฺเชหิ มาตาปิตโร เจว ปฺตฺตทวารทาสกมฺมกรโปริเส จ
เขตฺตกมฺมนฺตสฺามนฺตสโทยหาเร จ พลิปฺฏิคฺคาหิกา เทวตา จ สมณพฺรหฺมเณ จ
สกกโรติ ครุกโรติ มาเนติ ปฺุเชติ, ตเมณฺ มาตาปิตฺุอาทโย สกกตา ครุกตา มานิตา ปฺุชิตา
กฺลยาเณน มนฺสา อนุกมฺปนฺติ จิรํ ชีวํ ทีฆมาຍุํ ปาเลหิตฺติ มาตาปิตฺุอาทีหิ อนุกมฺปิตฺุสฺส
กุลปฺตฺตสฺส วุฑฺฒิเยว ปาฏิกฺงฺขา โน ปริหานีติ ๙

ม. ๒๙๒ แม่พระเจ้าจักร (พระราชบัญญัติ, อบรมบาลีก่อนสอบ ๑/๒๕๕๙ หน้า ม. ๔๐)

มหาราชา จตฺรนฺตมฺหฺาสมฺมุทเท^๒ ปจฺวิสฺสโร หุตฺวา ฆมฺเณน จกฺกวตฺติรชฺชํ กาเรตฺวา
ราชานาย ปชํ อปิเสตฺวา ปฺุริตปารมียา มหฺาชนสฺส ปิยภูจฺานิโย อโหสิ ๙ อิทฺถหิสฺส
รภูจฺปฺปสฺสานํ พหิทฺธา อมิตฺเต ปฺุฏฺเฐติตฺถญฺเจว อตฺตโน รภูจํ อภิรกฺขิตฺถญฺจ ปชาย สามคคี
อวาทํ อโหสิ ๙ สงฺเขปโต อสิณฺจิตฺตชาตเก นิสฺสนํ เวทิตพฺพํ ๙^๓

ม. ๒๙๒ ในอดีตกาล พระเจ้าพรหมทัต (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๒/๓๐ หน้า ม. ๔๑)

อตีเต กิร ราชฯ พฺรหฺมทตฺโต พาราณสิยํ รชฺชํ กาเรนฺโต เอกํ สพฺพเสตํ ราชโภคํ
หตฺถาชาเนยโปตํ ลภิ, ตทาสฺส กิตฺติสทฺโท สกฺลชมฺพทีเป อพฺภุคฺคโต ๙ อปรภาเค ตสฺส
อคฺคฺมเหสิ คพฺุณี อโหสิ ๙ ตสฺสา ปฺุริปากคพฺุภกาเล พาราณสีราชา ทิวงฺคโต ๙ โภสฺลราชา

^๑ กุมารลิจจวิสูตร อง.ปญจก. ๒๒/๕๘/๘๘. เทียบ ม. ๔

^๒ จตฺรนฺตมฺหฺาสมฺมุทเท นี้่น่าสนใจ, ฟังสังเกตว่า ถ้าใช้เป็นคุณนาม ท่านใช้คำว่า จาตฺรนฺต ฟัง
ศึกษาบาลี ที.สี. ๙/๑๔๓/๑๑๖ ว่า ราชฯ โหติ จกฺกวตฺติ ฆมฺมิโก ฆมฺมราชา จาตฺรนฺโต วิชิตาวิ
ชนปทฺฐจาวริยปฺตฺโต สตฺตรตฺนสมนฺนาคโต, อรรถกถา ที.อ. ๒/๖๒ แก้วว่า จาตฺรนฺโตติ ปฺุรตฺถิม-
สมฺมุททาทีนํ จตฺนุณํ สมฺมุททานํ วเสน จาตฺรนฺตตาย ปจฺวิยา อิสฺสโร ๙ ส่วนใน ที.อ. ๑/๓๖๘ ว่า จาตฺรนฺตตาย
อิสฺสโรติ จาตฺรนฺโต จตฺตสมฺมุททนฺตตาย ๙ จตฺตพฺพิชทีปฺภูสิตาย จ ปจฺวิยา อิสฺสโรติ อตฺโต ๙

^๓ ดูรายละเอียดใน พ.ชา. ๒๗/๑๖๑/๕๒, ชา.อ. ๓/๒๗.

ปนสฺส กาลกตภาวํ สุตฺวา “ตฺถจํ กิร รชชนฺติ มหติยา เสนาย อาคนฺตฺวา นครํ ปรีวารสฺสิ ๕ นครวาสีโน นครทวารานิ ปิทหิตฺวา ทพฺหํ นครารกฺขํ อํกฺสุ ๕ ตสฺมี สมเย เทวี ปุตฺตํ วิชายี ๕ โส มหาชนสฺส ลินฺจิตฺตํ ปคฺคณฺหนฺโต ชาโต, ตสฺมา “อลินฺจิตฺตฺกฺมาโรติ นามํ กรีสุ ๕ ชาตทิวสโต ปฏฺจาย ปนสฺส นาครา **อโนสฺกกิตฺวา** สมคฺคา หุตฺวา ราชกุมารํ มงฺคลหตฺถิโน กุมฺภะ นิสีทาเปตฺวา อาทาย โกสลรณฺญา สทฺธิ ๕ ชุชฺฉิตฺวา ปจฺจามิตฺเต ปราชยํ ปาเปตฺวา โกสลราชานํ ชีวคฺคาหํ คเหตุวา **กรรมรํ**^๑ กตฺวา อาเนตฺวา ราชกุมารสฺส นียยาเทสุ ๕ ราชกุมารโ ตํ โอวทิตฺวา อฺยุโยเชสิ ๕ ตโต ปฏฺจาย ราชกุมารสฺส อาณฺภาโว สกฺลชมฺพุทฺธิปํ ปตฺถริ ๕ อณฺโณ ปฏฺิสตฺตฺ นาม อฏฺจาทฺถํ สมตฺถเณ นาโหสิ ๕ (กาลสิกรกฺจสฺส อนนฺตรสามนฺโต)

ม. ๒๙๒ แลพระราชกุมาร (พระมหาอภิวัดร์ รวบรวม, ๐๐๕/๒๔, ๐๑๐/๑๐๓, ข้า ม. ๔๑)

พาราณสียํ จ ปน ราชกุมารโ สตฺตฺวสฺสิกกาลเ อภิเสกํ ปตฺวา อลินฺจิตฺตฺราชา นาม หุตฺวา สเมน ฌมฺเมน รชชํ กาเรตฺวา ยาวชีวํ สุขปฺปตฺโต อโหสิ ๕ สตฺถา อิมํ อตีตํ อาหริตฺวา ภิกฺขุสงฺฆสฺส โอวาทํ อทาสี ๕

อลินฺจิตฺตํ นิสฺสาย	ปฏฺจจา มหตี จมฺ
โกสลํ เสนาสนฺตฺกฺจํ	ชีวคฺคาหํ อคฺคาหิ
เอวํ นิสฺสยสมฺปนฺโน	ภิกฺขุ อารทฺธวีริโย
ภาวยํ กุสลํ ฌมฺมํ	โยคกฺเขมสฺส ปตฺติยา
ปาปฺเณ อนฺุพฺพเพน	สพฺพสํโยชนกฺขยฺนฺติ ๕ ^๒

๘ ปาวจนมฺุททาปนกลา

ม. ๒๙๔ พระราชจริยา (พระมหาอภิวัดร์ โรจนธมฺโม, รวบรวม, ๐๐๕/๑๔๗)

ทฺุติยรณฺฺจาทิปาลโนปาเย ปรียาปนฺนา ราชจริยาติ พุทฺธสฺสสนสฺส เจว รณฺฺจสฺส จ รณฺฺจนิวาสิเนญจ อตฺถาย รมฺโณ เตชานฺุภาวํ ปฏฺิจจ การิตํ ราชกรณฺเีย ๕ ราชจริยา หิ^๓ นามเสสา อาหริตฺวา เอกเทเสน วุจฺจมานา โวหารโต อิมินา กถามคฺคกณฺเทน นิฏฺจาเปตฺถํ ทฺุกรรา ๕ อิทานาหํ รมฺโณ ปตฺตฺตาทิเสกสฺส สยามรณฺฺจเ รชชํ กาเรนฺตสฺส จกฺกิวํสราช- สนฺตฺติภฺุตสฺส กาลโต ปฏฺจาย ยาว อิมสฺส สํวจฺจรสฺส วิจฺฉิกมาสา ปวตฺติตสฺส ราชกรณฺเียสฺส เอกเทสเมว กเถสฺสามิ ๕

^๑ กรรมร (ป.) เชลย, ชนผู้จะพึงตายด้วยมือแห่งศัตรู วิ. สตฺตฺนํ กเรน มริตฺพุโพติ กรรมโร (พจนานุกรม มคธ-ไทย, หน้า ๑๗๖), มริตฺพุโพ ในที่นี้ใช้เป็นกัตตฺวาจก (ปทฺฐปฺลิตฺติ, สุตฺร ๕๔๕)

^๒ บุ.ชา. ๒๗/๑๖๑/๕๒.

^๓ คฺวรศึกฺษา หลักการใช้ หิ นาม

ม. ๒๙๔ ฝ่ายพุทธจักร (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒๕ ๖.ค. ๒๕๕๙)

พุทธจักกุกปะกัเข หิ มหาราชา ทყยานมินุโท ทყยรฎุจสุส สิริวทุฒนฎุถุ
 พุทธสาสน์ ทყยเทเส จิรุ ปติฎุจาเปตุ เจว วิเทเสสุ วิตุถาเรตุ จ โยนิโส มนสิกาเรน
 ปริตฎุเกติ ๗ อัย กุสลณนุโท ตสส จิตเต ปติฎุจิตพลวปะจโย โหติ ๗ ตปะปะจยยา
 ทิยทุฒสมุหสทสปะมาณ เตปิฎุกั นาม ปกรณั มุทุทาเปติ ๗ ตตถ กรมพระจันทบุริ
 นถนาถ อิตินามกั อตตโน เขฎุจกั สัริชายกั อกาสิ ๗ กรมลวงชินวรสิริวัณณั อิตินามกั
 สงฆราชาณั มุลคนถกัขริวิธานุปะริกัขาย ปาโมกัขั อกาสิ ๗ มุทุทาปะเน ปน มุลธนั
 มหาราเชน ทყยานมินุเทน ราชวิเสเกหิ ราชภฎุเทหิ รฎุจวาสิหิ จ เอกโต ทินนั โหติ ๗
 อิมสมั^๑ จ มีนาคมาเส เตปิฎุกัสส ตีณิ ปฎุจกานิ มุทุทาปะตานิ^๒ โหนติ ๗ เสธานี ปน
 อนุกัเมณ^๓ มุทุทาปะยมาทานิ น จิรสเสว นิฎุจานุปะนติกานิ ภาวิสสนุติ ๗ อยมสสุ
 คุณวิเสโส “มหาราชา ทყยานมินุโท อคคพุทธุสาสนุปะตถมโกเกติ ตสส อิสสิริยเตชานุ-
 ภาวานั ปคคหฎุถาย ปารมิยา อนุพุรุหนฎุโต เจว สพุพทิสาสุ อพุกुकตมหากิตุติสพุท-
 ฎุโต จ^๔ ๗ ยาว หิ สตุถุสาสนุฎุตสส ปริยตุติธมมสสุ ชารกา เจว อนุปะฏิปะชชนกา จ ชนา
 ปาตุฎุภานุติ ตาว ตั สตุถุสาสนั อทุธนัย โหติ จิรุจิติกั ๗

ม. ๒๙๕ เพราะเหตุนี้ เมื่อบุระองค (พระมหาอภิวัตร ไรจนธมโม, รวบรวม, ๐๐๕/๑๔๗)

ตสมมา สมมาสมพุทุโธ ยทา หิ มหาปรินิพุพานมญจเก นิปะชชติ, ตทา ภควโต
 อภิธาเนน ธมมวินัยั ปฎุจเปตวา พุทธุปะฎุจจากฎุถุ อานนุทตเถรุ เอตทโวจ โย โว
 อานนุท มยา เทสิโต ปญญตโต ธมโม จ วินโย จ โส โว มมจจเยน สตุถาติ ๗^๕

อิทฎุหิสสุ ภियโย ปริปุรณภาวตุถั สมนตทนฎุถุ สตุถุปาวัจณั สโมธาเนตวา
 เตปิฎุกัปะตถกัสส มุทุทาปะนั พุทธุสาสนเ ธมมวินยสงคายญเจว^๖ รฎุโถ ปารมิ-
 อิสสิริยเตชานุภาวสุสาวหนญจ สพุธมมวัสจิรุจิติกญจ โหติ ๗

^๑ ในต้นฉบับ ข้อความถูกแก้เป็น ปุเร สัจจรส

^๒ ในต้นฉบับ ข้อความถูกแก้เป็น นิฎุจิตานิ

^๓ ในต้นฉบับ ข้อความถูกแก้เป็น ปฎุปาฎุฎุยา

^๔ ในต้นฉบับ มีข้อความเพิ่มเข้ามาว่า ยถาตุ อติเต อโสกราชสสุ ๗

^๕ ที่.ม. ๑๐/๑๔๑/๑๗๘.

^๖ ควรเป็น ธมมวินยสงคัติ หรือ ธมมวินยสงคายนั

ม. ๒๙๕ แม่ในฝ่ายอาณาจักร (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒ ธ.ค. ๒๕๕๗)

อาณาจักรกบฏ กุลวสุฏจนัน สรรภูต โหติ ยัม ปฏิจจ สฺมุจฺจ ปติฏฺฐิตานิ กุลานิ จิรภูจิจิติกานิ ภวิสฺสนฺติ ๕ โภเคสุ หิ มหตฺตํ ปตฺตานิ กุลานิ จตฺตฺหิ จาเนหิ จิรภูจิจิติกานิ ภวานฺติ นฏฺจํ คเวสนฺติ ชินฺณํ ปฏิสงฺขโรนฺติ ปริมิตปานโภชนา โหนฺติ สีสฺวนตํ อิตถิ วา ปุริสํ วา อาธิปจฺเจ จเปนฺติ จาติ ๕ สเจปี ยาวเทว วุฑฺฒิปฺปตฺตนคฺคฺรภูเจหิ วิตุถารโต อตถํ วิสาสิกรเยยฺย^๑ ตานิ นครรฏฺฐานิ กุลานิ วิย ฌมฺเมสุ ปติฏฺฐิตตฺตา จิรภูจิจิติกานิ ภวิสฺสนฺติ ๕ อิหํ เตสํ ทฬฺหิกรํ วา ทฺวิคฺคณกรํ วา วุฑฺฒิชาธณํ โหติ ๕ ราชานํ หิ ทฺยยานมฺินฺโท กุลเชฏฺฐภาเว ปติฏฺฐิจโต หุตฺวา อนุกฺกเมน อาณาจกฺกสฺส ธารณวฑฺฒนภฺเตสุ ฌมฺเมสุ สฺนฺติฏฺฐติ, ตปฺปจฺจยา ยานิ กานิจิ รฏฺฐชนานิ เจว รฏฺฐูปโภคปริโภคภณฺฑานิ จ อฌมฺเมน นฏฺฐานิ โหนฺติ ตานิ คเวสาเปตฺวา ยถาปุราณกํ ปฏิลภติ, ยาวตกานิ นสฺสนฺติ ตาวตกานิ น ปฏิลภติปี อิหํ อนาทรภาเวณ อนฺตรธานโต สารุตรํ โหติ, อนฺตมโส นฏฺฐานิ น ปฏิลภติปี โทसानุจจวิกทมนตฺถาย ปน ทฺวจฺจริตฺกเร ลภติ, อิหฺมปี ปจฺจิมาย ชนตฺถาย ทิฏฺฐานุคฺคตฺตอณาปชฺชนตฺถาย สาตฺถกํ โหติ ๕ อิหํ นฏฺจํ คเวสนฺตฺตฺติ เอตฺถ ลพฺภติ ๕ อถวา โส ราชานํ รฏฺฐวาสิโน สฺขิตฺเต กตฺวา ปฏิชคฺคิตฺตูกาโม โหติ, ตสฺมา สฺนฺตรการณํ นินฺวาเรติ, กถํ, **วณฺชสมวายนมฺลปติฏฺฐจาตีปริยาปนฺนํ**^๒ อปฺราธาณํ นินฺวาเรตฺถาย ปุคฺคฺลิกนฺนิตฺติ-สํโวรฺกนฺนิตฺติอาทิกานํ^๓ สํโสรฺเชติ ตสฺมี ตสฺมี นครเ ภุมิสามิกตฺตปฺริวตฺตกานํ สฺขตฺถาย ภุมิอฺธิการปณฺณนฺตี อภิวฑฺฒเติ วิเทสิภณฺฑเฑสุ จ พฺลิวฑฺฒนตฺถาย สฺงฺการนฺนิตฺติ ปฏฺฐเปติ ๕ โส จ พาหิรการณโต อุปฺปชฺชิตพฺพนฺตรายเ ปฏิหนฺติ, กถํ, ภฺยโยโส สมพฺพนฺธาภิวฑฺฒนตฺถาย สมภาวอตฺถาวหนปุเรกฺขารตฺถาย วิเทเสหิ สทฺธิ สฺยามรฏฺฐสฺส วณฺชชฺชนาวาสนจฺจรณปริยาปนฺนํ ปฏิญฺญาพฺนฺธปณฺณํ สํโสรฺเชติ ๕ อิหํ **ชินฺณํ ปฏิสงฺขโรนฺตฺตฺติ** เอตฺถ ลพฺภติ ๕ (ขาด ม. ๒๙๖ อีกประการหนึ่ง ทรงตั้งพระราชหฤทัย)

ม. ๒๙๗ สมเด็จพระบรมบพิตร (พระมหานพพร อริยญาณ, แบบฝึกหัด ๒ พ.ย. ๒๕๖๐)

ขตฺติโย หิ มหาราชา ทฺยยานมฺินฺโท สพฺพกิจฺเจสุ สมตฺถํ อมจฺจปมฺุขํ มหาอมจฺจํ อจฺจจฺนิตฺวา กิจฺเจสุ นินฺโยเชติ ตสฺมา โส มหาราชา เตน อุปตฺถมฺภิตโต อกสิเรน กิจฺจานิ อภินิพฺวาเทติ, ตสฺส จ กิตฺติสทฺโทปี เตชานุภาโวปี ปเทเสสุ อุพฺภคฺคจฺจติ, ตสฺมา หิ ตสฺส

^๑ ที.ม. ๑๐/๑๔๑/๑๗๘.

^๒ วณฺชสมวายน-บริษัท, มฺลปติฏฺฐจา-มฺลนฺนิตฺติ

^๓ ปุคฺคฺลิกนฺนิตฺติสํโวรฺกนฺนิตฺติ-กฏฺหมายแพ่งและพาดินชย์

มหามัจจุ จกกวตติราชสุส วย ปริณายกคหปติรัตน ๗ วุตตญเหตุ สีสนวนต์ อิตถึ วา
ปฺริสฺ วา อาธิปจฺเจ จเปนฺตฺติ ๗

๔ อตถกามตากถา, ธิติถกถา

ม. ๒๔๘ อตถกามตา (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ข้อสอบปี ๒๕๔๘)

อตถกามตาติ เอตถ ปเรสฺ อตถเมว กามเตตฺติ อตถกามโม^๑, ตสฺส กาวโ
อตถกามตา ๗ สา มหฺชฌาสยสฺส อตตตถปรตาวิริทสฺส มหาปฺริสฺส ปฏฺิปปา โหติ ๗
ตตถ อตฺถอติ โลกโต เจว ฐมฺมโต จ ปเรสฺ ทิฏฺฐฐมฺมิกตถาทโย สนฺธาเยตฺ วุตตฺ ๗ โส เนสฺ
รฺจจติ วา โน วา ตํ นปฺปมาณํ, โย เตสฺ หิตาย สุขาย จ สํวตฺตติ, โสปี เตสฺ น รฺจจติ, ตํ
มหาปฺริสฺส กโรติ ๗ นิทสฺสนํ เจตถ ทฏฺฐพฺพํ ๗ ยถา หิ กิณฺจาปี ปกตฺยา เกสฺชชฺส รโส
ทารกานํ น รฺจจติ สเจ ปน ตํ เกสฺชชฺ เตสฺ โรคํ วุปฺสเมตฺ สกฺกณฺเวย มาตาศิตโร เต ตํ
ปาเยนฺติ, เอวํ สมปทมิทํ ทฏฺฐพฺพํ ๗ เอกสฺมี หิ สมเย อภโย นาม
รณฺโถ พิมฺพิสารสฺส กุมารโ ภควนฺตํ อฺปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจ ภาเสยฺย นุ โข ภาเน
ตถาคโต ตํ วาจํ ยา สา วาจา ปเรสฺ ปฺยา มนาปา, อุทาทุ ภาเสยฺย ตมฺปี วาจํ ยา สา วาจา
อปฺปฺยา อมนาปาติ ๗ ตทา กิเรโส ราชกุมารโ สปฺริวาวเร นิคณฺเจ นาฏฺปุตฺเต ปสฺสิทติ ๗ โส
หิ นิคณฺโจ ตํ ปณฺทํ กตฺวา ภควนฺตํ ปฺจฺจิตฺุ ราชกุมารํ เปเสสิ ๗ ตสฺส กิรายํ อธิปฺปาโย
โหติ สเจ ปน สมโณ โคตโม ภาสตีเยว ตถาคโต ตํ วาจํ ยา ปเรสฺ ปฺยา มนาปาติ เอวํ
พฺยากรเวย, อตฺถิเยว เอตํ ยํ สมโณ โคตโม นานปฺปการเณ เทวทตฺตํ วิครหฺตฺติ เอวํ
ปฏฺิโกสิสฺสามิ, สเจ ปน ภาสตี ตถาคโต ตมฺปี วาจํ ยา สา วาจา ปเรสฺ อปฺปฺยา
อมนาปาติ เอวํ พฺยากรเวย, อถ กิณฺจรหิ สมณฺสฺส โคตมฺสฺส ปฺถุชฺชเน นานาภรณฺนฺติ เอวํ
นิกคณฺหิสฺสามิ, เอวํ อุกาโต โภฏฺิเกสฺ ปณฺเหสุ อณฺณตเรน สมณฺสฺส โคตมฺสฺส วาทํ
อาโรเปตฺวา ตเมว นิคคณฺหิตฺุ โอตารํ ลภิสฺสามิตฺิ ๗ ภควา เอวํ พฺยากาสิ ยา สา วาจา
ภาสิตา, สา ปเรสฺ ปฺยา โหตุ มนาปา, ตํ นปฺปมาณํ ตถาคโต ปเรสฺ อตถเปกฺโขเยว โหติ,
ยา สา จ วาจา ตจฺฉา ภูตา อตฺถสณฺหิตา, ตตฺร กาลณฺณฺ ตถาคโต โหติ ตสฺสา วาจา
พฺยากรณฺยาติ ๗^๒

อຍံ ปน จริยา สมมาสมพฺพทฺสฺส เวเนยฺยานํ อตถกามตาย ปติฏฺฐิตภาวปฺริทฺิปนา
โหติ มหาปฺริสฺสาทินํ จ พฺพทฺสฺสณิกานํ ทิฏฺฐานุกตฺติกา ภวิตฺุ ยฺชชฺติ ๗ ภควา หิ อิมาย จริยาย

^๑ อ.อ. ๑/๓๐๗, บางแห่ง เช่น ชา.อ. ๕/๑๐๒. ไขความต่อไปว่า **หิตกามโม**.

^๒ นัยในอภยราชกุมารสูตร ม.ม. ๑๓/๘๕-๘๖/๘๔-๘๖.

สมปยุตต์ อชฺฌาสยฺ ปฏิจฺจ ภิกฺขุสงฺฆสฺส ปณฺณตฺติวํวํติกฺกมณฺปิฏฺฐิพาทนตถาย
 วินยปณฺณตฺติโย ปณฺณวาเปสิ, ปณฺณตฺตํ วิตฺติกฺกนฺตสฺส ภิกฺขุโน อาปตฺติกรณวเสน อาณํ
 จเปสิ, วินยปณฺณตฺติ วิตฺติกฺกนฺตสฺส อาณโรปนตถาย สงฺฆมมํ กาดํ อนุญญาสิ ๕ อัย
 นิคฺคหจฺริยา ๕ คีหีนญฺเจว ปพฺพชิตานญฺจ ปฏฺฐิพตฺติ อฺปรุปริ ปณฺเฑตฺถาวํ ปาเปตฺถุ ปฏฺฐิรูปิ ฐมมํ
 เทเสสิ, อนุรูปโต สวากานํ สาสนธมมํ อนุสาสิตฺถุ สาสนกิจฺจํ กาดญฺจ อนุญญาสิ,
 ปคฺคหารเห สวากเ เอตทคฺเค ปคฺคณฺหิ ๕ อัย ปคฺคหจฺริยา ๕ นิคฺคหารหํ กณฺจิจิ ภิกฺขุ
 นิคฺคณฺหิ ๕ พหุณฺนเมว อตฺถํ หิตํ สุขญฺจ อเปกฺขิ ๕ ตตฺริทํ วชฺชี่ปฺตฺตกวตฺถุ ๕^๑ เวสาลิกา
 กิร วชฺชี่ปฺตฺตกา ปาราชิกํ สีกฺขาปทํ อาปนฺนา ฉินฺนภิกฺขุภาววา หุตฺวา ปุณฺ อฺปสมฺปทํ ลทฺถุ
 นาสกฺขี่สฺ, เอกทา ปเนเต ปุณฺ อฺปสมฺปทํ อิจฺฉนฺตา, เยน ภควา เตนฺอุปสงฺกมี่สฺ,
 อฺปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อฺปสมฺปทํ ยาจี่สฺ, ภควา เอตทโวจ อฏฺฐจฺฉนเมตํ อนวกาโส ยํ
 ตถาคโต วชฺชี่นํ วา วชฺชี่ปฺตฺตกานํ วา การณฺา สวากานํ ปาราชิกํ สีกฺขาปทํ ปณฺณตฺตํ
 สมฺมุหนฺนเยยยาติ ๕^๒ อิติ พุทฺโธ ภควา พหุณฺนํ อตฺถกามตํ ปุเรจาริกํ กโรนฺโธ เวเนยฺยานํ
 อตฺถาย หิตาย สุขาย จ พุทฺธสฺส นํ ปตฺติฏฺฐาเปสิ ๕ (จบข้อสอบปี ๒๕๔๘)

ม. ๒๙๙ สมเด็จพระบรมพิตร (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ข้อสอบปี ๒๕๔๔)

มหาราชา หิ (จกฺกิวเส สตฺตโม) ทยฺยานมินฺโท พุทฺธสฺส นสฺส เจว อาณาจกฺกสฺส
 จ ทยฺยปฺชาย จ อนฺตมโสปี ปจฺเจกชนานํ อตฺถกาโม โหติ, เตสํ อตฺถํ สาเรตฺถุ นิจฺจํ
 พฺยาปารํ กโรติ ๕ กถํ ๕ ตตฺถ พุทฺธสฺส นสฺส ตาว ๕ โส อคฺคสฺส นฺนฺปตฺถมฺภโก หุตฺวา
 ภิกฺขุสงฺฆสฺส สงฺฆปฺปรีหฺรณฺเ พลวปฺปจฺจโย โหติ, สาสนธมฺมปฺริยาปฺนฺนวาจนาทินิ
 อฺปตฺถมฺภเกติ, ทยฺยวาสิโน พุทฺธสฺส นฺ สมาทเปติ ตตฺถ ภียโยโส มตฺตาย ปตฺติฏฺฐาเปติ ๕
 อาณาจกฺกสฺส ปน ฐมฺมนิยเมเน กาลานฺรูปิ ราชกิจฺจํ ปวตฺตาเปติ, โย ราชภโฏ ทฺวจารี่
 นิคฺคหารโห โหติ ตํ นิคฺคณฺหาติ, โย ฐมฺมจารี่ ปคฺคหารโห โหติ ตํ ปคฺคณฺหาติ ๕
 ทยฺยปฺชาย สีปฺปสีกฺขนคิลานพฺยาปาลวิกฺกมชนนาทินิ อฺปตฺถมฺภเกติ ๕ ปจฺเจกชนานํ ยถา
 กามํ อตฺถจฺริยภาคภูตํ อฺปตฺถมฺภํ กโรติ ๕ อยมสฺส ปฏฺฐิพทา พุทฺธสฺส นสฺสปี

^๑ น่าสังเกตว่า ในคัมภีร์ที่ศึกษากันนี้ ท่านใช้ทั้ง วชฺชี่ปฺตฺต และ วชฺชี่ปฺตฺต, ไม่พบ วชฺชี่เจติย พบ
 แต่ วชฺชี่เจติย

^๒ आयस्मन्तं आनन्तं उपसंगमित्वा एव वनेति “ ๕เป ๕ สาธุ ภนฺเต อาณนฺท ภควโต เอตมตฺถํ
 อาโรเจหิติ เอวมาวุโสติ โข आयस्มา อาณนฺโท เวลาลิกานํ วชฺชี่ปฺตฺตกานํ ปฏฺฐิสฺสณฺิตฺวา เยน ภควา เต
 นฺอุปสงฺกมि อฺปสงฺกมิตฺวา ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสิ ๕ อฏฺฐจฺฉนเมตํ อาณนฺท อนวกาโส ยํ ตถาคโต วชฺชี่นํ
 วา วชฺชี่ปฺตฺตกานํ วา การณฺา สวากานํ ปาราชิกํ สีกฺขาปทํ ปณฺณตฺตํ สมฺมุหนฺนเยยยาติ ๕ (วินย. ๑/๔๓/๓๔-๓๕)

อาณาจักกุศลสปี วุฑฒิ วิรุฬหี เวปุลล จเว ททยปชาย เขมภาว จ ปจเจกชนานัน
ภตตี จ อวเหยย ๕ ปจโม มงคลวิเสโส สิทธิ ๕

อิโต ปรี ธิติ^๑ นาม ปุจจเต ๕ เอสา หิ ปญญาปิ วิริยสสปี อวภูจิตติยาปี
อริวจนัน ๕ เอตถ ปน อวภูจิตติสงฆาตา ธิติ สัณณินยเต ๕ สา สัพพกิจเจสุ อิจฉิตพพา
ปตถยิตพพา ว ๕ ตานี วินา ธิติยา กิจเจเน สาเชตพพานิ โหนติ ผลัน น สาเชนุติ ๕
โลกโตปี เจตถ รฏฐपालกานัน ชนानัน รฏฐาภิपालโนปายเนน สาธกั ทฏฐพพ ๕ เตสั จิรกาลัน
รฏฐัน ปตติฐาปนัน เจว อภิวิฑฒาปนัน จ น สุกรานิ โหนติ, ตาทิสานิ จ กิจจานิ เตสั
ปจจิมาชนตาย อวิจเจทโต สาตต กาทพพานิ โหนติ ๕ เอเกกสมิ หิ กाले รฏฐปาลีหิ
ปุพพรฏฐปาลีหิ มติยา นิยมิโตปี สยั อารภิตโตปี อตตโน สมเย กาทพพ-
รฏฐาภิपालโนปายสส นโย มนสิกาตพโพ โหติ ตสมิ จ นเย อวภูจิตติ กาทพพา โหติ ๕ ยัน
กิจจัน ปุพเพ กาทุ สกุกุณเยยรูป โหติ ตัน ชิปเปเมว กาทพพัน น ทนุชยิตพพัน, ยัน
ทุกกรัน โหติ อุปสคคพพูล, ตสมิ อนิกขิตตตฐเรหิ ภวิตพพัน, ตัน กาทุ โอกาสัน อากมยมาเนหิ ยทา
โอกาสัน ลภติ ตทา กาทพพเยว ๕ กิจจกรณหิ ยตตกา อุปสคคา อตถิ ตตถ ตตตทาว
ธิติ อิจฉิตพพา ปตถยิตพพา ว ๕ เอว ตานี กิจจานิ วินา ธิติยา กิจเจเน สาเชตพพานิ
โหนติ ๕ เตนาห ภควา

กยิรา เจ กยิราเถน

ทพหเมนัน ปรกุกเมติ ๕^๒

โส หิ ธิติสมปนโน มหาปรีโส โหติ, โส น สกุกา โหติ เกนจิ จาเลตุ กุสลสมาทานัน
วิสสชชาเปตุ, **ทพหสมาทานอ อวภูจิตสมาทานอติ**^๓ ปสัลลยภาว ลภติ ๕ ตตริท สกุกสส
เทวราชสส วตถุ นิทสสนัน ๕ โส กิร ยทา ปณทุกุมพลลิสสสนัน อุณหาการัน ทสเสติ, ตทา
โอโลเกนโต ทิพเพน จกขุณา ตัน การณัน กตวา ตาวตีสมาวนา อากนุตวา ตาทิสัน
ทพหสมาทานัน อนุกคณหาติปี อุปการมสส ททาติปี ๕ อิท วตถุ ทพหสมาทานตาเยว
อวसाने วิปจจิตพพิปากสงฆาตสส อุณหาการสส การณัน โหตีติ ฐมมาธิฎฐานวเสน
อตถปรีทีปนัน โหติ ๕ (จบข้อสอบปี ๒๕๕๔)

^๑ ติฎฐติ เอตถ สุภาสุภผลนุติ ธิติ, ปวตตนวนเสน กุสลสนุนานัน ชาเรตีติ ธิติ. (สงคณิ.อ. ๑/๓๐๖)

^๒ ส.ส. ๑๕/๒๓๗/๖๗.

^๓ ที.ปา. ๑๑/๑๓๑/๑๕๗.

☞ **ธิดิกถา, พหุปฺปิตากถา**

ม. ๓๐๐ อีกประการหนึ่ง ธิดินั้น (พระธรรมวโรดม คุณสมฺปนฺโน^๑, แต่งสอบปี ๒๕๐๐)

อถวา ๗ ธิดิ จ นามเสสา สปปฏิกายเสสุ กาลเสสุ อิจฺฉิตพฺพาว โหติ ๗ โยธา ทิ
สงฺคามคตา ปฺรเสนาย ปฺริวาเรตฺวา ปฺหตา หุตฺวา ยทิ ภิรฺกกา สิญฺ ฌมฺภี ปฺราชยฺ คจฺเจยฺยํ
สเจ ปน อภิรฺกกา ภเวยฺยํ อจฺฌมฺภี อปฺปมตฺตา อุปาเยน สมฺนฺนาคตา ปฺรเสนํ ปฺราเชตฺ
สกกฺกณฺเยยฺยํ อนฺตรายา วา มุจฺจิตฺ ๗ ธิดิสฺมฺนฺนาคโต จ ปฺริณายกฺกฺกโต ยสฺมี คณฺมฺหิ โหติ
ตสฺเสว ปิโย โหติ มนาโป อิจฺฉิตพฺโพว ๗ (ชาต ม. ๓๐๐ ได้ในพระพุทฺธภาษิต)

ม. ๓๐๐ ในปัญจภิรฺกษาดกฺกนิบาต (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๒๙ ก.ย. ๒๕๕๙ เทียบ ม. ๘๐)

พาราณสีราชกุมารภุตสฺส ตกฺกสิลาธมฺโม กุมารภุตกาลเ ตกฺกสิลาธมฺ รชฺชํ คเหตุ
กนฺตารทฺธานมคฺคํ คจฺฉนฺตสฺส วตฺถุณา สาธกํ ทภฺจพฺพํ ๗ โส ปจฺเจกพฺพทฺธกฺกยาณมิตฺต-
ปฏฺฐิลาภโต เจว ปจฺเจกพฺพทฺธานํ โอวาเท ปตฺติภฺจาย อนตฺติกมฺนโต จ อนฺตรามคฺเค อุปาเยทิ
ปโลภยมานาย ยกฺขินิยา วสา ปฺริมุจฺจ โสตฺถินา จ ตกฺกสิลํ ปาปฺถิ ๗

[โส รชฺชปตฺโต อุทานํ อุทานเสสิ

กฺสฺลูปเทเส ธิดิยา ทพฺพาย จ

อวตฺถิตตฺตา ภยภิรฺตาย จ

น รกฺขสีนํ วสฺมาคมิมหฺ เส

ส โสตฺถิภาโว มหฺตา ภเยน เมติ]^๒

อิทํ ยฺวกาลโต ปภฺจาย ยาว อาทิมฺหิ เอกกฺลปาลเน เจว ปจฺฉา ตโต
อติสยภฺจานเสสุ จ อาธิปจฺจปฏฺฐิลาภา อตฺตารกฺขาภฺจสฺส กฺลปฺตตสฺส ปวฺตฺตี สํสนฺเทตฺ
ไปฺราณเกหิ ทสฺสิตํ ๗ ตตฺริทํ โอบมฺมสํสนฺทนํ ๗ ตกฺกสิลาธมฺ รชฺชํ คเหตุ คจฺฉนฺโต
พาราณสีราชกุมารโ วิย ปฺรโต อตฺตโน วาสนาโกภฺมึ ปจฺจตฺตรมานโ ยฺวภฺจโต กฺลปฺตโต ๗
ทฺวินนํ นครานํ อนฺตเร กนฺตารทฺธานมคฺโค วิย ตสฺส ปจฺจตฺตรมานสฺส อาทิ-
ปฺริโยสานพฺพนฺตเร พหุทฺธปฺปมาณเ มคฺโค โย ทคฺคโม โหติ อนฺกฺกเมน
อติภฺกมิตพฺพสคฺคภฺจโต จ ๗ อนฺตรามคฺเค อตฺตโน วเส ปาเตตฺวา ตกฺกสิลาณฺปตฺติยา
อสกกฺกณฺเยยฺยํ กาดุํ อุปาเยทิ ปโลภยมานา ยกฺขินิ วิย รุสทฺทคณฺธรสฺสโผภฺจพฺพวเสน

^๑ พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมฺปนฺโน), **สำนวนแต่งไทยเป็นมคธ ป.ธ. ๙**, ลำปาง :
วัดจองค์ำ จัดพิมพ์, ๒๕๔๔, หน้า ๒๖๕-๖

^๒ แบบฝึกหัดทำนตัดคาถาออก

ปญจวิธา มโนรมา มหนียา หานิหฺรา จ กามคุณา เย กุลปุตฺเตน วยพฺภนฺตเร
 อาปชฺชิตพฺพา โหนฺติ ๕ ยกฺขินีนํ วเส มุพฺพา เจว ปติตา จ ราชกุมาราว วีย เอกจฺเจ รตฺตา
 เจว มุพฺพา จ มโนรเมหิ รุเปหิ คีตวาทีเตหิ คนฺธวิเลปนฺเนหิ ชชฺชโกชฺเชหิ อาสนสยเนหิ
 อญฺเณหิ วา ผสฺसानุกุลภณฺฑเทหิ ปริจฺฉินฺนตฺตา จ กุลปุตฺตา ๕ รุปาทีนึ ปเนตานิ
 อปายมุขภูตานิ โหนฺติ วินาสการณฺภูตานิ ยานิ ปฏิจฺจ กุลปุตฺโต วาสนาโกฏี ปจฺจตุตฺตริตฺ
 น สกโกติ, กาลนฺตเรเยว ปราภวํ นิคจฺฉติ ๕

ม. ๓๐๑ **ชนผู้ประกอบด้วยฉติ** (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒๕๖๐)

ฉติสมฺปนฺโน หิ ปุคฺคโล ฉีโร นาม ๕ โส ยสมฺมี ชนคณฺเณ เขมฺมจโก หุตฺวา สํวสฺติ, ตสฺส
 อสฺสตถภาวํ อุปฺปาเทติ ๕ วุตฺตถเหตุํ ฅมฺมปทสฺส สฺขวคฺเค

ฉีโร จ สุขสํวาโส ฅชาตินํว สฺมาคโมติ ๕

ตสฺมา หิ สมฺพุทฺโธ ตาทิสํ ฉีโร ภเชตฺถุ อิมํ คาถมาห

ฉีรญฺจ ปญฺญญฺจ พหุสฺสตถญฺจ

โธรยฺหสิลํ วตวณฺตมริยํ

ตํ ตาทิสํ สปฺปริสํ สฺเมธํ

ภเชถ นกฺขตฺตปถํว จนฺทิมมา ๕^๑

ฅมฺมคตฺติยมฺปิ จเปตฺวา ฉิตฺตี สมฺมาสมฺโพธิฅาณสฺส อธิคโม ภวิทฺตํ น สกโกติ ๕ ตถา
 หิ พุทฺโธ ภควา, สเจ ทพฺพหํ ฉิตฺตี นากริสฺส, เหวํ กิลมถํ ปาปฺพนฺโตปิ โโพธิฅาณมคฺคํ
 คเวสิตฺวา จิรกาลํ อปสฺสนฺโตปิ หรายิตฺวา วายามํ ปชฺหิสฺสติ, ตสฺมา กุโธ
 สมฺมาสมฺโพธิฅาณํ อธิคจฺเจยฺย ๕^๒ โปราณาจริยาปี ปจฺฉิมชาติปวตฺตตาย ฉิตฺติยา
 ปคฺคหตฺถาย โโพธิสฺตตภูตกาเล อเนกชาติสฺสุ โพธิฅาณาธิคมา ย ปารมฺมีปรุกสฺส พุทฺธสฺส ฉิตฺตี
 ปุณฺปุณฺนํ ทสฺสยฺยีสฺสุ ๕ กถญฺจิปิ อยํ อตฺถเก ลพฺภติ ๕ ตาทิสํ สมฺปทาสมฺปนฺโน โโพธิฅาณํ
 อปฺปตฺโตปิ หุตฺวา โโพธิสฺตโตติ สงฺขํ คโต โหติ ยทียํ ยถาวุตฺโต มหาปุริโส ๕ อญฺเณ
 สมฺมาสมฺโพธิฅาณสฺส ภาคํ อปฺปตฺตา ฅมฺมาปี จเปตฺวา ฉิตฺตี น อธิคนฺตพฺพา โหนฺติ ๕ เตน

^๑ ฐ.อ. ๖/๑๓๖.

^๒ ในระหว่างนี้ มีข้อความว่า **อนิวตฺติ ภวิสฺสามี พุทฺหมจฺริยปรายโน** อจฺ.ตฺก. ๒๐/๔๗๘/๑๘๖.
 และ ว่า **ยนฺตํ ปุริสธามเณ ปุริสวิริเยณ ปุริสปรุกกเมณ ปตฺตพฺพํ น ตํ อปาปฺณิตฺวา วิริยสฺส สณฺฐานํ**
ภวิสฺสติ อจฺ.ทฺก. ๒๐/๒๕๑/๖๔; ปุริสธามเณ นี้ว่าตามพระไตรปิฎก ในพระมงคลวิเสสเถรภา ว่า
 ปุริสธามเณ

ธิตติปฏิปกุขภูตํ กุกุกุจํ นีวรรณธมมปกุเข อนฺโตกตํ โหติ ฯ ตํ กุกุกุจํ สมาธิภาวนาย
 อุปสคคภูตํ ภาวยตา ปหาตพพํ โหติ ฯ ปหีนกุกุกุจํ หิ พุทฺธสาสนเน ปติฏฺฐาหิ, น อญเณ
 สตถาโร อุทฺทิสฺสติ, อญฺเณสตถุเทโสติ วุจฺจมานภาวํ น อุปคจฺจติ ฯ ตาทิโส ปน สตถารา
 เอตทคฺเค ปสฺสํโต ยทิทํ อานนฺโท ฯ

ม. ๓๐๒ ชะรอยท่านจะถูก (พระมหาสงฺสฺน ธมฺมรโต, ดู พระธรรมวโรดม ม. ๓๐๑)^๑

กิญฺจาปี โส อตฺตโน ปกุเข เทวทตฺเตน สมาทปีโต ภวิสฺส น ปน ตสฺส วจฺนํ
 คณฺหาติ, ยาว พุทฺธปรินิพฺพานา ธิตฺติยา สฺปติฏฺฐิจิโต หุตฺวา ทีฆรตฺตํ พุทฺธรูปฺภวจากิจจํ
 กโรติ, ยถา อญฺเณ กติปาหํ พุทฺธรูปฺภวจากิจจํ กโรติ ตตฺถ โอสชฺชติ, เหนํ อยํ อานนฺโทติ
 ตสฺส จิตฺตํ ภวิสฺสติ มญฺเณ ฯ ตปฺปจฺจยา สตถา อตฺตมโน สฺเชน กิจฺจานิ ปรีปุเรติ ฯ
 อิจฺเจวํ ธิติ ธมฺมโต เจว โลกโต จ อิจฺฉิตฺตพฺพา ฯ

ขตฺติโย หิ ราชฯ ทยฺยานมฺินฺโท อตฺตโน เชฏฺฐาจิราชโต อาภตฺตาเคปี สยํ
 จินฺติตฺตาเคปี รฏฺฐาภิपालโนปาเย สฺปติฏฺฐิจิโต หุตฺวา รฏฺฐเ อญฺฺปนฺนปฺพพานิ
 อุปสคคภูตานิ ภยาทีนํ วิทฺธเสตฺวา ปเทเส ธิตฺติยา อิสฺสรียํ วุฑฺฒํ วิรุฬฺหํ เวปฺลลํ
 อุปฺปาเทติ ฯ อยํ อตฺตมา มงฺคฺลภฺตฺวา ชนฺนํ โสตฺถิภาวํ อวาทิ ฯ ทฺติโย มงฺคฺลวิเสโส
 สมฺมโต ฯ

ม. ๓๐๒ พหุပ္ปียตา (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒๑ ธ.ค. ๒๕๖๒)

พหุပ္ปียตา นาม พหุณฺนํ ชนฺนํ ปียภาโว ฯ सा ปฏฺฐิรูปการิตापโยคโต อาคตผลํ
 โหติ ฯ นิทสฺสนํ เจตฺถ ทฏฺฐพพํ ฯ อญฺเณมญฺเณสฺส ญาตีภฺตฺตา ชนฺนา ญาตีภาวานฺนรูปโต
 อญฺเณมญฺเณมานนาकारेण อจฺรณฺติ ฯ กถํ กนิฏฺฐ จภฺตฺติชฺนา เชฏฺฐ จภฺตฺติชฺนํ สคฺการวฯ
 โหนฺติ, เชฏฺฐ จภฺตฺติชฺนาปี กนิฏฺฐ จภฺตฺติชฺเน เมตฺตยาณฺติ กรุณฺยาณฺติ, เตอิสฺสรียวสโภค-
 ปรีวารวเสน น อญฺเณมญฺเณอวมญฺเณนฺติ ฯ อญฺเณมญฺเณสฺส มิตฺตชฺนา มิตฺตภาวานฺนรูปโต
 อจฺรณฺติ ฯ กถํ ฯ ยสฺส กสฺสจि มิตฺตสฺส กิจฺเจ อฺปนฺเน เสสา เอกโต หุตฺวา อตฺตโน
 อตฺตโน สามตฺถियพฺเลน ตํ สาเชนฺติ, อตฺตโน มิตฺเต สินฺทฺธภฺตฺติโย วिय มาเนนฺติ, ยสฺส
 กสฺสจि มิตฺตสฺส หานํ ปตฺวา ทฺกขํ นิคจฺจนฺตสฺส วา วุฑฺฒํ ปตฺวา สฺขํ นิคจฺจนฺตสฺส วา
 ตาทิโน หุตฺวา น วิปริณาเมนฺติ ฯ อญฺเณมญฺเณสฺส สมํปวาสีชฺนา สมํปวาสีภาวานฺนรูปโต
 อจฺรณฺติ ฯ กถํ ฯ น อญฺเณมญฺเณสฺส โลหิตปาโยโน โหนฺติ, อญฺเณมญฺเณสฺส อตฺถํ

^๑ พระมหาสงฺสฺน ธมฺมรโต (จำเริญ), **สำนวนแต่งไทย ประโยค ป.ธ. ๙**, พิมพ์ครั้งที่ ๒,
 (กรุงเทพฯ: พิมพ์สวย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๓๖.

รุษนุติ ๕ เอกวคฺคิกชนา เอกวคฺคิกภวานุรูปโต อาจารย์นุติ ๕ กถํ ๕ วุฑฒชนา
 อิตฺตฺรชนนานํ ชีวนํ มนสิกโรนุติ, เตสํ กิจฺเจสฺส อุปฺปนฺเนสฺส เต อนฺุคณฺหิตฺวา ตานิ
 มนฺทิกโรนุติ, เอวํ สติ อิตฺตฺรชนา เตสํ มุขฺยภาวํ อนฺุปฺสฺสนฺติ, เต อตฺตโน นาทนฺิสฺสย-
 ภาเวน ปรีคคณฺหนฺติ, สโยคยฺตุตา เต ครุภโรนุติ, สกฺกจจํ จ เตหิ ปรียาปฺนฺนุฏฺฏานิ
 กิจฺจานิ ภโรนุติ ๕ โย หิ สฺกฺกฺสฺส เอวํ ภโรติ โส ปฏฺฐิรฺูปการี นาม ๕ อถฺวา ๕ ยํ หิ ราชฯ
 ทยฺยานมฺินฺโท ทยฺรฏฺฐวาลิโน วุฑฺฒี วิรุฬฺหี เวปฺลฺลํ ปาเปตฺุ เจว ฐมฺมิกปฺสาสนํ ปฏฺฐิลาภตฺุ
 จ มนสิกโรติ, อิตฺถิภุมาริวิณฺชชสาสงฺขาตํ มิจฺฉาวณฺชชชฏฺุทํ ทฺุจจริตกมฺมํ วิทฺธิสฺสิตฺุ เจว
 ตาทิสานํ รฏฺฐานยนํ ภา รฏฺฐพหฺินยนํ ภา นิวาเรตฺุ จ ทณฺุฑฺณิตี ปณฺุณาเปติ, ปาปกวตฺุณฺุ
 วิตถารณวณฺชชชช นิฆาตํ อติเรกํ โยเชติ, อิทํ นิคคหฺวิริ โหติ ๕

ม. ๓๐๒ พหุပ္ปียตา (สำนวนที่ ๑ พระมหานพพร อริยญาณ, เทียบ ม. ๓๓๗, ๓๓๘, ๔๐)

อຍຍหិ พหุပ္ปียตา ปฏฺฐิรฺูปการิตาสมฺภูจฺานา โหติ ๕ ปฏฺฐิรฺูปการิตา จ นามေสา
 พหุပ္ปียตํ ชเนติ ๕ ตตฺุรยวมตฺุโถ ๕ ปฏฺฐิรฺูปการิตมาคมฺม โย อตฺตโน ฆาตโก โหติ ตสฺมိ
 ปุคฺคฺลេ ยถารหํ ฆานนายปี อสฺมานิสฺสริยสวสฺชนปรีวารเหตุ อนวมณฺุณนายปี
 ฆาตกฏฺฐานานุรูปโต สมํ จรติ, เตสฺ ฆาตเกสฺ โย ชฆฺุจโก โหติ ตํ สกฺกโรติ ครุภโรติ, โย
 กนฺิฏฺุจ^๑ โหติ ตํ เมตฺุตาสหคเตน เจตฺุสา อนฺุภมฺปติ ๕

โย ปน อตฺตโน มิตฺุโต โหติ ตสฺส อตฺตนา อธิกตฺุรวฑฺฒนปฺปตฺุตกาเล ภา
 หายนปฺปตฺุตกาเล ภา อณฺุณถาภาวาคมเนน อวฏฺฐิตจฺิตฺุโต หุตฺุวา มิตฺุตฏฺฐานานุรูปโต สมํ
 จรติ, โส หิ มิตฺุโต อตฺตโน มิตฺุตสฺส กิจฺเจสฺส อุปฺปนฺเนสฺส สหายภาวํ ปตฺุวา ตานิ กตฺุวา
 ฐาเรติ ๕ อปฺิจ ยะ สามนฺุตชฺรวาลิโน โหนฺุติ สหกมฺมมฺนตการิโน เตสํ จานานุรูปเนน สมํ
 จรติ, ปฺรตฺุถภณฺชเนน พหุตฺุรํ อตฺตทตฺุถํ ลทฺุฑฺุ น วายมติ อณฺุณมณฺุณสฺส ปน อตฺุถํ
 อนฺุรภฺุฑฺุ ๕ นิกายปรียาปฺนฺเนสฺส ชเนสฺ ยะ ปฏฺฐิรฺูปการิตาสมฺนฺุณาคตา โหนฺุติ เต เจ
 อิตฺตฺรชนา อปฺุฏฺฐานา สฺยํ, อิสฺสรานํ มหฺภูจฺานํ ปียา โหนฺุติ เตสณฺุจ สนฺุติกา สงฺคหํ
 ลภนฺุติ, สเจ สมานฺุฏฺฐานา สฺยํ, อณฺุณมณฺุณสฺส ปตฺุฏฺฐา ภวิตฺุ สกฺโกนฺุติ, สเจ
 มหฺภูจฺานา อิสฺสรา สฺยํ, อปฺุฏฺฐานานํ อิตฺตฺรชนานํ ปกฺขภาวํ ลภนฺุติ, เต ยานิ กานฺุจิ
 อิสฺสรานํ กิจฺจานิ สมฺุปฺนฺุณานิ ภเวยฺยํ ตานิ ภตฺุติวเสน สกฺกจจํ กตฺุวา สาธุกํ
 นิปฺุผาเทนฺุติ ๕

^๑ กนฺิฏฺุจ (ยฺว+อฺิฏฺุจ) วิ. สพฺุเพ อิมะ ยฺวโน อຍမိမေສံ อติสเยน ยฺวติ กนฺิฏฺุจ, แปลง ยฺว เป็น
 กณฺ, แปลง ณ เป็น น (ปทฺุรูปสฺหฺุติ, สุตฺุร ๓๘๖), อติสเยน นั้น บางแห่งว่า อติวิเสเสน

ม. ๓๐๒ พหุปิยตา (สำนวนที่ ๒ พระมหาสำราญ แต่ง, พ.อ. ชรินทร์ ตรวจจับ, ๐๐๗/๔๗)

พหุปิยตาติ ปเนตถ ๕ พหุ ชนา ปิยายนุติ นนฺติ พหุปิโย ๕ ตสฺส ภาโว พหุปิยตา ๕ สา จ ปฏฺฐูปการิตาสงฺขาตปโยคสมฺปตฺติโต สมฺภูจิตาเยว โหติ ๕ นิทสฺสนนฺตเจตถ ทฏฺฐพฺพ ๕ อิมสฺมี หิ โลเก ชนา ญาตีฏฺฐาเนน วา มิตฺตฏฺฐาเนน วา อาสนฺนคามาฏฺฐาเนน วา เอกคณปริยาปนฺนฏฺฐาเนน วาปี อญฺญมณฺณํ อุปนฺนิพฺพชฺชุนฺติ (ปริยาปนฺนา โหฺนฺติ) ๕ เย ปเนเต ญาตีภาวฏฺฐาเนน อญฺญมณฺณํ อุปนฺนิพฺพชฺชา โหฺนฺติ เต อตฺตानํ ญาตีภาวฏฺฐานสฺส ปฏฺฐูป กโรนฺติ ยถารหํ อญฺญมณฺณํ สมฺภาเวนฺติ ๕ เตสฺ โย กนิฏฺฐโจ โหติ, โส กุลเชฏฺฐกณฺธาตเก อปจายติ ๕ กุลเชฏฺฐโก ปน กนิฏฺฐกณฺธาตเกสฺ เมตฺตาท-กรณาสมนฺนาคโต โหติ ๕ อุโภเปเต อิสฺสรียยสวสปริวารเหตุปี อญฺญมณฺณํ น อติมณฺณนฺติ (อวมณฺณนฺติ) ๕

อญฺญมณฺณสฺส ปน มิตฺตฏฺฐา ชนา (มิตฺตฏฺฐาเนน ปน อญฺญมณฺณํ อุปนฺนิพฺพชฺชา ชนา) อตฺตानํ มิตฺตภาวฏฺฐานสฺส ปฏฺฐูป กโรนฺติ, ยทา กรณียํ โหติ, ตทา ยถาสตฺติ ยถาพลํ ตํ กาคํ สฺวิธาตํ อญฺญตฺตปฺปยุตฺตา โหฺนฺติ, ยถเว ญาตกฏฺฐา ชนา อญฺญมณฺณํ สมฺภาเวนฺติ, เอวํ อญฺญมณฺณํ สมฺภาเวนฺติ มิตฺตानํ จ ทุกฺขิตกาเล วา สุขิตกาเล วา สฺสมาหิตา โหฺนฺติ, (วิปริณามตํ น นิคจฺฉนฺติ) ๕

เอกคณปริยาปนฺนา จ ชนา (เอกคณปริยาปนฺนฏฺฐาเนน จ อญฺญมณฺณํ อุปนฺนิพฺพชฺชา ชนา) อตฺตानํ เอกคณปริยาปนฺนภาวฏฺฐานสฺส ปฏฺฐูป กโรนฺติ ๕ เตสฺ จ อิสฺสรชโน ปริวาริกชนานํ สุขทุกฺขํ มนสิโกโรติ, เตสญฺจ กรณียेषฺ อนิกฺขิตตฺตฺตโร โหติ นิจจํ อสฺสูกํ อาปชฺชติ (พฺยวโฏ โหติ) ๕ ปริวารกชนา ปนสฺส เอวํ สงฺคหํ ลภมานา ว ตตฺถ นาทสญฺญโน โหฺนฺติ วิปฺุเลน เปเมน ตํ สมฺปิยายนฺติ อติวิย มาเนนฺติ ปุชฺเชนฺติ ๕ ตโต เตน นียยาทิตกิจฺเจสฺ อญฺญตฺตปฺปยุตฺตา หุตฺวา ตานิ สกุกจจํ อภินิพฺพาเทสฺสนฺติ ๕

ยสฺมา ปน ชตฺติโย มหาราชา อุภโต สฺชชฺชาโต โหติ มาติโต ปิตีโต จ, อาทิตโต จ ปภฺภูติ อตฺตानํ ปฏฺฐูปการิตาย ปติฏฺฐาเปติ, ตสฺมา สพฺเพหิ ฐฏฺฐวาสิหิ อมฺหากํ นราริโป มหาราชา อุภโต สฺชชฺชาโต โหติ มาติโต จ ปิตีโต จาติ เอวํ ชาติวาเทน มานีโต โหติ ปุชฺชิตโต สมฺภาวโต ๕ วุตฺตมฺเหตํ ปาลิยํ อุภโต สฺชชฺชาโต มาติโต จ ปิตีโต จ สํสฺสทฺตคหณิกอ อุภฺชิตโต อหฺนฺปกฏฺฐโจ ชาติวาเทนาติ ๕^๑ โส หิ กิณฺจาปี สกฺลทฺยยรฏฺฐเจ ราชาริปติ

^๑ วินย. ๒/๗๓๔/๔๘๖.

หุดวา รฎจวาสิยา^๑ ปชาย อตถาย หิตาย สุขาย ฌมเมเน สเมเน รชชั กาวเรติ,
 วโยวุฒตธานัน ปน อปจิติ กโรติ ๕ นิทสนนญเจตถ ทฎจพพ ๕ มหาราชา หิ
 วโยวุฒตเร ปรมวสานุวิสิเก ฌาติสาลอหิเต กุลเชฎจกฏจาเน จเปติ วิเสเสน จ เต
 ยถารห อปจายติ ๕ (สกกโรติ ครุกโรติ มาเนติ) วุตตถญเหตุ กุเล **เชฎจวาปจายิติ** ๕^๒
 วโยททรตเร จ ฌาติสาลอหิเต อนรุเป จาเน จเปติ, เต จ อีสสรียยสาทีน ปริปุเรติ ๕
 นิทสนนญเจตถ ทฎจพพ ๕ มหาราชา จ ทยยภาสาย สมเด็จ อิติ ลทฐโวหาราเร จาเน
 ปติฎจิตมาตาปิติโต นิพพตเต สพพกุมารเว ทยยภาสาย พระบรมวงศ์เธอ อิติ ลทฐ-
 นามิกฎจาเน จเปติ ๕

ม. ๓๐๒ พหุပ္ปียตา (สำนวนที่ ๓ พระมหาอภิวัตร วิจารณ์มโ, รวบรวม, ๐๐๕/๑๕๐)

พหุณัน ชนอัน ปียสส ปุคคสส ภาโว พหุပ္ปียตา ๕ พหุပ္ปียตา เหา
 ปฎิฐูปการิตาสงฆาตาย ปโยคสมปตติยา วิปากฎตา ๕ ฌาตกฏโต ชโน ยถารห อตตโน
 ฌาตกฏตสส ชนสส มานัน กโรติ ฌาตกฏาจจนทวเสน จรติ ๕ กุลกนิฎจโก ฌาตโก
 กุลเชฎจกฏสส ฌาตกฏาจจนทวเสน มานัน กโรติ ครุกโรติ ๕ กุลเชฎจโก กุลกนิฎจกฏสส
 เมตตายติ อีสสรียยโสวสธนปริวารส อวมานัน น กโรติ ๕ มิตตฎโต ชโนปี อตตโน
 มิตตฎตสส มานัน กโรติ มิตตฎาจจนทวเสน จรติ อตตโน มิตตสส อูปปนัน กิจจ
 สาเชติ ปียฌาตกฏสส วีย มิตตสส วิสสาสัน ปาปุณาติ ๕ อถวา มิตตฎโต อตตโน มิตเต
 อนิจจิติ อนตถัน วา สุขาวห วา ปสวเนเต^๓ อกมโปโก อวฎจิตจิติโต หุดวา อณณตตต น
 คจจติ มิตตฎาจจนทวเสน จรติเยว ๕ อณณมณณสาสนนคาเมสุ วสนตาปี นาม
 สทตถปุเรกขกา อหุดวา อณณมณณสส อตถัน รกษนทิว ๕ เอกคณปริยาปนนา เอกคณ-
 ปริยาปนนาภาวจจนทวเสน อณณมณณสส อชุน จรนติ น อวมานัน กโรนติ ๕ เชฎจโก ชโน
 เมตตาวีหารี หุดวา กนิฎจกฏสส สุขัน วา ทุกขัน วา มนสิกรโรติ อิจจิตกขณ
 กนิฎจกฏตถมโก อนิกขิตตตฐโร หุดวา สหทุกขีภาววเสน กนิฎจกฏสส กิจจ สาเชติ ๕
 เอว สติ กนิฎจโก เชฎจกฏิกฎาณคติการี เชฎจกาปจายนการี หุดวา ตสส ฆตติวเสน
 สกิจจ สาเชติ ๕ เอวรूप ปฎิฐูปการิติ วุจจติ ๕

^๑ ควรเป็น รฎจวาสิनिया

^๒ ส.ส. ๑๕/๙๐๖/๓๓๕.

^๓ ท่านผู้แต่งคงมุ่งถึงความหมายว่า “ครั้นเมื่อมิตร ประสบอยู่”

ยสุมา จ คุณาธิโก มหาราชา ปฏีรูปการี โหติ ตสุมา พหุหิ ชเนหเว อุปโต สุชาโต
 มาติโต จ ปิติโต จาติ วจนโต ชาติสมปุตติวเสน มานโต โหติ ๕ คุณาธิโก จ มหาราชา
 ฌาตตถจริยัม ปุเรนโต ปคคหารหัม ฌาตกัม ปคคณหนโต ปคคหกิจจวเสน ฌานานุจจนวิกสสุ
 ฌาตกสสุ ฌานัม เทติ นิคคหุปายวเสน จ กุลวัสธมมัม อนนุจจนตัม ฌาตกัม นิคคณหาติ ๕

ทฏฐพพญเจตถ นิทสสนัม ๕ มหาราชา วยวฑฒม^๑ เชฏฐจัม ปรมวีสานูวสิกัม อัย
 กุลเชฏฐโจติ สมมาเนติ อัย กุเล เชฏฐจาปายีติ ฌานานุรูปโต วิเสเสน ครุกโรติ ๕
 มหาราชาปัจจ ฌานานุรูปโต อีสสุรียานุปทาเนน กนิฏฐจัม ราชวสิกัม สมภาเวติ ๕ กถัม ๕
 มหาราชา เย ราชปุตตภูตทานัม ปิตุนญเจว ทยยภาสาย สมเต็จ อิติวหเยสุ^๒ ฌานนุตเรสุ
 ฌาปิตมาตุนญจ ปุตตธีตโร อตถิ, ทยยภาสาย พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า อิติวหเยสุ
 ฌานนุตเรสุ สพเพ เต^๓ ฌาเปติ ๕

มหาราชา หิ ฌาตตถจริยัม ปุเรติ ๕ กถัม ๕ โส ฌานนุตตรสสานุรูปโต อีสสุรียภเว
 สญญาตี สมภาเวติ จ สกสามตถิยสสานุรูปโต อัย ราชกรณียการี ราชภโฏติ สญญาตี
 ฌาเปติ จ ๕ อิหัม ไช รมญโธ ปคคหกิจจัม วุจจติ ๕^๔ มหาราชา หิ เย ราชวสิกา ราชกุล-
 ปเวณียา วิโรชนจาริโน โหนติ อุปปถจาริโน อุปายโส วิโรชนธมมโต เต นิวาเรติ ๕ อัยปี
 รมญโธ นิคคหุปายติ วุจจติ ๕

ม. ๓๐๓ ทรงตั้งธรรมเนียม (พระมหามนตรี ขนุตีสาวโร, ๐๐๑/๓๐๒)

โส อิมัม ราชปเวณิ ปฏิจจ เชฏฐจัม ปรมวีสิกัม ราชกรณียกมมาธิการภูตัม ฌาเปติ ๕ ราช-
 กรณียกมมาธิกาโร หิ นามเส รมญโธ อภิชาเนน อสุโก ราชวสิโก วิเทสั คมิสสุตีติ
 อาโรจนกิจจัม กโรติ ๕ อยญหิ ราชจริยา นิคคหุปาเยน เชฏฐชชตติยกุลสสานุรูปสสุ
 กิตติสททสสานุรุษนตถาย สัวตตติ ๕ มหาราชา หิ สญญาเต วิย สพเพ ราชวสิเก
 สมมาเนติ, น อีสสุรียาทิวเสน เต อวมญญติ ๕ โสปัจจ โยธา ราชภฏา จาติ อุภโ โปเสติ
 เจว ปคคหุปาเยน กุลสสานุรูปเป ฌานนุตเร เต ฌาเปติ จ, โสปัจจ เมตตัม ปฏิจจ
 อติวิสสาสิเกสุ วิย สญญาตีสุ เจว ราชภฏาสุ จ ธมมัม จรติ ๕ โส เอกทา ราชमितตทานัม วิย
 เตสั อตตทานัม ทสเสติ ๕ ทฏฐพพญเจตถ นิทสสนัม ๕ โส เอกทา โภชนกาเล เตหิ สทฐิ

^๑ แก้ให้ถูกไวยากรณ์เป็น **วโยวฑฒมสุ** (ปทรูปสัทธิ, สูตร ๔๘)

^๒ **อวฺหย** ปุ. ชื่อ, ค. มีชื่อ, อันเขาเรียกชื่อว่า

^๓ ควรเรียง ต ที่รับ ย ไว้ต้นประโยค

^๔ ควรเป็น **วุจจติ ปคคหกิจจัม** หรือ **ปคคหกิจจนฺติ วุจจติ**

เอกภูษาเน โภชน ภูษติ ๗ อัย โข รมโถ มิตตตมโมติ วุจจติ ๗ อิมินา การณน เต
 อธิปติภูตา มุขจายโน อมจจา รมณยา ทินนปคคหภูตา หุตวา ราชาน ุปสงกมิตุญเจว
 รมณยา สหฐี สลลปิตุญจ ลทโธกาสา หุตวา สยชาติปิติโสมนสสุภูตา โหนติ ๗ ยทาปี เต
 ราไซปตถมภิตา โหนติ, ตทา เต รมณเย ภตติยา อติวิย อตตมนา จ สุมนา โหนติ ๗^๑
 ตปฺปจจยา สพเพเต รมณเย สภตตี หุตวา สอุสสาหา สฎฐุ ราชกรณียานิ อนากุลานิ
 กริสสนติ, ราชภตติยา อตถสาธกา โหนติ ๗ อัย โข รมโถ พลวปฺปจจโย โหติ เจว เต
 ชานุกาวญจ อาวหติ ๗ เอว สนฺเต, ราชา อพฺภคคตกิตติสทโท โหติ ๗ เอว สุมมา
 ราชกรณียการโน อมจจา จกฺกวตฺติราชสส ปรีวารปรีณายกรตนภูตา เจว คหปติรตน-
 ภูตา โหนตีติ ปสฺสนียภาว ุเปนฺติ ๗

ม. ๓๐๔ อีกประการหนึ่ง (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๑๓ ฐ.ค./แต่ง ๑๙ ฐ.ค. ๕๖)

อถวา ๗ ยํ หิ ราชา ทยฺยานมินฺโท ทยฺยรฏฺฐนินฺวาสิโน วุฑฺฒิ วิรุฬฺหิ เวปุลฺลํ ปาเปตฺตุ
 เจว ฐมฺมิกปสาสนํ ปฏฺฐิลาเภตฺตุ จ มนสิโกโรติ, อิตฺถิกุมาริรวณฺชชาสงฺขาตํ มิจฺฉาวณฺชชาภฺตํ
 หุจฺจริตกมฺมํ วิทฺธสิตฺตุ เจว ตาทิสานํ รมฺจฺฉานยนํ วา พหิรฏฺฐนยนํ วา นินฺวาเรตฺตุ จ ทณฺฑนฺตี
 ปาปกวตฺถุนํ วิตฺถารณวณฺชชาย นิฆาตฺ^๒ อติเรกํ โยเซติ, อิหํ นิคฺคหวิริ โหติ ๗ ยมฺปน
 ราชา กสิกรานํ เจว ตทณฺเณสํ กมฺมกรานํ จ รมฺจฺฉนินฺวาสิโน ฐนฺมิตพฺพยตาตถาย
 อณฺณมณฺณสฺสปี อตฺตโนปี อนุกมฺปาตถาย จ เตสํ ุปตถมภานภฺตํ สหกรณปณฺณตฺตี
 ปณฺณปาเปติ ยา รมฺจฺฉมฺหิ ฐนฺวุฑฺฒิ เจว ฐมฺมวุฑฺฒิ จ ภฺยโยโส มตฺตตาย วิตฺถาเรติ, ยํ วา
 ราชา พลฺปิณฺณตฺตี ปรีวตฺเตนฺโต กาลานุรูป ุณฺ กโรติ เย รมฺจฺฉนินฺวาสิโน อาชีวปฺยณฺชเน
 กิลมถปฺปตฺตาปี เยน เกนจิ อสฺปายปตฺตาปี โหนติ เตหิ สหฐี สสคฺคํ วิโลเกตฺวา
 มนสิโกโรติ, เตสํ กิลมถาปโย อตฺตโน ภารํ กตฺวา ยถารหํ วิโสเชตฺวา ุปสเมติ, นิสฺสนํ
 เจตถ ทฏฺฐพฺพํ, ยตถ รมฺจฺฉวาสิโน อคฺคิกายโตปี ุทกภยโตปี อตถวิปตฺตี ปาปฺณนฺติ เตสํ
 พลี คณฺหิตฺตุ กาลํ วิตฺถาเรติ, ยตถ จ รมฺจฺฉวาสิโน กสิ กตฺวา อปฺริปฺณณฺ ผลํ
 ลภิตฺวา เวกฺลลํ ปาปฺณนฺติ เตสํ เชตฺตพลี ุณฺ กโรติ อปฺปมตฺตํ คณฺหาติปี อิหํ ปคฺคหวิริ
 โหติ ๗

^๑ เทียบบาลี (ที.ม. ๑๐/๑๓๖/๑๖๘) ดังต่อไปนี้ว่า จตฺตปฺริสา ราชานํ จกฺกวตฺตี ทสฺสนาย
 ุปสงกมฺมิต ทสฺสนเนน ตา อตฺตมนา โหนติ ตตร เจ ราชา จกฺกวตฺติ ภาสตี ภาสิเตนปี ตา อตฺตมนา โหนติ
 อติตฺตา ว จตฺตปฺริสา โหนติ, อถ ราชา จกฺกวตฺติ ตฺถนฺหิ โหตีติ ๗

^๒ ประกอบ ซึ่งการปราบปราม ... ทำให้แพร่หลาย, **นิฆาต** แปลว่า ปราบ (พระมหาโพธิวงศา-
 จารย์, พจนานุกรม ไทย-บาลี, หน้า ๓๙๖)

ยสุมา หิ ราชา ทยยานมินุโท กรุณาสมนนาคโต หุตวา ยถาวุตเตน นานาวิชาเนน
 รฏฐวาสินั ปริตานิ อปนติ, ตสุมา ลทุทสงคหา รฏฐวาสินโน สมคคา หุตวา ตสส วรั
 เทนติปิ โสตุถึ ปตเถนติปิ กตปารมิโย ปสนนติปิ, ตปปัจจยา จ สภาวโต อาชีวปโยเค
 จิตตาโมคั ลภนติ ๕

ม. ๓๐๔ สมเด็จพระบรมพิตร (พระมหานพพร อริยวาณ, แบบฝึกหัด ๒๐ ต.ย. ๒๕๖๒)

ขตติโย หิ มหาราชา ทยยานมินุโท วิเทสิเกหิ สหุธี มิตตภาวั กโรนโต เตสั
 กณจิ ปฏินณั ปฏิกคณหาติ ๕ กิญจาปี สา สยามรฏฐั อสมานภาวั เจว อนตถณจ
 อุปปาเทติ, โส ปน การณวลิกตยา ตเมว อนุกโรติ ๕ อปิจ โส วิเสเสน มิตตภาวั
 สมภาเวติ, ยทา วิเทสิกสมพนุทกิจจัน อตตโน อุปชชติ, ตทา ตั ยถารหั กโรติ ๕
 นิตสสนนเจตถ ทฏฐพัพ ๕ ยทา วิเทสิกาคนตุโก อนตมโส อณนราชหุตภูโต
 สกมหมจจปี สยามรฏฐั อากจจติ, ตทา โส สมโมทมาโน จานานูรูปเน เตหิ สหุธี
 ปฏิสนุถารั กโรติ ๕ เตปี ลทุทปฏิสนุถาราน ปิติปาโมชชปตตนา ชาทา สกรฏฐั
 ปจจาจจันสุ ๕ ตปปัจจยา ตสส กิตติสทโท เตสั รฏฐเจ อพุกคจจติ ๕ การณวลิกตา ปนสส
 วิเทเสปี ปวตติตา โหติ ยัน นิสสาย วิเทสิกา สยามรฏฐั อากจจนติ ๕ ตตถ เต
 สยามิกราชานูภาวั อากมม กสิกมมปี วาณิชชกมมปี กตวา ชีวิตั กปปนติ ๕ ตสุมา หิ
 สยามรฏฐั ถิรั โหติ มนุสสานัน โอสรณฏฐานัน โภคสมปนัน สนุตรพาทริกปฏิปกุขานัน
 ภายานกั^๑ จ, มหพพลนติ สงขั คจจติ ๕ อิหิ อคคนครสส โถมนวจัน ๕ ยถาห
 ปฏฐเกทนนติ ๕

ม. ๓๐๕ สมเด็จพระบรมพิตร (พระมหากอวัตรั โรจนธมโม รวบรวม, ๐๐๕/๑๕๓)

ทยยานมินุโท หิ มหาราชา ธมมฏฐิตโต หุตวา วุฑฒเ เจว กุมारे จ ทยเย
 นิโยเชติ “สพเพ ธมมานุทธมปฏิบัติยั ปติฏฐนหตุ, มาตานิโตโร อตตโน ปุตเต
 อนุสาสิตวา พุทฐสาสเน ปติฏฐาเปนนติ ๕ ราชา หิ พุทฐสาสเน สทุโธ ปสนโน หุตวา
 พุทฐมามกนามปณณานิ มุททาเปตวา วิสาชปณณมมีทิวเส มหกมม สาทุนัน วิภชิตุกาโม
 โหติ รฏฐสส สพพภาเคสุ พุทฐสาสนัน วิปพรานตถาย ๕ อิจเจวั พุทฐสส ภควโต
 การุณญมามม ราชา นิโยเชติ “สพเพ ทยยา พุทฐสาสเน สทุธา โหนตุ ปสนนา, อัย โข
 สพเพสั ธมมจริยสมจริยาย มคโค ภวิสสตีติ ๕

^๑ ภายานก [ภี ภเย, อานโก], แदनกลั, ก่อความกลั, นากลั วิ. ภายติ เอตสุมาติ ภายานกั,
 หรือ ลง ญุ ปัจจย อาเทศ ญุ เป็น อานก, จุพฐาตัจจยชิติกา, หน้า ๗๓๕.

รณโณ อารมภกถมาคมุม ราชา ราชปณฺทิตสภาลยสฺส ราชภฏานํ อิมมตถํ
 นิเวเทติ “โย พุทฺธิสมงฺคิ โหติ, โส ปิฎกตฺตเย สํวิชฺชมานํ พุทฺธธมฺมํ รจตุ อนฺตมโสปี
 ทสวสฺสสิทการกานํ สพุเพสํ อตฺถาย หิตาย สุขาย โน อญฺญลทฺธิกานํ
 อตฺตทกํสนปรวมภนตฺถาย, พุทฺธธมฺโม หิ นามส ทสวสฺสสิทการเกหิปี สุวิญญेยฺยตฺถโ
 โหติ, โย จ พุทฺธธมฺมํ รจิตฺถํ สมตฺถโ โหติ, โส ตํ รจิตฺวา อาเนตฺวา นิทสฺเสตฺถ, สพุเพหิ
 รจิตฺปณฺณสฺส เยสํ ติณฺณํ ปณฺณานิ อุจฺฉินฺตานิ โหนฺตุ, ตโต อตฺตโน ปณฺณกมฺมสฺส ทาโย
 เตสํ ทาทพุโป ภวิสฺสตีติ ๕

รณโณ อารมภกถา หิ^๑ นามเสา โย ปณฺณํ รจิตฺถํ สมตฺถโ โหติ ตํ อุตฺถมภนฏฺธา
 โหติ จ รณโณ นิทสฺเสตฺถ โย อิสฺสรชโน น โหติ ตสฺส โอกาสทานฏฺธา โหติ จ ๕ ราชา หิ
 สพุพฺพตฺถ สาสนํ วิปฺพรปนตฺถาย พุทฺธธมฺมรจนกมฺมสฺสุตฺถมภนตฺถาย เจว โถมนตฺถาย
 จ สฺสมาหิตมานโส โหติ, ตปฺปจฺจยา โส พุทฺธธมฺมปณฺณานิ มุทฺทาเปติ สิทฺทสนสาลาญํ
 สิทฺทกานญฺเจว สพุพฺพทฺถยฺยานญฺจ วิภชนตฺถาย ๕ ธมฺมทานํ หิ นามตํ มหาชนสฺส อตฺถาย
 หิตาย สุขาย สํวตฺติสฺสตีติ ๕

ม. ๓๐๖ อีกประการหนึ่ง (พระมหาสนธยา วรรตติ, พ.ศ. ๒๕๕๗)^๒

วุดตฺถญฺเหตํ ธมฺมปเท “สพุพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาตีติ ๕”^๓ เต ชนา ยถานูรูปํ
 เตนุปรตฺถมภิตา เมตฺตจิตฺเตน ตสฺส ภตฺติยา อนุชฺชา จ หุตฺวา ตสฺส วุทฺธิวิรุฬฺหิเวปฺปลํ
 อุปฺปาเทตฺถกามา โหนฺติ, สทา ตํ มาเนหฺติ ปุเชนฺติ ครุกโรนฺติ ๕ ตปฺปจฺจยา ปเนส
 เมตฺตาวีหารี มหาราชา เอวํ ปฏฺฐิพฺพชฺชนโต สเมน ธมฺเมน รฏฺฐจฺวาสิโน โคเปติ อนฺรทฺทติ,
 โน อาณาย ยถาห นีรคฺคฺลนฺติ ๕

^๑ หิ นาม นิยมกิริยาประกอบวิภัตติหมวดอนาคตกาล, มีอำนาจทำกิจรียาคุมพากย์ที่มักประกอบ
 เป็นอนาคตกาลนั้นให้เป็นอดีตกาล (ยตร หิ นามาติ อจฺฉริยตฺเถ นิปาโต, นิปาตวเสน อนาคตวจนํ,
 อตฺถโ ปเนตฺถ อตฺตวเสน เวทิตพุโป ๕ ม.อ. ๓/๖๙๓)

^๒ พระมหาสองสุน ธมฺมรโต (จำเริญ), **สำนวนแต่งไทย ประโยค ป.ธ. ๙**, พิมพ์ครั้งที่ ๒,
 (กรุงเทพฯ: พิมพ์สวย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๓๘.

^๓ พ.ธ. ๒๕/๓๔/๖๓.

อถวา ทยยราชา สิริรัตนสตถารามะ มรกดพุทธรูปนวมการกิจจ^๑ การาเปติ, เอตถ
จ ชนกสฺส รณโณ รชชกาเล ปญจมปวารามะ^๒ พุทฺธชินราชปฏิมากรสฺส นมสฺสนกิจจ^๓
วีย รมณเฑเย อุยฺยานะ นานาวตฺถุณฺ วิกกิณตฺถาย อาปณฺ ปสาเรติ ๕ ยสฺมา ทยฺยรฏฺฐสฺส
ปญจโม สุยามิกราชา อนุสฺวจฺจเร วุสฺสานุวิสิกาณฺ ราชภฺยานํ รฏฺฐวาสิณญจ ตฺถุสิปฺตี-
ปาโมชฺชํ อุปฺปาเทตฺถกาโม โหติ ๕ ตสฺมา โส สพฺพปฺมุโข หุตฺวา เต วุสฺสานุวิสิกาทึนํ
สทฺธาปสฺสํ ชเนตฺวา สิริรัตนสตถารามสฺส ปฏฺิสงฺขรณตฺถํ อตฺตโน อตฺตโน ฐนํ ปริจฺจชิตฺตุ
สมาทเปติ, ตโต จ อุปฺปนฺนสงฺกํ คาทาเปตฺวา พุทฺธมณิรตนปฏฺิมํ อุทฺทิสฺส ฐนํ
วิสฺสชฺเชสิ ๕ ยสฺมา ปน เมตฺตาวิหารี มหาราชา พุทฺธสาสเน สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
ครุจิตฺตีการิ, ตสฺมา อุปายโส ตํ พุทฺธสาสนํ อุปตฺถมฺเมติ เมตฺตาคิจฺจิตานํ
มคฺคณายกาณํ ปฏฺิปทา วีย ๕ กถํ ๕ มคฺคณายกา กิร พลวสทฺธา สยํ ทานํ เทนฺดา ตํ ทาทฺตุ
ปเร สมาทเปนฺติ ๕

๘ สหกรณกถา

ม. ๓๐๘ สหกรณํ หนึ้น (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๑๕ ธ.ค. ๒๕๕๔ เทียบ ม. ๑๐๖)

สหกรณนฺติ ปเนตฺถ ๕ โลกโต เจว ฐมฺมโต จ สาธารณญฺโต สห กรณภาโว
สหกรณํ ยํ เย กมฺมนฺตา สห ปญฺญชิตา^๔ โหนฺติ เย จ กิจฺจเกเทน ปาฏิเยกํ ปญฺญชิตา
โหนฺติ, อญฺญมญฺญํ ปน นิสฺสาย ปวตฺตนฺติ เตสํ สํสิชฺฌนตฺถํ ปวตฺตติ ๕ นิทฺสสนํ เจตฺถ
สริสฺส โกฏฺจาสา ๕ กถํ ๕ เย โกฏฺจาสา สริสฺสวาเวน เอกชฺฌมฺ^๕ สโมสฺรณฺติ เต ปาฏิเยกํ

^๑ ในหนังสือสังคีตยวงส์ (หน้า ๓๔๐, ๔๒๗) ท่านใช้ศัพท์ว่า **มรกฎพุทธรูปิมพ, รตนปฏิมา** ส่วน
ในประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาบาลี ใน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า ๑๙๒ ปรากฏศัพท์ว่า
มรกดรตน

^๒ พระมหาโพธิวงศาจารย์ ท่านแต่งว่า **เบญจมบพิตร อิตินามธะเย อาวาเส..** ๕ (ดู ม. ๑๒)
ในหน้า ราชปฺปเวทณํ ส่วนต้นคัมภีร์ สมฺมุตฺตปาสาทิกา ภาค ๑ ท่านใช้ศัพท์ว่า **ปญจมปฺปวิตฺตตฺสฺสิต-
วนาราม**

^๓ เช่น อภิวัตน์ โถมนญจ วนฺทนญจ ปสฺสนํ
นมสฺสนญจ ปุชญจ สพฺพ อรหสิ ตฺวํ ๕ (ขุ.พุทฺธ. ๓๓/๒/๔๑๑)

^๔ **ยฺช** ชาติ เมื่อลง ต ปัจจัยแล้ว ลบที่สฺตฺตชาติและชฺชน ต ได้รูปเป็น **ยฺชต** (ปทฺฐปฺสฺทฺธิ, สฺตฺร
๖๑๔) หรือ ลงนิกหิตอาคมแล้วทำตามวิธีแห่งหมวด รุช ชาติ ได้รูปเป็น **ยฺชชิต** (นिरฺตฺติที่ปนี, สฺตฺร ๗๖๕)

^๕ **เอกชฺฌม** [เอก+ชฺฌ] วิ. เอกธา กโรติ เอกชฺฌม, เวการชฺฌนฺติ ชฺโฆ, เอวํ ทฺวิชฺฌม. เอกสมฺมี จาเน
เอกชฺฌม, วิภาเต ธา จาติ สฺตฺเต จสทฺเทน ชฺฌมปจฺจโย. เอเกน ปกาเรน เอกชฺฌม, เอกธา วา, เวกา ชฺฌม, ธา
สงฺขยาหิ (จุฬชาติปจฺจยโชติกา, หน้า ๒๓๒)

ปาฏิเยกุกั อตตโน กิจจํ กโรนฺติ สรีรสฺส สฺมุจฺจ ปวตฺตยาปนตถาย ๕ ยาว เต อตตโน กิจจสฺส สหการีโน โหนฺติ ตาว สรีรสฺส ผาสฺสปวตฺติ โหติ, ตสฺส ผาสฺสปวตฺติยา เตปี สุเขน อตตโน ปากติกั กิจจํ กาทุํ สกฺโกนฺติ ๕ สเจ เตสฺส เอโก วา อติเรกตโร วา อตตโน กิจจํ วิกลํ กเรยฺยปี สมํ สมํ น กเรยฺยปี, อิตเรปี สุเขน อตตโน ปากติกั กิจจํ กาทุํ น สกฺโกนฺติปี กิจจกรณ เวกลลํ อาปชฺชนฺติปี, ตํ เวกลลํ ยาวติกา โภจฺจาสา เวกลลปฺตฺตา โหนฺติ เตสํ ปมาณโต ปวตฺตติ ๕ สเจ ปฺปผาสฺสททยาทีสุ สารภฺเตสฺส โภจฺจาเสสฺส เอโกปี เวกลลปฺตฺโต ภาเวยฺย อปรเอปี กิจจกรณ วิการํ ปาเปนฺติ, ตโต อุปฺปนฺนโรควเสน สรีรสฺส อผาสฺสกํ สียา, โส จ โรโค ตเมว สรีริ ทุพฺพลีโรติ กทาจิ ชีวิตนฺตรายมฺปี อุปฺปาเทติ ๕ อิติ โภจฺจาสา อตตโน ฐมฺมตยา อญฺญมญฺญสฺส สหกรณํ อิจฺฉนฺติ ๕ เอตถ หิ โภจฺจาสาณํ สหกรณสฺส ผลปริทีปํ พุทฺทวจนํ อตฺถิ ๕ ยถาห ๕ **อปฺปาพาโร อปฺปาตงฺโก สมเวปากินิยา คหณิยา สมฺนฺนาโคโต ชาติสีตยา หนัจฺจุนฺหาย มชฺฌิมาย ปธานกฺขมายาติ ๕^๑** ผลํ เหน้ **อาโรคฺยปรมา ลามาติ^๒** วจนโต ปรมํ โหติ, เย จ ภิกฺขุ ตํ ผลํ ปฏฺฐิลภนฺติ เตสํ อนนฺติคตานิ ฐมฺมานํ อธิคมา ย กาลํ อนนฺติกฺกามาเตวา สหสา ปธานสฺส อญฺญุณฺชน เวนยตถาย อุทฺทิกฺกํ โหติ ๕ ยถา โภจฺจาสา สโมสริตฺวา สรีรสฺส สงฺขํ คจฺฉนฺติ เอวํ เอเกกสมฺมุหปริยาปนฺนาปี เอเกกปฺกฺขปริยาปนฺนาปี ชนา เอเกกฺกานเ สมาคนฺตฺวา นิวสนฺตฺวา คโณติปี สญฺชาตีติปี สงฺขํ คจฺฉนฺติ ๕ ยถา สรีรสฺส โภจฺจาสา อตตโน ฐมฺมตยา อญฺญมญฺญสฺส สหกรณํ อิจฺฉนฺติ, ตเถว คโณปี สญฺชาตีปี ๕

ม. ๓๐๙ เพียงสังคิต (สำนวนที่ ๑, พระมหาอภิวัตร วิจารณ์, รวบรวม, ๐๐๕/๑๕๕)

เสยฺยถาปี นาม สงฺคีตํ วา ตฺริยงฺคํ วา วาทยงฺคํ^๓ วา สหการีเน สหกรณสงฺฆาต-สมุทฺทายวเสน สโมชานภฺตํ โหติ, สเจ เอเตสเมกกสฺส อุนฺตา วา เวกลลํ วา ภาเวยฺย, อุจฺจารณสทฺโท มชฺุโร นปฺปวตฺตติ, ตถา สงฺคีตาทิสทฺโท, โส สหการีเน สมภาวโต “มชฺุโร เอโสติ ปสฺสิตพฺพภาวํ คจฺฉนฺติ ๕ วุตฺตถฺยหิ ตาวตีเส เทววิมานเ สงฺคีตาทิสทฺทสฺส โถมวจนํ ทิพฺพา จ วิณา ปวทฺนฺติ วคฺคฺติ ๕^๔

^๑ ที่.ม. ๑๐/๑๗๓/๒๐๕.

^๒ นี้ว่าตามพระไตรปิฎก ม.ม. ๑๓/๒๘๗/๒๘๑; ในพระมงคลวิเสสภคา ว่า อโรคยา

^๓ ในคัมภีร์ท่านใช้ศัพท์ชุดว่า **ตฺริย คีต วาทิต** เช่น ตฺริยานิ คีตานิ วาทิตานิ (ชฺ.วิมาน. ๒๖/๖๔/๑๑๔) หรือ **ตฺริยตาพิตวาทิต** เช่น ตฺริยตาพิตวาทิตนิคฺโหมสสทฺทํ (ซึ่งเสียงก็ก้องแห่งดนตรี อันบุคคลดี และบรรเลงแล้ว) ส.ส. ๑๕/๗๘๔/๒๙๖.

^๔ ชฺ.วิมาน. ๒๖/๕๔/๙๙.

ม. ๓๐๙ เพียงสังคีต (สำนวนที่ ๒, พระมหาสำราญ แต่ง, ๐๐๗/๔๙)

นิทสนนญเจตถ ทฏฺจพฺพํ ๗ เอกสมฺมึ จ คณเ วีนาทิตฺตริยํ ตตฺถ จิตฺชนานํ
(คณจิตฺชนานํ) สหกรณํ อิจฺฉติ, สเจ ปน เตสํ สหกรณํ น สียา เยน เกนจิ วา การณน
ทพฺพลํ สียา, ตสฺส ตฺตริยสฺส คีตวาทิตสทฺโท มธฺโร น ภวิสฺสติ ๗ ยสฺมา ปน ตฺตริยงฺคณ
จิตฺมณฺุสสา สหกรณํ สมํ ปวตฺเตตฺตํ พยตฺตา โหนฺติ ปฏฺิพลา ปณฺุฑิตา ตสฺมา ตฺตริยงฺคณ
สพฺพชนานํ ปสฺสาย ลากิ โหติ ๗ เตน ภควา วีนา ปหรนฺตึนํ อจฺฉรานํ สหกรณํ
ทสฺเสนโตปิ ทิพฺพา จ วีนา ปวทฺนฺติ วคฺคฺติ^๑ เอวํ ตาวตฺสภเว วิมานํ ปสฺสิ ๗

ม. ๓๐๙ ในสกุลกิติ ในคณะกิติ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๑๘ ธ.ค. ๒๕๕๕)

กุเลปิ คณเปิ อญฺณมญฺณสฺส กิจฺจสฺวิภาโค ปจฺมํ^๒ โหติ, ตทฺนนฺตรํ สหกรณํ
อิจฺฉิตพฺพํ โหติ ๗ สเจ ตทฺมยํ เอกภาวโต ปรียาปนฺนํ ภเวยฺย, ยถา สรีเร โภจฺจาสานํ
สหกรณํ สรีเร ฝาสุกํ ปวตฺตาเปติ เอวํ กุลมฺปิ คณมฺปิ ธิรํ ปติฏฺฐาเปติ เจว วทฺฐาเปติ จ ๗
โลกนาถปิ ภมรรมฺมิกุปมาย ภิกฺขุ อนฺุสาสนฺโต อิมํ คาถมาห

โภเค สหฺรมาณสฺส ภมรฺสเสว อิริยโต

โภคสฺส นิจยํ ยนฺติ วมฺมิโกวฺปจฺยตีติ ๗^๓

โย พหุณฺนํ กุลานํ เจว คณานญฺจ สมฺภูทโต สภฺชาติสภฺชาตปเทโส เตนปิ
กิจฺจสฺวิภาโค เจว สหกรณํ จ ตเถว อิจฺฉิตพฺพานิ โหนฺติ ๗ กถํ ๗ โภคสมฺปาทเกหิ
นानาวิธานํ โภคากรานํ กมฺมณฺุทานํ กรณํ อิจฺฉิตพฺพํ โหติ, เอวํ สติ ปเทสฺส โภคา
พหุกา เจว ปรีปฺณฺณา จ ภวิสฺสนฺติ ๗ กมฺมณฺุทกาเรหิปี อตฺตโน อตฺตโน สุขตฺถาย
ปาฏฺิเยกํ ปาฏฺิเยกํ^๔ กรณํ อิจฺฉิตพฺพํ โหติ, เต หิ ลากาลาภ สมฺพทฺธา โหนฺติ ๗ กถํ ๗
สเจ หิ กสฺสกา กสิกมฺมํ กตฺวา ฐณฺณานิ ลภฺยยฺ, วาณิชาปี เตสํ อตฺตโน ภณฺุทานิ
วิกฺกึณฺติ ลภฺยยฺเยว, สเจ ปน กสฺสกา กาทฺตํ น ลภฺยยฺ วา กตฺวา ฐณฺณานิ น ลภฺยยฺ
อปฺปกาณิ วา ปน ลภฺยยฺ, เอวํ สติ วาณิชาปี อตฺตโน ภณฺุทานิ วิกฺกึณฺติ น ลภฺยยฺ
อปฺปมตฺตกาณิ วา วิกฺกึณฺตานิ ภเวยฺย ๗ อนฺุตมฺโส เตสํ ฐณฺณภณฺุททารกา นาวิกาปี ตสฺส

^๑ เรื่องเดียวกัน.

^๒ ที.ปา. ๑๑/๑๙๗/๒๐๒. ในพระมงคลวิเสสภคชา ว่า โภคา สนฺุจยํ, ในพระไตรปิฎกว่า

โภเค สหฺรมาณสฺส ภมรฺสเสว อิริยโต

โภคา สนฺุจยํ ยนฺติ วมฺมิโกวฺปจฺยตีติ

^๓ เพิ่ม อิจฺฉิตพฺโพ เทียบ ม. ๑๐๗

^๔ ปาฏฺิเยกํ ปาฏฺิเยกํ เป็น วิสฺสุ วิสฺสุ ก็ได้

ลาภาลาภสุส ภาคิโน ภเวยฺย ๕ อปิจ กสฺสกาทีหิ ปสาสกาชานัน สนฺตिका อตฺตโน
 กสิวณิซชกมฺมานัน อวารณฺ เจว ปฏฺิซชคฺคนัน จ อิจฺฉิตพฺพานิ โหนฺติ, ปสาสกาชเนหิปี อตฺตนา
 ปสาสิตชานัน อุปตฺตมฺภานัน เจว อตฺตโน คณฺเ วิภาเคสุ กิจฺจกรานัน สหกรณฺ จ
 อิจฺฉิตพฺพานิ โหนฺติ ๕

ม. ๓๐๙ ความบกพร่องแห่งกิจ (พระมหาอภิวัตร โรจนธมฺโม, รวบรวม, ๐๐๕/๑๕๕)

กิจจสิวิภาคสุส เจว สหกรณสุส จ เวกลลํ ปเทสํ วุฑฺฒิ วิรุฬฺหิ เวปุลลํ น
 ปาเปติ ๕ ทฺวินัน ปรีปุรณํ ปเทสํ วุฑฺฒิ วิรุฬฺหิ ถาวรํ ปาเปติ ๕

ม. ๓๑๐ สมเด็จพระบรมศาสดา (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๖๒, เทียบ ม. ๑๐๗)

สตถา หิ โปราณกํ รฎฺฐปฺปสาสนนยฎฺฐตํ สหกรณวิธิ ทสฺเสตฺถกาโม ทิฆนิกายเ
 สีสฺลขนฺทวคฺคสุส กุฎฺฐทนฺตสุตฺเต รณฺโถ มหาวิชิตสุส วตฺถุ กเถสิ ๕ ตตฺตรายมตฺถเ ๕ โส กิร
 ราชา มหาวิชิต สหกรณฺปสคฺคสงฺฆาตฺตรฎฺฐกณฺฎกฏฺฐตํ อณฺณมณฺณสุส วิหฺเรน วิฑฺฐเสตฺถ
 มหายณฺณสงฺฆาตํ รฎฺฐปฺปสาสนนปายํ ปุเรสิ, กถํ, เย ปน รณฺโถ ชนปเท อสุสฺหิสฺสุ
 กสิโครกฺเข เตสํ ราชา มหาวิชิต พิชกตฺถํ อณฺุปฺปทาสิ, เย รณฺโถ ชนปเท อสุสฺหิสฺสุ
 วาณิซชชาย เตสํ ราชา มหาวิชิต ปาภกฺกํ อณฺุปฺปทาสิ, เย รณฺโถ ชนปเท อสุสฺหิสฺสุ
 ราชปรีสา เตสํ ราชา มหาวิชิต ภตฺตเวตฺถนํ อณฺุปฺปทาสิ, เตว มนฺุสฺสา สกมฺมปฺสฺฐตา
 รณฺโถ ชนปทํ น วิหฺเรสุ, มหา จ รณฺโถ ราสิโก อโหสิ, เขมฏฺฐจิตา ชนปทา
 อกณฺฎกา อณฺุปฺปปีฬา, มนฺุสฺสา มุทา โมทมาณา อูเร ปุตฺเต นจฺเจนฺตา อปารุตฺตวรา
 มณฺเ วิหริสฺสูติ ๕^๑

ม. ๓๑๐ บุคคลหรือคณะ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, เฉลย ๒๙ ก.ย. ๒๕๕๔, เทียบ ม. ๑๐๗)

สหกรณปริยาปนฺโน หิ ปุคฺคโล วา โหตุ คณฺเ วา โส เจ คณฺเ วูปกฺกฺโส อณฺเเทหิ
 สห กิจฺจานิ น กรเยย, ยทา หิ สกกิจจํ อภิโรนฺตา วา อุนกํ กโรนฺตา วา สริรสฺส อวยวา
 อจลา นาม ภานฺติ, ตเถว โหติ, สริเร อุปฺปนฺนโรคสฺทิสฺตฺตา ตสฺมี สหกรณ
 อุปฺปนฺนโรโคติ สงฺขํ คจฺฉติ ๕ กถํ ๕ ยถา หิ สริเร อุปฺปนฺนโรโค พลํ หาเปติปี วิปตฺติ
 ปาเปติปี, ตเถว โหติ ๕

ม. ๓๑๐ เช่นโบราณราชธานี (พระมหาอภิวัตร โรจนธมฺโม, รวบรวม, ๐๐๕/๑๕๕)

นิทสฺสนํ เจตฺถ ทฎฺฐพฺพํ ๕ โปราณเก อยฺชฺฉิยนคเร โยชานํ ราชภฺวานํ จ สหกรณ
 นตฺถิ, ตํ อยฺชฺฉิยนคเร ปจฺจมิตฺตานํ มรฺมมฺชนานํ เหฏฺฐวเส ปติ ๕ อิทมฺปน อมร-

^๑ ที.สี. ๙/๒๐๖/๑๗๓.

รตนโกสินท์ เทวมหานคร สหกรณสมุปนุณ ยาวชชตนา อิทธิ วุฑฒิ วิรุฬห์ เวปุลล์
 สณฺจิติ น ปโปปติ ฯ

ม. ๓๑๐ ในฝ่ายคติธรรม (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๒๕ ก.ย. ๕๔, ๓๐ ธ.ค. ๕๕ เทียบ ม. ๑๐๗)

ธมฺมคตฺติยํ ปน สหกรณํ ตเถว อิจฺฉิตพฺพํ โหติ ฯ ติทฺถวาราปริปฺพณฺณํ สุจฺริตจฺรณํ
 วิปฺลตฺถํ น สมฺปาเทติ ฯ จตฺตาริยสจฺจทสฺสนํ เอกกฺขณฺเน ทฺกฺขปฺริณฺญา สมฺทฺยปฺหํ
 นิโรธสจฺฉิกรณํ มคฺคภาวนาติ จตฺตุนํ กิจฺจํ สหกรณฺเนน ปยุตฺตตาย โลกุตฺตรภาเค
 สํวิทฺหิตํ โหติ ฯ ธมฺมจาร์หิปี ปเรสํ สหกรณํ อิจฺฉิตพฺพํเยว โหติ, โน เจ, อตถํ สมฺปาเทตฺถ
 ธมฺมจริยา ทูลลภา ฯ สเจ ตํ อธิกํ วา ภาเวยฺย อุณํ วา, เอกีภาโว น ภวิสฺสติ ฯ เตน ภาควา
 ภิกฺขุ สีลสามณฺณตาย ปติฏฺฐาเปนฺโต เตสํ จรณปทฺฏฺฐจฺานภาวตฺถาย อตฺถุปฺปตฺติ-
 การณานฺรูปานิ สีกฺขาปทานิ ปญฺญาเปสิ ฯ ตํ ตํ ปญฺณตฺตสีกฺขาปทํ, ยสฺมา เอตฺถ ภิกฺขุ สห
 ชีวนฺติ เอกชีวิกา สภาคชีวิกา สภาควตฺตโน โหนฺติ, ตสฺมา สาชีวนฺติ วุจฺจติ ฯ ตสฺส
 ตสฺเสว อนฺุจฺฉวิกํ จริยํ จรมาโน ภิกฺขุ สีกฺขาสาชฺชีวสมาปนฺโนติ วุจฺจติ ฯ โส สหกรณ-
 สมฺนฺนาคตฺานณฺณตโร โหติ ฯ สงฺฆกรณียานิ สงฺฆปฺริยาปนฺนํ ภิกฺขุณํ สหกรณฺเนน อิทธิ
 วิรุฬฺห์ เวปุลล์ณฺจ ปาปฺณิสฺสนฺติ ฯ สหกรณํ อุปตฺถมฺเภนฺโต ภาควา สหกรณานิสฺสํ ทสฺเสสิ
 “ยาวกัิณฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมคฺคา สงฺฆกรณียานิ กริสฺสนฺติ วุฑฺฒิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขุณํ
 ปาฏิกฺงฺขา โน ปฺริหานีติ” ฯ สตฺถา เจว สาวกา จ สหกรณฺเน สมานณฺนทา หุตฺวา สาสนํ
 ปกาเสนฺดา มหาชนํ อธมฺมโต อปเนตฺวา ธมฺเม ปติฏฺฐาเปสฺสุ ฯ เตน ตสฺส วิปตฺตี ปฏฺิหนึสฺสุ
 ตณฺจ โสตฺถึ ปาปฺยีสฺสุ นาม ฯ เต ยตฺถ ยตฺถ จาริกํ จรณฺติ ตตฺถ ตตฺถเว หิตํ สุขณฺจ
 อุปฺปาเทสฺสุ ฯ

เตน สตฺถา **ธมฺมราชาติ** โวหฺริยติ, สารีปฺตฺโต **ธมฺมเสนาปตฺติ** โวหฺริยติ, สงฺโฆ
 จ **ธมฺมเสนาติ** โวหฺริยติ ฯ อิติ สตฺถา เจว สาวกา จ สหกรณํ นิสฺสาย เอกีภูตา หุตฺวา
 พหุชนฺหิตาย พหุชนฺสุขาย โลกานฺุภฺมฺปาย สาสนํ ปติฏฺฐาเปนฺติ ฯ (ขาด ม. ๓๑๑ สมเด็จพระ
 บรมบพิตร)

๑ ที.ม. ๑๐/๗๐/๙๐-๙๑.

๘ สนธิกถา

ม. ๓๑๑ สันตินั้น (ข้อสอบปี ๒๕๕๒ พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๑๓๘, เทียบ ม. ๑๐๙)

สนธิ์ติ ปเนตถ^๑ ๗ สา หิ สหกรณสมมุจจนา โหติ โลกโต เจว ฌมมโต จ อิจจิตพพา ๗ ตตถ โลกโต ตาว ๗ กุสิสสรสปี คณิสสรสปี อนุดมโส รฎจปาลีนมปี ปสาสโนปาย สนธิปรายโน โหติ สนธิภาวาย ส่วตตติเยว ๗ กถ ๗ ยทา กุลวาสิโน ชนา อญญมญญ กลหนตปิ วิวทนตปิ, คณวาสิโน ชนา อญญมญญ วิเหเจนตปิ ตปปัจจยา น เตส สขส่วาโส, ตทา กุสิสเรนปี คณิสเรนปี เตส อนุปปนนาน กลหาทีน อนุปปาทาย ปฏิพาหน เจว เตส อุปปนนาน วูปสมน จ มนสิกาตพพานิ โหนติ นิจจญจ เตส สนธิวาโส รกขิตพโพ โหติ ๗ น โข เอตตก กาทพพกิจจ อตถิ, อญญมปี อตถิเยว ๗ กถ ๗ อตตโน กุเล วา คณ วา ปรีชชา อญญเวส กุเลน วา คณน วา สทุธิ สามนต- ฌรวาสิโนปี สหกมมตการิโนปี อตถิ, กทาจิ ปเนเต อสมคคา โหนติ กลหวิวาทาปนนา ตปปัจจยาปี น เตส สขส่วาโส, เอว ตตถ สพเพหิ อีสเรหิ อญญมญญสส เมตติ^๒ เจว วิสสาโส จ ปุเรตร กาทพพา โหนติ ๗ ตโต สพเพส สขส่วาโส ภวิสสตีเยว ๗

อาณาจกเกปี กทาจิ สมพหุลา โจรา โจริก กโรนตปิ วิโลปี กโรนตปิ วิฆาต กโรนตปิ อุปฆาต กโรนตปิ วิจรนติ, ตปปัจจยา พหุชชา นิจจ อพพิคคททยา โหนติ, น จ อตตโน กาเย เจว ชีวเต จ โภเคสุ จ วิสสาส อापชชิตุ สกโกนติ, เต โจรา รฎจกณฎกสทิสา หุตวา รฎจปาลีหิ ปฏิกจเจว วูปสมเมตพพา โหนติ ๗ ตสุมารณโย มหาวิชิตสส มหายญญ ยชมานสส ปุโรหิตโต พุราหมโน ต ปฏิกจเจว รฎจกณฎกสทิสเ โจเร วูปสมเมตวา อาณกเขตต์ เขมฏจิต กาทเรตุ ยาจิตวา อุปาย อโรเจสิ ๗ ราชา มหาวิชิตโต ปุโรหิตสส พุราหมณสส ปฏิสสุตวา สพพ อกาสิ ๗ โส เหฎจา สหกรณาธิกาเร วุตตนเยน โจรสงขาท รฎจกณฎเก สมุหนิตวา “**เขมฏจिता ชนปทา อกณฎกา อนุปปีพา มนุสสา มุทา โมทมานา อูเร ปุตเต นจเจนตา อปารุตชรา มญญเอ วิหริสูติ**”^๓ อาคตนเย เขมภาเว มนุสเส ปติฎจาเปสิ, ตโต สฎจ มหายญญ นิปพาเทสิ ๗

ย รฎจวาสิโน ราชาน มหาสมมต รฎจาธิปฎจาเน ปติฎจาเปนติ เจว อตตโน จ กมมมุตผลานิ วิภชิตวา ตสส พลี กตวา เทนติ ต เตหิ กาทุ อสกุญญเยยสส

^๑ สมน์ สนธิ นาม ๗ (อภิธานวรรณนา น. ๓๑)

^๒ เมตติ, เมตตา อิต. ความเอ็นดู, เมตตัจจิต ค. ผู้มีจิตเมตตา

^๓ ที.สี. ๘/๒๐๖/๑๗๓.

พหุлікตา ๕ โย สมโถ พหิทุฏโฏโต เจว อชฺฌตตฺตฺโฏโต จ โหติ, โส เจตฺถ (จิตตสมเถ)
อธิปฺเปโต โหติ ๕ ตสฺมา เอวํ ปฏิปชฺชมาโน อุปสนฺโตติ วุจฺจติ ๕ วุตฺตมฺปิ เหน้

สนฺตกาโย สนฺตวาโจ สนฺตมโน สฺสมาหิตो
วหนฺตโลกามิสํ ภิกฺขุ อุปสนฺโตติ วุจฺจติ ๕^๑

ม. ๓๑๓ สันติย่อมนเป็นมูล (พระมหานพพร อริยญาณ, ๒๖ ต.ค. ๒๕๖๑ ข้า ม. ๑๑๐)

สนฺติ หิ อามิสฺวิริทสฺส สฺขสฺส มฺลกา ยํ นีรามิสฺสขฺนฺติ วุจฺจติ ๕ อิทฺถหิ นีรามิสฺสขฺ
สนฺตํ โหติ ปณฺีตํ ยถาห **นตฺถิ สนฺติปรํ สฺขนฺติ** ๕ ยมฺปน ลาภาทิมามิสฺเสหิ สฺทฺธิ คตํ โหติ
ทฺกฺขาวหํ, ตํ สามิสฺสขฺนฺติ วุจฺจติ ๕ ตตฺถ ยถา วิจกฺขณา สนฺติสมฺภูจฺจํ นีรามิสฺสขฺ
สมฺปสฺสมานา ปรมํ วทนฺติ, เอวํ สามิสฺสขฺ น วทนฺติ ๕ วุตฺตตฺถ เหน้ **นิพฺพานํ ปรมํ วทนฺติ**
พฺพุชฺชาติ ๕ กสฺมา ๕ นิพฺพานํ หิ สนฺตินํ ปรมํ ๕ ยํ สาสนํ สนฺติวิริทํ, ตํ สาสนธฺมมฺเถ สฺงขํ
น คจฺจติ ๕ ตสฺมา หิ อญฺโฆ ธมฺโม ตาย สโม นตฺถิ ๕

ม. ๓๑๓ สมเด็จพระบรมพิตร (พระมหานพพร อริยญาณ, ๘ ส.ค. ๒๕๕๙ ข้า ม. ๑๑๐)

ขตฺติโย หิ มหาราชา ทฺยยานมิโนโท นีติปญฺญาปกสฺมา ย วิจารณสฺส เจว
อนฺชานนสฺส จ อนฺรูปํ นีติ ปญฺญเปติปิ สมฺहनฺติปิ, อธิกรณสาลาย ปณฺธิตานํ สกอาณํ
เทติปิ, อารกฺขาวรณคฺคฺติ สํวิทฺหติปิ, โยธานํ พลํ อนฺอุปเทติปิ วิเทเสหิ สฺทฺธิ สนฺถวํ
พฺรุหฺยติปิ^๒ ๕ กิมตฺถาย ๕ มิติตฺตฺสณฺจิตฺยตฺถาย เจว สนฺตรพาหิราย สนฺติภาวาย จ ๕ อิทํ
ทฺติยมฺงคฺลวิเสสํ ๕

☞ **ราชสงคราม**

ม. ๓๑๓ รัฏฐาภิบาล (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๑๕ พ.ย. ๕๖ ข้า ม. ๒๕๔ เทียบ ม. ๓๔๔)

รัฏฐาภิบาลโนปาโยติ เจตฺถ ๕ รัฏฐํ อภิปาเลติ เอเตนาติ รัฏฐาภิบาลโน,
รัฏฐาภิบาลโน จ โส อุปาโย จาติ รัฏฐาภิบาลโนปาโย ๕ อยํ หิ ชนตฺถาย สามคฺคฺติ
ปริปาเลตฺถุ สนฺธาเรตฺถยจ พลวปฺปจฺจโย หุตฺวา สํวตฺตติ ๕ เตเนส โปราณกาจริเยหิ
สงฺคหฺวตฺถกฺถาย จกฺกวตฺติวตฺถกฺถาย จ ราชกรณฺียภาเวน ทสฺสิโต โหติ ๕ ตตฺถ
สงฺคหฺวตฺถกฺถาย จตฺพฺพิชานิ สงฺคหฺวตฺถกฺถานิ ทสฺสิตานิ สสฺสเมธํ ปุริสเมธํ สมฺมาปาสํ วา
จาเปยฺยญฺจาติ ๕ เตสฺ รัฏฐเจ สสฺสสมฺปาทเน เมธาวิตา **สสฺสเมธํ** นาม ๕ ภาติ^๓-

^๑ พ.ธ. ๒๕/๓๖/๖๖.

^๒ **พฺรุหฺยติ** ย่อมยัง...ให้เจริญ, พฺรุหฺ วทฺธเน [ภ.] + ญฺ + ติ เหตุกั้ตฺตฺวาจก เป็น พฺรุเหติ, พฺรุหาเปติ, พฺรุหาปยติ ก็ได้ (ชาติว้ตถสังคหฺปจนิสฺสยะ, หน้า ๒๘๑)

^๓ **ภาติ** อิตฺ. ค่าจ้าง, **ภาติ** อิตฺ. การคบหา, การจรงรักภักดี, **ภาติ** อิตฺ. ฝ่าเรือน

เวตตนาทอิอนุปปทาเนน ราชปุริสสงฺคณฺหणे เมธาวิตา **ปุริสเมธ** นาม ๗ ทานาทีหิ
 สมฺมา ชนททยปาสเน เมธาวิตา **สมฺมาปาส** นาม ๗ สณฺหาย ปิยาย เปมณิยาย
 ททยงฺคมา ย วาจา ย ภาณํ **วาจาเปยฺย** นาม ๗ อิมานิ หิ นิริคฺคณฺติ ลทฺชนามกั
 อิทฺธิวิรุฬฺหิ เวปฺullสงฺขาตฺรฏฺฐสมฺปทํ อุปปาเทตฺถํ สํวตฺตณฺติ, **นิริคฺคณฺติ** ปวฺจจฺณติ ๗
 โจรภยาทีนํ นตฺถิตาย ชฺรทฺวาเรสุ อคฺคณฺติ^๑ อภาวโต นิริคฺคณฺติ นาม ๗ อิทํ ปญฺจมํ
 สงฺคหฺวตฺถ ๗ กสิกกมฺมํ ปน ปุริมทิสฺสภูจิตานํ ฏฺฐจฺานํ พลวปฺปจฺโย โหติ ยถา **นตฺถิ**
ธญฺยสมํ ธนฺนุติ ๗^๒ สเจ ตสฺมี ตสฺมี ฏฺฐจฺมฺหิ ชนฺานํ กสิกกมฺมํ ปรีปฺณณฺผลํ ภาเวยฺย, ตํ ตํ
 อิทฺธํ วิรุฬฺหิ วิปฺullํ ปหฺตฺตณฺนปานํ โหติ ๗ ตโต กสิกกมฺมสฺส อุปตฺถมฺภานํ **สสฺสเมธ**ปริยาปนฺนํ
 ราชกรณิยํ โหติ ๗ โยธาทโย จ ราชปุริสา อตฺตโน อตฺตโน อายาวเห^๓ กมฺมฺนเต ปโยเชตฺถ
 โอตารํ น ลภณฺติ, ตสฺมา เต ชีวิตกปฺปนตฺถาย ธนํ ลทฺธํ เจว ตํตํราชกิจฺจปญฺญชนตฺถาย จ
 อีสฺสรียจฺานนตฺเรสุ จापเนน ปคฺคทํ ลทฺธํ อรหณฺติ ๗ ตโต เตสํ ราชปุริสานํ อุปตฺถมฺภานํ
ปุริสเมธปริยาปนฺนํ ราชกรณิยํ โหติ ๗^๔

ม. ๓๑๔ อีกประการหนึ่ง พณฺชยกรรม (ไม่ปรากฏผู้แต่ง ๐๐๖/๔๙ หน้า ม. ๒๕๕)

กสิกกมฺมยฺคํ ปน วณฺชชกมฺมํ ฏฺฐจฺวาสีนํ เอโก พลวปฺปจฺโย โหติ ๗ สเจ ตสฺมี ตสฺมี
 ฏฺฐจฺ วณฺชชา ธเนหิ กยวิกุกยํ ฏฺฐจฺ ปวตฺตาเปยฺยํ ฏฺฐจฺมฺปิ อทฺฬํ โหติ มหทฺธนํ
 มหาโกคํ ๗ ตโต อุปสคฺคาภาเวน ตสฺส วณฺชชกมฺมสฺส อุปตฺถมฺภานํ **สมฺมาปาส**ปริยาปนฺนํ
 ราชกรณิยํ โหติ ๗ ราชฯ ปน มนุสฺसानํ ปมฺุโข หุตฺวา มจฺจฺวาจาย มหาชนํ ภาณติ วา
 สพฺพตฺถเว ปชาย สทฺธิ ปฏฺฐิสฺนถารํ กโรติ วา, ตตฺถ ตตฺถ มหาชนโน รณฺโณ เมตฺตาทิยฺยตฺถ
 กลฺยาณชฺฎาสนํ ทิสฺวา ชตฺติเย อติทฺสฺหภตฺติโก โหติ ๗ มจฺจฺรณํ หิ มหาราชวรสฺส เอกํ
 กรณิยวิเสสฺมฺทํ โหติ อิทมฺปิสฺส **วาจาเปยฺยนฺนุติ** วุจฺจติ ๗

ม. ๓๑๕ อีกประการหนึ่ง (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๑๙ พ.ย. ๒๕๕๗ หน้า ม. ๒๕๕, ๓๔๕)

อถวา ๗ ยทา ฏฺฐจฺมฺหิ สพฺเพ ชนา อุปตฺถมฺภานํ ลภิตฺวา พลสมฺปนฺนา หุตฺวา
 อตฺตานํ ไปเสตฺถํ สกฺโกนฺติ ตทา ตํ ฏฺฐจฺ โจรภยาทีหิ วุปสมฺมติ ๗ ตตฺริทํ ทสฺสิตนิตฺสสนํ ๗
 อตีเต กิร ราชฯ มหาวิชิโต นาม อตฺตโน ฏฺฐจฺ ทสฺสฺขิลภฺเต โจเร สมฺมฺหนิตฺถํ เจตฺติ

^๑ อคฺคณฺติ นป. ตาล, กลอนประตุ

^๒ ส.ส. ๑๕/๒๙/๙.

^๓ อายาวเห (อันนำมาซึ่งรายได้)

^๔ เฉพาะเรื่อง **ราชสังคหฺวตฺถ** มาในหลายแห่ง เช่น ส.ส. ๑๕/๓๑๕/๑๐๐, อิง.จตุกก. ๒๑/๓๗/๕๔.

อุปบนนปริวิตกโก อโหสิ ๙^๑ ตโต ปุโรหิตสฺส พุราหมณสฺส อนุสาสนเนน เอวํ
 สนนฺนิฏฺฐานมกาสิ “โจเร คเหตฺวา ทณฺฑวินิปาทมตฺตํเยว เต สมฺมุหนิตฺตํ น สกฺกณฺดาติ, เย หิ
 โจรา คหิตา เต เอกจฺเจ ว โหนฺติ, เย ปน หตาวเสสกา โจรา ภวิสฺสหนฺติ เต ปจฺจนา
 รณฺุจนิวาสิโน วิเหเสสฺสหนฺตํ ๙ ตํ อนุกโรนฺโต ราโชปาเย สมฺมา ปติฏฺฐาสิ ๙
 กถํ ๙ เย ตตฺถ กสิโครกฺเข อุตฺสหนฺติ เตสํ วิชภตฺตํ อุปฺกณฺณานิ จ อนุปฺปทาสิ, เย
 วาณิชนาย อุตฺสหนฺติ เตสํ ปาภตํ อุปฺตถมฺเภสิ, เย ราชโปริสา โหนฺติ เตสํ อตฺต-
 โปสนกมฺมุพฺยาปารตฺถาย ภตฺตเวตฺตนํ อุปฺตถมฺเภสิ ๙ เต กสิกรา เจว วาณิชา จ ตาทิสํ
 อุปฺตถมฺภนํ ลภิตฺวา สกมฺมปฺสุตา หุตฺวา โจรกมฺมสงฺขาตํ ทฺวจจริตํ น กรีสฺสุ ๙ ราชโปริสา
 รณฺโถ สนฺติกา อลํภิตํ อุปฺตถมฺภนํ ลภิตฺวา รณฺุจกิจฺเจสฺส ฐมฺมจาริโน อเหสฺสุ, อสมฺมา
 ลพฺภเนยฺยามิสจกฺขนา^๒ นาเหสฺสุ ๙ อิมิณา ปกาเรน ตสฺส รณฺุจ สนฺติปฺยุดฺตํ อโหสิ
 อโจรกณฺุฏฺกํ ๙ ตตฺถ มนุสฺสา สกสฺกกิจฺจปฺสุตา หุตฺวา อภิริติยา อตฺตโน
 ผโลทเย ปหฺตราชชนวฑฺฒนภฺตํ ราชนฺุสํ กตฺวา วิภวีสฺสุ, เต จ สฺวชิตา อนุปฺปึสา โมทมานา
 อฺเร ปฺตเต นจฺเจนฺตา อปารฺตชฺรมา มณฺเวย วิหริสฺสุ ๙^๓ อยํ รณฺุจสมฺปทา **นिरคฺคณฺติ**
 วุจฺจติ ๙

ม. ๓๑๕ ในจักรพรรดิวัตร (พระมหานพพร อริยธำณ, ๑๐ ต.ค. ๒๕๖๑ หน้า ม. ๒๕๖)

จกฺกวตฺติวตฺเต หิ รณฺเวย สงฺคณฺหิตพฺโพ ปุคฺคโล อุกฺกฏฺโฐ ๙ กถํ ๙ อนุโตชน-
 พลกาโย วิเทสราชา อนุยฺนโต พุรฺหมคหฺปติกเนคมชานปฺโท สมณพฺุราหมณา จ ๙ เต
 สงฺคณฺหนฺโต ราชา เตสํ ททเย คเหตฺุ เจว รณฺุจ สามคฺคิ สนฺธาเรตฺุ จ สกฺโกติ, เต นิสฺสาย
 รณฺุจ โคเปติ, วุฑฺฒิ จ ปาเปติ ๙ อิติ ราชา รณฺุจวาสิณํ ปากโฏ โหติ นกฺขตฺตานํ มุขํ จนฺโท
 วิย ๙ เตปิ ตสฺส สนฺติกา สงฺคหํ อากฺขนฺติ ๙

^๑ ที.สี. ๙/๒๐๖/๑๗๓.

^๒ **ลพฺภเนยฺย** ลง เอยฺย ปัจจัย เป็นคำอธิบายของคำว่า ลพฺภเนยฺย (พจนานุกรม บาลี-ไทย-
 อังกฤษ ฉบับภุมิพโลภิกขุ, หน้า ๓๐๐๘), อรรถกถาชาดกว่า ตสฺมา อลพฺภิยํ อลพฺภเนยฺยญฺจานํ นามตฺนฺติ
 อตฺถโถ ๙ (ชา.อ. ๕/๖๑๔)

^๓ สำนวนบาลีว่า เย ปน รณฺโถ ชนปฺเท อุตฺสหีสฺส กสิโครกฺเข เตสํ ราชา มหาวิชิโต พิชภตฺตํ
 อนุปฺปทาสิ, เย รณฺโถ ชนปฺเท อุตฺสหีสฺส วาณิชนาย เตสํ ราชา มหาวิชิโต ปาภภูํ อนุปฺปทาสิ, เย รณฺโถ
 ชนปฺเท อุตฺสหีสฺส ราชโปริสา เตสํ ราชา มหาวิชิโต ภตฺตเวตฺตนํ อนุปฺปทาสิ, เตว มนุสฺสา สกมฺมปฺสุตา
 รณฺโถ ชนปฺทํ น วิเหสฺสุ, มหา จ รณฺโถ วาสิโก อโหสิ, เขมฺภูจิตา ชนปฺทา อกณฺุฏฺกา อนุปฺปึสา, มนุสฺสา
 มุทา โมทมานา อฺเร ปฺตเต นจฺเจนฺตา อปารฺตชฺรมา มณฺเวย วิหริสฺสุติ (ที.สี. ๙/๒๐๖/๑๗๓)

ม. ๓๑๕ อึ่ง เนื่องด้วย (พระมหาสงสุน ฐมมรโต, ๑๒ พ.ย. ๒๕๕๕)

วสุสานอุตุมุหิ หิ เทโว ปกตียา น วตตติ ๕ กถ ๕ เทโว เกสุจิ จาเนสุ อติเรกั
 วสุสติ, เทโว เกสุจิ จาเนสุ วสุสติ, เอว สนุเตปี ชเนหิ กตสสุส อติอุทเก วา อโนทเกน วา
 นสุสติ ๕ เตน ชน่าน สสุส น สมปชชติ ๕ ตปปัจจยา ทุพุกิษาสงขาต ทุกขั อญญั
 กมฺมนุต กตวา ชีวิต กปเปเนตสสุ ทุคคตชนสสุ อุปปชชติ อนตมโส กสกสสุปิ ๕ ชตติโย
 หิ มหาราชา มหากรุณมาคมม รฎุจวาสิโน ทุกขโต ปริโมเจตุ ราชปุริเส อนนั
 กิณาเปตวา ตสมิ ตสมิ นิคเม ทุคคเต รฎุจวาสิโน โปเสตุ เปสาเปสิ อาคนตุวา เขตต
 อขุโณตถริตสสุ อุทกสสุ ปฏิพาหนตถาย ชลาธิการิ จเปตวา กสมิณฺจ ชนปเท ตสมิ
 นิคเม นทียา รุณเชตุ อวารณ กาวเรสิ ๕ อุทกั เขตต อานตุ นาว เปสาเปตวา ฆตตพีช จ
 มาสติลพีช จ อุทกภเยนาภิกุทาน กสกัน วาปนตถาย วิษาเปสิปิ รชชูปการ-
 หิรณฺณคคาห อโหาเปสิปิ อุทกภเยน จ อคฺคิภเยน จ อภิกุเต ชนปเท รชชูปการ-
 หิรณฺณคคาหกาล โลกั วทุเณสิปิ ๕ อัย ฌณฺญาหารุปตถมฺภนปริยาปนฺนา จริยา
 สสุสเมธนฺติ วุจจติ ๕ อิท สสุสเมธ จตุพพิชานมณฺณตริ โหติ รณฺญา รฎุจวาสิโน กาทพพิ
 โหติ ๕ กสิกกมฺม หิ อิมส ปุริมทิสฎุจิตาน รฎุจวาสิโน พลวปปัจจโย โหติ, วุตตถยเหตุ เอตถ
 ภาควตา

ฎุจ ฎุตา อุปชิวฺติ เย ปาณา ปจวิสฺสิตาติ ๕^๑

ฌณฺญาหารุ หิ รฎุจสสุ พลวปปัจจโย โหติ น อญฺโณ ตโต วิสิฎุจตโร, ยถา **นตฺถิ
 ฌณฺณสมิ ฌนฺนติ ๕^๒**

๘ ปฏฺฐูปเทสวาสกา**ม. ๓๑๗ ถินฐานอันเหมาะ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒๔ ธ.ค. ๒๕๕๕)**

ปุคฺคสสุ วา คณฺสสุ วา ชีวิตวุตติยา ปฏฺฐูป เทโส ปฏฺฐูปเทโส นาม, ตตถ วาโส
 ปฏฺฐูปเทสวาโส นาม ๕ ปุคฺคโล วา คโณ วา เยน กมฺมนุเตน ชีวิต วุตเตติ ตสสุ
 ปฏฺฐูปภูเต เทเส วสนุโต สฺเชน ตํ สาเชตุ สกโกติ ๕ วัสาวตารวตถุ เจตถ นิทสฺสนั ๕
 ชฺรรายราชา^๓ (พระเจ้าเชียงราย อิติ นาโม ราชา) กิร ราชธานีฎุต ชฺรรายปุริ^๔ (เชียงราย

^๑ ส.ส. ๑๕/๑๖๔/๕๑.

^๒ ฌณฺณสมิ นี้ว่าตามพระไตรปิฎก ส.ส. ๑๕/๒๙/๙. ในหนังสือพระมงคลวิเสสกถา ว่า ฌณฺณสมิกั

^๓ ในกรณีที่ตั้งสำนวนนี้ “พระเจ้าเชียงราย อิตินาโม ราชา” ไม่ต้องใส่ ทยฺยภาสาย เพราะเป็น
 ภาษาไทยอยู่แล้ว

^๔ ชฺรรายปุริ เช่นใน ชินกาลมาลีปกรณ์ น. ๘๖

อิติ นามํ ปุริ) ปหาย ตสฺส ทกฺขิณทิสสาภาเค ตาวตีสปุริ^๑ นาม นวํ ราชธานี มาเปสิ ฯ
 สุวณฺณโทลราชปิ (พระเจ้าอุทุมพร อิติ นาโม ราชปิ) เทวนครํ ปหาย หนองโสน อิติ
 นามะ นิคเม อโยชนนครํ นาม (อยุธยา อิติ นาม) นวํ ราชธานี มาเปสิ ฯ เต อุตฺตโน
 อุตฺตโน อาณาจกฺกสงฺขาตสฺส รฏฺจสฺส ปตฺติฏฺจานสฺส ปฏฺฐิรูปเทสํ วิจิณฺตุ ตถา
 อํกฺสุ ฯ ยสฺมา หิ เต ตํตํสมเย ปฏฺฐิรูปเทสํ วิจิณฺตุวา ยถิจฺฉิตํ ปฏฺฐิลภนฺตุ รฏฺจสฺส จ ปสาสเน
 สมตถา โหนฺติ ตสฺมา ทยฺยรฏฺจํ ยาวชชตนา อาณาจกฺกภาเวเน สณฺจิตํ เจว จิรฏฺฐิจิตฺกํ จ
 โหติ ฯ อิํ ทยฺยรฏฺจํ ทุพฺพลกาเล ปรรฏฺฐเณ ปีฬิตํ หุตฺวาปิ ปฏฺฐิรูปเทสภูตตฺตา ปฺน
 อิสฺสรภาวํ ปฏฺฐิลภติ ฯ

โย โภจิ หิ เทโส เอกสฺมี สมเย ปฏฺฐิรูปเทโส โหติ อปรสมเย ปน ฌมฺมตา-
 วิปริณาเมนปี สามนฺตเทเสหิ อสมานปริปุรณกภาเวเนปี อปฺปฏฺฐิรูปเทโส ชาโต โหติ ฯ
 กถํ ฯ นทธีธารา อญฺเณน มคฺเคน สนฺหติ เตน ตํ ตํ จานํ อุนฺนตปี อปฺโปทกปี
 อปฺปนฺนคมนาคนุสคฺคปี ชาตํ โหติ เอวํ โส ฌมฺมตาวิปริณาเมน อปฺปฏฺฐิรูปเทโส
 ชาโต ฯ อปฺจ ตสฺส สามนฺตเทเส ปฏฺฐิรูปตฺรภูมิกา โหนฺติ, เตน มหาชน อุตฺตโน
 ปฏฺฐิรูปปฺพฬํ เทสํ ปหาย ปฏฺฐิรูปตฺรภูเต เทเส คนฺตฺวา ตตถ ตตถ นิสฺสติ เอวํ สติ โส
 อปฺปกมนุสฺสภาวํ อาปชฺชติ ฯ เอวํ โส สามนฺตเทเสหิ อสมานปริปุรณกภาเวเน
 อปฺปฏฺฐิรูปเทโส ชาโต ฯ

ตสฺมา ตสฺมี ปฏฺฐิรูปเทเส นิสฺสึหิ อุตฺตโน นิสฺสึทเทสสฺส จิรกาลํ ปฏฺฐิรูปเทสภาวํ
 รกฺขิตํ อิจฺจมาเนหิ ตสฺส อุตฺตโน ปฏฺฐิรูปเทสสฺส ปฏฺฐิพาหนอุปตถมฺภนาทีนิ
 มนสิกาตพฺพานิ โหนฺติ ฯ กถํ ฯ ปฏฺฐิรูปการิตํ ปฏฺฐิจจ ยถา ยถาวุตฺโต ฌมฺมตาวิปริณาโม น
 ตตถ นิสฺสึนํ อนฺตรายํ กตฺวา อปฺปชฺชิสฺสติ ตถา ปฏฺฐิพาหนํ ปุเรตรํ กาทพฺฬํ โส จ อุตฺตโน
 เทโส สามนฺตเทเสหิ สมานปริปุรณยฺตุโต กตฺวา อุปตถมฺภิตพฺโพ เตหิ วา ปน อุตฺตริตรํ
 วทฺฒเตพฺโพ ฯ

ม. ๓๑๗ การอยู่ในปฏิรูปเทส (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๑๔๖)

ปฏฺฐิรูปเทสวาโส หิ เยหิ จกฺเกหิ สมฺนฺนาคตา เทวมฺนุสฺสา น จิรสุเสว
 โลภียสมฺปตฺติภูตํ โภเคสุ มนฺตตตํ ปาปฺพนฺติ^๒ เตสมญฺญตรํ โหติ ฯ เตน ภควา ตํ

^๑ ตาวตีสปุริ เป็น เตตตีสปุริ ก็ได้

^๒ อัง.จตุกก. ๒๑/๓๑/๔๑; อัง.อ. ๒/๔๘๓.

ปฏิรูปเทสวาส จตุส จกุเกส อณฺณตร กเถสิ, มงฺคลสุตฺเต จ อฏฺฐจตุตฺติสาย มงฺคเลส อณฺณตร กเถสิ

ปฏิรูปเทสวาโส จ

ปุพฺเพ จ กตปุณฺณตา

อตฺตสมฺมาปณฺธิ จ

เอตมฺมงฺคลมตฺตมฺนฺติ ๗^๑

พุทฺธสาสนสฺส ปติฏฺฐาปนตฺถาย ปฏิรูปเทโสปี อฺจฺฉินฺโต โหติ ๗ ตปฺปจฺจยาเยว พุทฺโธ ชมฺพุทฺธิเป อธิคตฺตมฺสงฺขาตํ สาสนํ ปติฏฺฐาเปโนโต ปฏิรูปเทสภาวสมฺปนฺนํ ราชคหํ อฺจฺฉินฺติวา สพฺพปจฺมํ ตตฺถ ปติฏฺฐาเปสิ ๗ อถาปรภาเค ชมฺพุทฺธิโป ปริณามํ อापฺนฺโน พุทฺธสาสนสฺส อปฺปฏิรูปเทโส ชาโต อโหสิ, ตทา หิ ตตฺถ พุทฺธสาสนิกา อปฺปสทฺธตฺถาย ทุพฺพลา หุตฺวา พาหิรสาสนิกานํ พลํ สฺนฺธาเรตฺตํ นาสกฺขีสุ, สมฺพหฺลฺลาเยว พุทฺธสาสนํ ปหาย อณฺณสาสนานํ มานีสุ, ตสฺมา ตตฺถ พุทฺธสาสนํ อนฺปุพฺเพน อนฺตรธานํ อापชฺชิ ๗ ปจฺฉา ปน ตโต อภิริยมาณํ^๒ อณฺเณสุ ปเทเสสุ ปติฏฺฐาปิตํ โหติ ๗

ททยฺยปเทโสปี เตสํ อนฺโตคฺโช โหติ ยตฺถ พุทฺธสาสนิกา ชนา ยาวชฺชตนา อตฺตโน พุทฺธสาสนิกภาวํ อนฺรฺกฺขิตฺตํ สกโกณฺติ สฺปติฏฺฐิจิตฺตสทฺธาย อตฺตโน ปเทเส สฺปติฏฺฐิจิตฺตํ พุทฺธสาสนํ อฺปตฺถมฺภณฺติ ตถจ อณฺณเทเสสุ พุทฺธสาสนํ อติกฺกมฺม อิทธิ วิรุพฺพํ เวปฺลลํ ปาเปณฺติ ๗

☞ **ปฏิรูปการีกถา**

ม. ๓๑๘ ประเทศไทยนี้ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒๓ ธ.ค. ๒๕๕๔)

อຍ် หิ ททยฺยเทโส เอตฺถ สณฺชาตานํ อਿສສຣາວເນນ ປັກຼືປຸກເທໂສ ໂຫຕີ ອເນກປຸຣິສ-ຍຸດຄາລໍ ຈ ປຣມປຣາຍ ສນຸຈິໂຕ ໂຫຕີ ๗ ກຫາຈີ ເສ ອນຸວຣຸເຈນ ອກິກຸໂຕປີ ຫຸດວາ ນຈິຣສເສວ ປຸນ ອິສສຣາວາ ປັກຼືລກິດວາ ສນຸຈາຕີ, ເຍ ຈ ສາມນຸດເທສາ ສງຄາເມ ຍຸດຄຸດາຫຸປຸພາ ໂໂນດີ ຕະສຸ ປຣເທສານໍ ວສງຄເຕສຸປີ ອຕຕໂນ ອິສສຣາວາ ຫາເຣຕຸ ສກໂກຕີ ๗ ຕໍ ກິສສ ເທດຸ ๗ ຫຍຍເທໂສ ຫິ ປັກຼືປຸກເທໂສເຍວ ໂຫຕີ, ເອຕຸ ຫຍຍວາສິໂນປີ ສກເທສໍ ປິຍາຍນຸດາ ວິຣາວເນນ ສາມຕຸຕິເຍນ ຈ ອິມໍ ອາວຣນຸດີ ຣກຸຂນຸດີ ๗ ອຄວາ ๗ ອຍໍ ຫິ ຫຸດສາສນສຸສ ປັກຼືປຸກເທໂສ ໂຫຕີ ຍໍ ຍາວຈຸດນາ ອາຣາຈກຸເກນ ສທຸຣີ ຍຸດຄຸດາຫໍ ສມາຄຕໍ ໂຫຕີ ຍໍ ເອຕຸ ສພຸຣາຫຸ ອຸປຕຸມກິຕໍ ໂຫຕີ ຍຸດ ປັກຼືຈຸ ຫຍຍເທໂສ ໂລເກຫິ ຫຍຍເທເສ ຫຸດສາສນໍ ໂລເກ ສພຸພເທເສສຸ ຫຸດສາສນໂຕ ອຣິກຕຣີ ຫິປປຕິຕີ ປສກຸໂຈ ໂຫຕີ ๗ ອິຫານີປີ ມຫຣາຣາ ຫຍຍານມິນໂຫ

^๑ ຫຸ.ພູ. ๒๕/๕/๓.

^๒ บางแห่งว่า อภิริยมาณํ สันนิษฐานว่าเป็น อากิยมาณํ หรือ อากฎิ.

สรภูจपालิ ทพยเทสิสุสรภาวเสริपालนานญจ พุทฺธสาสนถาวรภาวสุส จ อวารณคฤติยา
 กุสโลปาเยน กรณีนยานิ วิจาเรติ ๖ อัย จริยา ปโยคสมปทาปัจจโย หุตฺวา มหาราชสุส เจว
 รภูจपालีนํ จ สพฺเพสํ ทพยรภูจวาสีนํ จ อุตฺตมมงฺคลํ สาเชสุสติ ๖ อยญจ ปฏฺฐิรูปเทสวาโส
 ปจโม มงฺคลวิเสโส โหติ เยน ทฺตียมงฺคลวิเสสภฺตฺตา ปฏฺฐิรูปการิตา นิปฺปชฺชติ ๖

ปฏฺฐิรูปการิตา เจตถ ๖^๑ ยสมึ หิ เทเส นิวสติ ตฺสส ปฏฺฐิรูปํ ธนาธิคมุปายํ กโรตฺติ
 ปฏฺฐิรูปการี ๖ นิทฺสสนํ เจตถ ทฏฺจพฺพํ ๖ เย ธลฺลฺจฺจฺจฺจเน นิวสฺนฺติ เตหิ ธลฺมคฺคกฺกุสเลหิ
 ภวิตพฺพํ สีมฺคเมเนหิ ขนฺติเกหิ จ, เย ปพฺพตฺวาสิโน โหนฺติ เตหิ ปพฺพตฺวาทฺโรหฺนุเน
 ปาคุญฺญปฺปตฺเตหิ ภวิตพฺพํ, เย วนฺวาสิโน โหนฺติ เตหิ วนฺจรเณ สมตฺเถหิ ภวิตพฺพํ,
 สพฺเพหิ จ ตํตํเทสฺปฏฺฐิรูปสฺส อาชีวปถสฺส เจว อตฺตตฺวาทฺโรหฺนุปายสฺส จ ชานนเกหิ
 ภวิตพฺพํ ๖ เย ปน สมฺทุกฺทสมึปฏฺฐาเน นิวสฺนฺติ เตหิ นาวาคมนโกวิทฺเทหิ เจว วิริยขนฺติหิ
 สมฺทุกฺเท อฏฺฐจิตฺตวิจฺจวาเต อติกฺกมิตฺตํ สมตฺเถหิ จ ตตฺถ สุขนิวาสวิธิสฺส ชานนเกหิ จ
 ภวิตพฺพํ ๖ ตถารูปา หิ ชนา ปฏฺฐิรูปการีโน นาม ๖ เย ปฏฺฐิรูปเทเส นิวสฺนฺติปิ น ปน
 ปฏฺฐิรูปการีโน โหนฺติ เต ตาทิสํ ปฏฺฐิรูปเทสวาสฺส อานิสฺสํ น ลภนฺติ ๖

ม. ๓๑๘ แม้อยู่ในปฏิรูปเทสแล้ว (พระธรรมวโรดม, น. ๔๖๓)

เย จาปิ ปฏฺฐิรูปเทเส นิวสฺนฺติ เต ปน ปฏฺฐิรูปการี น โหนฺติ, ยํ ยํ สุขํ ตตฺถ
 นิวสฺตมสฺส, ตํ ตํ เหว วินฺทนฺติ ๖ กถํ ๖ เย หิ กสิกกมฺมสฺส ปฏฺฐิรูปเทเส นิวสฺนฺติ, เต ปน
 หีนวิริยา นิภฺขิตฺตตฺฐรา หุตฺวา ตตฺถ ตตฺถเว กสิคํ วิปิตํ วุตฺตพิชานิ จ อภิวทฺตฺตํ เหว
 ฆณฺเณนฺติ น วายมนฺติ ๖ ปุพฺพพฺนนาปรนฺนาหีนิ จ พิชานิ อนฺุปฺนฺนํ น อนุปฺนฺนํ
 อนุปฺนฺนํ จ เหว วุทฺธมฺ วิรุฬฺหิ เวปุลลํ ปาปฺณนฺติ ๖ เย จาปิ อนุปฏฺฐิรูปเทเส นิวสฺนฺติ, เต
 ปน ปฏฺฐิรูปการี หุตฺวา ตํเยว เทสํ ปฏฺฐิรูปเทสํ กาทํ สกฺโกนฺติ ๖ กถํ ๖ เย หิ กสิกกมฺมสฺส
 อนุปฏฺฐิรูปเทเส นิวสฺนฺติ, เต ปน วิจฺกขณฺา สวิริยา อนิภฺขิตฺตตฺฐรา หุตฺวา สหตฺถา
 อตฺตโน นิฏฺฐจฺปฺปเทเส อญฺเณสฺ วา คเวสิตพฺเพหิปี วตฺถุหิ หตฺถกมฺมานิ ปโยเชตฺวา
 อญฺเณสฺ วา จาเนสฺ วา วิเทเสสฺ วา กยวิกฺกยตฺถาย ตานิเยว หตฺถกมฺมานิ ปณฺ्हิตฺวา พหุ
 นิ ธนานิ วินฺทนฺติ ๖ วุตฺตญฺเเหตุ ภควตา

ปฏฺฐิรูปการี ฐฺรฺวา

อฏฺฐจาทา วินฺทเต ธนฺนฺติ ๖^๒

^๑ ปฏฺฐิรูปการิตาติ ปเนตถ ๖

^๒ สํ.ส. ๑๔/๘๔๕/๓๑๖.

เอวมปี ลทุโภคา มหทุหนา มหาโภคา หุตวา อนุปุพเพว อญญโต วา วิเทสโต
 วา สมุภารานัน คเวสนัน อภิวัชฌेतุนัน หตถกมมานิ จ วิตถารคตานิ กาคัน สกุโกนุติ ๕
 อุโปกคปริโภคสมปปีตา จ อุกคหิตสิปปปี ปฏิจจ ยถาสภาวัน ปชานนุตา ภियโยโส มตตาย
 ยถิจจิตตถัน อภินิปปาเทนุติ ๕ เย หิ อชฌา โหนติ มหทุหนา มหาโภคา, เตสมนุกกเมน
 วโส อภิวัชฌติ ๕ ตาทิสายเวว ตัน เทสสิปปปาทีหิ อิทุณัน ผีตัง กโรนุติ นาม ๕ ตาทิสานันเวว
 นิฏฐจปปเทสทานัน กลยาโณ กิตติสทโท วิเทเสสุ อพุกคจจติ ๕

ม. ๓๑๙ อีกหนึ่ง ประการใน (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๑๕ ฐ.ค./แต่ง ๑๙ ฐ.ค. ๕๖)

อปโร นโย ๕ ยสมัน กาลे กิจจัน กาคัน อารภติ, ตสส กาลสส ปฏิจจ กโรนุโต
 ปฏิจจการัน นาม ๕ อยมปนเนตถ อตถโถ ๕ กิสมิญจ หิ ฐฐเจ หตถกมมัม ปริกขยัน คจจติ, ตโต
 วิเทสิกา ชนา ตัน ฐฐัน ปวิสิตวา ตัน ฐฐวาสิหิ กตปุพเพ กมมมุนเต กโรนุติ พุกกานิ จ
 วิเทสิกาณุทานิ ตัน อหริตวา วิกุกกิตานิ โหนติ ๕ กีการณา ๕ ตสมัน หิ ฐฐเจ ชนา
 ปฏิจจการินน โหนติ ๕ นิทสสนัน เจตถ มาปนกมมมุตานิ อิกุสกาทิจยกมมวชฌก-
 กมมานิ ๕ ยทา วิเทสิกาปกา ยุกคคาหตถาย ตัน ฐฐัน น ปวิจจา โหนติ, ตทา ตสมัน
 ฐฐเจ มาปกา สุชเชน มาปนกมมานิ กาคัน โอตาสัน ลภนุติ, ตานิ ปน เยน วิชานน
 กตปุพพานิ โหนติ, เตน วิชานน สพพกาลัน ตานิ กโรนุติ, น สารุผลปฏิจจาทถาย
 ถามปาภูกกาลมิตพพยตถาย นิโยชกรุจิชนตถาย ชิปปนินิปปาทนตถาย อปปมุล-
 ภติกมมลาตถาย จ เตสั กรณวิชานัน ปวิตเตนุติ ๕ อถาปรภาเค วิเทสิกา มาปกา ตัน
 ฐฐัน ปวิสิตวา ยุกคคาหิโน โหนติ, เต ตานิ มาปนกมมานิ สารุตรัน กโรนุติ, ตานิ
 อปปตเรหิ ถามปาภูกาเลหิ นิฏฐาเปนุติ, อปปตรมูลัน จ ภติกมมัม กาคัน โอภาสัน ลภนุติ,
 ตโต ตสมัน ฐฐเจ มาปกา เตหิ สหุธี ยุกคคาหัน คณหิตัน อสกุโกนุตา ตานิ จชิตวา เตสั
 โอตารัน เทนุติ ๕ เอตถ จ น เกवलัน หตถกมมัมเยว, ตเถว ฐฐจปปสาสนัน อาทัน กตวา
 ชุรกมมมุนตาปี ปฏิจจ กาคทพพา โหนติ กาลานุรูปัน นิยุชิตพพา จ ตปปจจยา เต
 ชุรกมมมุนตา เย กโรนุติ เตสั สมิททธิผลัน อุปปาเทนุติ เต จ อุปตถมมเกนุตา สณฺจิติ
 ปาเปนุติ ๕

อปโร นโย ๕ ยาวตกสส กิจจสส กรณน วา ยาวปวิจจิชนสส กิจจสส กรณน วา
 มตตัน นาม ภวติ, ตาวตก กโรนุโต ตาวปวิจจิชนัน กโรนุโต วา ปฏิจจการัน นาม ๕ ตตริทัน
 นิทสสนัน ฐฐจพพัน ๕ ฐฐจปาลีโน หิ ปริमितพพยวเสน ฐฐจธนปวิโภเค มตตัน ชานนุติ, น
 อติพพยการินน หุตวา ฐฐจสส **อายุสิมาตีตัน** ฐฐจธนัน ปวิญญชนุติ, ยานิ ภณุทานิ
 วิเทสิกาณิ โหนติ วิเทสากตานิ ตานิ มตตโต อติเรกตรัน น ปวิญญชนุติ ๕ เย ฐฐจวาสิโน

อุฏฐานวิริเยน พาหาวเลน เสทาวกฺขิปเนน จ ฌมมิเก โภเค อุปฺปาเทนฺติ, เต
 อุปฺตถมฺเภตฺวา ฌมฺมิภพฺลิตฺทเณน รฏฺจสฺส อายํ อนุพฺรุหฺนฺติ, ยานิ รฏฺจวาสีหิ กตานิ
 ภณฺฑานิ อตฺถิ, ตานิ วิเทเสสุ เปสฺยภณฺฑานิ กตฺวา อุปฺตถมฺเภนฺติ ตานิ ปฏิจฺจ รฏฺจสฺส
 อาโย ปริพฺพยโต พหุตรํ อุปฺปชฺชติ, อิหํ ปฏิรูปการิตาย นิตฺสสนํ ๕ เอสา ปน ปริमितพฺพย-
 วเสนปี อนุจฺฉวิการกฺขวเสนปี ฌนปริโภเค มตฺตถนฺตฺวา กุลสฺส วีย ปุคฺคถสฺส วีย จ
 รฏฺจสฺส อธิกิจจํ ว โหติ รฏฺจสฺส จ วุฑฺฒิยาปี จิรฏฺจิจฺติยาปี พลวปฺปจฺจโย โหติ ๕

ม. ๓๒๐ อีกประการหนึ่ง ทำตาม (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๔ ธ.ค. ๒๕๕๗)

อถฺวา ๕ โย การณวสํ อนุคจฺฉติ, การณํ ยถา การเรตุํ สฺวจเอติ^๑ ตถา กโรติ, โสปี
 ปฏิรูปการี นาม ๕ นิตฺสสนํ เจตถ ทฏฺจพฺพํ ๕ รฏฺจปาลีโน หิ, ยา ปฏิญญา อณฺเวยรฏฺเจหิ
 สทฺธิ กตา, ตํ ปฏิสฺสณฺนฺติ เจว สฺฏฺจ อนุกโรนฺติ จ, กิณฺจาปี ตตฺถ โย โภจิจิ วจฺนตฺถเ
 อตฺตโน รฏฺจสฺส เนว สฺนฺทรตฺถเ โหติ น จ สฺขาย ปวตฺตติ, การณวสิกตฺตา ปเนสา
 อนุกาทพฺพา โหติ, ตาทิสกาลเ การณเมว อนุกรณปฺจฺจโย, อิทมฺปี เตสํ ปฏิญฺญา
 อนุกรณํ ปฏิรูปการิตาย นิตฺสสนํ ๕

ปฏิรูปการิตา เหา รฏฺจวาสีนํ ยาหิสํ กโรนฺตสฺส ปฏิรูปตา นาม ภวติ, ตาทิสํ
 กโรนฺตา โสถถี คจฺฉนฺติ วุฑฺฒี วิรุฬฺหี เวปุลลํ ปาปฺณนฺติ จาติ อิมํ อตฺถํ ทีเปติ ๕

สาสนโต ปน สมฺมาสมฺพุทฺโธปี ปฏิรูปการีเยว โหติ ๕ กถํ ๕ โส ภควา ฌนตาย
 ฌมฺมํ เทเสนฺโต เทสนํ วินิวตฺเตตฺวา สจฺจานุโลมิกํ เจว อตฺถสาธกํ จ กตฺวา เทเสติปี
 เทสกาลานุโลมิกํ ปน กตฺวา เทเสติ, ฌมฺมํ ปรายนํ กตฺวา ปริคฺคหติปี มตฺตถนฺตํ ปน
 อนุวตฺตติ ๕ นิตฺสสนํ เจตถ เทวทตฺตวตฺถ ๕ เอกทา เทวทตฺโต ภควนฺตํ ภิกฺขุณฺ
 มํสมจฺฉขาทนํ ปฏิกฺขิปีตุํ อยาจิจิ, ภควา ปน นานุชานิ ภิกฺขุอาทโย ปณฺจ สหชมฺมิเก
 อุทฺทิสฺส มารีตสฺตตฺตมํสสงฺฆาตํ อุทฺทิสฺสมํสเยว ปฏิกฺขิปี ๕ กสฺมา ๕ ภิกฺขุ หิ
 ปรปฺฏิพฺพธาชีวิกา โหนฺติ สเจ เทวทตฺเตน ยาจิตวตฺถุณิ อุกฺกฏฺจโต อนุปฺปฏิปชฺเชยฺยํ,
 อตฺตา ทฺพภรตฺตถเจว ทฺวโปสฺตตฺถจ อาปชฺชติ, มนุสฺสา หิ ภิกฺขุณฺ อาหารํ เทนฺตา
 ทฺวิวารํ วิहेสํ อาปชฺชนฺติ, เตหิ เอโก อาหาโร อตฺตนา ปริภุญฺชิตุํ ปิจิตพฺโพ โหติ อปโร
 ภิกฺขุณฺ ทาตุํ, เอวรूपํ อติเรกมตฺตํ หุตฺวา ปวตฺตติ ๕ อถฺวา ภควา การณวสิโก โหติ ๕
 กถํ ๕ โส ภควา การณสฺส วสํ อนุปวตฺตติ ฌมฺมสงฺฆาตฺสาสนเมว อธิปตี กตฺวา คณฺเติ น

^๑ ป่งชี้ชัด

อตุตโน ลากญจ สีโลกญจ ปภาวญจ^๑ นิगามยติ ๕ ปฏฐูปกาเล ปน สมปตเต สงฆสสุ
 สาสนกิจจปริหาเร มหุตต์ อนุชานาติ ๕ วินยปกฺเข หิ ภควา การณานุโลมิกานิ
 สิฏฺขาปทานิ ปญญาเปตฺวา ตานิ ปญญตฺตานิ ยุตฺติภาวาย วิปริณาเมติ^๒ สีถิลสฺส
 สิฏฺขาปทสฺส กาลเทศานุโลมิกํ อนุปญญตฺตี ปญญาเปติ, อติทพฺหํ สิฏฺขาปทํ มตฺตานุรูปิ
 อนุ กโรติ, อิมินา นียาเมน กสฺสจ สิฏฺขาปทสฺส อนุปญญตฺติ สตฺตกฺขตฺตํ ภวติ, สเจ หิ โส
 ภควา ยาวชฺชตนา อธิสฺส,^๓ นฺน พุทฺกานิ ปุพฺพสิฏฺขาปทานิ^๔ วิปริณาเมยฺย พุทฺกานิ จ
 อปรสิฏฺขาปทานิ ปญญาเปยฺย ๕ (ชาต ม. ๓๒๐ สมเด็จพระบรมพิตร)

ม. ๓๒๑ อังชนนิกฺรผู้อยู่ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๓๐ ธ.ค. ๒๕๕๘)

เย ปน ชนา สหวาสโน โหนฺติ, เต เจ ฐมฺมจาริโน ภเวยฺย, เตสํ วุฑฺฒิเยว, โน
 ปริหานิ ๕ ฐมฺโม หิ ฐมฺมจารี ชนนิกายํ รกฺขติ เขมํ สมฺปาเปติ ๕ วุตฺตมฺปิ เจตํ ภควตา
 ฐมฺโม หเว รกฺขติ ฐมฺมจารินฺติ ๕ ตสฺมา สาสนปณฺธิตา สตฺถาโร มหาชนํ ฐมฺมจรณ
 สมฺมาทเพนฺติ ฐมฺเม ปติฏฺฐาเพนฺติ ๕ กุลเสฏฺโฐ วา คณเชฏฺโฐ^๕ วา รฏฺฐาธิปติ วา
 ฐมฺมญฺเวยว ปคฺคณฺหาติ อธมฺมํ วิทฺธํสฺติ ๕ โย หิ โภจ อธมฺมจารี โหติ, ปาณาติปาตีปิ วา
 โหติ, อทินฺนาทายีปิ วา โหติ, กาเมสุ มิจฺฉาจารีปิ วา โหติ, มุสาวาทีปิ วา โหติ, ตสฺเสว
 อาณากมฺมํ กาทพฺพํ (โหติ) ยถา ตํ กณฺฐเกน กณฺฐกฺุทฺธรณํ ๕ กิจฺจาปิ เจตํ อาณากมฺมํ
 อธมฺมิกํ โหติ, ตถา ตํ อธมฺมวิทฺธํสนฺตถาย อติกฺกมนฺโต ปุพฺเพ ปญฺญตฺตนิติปญฺญตฺติยา
 กตํ, ตสฺมา ตํ ฐมฺมิกํ โหติ ปญฺญตฺติฐมฺมิกํ ๕ ตถจ รฏฺฐปาไลอาทีหิ คเหตุพฺพ
 รฏฺฐปสาสนไวยาญฺตํ อนุสาสนนิฏฺตํ โหติ ๕ (ตถจ รฏฺฐปาไลอาทีหิ คเหตุพฺโพ รฏฺฐจาภิ-
 ปาลโนปายเ จเว ปสาสนกิจฺจญจ โหติ)

^๑ อานาจ

^๒ แต่งเป็นปัจจุบันกาลเพราะเกิดขึ้นบ่อย

^๓ แต่งเป็นกาลาติปัตติวิภัตติ

^๔ ปุพฺพสิฏฺขาปทานิ แต่งเป็น มูลสิฏฺขาปทานิ ก็ได้

^๕ **เสฏฺฐ** (ปสฺตถ+อิฏฺฐ) วิ. สพฺเพ อิมเ ปสฺตถา, อยมิเมสํ อติสเยน ปสฺตถโถติ เสฏฺโฐ, เพราะ อิฏฺฐ
 อยู่หลัง อาเทศ ปสฺตถ เป็น ส, ลป สระ หน้า, อาเทศ อิ เป็น เอ, (ดู ปทฺฐปสิทฺธิ, สุตฺร ๓๙๑), บางแห่งว่า
 อติวิเสเสน

เชฏฺฐ (วุฑฺฒ+อิฏฺฐ) วิ. สพฺเพ อิมเ วุฑฺฒา, อยมิเมสํ อติสเยน วุฑฺฒโถติ เชฏฺโฐ, เพราะ อิฏฺฐ
 อยู่หลัง อาเทศ วุฑฺฒ เป็น ช, ลป สระ หน้า, อาเทศ อิ เป็น เอ, (ดู ปทฺฐปสิทฺธิ, สุตฺร ๓๙๒)

ม. ๓๒๑ พระเจ้าจักรพรรดิ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แต่ง ๘ ฐ.ค. ๕๓, ๐๑๑/๒๖ ทำยเล่ม)

จกกวตติราชา หิ ฌมมํ สกุกโรนโต ฌมมํ ครุกโรนโต ฌมมํ มาเนนโต ฌมมํ
ปฺปูเชนโต ฌมมํ อปจายมาโน ฌมมทฺชโหติ ฌมมเกตุ ฌมมาธิปเตยโย ๙^๑ อตีตนาคต-
ปจฺจุปฺปนาปี สมฺพุทฺธา ฌมมครุโน โหหนติ ฌมมคารวา ๙ วุตตณฺเหตํ พฺรหฺมณา

เย จ อตีตา สมฺพุทฺธา

เย จ พุทฺธา อนาคตา

โย เจตรหิ สมฺพุทฺโธ

พฺพหฺนํ โสภนาสนโน

สพฺเพ สทฺธมฺมครุโน

วิหริสฺสุ วิหาติ จ

อถาปี วิหริสฺสนฺติ

เอสา พุทฺธานฌมมตาติ ๙^๒

ม. ๓๒๑ จริ่งอย่างนั้น (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๓๐ ฐ.ค. ๒๕๕๕)

ตถา หิ อมฺหากํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ฌมมครุ ฌมมคารโว หุตฺวา ฌมมํ รกฺขิตฺตุํ
พุทฺธอาณานิกายโต สิกฺขาปทสงฺฆาตา วินยปญฺณตฺติโย ปญฺณเปติ; เย ภิกฺขุอาทโย
สหฺธมฺมิกา สิกฺขาปทานิ วิตฺติกมฺนฺติ, เตสํ กมฺมํ กาทฺตุํ อาปตฺติอาโรปนาทิกํ สงฺฆนาสนา-
ปริโยสานํ ทณฺฑกมฺมํ ปฏฺฐเปติ, เย ปญฺณตฺตสิกฺขาปทานิ รกฺขนฺติ, เตสํ วสํ
อุปตฺถมฺเมติ ๙ กิณฺจาปี โส ภควา มหาคฺรุณาย อสโม โหติ, โย ปน ภิกฺขุ อฌมฺมจารี
โหติ นิคฺคหารโห, ตํ ทณฺฑกมฺมานาปชฺชนตฺถาย น วชฺเชติ ๙ กรุณา เหาสา สพฺพตฺถ
ปวตฺเตตฺตพฺพาปี โหติ, ยุตฺตญฺจาเนสฺ ปน ปวตฺติตฺตา, ยมฺหิ ปวตฺติตฺตา โหติ, ตสฺส อตฺถํ
สาเชติ ๙ เอตฺถ หิ สรฺูปตฺถโถ สงฺฆे ปวตฺตานํ อฌมฺมานํ นิคฺคโห ปสาสนการีนํ กิจฺจํ
โหตีติ ๙

ม. ๓๒๒ อนึ่ง มิตรต่อมิตร (๑ พระมหานพพร อริยญาณ, ๑๙ พ.ย. ๒๕๕๕)

โลกสนฺนิวาเส ปน มิตฺเตน สทฺธี มิตฺโตปี ราชภฺเณน สทฺธี ราชภฺเณปี ฌมมจารี
ภเวยฺย ๙ สเจ เตสฺส เอกจฺเจ อฌมฺมจารี ชาตา สियํ เตสํ สามคฺคี ภิกฺขุสิสฺสติ อญฺณมญฺณสฺส
สมฺพนฺธเนน น ปตฺติญฺจาติ ๙ ตสฺมา หิ ฌมมวาทีหิ อฌมฺมวาทีนํ นิคฺคโห กาทฺพุโป ๙ กถํ ๙
ยทา หิ อฌมฺมวาทีโน ฌมมิกํ โอวาทานุสาสนี น ปฏฺฐิคฺคณฺหนฺติ ตทา เตสํ นิคฺคโห
กาทฺพุโป ๙ นิทฺสสนํ เจตฺถ ทญฺจพฺพํ ๙ พุทฺธสาสนเ หิ พุทฺโธ อชฺฌาจารย์ กโรนฺตํ เอกํ วา
ภิกฺขุ สมฺพหฺลเ วา ภิกฺขุ โอวาทิตฺตุํ ปสฺสนฺตานํ ภิกฺขุณํ อนุชานิ ๙ ตสฺมี ภิกฺขุสฺมี เตสฺ วา
อปฺปฏิสฺสณฺนเตสฺ ภิกฺขุณํ สงฺฆมชฺฌเ สาเวตฺวา สงฺฆาทีเสสาปตฺติยา วา อญฺเณน วา

^๑ นัยจักรวัตติสูตร (ที.ปา. ๑๑/๓๕/๖๕)

^๒ ส.ส. ๑๕/๕๖๒/๒๐๖.

กมฺเมน สพฺพํ นิคฺคหิตฺตํ อุนฺชานิ ๕ กิมนฺตถาย ๕ อธมฺมิกานํ ภิกฺขุณฺํ นิคฺคหยา
 สงฺฆสฺสจฺจุตตาย จ ๕ ยํ โส สงฺฆเณ ทิสานนฺรูเป กมฺเม อุกฺขิปิตพฺโป, อิทํ
 อุกฺเขปนฺนียกมฺมนฺติ วุจฺจติ ๕ โย หิ อุนฺชรูปํ กมฺมํ กโรติ โส สงฺฆโต อุกฺเขปิตโต สียา ๕
 ภิกฺขุหิ ตสฺส สงฺฆปเวสนํ น ทาทพฺพํ, โส น เสวิตพฺโป, เตน สทฺธี สมฺโภโค น กาทพฺโป,
 ตสฺส วนฺทนาทีนํ สามิจิกมฺมานิ น กาทพฺพานิ ๕ ตตฺตฺรายํ สงฺเขปตฺโต ๕ ตสฺส ยาว
 ปฏฺชีชานนา ภิกฺขุภาวํ อุกฺขรติ ๕ สีเลน สมฺสฺส ภาโว **สีลสามญฺจตา** ๕ สีลสามญฺจตา
 นาม กาเยน วาจา ยสมํ สมฺมา จรณํ ๕ ทิฏฺฐิจยา สมฺสฺส ภาโว **ทิฏฺฐิสามญฺจตา** ๕ อุกฺกํ
 หิ สงฺฆเณ อิจฺฉิตพฺพํ โหติ สาราณียํ, เยน จริตํ, โส ปิยครุภาวนีโย ชาโต ๕ ตทฺภยญฺจ
 ภิกฺขุณฺํ อญฺญมญฺญสฺส สงฺคหณตฺถาย เจว เตสํ อภฺลหาย จ อวิวาทาย จ สามคฺคิยา จ
 เอกิภาวาย จ สงฺฆสฺส จิรฺภูจิตฺติยา จ พลวปฺจฺจยญฺจํ โหติ ๕ ยทา โย โภจิ อชฺฌาจารย์
 อติกฺกมฺติ ตทา โส อนิกฺขิตตฺตฺเรน สหฺธมฺมิเกน โววทิตพฺโป นิคฺคหิตพฺโป จ, โน เจ
 โววทิตพฺโป นิคฺคหิตพฺโป จ สียา, ตํ ปฏฺชีจฺจ สาสเน โย โภจิ นิกายो
 อุปฺปชฺชิสฺสติ, โส ภิกฺขุสงฺฆเมว ทพฺพลํ กริสฺสติ, อุนฺตมฺโส ภิกฺขุสงฺฆเมปิ สณฺจํ ตํ น
 สกฺขิสฺสติ ๕ อิจฺเจวํ มิตฺเตน เจว ราชภฺเณน จ อธมฺมสฺส นิคฺคโห กาทพฺโป โหติ ๕

ม. ๓๒๒ อธิษัฏ มิตฺตํ อมิตฺตํ (๒ พระมหาอภิวัดร์ วิจารณ์มโ, รวบรวม, ๐๐๕/๑๖๖)

อภิจ มิตฺเตน สทฺธี มิตฺโต วา ราชภฺเณน สทฺธี ราชภฺเณ วา ธมฺมํ จเรยฺย ๕ สเจ เต
 อธมฺมํ จเรยฺยํ เตสํ สามคฺคิ ภิกฺขุชฺติ, เต อญฺญมญฺญพฺนุชฺเนน น ติฏฺฐิหฺนฺติ ๕ เตเนว
 ธมฺมจริยา ธมฺมวาทีนํ มิตฺตราชภฺเณน กรณฺเีย โหติ ยํ เต โอวาทํ อปฺปฏฺธิคฺคณฺหนฺตํ
 อธมฺมวาที นิคฺคคณฺเหยฺยํ ๕ พุทฺธสฺสเน ภควาปิ ธมฺมํ จรณฺตํ ภิกฺขุํ นิคฺคหิตฺตํ ภิกฺขุณฺํ
 อญฺญญาสิ ๕ กถํ ๕ ภิกฺขุ อธมฺมวิหฺธฺสนตฺถาย เจว สงฺฆสมฺจรณฺรทฺถตฺถาย จ เอกํ วา
 พหุเก ภิกฺขโว วา ธมฺมํ จรณฺเต ทิสฺวา โอวาทฺเยยฺยํ, ตสฺมिํ โอวาทํ อปฺปฏฺธิคฺคณฺหนฺเต
 สงฺฆาทีเสสาปตฺติยาปิ อญฺเณน กมฺเมนาปิ ตํ นิคฺคหิตฺตํ สมฺนุภาเสยฺยํ ๕ กถํ ครุํ กมฺมํ
 อุกฺเขปนฺนียกมฺมํ นาม ๕ ตตฺตฺรายมตฺโต ๕ อุกฺเขปนฺนียกมฺมํ นาม สงฺฆอุกฺเขปนํ สงฺฆมชฺฌ
 อปฺปเวสนํ อเสวนํ อสมฺโภโค วสฺसानุพฺพเพน วนฺทนาทีสามิจิกมฺมสฺส อกรณํ ๕ สงฺขิตฺเตน
 ยาว สณฺชานา ตสฺส ภิกฺขุภาวสฺส อุกฺเขปนํ อุกฺเขปนฺนียกมฺมํ นาม ๕ สีเลน สมฺสฺส ภาโว
สีลสามญฺจตา ๕ ทิฏฺฐิจยา สมฺสฺส ภาโว **ทิฏฺฐิสามญฺจตา** ๕ ตา สงฺฆเณ อิจฺฉิตพฺพาเยว
 โหณฺติ, สาราณียา โหณฺติ, จรณฺตํ ชนํ ปิยครุมาณํ กโรณฺติ, อญฺญมญฺญสฺส สงฺคหณตฺถาย
 อวิวาทวิคฺคหณตฺถาย สามคฺคิยา สงฺฆสฺส สณฺจิตฺติยา จ สํวตฺตนฺติ ๕ ตสฺมา สหฺธมฺมิกา
 ภิกฺขุสฺสมี สงฺฆเณ ธมฺมํ จรณฺเต นินฺวาเรยฺยํ นิคฺคคณฺเหยฺยํ ๕ เอวํ อสฺติ นิกายो อุปฺปชฺชติ

สงฆ์พล อัจฉินทิตติ, อนุตมโสม สงฺโฆ สนฺชาตุํ น สกฺโกติ ฯ อิจฺเจวํ มิตฺตราชภฺเฏ ปวตฺติ
 ตาธมฺมวิทฺธึสนํ มิตฺตราชภฺเฏ กิจฺจเมว โหติ ฯ

๘ สติปฏิญาณกถา

ม. ๓๒๔ สติปฏิญาณ ๓ (พระมหาสองสุน ฐมฺมรโต, ๒๕๕๗)

อุปริปนฺณาสกสฺส มชฺฌิมนิกาเย สฬายตนวิภังคสุตฺเต ตโย สติปฏิญาณา
 อาคตา ฯ ตโย สติปฏิญาณา คณฺมนุสฺमानานํ สตุถารานํ โยคฺคาจฺริยานํ ฐมฺมา โหหนฺติ ฯ
 ตตฺร อตฺถนฺเยน ตโย สติปฏิญาณเ วีสฺสชฺชามิ ฯ^๑

ม. ๓๒๔ ธรรมเป็นที่ตั้งมั่นแห่งสติ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๑๕๘, ๐๑๑/๒๕๒)

สติปฏิญาณํ นาม สติยา ปฏิญาณํ ^๒ อนุคฺคหโก หิ หิตฺเตสี สตุถา การุญฺญมาคฺคมม
 สวากานํ ฐมฺมํ เทเสติ อิํ वो หิตาย สํวตฺตติ อิํ वो สุขาย สํวตฺตตีติ ฯ กทาจิ ปนฺสฺส
 สตุถุโน สวากา เนว สกฺกจฺจํ ตํ ฐมฺมํ สุขฺหนฺติ น โอิหิตโสตา สุขฺหนฺติ น ฐาเรตุํ จิตฺตํ
 ปติปฏิจาเปนฺติ สตุถุ โอวาทานุสาสนียา ปริพาหิรา หุตฺวา จรฺนฺติ, เอวํ สนฺเตปิ โส สตุถา
 เตสํ อนนฺรูปรุจฺริยาเหตุ เนว ทุมฺมโน โหติ น โทมนสฺสาการํ ทสฺเสติ น จ กุทุโร โหติ,
 สติสมฺปชฺฌณํ ปนฺ อุกฺกุจฺเปตฺวา วิหฺรติ ฯ ยํ สติยา จิตฺตํ ปฏิจฺเจติ อิํ ปจฺมํ สติปฏิญาณํ ฯ

โส จ การุญฺนิโก สตุถา สวากานํ หิตาย สุขาย ตเถว ฐมฺมํ เทเสติ, เตสฺส ปนฺสฺส
 เอกฺจฺเจ สวากา เนว สกฺกจฺจํ ตํ ฐมฺมํ สุขฺหนฺติ น โอิหิตโสตา สุขฺหนฺติ น ฐาเรตุํ จิตฺตํ
 ปติปฏิจาเปนฺติ สตุถุ โอวาทานุสาสนียา ปริพาหิรา หุตฺวา จรฺนฺติ, เอกฺจฺเจ ปนฺ สกฺกจฺจํ ฐมฺมํ
 สุขฺหนฺติ โอิหิตโสตา สุขฺหนฺติ ฐาเรตุํ จิตฺตํ ปติปฏิจาเปนฺติ, น จ สตุถุ โอวาทานุสาสนียา
 ปริพาหิรา หุตฺวา จรฺนฺติ ฯ เอวํปิ เต สวากา ทูวิธา จรฺนฺติ, โส สตุถา เย น สกฺกจฺจํ
 โอวาทํ คณฺหนฺติ เตสํ จฺริยาย เนว ทุมฺมโน โหติ น โทมนสฺสาการํ ทสฺเสติ เย จ สกฺกจฺจํ
 โอวาทํ คณฺหนฺติ เตสํ จฺริยาย เนว อตฺตมโน โหติ น โสมนสฺสาการํ ทสฺเสติ อุเปกฺขฯ-
 จิตฺโต ปนฺ อุเปกฺขโก หุตฺวา อนนฺนยปฺปฏิขมํ วิปฺปหฺยา สติสมฺปชฺฌณํ อุกฺกุจฺเปตฺวา วิหฺรติ ฯ
 ยํ สติยา จิตฺตํ ปฏิจฺเจติ อิํ หุตฺติยํ สติปฏิญาณํ ฯ

โส จ การุญฺนิโก สตุถา ตเถว ฐมฺมํ เทเสติ, กทาจิ เต สวากา สมคฺคา หุตฺวา สกฺกจฺจํ
 สุขฺหนฺติ โอิหิตโสตา สุขฺหนฺติ ฐาเรตุํ จิตฺตํ อุกฺกุจฺเปนฺติ น จ สตุถุ โอวาทานุสาสนียา

^๑ พระมหาสองสุน ฐมฺมรโต (จำเริญ), **สำนวนแต่งไทย ประโยค ป.ธ. ๙**, พิมพ์ครั้งที่ ๒,
 (กรุงเทพฯ: พิมพ์สวย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๔๔.

^๒ ปฏิจฺเจติ ปฏิญาณํ อสุภคฺคหณาทิวเสน อนฺนยปฺปฏิขมํ กายาทิอาลมฺพเน ปวตฺตีติ อตฺถโถ, สติเยว
 ปฏิญาณํ สติปฏิญาณํ ฯ (สงฺคห.ฎีกา. ๑/๒๒๔)

ปริพาหิรา หุตฺวา จรฺนฺติ, เอวํ สฺนฺเต โส สฺตฺถา อตฺตมโน โหติ อตฺตมณฺภาวํ ทสฺเสติ, ราโค ปนฺสฺส จิตฺตํ สมฺตฺติวิชฺฌิตฺตํ น สกฺโกติ โส สฺตฺติสมฺปชฺฌณํ อุปฺภุจฺเปตฺวา วิหฺรติ ๕ ยํ สฺตฺติยา จิตฺตํ ปฺภุจฺเปติ อิํ ๓ ตฺติยํ สฺตฺติปฺภุจฺจํ ๕

ม. ๓๒๕ อนึ่ง ศาสดาผู้ภรรยาทรง (พระมหาสองสุน ฐมฺมรโต, ๒๕๕๗)^๑

โส จ การุณิก สฺตฺถา สวากานํ หิตาย สุขาย ตเถว ฐมฺมํ เทเสติ, เตสุ ตสฺส สวากา สฺสฺสฺสฺยนฺติ โส ตํ โอทหนฺติ อญฺญา จิตฺตํ อุปฺภุจฺเปนฺติ น จ โวกฺกมฺม สฺตฺถุ สาสนา วตฺตนฺติ ตตฺร โส สฺตฺถา อตฺตมโน เจว โหติ อตฺตมณฺตญฺจ ปฏฺิสังเวเทติ อนวสฺสุโต จ วิหฺรติ สโต สมฺปชาโน อิํ วุจฺจติ ตฺติยํ สฺตฺติปฺภุจฺจํ ๕^๒

สฺตฺถา อิเมหิ ตีหิ สฺตฺติปฺภุจฺจาเนหิ สมฺนฺนาคโต คณฺมณฺุสฺสํสฺสฺสฺยเจว ตสฺส สฺตฺติ อุปฺภุจฺจาเปตฺตญฺจ อรหฺติ, นานาอาจารานํ สวากานํ อาการวเสน น จลติ น กุปฺปติ ๕ สฺตฺถา หิ สาสนฺสฺส คณฺุญเตสุ กุสฺลฐมฺเมสุ สุจฺริตกมฺเมสุ คณฺํ อนุสาสนฺุโต นิโยเชนฺุโต อลาภสฺกการสิโลกสนฺุสิสฺสโต เมตฺตตากรุณาพเลน สวากานํ ฐมฺมํ เทเสติ อนุกมฺปโก หิตฺเตสี อนุกมฺปํ อุปาทาย อิํ โว หิตาย อิํ โว สุขายาติ ๕^๓

เย ปน สวากา อสมณฺสํารุปฺปํ อุปฺปถจฺริยํ กโรนฺติ เตสํ สวาชฺชกมฺมํ ภาเวยฺย, เย ปน สมณฺสํารุปฺปํ กิจฺจํ กโรนฺติ, เตสํ วุฑฺฒิ วิรุฬฺหิ เวปฺลลํ โกสฺลลํ จ ภาเวยฺย ๕ ตตฺร สฺตฺถุ โกจิ โทโส วา วิรุชฺฌนํ วา เนว ภวิสฺสติ ๕ อิํ ติวิธํ สฺตฺติปฺภุจฺจํ สฺตฺติยา จิตฺตํ ปฺภุจฺเปติ ๕ ตํ ปฏฺิจฺจ สฺตฺถา โสตฺนํ ภิกฺขุอาทินํ อากาเรน น จลติ น กุปฺปติ ๕ ยํ จตฺตฺพิธิํ สฺตฺติปฺภุจฺจํ มหาสฺตฺติปฺภุจฺจํ สฺตฺเตเต^๔ วุตฺตํ, อิหเมตํ จตฺตฺพิธิํ สฺตฺติปฺภุจฺจํ สฺตฺติยา กายํ เวทนํ จิตฺตํ ฐมฺมํ ปฺภุจฺเปติ ๕ อิํ ยสฺส จตฺตฺพิธิํ สฺตฺติปฺภุจฺจํ โหติ, โส ยถาภุตํ ฐมฺมสฺภาวํ ปชานนฺุโต ปสฺสมาโน มิจฺฉาทิฏฺฐิวิเสสน อภิชฺฌาวิสมฺโลภวเสน จ น จลติ น กุปฺปติ ๕ อยํ จตฺตฺพิเชน สฺตฺติปฺภุจฺจาเนน สทฺธิํ ติวิธสฺส สฺตฺติปฺภุจฺจํ สฺส อตฺถโต วิเสสฺสติ ๕

ม. ๓๒๕ โดยนัยนี้ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๒๒ ธ.ค./อธิบาย ๓๐ ธ.ค. ๒๕๕๖)

อิมินา หิ นเยน ฐมฺมปกาสกฺกฺกตา สาสนฺปฺริหารกา ชนฺตํ อนุสาสนฺุติ เจว สมหาทเปนฺติ จ ๕ โย หิ ปฺริหาโร ปุคฺคลสฺส วุฑฺฒิภาวาย ปวตฺตติ, คณฺุสฺส ปน หานิภาวาย

^๑ พระมหาสองสุน ฐมฺมรโต (จำเริญ), **สำนวนแต่งไทย ประโยค ป.ธ. ๙**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: พิมพ์สวาย, ๒๕๕๗), หน้า ๙๓.

^๒ ม.อ. ๑๔/๖๓๖/๔๐๘.

^๓ ม.อ. ๑๔/ ๓๕๕/๒๔๔.

^๔ ที.ม. ๑๐/๒๗๓/๓๒๕, ม.ม. ๑๒/๑๓๑/๑๐๓.

ปวตตติ, โส น ยุชชติ ๕ โย ปุคฺคสฺส เจว คณฺสฺส จ วุฑฺฒิภาวาย ปวตตติ, สาสนฺสฺส ปน
 หานิภาวาย ปวตตติ, โส สาธุโก น โหติ ๕ โย ปน ปุคฺคสฺส เจว คณฺสฺส จ สาสนฺสฺส จ
 วุฑฺฒิภาวาย ปวตตติ, โส อคฺโค โหติ สพฺพโส จ ปริปุเรติ ๕ ปริปฺนุณฺณปริหาโร หิ สาสนฺสฺส
 สาทถโก โหติ, ตาทิโสปี อตฺถโก นิรฺนตฺโร ปุคฺคสฺสเจว คณฺญจ^๑ ปตฺถรติ ๕ อิหํ ติวิเชน
 อาธิปเตยฺเยน สันฺนทฺหนํ ๕ อาทิมฺหิ อตฺตทานํ อธิปตี กตฺวา ปาปสฺส อกรณฺสงฺขาตํ
อตฺตาทิปเตยฺย^๒ ปรี อธิปตี อภิโรนฺตํ สุขฺเชน สนฺตฺรายํ เจว มิจฺจตฺต-
 สมฺมตฺตทานํ อาสนฺหนํ จ โหติ ๕ อตฺตาทิปเตยฺย ปน โลกาธิปเตยฺเยน สทฺธิ ญฺคํ คณฺหิตฺตํ น
 สกฺโกติ, ตํ หิ พหุชฺชนตํ อธิปตี กตฺวา ตสฺสา วิจาร์ณํ นิสฺสาย ปวตตติ ๕ กทาจิ ปน พหุหนํ
วิรฺทฺธิ^๓ อุปฺปชฺชติ, สเจ สพฺเพ เต เอกภาวโต มิจฺฉาทสฺสิโน สิญฺญ ๕^๔ ตสฺมา ตํ
 โลกาธิปเตยฺย ฐมฺมาธิปเตยฺเยน สทฺธิ ญฺคํ คณฺหิตฺตํ น สกฺโกติ ๕ กสฺมา ๕ ฐมฺมาธิปเตยฺย
 หิ ฐมฺมํ อธิปตี กตฺวา เอกชนฺสฺส วา พหุชฺชนสฺส วา ทสฺสนานุสาเรน น สงฺโขภติ ๕ ตสฺมา
 หิ ภควา ฐมฺมาธิปเตยฺย ปฺริเมหิ อภิโรเนหิ อาธิปเตยฺเยหิ อคฺคตฺโร ปสฺสิ ๕ อิติ ตินฺนุณฺ
 อาธิปเตยฺยานํ อตฺถโก อฺโน เจว อธิโก จ โหติ ๕

ราชาปิ ทยฺยานมิโนโท วุฑฺฒิ วิรุฬฺหิ เวปุลฺลํ เชฏฺฐกํ กตฺวา รฏฺฐวาสิโน เจว
 รฏฺฐมณฺฑลํ จ ปริหฺรติ ๕ สเจ หิ เอกชนฺ ทสฺส ปรีหารกมฺมํ ปฏฺวิจฺจ เอกํเสน สุขํ เจว อตฺถํ
 จ ลภฺยฺย, ทุกฺขํ เจว ปน อนตฺถโก จ รฏฺฐมณฺฑลสฺสปี กุลวํสฺสปี ภเวยฺย, เหวํ สติ โส
 ราชา ตํ ปรีหารํ เนว อนุคฺคณฺหาติ น อุปตฺถมฺภติ ๕ โย โกจิ ปรีหาโร กุลวํสฺส วา
 รฏฺฐมณฺฑลสฺส วา คฺคณาวโห โหติ, รฏฺฐมณฺฑลสฺส ปน หานิอาวโห โหติ, ตมฺปิ
 อนุคฺคณฺหิตฺตํ เจว อุปตฺถมฺภิตฺตํ จ น ปตฺถเถติ ๕

ม. ๓๒๖ ทรงมุ่งส่วนที่เป็นธรรม (พระมหานพพร อริยญาณ, ๒ ธ.ค. ๒๕๖๒)

ขตฺติโย หิ มหาราชา ทยฺยานมิโนโท ฐมฺมิกสฺสาทฺถิกเมว ปรีหารํ ปคฺคณฺหาติ ยํ
 นิสฺสาย อวิปฺปฏิสารี ชาโต โหติ ๕ โส ปน ตาทิภาเว อธิฏฺฐหติ อเนกชฺฉาสนฺยานํ
 นิินทาปสฺสสาสุ น สมินฺชติ, อวฏฺฐิตฺตจิตฺโต สติสมฺปนฺโน รฏฺฐสฺส เจว รฏฺฐวาสิโน จ อนฺตมฺโส

^๑ สมปาปฺถนิยกมฺม ใน ปตฺถเถติ แปลว่า สู้

^๒ **อตฺตาทิปเตยฺย** เป็นประธาน ไม่พึงสับสนกับ **อตฺตาทิปเตยฺโย** ที่เป็นคุณนาม, เช่น
 ตีณาธิปเตยฺยานิ อตฺตาทิปเตยฺย โลกาธิปเตยฺย ฐมฺมาธิปเตยฺย ๕ (ที่.ป.า. ๑๑/๒๒๘/๒๓๑)

^๓ เช่น **วิรฺทฺธิ**โกวิทฺติ วิรุฑฺฐจฺฉานกุสโล ๕ (วินย.อ. สมฺนุตปาสาทิกา ๓/๓๐๔), **วิรฺทฺธิ** ในที่นี้
 แปลว่า **รวนเรพลั่งพลาต** แปลตามอรรถกถาว่า **พิรุช**

^๔ โดยปกติประโยค สเจ ต้องมีประโยครับ, ในที่นี้ ประโยค สเจ ท่านเรียงไว้ลอยๆ ไม่มี
 ประโยครับอยู่ข้างหลัง, ท่านมุ่งแต่งให้ประโยคหน้าเป็นประโยครับ สเจ หรืออย่างไร

เอกชนสุสปี หิตสุขเมว ปตเถติ, เตสํ อุปฺปชฺชิตพฺพมนตํ ญฺุปปาเทติ ๕ ยํ เมตฺตาสมายุโต
อวิปฺปฏิสาร์ ชาโต โหติ, อิํ ฏฺฐสฺส ปสาสนสุส พลวปจฺจโย ๕ ตปฺปจฺจยา โส ขตฺติเยสุ
อนฺยนฺเตสุ อนฺโตชเนสุ พลกายesu เนคมชานปฺเทสุ พฺราหฺมเณสุ จ อารกฺขาวรณคฺตฺตี
สํวิหตฺติ, เต จ สพฺพทา สุขิเต กโรติ, อิํ ทฺติยมงฺคฺลวิเสสํ ๕

เอวณฺหิ อุปายโกสลลํ จ สติปฺภูจฺานํ จาติ ทฺวยํ ฏฺฐสฺส ปสาสนนวิธานํ โหติ
ฏฺฐสฺส ปสาสนโนปายปจฺจโย จ ๕ ตณฺจ มงฺคฺลวิเสสานํ อวसाने วกฺขมานนเยน ปุคฺคฺล-
เทสกาลวเสน ปวตฺเตตพฺพํ ๕

ยานิ ปน กิจฺจานิ ฏฺฐสฺส จ สาสนสุส จ ฏฺฐจฺวาสิํ จ อตฺถาย หิตาย สุขาย รณฺญา
ปริปฺปฺริตานิ โหนฺติ, ตานิ ฏฺฐสฺส ปสาสนโนปายปฺริยาปฺนฺหานิ ตตฺติยมงฺคฺลวิเสสานิ ๕ ตานิ
ปนาหํ นิทฺสสนมตฺเตเนว เอกเทเสน สํวณฺณยิสฺสามิ ๕

๘ การณวสิกตาทา

ม. ๓๒๗ การณวสิกตา (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๑๖๐)

การณวสิกตาทิ ปเนตฺถ ๕ การณสุส วเสน วตฺตตีติ การณวสิโก, ตสุส ภาโว
การณวสิกตา ๕ ตตฺถ การณํ นาม โย โภจิ อุปฺปนฺโน เหตุ ๕ ตํ สพฺพํ อุปฺปชฺชมานํ
กตฺตพฺพยฺตฺตกสงฺขาตํ กรณียมาวํ สฺวจเอติ ๕ โย ตํ ปฏฺฐิสฺสญฺิจฺชิตฺวา ตทฺนฺุโลมิํ กิจฺจํ กโรติ
น มานถฺุโร หุตฺวา ตํ อติภฺกมิตฺวา อตฺตโน ยถารุจฺिया กโรติ อยํ การณวสิโก นาม
ตาทิสฺสุส ภาโว การณวสิกตา ๕

อยํ การณวสิกตา พุทฺธสฺสเน ปณฺหิเตหิ ปุณฺณภินิหาริกานํ คฺณฺวิเสสํ สติ
วฺตฺตา ๕ อิทมฺเตถ ทฺฏฺฐพฺพํ ยํ อานนฺทตฺเถรํ อารพฺภ ฐมฺมปทฺฏฺฐกถายํ **ปุณฺณวฺนฺตา นาม**
การณวสิกา โหนฺตีติ^๑ วฺตฺตํ ๕

ม. ๓๒๗ จริยังฺยํ บุคฺคฺลได้ชื่อกว่าผู้มีบุญ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ข้อสอบปี ๒๕๖๐)^๒

ตถา หิ ปุคฺคฺโล พหุคฺตปุณฺณตฺตาย ปุณฺณวฺนฺโต^๓ นาม ๕ ปุณฺณํ นามเมตํ ผิเยน^๔
นาวาย ปฏฺฐิสฺสํ ปาชนํ ทฺกฺกํ โหติ ๕ ปุณฺณกิริยา หิ โลกสุส จิตฺตปฏฺฐิสฺสํ ปวตฺตา, ส

^๑ ธ.อ. ๓/๗.

^๒ เรื่อง สอบบาลีของสนามหลวงแผนกบาลี พ.ศ. ๒๕๖๐, หน้า ๒๗/๑-๒๗/๒.

^๓ **ปุณฺณวฺนา**, ความจริง **ปุณฺณวฺนฺโต** เป็นเอกวจนะก็ได้, ปุณฺณวฺนฺตฺ+สิ แปลงที่สุตฺของ นฺตฺ เป็น
อ, แปลง สิ เป็น โอ ลบ อ ที่ นฺต, (ดู ปทฺฐปฺลิตฺติ, สุตฺร ๑๐๕, ๖๖, ๖๗)

^๔ ผิย นป. ไม้พาย

อนนวจิตจิตเตน โลกาทิอภิภูเตน^๑ น สกกา สุขชน กาคู ๕ โย ตาทิส โสดี อติกกมติ โส
 สุขชน ปุณณ กโรติ อนุโสตาย นาว ปาชนโต วย ๕ ย อุตสาหปตโต ปุณณ กโรติ ต
 ตาย กิริยาย สห เอกโต จิตตพลุปาทนุพายภูต ๕ ยตา หิ อฏจาเนน กมนนเต
 ปยุณชนโต กายพลุปาทนุภูต กายบริหารเมว กโรติ นาม เอว สมปทมิท ฏฐพพ ๕
 ปนปปูน อฏจาเนน ปุณณ กโรนตสส จิตต กิจจสส วิสสาสมาปชชติ, น อกฺขเลสุ ฐมเมสุ
 อภิรมติ, กฺขเลสุเยว ฐมเมสุ อภิรมติ, เอว สติ จิตเต วิริยีนุทริย อูปชชติ ย จิตตสส
 ทพหปตฏจิตภาวปัจจโย โหติ เยน สมปนโน อาธิปัจจ ปาปฺพนาติ ๕ เอวรูป
 วิริยีนุทริยสมปยุตตจิตโต การณวลิกตตาย ปตฺติฏฐาตุ สกโกติ น ตตฺการณสส
 อนรุปวส อติกกมติ ๕ จิตต หิสส ที่म्मทฺธานํ ปุณณกิริยา ขนฺตคตปฺพพ กิจจสส จ
 วิสสาสปตตปฺพพ เตน น ทุกกรํ ปุณณ กาคฺตญฺเจว ขมิตฺตญฺจ ๕ อิติ ยสฺมา ปฺพเพกต-
 ปุณณตา การณวลิกตปัจจฏฐานนฏตสส อภินิหารสส ปัจจโย โหติ ตสฺมา การณวลิกต
 ปุณณภานินิหาริกานํ คุณฺวิเสโสติ วุตฺตา ๕

สมมาสมพฺพุโธ ปน สมตฺตีสานํ ปารมีนํ ปริปริตตฺตา อภินิหารสมปนโน โหติ
 ตสฺมา การณวลิกตาสมปทาย อนุตฺตโร โหติ อสโม อสมสโม อปฺปฏิโม อปฺปฏิภาโค
 อปฺปฏิปุคฺคโล ๕^๒ อิทํ จ สนฺนิฏฺฐานํ ตสฺส สมมาสมพฺพุทฺตสส ปฺปฏิปทาย ฏฐพพ ย
 เอกเทเสน นิสฺสนํ กตฺวา สฺวณฺณยิสฺสามิ ๕

ยทา หิ อมฺหากํ ภควา ปฺพเพว สมโพธา อนภิสมพฺพุโธ โพธิสฺตโตว สนฺโต สมมา-
 สมโพธิญาณสงฺขาตํ โมกฺขฐมฺมํ คเวสตี, ตทา โส โพธิสฺตโต อาทิมฺหิ^๓ ตสฺมี กाले
 อคฺควณฺณิตานํ ทฺวินนํ ตาปฺसानํ สนฺติเก สมยํ^๔ ปริยาปฺปณิ อาพารสฺส กาลามสฺส อุตฺทกสฺส
 รามปฺตตสฺส จ, อิทมฺสส การณวลิกตํ ที่เปติ ๕ กิจจปี หิสส เตสุ โอกปฺปนา^๕
 อปฺปมตฺตกา ว โหติ อตฺตโน สามตฺถิเย โอกปฺปนา พหฺตฺรา โหติ, การณํ ปน “สเจ หิ โส
 ปจฺมํ อาพารุทฺทกาทินํ อณฺเณสํ อจฺริยานํ สนฺติเก สมยํ น อปริยาปฺปณิสฺส เอกโก วา ปน
 โมกฺขฐมฺมํ คเวสิตฺวา เยน เกนจิ การณฺน ตํ น อธิคจฺจิสฺส, อณฺณตฺติตฺถิยา อยํ ญฺโ

^๑ โลกาทิอภิภูเตน

^๒ ศัพท์ชุดนี้ มาในหลายแห่ง เช่น วิสุทฺธิ. ๑/๒๖๕.

^๓ แต่งเป็น อาทิวาเร ได้

^๔ แต่งเป็น ลพฺฐิ ได้

^๕ แต่งเป็น อธิโมกฺโข ได้

อดีตมานิติ นิหิตุ โอตาร ลภิสสนุติปี อุปฺพนุเทศสนุติปี, สเจปี ตํ อธิจจนิสฺส, อธิคตํ ฐมฺมํ
 โลกาณํ ปากฺกํ กตฺวา เทเสตุ^๑ ทุกกัรํ อภวิสฺส, เต หิ ลทฺธิกรรา อตฺตโน อตฺตโน ลทฺธินํ
 อาเทศนาย สารมฺภํ กตฺวา อุปฺรฺนุติสฺสนุติ, เอวํ สติ ยสฺมา เตสํ ลทฺธิโย
 อตฺตนา อปริยาปฺณิตปฺพพา โหนฺติ ตสฺมา สุขฺเขน เต ปฏฺิกโกสิตุํ เจว ปฏฺิวทิตุํ จ น
 สกฺขิสฺสตีติ อิมํ ยุตฺตรูปํ อตฺถํ สฺุเจติ ๕ อิติสฺส ทฺวิหนํ ตาปฺसानํ สนฺติเก สมยสฺส
 ปริยาปฺณนํ การณเมว อนฺวตฺตติ ๕ อถ ปเนโส เตสํ อคฺคสมฺมตํ สมยํ ปริยาปฺณิตฺวา ตสฺส
 ปารคฺค หุตฺวา, สเจ ปจฺจา อภิสมฺโพธิ น สมฺพฺชฺเฉยฺย, ตถาปี สาจริยโก นาม โหติ ๕ สเจ
 ปน สมฺพฺชฺฉิตฺวา เวเนยฺยานํ ฐมฺมํ เทเสยฺย, อกฺสิเรเนว โสตฺนํ สทฺธิ์ อุปฺปาเทตุํ
 สกฺโกติ ๕ สเจปี เย สมยคฺคณวเสน เตหิ ตาปฺเสหิ หีนตรา ลทฺธิกรรา เตน สทฺธิ์ ยุกคาคํ
 คณฺหฺนฺติ เต ภเวยฺยํ, อิทํ เนว วิมฺหยฺนียํ น วิปริตํ โหติ เต หิ ตถา ยุกคาคํ คณฺหิตุํ น
 สกฺโกนฺติ ๕ ยถาวุตฺตยฺเหตํ อิติโส หิ ยุตฺตรูปํ การณํ ปฏฺิชาหนฺโต อญฺเวย
 พหุเกหิ มานิตฺเต สมฺปฏฺิจฺจิตฺวา โอบุเปตีติ การณวสิกฺสส ปุคฺคลสฺส อชฺฌาสนํ ทีเปติ อยํ
 อดีตมานิ หุตฺวา ปเรสํ น อปฺจายตีติ ปรปฺปวาทํ จินฺหติ จ ๕

ม. ๓๒๘ อีกข้อหนึ่ง เมื่อทรงเห็นว่า (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๑๑ ธ.ค. ๒๕๕๗)

อปิจ โข ภควา อุกฺกัณฺโณ ตาปฺसानํ สมยสฺส โพธิญาณปถภาวํ อนฺุปฺสฺสมาโน สฺคโต
 ปาเยน เต อาปฺุจฺจิตฺวา เตสํ อาลยํ อุปฺปาเทตฺวา เอกเทศโต โพธิญาณํ คเวสิตุํ อปฺกุกมิ ๕
 อาทิมฺหิ ทุกกักริรียํ อกาสิ ยา ตสฺมี สมเย มนฺุสฺเสหิ อุกฺกัณฺุจฺปญฺญสมฺมตา เจว
 อิจฺจิตฺผลสมฺิทิมคฺคสมฺมตา จ โหติ ๕ ยํ หิ โลกเกหิ สาธฺูติ นียมิตํ โหติ ตตฺถ กงฺขาปี
 จิตฺเต สฺวิชฺชติ อลํภูตฺสูงนํ จ น ลพฺภติ ตทา ตตฺถ วิวาทปฏฺิกฺเขปานํ กรณํ การณสฺส
 อยฺยตํ โหติ, ตตฺถ หิ อตฺตนา วิมฺสา ยุตฺตรูปา ว โหติ ๕ การณวสิกา หิ ปุคฺคลา ปฏฺิฐเป
 อตฺถ สมฺปสฺสมานา กิลมถปฺปตฺตาปี น อุตฺตสนฺติ ๕

อมฺหากํ หิ ภควา ปุพฺพเว สมฺโพธา อนภิสมฺพฺทฺุโพ โพธิสฺตฺโตว สนฺโต อิมํ การณ-
 วสิกตาวสํ ทิสฺวา ว ยถา ฐมฺมํ สนฺทฺุสฺเสตุํ อุกฺกัณฺโณ ตาปฺसानํ สนฺติเก สมยํ ปริยาปฺณาติ,
 เอวํ ฐมฺมํ วิปฺสฺสิตุํ ทุกกักริรียํ อกาสิ ๕ โส ภควา จิสฺสํ ว อุกฺกัณฺุจฺภาเวน ทุกกักริรียํ
 กตฺวา, ยสฺมา เย หิ เกจิ สมณพฺรหฺมณา อุกฺกัณฺุจํ ทุกกักริรียํ กโรนฺตา เอวรฺูปา
 กฺกฺกา เวทนาเวทียนฺติ เอตาวปรมฺ^๒ น อิตฺ ภิโย, น โข ปนาหํ อิมาย กฺกฺกา
 ทุกกักริรียาย อธิจฺจามิ อุตฺตริมฺนุสฺสธมฺมา อลมฺรียณฺาณทฺุสนฺวิเสสนฺติ

^๑ เทเสตุ เป็น ตุมตฺถกตฺตา

^๒ เอตาวปรมฺ และข้อความนี้ (ตัวอักษรหนา) ทำนนำมาจากพระสูตร ม.ม. ๑๓/๔๒๕/๔๕๕.

มณเฑียร, ปณจวคฺคิเย จ ภิกขุ สกฺขิภูเต ลภิตถ เย เอวรฐปา ทุกฺกรกิริยา น ทุกฺขนิโรธ-
คามินี ปฏิปทา โหตีติ อปฺเทสฺรหา ภวนฺติ, ตสฺมา การณฺวสิกตฺวจิตตฺตา ตํ ปชฺหิตถ ๕ อิหํ
ปจฺฉา ภควโต อนุสฺสโนปายสฺส อุปกาโร โหติ ๕ กถํ ๕ ยทา หิ ภควา อภิสมฺพุทฺโธ
หุตฺวา สพฺพํ อตฺตกิลมณฺญโยคสงฺฆาตํ ทุกฺกรกิริยํ ปฏิเสเชนฺโต ฌมมํ เทเสติ ตทา โย
โกจิ ภควนฺตํ ปฏิจฺเจเทติ โส นาโหสิ ๕ สเจ อภิสมฺโพธิํ นาสมฺพุชฺฉิสฺส, เกจิ สมฺโณ โคตโม
น อาตปฺปีติ วตฺตารโ น ภเวยฺยํ สเจ ทุกฺกรกิริยํ อกริตฺวา อาทิมฺหิ เกวลํ จิตฺตภาวนํ
ปุเรตฺวา อภิสมฺโพธิํ นาสมฺพุชฺฉิสฺส, เกจิ สมฺโณ โคตโม น อาตปฺปีติ ตํ ครหิตฺถ ลภเยยฺยํ,
อภิสมฺโพธิํ จ สมฺพุชฺฉิตฺวา โลกานํ มชฺฉิมาปฏิปทา คมนตฺถาย ฌมมํ อเพสิสฺส, สทา
ทุกฺกรกิริยา อกตฺปุพฺพตฺตา โววาทานฺุสฺสานิยา อุปสคฺโค ภเวยฺย ยํ เกนจิ อุปายเนน สฺเขน
ปริโมเจตฺถ น สกฺโกติ ๕

ม. ๓๒๙ ข้อนี้แสดงเรียงของ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๑๖๔)

อิหํ การณฺวสิกชนฺสฺส อชฺฉาสมยทีปํ โหติ ๕ กถํ ๕ การณฺวสิกชนฺ โหติ ปฏิรูปฺ การณํ
อชานนฺโต, ยานิ ปุราตนา^๑ เจว พหุหิ สมฺมานิตานิ จ ทิฏฺฐิจิตฺตานิ อตฺถิ, ตานิ น
ตฺรมาโน ปฏิภฺโกสตี วา สมฺจฺฉินฺหตี วา, กทาจิปี ตตฺททิฏฺฐิจิตฺตํ วิมฺเสตฺถ อนุปฏิปตฺติชนกํ
เขทํ อาปชฺชตี, เอวํ สนฺเตปี อยํ ตนฺติ ฌมฺมครุโก หุตฺวา น ปเวณิ สมฺภาเวตีติ ปรปฺปวาทํ
ฉินฺหิตฺถ ตํ เขทํ อธิวาเสตี ๕ อิจฺจายํ การณฺวสิกตา โพธิญาณมคฺคณาย อุปกาโร โหติ ๕

ม. ๓๒๙ เมื่อได้ตรัสรู้ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๑๗ ธ.ค. ๒๕๕๗)

อนุตฺตรํ จ ปน สมฺมาสมฺโพธิํ สมฺพุชฺฉิตฺวา ภควา เวเนยฺยานํ ฌมมํ เทเสตฺถ
จิตฺตนมนฺสงฺฆาตํ ฌมฺมาธิฏฺฐานํ อกาสิ ๕ ตโต ปจฺมาย เทสฺนาย ปฏิคฺคหารหํ อวชฺเชสิ ๕
อาโท^๒ ว อาสารุทฺทเก ตาปเส อนุสฺสริ ๕ กสฺมา ๕ เวสโต หิ เต เทว ตาปสา ภควตา
สทิสฺสุตา ปพฺพชิตา โหนฺติ, ตสฺมา เตสํ ปจฺมํ ฌมมํ เทเสยฺย ๕ อจฺจริยภาวโต จ เต
ภควโต อจฺจริยปุพฺพา หุตฺวา ปุพฺพการิฏฺฐาเน ติฏฺฐนฺติ, ภควา อีทิสฺเส ปฏิรูปสมเย
สมฺปตฺเต กตเวทึ ภเวยฺย ๕ อถวา เวเนยฺยภาวโต เต อุทกํ อติภฺกมิตฺวา จิตฺตานิ

^๑ **ปุราตน** ค. เก่า, โบราณ, ปุเร+ตน ปัจจัย ใช้แทน ภว ศัพท์ (ปทฺรูปสิทฺธิ, อธิบายสูตร ๔๒๓)
วิ. ปุเร ภวํ ปุราตนํ สิ่งที่มีในกาลก่อน ชื่อว่า ปุราตนํ, แม้ สวาทนํ อชฺชตนํ ก็นัยนี้

^๒ **อาโท** (เบื้องต้น) ศัพท์เดิมเป็น อาทึ ลง สฺมี สัตตมีวิภตฺติ แผลง สฺมี กับ อิ เป็น โอ สำเร็จรูป
เป็น อาโท แปลว่า ในเบื้องต้น ทั้งนี้มีหลักการว่า หลัง อาทึ ศัพท์เป็นต้น แผลง สฺมี เป็น อํ เป็น โอ บ้าง
เช่น **อาทึ**, **อาโท** ในเบื้องต้น, **รตฺโต** ในเวลากลางคืน (กจฺจายน. สูตร ๖๙, ปทฺรูปสิทฺธิ, สูตร ๑๖๖
สัททนีติ สุตตมาลา, สูตร ๒๑๘)

อุปปลาทีนิ สุริยรสมิสมุผลส์^๑ อาคมยมานานิ สุริยรสมียา สมมุฏฐมตเตน
 อชชปุพพณกานิ วย อคฺชฌิตถญฺญ โหฺนติ, มิตฺตภาวโต จ เต ภควตา สหวาสีปุพฺพา
 วิสุสาสิกา จ โหฺนติ, ภควา เตสํ อชฺชฌายญฺเจว สามตฺถิยญฺจ สฺกฺขุ อชานาติ, เตน เต
 สฺุเชน ฌมฺมํ อนุโโพเชตฺถํ สกฺกญฺเณยฺย, ฌมฺมปกาสนุปายโต จ เต ปญฺหิตตา พฺยตฺตา เมธาวิโน
 ปฏฺวิพลา โหฺนติ ภควโต จ ปุพฺพาจริยา โหฺนติ, เตนปี ยํ เตสํ ฌมฺมํ เทเสตฺวา ฌมฺมจกฺขุ
 อุปฺปาเทตฺวา มคฺคผลเส ปตฺติฏฺฐาเปตฺวา เต สาวกฺภูเต กโรติ, ตํ ภควโต ฌมฺมปกาสนเ
 พฺหุภาโร อตฺติสยพลญฺจ ภเวยฺย, ตสฺมา เต ตาปเส อนุสฺสริ ๗ ปจฺฉา ปน เตสํ กาลกตภาวํ
 อญฺญาสิ ๗ ตโต ปญฺจวคฺคิเย ภิกฺขุ อนุสฺสริ ๗ กสฺมา ๗ เต น เกวลํ ภควตา สทิสภฺตฺตา
 ปพฺพชิตา โหฺนติ, อถโข ภควโต ทฺวกรกิริยากรเณ อตฺติสยสฺกฺขิโน ยํ จ เต ปญฺจวคฺคิยา
 อยํ ฌมฺมวิเสสํ อธิคฺนตฺวา อมฺเหปี ตํ อนุโโพเชสฺสตีติ จินฺเตตฺวา ภควนฺตํ
 อนุปพฺพชิตฺวา ทฺวกรกิริยาภาเล เจว ตโต จ ปุพฺพภาเล อุปฺภฺจหนฺติ, ตํ ตตฺถ ตตฺถเว
 ปญฺญาตํ โหติ, ตสฺมา เต ปญฺจวคฺคิเย ภิกฺขุ อนุสฺสริ ๗ สเจ เตสํ ฌมฺมํ เทเสตฺวา
 อนุโโพเชตฺถํ นาสกฺขิสฺส, เอวมสฺส อุปฺวาโท เย ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขุ อตฺตानํ อนุปพฺพชิตฺวา
 อนุพฺนฺชฺนตา เทวสิกํ อุปฺภฺจหนฺติ เตปี สมโณ โคตโม กญฺจิ ฌมฺมํ อนุโโพเชตฺถํ นาสกฺขิ,
 ปเคว อญฺเณติ ๗

ม. ๓๓๐ แลในเวลานั้นพระปัญจวัคคีย์ (๑ พระมหาสนชยา วรรตติ, ๒๑ พ.ย. ๕๕)

ตทา ปน ปญฺจวคฺคิยา กถํ อยํ สารุสมฺมตํ ทฺวกรกิริยํ วิชฺชิตฺวา กญฺจิ ฌมฺมํ
 สมฺพชฺชิตฺถํ สกฺขิสฺสตี, กิโน น ตสฺสอุปฺภฺจนาเนนาติ ตํ ปหาย ปกฺกมฺมึสฺ, สเจ ตาว เตสํ
 มิจฺฉาทิฏฺฐี น วิทฺธเสสฺสตี, เอวํ สนฺเต ฌมฺมอปฺปฏิเวเช อุปฺวาโท ที่ฆรตฺตํ อพฺภคฺคจฺฉติ,
 ยทา ปน เตสํ ฌมฺมํ เทเสตฺวา สมฺมาทิฏฺฐิยา ปตฺติฏฺฐาเปติ, ตทา อุปฺวาโท เต นิสฺสาย
 วุปฺสนฺโต โหติ ๗ ยสฺมา ภควา ยุตฺตการณํ สมฺปสฺสตี อิมสฺมี การณฺเวเส ปตฺติฏฺฐหติ จ,
 ตสฺมา มหาคฺรุณาวิหารี อุสฺสาหสมฺปยุตฺโต หุตฺวา, เย ปญฺจวคฺคิยา พาราณสียํ อธิปตเน
 มิคทาเย วิหริสฺ, เตสํ ตํทิวสํ ฌมฺมํ เทเสตฺถํ โโพธิมณฺฑลโต จาริกญฺจริ ๗

อิทํ การณฺวลิกภาวํ ทีเปติ กิณฺจาปี หิ อยํ ยโสภคสมฺปปีโต สฺชปฺปตฺโต โหติ, โส
 ปน ปุพฺพการี ฌนํ น อวมญฺยติ, มิตฺเตสฺ เมตฺติจิตฺตํ น อุปฺจจินฺหติ, ปฺราณเกสฺ
 อนุโตชเนสฺ ฐุรํ น นิทฺธิปติ, อถวา เอกนฺเตน อตฺตโน ปเรสญฺจ สาราย หิตาย ปวตฺตํ
 กมฺมมฺนตํ ปยุญฺชิตฺถํ อจฺฉินาตีติ ๗ ตสฺมา โส อยํ อกตถญฺญ มิตฺตปฺทฺสโก โหติ อนุโตชเนสฺ

^๑ ใช้ได้ทั้ง สุริย และ สุริย เป็น ปุ่ลึงค์ ทั้ง ๒ ศัพท์

สงคหกิจจํ น กโรติ, อตฺตโน จ กมฺมนฺตํ นิปฺพลํ อสารํ กโรตีติ เหวํ ปรปฺปวาทํ
อุปฺจฉินฺหติ ๕

ม. ๓๓๐ แลในเวลานั้นพระปัญจวัคคีย์ (๒ พระมหาอภิวัตร วิจารณ์ธมโม, ๐๐๕/๑๗๓)

ตทา โข ปน ปญจวคฺคิยา ภควา ทุกฺกรกิริยํ ปหาย ก็ ฌมฺมํ อธิคจฺฉินฺสสฺสตี, อยาตี
ภควโต อุปฺภูจฺหณํ นีรตฺถกํ โหตีติ ภควนฺตํ ปชหีสฺสุ ๕ สเจ หิ ภควา ตาว ปญจวคฺคิเย
มิจฺฉาทิฏฺฐจฺฉิยา น อมฺภุจฺฉิสฺส, ภควโต โปธิธฺมาณฺสฺส อนนฺธิคฺมสทฺโท อนนฺเตน ปากโฏ โหติ ๕
ภควา ปน ปญจวคฺคิเย ว นิสฺสาย โปธิธฺมาณฺสฺส อนนฺธิคฺมสทฺโท วุปฺสมติ ๕ ตสฺมา ภควา
อิมตฺถํ ปสฺสนฺโต การณฺวลีโก หุตฺวา อุสฺสาหปฺปตฺโต โปธิมณฺฑลฺลา นิภฺษมิตฺวา ทิวสานิ
มคฺคํ คนฺตฺวา เยน พาราณสี อธิปตฺนํ มิคทาโย เยน ปญจวคฺคิยา ภิกฺขู เตนฺอุปฺสงฺกมิ ๕

อิทํ การณฺวลีคฺชนฺสฺส ปฏิปทํ ทีเปติ โส การณฺวลีโก อติสฺขํ ลภนฺโตปิ ปุพฺพการิโน
คฺคณํ น มกฺขเชติ, มิตฺตสหาเย เมตฺตี น อุปฺจฉินฺหติ, อนฺโตชนํ จ น วิชหตีติ ๕ โส จ
การณฺวลีโก อตฺตานํ ถาวเร เจว พหุคฺตฺติเก จ กมฺเม ปติฏฺฐาเปติ, อกตตญฺญ มิตฺตทฺฐโก
อนฺโตชนฺสฺส สงคหกิจจํ น กโรติ กมฺมํ น สาเชตีติ ปรปฺปวาทํ อุปฺจฉินฺหติ ๕

ม. ๓๓๐ สมเด็จพระบรมศาสตราจารย์ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๑๖๘)

กิญฺจาปิ หิ สตฺถา สพฺพญฺญู สพฺพทสฺสาวี^๑ ฌมฺมราชา ฌมฺมสามี จ หุตฺวา สทา
อิสฺสรภาเวน สิภฺษาปทปญฺญาปนาทิกํ สพฺพกิจจํ กาทฺถํ สกฺโกติ, น ปน ตาทิสํ อีสฺสรภาวํ
ปฏฺิจฺจ ยงฺกิญฺจ กิจจํ การณฺาติเวลํ กโรติ การณฺวสเมว อนฺวตฺตติ, ตํ วิญฺญนํ อนฺวิจฺจ^๒
สตฺถุโน ครหานญฺจํ น โหติ ๕ สิภฺษาปทปญฺญตฺติ เจตฺถ นิสฺสนํ ๕ สตฺถา หิ ยโต
สิภฺษาปทปญฺญตฺติยา นินานปกรณานิ ปเคว ปาตุฏฺฏตานิ ตโต สพฺพานิ สิภฺษาปทานิ
ปญฺญาเปติ ๕ สเจ หิ อชฺฐมาจารวีตฺติกนฺเต ปุคฺคเล อสตี ปุเรตรํ ปฏฺิพาหนตฺถาย สิภฺษาปทํ
อปญฺญาปยิสฺส, เหวํปิสฺส ครหา กถํ หิ **นาม** สมโณ โคตโม สาวเก สญฺจิจฺจ **วิเหเจสฺสตี**,
เต ปกตฺติยา ตสฺส อนฺวายิกา^๓ วจนฺกรา โหนฺติ, กิมตฺถาย สิภฺษาปเทหิ ปลิเวเจสฺสตี, เต หิ
สพฺเพ สทฺธาปสาทสมนฺนาคตา โภคกฺขนฺธาทยอ ปหาย ปพฺพชิตา, เตสฺสุ โก ตาทิสํ

^๑ **ทสฺสาวี** ทิส ชาติ อารี ปัจจัย แปลง ทิส เป็น ทสฺส วิ. สพฺพํ ทิสฺสตี สึเลนาคี สพฺพทสฺสาวี (นัย
จุฬชาติปัจจัยไชติกา, หน้า ๗๓๔)

^๒ **อนฺวิจฺจ** (ไคร่ครวญแล้ว), นิสฺาเมตฺวา อุปฺปริกฺขิตฺวา อนฺวิจฺจ, อนฺ-วิปฺพ-อิ นิสฺาเม, ตฺวา,
ตฺวาปจฺยสฺส รจฺจาเทโส. (จุฬชาติปัจจัยไชติกา, หน้า ๘๕)

^๓ อนฺวายิกอติ อนฺวตฺตโก ๕ (สารตฺถทีปนีฎฺฎีกา, ๑/๗๐๑)

ปาปจริยัม จริสฺสตีติ ๙^๑ เอวัง สติ สตฺตา สตฺถุโน ฌาณญจ พลญจ น ชาเนยฺยํ, ปญฺญตฺตมฺปิ
 สิกฺขาปทํ กุปฺเปยฺย อสฺสราภวํ คจฺเจยฺย ๙ ยํ ปน ปญฺญตฺติยานุรูปการเณ สติ สิกฺขาปทํ
 ปญฺญาเปติ ตํ ตาทีสํ ครหํ อุปจฺฉินฺหติ, สตฺตา สตฺถุโน ฌาณญจ พลญจ ชานนฺติ
 ปญฺญตฺตญจ สิกฺขาปทํ น กุปฺปติ สาสฺราภวํ คจฺฉติ ๙ สเจ ปน อชฺชมาจารวິตฺติกนฺเต ปุคฺคเล
 สติปิ ปฏฺฐิพาทนฺตถาย สิกฺขาปทํ น อปญฺญาปยิสฺส, เอวัง สติ มนุสฺสา อชฺชมาเยยฺยํ กถํ **หิ
 นาม** สมโณ โคตโม สวาทสฺส ชุรัม **นิกฺขิปปิสฺสตี**^๒, เตน ตสฺส สวาทสฺส ยถารุจฺฉิยา ปาปกมฺมํ
 กโรนฺตา วิจฺรณฺตีติ ๙

ม. ๓๓๑ ครั้นทรงมูลบัญญัติลงไปแล้ว (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๒ ม.ค. ๒๕๕๖)

ยา จ มูลปญฺญตฺติ ปญฺญตฺตา, สา เจ ปจฺฉา สิลฺลภาเวเน วา วิตฺติกมฺโหสํ อวาริตฺตุ
 อปฺปโหนกาภาเวเน วา ปากฺกฺวา โหติ, เอวัง สติ ภควา ตสฺสา ทฬฺหิกรณฺตถาย การณานุรูปํ
 อุตฺตริ อุนฺปญฺญตฺตี ปญฺญาเปติ, โน เจ, สา มูลปญฺญตฺติ จปลา เจว อสฺทฺเชยฺยาเยว จ
 ชาตา โหติ ๙ สเจ ปเนสา มูลปญฺญตฺติ ปจฺฉา อติคาสฺสหาภาเวเน ปากฺกฺวา โหติ, สมโณ
 โคตโม เมตฺตารหิโต โหตีติ ปรปฺปวาทํ อุปจฺฉินฺหิตฺตุ ตํ มูลปญฺญตฺตี สลิลํ กตฺวา
 อุนฺปญฺญตฺตี ปญฺญาเปติ ๙

อปิจ โส ภควา ตานิ ตานิ สิกฺขาปทานิ ปญฺญาเปนฺโต นินทานปรการเณ อุนฺปนฺเน
 สกฺขิภาวตถาย เจว ปจฺฉา ปฏฺฐิกุโสนฺตารนฺเสชนตถาย จ ภิกฺขุสงฺฆมฺ สนฺนิปาเตตฺตวา ตํ
 กตฺวาปรารขํ ภิกฺขุํ ปกฺโกสาเปตฺวา ฐมฺมิเกเน วิธินา ภิกฺขุสงฺฆมฺชฺฉเม ตํ ปฏฺฐิปุจฺฉิ ๙ เอวรूपํ
 เหน้ อตฺตโน ยาวตฺถถํ การณการณํ ทสฺเสตฺตุ จุฑิตกสฺส โอภาสทานํ โหติ ๙ สเจ หิ โส
 สกาปรารขํ สมฺปฏฺฐิจฺเจยฺย, อเนกปริยาเยเน ตํ วิครหิตฺวา ตาทีสาย อติจฺริยาย โหสํ
 ทสฺเสตฺวา आयตี ตาทีสาปรารขกรณํ อวาริตฺตุ สิกฺขาปทํ ปญฺญาเปสิ ๙ ตํ อตฺถิเยว ยงฺกิญฺจ
 รกฺขณีตี ปทฺฐจฺฉานํ กตฺวา ปญฺญาเปตฺตพฺพํ สิกฺขาปทํ ปเคว รกฺขณีตีโกวิทํ ปุจฺฉิตฺวา
 ตทฺทโนลเมน ปญฺญตฺตํ ๙ ทุตฺติยปรารขสิกฺขาปทํ เจตฺถ นิสฺสนํ ๙ ตตฺถ หิ อวารมตฺตํ
 ปริจฺฉินฺทนฺโต สพฺพํ ยถาวุตฺตํ ปุพฺพกิจฺจํ กตฺวา ปุราณโวหาริกมฺหามตฺตฏฺฐํ ตตฺถเว

^๑ ดูรายละเอียดใน สมันตปาสาทิกา (วินย.อ. ๑/๒๒๑)

^๒ **หิ นาม** นิยมกิริยาประกอบวิภัตติหมวดอนาคตกาล, มีอำนาจทำกิจรยาคุมพากย์ที่มักประกอบ
 เป็นอนาคตกาลนั้นให้เป็นอดีตกาล (ยตร หิ นามาคี อจฺฉริยตฺเถ นิปาโต, นิปาตวเสน อนาคตวจนํ,
 อตฺถโต ปเนตฺถ อตฺตวเสน เวทิตฺตพฺโพ ๙ ม.อ. ๓/๖๙๓) หรือมักให้เป็น ปัจจุบันกาล, นิยมแปลว่า มา...แล้ว
 เช่น มารู้อันนี้แล้ว, (ดู อธิบายวากยสัมพันธ์ เล่ม ๒ หน้าที่ ๑๒๕), นี้ว่าโดยทั่วไป แต่บางแห่งก็ไม่
 เปลี่ยนกาลกิริยา

นิสินันท์ ภิกขุ ปุจฉิ กิตตเคน นุ โข ภิกขุ ปจฉิมคฺเชน ราชชา อทินฺนาทายี โจริ คเหตุวา
 โจรกมฺมปริยาปฺนนาปราเช หนนาทิตถุทํ ปณฺเฑตีติ ๕ ปญจมาสเคน ภควาติ ๕^๑ ยสฺมา
 เสส ภควา การณวสิกตตาย ปติฏฺฐิจิโต โหติ ตสฺมา ตสฺส วุตตคฺชานุลโลเมน อวหารมตฺตํ
 ปริจฺฉินฺหิ ๕ กิญฺจาปี ปุเรตรเมว ตํ อวหารมตฺตํ ชานาติ, ปเคว ปน นายํ อตฺตาทิปเตยฺโย
 หุตฺวา ววฏฺฐารหิตํ กิญฺจิ ปญฺญาเปตีติ เอวํ ปากฏฺฐิกรณตฺถาย ตถา ปุจฉิ ๕ เอวํ สติ ตสฺส
 ภควโต ตํ โวหาริกปฺพุพฺพํ ภิกขุ ววฏฺฐาภาเวน ปฏฺิจจ ปฏฺิกโกสนนํ นตฺถิ ๕

ม. ๓๓๑ แม้ในเรืองเฉพาะตัวบุคคล (พระมหาสอองสุน ฐมฺมรโต, ๒๔ มิ.ย. ๒๕๕๕)

ปุคฺคเลปี ปน เอวํ สา การณวสิกตา ปฏิปชฺชิตา ๕ สารีปฺตตตฺเถรสฺส กุฑฺธอณฺตฺร-
 ภิกขุวตฺถุ เอตฺถ สารกํ ๕ อณฺตโร กิร นามโคตฺตวเสน อปากโฏ ภิกขุ อัยฺ ปเรปี วिय
 ภิกขุ มํ น ปคฺคณฺหามิตฺติ เถเร อาฆาตํ พนฺธิ ๕ โส สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา आयสฺมา มํ
 ภาเต สารีปฺตโต ตุมฺหากํ อคฺคสาวโกมฺหิตฺติ กณฺณสงฺขลึ ภินฺทนฺโต วिय ปหริตฺวา
 อกฺขมาเปตฺวา ว จาริกํ ปกฺกนฺโตติ อาห ๕^๒ สตฺถา เจว สวากสงฺโฆ จ ตสฺส นิทฺโทสภาวํ
 ชานนฺติ, ภควา ปน สีหนาทํ นทาเปตฺกามา ภวิสฺสติ ปริสํ สนนฺิปาเตสฺสามิตฺติ โจทิตํ เถรํ
 ปกฺโกสาเปสิ ๕ เถโรปี อาคนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา นิสีทิ ๕ อถ นํ สตฺถา ตมตฺถํ ปจฺฉิ ๕
 เถโร นายํ ภิกขุ มยา ปหโฏติ อวตฺวา ว อตฺตโน คฺคณฺถํ กเถนฺโต สตฺถุ วจเนน ตํ
 ขมาเปสิ ๕ โส ภควา นิมฺมลํ ปริสฺทุทํ อธิกรณํ วิโสเชตฺวา, อถาปรภาเค
 เกจิ โกจิ อธิกรณน อคฺคสาวกํ โจเทสิ, ภควา ปนสฺส โจทิตวจนํ น ปฏฺิสฺสณาติ ตถา วา
 ญตฺวา ตฺถุหิ หุตฺวา ว มุโขโลกเนน วา อธมฺมิเกน วา อุปาเยน อธิกรณํ วินิจฺฉยิตฺติ
 วตฺตาริ ภเวยฺยํ, เตสํ ปฺรปฺปวาทํ อุปจฺฉินฺหิ ๕ ยํ สารีปฺตตตฺเถโร พุฑฺธาณตฺถิตฺติ
 อวิตฺติกมิตฺวา โทโส มยฺหํ นตฺถิตฺติ เตน โจทิตฺโต หุตฺวา ภิกขุสนฺนฺิปาตํ อาคโต อตฺตานํ
 โจเทนตฺสส อาฆาตํ อพนฺธิตฺวา ฐมฺมิเกน อุปาเยน มลํ วิโสเชติ อัยฺ สารีปฺตตตฺเถโร
 พุฑฺพินฺนีโต อตฺตาทิปเตยฺโย พุฑฺธาณตฺถิตฺยาปี อคารโว อธมฺมิเกน อุปาเยน อธิกรณํ
 วิโสเชสีติ ปฺรปฺปวาทํ ฉินฺหติ, ตํ การณวสิกตาติ สงฺขํ คจฺฉติ, อัยฺ ตสฺมี ตสฺมี
 อฏฺฐเญ โจทิตภาวคตฺตานํ สาธุนํ ตนฺตติ ภเวยฺย ๕

^๑ บาลีว่า กิตตเคน นุ โข ภิกขุ ราชชา มาคโธ เสนิโย พิมพิสาโร โจริ คเหตุวา หนติ วา พนฺชติ
 วา ปพฺพาเซติ วาติ ๕ ปาเทน วา ภควา ปาหารเนน วา อติเรกปาเทน วาติ ๕ (วินย. ๑/๘๓/๘๓)

^๒ สำนวนธัมมปัทฏจกถา ธ.อ. ๔/๖๕-๖๖, เทียบ มโนรณปุรณิ อัง.อ. ๓/๔๒๖. ในธัมมปัทฏจกถา
 ว่า อณฺตโร นาม โคตฺตวเสน อปากโฏ ภิกขุ อญฺเฆ วिय ภิกขุ มํ น ปคฺคณฺหามิตฺติ เถเร อาฆาตํ พนฺธิ ๕
 เถรสฺสาปี สงฺฆาฏฺิกณฺโณ ตสฺส ภิกขุโน สรริํ ผุสิ ๕ เตนปี อาฆาตํ พนฺธิเยว ๕

๘ การณวลีกตากถา, นิคคหปคคหกถา

ม. ๓๓๒ สมเด็จพระอรหันต์ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๑๑/๓๐ ทำยเล่ม)

สมมาสมพุทฺโธ หิ กิณจาปี กรุณาวิหารี โหติ, การณวลีกตายน ปน ปตฺติภูจิตตฺตา โย
 ลิกฺขาปทํ วิตฺติกมฺมติ ตสฺส อาปตฺติอาโรปนาทิเกสฺส สงฺฆนาสนาปริโยสานេสฺส กมฺเมสฺส ยาทีสํ
 กาดพฺพํ โหติ ตาทีสํ การณวเสน โทสานนฺรูปํ กโรติ, น ปน สพฺพตฺถ สพฺพทา กรุณายติ
 ยาว อนตฺถสาธนา, จานํ โข ปเนตํ วิชฺชติ ยํ อชฺฌมิกาย กรุณาย โทโส ภเวยฺย ฯ โย หิ
 ปญฺณตฺตํ วิตฺติกมฺมติ นิคฺคหารโห โหติ, โส นิคฺคหิตพฺโพ โหติ ฯ โย ปน สฺกุจฺจ ปญฺณตฺต-
 ลิกฺขาปทานิ^๑ รกฺขติ ปคฺคหารโห โหติ, โส การณานนฺรูปํ ปคฺคหิตพฺโพ ฯ โน เจ นิคฺคหารหํ
 น นิคฺคณฺเหยฺย วา ปคฺคหารหํ น ปคฺคณฺเหยฺย วา, เอวํ สติ ปญฺณตฺตํ วิตฺติกมฺนโต สตี น
 ปฏฺลิภเวยฺย, สุโร หุตฺวา อุตฺตริ วิตฺติกเมยฺย, สฺกุจฺจ ปญฺณตฺตลิกฺขาปทานิ รกฺขนฺโตปิ आयตี
 รกฺขิตฺตุมยตาจฺจนฺทํ น อุปฺปาเทยฺย ฯ ตสฺมา ภควา आयสฺมนตํ อานนฺทํ เอตทโวจ **นิคฺคยฺห
 นิคฺคยฺหาหํ อานนฺท วกฺขามิ ปคฺคยฺห ปคฺคยฺหาหํ อานนฺท วกฺขามิ โย สารโ โส
 จสฺสตีติ** ฯ^๒

ม. ๓๓๒ ในส่วนนิเคราะห์ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๒๕ ธ.ค./อธิบาย ๓๐ ธ.ค. ๕๖)

นิคฺคโห ปน จาตุมฺมุตตนิทานे^๓ เนวาลิกภิกฺขุณํ จ อาวาลิกภิกฺขุณํ^๔ จ
 กตปณามวตฺถุณา สาเชตพฺโพ ฯ เต กิริ อาคณฺตุกา ภิกฺขุ เนวาลิกเกหิ ภิกฺขุหิ สทฺธิ
 ปฏฺสิมฺโมทมาณา ปตฺตจิวฺรานิ ปฏฺสิสามยมาณา ภควโต วสนนฺจฺจาเน อุจฺจาสทฺทา
 มหาสทฺทา อหฺลํ ฯ ตาทีสา หิ เตสํ กิริยา สตฺถริ อคารโว เจว สมณสารูปฺปาภาโว จ
 โหติ ฯ สเจ ภควา เตสํ นิคฺคหํ กรเยย, ปจฺจมาภาเค สงฺฆปฺริหารสฺส อุปฺสคฺโค ภวติ ฯ
 กสฺมา ฯ เต หิ สตฺถริปิ อคารวา วา โหนฺติ อุปฺปตฺติสฺสา, เอวํ เต กสฺมิณฺจ จิตฺตีการํ
 กโรนฺติ ฯ เตสํ กิริยา สมณสารูปฺปหริตา เจว ปสฺสนนฺตานมฺปิ สฺนนฺตานมฺปิ
 สทฺธาปสาทอุปฺปตฺติจฺานนฺตฺตา จ โหติ ฐมฺมานุสาสโนปายสฺส จ ผลํ หาเปติ, อิมินา
 การณน เตสํ ปณฺาโม กาดพฺโพ โหติ ฯ

^๑ ใช้ ปญฺณตฺตปญฺณตฺตํ ได้

^๒ ในพระไตรปิฎก (ม.อ. ๑๔/๓๕๖/๒๔๕) ว่า นิคฺคยฺहनิคฺคยฺหาหํ, ปคฺคยฺหปคฺคยฺหาหํ (ติดกัน)

^๓ ดูรายละเอียดใน ม.ม. ๑๓/๑๘๖/๑๙๓.

^๔ ผู้พิมพ์เห็นว่าเป็น อาคณฺตุกา

อปรี สาธกวดตุ ๗ ภควา หิ เมตตติยภุมมชกานัน ภิกขุณัน วจนัน อนุสิฏฺจัน คเหตุวา
ทพพัน มลลปุตฺตัน อยุเยน เม ทพเพน มลลปุตฺเตน ปชาปติ ทูลิตาติ^๑ อมุลิกาย
สีลวิปตฺตติยา อนุทฺธันเสนตฺตส วทณฺสส ลิจฺฉวิโน ปตฺตตนิภิกขุชชนกมฺม กาวเรสิ ๗ สเจ เหตุถ^๒
นิกคโห อกโต ภเวยฺย, ปจฺจกกาลเ พาลภฺวตา ชนา ภิกขุณัน ยถากามัน อปฺสาเทตพพภาวัน
มณฺณนฺติ, เอวัน สเนเต ภิกขุ นิสฺสโทสาปิ หุตฺวา ปราภวัน เจว กุกฺกจฺจ จ อาปชฺชนฺติ, ภควาปิ
พาหิรชเนน ภิกขุ สฺชเวน ปสยห^๓ การาเปนโต^๔ อนุโตชนภฺวตฺ สหฺชมฺมิกปรีสัน น โคเปติ
นาม ๗ เตน ภควา นิสฺสสนฺธิรูปิ ภวิตฺตํ นิกคหํ กาวเรสิ ๗ อิมเ ปน เทว นิกคหา, ยทา
ลทฺชนิกคโห สตี ปฏฺฐิภิตฺวา ปฏฺฐิรูปิ กโรติ, ตทา วุปฺสเมตฺตํ อนุญญาตา โหนฺติ ๗ กถํ ๗
ปณฺาโม อุตฺตริตพฺโพ เจว ปตฺตตนิภิกขุชชนกมฺม จ กาทพฺพัน ๗ โน เจ กเรยฺย, ตํ
ปตฺตตนิภิกขุชชนกมฺม อณฺณมณฺณสฺส อาฆาตวตฺตตฺตํ ชายติ ๗

ม. ๓๓๓ อีกเรื่องหนึ่ง โปรดให้ทำ (สำนวนที่ ๑ พระมหาสองสุน ธรรมโรต, ๖ ก.พ. ๕๖)

ปฺน จ อปรี ๗ พุทฺโธ หิ เทวทตฺตสฺส อตฺตนา ทิฏฺฐสฺสตกมฺเมสฺส อมนสิการสงฺฆาตํ
ปฺสาสนนียกมฺม กาวเรสิ ๗ สงฺฆเมทชฺชนฺทเก เจตฺถ วตฺถุ นิสฺสสนัน ๗ เตน โข ปน สมเยน
ภควา มหฺตติยา ปรีสาย ปรีวโต ธรรมัน เทเสนโต นิสฺสนโน โหติ ๗ อถโข เทวทตฺโต
อฏฺฐายาสนา เอกัน อุตฺตราสงฺคํ กิริตฺวา येन ภควา เตน อณฺชลี ปณฺาเมตฺวา ภควนฺตํ
เอตทโวจ ชินฺโนทานิ ภนฺเต วุทฺโธ มหฺลลโก อทฺชคโต วโยอนุปฺตฺโต
อปฺปโปสฺสโกทานิ ภนฺเต ภควา ทิฏฺฐชฺชมฺมุขวิหารมฺนุยฺตฺโต วิหฺรตฺ มม ภิกขุสงฺฆํ
นिसฺสชฺชตฺ อหํ ภิกขุสงฺฆํ ปรีหริสฺสามิติ ๗ ภควา ตสฺส วจเนน อนนฺชานิตฺวา ทฺวิภฺชตฺตํ
“อลี เทวทตฺต มา เต รุจฺจิ ภิกขุสงฺฆํ ปรีหริตฺนฺติ สฺชฺชเมน วจเนน ตํ
ปฏฺฐิขิปี ๗ ตติยมฺปิ โข เทวทตฺโต ตธา ภควนฺตํ เอตทโวจ, เอวปี สนฺติ ภควา
ติภฺชตฺตมฺปิ ยาจมานัน เทวทตฺตํ “สารีปฺตฺตโมคคฺคฺลลนฺมฺปิ โข อหํ เทวทตฺต
ภิกขุสงฺฆํ น นิสฺสชฺชเชยฺยํ กิ ปน ตฺยหํ ฉวสฺส เขพาสกสฺสาติ อปฺปสาทโวหาเรน
อปฺสาเทสิ ๗ อพฺพุทฺธิสโย โข ปเนตํ ยํ ภควา ตสฺส ตโต อุตฺตริ ยาจัน ปฏฺฐิเสเชติ ๗ ตทา หิ

^๑ วินย. ๗/๑๑๐/๔๑.

^๒ สเจ หิ การาคาดคะเน

^๓ ปสยหฺ ช่มชี่แล้ว [ป-สท-ตฺวา] ปสฺหิตฺถาติ ปสยห, ปปฺพพ-สท สหเน, ตฺวา, ตฺวาสฺส โย, วิปรีโย.

^๔ ยงฺพาหิรชเนนให้ทำช่มชี่ภิกษุได้โดยง่าย

โส “อัย ฌมฺภี อติมานี กสฺสจि น อปจายตีติ วิทิตฺวา เอวํ เทวทตฺตสฺส อเตกัจจตฺตาย ตํ
 การณานุรูปเณ วิสฺสชฺเชสิ ๕ อถโข เทวทตฺโต “**สราชิกายปิ มํ ภควา ปริสาย
 เขฬาสกฺวาเทน อปฺสาเทติ สารีปฺตฺตโมคฺคฺลฺลาเน ว อุกฺกํสตีติ**” กุปฺปีโต อนตฺตมโน
 ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิ ๕ โส ภควา สมฺนุปฺสฺสิ “ปุพฺเพ เทวทตฺตสฺส
 อญฺญา ปกฺติ อโหสิ อิทานิ อญฺญา ปกฺติ, อัย เทวทตฺโต มหิจฺจมาวํ อิจฺจติ มญฺเณ,
 เอตฺตาวตฺตา น ติจฺจิสฺสตี, อหํ ตุณฺหิภูโตเยว อภวิสฺสํ, เอวํ สนฺเต, สเจ เทวทตฺโต ครุกกมฺมํ
 อภวิสฺส, อทฺธา มยฺหํ เจว ภิกฺขุสงฺฆสฺส จ อนตฺมโส ฌมฺมวินยสฺส อนตฺถกรฺรา ครหา
 อฺปฺปชฺเชยฺย, กุโต นาม ปสฺสา ภวิสฺสตี, มยา เทวทตฺโต โอภาสํ จินฺหิตฺวา พุทฺธมฺม-
 นิสฺสยโต อปฺเนตฺพุโป โหติ, ตโต ปรี ปฺน ยํ เทวทตฺโต กเรยฺย กาเยน วาจาย ตํ ปฏิจฺจ
 พุทฺธมฺมสงฺฆสฺส อนตฺถกรฺรา ครหา น ภเวยฺย, สซีวิตํ ปรี องฺคํ รกฺขิตฺุ เอกํ
 วิสสฺเปเนน ทฺวฺจจองฺคฺลึ จินฺหนฺโต วิย, ตํ วิญฺญนํ อนฺวิจฺจ “อัย น ปฏิรูปการีติ ครหฺนญฺจानํ
 น โหตีติ ๕

ม. ๓๓๓ อีกเรื่องหนึ่ง โปรดให้ (สำนวน ๒ พระมหาอภิวัตร รวบรวม ๐๐๕/๑๗๖)

ปฺน จปรี^๒ ภควา สงฺฆํ ปกาสนียกมฺมํ เทวทตฺตสฺส การฺาเปสิ ๕ กถํ ๕ สงฺโฆ
 เทวทตฺเตน กตกมฺมานิ น สมฺปฏิจฺจติ ๕ ตํ วตฺถุ สงฺฆเมทฺชนฺชกฺคณฺเถ อากตํ ๕ อยเมตฺถ
 สงฺเขปฺตฺโต ๕^๓ เตน โข ปน สมเยน ภควา มหติยา ปริสาย ปรีวฺโต ฌมฺมํ เทเสนฺโต
 นิสฺสนฺโน โหติ สราชิกาย ๕

อถโข เทวทตฺโต เยน ภควา เตนญฺชฺลึ ปณฺาเมตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ
 ชินฺโณทานิ ฆนฺเต ภควา วุฑฺฒิ มหฺลลโก อทฺชคโต วโยอนฺุปฺตฺโต อปฺไปสฺสุโกทานิ
 ฆนฺเต ภควา ทิจฺจฌมฺมสุขวิหารมฺนุยฺตุโต วิหฺรตฺุ ภิกฺขุสงฺฆํ นิสฺสชฺชตฺุ อหํ ภิกฺขุสงฺฆํ
 ปรีหริสฺสามีติ ๕ อลํ เทวทตฺต มา เต รุจฺจิ ภิกฺขุสงฺฆํ ปรีหริตฺุนฺติ ๕ ทฺุติยมฺปิ โข ๕เปย
 ตฺุติยมฺปิ โข เทวทตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ ๕

ภควา โข สารีปฺตฺตโมคฺคฺลฺลานานปี อหํ เทวทตฺต ภิกฺขุสงฺฆํ น นิสฺสชฺเชยฺยํ กิ ปน
 ตฺุยฺหํ จวสฺส เขฬาสกฺสฺสาตี เขฬาสกฺวาเทน เทวทตฺตํ อปฺสาเทติ ๕ ภควา จ เทวทตฺตสฺส
 วาทํ จินฺหิตฺุ เอวรूपํ อติกฺกฺ กํ วาทํ อภาสิ ๕ ภควา หิ ตฺุติยวาร์โต อุตฺตริ วาจํ น ภาสตี ๕

^๑ วินย. ๗/๓๖๑/๑๗๒-๓.

^๒ ปฺน จปรี เป็นสำนวนบาลี คือพระพุทฺทพจนํ นักเรียนไม่ควรใช้

^๓ ดูรายละเอียดใน วินย. ๗/๓๖๑/๑๗๒.

ภควา จ เกนจิ อวาริต์ เทวทตตสฺส ฌมถทฺทํ ชานนุโต การณวเสน วิสฺสชฺเชสิ ๕
เทวทตโต ภควตา เอวรฺูเปน เขฬาสกสฺสชาติ เขฬาสกฺวาเทน เทวทตฺตํ อปฺสาเทติ ๕

ภควา จ เทวทตตสฺส วาทํ ฌินฺทิตฺตํ เอวรฺูเป อติภฺภู กํ วาทํ อภาสิ ๕ ภควา หิ
ตติยวาทโต อุตฺตริ วาจํ น ภาสติ ๕ ภควา จ เกนจิ อวาริต์ เทวทตตสฺส ฌมถทฺทํ
ชานนุโต การณวเสน วิสฺสชฺเชสิ ๕ เทวทตโต ภควตา เอวรฺูเปน เขฬาสกฺวาเทน
อปฺสาทิตอ กุปฺปีโต อาฆาโต จ หุตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิ ๕

ภควา ปน ปุพฺพเพ เทวทตตสฺส อญฺญา ปกฺติ อโหสิ อิทานิ อญฺญา ปกฺติ,
เทวทตโต มหิจฺจ ฌมถเ ภวิสฺสติ, กถญฺจรหิ เอตฺตวาทา น จสฺสติ, สเจ เทวทตโต ฌรฺกํ
กมฺมํ กเรยฺย, หานิ อตฺตโน เจว ภิกฺขุสงฺฆสฺส ฌมฺมวินเย อุปาทาย จ ภเวยฺย,
พุทฺธนิสฺสยโต ฌมฺมนิสฺสยโต สงฺฆนิสฺสยโต จ เทวทตตสฺส ปกาสนียกมฺมํ กเรยฺยามิ, ตโต
ยํ เทวทตโต กเรยฺย กาเยน วาจาเยน น เตน พุทฺโธ วา ฌมฺโม วา สงฺโฆ วา ทฏฺฐพฺโพ,
อาสิวิสทฺทิตองฺคฺลึ ฌินฺทิตฺวา ฌีวเตน สทฺธิ อญฺณํ องฺคํ รกฺขนุโต ปฺริโส วิย, ปณฺทิตา
อนฺุวิจฺจ ฌรหิตฺตํ น สกฺโกนฺทิตฺติ ฌินฺเตติ ๕ อถ โข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ เตเนหิ ภิกฺขเว
สงฺโฆ สารีปฺตฺตํ สมฺมณฺตฺตํ เทวทตฺตํ ราชคเฬ ปกาเสตฺตํ ปุพฺพเพ เทวทตตสฺส อญฺญา ปกฺติ
อโหสิ อิทานิ อญฺญา ปกฺติ ยํ เทวทตโต ว เตน ทฏฺฐพฺโพติ ๕ อิํ ฌทฺธสฺส ปุคฺคลสฺส ทารฺกํ
นิกฺคหฺยเจว การณวสิกสฺส ปฏฺิปปทญฺจ ทีเปติ สเจ อุโภ หายนฺมคฺคา ภเวยฺย, อติปฺปก^๑
หายนฺมคฺเค กาทฺตํ วิจินาตีติ ๕

ม. ๓๓๔ ในส่วนปิดคหะ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ข้อสอบปี ๒๕๕๕)

ปกฺคเห ปเนตํ นิสฺสสนภาเวน ทฏฺฐพฺพํ ยํ ภควา ตํตํคฺเณหิ อคฺคภฺภูเต สาวเก
การณานฺุรฺูเปสฺส เอตทคฺคภฺภูจาเนสฺส จเปสิ ๕ ภควตา หิ กทาจิ วิเสสโต ปวตฺตติตฺตปคฺคโห
อตฺถิเยว, เอตฺถ ปน การณวสิกตฺตาย ปตฺติภฺภูจิตฺตฺตา สาทตํ ปวตฺตตพฺพมลํ นินฺวาเรตฺตํ
อปฺปมตฺโต โหติ ๕ นิสฺสสนํ เจตฺถ ฌมฺมรตฺนสฺส ปุชฺชํ กตฺตฺตกาเมสฺส พุราหฺมณสฺส วตฺถ ๕ โส
กิริ ฌินฺเตสิ “พุทฺธรตฺนสฺส เจว สงฺฆรตฺนสฺส จ ปุชฺชา ปากฺกีกาทฺตํ สกฺกา โหติ,
ฌมฺมรตฺนสฺสาปี ปุชฺชํ กิริสฺสामी กิณฺนุ โข ตสฺส ปุชฺชํ กโรนฺเตน กาทพฺพนฺติ ๕ โส สตฺถารํ
อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉิ ๕ สตฺถา สเจ ฌมฺมรตฺนสฺส ปุชฺชํ กตฺตฺตกาโม ภเวยฺย, พหุสฺสฺสํ ปุชฺเชตฺติ
อาห ๕ พุราหฺมณเ โโก นุ โข พหุสฺสฺสโตติ ปุจฺฉิตฺวา สงฺฆํ ปุจฺฉาหิตี วตฺเต ภิกฺขุสงฺฆํ
อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉิตฺวา อานนฺทตฺเถโร สาวกสงฺฆเ อคฺคพหุสฺสโต โหตีติ สุตฺวา

^๑ อปฺปก

สหสุตตคณเณน ปณิตจีวเรน เถร์ ปุเชสิ ๕ เอตถ เหส ภควา อานนทสฺส อคฺคพหุสฺสุตถาว์
 ชานาติเยว, เตน ตํ เอตทคฺคภูจฺจาเน จปเนน ปคฺคหิ, โสเยว ตสฺส พุราหฺมณสฺส ปุชฺ์ ลทฺฐุ
 อรหติ, ยสฺมา ปน เถโร พุทฺธสฺส สมฺพทฺธยาติ เจว โหติ วลฺลภอุปฺภูจฺจาโก จ, สเจ ภควา
 สยํ พหุสฺสุตํ อทสฺสยิสฺส, เอวํ สติ มฺขโลคนภูจฺจาตีติ ปรปฺปวาทา น มุจฺจิสฺส, ตสฺมา
 พหุสฺสุตตสฺส ทสฺสนํ มชฺฌตตสฺส สงฺฆสฺส มาร์ อกาสิ ๕

อิมินา วุตฺตนเยน ภควา ยาว ปรีนิพฺพานสมยา การณวสิกตาย ปติภฺจิสฺสโต นาม ๕
 นิทสฺสนํ เจตถ ปรีนิพฺพานภูจฺจานสฺส อุจฺจินนํ ทภูจฺจพฺพํ ๕ โส หิ ภควา เอวํ ชานาติเยว
 “มยฺหํ ปรีนิพฺพุตตสฺส สรีรสฺส ธาตุโย อนคฺฆา ภวิสฺสนฺติ ยา พุทฺธสาสนิกเกหิ อภิปตฺถิตา
 เจว ปรีคฺคหิตา จาติ ๕ ตสฺมา หิ เจ มหาเสนสฺส มหानุภาวสฺส รณฺโถ มหานคร
 ปรีนิพฺพายิสฺส, ยถิ โส ภควโต สารีริกธาตุโย อวาริตฺวา น อญฺเณสํ นคริสฺสรานํ วิภชิตฺวา
 อทสฺส, สารีริกธาตุโย น พหุชฺชนานํ หิตํ สุขํ สาเชตฺถุ วิตถารยิสฺสสฺส; อปฺจ อญฺเณ นคริสฺสรา
 อาคนุตฺวา ภควโต ธาตุโย ยาเจยฺยํ, สเจ โส ราชา มหานครินฺโท พลํ ทสฺเสตฺวา น
 อทสฺส, โลเก สมฺปหารภูโต มหาสงฺคาโม อุปฺปชฺชิสฺส, กิณฺจาปี ชุทฺทกนฺครเก ภควโต
 สรีรชฺฌาปนํ นาติมหนฺตํ โหติ, น จ สารีริกธาตุโย วิตถาริตา โหนฺติ, น ปน สาธุเยเวตํ ยํ
 พหุ ชนา สารีริกธาตุนิทานา อญฺณมญฺณํ สมฺปหริตฺวา วินาสํ ปาปฺณนฺติ, เอวํ สนฺเต
 ปุปฺผทีปาทิสฺสกาเรหิ ปุเชตพฺพภูตา ภควโต สารีริกธาตุโย อวฺุเชหิ ปุชิตา ชาทา
 ภเวยฺยํ, สฺคนฺโททเกหิ ปรีปฺโผสิตพฺพภูตา โลหิตเนน รณฺชิตา ชาทา ภเวยฺยํ, ปจฺจิมมา จ
 ปณฺทิตา นีรนฺตรํ ครเหยฺยํ, “อโห วต พุทฺโธ ภควา สพฺพญฺญเยว โหติ, เนว ปน อนาคเต
 อตฺตโน สารีริกธาตุนํ โลहितมกฺขิตถาว์ ชานาติ, โส หิ ชีวมาโน สพฺพญฺญ โหติ สพฺพวิฑู,
 ปรีนิพฺพุโต ปน โลกํ เอวรूपํ ปรีตาปี ปาเปติ, อนนฺจจฺจวิกเมตฺนฺติ ๕ เตน ภควา
 มหุสฺสาเหเนน ชุทฺทกนฺครกํ กุสินารํ คนฺตฺวา ตตถ ปรีนิพฺพายิ ยํ สมฺนุปสฺสติ “นูน มยฺหํ
 อิมสฺมึ นคร ปรีนิพฺพานการณา โทสา น ภวิสฺสนฺตีติ ๕ สพฺพํ จ การณํ ตสฺส ภควโต
 ปรมการณวสิกตาย ตเถว ปวตฺตํ โหติ ๕ สาวกาปีสฺส ภควโต เอวรूपํ ทิภฺจฺจานคฺคี
 อนุปฺปฏิปชฺชนฺติ ๕ เตน หิ ยาวชฺชตฺตนา กุทาจนปี พุทฺธสาสนปรียาปนโน สมฺปหารो น
 โหติ, อติอจฺจริยเมเวตํ ๕ (จบข้อสอบปี ๒๕๕๕)

ม. ๓๓๕ แท้จริง พระพุทธสาวก (สำนวนที่ ๑ พระมหาสองสุน ฐมมรโต, ๒๕๕๗)^๑

พุทธสาวกา หิ ปุริตปารมี อภินิหารสมปนฺนา มหาปญฺญา พุยตฺตา ปฏฺฐิพฺลา การณ-
วสิกตยา พุทฺธํ อนุปฏฺฐิขฺชนฺติ (หรือ พุทฺธสทิสสา การณวสิกา โหนฺติ) ตสฺมา กุลสฺส ปสาทํ
รทฺธิตฺตฺยเจว สาสนํ สนฺธาเรตฺตฺยจ สกฺโกณฺติ ฯ นิสฺสนนฺ เจตฺถ อานนฺทตฺเถรสฺส วตฺถุ ฯ^๒

อถกทิวสํ ปเสนทโกสโล ราชา ภิกฺขุสทฺสเสน สทฺธิ สตฺถารํ นิมนฺเตตฺวา สตฺตาทํ
สทฺถตา ทานํ ทตฺวา สตฺตเม ทิวเส สตฺถารํ วนฺทิตฺวา “ภนฺเต ปญฺจหิ เม ภิกฺขุสเทหิ สทฺธิ
นิพฺพุทฺธํ ภิกฺขุํ คณฺหเถตฺติ” อาห ฯ มหาราช พุทฺธา นาม เอภฺภูจฺจาเน นิพฺพุทฺธํ ภิกฺขุํ น
คณฺหนฺติ พหุ พุทฺธานํ อาคมนํ ปจฺจาสีสนฺตีติ ฯ เตนหิ เอกํ ภิกฺขุํ นิพฺพุทฺธํ เปเสเถตฺติ ฯ
สตฺถตา อานนฺทตฺเถรสฺส ภารมกาสี ฯ

ม. ๓๓๕ แท้จริง พระพุทธ (สำนวนที่ ๒ พระมหาอภิวัตร โจรนธโม รวบรวม, ๐๐๕/๑๗๘)

สมฺพุทธสาวกา หิ ปุญฺญาภินิหารสมปนฺนา มหาปญฺญา สามตฺถิยสมนฺนาคตา
การณวสิกตานุคาเยว กุลปฺปสาทกา หุตฺวา สฺกฺกฺจฺ สาสนมนฺรทฺชนฺติ ฯ นิสฺสนนฺเจตฺถ
อานนฺทสฺส วตฺถุณา ทฏฺฐพฺพํ ฯ^๓

เอภฺทา กิร ปเสนทโกสโล ราชา สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา มม ราชานิเวสเน ภิกฺขุหิ
สทฺธิ นิพฺพุทฺธํ ภิกฺขุํ คณฺหเถตฺติ อาห ฯ ภควา พุทฺธา นาม เอภฺภูจฺจาเน นิพฺพุทฺธํ ภิกฺขุํ น
คณฺหนฺติ พหุ หิ พุทฺธานํ อาคมนํ ปจฺจาสีสนฺตีติ อาห ฯ เตนหิ เอกํ ภิกฺขุํ นิพฺพุทฺธํ
เปเสเถตฺติ ฯ สตฺถตา อานนฺทตฺเถรสฺส ภารมกาสี ฯ

ม. ๓๓๕ ฝ่ายพระเจ้าปเสนทโกศล (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๑๙ ฐ.ค. ๒๕๖๐)

ราชา ปน ปเสนทโกสโล ตํ ภารํ ยสฺส กสฺสจฺจิ ฐุํ กตฺวา อนิยฺยาเทตฺวา^๔
“ภิกฺขุสงฺฆเม อาคเต อิเม นาม อาสนานิ ปญฺญาเปตฺวา วนิสีทาเปตฺวา ปรีวิสนฺตฺติ
อวิจาเรตฺวา สตฺตาทํ อุตฺสาเหเน สยเมว ปรีวิสิ ฯ ตโต อญฺญทิวเส ราชกิจจํ อุปฺปนฺนํ
โหติ, ตํ นิสฺสาย โส วิทฺธิตฺโต ตโย ทิวเส อนนฺตริกํ ปปญฺจํ อกาสี ฯ ราชกุลเอ จ นาม เกจิ
อนาถตฺตา กิณฺจิกิ กาทฺตุํ น ลภนฺติ, อาสนานิ ปญฺญาเปตฺวา ภิกฺขุ นิสีทาเปตฺวา

^๑ พระมหาสองสุน ฐมมรโต (จำเริญ), **สำนวนแต่งไทย ประโยค ป.ธ. ๙**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : พิมพ์สวय, ๒๕๕๗), หน้า ๑๕๐.

^๒ ดูรายละเอียด ใน วิทยุทภวตฺถุ (ธ.อ. ๓/๗)

^๓ ธ.อ. ๓/๗.

^๔ ดูรายละเอียด ใน วิทยุทภวตฺถุ (ธ.อ. ๓/๗)

^๕ นิ+ยต (จฺรทฺธิคณฺเ) ยต ฐาตุในควมมอปปให้, แปลง ต เป็น ท

ปริเวสนามตตมปิ น สกกา กาคู ๗ ภิกขุหิ อาคเมตวา จาตพัพพ โหติ ๗ พหุ ปน จาคู
 อสกุโกนุตา ปกุกมีสุ ๗ ทุตติยทิวเสปี ตถายเว อโหสิ ๗ ตตติยทิวเส อานนทตเถโร เอกโกว
 อฏฐาสี ๗ เตน พหุกานิ ขาทนียโกชนียานิ อวสิฏฐจานิ อเหลสุ ๗ ราชา ปเสนทโกสโล
 “อทุธา เอตตกมเม เชนมกัสมุติ ภิกขุณู กุทโร สตถุ สนฺติกั คนฺตวา “กินฺนุ โขการณนฺติ
 อาปุจฺฉิ ๗ สตถา มชฺฌตตตาย สณฺจิตฺ ว ภิกขุณู โทสํ อวตฺวา “มหาราช มม สวากานํ
 ตุมฺเหหิ สทฺธิ วิสฺสาโส นตฺถิ, เตน น คตา ภวิสฺสนฺตํ สมนฺนทวาทํ กเถสิ ๗

อิทํ การณํ นิสฺสาย ราชา ปเสนทโกสโล สมนฺนทวาทํ ฌาติชิตฺตํ
 วาสภตฺตํ วาเรตฺวา สตถุ ฌาติภาวปกาสนตฺถาย อคฺคมฺเหสิฏฐจฺเณ อภิสฺสฺย ๗ อิทิ ทิทํ
 ภิกขุสฺ วิสฺสาสุปฺปาทฺนุปาโย โหติ ๗ เอตถ จ วุฑฺฒิเยว โหติ, โน ปริหานิ ๗ กถํ ๗ โส ทิ
 อานนทตเถโร สตถารา วิสฺสาเสน นียยาทิตฺถาโร โหติ ๗ โส ภาโร เตน อปเนตฺวา สฺฐจฺ
 นิฏฐานํ ปาเปตพฺโพ โหติ, สตถุ วิสฺสาสํ น นาเสยฺย, โน เจ ตถา สียา, อตฺตปิ ปริหานี
 ปาปุณฺเยย, ตถจฺ โทสํ สตถุ อุปฺปาเทยฺย ๗ (ราชา ยสมึ ปุคฺคเล วิสฺสจฺโถ หุตฺวา ยงฺกยฺจ
 ภาโร การเถติ, เตน โส ภาโร อปเนตฺวา สฺฐจฺ นิฏฐานํ ปาเปตพฺโพ โหติ, รณฺโณ วิสฺสาสํ น
 นาเสยฺย, โน เจ ตถา สียา, อตฺตปิ อนตฺถํ ปาปุณฺเยย ตถจฺ รณฺโณ โรสมฺล^๑ ภาเวยฺย ๗)
 ยมฺปิ ราชา ปเสนทโกสโล ปปญฺจํ กโรติ, ยถจฺ ภิกขุ อาคมฺมานา ติฏฺฐนฺติ, ตทฺภยํ การณํ
 โหติ, อิมสฺส ปน การณสฺส วโส ภิกขุ อนตฺถาภาเวน นีวตฺเตตฺตํ นปฺโปโหติ ๗ กิยฺจาปิ ทิ
 ราชา ปปญฺจํ กโรติ, น ปน ยาว โภชนกาลา จิรายติ, ภิกขุปี จิโร อาคมฺมานา ติฏฺฐนฺติ, น
 ปน ขนฺติพลาตีตํ ทิมกาลํ ติฏฺฐนฺติ ๗ อปีจฺ ทายกานํ กุสลสฺสพฺพามูลญฺจสฺส
 สทฺธาปสาทสฺส อนุรทฺชนํ ปฏิกฺคทาหกานํ กิจจฺเยว โหติ ๗ ภิกขุณู กายกิลมถสฺส
 อยฺยตฺตกรณโต อุปฺปชฺชมานเกน อนตฺถเณ สทฺธิ สันนทเน สนฺเต กาลกิลมถ
 อปฺปมตฺโต ว โหติ ๗

ม. ๓๓๖ พระอานนทเถรเจ้าชะรอย (๑ พระมหาสงฺสฺน ฐมฺมโรโต, ๒๕๕๗)^๒

อานนทตเถโร ปน อิมํ การณวสํ สมนฺนทวาทํ มณฺเณ ตสฺมา ยถา ปรีวารกา ภิกขุ
 โลกาธิปฺเตยฺยา หุตฺวา ปกุกมฺนฺติ เหว อตฺตาทิปฺเตยฺยวเสน น ปกุกามิ ๗ อถ โส
 ฐมฺมาธิปฺเตยฺยญฺโต ยุตฺตญฺจเณ ปติฏฺฐิตฺ การณวสํ อนฺวตฺตติ อตฺตาทนํ จ อนตฺถโต

^๑ โทสมฺลนฺติ ยุตฺตตรํ ๗

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๖.

ปริโมเจติ สตุถุ ครหํ น อุปปาเทติ ปเสนทโกสลรณโณ จ ปสาทสทฐํ รกขติ ฯ อยํ
 อานนทตเถรสส ปฏิปทา รณโณ สพพกิจจานิ ปยุณชิตุํ จานนตเร จปีตานํ เสวคามจจानํ
 กลยณทิกฺขจानุคฺติภาเวณ คเหตุพพา ฯ ตตฺตรายํ อธิปฺปาโย ฯ สเจ ทิ เสวคามจจา
 การณวสิกตาย ปติฏฺฐิตา โหนติ^๑ ตํตฺตราชภารํ วหิตุํ เจว อตฺตโน โสตฺติภาวํ กาคุํ น^๒
 สกฺขิสฺสนฺติ, น จ รณโณ อมฺนุณฺณํ อกนฺตํ ทฺวจฺจริตํ จรฺนฺติ ฯ อถวา รฏฺจสฺส เจว รฏฺจวาสิเน
 จ ลทฺธํ ลภิตพฺพํ อตฺถํ รกฺขิตุํ สกฺขิสฺสนฺติ ฯ ตทฺภยมฺปี “ทุลลภํ ปรีวาร์ตนนฺติ วุจฺจติ ฯ
ม. ๓๓๖ พระอานนทเถรเจ้า (๒ พระมหาอภิวัตรฺ โรจนธมฺโม รวบรวม, ๐๐๕/๑๗๘)

อานนทเถโร อิหํ การณวสํ ปจฺจเวกฺขิสฺสติ มณฺเณ, อตฺตาทิปปเตยฺยวเสน
 ยถารุจฺฉิยา น ปกฺกมฺิ, โลกาทิปปเตยฺยวเสน จ อตฺตโน ปรีวาระหิ พหฺุหิ ภิกฺขุหิ สทฺธิ น
 ปกฺกมฺิ, โส ปฏฺิรูปการี โหติ ธมฺมาธิปปเตยฺโย การณวสิโก, วินาสโต อตฺตานํ รกฺขติ,
 ภควโต อุปฺปชฺชิตพฺพํ ครหํ ปฏิพาหติ, ปเสนทโกสลรสฺส จ ปสาทํ รกฺขติ ฯ อยํ อานนทสฺส
 ปฏิปทา รณฺณา นิยฺยาทินฺนการานํ มตฺตานํ เจว ราชภฏานํ จ อติสยทิกฺขจานุคฺติ ภาเวยฺย,
 เต ทิ การณวสิกตาย ตํ ตํ ราชกิจจํ วเหยยฺย, อตฺตานํ โสตฺถิ ปาเปยฺย รณโณ มโนปโทสํ
 ทฺวจฺจริตํ น จเรยฺย รฏฺจสฺส เจว รฏฺจนิวาสิเน จ อตฺถํ อวินาสํ รกฺখেยฺย ฯ เต ทุลลภํ
 ปรีวาร์ตนนฺติ วุจฺจนฺติ ฯ

ม. ๓๓๖ ในกรับคนเข้าทำเป็น (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ข้อสอบปี ๒๕๖๒)

ธมฺมวินเย ทิ ปพฺพชิตฺกามे กุลปฺตเต วิจินิตฺวา ปพฺพาเชตฺตุํ วา อุปสมฺปาเทตฺตุํ วา
 ปฏฺิคฺคาโห เอวํ เวทิตพฺโพ ฯ ปสมฺโพธิกาเล พุทฺโธ ภควา, โย กุลปฺตโต สทฺโธ ธมฺมวินเย
 ปพฺพชิตฺกามิ โหติ, ตํ สยเมว ปฏฺิคฺคเหตุวา อุปสมฺปาเทสิ ฯ สา เอหิภิกฺขุอุปสมฺปทาติ
 วุจฺจติ ฯ อถาปรภาเค อนฺนพฺพุธา สวกา พหฺุกาเยว, เต จ ปฏฺิพลา อหฺุสฺส ธมฺมํ ปกาเสตฺตุํ,
 ตสฺมา พุทฺโธ เต ทิสาวิทิสาสฺส ธมฺมํ ปกาเสตฺตุํ อฺยโยเชสิ ฯ เต สวกา จาริกญฺจรมานา, เย
 ตตฺถ ตตฺถ กุลปฺตตา อิธ ชาตสทฺธา ปพฺพชฺชํ อภิกงฺขนฺติ, เต อาทาย สตุถุ สนฺติภํ
 อาคนฺตฺวา สตุถารํ ปพฺพชฺชํ ยาเจสฺสุ ฯ อุปเปกทา เต อจฺริยาปิ ปพฺพชฺชาเปกฺขาปิ
 กนฺตารทฺธานโต อาคตา ตปฺปจฺจยา กิลมฺิสฺสุ ฯ สาสนธมฺมวิทฺถารณํ ทิ น เกวลํ สทฺธํ
 อุปฺปาเทตฺตุํ โอวาทวเสน ปวตฺเตตพฺพํ อถโข ปฏฺิปตฺติกาเลปิ สฺขํ อุปฺปาเทตฺตุํ สิลลํ
 กตฺวา ปวตฺเตตพฺพํ, โน เจ, เต กุลปฺตตา สทฺธาสมฺปนฺนา หุตฺวาปิ อฏฺฺิเยยฺยํ หราเยยฺยํ

^๑ สิญฺนฺติ ยุตฺตตฺรํ

^๒ ควรเป็น ตํตฺตราชภารํ วหิตุํ เจว อตฺตโน โสตฺติภาวํ กาคุํ จ สกฺขิสฺสนฺติ, น จ รณโณ อมฺนุณฺณํ
 อกนฺตํ ทฺวจฺจริตํ **จริสฺสนฺติ** ฯ **อปิ**จ รฏฺจสฺส เจว รฏฺจวาสิเน จ ลทฺธํ วา ลภิตพฺพํ วา อตฺถํ รกฺขิตุํ สกฺขิสฺสนฺติ ฯ

^๓ ปกฺกามิตฺติ ยุตฺตตฺรํ

“สาสนธมมสฺส ทิ อนุโพธมตตมปิ ทุกฺกัโร โหติ ก็การณา ปนสฺส อนุปฏิปัตติ ปุณฺปิ ทุกฺกัรตติ ๕ อปิจ ทิมทสฺสีหิ อจฺริเยหิ, ยาว อตฺตโน สิสฺสา กิจฺเจสฺส ปฏิพลา หุตฺวา คณฺ์ ปริหริตฺถุ กรณียานิ กาทุญฺจ สกฺโกนฺติ ตาว เตสฺ สิกฺขาปนกิจฺจํ อวิชฺหิตฺเตว โหติ ๕ อิมินา การณวเสน พุทฺโธ สวากานํ กุลปฺตตํ ปฏิคฺคเหตฺวา “พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามตีอาทินา วจีเกเทน อุปสมฺปาเทตฺถุ อนุญญาสิ ๕ อยํ ติสฺรณคฺคณฺุปสมฺปทาติ วุจฺจติ ๕ อิมินา อุปาเยน สาสนธมมสฺส วิตุถารณํ ชิปปิเยว ปวตฺตํ ๕ อิทมฺปน ปุคฺคลวเสน สมิทฺธี อาปชฺชติ ๕ สวากานํ ทิ อปฺปกกาลे เตสฺ ปริपालนธฺรณฺุชารตาทิจจํ น มหาภารโ โหติ, ตทา ยํ ตํ กิจฺจํ ปุคฺคลิกการภาเวเน อาทิมฺหิ ปวตฺตาทเปตพฺพํ ตํ กาลานธฺรูปํ โหติ ๕ ยทา ปน สวากา พหุกาเยว โหนฺติ เตสฺ ปริपालนาทิจจํ มหาภารโ โหติ ตทา ตสฺส กิจฺจสฺส ปุริมกาลे วีย ปุคฺคลิกการภาเวเน ปริวตฺตاپนํ การณานธฺรูปํ น โหติ ๕

ปุคฺคลิกทสฺสนวเสน ทิ กิจฺจานํ กรณํ เตสฺ นานปฺปกारेเน ปวตฺตภาวโต สุขเนน วิรุทฺธี คจฺฉติ ๕ สเจ ตํ ทสฺสนํ สติลลสามตฺถิยสฺส วา กิเลสทาสภฺตสฺส วา ปุคฺคลสฺส วิตฺกโก ภาเวยฺย, ตสฺส วิรุทฺธี ภียโยโส มตฺตาย ภวติ ๕ กถํ นาม ทพฺพนิชานภาเวเน อตฺถกถาย สติ ทฺวิกถณฺณทฺวิเนตฺตเอกททฺยิกสฺส ปุคฺคลสฺส ทสฺสนํ พหุภณฺณพฺพเนตฺตพหุทฺยิกานํ ปุคฺคลानํ ทสฺสเนหิ สทฺธี สมภาวํ อุปคฺคณฺุ สกฺกฺเณยฺย ๕ ตถาเยว พุทฺธสาสนสฺส จิรปฺปติภฺจฺจาปนกิจฺจํปิ โหติ ๕ อวสฺสเยว พุทฺธสาสนสฺส จิรฺภูจิติ ยสฺส กสฺสจิ วเสน น ปวตฺตติ, สพฺเพสํ ปน สวากานํเยว วเสน ปวตฺตติ ๕ เตน ภควา สวากานํ อนุปฺพุเพเน เวปฺุลลมหตฺตํ ปตฺตานํ ฃตฺติจตฺตตฺถกมฺมอุปสมฺปทาวิชาเนน สงฺฆสฺส อุปสมฺปทากรรมํ อนุญญาสิ ๕ ปุพฺเพ ปน กตา สรณคฺคณฺุปสมฺปทา สามเณรานํ ปพฺพชฺชาวิชานภาเวเน อนุญญาตา โหติ ๕ อยํ ทฺวิธา อุปสมฺปทา สฺสณฺุจาทินิทสฺสนธฺรปา หุตฺวา ยาวชฺชตนา ปริวตฺตนาภาวโต อนุกตา โหติ ๕ อิทํ “อโย คณฺุตฺถปฺเรกฺขารโ โหติ น อตฺตตฺถปญฺโঘৈติ การณวสิคฺขนานํ นิตฺสสนทฺปิณํ โหติ ๕ อิติ การณวสิคฺกตา นิตฺสสนภาวโต เทลิตนเยน ปุญฺญาภินิหารสมฺปาปนฺนสฺส สนฺดาเน สฺวิชฺชติ ๕ (จบข้อสอบ ปี ๒๕๖๒) ๑

ม. ๓๓๗ สมเด็จพระบพิตร (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๗ ม.ค. ๒๕๕๙)

มหาราชา ทิ ทฺยยานมิณฺุโท อุตฺตมปุญฺญาภินิหารปารมฺิยา ปริปฺุณฺโณ โหติ, ตํ ปฺฏิจฺจ อาทิตฺโต ปญฺุจาย การณวสิคฺกตาย อภิวโต โหติ ๕ ลทฺชราชาภิสเโก หุตฺวา

๑ สนามหลวงแผนกบาลี, เรื่อง สอบบาลี ของสนามหลวงแผนกบาลี พ.ศ. ๒๕๖๒, หน้า ๒๕๓.

อาณกฺเขตตมฺหิ ปริปฺพณฺเอกาธิปจฺจอิสฺสรภาวสฺมายุโตปิ^๑ โหติ, น ปน ตาทีสํ ภาวํ
 การณภาเวณ คเหตุวา ยถารุจฺยา ปฏฺฐิปตาวิรุทฺธานิ ราชกิจฺจานิ ปฏฺฐิปชฺชติ, เย
 ราชวํสีกา เจว เชฏฺฐามจฺจา จ โหนฺติ, เต จานานุรูปโต ครุกโรติ มาเนติ สฺสสฺสติ จ, นิจฺจํ
 กตญฺญกตเวทิตาธมฺเมณ เจว มิตฺตธมฺเมณ จ ปรีวารสงฺคหธมฺเมณ จ ปยุตฺตจิตฺโต โหติ,
 อาทีโต ปฏฺฐาย กาลานุรูปานิ เจว เทसानุรูปานิ จ สारภุตานิ ราชกิจฺจานิ ปยุทฺชติ ๕
 ยา ที ปุราณภูตา ราชานาปี จาริตฺตานีปี เนตฺติโยปี เนว สมยาตีตา น ยถาภุจฺจ^๒
 อุปฺปริกฺขิตา โหนฺติ, ตา สฺมมา สมนุสฺสติ เจว อนฺวตฺตติ จ, น สฺมจฺฉินฺหติเยว ๕ ยา ปน
 สมยาตีตา เจว อสารภาเวณ อุปฺปริกฺขิตา จ โหนฺติ, ตา การณานุรูปเณ สฺมจฺฉินฺหติปี
 สํโสเชติปี ปรีวตฺเตติปี ๕

ม. ๓๓๘ รัฏฐาภิบาลโหนบายนั้น (พระมหานพพร อริยฉาโณ, ๒๒ ต.ค. ๒๕๕๘)

สงฺเขปโต ปเนตํ รัฏฐาภิบาลโยปายํ วิสฺสชฺเชสฺสามิ^๓ ๕ ตตฺถ ที อุทาทธมฺมตฺตํ
 กสิกรมํ นิทฺทิสฺสามิ ๕ ปุริมทิสฺสจฺเจสฺ รัฏฐเจสฺ นิวาสิโน ฌณฺชชาติ ออาหารํ กตฺวา
 ปรีภุทฺชนฺติ ๕ กสิกรมํปี เตสํ รัฏฐานํ พลวปฺปจฺโย โหติ ยถา **นตฺถิ ฌณฺชสมํ^๔**
ธนฺนฺติ ๕ ตสฺมา ที กสิกรมฺสฺส อุปฺตฺถมฺภนํ **สฺสสเมธ**ปรียาปนนํ ราชกรณียํ โหติ ๕
 กสกาปี ตํ ราชสงฺคหํ ปตฺถเนตฺติ, อนฺตมโสปี ราชานํ อตฺตโน อตฺตโน กสิกรมฺสฺส อธิการํ
 กโรนฺติ ๕ กถํ ๕ สฺพพฺภุจฺจิกาลे ते กสิกรมํ กตฺวา ปรีพฺพณฺผลํ ลภิตฺวา “อมฺหากํ ราชา เต
 ชานุภาวํ ฐาเรตีติ ตํ สฺมมาเนนฺติ ปสฺสนฺติ ๕ ทฺพพฺภุจฺจิกาลे ปเนเต ตํ กสิกรมํ
 กตฺวา อปรีพฺพณฺผลํ ลภิตฺวา “ราชา อธมฺมจฺจฺจติ ตํ อชฺฌายนฺติ ครนฺติ ๕ กสนกาเลปี

^๑ **สมายุต** [สํ สฺสุจฺจ+อา+ยฺช+ต], ประกอบพร้อม, มีความหมายเท่ากับ **สมายุตต**, **อายุตต**, **สหนต**, **สมนฺนาต**, **อุเปต**, **สํหิต** โดยยวจนต์ถะหมายถึง **สํ สฺสุจฺจ อายุต** โดยอรรถะหมายถึง **สภณฺน** (ดาษตีณ), **ปรีพฺพณ** (บริบูรณ), **สมงฺคิฏฺถ** (พริ่งพร้อม) คือ มากนั่นเอง เช่น ในอรรถกถาพุทธทวรงค์ (มจรฺตติวิลาสิณี, หน้า ๑๓๔) ว่า **อนฺนปานสมายุตฺนฺติ** อนฺเนน จตฺพพิเรน ออาหารเณ จ ปาเนน จ สฺสุจฺจ อายุตํ อนฺนปานสมายุตตํ, อิมินา สฺภิกฺขตา ทสฺสิตา, พฺพอนฺนปานสมายุตฺนฺติ อตฺถโถ ๕ ในอรรถกถา อปทาน (วิสุทฺทชนวิลาสิณี ๑, หน้า ๓๗๒, ๓๗๓) ว่า สมายุตฺตา สํ สฺสุจฺจ อายุตา สมงฺคิฏฺธา... ๕ ... **ปฺพนฺทรีก-สมายุตฺตา** ... ตตฺถ ปทฺเมที จ อุปฺปเลที จ สภณฺนนา ปรีพฺพณฺนา ปฺพนฺทรีเกที สมายุตฺตา สมงฺคิฏฺธา... ๕ ตรงกับคำว่า เนื่อง, ประกอบด้วย (พจนานุกรม ไทย-บาลี, หน้า ๓๕๒, ๓๕๕)

^๒ **ยถาภุจฺจ** (ยถาภุท+ณฺย บัจจยฺใช้ในอรรถสํกัถ) วิ. ยถาภุทเมว ยถาภุจฺจ, ลบ ญ, ลบ อ หน้า ย, แผลง ตย เป็น จ ช้อน จ, รัสสะ อุ เป็น อุ (ปทฺฐปฺลิตฺติ, สุตฺร ๓๘๗)

^๓ ในอรรถกถาบางแห่งช้อน ส บางแห่งไม่ช้อน เช่น วินยํ ปฏฺฐโจ วิสฺสชฺเชยฺย/วิสฺสชฺเชยฺย

^๔ **ธณฺชสมํ** นี้ว่าตามพระไตรปิฏก ส.ส. ๑๕/๒๗/๙. ในหนังสือพระมงคลวิเสสเถรว่า ฌณฺชสมํ

ไปราณกขตติยา สยเมว นงฺคัล คเหตุวา กสนฺ กรีสุ ๗ วุตตญฺเหตํ ปจฺมสมโโพธิยํ สตฺถุ กิร
 กุมารกาเล วปฺปมฺงคฺลทิวเส ราชา สุทฺโฆทโน พุทฺธิปีตา สยเมว นงฺคัล คเหตุวา กสนฺ
 อกาสิตี ๗ เต ไปราณกขตติยา กสิกมฺมอุปตฺถมฺภานํ มนสิกริตฺวา ตํ อตฺตโน อตฺตโน ฐุ
 กตฺวา สงฺกณฺหีสุ ๗ วุตตญฺเหตํ สากิยา เจว โกลิยา จ อตฺตโน อตฺตโน เขตฺตตฺถาย
 อญฺญมณฺณสฺส อุทกํ วิลุํเปตฺวา นีหรีสุ, ตํ การณํ นิสฺสาย สตฺถา เตสํ กลหํ วุปฺสเมตีตี ๗
 สเจ ตสฺมี ตสฺมี รฏฺฐมฺหิ ชนानํ กสิกมฺมํ ปรีปฺถณฺณผลํ ภเวยฺย, อทินฺนาทานปี วิปลุมฺปนปี
 นตฺถิ, ราชพลีปี อนุพฺรหฺตติ, รมฺโย เวลฺลชิตฺพฺพานิ ฌนานิปี วทฺถมฺหติ ๗ ยถาวุตฺตปฺปการานิ
 “อาลิกรณํ จ รกฺขิตฺตนาการกรณํ” จ กสิกมฺมสทฺทกรณปฺตีฏฺจานํ จ ฌนานุปฺพานญฺจาตีอาทีนึ
 ราชกรณีนยานิ รฏฺฐาภิपालโนปายปรียาปนฺนานิ โหนฺติ พุติยมฺงคฺลวิเสสฏฺฏทานิ ๗

๘ ขนฺติกา

ม. ๓๔๐ ขนฺติ นั้ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๑๗๔, ๐๐๕/๑๘๒)

ขนฺตีตี ปเนตฺถ ๗^๒ ขนฺติ นาม สมฺปตฺตานํ อมฺนาปวตฺถุนํ ขมนํ สหํ ๗ สา
 ฌมเมสีน^๓ หิตฺกฺกรา สงฺฆสฺส จ สามคฺคีอารกฺขกา โหตี ๗ สา หิ ภควตา อาหฺวกฺสฺสฺเต ธิตี
 นามเน อุทฺทิฏฺฐา

ยสฺเสเต จตุโร ฌมฺมา

สทฺธสฺส ฌมเมสีน

สจฺจํ ฌมฺโม ธิตี จาโค

ส เว เปจฺจ น โสจตีตี ๗^๔

ตฺตรายํ อธิปฺปาโย ๗ สงฺฆปรียาปนฺนา ชนา สเจ อญฺญมณฺณสฺส อุชฺฐา ภเวยฺย,
 เมตตี รกฺขิตฺตุํ สกฺโกหนฺติ ๗ ยทา ปเนเต กุฎฺฐิลจิตฺตา กุฎฺฐิลปฺปฏิปนฺนา โหนฺติ ตทา เนสํ เมตฺติ
 ภิชฺชตี ๗ โย พุฏฺฐมฺโน โภชฺโน ทมฺนาปคโต อกฺขโม อนทฺวิาสโก โหตี โส สหสา กิณฺจ
 กมฺมํ กโรตี เมตฺติเกทโก จ โหตี ๗ สเจ หิ โส ทเมเน เจว ขนฺติยา จ สมฺนฺนาคโต
 ภเวยฺย, ตํ สาหสิกกมฺมํ วิชฺหิตฺตุํ สกฺโกติ ๗ โย เยเน เกนจึ มิตฺเตเน สหสา อตีวากฺยาทีหิ
 อุปฺทฺทฺโต ภเวยฺย, โส เจ อตฺตโน ขนฺตี ปคฺคณฺเหยฺย, เตสํ ทฺวินนํ เมตฺติ สนฺตีฏฺฐตี ๗ สเจ
 โส อุปฺทฺทฺโต น ขนฺติโก สียา, ตสฺส จ ตาทิสํ ปฏฺิกเรยฺย, เตสํ เมตฺติ ภิชฺชตีเยว ๗ สเจ หิ
 เอกคณฺปรียาปนฺนา ชนา มจฺจรีโน อตฺตตฺถตฺถปญฺญา สทฺถตฺถปสฺฐตา หุตฺวา ปรีตฺถ-

^๑ ศัพท์อื่น สำหรับเป็นทางเลือก เช่น ฌนสญฺจย

^๒ ดูวิเคราะห์ใน ม. ๑๑๙.

^๓ ใช้ศัพท์คล้ายตามคาถา, ฌมเมสีนตี ฌมฺมาวสํ ปรีเยสนฺตสฺส วสฺมานสฺส วา ๗ (องฺ.อ. ๓/๑๘๙);
 ฌมเมสีนตี ฌมฺ เอสีน เคเห จตฺวา ฌมฺมาวสํ วสนฺตา โภคฺคูปกรณานิ เจว คหฺภูจฺสีลาทีนึ จ เอสนสีลาตี
 อตฺถโก ๗ (ขุ.อิติ.อ. ๕๒๙).

^๔ ส.ส. ๑๕/๘๔๕/๓๑๖. พระมวงคฺลวิเสสภควา สจฺจํ ทโม ธิตี จาโค

ปรีหานิกาเรน สทตถ์ คเวเสยฺย, เตสํ เมตฺติ น จิรสฺเสว สนฺติภูจฺติ ๕ สเจ ปน จาครตา
หุตฺวา อญฺญมณฺณสฺส หิตํ อาทเรน กเรยฺย, เตสํ เมตฺติ อทฺธนียา โหติ จิรภูจฺติกา ๕ อิติ
ภควา ขนฺติยา ฃรเมสิหิตกฺกรสามคฺคิอารกฺขภาวํ อุกฺกิสฺสิ ๕

ม. ๓๔๐ โดยนัยนี้ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๕/๑๘๒)

อิมินา นเยน สมฺปฺปลาปอพฺภกฺขานภถิตา วาจา เจว อติกฺกมอนฺตถกามํ
กตกมมํ เจว ตาย ขนฺติยา อารมฺมณฺวตฺถกฺกฺกานิ โหนฺติ ๕ ยํ ปุคฺคํ ตาทิสํ อารมฺมณฺวตฺถ
มุสฺสตี, โส ฆมเนน วุปฺสมเตตฺถ จินฺเตตฺติ น ปฏิกโรติ, โสเยว ขนฺติวาที นาม ๕ เตน วุตฺตํ
ขนฺตฺยา ภยฺโย น วิชฺชตีติ ๕^๑ น สภา ขนฺติ ทสฺวิธราชชมฺมเทสฺนคาถาย อาคตานิ
ราชชมฺมานํ อญฺญตฺรา โหติ ๕ ราชา จ อิมาย ขนฺติยา อสมนฺนาคโต หุตฺวา สหสา จรติ,
รฏฺฐวาสิสฺสุ จ เมตฺตตาย อปคตจิตฺโตติ ปญฺญาตฺติ ๕

ม. ๓๔๑ สมเด็จพระสังฆราช (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๑๑/๒๗๐)

สกุโกปี เทวานมินฺโท ขนฺตี ปสฺสตี อิมา คาถา อภาสิ

เอตเทว อหํ มณฺเณ	พาลสฺส ปฏฺิเสธนํ
ปรี สงฺกฺปิตํ ฃตฺวา	โย สโต อฺปสมฺมตฺติ
โย หเว พลฺวา สนฺโต	ทฺพฺพลสฺส ติตฺถกฺขตี
ตมาหุ ปรมํ ขนฺตี	นิจจํ ฆมตี ทฺพฺพโล
กฺกฺกํ อปฺปฏิกฺกฺกฺกนฺโต	สงฺคามํ เซตี ทฺชชยํ
อฺกฺกนฺนตฺถํ จรตี	อตฺตโน จ ปฺรสฺส จ
ชนา มณฺณนฺติ พาโลตี	เย ฃมฺมสฺส อโกวิทฺตตี ๕ ^๒

ม. ๓๔๑ ในฝ่ายบรรพชิต (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๕/๑๘๒)

ปพฺพชิตปฺกฺเข ปน ขนฺติ สมฺมาสมฺพฺทฺทสฺส ทสฺปารมฺมिํ อญฺญตฺรา โหติ ๕
ตฺตรายมตฺโต ๕ ภควา หิ อนฺตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธิ อภิสมฺพฺชฃิตฺวา พฺทฺทกฺกิจจํ กโรตี ๕
เอกทา ภควา โภสมฺพฺยํ พฺทฺทกฺกิจจํ กโรตี ๕ มาคณฺทียา อฺเทนสฺส รณฺโณ เทวี ปุพฺพกาเล
ภควนฺเต เวรํ อฺปนฺนยฺหิ เยน ตสฺสา ปิตา ตํ ภควโต ปาทปฺริจาริกํ ททฺทกาโม อโหสิ, ภควา
ตํ อคฺคเหตฺวา ปฏฺิกฺกฺกเล อมฺนาเป สรีเร โทสํ ทสฺเสตฺถ ฃมมํ กเถสิ ๕ สภา มาคณฺทียา รุพฺพทา
ฃมฺเม อภาวิทฺตปฺพฺพา หุตฺวา ภควา อตฺตานเมว ครหตีตี มณฺเณตี, สภา นาครานํ ฃญจํ

^๑ ส.ส. ๑๕/๘๗๕/๓๒๕.

^๒ ส.ส. ๑๕/๘๗๓-๕/๓๒๕.

ทตฺวา สมณฺ ฌโคตมํ อนุโตนครํ ปวิสิตฺวา จรฺนุตํ ทาสกมฺมกรโปรเสหิ สหฺริ อุกุโกลิตฺวา
 ปรีภาสิตฺวา ปลาเปถาติ อาห ๕ ภควา ปน ขนฺติยา ปติฏฺฐิตฺวา กญฺจิ วิการํ อทสฺเสตฺวา
 ยถารหํ ตตฺถ พุทฺธกิจฺจํ กโรติ ๕ ภควา จ อตฺตโน กรณียํ อารพฺภ อิมํ คาถมาห

อหํ นาโคว สงฺคาเม

จาปาโต ปติตํ สรํ

อติวากุญฺ ติตฺติกฺขิสฺส

ทสฺสโล หิ พุทฺธชฺโชติ ๕^๑

ม. ๓๔๒ นอกจากนี้ พระเทวทัต (พระมหานพพร อริยญาณ, ๘ ส.ศ. ๒๕๖๒)

อปัจจ เทวทตฺโต ยสฺมา สตฺถา อญฺเฆ สวเก จานารเห ปคฺคณฺหาติ, น ตํ
 ปคฺคณฺหาติ, ตสฺมา สตฺถริ อาฆาตํ พนฺธิ ๕ โส สตฺถุ สนฺติกา ปคฺคหํ ลหฺุ อิตารํ
 ปรีเยสนฺโต เอกทิวสํ ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา สาธุ ฆนฺเต ภิกฺขุ ยาวชฺิว อรณฺญิกา อสฺสูติ^๒
 ยงฺกิญฺจิ วตฺถุ ยาจิ ๕ สตฺถา ปน นานฺุชานิ ๕ ตสฺมา หิ โส ปาปิจฺเฉ ปุณฺปุณฺ ๓ถาคตสฺส
 วชย ปรกฺกมิ ๕ มโนโรถ ปนสฺส มตฺถกํ น ปาปฺุณาติ ๕ โลกนาโถ ปน เมตฺตาวีหารี โหติ
 วิปฺปการํ อทสฺเสตฺวา อธิวสนขนฺติยา สหฺติ ๕ โส ยถากมฺมํ ปากโฏ ๕ เตนาหุ โปราณา

วธเก เทวทตฺตมฺหิ โจเร องฺคุลิมาลเก

ราหุเล ธนฺปาเล จ สพุทฺถ สมฺมานโสติ ๕

ม. ๓๔๒ ในคราวชุมนุมสงฆ์ (๑ พระมหาสิริ อาจารย์สิริ, แต่งสอบสนามหลวง ปี ๒๕๙๐)^๓

ยทา โข สวากสงฺฆสฺส มหาสมาคโม จาตุรงฺคสนฺนิปาโต โหติ ยทิทํ ชีณาสวานํ
 ทิยพฺพเตรสเอหิภิกฺขุสฺตานิ กตฺติกํ อกตฺวา สยํ อาคมํสุ มาฆปุณฺณมี จ โหติ ตทา ภควา
 โอวาทปาฏิโมกฺขํ อุกฺกิสฺนฺโต ปรมํ ตาว ภิกฺขุณฺ สมฺปตฺติภาเวน ขนฺติมาห **ขนฺติ ปรมํ**
ตโป ตีติกฺขาติอาที^๔ ๕ ยมฺปน โลกโทสโมหนียานํ ทุกฺขมฺมานํ สหนํ ตํ ขนฺตีติ
 อธิปฺเปตํ ๕ สีสฺตฺถุหฺชิมฺจจาปิปาสา โลกนียสฺส ทุกฺขมฺมสฺส การณํ โหติ จณฺทิกกา
 กุกฺกสา กญฺ กา อภิสชฺชนีมมฺมจเจทิกกา วาจา โทสนียานํ ทุกฺขมฺมานํ การณํ, ติพฺพา
 ทุกฺขา เวทนา โมหนียานํ ทุกฺขมฺมานํ การณํ ๕ สมฺโณ นาม ขนฺติชฺโม โหติ สพุเพปิ

^๑ พ.ศ. ๒๕/๓๓/๕๗.

^๒ พ.ศ. ๑/๑๓๒.

^๓ ดูใน พระมหาสุบรรณ สุปฺถโน รวบรวม, **ฉันทมคฺช ป.ธ. ๘-แต่งไทยเป็นมคฺช ป.ธ. ๙**
ต่างสำนวน, กรุงเทพฯ : วัดยานนาวา จัดพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระราชธรรมจริยาจารย์,
 ๒๕๐๖, หน้า ๑๙.

^๔ ดูรายละเอียดใน ที.ม. ๑๐/๕๔/๕๗.

ทุกขชมเม สหติ ขมติ ติติกขติ ๙ อิจฺเจว ๗ ขนฺติ คิหิภูตสสาปี ปพฺพชิตสสาปี มหาปฺริสสส
 ฌมโม โหตีติ ๙

ม. ๓๔๒ ในคราวชุมนุมสงฆ์ (๒ พระมหาสงฆ์สนธิ ฌมมรโต, ๓ ธ.ค. ๒๕๕๕)

มหาสมมาคเม หิ สวากานํ สนฺนิปาโต จาตุรงคสนฺนิปาโตติ วุจฺจติ^๑, โส สนฺนิปาโต
 “อัย เอโก ภควโต สวากานํ สนฺนิปาโต อโหสิ สพฺเพสํเยว ปฺริสฺสุทฺธานํ อรหฺนฺนาตํ
 ชีณาสวานํ, อัย เอโก ภควโต สวากานํ สนฺนิปาโต อโหสิ เอหิภิกฺขุอุปสมฺปทาย
 ปพฺพชิตานํ, อัย เอโก ภควโต สวากานํ สนฺนิปาโต อโหสิ อทฺตมเตรฺसानํ ภิกฺขุสฺตานํ
 อนชฺฌมฺมิจฺฌานํ สยํ สนฺนิปตฺติตานํ, อัย จ เอโก สนฺนิปาโต อโหสิ พุรฺาหฺมณฺณํ
 สิวรตฺตวิธิกรณตฺถิสฺมมตฺตาย โปรฺาณนภฺขตฺตยฺตฺตตาย มาชฺฌปฺณฺณมาสิณฺิยาติ เอวํ จตฺตฺติ
 องเคหิ สมนฺนาคโต โหตี ๙ ภควา ปเนตฺถ เตสํ ฌมฺมํ เทเสฺนโต ปจฺมํ ภิกฺขุณฺํ ฌนฺสมฺปตฺตติ
 ภูเตน ขนฺติสฺเสน “**ขนฺติ ปจฺมํ ตโป ตีตฺติกฺขาติ**”^๒ ยํ โอวาทํ อุกฺกุทฺธิสฺส โส โอวาทปาฎิโมกฺขนฺติ
 วุจฺจติ

ขนฺติ เหตุถ ดิถฺถณฺมปิ โลกโทสโมหานํ ปทฺฐจฺานภฺภูตสฺส ทฺกฺขการณสฺส ขมณํ
 สหนํ ๙ โลกสฺส ปทฺฐจฺานภฺภูตานํ ทฺกฺขการณานํ สฺตีตฺถนฺหิปาสาทีนํ ๙ โทสสฺส การณภฺภูตานํ
 ทฺกฺขการณานํ โสตคณฺฏกานํ ทฺรตฺตทานํ วาจฺานํ ๙ โมหสฺส จ ปทฺฐจฺานภฺภูตานํ
 ทฺกฺขการณานํ ขรานํ ทฺกฺขานํ เวทฺนานํ ๙ โย สมโณ นาม โหตี, โส ขนฺติชฺมมปฺยฺตฺโต
 หุตฺวา สพฺพสฺส วุตฺตปฺปการสฺส สมฺมุทฺยสฺส ขมิตฺตํ สหิตฺตํ สกฺโกติ ๙ เอวมยํ คิหิภูตสฺสปี
 ปพฺพชิตภฺภูตสฺสปี มหาปฺริสสส ขนฺติชฺมโม โหตี ๙ กิณฺจาปี หิ सा ขนฺติ สฺนฺทฺรา กลฺยาณา
 โหตี, ยทา ปน มิจฺจา ปวตฺตติตา โหตี, ตทา อตฺถํ สาเชตฺตํ น สกฺโกติ, โทสํ วา อุปฺปาเทตี,
 ยทา จ สมฺมา ปวตฺตติตา โหตี, ตทา สฺนฺทฺรํ ผลํ อุปฺปาเทตฺตํ สกฺโกติ, ยถา หิ กิณฺจิจิ เภสชฺชํ
 กณฺจิจิ ไรคํ ติกิจฺจิตฺตํ สกฺโกติ, ยทา เภสชฺชํ อณฺณํ ไรคํ ติกิจฺจิตฺตํ กตํ, ตทา ตํ วุปฺสเมตฺตํ น
 สกฺโกติ, สเจ ปน เภสชฺชํ เตน วิสภาคภฺภูตํ ภเวยฺย ตํ โกเปตฺตํ สกฺโกติ, ยทา ปน ไรเคน
 สภาคํ เภสชฺชํ กตํ โหตี, ตทา ไรโค วุปฺสมฺมตฺติ, เอวํ สมฺปทฺมิตํ ทฺกฺฐพฺพํ ๙

^๑ ในคัมภีร์ปัญญาสุทนี (ม.อ. ๓/๒๓๘) อธิบาย **จาตุรงคสนธิบาต** ว่า

จตุรงคสมนฺนาคโต สนฺนิปาโต อโหสิ ๙ ตตฺริมาณี องฺคานิ, มาชฺฌนภฺขตฺเตน ยฺตฺโต ปฺณฺณมี-
 อุโปสถทิวโส, เกนจि อนามนฺติตานิ หุตฺวา อตฺตโนเยว ฌมฺมตฺตาย สนฺนิปตฺติตานิ อทฺตมเตรฺसानิ ภิกฺขุสฺตานิ,
 เตสฺส เอโกปิ ปฺณฺชฺชโน วา โสตาปนฺนสภทาคามิอนาคามิสฺสภฺขวิปฺสสภกอรหฺนฺเตสฺส วา อณฺณตโร นตฺถิ สพฺเพ
 ฉฬภิกฺขุญฺา, เอโกปิ เจตฺถ สตฺถเกน เกเส ฉินฺทิตฺวา ปพฺพชิตโต นาม นตฺถิ สพฺเพ เอหิภิกฺขุญฺาติ ๙

^๒ ดูรายละเอียดใน ที.ม. ๑๐/๕๔/๕๗.

ม. ๓๔๓ ให้เป็นไปผิดทาง (พระมหาอภิวัตร รวบรวม, ๐๐๕/๑๙๓)

สา จ ขนฺติ มิจฺฉาปวตฺติตา กทาจิ

ยทา นํ มณฺณติ พาโล

ภยา มยาญํ ติตฺติกฺขติ

อชฺฉมารุหติ ทุมฺเมโร

โคว ภิโยโย ปลายินฺนฺติ ฯ^๑

วฺตุตฺตสฺส เวปจิตฺตสฺส อสุรินฺทสฺส วาจาสทิสสา โหติ ฯ สา ปน ขนฺติ สมฺมาปวตฺติตา
อตฺถํ สาเชติ ฯ วฺตุตฺตญฺเหตํ สกฺเกน เทวานมฺินฺเทน อฺภินฺนมตฺถํ จรติ อตฺตโน จ ปรสฺส
จาติ ฯ^๒ เตนาห ภควา จตฺตสฺส อปฺสฺเสเนสฺส **สงฺขาเยกํ อธิวาเสตฺติติ** ฯ^๓ อิมาย จ วาจา ย ภควา
สมฺมา ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปวตฺติตํ ขนฺตี อปฺสฺเสนธมฺโมติ อุกฺกทิสฺสิ ฯ

ภิญฺจาปี หิ สมฺโณ ขนฺติยา สมฺนฺนาคโต โหติ ภควาปี ปน ทฺวจจริตานิ กโรโต สทฺธิ-
วิหาริกสฺส ปณามํ กาทํ อฺปชฺฉายสฺส อฺนุญฺญาสิ, อาวาสโต ปาปกสฺส ภิกฺขุสฺส
ปพฺพาชเนยฺกมฺมํ กาทํ สงฺฆสฺส อฺนุญฺญาสิ สาสนํ อวมณฺณมานสฺส อติจรฺนตฺสฺส จ
อฺปาสกสฺส ปตฺตํ นิภฺชชิตํ สงฺฆสฺส อฺนุญฺญาสิ ฯ ภควา ปน เตสํ สฺจจริตานิ จรฺนตานิ ปณามํ
วฺปฺสเมติ, เหวญฺหิ อสฺติ เตสํ ปาโป ภิโยโยโส มตฺตตาย วทฺตติ ฯ อปีจ เต ชนา สฺตี
ปฺฏิลภิตฺวา กลฺยาณกมฺมํ กโรนฺติ ฯ สเจ ภควา เตสํ น ขเมยฺย, เต กลฺยาณกมฺมํ กาทํ
โอภาสํ น ลภนฺติ, นีราสา หุตฺวา กลฺยาณกมฺมํ น กโรนฺติ ฯ ตสฺมา ขนฺติ สามคฺคีสนฺติ-
รฺกขณตฺถาย ปวตฺติตา อฺภินฺนมตฺถาย ปวตฺตติ อตฺตโน จ ปรสฺส จ ฯ
วฺตุตฺตญฺเหตํ สกฺเกน เทวานมฺินฺเทน อฺภินฺนมตฺถํ จรติ อตฺตโน จ ปรสฺส จาติ ฯ สายํ ขนฺติ
อาทิมงฺคฺลวิเสสญฺตา ฯ

☞ **โสรัจฺจกถา, ราชสงฺคหกถา**

ม. ๓๔๓ โสรัจจะ นั้น (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒ ม.ค. ๒๕๕๖)

โสรัจฺจนฺติ เอตฺถ ฯ พฺยญฺชนโต หิ โสรัจฺจํ นาม สฺนุทฺธธมฺเมสฺสุ รตฺสฺส ภาโว ฯ
อตฺถโต ปน นีวาตวฺตุตฺติตา เจว อสฺสาทญฺตุตฺตตา จ โสรัจฺจํ นาม ฯ ตสฺส ลกฺขณํ เหว
ปริญฺญาตพฺพํ ฯ โสรัจฺจสมฺปนฺนา หิ อญฺเวยหิ สทฺธี ภาณฺทนกลหฺวิคฺคหฺวิวาเท กาทํ น
อิจฺจนฺติ ฯ สเจ เตสมณฺณตฺรํ อฺปฺปชฺชเชยฺย, ตํ วฺปฺสเมตฺถํ ยงฺกณฺจิสฺสุ มํ อฺปายํ ปโยเชนฺติ ฯ

^๑ ส.ส. ๑๕/๘๘๑/๓๒๗. **โคว ภิโยโย ปลายินฺนฺติ** ยถา โคญฺเถ ตาวเทว เทว คาวอ ญฺชฺฉนฺเต
โคคฺโคณ โอลเกนโต ติจฺจจติ ยาว น เอโก ปลายติ ยทา ปน เอโก ปลายติ อถ นํ ปลายนฺตํ สพฺโพ
โคคฺโคณ ภิโยโย อชฺฉมตฺตรติ เหว ทุมฺเมโร ขมนฺตํ ภิโยโย อชฺฉมตฺตรตฺติ อตฺถอ ฯ (ส.อ. ๑/๔๖๕)

^๒ ส.ส. ๑๕/๘๗๕/๓๒๕.

^๓ ที.ปา. ๑๑/๒๓๖/๓๒๖.

นิทสนัน เจตถ ทฏฐพพ ๕ เอก มชฌวตตีฎฐตี ปรณทิตปริสสิ วิณิชญการกั กตวา
นิโยเชนติ, ตสฺส จ วิณิชญย^๑ อนุปฏิปชฺชนติ ๕

ตตร หิ สกุกส์ยตุเต วตถุ นิทสนัน ๕ ภูตปุพพ เทวาสุรสงคาโม สมุပ္พยุสุโ
อโหสิ ๕ อถโข เวปจิตติ อสุรินโท สกุก เทวานมินุโท เอตทโวจ โหตุ เทวานมินุ
สุภาสิเตน ชโยติ ๕ สกุกโปปี เทวานมินุโท^๒ เวปจิตตี อสุรินทํ ตเถว อโวจ ๕ เทวา จ
อสุรา จ วิณิชญกรณตถาย ปาริสชฺเช จเปสฺสุ ๕ ยสฺมา ปเนเตสฺ อสุรา ตาวตีสภวเน
ปุพพเทวา โหนติ ตสฺมา สกุกโก เทวานมินุโท เวปจิตตี อสุรินทํ ปจฺม ภาณาเปสิ ๕ สกุก
เทวานมินุโท ปจฺฉา อกาสิ ๕ เตสฺ เวปจิตติ อสุรินโท ภูเสน ทณฺแทน ธีโร พาลัง
นิเสธเยติอาทิก^๓ กถ อกาสิ ๕ สกุกโก เทวานมินุโท สทตถปรมา อตถา ขนฺตยา ภิชฺชโย
น วิชฺชตีติอาทิก^๔ กถาหิ ขนฺตยา ปสฺส อกาสิ ๕ เต อณฺณมณฺณสฺส ปฏฺวิทา อภาสิสฺสุ ๕
ปฏฺวิทาตถุโถ หิ ปุพฺเพ วุตตนโยเยว ๕ ปฏฺวิทาทวสาเน ปาริสชฺชา เวปจิตตินา อสุรินฺเทน
ภาสิตา กถา สทณฺฑทวจฺรา สสตุถาวจฺรา โหติ สมุปหาราย สํวตฺตติ สกุกเนน ปน
เทวานมินุเทน ภาสิตา กถา อทณฺฑทวจฺรา สสตุถาวจฺรา โหติ วิหเสวูปสมาย สํวตฺตติ,
สกุกสฺส เทวานมินุทสฺส สุภาสิเตน ชโยติ วิณิชญย อกํสฺ ๕ อิติ เทวา เจว อสุรา จ โสรจฺเจ
ปติฏฺจिता อณฺณมณฺณสฺส สมุปหารปจฺฉเนเทน สงฺคามวูปสมาวีธี คเวสนฺติ ๕

ปุคฺคลานํ เจว รฏฺฐจัน จ (อนฺตเร) วิวาโทปี ภเวยฺย, เอตถ เจ โย โกจิ
มชฌวตตีฎฐตี ปุคฺคโล มชฌฏฺฐวิณิชญทายกนิโยชนาทินา อุปาเยน เต สมคฺเค กเรยฺย
ตถจ วิวาทํ วูปสมเยย, โส โสรจฺเจเนยว วูปสมิโต นาม โหติ ๕ อปิจ อาณาย
ปวตฺตาปนารหํ การณํ ภเวยฺย, เอตถ ปน อาทิมหิ อาณาย อนาโรปนตถาย ยงฺกญฺจิ
อุปายํ ปโยเชนติ, เอวมฺปิ ตํ โสรจฺเจเน วูปสมิตํ นาม โหติ ๕ ภควโต ปาปสฺมาจารสฺส
ภิกฺขุโน ปพฺพาชเนยกมฺมํ กาทุ อุนฺชานนํ เอตถ นิทสนัน ๕ ตตรายํ สมฺมาวตฺตนา ๕ โส

^๑ สุนทรธมฺเม/โสภณธมฺเมสฺ, เวมชฺฌิกฎฐตี/มชฌวตตีฎฐตี, วิณิชญการกั/วิณิชญการ,
ยถาวิณิชฺจตี/วิณิชญย

^๒ ท้าวสักกเทวีนทราชราช ทรงมีหลายพระนาม เช่น มชฺวา, ปุรินุโท, สกุกโก, วาสโว, สหสฺสกุโข,
สุชมฺปติ, เทวานมินุโท (ส.ส. ๑๕/๙๐๙/๓๓๖)

^๓ ส.ส. ๑๕/๘๗๒/๓๒๔.

^๔ ส.ส. ๑๕/๘๗๕/๓๒๕.

โหดิ, ยถาห **นตฺถิ ธณฺณสมฺ**^๑ **ธนฺนตฺถิ** ๕ สเจ ตสฺมี ตสฺมี รฏฺจมฺหิ ชนानํ กสิกกมฺมํ
 ปริปฺพณฺณผลํ ภาเวยฺย, ตํ อิทธิ วิรุฬฺหิ วิปฺลํ ปหฺตฺนฺนปานํ โหดิ ๕ ตโต กสิกกมฺมสฺส
 อุปฺตถมฺภานํ สสฺสเมธปริยาปนฺนํ ราชกรณียํ โหดิ ๕ โยธาทโย จ ราชปฺริสา อตฺตโน
 อตฺตโน อายาวหานิ กมฺมมฺตานิ ปโยเชตฺตุํ โอตารํ น ลภนฺติ, ตสฺมา ชีวิตกปฺปนตฺถาย
 ราชกิจฺจปฺยณฺชนตฺถาย พลวปฺปจฺจยภาวตฺถํ ฐนํ ลทฺถุํ เจว ตตฺราชกิจฺจปฺยณฺชนตฺถาย จ
 อิสรฺรียจฺจานนฺตเรสุ จาปเนน ปคฺคหํ ลทฺถุํ อรหฺนตฺถิ ๕ ตโต ราชปฺริसानํ อุปฺตถมฺภานํ
 ปฺริสเมธปริยาปนฺนํ ราชกรณียํ โหดิ ๕ วาณิชนกมฺมํ นาม รฏฺจสฺส พลวปฺปจฺจยภฺตํ โหดิ,
 ตถา กสิกกมฺมํ, ยทา โข วาณิชนกมฺมํ ผลสมฺปนฺนํ โหดิ, ตทา รฏฺจํ อพฺพมํ โหดิ ปหฺตฺตฺถนํ ๕

ยทา รฏฺจเ สุพฺเพ วาณิชนกา สุเชน นีรฺูปสคฺคภาเวน วาณิชนํ ปฺยณฺชนตฺถิ, ตทา
 วาณิชนกมฺมสฺส อุปฺตถมฺภานํ ราชกรณียํ โหดิ ๕ อิทธิปฺป ชนหฺตยปาสนปริยาปนฺนํ
สมฺมาปาสํ นาม ๕ วาจา นาม ปคฺคคฺลานํ อชฺฐมาสยสฺส ปฺริทูปนํ โหดิ ๕ ยทา หิ มหาราชา
 สณฺหาย ปิยาย วาจา รฏฺจเ สุพฺเพ ชเน สลฺลปติ เจว อพฺพารชฺฐมาสเยน จ เตสํ ปฏฺฐิสนฺธารํ
 กโรตฺถิ, ตทา เต ราชา เมตฺตาทยาโลโก โหดิตฺถิ รมฺโย มหฺพารชฺฐมาสยภาวํ ปชานนฺตฺถิ,
 ตปฺปจฺจยา เต ราชานํ ปิยายนฺตฺถิ เจว รมฺเย ภาตฺติกา โหนฺตฺถิ ๕ ยถุหิ รมฺโย ชนानํ
 สณฺหาย ปิยาย วาจา สลฺลปนํ โหดิ ตปฺป ราชกรณียํ โหดิ ๕ ยทา หิ สุพฺเพเต อตฺตโน
 โปสวานตฺถาย ราชูปฺตถมฺภิตา โหนฺตฺถิ ตทา โจรภยาทีนํ นตฺถิ ๕

ม. ๓๔๕ พระเจ้ามหาวิชีวิต (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๑๙ พ.ย. ๒๕๕๗ ขึ้น ๓ ม. ๒๕๕๕, ๓๑๔)

อดีตเต กิร ราชา มหาวิชีวิต นาม อตฺตโน รฏฺจเ ทุสฺสุชิลภฺตเต โจเร สมฺมุหนิตฺตุํ เจตสิ
 อุปฺปนฺนปริวิตกโก อโหสิ ๕^๒ ตโต ปุโรหิตสฺส พุราหฺมณสฺส อนุสาสเนน เหว
 สนฺนิฏฺฐจฺจานมกาสิ “โจเร คเหตุวา ทณฺทวินิปาทมตฺตเยว เต สมฺมุหนิตฺตุํ น สกฺกณฺนาติ, เย หิ
 โจรา คหิตา เต เอกจฺเจ ว โหนฺตฺถิ, เย ปน หตาวเสสกา โจรา ภวิสฺสนฺตฺถิ เต ปจฺจนา
 รฏฺจนิวาสิโน วิหเสสสนฺตฺถิตฺถิ ๕ ตํ อนุกโรนฺโต ราโชปายเ สมฺมา ปติฏฺฐจาสิ ๕ กถํ ๕ เย ตตฺถ
 กสิโครฺกเช อุตฺสนฺตฺถิ เตสํ วิชภตฺตํ อุปฺกรณานิ จ อนุปฺปทาสิ, เย วาณิชนาย อุตฺสนฺตฺถิ
 เตสํ ปาภตํ อุปฺตถมฺภาสิ, เย ราชปฺริสา โหนฺตฺถิ เตสํ โปสนกมฺมพฺยาปารตฺถาย
 ภาตฺตเวตฺตนํ อุปฺตถมฺภาสิ ๕ เต กสิกรา เจว วาณิชา จ ตาทิสํ อุปฺตถมฺภานํ ลภิตฺวา
 สกมฺมปสฺสุตา หุตฺวา โจรกมฺมสงฺฆาตํ ทฺวจจริตํ น กรีสฺสุ ๕ ราชปฺริสา รมฺโย
 สนฺตฺติกา อลฺภิตํ อุปฺตถมฺภานํ ลภิตฺวา รฏฺจกิจฺจเจสุ ฐมฺมจาริโน อหฺลฺสุ, อสมฺมา

^๑ **ธณฺณสมฺ** นี้ว่าตามพระไตรปิฎก ส.ส. ๑๕/๒๗/๙. ในหนังสือพระมงคลวิเสสกา ว่า ธณฺณสมฺกํ

^๒ ที.สี. ๙/๒๐๖/๑๗๓.

ลพภเนยยามิสจกขุณา นาเหลส์ ๗ อิมินา ปกาเรน ตสฺส รฏฺฐจํ สนฺติปยุตฺตํ อโหสิ
 อโชรกณฺฏกํ ๗ ตตฺถ มนุสฺสา สกสกกิกจฺปฺปสุตา หุตฺวา อภิริติยา อตฺตโน ฝโลทเย
 ปหุตราชชนวตฺตณฺฏกํ ราชพลี กตฺวา วิภซีสุ, เต จ สุขิตา อนุปปีฬา โมทมานา อูเร
 ปุตฺเต นจฺเจนฺตา อปารุตฺตมฺรา มณฺเณ วิหรีสุ ๗^๑ อัย รฏฺฐจฺสมปทา นีรคฺคณฺติ วุจฺจติ ๗

☞ ธรรมกามตากถา

ม. ๓๔๗ ความเป็นผู้ใคร่ธรรม (ข้อสอบปี ๒๕๔๔ พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๑๗๘)

ธรรมกามตาติ เหตุถ ธรรม์ กามเมติ ธรรมเม วา อสฺส กาโม สีนโหติ ธรรมกาโม ตสฺส
 ภาโว ธรรมกามตา ธรรมคารวตา ธรรมครุตาติ อตฺถโย ๗ ตตฺถ ธรรมเมติ กุสลธรรมโม
 อธิปฺเปโต ๗

โส คุณกรณียวเสน ทุพฺพิโธ โหติ ๗ ตตฺถ คุโณ นาม สทฺธาหิริโธตฺตปฺปพาหุสจฺจ-
 วิริยสตีปญฺญาวเสน สตฺถ สทฺธมฺมาติ เอวมาทโย ธรรมมา ๗ กรณียมฺปน ปุคฺคลเกทานุ-
 คติกํ ๗ กถํ ๗ จกฺกวตฺติวตฺตปฺปฺรณํ ราชธรรมโม, สิग्ฆาตฺตยปฺปฺรณํ สมณธรรมโม ๗ ตตฺถ
 คุณกามตา กรณียกามตาย อุตฺถมฺภกปจฺจโย โหติ ๗ ตตฺตรายํ ปรีทีปนา ๗ โย หิ คุณฺ
 สุปฺติภูจฺจโธ น โหติ, โส ยงฺกิญฺจ กรณียํ ปยุณฺชมาโน สุขปุเรกฺขาโร โหติ, อตฺตโน
 กรณียสฺส อุปสคฺเค อุปฺปนฺเน สุขเน ตํ คุณฺ ปชฺหติ, อภิچارมฺมณานิภูโต วา ภายตฺตชฺชิตฺ
 วา ตเถว ตํ ปชฺหติ, น อตฺตโน กรณียเย สุปฺติภูจฺจโธ อาชฺชวสมฺปนฺโน โหติ ๗ สเจปิ โส คุณฺ
 สุปฺติภูเจยฺย, อตฺตาทิปเตยฺยปฺรายนฺ อตฺตโน สุขปุเรกฺขาโร ภาเวยฺยปี, โลกาธิปเตยฺย
 ปฺรายนฺ ปเรสํ นินฺทาภีโต ปสฺสาปุเรกฺขาโร ภาเวยฺยปี ๗ โย ปน คุณฺ
 สุปฺติภูจฺจโธ โหติ, โส กรณียเย สุปฺติภูจฺจโธ นาม, อตฺตโน กรณียสฺส อุปสคฺเค อุปฺปนฺเนปี ตํ
 คุณฺ น ปชฺหติ, สติยา ปญฺญา วิริเยน ขนฺติยา จ ตํ อุปสคฺคํ อติกกมฺติ, น อาชฺชวํ
 ปรีหาเปติ, น หิริโรตฺตปฺปํ วิชฺหาติ, ธรรมาธิปเตยฺยํ ปฏฺิจฺจ กรณียํ ปยุณฺชติ, ธรรมานุ-
 รกฺขนตฺถาย จ อตฺตโน ฐนํ องฺคํ ชีวิตฺตญฺจาปี จชิตฺุ สกโกติ ๗ เหวํ ธรรมกามตา ธรรม-
 ปติภูจฺจานสฺส ปจฺจโย โหติ ๗

เตนาหุ ปฺปราณา

^๑ สำนวนบาลีว่า เย ปน รมฺโง ชนปเท อสฺสทฺธีสุ กสิโครกฺเข เตสํ ราชานา มหาวิชิตฺ ฝิษภตฺตํ
 อนุปฺปทาสิ, เย รมฺโง ชนปเท อสฺสทฺธีสุ วาณิขฺชาย เตสํ ราชานา มหาวิชิตฺ ปาภฺภู อนุปฺปทาสิ, เย รมฺโง
 ชนปเท อสฺสทฺธีสุ ราชปฺริสา เตสํ ราชานา มหาวิชิตฺ ภตฺตเวตฺตณฺ อนุปฺปทาสิ, เตว มนุสฺสา สกมฺมปฺสุตา
 รมฺโง ชนปทํ น วิหเรสฺสุ, มหา จ รมฺโง วาสิโก อโหสิ, เขมฺภูจฺจิตา ชนปทา อกณฺฏกา อนุปฺปปีฬา, มนุสฺสา
 มฺพา โมทมานา อูเร ปุตฺเต นจฺเจนฺตา อปารุตฺตมฺรา มณฺเณ วิหรีสุติ (ที.สี. ๘/๒๐๖/๑๗๓)

จเช ฌ์ องควรสสุ เหตุ
 องค์ จเช ชีวิต รกขมาน
 องค์ ฌ์ ชีวิตญจาปี สพพ์
 จเช ฌโร ฌมมมณฺสสรนฺโตติ ฯ^๑

ตตฺรายนมตฺโถ ฯ ฌ์ เหตุ พุทฺธมฺ ฌโหติ อญฺ्ञานวิริยาธิคตฺ สาทวาทุชิตตฺ
 พาทพลปริจิจฺ ฌมฺมิกํ ฌมฺมลทฺธํ, ตํ อตฺตปฺสนภจฺจปฺสนาทิวลณฺชนตฺถาย อารกฺขิตพฺพ์
 ฌโหติ ฯ สเจ ทิ หตฺถเอ วา ปาทเว วา วณฺ์ อาทึ กตฺวา โรเค อฺปฺปนฺเน ตสฺส มนสิการาภาเวน
 ตํ องคํ วิปตฺติมาปชฺเชยฺย, เอวํ ตํ โรคํ ติกิจฺจิจฺตุ ฌ์ จเชยฺย ฯ สเจ ตํ องคํ วิปตฺติ
 อาปชฺชิตฺวา อกมฺมนียํ หุตฺวา ฌินฺทิตพฺพ์ ฌโหติ ฌินฺทิตฺวา ชีวิตํ ลภยฺย, เอวํ ชีวิต-
 รกฺขนตฺถาย ตํ องคํ ฌินฺทเยยฺย, อิจฺเจตํ กุสลํ ฯ อปฺจ วิปตฺติมาปชฺชมาโน ปุคฺคโล อตฺตโน
 ชีวิตํ รกฺขิตฺวาโม ฌโหติ เตน ปน ฌมฺโม อติจริตพฺโพ ฌโหติ นิทสฺสนํ เจตฺถ สาสนโต
 ปุคฺคโล อตฺตโน อปฺปสาทนียอณฺณตฺติตฺถียปฺกนฺตโก กตฺวา อาณตฺโต ฌโหติ สงฺคามโต
 ปจฺจเนเกทึ คหิตฺปุคฺคโล กรมรานิโต หุตฺวา สกรณฺสสฺส ปทฺฐุโส กตฺวา อาณตฺโต ฌโหติ, เอวํ
 ชีวิตํ จชิตพฺพ์ ฌโหติ, ปเคว ฌ์ องคญจ, ตทฺภยํ จชนียเมว ฯ (จบข้อสอบปี ๒๕๕๔)

๘ ปุพฺพเพกตปฺญญตาทถา

ม. ๓๕๐ ปุพฺพเพกตปฺญญตาท (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๒๖ ธ.ค. ๒๕๕๔ เทียบ ม. ๙)

ปุพฺพเพกตปฺญญตาทิ ปเนตฺถ ฯ ปพฺเพ กตํ ปุณฺณํ เยน โส ปุพฺเพ กตปฺญญโถ, ตสฺส
 ภาโว ปุพฺพเพกตปฺญญตาท ฯ อยํ ปเนสา ตาทิสํ ปุพฺพเพกตาทิการิ ซาติสมฺปทา
 อิสฺสรียสมฺปทา โภคสมฺปทา ฌาณสมฺปทาติ จตฺถุทึ สมฺปทาหิ อณฺณชเนหิ วิสิฏฺฐตฺรภาวํ
 สมฺปทาเทติ ฯ กถํ ฯ นิพฺพตฺตาท เหตุถ สตฺตาท นานาทาเรหิ ทิสฺสนฺติ เกจึ นิจฺกุลีนา ทิสฺสนฺติ
 เกจึ อฺจฺจจากุสึนา^๒ เกจึ อปฺเปสฺกฺษา เกจึ มหเสกฺษา, เกจึ อปฺปโภคา, เกจึ มหาโภคา, เกจึ
 มนฺทปญฺญา, เกจึ ติกฺขปญฺญา ทิสฺสนฺติ ฯ เต กมฺมวเสน เอวํ นานาทินฺนา ทิสฺสนฺติ ฯ กมฺมํ
 หิ สตฺเต หีนปี ปณฺเฑปี วิภชติ ฯ ยถาห ฯ **กมฺมํ สตฺเต วิภชติ ยทึทึ
 หีนปฺปนีตตาทาทิ ฯ^๓** ปุพฺพเพกตาทิการิ หิ อิทฺ อปฺปชฺชมาโน อิสฺสรียโภคสมฺปปีเต
 อฺจฺจกุลฺ อปฺปชฺชติ อณฺณชเนหิ จ พฺยตฺตโร ฌโหติ ฯ อิทํ หิ ปุพฺพเพกตปฺญญตาท วิปาโก

^๑ พ.ช. ๒๘/๓๘๒/๑๔๗.

^๒ นำสังเกตว่า ท่านนิยมใช้ นิจกุลีนา คู่กับ อฺจฺจจากุสึนา ไม่ใช่ อฺจฺจกุลีนา.

^๓ ม.อ. ๑๔/๕๙๖/๓๘๕.

โหติ ๕ โย หิ อิมานิ ปุพฺเพกตปุญฺญตาวิปากภูตาหิ จตุสมฺปทาหิ สมฺนาคโต โหติ, โส เจ
 อตฺตสมฺมาปณฺธิภาควเต สมฺมาปโยเค อตฺตานํ ปตฺติฏฺฐาเปยฺย, อภิเจเนน อกฺสิเรน
 มหฺนตานิ กิจฺจานิ สาเชติ ๕ กถํ ๕ โส อตฺตโน ชาตีสมฺปทํ อาคมฺม เย ชนา ชาตีกุลโต
 อตฺตนา สฺมา วา นิจฺตรา วา โหนฺติ, เต สุขฺเขน สทฺทหาเปตฺติ อตฺตานญฺจ อหฺวตฺตาเปตฺติ
 สกฺโกติ, อีสฺสรียสมฺปทํ อาคมฺม ยํ ยํ กิจฺจํ มหฺนเตน อาณฺภาเวเน นิปฺพาเทตฺพุพฺ, ตํ ตํ
 สุขฺเขน นิปฺพาเทตฺติ สกฺโกติ, ฌาณสมฺปทญฺจ อาคมฺม ตํ ตํ กิจฺจํ อุปฺสคฺคาภาเวเน นิปฺพาเทตฺติ
 สกฺโกติ, ตปฺปจฺจยา จ ภิชฺโยโส มตฺตยา ตํ ปุพฺเพกตปุญฺญตํ ภาเวตฺติ ลภฺติ ๕ ปุพฺเพกต-
 ปุญฺญโย จ ยาวตา กตฺปุญฺญํ วิปากํ ทาทฺติ โอตารํ น ลภฺติ ตาวตา อีสฺสรียเนนปี
 โภเคนปี อุณฺโก โหติ ๕ ยทา ปน ตํ โอตารํ ลภฺติว วิปากํ เทติ ตทา อุตฺตริ วุฑฺฒิ วิรุฬฺหิ
 เวปฺลุลํ ปาปฺณาติ ๕ เตน ภควา ตาย^๑ ปุพฺเพกตปุญฺญตาย จตฺนุณฺโณ สมฺปตฺติจกฺกาณํ
 อญฺญตรภาวํ ทสฺเสสิ ยานิ สมฺนาคเต เทวมาณฺเสเน จิรฺสเสว วิเสสโต มหฺนตตฺตํ
 เวปฺลุลตฺตํ ปาเปเนติ^๒ ยถา ตํ รถจกฺกาณิ รถคตํ ยถิจฺฉิตฺตญฺจานํ ปาปฺยมานานิ ๕ ตสฺสา จ
 เทวมนุสฺसानํ อฏฺฐตฺตีสาย อุตฺตมมฺงคฺลาณํ อญฺญตรภาวํ ทสฺเสสิ ๕ อปฺิจ ภิชฺโยโส
 มตฺตยา ปุพฺเพกตปุญฺญตานุพฺรุหนาย อุตฺตาสหํ สตฺตานํ ชเนนโต

อสาธารณมณฺเณสํ

อโจรฺหรโณ นิธิ

กยฺรธา ธโร ปุญฺญานิ

โย นิธิ อหฺคามิก

เอส เทวมนุสฺसानํ

สพฺพกามทโท นิธิติ ๕^๓

เอวมาทินา เอนกปริยาเยเน โอวทิ ๕

เตน ปฺน วุตฺตํ

“สกุภา ภิกฺขเว กุสลํ ภาเวตฺติ, โน เจตํ ภิกฺขเว สกุภา อภวิสฺส กุสลํ ภาเวตฺติ,
 นานํ เอวํ วเทยฺยํ กุสลํ ภิกฺขเว ภาเวถาติ, ยสฺมา จ โช ภิกฺขเว สกุภา กุสลํ ภาเวตฺติ,
 ตสฺมาหํ เอวํ วทามิ กุสลํ ภิกฺขเว ภาเวถาติ ๕ กุสลญฺจหิํ ภิกฺขเว ภาวิตํ อหิตาย
 ทุกฺขาย สํวตฺเตยฺย, นานํ เอวํ วเทยฺยํ กุสลํ ภิกฺขเว ภาเวถาติ, ยสฺมา จ โช ภิกฺขเว
 กุสลํ ภาวิตํ หิตาย สุขาย สํวตฺตติ, ตสฺมาหํ เอวํ วทามิ กุสลํ ภิกฺขเว ภาเวถาติ ๕^๔

^๑ อาจเป็น ตสฺสา (วิเสสน ของ ปุพฺเพกตปุญฺญตายๆ ภาวาทิสมฺพนฺธ ใน อญฺญตรภาวํ)

^๒ เทียบ อัง.จตุกก. ๒๑/๓๑/๔๑.

^๓ ชุ.ธ. ๒๕/๗/๑๒.

^๔ อัง.ทก. ๒๐/๒๖๕/๗๕.

อิติ ปุพเพ กตํ ภาวิตํ อุปจิตํ ปุณณํ ตกการสส อนาคต วิสิฏฐภาวปัจจโย โหติ ปุพเพกต-
 ปุณณตติ จ นามเนน ปากฏํ โหติ ฯ อยมปิ โข อาทิมงฺคลวิเสสกา ฯ

๔ อาชฺชวกถา

ม. ๓๕๓ อาชว (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๑๓ ม.ค. ๒๕๕๙)

อาชฺชวหฺตติ ปเนตถ ฯ อาชฺชวํ นาม อชฺชโน ภาวโ อชฺชภาโว วา ฯ อตถโต
 มายาสาเถยยาทีปาปชฺชมาภาวโต ปเรสุ สจฺจปยฺตตฺตา จริยา อาชฺชวํ นาม ฯ ตตฺตรายํ
 อธิปฺปาโย ฯ อิเชกจฺโจ มายาวี โหติ, สญฺจิจฺจ ปน อตฺตโน ฉนฺทานุรูปํ จรติ, จิตฺเตน อณฺณํ
 จินฺเตติ, กาเยน ปน อณฺณํ กโรติ, มุขเณ อณฺณํ กเถติ ฯ กถํ ฯ โกจิ มายาวี หุตฺวา ตสฺมี
 ตสฺมี ปุคฺคเล ปทุฏฺจจิตฺโต โหติ, สญฺจิจฺจ ปน วิสฺสาสาการํ ทสฺเสติ, โกจิ สิงฺคี โหติ, โส
 อฺพายสมฺปนฺโน ยงฺกิญฺจิ ลทฺฐกามจิตฺโต หุตฺวา อณฺณํ ปุคฺคลํ ตํ อตฺตโน รุจฺจนกํ กาเรตุํ
 อิจฺจติ, น ปน อตฺตโน อิจฺจการํ อชฺชํ ทสฺเสติ, โกจิ อตฺตนา รุจิตํ อตฺถิเยว, สญฺจิจฺจ ปเนตํ
 อณฺเณน สทฺธิ มนฺเตติ, ยํ เตน ทสฺสิตํ มนฺตณํ น รุจฺจติ, ตํ น คณฺหาติ, โกจิ นิคฺคฺชนจารี
 โหติ, อนฺุยฺยชฺชียมาโน อณฺเณนณฺณํ ปฏฺิจรติปิ^๑ น ภูตมตฺถํ อโรเจติปิ ฯ โกจิ สโจ
 โหติ อปฺปคฺคณํ อตฺตานํ อุลลปฺติ ฯ เอวฺรุโป มายาวี สโจ ปุคฺคโล อชฺช นาม น โหติ ฯ ตํ
 เสวิตุํ น สฺกัรํ ฯ โย ปน ปเรสุ สจฺจปยฺตตฺตจฺริยํ จรติ, อตฺตนา ยถาจินฺตี โหติ, ปเรสํ
 สมฺมุขานํ ปรมฺมุขานํ ตถาการี เจว ตถาวาที จ โหติ, โส อชฺช นาม โหติ ฯ ตํ เสวิตุํ สฺกัรํ ฯ
 พุทฺธจฺกเกปิ สตฺถา เจว สาวกา จ อชฺชภูตา โหนฺติ อาชฺชวสมฺปนฺนา ฯ เตน ตํ อาชฺชวํ ปฏฺิจจ
 เตสํ สสฺสมณพฺรหฺมณฺเณยา ปชาย สทเวมนุสฺสาย อตฺถาย หิตาย สุขาย
 พฺรหฺมจฺริยาปเวทนาทีสาสนกิจฺจานํ^๒ ปยฺญนํ สุเชน ปวตฺตติ ฯ

ม. ๓๕๓ ในฝ่ายพระสาวก (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๑๘๖)

เตสุ สาวกา ตาว สตฺถารา ปุฏฺจา ภูตมตฺถํ อโรเจนฺติ ฯ ตตฺริทํ นิทสฺสนํ ฯ
 อิเชกจฺโจ ภิกฺขุ วาริตฺตสิทฺธาปทสฺส อปฺปณฺณตฺตกาเล กิญฺจิตฺเว อนนฺุจฺฉวิกํ กตฺวา
 สงฺฆสฺส อยสํ อุปฺปาเทสิ ฯ โส สตฺถารา ปุฏฺโจ ยถาภุจฺจโต เอตมตฺถํ อโรเจติ ฯ โกจิ วา
 ริตฺตสิทฺธาปทานํ ปณฺณตฺตกาเลปิ ยงฺกิญฺจิ วีตฺติกมํ กตฺวา ปรีสงฺกมาโน อุปฺปนฺนกุฏฺจฺโจ
 หุตฺวา สตฺถุ วินิฉฺชยฺตถาย เอตมตฺถํ อโรเจสิ ฯ โส สตฺถารา เจตณฺเณเจว อณฺณณฺจตฺถํ
 ปุฏฺโจ ภูตมตฺถํ อโรเจติ ฯ

^๑ ประพฤติอย่างอื่นด้วยอย่างอื่น/ ประพฤติบิดเบือน

^๒ พุรหมจริยปกาสนาทิ-

ม. ๓๕๓ ภิกษุกลางองค์เกิด (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๑๓ ม.ค. ๒๕๕๙)

เอตถ ทิ โกจิ ภิกษุ อุปฺปนฺนอุกฺกณฺณฺจ หุตฺวา พฺรหฺมจฺริเย อนภฺริมิตฺวา กิโส อโหสิ
 ลฺล
 อาโรเจสิ, ยถาภุจํ สฺนฺทสฺเสสิ ฯ อปเรปี สวากา การณฺ อุปฺปนฺเน อตฺตนา ยถาชฺฆาสา
 หุตฺวา สฺตถารฺวา ปุจฺฉิมานา ตถาสจฺจนาหฺรูปโต อาโรเจสฺสุ ฯ สฺตถา อิมินา การณฺน กสฺสจฺจ
 ภิกษุโน ปุคฺคฺลิกานิ ปฺริหานิเวกฺลฺลานิ วิโสเชตฺตุ อสฺกฺขิ, กสฺสจฺจ จ ฐมฺมคฺคณฺ์ อุปฺตถมฺภตฺวา
 เวปฺลฺลํ ปาเปตฺตุ อสฺกฺขิ ฯ เอวรूपิ ทิ วิชานํ สงฺฆปฺริหารสฺส สฺฐจฺจ ปวตฺตปาปํ โหติ ฯ

ม. ๓๕๔ ฝ่ายพระศาสดาก็ทรงปฏิบัติ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒๕๖๐)

สฺตถาปี อฺชฺชเยว โหติ ฯ ตตฺตริทํ นิทฺสสนํ ฯ ตสฺส ทิ สฺตถฺโน สมฺพุทฺธกาเล เจตโส
 ปฺริวิตกฺโก อฺทปาทิ อธิคโต โข มยายํ ฐมฺโม คมฺภีโร พุทฺทโส ทฺรฺนุโพโธ สฺนฺโต ปณฺีโต
 อตฺตกาจโร นิปฺโปณฺ์ ปณฺฺชิตเวทนฺีโย, อิทํ จานํ อาลยรามาย ปชาย พุทฺทสํ ฯ เปฯ อหฺจ
 โข ปน ฐมฺมํ เทเสยฺยํ, ปเร จ เม น อาชาเนยฺยํ, โส มมสฺส กิลมฺโถ, สา มมสฺส
 วิหเสาติ ฯ ยสฺมา ปน มหากรฺณพเลนฺ์ โจทิตทโย โหติ ตสฺมา อฺสฺสาหํ อุปฺปาเทตฺวา
 สวากานํ ฐมฺมํ เทเสสิ ฯ เทเสนฺโต จ อฺชฺชํ เทเสติ น ฐมฺมตถํ ปฺริคฺยุหฺติ สาทถฺถญฺเวย ฐมฺมํ
 เทเสติ ฯ ตตฺตรายํ วิตฺถาโร ฯ โส ทิ สฺตถา ฐมฺมํ เทเสตฺตุ สญฺชาตอฺสฺสาโห อตฺตโน
 ทฺกฺกรกิริยาเก อุปฺฐจฺจนาทปฺพุพานํ ปญฺจวคฺคิยานํ ปจฺมเทสนาภฺตํ ฐมฺมจกฺกปฺวตฺตนา-
 วิสฺสุตํ ฐมฺมํ เทเสตฺกาโม พาราณสียํ เตสํ วสนฺภฺตํ อธิปตฺนํ มิคทายํ อคมาสิ ฯ ปตฺวาน
 เตสํ เอตทโวจ อิททถ ภิกษุเว โสตํ อมตมฺชิตํ อหฺมฺนุสาสามิตฺติอาทิกํ ฯ อยํ วาจา
 อุลลปนา วีย โหติ ตสฺมา เต ปญฺจวคฺคิยา สฺตถารฺ เอตทโวจํ ตายปี โข ตฺวํ อาวุโส โคตม
 จริยาย ตาย ปฏฺิพทาย ตาย ทฺกฺทรกาทิกาย เนวชฺฆคา อุตฺตริมฺนุสฺสฐมฺมํ อลฺมรียถาณ-
 ทสฺสนวิเสสํ, กิ ปน ตฺวํ เอตฺรทิ พาทฺลฺลิก โปชานวิพฺภนฺโต อวตฺโต พาทฺลฺลิกาย
 อธิคมิสฺสสีติ ฯ สฺตถา อภิชานาถ เม โน, ตฺมฺเห ภิกษุเว อิตฺโต ปุพฺเพ ภาสิตเมตฺนฺติ อาทิตฺติ
 วจเนทิ เต ภาสิตปฺพุพํ วาจํ สฺราเปสิ ฯ เต ตํ สฺตฺวา สฺตถริ อ็อกปฺเปตฺวา ฐมฺมํ โสตฺตุ โสตํ
 อิททิสฺสุ ฯ สฺตถา ทิ อฺชฺชํ กเถติ, สวากานํ ฐมฺมํ อนุสาสนฺโต เกวลํ วิชฺชํ อาวีกโรติ, น
 วิชฺชามจฺฉรี วีย ปฺริคฺยุหฺติ ฯ

คหฺจฺจปฺกฺเขปี อาชฺชวํ ราชฐมฺมานํ อญฺจตโร โหติ ยํ ราชชาติปติ สยเมว จรติ เจว
 อญฺจเ อนฺจราเปติ จ ฯ ตถจ ทสฺวิธราชฐมฺเมสฺส สงฺคหิตํ หุตฺวา มทฺทเวเน สทฺธิํ ยุกฺภาวํ
 อุปคจฺฉติ ฯ โส ปสาสกานํ รฐฺจวาสิสฺสุ อฺชฺชํ จรณฺตถาย สกฺขิภฺตเต ปุคฺคฺลเ วินิจฺฉยสาลา
 สจฺจกิริยํ กถาเปตฺมฺปิ ญฺญสฺกฺขิโน ทณฺฺ กาทฺตมฺปิ ราชานาภฺตเต อญฺจเ ยถาภุจํ สกาวชฺชํ

อาวีกโรนุตสุส จุติตกสส อนุททยาย ทณฺห์ กาทุมปิ, สุเชน อฏฺฏํ ตีเรตุมปิ ราชานํ
ปติฏฺจเปติ ๕ โย ราชปริวารโ สจจํ กเถติ, ตํ ปคฺคณฺหาติ, โย มุสสาวาทุมปิ นิคฺุหนวาทุมปิ
กเถติ, ตํ น สํวทฺเฒติ ๕

ม. ๓๕๔ ความเป็นผู้ตรงๆ นี้ (สำนวนที่ ๑ พระมหาสองสุน ธรรมโรต, ๒๕๕๗ หน้า ๑๕๗)

อิทํ อาชชวํ พุทฺธสาวกานํ เอกํ คุณสมฺปตฺติภูตํ ปสฺสจฺจํ โหติ สมฺภาวิทํ ๕
วุตฺตณฺเฑตํ อนุสฺสรณฺปาเจ “**อุชฺฐปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺฆโมติ** ๕ สตุถา ปน
สาวกสงฺฆมฺเสว อุชฺฐปฏิปนฺโน โหติ ๕ พุทฺโธ โพรธิณณํ ปตฺวา ปฏิสฺญจิกฺขมาโน “อธิคโต
โฆ มยายํ ฌมฺโม คมฺภีโร ทุทฺทโส ทุรฺนุโพโธ สนฺโต ปณฺโฑ อตฺถกาวจโร นิปุณฺโณ
ปณฺฑิตเวทนีโยติ^๑ อุปฺปนฺนปริวิตกโก โหติ ๕ มหากรฺณาพเลน ใจฺทิโต ชาตอุสฺสาโ
เวเนยฺยสตุตฺตานํ ฌมฺมํ เทเสสิ ๕ พุทฺโธ สาวกานํ ยถาภูตํ อาจิกฺขิ ยงฺกิญฺจ นิคฺุยฺหมาโน
สุกฺกปกฺเข ฌมฺมํ น อาโรเจสิ ๕ ภควา เย ปณฺจวคฺคิยา ทุกฺกรกิริยากาลเ อตฺตโน
อุปฺภูจฺหณํ อภิสุ พาราณสิรฺภูเจ อธิสฺตเน มิคฺทายวเน เตสํ วสนฺนุจฺจานํ อคฺมาสิ
ฌมฺมจกฺกปฺวตฺตนฺสตุตํ ปจฺมเทสนํ เทเสตุ ๕

ม. ๓๕๔ ความเป็นผู้ตรงๆ นี้ (สำนวนที่ ๒ พระมหาอภิวัตร รวบรวม, ๐๐๕/๑๘๙)

ตสฺมา อิทํ อาชชวํ พุทฺธสาวกานํ วิญฺญุสฺสจฺจํ โหติ, วุตฺตณฺเฑตํ อนุสฺสรณฺปาเจ
อุชฺฐปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺฆโมติ ๕ สตุถาปี ตเถว สาวกานํ อุชฺฐปฏิปนฺโน โหติ ๕
กถํ ๕ โส ทิ ภควา อนฺุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธิ อภิสฺมฺพุชฺฉมิ อภิสฺมฺพุชฺฉมิตฺวา จ ปน อาทิตฺ
ปฺภูจฺาย อธิคโต โฆ มยายํ ฌมฺโม คมฺภีโร ทุทฺทโส ทุรฺนุโพโธ สนฺโต ปณฺโฑ อตฺถกาวจโร
นิปุณฺโณ ปณฺฑิตเวทนีโย, โสเยว ทิ กามคฺุณฺสงฺฆาตาลยรฺตาย ปชาย อติทุทฺทโส โหติ,
สจฺหา ฌมฺมํ เทเสยฺยํ, ปเร จ เม ตํ น อาชาเนยฺยํ โส มมฺสฺส กิลมโถ สา มมฺสฺส วิหเสติ^๒
อธิคตํ ฌมฺมํ ปจฺจเวกฺขติ, มหากรฺณาเวคสมฺสฺสาทิตฺ ปน เวเนยฺยพฺนฺธวณํ ฌมฺมํ อุสฺสาหํ
ชเนสิ ๕ ตสฺมา โฆ เตสํ อธิคตํ ฌมฺมํ เทเสนฺโต กุสลมฺปิ อกุสลมฺปิ สกฺลํ ฌมฺมํ ยถาภูตํ
เทเสสิเยว ๕

^๑ ม.ม. ๑๓/๕๐๗/๔๖๑.

^๒ ในบาลี ว่า อหฺณเจว โฆ ปน ฌมฺมํ เทเสยฺยํ ปเร จ เม น อาชาเนยฺยํ โส มมฺสฺส กิลมโถ สา
มมฺสฺส วิหเสติ ๕ วินย. ๔/๗/๘ พระไตรปิฏกภาษาไทย ว่า ก็ถ้าเราจะฟังแสดงธรรม สัตว์เหล่าอื่นก็จะไม่
ฟังรู้ทั่วถึงธรรมของเรา ชื่อนั้นจะฟังเป็นความเหน็ดเหนื่อยเปล่าแก่เรา จะฟังเป็นความลำบากเปล่าแก่
เรา ๕ ส่วนในอรรถกถา (วินย.อ. ๓/๑๖) แก้วว่า โส มมฺสฺส กิลมโถติ ยา อชานนฺตฺตานํ เทสนา นาม โส มม
กิลมโถ อสฺส สา มม วิหเสติ อตฺถโถ ๕

อถโข ภควา อนุปุพฺเพน จาริกํ จรมาโน, ฌมมจกฺกปฺปวตฺตตฺนสฺสฺตตปจฺมฌมม-
เทสฺนตฺถาย, เยน พาราณสี อสิปตฺนํ มิคทาโย, เยน ปญฺจวคฺคิยา ภิกฺขุ ทฺกฺกรการิกกาเล
พฺพุทฺฐปฏฺฐากภฺภูตฺตฺพฺพา, เตนฺอุปสงฺกมิ ฯ ภควา ปญฺญตฺตาสเน นิสฺซชฺช ปญฺจวคฺคิยานํ
เอตฺทโวจ อธิคฺโต โข มยํ ฌมฺมวิเสโส โอิหิตโสตา หุตฺวา ฌมฺมํ สฺสฺนถาถิติ ฯ อยํ ภควโต
วจา อุตฺตริลปนา มณฺเณ โหติ ฯ

เอวํ วุตฺเต ปญฺจวคฺคิยา ทฺกฺกรการิกกาเล อยํ ฌมฺมวิเสโส โว^๑ นาธิคฺโต โหติ, เอวํ
สนฺเต, กสฺมา, ทฺกฺกรปฺชานเ ว โอสฺสฺสฺส, ฌมฺมวิเสสํ สฺมฺพฺชฺชิตฺตํ สกฺขิสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
อโวจํ ฯ ตโต ภควา ก็ นุ โข อีทิสฺสึ วจา มยา วุตฺตปฺพฺพา โหตีติ ปฺพฺเพ เตน วุตฺตวจัน
สาเรสิ ฯ เอวํ วุตฺเต, เต ปญฺจวคฺคิยา ภควติ เจวสฺส ฌมฺเม จ ปติฏฺฐิตฺตสฺสฺสฺสฺส
ฌมฺมเทสฺนตฺถาย โอิหิตโสตา จ โหนฺติ ฯ

สมฺมาสมฺพฺพุทฺโธ หิ สวากานํ อฺชฺชํ กเถติ, พฺพุทฺโธ หิ นาม^๒ เตสํ ฌมฺมํ เทเสนฺโต
สพฺพํ พฺพุทฺธนาธิคฺตํ ฌมฺมํ วิวรติ เจว นฺุคฺคฺยฺหาติ^๓ จ สกฺพฺพุทฺธิภาวํ อฺคฺคฺยฺหนฺโต
ฌมฺมมจฺจรี วีย ฯ ตสฺมา สมฺมาสมฺพฺพุทฺโธ อภิญฺญา ย โส ภควา ฌมฺมํ เทเสติ โน
อนภิญฺญา ย วิญฺญฺปฺสฺสฺสฺสฺส โหติ ฯ พฺพุทฺธสฺสฺส, เอวํ สตฺถา เจวสฺส สวากา อฺชฺชจาริโน
โหนฺติ ฯ ปฺน จปร^๔ โส เทเสสิ อาชฺชวํ หิ นามเตตํ นิพฺพานสฺงฺขาตฺสฺนตฺปทฺสํวตฺตปนิกํ
ปฏฺฐิตฺตฺตฺตฺตฺตฺต โหติ ฯ วุตฺตตฺตฺตฺตฺตฺต เมตฺตฺตฺตฺตฺต สกฺโก อฺชฺช จ สฺหฺชฺช จาติ ฯ^๖

อาคาริเกสฺส, อาชฺชวํ หิ นามเตตํ ราชฌมฺโมติ สฺงฺคหํ คจฺจติ ฯ ราชฌมฺโม จ นามส
สยํ รณฺญา อาจิจฺฉนฺสฺมาจิจฺฉนฺสฺส เจว ตตฺถ จ รณฺจฺฉนฺสฺสฺส ปติฏฺฐาปีโต โหติ ฯ อาชฺชวํ

^๑ ควรศึกษาการเรียง โว สัพพนาม, ควรเรียงไว้ลำดับที่ ๒

^๒ หิ นาม กิริยาต้องเป็นหมวด ภวิสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส เทานั้น ฟังแก้ไขให้ถูกต้อง, หิ นาม นิยมกิริยา
ประกอบวิภัติหหมวดอนาคตกาล, มีอำนาจทำกิริยาคุมพากย์ที่มักประกอบเป็นอนาคตกาลนั้นให้เป็น
อดีตกาล (ยตฺร หิ นามาทิ อจฺจริยตฺเถ นิปาโต, นิปาตวเสน อนาคตวจัน, อตฺถอ ปเนตฺถ อตีตวเสน
เวทิตฺตฺตฺต ฯ ม.อ. ๓/๖๙๓) หรือมักให้เป็น ปัจจุบันกาล, นิยมแปลว่า มา...แล้ว เช่น มารูทัวถึงแล้ว, (ดู
อธิบายวากยสัมพันธ์ เล่ม ๒ หน้าที่ ๑๒๕), นี้ว่าโดยทั่วไป แต่บางแห่งก็ไม่เปลี่ยนกาลกิริยา

^๓ ควรเป็น นฺุคฺคฺยฺหติ, น นิคฺคฺยฺหติ

^๔ เทียบ ม.ม. ๑๓/๓๓๐/๓๓๒.

^๕ ปฺน จปร เป็นสำนวนบาลี คือพระพุทฺธพจนํ นักเรียนไม่ควรใช้

^๖ จุฬธาตฺตฺตฺตฺตฺต โหติ, หน้า ๗๘๔.

มทุทญจชาติ ทวย^๑ ทานาทิศราชชมเมสุ สงคหฺ คจจติ ๕ อาชชวฺ หิ นามะตํ ชนนานํ
อภินีตานํ สกฺขี ภูฏจัน อกฺกฏวินิจจยกาละ รมญา ปญญาปิยเต ๕ เตสุ โย โกจิ
สมฺปชานมุสสาวาทิ โหติ, โส อาณายาโรปนารโห โหติ ๕ โย ปน ครุกํ เม กตฺนฺติ ฌตฺวา
อกฺกฏวินิจจยํ สุเขน ปวตฺตาเปตฺกามตาย ยถาภูตํ อโรเจติ, โส ลหุํ กตฺวา
อาณายาโรปนารโห โหติ ๕

ราชา หิ รมฺจฺนิวาสิโน อชฺชุตาย ปตฺติฏฺฐาเปตฺกามา หุตฺวา เย ราชภฺญา รมฺโย
ยถาภูตํ อโรเจตฺติ, ปสนฺนเนน เจตฺสา ปคฺคหฺรทฺทภาวโต เต ปคฺคณฺหาติ, เย ปน
ตพฺพิปรีตา มุสสาวาทิโน โหตฺติ วา ปสฺเสเนว วา ปรีหฺรตฺตา กเถนฺติ, นิคฺคหฺรทฺทภาวโต
เต นิคฺคณฺหาติ ๕ อิจฺเจว อาชชวฺ หิ^๒ นามะตํ อคาริยานาคาริเยหิ ปมุขภาวโต
อภิปตฺถิตพฺพ^๓ โหติ ๕

๔ มิตตถถา

ม. ๓๕๕ สมเด็จพระมปพิตร (พระมหานพพร อริยญาณ, แต่ง ๑ พ.ย. ๒๕๖๐ เทียบ ม. ๓๙)

รมญา หิ อิทํ อาชชวฺ อัจฉณฺสมัจฉณฺ โหติ ๕ กถํ ๕ โส ราชา อมจฺจาทีนํ สุเขน
ปวตฺตี อโรเจตฺติ โอกาสํ เทติ เตสฺยจ ราชกิจฺจปรียาปนํ กมฺมํ กาทฺสุ สุขฺสุสาทํ เทติ เยน
ทพฺพทตฺติ อุปฺปชฺชติ ๕ อิทํ อาชชวฺ ปสมมฺงคฺลวิเสสํ ๕

เมตฺตตีติ ปเนตฺถ ๕ อัย หิ เมตฺติ พุญฺชนโต เจว อตฺถโต จ เวทิตพฺพา ๕ ตตฺถ
พุญฺชนโต ตาว ๕ เมชฺชติ สินฺหตีติ เมตฺติ มิตฺเต วา ภาว เมตฺติ^๔ ๕ อตฺถโต ปน
มิตฺตสนฺถโว^๕ เมตฺติ นาม ๕ ตตฺถ สาธารณฺเนน ปิยชโน มิตฺโต นาม มาตา **มิตฺตํ สก**
ฆเร อริยมิตฺตทุกโร สียาติอาทิสฺสู วย ๕ อสาธารณฺเนน ปน สหาโย มิตฺโต นาม

สหาโยอตฺถชาตฺสส โหติ มิตฺตํ ปุณฺปุณฺนฺติอาทิสฺสู วย ๕

โย หิ สหกมฺมนตฺการี โหติ, โส สหาโยติปิ อมจฺเจติปิ โวหฺรียติ, น ปน มิตฺโตติ
โวหฺรียติ ๕ ยทา หิ โส เมตฺตจิตฺโต ทพฺพสหาโย ชาโต โหติ, ตทา มิตฺโตติ โวหฺรียติ ๕
ตตฺถ กลฺยาณมิตฺโต อตฺถิ, ปาปมิตฺโต อตฺถิ **กลฺยาณมิตฺโต ปาปมิตฺโตติอาทิสฺสู วย** ๕

^๑ ทวย แปลว่า อ. ประชุมแห่งธรรม ๒ ประการ, วิ. ทูรินัน สมุโห ทวย (ทวิ+ณ, ลบ ณ อาเทศ
อิ เป็น อย, ดู ปทรูปสิทธิ, สูตร ๓๗๙), ใช้เป็นนามนาม

^๒ ควรศึกษาการเรียง หิ ศัพท์, ควรเรียงไว้ลำดับที่ ๒

^๓ ควรเป็น ปตฺถิตพฺพ, ปตฺถิตยิตพฺพ

^๔ จุฬธาตุปัจจัยไชติกา, หน้า ๗๘๔.

^๕ ตตฺถ สนฺถวํ สนฺถโว, สंपุพ+ถุ อภิตถเว, อปัจจโย. จุฬธาตุปัจจัยไชติกา, หน้า ๗๒๗.

ม. ๓๕๕ ลักษณะเครื่อง (พระมหาอภิวัดร์ รวบรวม, ๐๐๕/๑๙๑ เทียบ ม. ๙๒)

สิงคาโลวาทสุตเต หิ ทูวินัน มิตตานิ อากาโร ทสฺสโต ๗ ตตฺตฺรายํ สงฺเขปตฺโต ๗ จตฺตารโหม อมิตฺตา มิตฺตปฏฺฐิรูปกา เวทิตฺตฺพฺพา อณฺณทตฺตฺทฺโร อมิตฺโต มิตฺตปฏฺฐิรูปโก เวทิตฺตฺพฺโพ, วจฺจฺปรโม อมิตฺโต มิตฺตปฏฺฐิรูปโก เวทิตฺตฺพฺโพ, อณฺุปฺปิยภาณิ อมิตฺโต มิตฺตปฏฺฐิรูปโก เวทิตฺตฺพฺโพ, อปายสหาโย อมิตฺโต มิตฺตปฏฺฐิรูปโก เวทิตฺตฺพฺโพ ๗ จตฺตารโหม มิตฺตา สฺหทา เวทิตฺตฺพฺพา, อุปการโก มิตฺโต สฺหโท เวทิตฺตฺพฺโพ, สมานสฺขทฺกุโข มิตฺโต สฺหโท เวทิตฺตฺพฺโพ, อติถฺกฺขายิ มิตฺโต สฺหโท เวทิตฺตฺพฺโพ, อณฺุภมฺปโก มิตฺโต สฺหโท เวทิตฺตฺพฺโพ, ทฺวาทสฺนิปาตสฺส มิตฺตฺตามิตฺตฺชาตเก มิตฺตฺตามิตฺตฺสสฺส โสฬสกาการา อฺุทฺทฺทิฏฺฐา ๗ เตสฺส อมิตฺตฺสสฺส โสฬสกาการา เวทิตฺตฺพฺพา ๗

น นํ อุมฺหฺยเต ทิสฺวา

จกฺขฺนิสฺส น ททาติ

อมิตฺเต ตสฺส ภาชติ

วณฺณกาเม นีวาเรติ

คฺยฺหฺยจ ตสฺส นกฺขาติ

กมฺมํ ตสฺส น วณฺเณติ

อภเว นนฺทติ ตสฺส

อจฺฉริยํ โภชนํ ลทฺธา

ตโต นํ นานฺุภมฺปติ

น จ นํ ปฏฺฐินนฺทติ

ปฏฺฐิโณมณฺจ วตฺตติ ๗

มิตฺเต ตสฺส น เสวติ

อกฺโกสฺนฺเต ปสฺสติ ๗

ตสฺส คฺยฺหํ น คฺุหฺติ

ปณฺณสฺส^๑ นปฺปสฺสติ ๗

ภเว ตสฺส น นนฺทติ

ตสฺส นฺุปฺปชฺชเต สติ

อหาโสปี ลภฺยยิตฺติ ๗^๒

ม. ๓๕๖ มิตฺรนั้น (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๑๙๘)

มิตฺโต หิ พาหิโร พลวปฺปจฺจโย โหติ โย ตํเสวํ^๓ วฑฺฒนํ วา หายนํ วา ปาเปตฺตุ สกฺโกติ ๗ (พาหิโร ภิกฺขเว องฺคฺนฺติ กริตฺวา นาณฺณปี สมฺนุสฺสํ ยํ เอวํ มหฺโต อนตฺถาย สํวตฺตติ ยถฺยิทํ ภิกฺขเว ปาปมิตฺตฺตา ปาปมิตฺตฺตา ภิกฺขเว มหฺโต อนตฺถาย สํวตฺตติตีติ ๗ อปิจ “พาหิโร ภิกฺขเว องฺคฺนฺติ กริตฺวา นาณฺณ เอภฺงคฺปี สมฺนุสฺสํ ยํ เอวํ มหฺโต อตฺถาย สํวตฺตติ ยถฺยิทํ ภิกฺขเว กลฺยาณมิตฺตฺตา กลฺยาณมิตฺตฺตา ภิกฺขเว มหฺโต อตฺถาย

^๑ ปณฺณ+อสุส ดู ขา.อ. ๖/๑๕๘ ปณฺณสฺสํ ตสฺส ปณฺณํ น ปสฺสติ ญาณสมฺปนฺนํ น ปสฺสติ ๗

^๒ ขุ.ชา. ๒๗/๑๗๑๓/๓๔๐.

^๓ คำว่า **ตํเสวํ** มีความหมายเท่ากับ **เตน เสวํ**, มีหลักการว่า ย และ ต สัพพนาม ไม่ว่าจะ ประกอบวิภัตติไหน เมื่อเข้าสมาสแล้ว นิยมลงนิคคหิตอาคมเป็น ย- ต- เช่น ยํการณา, ตํนิทานํ บางแห่ง แปลงนิคคหิตนั้นเป็น โต เช่น ตํนิทานํ เป็น ตโตนิทานํ (สัททนีติสูตรตมาลา, สูตรที่ ๔๙๗)

ลั่วตตตีติ ๕)^๑ กลยาณมิตตดา มหโต อตถาย ลั่วตตตี ๕ ตสฺมา มิตตสมฺพนฺธสงฺขาตา
 เมตติ วิเจยฺย กลยาณมิตเตยฺว กาทพฺพา ๕ สา สมฺมา กรียมาณา เอเกกสฺส พลํ เอกโต
 สํหริตฺวา มหาพลํ อุปฺปาเทติ ๕ ตตฺริทํ ทฏฺฐพฺพํ ๕ เย เหตุถ อิตถึ จ ปุริโส จ ชายปติก-
 ภาเวน สํวาสมาปชฺชนฺติ, เต ทฺวิคฺฉนํ พลํ ลภนฺติปิ ยํ นิสฺสาย สฺเชน ซีวิตํ กปฺเปตฺถ
 กมฺมฺนฺเต กโรนฺติ, กมฺมฺนฺเต จ ภาคฺโส วิภชฺติวฺวา อญฺญมญฺญสฺส นียฺยาเทตฺถ ลภนฺติ, ฐฺวีป
 สุขทฺถุขวิธานปี สํวาทํ อญฺญมญฺญํ มนฺเตนฺติ, ทฺวิคฺฉนํ ปาภตฺชนํ ลภนฺติปิ ยํ
 อายพฺรุหนตถาย วลฺลชฺเฌยํ โหติ, ทฺวิคฺฉนํ พนฺธโว ลภนฺติปิ เย กิจฺจปฺปโยเค
 อุปฺตถมฺภนฺติ ๕ สา จ เมตติ สเจ อญฺญสฺมี สกฺกฺลาสมฺพทฺเต ปุคฺคเล วทฺตฺตฺวา กตา
 ภเวยฺย, อุตฺตริตฺรํ พลํ อนุปฺปเทติ ๕ ยสฺส หิ มิตฺตดา พหฺกา อตฺถิ, โส เตสํ เอกโต หุตฺวา
 กิจฺจกรณฺเณปี จินฺดาทสฺสเนนปี ฐนฺุปฺปทาเนนปี อิจฺฉิตํ กิจฺจํ อกิจฺเฌน สาเชตฺถ สกฺโกติ ๕
 ยถา หิ มิตฺตสมฺพนฺธ เอเกกสฺส ชนฺสฺส กรณฺเฌโย โหติ เอวํ ชนฺตายปี ๕ เอกธฺมฺมาสิโน
 ราชภฺญาทิกา ชนา เวคณฺิกาปี^๒ นานาจาณราชกิจฺจการิโนปี หุตฺวา สเจ อญฺญมญฺญสฺส
 เมตติ ลียา, เอกโต หุตฺวา สฺเชน อญฺญมญฺญสฺส ปรียาปนฺนราชกิจฺจจาณี สาเชนฺติ, อตฺตโน
 จ ธฺมฺมสฺส พลํ โหนฺติ ๕ นานาธฺมฺมาสิโน มหาชนาปี สเจ อญฺญมญฺญสฺส เมตติ ลียา,
 อญฺญมญฺญสฺส ธฺมฺมาณี สจฺจริตฺวา วาณิชชกมฺมํ กาทํ ลภนฺติปิ, สกฺสกรธฺมฺเจ วสฺมาณา
 กลหาทึนํ อภาวโต สนฺติสฺเชน วสนฺติปิ, ปจฺจตฺถิเกสฺส ยงฺกิณฺธิ ธฺมฺมํ มทฺทิตฺตฺมาคเตสฺ
 อญฺญมญฺญํ นิสฺสาย อตฺตโน พลกาญํ สมหาหริตฺวา เอกโต หุตฺวา เตหิ สทฺธิ ๕
 ม. ๓๕๖ การคบ (พระมหาอภิวัตร วิจารณ์, รวบรวม, ๐๐๕/๑๙๖๒)

ยถา หิ เอเกกสฺส ชนฺสฺส มิตฺตเสวณา วุฑฺฒิมฺปิ ปรีหานิมฺปิ อวฺวหติ, เอวํ เอเกกสฺส
 ธฺมฺมสฺส มิตฺตเสวณา ๕ อิมฺสฺมี หิ โลเก ธฺมฺมาณี อตฺถิ เตสฺ ยํ ธฺมฺมํ อธฺมมิกธฺมฺเจน สทฺธิ
 มิตฺตสนฺถวํ กโรติ ตํ อนนฺยพฺสนํ ปาปฺณาติ ๕ ยมฺปน กลยาณมิตฺเตน ธฺมมิกธฺมฺเจน สทฺธิ
 มิตฺตสนฺถวํ กโรติ ตํ วุฑฺฒิ วิรุฬฺหิ ปาปฺณาติ อทฺถนียญจ โหติ จิรธฺมฺมิจิตฺกํ ๕ กลยาณํ จสฺส
 กิตฺติสทฺโท สพฺพทิสาสฺส อพฺภุคฺคจฺฉติ ๕ ฆยฺนฺตฺรยาจา จสฺส น อุปฺปชฺชนฺติ, ตํ ธฺมฺมํ สทา
 โสตฺถึ ปาปฺณาติ ๕ ปาปมิตฺตดา วิเหเจตฺถ น สกฺโกนฺติ ๕ ตสฺส วโส เจว อาณาเขตฺตญจ
 อติปฺปมาเนสฺ จาเนสฺ ฝรณฺติ ๕ มหาธาเชนปี หิ อญฺญเอหิ ธฺมฺมเจหิ สทฺธิ มิตฺตสมฺพนฺธ-
 สงฺขาตฺยา เมตติ ปรมฺปราย กตา โหติ ๕ กถํ ๕ อีทิสํ กิจฺจํ นาม อนุปฺพุเพน ปุพฺพกาลโต
 ปฏฺฐาย มหาธาเชน เปยฺยเกน^๓ เจว อยฺยเกน จ กถํ อโหสิ ๕ ตสฺมา มหาธาตา ทาทิสํ

^๑ อัง.เอก. ๒๐/๑๑๒/๒๒.

^๒ ภาษาไทยว่า ชุมนุมชนต่างคณะ

^๓ เปยฺยก (ป.) ปู่ทวด, ตาทวด

เมตต์ อูปรูปริ อภิวัตตเมตติ, อตตโน จ รฏัจ ภิโยโยโส มตตตาย วุฑฒิ วิรุฬห์ เวปุลล์
ปาปฺภนาคี ๕ ยสฺมา ปน ยถาวุตตปฺปการํ กิจจํ อริณํ ปจฺจปฏฺฐิตกาเลปิ กตํ โหติ, ตสฺมา
ตสฺส กิตฺติสทฺโท เจว อีสฺสรียวโส จ สพฺพทิสาสฺ ปากฺกฺวา โหณฺติ ๕ อัย โข ปเนตถ
เมตฺติ ทฺติยมงฺคลวิเสสกาถา โหติ เอวญจ วุฑฺฒนปจฺจโยเยว ๕

๘ สัจจกถา

ม. ๓๕๙ สัจจะนั้น (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๕ ม.ค. ๒๕๕๗)

สัจจนฺติ^๑ ปเนตถ ๕ สจฺจํ นาม สนฺเตสฺส ภาโว อฺชฺฐภาโว ๕ อิํ หิ มิตฺตานํ สามคฺคี
ทพฺพํ กตฺวา พนฺชติ ๕ สจฺจวิริหิตานํ สามคฺคี ปวตฺตติตฺตํ น สกฺโกติ ๕ นิทสฺสนํ เจตถ
ทฏฺฐพฺพํ ๕ เย ชายปติกา สจฺจวิริหิตตฺตา อณฺณมณฺณสฺส วิสฺสาสํ นาปชฺชนฺติ, เต ทุกฺเขน
สนฺธานกรรา ภาวนฺติ, นิจฺจํ กลหฺวิวาทํ กโรณฺติ, ตปฺปจฺจยา น สุขสํวาสํ วสนฺติปิ วิวาทํ
นिरากตฺวา^๒ วินาวาสํ วสนฺติปิ, ยทา ปเนเต อณฺณมณฺณอฺชฺฐภาวสงฺขาตํ สจฺจํ อาชานนฺติ
ตทา รุจฺจํ ชเนตฺวา สามคฺคิยา สํวสนฺติ ๕ ตถาเยว ญาตีณํ เจว มิตฺตานญจ อนฺตเร สจฺจํ
ทฏฺฐพฺพํ ๕ เตสฺส มิตฺตานํ อณฺณมณฺณปริสฺงกาจิตฺตานํ สมานานํ กิจฺจานํ สหกรณํ ทุกฺเขน
ปวตฺตติ, ยทา อณฺณมณฺณสฺส สจฺจํ อาชานิตฺวา อฺปฺปนฺนวิสฺสาสา โหณฺติ, ตทา สุขเขน
กิจฺจานิ สห กโรณฺติ ๕ อนฺตมโส วณฺชชกมฺมสฺส สหการาปี สเจ สพฺเพ อตฺตทตฺถ-
จกฺขกาเยว ภาเวยฺยํ, น จิรํ ตํ สห กาคฺตุํ สกฺโกณฺติ, ยทา อณฺณมณฺณอฺชฺฐจิตฺตา หุตฺวา ตํ
กโรณฺติ, ตทา อฺปฺปนฺนวิสฺสาสา หุตฺวา สห กโรณฺติ ๕ อิติ สจฺจํ อุตฺตมสามคฺคีพฺนฺธํ
โหติ ๕ อิทญจ รसानํ อุตฺตมรโสเยว โหติ, วุตฺตญฺเหตํ ภควตา “**สจฺจํ หเว สาธฺตรํ
รसानนฺติ**”^๓ ตตฺร อยมตฺโถ ๕ อติมธุโร โภชนรโส ยาวเทว สุขเขน โภชนสฺส
อชฺโฆทรณตฺถาย โหติ, กามคฺุณรโสปี ยาวเทว อติปริมิตภาเวน โทสมิสฺสเกสฺส ทสฺสน-
สวานชายนสายนมุสเนสฺส นนฺทนตฺถาย โหติ, สจฺจํ ปน วิสฺสาสิกานํ รติชนกรโส โหติ,
สามคฺคี ทพฺพํ กตฺวา พนฺชติ, ที่จฺมรตฺตํ จ อตฺถํ สาเชติ ๕ อปิจ สจฺจํ คณฺชฏฺฐกธฺมโม
โหติ ๕ กถํ ๕ สาสนจกฺเก เหน้ สมมาสมพฺพทฺธสฺส สมตฺตีสาย ปารมีนณฺณตฺรา
หุตฺวา สจฺจปารมีติ วุจฺจติ ยา โปธิสตฺตกาเล ปรีปฺริตา โหติ ๕ เตน สจฺจํ พุทฺธการก-

^๑ สจฺจํ วิ. สรติ อายตี ทุภฺชํ หีสฺตีติ สจฺจํ, สตติ ตถติ น ปรีวตฺตตีติ สจฺจํ ๕ (จุฬชาติปัจจยไซติกา, หน้า ๙๑๗)

^๒ **นिरากตฺวาติ** ฉนฺทเตตฺวา ปหาย ๕ เปต.อ. ๒๘๘-๙ (ปรมตฺถที่ปณี)

^๓ ส.ส. ๑๕/๒๐๓/๕๘.

ธมมานมณตโร โหติ ฯ พุทธภูมิสิหิ หิ วินา สจเจน ภวิตุ น สกโกติ ฯ สจจวิริหิต
 สาสนธมโมปี สุวากุขาโต นาม น โหติ ฯ^๑

ม. ๓๕๙ ในพระพุทธศาสนา (พระมหามนตรี ขนดิสโร, ๐๐๑/๓๕๙)

พุทธศาสนเน สจจานุรกุขน์ ปญจตักสิลปริยาปนเน จตตถงคภูเต สีเล สงคห
 คจจติ ฯ ตมปิจ สจจานุรกุขน์ วจิสจริตปริยาปนนทสกุลกมมปถสงขาทธมมจริยาย
 ปจมงคฺ โหติ, ตถจ อฏจตักกคคปริยาปนนํ ตตติยงคฺ โหติ ฯ อิจเจวฺ เยสํ สจจํ นตฺถิ,
 เอเต เนว สีลวโนตติ น ธมมจาริตี น อริยาติ วุจจนฺติ ฯ อาณาจกเก ตํ สจจํ
 ทานาหิตสราชธมมานมณตโร อาชชวนฺติ วุจจติ ฯ ทฏฐพพญเจตถ นิสสนํ ฯ ปุพเพ
 กิร อณฺตโร ราชา อณฺตโรสมํ ปุคฺคเล ปสนฺนตตาย ตสฺส วรํ อทาสี, อถาปรภาเค โส
 วรรณสฺส ทาทุ น ยุตตนฺติ จินฺเตตวา วิปปฏิสาร์ภูโต โหติ, เอวํ สนฺเตปิ, โส ราชา นาม
 สจจานุรกุขนครโก โหตีติ ทสฺเสตํ ยํ เม วุตตํ ตํ สุวตตนฺติ นิฏฺจํ คโต อโหสิ ฯ

ราชานो หิ ภูจฺจนิวาสิํ หิตตถาย สุเขน จ ธมฺเมน รชชํ กาเรนฺดา สยํปี
 สจเจ ปติฏฺจिता โหนฺติ, น เกวลเมว สจจานุรกุขเน ภูจฺจนิวาสิโน สมากเพนฺติ ฯ กถํ ฯ
 ราชานอ, เย วา สมฺมาวาจํ ปหาย อตฺตโน เจว สกสมฺพนฺธวานญจ อตถาย มุสาวาทิโน
 โหนฺติ, เย วาปี อภินีดา สกฺขี ปุฏฺจาปี หุตวา สมฺปชานมุสาวาทิโน โหนฺตีติอาทิปาปานํ
 กรเณ ปาปจิตฺตา โหนฺติ ทุมเมธา, เตสํ นิวารณตถาย นีติปญฺตตี ปญฺญาเพนฺติ ฯ เย
 เกจิ, เอโก วา พหุ วา โหนฺติ กิจจानํ ปโยเค สหกรณภาคิโน โหนฺติ, สพเพเปเต
 สจจานุรกุขนตถาย ตตํกิจจปโยเค อณฺวมณฺตสฺส สญญํ เทนฺติ ฯ วุตตญฺเหตํ

สจเจ อตฺเถ จ ธมฺเม จ อหุ สนฺโต ปติฏฺจिता^๒

จเช ฐนํ องฺควรสฺส เหน

องคํ จเช ชีวิทํ รกฺขมาโน

องคํ ฐนํ ชีวิทญจาปี สพพํ

จเช นโร ธมฺมมฺนุสฺสรนฺโต^๓

เอกธมฺมตฺตสฺส

มุสาวาทสฺส ชนฺตโน

^๑ สุนฺธานกรา/สมฺพนฺธกรา, สาสนจกเก/พุทฺธศาสน, สมตีสปารมีนมณฺตโร/
 เตตตีสมปารมีนมณฺตโร, พุทฺธภสิหิ/พุทฺธภสิหิ, สุวากุขาโต/สุวากุขาโต

^๒ ส.ส. ๑๕/๗๔๐/๒๗๘.

^๓ พ.ช. ๒๘/๓๘๒/๑๔๗.

วิดิณฺณปรโลกสฺส หตฺถิ ปาปํ อการิยํ^๑
มธฺวา มณฺยตี พาโล ยาว ปาปํ น ปจฺจติ
ยทา จ ปจฺจตี ปาปํ อถ ทุกฺขํ นิคฺจจติ^๒
น ฆาสเหตุปิ กโรม ปาปํ
สภมฺมฺนา หณฺยตี ปาปธฺมโม ๗^๓

ทวยานมิหนุโท หิ มหารราชา ทยฺยรฏฺฐจฺฉินฺวาสิํ อภิชฺยเยน สภายํ กิจจการเกหิ เจว
 รฏฺฐมฺนฺตีหิ จ สทฺธี นิจฺจํ สจฺเจ ปติฏฺฐจฺโติ โหติ, ตสฺมา ตสฺส กิตฺติสทฺโท ทยฺยภุมิยํ ชเนสฺสุ
 โต โหติ ปากโฏ, อยํ โข ทุตฺติยมฺงคฺลวิเสสฺสตี วุจฺจติ ๗

☞ **ธมฺมเทวปุตฺตชาตกกา**

ม. ๓๖๐ รัฏฐาภิपालโนบายนั้น (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๘ ม.ค. ๒๕๖๐)

เอตฺถ หิ รฏฺฐสฺส อภิपालนวิธิ รัฏฐาภิपालโนปายี นาม ๗ อิธ เอกจฺจํ อุกฺขิปีตฺวา
 นิทฺสฺสนํ กตฺวา วิสฺสชฺเชมิ ๗ อยํ ธมฺโม สเจ อาธิปจฺจถามสมฺปนฺเนหิ ชเนหิ อฺปฺปตฺถิโต
 ภาเวยฺย สนฺธาเรตุํ เจว โลกสฺส จ หิตฺตถํ สาเชตุํ สกฺโกติ ๗ เตน ธมฺมตาณฺดา
 ธมฺมปริยาปนฺนา โหติ ๗ सा ขตฺติเยหิ สพฺพรฏฺฐจฺฉาสิโน เอกโต สนฺติสฺสขํ ปฏฺฐิลาเกตุํ เจว
 พาหิรคามิตฺเต อนฺโต ปิฬนฺตถาย อฺปฺสงฺกมโนกาสิ อทาเนน ปฏฺฐิพาหิตุํ จ ปเรสิ
 สิทฺธิอิตฺถิกนฺเตปี เสริตาปริจฺจธฺสเกปี^๔ อนฺโต ทฺชฺชเน โอมทฺทเน ภารํ
 กตฺวา คเหตุพฺพา โหติ ๗ อิเม ธมฺมาธมฺมา อณฺณมณฺยปฏฺฐิปกฺขภูตา โหนฺติ โอทาทกณฺหา
 วिय ๗ เต อตีตกาลโต ปฏฺฐาย อณฺณมณฺยํ ยฺชฺฉนฺตี ๗ โลกานํ ปน ภาคฺยสมฺปตฺติ กालेณ
 กาลํ สํวิชฺชตี, ตสฺมา ธมฺโม อภินฺหํ ชินาตี ๗ กทาจิปี เอส ปราชยํ ปาปฺณาตี, ตํ ปน ตาว
 กาลิกํ ปวตฺตาเปตี, ปจฺจนา ปฏฺฐิกิริตฺวา ยถาปุราณํ ชยํ ปฏฺฐิลภาตี ๗

เอตฺถ หิ นิทฺสฺสนนฺตุตํ ธมฺมาธมฺมสงฺคามวตฺถุ เอกาทสนิปาตสฺส ธมฺมเทวปุตฺต-
 ชาตเก^๕ วุตฺตํ ๗ ตตฺตรายํ วิตฺถารกกา ๗ ตตฺถ ธมฺโม จ อธมฺโม จ อฺโก ปุคฺคลาธิฏฺฐาน-
 นเยน โอมกสคฺคภูเต กามาวจรเทวโลเก เทวปุตฺตภูตา โหนฺติ ๗ เตสฺสุ กิร ธมฺโม
 เทวปุตฺโต ปุณฺณมฺโปสฺสทิวเส ทิพฺพรถวราจฺยห อจฺจราคณฺปริวฺโต คามนิคมชนปทราช-

^๑ พุ.ธ. ๒๕/๑๓/๓๘.

^๒ พุ.ธ. ๒๕/๑๕/๒๔.

^๓ พุ.ช. ๒๗/๑๒๗๕/๒๖๒, พุ.เถร. ๒๖/๓๘๘/๓๗๙.

^๔ ต้นฉบับเป็น เสริตาปริจฺจธฺสเกปี (ช้อน จ)

^๕ ดูรายละเอียดใน **ธมฺมเทวปุตฺตชาตก** พุ.ช. ๒๗/๑๕๑๕/๓๐๗, พุ.อ. ๖/๑๗-๒๓.

ธานีสุ อากาเส จตวา “ปานาติปาตาที่หิ ทสหิ อกุลลคมมปะเถหิ วิรมิตวา มาตุปปญจานธมมัม
 ปีตุปปญจานธมมัม”^๑ ติวริชสุจริตธมมเมว ปุเรถ, เอวํ สคคปรายนา หุตวา มหนตํ ยสํ
 อนุภาวิสุสธาติ มนุสเส ทส กุสลกมมปะเถ สમાทเปนโต ชมพูทีปี ปทกฺขิณํ กโรติ ฯ
 อธมฺโม ปน ปาณํ หนเถติ อาทีนา นเยน ทส อกุลลคมมปะเถ สમાทเปนโต ชมพูทีปี วามํ
 กโรติ ฯ

อถ เนสํ ฐธา สมมุขี ภาวนตา ปรปกฺขํ มคฺคา ปกฺกาเมตฺตุ อวภูจिता อหฺลฺสุ ฯ ธมฺโม
 อตตนา ลพฺภเนยฺยมคฺคาธิปจฺจํ อปทิสิตวา ปจฺมํ อาห “อหํ มหาชนสฺส ปุณฺณการโก
 เทวมนุสฺसानํ ยสทาโย สมนพฺรหฺมณานํ นิจฺจปฺปสฺสฺสจฺจ ชาติ ฯ ธมฺโม “อหํ
 พลสมฺปนฺโน อภีโต จมฺหิ, น เม กิณฺญจิ กสฺสจฺจิ ทินฺนปฺพุพฺพํ, กิการณา อชฺช ฐมฺมสฺส มคฺคํ
 ทมฺมีติ อาห ฯ ธมฺโม อณฺณํ อาธิปจฺจํ อปทิสิ “ธมฺโม หเว ปุพฺเพ โลเก ปาตุรโหสิ, ธมฺโม
 ปจฺจา อุกฺพาติ, อหํ เชฏฺฐจฺจ สฺสฺสจฺจ สมนตฺโน จมฺหิ, เชฏฺฐจฺจตฺถาย กนิฏฺฐสฺส มคฺคา
 อปคฺมณํ ยฺชฺชติเยวาทิ ฯ ธมฺโม “นาคํ ยาจนาย นปี ปฏฺฐิวจเนน ฐมฺมสฺส มคฺคํ
 ทเทยฺยํ, อชฺช อภินฺนํ อมฺหากํ ยฺทฺธํ โหตุ, ยฺทฺธสฺสํ โย ชียติ”^๒ ตสฺส
 มคฺโค โหตีติ อาห ฯ ธมฺโม อภิโยคฺวณํ อธิวาเสสิ “อหํ สพฺเพหิ คฺุณฺเหติ อฺุเปตฺรฺไปเมหิ
 มหพฺพล โอมิตยโส”^๓ อตุลโย สพฺพา ทิสฺวา อนุสฺสฺสจฺจ, ธมฺมมฺภูโต ตวํ กถํ วิเชสฺสสิติ ฯ
 ธมฺโม “กมฺมารา โลเหน ชาตฺรฺรูป หนนฺติ น ชาตฺรฺเปน โลหํ หนนฺติ, สเจ ธมฺโม อชฺช
 ฐมฺมํ วริตฺตุํ สกฺกุณฺเยย, อโย ทสฺสเนยฺยํ สุวณฺณํ วีย โหตีติ อาห ฯ ยทา ธมฺโม
 ปราชยปาปฺอนุปฺนฺติโก โหติ โอมานวจนาทิวาสนาปฺนฺโน อรุจฺยา จ ธมฺมสฺส
 มคฺคทานานาวตตนาปฺนฺโน, ตทา ธมฺโม รเถ จาตุํ อสฺกโกนฺโต อวฺสิโร ปจฺวิยํ ปติตฺวา ปจฺวี
 ปาวิสฺสิ ฯ ขนฺตฺพิโล ธมฺโม ยฺทฺธพฺลํ วิเชตฺวา ชินฺภูโต สนฺทนํ อารุยฺห ปายาสีติ ฯ

ม. ๓๖๒ พระราชาองค์หนึ่งเสด็จ (พระมหานพพร อริยญาณ, ๑๓ พ.ย. ๒๕๖๑)

ราชา หิ ปจฺจนตํ วุปฺสเมตฺวา ชิตกาเล อาคณฺตฺวา นทีตีเร ขนฺธาวารํ นิวาเสตฺวา
 นหานตฺถาย นที โอตินฺโณ ชิตํ เม ชิตํ เมติ สทฺทํ อสฺโสสิ ฯ โย ปน กุฑฺฑทาลปณฺธิโต เอวํ
 สทฺทํ กโรติ, ตํ ปกฺโกสาเปตฺวา ปุจฺฉิ ฯ โภเค หิ ตณฺหาพฺนฺธนํ ฉินฺทติ เยน ปพฺพชิตกิจฺจสฺส
 มตฺถกํ น ปาปฺณาติ, ตสฺมา โส เอวํ สทฺทํ กโรตีติ อณฺณาสิ ฯ โลกคฺติยมฺปิ เอวํ ปากฺกํ
 ภาวิสุสฺติ มณฺเณ ฯ กถํ ฯ โย หิ โยโร ทนฺตจิตฺโต, โส อภีรุ อจฺจมฺภี อนุตฺตราสิ อปลาเย พฺหุ

^๑ ศัพท์ชุดนี้ ท่านคัดมาจากอรรถกถา นักศึกษาอาจจะแต่งเป็น **มาตาปีตุปปญจาน**
^๒ ในต้นฉบับ ชียติ ถูกแก้เป็น ชินาติ
^๓ **อมิตยโส** หมายถึง อนนุตปริวาร (พฺทฺธ.อ.๒๔๙), ปมาณาติกฺกนฺตปริวาร (อป.อ. ๕๒๕)

สตตุ์ ปริมทุที่ตู่ สมตฺโถ เหนว ยุกฺขํ ปหาย ปกุกามิ ฯ โย ปน อทนต์จิตฺโต กิเลสากิภูโต,
โส ภีรु ฉมฺภี อุตฺตราสี ฯ อนฺุพฺนุชนกาลे ทพฺพหตฺตโร วีย ปญฺญาติ, นินวารณกาลे ปน
อปลาโม ชาโต โอนมนสีโล ยุกฺขํ ปหาย ปกุกามิ ฯ อิติ ชยํ รุกฺขิตฺวา ทพฺพหกรณํ
รฏฺฐากิपालโนปายภูตํ ฯ

ม. ๓๖๔ อ้นชนนิกกร (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ข้อสอบปี ๒๕๕๘, คู่ต่อ ม. ๓๖๕ หน้า ม. ๒๘๔)

สหุรฺรการิโน หิ ชนา อญฺญมญฺญสฺส อาสนนฺุจฺจาเน วสนฺุตา กมฺมนตฺการณานิ
ชนการณานิ วิวาทํ กโรนฺุติ ฯ เตสํ ปสาสกชนิ ปฏฺวิเวกฺขิตฺวา วิรุทฺธํ วา อวิรุทฺธํ วา
ทสฺเสตฺวา ตํ วิวาทํ วุปลเมยฺย, อิทํ ปสาสกชนสฺสเยว กิจฺจํ ฯ เตสํ จ นิกายे จิริยํ กตฺวา
ปเรสํ อทินฺนํ อาทियมานา ชนรหิตชนานิ ปฺรुปฺชาตินิ พาลชนานิ อตฺถิเยว ฯ เอมฺปิ
ปสาสกชนสฺส กิจฺจํ โหติเยว ฯ โส ชนानํ อิสฺสรियเขมรูกฺขณตฺถาย ปฏฺวิเวกฺขิตฺวา วินิจฺฉยํ
กตฺวา โย วิรุทฺธํ กโรติ ตสฺส ทณฺุทํ กเรยฺย ฯ สเจ หิ ปฏฺวิเวกฺขิตฺวา วินิจฺฉยกรณมฺปิ
ทณฺุทกรณมฺปิ อนฺุรุเปเน ฐมฺเมเน น ปวตฺเตยฺย, ตํ อทฺธา ว ชนानํ ปรีตาปปฺจฺจโย โหติ ฯ
ตสฺมา สพฺเพสํ ปวตฺติโต ฐมฺมิกาโว รฏฺฐากิपालโนปายเยว โหติ ฯ ปฺราราณชตฺติยา หิ
ตถารูปํ กิจฺจํ อตฺตโน ฐุํ กตฺวา ฐฺรยหสีลา หุตฺวา อตฺตนา ว วิโลเกสฺสุ, วิสฺสาสนีเย
อมฺจฺเจ โวหาริกจฺจาเน ปตฺติจฺจาเปสฺมฺปิ, นีตี ฐมฺมิกาเวปถมฺภนตฺถาย ปฏฺวิเวกฺขณทณฺุท-
กรณานํ ปทฺฐจฺจานํ กตฺวา ปญฺญาเปสฺมฺปิ ฯ ตโต ปรี เอตํ ชตฺติยจาริตฺตํ ชาตํ ฯ
พฺพทฺธสาสนेปิ สมฺมาสมพฺพุเชเน ทิฏฺฐจฺจานุคฺติภูโต ฐมฺมิกาโว กถิโตเยว ฯ

ม. ๓๖๔ ข้อหนึ่งตรัสไว้ใน (พระมหานพพร อริยญาณ, ๒๕๕๘ หน้า ม. ๒๘๔)

วุดฺตณฺุเหตุํ ชาตเก

นาทิกฺฐา ปฺรโต โทสํ

อณฺุณฺุลาหิ สพฺพโส

อิสฺสรโร ปณฺเย ทณฺุทํ

สามํ อปฺปฏิเวกฺขิยาติ ฯ^๑

ฐมฺมปทคาถาย วุดฺตํ

น เตน โหติ ฐมฺมภูโจ

เยนตฺถํ สหสา นเย

โย จ อตฺถํ อนตฺถญฺจ

อุภो นิจฺเจยฺย ปณฺุทิตโต

อสาหเสน ฐมฺเมเน

สเมเน นยตี ปเร

ฐมฺมสฺส คฺคฺคโต เมธาวิ

ฐมฺมภูโจติ ปวฺจฺจตีติ ฯ^๒

^๑ พ.ช. ๒๗/๑๖๕๘/๓๓๘.

^๒ พ.ธ. ๒๕/๒๗/๔๗.

(ขาด ม. ๓๖๕ ข้อหนึ่ง ตรีศหลักคือ)

ม. ๓๖๕ หนึ่ง ชนิกาย (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ข้อสอบปี ๒๕๕๘ ต่อ ม. ๓๖๔ ข้อ ม. ๒๘๕)

อปัจ ปรวิชิตสส สามนตภูมิภาเคสุ นิวาสโน ชนา อตฺติเยว ๗ กทาจิ ทฺวิหนํ
 วิชิตานํ สีมฺนตริกวาสโน ชนา อาณกเขตตพุกุขานการณานิ อีสฺสรียวสาติกุกม-
 การณานิ โวหารจฺฉินฺทการณานิ อญฺญมญฺญํ ภาณฺทนกลหาทโย กโรนฺติ ยถาตํ
 เอกกรฺฐมฺหิ สหฺวาสโน ชนา ๗ ยทา เต สมคฺคา ภฺวิตุํ น สกฺโกนฺติ ตตฺถ จ โภจ
 ตตํการณานิ วุปลเมตฺถ สมตฺโถ นิจฺฉยภโร นตฺถิ, ตทา อตฺตโน วสพลํ ปฏฺิจจ อิจฺฉิตกิจจํ
 สาเชตฺถ สมฺปหารํ อุปคจฺฉนฺติ ๗ กิจฺจจาปีทานิ โลเก สมพฺหุลา มนุสฺสา วิจารณปญฺญาทีหิ
 วุฑฺฒิปฺปตฺตา โหนฺติ เจว อญฺเณสํ ชนानํ นิจฺฉยานุชานนาทโย พหฺวิเช อุปฺปนฺนการณ-
 ปริโมจโนปาเย ชานนฺติ จ, เตสํ ปน ภาณฺทนาทิกการณํ อตฺตโน วสพเลน อุปฺปนฺน-
 การณานํ นิจฺฉโย รุจฺจติเยว ๗ เหวํ สนฺเต ตตฺถ ตตฺถ ชนา อตฺตโน ชนิกายํ วิภิชิตฺวา
 ตโต เอกจฺเจ ชเน ปรปฺกฺเขหิ สทฺธิ สมฺปหารกิจจํ กาเรสฺสุ ๗ เต สมฺปหารธฺรฺรา หุตฺวา
 โปราณกาลโต ปฏฺุชาย ขตฺติยาติ วุจฺฉนฺติ เต จ ราชปฺปมฺขา โหนฺติ ๗ อิมินา นิยาเมน เตสํ
 สนฺตตีวีสิกา กุมารานิ ขตฺติยาติ ลทฺธสมญฺญาเยว ๗ เตสมฺปนฺน ขตฺติยานํ ปรिवารภูตา ชนา
 อตฺตโน สามิกานุสาเรน โยธี นาม โหนฺติ ๗ พาหิรานํ หิ ปรปฺกฺขานํ อวารณปริหาโร
 รฏฺฐาภิปาลโนปาเย อนฺโตคฺคฺชเยว^๑ โหติ ๗

สงฺคาโม จ นาม กทาจิ สหฺสาว อุปฺปชฺชติ ๗ ตสฺมี สมฺปฺปนฺเน น เกวลเมว
 พหฺุตรานิ พลาฐาทีนํ นิสฺสาย ชโย ภวติ, อถโข อิมเ ฐมฺมา อิจฺฉิตพฺพา โหนฺติ ปญฺญา
 เจว วีรภาโว จ สามคฺคี จ อาณตฺติยา อวฏฺฐิตตา จ ๗ เตสฺ ปริปฺญฺเณสฺ สงฺคามคฺคา ชยํ
 ลทฺฐํ สกฺโกนฺติ ๗ ตสฺมา สงฺคามสฺส นตฺถิกาลेषิ ยฺยทฺธสฺสวิทฺหนํ กาทพฺพิ โหติ ๗ สเจ
 ปฏฺิจจเจว ยฺยทฺธสฺสวิทฺหนํ น กเรยฺยํ, สงฺคาเม สมฺปฺปนฺเน ชิปฺปี พลาฐาทีนํ สมฺปาเทตฺถ น
 สกฺโกนฺติ, เหวํ สุเขน ปรปฺกฺขสฺส เหฏฺฐจาวสํ ปตฺนฺติ ๗ เอตฺถ หิ ทีฆมาวฺกุมารชาตกํ^๒
 อุทาทรณํ ๗ โภสฺลรฏฺฐจํ กิร ชุทฺทกํ อโหสิ, ตสฺส พลาฐาทีนํ อนนฺตรรฏฺฐภูตกาสิรฏฺฐจโต
 อปฺปกตฺรานิ อหฺสิ โภสฺลรฏฺฐจวาสโน จ ปมตฺตา หุตฺวา ยฺยทฺธสฺสวิทฺหนํ น กรีสฺสุ ๗ ตสฺมา
 ปจฺจตฺติเกสฺส ปจฺจาคเตสฺส ยฺยชฺฉิตฺถํ อสกฺโกนฺตา กาสีรฏฺฐสฺส เหฏฺฐจาวสํ ปตฺตีสฺสุ ๗ เหวํ ภควา
 อปฺปมตฺตสฺส นคฺรสฺส สฺสวิทฺหนํ อุปมํ กตฺวา อุกฺขิปตี ๗

^๑ อนฺโตคฺคฺช วิ. อนฺโต โอคารตฺตีติ อนฺโตคฺคํ โอคฺคํ, คาช ปตฺติฏฺฐายํ, อ, รสฺโส. (จุฬาราชูปจฺยไชยติกา, ๗๒)

^๒ วินย. ๕/๒๔๓/๓๒๒.

ม. ๓๖๖ เมืองอันตั้งอยู่ยั้งยืน (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๑๑๖ ซ้ำ ม. ๒๘๖)

นคร ยถา ปจจนต์

คุดต์ สหุตรพาหิร

เอว โคเปถ อตตาน

ชโณ โว มา อุปัจจคา

ขณาตีตา หิ โสจนติ

นिरยมหิ สมปปีตาติ ๗^๑

อิหิ หิ สยามรภูจ สยามรภูจวาสินี ยุฑธตาเยว ที่มมทุธานัน สหุติภูจติ ๗ ยथा หิ สงคาโม อุปปชชติ ตथा สยามรภูจวาสินี สมคคา สมานจิตตา สมานจจนทา หุตวา พรปกุเขหิ สหุธิ ยุฑธ กโรนติ ๗ ยथा ปน สงคาโม นตติ, ตथा อตตโน อตตโน กรณียานิ วิสฺสู วิสฺสู กโรนติ, เอว สติ, เต “อิเม รภูจวาสินีติ วิภาค คจจนติ ๗

ม. ๓๖๖ ด้วยเดชะเป็น (พระราชปัญญาสุธี, ครั้งที่ ๔๔/๒๕๕๗ ซ้ำ ม. ๒๘๖)

โยธา ยุทธะ สุรภาวคตปุพพา หุตวา รภูเจ สุจิวิ อริวิหิตะ สหุเต อทนต์ยุทธ-
สิปฺปา อสวิทิตาฐา จ หุตวา อริสฺสุ ปฏฺจปฏฺจิตะสุ ยุฑธภูมิจาเน สิ้นจิตตา อสุรา โหนติ
ปชา จ ยุทธะ วสิภาว เนว ปาปฺณาติ ๗ อถาปรภาเค จกฺกิวเส ปณจโม จุฬาลงกรโณ
มหารราชา ถลฺลจนาวาสินี โยธานัน กิจจํ ภิชโย วุฑฺฒิตตํ กตวา อุปฏฺจหิ เจว อุปถมฺภิ จ ๗
ปจฺจปฺนฺนกาเล ฉฺฉฺจ ราชา รภูจสฺส อุปปฺนฺนการณฺสฺ อุปปมตฺโต ภิชโยสฺ มตฺตาย
ถลฺลจนาวาสินี โยเช อุปถมฺภิ นาวิกโยธานัน จ กิจจํ อุปถมฺภิ จารปฺริสภิจเจ เจว วนจรณ
จ กุสฺลํ สุวิวิ ชนตํ จเปสิ सा युฑธวิหิตฺพฺุฑฺธิเน ชนตา วนจรณเสนาติ ตथा ลฑฺธนามกา โหติ
ไปราณปเวณินุสาเรน เตน อนุสาสิตา ทารกา เจว ทาริกา สุรา ยุฑฺธนินฺนุปนิสฺสยา
โหนติ ๗ รภูจภิปาลโนปาโยปิสฺส กรณียนามโก โหติ ๗ ตสฺส กิตฺติสทฺโท
นानापเทเส อพฺภคฺคโต ๗ ฉฺฉฺจ สุรโยโร ราชา วิเทเสน มานิตฺโต ปคคหิตฺโต เสนาคคจาเน
จปีโต เตน สยามโยธา จ ปคคหิตา อิหิ ปฺรตฺถิมทิสภาเค อปากภฺุฑฺพฺุฑฺ โหติ ๗
วุตฺตถฺยเหตุ ภาควตา

ทฺุเร สหุโต ปกาเสนฺติ

หิมวฺนฺโต ว ปพฺุฑฺโต

อสฺนฺเตตฺถ น ทิสฺสนฺติ

รตฺตี ชิตฺตา ยถา สฺราติ ๗^๒

ไปราณชิตฺติเยหิ หิ สยามรภูจนิวาสินี สฺขํ อุปเนตฺุ เตหิ จ ทฺุฑฺขํ อปเนตฺุ
ปวตฺโต รภูจภิปาลโนปาโย สมာจินฺนโณ โหติ ๗ ตสฺมา เจตฺถ ชิตฺติยานัน จริยาวตฺตํ
เวทิตพฺุฑฺ ๗ เอกทา อิเม ยสิสฺสรियภฺุฑฺสิตา ไปราณชิตฺติยา สฺยามานัน สฺขทฺุฑฺขํ ฅาตุํ สมฺนฺตา

^๑ พ.ศ. ๒๕/๓๒/๕๖.

^๒ พ.ศ. ๒๕/๓๑/๕๕.

คามนิคมาทิจานัน วิจรีสุ เอกทาทปี อญญาตกเวเสน คนตุวา รฎุจสุส เจว ปชาย จ ปวตุตี
โไอโลเกตุ วิจรีสุ ๗ เสฎุโจ ปน ฉฎุโจ ราชธา สกลนคร์ อนุจรีตุวา เขตตสีมายัน สยามานัน
สุขทุกข โไอโลเกนโต นิจจัน กรณียัน อกาสิ อยมปีสุส จรียา รฎุจาภิपालโนปาโยติ สงขุขัน
คจจติ ๗

ม. ๓๖๙ ธิติ (พระมหานพพร อริยฉาโณ, ๑๕ พ.ย. ๒๕๖๑)

ธิติติ ปเนตถ ๗ เอวญจ ธิติ โลกคติโต เจว ฐมมคติโต จ อิจจติพพา ๗ ขตติโย ทิ
ราชา ทยยานมินโท สรวุจปาลี รฎุจาภิपालโนปาเย สุปติฎุจิติ หตุวา รฎุเส อนุปปนน-
ปุพพานิ อุปสคคภูตานิ ภายาทีนิ วิทุธเสตุวา ปเทเส ธิติยา อิสสุริยัน วุฑุฑัน วิรุพหิ เวปุลลัน
อุปปาเทติ ๗ อัย อุตตมา มงคคภูตา ชน่าน โสตุติภาวัน อาวหติ ๗ หุตติโย มงคควิเสโส
สมมโต ๗

๘ กตตุกมยตาฉนทกถา

ม. ๓๗๖ กัตตุกัมยตาฉนทนะ นั้น (พระมหานพพร อริยฉาโณ, ๑๕ พ.ย. ๒๕๖๐ เทียบ ม. ๙๓)

กตตุกมยตาฉนโทติ ปเนตถ ๗ กตตุกมยตาเอว ฉนโท กตตุกมยตาฉนโท ๗
ฉนทสทโท เจตถ มชฌตตสภาโว กุสเลสุปี อกุสเลสุปี ฐมเมสุ ลพภติ ๗ ยญจ ฉนโท
กาโมติ วุตตัน, ตตถ ฉนโท กามจฉนทนีวรณนุติ อธิปเปโต เยน สมาริ เจว ปญญา จ
นุปปชชนุติ ๗

ยญจ

ปาปญเจ ปุริโส กยิธา น น กยิธา ปุณปุณัน

น ตมฺหิ ฉนฺทํ กยิธาถ ทุโกโข ปาปสฺส อจฺจโยติ

วุตตัน, ตตถ ฉนโท อกุสฉนโทติ อธิปเปโต ๗ เอวญหิ อกุสเลสุ ฉนโท อกุสล-
ภาคิโย โหติ ๗

ยญจ

ปุญญญเจ ปุริโส กยิธา กยิธาเถนํ ปุณปุณัน

ตมฺหิ ฉนฺทํ กยิธาถ สุโข ปุญญสฺส อจฺจโยติ

วุตตัน, ตตถ ฉนโท กุสฉนโทติ อธิปเปโต ๗ เอวญหิ กุสเลสุ ฉนโท กุสลภาคิโย
โหติ ๗

ยญจ ฐมฺมนิชฺชมานกฺขนฺตียา สติ ฉนฺโท ชายติ ฉนฺทชาโต อุตฺสหตีติ วุตตัน,
ตตถ ฉนโท กตตุกมยตาฉนโทติ อธิปเปโต ๗ อิทฺธิปาทภูโต ฉนโทปี กตตุกมยตาฉนโทติ
อธิปเปโตเยว ๗ ฐมเมสุ กุสเลสุ ฉนโท กุสลภาคิโย โหติ ๗

ม. ๓๗๗ กัตตุกัมมตาจันทะ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๑๗ ต.ค. ๒๕๕๘, ขึ้น ม. ๙๔)

กัตตุกัมมตาจันโทติ ปเนตถ ฯ กัตตุกัมมตาเอว ฉนโท กัตตุกัมมตาจันโท ฯ โส
 หิ วิริยัสส อุปตถมภกปจจโย โหติ อนิสกุกนกรโ ฯ กัตตุกัมมตาจันทสฺส เจว อธิวิริยัสส
 จ อนุตตรายโต ปริมุจจนปจจยภาวํ ปรีทีเปตฺตุ ชาตกปกรณกเรหิ โปราณกาจริเยหิ
 มหาชนกชาตเก “มหาชนโก นาม โพธิสตุโต นาวาย มหาสมุทฺทํ ปกฺขนทฺนโต นาวาย
 มหาสมุทฺทมชฺเฒ ภาณฺนาย พาทุพเลน ตีรํ อุตฺตริตฺตุ วายมติ, ตทา มณิเมขลา นาม
 มหาสมุทฺทรกฺขิกา เทวธิตา ตํ อุกฺขิปีตฺวา เขมภฺมมี ปาเปสฺสีติอาทิกํ วุตฺตํ ฯ สจฺจสฺส
 กัตตุกัมมตาจันโท นาภวิสฺส, กุโต ตสฺส ยาว เทวธิตฺตฺยาคมนา มหาสมุทฺเท วายมนฺตสฺส
 วิริยํ ภวิสฺสติ ฯ

โย หิ สาโส โหติ, โส ยาว อตฺถสฺส นิปฺปทา วายมติเยว, อิทเมตฺถ ปกฺติ ฯ
 เอกจฺโจ นีราโสปี โหติ, อิมํ ปน กัตตุกัมมตาจันทํ ปฏิจฺเจว วิริยํ น โอสฺสชฺติ ฯ โส
 วายมมานเวยว สเจปี ยถิจฺฉิตฺตฺโต น นิปฺปชฺเชยฺย ปฏิรูปี เม กตฺนฺติ อสฺสาทํ ลภติ,
 อตฺตา อตฺตานํ อุปวทิตฺตุ น ลภติ, วิญญฺปิ ตํ อนฺวิจฺจ ปสฺสฺนฺติ ฯ อตฺตโน เจว ปเรสํ จ
 อุปวาทวิริหิตํ กมฺมํ น ปจฺฉา วิปฺปฏิสฺสารจฺานียํ โหติ ฯ โย นีราโส หุตฺวา วิริยํ โอสฺสชฺติ,
 โส สพฺพปกาเรน อุปวาทโต น มุจฺจติ ฯ ปเรสํ อุปวาทो นปฺปมาณํ โหติ, อตฺตโน ปน
 ปมาณํ ฯ ตํ หิ ปจฺฉา วิปฺปฏิสฺสาร์ อุปฺปาเทติ ฯ

ม. ๓๗๘ แม้สมเด็จ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๑๔ ก.ย. ๕๔, ๑๙ ม.ค. ๕๙ ขึ้น ม. ๙๔)

พฺุทฺโรปี อิมํ โอวาทํ อทาสิ

สิณฺจ ภิกฺขุ อิมํ นาวิ สิตฺตฺตา เต ลหุเมสฺสตีติ ฯ^๑

โอวาโท เหลส โสตุณฺํ ภิกฺขุณฺํ กัตตุกัมมตาจันทํ ชเนตฺตุ วุตฺโต อตฺตโน เจว ปเรสญฺจ
 อตฺถสํวตฺตนิกํ กิจฺจํ ปญฺญชฺนฺตานํ พุทฺธสฺสณิกานํ อูทาทฺรณภฺตารโห จ โหติ ฯ เอตฺถ
 นาวาวจฺนํ อุปฺปามตฺตเยว ฯ กถํ ฯ เสยฺยถาปี นาม นาวา ชลมคฺเคน คตฺตานํ ปาริมตีรํ วา
 คตฺตานํ นิสฺสยวาทนํ โหติ, สเจ นาวาย ฉิทฺทํ ภาเวยฺย, ตตฺถ อุกทสฺส ปเวโส โหติ,
 ตปฺปจฺจยา สา น สุเขน คจฺจติ, ทนฺธคมนํ ชเนติ, อุกเก วา ปน โอสีหติ, สเจ ปน
 ตํนาวาคตา ชนา วายามสมาคตา หุตฺวา นาวิ สินฺจเยยฺยฺยํ ฉิทฺทํ จ ปิทฺทิตฺตุ ยงฺกญฺจि อุปายํ
 จินฺเตตฺวา เตน ตํ อจฺฉิทฺทํ กาทฺตุ สกฺกญฺเอยฺยํ, สา สิตฺตฺตา นาวา สลฺลหฺกา เจว นีรฺนฺตรายา
 จ หุตฺวา สีนฺจ คจฺจติ, เอวเมว อตฺตภาโวปี กมฺมนฺโตปี วสนฺนฺจฺานมฺปิ อนฺตมโสปี รญฺจํ

^๑ พ.ธ. ๒๕/๓๕/๖๕.

ภวามเวสุ สัสนุนานัน สุตตานัน นิสฺสยวเสน นาวาสทิสสา โหนฺติ, สเจ เต อตฺตภาวาทโย น
 ธิรา ภเวยฺยํ เยน เกนจิ การณฺน วิปตฺตี คจฺเจยฺยํ วา, ทนฺธากาเรน ปวตฺตนฺติ
 สพฺพปกาเรน วา วุฑฺฒิ ปาปฺพนฺติ น สกฺโกนฺติ, สเจปิ เตสํ นิสฺสิตภฺตฺตา สามีกา
 อนิกฺขิตตฺตฺตรา หุตฺวา อนุปฺปนฺนานิ จิตฺทานิ อนุปฺปาทาย สํวเรยฺยํ, อุปฺปนฺนานิ อุบายโส
 ปชฺเหยยฺยํ, กาลเณ เตสํ อุปฺภูจฺจานปฺภิสฺสขรณาทินิ ปยุญฺเชยฺยํ, เต จ อปฺริหาเปนฺตา
 ปฺภิสฺสคฺเคยฺยํ, เหวํ เต ขิปปํ วุฑฺฒิปารํ คจฺจนฺติ, ตสฺมี ตสฺมี ภเว หีนภาवं น คจฺจนฺติ ๕ อิติ
 กตฺตुकมฺยตาณฺโถ อตฺถสฺสทฺธิยา วิริยสฺส อุปฺตถมฺภกปจฺจโย โหติ ๕

ม. ๓๗๘ แม่สมเด็จพระ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๑๓ ก.ย. ๒๕๕๗, ๑๙ ม.ค. ๕๙ ช้า ม. ๙๕)

ภควาปี กตฺตुकมฺยตาณฺทํ ปฺภิจฺจ สมฺมาสมโพธิ อภิสมฺพุชฺฌิ พุทฺธกิจฺจญฺจ
 ปุเรนฺโต สาธฺนา สาสนํ ปติภฺจฺจาเปสิ ๕ โน เจ ภควโต กตฺตुकมฺยตาณฺโถ **อภวิสฺส**, กถํ หิ
 นาม ภควา วิสารโท หุตฺวา อภินิภฺขมณํ **อนิภฺขมฺิสฺส**, ทฺกกรกิริยาภาเล จ กิลมถสฺส ขโม
อภวิสฺส, เหวํ สนฺเต ฆรราวาสาย **อวตฺติสฺส**, น โมกฺขปตฺติยา **อปฺรภฺกมฺิสฺส**, มารวสํ
อปาปฺณิสฺส ๕ อถวา โพธิธฺยานํ ปตฺวา ภควา ปฺภิสฺสญฺจิกฺขมาโน “**อริคโต โข มยํ
 ฐมฺโม คมฺภีโร ทฺททโส ทฺรนฺโพโร สนฺโต ปณฺโฑ อตฺกกาจโร นินฺโณ
 ปณฺทิตเวทนีโยติ**”^๑ อุปฺปนฺนปฺริวิตฺกโก อโหสิ ๕ อิติ ภควโต ปฺภิสฺสญฺจิกฺขโต จิตฺตํ
 อปฺปิสฺสสฺสูกตฺตาย นมิเยว, โน ฐมฺมเทสฺนายน ๕ ยสฺมา ปน ภควโต มหากรฺธนา-
 พเลนฺอุปฺตถมฺภิตฺ กตฺตुकมฺยตาณฺโถ ติกฺขํ ปวตฺตติ, ตสฺมา ฐมฺมเทสฺนายน ฐุํ น นิกฺขิปี ๕

อถโข ภควา พุทฺธจฺกฺขฺนา โลกํ โวลเณนฺโต อทฺทส “**สนฺติเยว สุตฺตา เย
 ติกฺขินฺทฺริยา ฐมฺมํ อาชานิตฺุ สกฺโกนฺติ, อปฺเรปี จ สุตฺตา จเปตฺวา อภพฺพสฺสเต กิณฺจาปี
 มุทินฺทฺริยา โหนฺติ, ฐมฺมํ ปน สุตฺวา โลกิยผลานิ ปาปฺพนฺติ สกฺขิสฺสนฺติ, อภพฺพา หิ สุตฺตา
 ฐมฺมํ โสตุํ น มนฺสิกโรนฺตา ยงฺกิญฺจิ ผลํ ปาปฺพนฺติ น สกฺขิสฺสนฺติเยวาติ**”^๒, เสยฺยถาปี นาม
 ยานิ กานิจิ อุปฺปลาทีนิจิ อตฺถิ, เตสฺ อุทกํ อจฺจคฺคฺมฺม ติภฺจฺจนฺติ^๓, สฺริยรสมฺมิลสฺสํ
 อาคมยมานานิจิ ตานิจิ, ตานิจิ อชฺช ปุปฺพนกานิจิ, อปฺเปกฺจฺจานิจิ สโมทกํ จิตฺตานิจิ, ตานิจิ เสว
 ปุปฺพนกานิจิ, อปฺเปกฺจฺจานิจิ อุทกา อนุคฺคฺตานิจิ อนฺโตนิมฺคฺคฺโปสินิจิ, ตานิจิ ตตฺติยทิวเส

^๑ ม.ม. ๑๓/๕๐๗/๔๖๑.

^๒ ควรเป็น สกฺขิสฺสนฺติเยว

^๓ อุทกํ อจฺจคฺคฺมฺม ติภฺจฺจนฺติ อุทกํ อตฺถิกมิตฺวา ติภฺจฺจนฺติ ๕ (ที.อ. ๒/๑๐๖)

ปุพฺพนกานิ, เตสุปี อปุเปกจฺจานิ สโรคานิ อตฺถิ, ตานิ เนว ปุเปกจฺจนิ มจฺจกจฺจป-
 ภาฯเนว ภวิสฺสนฺติ, เอวํ อิทฺ สตฺตนา นานปุเปกาทา โหนฺติ, เตสุ อปุเปกจฺเจ อปุปรชฺชกา
 อปุเปกจฺเจ มหารชฺชกา อปุเปกจฺเจ ติกฺขินฺทฺริยา อปุเปกจฺเจ มุทินฺทฺริยา โหนฺติ^๑ ฯ เอวํ
 ปฏิสณฺธิกฺขิตฺวา ปน ภควา ฐมมํ เทเสตุํ อธิกฺกฺขฺติ, โลกสฺส จ อตฺถาย หิตาย สุขาย ฐมมํ
 เทเสสิ, อตฺตโน กายเขทํ อคณฺเณโต ว พุทฺทมจฺริยํ ปกาเสตฺวา อุตฺตรํ วิตฺถาเรสิ ฯ อิติ
 ภควา อตฺตโน โลเก อปุปาทํ โลกสฺส อตฺถสาธกํ อกาสิ ฯ

ม. ๓๗๙ กัตตุกัมยตาฉันทะ (พระมหาโพธิวงศาจารย์, แบบฝึกหัด ๒ ต.ค. ๒๕๕๕ หน้า ม. ๙๕)

กตฺตุกมฺยตาฉนฺโทติ ปเนตฺถ ฯ อयํ หิ ทฺวกรมฺปิ อิจฺฉิตฺตํ สาเชติ ฯ สาธกํ เจตฺถ
 ตติยสงฺคีติยา อาคตฺวตฺถุ ฯ^๒ ตทา กิร โมคฺคลีปฺตตฺถเอโร มิจฺฉาทิกฺกฺขิเก พุราหฺมณฺกุล
 ชาโต ฯ สิกฺควตฺถเอโร อติเรกสฺตฺตวสฺसानิ วิริเยน ตํ กุลํ ปโลเกตุํ คนฺตฺวา ตํ กุลปฺตฺตํ
 อาเนตฺวา สาสเน ปพฺพาเชตุํ อสฺกฺขิ ฯ ตตฺตฺรายํ สงฺเขปตฺถุ ฯ อาทิมฺหิ เถโร ตสฺส กุลสฺส
 เคหทฺวารํ ปิณฺฑทฺาย ปาวิสิ ฯ น ปน เอกทิวสมฺปิ กฺกฺกจฺจมตฺตํ นาลตฺถุ ฯ ปุณฺปุณฺ ปวิสฺสนฺโต
 เอกทิวสํ อติจฺฉนฺ^๓ ภาเนตฺติ วจฺนมตฺตํ อลตฺถุ ฯ ตโต ภตฺตํ อลตฺถุ ตโต วิสฺสาสํ ตโต เคเห
 ภตฺตกิจฺจํ กาทุํ ปเวสํ (อลตฺถุ) ฯ ตปฺปจฺจยา โมคฺคลีปฺตฺเตน มาณเวณ สทฺธิ วิสฺสาสํ
 อาปชฺชิตฺวา ติณฺณํ เวทานํ ปารคฺตฺาย เตสํ คณฺจิกฺกฺขาเนสุ สกฺพทฺธิ ทสฺเสตฺวา ตํ
 ปฏฺธิชานาเปสิ ฯ ตโต นํ จิตฺตยมฺเก พุทฺธมฺมปริยาปนฺนํ ปญฺหํ ปุจฺฉิ ยํ มาณโว วิสฺชเชตุํ
 อสฺกฺโกนฺโต ยสฺส จ วิสฺชชฺนํ ชานิตุํ อิจฺฉนฺโต เถโร อนฺตฺนตฺวา ปพฺพชฺชํ ยาจติ ฯ
 ปพฺพชิตฺวาน โส พุทฺธวจฺนํ อุกฺคเหตฺวา ตตฺถ ปภาทปฺตฺโต หุตฺวา ปจฺจมาภาเค
 ลทฺฐปสมฺปโท หุตฺวา กมฺมกฺกฺขาเน วทฺตฺตฺวา อรหตฺตํ ปาปฺณิ ฯ อปรภาเค
 อโสภมหาราชสฺส รชฺชสมเย ชมฺพทฺธิเป สงฺฆปาโมกฺโข อโหสิ ฯ ตทา จ พฺหฺกา ตติถิยา
 ลากสฺสการํ ปฏฺฐยมาณา พุทฺธสาสเน ปพฺพชิตฺวา สกานิ สกานิ ทิกฺกฺขิตฺวานิ ทิเปสฺสุ ฯ เถโร
 ตถา พุทฺธสาสเน อปุปนฺนสฺส อพฺพทฺสส กณฺณกสฺส จ วิทฺธฺสเน อโสภมหาราชสฺส
 พหฺพกาโร อโหสิ ฯ อถาปรภาเค ตสฺมี สมเย สนฺนิปตฺติตฺวา ตติยสงฺคีติ กโรนฺตสฺส

^๑ สำนวนนี้เป็นมติจากคัมภีร์อรรถกถา; ในพระไตรปิฎก (เช่น ม.ม. ๑๓/๕๑๑/๔๖๓) พระพุทธเจ้าตรัสเปรียบเทียบสัตว์ทั้งหลายด้วยบัว ๓ เหล่า แต่ในอรรถกถา เช่น สุมังคลวิลาสินี เล่ม ๒ (ที่.อ. ๒/๑๐๕) ท่านอธิบายขยายออกไปอีก จึงเปรียบเทียบสัตว์ทั้งหลายด้วยบัว ๔ เหล่า

^๒ ดูรายละเอียดใน วินย.อ. ๑/๓๙.

^๓ **อติจฉน** (ตุเมเห อ. ท่าน ท.) ของจงปรารถนาล่วง อติ บทหน้า + อิจฉ ชาติ ในความปรารถนา + อ ปัจจัยในกัตตุวาจก + ถ ปัจจัยมีวิภัตติ ลบ อิ ที่ ดี สำเร็จรูป เป็น อติจฉน (บุญสืบ อินสาร)

ภิกษุสงฆ์สงฆ์ ปมฺโฆ อโหสิ ๗ ตโต ปรี ปจฺจนฺติเมสุ ปเทเสสุ สาสนธมฺมสุส ปกาสนตถาย
 เถเร เปเสสิ ๗ อิติ ลิกฺควตฺเถโร กตฺตฺกมฺยตาณฺหํ ปฏฺิจฺจ วิริเยน ตํ พุราหฺมณฺกุลํ คนฺตฺวา
 โมคฺคฺลึปฺตฺตมาณฺวํ ปโลเกตฺวา ตํ ยถิจฺฉิตํ ปพฺพาเชตฺถํ อสฺกฺขิ ๗

ม. ๓๗/๙ อีกเรื่องหนึ่ง (ปรับจากพระไตรปิฎก, เทียบ ๐๐๘/๔๒, ๐๐๑/๙๕ ซ้ำ ม. ๙๖)

อปรณฺเจตฺถ ทฎฺจพฺพํ ๗ อตีเต กิร ทีฆีติสฺส โกสฺลรณฺโณ โอรสฺสภูโต ทีฆา วุ นาม
 กุมาโร ปิตุ รมฺมฺสฺส พุรหฺมทตฺตสฺส กาสีรณฺโณ หตฺถงฺกตฺกาลโต ปจฺฉากาเล ปสฺสูโต ๗
 ปิตฺสฺนตฺกํ รชฺชํ อภินิคฺคณฺหิตฺถํ กตฺตฺกมฺยตาณฺหํ อารภิ ตสฺเสว สนฺติเก วสนตถาย โอตารํ
 คเวสิ ปจฺฉา เตน พุรหฺมทตฺเตน วิสฺสาสิกฺสาธาณฺจฺจาเน จปีโต ๗ อถ โฆ พุรหฺมทตฺโต
 กาสีราชา มิควํ คมิตฺถกาโม ทีฆา วุ รถํ โยชาเปตฺวา ตํ รถํ อภิรฺยุหฺ นิกฺขมิ, ทีฆา วุ กุมาโร
 รถํ เปเสสิ ๗ ตถา ตถา รถํ เปเสสิ, ยถา ยถา อณฺเวยเนว เสนา อคฺมาสิ, อณฺเวยเนว
 รโถ^๑ ๗ อถ โฆ พุรหฺมทตฺโต กาสีราชา ทูรํ คนฺตฺวา ทีฆา วุ กุมาโร เอตทโวจ “เตนหิ ภณฺเ
 มาณวํก รถํ มุณฺจสฺส กิลนฺโตมฺหิ นิปฺชชิสฺสามีติ ทีฆา วุ สฺส กุมาโร อจฺฉงฺเค ลีสิ กตฺวา
 เสยฺยํ กปฺเปสิ ๗ ตสฺส กิลนฺตสฺส มุหฺตฺตเกเนว นิทฺทํ โอกฺกมิ ๗ ตทา โส
 พุรหฺมทตฺตํ กาสีราชานํ ชีวิตา โวโรเปตฺถํ โอตารํ ปฏฺิลภิตฺวา โกลิยา ชคฺคํ นิพฺพาหิตฺวา ตํ
 ปโปเชตฺวา “ปีตา เม เตน มาริโต อิทานาหนตํ มาเรสฺสามีติ รณฺโณ อตฺตโน ปฏฺิปกฺขภาวํ
 ทสฺเสสิ ๗ พุรหฺมทตฺโต อุตฺราสีโต หุตฺวา กุมาโร อตฺตโน ชีวิตํ ยาจิตฺวา “ทมฺมิ เต
 โกสฺลรณฺจฺฉนฺติ สจฺจํ อทาสิ ๗ ตํขณฺํ ปเนส “มา โฆ ตวํ ตาต ทีฆา วุ ทีฆํ ปสฺส มา
 รสฺสนฺตฺยาทิกํ ปิตฺรา ทินฺโนวาทํ อนุสฺสรนฺโต ตํ เวรํ วุสฺสเมตฺวา ตสฺส ชีวิตํ อทาสิ ๗ เตน
 โส อตฺตโน กุสฺนตฺกํ โกสฺลรณฺจํ ปฏฺิลภิ พุรหฺมทตฺตสฺส จ กาสีรณฺโณ ชีตฺโร ลภิตฺวา
 มहेสิจฺฉาเน จเปสิ ปจฺฉา กาสีรชฺชปี กาวเรสิ ๗ อิจฺเจวํ ทีฆา วุ กตฺตฺกมฺยตาณฺหาคมฺม
 ยถิจฺฉิตตฺถํ อภินิพฺพาเทสิ ๗

^๑ วินย. ๕/๒๔๔/๓๓๐.

ม. ๓๘๐ ส่วนพระมหาชนก (พระมหามนตรี ขนฺติสโร, ๐๐๑/๙๖, ข้า ม. ๙๖)

มหาชนเคน หิสฺส อาสาย อภินิพฺพตฺติภาเว

อาสีเสถว ปุริโส

นิพฺพินฺททยย ปณฺทิตโต

ปสฺสามิ โวหํ อตฺตาทํ

ยถา อิจฺฉี ตถา อหฺมุติ^๑

อิมาย โอวาทภูตตาย คาถาย อุกฺกิตฺถมฺมิมํ (นิทฺสสนํ) โหติ ๗ พุทฺธสฺสเน, กตฺตูกมฺยตาจฺนุโท นาเมส สตฺถารา อิทฺธิปาทรมฺโมติ ปสฺสิโต, อยฺยหิ อิทฺธิปาทภูโต โหติ, อยฺยจ ฌนฺทิตฺธิปาทรมฺโมติ วุจฺจติ ๗ โส ปเนส โปธิปกฺกขิยธมฺมสมฺมาทาเย สงฺคหํ คโต โหติ ๗ อิมมาคมฺม สมฺมาสมฺพุทฺโธ สมฺมาสมฺโพธิธฺมาณํ อภิสมฺพุชฺฌิ เตเนเวโส สพฺพญฺญุตฺติ วุจฺจติ ๗

๘ ปุคฺคลญฺญาตกา**ม. ๓๘๐ สมเด็จพระบรมบพิตร (พระมหามนตรี ขนฺติสโร, ๐๐๑/๙๗ ข้า ม. ๙๗)**

ทยฺยานมิโนโท หิ มหาราชา กตฺตูกมฺยตาจฺนุเทเน สมงฺคิกฺกุโต หุตฺวา อนฺุพฺพเพน นานุปสฺสคฺโต รฺกฺกสฺส เจว รฺกฺกนิวาสิเนญจ วิโมจเน สมตฺถภูโต, ปจฺจกฺขโต จิตฺตสฺสสฺสาทมนุปฺปาทํ รฺกฺกจาภิपालโนปายปริยาปนํ ทานาทิสฺสวริํ ราชธมฺมํ ปริปุเรติ นาม ๗ อยํ โข มงฺคลวิเสโสติ วุจฺจติ ๗

ม. ๓๘๐ ปุคฺคลญฺญาตกา (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๑๙๘, ๐๐๒/๕๒ เทียบ ม. ๙๗)

ปุคฺคลญฺญาตกาติ ปเนตฺถ ๗ ปุคฺคลํ วิจฺฉินฺตุ ชานาตีติ ปุคฺคลญฺญ, ตสฺส ภาโว ปุคฺคลญฺญาตกา ๗ วิภาคโต เจสา อิตฺตฺรอิสฺสรธาติปุคฺคลวเสน เทเสตพฺพา, อิทานิ ปนาหํ อิสฺสรปุคฺคลวเสน ปุคฺคลญฺญาตํ วิสฺสชฺเชมิ ๗ กิจฺจปโยคปฏฺฐิเป ปรีวารปุคฺคลํ วิจฺฉินฺตุ ชานนํ ปุคฺคลญฺญาตาย อธิปฺเปตฺตโต โหติ ๗ ปุคฺคลนฺิโยชเน หิ ปฏฺฐิเป ปุคฺคลํ วิจฺฉินฺตุ ยฺชชฺติ, เหว วิจฺฉินฺตฺวา นฺิโยชนํ กิจฺจสาธกํ โหติ, โน เจ วิจฺฉินฺทย, ตํ น กิจฺจสาธกํ ๗ นิทฺสสนํ เจตฺถ ทญฺจพฺพํ ๗

ม. ๓๘๐ เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๒/๕๒)

อนฺุตฺตรํ อภิสมฺโพธิํ สมฺพุชฺฌิตฺวา ตถาคโต พุทฺธกิจฺจํ ปริปุเรตฺถํ คามนิกฺมาทิสฺส จาริกญฺจรมาโน ชนฺานํ ธมฺมํ เทเสตฺวา ราชคหํ อนฺุปฺปโต ตตฺถเวว วิหาสิ ๗ ตํ สุตฺวา กปิลวตฺถุสมฺมึ สฺพุทฺโธโน นาม มหาราชา โพธิธฺมาณปฺปตฺตํ สพฺพญฺญุตฺตํ อตฺตโน ปฺตฺตํ ปสฺสิตฺกามา โลกนาถํ กปิลวตฺถุํ อาเนตฺถํ อมจฺจํ เปเสสิ ๗

^๑ พ.ชา. ๒๘/๔๕๐/๑๖๗.

ไส สตุถุ สนฺติกั ปตฺวา ฌมฺมํ สุตฺวา อรหตฺตปฺตฺโต อิทฺ ปพฺพชฺช, น ปน สตุถารํ อาราเชสิ ๕ สุกฺโขทโน ปน ตโต สาสนํ อสฺสฺสณฺนิตฺวา ปุณฺ ทูเต เปเสสิ ๕ นว วาเร อิมินา นินยาเมน ทูเต เปเสสิ ๕ ทสเม วาเร กาทุทายี นาม อมจฺจํ เปเสสิ ๕ ไส กิญฺจาปิ คนฺตฺวา สตุถุ สนฺติเก ฌมฺมํ สุตฺวา อรหตฺตปฺตฺโต ปุริมามจฺจา วีย อิทฺ ปพฺพชฺช, กปิลวตฺถุ-คมนตฺถาย ปน สตุถารํ อาราเชสิ ๕ สุกฺโขทนญจ ราชานํ ยถิจฺฉิตํ ปุตฺตทสฺสนํ ฌมฺมสฺสวณฺญจ อลาเภสิ ๕ กิจฺจปโยเค อปฺปฏิรูปสฺส ปุคฺคลสฺส นโยชนํ น กิจฺจสาธกํ โหติ ๕

ม. ๓๘๑ ลางคราวหาเป็นแต่เพียง (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๖๐ ข้า ม. ๙๗)

โน เจ วิจิเนยฺย ตํ น กิจฺจสาธกํ ๕ นิทสฺสนํ เจตฺถ ๕ อโสกฺราชกาเล, ยทา ติตฺถิยา สยํ มุณฺเฑตฺวา พุทฺธสาสเน ปพฺพชฺชิตา วิหารेषุ วิจฺรนฺตา อุโปสธาทีนึปิ ปวิสิสฺส, ตทา ภิกฺขุสงฺฆโฆ เตหิ สทฺธี อุโปสธาทีนึ นากาสิ ๕ อโสกมหาราชา อตฺถุปฺตฺตี อชานิตฺวา “ภิกฺขุสงฺฆโฆ สมคฺโค เอกีภฺวโต หุตฺวา เตหิ สทฺธี อุโปสถํ น กโรตฺติติ อมจฺเจหิ วุตฺตตฺถมตฺตํ ญตฺวา, “อโสกการามํ คนฺตฺวา ภิกฺขุสงฺฆํ อุโปสถํ การเหตีติ^๑ เอกํ อมจฺจํ อาณาเปสิ ๕ ตํ คนฺตฺวา “อิทานิ ฆนฺเต ภิกฺขุสงฺฆโฆ สนฺนิปตฺตฺตฺติ รณฺโฆ อาณาปนเนน รณฺญา เปสิโตมฺหิตี วตฺวา สงฺฆตฺถเณรํ อาที กตฺวา ภิกฺขุํ ปุจฺฉิ, ไส, ตตฺถ โย ตสฺส วจฺนํ นากาสิ อยํ รณฺญา อาณตฺตวจฺนํ น กโรตฺติติ ตํ มณฺญิตฺวา อสิเนา เตสเมเกกสฺส สีสํ ปาเตตฺตุ อารภิ ๕ เหว กิจฺจปโยเค อปฺปฏิรูปสฺส ปุคฺคลสฺส นโยชนํ น กิจฺจสาธกํ ๕

ม. ๓๘๑ ครั้งนั้นตีสสกุमार (ปรับจาก พระมหาสมหมาย ๐๐๖/๑๐๙, ข้า ม. ๙๗)

ตโต เจตฺถ รณฺโฆ เอกมาติโก ภาตา ติสฺสกุมาโร สาสเน ปพฺพชฺชิตฺวา วิหารสิ ๕ ไส ตํ อมจฺจํ ตถา วิปฺปฏิปนฺนํ ทิสฺวา คนฺตฺวา สยํ ตสฺส อาสนเน อาสนเน นิสฺสีทิ ๕ ไส เณรํ สณฺชานิตฺวา สตถํ นึปาเตตฺตุ อวิสหนฺโต คนฺตฺวา รณฺโฆ อาโรเจสิ ๕ ราชา สุตฺวา ว ตาวเทว สรีเร อุปฺปนฺนทาโห หุตฺวา ปาปิ เม ภวิสฺสตีติ จินฺเตตฺวา ตํ อธิกรณํ วินิจฺฉิตฺตุํ พุยตฺตํ ปุคฺคลํ อุจฺฉินิ ๕ อิมสฺมิญฺจายํ อธิกาเร โมคฺคสิปฺตฺตฺถเณโร ชฺรคฺคาโห หุตฺวา ตํ อธิกรณํ วุปฺสเมตฺตุ สมตฺถเณ นทียา อุปฺริ ปาตสิปฺตฺตํ อาคนฺตฺวา เตสํ ติตฺถิยานํ เสตกานิ วตฺถานิ ทตฺวา อุปฺพพฺพาเชตฺวา ติปฺปฏิกรปฺริยตฺติชเร ปภินฺนปฺปฏิสมฺภิทฺเท ภิกฺขุ อุจฺฉินิตฺวา สพฺพํ สาสเน มลํ วิโสเชสิ ๕ ตสฺมา หิ ปฺปฏิรูปสฺส ปุคฺคลสฺส อุจฺฉินิตฺวา นโยชนํ ชุทฺทเกสฺส จ มหนฺเตสฺส จ

^๑ วิหารํ คนฺตฺวา อธิกรณํ วุปฺสเมตฺวา อุโปสถํ การาเปตีติ ๕ (วินย.อ. ๑/๕๓)

กิจเจสุ อตถสาธกั โหติ สุตตตนิกันติ ฯ^๑

ม. ๓๘๑ แม่สมเด็จพระสัมมา (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๒๕ ธ.ค. ๒๕๕๗ ขึ้น ม. ๙๘)

สมมาสมพุทฺโธปี อรุณา อนุตตโร อภิสมโพธิ์ สมพุชฺฌิตฺวา ปจฺมเทสนารเห เวเนยฺยสตุเต อุจฺจินิ ฯ กสฺมา ฯ สมมาสมพุทฺธสฺส หิ อธิคตธมฺโม คมภีโร โหติ ทุทฺทโส ทุรฺนุโพโธ จ^๒, สเจปิ สมมาสมพุทฺโธ ตํ มนฺทพุทฺธินํ เทเสยฺย เต ตํ อญฺญาตุํ วา ทญฺฺจํ วา น สกฺโกณฺติ, เอวํ สติ สมมาสมพุทฺธสฺส สมโพธิญาณํ โลกสฺส อนตฺถิกรูปี ภเวยฺย ฯ ยทา หิ ปโร อนพุชฺฌิตฺวา ตีรตฺนปฺรูกสวากสงฺฆมฺภูโต สํวิชฺชติ ตทา พุทฺธมฺมิ ปรีปฺรติ ฯ ตโต ภควา “อิมเ ปณฺธิตา พุยตฺตา โหนฺติ, สเจ ธมฺมํ โสตุํ ลภเยยฺยํ ธมฺมํ ชิปฺปเมว อาชานิสฺสสฺสตีติ เทว ตาปเส อนุสฺสริ อาพาโร กาลาโม เจว อุทฺทโก รามปฺตุโต จาติ ฯ เตสํ ปน กาลกตภาวํ อญฺญาสิ ฯ” ตทฺนนฺตรํ อนุตฺตรํ ธมฺมจกฺกปฺวตฺตตฺนสฺสตุตํ นาม ปจฺมํ ธมฺมํ เทเสตุํ ปญฺจวคฺคิเย ภิกฺขุ อุจฺจินิ ฯ อปรภาเค จ มคฺเช รญฺฺจเ ธมฺมํ ปติญฺฺจาเปตฺกามา หุตฺวา อุปนยเน สมตถํ อรุเวลกสฺสปี อุจฺจินิ, โส หิ พุทฺธิ มาคฺเชหิ มานีโต อโหสิ ฯ ตสฺมา ภควา มคธํ รญฺฺจํ คนฺตฺวา ปเคว ตสฺส ธมฺมํ เทเสสิ ฯ เอตฺถ หิ สํวณฺณิโต ปจฺมสมโพธิกถาย อตฺถเ เอวํ สนฺนิญฺฺจานสฺส ปฏฺิลาภตฺถาย ปวตฺตติ “ธมฺมสามิสฺสโร ภควา กิจฺจปฺปโยคารหานํ ปุคฺคลานํ อุจฺจินนสฺส ชานนตาย อกสิเรน พุทฺธกิจฺจํ สาเชติ, อยํ หิ ปุคฺคลญฺฺจตา เจโตปรียญาณฺฺปคา กตฺตุมยตาณฺฺทสฺส จ อุปการญฺฺจตา โหติ ฯ สเจ หิ กิจฺจปฺปโยเค ฉนฺโท ภเวยฺย อนนฺรูปี ปน กิจฺจสหการี ลภเยย ตํ กิจฺจํ สมิทฺธิ น อาปชฺชตีติ ฯ

ม. ๓๘๒ พระอาจารย์ผู้รักษา (พ.อ. ชรินทร์ ตรวจแก้ว, ๐๐๗/๒๑, ขึ้น ม. ๙๘)

ธมฺมปทญฺฺจกถายมฺปิ อิหํ ธมฺมสงฺคาหกาจริเยหิ วุตฺตํ สารีปฺตุตโตมคฺคลฺลานาปี ลทฺฐปสมฺปทา หุตฺวา น จิรสฺเสว สตุถารา สพุเพสํ ภิกฺขุณํ อคฺคสวากญฺฺจานเ ปสฺสิตา, ภิกฺขุ อุชฺฌายีสุ สตุถา มุโขโลกเนน สารีปฺตุตโตมคฺคลฺลานํ อคฺคสวากญฺฺจานํ เทติ,

^๑ วินย.อ. ๑/๕๕, ๖๑.

^๒ ม.ม. ๑๓/๕๐๙/๔๖๑. สำนวนบาลีว่า อธิคโต โข มยายํ ธมฺโม คมภีโร ทุทฺทโส ทุรฺนุโพโธ สนฺโต ปณฺธิโต อตฺถกาจโร นิปฺโปเ ปณฺธิตเวหนิโย

^๓ สำนวนพระไตรปิฎกว่า “อัย โข อาพาโร กาลาโม ปณฺธิโต วียตฺโต เมธาวิ ทิฆรตฺตํ อปฺปรชฺชชชาติโก ยนฺนุนาหํ อาพารสฺส กาลามสฺส ปจฺมํ ธมฺมํ เทเสยฺยํ โส อิมํ ธมฺมํ ชิปฺปเมว อาชานิสฺสสฺสตีติ ...สตุตฺตาหํ กาลกโต อาพาโร กาลาโมติ ฯ และแสดงถึงท่าน อุทฺทโก รามปฺตุโต ข้อความเหมือนกับที่ แสดงแล้ว (ม.ม. ๑๓/๕๑๒/๔๖๕)

อคุณสาวกภูจรรย์ เทนุเตน นาม ปจฺมํ ปพฺพชิตานํ ภิกฺขุณฺโณ ทาทํ วัฏฏฐิตี, สตุถา ตํ ปวตฺตี
 ฌตฺวา ตมตถํ อาท อัยฺ ภิกฺขเว มม ปฺตฺเตหิ ตทา ปฺตฺถิตปฺตฺถนา, เต ยถาปฺตฺถิตเมว
 ลภีสุ, นาทํ มุขํ โอลเฏตฺวา เทมิตี ๙^๑ เอตฺตาวตาว^๒ สตุถา ตตฺถกรณียะสุเยว อนุจฺฉวิกํ
 ปุคฺคํ อุจฺฉินฺตุ สมตฺถเณ นามาตี วุจฺจติ

ทวยานมินฺโท หิ ราชา ทีฆทสฺสี กิจฺจานุกิจฺเจสุ อนุจฺฉวิกเภา ราชภฏเภา วา ราชปฺริเส
 วา ราชยฺตุตเตเก วา อุจฺฉินาตี, อุจฺฉินิตฺวาน จ ปน โส ตตฺถกรณียานํ อนุจฺฉวิกํ สิปฺปิ อตฺตโน
 ความทารเกปี ราชปฺตฺตาทีเกปี สิกฺขาเปตี, โส จ ราชกิจฺเจสุ อนุจฺฉวิกเภา ปุคฺคเเล อุจฺฉินาตี
 เจว, จานโต จ อนุจฺฉวิกเภา นีหริตี, เหาญหิ สนฺเต, โส โสตุถินา ราชกิจฺจํ นิฏฺฐาเปสิ ๙
 อยเมว ปุคฺคณญตฺวาปริยาปนฺนา ทฺติยา มงฺคลวิเสสกา โหตีตี ๙

๘ ยาจโยคตาทถา

ม. ๓๘๖ ยาจโยคตา ความเป็น (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๒๐๐)

ยาจโยคตาทติ ปเนตฺถ ๙ ยาจโยคตา นาม วิคตมลฺมจฺเชรตา ทานชฺฌาสนยตา ๙
 กทาจิ หิ โย โภจ อตฺตโน อตฺถเณ สมฺปนฺเน อญฺญสฺส อุปถมฺภํ ยาจติ, ตสฺส ทาทํ
 สกฺโกนฺตสฺส ภาโว “ยาจโยคตาทติ วุจฺจติ ๙ อัยฺ ฆรฺมาวสนฺตานํ พุทฺธสาสนิกานํ ปฏฺฐิปา
 โหตี ๙^๓ ตตฺตรายํ อธิปฺปาโย ๙ กมฺมํ เหตุถ สตุเต วิภชตี สตุตา กมฺมสฺสกา โหนตี
 กมฺมทายาทา ยทิตํ วิกลอชฺฌตฺตาย ๙ โย อชฺฌโณ สงฺคหสมฺปยุตฺเตน จิตฺเตน วิกลสฺส หิตํ
 กาทํ สกฺโกตี, โส ตํ ทาลิตฺทียทฺตุคา อุทฺธริตี นาม, สตุเต จ สนฺติมคฺคภูตํ สมภาวํ
 อุปตเต กตฺวา อุปตฺถมฺภเภาตี นาม ๙ เหาวฺรูโป โช พุทฺธาทีปณฺฑิตฺเตหิ ปสฺสิโต โหตี
 “อโมฆนฺตสฺส ชีวิตนฺตี ๙ ตสฺส จริยา อการํ อชฺฌาวสนฺตานํ ฐมฺโม โหตี ๙ อิมมตถํ
 ปทฺฐจฺจํ คณฺหนฺเตน อัยฺ นโย ลพฺภติ ๙ อิทํ ทานํ นาม สเจ มตฺตานุรูปโต ปวตฺตีตํ
 อุกิณฺณญจ จานํ ฐาเรตฺถ สมตฺถํ กตํ ภเวยฺย ทายกสฺส เจว ยาจกสฺส จ, ยถิจฺฉิตํ อตถํ
 สาเรตี ๙

ม. ๓๘๖ ยาจโยคตา อันบุคคล (พระมหาโพธิวงศาจารย์, ข้อสอบปี ๒๕๕๖)

ยาจโยคตา เหลสา ปริปฺพุเรตฺถกาเมน ทฺวีหิ อากาเรหิ สมฺปาเทตฺพุพา ๙ กถํ ๙ ตํ
 ปริปฺพุเรตฺถกาโม ทายโก ทาทํ ปโหนเกน ฐเนน สมฺปนฺโน หุตฺวา เทตี, ทตฺวา สยํ

^๑ สณฺขยวตฺถุ ฐมฺมปทฺฐจฺจกา ปจฺโม ภาโค (ธ.อ. ๑/๑๐๓)

^๒ เช่น น โส เอตฺตาวตาว สกฺกาทพุโพ ๙ (วินย.อ. ๑/๗๑๘)

^๓ ในระหว่างนี้มีบาลี (อง.สตุตทก. ๒๓/๖/๖) ว่า อิท อริยสาวโก วิคตมลฺมจฺเชเรน เจตฺสา อการํ
 อชฺฌาวสตี มุตฺตจาโค ปยตปาณิ โวสฺสศฺครโต ยาจโยโค ทานสฺวีภาครโต ๙ (ท่านตัด ภิกฺขเว ออก)

ทลิตุทชาโต น โหติ เจว ยาจโก จสฺส ทาเนน เวกฺขลลา มุจฺจติ วา ยาเปตฺติ วา สกฺโกติ ฯ
 สเจ ปน ตํ ปริปุเรตฺตกาโม ทายโก, โยโกจิ อาคนฺตฺวา ยาจติ, ตสฺส อิจฺฉิตฺตสาธนฺมตฺเตน
 ททเยย, เอวํ ยาจกฺภูตสฺส ปฏิกฺคาหกสฺส โทโส ภเวยฺย ฯ กถํ ฯ โส ปฏิกฺคาหโก สุขเน
 ยถิจฺฉิตํ ลภมาโน อติพฺพยการี ฐนํ ปัสฺสํ วย วิกิริตฺวา นาสนฺสีโล ภเวยฺยปี, ฐนปริโฆเค
 อมชฺฉมฺภูโจ อมตฺตตฺตญฺญ ภเวยฺยปี, ตตฺถ ทานํ ตสฺส ปฏิกฺคาหกสฺส โลภํ อนุพฺรุเหยฺยปี โส
 ปฏิกฺคาหโก ยาจนฺสีลตํ ปาปุณฺเยยฺยปี ยสฺสา การณา ปเรสํ ชิคฺฉณฺนโย โหติ ฯ นิทฺสสนํ
 เจตฺถ ทฏฺฐพฺพํ ฯ โลกนาเถน ทานปารมีปฺปรกเวสฺสนตฺโรโพธิสฺตตฺตภูตกาเล เอสา
 ยาจโยคตา กตฺตฺตพฺพวา โหติ ฯ ตถापि โโพธิสฺตเตน กถํ นิปฺพลํ โหติ ยาจกสฺส ยาจนฺสีลตํ
 นาเสตฺถ นาสกฺขิ ฯ

เอตฺถ ปนายํ สงฺเขปตฺโต ฯ ตทา โส เวสฺสนตฺโร โพธิสฺตโต มหาชนสฺส
 ทานสฺวีภาครโต หุตฺวา นิพฺพุทฺทานํ เจว ปฏฺฐิปกาเล มหาทานํ จ อทาสี ฯ อาหารชนยาน-
 ทาสาที่สุ โย ยํ อิจฺฉติ ตสฺส ตํ ยถิจฺฉิตเมว อทาสี ฯ อปฺเปว นาม เย ทินฺนํ ทินฺนํ ลภนฺติ
 เต ลทฺฐโฆเคหิ อตฺตทานํ ปตฺติฏฺฐาเปยฺยํ ยาจเน จ ติตฺตทา ภเวยฺยํ, เต ปน ตาทิสาน
 โหนฺติ ฯ กถํ ฯ เต อมตฺตตฺตญฺญ ชาตา หุตฺวา อุตฺตรุตฺตรี อิจฺฉนฺติ เจว อปรานิปิ วตฺตญฺนิ
 ยาจนฺติ จ ฯ เกจิ ยาจกา อติสฺสุรา ว หุตฺวา ตสฺส ราชาญฺญาเว อการเวน อนฺตมโส
 ปาชียมาเน มงฺคลหตฺถิรเถปิ ยาจิสฺสุ ฯ น เอตฺตกเมว, อุตฺตริมปี ยาจิสฺสุ ฯ กถํ ฯ ยทา โส
 โพธิสฺตโต มทฺที่เทเวีย เจว ชาลี กณฺหาชินาติ อุมฺภอหิ กุมฺาเรหิ จ สทฺธิ วงฺกตปฺพพเต
 ตไปวณํ ปริภฺภูโจ โหติ, ตทา ชฺชโก นามโก พฺราหฺมณเณ อตฺตโน ภரியาย
 ทาสตฺถิกตามตฺเตน โพธิสฺตตสฺส กุมฺาเร ยาจิตฺถุ อติสฺสุโร ว หุตฺวา อตฺตโน สนฺตกสฺสาปि
 สฺวณฺณชนสฺส ขยภเยน อณฺณํ ภตฺติยา กมฺมนฺตํ กาทเรตฺถุ อนิจฺฉมาโน มฺฐา ลทฺฐุ โอตาร์
 ปสฺสิตฺวา อติโลเกน อสมฺปชาโน ว วงฺกตปฺพพตํ คนฺตฺวา อุมฺภอ กุมฺาเร ยาจิ ฯ อิหฺ ชฺชกสฺส
 กมฺมํ ตสฺส เหตุภฺภูตํ โหติ ยํ สกฺโก เทวานมฺินฺโท เทวโลกโต พฺราหฺมณวณฺเณน อาคนฺตฺวา
 มทฺที่เทวี ยาจิตฺวา ตํ ลภิตฺวา ปฏฺฐินฺนียยาเทสิ ฯ สณฺชโย ปน สีวिरาชา ตสฺส อุมฺภนํ
 กุมฺารานํ ชฺชเกน ยาจิตฺวา ลทฺฐภาวํ ญตฺวา ตสฺส สตฺตมฺภูมิกปาสาทํ พหุํ อณฺณชนํ จ
 กุมฺารานํ นิภกยํ อทาสี ฯ ชฺชเกน ลทฺฐํ ปาสาทาทิกํ นาลํ โหติ ตสฺส สุขสมปทํ
 อฺุปฺปาเทตฺถ, ตสฺส ปน ฐนปริโฆเค อมตฺตตฺตญฺญ อนุพฺรุเหติ ยาวเทวสฺส ซีวิตสฺส อนฺตรายภฺภูตํ
 โหติ ฯ

เอวฺรุโป หิ โพธิสฺตตสฺส ปริจฺจาโค น เกวลเมว ปฏิกฺคาหกาณํ
 ปริจฺจตฺตสทฺตถสฺริกฺขกํ อตฺถํ น สาเชติ อถฺโข เตสํ อติริจฺฉตฺตาย อนุพฺรุหนฺชาโต โหติ ฯ

กัญจาปี เหน้ ยถาวุตตวตถุ ทูเรนิทานมตตมปี โหติ นิธานรหิตัง อวสุสํ ปน
ยาจิตุกามานญเจว ทาทูกามานญจ นิสสนนรูปุ ภาวิตุํ อลํ โหติ ๗ อถ อนนุติมชาติยา โส
โพธิสตุโต เอวรूपาย ปุริตทานปารมียา ปโยคสมปตติยา อภาวโต อนนุกกฏจภาวํ
ปฏิสถิจิกขิตวา มหาภินิกขมนํ นิกขนุโต สเทวมนุสสาย ปชาย อตถาย หิตาย สุขาย จ
สตุฏฐภาเวน ชีวิทํ ปริจจชิ ๗ อิหํ ปรมตถทานปารมี โหติ ๗ คิหิสมปตติโย ปน
กุลทายาทสส อาเวณิกชนภาเวน ปริจจชิ น เวสสนนุตรภูตกาเล วिय วิกิริณกภาเวน
ปริจจชิ ๗ ตทา ตสส เอวรूपาย ทานปารมี ยถาตถํ สเทวมนุสสาย ปชาย อตถํ สาเชติ
พุทฺธสสนนสส จ ยาวชชตตนา จิรฎฐิจิติปจจโย โหติ ๗

บรรณานุกรม

๑) หนังสือทั่วไป

แผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย, **อธิบายวากยสัมพันธ์ เล่ม ๒**, กรุงเทพฯ:มหา-
มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๙๓.

ธงชัย สุমনจักร, **รู้ทันฉันท์แต่ง**, กรุงเทพฯ : เจริญรัฐการพิมพ์, ๒๕๕๐.

ฝ่ายปริยัติปกครอง กongsasansitkha กรมการศาสนา, **ปัญหาและเฉลยบาลีสนามหลวง**
ป.ธ. ๙, กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๘.

พระคันธสาราภิวังศ์ (แปลและอธิบาย), **สุโพธาลังการมัญชรี**, กรุงเทพฯ : ไทยรายวัน
การพิมพ์, ๒๕๔๖.

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, มหาเถรสมาคม จัดพิมพ์, **ประชุมพระราช**
นิพนธ์ภาษาบาลี ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗.

พระพุทฺธโฆษาจารย์, **ญาโณทยปกรณ์**, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การรถไฟฯ, คณะศิษย์
จัดพิมพ์ในงานสมโภชพระสุพรรณบัฏ สมเด็จพระสังฆราช ญาโณทยมหาเถระ,
๒๕๐๖.

พระพุทฺธปิยเถระ แห่งชมพุทฺธิปตอนใต้ รจนา, **ปทฐปสิทฺธิ**, กรุงเทพฯ: ชมรมนิตฺตติ
ศึกษา, ๒๕๔๓.

พระธรรมกิตติวงศ์, (ทองดี สุรเตโช), **คู่มือ วิชา แต่งไทยเป็นมคธ ประโยค ป.ธ.๙**,
กรุงเทพฯ : ฟองทอง เอนเตอร์ไพร์ส, ๒๕๔๐.

-----, **ศัพท์วิเคราะห์**, กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, ๒๕๕๐.

-----, **หลักการแปลไทยเป็นมคธ**, กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, ๒๕๔๑.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์
ครั้งที่ ๑๐, กรุงเทพฯ : สือตะวัน, ๒๕๔๕.

พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโนน), **สำนวนแต่งไทยเป็นมคธ ป.ธ. ๙**, ลำปาง :
วัดจองคำ จัดพิมพ์, ๒๕๔๔.

- พระธรรมวิมลโมลี (บุญมา ป.ธ. ๙)^๑, ตัวอย่างสำนวนแต่งไทยเป็นมคอ ป.ธ. ๙, กรุงเทพฯ : สำนักเรียนวัดบพิตรพิมุขวรวิหาร จัดพิมพ์, ๒๕๓๕.
- พระมหาชัยศรี กิตติปัญญา, ศิลปะการใช้ศัพท์และการแปลงประโยค, กรุงเทพฯ : ธนาเพรส แอนด์ กราฟฟิค, ๒๕๕๕.
- พระมหาธิติพงษ์ อุตตมปัญญา, รูปสัททิตีปนี เล่ม ๕ ตัทธิตักถณ์, กรุงเทพฯ : สหมิตรพรินดี้งแอนด์พับลิชซิง จำกัด, ๒๕๕๘.
- พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี ป.ธ.๙), พจนานุกรม ไทย-บาลี, กรุงเทพฯ : วัดราชโอรสาราม, ๒๕๕๙.
- พระมหาสมปอง มุทีโต, อภิธานวรรณนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ : ประยูรวงศ์พรินต์ดี้ง, ๒๕๔๗.
- พระมหาสองสุน ฐมมรโต (จำเริญ), สำนวนแต่งไทย ประโยค ป.ธ. ๙, กรุงเทพฯ : วัดโมลีโลกยาราม, ๒๕๕๖.
- พระมหาสุบรรณ สุปลุโณ รวบรวม, จันท์มคอ ป.ธ. ๘-แต่งไทยเป็นมคอ ป.ธ. ๙ ต่างสำนวน, กรุงเทพฯ : วัดยานนาวา จัดพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระราชธรรมจริยาจารย์, ๒๕๐๖.
- พระรัตนปัญญาเถระ, ศ. ร.ต.ท. แสง มนวิฑูร แปล, ชินกาลมาลีปกรณ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, พิมพ์ในการออกเมรุพระราชทานเพลิงศพ พระพรหมคุณาภรณ์ (เจียมจิรปัญญา), กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- พระอัครควังสมหาเถระ, พระมหาประนอม ฐมมาลงกาโร ปรีวรรต, สททนีติปปกรณ์ (สุดตมาลา), กรุงเทพฯ: วัดจากแดง, ๒๕๔๙.
- พระอัครควังสมหาเถระ, สททนีติปปกรณ์ ปทมาลา, กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิพลโลกิฑู, ๒๕๔๖.
- พระอุดรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), ศ.พิเศษ ดร. จำลอง สารพัตนีก, พจนานุกรม บาลี-ไทย สำหรับนักศึกษา ฉบับปรับปรุงใหม่, พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพฯ : บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๕๒.
- พลตรี ป. หลงสมบุญ, พจนานุกรม มคอ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ : เรื่องปัญญา, (ไม่ปรากฏปีพิมพ์).

^๑ คือ พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโน) วัดเบญจมบพิตร ฯ กทม.

วัดปากน้ำ (ผู้จัดพิมพ์), พระมงคลวิเสสสภา, กรุงเทพฯ : อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๖.

สมเด็จพระวันรัต (ครั้งยังเป็นพระพิมลธรรม) วัดพระเชตุพน รัตน, พระยาปริยัติ
ธรรมธาดา (แพ ตาลลักษณ) แพล, **สังคีตยวงค์**, กรุงเทพฯ : วัดอรุณราชวรา
ราม จัดพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (วน จีติญาณ
มหาเถร), ๒๕๒๑.

สยาม ภัทรานุประวัติ, **हितปเทศวัตถูปกรณัม : ร่องรอยของहितปเทศฉบับ
สันสกฤตในประเทศไทย**, วารสารดำรงวิชาการ, (ไม่ปรากฏปีพิมพ์).

เอนก ขำทอง, **ปัญหาและเฉลยบาลีสนามหลวง ป.ธ. ๗, ๘, ๙ พ.ศ. ๒๕๒๗-๒๕๓๓**,
กรุงเทพฯ : การศาสนา, ๒๕๓๔.

๒) เอกสารรวมสำนวนตัวอย่าง

ข้อมูลเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับ สำนวนตัวอย่าง วิชา แต่งไทยเป็นมคธ ที่นำมา
เรียงพิมพ์ต่อกันเป็นเล่มนี้ เมื่อแรกเริ่ม ได้จากแหล่งต่างๆ จำนวน ๑๒ เล่ม^๑ ซึ่งส่วน
ใหญ่ไม่ปรากฏชื่อเรื่อง ผู้แต่ง ผู้รวบรวม สถานที่พิมพ์ และปีที่พิมพ์ ฉะนั้น ถ้าจะอ้างอิง
แบบที่นิยมกันทั่วไป เช่น บอกชื่อเรื่อง ผู้แต่ง เป็นต้น ก็ไม่สะดวก จึงได้ลงรหัสที่
เอกสารตั้งแต่ รหัส ๐๐๑ ไปจนครบจำนวน แล้วอ้างอิงโดยระบุ **ชื่อผู้แต่งหรือผู้
รวบรวม (ถ้ามี) รหัสเล่ม/เลขหน้า** เช่น พระมหาโพธิวงศาจารย์, ๐๐๘/๕๐ หมายถึง
สำนวนนั้นแต่งโดย พระมหาโพธิวงศาจารย์ คัดลอกจากเอกสารเล่มที่ ๘ หน้า ๕๐ (พึง
เทียบกับการอ้างอิงคัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์ที่เนื่องดังก้าวไว้แล้วข้างต้น)
เอกสารที่เป็นแหล่งข้อมูลทั้ง ๑๒ เล่ม เรียงตามลำดับรหัสดังนี้

๐๐๑ เอกสารเย็บเล่ม ไม่ปรากฏชื่อเรื่อง แต่งโดย พระมหามนตรี ขนดิสาวโร
วัดปากน้ำ กทม. (พิมพ์จาก file.doc ที่พระมหาวิฑูรย์ สิทธิเมธี วัดชัยภูมิพิทักษ์ จ.
ชัยภูมิ ถวาย)

๐๐๒ รวมประโยค ป.ธ. ๙ สำนวนตัวอย่าง วิชา แต่งไทยเป็นมคธ แต่ง
โดย พระธรรมกิตติวงศ์ (บัดนี้ คือ พระมหาโพธิวงศาจารย์ สุรเตโช) รวบรวมโดย

^๑ ภายหลังได้รับถวายหนังสือ สำนวนแต่งไทย ประโยค ป.ธ. ๙ แต่งโดย พระมหาสองสุน
ธมมรโต และหนังสือ **ฉันทมคธ ป.ธ. ๘-แต่งไทยเป็นมคธ ป.ธ. ๙** ต่างสำนวน รวบรวมโดย พระ
มหาสุบรรณ สุปถุโณ จึงเป็น ๑๔ เล่ม

พระมหาสุรศักดิ์ ขนุดิธมโม วัดสังเวชวิศยาราม กทม. (ถ่ายเอกสารจากพระมหา
สนธยา วรรณดี วัดโมลีโลกยาราม)

๐๐๓ เอกสารเย็บเล่ม ไม่ปรากฏชื่อเรื่อง ไม่ปรากฏผู้แต่ง/ผู้รวบรวม (พิมพ์จาก
file.doc ที่พระมหาวิฑูรย์ สิทธิเมธี วัดชัยภูมิพิทักษ์ จ. ชัยภูมิ ถวาย)

๐๐๔ รวมปัญหา-ตัวอย่าง วิชา แต่งไทยเป็นมคธ ประโยค ป.ธ. ๙ พ.ศ. ๒๕๕๔
สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม กทม. พระเมธีวราภรณ์ วรรณสุธี (บัดนี้ คือ พระธรรม
ราชานุวัตร) ออกปัญหาและแต่งเป็นตัวอย่าง

๐๐๕ ตัวอย่าง สำนวนแต่งไทยเป็นมคธ ป.ธ. ๙ ไม่ปรากฏผู้แต่ง รวบรวม
โดย พระมหาอภิวัตร โจรนธมโม วัดกก กทม. (ถ่ายเอกสารจากพระมหาจำลอง ธมมว
โร วัดโมลีโลกยาราม)

๐๐๖ เอกสารเย็บเล่ม ไม่ปรากฏชื่อเรื่อง ส่วนใหญ่ไม่ปรากฏผู้แต่ง บางส่วนแต่ง
โดย พระมหาสมหมาย ฐิตเมโธ ไม่ปรากฏผู้รวบรวม (พิมพ์จาก file.doc ที่พระมหา
วิฑูรย์ สิทธิเมธี วัดชัยภูมิพิทักษ์ จ. ชัยภูมิ ถวาย)

๐๐๗ เอกสารเย็บเล่ม ไม่ปรากฏชื่อเรื่อง แต่งโดย พระมหาสำราญ อคฺคธมโม
สามเณรอุทัย ชะกิจ (บัดนี้ คือ พระมหาอุทัย ภูริเมธี ป.ธ. ๙) และนักเรียน ป.ธ.๙
ตรวจโดย พันเอกชรินทร์ จุลประดิษฐ์ (ขณะนั้นยังเป็น พันโท) เมื่อ ม.ค. ๒๕๔๘
(ถ่ายเอกสารจากพระมหาสนธยา วรรณดี วัดโมลีโลกยาราม)

๐๐๘ รวมสำนวนมงคลวิเสสภก 2 in 1 (ไทย+บาลี) วิชา แต่งไทยเป็น
มคธ ป.ธ. ๙ สำนักเรียนส่วนกลาง ๗ แต่งโดย พระธรรมกิตติวงศ์ รวบรวมโดย
พระมหาประยุท ธิติชโย ป.ธ. ๙ วัดพระธรรมกาย จ. ปทุมธานี

๐๐๙ สำนวนแต่งไทยเป็นมคธ ประโยค ป.ธ. ๙ รวมปัญหา/ตัวอย่าง วิชา
แต่งไทยเป็นมคธ สำนักเรียนส่วนกลางคณะสงฆ์ สำนักเรียนวัดสามพระยา สำนักเรียน
วัดโมลีโลกยาราม และนอกจากนั้นซึ่งเป็นส่วนมากไม่ปรากฏผู้แต่ง/ผู้รวบรวม (ถ่าย
เอกสารจากพระมหาสนธยา วรรณดี วัดโมลีโลกยาราม)

๐๑๐ รวมประโยค ป.ธ. ๙ แต่งไทยเป็นมคธ สำนวนลำดับมงคลวิเสสภก
สำนักเรียนส่วนกลาง แต่งโดย พระธรรมกิตติวงศ์, ไม่ปรากฏผู้รวบรวม (ถ่าย
เอกสารจากพระมหาสนธยา วรรณดี วัดโมลีโลกยาราม)

๐๑๑ สำนวนพระมงคลวิเสสภก วิชา แต่งไทยเป็นมคธ ป.ธ. ๙ สำนัก
เรียนส่วนกลางคณะสงฆ์ วัดสามพระยา (ไทย+บาลี) เนื้อหาแบ่งเป็น ๒ ตอน

ตอนต้น (เฉพาะเนื้อหาหน้า ๓๐๘ หน้า) แต่งโดย พระธรรมกิตติวงศ์, ตอนหลัง (๓๗ หน้า) เป็นปัญหา/สำนวนตัวอย่าง สำนักเรียนส่วนกลาง ฯ (ส.ค. ๒๕๕๓ - ม.ค. ๒๕๕๔) แต่งโดย พระธรรมกิตติวงศ์, รวบรวมโดย พระมหามงคล มงคลโล วัดปากน้ำ กทม. (ถ่ายเอกสารจากพระมหาดวง โชติญาณ วัดพระเชตุพน ฯ กทม.)

ส่วนเล่มที่ ๑๒ นั้น ได้แก่ พระธรรมวิมลโมลี (บุญมา ป.ธ. ๙), **ตัวอย่างสำนวนแต่งไทยเป็นมคธ ป.ธ. ๙** สำนักเรียนวัดบพิตรพิมุขวรวิหาร กรุงเทพฯ จัดพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๓๕. อ้างอิงไว้แล้ว และไม่ได้ลงรหัส ๐๑๒ เพราะมีข้อมูลพร้อมสำหรับแจ้งไว้ในบรรณานุกรม

ในระหว่างจัดทำ (ก่อนพิมพ์ครั้งที่ ๑) ผู้รวบรวมนี้ ซึ่งเป็นนักเรียนบาลีชั้นประโยค ป.ธ. ๙ สำนักเรียนส่วนกลาง ฯ สอนโดย พระธรรมกิตติวงศ์ (บัดนี้ คือ พระมหาโพธิวงศาจารย์), สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม สอนโดย พระเมธีวราภรณ์ (บัดนี้ คือ พระธรรมราชาวัตร วรทสฺสี) และพระมหาสองสุน ฐมฺมโรโต และสำนักเรียนวัดสามพระยา สอนโดย พระมหาวิรัชย ตนฺติปาโล (บัดนี้ คือ พระศรีปริยัติดิลก) จึงได้นำสำนวนตัวอย่างจากสำนักนั้นๆ มาพิมพ์แทรกไว้ด้วย เฉพาะปัญหา (แบบฝึกหัด) นี้ ได้พยายามแจ้งวันที่นักเรียนเขียนปัญหานั้นๆ ไว้ด้วย

ภาคผนวก
วิเคราะห์และอธิบายศัพท์^๑

กตตुकมฺยตาจฺนุโท กาทูกามตาย จฺนุโท กตตुकมฺยตาจฺนุโท ๗

กรุณา ปรทุกุเช สติ สาธุนฺ หทยกมฺปนฺ กโรตฺตีติ กรุณา ก^๒ สุขํ รุณฺชตฺตีติ กรุณา ๗ กิณาติ
วา ปรทุกุขํ หีสติ วินาสตฺตีติ กรุณา, กิริยติ วา ทุกุขิตฺเตสุ ผรณาวเสน ปสารียตฺตีติ
กรุณา, กิณาติ วินาสติ วา ปรสฺส ทุกุขนฺติ กรุณา, สา ปรทุกุขาปนยนาการป-
ปวตฺติลกฺขณา ปรทุกุขาสหฺรสา อวิหีสํปจฺจุปฺภูจฺจนา ทุกุขาภิภูตฺตานํ
อนาถาทสฺสนปทฺฏจฺจนา ๗ ปรทุกุขาปนยนกาเมตา กรุณา นาม ๗^๓

การณวสีกตา การณสฺส วเส วตฺตตฺตีติ การณวสีโก, ตสฺส ภาโว การณวสีกตา ๗

การุญญํ กรุณาย ภาโว การุญญํ, กรุณา เอว การุญญํ^๔ (ดู กรุณา)

กาลญญตา กาลํ ชานาติ สีเลนาติ กาลญญ ๗ ตตฺถกรณียปฺปโยเค กาลํ ชานาตฺตีติ วุตฺตํ
โหติ ๗ ตสฺส ภาโว กาลญญตา ๗

กุสลํ (ดู กุสลมฺมูลํ)

กุสลมฺมูลํ กุจฺฉิตฺเต ฐมฺเม สลฺยติ กมฺเปตฺตีติ กุสลํ ๗ กุจฺฉิตฺเต ฐมฺเม สลฺยติ วิหุํเสตฺตีติ กุสลํ ๗
กุจฺฉิตฺเต ฐมฺเม สลฺยติ อปคเมตฺตีติ กุสลํ ๗ กุสลสฺส มฺมูลํ กุสลมฺมูลํ ๗ มฺลนฺติ วจฺนํ
เหตุณํ นามํ ๗ ตีณิ เอตฺถ กุสลมฺมูลานิ อโลภาโทสาโมหฺวเสน โหนติ ๗

^๑ ฟังทราบว่าเป็นวิเคราะห์ บางแห่งเป็นวิเคราะห์ บางแห่งก็วิเคราะห์ บางแห่งไม่ใช่วิเคราะห์แต่เป็นคำอธิบาย, พระมหาวิฑูรย์ สิทธิเมธี ป.ธ. ๙ วัดชัยภูมิพิทักษ์ (ผาเก็ง) จังหวัดชัยภูมิ ถวาย file.doc นี้ เมื่อวันที่ ๔ ก.พ. ๒๕๕๔ ถ้ามีโอกาสจะเพิ่มศัพท์ คำอธิบายและแหล่งที่มา เฉพาะการพิมพ์ครั้งนี้ ได้จัดเรียงบทตั้งตามลำดับอักษร ตัด **อติ ปเนตฺถ** หลังบทตั้งนั้นออก, ยังไม่ได้ตรวจสอบกับคัมภีร์ให้ทั่วตลอด จึงสันนิษฐานได้ว่า บางแห่งอาจจะเป็น อตฺตโนมติ ซึ่งเสี่ยงต่อความผิดพลาด และในการพิมพ์ครั้งที่ ๑๐ ได้แก้ปัญหารีบบอักษร (font) ที่สะสมมาแต่ครั้งก่อน

^๒ ก^๒ เป็นบทเคียง สุขํ แปลว่า ความสุข กสทฺหุปทฺท รุธิ อวารเณ อ อา (ธ เป็น ญ ลบสระหน้า)

^๓ นิท.อ. ๒/๔๒๙; ที.ฎี.อภิ.น.ว. ๑/๘, ๔๐๐, สงฺคห.ฎี.กา. ๑/๑๐๖-๗, ๒๕๙-๒๖๐, วิสุทฺธิ. ๒/๑๒๒, ๑๔๐; อภิธานวรรณานา น. ๒๒๐, ๒๒๑, อภิ.วตฺตาร. ๑/๗๖.

^๔ พระธรรมกิตติวงศ์, ศัพท์วิเคราะห์, ๒๕๕๐, น. ๑๖๔.

ขตติโย ขตตสสาปจจํ ขตติโย, เขตตทานํ อธิปติภูตตตตวา ขตติโย ๙^๑

ขนฺติ ขมนํ ขนฺติ อธิวาสนกฺขนฺตีติ อตฺโถ ๙ ปโรปวาทํ ปโรปการํ สีตฺถุหาทีเกทญจ
คฺุณโปโรธํ ขมฺติ สหติ อธิวาเสตีติ ขนฺติ ๙^๒

จิตฺตํ จินฺเตตีติ จิตฺตํ อารมฺมณํ วิชานาตีติ อตฺโถ ๙ จินฺเตนฺติ วา เอเตน กรณญฺเตน
สมฺปยุตฺตตฺตมฺมาตี จิตฺตํ, อถวา จินฺตณฺมตฺตํ จิตฺตํ ๙^๓

ตโป ตปตีติ ตโป^๔ อกฺุสลวิตกฺกาทโย ปาปชฺมเม สนฺดาเปตีติ อตฺโถ ๙ ปาปเก ชฺมเม
ตาเปตีติ ตโป, กุสลสมาทานํ ตโป นาม, อกฺุสลวิตกฺกปาปชฺมเม ตาเปตีติ ตโปตี
อตฺโถ ๙

ทกฺขตา นาม ยํ อิจฺฉิตมตฺถิ ตตฺรฺรูปายาย วีรมฺสาย กรณียปฺปโยเค ทกฺขภาโว ๙ สํวึธาตุํ วา
กาตุํ วา สมตฺถภาโว ๙

ทานํ ทียยติ เอเตนาตี ทานํ ๙^๕ ทานญจ นามेतํ จาคเจตนาวิริตีเทยฺยชฺมมวเสน
ตีปฺปเกทํ โหตี ๙ จาคเจตนา เทตี เทยฺยชฺมมนฺติ ทานํ ๙ เทนฺติ เอตาย
เทยฺยชฺมมนฺติ วา ทานํ ๙ ทาทพฺพนฺติ วา ทานํ ๙

ทกฺขํ กุจฺฉิตตฺตตฺตา คฺุจฺฉตฺตตฺตา ทกฺขํ ๙^๖

ทฺุจฺฉริตี ทฺุจฺฉุ จริตี ทฺุจฺฉํ วา จริตี กิเลสปฺปติกตฺตตตี ทฺุจฺฉริตี ๙ ทฺุจฺฉริตี นามेतํ
กายวจิมโนทฺุจฺฉริตวเสน ตีปฺปเกทํ ว โหตี ๙ กายเณ ทฺุจฺฉริตี กายโต วา อฺุปฺปนฺนํ
ทฺุจฺฉริตฺนฺติ กายทฺุจฺฉริตี ๙

ชฺมมกามตา ชฺมมกามตา นาม ชฺมมคารวตา เจว ชฺมมครฺุตา จ ๙

ชฺมมญฺญตา ชฺมมํ ชานาตีติ ชฺมมญฺญ ชฺมมํ ชานาตี สีเลนาตี วา ชฺมมญฺญ, ตสฺส ภาโว
ชฺมมญฺญตา ๙

ชฺมโม ชาเรตีติ ชฺมโม ยถาตถํ สลกฺขณํ ชาเรตีติ อตฺโถ, อตฺตทานํ ชาเรเนเต จตฺตฺสุ
อปาเยสุ วฏฺฐทฺุกฺเขสุ จ อปฺตมานเณ กตฺวา ชาเรตีติ ชฺมโม ๙^๗

^๑ พระมหาสมปอง มุทีโต, อภิธานวรรณนา, ๒๕๔๗, น. ๔๓๙.

^๒ สารตฺถ.ฎีกา. ๑/๖๘๘.

^๓ สงฺคห.ฎีกา. ๑/๖๖.

^๔ วินย.อ. ๑/๑๔๖.

^๕ วิสุทฺธิ. ๒/๑๗๑.

^๖ สงฺคห.ฎีกา. ๑/๒๓๐.

^๗ สงฺคห.ฎีกา. ๑/๖๕, สารตฺถ.ฎีกา. ๑/๒๕๐, ที.ฎีก.อภิณห. ๑/๘, ๔๐๐.

ฉติ ธรรมเหตุ ฉติ, ฉิตฺยฉติ เอตถ สุภาสุภผลนฺติ ฉติ, ปวตฺตนวเสน กุสลสนฺตานิ ชาเรตีติ
ฉติ ๙^๑

ปญญา ปกาเรน ชานาตีติ อนิจฺจาทิวเสน อวพฺพชฺฉตีติ ปญญา ๙^๒ ปชานนญฺเจเน วา
ปญญา ๙

ปฏฺิพฺตติชฺมโม ปฏฺิพฺตติชฺมโม ปฏฺิพฺชชิตพฺพชฺมโม ปรียาปฺตชฺมมานํ กาเยน วาจา
มนสา วา อนฺุปฏฺิพฺตติ, สรฺูปโต ปเนตถ สพฺพปาปสฺส อกรรมํ กุสลสฺสุปสมฺปทา
สจฺจิตฺตปรีโยทปนํ จาติ ตีวธา ปฏฺิพฺทา ลพฺภติ ๙

ปฏฺิรฺูปการิตา ปฏฺิรฺูป กโรตีติ ปฏฺิรฺูปการี ปฏฺิรฺูป กโรติ สีเลนาติ ปฏฺิรฺูปการี ปฏฺิรฺูป กาคํ
สีลมนฺสชาติ วา ปฏฺิรฺูปการี, ตสฺส ภาโว ปฏฺิรฺูปการิตา ๙

ปฏฺิรฺูปการี (ดู ปฏฺิรฺูปการิตา)

ปฏฺิรฺูปเทสวาโส ปุคฺคผลสฺส วา คณสฺส วา ชีวิตวฺตุตฺติยา ปฏฺิรฺูป เทโส ปฏฺิรฺูปเทโสติ
วุจฺจติ ๙ ตตถ วาโส ปฏฺิรฺูปเทสวาโส นาม ๙ ปฏฺิรฺูปเทสวาโส นาม ยตถ จตฺสโส
ปรีสา วิจรฺนฺติ, ทานาทีนํ ปุญฺญกิริยาवตฺถุนิ ปวตฺตนฺติ, นวํกสฺตถฺุสสาสนํ ทิปปติ,
ตตถ นิวาโส สตฺตานิ ปุญฺญกิริยาปจฺจยตฺตา มงฺกคฺลนฺติ วุจฺจติ ๙^๓

ปฏฺิรฺูปเทโส (ดู ปฏฺิรฺูปเทสวาโส)

ปฏฺิเวธชฺมโม ปฏฺิเวธชฺมโม นาม ปฏฺิวิทฺชชฺมโม อาทิตฺโต ปฏฺิเวธ ปฏฺิพฺตติชฺมมผลญฺโต
สจฺจปฏฺิเวธ ๙

ปฏฺิเวธ สยเมว ปฏฺิวิชฺฉนฺติ, เอเตน วา ปฏฺิวิชฺฉนฺตีติ ปฏฺิเวธ ๙^๔

ปฏฺิสนฺถการุสลตา ปฏฺิสนฺถาเร กุสลํ ปฏฺิสนฺถการุสลํ, ตสฺส ภาโว ปฏฺิสนฺถการุสลตา ๙

ปฏฺุจฺฉานํ (ดู สติปฏฺุจฺฉานํ)

ปรียตฺติ อตฺถกาเมน ปรียาปฺณิตพฺพา สิฏฺิขิตพฺพา, ทิฏฺุชฺชมนิกาทิปรียตฺถํ วา นิปฺผาเทตฺถํ
ปรียตฺตา สมตฺถาติ ปรียตฺติ ๙ ปรียาปฺณนํ ปรียตฺติ, ปรียาปฺณิตพฺพา ปาพิโย เอว
ปรียตฺติ ๙^๕

^๑ สงฺคณเ็.อ. ๑/๓๐๖.

^๒ สงฺคห.ฎฺิภา. ๑/๑๐๗.

^๓ อัง.อ. ๒/๔๘๓, มงฺกคฺล. ๑/๘๖.

^๔ ที.ฎฺิ.อภิทว. ๑/๑๒๙.

^๕ ที.ฎฺิ.อภิทว. ๑/๖๗, ๑๓๑.

ปริยตติชฺโม ปริยตติชฺโม นาม ปริยาปฺณิตพพชฺโม ยทิทํ พุทฺธสฺส เจว
 พุทฺธสาวกานญจ โอวาทานุสาสนี, สา หิ สวณฺวาจฺนชาธวณฺวาจฺนชาธวณฺวสาปฺริจย-
 มนสฺสานุเปกฺขาภิภูจิปฺฏิเวธวเสน ปริยาปฺณิตพพา ฯ

ปารมี ปฺรติ ปฺเรตฺตีติ ปฺรโม ทานาทิกุณานํ ปฺรโก, ตสฺส ภาโว ปารมี ๕^๑ ปาริ วา นิพพานํ
 มุณาตฺตีติ ปารมี ๕ (ปารสทฺทูปปท-มฺ พนฺธเน, อ, ถิยํ อี)

ปุกฺคฺลณฺณตา ปุกฺคฺลํ วิจฺินิตฺตํ ชานาตฺตีติ ปุกฺคฺลณฺณ, ตสฺส ภาโว ปุกฺคฺลณฺณตา ๕ ปุกฺคฺล-
 ปโรปรณฺณตาเยวาติ วุตฺตํ โหติ ๕

ปฺญณํ เกนญฺเจเน ปฺญณํ นามเต ๕ สตฺตฺตานํ อชฺฌาสนยสฺส ปฺริโสธฺนญฺเจเน ปฺญณํ นาม ๕

ปฺพเพกตปฺญณตา กตํ ปฺญณํ เยน โส กตปฺญณโย, ตสฺส ภาโว กตปฺญณตา, ปฺพเพ-
 กตปฺญณตาถ ๕ ปฺพเพ วา กตํ ปฺญณํ เยน โส ปฺพเพกตปฺญณโย, ตสฺส ภาโว
 ปฺพเพกตปฺญณตา ๕ ปฺพเพอุปฺจิตกฺุสลตาติ อตฺถโถ ๕^๒

พหุปฺปิยตา พหุณฺ ชานานํ ปิยภาโว พหุปฺปิยตา, พหุ ชนา ปิยาเยนฺติ นนฺติ พหุปฺปิโย, ตสฺส
 ภาโว พหุปฺปิยตา ๕

พาสฺสจฺจํ พหุ อสฺส สฺตํ นวญฺคสฺตฺถุสฺสสนนฺติ พหุสฺสฺสโต, ปาลิอนุสนฺธิปฺพพฺพาปรวเสน
 อุกฺคฺหิตํ โหตฺตีติ อตฺถโถ, ตสฺส ภาโว พาสฺสจฺจํ ๕ อิธ ปเนตํ อตฺถโต พุทฺธวณฺํ วา
 พาสฺสิปฺปิ วา อุกฺคฺณฺหิตฺวา สฺตฺวา อุปฺปนฺนํ ตตฺถ ตตฺถเวว โกสลลํ ๕^๓

พฺรหฺมวិหารโ อุตฺตมวิหารภาวโต อุตฺตมานํ วา วิหารภาวโต พฺรหฺมวิหารโ ๕^๔

พฺรหฺมโณ พฺรหฺมโณ อปฺจจํ พฺรหฺมโณ ๕^๕

มงฺคฺลํ มงฺคฺลนฺติ อิมฺเหติ สตฺตฺตาติ มงฺคฺลานิ ๕ อิทฺธี วุทฺถมิญจ ปาปฺณนฺตีติ อตฺถโถ ๕^๖

มตฺตตฺถณฺณตา มตฺตํ ชานาตฺตีติ มตฺตตฺถณฺณ ปมาณํ ชานาตฺตีติ อตฺถโถ, ตสฺส ภาโว มตฺตตฺถณฺณตา ๕

มทฺทวํ มุทฺทภาโว มทฺทวํ ๕ อตฺถโต อตฺถทฺทตา อนฺติมานิตา จ ๕^๗

^๑ ที.ฎี.อภินว. ๑/๓๐๐.

^๒ อ.จ.อ. ๒/๔๘๓.

^๓ มงฺคฺล. ๑/๑๓๕.

^๔ วิสุทฺธิ.ฎีกา. ๑/๒๖๐.

^๕ พระมหาสมปอง มุทฺติโต, อภิธานวรรณนา, ๒๕๔๗, น. ๕๑๙.

^๖ มงฺคฺล. ๑/๑๑

^๗ ชา.อ. ๘/๒๘๓, สุตฺต.อ. ๒/๑๗๕.

มิตตตสมปทา มัชชติ ตายติ จาติ มิตฺโต, สมปชชติ เอตาย คุณวิภูติ ปาปฺณาตีติ
สมปทา, มิตฺโต เอว สมปทา มิตตตสมปทา ๕^๑

มิตฺโต (ดู มิตตตสมปทา)

มุทิตา โมหนฺติ เอตายาติ มุทิตา, โมหนฺติ ตาย ตํสมงฺคิโน สยํ วา โมหติ โมหนฺตตตตต
วา ตนฺติ มุทิตา, ปโมหนลฺกขณา มุทิตา อนิสฺสายนรสา อรติวิฆาตปจฺจุปฺภูจฺจนา
สฺตตฺตานํ สมฺปตฺติทสฺสนปทฺฏจฺจนา อรติวฺปสโม ตสฺสา สมฺปตฺติ ปหาสสมฺภโว
วิปตฺติ ๕ สา ปรสมฺปตฺติอนฺุโหมหนลฺกขณา ๕^๒

เมตฺตา เมชฺชตีติ เมตฺตา สินฺยหฺตีติ อตฺโถ ๕ มิตฺเต วา ภาวา มิตตตสฺส วา เอสา ปวตฺตีติ
เมตฺตา ๕ สา นาเมสา เมตฺตา หิตาการปวตฺติลฺกขณา หิตุสฺหารรสา
อาฆาตวินยปจฺจุปฺภูจฺจนา สฺตตฺตานํ มนาปภาวทสฺสนปทฺฏจฺจนา ๕^๓

ยาจโยคตา ยาจโยคตา นาม วิคตมลฺมจฺเจรตา ทานชฺฆาตยา ๕

รฏฺฐาภิपालโนปาโย รฏฺฐํ อภิपालติ เอเตนาติ รฏฺฐาภิपालโน, รฏฺฐาภิपालโน จ โส
อุปาโย จาติ รฏฺฐาภิपालโนปาโย ๕

รูป สิตฺตฺตฺหาทิวโรธิปจฺเจเยหิ รุปฺตีติ รูป ๕ สิตฺตฺตฺหาทิวโรธิปจฺเจเยหิ วิการมาปชฺชติ
อาปาทยตีติ วา อตฺโถ ๕ วรรณวิการํ อาปชฺชมานํ รุปยติ ททยคตภาวํ ปกาเสตีติ
รูป ๕^๔

โลกตฺถจฺริยา เวเนยฺยพฺนฺตฺสงฺขาตสฺส โลกสฺส อตฺถาย จฺริยา ๕

วินโย กายิกวาชสิกอชฺฆาจฺจารนิเสชนโต กายญจ วาจญจ วินเตีติ วินโย ๕ วินเติ สฺตเต
เอเตนาติ วินโย ๕^๕

วิริยํ วีรานํ ภาโว กมฺมํ วา วิธินา อีริยิตพฺพํ ปวตฺเตตพฺพนฺติ วา วิริยํ ๕^๖

เวสุโส วิสตีติ เวสุโส ฌนคิทฺเทน อิตฺโต จิตฺโต วิสตี จรตีติ เวสุโส ๕^๗

^๑ ขุทฺทก.อ. ๑/๓๑๔, ๓๔๓.

^๒ นิท.อ. ๒/๔๒๙; ที.ฎี.อภิณว. ๑/๘,๔๐๐, สงฺคห.ฎีกา. ๑/๑๐๖-๗, ๒๕๙-๒๖๐, วิสุทฺธิ. ๒/๑๒๒,
๑๔๐; อภิธานวรรณนา น. ๒๒๐, ๒๒๑, อภิ.วตฺตาร. ๑/๗๖.

^๓ ดูที่เดียวกับ มุทิตา.

^๔ สงฺคห.ฎีกา. ๑/๖๗, ๑๒๓.

^๕ วินย.อ. ๑/๑๘, ที.ฎี.อภิณว. ๒/๒๔๑.

^๖ สงฺคห.ฎีกา. ๑/๑๐๑, วิมาน.อ. ๑/๑๒๙.

^๗ พระมหาสมปอง มุทิตฺโต, อภิธานวรรณนา, ๒๕๔๗, น. ๕๖๐.

สจฺจํ สนฺเตสุ สาธุสุ ภาวํ สจฺจํ, สรติ อายตี ทุกฺขํ หีสตีติ สจฺจํ ๒^๑

สติ (ดู สติปฏิญาณ)

สติปฏิญาณ สรณฺติ สตฺตา ตายาติ สติ ๒ กุสเล ฌมฺเม สรตีติ วา สติ ๒ สรณํ วา สติ ๒
นानุปการานิ จานานิ เอตฺถาติ ปฏิญาณํ ๒ สติยา ปฏิญาณํ สติปฏิญาณํ ๒ ปฏิจําตีติ
ปฏิญาณํ อสุภคฺคหณาทิวเสน อนุปวิสิตฺวา กายาทิอาลมฺพเน ปวตฺตีติ อตฺถุ, สติ
เยว ปฏิญาณํ สติปฏิญาณํ ๒^๒

สทฺธา (ดู สทฺธาสมปทา)

สทฺธาสมปทา สทฺทหตีติ สทฺธา ๒ พุทฺธาทีสุ ปสาโท ๒ สา สมฺปยุตฺตานํ ปสาทนลกฺขณา
อุทกปฺปสาทกมฺณิ วิย ๒^๓ สทฺธาย สมปทา สทฺธาสมปทา ๒

สนฺติ สมํ สนฺติ ๒^๔

สปรฺริสฺสรมฺมา พุทฺธาทีนํ สปรฺริสฺสานํ ฌมฺมา สปรฺริสฺสรมฺมา ๒ ฌมฺมณฺณฺตา เจว
อตฺถณฺณฺตา จ พุทฺธสาสเน สปรฺริสฺสรมฺมาติ วุจฺจเร ๒ (ดู ฌมฺมณฺณฺตา, อตฺถณฺณฺตา)

สปรฺริสฺสุปฺสฺสโย พุทฺธาทีนํ สปรฺริสฺसानํ อุปฺสฺสยํ ภาชนํ ๒^๕

สมานตฺตฺตา สมานํ ปรสฺส อตฺตา เตนาติ สมานตฺโต, ตสฺส ภาโว สมานตฺตฺตา ๒
สมานํ อตฺตา ยสฺส โส สมานตฺโต ๒ ตสฺส ภาโว สมานตฺตฺตา ๒

สมปทา (ดู มิตฺตสมปทา)

สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมา อวิปรีตโต ปสฺสตีติ สมฺมาทิฏฺฐิ ๒^๖ สมฺมา ฃาณฺเนน ปวตฺตา ทิฏฺฐิ
สมฺมาทิฏฺฐิ ๒ สา ปเนสา ทุกฺขมรียสจฺจํ ทุกฺขสมฺทโย ทุกฺขนิโรธ ทุกฺขนิโรธ-
คามินี ปฏิปทาติ จตฺนุํ อริยสจฺจานํ ฃาณทสฺสนวเสน นิทฺทิฏฺฐา โหติ ๒

สมฺมาสงฺกปโป สมฺมา สงฺกปฺเปเนติ เอเตนาติ สมฺมาสงฺกปโป ๒^๗

สทฺกรณํ สทฺ กรณภาโว สทฺกรณํ ๒

สามตฺถึยํ สามตฺถึยํ นาม กิจจากิจฺเจสุ สมตฺถภาโว ๒

^๑ พระธรรมกิตติวงศ์, ศัพท์วิเคราะห์, ๒๕๕๐, น. ๖๕๑.

^๒ สงคห.ฎีกา. ๑/๒๒๔.

^๓ สงคห.ฎีกา. ๑/๑๐๔.

^๔ พระมหาสมปอง มุทีโต, อภิธานวรรณนา, ๒๕๔๗, น. ๓๑.

^๕ อง.อ. ๒/๔๘๓.

^๖ สงคห.ฎีกา. ๑/๒๑๙.

^๗ สงคห.ฎีกา. ๑/๒๒๐.

สิกฺขา สิกฺขิตฺตพฺพาทิ สิกฺขา ๗^๑

สิกฺขากามตา สิกฺขาย กามเตตฺติ สิกฺขากาโม, ตสฺส ภาโว สิกฺขากามตา ๗ (ดู สิกฺขา)

สุทฺโท สทฺตีติ สุทฺโท ลามิเกหิ ภาตี สฺฐติ ปคฺฉรตีติ สุทฺโท ๗^๒

สุรตา โย หิ ปุคฺคโล สปรปฏิภายะ จาเน วา กालะ วา กรณียปรโยเค สุโร โหติ สกฺโก
สมตฺถเถ จ ตสฺส ภาโว สุรตา ๗

โสรัจฺจํ ปุคฺคโล กลฺยาณธมฺเม รโต สุรตสฺส ภาโว โสรัจฺจํ ๗ สุรตภาโว วา โสมนสฺสภาโว
วาติ วุตฺตํ โหติ ๗ โสรัจฺจนฺติ สฺสูลภาโว สุรตภาโว ๗ โสรัจฺจํ สฺสูลิตายะ
อปรปฏิภูลสมัจจรตา ๗ ปาปโต สฺสุจฺจํ โอรตตตฺตา โสรัจฺจํ ๗ อรหตฺตผลํ ปน
อชิปรเปตํ ๗ ตมฺปิ หิ สฺนุหเร นิพฺพานะ รตภาวโต โสรัจฺจนฺติ วุจฺจติ ๗^๓

อกฺโกโธ อกฺโกธนํ ๗ เมตฺตตฺตาปฺพพภาโค อกฺโกโธ ๗^๔

อตฺตสมฺมาปณฺธิ อตฺตโน สมฺมา ปณฺธานํ จปนํ ยฺยชนํ ๗ สเจ ปุพฺเพ อสฺสทฺธาทีหิ
สมนฺนาคโต โหติ ตานิ ปหาย สทฺธาทีสุ ปติภฺจฺจาปนํ ๗ อตฺตสมฺมาปณฺธิ นาม
อิธกฺจโจ อตฺตทานํ ทุสฺสีลํ สีเล ปติภฺจฺเจติ อสฺสทฺธํ สทฺธาสมฺปทาย มจฺฉริ
จกสมฺปทาย ปติภฺจฺเจติ อยํ วุจฺจติ อตฺตสมฺมาปณฺธิ ๗^๕

อตฺตตฺตาธิปเตยฺยํ อตฺตตา อชิปติ ยสฺส โส อตฺตตฺตาธิปติ, ตสฺส ภาโว อตฺตตฺตาธิปเตยฺยํ ๗

อตฺตถกามตา ปเรสํ อตฺตเมว กามเตตฺติ อตฺตถกาโม^๖, ตสฺส ภาโว อตฺตถกามตา ๗

อตฺตถญฺญตา อตฺถํ ชานาตีติ อตฺตถญฺญ อตฺถํ ชานาติ สีเลนาคติ วา อตฺตถญฺญ, ตสฺส ภาโว
อตฺตถญฺญตา ๗

อชิภฺจฺจํ อชิติภฺจฺจติ เอเตน เอตฺถ วา อชิติภฺจฺจติ อชิภฺจฺจํ ๗^๗

อปฺจายนธมฺโม อปฺจายนธมฺโม จ นาม วโยวฺชฺชฏฺฏานญจ กลฺยาณธมฺมสฺส จ คารวอปฺจิติ-
กรณสงฺฆาตา ปุญฺญกิริยารตฺตญฺญตา สมฺมาปฏฺฐิตติ ๗

อปฺปมาโท นปฺปมชฺชตีติ อปฺปมาโท ๗ ปมาทญฺญจฺฉานเยสฺส เหนว ปมชฺชตีติ วุตฺตํ โหติ ๗

^๑ วินย.อ. ๑/๒๖๑.

^๒ พระมหาสมปอง มุทิตโต, อภิธานวรรณนา, ๒๕๔๗, น. ๖๒๙.

^๓ อัง.อ. ๒/๙๙, อัง.อ. ๓/๑๒๖, สุตฺต.อ. ๒/๑๗๕, สงฺคณฺเ.อ. ๑/๖๙๙, สุตฺต.อ. ๑/๒๐๒, เถวิ.อ. ๑/๔๒๐.

^๔ ชา.อ. ๘/๒๘๓.

^๕ อัง.อ. ๒/๔๘๓, มงฺกล. ๑/๘๖.

^๖ อ.อ. ๑/๓๐๗, บางแห่ง เช่น ชา.อ. ๕/๑๐๒. ไขความต่อไปว่า หิตกาโม.

^๗ ที.ฎี.อภิณห. ๑/๓๕๔.

อริยสัจจანი อริยกรตฺตา อริยานิ ตจฺจนภาวโต สจฺจจານีติ อริยสจฺจანი ๗ อริยานํ वा
 สจฺจจანი อริยสจฺจจანი เตหิ ปฏฺวิวิชฺฌิตพฺพตฺตา ๗ อริยสฺส वा สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
 สจฺจจანი เตन เทสิตตฺตจฺจทานิ อริยสจฺจจანი ๗^๑

อวิโรธนํ น วิรุชฺฌตฺตีติ อวิโรธนํ ๗^๒ อวิโรธนํ นาม อวิโรโธ อวิรุทฺธํ वा ๗^๓

อาชฺชวํ อาชฺชวํ นาม อชฺชโน ภาโว อชฺชภาโว वा ๗^๔ อตฺถโต มายาสาเถยยาทีปาป-
 ฌมฺมาภาวโต ปเรสุ สจฺจสมฺปยุตฺตา จริยา อาชฺชวํ นาม ๗

อุบายโกสลลํ อุบายโกสลลํ หิ นามेतํ วิภาคโต อายาปายโสหลฺลวเสน ทฺวิริํ โหติ ๗
 ตณฺเจตํ ยสฺสสตฺถิ โส ปุคฺคโล พฺยตฺโต โหติ ปฏฺวิพลโ ๗

อุเปกฺขา อเวรา โหนตุติอาทีพฺยาปารปฺปหาเนน มชฺฌตฺตภาวูปคฺมเนน จ อุเปกฺขตฺตีติ
 อุเปกฺขา ๗ สา อิกฺกจฺานิฏฺจมชฺฌตฺตการปฺปวตฺติลกฺขณา ๗ สตฺเตสฺส มชฺฌตฺต-
 การปฺปวตฺติลกฺขณา อุเปกฺขา สตฺเตสฺส สมภาวทสฺสนรสา ปฏฺวิฆานฺนยฺวูป-
 สมปจฺจุปฏฺจจานา กมฺมสฺสกา สตฺตา เต กมฺมสฺส รุจฺจยา สุชิตา वा ภวิสฺสนฺติ
 ทฺกฺขโต वा มุจฺจิสฺสนฺติ ปตฺตสมปตฺติโต वा น ปรีหายิสฺสนฺตฺตีติ เอวํ ปวตฺต-
 กมฺมสฺสกาทสฺสนปทฺฏจฺานา ปฏฺวิฆานฺนยฺวูปสโม ตสฺสา สมฺปตฺติ เคหสิตาย
 อณฺณณฺนเปกฺขาย สมภโว วิปตฺติ ๗^๕

อุสฺสาโห อุสฺสหนเหตุ อุสฺสาโห, ทฺกฺขลามํ อุทฺธํ वा สหติ ขมตฺตีติ อุสฺสาโห ๗^๖

^๑ สงคห.ฎีกา. ๑/๒๒๙.

^๒ พระธรรมกิตติวงศ์, ศัพท์วิเคราะห์, ๒๕๕๐, น. ๕๔.

^๓ ชา.อ. ๘/๒๘๓.

^๔ ชา.อ. ๘/๒๘๓. (แหล่งเดียวกับ อวิโรธนํ)

^๕ นิต.อ. ๒/๔๒๙; ที.ฎีก.อภิ.น. ๑/๘,๔๐๐, สงคห.ฎีกา. ๑/๑๐๖-๗, ๒๕๙-๒๖๐, วิสุทฺธิ. ๒/๑๒๓,
 ๑๔๐; อภิธานวรรณนา น. ๒๒๐, ๒๒๑, อภิ.วตฺตาร. ๑/๗๖.

^๖ พระมหาสมปอง มุทิต, อภิธานวรรณนา, ๒๕๔๗, น. ๒๑๔.

สถิติข้อสอบ

วิชา แต่งไทยเป็นมคธ

พ.ศ. ๒๕๔๗ - ๒๕๖๓

พ.ศ. ๒๕๔๗	สัทธาสัมปทา	ม. ๒๒
พ.ศ. ๒๕๔๘	อัถถกามตา	ม. ๒๙๘
พ.ศ. ๒๕๔๙	อุบายโกศล	ม. ๓๒ ซ้ำ ม. ๒๖๒
พ.ศ. ๒๕๕๐	สมานัตตตา	ม. ๓๗
พ.ศ. ๒๕๕๑	ขันติ	ม. ๑๒๐
พ.ศ. ๒๕๕๒	สันติ	ม. ๓๑๑
พ.ศ. ๒๕๕๓	อักษโกธะ	ม. ๒๑๖
พ.ศ. ๒๕๕๔	ฉิฉิ	ม. ๒๙๙
พ.ศ. ๒๕๕๕	ปัจคคหกถา	ม. ๓๓๔
พ.ศ. ๒๕๕๖	ยาจโยคตา	ม. ๓๘๖
พ.ศ. ๒๕๕๗	อริษฐานบารมี	ม. ๒๑๒
พ.ศ. ๒๕๕๘	ยุติธรรม	ม. ๒๘๔, ๒๘๕ ซ้ำ ม. ๓๖๔, ๓๖๕
พ.ศ. ๒๕๕๙	สหกรณ์	ม. ๑๐๗
พ.ศ. ๒๕๖๐	การณวสิกตา	ม. ๓๒๗
พ.ศ. ๒๕๖๑	วณณกถา	ม. ๖๕ ซ้ำ ม. ๒๖๕
พ.ศ. ๒๕๖๒	การณวสิกตา	ม. ๓๓๖
พ.ศ. ๒๕๖๓	อุบายโกศลลลกถา	ม. ๓๓ ซ้ำ ม. ๒๖๔

ผลงานการประพันธ์ และรวบรวม-เรียบเรียง

ของ พระมหานพพร อริยวาโณ (สีเนย์)

๐

- พ.ศ. ๒๕๕๒ **ดินสีอรุณ** : นิทานธรรมบท สำนวนอีสาน
- พ.ศ. ๒๕๕๕ **จ่ายผญาธรรม** : พุทธศาสนสุภาษิต บาลี-ไทย-อีสาน
- พ.ศ. ๒๕๕๖ **เอ็นสั่งเสียงผญา** : มรณกถา เพื่อความไม่ประมาท
- พ.ศ. ๒๕๕๖ **หลักสัมพันธไทย** : สำหรับท่องจำ
- พ.ศ. ๒๕๕๖ **ประโยคโบราณ** : ในธัมมปทัฏฐกถา ภาคที่ ๑-๘
- พ.ศ. ๒๕๕๗ **มงคลวิเสสกาปกาสินี** : สำนวนตัวอย่าง วิชา แต่งไทยเป็นมคธ
- พ.ศ. ๒๕๕๗ **เลียดล้างบัลลังก์ทอง** : นิทานธรรมบท สำนวนอีสาน
- พ.ศ. ๒๕๕๗ **คาถาธัมมปทัฏฐกถา** : ภาคที่ ๕-๘ แปลโดยพยัญชนะ
- พ.ศ. ๒๕๕๘ **มังคลัตถวิภาวินี** : ไชยสงสัยให้นักเรียน ป.ธ. ๕
- พ.ศ. ๒๕๕๙ **อรรถวิคหานุกรม** : อรรถวิเคราะห์ที่ปรากฏในปฐมสมันตปาสาทิกา
- พ.ศ. ๒๕๕๙ **สัตตัตถโชติกา** : ศัพท์-สำนวนวิสุทธีมรรค ภาคที่ ๑-๒
- พ.ศ. ๒๕๖๐ **บาลีไวยากรณ์** : อักษรวิธี วจวิภาค และวากยสัมพันธ์
- พ.ศ. ๒๕๖๑ **วากยสัมพันธ์** : หลักสำหรับท่องจำและบันทึกช่วยจำ
- พ.ศ. ๒๕๖๑ **มังคลัตถวิลาสินี** : ไชยสงสัยให้นักเรียน ป.ธ. ๔
- พ.ศ. ๒๕๖๑ **ปวัตติกาลทีปนี** : เล่าเรื่อง “ชมรมบาลีศึกษา” วัดญาณเวศกวัน
- พ.ศ. ๒๕๖๒ **ปกิณฑกทีปนี** : บทความบาลี เพื่อนักเรียนบาลี
- พ.ศ. ๒๕๖๓ **สำนักเรียนวัดอรุณราชวราราม** : งานรักษาข้อมูลเชิงประวัติ
- พ.ศ. ๒๕๖๓ **สารัตถธารินี** : บันทึกบาลี เพื่อนักเรียนบาลี

รายนามผู้บริจาคเพื่อเป็นค่าจัดพิมพ์หนังสือ

คณะศิษย์ นักเรียน ป.ธ.๙ และสาธุชนทั่วไป

พระมหาอาทิตย์ อรุโณทโย อุทิศแด่โยมแม่จำปี สิทธิประเสริฐ ๑๐,๐๐๐ บาท พระมหาสาคร สาครเมธี ๕,๐๐๐ บาท โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดพระธรรมกาย ๑,๐๐๐ บาท ครอบครัวโอวาทวรัญญู ๕๐๐ บาท นายชุง แซ่เบ๊ ๒๐๐ บาท พระมหาไพรัช ปญญาวิโร ๒,๐๐๐ บาท พระมหาธีรศักดิ์ อธิปัตติ ๕๐๐ บาท พระมหาสุวิทย์ ธรรมโร ๕๐๐ บาท พระมหาวุฒิสักดิ์ จานปญโย ๕๐๐ บาท คุณศรีเพ็ญ โพธิ์ผลิ ๑,๐๐๐ บาท พระโง้ง มานท์ คุณท์ สมمامคโค ๑,๐๐๐ บาท พระมหาประสิทธิ์ ธรรมาภินนโท ๒,๕๐๐ บาท พระมหาสุภาพ สุภาจาโร ๑,๐๐๐ บาท พระมหาพจน์ กนตธมโม ๑,๓๒๐ บาท พระมหาสมปอง วรสิทธิ ๑,๐๐๐ บาท คุณมนตรี ตันตยานุพนธ์ พร้อมญาติมิตร ๑,๕๐๐ บาท นางสาววัลย์ลดา อัครศิริเลิศ ๑,๐๐๐ บาท คุณศิริพร มงคลทวีสิทธิ์ ๕๐๐ บาท คุณไพบูลย์ วัฒนา ๑๐๐ บาท คุณศรีสุวรรณ จุฑาบัณฑิตกุล ๕๐๐ บาท แม่เข้มนันท์ พยัคฆินทร์ ๕๐๐ บาท พระมหาสาธิต อภิภาโณ ๑,๐๐๐ บาท พระมหาสมเกียรติ รตนภาโณ ๓๐๐ บาท

คณะ ทร.

พล.ร.อ.ชัยณรงค์ เจริญรักษ์ ๓,๐๐๐ บาท พล.ร.ท.พร้อมสรรพ คุณรุ่งนภา วุฑฒกนก ๒,๐๐๐ บาท ร.ท.ภาณุวัฒน์ มีสัตย์ ๒,๐๐๐ บาท คุณแม่เลรวัย ก้องสมุทร ๒,๐๐๐ บาท ครอบครัวลุงอิน ๒,๐๐๐ บาท คุณย่าละม้าย อำเภอเมือง และครอบครัว ๑,๖๐๐ บาท น.ท.รัฐพล ชะตะเจริญ และครอบครัว ๑,๐๐๐ บาท คุณพิชิตวัน ยุพดีรังสีกุล และครอบครัว ๑,๐๐๐ บาท คุณพรรณี สมรรถนัญ และ ครอบครัว ๑,๐๐๐ บาท คุณพรอนันต์ มิ่งสันเทียะ และ คุณศุภิสรา เกตกลางดอน และครอบครัว ๑,๐๐๐ บาท คุณสำภา ยุงจัตุรัส และครอบครัว ๑,๐๐๐ บาท คุณสมศรี ธนบดี ๕๗๕ บาท น.อ.หญิง บังอร คุ่มวงษ์ และครอบครัว ๕๐๐ บาท น.อ.ชัยอนันต์ พลเสน และครอบครัว ๕๐๐ บาท น.อ.หญิง อัญชลี สิงหอุบล และครอบครัว ๕๐๐ บาท น.อ.หญิง ศศิวิมล ทองดีแท้ ๕๐๐ บาท น.ท.อธิพันธ์ สิงหอุบล และครอบครัว ๕๐๐ บาท น.ท.หญิง กฤษณา หอมกลิ่น ๕๐๐ บาท น.ท.กฤษภา สรณคุณแก้ว และครอบครัว ๕๐๐ บาท ร.อ.หญิง นันทิกานต์ ทองเจริญ และครอบครัว ๕๐๐ บาท ร.ท.মনะศักดิ์ ชื่นดอนกลอย และครอบครัว ๕๐๐ บาท ร.ท.หญิง เปมิกา อินสว่าง และครอบครัว ๕๐๐ บาท พ.จ.อ. กิตติศักดิ์ ดวงพารา และครอบครัว ๕๐๐ บาท คุณเวียงศักดิ์ สุวรรณ และครอบครัว ๕๐๐ บาท คุณรัชชัย พิรพัฒน์ ๕๐๐ บาท คุณอาทร พิรพัฒน์ ๕๐๐ บาท คุณอัญญา อุปแก้ว ๕๐๐ บาท คุณวิภารัตน์ สุนทรานนท์ และครอบครัว ๕๐๐ บาท คุณศศิประภา อรุณโชติ และครอบครัว ๕๐๐ บาท น.ท.สมภาพ พิรพัฒน์ และครอบครัว ๔๐๐ บาท ร.ท.หญิง จุฑารัตน์ น้อยเย็นง และครอบครัว ๓๐๐ บาท ร.ท.เอกรัตน์ อนุเวช และครอบครัว ๓๐๐ บาท คุณนันทนิษฐ์ มหิทธิเศรษฐ์ และครอบครัว ๓๐๐ บาท คุณวศิณี ศาลิคุปต์ และครอบครัว ๓๐๐ บาท น.ท.หญิง วรนุช มีสัตย์ ๒๐๐ บาท ร.ต.อ. สุทธิชัย ปุ่นนุช และครอบครัว ๒๐๐ บาท คุณรัศมีสุดา ช่อรักษ์ ๒๐๐ บาท คุณอุษา ทริวงค์จงเจริญ ๒๐๐ บาท คุณอ้อยทิพย์ แซ่ลี และครอบครัว ๒๐๐ บาท น.ท.ไชยา โอซารส และครอบครัว ๑๐๐ บาท ร.ต.หญิง จิราภรณ์ พรหมปาริจ และครอบครัว ๑๐๐ บาท คุณณัฐภาพ รัตนอมริมย์ ๑๐๐ บาท คุณโอภาส มีสัตย์ ๑๐๐ บาท คุณนฤมล แก่มสุราช ๑๐๐ บาท คุณรัฐกานต์ กลิ่นพงศ์ ๑๐๐ บาท คุณบุญญนิษฐ์ คำผล ๑๐๐ บาท คุณรวีวรรณ เกษพุดชา ๑๐๐ บาท คุณปฏิวัต ศิริกาล ๑๐๐ บาท คุณฤทัยรัตน์ นาคคำ ๑๐๐ บาท คุณสุมาลี เดชอุดม ๑๐๐ บาท คุณพรรณรัตน์ อารักษ์คุณากร ๑๐๐ บาท ข้าราชการ กองควบคุมงบประมาณ กรมการเงินทหารเรือ ๒๒๐ บาท รวม ๓๐,๖๕๕ บาท